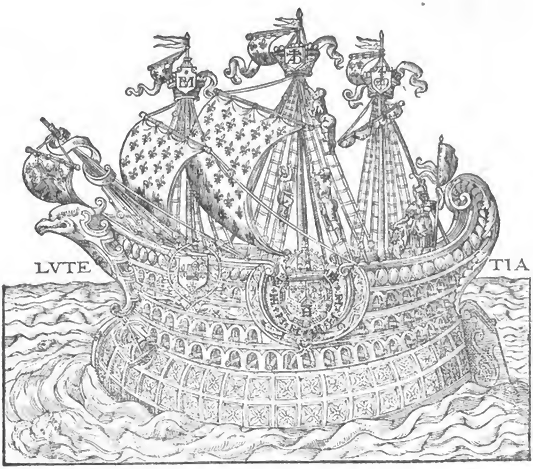
BIBLIOTHECAE PATRVM, ET VETERVM AVCTORVM ECCLESIASTICORVM,

TOMVS SEXTVS.

Quo, diuinæ Liturgiæ, & alia quæ ad Ecclesiasticæ disciplinæ Sacramentorúmque rationem pertinent, descripta ab illis Opuscula comprehenduntur.

Per MARGARINVM DE LA BIGNE, *ex alma Sorbonæ Schola, Theologum Doctorem Parisiensem.*

EDITIONE TERTIA.

PARISIIS,

M. D. C X.

CVM PRIVILEGIO.

DIVINARVM LITVRGIARVM, ET ALIORVM OPVSCVLORVM QVÆ AD ECCLESIASTICÆ DISCIPLINÆ ET SACRAMENTORVM

rationem pertinent, & à sanctis Patribus conscripta, huius Bibliothecæ Tomo sexto continentur; Index.

SANCTI IACOBI Apostoli, fratris Domini, & Hierosolymorum primi Episcopi, diuina Missa. col. 1.
Liturgia, seu Missa, sancti Apostoli & Euangelistæ MARCI, discipuli sancti Petri, è Græco sermone in Latinum conuersa. col. 17.
D. BASILII, Cæsareæ Cappadociæ, Episcopi. Anaphora, ex vetustissimo Codice, Syrica lingua & charactere, scripto; traducta per Andræam Masium. col. 31.
Eiusdem precatio, qua solebat, operatus sacris, vti apud Deum; tralata ex Syrico, per eundem Andræam Masium. col. 27.
D. SEVERI Patriarchæ Alexandrini liber de Ritibus Baptismi. col. 43. Eiusdem Ordo oblationis mysteriorum. col. 37. Eiusdem Precationes ABE-CE-DARIÆ Syrorum. col. 51.
Missa, qua ÆTHIOPES communiter vtuntur, quæ etiam Canon vniuersalis, appellatur. col. 55. Item Ordo Benedictionis Puerperæ, secundũ vsum Æthiopum. col. 69. Item Ordo Baptismi secundum vsum Æthiopum. col. 70. Item Ordo Mysteriorum, siue administrationis Sacramenti Confirmationis. col. 85.
Missa MOZARABVM, S. Leandro, Hispalensi Episcopo peculiariter in Hispanijs vsitata. col. 87.
Græcorum Officium de Mysterijs ante consecratis sanctæ Quadragesimæ. col. 109.
Eorumdem sacra Mysteriorum ante consecratorum Liturgia, Interprete G. Genebrardo, Theologo Parisiensi, diuinarum, Hebraicarumque literarum, Professore Regio. col. 92.
Canon de sanctissima Virgine, Domini IOANNIS Monachi ZONARÆ, contra hæreses. col. 112.
S. P. N. GERMANI, Confessoris; ex Cizicensi Episcopo, Patriarchæ Constantinopolitani: Rerum Ecclesiasticarum Theoria. col. 114.
MAXIMI Monachi, Liturgiæ expositio. col. 137.
NICOLAI CABASILÆ, viri pij & doctissimi, Liturgiæ expositio. col. 157.
Ordo instituendi Diaconum: videlicet, quomodo ministrat Diaconus cum Sacerdote, in magno Vespertino & diluculo, & Liturgia: Compositus & expressus à sanctissimo & Oecumenico Patriarcha, D. PHILOTHEO. col. 205.
Orationes Missales deuotissimæ, ex vetustissimo manuscripto GOTTICO Missali. col. 211.
FLORI Magistri, qui floruit tempore Caroli Calui, Exegesis, siue expositio Missę. col. 219.
Expositio Missæ transcripta ex venerandæ vetustatis Codicibus. col. 235.
PASCHASII RATBERTI, Abbatis Corbeiensis: de Corpore & Sanguine Domini in Eucharistia: Liber, ad Placidum Abbatem. col. 245.
LANFRANCI, primùm Cadomensis Abbatis, deinde Archiepiscopi Cantuariensis, de

Eucharistiæ Sacramento, aduersus Berengarium, Liber. col. 299.
D. GVITMVNDI, ex Monacho Monasterij Crucis Hectonis apud Ebroïcenses Normanos. S.R.E. Cardinalis & Archiepiscopi Auersani, de Corporis & sanguinis Chrsti veritate in Eucharistia: Libri tres. col. 325. Eiusdem, de sancta Trinitate, Christi humanitate, corporisque ac sanguinis Domini nostri veritate, Confessio, col. 374. ad Guillielmum. I. Regem Anglorum, cum Episcopatum recusaret, Oratio. col. 503.
D. ALGERI, de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini, Libri tres. col. 381.
D. ODONIS, Cameracensis Episcopi, expositio sacri Canonis Missæ. col. 461.
D. STEPHANI EDVENSIS Episcopi, de Sacramento altaris, Tractatus. col. 473.
BEATÆ SAMONÆ Gazæ Ciuitatis Archiepiscopi; disceptatio cum Achmed Sarraceno, perspicuè docens, panem ac vinum, per Sacerdotem, consecratum; verum esse & integrum corpus ac sanguinem Domini nostri Iesu Christi. col. 499.
Excerptum, à B. GREGORIO in P. Maximo editum, ex Patrum dictis Canonumque sententijs, de diuersis criminibus & remedijs eorum. col. 507.
S. METHODII Sanctiss. Patriarch. Constantinop. Commentario, de ijs qui abnegârunt per diuersos modos & ætates. col. 517.
TIMOTHEI Presbyteri, Sanctissimæ magnæ Ecclesiæ, & vasorum custodis Sacrosanctæ Deiparæ quæ est in Calcopratæis, de differentia eorum qui accedunt ad sanctissimam nostram Fidem. col. 518.
Interrogationes vndecim, quorundam Monachorum qui extra ciuitatem exercebantur, & Responsiones, quę ad eas factæ sunt à sancta Constantinopolitana Synodo tempore sanctissimi Patriarchæ Domini NICOLAI. col. 621.
NICETÆ; de ordine qui tunc obseruatur cùm quis à Sarracenismo ad nostram Fidem transfugit, ex libro XX. Thesauri Orthodoxę, fragmentum. col. 519.
ODONIS, Parisiensis Episcopi, Synodicæ Constitutiones. col. 522.
GALONIS S.R.E. Cardinalis, Constitutiones. col. 529.
D. VVILIELMI Parisiensis Episcopi, Additiones. col. 530.
Constitutiones, ex Concilio D. PETRI, Archiepiscopi Senonensis. col. 642.
Constitutiones, ex Concilio D. GALTERI, Archiepiscopi Senonensis. ibidem.
MANVELIS Patriarchæ Responsa ad Bellæ Episcopi interrogationes. col. 533.
IACOBI, Sancti Georgij ad velum aureum, Diaconi Cardinalis; de centesimo seu Iubileo Anno, Liber. col. 537. Eiusdem, de eodem Iubileo, Prosaïcus liber. col. 549.
NICOLAI, Episcopi Methonensis; ad eos qui hæsitant, aiuntque consecratum panem & vinum, non esse corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, Tractatus. col. 551.
Expositio, de celebratione Missæ, à D. REMIGIO Antisiodorensi Episcopo edita, & Sanctorum Patrum sententijs & authoritatibus confirmata. col. 555.
D. PHOTII Patriarchæ Constantinopolitani, Nomocanon: cum Commentarijs D. Theodori Balsamonis, Patriarchæ Antiocheni, Gentiano Herueto, Aurelio interprete. col. 1173.
S. LVDOVICI Galliarum Regis Christianissimi, Pragmatica Sanctio. col. 575. Eiusdem, memorabile cum Raïmundo Tholosatum Comite Arriano, Fœdus. col. 576.

SANCTI IACOBI APOSTOLI, FRATRIS DOMINI, ET HIEROSOLYMORVM, PRIMI EPISCOPI diuina Missa.

De authoritate & fide huius Liturgiæ sancti Iacobi Consule Sixtum Senensem, lib. 2. Biblioth. in Iacobo. Claudium Sanctesium & Iacobum Pamelium in liturgicis. Constat antiquos patres illius meminisse, & S. Cyrillum Hierosol. catechesi S. mystagog. plura ex illa mutuatum.

SACERDOS INCIPIT.

Diuinum & supercœleste mysterium.

PECCATORVM multitudine inquinatum ne me spreueris, Domine Deus noster. Ecce enim accedo ad diuinum hoc & supercœleste mysteriũ tuum; & indignus quidem, sed de tua bonitate confisus emitto tibi vocẽ: *Deus sit mihi peccatori propitius, peccaui in cœlum & coram te*, neque dignus sum qui oculos obuertam huic sacræ & spiritali mensæ, in qua vnigenitus Filius tuus & Dominus noster Iesus Christus, mihi qui peccator sum & omnibus maculis labefactatus, mysticè proponitur in sacrificium. Proinde hanc orationem & gratiarum actionem tibi offero, vt mihi Spiritus tuus paracletus mittatur, fortificans ac instaurans me ad hanc MISSAM: dignúmque me habeas qui vocem illam quam ex te populo annunciaui, citra meam damnationem proferam in Christo Iesu Domino nostro; cum quo benedictus es, vna cum omnibus modis sancto & bono, & viuificatore atque consubstantiali tibi Spiritu; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Missa.

Oratio cùm assistit Altari.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, trino & vni; luci diuinitatis quæ est singulariter in Trinitate, & quæ sine diuisione diuiditur. Trinitas enim vnus Deus omnipotens, cuius gloriam cœli enarrant; terra verò, eius dominationem; & mare, eius omnipotentiam; & omnis creatura siue ea sensu aliquo sentiatur siue ratione tantùm intelligatur, eius magnificentiam semper prædicat: quia eum omnis gloria, honor, potentia, magnificentia & decus decet; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio cum incenditur thus, in ingressu & principio Missæ.

Isa. 6.

Domine Iesu Christe, Dei sermo; qui tua sponte, te Deo ac Patri victimam irreprehensam in cruce obtulisti: ille duplicis naturæ carbunculus, qui forcipe labia Prophetæ attigisti, & eius peccata abstulisti; tange &

A nostros qui peccatores sumus, sensus; ac nos purga omni macula, puròsque nos siste sancto ALTARI tuo vt tibi laudis Sacrificium offeramus: & præsentem hunc ex nobis inutilibus seruis tuis suffitum recipe in odorem suauitatis; fœtorémque animæ & corporis nostri, fragrantem redde; ac vi illa Spiritus tui sanctificante nos sanctifica: solus enim tu sanctus es, qui sanctificas & sanctificaris; fidelibúsque impartitis: quem vnà cum æterno Patre tuo, ac modis omnibus sancto, bono, & viuifico Spiritu tuo, gloria decet nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio in principio.

Benefice Rex sæculorum, vniuersæque creaturæ opifex; recipe, ad te accedentem Ecclesiam tuam per Christum tuum; & singulis, quod vtile est, perfice: omnes ad per-
B fectionem adduc; & nos gratia tuæ sanctificationis dignos redde, nos in sanctam tuam Ecclesiam congregans quam tibi asseruisti precioso Sanguine vnigeniti Filij tui Domini & Seruatoris nostri Iesu Christi; cum quo benedictus es & laudatus, vnà cum sanctissimo, & bono, viuificóque Spiritu tuo, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Diaconus: Dominum rursus oremus.

Sacerdos dicit Orationem, cùm incenditur thus in ingressu congregationis.

Deus qui admisisti Abelis dona, Noë & Abrahami Sacrificium, Aaronis & Zachariæ thymiama; accipe (quæso) de manibus nostris (qui sumus peccatores) thus hoc quod tibi adolemus in odorem suauitatis, nostrorúmque peccatorum remissionem ac totius populi
C tui; quia benedictus es; & te gloria decet Patrem & Filium ac Spiritum sanctum, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Diaconus: Domine benedic.

Sacerdos, ipsi adprecatur.

Genes. 4.

Dominus & Deus noster Iesus Christus, qui per immensam bonitatem ac amorem acerrimum crucifixus est; & lancea, clauísque perfodi non recusauit: qui ARCANVM AC TREMENDVM HOC MYSTERIVM ad recordationem æternam, nobis propagandum exhibuit; benedicat hoc in Christo Deo tuum ministerium: Benedicat etiam ingressum nostrum; perfectéque absoluat exhibitionem sacri huius nostri ministerij, ineffabili sua miseratione; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Benedictio Diaconi.

Orans Diaconus, respondet.

Dominus benedicat dignósque nos faciat qui seraphicè dona feramus; & canticum illud celeberrimum diuini atque ter sancti hymni accinamus ei qui nullius rei est indigus; quique omni perfectione sanctificante plusquam plenus est, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Deinde canere incipit Diaconus, in ingressu.

Virgo Deipara. Vnigenite Fili & Verbum Dei, qui es immortalis, ac dignatus es propter nostram salutem, ex sancta Deipara sempérque Virgine Maria carnem induere: sine vlla conuersione homo factus es, crucíque affixus Christe Deus; ac morte mortem conculcasti: vnus cùm sis sanctę illius Trinitatis; cum Patre, sanctóque Spiritu conglorificatus; serua nos.

Sacerdos hanc Orationem dicit, à foribus vsque ad ALTARE.

Deus omnipotens, Dominus magni nominis qui nobis aditum ad Sancta Sanctorum dedisti; per aduentum vnigeniti Filij tui, Domini ac Dei Seruatoris nostri Iesu Christi, supplices tuam imploramus inuocamúsque bonitatem, quandoquidem contremiscimus ac trepidamus ad SANCTVM ALTARE TVVM accessuri: *Munera, & fructuum oblationes in Missa.* fac illabatur in nos (Deus) tua bona gratia; & nostras animas sanctifica, corporáque & spiritus, necnon cogitationes nostras ad pietatem conuerte, vt pura conscientia tibi dona offeramus & munera fructuum oblationes; vt deleantur delicta quæ admisimus, & vt toti populo tuo sis propitius; idque gratia & miseratione ac benignitate vnigeniti Filij tui, cum quo benedictus es in sæcula sæculorum, Amen.

Postquam Sacerdos ingressus est ad ALTARE dicit: Pax omnibus.

Populus: Et spiritui tuo.

Oratio pro defunctis. Sacerdos: Dominus benedicat nos omnes, & sanctificet in ingressu & celebratione diuinorum & immaculatorum mysteriorum: animásque beatas requiescere faciat cum Sanctis & iustis, sua ipsius gratia & benignitate, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Deinde Diaconus Collectam dicit:

In pace Dominum oremus.

Pro pace. Vt nobis pacem de cœlo det, ac benignè nobiscum Deus agat & seruet animas nostras; Dominum oremus.

Vt etiam vniuerso mundo pacem largiatur, & omnes Ecclesias vniat; Dominum oremus.

Vt remittat nobis peccata, ac condonet delicta nostra, atque liberet nos ab omni tribulatione, ira, periculo, necessitate, & hostium insultu; Dominum oremus.

Deinde Cantores canunt illum Hymnum ter sanctum:

Hymnus ter sanctus. Sancte Deus, sancte fortis, sancte immortalis, miserere nostri.

Deinde Sacerdos, inclinans se; orat:

Clemens & misericors, longanimis, & multæ misericordiæ, Domine verax; respice ex prompto habitaculo tuo, & exaudi nos supplicibus verbis te orantes, ac libera nos ab omni tentatione diaboli & hominum, & ne tuum auxilium à nobis auertas, nósque ne grauiùs *Oratio contra tentationes & tribulationes.* corripias quàm vires nostræ ferant: non enim superandis aduersis, nos sufficimus; sed tu Domine potens es seruare nos & eripere ab omnibus calamitatibus & aduersis. Libera nos Deus pro tua bonitate, ab omnibus angustijs ac molestijs huius mundi; vt pura conscientia ad SANCTVM ALTARE TVVM ingressi, beatúmque & ter sanctum hymnum recinentes; vnà cum cœlestibus virtutibus, illum citra vllam tui offensionem tibi mittamus; ac tibi grato & diuino oblato SACRIFICIO digni abs te habeamur vita æterna.

Exclamatio. Quoniam sanctus es Domine Deus noster; & in sanctis habitas & requiescis: & tibi gloriam, ac ter sanctum hymnum illum mittimus, Patri, & Filio, ac Spiritui sancto; nunc, & semper, & sæcula sæculorum.

Populus: Amen.

A

Sacerdos: Pax omnibus.

Populus: Et spiritui tuo.

Cantores: Alleluia.

Deinde leguntur fusissimè oracula sacra veteris testamenti & Prophetarum; & Filij Dei Incarnatio demonstratur, Passio, Resurrectio ex mortuis, ascensus in cœlum; secundus præterea aduentus eius cum gloria: Atque id fit singulis diebus, in sacra & diuina Missa.

Post lectionem & doctrinam, Diaconus dicit:

Dicamus omnes; Domine miserere: Domine omnipotens, Deus patrum nostrorum, oramus te; exaudi nos. Vt pacem desuper mittat, & seruet animas nostras; Dominum oremus. *Lectiones de vtroque testamento in Missa.*

Vt totus mundus pace fruatur, seruésque ac faueas populo omni qui Christum amplectitur; te rogamus, *Preces pro Pace.*

B

exaudi nos: liberésque ab omni tribulatione, ira, periculo, ac necessitate, captiuitate, morte amara, & iniquitatibus nostris; te rogamus exaudi nos. Pro populo circunstante, & expectante à te largam & magnam misericordiam; supplices oramus te, vt effundas in eum viscera misericordiæ tuæ. *Saluum fac Deus populum tuum, & benedic hæreditati tuæ.* *Psalm. 27.* Visita mundum tuum in misericordia, & miserationibus tuis. Extolle cornu Christianorum, preciosæ & viuificæ crucis potentiam. Domine *Crux preciosa est cornu Christianorum.* *Pro peccatis.* multum misericors, te supplices oramus: exaudi nos te rogantes & miserere.

Populus dicit ter: Domine miserere.

Diaconus: Oremus Dominum, vt peccata nobis dimittat, nostrísque delictis det veniam; & liberet nos ab

C

omni tribulatione, ira, periculo, & necessitate. Vt dies omnes transigamus in perfectione, sanctitate, pace, & sine peccato; omnes à Domino petamus. Angelum pacis, fidelem ducem, custodem animarum & corporum nostrorum; à Domino petamus. Veniam & remissionem peccatorum ac delictorum nostrorum, à Domino petamus. Quæ bona & vtilia sunt animis nostris & corporibus; vt pacem mundo det, à Domino petamus. Vt reliquum vitæ nostræ tempus, in pace & bona valetudine peragamus; à Domino petamus. Vt in Christiana syncera que fide, ad finem vsque sine dolore, molestia, ac infamia, perseueremus: & bonam defensionem ante verendum & tremendum tribunal Christi; à Christo petamus.

Sacerdos: Tu enim es bona illa annunciatio, illuminatio, seruator & custos animarum & corporum nostrorum, Deus & vnigenitus tuus Filius, & Spiritus tuus sanctissimus; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

D

Populus: Amen.

Sacerdos: Commemorantes sanctissimam, immaculatam, gloriosissimam Dominam nostram matrem Dei, & semper virginem Mariam, cum omnibus Sanctis, & iustis nos ipsos, & mutuo inter nos, & omnem vitam nostram Christo Deo commendemus. *Mariæ matris Dei & omnium Sanctorum memoria in Missa. Rom. 2. Iacob. 1.*

Populus: Tibi Domine.

Sacerdos: Deus qui sanctis ac diuinis salutaribúsque oraculis tuis nos instituisti; illumina nostras animas (qui peccatores sumus) vt quæ prædicta sunt, assequi possimus: nec auditores tantùm, spiritalium Canticorum cernamur; sed & bonorum operum factores, fidémque præstemus non simulatam, vitam inculpabilem, & conuersationem irreprehensam.

E

Exclamatio:

In Christo Iesu Domino nostro; cum quo benedictus es, cum sancto, bono, & viuifico Spiritu tuo, nunc, & semper, & in sæcula.

Populus: Amen.

Sacerdos: Pax omnibus.

Populus: Et spiritui tuo.

Diaconus: Capita nostra Domino inclinemus.

Populus: Tibi Domine.

Sacerdos orat dicens:

Domine viuificator, & bonorum suppeditator; qui hominibus Dominum nostrum Iesum Christum, bea-

tam

tam spem vitæ æternæ dedisti; dignos nos facito, qui in sanctitate, hoc quoque tibi DIVINVM SACRVM perficiamus, vt futura beatitudine perfruamur.

Exclamatio:

V t sub tua potentia semper protecti, & in lucem veritatis deducti; tibi gloriam & gratiarum actionem referamus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto; nunc & semper.

Populus: Amen.

Catechumeni. Diaconus: Nullus Catechumenorum, nullus eorum qui nondum initiati sunt ad sacra, nullus eorum qui orare nobiscum non possunt; ingrediatur. Recognoscite vos inuicem. Ad fores, omnes recti. Deum rursus oremus.

Sacerdos dicit orationem incensi:

D omine omnipotens Rex gloriæ; Deus qui omnia nosti antequam fiant: adsis nobis in hac sancta hora te inuocantibus, & redime nos ab infamia peccatorum; expurga mentem nostram & cogitationes ab impuris cupiditatibus ac impostura mundi, omníque diabolica suggestione: & suscipe de manu nostra (qui peccatores sumus) hunc suffitum, quemadmodum accepisti ea quæ Abel, Noë, Aaron & Samuel, ac Sancti tui omnes obtulerunt: ab omni mala re nos liberans & seruans; vt tibi semper grati simus, te adoremus, glorificemus Patrem vnigenitúmque Filium tuum, & Spiritum tuum sanctum; nunc, & semper, & in sæcula.

Hebr. 11. Genes. 4. & 9. 1. Reg. 7. Psalm. 98.

Inchoant Lectores hymnum Cherubicum.

Lectores. ileat omnis humana ac mortalis caro, stétque cum metu & tremore; ac nihil terrestre apud se ipsam cogitet: Rex enim regnantium, & Dominus dominantium, CHRISTVS DEVS NOSTER PROGREDITVR VT IMMOLETVR AC DETVR IN CIBVM FIDELIBVS, ipsum autem antecedunt Angelorum chori cum omni imperio & potentia; Cherubim multorum oculorum, ac Seraphim sex alarum, faciésque velantia & cum clamore canentia hymnum, Alleluia, Alleluia, Alleluia.

Angelorum chori assunt Christo præcedenti vt immoletur in Altari.

Alleluia.

Sacerdos afferens SANCTA DONA; hanc orationem dicit:

D eus Deus noster qui panem cœlestem, cibum vniuersi mundi, Dominum nostrum Iesum Christum demisisti Seruatorem, Redemptorémque ac benefactorem, benedicentem, & sanctificantem nos; ipse benedic huic Oblationi, & eam admitte ad supercœleste Altare tuum: memento (vt bonus & humanus) eorum qui obtulerunt, & propter quos obtulerunt: nósque conserues insontes, & inculpatos in hac sacra tuorum diuinorum mysteriorum operatione; quoniam sanctificatum est ac glorificatum, venerandum omni ex parte & magnificum nomen tuum Patris & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Diuinorum mysteriorum operatio.

Sacerdos: Pax omnibus.

Diaconus: Domine benedicito.

Sacerdos: Benedictus Deus benedicens & sanctificans nos omnes in hac oblatione diuinorum, & ab omni labe mundorum mysteriorum; & in quiete & tranquillitate beatas componens animas cum Sanctis & iustis; nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Diaconus: Sapientes attendamus.

Symboli recitatio in Missa. Sacerdos: Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ: & in vnum Dominum Iesum Christum Filium Dei: Et reliqua Symboli dicet.

Deinde orat, ceruice inclinata.

D eus vniuersorum & Domine; indignos nos hac hora, dignos redde benignissime vt puri & mundi ab omni dolo & omni simulatione, in vnum coniungamur inter nos, pacis ac charitatis vinculo; confirmati sanctificatione diuinæ tui cognitionis, per vnigenitum Filium tuum Dominum & seruatorem nostrum Iesum Christum; cum quo benedictus es cum sancto, bono & viuificatore Spiritu tuo; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Diaconus: Stemus honestè, stemus reuerenter, stemus cum timore Dei, & cum cordis compunctione. In pace Dominum oremus.

Sacerdos: Quoniam Deus es pacis, misericordiæ, dilectionis, commiserationis, & humanitatis; tu & vnigenitus Filius tuus, & Spiritus tuus sanctus; nunc, & semper.

Populus: Amen.

Sacerdos: Pax omnibus.

Populus: Et Spiritui tuo.

Diaconus: Osculemur inter nos in sancto osculo. Capita nostra Domino inclinemus. *Osculum sanctum.*

Sacerdos inclinans se, hanc Orationem dicit.

T u qui solus es Dominus & misericors Deus; inclinantibus ceruices suas coram SANCTO ALTARI, & petentibus abs te dona spiritalia, emitte gratiam tuam bonam, & benedic omnibus nobis omni benedictione spiritali & quæ adimi non possit; qui in altis habitas, & humilia respicis.

Exclamatio:

Q uoniam laudabile, adorabile, & per gloriosum est nomen tuum sanctissimum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti; nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Diaconus: Domine benedic.

SACERDOS: Dominus benedicet, & vna ministrabit nobiscum omnibus, gratia sua & benignitate.

Et rursus: Dominus benedicet, & dignos nos faciet qui assistamus sancto ALTARI, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et rursus.

B enedictus Deus qui benedicit & sanctificat nos omnes qui assistimus, ET OPERAMVR IMMACVLATIS IPSIVS MYSTERIIS, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. *Immaculata mysteria.*

Diaconus Collectam Catholicam & vniuersalem facit.

n pace Dominum oremus.

Populus: Domine miserere.

Diaconus: Serua, miserere, commiserere, ac custodi nos Deus tua gratia. Vt mittat Deus de cœlo pacem, & vt nobis benignus sit, animásque nostras seruet; Dominum oremus.

P ro ijs qui sunt vtiles & præclara opera exequuntur in sanctis Dei Ecclesijs; qui pauperes commendatos habent, viduas & orphanos, peregrinos, & indigentes: & qui nobis mandarunt vt memoriam eorum haberemus in orationibus: Dominum oremus. *Preces pro ijs qui sunt vtiles Ecclesiæ benefactoribus & commendatis.*

P ro senibus & imbecillis, infirmis, laborantibus, & ijs qui infestantur ab immundis Spiritibus; vt Deus celeriter sanitatem & salutem eis mittat: Dominum oremus. *Pro infirmis.*

P ro ijs qui in virginitate & castitate, in monasterijs, ac in venerando connubio degunt: & pro sanctis Patribus & Fratribus qui in montibus, speluncis, & foraminibus terræ exercentur: Dominum oremus. *Pro monachis.*

P ro nauigantibus, iter facientibus, peregrinantibus Christianis, ac pro fratribus nostris qui in captiuitate, exilio, carcere, & dura seruitute agunt; vt in pace reuertantur: Dominum oremus. *Pro nauigantibus, peregrinis & captiuis.*

P ro remissione peccatorum, & pro venia erratorum nostrorum; & vt liberemur ab omni tribulatione, ira, periculo, & necessitate, & insultu hostium: Dominum oremus. *Pro peccatis.*

V t aërem temperatum reddat, pluuias lenes, rores benignos, fructuum magnam vim; & vt annus plenam nobis omnium rerum copiam suppeditet; & totius anni curriculo, fructus nobis abundent: Dominum oremus. *Pro aeris serenitate, & terræ fructibus.*

P ro omnibus Patribus & Fratribus nostris, præsentibus & nobiscum orantibus in hac sancta hora & omni tempore; vt studiosi, laboriosi, alacres, ac diligentes sint: Dominum oremus. *Pro viuis.*

ro omni anima Christiana afflicta & vexata, misericordiæ & auxilij Dei indigente; & vt errantes reuer- *Pro afflictis.*

rantur, & redeant ad pietatem; vt infirmi conualescant, captiui liberentur, patrésque ac fratres nostri qui antè obierunt, in pace requiescant: Dominum oremus.

Pro desanctis. Vt oratio nostra exaudiatur & accepta sit coram Deo; & vt mittat nobis largam misericordiam & commiserationem suam: Dominum oremus.

Memoria virginis Mariæ, & Sanctorum intercessio. Commemorationem agamus sanctissimæ, immaculatæ, gloriosissimæ, benedictæ Dominæ nostræ Matris Dei, & semper virginis Mariæ; ac omnium Sanctorum & iustorum; vt precibus atque intercessionibus eorum, omnes misericordiam consequamur.

Pro sacerdote offerente. Pro propositis, preciosis, cœlestibus, ineffabilibus, immaculatis, gloriosis, reuerendis, horrendis, & diuinis donis; & vt seruet præsentem Sacerdotem qui ea offert: Dominum Deum supplices imploremus.

Populus: Domine miserere. Ter.

Deinde signacula Crucis, Sacerdos facit super dona; & stans, apud se sic dicit:

Luc. 2. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, hominibus bona voluntas. Ter.

Psalm. 50. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Ter.

Psalm. 70. Impleatur os meum laude tua Domine, vt celebrem gloriam tuam, toto die magnificentiam tuam. Ter.

† Videtur hic deesse, In nomine † Patris: Amen. Filij: Amen. & Spiritus sancti: Amen, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et inclinans se hinc & inde, dicit:

Psalm. 33. Luc. 1. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.

Et respondent: Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.

C

Deinde Sacerdos diffusè:

Domine Domine qui visitasti nos in misericordia & commiseratione: & nobis abiectis peccatoribus ac indignis seruis tuis concessisti, vt confidentes accederemus ad sanctum Altare tuum, & offerremus tibi verendum hoc & ineruentum Sacrificium pro nostris peccatis & ignorantijs populi; *Verendum & incruentum Sacrificium.* respice in me seruum tuum inutilem, & dele per viscera misericordiæ tuæ, delicta mea: & pura redde labia mea & cor meum ab omni inquinatione carnis & spiritus; & auerte à me omnem cogitationem turpem & insipientem; & idoneum me fac virtute Spiritus tui sanctissimi ad hoc sacrum ministerium; & recipe me tua bonitate, accedentem ad sanctum Altare tuum: Et placeat tibi, vt hæc quæ offerimus Dona manibus nostris, accepta tibi sint; meísque infirmitatibus condones, & non me proijcias à facie tua, neque meam indignitatem auerseris; *Psalm. 50.* sed miserere mei secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitates meas, vt inculpatè accedens ante gloriam tuam dignus sim qui operiar protectione vnigeniti Filij tui, & illuminatione Spiritus tui sanctissimi; nec vt seruus peccati reprobus fiam, sed vt seruus tuus gratiam inueniam & misericordiam ac peccatorũ remissionem coram te; nunc, & in futuro sæculo. Ne dominator omnipotens, & omnibus viribus prædite Domine: exaudi orationem meam: tu es enim qui omnia in omnibus agis; & abs te omnes quærimus in omnibus auxilium & subsidium, ab vnigenito Filio tuo, & à bono & viuificante, & consubstantiali Spiritu, nunc & in sæcula.

D

E

Spiritus consubstantialis. Deus qui propter magnum atque ineffabilem erga homines amorem, misisti Filium tuum vnigenitum in mundum, vt ouem errantem reduceret; ne auerseris nos peccatores, verendum hoc & incruentum Sacrificium attrectantes: non enim de nostra iustitia confidimus, sed benigna misericordia tua qua genus nostrum redimis: supplicamus & imploramus bonitatem tuam, ne Mysterium hoc quod ad salutem nobis dispensatum est, in condemnationem populo fit, sed in abolitionem peccatorum ac animarum & corporum renouationem; vtque Deo & Patri gratum sit per misericordiam & humanitatem vnigeniti Filij tui cum quo benedictus es cum sanctissimo, bono, & viuificante Spiritu tuo, nunc, & semper, & in sæcula.

A

Domine Deus qui nos creasti, & in hanc vitam protulisti; qui nobis viam ad salutem ostendisti, & benignè nobis Mysteria cœlestia detexisti; quique nos huic ministerio præfecisti in virtute sanctissimi Spiritus tui: placeat tibi Domine, vt ministri simus tui noui Testamenti ac Sacrificij immaculatorum tuorum mysteriorum; *Sacrificium immaculatorũ mysteriorum.* & admitte nos accedentes ad sanctum tuum Altare, secundum multitudinem misericordiæ tuæ; vt digni simus qui offeramus tibi munera & Sacrificium pro nobis, & pro ijs quæ populus per ignorantiam admisit: daque nobis (Domine) vt tibi cum omni metu, ac pura conscientia hoc Sacrificium spiritale atque incruentum offeramus: quod vbi admiseris in sanctum, supercœleste, ac intellectuale tuum Altare, in odorem suauitatis spiritalis; vicissim mitte nobis gratiam Spiritus tui sanctissimi. ô Deus, respice in nos, & ad nostrum hoc rationale obsequium intuere, idque accipe vt Abel dona accepisti, Noë sacrificia: Mosis & Aaronis sacerdotia: *Moysis sacerdotium.* Samuelis pacifica, Dauidis pœnitentiã, Zachariæ incensum, vt de manu Apostolorũ tuorum verum hunc cultum accepisti: ita quoque è manibus nostris qui peccatores sumus, recipe munera hæc proposita per tuam benignitatẽ; & fac vt oblatio nostra, grata & acceptabilis sit per Spiritum sanctum sanctificata, in propitiationem peccatorum nostrorum & eorum quę populus per ignorantiam admisit, & in requiem animarum eorum qui ante nos dormiunt; *Oblatio acceptabilis in requiem Animarum eorum qui dormierunt.* Vt & nos abiecti, & peccatores, & indigni serui tui, digni habiti qui sine dolo ministremus sancto Altari tuo; mercedem accipiamus fidelium & prudentium dispensatorum, *Merces Fidelium dispensatorum.* gratiamque inueniamus, & misericordiam in die illa tremenda retributionis tuæ iustæ & bonæ.

B

Oratio velaminis.

Gratias tibi (ô Domine Deus noster) agimus; quòd nobis fiduciam dederis ad ingressum sanctorum tuorum: quam renouasti nobis viam recentem, & viuentem per velamen carnis Christi tui. Dignos igitur cùm nos feceris qui ingrediamur in locum Tabernaculi gloriæ tuæ, simúlque intra illud velum, & aspiciamus Sancta sanctorum; flectimus genua ad tuam bonitatem. Domine, miserere nostri, quandoquidem veneramur ac tremimus quum tuum sanctum Altare nobis accedendum est & offerendum sacrificium hoc verendum, & incruentum pro nostris peccatis, & pro ijs quæ populus per ignorantiam admisit. *Sacrificium verendum & incruentum.* Emitte (ô Deus) tuam bonam gratiam; & sanctifica animas nostras, corpora spiritúsque: & conuerte cogitationes nostras ad pietatem, vt in pura conscientia, tibi oleum pacis offeramus & sacrificium laudis, per misericordiam & benignitatem vnigeniti Filij tui cum quo benedictus es, cum sancto, bono, & viuificatore Spiritu tuo; nunc, & semper.

Populus: Amen.

Sacerdos: Pax omnibus.

Diaconus: Stemus honestè, stemus reuerenter, stemus cum timore Dei & compunctione: attenti simus diuinæ oblationi, vt Deo pacem offeramus.

Populus: Oleum pacis; sacrificium laudis.

Sacerdos: Et reuelans inuolucra ænigmatum quæ symbolicè hoc sancto sacrificio circundantur; clarè nobis ostende & imple oculos nostri intellectus luce illa incomprehensibili & paupertatem nostram purificatam ab omni inquinamento carnis & Spiritus, dignam effice quæ accedat ad hoc verendum & horrendum ministerium: quia mirum in modum benignus & misericors Deus es; & tibi gloriam & gratiarum actionem referimus, Patri, & Filio, & sancto Spiritu; nunc, & semper, & in sæcula.

Deinde exclamatio. Charitas Domini & Patris, gratia Domini

2. Cor. 13. Domini & Filij, & communicatio ac donum Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.

Populus: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos: Attollamus mentem, & corda.

Populus: Dignum & iustum est.

Deinde Sacerdos orat: Verè dignum, & iustum est, decens & debitum; vt te laudemus, te hymnis celebremus, tibi benedicamus, te adoremus, tibi laudem decantemus, tibi gratias agamus omnis creaturæ visibilis ac inuisibilis opifici, thesauro æternorum bonorum, fonti vitæ & immortalitatis, omnium, Deo ac Domino: quem cœli, & cœli cœlorum laudibus celebrant; ac omnis virtus eorum, Sol & Luna, vniuersúsque astrorum chorus, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt: Ierusalem cœlestis congregatio, Ecclesia primogenitorum descriptorum in cœlis; Spiritus iustorum & Prophetarum; animæ Martyrum & Apostolorum; Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Potestas, ac Virtutes tremendæ, Cherubímque multos oculos habentia, & Seraphim sex alis prædita; quæ duabus quidem alis operiunt facies suas; duabus verò, pedes; & reliquis duabus volantia, clamant alterum ad alterum incessabili voce, perpetuis laudibus. *Ezech. 10.*

Exclamatio.

Hymnum triumphalem tuæ magnificæ gloriæ; clara voce canentia, clamantia, glorificantia, vociferantia, ac dicentia.

Populus.

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus sabaoth: plenum cœlum & terra, gloria tua; osanna in excelsis.

Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis.

Signacula Crucis. Sacerdos signacula faciens Crucis super dona, dicit:

Sanctus es rex sæculorum, & omnis sanctitatis Dominus & dator: Sanctus & vnigenitus Filius tuus Dominus noster Iesus Christus per quem omnia fecisti: Sanctus & Spiritus tuus Sanctus qui omnia perscrutatur, etiam profunditates tuas: qui Deus es, Sanctus es, Omnipotens & in omnia potestatem habens, bone, reuerende, misericors & compatiens (maximè, creaturæ tuæ) qui fecisti hominem ex terra ad imaginem & similitudinem tuam, qui dedisti ei vt Paradiso frueretur; qui eum postquam transgressus est mandatum tuum & lapsus est, non despexisti, neque dereliquisti (ô benigne) sed correxisti eum, vt misericors Pater; eum per legem vocasti, per Prophetas eum instituisti, postremò autem, ipsum vnigenitum Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum demisisti in mundum, vt veniens tuam renouaret atque exsuscitaret imaginem, qui de cœlo descendit & carne indutus est ex Spiritu sancto & Maria virgine Matreque Dei: qui conuersatus cum hominibus, omnia dispensauit ad salutem generis nostri; & qui voluntariam & viuificam (per Crucem) mortem, expers ipse peccati, pro nobis peccatoribus subiturus; eâ nocte qua tradebatur vel potiùs seipsum tradebat pro vita & salute mundi. *Genes. 3.*

Deinde Sacerdos panem manibus accipiens, dicit:

Accipiens panem in sanctas, immaculatas, inculpabiles & immortales manus suas, in cœlum suspiciens, ac tibi Deo & Patri ostendens, gratias agens, sanctificans, frangens, dedit nobis Discipulis suis, & Apostolis, dicens:

Diaconi dicunt: In remissionem peccatorum, & in vitam æternam.

Deinde exclamat:

Exclamatio in consecratione. Accipite, & comedite: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur & datur in remissionē peccatorum.

Populus: Amen.

Deinde accipit Calicem, & dicit:

Similiter postquam cœnauit, accipiens calicem & permiscens ex vino & aqua, & aspiciens in cœlum, ac ostendens tibi Deo & Patri, gratias agens, sanctificans, benedicens, implens Spiritu sancto, dedit nobis discipulis suis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus *Matth. 26.*

A noui Testamenti, qui pro vobis & multis effunditur & datur in remissionem peccatorum.

Populus: Amen.

Sacerdos: Hoc facite in meam commemorationem: quotiescumque enim comederitis panem hunc, & hunc calicem biberitis, mortem Filij hominis annunciatis, & resurrectionem eius confitemini, donec veniat.

Dicunt Diaconi: Credimus, & confitemur.

Populus: Mortem tuam Domine annunciamus, & resurrectionem tuam confitemur.

Sacerdos: Memores igitur & nos peccatores, passionum eius viuificarum, Crucis salutaris, ac mortis, Sepulchri & Resurrectionis à mortuis tertio die, Ascensionis in cœlos, & assessionis eius ad dexteram tuam Dei & Patris, & secundi, gloriosi, & tremendi eius aduentus,

B cùm venerit cum gloria ad iudicandum viuos & mortuos, cùm reddet vnicuique secundum opera eius: offerimus tibi Domine, hoc sacrificium venerandum & incruentum, orantes, ne secundum peccata nostra nobiscum agas, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis, sed secundum æquitatem tuam & ineffabilem humanitatem tuam prætergrediens, atque delens chirographum illud quod est contra nos famulos tuos, largire nobis cœlestia & æterna tua dona quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparasti, (Deus) diligentibus te: neque propter me, & propter mea peccata repudies populum, benigne Domine. *Sacrificium incruentum. Psal. 78.* *1. Cor. 2.*

Deinde dicit, ter repetens: Populus, enim tuus, &

C Ecclesia tua supplicant tibi.

Populus: Miserere nostri Domine Deus, Pater omnipotens.

Rursus Sacerdos dicit: Miserere nostri Deus omnipotens: Miserere nostri Deus seruator noster: Miserere nostri, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, & demitte super nos & super hæc dona proposita, Spiritum tuum sanctissimum. *Psalm. 50.*

Deinde inclinata ceruice, dicit: Dominum viuificum, vna cum te Deo Patre, & vnigenito Filio tuo assidentem, simul regnantem, consubstantialem, & coæternum, qui loquutus est in lege & prophetis & in nouo Testamento, qui descendit in specie columbæ super Dominum nostrum Iesum Christum in Iordane fluuio, *Luc. 3.*

D & mansit super eum, qui descendit super Apostolos tuos in specie ignearum linguarum, in cœnaculo sanctæ & gloriosæ Sion, in die Pentecostes: ipsum Spiritum tuum sanctissimum dimitte nunc quoque Domine in nos, & in hæc dona sancta proposita. *Act. 2.*

Et erigens se exclamat: Vt superueniens, sancta, & bona, & gloriosa sua præsentia, sanctificet & EFFICIAT HVNC PANEM CORPVS SANCTVM CHRISTI tui.

Populus: Amen.

Sacerdos: Et calicem hunc, preciosum sanguinem Christi tui.

Populus: Amen.

Sacerdos apud se stans: Vt sit omnibus ex his sumentibus in remissionem peccatorum, & in vitam æternam,

E in sanctificationem animarum & corporum ad fructus bonorum operum ferendos, in confirmationem sanctæ tuæ, Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ quam fundasti super petram fidei vt portæ inferorum non præualeant aduersus eam: liberans eam ab omni hæresi, & scandalis, & ijs qui operantur iniquitatem: seruans eam vsque ad consummationem sæculi.

** Ritè ista intelligemus post consecrationem Eucharistiæ oraretur, vt Deus panem vertat in corpus Christi, quod iam factum fuerit per consecrationem & sacra verba, Hoc est corpus meum. Sed quo sensu orthodoxe hæc liturgia verba sint accipienda, abunde habes Bessarione Niceno lib. de verbis consecrationis Sixto Senensi lib. 6. Bibliotb. annot. 111. Bellarmino lib. 4. de Eucharistia cap. 14.*

Et inclinatus: Offerimus tibi, Domine, & pro sanctis tuis locis quos glorificasti diuina apparitione Christi tui, & Aduentu sanctissimi tui Spiritus, & præcipuè pro gloriosa Sion, matre omnium Ecclesiarum, ac pro sancta tua Catholica & Apostolica Ecclesia quæ est per vniuersum orbem larga dona sancti tui Spiritus, nunc quoque suppedita ei Domine. Memento (Domine) & sanctorum Patrum fratrúmque qui in ea sunt, *Ecclesia Catholica apostolica.* *Oblatio & preces pro loca terra sancta.* *Ecclesia Sion mater omnium Ecclesiarum.* *Pro viuis.*

ac Episcoporum qui per vniuersum orbem orthodoxa fide distribuunt verbum tuæ veritatis. Memento (Domine) & omnis ciuitatis ac regionis, eorúmque qui in orthodoxa fide in ijs habitant, vt in pace, securitatéque degant. Memento (Domine) nauigantium, iter facientium, peregrinantium Christianorum, in vinculis, & custodijs detentorum, captiuorum, exulum, eorum qui ad metalla & supplicia damnati sunt, & qui in dura seruitute agunt, patrum & fratrum nostrorum. Memento (Domine) infirmorum, & laborantium, & eorum qui ab immundis Spiritibus infestantur, vt à te Deo, celeriter ab ijs sanentur & seruentur. Memento (Domine) omnis animæ Christianæ afflictæ & vexatæ, implorantis misericordiam & auxilium à te Deo: conuersionis etiam errantium. Memento (Domine) laborantium & ministrantium nobis patrum & fratrum nostrorum, propter nomen sanctum tuum. Memento (Domine) omnium, vt benignè illis facias: omnium miserere, Domine, omnibus nobis reconciliare: redde multitudinem populi tui pacificam, dissipa scandala, aboleto bella, siste hæreseôn irruptiones, pacem tuam, tuámque charitatem largire nobis, Deus, Seruator noster qui es spes omnium finium terræ. Memento (Domine) temperiei aëris, imbrium lenium, mitis roris, vbertatis fructuum, & in totius anni circulum benignitatis tuæ: oculi enim omnium in te sperant & tu das illis escam in tempore opportuno, aperis tu manum tuam & imples omne animal benedictione. Memento (Domine) eorum qui fructificant & præclara edunt facinora in Ecclesijs tuis sanctis: & eorum qui pauperes, viduas, orphanos, peregrinos, & egenos in memoria habent: & eorum omnium qui mandarunt vt sui memores essemus in orationibus. Præterea meminisse digneris (Domine) eorum qui has oblationes obtulerunt hodierno die ad sanctum Altare tuum, & pro quibus vnusquisque obtulit, vt in mente habet, & eorum quos nuper tibi recensui. Memento (Domine) secundum multitudinem misericordiæ tuæ & miserationum tuarum; mei etiam qui abiectus & inutilis seruus tuus sum; & Diaconorum circunstantium sanctum altare tuum, ac largire eis vitam inculpatam; eorum ministerium sine macula conserua, & gradus bonos affere tibi vt inueniamus misericordiam & gratiam cum omnibus Sanctis tuis qui ab æterno tibi placuerunt per generationem ac generationem: Maiorum nostrorum, Patrum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Doctorum, Sanctorum, & omnis Spiritus iusti in fide Christi tui consummati.

Pro nauigantibus & peregrinis. — Pro infirmis. — Pro afflictis. — Pro pace, & contra hæreses. — Pro aeris serenitate & terræ fructibus. — Pro benefactoribus & commendatis, & iis qui sunt vtiles Ecclesiæ. — Pro seipso sacerdote sacrificante. — Pro Diaconis ad altare.

Salutatio Angelica. Luc. 1.

Aue Maria, gratia plena, Dominus tecum; benedicta in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui, quia Saluatorem peperisti animarum nostrarum.

Deinde exclamat Sacerdos: Præcipuè sanctissimæ, immaculatæ, super omnes benedictæ, gloriosæ Dominæ nostræ, Deiparæ, sempérque virginis MARIÆ.

Memoria Deiparæ Virginis.

Cantores: Dignum est, vt te verè beatam dicamus Deiparam, semper beatam, & omnibus modis irreprehensam & Matrem Dei nostri, honorabiliorem quàm Cherubim, & gloriosiorem quàm Seraphim; quæ sine corruptione Deum verbum peperisti: te reuera Deiparam magnificamus!

Virgo Deipara.

Et rursus canunt. Tibi, ô plena gratiæ; vniuersa creatura gratulatur; Angelorum cœtus, & hominum genus; quæ es templum sanctificatum, paradisus spiritalis, virginum gloria, ex qua Deus carnem assumpsit & puer factus est Deus noster qui est ante secula: tuum enim vterum, thronum fecit; & tuum ventrem latiorem ac ampliorem cœlis ipsis reddidit: tibi, ô gratiæ plena; vniuersa creatura gratulatur gloria tibi!

Diaconus: Memento, Domine Deus noster.

Pro fidelibus defunctis.

Sacerdos inclinatus dicit: Memento Domine Deus noster, spirituum & vniuersæ carnis quorum memoriam egimus & quorum non egimus, Orthodoxorum ac rectè de fide sentientium, ab Abel iusto vsque ad hodiernum diem: fac eos requiescere in regione viuentium in regno tuo, & delicijs Paradisi; in sinu Abrahæ, Isaac & Iacob, sanctorum Patrum nostrorum, vnde exulat dolor, tristitia, & gemitus; vbi præsidet lumen vultus tui, & perpetuò refulget; nostræ verò vitæ fines, Christianos, acceptabiles, & peccatis puros in pace dirige, Domine, Domine, colligens nos sub pedes electorum tuorum, quando voles & vt voles: duntaxat, sine infamia & offensionibus, per filium tuum vnigenitum Dominum, Deum, ac Seruatorem nostrum Iesum Christum: ipse enim solus est qui absque peccato apparuit super terram.

Diaconus: Et pro pace & tranquillitate totius mundi, & sanctarum Dei Ecclesiarum, & pro quibus vnusquisque obtulit vel cogitat offerre, & pro omni populo circunstante, & pro omnibus. *Pro pace.*

Populus: Pro omnibus.

Sacerdos exclamat: Parce & nobis & ipsis, vt benignus, & humanus.

Populus: Remitte, ignosce, & condona Deus, peccata nostra voluntaria & non voluntaria, quæ opere admisimus, quæ verbo, quæ prudentes & imprudentes; quæ noctu, quæ interdiu, quæ animo & cogitatione: omnia nobis condona, vt bonus, & benignus. *Pro peccatis.*

Sacerdos: Gratia & misericordia, ac benignitate vnigeniti Filij tui; cum quo benedictus es & glorificatus, cum sanctissimo, bono, & viuifico Spiritu tuo, nunc & semper & in secula.

Populus: Amen.

Sacerdos: Pax omnibus.

Populus: Et Spiritui sancto.

Diaconus: Etiam atque etiam semper Dominum in pace: Oremus.

Pro oblatis & sanctificatis, preciosis, supercœlestibus, ineffabilibus, immaculatis, gloriosis, tremendis, horrendis, diuinis Donis, Domino Deo: Oremus.

Vt Dominus Deus noster, acceptis ijs in sanctum & supercœleste, mentale & spiritale Altare suum, in odorem Spiritalis fragantiæ; rependat ac mittat nobis diuinam gratiam, donum sanctissimi Spiritus: Oremus. *Preces super oblata.*

Vnitatem fidei & communicationem sanctissimi eius, & adorandi Spiritus, postulantes; nos ipsos, ac inter nos inuicem, & omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Populus: Amen.

Sacerdos ad hæc orat: Deus & Pater Domini & Dei, ac Seruatoris nostri Iesu Christi, magni nominis Dominus, natura beata, bonitas effusa, Deus omnium ac Dominus, qui es benedictus in secula, qui sedes super Cherubim, qui à Seraphim glorificaris, cui assistunt mille millia & decies millies decies millena millia sanctorum Angelorum, & Archangelorum militiæ, Dona tibi oblata, munera, frugum oblationes, accepisti in odorem suauitatis: sanctificaréque & perficere dignatus es (ô bone) gratia Christi tui, & aduentu sanctissimi Spiritus tui, sanctifica Domine & animas nostras, corpora & Spiritus: nostras quoque mentes tange, explora conscientias, omnémque malam cogitationem à nobis aufer, omnem impudicam ratiocinationem, omnem turpem cupiditatem, indecentem omnium cogitationem, omnem inuidiam ac superbiam & hypocrysin, omne mendacium, omnem dolum, omnem huius vitæ distractionem, omnem auaritiam, omnem vanam gloriam, desidiam omnem, omne vitium, omnem iram, omnem iracundiam, omnem iniuriarum recordationem, omnem blasphemiam, commotionem omnem carnis & Spiritus alienam à voluntate sanctitatis tuæ. *Oblata. — Contra mala cogitationes.*

Exclamatio: Et dignare Domine benigne, vt nos audacter & confidenter, inculpatè, puro corde, animo contrito, facie minimè confusa atque erubescente, labijs sanctificatis, audeamus inuocare te sanctum Deum Patrem: qui in cœlis es, & dicere:

Populus:

Matth. 6. Luc. 11. Populus. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: &c. Sacerdos inclinatus dicit. Et ne nos inducas in tentationem, Domine, Domine virtutum, qui nosti infirmitatem virium nostrarum: sed libera nos à malo & operibus eius, ab omni insultu & machinatione eius, propter nomen tuum sanctum quod inuocatum est super nostram humilitatem. Exclamatio: Quoniam tuum est regnum, potentia, & gloria, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper. Populus: Amen.
Sacerdos: Pax omnibus. Populus: Et spiritui tuo.
Diaconus: Capita nostra Domino inclinemus.
Populus: Tibi Domine. Sacerdos: Tibi inclinamus, qui serui tui sumus (Domine) ceruices nostras, coram sancto altari tuo, expectantes copiosam à te misericordiam: abundantem gratiam tuam & benedictionem demitte nobis (Domine) & sanctifica animas nostras, & corpora atque Spiritus, vt efficiamur digni qui socij & participes simus sanctorum tuorum mysteriorum, in remissionem peccatorum & in vitam æternam. *Sancta Mysteria.*
Exclamatio: Tu enim adorandus es, & glorificatus es (ô Deus noster) & vnigenitus Filius tuus, & Spiritus tuus sanctissimus, nunc & semper. Populus Amen.
Sacerdos exclamat. Et erit gratia & misericordia sanctæ & Consubstantialis, increatæ & adorandæ Trinitatis, cum omnibus nobis. Populus: Et cum spiritu tuo.
Diaconus Cum timore Dei & reuerentia attendamus.
Sacerdos attollens donum apud se dicit Sancte, qui in sanctis requiescis, Domine; sanctifica nos verbo tuæ gratiæ, & aduentu sanctissimi tui Spiritus: tu enim dixisti, Domine, sancti eritis, quoniam ego sanctus sum: Domine Deus noster, Verbum Dei, incomprehensibilis & Consubstantialis Patri, & Spiritui sancto, coæterne & inseparabilis, suscipe incorruptum hymnum in sanctis & incruentis Sacrificijs tuis, vna cum Cherubin & Seraphin, à me quoque peccatore clamante & dicente. *Leuit. 11. 45.* *Filius Patri & Spiritui sancto consubstantialis.* *Incruenta sacrificia.*
Exclamatio Sancta sanctis. Populus: Vnus sanctus, vnus Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris, cui gloria in sæcula sæculorum. Diaconus: Pro remissione peccatorum nostrorum & propiciatione animarum nostrarum, & pro omni anima afflicta & vexata, misericordiæ & auxilij Dei indigente, & conuersione errantium, curatione infirmorum, liberatione captiuorum, requie patrum & fratrum nostrorum qui ante nos dormierunt, dicamus omnes extensa voce, Domine miserere. Populus Domine miserere, duodecies. Deinde sacerdos frangit panem, dimidiumque dextra, sinistra verò dimidium tenet, & quod tenet manu dextra immergit in calicem, dicens: Vnio sanctissimi corporis, & preciosi sanguinis Domini & Dei ac seruatoris nostri Iesu Chri. Et signat id quod tenet manu sinistra, deinde hoc signato, alterum dimidium signati, ac statim incipit diuidere, & ante omnia distribuere in singulos calices partem vnam dicés: Vnitum est, & sanctificatum, & consummatum, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc, & semper. Et cum signat panem, dicit: Ecce agnus Dei, Filius Patris, qui tollit peccata mundi, mactatus pro mundi vita, & salute. Et cum distribuit vnam partem in singulos calices, dicit: Portio sancta Christi, plena gratiæ & veritatis, Patris & Spiritus sancti, cui gloria & imperium in sæcula sæculorum. *Collecta generalis.* *Mixtio panis & calicis.*
Deinde incipit diuidere in partes & dicere: Dominus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuæ, & reliqua, psalm. Deinde: Benedicam Dominum in omni tempore. & reliqua. Deinde: Exaltabo te Deus meus rex: & reliqua. Deinde: Laudate Dominum omnes gentes, &c. Diac. Domine benedic, Sacerdos: Dominus benedicet & conseruabit nos à condemnatione, in perceptione immaculatorum Donorum suorum, nunc, & semper, & in sæcula. Et postquam absoluerint, dicit Diaconus: Domine benedic. Sacerdos: Dominus benedicet & dignos nos faciet, qui puris forcipibus accipiamus igneum carbonem, & imponamus in ora fidelium, ad purgationem & renouationem animarum ipso- *Psalm. 22. Psalm. 33. Psalm. 144. & 116.* *Esa. 6.*

rum, & corporum, nunc & semper. Deinde quod sequitur: Gustate & videte quòd benignus est Dominus, qui in partes distributus ac non diuisus, & fidelibus impertitus nec consumptus est, in remissionem peccatorum, & vitam æternam, nunc, & semper, & in sæcula. *Christi corpus in sacrificio distribuitur in partes nec tamen diuiditur.*
Diaconus. In pace Christi canremus. Cantores: Gustate & videte quod benignus est Dominus. *Psalm. 33.*
Sacerdos Orationem dicit ante communionem. Domine Deus noster, panis cælestis, vita Vniuersi, peccaui in cœlum & coram te, & non sum dignus particeps fieri immaculatorum tuorum Mysteriorum, sed tu misericors Deus, dignum me fac gratia tua, vt citra condemnationem particeps fiam sancti corporis & preciosi sanguinis in remissionem peccatorum & vitam æternam. *Luc. 15.*
Deinde impertit Clero. Cum autem attollunt Diaconi discos & calices ad impertiendum populo. Diaconus ait, tollens primum discum: Domine benedic. Sacerdos respondet: Gloria Deo qui sanctificauit, & sanctificat nos omnes. Diaconus ait: Exaltare supra cœlos, & supra terram vniuersam, gloria tua, & règnum tuum permanet in sæcula sæculorum. Et cùm Diaconus depositurus est in mensulam, ait Sacerdos: Benedictum nomen Domini Dei nostri in sæcula. Diaconus: Cum timore Dei, & fide, ac dilectione accedite. Populus: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et rursum cum attollit discum de mensula, ait: Domine benedic. Sacerdos: Serua Deus populum tuum, & benedic hæreditati tuæ. Sacerdos rursus: Gloria Deo nostro qui sanctificauit nos omnes. Et cum deponit calicem super sanctam mensam, Sacerdos dicit: Sit nomen Domini benedictum in sæcula sæculorum. Diaconi & populus dicunt: Imple os nostrum laude tua, Domine, & gaudio reple labia nostra, vt laudemus gloriam tuam, & toto die magnificentiam tuam. Et rursus: Gratias agimus tibi Christe, Deus noster, quoniam dignatus es nos participes fieri corporis & sanguinis tui, in remissioné peccatorum & in vitam æternam. Vt nos à condemnatione conserues, obsecramus, vt qui bonus & benignus sis. *Psal. 56.* *Psalm. 27.*
Oratio suffitus ad extremum vestibulum.
Agimus gratias tibi Seruatori, vniuersorum Deo pro omnibus bonis quæ nobis præbuisti, & pro sumptione sanctorum & immaculatorum tuorum mysteriorum: & offerimus tibi suffitum hunc, orantes vt nos conserues sub operimento alarum tuarum, & digneris nos vsque ad vltimum spiraculum vitæ nostræ participes facere sanctificationum tuarum in sanctificationé animarum & corporum, in hæreditatem regni cœlorú; quia tu es sanctificatio nostra Deus, tibique gloriam & gratiarum actionem referimus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Et incipit Diaconus in vestibulo: Gloria tibi, gloria tibi, gloria tibi Christe rex, Verbum Patris vigenitum, quoniam dignatus es, vt nos peccatores & indigni serui tui fruamur immaculatis Mysterijs tuis in remissionem peccatorum & in vitam æternam: Gloria tibi. *Actio gratiarum.*
Et cum vestibulum transierit Diaconus, incipit hunc in modum dicere: Etiam atque etiam & omni tempore, in pace Dominum oremus. Vt perceptio sacrorum eius Mysteriorum, valeat nobis ad amoliendam omnem malam rem, in viaticum æternæ vitæ, in communicationem ac donum Spiritus sancti: oremus. Sacerdos orat.
Deus qui propter multam & ineffabilem benignitatem condescendisti infirmitati seruorum tuorum, & dignatus es nos Mensæ huius cœlestis participes facere; ne condemnes nos peccatores, ob perceptionem mysteriorum tuorum immaculatorum; sed obserua nos benignè in sanctificatione Spiritus sancti tui, vt sancti effecti assequamur partem & hæreditatem cum omnibus Sanctis, qui tibi ab æterno accepti fuerunt, in lumine vultus tui, per misericordiam vnigeniti Filij tui Domini & Dei ac Seruatoris nostri Iesu Christi; cum quo benedictus es, cum sancto & benigno, atque viuifico Spiritu tuo; quoniam benedictum & glorificatum est, omnibus modis honorandum & magnificum nomen tuum, *Viaticum æternæ vitæ.*

Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Populus: Amen. Sacerdos: Pax omnibus. Populus: Et spiritui tuo. Diaconus: Inclinemus capita nostra Domino. Sacerdos: Deus magnus & mirabilis, respice in famulos tuos quoniam tibi ceruices inclinauimus: extende manum tuam fortem & plenam benedictionibus; & benedic populo tuo: conserua hæreditatem tuam, vt semper & perpetuo glorificemus te solum viuentem & verum Deum nostrum, sanctam & Consubstantialem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Exclamatio: Tibi enim conuenit & debetur laus & gloria à nobis, (omnipotens) honor, & adoratio, ac gratiarum actio; Patri, & Filio, & Spiritui sancto; nunc, & semper. Populus: Amen. Diaconus: In pace Christi cantemus. Et rursus dicit: In pace Christi eamus. Populus: In nomine Domini. Domine benedic.

Trinitas consubstantialis.

Oratio quando dimittitur populus, quæ dicitur à Diacono.

EX gloria in gloriam progredientes, laudamus te Seruatorem animarum nostrarum. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto; nunc, & semper, & in sæcula laudamus te Seruatorem animarum nostrarum.

Sacerdos Orationem dicit, ab ipso Altari vsque ad Armarium.

Ex virtute in virtutem progredientes, & absoluto omni diuino Sacrificio in Templo tuo, nunc etiam te oramus (Domine Deus noster) dignare nos perfecta benignitate; dirige viam nostram, confirma nos & stabili in timore tuo; & nos dignare regno cœlesti, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo benedictus es cum sancto, bono, & viuifico Spiritu tuo; nunc, & semper, & in sæcula. Diaconus: Etiam atque etiam, semper in pace Dominum oremus.

Oratio quæ dicitur in Armario, postquam dimissus est populus.

LArgitus es nobis (Domine Deus) sanctificationem in perceptione sanctissimi Corporis, & pretiosi Sanguinis vnigeniti Filij tui Domini nostri Iesu Christi: impartire nobis gratiam quoque Spiritus sancti tui boni, & conserua nos inculpabiles in fide: deduc nos in perfectam adoptionem, & redemptionem, & in futuras illas æternas fruitiones: tu enim es sanctificatio, & illuminatio nostra Deus; ac vnigenitus Filius tuus, & Spiritus tuus sanctissimus; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Diaconus: In pace Christi conseruemur. Sacerdos: Benedictus est Deus, qui benedicit & sanctificat perceptionem SANCTORVM, VIVIFICORVM, ET IMMACVLATORVM MYSTERIORVM; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Deinde Oratio propiciationis.

Domine Iesu Christe, Fili Dei viuentis, Agne, ac Pastor; qui tollis peccatum mundi, qui debitum duobus debitoribus remisisti, & Peccatrici mulieri remissionem peccatorum eius concessisti, qui sanitatem Paralytico cum remissione peccatorum eius largitus es: remitte, condona, ignosce (Deus) peccata nostra voluntaria & non voluntaria, quæ prudentes & imprudentes perpetrauimus, quæ per transgressionem & inobedientiam fecimus; quæ spiritus tuus sanctissimus melius nouit quàm nos serui tui: & si quid à mandatis tuis vt homines carnem gestantes, & mundum hunc inhabitantes, vel à diabolo seducti aberrarunt, siue dicto siue facto; vel in maledictionem inciderunt, aut peculiari anathemate irretiti sunt, rogo & precor ineffabilem tuam benignitatem, vt verbo absoluantur: & vt ipsis condones & iusiurandum, & peculiare Anathema, secundum bonitatem tuam. Age, Domine Domine; exaudi orationem meam pro seruis tuis, & prætermitte vt iniuriarum immemor, omnia eorum errata: ignosce ipsis omne delictum & voluntarium & inuoluntarium; libera eos ab æterno supplicio. Tu enim es, qui præcepisti nobis, dicens; Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata in cælis, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta in cælis; quoniam tu es Deus noster, Deus, qui misereri, seruare, & dimittere peccata potes; ac te gloria decet cum Patre sine principio, & spiritu viuifico; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Luc. 7. Ibid. Marc. 2.

Matth. 16. & 18.

IOANNI A S. ANDREA ECCLESIÆ PARISIENSIS CANONICO.

G. SIRLETVS CARDINALIS S.

CVM ex litteris tuis ad Illustrissimum & Reuerendissimum dominum meum Cardinalem Senonensem, cognouissem, te Sancti Marci Euangelistæ Liturgiam vehementer cupere; dedi operam vt ex vetustissimo codice Monasterij S. Mariæ ὁδηγητρίας, quod Rossani apud Calabros sub instituto Sancti Basilij regitur, describeretur; & quàm diligentissimè cùm Exemplari collata, primo quoque tempore ad me mitteretur. Cúmque Illustrissimus, & Reuerendissimus Senonensis; vt est tui amantissimus omniúmque bonarum rerum, earum præsertim quæ ad Ecclesiæ Catholicæ antiquitatem pertinent, obseruantissimus; à nobis flagitaret, vt Liturgiam ipsam mitteremus, non potuimus hoc diutius tibi debere. Idque vt libentius faceremus, ea res nos maximè adhortata est, quòd ab amplissimo atque optimo Domino Senonensi plenè didicimus, quàm egregia sit in te pietas, illa quidem patria & auita virtus; quanta in propugnanda orthodoxæ fidei veritate alacritas.

Sunt hæc quidem semper vtilia, & laboranti Ecclesiæ necessaria remedia, tum vel maximè hoc tempore, cùm noui, recentésque exurgentes loquuntur peruersa, vt adducant discipulos post se, magistri mendaces, introducentes sectas perditionis. Quapropter vigilandum est, si nolumus decipi; pugnandum si volumus superare, & diuinæ prouidentiæ maiores indies gratiæ sunt agendæ, quæ quotidie nobis arma suppeditat, quibus hostiles acies retundere, impetus repellere, & paternam Catholicæ veritatis possessionem ab aduersariorum iniuria tuentes, integram inuiolatámque fidem seruare possimus. Non deerit Dominus Ecclesiæ sanctæ, quam acquisiuit sanguine suo, fidelis est ad seruandum, poténsque ad præstandum quod promisit; fore scilicet vt portæ inferi non præualeant aduersus eam, vt nec vnquam præualuerunt, neque aliquando præualebunt adiuuante Christo Domino; qui assiduis precibus rogandus est, vt mittat operarios plures in vineam suam, quam exterminare Aper de sylua & singularis ferus depasci indies, magis magísque conatur.

DIVINA

DIVINA LITVRGIA, SEV MISSA, SANCTI APOSTOLI ET EVANGELISTÆ MARCI, DISCIPVLI SANCTI PETRI, è Græco sermone in Latinum conuersa.

SACERDOS.] *Pax omnibus.*
POPVLVS.] *Et spiritui tuo.*
DIACONVS.] *Orate.*
POPVLVS.] *Kyrie eleison.*
Kyrie eleison. Kyrie eleison.
SACERDOS *sic orat.*

GRATIAS Agimus tibi; & plus quàm gratias agimus, Domine Deus noster, Pater Domini, & Dei & seruatoris nostri Iesu Christi: propter omnia, & per omnia, & in omnibus; quia protexisti, adiuuisti, fouisti & deduxisti nos anteactæ nostræ vitę tempore, & adduxisti nos ad hanc vsque horam, dignatus denuo sistere coram te in loco sancto tuo: remissionem petentes peccatorum nostrorum, & propiciationem omni populo tuo. Certè precamur & obsecramus te, humani generis amator bone, da nobis, vt sanctum hũc diem totúmque vitæ nostræ tempus sine peccato transigamus, cum omni gaudio, sanitate, salute, & omni sanctificatione, & timore tuo. Omnem autem inuidiam, omnem metum, omnem tentationem, omnem Satanicam operationem, omnes improborum hominum insidias repelle à nobis, ô Deus, & à sancta tua Catholica & Apostolica Ecclesia. Tu nobis ea largire, quæ honesta & vtilia sunt, si quid peccauimus in verbo vel opere, vel cogitatione, tu, tanquam bonus, & humani generis amator, conuiuere digneris, neque deseras nos, ô Deus, sperantes in te, neque inducas nos in tentationem sed libera nos à malo, & ab omnibus operibus eius: gratia & commiseratione, & benignitate vnigeniti filij tui, [elata voce.] per quem, & cum quo tibi gloria & imperium in sanctissimo, & bono, & viuifico spiritu tuo, nũc & semper, & in sæcula sæculorum.

[POPVLVS] Amen.
SACERDOS] Pax omnibus.
POPVLVS] Et spiritui tuo.
DIACONVS] Orate pro Rege.
POPVLVS] Kyrie eleison. Kyrie eleison.
Kyrie eleyson.

[SACERDOS autem hunc in modum orat.]

Dominator Domine, Deus omnipotens, Pater Domini, & Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi, precamur & obsecramus te, vt Regem nostrum in pace ac fortitudine, iustitiáque conserues. Subijcito ei, ô Deus, omnem inimicum & aduersarium. Apprehende arma & scutum & exurge in adiutorium eius. Da ei, ô Deus, victorias, vt animum ad ea intendat, quæ nobis pacifica sunt, & ad nomen sanctum tuum. Vt & nos in tranquillitate dierum eius quietam & tranquillam vitam degamus in omni pietate & honestate, gratia & commiserationibus, & benignitate vnigeniti filij tui, [elata voce.] per quem & cum quo tibi gloria & imperium cum sanctissimo & bono, & viuifico spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

[POPVLVS] Amen.
[SACERDOS] Pax omnibus. [POPVLVS] Et spiritui tuo.
[DIACON.] Orate pro Papa & Episcopo.
[POPVL.] Kyrie eleison. Kyrie eleison. Kyrie eleison. [SACERD. orat.]

Dominator Domine, Deus omnipotens, Pater Domini, & Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi, precamur & obsecramus te, humani generis amator bone, vt sanctissimum & beatissimum Pontificem nostrum Papam N. & Reuerendissimum Episcopum N. conserues. Conserua nobis eos annis multis pacificè perfungentes sancto sacerdotio, cui à te præfecti sunt, pro sancta & beata voluntate tua, verbum veritatis rectè administrantes,
A cum omnibus orthodoxis Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, Lectoribus, Cantoribus, & laicis, cum omni plenitudine sanctæ & solius vniuersalis Ecclesiæ pacem & sanitatem & salutem eis largiens. Preces autem eorum, quas pro nobis offerunt, & nos pro ipsis, admitte, Domine, ad sanctum & cæleste rationaléque altare tuum. Omnem autem aduersarium sanctæ tuæ Ecclesiæ pedibus eorum citò subijce, gratia & miserationibus & benignitate vnigeniti filij tui, [elata voce] per quem & cum quo tibi gloria & imperium, cum sanctissimo, & bono, & viuifico spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

[POPVLVS] Amen.
[SACERDOS] Pax omnibus. [POPVLVS] Et spiritui tuo. [ ] Ad orationem state. [POPVLVS] Kyrie eleison. Kyrie eleison. Kyrie eleison.

B [SACERDOS subiungit orationem Introitus, & ad incensum.]

Domine Christe Deus noster, qui δωδεκάφωτον, hoc est, duodena luce lucentem lampadem duodecim Apostolorum elegisti, & eos in vniuersum mundum misisti, vt prædicarent & docerent Euangelium regni tui, & curarent omnem morbum & infirmitatem in populo & insufflasti in facies eorum, & dixisti eis, Accipite Spiritum sanctum & paracletum: quorum remittitis peccata, remittuntur eis. Si quorum retinetis, retenta sunt. ita & in nos insuffla circumassistentes seruos tuos in introitu sacri ministerij, Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Lectores, Cantores, & Laïcos, cum omni plenitudine sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ. Libera nos, Domine, ab execratione, & maledictione, & ab anathemate, & vinculo, & excommunicatione, & à patre aduersarij, & purga labia nostra & cor nostrum ab omni inquinamento, & ab omni nequitia: Vt in corde puro & pura conscientia tibi hoc incensum offeramus, in odorem suauitatis, & in remissionem peccatorum nostrorum, & totius populi tui. Gratia, & commiserationibus, & benignitate vnigeniti filij tui [elata voce.] per quem & cum quo tibi gloria & imperium cum sanctissimo & bono, & viuifico spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. [POPVLVS.] Amen.

Deest aliquid in contextu Gr. quale est πρόσδεξαι δεήσεις, suscipe orationes supplicantium, &c. Aut potius ἐπιβλέψαι, δωρούμενος τὰ ἀναγκαῖα, &c.

C

[DIACONVS.] Recti. [Et psallunt, Vnigenitus Filius & Verbum. Fitque Introitus Euangelij, dicit Diaconus.] Ad orationem.
SACERDOS] Pax omnibus.
POPVLVS.] Et spiritui tuo.
DIACONVS] Adorationem.
D POPVLVS.] Kyrie eleison.
SACERDOS Orationem trisagij subiungit.]

Dominator Domine, Iesu Christe, Verbum coæternum, principio carentis Patris, qui nobis similis per omnia factus es dempto peccato, ad generis nostri salutem, qui sanctos tuos discipulos & Apostolos misisti, vt prædicarent & docerent Euangelium tuum, & mederentur omni morbo & omni infirmitati in populo tuo: ipse nunc quoque, Domine, emitte lucem tuam & veritatem tuam, & illumina oculos mentis, vt intelligamus sermones tuos diuinos: fac vt idonei eorum auditores simus; & non solum auditores, verumetiam factores verbi fiamus: vt fructificemus, & bonos fructus producamus, à tricenis ad centenos, vt regni cœlorum digni habeamur. [elata voce] & citò anticipent nos misericordiæ tuæ, Domine, [elata voce.] Tu enim es Euangelismus, seu boni annunciatio, seruator, & custos animarum & cor-

porum nostrorum Domine Deus, & tibi gloriam & gratiarum actionem, & trisagium, seu ter sanctum, hymnum offerimus, Patri, & Filio, & spiritui sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

[POPVLVS.] Amen.

SANCTVS DEVS, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis.

[Trisagio completo populum cruce signat Sacerdos dicens.] Pax omnibus.

[POPVLVS.] Et spiritui tuo.

[Sequitur Προσχῶμεν, hoc est, Attenti simus. Apostolus. Prologus, Alleluia. Diaconi ex præscripto dicunt.]

[DIACONI.] Domine benedicito.

[SACERDOS DICIT.] Dominus benedicat, & vobiscum ministret, sua ipsius gratia, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

[SACERDOS, priusquàm Euangelium recitetur, incensum offert, dicens.]

Incensum offerimus coram sancta gloria tua, quod assumas in sanctum & supercæleste & intellectuale tuum altare. Vicissim nobis mittito gratiam sancti tui Spiritus, quia benedictus es, tu quoque gloriam tuam mitte.

[DIACONVS Euangelium recitaturus dicit.]

Domine benedicito. [SACERDOS.]

Dominus benedicat, & fortificet, & auditores nos faciat sancti sui Euangelij qui est benedictus Deus, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

[DIACONVS.] State recti. Audiamus sanctum Euangelium. [SACERDOS.] Pax omnibus.

[POPVLVS.] Et spiritui tuo.

[Hinc recitat Euangelium Diaconus. Mox Συναπτὴν, seu Collectæ orationem subiungit Sacerdos.

Ægrotos, Domine, populi tui visitans in misericordia & visitationibus sana. Peregrè profectos, vel profecturos fratres nostros, eò quò tendunt, singulos deducito. Bonas pluuias emittito in loca ijs opus habentia & egétia. Fluuiales aquas ad earum mensuram tua gratia sursum elicito. Fructus terræ augero in semen & in messem. Regnum serui tui, quem in terra regnare iustum censuisti, in pace & fortitudine, & iustitia, & tranquillitate conseruato. Humilem & misericordem, & Christi amantem ciuitatem istam libera, Deus, à diebus malis, à fame, peste, & Gentium incursione, vt & Niniuitarum ciuitati pepercisti; quia misericors & miserator es, quique iniquitatum hominum non recordaris. Tu per Prophetam tuum Esaiam dixisti: Et protegam ciuitatem istam, vt saluem eam, propter me, & propter Dauid seruum meum. Quare precamur & obsecramus te, humani generis amator bone, protege ciuitatem istam propter Martyrem tuum & Euangelistam Marcum, qui nobis viam salutis demonstrauit, gratia, & miserationibus, & benignitate vnigeniti tui filij, [elata voce] per quem & cum quo tibi gloria & imperium cum sanctissimo, & bono, & viuifico tuo spiritu.

Es. 37. 3

[DIACONVS.] Incipe. [Hinc dicunt versum. Diaconus dicit τρεῖς ἤτοι, hoc est tres.

[SACERDOS hanc subiungit orationem.]

Fortè Litanias tres intelligit, quarum tamen prima ante Euangelium: reliquæ duæ, recitato Euangelio dicuntur in D. Basilij Missa.

Dominator Domine, Deus omnipotens, Pater Domini nostri Iesu Christi, precamur & obsecramus te, vt pacem quæ de cœlo est, tanquam Brabeuta cordibus nostris infundas, quin & vitæ huius pacem nobis dones, sanctissimum & beatissimum Papam nostrum N. & Reuerendissimum Episcopum nostrum N. conseruans. Conseruato nobis eos multis annis pacificè fungentes sancto, cui eos præfecisti, Pontificatu, pro sancta & beata voluntate tua, rectè dispensantes verbum veritatis, cum omnibus orthodoxis Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, Lectoribus, Cantoribus, cum omni plenitudine sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, Episynagogis, seu congregationibus nostris, Domine, benedicito. Da vt eas liberè citráque impedimentum celebremus pro sancta tua voluntate. Ædes precibus, ædes eulogijs, seu benedictionibus accommoda, & nobis & successoribus nostris seruis tuis in sæculum largire.

A Exurge, Domine, & dissipentur inimici tui: fugiant omnes, qui oderunt nomen sanctum tuum. Populo autem tuo fideli & orthodoxo benedic, multiplica eos in millia & decies centena millia. Nec præualeat mors peccati contra nos; neque contra omnem populum tuum: gratia & miserationibus, & benignitate vnigeniti filij tui, [elata voce] per quem, & cum quo, tibi gloria & imperium cum sanctissimo, & bono, & viuifico spiritu tuo. [POPVLVS.] Amen.

[SACERDOS.] Pax omnibus.

[POPVLVS.] Et spiritui tuo.

[DIACONVS.] Videte, ne quis Cathecumenorum.

[Hinc psallant, qui Cherubim mysticè.

B SACERDOS incensum offert ad Εἴσοδον, seu munus honorarium & sic orat.]

Domine Deus noster, qui nullis rebus eges, suscipe incensum hoc, quod tibi ab indigna manu offertur tuáq; benedictione nos omnes dignare. Tu enim es sanctificatio nostra, tibique gloriam sursum mittimus.

[Hinc sancta ingrediuntur, ad altare, & Sacerdos sic orat.]

Sancte, summe, tremende, qui in sanctis requiescis, Domine, ipse nos sanctifica, nosque dignare tremendo tuo sacerdotio, nosque siste venerando altari tuo, cum omni conscientia bona, cordáque nostra purgato ab omni inquinamento. Reprobum omnem sensum à nobis expelle. Sanctifica mentem & animam, & da nobis sanctorum Patrum nostrorum ritum obseruare cum timore

C tuo propitiantibus vultum tuum omni tempore. Tu enim es qui benedicis & sanctificas vniuersa, & tibi gloriam & gratiarum actionem sursum mittimus.

[DIACONVS.] Salutate vos inuicem.

[SACERDOS salutationi apprecatur.]

Dominator Domine omnipotens, aspice de cœlo ad Ecclesiam tuam, & ad omnem populum tuum, & totum gregem tuum, seruáq; nos omnes indignos seruos tuos, oues gregis tui: nobisque tuam largire charitatem, & tuum auxilium, & emitte nobis donum sanctissimi tui spiritus, vt in corde puro puráque conscientia salutemus nos inuicem in osculo sancto, non in dolo, non in hypocrisi, non alieno adhærentes instituto, sed innocentes & immaculati, in vno spiritu, in vinculo pacis & charita-

D tis, vnum corpus & vnus spiritus in vna fide, quemadmodum etiam vocati sumus in vna spe vocationis nostræ, vt occurramus omnes in diuinum & infinitum amorem in Christo Iesu Domino nostro, cum quo benedictus es.

[Tunc SACERDOS incensum offert dicens.]

Incensum offertur nomini tuo. Assumatur ergo, quæsumus, è pauperculis manibus nostris, qui peccatores sumus, ad supercæleste altare tuum, in odorem suauitatis in propiciationem totius populi tui. Quia te decet omnis gloria, honor, adoratio, & gratiarum actio, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

[Et post Salutationem, Diaconus elata voce.]

E Ad offerendum pro more state.

[SACERDOS Cruce signans patinas & calices, elata voce dixit.]

CREDO in Deum, & cæt.

DIACONVS.] Ad orationem state.

SACERDOS.] Pax omnibus.

DIACONVS.] Orate pro offerentibus.

SACERDOS Orationem propositionis subiungit.]

Dominator Domine, Iesu Christe, coæternum Verbum æterni Patris, & Spiritus sancti, magne Pontifex, panis qui de cœlo descendisti, & eduxisti de corruptione vitam nostram, qui dedisti teipsum agnum immaculatum pro mundi vita, rogamus & obsecramus te, hominum

minum amator Domine, ostende faciem tuam super hunc panem, & super hos calices, quos sanctissima mēsa suscipit Angelico ministerio, Archangelica chori statione, & sacerdotali sacrificio, in tuam gloriam & renouationem animarum nostrarum, gratia, & miserationibus, & humanitate vnigeniti filij tui, per quem & cum quo tibi gloria & imperium.

[Populóque dicente.] Et incarnatus est de spiritu sancto [crucem facit, eodémque subiungente] Crucifixus etiam pro nobis. [denuo cruce signat.] Et in Spiritum sanctum, [itidem & expleta inde Sacerdos cruce populum signat, elata voce pronuntians.]

SACERDOS.] Pax omnibus.

POPVLVS.] Et cum spiritu tuo.

SACERDOS.] Sursum nostra corda.

POPVLVS.] Habeamus ad Dominum.

SACERDOS.] Gratias agamus Domino.

POPVLVS.] Dignum & iustum.

Fortè, Stemus honestè. DIACONVS.] * * *

SACERDOS Anaphoram, seu Eleuationem inchoat.]

Verè quippe dignum est & iustum, sanctúmque & decorum, atque nostris animabus vtile, qui es, ô Dominator Domine, Deus pater omnipotens, te laudibus & hymnis celebrare, tibi gratias agere, tibi confiteri per diem & noctem inexfabili ore, non silentibus labris, & corde non tacito: tibi, inquam qui fecisti cœlum & terram, quæ cœli ambitu continetur, quæque in terra sunt, mare, fontes, flumina, lacus, & omnia, quæ in eis sunt, tibíque qui fecisti hominem ad imaginem & similitudinem tuam: cui paradisi quoque delicias largitus es trāsgressum non aspernatus es, neque deseruisti, ô bone, sed denuo per legem reuocasti, per Prophetas vt puerum erudijsti, denique reformasti & renouasti per hoc tremendum, & viuificum, & cœleste sacramentum. Quæ omnia fecisti per tuam sapientiam, lucem veram, vnigenitum filium tuum, Dominum, & Deum, & seruatorem nostrum Iesum Christum, per quem tibi cum ipso & spiritu sancto gratias agentes offerimus rationabilem & incruentam λατρείαν, seu oblationem, hanc, quam offerunt tibi, Domine, omnes Gentes ab ortu Solis vsque occasum; à Septentrione, ad Meridiem: quia magnum nomen tuum in omnibus Gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini sancto tuo, & sacrificium, & oblatio.

Certè precamur & obsecramus, humani generis amator bone.

Memento, Domine, sanctæ, soliúsque Catholicæ atque Apostolicæ Ecclesiæ, quæ à finibus terræ ad eiusdem fines vltimos diffunditur, omnium denique populorum, & omnium ouilium tuorum.

Pacem, quæ de cœlo est, vt Brabeuta, largire nostris omnium cordibus, imò & vitæ huius pacem nobis dona.

Regem, Legiones, Principes, Senatus & concilia, populos, vicinias, introitus, & exitus nostros in omni pace disponito.

Rex pacis, tuam pacem da nobis, in concordia & charitate posside nos, ô Deus alium quàm te Deum non nouimus, nomen tuum nominamus, viuificato nostras omnium animas, & non præualebit mors peccati contra nos neque contra totum populum tuum.

Ægrotos, Domine, populi tui visitans in misericordia & miserationibus sana. Auerte ab eis & à nobis omnem morbum & infirmitatem. Spiritum debilitatis effugato ab eis. Valetudinarios diuturnis morbis decumbentes exsuscita. Spiritibus impuris vexatos sana, eorum qui vel carceribus, vel metallis, vel accusationibus, vel condemnationibus, vel exilijs, vel amara seruitute, vel tributis diuexantur, miserere, omnes liberato: quoniam tu Deus noster, qui soluis compeditos, qui erigis elisos, spes desperantium, auxilium destitutorum, resurrectio lapsorum, portus naufragantium, vltor afflictorum, omni

A animæ Christianæ afflictæ & oberranti, da misericordiam, da remissionem, da refrigerium. Quin & nostros, Domine, quibus animo laboramus, morbos sana, corporis infirmitates cura, Medice animarum & corporum Episcope, seu Inspector omnis carnis, visita & sana nos, per salutare tuum. Fratres nostros peregrè profectos, vel profecturos, in omni loco dirige, siue per terram, siue flumina, siue lacus, siue vias, siue quouis modo iter facientes, omnes vndiq; adducito ad portum tranquillum ad portum salutarem, ipse nauigationis & viæ comes eis esse dignare, suis eos redde, gaudentes gaudentibus, sanos sanis: quin & nostram, Domine, hac in vita peregrinationem à damno & tempestate immunem vsque in finem conseruato. Pluuias bonas ex thesauris tuis in loca demitte ijs opus habentia & egentia. Lætifi-

B ca & renoua earum descensu faciem terræ, vt stillicidijs eius lætetur germinans. Fluuiales aquas elicito ad iustam earum mensuram: Lætifica & renoua earum ascensu faciem terræ. Riuos eius inebria, multiplica genimina eius. Fructibus terræ, Domine benedicito, saluósque nobis & incorruptos conseruato. Exhibe nobis eos in semen & messem. Benedicito etiamnum, Domine, coronæ anni benignitatis tuæ, propter pauperes populi tui, propter viduam & propter pupillum: propter peregrinum, & propter aduenam: propter nos omnes sperantes in te, & inuocantes sanctum nomen tuum. Oculi enim omnium in te sperant, & tu das escam ipsorum in tempore opportuno. Qui das escam omni carni, imple gaudio & lætitia corda nostra, vt semper omnem suffi-

C cientiam habentes abundemus in omne opus bonum, in Christo Iesu Domino nostro. Rex Regum, & Domine dominantium, regnum serui tui orthodoxi & Christum amantis Regis nostri, quem super terram regnare iustum censuisti, in pace, & fortitudine, & iustitia, & tranquillitate, conseruato. Subijcito ei, Deus omnem hostem & aduersarium, tam nostratem quàm externum. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium ei. Effunde frameam & conclude aduersus eos, qui persequuntur eum. Obumbra super caput eius in die belli: fac, vt de fructu lumbi eius sedeat super sedem eius. Loquere ad cor eius bona, pro sancta tua catholica & Apostolica Ecclesia, & omni Christum amante populo, vt & nos in tranquillitate eius trāquillam & quie-

D tam vitam degamus, in omni pietate & sanctitate. Animabus patrum & fratrum nostrorum, qui antea in Christi fide obdormierunt, dona requiem, Domine Deus noster, memor maiorum nostrorum, qui à sæculo sunt, Patrum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Episcoporum, Sanctorum, Iustorum, omnis spiritus in fide Christi defunctorum, necnon eorum, quorum hodierno die memoriam agimus, & sancti Patris nostri Marci Apostoli * & Euangelistæ, qui demonstrauit nobis viam salutis.

AVE gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui, quia peperisti Seruatorem animarum nostrarum, [elata voce] in primis sanctissimæ, intemeratæ, & benedictæ Domi-

E næ nostræ Dei genitricis & semper virginis Mariæ.

[DIACONVS.] Domine benedicito.

SACERDOS.] Dominus benedicat tibi gratia sua, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

DIACONVS.] τὰ Δίπτυχα legit, hoc est, sacras tabulas quibus defunctorum Cathalogus continetur.

SACERDOS autem se inclinans apprecatur.]

Et horum omnium animabus dona requiem, Dominator, Domine Deus noster, in sanctis tuis tabernaculis, in regno tuo, largiens eis promissionum tuarum bona quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparasti, Deus, diligentibus sanctum nomen tuum: eorum, inquam, animabus dona requiem, eásque regno cœlorum dignare: nostris

* Nomen auctoris Liturgiæ hic adhiberi minimè nouum videri debet, cum id quoque factum reperiatur in Liturgia D. Clementis & Chrysostomi, vt exempli tantum causa auctorum nomina inserantur: eadémque [illegible] fus decessit continetur.

autem fines vitæ Christianos, & tibi beneplacitos, peccatóq; carentes largire: & da nobis, vt partem & hæreditatem habeamus cum omnibus sanctis tuis, qui sacrificij oblationes offerunt. Eucharisteria, seu gratiarum agendarum munera suscipe Deus in sanctum, & cœleste, & intellectuale altare tuum, in magnitudines cœlorum, per Archangelicum ministerium tuum, eorum qui multum & parum clam & palam & liberè offerre volunt, & non habent: & eorum, qui hodierno die oblationes obtulerunt, vt suscepisti munera iusti tui Abel, [Hinc oblato incenso SACERD. pergit.] Sacrificium Patris nostri Abrahæ, Zachariæ incensum, Cornelij eleemosynas; & viduæ minuta æra duo. suscipe insuper eorúndem Eucharisteria, eisque retribue pro terrenis cœlestia, pro temporalibus æterna. Sanctissimum & beatissimum Papam N. quem præsciuisti fore, vt sibi sancta tua catholica & Apostolica Ecclesia omnium suffragijs eligeret, necnon sanctissimum Episcopum N. nostrum conseruans. Conseruato eos, vt multis annis pacificis temporibus sancto tuo fungantur Pontificatu, cui eos præfecisti, pro sancta tua beatáque voluntate rectè dispensantes verbum veritatis. Memento etiam vbique degentium orthodoxorum Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, Lectorum, Cãtorum, Monachorum, semper virginum, Viduarum, Laïcorum. Memento, Domine, sanctæ Christi Dei nostri ciuitatis, & ciuitatis Imperatricis, & nostræ huius, omnis denique ciuitatis & regionis, & eorum, qui orthodoxa in Christi fide eas incolunt, pacis & securitatis. Memento, Domine, omnis animæ afflictæ & vexatæ, diuináque misericordia egentis, necnon conuersionis eorum, qui à recta via deerrauerunt. Memento, Domine, fratrum nostrorum, qui captiui tenentur, da eis, Domine, vt mirabiles sint * * * Memento, Domine, nostri quoque peccatorum, & indignorum seruorum tuorum, & peccata nostra deleto, vt bonus & benignus Deus. Memento, Domine, mei quoque humilis & abiecti peccatoris, & indigni serui tui, & peccata mea deleto, vt bonus & benignus Deus. Adesto nobis, qui sanctissimo nomini tuo ministramus. Congregationibus nostris, Domine benedicito. Idololatriam è mundo radicitus extirpato. Satanam & omnem eius operationem & nequitiam conterito sub pedibus nostris. Inimicos Ecclesiæ tuæ, Domine, vt semper, ita etiam nunc humilia: patefac eorum superbiam. Demonstra eis, citò eorum imbecillitatem. Insidias eorum, præstigias eorum & versutias, quibus nos adoriuntur, infectas & irritas efficito. Exurge, Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant retrorsum omnes qui oderunt sanctum nomen tuum. Populo autem tuo fideli & orthodoxo benedic in millena millia, & decies millena millia, facientibus sanctam voluntatem tuam.

Coram omnibus qui eos captiuos duxerunt.

[DIACONVS.] Qui sedetis surgite.

[SACERDOS orare pergit]

Redime vinctos, de necessitatibus suis afflictos exime, esurientes satia, desolatos consolare, errantes conuerte, in tenebris sedentes illumina, lapsos erige, instabiles confirma, ægros sana, omnes in viam salutis dirige, eosdémque in sanctum ouile tuum congrega, nos autem ab iniquitatibus nostris libera, protector noster & defensor per omnia factus.

[DIACONVS.] Ad Orientem.

[SACERDOS se inclinans orare pergit.]

Tu enim es supra omne imperium, & omnem potentiam, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Tibi astant millia millium, & decies millies centena millia Sanctorum Angelorum & Archangelorum exercitus. Tibi astant honoratissima tua duo animalia, nimirum multocula Cherubim, & sex alata Seraphim, quæ duabus quidem alis facies tegunt, & duabus pedes, & duabus volant & clamant alterum ad alterum incessabilibus vocibus, & non tacitis theologijs, triumphalem & trisagium seu ter-sanctum hymnum; canentia, clamantia, glorificantia, vociferantia, & dicentia magnificæ tuæ gloriæ. SANCTVS, Sanctus, Sanctus Dominus Sabbaoth. Plenum est cœlum & terra gloria sancta tua, [elata voce.] semper equidem omnes sanctificas, sed & cum omnibus te glorificantibus suscipe, Dominator Domine, nostram quoque sanctificationem qui cum ipsis te laudamus & dicimus.

[POPVLVS.] Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus.

[SACERDOS mysteria sancta signaculo crucis signat, dicens.]

Plenum enim reuera est cœlum & terra gloria tua per apparitionem Domini & Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, fac, ô Deus, vt plenum quoque sit hoc sacrificium benedictione tua, per aduentum sanctissimi Spiritus tui. Quia ipse Dominus & Deus, & summus Rex noster Iesus Christus nocte qua tradebat seipsum pro peccatis nostris, & mortem pro omnibus subibat carne, recumbens cum sanctis suis discipulis & Apostolis, accepit panem in sanctas, & immaculatas, & inculpatas manus suas, suspiciens in cœlum ad te patrem suum Deúmque nostrum & Deum vniuersorum, gratias egit, benedixit, sanctificauit, fregit, deditque sanctis & beatis discipulis & Apostolis, dicens, [elata voce] Accipite, comedite.

[DIACONVS.] Extendite.

[SACERDOS elata voce.]

Hoc enim est corpus meum, quod pro vobis frangitur, & distribuitur in remissionem peccatorum.

[POPVLVS.] Amen.

[SACERDOS autem orans ait.]

Similiter & calicem postquam cœnauit accipiens, factáque vini & aquæ commixtione, suspiciens in cœlum ad te patrem suum, Deúmque nostrum & Deum vniuersorum, gratias egit, benedixit, sanctificauit, impleuit spiritu sancto, & tradidit sanctis & beatis discipulis suis & Apostolis, dicens, [elata voce.]

BIBITE ex eo omnes.

[DIACONVS.] denuo extendite.

[SACERDOS elata voce pergit.]

Hic est enim sanguis meus noui Testamenti, qui pro vobis & multis effunditur, & distribuitur in remissionem peccatorum.

[POPVLVS.] Amen.

[SACERDOS sic orare pergit.]

Hoc facite in meam commemorationem. Quotiescúnque enim manducabitis panem hunc, & calicem hunc bibetis, mortem meam annunciatis, & resurrectionem meam, & ascensionem confitemini, donec veniam. Mortem tuam, Dominator Domine omnipotens, cœlestis Rex vnigeniti tui filij, Dominique & Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi, annunciantes, & triduanam beatámque eius à mortuis resurrectionem confitentes, in cœlos quoque ascensionem confitemur; tuámque à dextris Dei tui & Patris cathedram, necnon secundum & terribilem & tremendum eius aduentum expectantes, in quo venturus es iudicare viuos & mortuos in iustitia, & reddere tibi, Domine Deus noster, quæ tua sunt, de tuis bonis hæc proposuimus coram te. Enimuero te rogamus & obsecramus, generis humani amator bone, vt emittas ex alto sancto tuo, ex præparato tabernaculo tuo, ex incircunscriptis sinubus tuis ipsum Paracletum spiritum veritatis, sanctum Dominum viuificantem, qui in lege, & Prophetis, & Apostolis locutus est, qui vbique adest, & omnia replet, & operatur sua potestia, non tanquam minister, in quibus vult sanctificationem pro beneplacito tuo, simplex natura in partes diuisus actu, diuinorum charismatum fons, tibi consubstantialis, ex te [filiôque] procedens, in throno regni tui tecum sedens, & cum vnigenito filio tuo Domino & Deo & Seruatore nostro Iesu Christo. Emitte præterea super nos, & super panes & calices istos Spiritum sanctum tuum, vt eos sanctificet

&

& conseruet, tam Deus quam omnipotens [elata voce] & faciat panem quidem corpus. A

[Popvlvs.] Amen.

[Sacerdos elata voce.]

Calicem autem sanguinem noui Testamenti ipsius Domini & Dei, & Seruatoris, & summi Regis nostri Iesu Christi.

[Diaconvs.] Descendite, Diaconi.

[Sacerdos elata voce.]

Vt fiant omnibus nobis, qui ex ijs participamus, in fidem, in sobrietatem, in medelam, in temperantiam, in sanctificationem, in renouationem animæ, corporis, & spiritus, in communionem beatitudinis vitæ æternæ, & immortalitatis, in glorificationem sanctissimi tui nominis, in remissionem peccatorum, vt tuum & in hoc, quemadmodum in vniuerso, glorificetur & laudetur, & sanctificetur sanctissimum & preciosum, & glorificatum nomen tuum cum Iesu Christo & sancto Spiritu. B

[Popvlvs.] Sicut erat, & est.

[Sacerdos.] Pax omnibus.

[Diaconvs.] Orate.

[Sacerdos tacitus orat.]

Deus lucis genitor, vitæ author, gratiæ factor, seculorum fundator, scientiæ dator, sapientiæ thesaure, sanctitatis Doctor, precum purarum animæ benefactor, qui pusillanimibus in te confidentibus das, vt ijs quæ cupiunt Angeli animum aduertant, qui eduxisti nos ex abysso ad lucem, qui dedisti nobis è morte vitam, qui largitus es nobis è seruitute libertatem, qui tenebras peccati in nobis existentes per aduentum vnigeniti tui C filij soluisti, & ipse nunc, Dominator Domine, per aduentum sanctissimi tui spiritus, illumina oculos mentis nostræ ad percipiendum sine iudicij reatu immortalem & cœlestem hunc cibum, & sanctifica nos integrè & absolutè anima, corpore, & spiritu: vt cum Sanctis tuis discipulis & Apostolis dicamus tibi orationem hanc.

Pater noster, qui es in cœlis, & cæt.

[Elata voce.] & dignare nos, Dominator, generis humani amator, Domine, vt cum libertate, sine iudicij reatu, in corde puro, anima illuminata, inconfusa facie, sanctificatis labris, audeamus inuocare te, qui in cœlis es, sanctum Deum Patrem & dicere.

[Popvlvs.] Pater noster, &c. D

[Sacerdos orat.]

Certè, Domine, Domine, ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo. Nouit enim multa tua misericordia, quòd tentationem ferre non possimus, præ multa nostra infirmitate, sed fac etiam cum tentatione prouentum, vt possimus sustinere. Tu enim dedisti nobis potestatem calcandi serpentes & scorpios, & omnem potestatem inimici, [elata voce] quia tuum est regnum & potentia.

[Popvlvs.] Amen.

Sacerdos.] Pax omnibus.

Diaconvs.] Capita vestra Iesu Christo inclinate. [Popvlvs.] Tu, Domine.

Sacerdos sic orat.] E

Dominator Domine Deus omnipotens, qui sedes super Cherubim, & glorificaris sub Seraphim, qui ex aquis mundum extruxisti, & astrorum choris eum ornasti, qui in excelsis incorporeos Angelorum exercitus constituisti ad perennes glorificationes: tibi animarum corporúmque nostrorum ceruices inclinauimus, seruituris obsequium designantes & rogamus te, vt tenebrosos peccati insultus ex cogitatione nostra depellas, & diuinis sancti Spiritus tui splendoribus mentem nostram exhilares, vt cognitione tui multiplicati dignè participemus ijs, quæ nobis proposita sunt, bonis intemerati corporis, & preciosi sanguinis, vnigeniti filij tui Domini, & Dei, & Seruatoris nostri, Iesu Christi, condonans nobis omnem peccatorum speciem, per multam & inuestigabilem bonitatem tuam, gratia, & miserationibus, & humanitate vnigeniti filij tui, [elata voce] per quem & cum quo tibi gloria & imperium cum sanctissimo, & bono, & viuifico spiritu tuo. A

[Sacerdos.] Pax omnibus.

[Diaconvs.] Cum timore Dei.

[Sacerdos sic orat.]

Sancte, summe, tremende, qui in sanctis requiescis, Domine sanctifica nos verbo gratiæ tuæ, & aduentu sanctissimi spiritus tui. Tu enim dixisti, Domine, Sancti eritis, quia ego sanctus sum, Domine Deus noster, incomprehensibile Dei Verbum, Patri & sancto Spiritui consubstantiale, & coæternum, & principio, vt illi carens, suscipe immortalem hymnum, qui cum Cherubim & Seraphim, & à me peccatore & indigno seruo tuo ex indignis meis labijs, clamat & dicit.

[Popvlvs.] Kyrie eleison. Kyrie eleison. Kyrie eleison.

[Sacerdos elata voce.]

Sancta Sanctis. [Popvlvs.] Vnus pater sanctus, vnus filius sanctus, vnus spiritus sanctus, in vnitate spiritus sancti. Amen.

[Diaconvs.] Pro salute & defensione.

[Sacerdos cruce signat populum, elata voce.]

Dominvs cum omnibus.

[Hinc frangit Sacerdos panem, & dicit.]

Lavdate Deum in, &c.

[Panem in frusta secat Sacerdos dicens assistentibus.]

Dominvs benedicat, & vobiscum ministret, per C magnam, &c.

[Hinc dicit Sacerdos.]

Ivbete. [Clervs.] Spiritus sanctus iubeat & sanctificet.

Sacerdos] Ecce sanctificata sunt & consecrata. Clervs.] Vnus pater sanctus ter.

[& dicit Sacerdos.]

Dominvs cum omnibus.

Clervs.] Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicit.] Ipse benedixit eis.

Hinc participat Sacerdos Eucharistiæ, seu Orator, pro humanitate altus.

Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c. *Psalm. 41.*

D [Et cùm distribuit clero, dicit.]

Corpvs Sanctum. [Et ad calicem dicit.]

Sangvis preciosus Domini, & Dei, & Seruatoris nostri.

Hinc sacrificio completo dicit Diaconus.]

Ad Orationem state.

Sacerdos.] Pax omnibus.

Diaconvs.] Orate.

Sacerdos Orationem Eucharistiæ, seu gratiarum actionis, subiungit.]

Gratias agimus tibi, Dominator Domine Deus noster, pro perceptione sanctorum, intemeratorum, immortalium, & cœlestium mysteriorum tuorum, quæ dedisti nobis in beneficium, & sanctificationem, & salu- E tem animarum & corporum nostrorum. Certè precamur & obsecramus te, generis humani amator bone Domine, largire nobis communionem sancti corporis & preciosi sanguinis vnigeniti filij tui in fidem inconfusam, in charitatem non fictam, in abundantiam pietatis, in auersionem cuiusuis contrarij, in obseruationem mandatorum tuorum, in præparationem vitæ æternæ, in defensionem acceptabilem, ante tremendum tribunal Christi tui, [elata voce] per quem & cum quo tibi gloria & imperium cum sanctissimo, & bono, & viuifico spiritu. [Deinde Sacerdos conuersus ad populum dicit.] Rex maximè, patriq; coæterne, qui potentia tua infernum spoliasti, & mortem conculcasti, & fortè vinxisti, & Adam è tumulo excitasti, Deifica tua virtute, & lucido splendore ineffabilis tuæ diuinitatis, ipse Domine, per sumptionem intemerati corporis tui & preciosi

sanguinis tui, emitte inuisibilem dexteram tuam plenam benedictionum, & omnibus nobis benedic, miserere, corrobora diuina tua virtute, & aufer à nobis maliciosam & peccatricem carnalis concupiscentiæ operationem, illumina intellectuales oculos nostros contra circunstantem tenebrarum nequitiam. Coniunge nos beatissimo beneplacitorum tibi conuentuum, quia per te, & tecum, Patrem & sanctissimum spiritum omnis hymnus decet, honor, imperium, adoratio, & gratiarum actio, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

[DIACONVS.] Ite in pace.

[POPVLVS.] In nomine Domini.

[SACERDOS clara voce.]

Charitas Dei & Patris, gratia filij Dominique nostri Iesu Christi, communicatio & donum sanctissimi spiritus, sit cum omnibus nobis nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

[POPVLVS.] Amen.

Sit nomen Domini benedictum.

[SACERDOS orat in Diaconico, hoc est sacro Armario, seu sacristia, dicens.]

A Dedisti nobis, Domine, sanctificationem in participatione sanctissimi corporis & preciosi sanguinis vnigeniti filij tui, da nobis gratiam & donum sanctissimi spiritus, & custodi nos irreprehensibiles in vita, & deduc ad perfectam redemptionem & adoptionem, & ad futuras sempiternas fruitiones. Tu enim es sanctificatio nostra, & tibi gloriam sursum mittimus Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

[POPVLVS.] Amen.

[SACERDOS.] Pax omnibus.

[POPVLVS.] Et spiritui tuo.

[Et dimittit, dicens.]

Benedictus Deus, qui benedicit & sanctificat, & protegit, & conseruat omnes nos per participationem B sanctorum eius mysteriorum, qui est benedictus in sęcula sęculorum. Amen.

DIVI BASILII, CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ, EPISCOPI ANAPHORA, EX VETVSTISSIMO CODICE SYRICA LINGVA ET CHARACTERE, scripto; traducta per Andream Masium.

PRECATIO ANTE PACEM.

Sap. 2. ÆTERNE Deus, qui in principio homines creasti ad immortalitatem: mortem porrò per inuidiam diaboli ingressam in mundum, per salutarem aduentum vnigeniti filij tui Domini Dei & redemptoris nostri Iesu Christi destruxisti, vires búsque cassam reddidisti; & cęlesti pace terram impleuisti; tu (inquam) quem exercitus etiam *Luc. 2.* Angelorũ celebrabant, dicentes; Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, atque inter homines bona voluntas: reple (ô suauissime Deus) corda nostra, bona voluntate tua *Simultatis pertinacia.* pacis conciliatrice; expurgans nos omni labe & dolo, omnique simultatis pertinacia quæ mortem inuitat: ac *Osculum sanctum.* dignare nos mutuam nobis inter nos precari pacem cum osculo sancto & diuino; vt expertes omnis culpæ, simus participes, donorum tuorum cœlestium & immortalium; per Christum Iesum Dominum nostrúm, per quem & cum quo tibi debetur gloria, honor, & potestas, vna cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largiente, æquè tibi in substantia æquali, nunc, & semper, & in sęcula sęculorum.] Populus. Amen. Sacerdos. Pax [& tranquillitas omnibus vobis.] Populus. & Spiritui tuo. Diaconus: Demus pacem [alter alteri, cum osculo sancto & diuino, ac charitate Domini nostri Iesu Christi.] Populus. Dignare nos [Domine Deus noster.] Diaconus: Ante [sumptionem Mysteriorum sacrorum quæ offeruntur; capita nostra coram Domino misericorde inclinemus.] Populus. Coram te domine [Deus noster.] Sacerdos. Domine Deus noster tu qui de abundantia gratiæ tuæ, in omnia extendisti; nobis, plus quàm petimus, tribuis, & benignius quàm intelligimus, nobiscum agis: extende Domine manum tuam non aspectabilem, & benedic seruis & ancillis tuis; mundatóque ipsos ab omni macula carnis & Spiritus, atque dignare nos fieri participes corporis vnigeniti filij tui; quo, cum puritate & sanctimonia supplices, preces tibi offeramus & vnigenito filio tuo Domino nostro Iesu Christo, atq; Spiritui tuo sanctissimo [bono, adorando, vitam largienti, tibique in substantia æquali, nunc, & semper, & in sęcula sęculorum.] Populus. Amen.

Quæ his signis [ ] inclusa vides, non habebantur in exemplari Syriaco, sed sic addenda esse, rescripsit mihi meus doctor Syrus Moses Mardenus.

Precatio super Velamine.

SACERDOS: Domine qui ab Angelis & Archangelis extolleris, à Seraphim sanctus pronunciaris, super *Psal. 79. & 98.* Cherubim sedes; atque ab his simul omnibus, nullo interposito silentio, vocibus diuino sermone informatis, gloriosè laudaris; & à nobis etiam terræ incolis, Sacerdotali functione coli vis: non quòd nostro cultu opus habeas, sed vt nos sanctitatis tuæ reddas participes: iustifica nos Domine, ad Altare tuum sanctum accedentes; neque propter labem peccati, qua ego noxius homo commaculatus sum, despicias seruos tuos qui coram te consistunt. Tu enim (vt qui ipse fictor es) cognitum *Psalm. 42.* explorarúmque habes figmentum nostri, quòd non iustificetur coram te vllus ex muliere natus. Sed tu dignos C effice nos qui puro corde stemus coram te, tibíque ministremus atque offeramus sacrificium hoc reuerendum & incruentum, ad abolenda delicta nostra, & pro piaculo populi tui eorúmque peccatorum quæ ille per inscitiam admisit, ac pro tranquilla requie eorum qui antehac occubuerunt, cùm spem haberent in vnigenito filio tuo; cum quo tibi debetur gloria, honor, & potestas, ac simul sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largienti, tibique in substantia æquali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.] Populus. Amen. *Sacrificium incruentum.* *Sacrificium pro Defunctis fidelibus.*

Diaconus. Stemus decenter, [stemus reuerenter, intentique simus, dum hæc Anaphora cum pace peragitur.] Populus. Misericordiam, & pacem, ac sacrificiũ, & gratiarum actionem. Sacerdos. Charitas Dei Patris, *1. Cor. 13.* & gratia [Domini nostri Iesu Christi, ac communicatio sancti Spiritus sit cũ omnibus vobis.] Populus. & cum *Sursum mentes* D Spiritu tuo. Sacerdos. Sursum sint mentes. Populus. Sunt ad Dominum. Sacerdos. Gratias agemus Domino reuerenter. Populus. Dignum & iustum est. *Hæc responsio præfationi Latinorum.*

Sacerdos inclinatus: Domine Deus omnipotens adorande, æquum certè & iustum est, conuenitque maiestati sanctitatis tuæ, vt te laudemus, te celebremus, tibi gratias agamus, tuam gloriam prædicemus: tibi verò Deo, offeramus corde contrito & Spiritu humili, fructus spiritales, Sacrificium laudis, cultum rationabilem: quia tu is es qui donasti nobis cognitionem veritatis tuæ. Sed quis valeat eloqui potentiam tuam: aut celebrare omnes laudes tuas; vel enarrare mirabilia opera tua, qui rerum omnium obtines imperium, quique cæli & terræ omnisque creaturæ & aspectabilis & non aspectabilis es Dominus? qui sedes super solium

maiestatis

maiestatis tuæ, atque intueris abyssum, principio carens; non visu, non sensu alio, non vllo denique modo A comprehēsibilis: qui es pater Domini nostri Iesu Christi magni Dei, Redemptoris & Domini nostri, qui est imago bonitatis tuæ, & (forma æquali) sigillum quo te repræsentat: Verbum tuum, Deus verus; sapientia quæ fuit ante secula, vita, sanctitas, virtus, ac lumen verum quod reuelauit nobis Spiritum illum bonum & sanctum; Spiritum veritatis & adoptionis piorum, Spiritū principalem, arrabonem futuræ hæreditatis, primitias bonorum æternorum, virtutem vitæ effectricem; fontem sanctitatis, ex quo omnis creatura quæ ratione prædita est, & quæ intellectu pollens corpore vacat, sanctificata atque illuminata, tibi laudem prædicationémque perpetuam gloriæ offert. [illegible] Te adorant Angeli & Archangeli, te laudant B Throni & dominationes; te prædicant Principatus & Potestates, te celebrant virtutes & exercitus cælestes: coram te consistunt duo animalia veneranda cingentia sanctum solium maiestatis tuæ, quæ plures habent facies pluresque oculos, ac senas alas singula; Seraphim, & [Esa. 6. Ezech. 10.] Cherubim, binis alis obtegentia facies suas ne intueantur non aspectabilem thesaurum diuinitatis tuę; binis item pedes suos, ne adurantur ab æstu reuerentiæ tuę, à cuius minimi ardoris exiguęque scintillulę vehementia confunduntur omnes creaturæ, tum quæ sola mente intelliguntur, tum quę sensu percipiuntur: demum, binis volantia acclamant inuicem nunquam cessantibus oribus, & diuinæ prædicationis vocibus perpetuis; laudem victoriæ redemptionis nostræ concinentia vociferantiáque ac dicentia. Populus. Sanctus, Sanctus, C [Isa. 6. Apoc. 4.] Sanctus [Dominus Deus Sabaoth, plena sunt cœlum & terra gloria tua, &c.] [illegible]

Sanctus enim verè es, neque vlla est mensura magnificentię sanctitatis tuæ; & benignus es in omnibus operibus tuis: nam cum iustitia & certò veróque iudicio [Gen. 2.] induxisti omnia super nos. Condideras enim hominem sumpto de terra puluere, honoratúmque eum tua imagine posueras in paradiso deliciarum; vitę promissa immortalitate, si quidem tuum obseruaret mandatum. Verùm quando tibi Deo conditori suo non obtemperauit; subiectus est fallaciç serpentis, mortuúsque per sua ipsius delicta. Tu verò in exilium quidem misisti, æquissimis iudicijs tuis, extra Paradisum deliciarum, in hunc mundum; atque ad eam ipsam terram denuò re- D dire coēgisti eum, ex qua desumptus fuerat: sed ita vt destinares ipsi salutem per eam regenerationem quę est [Dei beneficia in homines.] in ipso Christo tuo. Neque enim dissoluisti prorsus figmentum tuum quod feceras; ô bone! nec sustinuisti vt ad consummatam internecionem redigeres opus tuum: sed visitasti ipsum per benigna misericordiarum tuarum viscera; placuitque tibi vt per denuò nascendi rationem reduceres nos ad eam vitam quam amiseramus; varijsque oberrantes vijs, quęsiuisti nos & varijs modis nos reuocasti! Exhibuisti viros iustos seculis pristinis, qui nobis ad cognoscendas veritates tuas viam commonstrarunt; misisti Prophetas prenuncios futurę salutis nostrę, operatus es miracula atque potentiam exercuisti per sanctos tuos, nimirum testificans de ipsis quòd essent dispensatores thesauri tui: Legem in subsidium E dedisti; Angelos custodes constituisti. Denique vbi venisset plenitudo temporum; locutus es nobis per ip- [Hebr. 1.] sum Filium tuum, per quem feceras etiam mundum: qui cùm sit splendor gloriæ tuę, & expressa imago tui ipsius, adducátque vniuersa verbo potentiæ suæ: nequi- [Philip. 2.] quam rapinam existimauit hoc ipsum, quòd esset æqualis Deo; sed Deus ipse ęternus super terram visus [Bar. 3.] est, & cum hominibus est conuersatus; qui cùm in forma Dei esset, inaniuit se ipse forma serui sumpta; incarnatúsque de Spiritu sancto & ex sancta semperque Virgine Maria, conformis extitit humili corpori no- [Rom. 5.] stro, vt conformes redderet nos imagini & glorię suę. Quia enim per hominem peccatum intrauerat in mundum, & per peccatum mors; voluit Vnigenitus tuus ille qui est in sinu tuo (Patris) cum esset factus ex muliere & esset sub lege, damnare peccatum in carne; quo nos qui per Adamum mortui eramus, viueremus per Christum. Cúmque ętatem ageret in hoc mundo; instruxit nos pręceptis salutaribus, remouítque ab idolorum cultu, atque deduxit in cognitionem tui, Dei veri, [Exod. 19. Deut. 7.] & Patris; comparánsque nos sibi in populum, populum peculiarem, regnum sacrum, cœtum selectum atq; mundans nos aquis, & sanctificans nos per Spiritū, dedit ipse se precium illius mortis in cuius manu detinebamur cū venundati essemus per peccatum. Porrò postquam des- [Christi descensus ad inferos.] cendisset de cruce ad inferos, vt expleret ipse omnia, surrexit tertia die; fecitque viam vniuersę carni, ex mortuis resurgendi. Quia nefas erat, vt is qui erat principium vitę, retineretur per corruptionem; factus est ille qui erat primitię dormientium, primogenitus mortuorum, quò esset ipse primarius in omnibus. Vt autem ascendit in cœlum; consedit ad dexteram Maiestatis in excelsis, is qui etiam venturus est tributurum vnicuique homini secundum opera eius. Reliquit verò nobis memoriam passionis suę salutaris, ea quę proposuimus secundum ipsius mandatum. [illegible] Cùm enim esset exiturus ad crucem suam voluntariam ac salutarem, in ea nocte qua tradebatur pro vita & redemptione mundi; accepto pane in sanctas, incontaminatas, puras, & illibatas manus suas; gratias egit, benedixit, sanctificauit, fregit, & dedit Disci- [Luc. 22.] pulis suis & Apostolis sanctis, dicens: Accipite, comedite de ipso, Hoc est corpus meum quod pro vobis & pro multis frangitur & diuiditur in expiationem culparum, remissionémque peccatorum, ac in vitam sempiternam. Populus. Amen. Sacerdos. Similiter autem & calicem vini nati è vite; & postquam cœnauerunt, accepit, miscuítque aquis; gratias egit, benedixit, sanctificauit, ac gustauit, & diuisit Discipulis suis & Apostolis sanctis, dicens; Accipite, bibite ex eo vos omnes, iste [Marc 14.] est sanguis meus ille noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effunditur & spargitur in expiationem culparum & remissionem peccatorum, atque in vitam æternam. Populus. Amen. Sacerdos. Quotiescúnque enim hoc facitis, mortem meam annunciatis, ac memoriam sepulturę resurrectionísque meę celebratis, donec ego venero. [illegible] Mortem tuam Domine [annunciamus, atque resurrectionem profitemur, & aduentum tuum secundum expectamus; misericordiæ tuę sint super nos omnes.] [illegible] Recolentes igitur etiam nos aduentum tuum Domine, in carne, & mortem tuam, sepulturámque tuam, atque resurrectionem tuam à mortuis, quę tertio die contigit; & ascensum tuum in cœlum, ac sessionem tuam ad dexteram Dei Patris: pręterea aduentum tuum secundum formidabilem & maiestatis plenum, in quo iudicaturus es orbem terrę cum iustitia, & populos cum ęquitate: Sup- [Christi secundus aduentus.] plices (ô Domine) tibi sumus, qui solus fuisti expiatio mundi, & es precium quod satis sit ad opponēdum peccatis nostris; quia tuū solius est remittere peccata super terram, vtpote Dei, in cuius potestate omnia sunt; ne in die illa qua iudicaturus es orbem terrę per iustitiam, intres in iudicium cum seruis tuis, aut negligas hęreditatē tuam abalienatam à gratia sancti tui Spiritus, vt ne extorris fiat à regno tuo cęlesti. Propitius esto nobis & misericors in illa hora pronunciandę sententię; nequè destituas nos, vt fiamus hęredes tenebrarum penitus omnis lucis expertium. Nequaquam alienemur (Domine) [Matth. 25.] à peculio tuo, neque pronuncies aduersum nos illam sententiam; ite maledicti, possidete ignem sempiternū: ne abdices nos, neque dicas nobis; non noui vos: Neque torqueamur in inferno cùm ijs qui non crediderunt sed irritauerunt gratiam tuam. Verum recordatus misericordię & benignitatis tuę, propter quas teipsum etiam tradidisti pro nobis; redime nos (ô Domine) à damnatione illa ęrumnosa; libera nos à tormentis

illis terribilibus, affere nos à verme illo putrido & amaro, exime nos ab illo flumine ignis horrendo. Per hoc enim cognoscitur inperuestigabilis thesaurus placabilitatis tuæ, quod nostri misereare, qui bonorum seruorum non obtinemus stationem. Populus enim tuus, & hæreditas tua, supplex tibi est; ac per te & vna tecum etiam Patri tuo, dicens. Populus. Miserere nostri[Domine Deus, Pater omnipotens.] Sacerdos: Et nos miseri [peccatores consecuti gratiam tuam; gratias agimus tibi de omnibus, & pro omnibus.] Populus. Te laudamus [tibi benedicimus, te adoramus obsecramúsque Domine Deus, vt parcas nobis, misereatísque nostri.] Diaconus: Quàm veneranda est hora [ista, & hoc tempus, dilectissimi; cùm Spiritus viuus & Sanctus è supremis cælorum sedibus descendit atque incubat, manétque super hanc Eucharistiam propositam, eamque consecrat! Tacitè igitur & reuerenter orate:] Sacerdos inclinatus: Inuocatio sancti Spiritus. Propterea Domine, & nos miseri & peregrini atque inutiles serui tui, quos dignatus es administros esse sacrosanctorum Mysteriorum passionúmque Christi tui; non quidem propter iustitiam nostram (nihil enim boni egimus super terram) sed per misericordiam & clemẽtiam tuam, quas affatim effudisti super nos: Cum fiducia iam accedimus, vt contingamus Altare tuum sanctum. Et qui proposuimus typum Corporis & Sanguinis Christi tui, adoramus ac supplices rogamus te per bonitatis tuæ benignitatem; veniat sanctus tuus Spiritus super nos, & super hæc quæ proposuimus Dona, ac sanctificet ipsa. Sublatáque voce: Domine exaudi me. Populus: Kyrie eleison. Sacerdos: Et * efficiat panem istum, Corpus gloriosum Domini Dei nostri Iesu Christi; corpus cæleste, corpus vitæ efficiens, corpus preciosum in expiationem culparum & remissionem peccatorum vitámque æternam ijs qui accipiunt. Populus. Amen. Sacerdos: Et Calicem hunc sanguinem preciosum Domini Dei regnantis super omnia Iesu Christi; sanguinem redimentem, sanguinem vitæ efficientem, sanguinem expiantem, qui effusus est pro redemptione & vita mundi, in expiationem culparum & remissionem peccatorum vitámque æternam ijs qui accipiunt. Populus. Amen. Sacerdos: Nos autem qui de vno Pane vitæ, Calice redemptionis accepimus, quò inter nos adunemur; dignare communicatione Spiritus sancti: neque nostrum quisquam in condemnationem sui edat aut bibat, propter multitudinem peccatorum nostrorum, sed misericordiam consequamur in die iustæ atque æquæ tuæ retributionis, per gratiam misericordiam, ac amorem vnigeniti filij tui erga humanum genus; per quem & cum quo, tibi debetur laus, & gloria, & potestas, & cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largiente, atque tibi in substantia æquali; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.] Populus: Amen. Sacerdos inclinatus: Sancte sanctorum Domine Deus virtutum, offerimus tibi sacrificium hoc reuerendum & incruentum, pro Ecclesijs sanctis quæ à finibus terræ vsq; ad fines eius existunt. Memento etiam Deus, huius nostræ Ecclesiæ, corúmque qui in Ecclesijs seruiunt, Patrum bonæ memoriæ; & Patriarchæ nostri, domini. N. atque reliquorum omnium orthodoxorum Episcoporum; prudentiámque & fortitudinem cuilibet illorum tribuito, vt rectè pascant gregem tuum sacrum. Memento etiam Presbyterorum orthodoxorum, Diaconorúmque qui vbiuis siue mortui siue superstites sunt; & dato ipsis vt inculpatè seruiant ad Aram sanctam. In virginitate atque solicitudine durantium memento Deus; ac miseriæ etiam meæ, parcéque mihi peccatori inutilique seruo tuo cui gratiam benignitatémque viscerum tuorum exhibuisti, ac me (etsi indignum) redime pro multitudine miserationum tuarum, vt te semper laudem per omnem vitam meam; libera me ab omnibus qui oderunt me, & conuertantur inimici mei retrorsum. Aperi oculos mentis meæ vt irradiet illustrétque me lumen, ad cognoscenda ea sensa quæ tibi Deo congruunt. Memento Deus etiam populi sperantis in misericordijs tuis; ac domos eorum in pace conseruato. Herbarum quoque & terræ frugum memineris Deus, datóq; nobis pluuias tempestiuas; ac benedictione tua prosequitor coronam anni benignissime, imperatóq; terræ vt det fructus suos, quia oculi omnium abs te pendent. Hic sustollit vocẽ: Atque erue nos fortissime Domine, à fame, lue, terræmotu, incendio, submersione, atque à persecutore, insurgentibúsque aduersus nos inimicis aspectabilibus & non aspectabilibus, qui ratione cernuntur & qui sensu percipiuntur: à gladio malo, & ab omni manu populorum alienigenarum, ab hominibus improbis, & fraudulentis, atque à loquentibus peruersa. Et pacem tuam quæ omnem intellectus captum excedit donato nobis; imbuitóque corda nostra, benignitate & probitate; ac dignare nos consistere coram te, tibi viuere, tibi placere omnibus diebus vitæ nostræ, per gratiam, misericordiam, atque amorem vnigeniti filij tui erga humanum genus: per quem & cum quo, tibi debetur laus, honor, & potestas, cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, &c.] Populus: Amen.

Sacerdos inclinatus: Memento etiam Domine, eorum qui vna nobiscum adstantes orant; & eorum qui hinc procul absunt: Eorum quoque qui has oblationes attulerunt tibi. Tum etiam eorum quorum nos ex præcepto meminisse debemus. Insuper eorum qui in Ecclesijs tuis fructuosi sunt, pauperum non obliti. Et eorum qui eleemosynis vestituque, alijs subueniunt. Horum (inquam) & simul eorum qui cupiuerunt quidem sed non valuerunt offerre. Et omnino vniuscuiúsque memineris pro animi sui proposito, & eorum quos modo commemorauimus. Et hic extollit vocem suam.

Retribue Domine illis quorum meminimus coram te, & quorum non meminimus; pro terrenis cælestia, pro corruptibilibus incorruptibilia, pro tẽporarijs æterna, & facito vt hæredes sint vitæ æternæ. Viduis patrocinare per amorem tuum erga genus humanum. Pupillis esto pater, captiuos redime, ægrotos maléque habentes sanato. Cum nauigantibus nauigato; facientibus iter, comes esto. Denique eos qui in montibus, aut speluncis, vel fodinis, subterraneisque locis durant propter nomen sanctum tuum, confirmato atque adiuuato dextera tua: qui in exilio, aut carcere sunt; liberato: errantes dispersósque colligito, congregatóque omnes in ouile tuum, vt sit vnum ouile & Pastor vnus, tibique laudem attribuamus & gratias agamus, ac simul vnigenito filio tuo, & sanctissimo tuo spiritui [bono adorando, vitam largienti, tibique, &c.] Populus: Amen.

Sacerdos inclinatus: Memor esto Domine, Regum nostrorum laudabilis memoriæ; ac coronato eos spe bonæ voluntatis & galea salutis, conseruatóque ipsos in fide sana, atque subigito ipsos sub iugum regni tui; & populos barbaros Reipublicęque Christianæ maleuolos, ipsis mancipato. Et sustollit vocem: Nobis autem Domine concedito habitationem tranquillam & quietam, atque humilitatem perfectam: tu enim es adiutor, præstásq; victoriam omnibus qui nomine tuo magno militant; tuáque caussa sumptis armis, stipendia merent in bello. Esto itaque Domine auxilio ijs qui pro populo tuo redempto bella gerunt, & victoriam ipsis largire; immò tu ipse aduersus eos dimicato qui illos odio habent. Nos autem Domine ab omnibus periculis, angustijs, necessitatibus affere; cui laudem, & gratiarum actionem offerimus; & simul vnigenito filio tuo, sanctissimóque tuo Spiritui [bono, adorando, vitam largienti, &c.] Populus: Amen. Sacerdos inclinatus.

Quia porrò tu in vitam simul & mortem habes imperium, dignare nos eorum etiam meminisse qui inde à seculo placuerunt tibi, Patrum & Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Ioannis Baptistę, Stephani primi martyris, & Sanctæ Dei genitricis, ac omnium denique Sanctorum. Et sublata voce: Et si ad loca

gloriosa

Marginalia: *Spiritus sanctus Eucharistiæ incubat.* — *Hæc & sequens oratio videntur vel ex scribentium errore, vel Græculorum quorundam schismaticorum peruersitate præpostero loco in has mysteriorum posita, cum locus ipsarum genuinus ille ab authore datus fuerit ante sacra verba consecrationis. Vide notam in liturgia S. Iacobi* — ** Legitur etiã, Effice: potest autem hoc verbum, etiam interpretari, ostende, siue, exhibe.* — *Sacrificium reuerendum & incruentum.* — *Pro Pontificibus.* — *Pro Presbyteris & Diaconis.* — *Pro seipso.* — *Pro fructibus terræ, &c.* — *Pro pace.* — *Pro Offerentibus.* — *Pro benefactoribus.* — *Pro afflictis & peregrinis.* — *Ioh. 10.* — *Pro Regib.* — *Pro Militibus.* — *Memoria Sanctorum.*

gloriosa omnisque materiæ expertia, & quæ extra omnem comparationem sunt, receperis in cœtum sanctorum tuorum, Domine, facito vt simus illorum consortes in Ecclesia Primogenitorum, ô bone. Cúmque misericordiam tuam laudabilissimam, & amorem tuum erga genus humanum imitantes, assiduas preces atque obsecrationes pro nobis tibi offerant: eóque memoriam illorum celebremus; vt quando nobis ipsi parum fidimus, memoria & legatione illorum protecti, per eos audeamus ad te accedere, atque tremendo hoc & reuerendo sacro munere defungi: esto expiator præuaricationum nostrarum; tum propter sanctas preces illorum, tum propter sanctum nomen tuum quod inuocatum est super nos; quia sanctus ipse es, & in sanctis acquiescis. Tibi itaque laudem & gratiarum actionem tribuimus, simúlque Vnigenito Filio tuo, & sanctissimo tuo Spiritui [bono, &c. Populus: Amen.

Sanctorum obsecrationes pro hominibus. Cur, Sanctis vtamur intercessoribus.

Pro Defunctis.

Sacerdos inclinans: Memento etiam Domine eorum qui decesserunt, migrarúntque ex hac vita; & Episcoporum orthodoxorum qui inde à Petro & Iacobo Apostolis ad hunc vsque diem, rectum fidei verbum clarè sunt professi; & nominatim Ignatij, Dionysij, Iulij, ac reliquorum Diuorum laudabilis memoriæ.

Et sublata voce: Memento Domine eorum quoq; qui vsque ad sanguinem pro religione steterunt; & gregem tuum sacrum, per iustitiam & sanctitatem pauerunt in locis vberum pascuorum, & ad aquas amœnas: hoc est, per diuinam doctrinam, ac per obsecrationes, supplicésque preces suas, Membra Ecclesiæ remota, congregato in vnam professionem & religionem Apostolicam, vt pares omnium sint voces & pares laudes; sicque comparato omnium nostrum voluntatem mentémque, vt simus sectatores fidei & professionis illorum: quia benignus & summè misericors es; tibique congruit laus, honor, & potestas; simúlque Vnigenito filio tuo, & sanctissimo tuo Spiritui [bono, adorando, vitam largienti, ac tibi in substantia æquali nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Populus.] Amen.

Pro Schismaticis.

Sacerdos inclinatus: Memento etiam Domine Patrum, fratrúmque nostrorum qui obierunt in vera fide, Presbyterorum, Diaconorum, Hypodiaconorum, Lectorum, Cœnobitarum, in cœlibatu perpetuo viuentium, laicorum, quorum omnium tu numerum solus nosti: potissimum verò qui iam nominantur.

Et sublata voce. Conditor corporum & animarum Domine, memento ad aram tuam cælestem, eorum omniū qui decesserunt de hoc mundo ærumnoso, recreatóque eos in tabernaculo tuo omnis decoris pleno. Traijcito eos trans mansiones cruciatu horrendas, atque in tabernaculis luculentissimis collocato ipsos. Erue ipsos ex tenebris & caligine, atque ex tribulatione doloréque eripe, appareátque ipsis vultus tuus pacificus, neque intres cum ipsis in iudicium, aut acrem quæstionem habeas de acta vita. Sed siue verbo, siue opera peccauerint, vtpote homines carne induti, remittito, abolétoque errores ipsorum. Nostri verò qui in viuis superstites sumus, tu conuersus miserere. Ecce enim quotidie ad iracundiam concitamus te fœdis & detestabilibus viuendi modis, quoniam vnus solus est qui non peccauit, & qui à culpa liberat, Dominus noster & Seruator noster Iesus Christus, per quem nos quoque omnes speramus nos consecuturos misericordiam & remissionem peccatorum.* Quapropter etiam nobis & illis.

Populus. Ignosce, remitte. Sacerdos. Ignosce, remitte, condona Deus delicta illorum, quæ voluntarij, scientes vel ignorantes, re ipsa aut solis cogitationibus patrauere occulta & manifesta, quorum recordantur & quorum obliti sunt: quæ omnia nouit nomen tuum sanctum. Et sublata voce. Sanctissime Deus memento etiam eorum quorum memoriam hodie celebramus, omnésque illos veteres admitte internuncios & conciliatores pro animis omnium nostrum, dignaréque nos esse consortes, & cohæredes ipsorum. Atque omnium

** Quapropter etiam, &c. nostro arabic non desideretur aliquid, certè Syriacum non plus habet.*

nostrum memor esto per benignitatem tuam: nos visitato cum multitudine misericordiæ tuæ, appareásque nobis cum clementia tua, atque tales nos per efficientiam probitatis tuæ efficito, quales esse conuenit. Aboleas dissidia Ecclesiarum tuarum, insolentiam Gētium, atque hæreticorum stationes dissipa. Nos denique vniuersos recipito in regnum tuum, & filios lucis effice, quò omnes vno animo quasi ab ore vno atque vno corde collaudemus nomen tuum magnum, & inclytum, & simul Iesu Christi, & Spiritus tui sanctij, nunc, [& semper, & in sæcula sæculorum.] Populus. Sicut erat, [& est permanens in generatione generationum, & in sæculo futuro. Sacerdos. Pax vobis. Populus. Et cum Spiritu tuo. Sacerdos. Sit misericordia [magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi cum omnibus vobis.] Populus. Et cum Spiritu tuo. Sacerdos* frangit, & signat. Diaconus, proclamat Catholicam. Sacerdos. Oratio Dominica. Pater noster.* Benedictus es Domine, qui cælum terrámque imples gloria tua, quique nos modò dignatus es vsurpare memoriam Testamenti tui sancti, perficereque Sacrificium hoc reuerendum, & incruentum. Tu itaque Deus noster qui sanctificas Sacramenta ista, purgato nos ab omni inquinamento & carnis, & spiritus, docetóque nos perficere quod sanctum est in timore tui, vt cum testimonio sincero conscientiæ nostræ, facti participes sanctificationum tuarum vniamur Corporis & Sanguinis Christi tui, aptique simus, vt ipse habitet in nobis secundum promissionem ipsius, sintque corda nostra pro hospitio illi bono Spiritui. It Deus noster, ne facias quemquam nostrum reum Corporis & Sanguinis Christi filij tui, neque ægrum animo, aut corpore propterea quòd indigni participemus sacrosancta mysteria: quin potius concede nobis, vt vsque ad extremum nostrum spiritum placeamus tibi, habeamúrque digni sumere salutaria sacramenta Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi, neque indigni corpore sancto, & Sanguine piaculari; sed idonei qui ea accipiamus: quo per ipsa corroborati, mundati, & perfecti possimus dignè obsecrare te per precationem illam quam nos docuit vnigenitus filius tuus, corde puro clamantes, & dicentes: Pater noster qui es in cælis. Populus. Sanctificetur nomen tuum, &c. Sacerdos ait. Domine Deus & Seruator noster, ne inducas nos in tentationes difficiles, aut necessitates amaras, ne inducas nos in laqueos aduersarij, hostiúmque animarum nostrarum, neque destituas nos vt incidamus in manus aspectabilium grassatorum, & qui vitam nostram lædere cupiant: sed libera nos ab omnibus tentationibus occultis, & manifestis, cunctis diebus vitæ nostræ: atque exime nos omnibus malis, quæ propter iniquitatem nostram incurrunt in nos: quia tuum est regnum, & vnigeniti filij tui, ac sanctissimi tui Spiritus [boni, adorandi, vitam largientis, & tibi in substantia æqualis, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.] Populus. Amen. Sacerdos. Pax omnibus vobis. Populus. Et cum Spiritu tuo. Diaconus. Domino capita nostra [inclinemus.] Populus. Coram te [Domine Deus noster.] Sacerdos dicit. Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, qui concessisti nobis vt reuerenter obseruaremus præcepta tua, & modo etiam dignos duxisti nos qui te aspiceremus, atque coram maiestate tua supplices, nostras preces offeremus: conuersus ad nos mitte nobis benedictiones abs te defluentes, & circunda nos muro misericordiarum per solicitam curam, amorémque vnigeniti filij tui erga humanum genus, præstáque, vt sine noxa reddamur participes mysteriorum illius salutarium, & vitæ efficientium, per gratiam, misericordiam, & charitatem vnigeniti filij tui erga humanum genus. Cum quo tibi debetur laus, gloria, & adoratio, simúlque sanctissimo tuo Spiritui [bono, adorando, &c.] Populus. Amen. Sacerdos. Pax omnibus vobis. Populus. Et spiritui tuo. Sacerdos. Sit gratia Trinitatis [cum omnibus

** Hic sacerdos diffractam sacra hostia particulam demittit in sanguinem Christi in calicem, ac deinde pusillam cum corpore Christi sustollit, & vitali ostendit populo: interim Diaconus alta voce clamans Catholica (nam sic etiam Syri loquuntur) excitat populum ad communionem.*

Cæteroqui Syri non eleuant nudum corpus Christi, vt Romani. Hæc mihi rescripsit meus præceptor Syrus Moses Mardenus.

** Hæc est præfatio ad orationem Dominicam.*

1. Cor 11. Matth. 6. Luc. 11.

Hic vniuersa Ecclesia recitat orationem Dominicam, qua absoluta pergit sacerdos Domine Deus, &c.

Mysteria salutaria.

vobis.] Populus. Et cum Spiritu tuo. Diaconus. Reuerenter contemplemur. Sacerdos. Sancta sanctis. Populus. Vnus Pater sanctus, [vnus Filius sanctus, vnus Spiritus vitæ efficiens sanctus: gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, qui vnum sunt in sæcula.] Sacerdos. Vnus Pater sanctus nobiscum. Diaconus. Stemus decenter omnes, [stemus reuerenter, intenti simus dum hæc Anaphora in pace peragitur.] Populus. Gratias agimus tibi (Deus noster.) Sacerdos. Exaltamus te Deum Patrem omnipotentem, & misericordem, laudamúsque te conditorem vniuersi, atque adoramus te abundantem misericordia & gratia quia misertus es nostri, & expiasti, deleuistíque peccata nostra, ac dignatus es nos sumptione sanctorum, vitaliúmque sacramentorum tuorum, in quæ etiam Angeli ipsi desiderant prospicere. Cedat igitur nobis ipsorum suauitas in piaculum, participatióque in remissionem peccatorum quæ antehac à nobis admissa sunt, atque in medicinam eorum in quibus adhuc versamur, denique in effugium præsidiúmque aduersus ea quæ posthac à nobis committi possent, & in gaudium, atque exultationem apud sanctos qui inde à sæculo placuerunt tibi: quia tuum est regnum, tibique debetur laus, & vnigenito Filio tuo, vna cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, &c.] Populus. Amen. Sacerdos. Pax [omnibus vobis.] Populus. Et Spiritui tuo. Diaconus. Post [sumptionem sanctorum sacramentorum quæ exhibita sunt, coram Domino misericorde capita nostra inclinemus.] Populus. Coram te Domine [Deus noster.]

Sacramenta vitalia.

Oratio pro peccatis.

Sacerdos. Tibi Deo capiti viuorum, & Domino mortuorum offerimus supplices preces nostras, & coram te inclinamus capita nostra nos serui tui, & grex tuus rationalis, spectantes nos visitatum iri à tua gratia, in qua omnis subsidij copia est posita. Benignus igitur esto Domine, & demitte super nos donum quod abs te est, misericordiásque tuas diuites, ac elue, expurgatóque nos omni macula sordibúsque peccati, carnis & spiritus: imbue nos benedictione benignitatis tuæ, confirmans nos certa spe promissionum tuarum, atque in cultu obseruationéq; legum tuarum salutarium effice nos solicitos & reuerentes: inuictos verò contra * copias aduersarias, damnosásque tentationes, atque omnes iniquitates peccati à nobis summoue, vt adoremus, profiteamur, & laudemus te Domine, Patrémque tuum, & Spiritum tuum sanctissimum [bonum adorandum, vitam largientem, & tibi in substantia æqualem, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.] Populus. Amen. Diaconus. Benedic Domine. Sacerdos. Benedic omnibus nobis.

** Vel vires.*

Christus Patri æqualis in substantia.

FINIS ANAPHORÆ DIVI BASILII.

Precatio Diui Basilij, qua solebat operatus sacris vti apud Deum, translata ex Syrico per eundem Andream Masium Bruxellanum.

LAVDETVR essentia quæ omnibus assentijs sublimior est: agantur gratiæ, bonitati quæ omnem excellit bonitatem, & quæ omnia dona perfecta largitur. Adoretur diuina Trinitas, quæ & ipsa sanctitas est, &
A omnis sanctitatis domina cuius radijs illustrantur omnes illæ copiæ, quæ sola ratione intelliguntur: & in cuius gloria celebranda, sacræ illæ mentes prima sua religiosa, & quæ sola mente cernitur, functione occupantur: quæ perficit religiosos, quæ exornat sacerdotes, quæ sacris initiat ordinibus, quæ diuina dispensat dona, atque in tribus diuinæ maiestatis Ecclesijs, ternis sanctificationibus sancta pronunciatur, & in hac etiam nostra terrena Ecclesia, ab Archipresbyteris, presbyteris, & Diaconis suis exaltatur, celebratúrque: denique quæ in Patre non genito, Filio genito, & sancto Spiritu procedente creditur, atque adoratur ab omnibus copijs, & quæ intelligentia sola, & quæ sensu percipiuntur: ratione præditis, & rationis expertibus: cui debetur laus, & gloria in hoc tempore.

Sacris ordinibus initiati.

Archipresbyteri.

Hactenus procœmium, Sequitur precationis tenor.

B SACERDOS magne, & religiosorum Domine Christe Deus noster, qui teipsum obtulisti genitori tuo hostiam piacularem: placastique per sacrificium (quod ipsius eras) Patrem tuum humanitati nostræ offensum, supernaque cum infernis consociasti, ac pacem nobis omnibus per proprium tuum sanguinem donasti, Tu rerum omnium Domine sustine quæso per misericordiam expiationémque tuam, infirmitatem meam, qui nunc coram te consisto. Neque Domine ob respectum fœditatis animæ meę, expertem reddas populum tuum sanctificationis Spiritus tui sancti: aut propter conscientiam meam impuram, Domine, illum non negligas, vel non exaudias. Ne obsecro detesteris Domine victimas eorum qui tuum nomen profitentur, ob iniqua facinora quę patrarunt manus meę. Ne obsecro Domine respexeris me impurissimum peccatorem, meâve caussa iratus sis populo tuo. Ne memineris Domine turpium
C sermonum quos ex meo ore protuli, vt non exaudias preces meas quæ abs te misericordiam gratiámque flagitant pro Ecclesia tua, quæ modo coram te conuenit. Sed inclina Domine aurem tuam, atque audi petitionem meam. Parce prauitati meæ, elue maculas peccatorum meorum, exterge sordes cordis mei, emunda mentem meam ab omni putredine delictorum. Constitue Domine custodiam ori meo, & animo meo, ne loquantur labra mea verba nugatoria, scurrilia, aut derisione, detractionéque plena. Ne occuper cogitationibus turpibus & impuris, quæ aut vigilanti, aut dormienti mihi obrepant. Contine mentem meam in metu iudicij tui formidabilis, quod in tuo aduentu secundo exercebis, in quo mortales omnes examinandi sunt: neque operam det vanarum rerum recordationi, aut
D improbo studio teneatur: sed concede mihi Domine, vt mundus, purúsque animo & corpore efflagitem atq; consequar cum mihi ipsi, tum vniuerso gregi tuo qui purè nunc coram te congregatus est, misericordiam atque clementiam: pro cunctis autem gratijs beneficijsque tuis, quę nobis exhibita sunt, laudem & gloriam offerimus tibi, & Patri tuo, qui te misit nobis Redemptorem, sanctóque tuo Spiritui, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdotis oratio pro suis ipsius peccatis.

Contra vanas cogitationes.

RVRSVM

RVRSVM VIRTVTE TRINITATIS INNITIMVR ET DESCRIBIMVS ORDINEM BAPTISMATVM Sanctorum; quæ ordinauit Seuerus Patriarcha: primúmque precationem Principij.

HVNC Seuerum præfuisse Ecclesiæ Alexandrinæ Episcopum sub Mahometica tyrannide ad annum salutis 646. Existimat Genebrardus in Chronographia, atque hoc opus idiomate Syriaco Christianis Ægyptijs mox post Mahometicam tempestatem in captiuorum solatium tradidisse. At quod attinet ad temporum rationem, Cyrus Episcopus Alexandrinus, sub quo Ægyptus in potestatem à Saracenis redacta, obijt anno Christi 640. secundum exactiorem annalium Ecclesiast. Chronographiam, cui successisse Petrum, decemque chronicon S. Nicephori Episcopi Constantinopolitani palam habet, vnde anno Domini 646. Petrus, non Seuerus videtur Alexandriæ præsedisse Antistes. Fuere Petrus & Cyrus apertè hæretici Monotelitæ, & quicumque fuerit is Seuerus, vel quocumque vixerit tempore, satis perspicuè se in hoc opere hæreticum Eutychianum Petri Enaphæi sectatorem demonstrat. Insunt in hoc libro non pauca vel manifestè hæretica, vel Apocrypha, nulliúsque fidei & auctoritatis, vt propterea cautissimè sit & cum attento iudicio legendus.

DIGNOS nos effice Domine Deus omnipotens vt cum puritate & sanctitate accedamus ad gloriosa diuináque mysteria positionis filiorum (adoptionis) absque corruptione: & digni efficiamur lætitiæ indissolubilis, atque adeò suauitatis illius quæ tecum est Christe Domine & Deus noster in sæcula.

OFFICIVM, misereatur mei in oblatione ille commemorator Spiritus.

O Deus qui medio in Iordane vt homo baptizatus es à Ioanne, & naturam aquarum sanctificasti: ad te accedo, miserere mei. Multùm laua me Deus, qui tanquam indigens à Ioanne baptizatus es in fluuio Iordane: & sanctificasti nobis Baptisma apud te: tibi inquam, Domine mi Deus, qui Baptizatus es vt homo: & sanctificasti nos, vt Deus in Spiritu sanctitatis, & in virtute apud te. Tu autè in veritate es Christus illi Dei, qui in Baptismo suo sanctificauit nobis Baptimum. Mater natorum spiritalium ad te accedo, miserere mei, satia me. *Psalm. 76.* Respexerunt aquæ in te Deus, & extimuerunt, & erupit fluuius à conspectu tuo, cùm vidit te venientem ad Baptisma. Ad te, cor purum, Ioannes inter cœtus exclamauit: Hic est Agnus ille Dei, qui tollit pecatum mundi. Ad te accedo, miserere mei: *Apocryphum id est, à nullo auctore proditum.* Sed conuerte me Deus, qui dixisti ipsi Ioanni: Manum tuam tantùm impone capiti meo: & ego in meipso baptizor apud te. Libera me qui es Christus ille Dei qui per Baptismum suum sanctificauit naturam aquarum, sanctifica seruos tuos, vt baptizentur apud te. Rex Christe qui dedisti nobis arrabonem in Baptismo spiritali, vt Filij Patris ipsius simus, ad te accedo. Gloria. Trinitas interdiu patefacta est, Filius qui baptizatus est, Pater qui clamauit, & Spiritus sanctitatis qui incubauit, ad te accedo. Precatio. Lumen lucidum & illuminans, cuius splendore conturbantur igniti Seraphim, & cuius aspectu commouentur Spiritus aërei, cuius denique lucerna caligant superi, qui tanquam vacuus baptizatus est in medio fluuij Iordanis, manibus serui sui: da nobis Domine vt iugiter stupentes consideremus humilitatem tuam, & perculsi contemplemur manitionem tuam, & admiremur dilectionem tuam, & celebremus misericordiam tuam, & confiteamur beneficentiam tuam, & adoremus Patrem tuum beatissimum, laudibus denique euchamus sanctum Spiritum tuum, nunc & semper in sæculum sæculorum. *Psalm. 28.* Et dicit Psalmos in oblatione secunda. Afferte Domino filios arietum, afferte Domino laudem & gloriam. Afferte Domino gloriam nomini ipsius: adorate Dominum in atrio sanctitatis eius. Vox Domini super aquas: Deus celebrandus intonuit super aquas multas. Vox Domini in potentia, vox Domini in gloria. *Psalm. 44.* Quòd si sint fœminæ, dicet: Eructauit cor meum verbum, &c. Respons. Sordes reatus nostri, & maculas, quas ab inimicis nostris con-

A traximus, hodie per lauacrũ quod fit ex aqua & Spiritu, elue nobis: quippe cùm in viã deducamur nouam illam minimè veterascentem, spiritalem, quæ nec desinit, nec incipit: sed est in cogitatione eius quem diligit Deus.

Sacerdos disponit ordinem, primo à Prooemio. Gloria illi Regi regum, & Domino mundi incorruptibili & inuisibili, sapienti Deo, à quo omnis Paternitas in cœlo & in terra sortitur denominationem. In quo obsignati sumus ad diem redẽptionis, cuius manibus oblationem acquirimus: cuius solam essentiam mente concipimus, & in Trinitate etiam innotescit: quique adorandus & celebrandus est in hoc tempore.

Ordo. O Deus misericors & longanimis, qui voluntate numinis tui ex nihilo creasti nos, & ex puluere & Spiritu decoris diuinè nos coagmẽtasti, & ad opera tua bona B nos effinxisti, ac præparasti nos ad operationem bonorum, nósque sanctorum custodes mandatorum constituisti, & inuitasti nos ad hæreditatem promissorum tuorum cœlestium, & effecisti nos super omnia dilectos & amatos: atque spiritali eloquio nos cohonestasti, & ad illam imaginem & similitudinem tuam, quæ sermonem superat, nos eniti fecisti vt ipsa nos inhabitaret: ac libertate domúsque principatu nos exornasti: cúmque per incuriam nostram tyrannidi criminatoris diaboli, subditi essemus, tu, vtpotè bonus, non neglexisti redemptionem nostram, sed à peccati distractione nos collegisti, & ad caulam tuam nos introduxisti, & in numerum tuorum nos cooptasti, & inimici iugum à nobis fregisti, & vincula eius excidisti. C Cúmque viua voce tua vnicuique homini inclamasti, & dixisti: Accipite iugum meum super vos, & discite à me quòd mitis sim & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. *Matth. 11.* Quando ad redemptionis exuperantiam vitæque scaturiginem traxisti nos, per quam domesticos & dilectos tuos nos effecisti, dicens: Lauate, mundi estote, eluite scelera vestra è cordibus vestris. *Esai. 1.* Nunc igitur, ô amator hominum, serua seruos tuos, & illas ancillas tuas, qui nunc veritatem tuam perspectam & exploratam habent, & accedunt vt obsignationem nouæ vitæ custodiendam suscipiant: & memento hæreditatum earum quæ tecum sunt, erga eos quos vocasti redemptionis Euangelio, eósque perfectè libera à subie- D ctione mali illius apostatæ: connumera eos in gregem tuum, & suscipe eos in ouilibus tuis: imprimatur in eis lux vultus tui, effice eos terribiles aduersus dæmones rebelles, & omnem potestatem inimici: cumula eos illius sancti Baptismatis dono, quod ministerio Mosis serui tui figuratè designatum fuit, quando populum in nube & in mari baptizauit, istáque perfecta & diuina, indicijs & figuris quibusdam præfigurauit. *Exod. 10. 1. Cor. 10.* Tu verò hos ipsos aqua & Spiritu perfice, & eos effice filios in eam quæ denuò fit lotionem in remissionem peccatorum, ad vestimentum corruptionis expers: exue ab eis veterem illum hominem, qui corrumpitur concupiscentijs erroris, & eos indue illo qui renouatur

velut agnitione tui, Creator: vbi non est Iudæus, neque Gentilis, neque circuncisio, neque præputium, sed in quolibet homine domus inhabitationis tuæ dominator & conditor omnium. Tu enim in illa illustri & vitam tribuente doctrina tua dixisti; Nisi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum illud tuum cœleste, quod pollicitus es ac præparasti ijs qui te diligunt, nec benedictas illas & beatas mansiones domus patris tui, in quibus habitant Patres & Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & Martyres, atque Confessores, quibus ea pactus fueras parauerásque: & in quæ, eos introducis. Planta eos in ouilibus hæreditatis tuæ in domo illius habitationis tuæ perornatæ, quam erexisti in Sanctuario illo quod apparaturunt manus tuæ: quoniam tu es Deus clemens & misericors, longanimis, ac multæ gratiæ, & veritatis. Te ergo laudibus euehimus cum Patre illo tuo qui est absque principio, & sancto Spiritu tuo, & vitam largiente, tibique coæquali in essentia, & nunc & semper in sæcula. Populus: Amen.

1. Cor. 7. Galat. 5. Ioann. 3. 2. Par. 6. Psalm. 32.

Sacerdos: Gloria Patri & Filio.

Populus: Et cum Spiritu tuo.

Mixtio aquarum in Baptismo.

Sacerdotis oratio cùm miscet aquas. Misce Domine aquas istas per deprecationem paruitatis meæ, & virtutem sancti Spiritus tui efficacem in eis colloca, ita vt sint spiritalis vteris natiuitatis filiorum corruptionis expertium, atque seruis hisce tuis qui baptizantur in eis, concede vt habeant vestimentum corruptioni minimè obnoxium, & solutionem vinculorum peccati per gratiam tuam, & per bonam voluntatem Patris tui, ac per efficaciam Spiritus tui nunc, &c. Vox in cœlo. Ioannes miscuit aquas Baptismatis, & Christus sanctificauit eas, atque descendit vt in eis baptizaretur. Altitudo & profunditas impertitæ sunt ei gloriam. Quo tempore ascendit ab aquis, Sol inclinauit radios suos, & stellæ adorauerunt eum ipsum qui flumina fontésq; omnes sanctificauit. Absque igne & absque lignis calefactæ erant aquæ, quando venit Filius Dei vt baptizaretur in medio Iordanis. Accessit Ioannes tanquam Sacerdos benedictus, & imposuit dexteram suam capiti Domini sui. Et Spiritus sanctitatis in similitudinem columbæ volans descendit, mansitque super caput Filij & super aquas incubauit. Gloria Patri & Filio, & Spiritui sanctitatis. Dixit Dominus noster Ioanni: Accede, baptiza me. At ille dixit ei: Fieri non potest vt rapinam assumam. Tum dicebat ei (Dominus noster) Dexteram tuam tantum impone capiti meo, & ego baptizor. Et vox è sublimi audita est, & Spiritus qui incubabat, & Pater qui clamabat è sublimi: Hic est Filius meus dilectus. Ab æterno, Fons vitæ apertus est Baptismus, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus in sancta gratia sua. Pater qui clamamauit; Hic est Filius meus dilectus, & Filius qui inclinauit caput suum, & in suo baptizatus est: & Spiritus sanctitatis qui in speciem columbæ volans descendit, & sanctificata sunt flumina & fontes omnes.

Apocryphum id est, & nulla auctoritate fultum, nisi figurate intelligat de virtute sanctificandi tunc indita aquis. Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Apocryphum idem.

Suffitus in baptismo.

Susceptio hostiæ. Multitudini miserationum tuarum Domine Deus offerimus hunc aromatum suffitum pro seruis illis tuis qui præparati sunt ad sanctum Baptisma tuum, vt in te obsignentur ad vitam, & salutem, & generentur ad cultum spiritalem, ac inscribantur in dispensatione promissorum tuorum, longéque discedant à vita eorum omnes principes aëriæ caliginis plagæ, & habeāt sanctum signaculum tuum illustratorem & conseruatorem: & in omnibus bonis roborentur & vincant mala, ac diuinis præceptis tuis adhæreant, téque laudibus euehant & gratiarum actione, Pater, & Fili, & Spiritus sanctitatis. Tum dicitur Psalmus: Quid tibi mare quòd fugisti, & Iordanis quòd cōuersus es retrorsum? A conspectu Domini mota est terra, & à cōspectu Dei Iacob.

Psalm. 113.

Act. 8.

Ex Actis sanctorum Apostolorum. Dilecti mei, Et locutus est Angelus Domini cum Philippo, & dixit ei: Surge, proficiscere ad Austrum per viam desertam quæ descendit à Ierusalem ad Gaza. Surrexit itaque & profectus est, & iuit ei obuiam Eunuchus quidam, qui

A qui veniebat ab Æthiopia præfectus Candacis reginæ Æthiopum, & ipse (inquam) præfectus erat super omnem Gazam eius, veniebátque vt adoraret in Ierusalem. Cúmque rediens iter faceret, sedebat in curru, & legebat in Esaia Propheta. Tum dicit Spiritus sanctitatis Philippo: Accede, & adiunge te ad currum. Et cùm accessisset, audijt eum legentem in Esaia Propheta, & dixit ei: Num intelligis quæ legis? At ille dixit: Quî fieri potest vt intelligam, nisi quis me præmoneat? Et efflagitauit ab ipso Philippo, vt ascenderet sederétq; secum. Sectio autem Scripturæ quam legebat, hæc erat: Sicut ouis ad mactationem ductus est, & sicut agnus coram tonsore obmutescebat, neque aperuit os suum in humilitate sua. Ex ergastulo & ex iudicio sublatus est: at generationem eius quis enarrabit? quia tollitur vita eius à terra. Et dixit Eunuchus ille Philippo: Peto à te, Domine mi, de quo dixit hoc Propheta, de seipso, an de quopiam alio? Tunc Philippus aperuit os suum, & exorsus ab illa scriptura, euangelizauit ei de Domino nostro Iesu. Qumque illi iter facerent, peruenerant ad locum quendam in quo erant aquæ. Tum dixit Eunuchus ille: En aquas, quæ prohibitio est quominus baptizer. Et præcipiebat sisti currum. Et descenderunt ambo ad aquas, & baptizauit Philippus Eunuchum illum. Et cùm ascenderent ab aquis, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus ille, sed pergebat in itinere suo gaudens. *Esai. 53.*

Paulus ex Epistola ad Hebræos. Fratres mei, quin & suffragatur nobis Spiritus ille sanctitatis, qui dixit: Hoc est testamentum quod dabo eis post hosce dies, dixit Dominus, indam legem meam mentibus eorum, & super corda eorum inscribam eam, ac totius iniquitatis, & peccatorum eorum in ipsos non recordabor. Vbi porrò est remissio peccatorum, non requiritur oblatio quæ fiat pro peccatis. Est igitur nobis, fratres mei, reuelatio vultuum fiducia, in introitu ædis sanctæ per sanguinem Iesu, viam vitæ quam innouauit nobis, nunc per superficiem portæ velum, quod est caro ipsius. Et est nobis summus Pontifex super domum Dei. Accedamus itaque cum corde puro & fiducia fidei, cordibus nostris consperſis & repurgatis ab omni conscientia mala, & ablutis corporibus nostris in aquis puris, ac perseueremus in confessione spei nostræ, neque declinemus: Fidelis est enim ille qui promisit nobis. *Hebr. 10.*

Tunc dicunt laudationem secundam, & Responsum Viderunt te aquæ Deus, & Euangeliū ex Ioanne. Erat autem homo aliquis ex Pharisæis, cui nomen erat Nicodemus, princeps Iudæorum. Iste venit ad Iesum noctu, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo missum esse doctorem: nemo enim potest hæc signa edere, quæ tu edis, nisi ille cum quo Deus fuerit. Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis genitus fuerit è supernis non potest videre regnum illud Dei. Dixit ei Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cùm fuerit senex? nunquid potest in vterum matris suæ ingredi vt nascatur? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis genitus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi regnum Dei. Is qui natus est ex carne, caro est: & is qui natus est ex Spiritu, Spiritus est. Ne mireris eò quod dixerim tibi quòd oporteat vos gigni è supernis: Spiritus vbicumque vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde aut quò vadet. Sic est omnis qui genitus est ex Spiritu. Diaconus dicit Lætaniam. Exurgat omnium nostrum optimus cum efficacia & vocibus quæ Deum conciliant. Et respondebit, ac dicet Sacerdos: Christe Deus noster, qui arcanorum ineffabilium et abyssus, ac propter visceralem, erga humanitatem, amorem tuum, in terra visus es, & cum hominibus conuersatus: postulamus à te. Qui per sanctum Baptisma tuum, trinam diuinitatis lucem patefecisti, postulamus à te. Qui per vocem Patris, & per aduentum Spiritus, & per impositionem manus Ioannis, aspersionem & patientiam ex tua naturæ humanæ assumptione non es aspernatus, *Psalm. 76. Ioann. 3.*

pernatus, obsecramus. Qui caput tuum in aquas immersisti, & vniuersum mundum à peccati profunditate hausisti, & eduxisti, exoramus. Qui à Ioanne tanquam Filius hominis baptizatus es, & à Patre illo tuo testimonium recepisti, & à Spiritu sancto demonstratus es, deprecamur. Qui per sanctum Baptisma tuum, cœlos qui prius erant clausi propter peccata nostra, reserasti, quæsumus. Sacerdos inclinatus. O qui es Deus misericordiarum optimus & clementissimus, qui probas cogitationes & renes, & humanorum abscondita cordium nosti. Non enim est ne vna quidem actio coram te abscondita, sed omnia coram oculis tuis nuda & aperta sunt. Qui illas omnes actiones meas nosti, ne fugias à me, neque auertas faciem tuam ab infirmitate mea: sed in hac hora delicta mei ipsius remoue, tu qui negligis, & condonas peccata hominum ad pœnitentiam conuersorũ, elue sordes corporis mei, & maculas animæ meæ, ac plenè sanctifica me illa virtute tua nequaquam spectabili, & spirituali dextera tua, ne cùm alijs libertatem pollicitus fuerim, & ad hoc seruauerim fidem, quæ coniuncta est cum dilectione humanitatis tuę, ego tanquam seruus peccati reprobus fiam: Non: Domine mi, qui solus es absque peccato: ne deiectus reuertar pudore suffusus. Sed propitius mihi esto; mitte virtutem tuam ex alto, & robora me ad hoc ministerium magni huius & cœlestis sacramenti præordinati. Trinitas, effinge Christum tuum in his qui parati sunt vt generentur denuò per irrigationem meam. Funda eos super fundamentum Apostolorũ & Prophetarum: planta eos propaginem veritatis in sancta & catholica Ecclesia tua, vt per eos sedulam nauantes operam cum bono timore celebretur nomen illud tuũ iam inde à principio mundi gloriosum, Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Populus: Amen.

Sacerdos inclinatus. Dator lucis, & animarum corporúmque illuminator, qui dixisti lucem è tenebris perfectè exorituram in cordibus nostris, qui Redemptoris puritatem beatis aquis indidisti, diuina Sanctitas, per sanctam illam vnctionem & vnionem, quæ est in participatione corporis & sanguinis tui sacrosancti: qui etiã seruos hosce tuos sancta vocatione à tenebris erroris, ad agnitionem veritatis tuæ vocasti. Domine misericors, scribe nomina eorum in tuo libro vitæ: connumera eos vnà cum ijs qui te reuerentur. Imprimatur autem in eis lumen vultus tui, insculpatur crux Christi tui in cordibus eorum, & eorum cogitationibus, ad hoc vt fugiant ab huius mundi vanitate, & ab omni malitia principis aëriæ caliginis, ac in mandatis tuis erudiantur.

Insufflatio in baptismo. Ioann. 20.

Insufflat in aquas tribus vicibus. O Trinitas, da ipsis Domine, sanctum illum afflatum tuum, quem vnicus Filius tuus insufflauit in sanctos Discipulos suos: omnésq; reliquias cultus idolorum ab eorum cogitatione procul expelle: præparans eos ad receptionem Spiritus sancti, ac vt digni efficiamur lotione illa quæ est regeneratio: dignos eos effice remissione peccatorum, per vnicum Filium tuum, cum quo tibi sit decus, gloria, honor, & potentia cum sancto Spiritu tuo in omnibus bono, & adorando, vitámque largiente ac tibi coæquali nunc, &c.

Signum Crucis in fronte baptizandi.

Hic signat in fronte tribus crucibus absque oleo eos qui baptizantur, & ait: Signatur talis in nomine Patris, Amen, & Filij, Amen, & Spiritus sancti ad vitam quæ est in sæculum sæculorum. Et precatur inclinatus: Te inuoco, ô Domine omnipotens, per vnicum Filium tuum, Dominum autem & Deum nostrum Iesum Christum, ad expulsionem omnis Spiritus mali, & inuestigationem omnis efficaciæ latentis & aduersariæ, vt baptismum sancti Spiritus tui purè recipiant animæ illæ quæ tibi offeruntur: Reuelare Domine, & robora verbum illud fidei tuæ, quod loquimur in nomine Christi tui: sed per gratiam tuam, ac per virtutem illam quæ mundum liberauit à malo, vires nobis tribue; ô Trinitas, quoniam tu regnas super nos Deus Pater, & vnicus Filius tuus, & Spiritus tuus sanctus per omnia bonus & adorandus. Et obuertit se Sacerdos ad Occidentem ipsis baptizandis respicientibus ad Orientem, & imponit eis manum suam, atque hanc adiurationem dicit, in omni inuocatione faciẽs crucem super vultum eorum.

Adiuratio in baptismo.

Te inuocamus Domine Deus noster, ipsum Creatorem rerum omnium visibilium, huic figmento manum imponentes: ✠ Et signamus in nomine tuo Pater, & Filij, & Spiritus: mutúmque reddimus in nomine tuo per omnia sancto, omne dæmonium, & spiritum malum & impurum, vt procul sint ac recedant à figmento & imagine tua, & ab opere manuũ tuarum. Exaudi nos, & eos obiurga, tuósque purga seruos ab omni efficacia aduersarij illius. Cæterùm audi, ô peruerse, & rebellis, & impure, heus tu qui lædis ipsum Dei figmentum. ✠ Adiuro te rectitudinis inimice, ac sanctarum legum transgressor, ad gloriam summi regis discede cum timore, & subditus esto illi virtutis Domino, qui mandato suo terram super aquas collocauit & firmauit: & arenam terminum mari imposuit. ✠ Adiuro te per eum qui omnem potestatem habet in cœlo & in terra: per eum à quo omnia creata sunt & conseruãtur: per eum per quem hæc cœlestia consistunt, & ea quæ sunt super terram roborantur. ✠ Adiuro te per eum qui legionem dæmoniorum in abyssum per porcos immisit, Pharaonem verò grauem corde, vna cum curribus & equitibus eius submersum fecit. ✠ Adiuro te per eũ qui spiritui surdo & non loquenti cum potestate diuina dixit: Exi ab hoc homine, & in eum ne ingrediaris.

Adiuratio dæmonis in baptismo. Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8. Exod. 14. Psalm. 135. Marc. 1. Luc. 4.

✠ Time à nomine potenti Dei, à quo omnis creatura Angelica & Archangelica contremiscit, in cuius conspectu omnis virtus (exercitus) atque adeò Seraphim, qui ipsum conspiciunt, nihil omnino audent: à quo commouentur cœlestia, & à quo contremiscunt abyssi. ✠ Time à nomine potenti Dei, qui primum Apostatam cum cathenis tenebrosis in abyssum demisit. ✠ Time à iudicio futuro, & extimesce, & discede à figmento Dei, ne accedas ad Dei figmẽtum, ne lædas figmentum Dei, ne inhabitatio dæmoniorum, sed templum potius Dei: ipse siquidem dixit: habitabo in eis, & ambulabo in eis, & ero ipsis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Te verò subiecit transfuga, & vastator, & spiritus immunde, atque ignis pabulum. ✠ Adiuro te per Deũ illum purum & sanctum, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, procul esto ab operibus Dei, recede ab eis ad terram inuiam & inaquosam, quoniam ibi est locus tuus: festina, ne moreris, ne obsistas: eradicator, eijcitor, recede maledicte à figmento Dei, spiritus impure, spiritus erroris, spiritus mendacij, ignis pabulum, fuge, nec obsistas: radicitus auellat te Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, ab omni figmento suo te extrudens & deijciens in ignem inextinguibilem: istud autem opus manuum suarum liberet ad diem redemptionis, quoniam eius est virtus, & gloria, & potentia, & imperium: proinde eum laudibus euehimus nunc, &c.

Rom. 6. Ephes. 5. 2. Cor. 6.

Et tunc obuoluit eos Sacerdos ad Occidentem, & profert ipse Sacerdos pro baptizatis hanc abrenunciationem tribus vicibus, sponsoribus ter vt ipse respondentibus. Abrenuntio satanæ ego talis N. qui baptizor, & omnibus operibus eius, & omnibus Angelis eius, & omnibus eius viribus, & omni eius malitiæ, & omni timori eius, & omni eius superbiæ, & omni eius errori mundano, & cuilibet ei consentienti, & eum sequenti.

Postquam autem abrenunciarunt, conuertit eos ad Orientem, & ait tribus vicibus. Consentio tibi Christe Deus, ego talis N. qui baptizor, & omni doctrinæ quæ reuelata est à te diuinitus per Prophetas, & Apostolos, & sanctos Patres: Confiteor quoque, & credo, & baptizor in te, & in Patre tuo, & in sancto Spiritu tuo, nunc, &c. Tunc dicit: Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & eorum omnium quæ videntur, quæque non videntur. Et in vnum Dominum Iesum Christum vnicum Filium Dei: qui à Patre genitus est ante omnia sæcula. Lumen

de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, & non factum, & consubstantialem Patri suo: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter redemptionem nostram descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto, & de Maria virgine genitrice Dei. Fuitque homo, & crucifixus pro nobis in diebus Pontij Pilati, passus, & mortuus, ac sepultus est. Et ascēdit in cœlum, sedétque à dextera Patris sui. Et iterum venturus es in gloria ad iudicandum viuos & mortuos. Cuius regno finis non est. Et in vnum sanctū Spiritum viuentem, qui est Dominus præbens vitam omnibus. Qui à Patre & à Filio procedit, & cum Patre, & Filio adoratur & glorificatur. Qui locutus est per Prophetas & Apostolos. Et in vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur & vnum baptisma in remissionem peccatorum. Et præstolamur resurrectionem mortuorum, & vitam nouam in sæculo futuro, Amen. Sacerdos precatur inclinatus. Gratias agimus tibi hac de causa, quòd dignos effeceris seruos tuos, vt ad sanctum Baptisma accederent, & abrenunciarent Malo: consentirent autem non carni & sanguini, sed gratiæ tuæ & philanthropiæ Christi vnici Filij tui, Domini autem & Dei nostri. Velis igitur Domine, super eos immittere tuum illum Spiritum sanctum: & inhabita, & scrutare omnia eorum membra, ac prærpurga & sanctifica eos, ô Trinitas, ita vt adæquentur sanctæ vnctioni, & perfectæ fidei quæ est in Christum Ieschua Dominum nostrum, cum quo celebrandus & laudabilis es cum Spiritu tuo sancto.

Sacerdos inclinatus. Pater sancte, qui per manus Apostolorum sanctorum dedisti Spiritum sanctum tuum, C illis qui baptizabantur: Nunc autem cùm etiam in vmbra manuum meatum familiatem te exhibeas, mitte Spiritum tuum sanctum super eos qui baptizandi sunt, vt cùm repleti fuerint illo, afferant tibi fructū trigesimum, sexagesimum atque centesimum, ô Trinitas. A te enim est omne donum bonum, & omne munus perfectum, descendens à te, Pater luminum. Téque laudibus euehimus, & vnicum Filium tuum & Spiritum tuum sanctum nunc, &c.

Matth. 13. Luc. 8. Iacob. 1.

Tum signat oleo oliuæ Sacerdos eum qui baptizatur, tribus Crucibus super frontem eius factis, atque in hunc modum dicit. Signatur talis N. oleo lætitiæ aduersus omnem efficaciam inimicam, ad insitionem quæ est in bona oliua in Ecclesia sancta Catholica & Apostolica, D signaculo positionis filiorum (adoptionis) in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus viuentis ac sancti ad vitam sæculi sæculorum.

Baptizandi unctio in signo Crucis.

Sacerdos incipit Procemium.

Gloria Trinitati in omnibus laudabili, omníque essentia superiori, & æquali in natura, & ab omnibus adorandæ, atque in omnibus sanctæ: quæ quidem Deus est opifex & creator omniū: quæ numero vna est & trina. Siquidem est substantia οὐσίας (essentiæ) & distinctio personarum: Eique incuruatur omne genū cœlestium, & terrestrium, & eorum qui sub terra sunt: & quam omnis lingua confitetur, & exaltat ac laudat, adoratque & glorificat, Patri, & Filio, & Spiritui sancto in hoc tempore, &c. Oratio. Dator sanctitatis, ac generis (humani redēptor, qui ad bonam & cœlestem instaurationem, E eos qui in terra sunt, reconciliasti, & innouasti nobis viam redemptionis (salutis) per aquas & Spiritum illum, qui nos adduxit per charitatem Christi ad vitam istam, & erexit nos submissos & peccatores seruos tuos coram gloria tua. Tu Domine, Domine noster, remissionem infirmitati nostræ applicans, suscipe de manibus peccatricibus hunc suffitum ad quietis tuæ odorem, & reple nos virtute sancti Spiritus tui, & gratia vnici Filij tui, ac sufficientes nos effice, vt ministri simus tui noui Testamenti, quò digni efficiamur qui cum essentia & resipiscentia nunc ministremus nomini tuo in omnibus glorioso secundum Christi tui donum, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia vnà cum sancto Spiritu tuo nunc & semper, &c. Populus: Amen.

Suffitus in MS.

A Et dicunt voce, Te Domine inuocamus. Osculo prophetiæ vidit Dauid, Christum venientem vt baptizaretur in medio Iordanis: appendit vocem suam citharæ, & cœpit clamare: Aspexerunt te aquæ Deus, aspexerunt te Domine mi, & timuerunt: abyssi quoque commotæ sunt à conspectu tuo, & nubes distillabant tibi rorem: & dederunt vocem, cœli cœlorum gloriam gratię tuæ. Christus reseruauit baptismum, miserationum propitiatorium, & in baptismo suo sanctificauit aquas, deditque typum Ecclesiæ tuæ. Tres testes ibi erant super Iordane, proinde tribus nominibus sacerdos vocabit ædem sanctam. Ioannes manum suam imponebat, & Spiritus sanctitatis, super filium descendebat, & Pater qui clamabat ab excelso; Hic est Filius meus dilectus. Vidit Ioannes Filium, & clamauit, ac dixit: Hic est B Agnus Dei, in quo sibi complacuit Pater. Vidit cœlos apertos, & Spiritum sanctitatis descendentem in specie columbæ, & super caput eius manentem, ac Seraphim clamantes ad eum, Sanctus, Sanctus, genitus Altissimi, qui descendisti, & induisti corpus vt serues creaturas. Ioannes stabat supra aquas, & Christus venit ad baptismum vt baptizaretur in medio Iordanis. Vidit eum eminus venientem, & incipiens clamauit: Hic est cuius non sum dignus qui soluā corrigias calceamentorū. Ego siquidem aquis baptizo, at ille qui venit, igne & Spiritu. Benedictus qui baptismo expiauit mundum à fine suo.

Psalm. 76.

Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Cautè ista & detestare, non hac Petri Gnaphei hæresis notissima de Trisagio.

Sacerdos inclinatus. Domine, qui dedisti nobis fontem veræ purgationis, quæ expurgat ab omni peccato, has nimirum aquas quæ per tui inuocationem sanctificantur, per quas recipiunt serui tui purgationem illam quæ in sancto sanguine data est nobis: inde virtutem aquis baptismatis huius, quo per passionem tuam applicas expiationem ab omni peccato, ad opulentiam receptionis Spiritus tui sancti: ô Trinitas: quoniam tu es dator & conseruator omnium bonorum, proinde laudibus te euehimus Pater, & Filij, & Spiritus sancte in sæcula. Inclinatio. Domine Deus omnipotens, creator omnis creaturæ, visibilis pariter atque inuisibilis, qui fecit cœlum & terram, & quæcumque in eis sunt, & maria, & ea omnia quæ sunt in ipsis: qui coaceruauit aquas in vna congregatione, qui conclusit abyssum eámque prohibuit: qui separauit aquas quę supra cœlos sunt: ô Trinitas, tu virtute tua mare confirmasti, tu tremendus es, ecquis est qui tibi obsistat? tu respice in hanc creaturam, istas videlicet aquas, & inde eis redemptionis gratiam, benedictionem Iordanis, sanctitatem Spiritus: fugiant ab eis ij omnes qui lædunt figmentum manuum tuarum, quoniam nomen tuum, Domine, inuocatum est super eis, magnum illud, & admirabile, & laudandum, & terribile ijs qui aduersantur. [illegible] Insufflat Sacerdos in aquas, in figura Crucis, & [illegible] ait: Collidatur, ô Domine, caput draconis illius homicidæ, subter signaculum Crucis tuæ, & fugiant tenebriones inuisibiles & aërei, neque delitescat aquis istis tenebrosus dæmon, neque cum ijs qui baptizantur, descendat impurus tenebrarum spiritus, obsecro à te, Domine Deus, quoniam fœdissimas cogitationes loquitur cum mentis emotione. Tum suspendit vocem (Sacerdos) & qualibet inuocatione facit quatuor Cruces super aquas, digitumque suum demittit ad Oriente primum, deinde ad Occidente, & Septentrione, & Meridie aquarum. Sed tu Domine, infer eas Cruces, aquis istis. Ad Orientem. Aquæ quietis. Ad Occidentem. Aquæ lætitiæ. Ad Septentrionem. Aquæ secretò reconditæ in morte vnici Filij tui. Ad Meridiem. Aquæ expiationis omnis labis & immundiciei, tum carnis, tum spiritus purgatrices: vinculorum solutio. Ad Orientem. Noxarum remissio. Ad Occidentem. Animarum & corporum illuminatio. Ad Septentrionem. Regenerationis lauacrum. Ad Meridiem. Pignus adoptionis. Ad Orientem. Vestimentum corruptioni non obnoxium. Ad Occidentem. Sancti Spiritus innouatio.

Aquarum baptismalium benedictio.

Sacerdotis insufflatio in aquas Baptismales.

Ad Septen-

Ad Septentrionem. Aquæ omnem maculam carnis & spiritus eluentes. Ad Meridiem suspẽdit vocem suam. Tu enim dixisti: Lauamini, mundi, estote, remouete omnem malitiam à cordibus vestris. Tu applicasti generationem, quæ è supernis est per aquam & spiritum.

Diaconus. Cum festinatione & timore.

Sacerdos inclinatus. Lectio Spiritus sancti.

Miserere nostri Deus Pater omnipotens, & super istas, quæ sanctificantur, aquas, ex apparata habitatione tua, & è sinu tuo nequaquam spectabili immitte Paracletum illum Spiritum sanctum tuum, illum excitatorem, illum Dominum, illum viuificatorem, illum in lege & in Prophetis loquentem, illum vbique propinquum, & replentem omnia: efficacem autem in quos vult Sanctos, potenter, non seruiliter, per voluntatem tuam: illum simplicem natura, illum multiplicem donis efficacibus: illum diuinorum pignorum fontem, illum æqualem essentia, illum ex te prodeuntem, illum æqualem in throno regni tui, vnicique Filij tui, Domini, & Dei atque Redemptoris nostri Iesu Christi.

Sacerdos. Domine exaudi me, exaudi me.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos inclinatus. Reuelare Domine super aquas istas, & da vt ita immutẽtur ij qui in ipsis baptizantur, vt veterem illum hominem qui concupiscentijs erroris corrumpitur, exuant: induant verò illum nouum, illum qui renouatur per agnitionem illius qui creauit.

Suspendit vocem suam. Vt quemadmodum ij fuerunt virgultum in plantatione ad similitudinem mortis Christi tui, ita quoque per baptismum participes resurrectionis efficiantur, custodientes donum Spiritus sancti: & adulti depositum gratiæ recipiant, coronam victoriæ supernæ vocationis: simúlque annumerentur cum primigenijs illis qui scripti sunt in cœlis in Christo Iesu Domino nostro, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum Spiritu tuo sancto, in omnibus bono & adorando, viuificatore, tibique coæquali.

Cornu Chrismatis.

Et accipit cornu chrismatis ipse Sacerdos, & effundit super aquas tribus vicibus in similitudinẽ Crucis, prima quidem vice dicens Hymnum, & Responsum, eaque prima vice dicens. In nomine Patris. Secundò dicens, In nomine Filij, Amen. Ac tertiò dicens, In nomine Spiritus sancti. Viderunt te aquæ Deus. Tum incipit rursus secunda vice, dicitque Hymnum, & Responsum. Viderunt te Domine mi, aquæ, & timuerunt. Et iterum incipit tertia vice. Chrisma sanctum in has aquas infundo, proinde laudate Dominum.

Chrismatis vnctio in signo Crucis. *Psalm. 76.*

D

Et inclinatus Sacerdos & hanc Orationem orat.

O qui super vnicum Filium tuum Deum Verbum, dum in terra, Baptismi ordinationem faceret, sanctum illum Spiritum tuum misisti in specie columbæ, qui Iordanides vndas sanctificauit: nunc etiam Domine mi, velis vt sanctus ille Spiritus tuus hosce seruos tuos qui baptizantur, operiat, eósque perfice, ac domos Christi tui eos constitue expurgans eos sancto lauacro tuo.

Tum suspendit vocem suam. Vt cùm victoriosi & innouati, eiúsque gratia & virtute repleti fuerint, depositum redemptionis tuæ conseruent, & ad vitam illam incorruptibilem atque beatam præparentur, ac participes fiant bonorum illorum cœlestium, quæ pollicitus es ijs qui te diligunt per beneficentiam & miserationes, amorémque Christi tui erga tuam humanam naturam, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum sancto Spiritu tuo nunc, &c.

E

Et ponit Sacerdos oleum oliuæ in vola manus suæ, totúmq; corpus eius qui baptizatur, vngit, tum denium demittit eum in baptisterium, & hanc vocem profert.

Dominus vesperarum.

Dominus vesperarum (ijs qui vespertinas preces auspicantur) prius tamen vngens quàm demittat eum. Oleo sancto edixit Deus vngi Aharon, túncque sanctificari: oleo sanctitatis (ergo) fuit vnctus Aharon, rex autem Dauid eius mysterij nobis cecinit præconium. Et ecce in medio Ecclesiæ vngũtur purgatæ oues quæ venerunt ad Baptisma perfectione ignis qui è sublimi descendit,

A

oleúmque pro sacerdotibus filijs Aharon sanctificauit: oleo sanctitatis propitiæ euadent dilectiones: en itaque adducitur in sanctam Ecclesiam.

Obdormiuit Moses & Aharon & Leuitæ, & cessauit oleum quod erudiebat populum: & Ecclesia Gentium oleo sanctificata est in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sanctitatis.

Et dimittit eum in baptisterium, respiciens ad Orientem, dextrámque suam capiti eius qui baptizatur, imponit, & sinistra sua ter attollit ex aquis, à fronte, à tergo, & altero laterum eius, atq; in hunc modum, ait: Baptizatur talis N. in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus sancti ad vitam sæculi sæculorum.

Susceptor baptizati.

Tunc educit eum è medio aquarum, & dat eum susceptori suo, atque hanc vocem profert.

B

Duo sunt mundi tui, Domine mi. Expande alas tuas, Ecclesia sancta, & simplices ouiculas quas Spiritus sanctitatis alit, ex aquis Baptisterij suscipe. De hoc autem Baptismo vaticinatus est filius Zachariæ. Ego, inquit, in aquis baptizo: at ille qui venit, in igne & Spiritu: Spiritu nimirum qui ab excelso descendit in specie columbæ super caput eius. Is baptizatus est, & ascendit medijs ex aquis, & exortum est lumen eius super terram.

Ex aquis viros sibi delegit Gedeon, & prodijt in aciem: & ex aquis Baptismi delegit sibi Christus præcones. *Iud. 7.*

Tum qui adstant, ter hæc Responsa dicunt.

Beati illi quorum remissa sunt delicta, & quorum tecta sunt peccata. *Psalm. 31. Rom. 4.*

Tum erectus Sacerdos precatur.

C

Hanc autem obsignationem in sancto nomine tuo recipiant isti serui tui, vt per baptismi fidem cum cultoribus tuis annumerentur, ita vt hoc Chrismate omni suauitate odoris repleti spiritualiter, ab inimicis potestatibus non inuadantur, non amplius timẽtes à principatibus & potestatibus tenebrarum, sed in luce mandatorum tuorum ambulantes, sint filij lucis: tu enim es lux vera, proinde te laudibus euehimus Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Chrisma.

Et signat omnia eorum membra, eorúmque frontem tribus vicibus, ait: Chrismate sancto, suauitate odoris Christi Dei, sigillo veræ fidei, complemento pignoris Spiritus sancti obsignatur talis N. in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus sancti, ad vitam sæculi sæculorum, Amen.

D

Baptizatorum vnctio.

Et vngit omnia eorum membra, & manus, & pedes, & nares eorum: tum demum induuntur suis vestimentis, & ipse dicit hanc precationẽ inclinatus. Benedictus es Domine Deus omnipotens, fons omnium bonorum, parens veræ lucis, qui per apparitionem vnici filij tui Domini & Dei, Redemptorísque nostri Iesu Christi illuminasti, eos nempe qui sunt in terra, vt & eos qui sunt in cœlo: qui dedisti loca beata in baptismo Redemptoris & sanctitatis diuinæ, in vnctione sancta, & vnione illa quæ est apud Christum tuum in sancto Spiritu tuo, & vitam largiente: & nunc etiam voluisti per ministerium nostrum hosce seruos tuos denuo generare per aquas, spem vitæ æternæ, in remissionem priorum peccatorum ipsorum voluntariorum & non voluntariorum applicare: præbe eis aditum ad dominationem tuam, immitte super eos illius Spiritus tui viuificantis gratiam, & eos imple ipsius sanctitate.

Tum suspendit vocem suam. Serua eos in scientia tua: confirma eos in ea quæ in te est fide: robora eos in timore tui: funda iter eorum in semitis præceptorum tuorum, ostende eos lucis filios; dignos eo effice, vt inculpatè viuãt sub regno Christi tui, quoniam tu es Deus Redemptionis nostræ. Proinde te laudibus euehimus, & vnicum Filium tuum & Spiritum sanctum tuum, nunc, &c. Populus: Amen.

Sacerdos. Pax. Populus. Et cum spiritu.

Sacerdos erectus. Domine Deus omnipotens, qui redemptionem in Christo applicasti nobis: ac per aquas,

verax esse eius testimonium. Item, Calicem redemptionis accipiam, &c.

Et incipit ordine pœnitentiæ, primò Procemium.

Eum quem exaltant vigiles Spiritus, & cui ministrant Angeli, & à quo omnis creatura prouenit ac dirigitur, cum decet collaudatio. Ordo. Obsecramus te Domine noster Iesu Christe Deus vt benedicas seruis tuis, & hisce adoratoribus tuis qui in nomine tuo sancto congregati sunt in hoc templo, arma tua spiritualia induant, malum & potestatem eius vincant: parce peccatis eorum per gratiam tuam, & remitte delicta eorum per misericordiam tuam, ita vt te laudibus euehant.

Vox. Portam tuam Domine noster deosculor, & ad portam quis proficiscens pulsabit? Pater, & Filius, & Spiritus sanctitatis, Sit vox precationis nostræ, &c.

Suffitus. Veniam consequamur, & mundemur, & sanctificemur, & abluamur, & abstergamur ab omni sorde peccati per hanc suffumigationem aromatum, quam nunc offerimus corã te Domine & Deus noster.

Disquisitio. Peccaui tibi, propitius esto peccatori, suscipe depretationem meã, & condona mihi delictum meum, Domine Dominator omnium, miserere mei.

Tum dicet Kyrie eleison, tribus vicibus, &, Pater noster qui es in cœlis, atque hoc complementum. Sacrificatores laudis digni efficiamur, vt sacerdotio tibi fungamur, Domine, in odorem suauem, omnem cogitationem nostram, & sermonem, & opera, & holocausta pacifica tibi offerentes: vtque sine macula appareamus in conspectu tuo omnibus diebus vitæ nostræ, Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Finitum est pœnitentiæ ministerium: quod adumbratum est à veteri testamento & Lege. Secundum ministerium oblationis. Primùm glorificat Sacerdos, & ait: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Precatio. Dignos nos effice Domine Deus, vt contritis cordibus nostris, & ab omni conscientia mala purgatis, in alta & sublimia Sancta Sanctorum tuorum ingrediamur, ac purè & sanctè sacrificia verbalia & spiritalia in fide veritatis tibi offeramus, Domine noster. Et postea inclinatus subdit, & precationem pro seipso dicit: Domine Deus omnipotens, iniquitatum humanarum condonator, qui non vis mortem peccatoris: ad te extendo manus cordis mei, & à te peto veniam omnium delictorum à me contra legem admissorum, quãuis indignus sim: & obsecro vt serues mentem meam ab omnibus operibus illius inimici: oculos meos, ne per contemptum aspiciant: aures meas, ne vana audiant: manus meas à malorum operatione: renes meos vt in te commoueantur: ita vt totus ego apud te sim, & à te inhabitetur donum diuinorum mysteriorum tuorum, Christe Domine & Deus noster in sæcula, Amen. Tum surgẽs gradus conscendit, & ait: & tectum ait: Dominus regnauit & magnificentiam induit, induit Dominus fortitudinem, & roboratus est, &c. Et accipit patenam in dextera sua, calicem autem in sinistra in modum Crucis, & generalem precationem dicit, quę est huiusmodi: In memoriam Domini Deique ac Redemptoris nostri Iesu Christi, & totius salutaris dispositionis eius quæ facta est pro nobis ac in primis & nominatim pro * patre nostro Adamo & matre nostra Eua & sacrosancta genitrice Dei Maria & Prophetis, & Apostolis prædicatoribus & Euangelistis, Martyribus, & Confessoribus, Iustis, & Sacerdotibus, & Patribus sanctis, ac veris pastoribus, & doctoribus gloria rectis, & Monachis, & Anachoretis, iisque qui nobiscum adsunt & precantur, cum omnibus illis qui à sæculo tibi placuerunt, qui sunt de sanguine nostro patres & fratres, & præceptores nostri, necnon peregrinis defunctis, omnibus denique fidelibus: memento etiam Domine eorum qui communicarunt in ædificium huius templi, & in erectionem mansionis huius, atque omnium qui nobiscum, siue parum, siue multum consociationis habent. Deus præsta eis requiem, * bonámque memoriam, ac potissimùm sanctissimæ Deiparæ Mariæ, in cuius honorem & gratiam oblatio priuatim & separatim, vt ipsa sit, conciliatrix pro eo qui ad precationem eius confugerit. Vel & Sancti cuiuspiam. Et sancti me misisti mei. N. Et domini mei: N. super cuius mensam sedemus. Et cuiuscumque libenter meminit prout nouit. Et obsequitur oratorio, & ait: Operti sunt cœli splendore Altissimi, & gloria eius repleta est omnis creatura.

Precatio pro seipso.

Hic deest quidpiam. Psalm 91.

* Christus pro iniustè & iniustè passus.

* Requiem defunctis precatio [illegible]

Sacerdos dicit Procemium commune.

Gloriosum ac celebrandum illum, qui Genitricis suæ memoriam in cœlo & in terra magnificauit: & Sanctorum suorum, omnibus in locis & modis victoriosam reddidit commemorationem: atque rorem misericordiarum & gratiæ, super defunctorum fidelium ossa distillauit, decet collaudatio. Et disponit ordinem à corde suo, & voce ait: Super suffitu aromatum quatuor voces. Disquisitio. Maria quæ te peperit. Et Rese. D. Seueri. Exaltabo te, Domine mi Rex, cuius vnigenitus Filius Verbum illud quod in natura sua immortalitatem accepit, venitque per gratiam pro vita & redemptione generis humani, & incorporatus est ex sanctissima & laudatissima Virgine pura Dei genitrice Maria: qui sine mutatione factus est homo, & cruci pro nobis affixus est Christus Deus noster, ac morte sua mortem nostram calcauit, & interfecit, ipse est vna persona ex sacrosancta Trinitate, & ęquè adoratur & glorificatur cum Patre suo, & Sancto suo Spiritu. Et dicunt. Sancte Deus, & Lectiones, tum Pauli, tum Actuum, hanc quoque precationem ante Euangelium. Confer nobis Domine Deus, diuinorum sermonum tuorum scientiam, & nos reple intellectu sacrosancti Euangelij tui, ac nobis concede, vt cum gaudio custodiamus & adimpleamus mandata tua omnibus diebus vitæ nostræ, Christe Domine & Deus noster in sæcula. Et post Euangelium ait: Ipsi Iesu dentur laudes & benedictiones propter viuos eius sermones qui apud nos sunt, & Patri ipsius qui misit eum ad redemptionem nostram, & Spiritui sancto nunc & semper in sæculum sæculorum.

Et disponit ordinem sacrorum, sanctificátque hostiam frangendam, ac postquam fidei symbolum dixit populus, hanc precationem pro seipso dicit Sacerdos signans Crucem vnam super faciem suam, & à sinistra sua aliam, & aliam à dextera sua. Si sunt Diaconi, tum verò tres illas super faciem suam, & tres alias cruces super populum. Sacrosancta ac celebranda Trinitas miserere mei: Trinitas sanctissima & gloriosissima parce miserere mei, oblationésque meas suscipe: Trinitas mundi creatrix sanctifica sacrificia mea. Deus Dominus noster Iesu Christe, hanc de infimis manibus meis oblationem suscipe, meæque miseriæ quæ te semper inuocat, fer opem. Deus præsta requiem bonámque memoriam vnicuique societatem nobiscum habenti, & patri meo, & matri meæ, meóque præceptori qui me educauit.

Et cuicumque voluerit, & quem dignum commemoratione nouit. Et ascendit gradum, ac oblationem medio vocis modulo incipit, nec extendit manus suas vsque ad Sanctus, Sanctus: & post precationem extentionis ait: Dilectio Dei Patris, gratia verò vnigeniti Filij, & communicatio ac protectio Spiritus sancti sit cum vobis omnibus fratres nostri in sæcula.

Quúmque peruenit ante Catholicam, ait: Sint misericordiæ Dei magni & Redemptoris nostri Iesu Christi cum vobis omnibus, fratres nostri, in sæcula.

At in expensatione precatione non expandit manus suas, sed vna altam superpositam, atque blandè dicit eam. Rursus precatio fractionis corporis.

Alij dicunt in fractione Tu es Agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Sic vero ipse passus est Deus Verbum in carne, & immolatus ac perfractus est in cruce, & separata est anima eius à corpore, quamuis omnino diuinitas eius separata non fuerit, nec ab anima ipsius, nec ab ipsius corpore: & lancea confossus est in latere suo, & ab eo profluxerunt sanguis & aqua, propi-

Precatio cum signo Crucis.

2. Cor. 13.

Precatio ad fractionem corporis Domini.

vobis.] Populus. Et cum Spiritu tuo. Diaconus. Reuerenter contemplemur. Sacerdos. Sancta sanctis. Populus. Vnus Pater sanctus,[vnus Filius sanctus,vnus Spiritus vitæ efficiens sanctus : gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, qui vnum sunt in sæcula.] Sacerdos. Vnus Pater sanctus nobiscum. Diaconus. Stemus decenter omnes, [stemus reuerenter, intenti simus dum hæc Anaphora in pace peragitur.] Populus. Gratias agimus tibi (Deus noster.) Sacerdos. Exaltamus te Deum Patrem omnipotentem, & misericordem,laudamúsque te conditorem vniuersi, atque adoramus te abundantem misericordia & gratia quia misertus es nostri, & expiasti, deleuistique peccata nostra, ac dignatus es nos sumptione sanctorum, vitaliúmque sacramentorum tuorum, in quæ etiam Angeli ipsi desiderant prospicere. Cedat igitur nobis ipsorum suauitas in piaculum, participatióque in remissionem peccatorum quæ antehac à nobis admissa sunt, atque in medicinam eorum in quibus adhuc versamur, denique in effugium præsidiúmque aduersus ea quæ posthac à nobis committi possent, & in gaudium, atque exultationem apud sanctos qui inde à sæculo placuerunt tibi : quia tuum est regnum, tibique debetur laus, & vnigenito Filio tuo, vna cum sanctissimo tuo Spiritu[bono,adorando,&c.] Populus. Amen. Sacerdos. Pax [omnibus vobis.] Populus. Et Spiritui tuo. Diaconus. Post [sumptionem sanctorum sacramentorum quæ exhibita sunt, coram Domino misericorde capita nostra inclinemus.] Populus. Coram te Domine [Deus noster.]

Sacramenta vitalia.

Oratio pro peccatis.

Sacerdos. Tibi Deo capiti viuorum, & Domino mortuorum offerimus supplices preces nostras, & coram te inclinamus capita nostra nos serui tui, & grex tuus rationalis, sperantes nos visitatum iri à tua gratia, in qua omnis subsidij copia est posita. Benignus igitur esto Domine,& demitte super nos donum quod abs te est, misericordiásque tuas diuites, ac elue, expurgatóque nos omni macula sordibúsque peccati, carnis & spiritus : imbue nos benedictione benignitatis tuæ, confirmans nos certa spe promissionum tuarum, atque in cultu obseruationeq; legum tuarum salutarium effice nos solicitos & reuerentes : inuictos verò contra * copias aduersarias, damnosásque tentationes, atque omnes iniquitates peccati à nobis summoue, vt adoremus, profiteamur,& laudemus te Domine, Patrémque tuum,& Spiritum tuum sanctissimum[bonum adorandum, vitam largientem, & tibi in substantia æqualem, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.] Populus. Amen. Diaconus. Benedic Domine, Sacerdos. Benedic omnibus nobis.

** Vel virt.*

Christus Patri æqualis in substantia.

FINIS ANAPHORÆ
DIVI BASILII.

Precatio Diui Basilij, qua solebat operatus sacris vti apud Deum, translata ex Syrico per eundem Andream Masium Bruxellanum.

LAVDETVR essentia quæ omnibus assentijs sublimior est : agantur gratiæ, bonitati quæ omnem excellit bonitatem, & quæ omnia dona perfecta largitur. Adoretur diuina Trinitas, quæ & ipsa sanctitas est, & A omnis sanctitatis domina cuius radijs illustrantur omnes illæ copiæ, quæ sola ratione intelliguntur : & in cuius gloria celebranda, sacræ illæ mentes prima sua religiosa, & quæ sola mente cernitur, functione occupantur : quæ perficit religiosos, quæ exornat sacerdotes, quæ sacris initiat ordinibus, quæ diuina dispensat dona,atque in tribus diuinæ maiestatis Ecclesijs,ternis sanctificationibus sancta pronunciatur, & in hac etiam nostra terrena Ecclesia,ab Archipresbyteris,presbyteris,& Diaconis suis exaltatur, celebratúrque : denique quæ in Patre non genito,Filio genito,& sancto Spiritu procedente creditur, atque adoratur ab omnibus copijs,& quæ intelligentia sola,& quæ sensu percipiuntur : ratione præditis,& rationis expertibus : cui debetur laus, & gloria in hoc tempore.

Sacris ordinibus initiari.

Archipresbyteri.

Hactenus prooemium, Sequitur precationis tenor.

B SACERDOS magne, & religiosorum Domine Christe Deus noster,qui teipsum obtulisti genitori tuo hostiam piacularem : placastique per sacrificium (quod ipsius eras) Patrem tuum humanitati nostræ offensum,supernaque cum infernis consociasti,ac pacem nobis omnibus per proprium tuum sanguinem donasti,Tu rerum omnium Domine sustine quæso per misericordiam expiationémque tuam, infirmitatem meam, qui nunc coram te consisto. Neque Domine ob respectum fœditatis animæ meę, expertem reddas populum tuum sanctificationis Spiritus tui sancti : aut propter conscientiam meam impuram, Domine, illum non negligas, vel non exaudias. Ne obsecro detesteris Domine victimas eorum qui tuum nomen profitentur, ob iniqua facinora quę patrarunt manus meę. Ne obsecro Domine respexeris me impurissimum peccatorem, meáve caussa iratus sis populo tuo. Ne memineris Domine turpium C sermonum quos ex meo ore protuli, vt non exaudias preces meas quæ abs te misericordiam gratiámque flagitant pro Ecclesia tua, quæ modo coram te conuenit. Sed inclina Domine aurem tuam, atque audi petitionem meam. Parce paruitati meæ, elue maculas peccatorum meorum, exterge sordes cordis mei, emunda mentem meam ab omni putredine delictorum, Constitue Domine custodiam ori meo, & animo meo, ne loquantur labra mea verba nugatoria, scurrilia, aut derisione,detractionéque plena. Ne occuper cogitationibus turpibus & impuris, quæ aut vigilanti, aut dormienti mihi obrepant. Contine mentem meam in metu iudicij tui formidabilis, quod in tuo aduentu secundo exercebis, in quo mortales omnes examinandi sunt : neque operam det vanarum rerum recordationi, aut D improbo studio teneatur : sed concede mihi Domine, vt mundus, purúsque animo & corpore efflagitem atq; consequar cum mihi ipsi, tum vniuerso gregi tuo qui purè nunc coram te congregatus est, misericordiam atque clementiam : pro cunctis autem gratijs beneficijsque tuis, quę nobis exhibita sunt, laudem & gloriam offerimus tibi, & Patri tuo, qui te misit nobis Redemptorem, sanctóque tuo Spiritui, nunc & semper, & in sęcula sæculorum. Amen.

Sacerdotis oratio pro suis ipsius peccatis.

Contra vanas cogitationes.

RVRSVM

RVRSVM VIRTVTE TRINITATIS INNITIMVR ET DESCRIBIMVS ORDINEM BAPTISMATVM Sanctorum; quæ ordinauit Seuerus Patriarcha: primúmque precationem Principij.

Hunc Seuerum præfuisse Ecclesiæ Alexandrinæ Episcopum sub Mahometica tyrannide ad annum salutis 646. Existimat Gene-brardus in Chronographia, atque hoc opus idiomate Syriaco Christianus Ægyptys mox post Mahometicam tempestatem in captiuo-rum solatium tradidisse. At quod attinet ad temporum rationem, Cyrus Episcopus Alexandrinus, sub quo Ægyptus in potestatem à Saracenis redacta, obijt anno Christi 640. secundum exactiorem annalium Ecclesiast. Chronographiam, cui successisse Petrum, decemque chronicon S. Nicephori Episcopi Constantinopolitani palam habet, vnde anno Domini 646. Petrus, non Seuerus videtur Alexandriæ præsedisse Antistes. Fuere Petrus & Cyrus apertè hæretici Monotelitæ, & quicumque fuerit is Seuerus, vel quocumque vixerit tem-pore, satis perspicuè se in hoc opere hæreticum Eutychianum Petri Enaphæi sectatorem demonstrat. Insunt in hoc libro non pauca vel manifestè hæretica, vel Apocrypha, nulliúsque fidei & auctoritatis, vt propterea cautissime sit & cum attento iudicio legendus.

Dignos nos effice Domine Deus omnipotens vt cum puritate & sanctitate accedamus ad gloriosa diuináque mysteria positionis filiorum (adoptionis) absque corruptione: & digni efficiamur lætitiæ indissolubilis, atque adeò suauitatis illius quæ tecum est Christe Domine & Deus noster in sæcula.

Officivm, misereatur mei in oblatione ille commemorator Spiritus.

O Deus qui medio in Iordane vt homo baptizatus es à Ioanne, & naturam aquarum sanctificasti: ad te accedo, miserere mei. Multùm laua me Deus, qui tanquam indigens à Ioanne baptizatus es in fluuio Iordane: & sanctificasti nobis Baptisma apud te: tibi inquam, Domine mi Deus, qui Baptizatus es vt homo: & sanctificasti nos, vt Deus in Spiritu sanctitatis, & in virtute apud te. Tu autē in veritate es Christus ille Dei, qui in Baptismo suo sanctificauit nobis Baptismum. Mater natorum spiritalium ad te accedo, miserere mei, satia me. Respexerunt aquæ in te Deus, & extimuerunt, & erupit fluuius à conspectu tuo, cùm vidit te venientem ad Baptisma. Ad te, cor purum, Ioannes inter cœtus exclamauit: Hic est Agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Ad te accedo, miserere mei: Sed conuerte me Deus, qui dixisti ipsi Ioanni: Manum tuam tantùm impone capiti meo: & ego in meipso baptizor apud te. Libera me qui es Christus ille Dei qui per Baptismum suum sanctificauit naturam aquarum, sanctifica seruos tuos, vt baptizentur apud te. Rex Christe qui dedisti nobis arrabonem in Baptismo spiritali, vt Filij Patris ipsius simus, ad te accedo. Gloria. Trinitas interdiu patefacta est, Filius qui baptizatus est, Pater qui clamauit, & Spiritus sanctitatis qui incubauit, ad te accedo. Precatio. Lumen lucidum & illuminans, cuius splendore conturbantur igniti Seraphim, & cuius aspectu commouentur Spiritus aërei, cuius denique lucerna caligant superi, qui tanquam vacuus baptizatus est in medio fluuij Iordanis, manibus serui sui: da nobis Domine vt iugiter stupentes consideremus humilitatem tuam, & perculsi contemplemur inanitionem tuam, & admiremur dilectionem tuam, & celebremus misericordiam tuam, & confiteamur beneficentiam tuam, & adoremus Patrem tuum beatissimum, laudibus denique eucharistemus sanctum Spiritum tuum, nunc & semper in sæculum sæculorum. Et dicit Psalmos in oblatione secunda. Afferte Domino filios arietum, afferte Domino laudem & gloriam. Afferte Domino gloriam nomini ipsius: adorate Dominum in atrio sanctitatis eius. Vox Domini super aquas: Deus celebrandus intonuit super aquas multas. Vox Domini in potentia, vox Domini in gloria. Quòd si sint fœminæ, dicetur Eructauit cor meum verbum, &c. Respons. Sordes reatus nostri, & maculas, quas ab inimicis nostris con-

Psalm. 76.

Apocryphum id est, à nullo auctore proditum.

Psalm. 28.

Psalm. 44.

A traximus, hodie per lauacrū quod fit ex aqua & Spiritu, elue nobis: quippe cùm in viā deducamur nouam illam minimè veterascentem, spiritalem, quæ nec desinit, nec incipit: sed est in cogitatione eius quem diligit Deus. Sacerdos disponit ordinem, primo à Procemio. Gloria illi Regi regum, & Domino mundi incorruptibili & inuisibili, sapienti Deo, à quo omnis Paternitas in cœlo & in terra sortitur denominationem. In quo obsignati sumus ad diem redēptionis, cuius manibus oblationem acquirimus: cuius solam essentiam mente concipimus, & in Trinitate etiam innotescit: quique adorandus & celebrandus est in hoc tempore. Ordo. O Deus misericors & longanimis, qui voluntate numinis tui ex nihilo creasti nos, & ex puluere & Spiri-

B tu decoris diuinè nos coagmētasti, & ad opera tua bona nos effinxisti, ac præparasti nos ad operationem bonorum, nósque sanctorum custodes mandatorum constituisti, & inuitasti nos ad hæreditatem promissorum tuorum cœlestium, & effecisti nos super omnia dilectos & amatos: atque spiritali eloquio nos cohonestasti, & ad illam imaginem & similitudinem tuam, quæ sermonem superat, nos enim fecisti vt ipsa nos inhabitaret: ac libertate domúsque principatu nos exornasti: cúmque per incuriam nostram tyrannidi criminatoris diaboli, subditi essemus, tu, vtpotè bonus, non neglexisti redemptionem nostram, sed à peccati distractione nos collegisti, & ad caulam tuam nos introduxisti, & in numerum tuorum nos cooptasti, & inimici iugum à nobis fregisti, & vincula eius excidisti.

C Cúmque viua voce tua vnicuique homini inclamasti, & dixisti: Accipite iugum meum super vos, & discite à me quòd mitis sim & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Quando ad redemptionis exuperantiam vitæque scaturiginem traxisti nos, per quam domesticos & dilectos tuos nos effecisti, dicens: Lauare, mundi estote, eluite scelera vestra è cordibus vestris. Nunc igitur, ô amator hominum, serua seruos tuos, & illas ancillas tuas, qui nunc veritatem tuam perspectam & exploratam habent, & accedunt vt consignationem nouæ vitæ custodiendam suscipiant: & memento hæreditatum earum quæ tecum sunt, erga eos quos vocasti redemptionis Euangelio, eósque perfectè libera à subie-

D ctione mali illius apostatæ: connumera eos in gregem tuum, & suscipe eos in ouilibus tuis: imprimatur in eis lux vultus tui, effice eos terribiles aduersus dæmones rebelles, & omnem potestatem inimici: cumula eos illius sancti Baptismatis dono, quod ministerio Mosis serui tui figuratè designatum fuit, quando populum in nube & in mari baptizauit, istáque perfecta & diuina, indicijs & figuris quibusdam præfigurauit. Tu verò hos ipsos aqua & Spiritu perfice, & eos effice filios in eam quæ denuò fit lotionem in remissionem peccatorum, ad vestimentum corruptionis expers: exue ab eis veterem illum hominem, qui corrumpitur concupiscentijs erroris, & eos indue illo qui renouatur

Matth. 11.

Esai. 1.

Exod. 10. 1. Cor. 10.

velut agnitione tui, Creator: vbi non est Iudæus, neque Gentilis, neque circuncisio, neque præputium, sed in A quolibet homine domus inhabitationis tuæ dominator & conditor omnium. *1. Cor. 7. Galat. 5.* Tu enim in illa illustri & vitam tribuente doctrina tua dixisti; *Ioann. 3.* Nisi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum illud tuum cæleste, quod pollicitus es ac præparasti ijs qui te diligunt, nec benedictas illas & beatas mansiones domus patris tui, in quibus habitant Patres & Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & Martyres, atque Confessores, quibus ea pactus fueras parauerásque: & in quæ, eos introducis. Planta eos in ouilibus hæreditatis tuæ in domo *2. Par. 6. Psalm. 32.* illius habitationis tuæ perornatæ, quam erexisti in Sanctuario illo quod appararunt manus tuæ: quoniam tu es Deus clemens & misericors, longanimis, ac multæ gratiæ, & veritatis. Te ergo laudibus euehimus cum Patre B illo tuo qui est absque principio, & sancto Spiritu tuo, & vitam largiente, tibíque coæquali in essentia, & nunc & semper in sæcula. Populus: Amen.

Sacerdos: Gloria Patri & Filio.

Populus: Et cum Spiritu tuo.

Mixtio aquarum in Baptismo. Sacerdotis oratio cùm miscet aquas. Misce Domine aquas istas per deprecationem paruitatis meæ, & virtutem sancti Spiritus tui efficacem in eis colloca, ita vt sint spiritalis vterus natiuitatis filiorum corruptionis expertium, atque seruis hisce tuis qui baptizantur in eis, concede vt habeant vestimentum corruptioni minimè obnoxium, & solutionem vinculorum peccati per gratiam tuam, & per bonam voluntatem Patris tui, ac per efficaciam Spiritus tui nunc, &c. Vox in cœtu. Ioannes miscuit aquas Baptismatis, & Christus sanctificauit eas, C atque descendit vt in eis baptizaretur. Altitudo & profunditas impertitæ sunt ei gloriam. Quo tempore ascendit ab aquis, Sol inclinauit radios suos, & stellæ adorauerunt eum ipsum qui flumina fontésq; omnes sanctificauit. *Apocryphum idest, & nulla authoritate fultum, nisi figurate intelligat de virtute sanctificandi iunctis aquis.* Absque igne & absque lignis calefactæ erant aquæ, quando venit Filius Dei vt baptizaretur in medio Iordanis. Accessit Ioannes tanquam Sacerdos benedictus, & imposuit dexteram suam capiti Domini sui. Et *Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.* Spiritus sanctitatis in similitudinem columbæ volans descendit, mansítque super caput Filij & super aquas incubauit. Gloria Patri & Filio, & Spiritui sanctitatis. Dixit Dominus noster Ioanni: Accede, baptiza me. At ille dixit ei: Fieri non potest vt rapinam assumam. Tum dicebat ei (Dominus noster) Dexteram tuam tantum D *Apocryphum idem.* impone capiti meo, & ego baptizor. Et vox è sublimi audita est, & Spiritus qui incubabat, & Pater qui clamabat è sublimi: Hic est Filius meus dilectus. Ab æterno, Fons vitæ apertus est Baptismus, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus in sancta gratia sua. Pater qui clamauit; Hic est Filius meus dilectus, & Filius qui inclinauit caput suum, & in suo baptizatus est: & Spiritus sanctitatis qui in speciem columbæ volans descendit, & sanctificata sunt flumina & fontes omnes.

Suffitus in baptismo. Susceptio hostiæ. Multitudini miserationum tuarum Domine Deus offerimus hunc aromatum suffitum pro seruis illis tui[illegible]i præparati sunt ad sanctum Baptisma tuum, vt in te obsignentur ad vitam, & salutem, & generentur ad cultum spiritalem, ac inscribãtur in dispensatione promissorum tuorum, longéque discedant à vita E eorum omnes principes aëriæ caliginis plagæ, & habeãt sanctum signaculum tuum illustratorem & conseruatorem: & in omnibus bonis roborentur & vincant mala, ac diuinis præceptis tuis adhæreant, téque laudibus euehant & gratiarum actione, Pater, & Fili, & Spiritus sanctitatis. *Psalm. 113.* Tum dicitur Psalmus: Quid tibi mare quòd fugisti, & Iordanis quòd cõuersus es retrorsum? A conspectu Domini mota est terra, & à cõspectu Dei Iacob.

Act. 8. Ex Actis sanctorum Apostolorum. Dilecti mei, Et locutus est Angelus Domini cum Philippo, & dixit ei: Surge, proficiscere ad Austrum per viam desertam quæ descendit à Ierusalem ad Gaza. Surrexit itaque & profectus est, & iuit ei obuiam Eunuchus quidam, qui qui veniebat ab Æthiopia præfectus Candacis reginæ A Æthiopum, & ipse (inquam) præfectus erat super omnem Gazam eius, veniebátque vt adoraret in Ierusalem. Cúmque rediens iter faceret, sedebat in curru, & legebat in Esaia Propheta. Tum dicit Spiritus sanctitatis Philippo: Accede, & adiunge te ad currum. Et cùm accessisset, audijt eum legentem in Esaia Propheta, & dixit *Esai. 53.* ei: Num intelligis quæ legis? At ille dixit: Quî fieri potest vt intelligam, nisi quis me præmoneat? Et efflagitauit ab ipso Philippo, vt ascenderet sederétq; secum. Sectio autem Scripturæ quam legebat, hæc erat: Sicut ouis ad mactationem ductus est, & sicut agnus coram tonsore obmutescebat, neque aperuit os suum in humilitate sua. Ex ergastulo & ex iudicio sublatus est: at generationem eius quis enarrabit? quia tolllitur vita eius à B terra. Et dixit Eunuchus ille Philippo: Peto à te, Domine mi, de quo dixit hoc Propheta, de seipso, an de quopiam alio? Tunc Philippus aperuit os suum, & exorsus ab illa scriptura, euangelizauit ei de Domino nostro Iesu. Qúmque illi iter facerent, peruenerant ad locum quendam in quo erant aquæ. Tum dixit Eunuchus ille: En aquas, quæ prohibitio est quominus baptizer. Et præcipiebat sisti currum. Et descenderunt ambo ad aquas, & baptizauit Philippus Eunuchum illum. Et cùm ascenderent ab aquis, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus ille, sed pergebat in itinere suo gaudens.

Paulus ex Epistola ad Hebræos. Fratres mei, quin & suffragatur nobis Spiritus ille sanctitatis, qui dixit: Hoc *Hebr. 10.* est testamentum quod dabo eis post hosce dies, dixit C Dominus, indam legem meam mentibus eorum, & super corda eorum inscribam eam, ac totius iniquitatis, & peccarorum eorum in ipsos non recordabor. Vbi porrò est remissio peccarorum, non requiritur oblatio quæ fiat pro peccatis. Est igitur nobis, fratres mei, reuelatio vultuum fiducia, in introitu ædis sanctæ per sanguinem Iesu, viam vitæ quam innouauit nobis, nunc per superficiem portæ velum, quod est caro ipsius. Et est nobis summus Pontifex super domum Dei. Accedamus itaque cum corde puro & fiducia fidei, cordibus nostris conspersis & repurgatis ab omni conscientia mala, & ablutis corporibus nostris in aquis puris, ac perseueremus in confessione spei nostræ, neque declinemus: Fidelis est enim ille qui promisit nobis.

D Tunc dicunt laudationem secundam, & Responsum. Viderunt te aquæ Deus, & Euangeliũ ex Ioanne. Erat *Psalm. 76. Ioann. 3.* autem homo aliquis ex Pharisæis, cui nomen erat Nicodemus, princeps Iudæorum. Iste venit ad Iesum noctu, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo missum esse doctorem: nemo enim potest hæc signa edere, quæ tu edis, nisi ille cum quo Deus fuerit. Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis genitus fuerit è supernis non potest videre regnum illud Dei. Dixit ei Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cùm fuerit senex? nunquid potest in vterum matris suæ ingredi vt nascatur? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis genitus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi regnum Dei. Is qui natus est ex carne, caro est: & is E qui natus est ex Spiritu, Spiritus est. Ne mireris eò quod dixerim tibi quòd oporteat vos gigni è supernis: Spiritus vbicumque vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde aut quò vadet. Sic est omnis qui genitus est ex Spiritu. Diaconus dicit Lætaniam. Exurgat omnium nostrum optimus cum efficacia & vocibus quæ Deum conciliant. Et respondebit, ac dicet Sacerdos: Christe Deus noster, qui arcanorum ineffabilium es abyssus, ac propter visceralem, erga humanitatem, amorem tuum, in terra visus es, & cum hominibus conuersatus: postulamus à te. Qui per sanctum Baptisma tuum, trinam diuinitatis lucem patefecisti, postulamus à te. Qui per vocem Patris, & per aduentum Spiritus, & per impositionem manus Ioannis, aspersionem & patientiam ex tua naturæ humanæ assumptione non es aspernatus,

pernatus, obsecramus. Qui caput tuum in aquas immer-
A sisti, & vniuersum mundum à peccati profunditate hau-
sisti, & eduxisti, exoramus. Qui à Ioanne tanquam
Filius hominis baptizatus es, & à Patre illo tuo testimo-
nium recepisti, & à Spiritu sancto demonstratus es, de-
precamur. Qui per sanctum Baptisma tuum, cœlos qui
prius erant clausi propter peccata nostra, reserasti, quæ-
sumus. *Sacerdos inclinatus.* O qui es Deus misericor-
diarum optimus & clementissimus, qui probas cogita-
tiones & renes, & humanorum abscondita cordium
nosti. Non enim est ne vna quidem actio coram te ab-
scondita, sed omnia coram oculis tuis nuda & aperta
sunt. Qui illas omnes actiones meas nosti, ne fugias à
me, neque auertas faciem tuam ab infirmitate mea: sed
in hac hora delicta mei ipsius remoue, tu qui negligis, &
condonas peccata hominum ad pœnitentiam conuer-
B sorũ, elue sordes corporis mei, & maculas animæ meæ,
ac plenè sanctifica me illa virtute tua nequaquam spe-
ctabili, & spiritali dextera tua, ne cùm alijs libertatem
pollicitus fuerim, & ad hoc seruauerim fidem, quæ con-
iuncta est cum dilectione humanitatis tuę, ego tanquam.
seruus peccati reprobus fiam: Non: Domine mi, qui
solus es absque peccato: ne deiectus reuertar pudore
suffusus. Sed propitius mihi esto: mitte virtutem tuam
ex alto, & robora me ad hoc ministerium magni huius
& cœlestis sacramenti præordinati. Trinitas, effinge
Christum tuum in his qui parati sunt vt generentur de-
nuò per irrigationem meam. Funda eos super funda-
mentum Apostolorũ & Prophetarum: planta eos pro-
C paginem veritatis in sancta & catholica Ecclesia tua, vt
per eos sedulam nauantes operam cum bono timore
celebretur nomen illud tuũ iam inde à principio mundi
gloriosum, Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Populus: Amen.

Sacerdos inclinatus. Dator lucis, & animarum cor-
porúmque illuminator, qui dixisti lucem è tenebris per-
fectè exorituram in cordibus nostris, qui Redemptoris
puritatem beatis aquis indidisti, diuina Sanctitas, per
sanctam illam vnctionem & vnionem, quæ est in parti-
cipatione corporis & sanguinis tui sacrosancti: qui etiã
seruos hosce tuos sancta vocatione à tenebris erroris, ad
agnitionem veritatis tuæ vocasti. Domine misericors,
scribe nomina eorum in tuo libro vitæ: connumera eos
vnà cum ijs qui te reuerentur. Imprimatur autem in eis
D lumen vultus tui, insculpatur crux Christi tui in cordi-
bus eorum, & eorum cogitationibus, ad hoc vt fugiant
ab huius mundi vanitate, & ab omni malitia principis
aëriæ caliginis, ac in mandatis tuis erudiantur.

Insufflat in aquas tribus vicibus. O Trinitas, da ipsis
Insufflatio in baptismo. Ioann. 20. Domine, sanctum illum afflatum tuum, quem vnicus
Filius tuus insufflauit in sanctos Discipulos suos: om-
nésq; reliquias cultus idolorum ab eorum cogitatione
procul expelle: præparans eos ad receptionem Spiritus
sancti, ac vt digni efficiamur lotione illa quæ est regene-
ratio: dignos eos effice remissione peccatorum, per
vnicum Filium tuum, cum quo tibi sit decus, gloria,
honor, & potentia cum sancto Spiritu tuo in omnibus
bono, & adorando, vitámque largiente ac tibi coæ-
Signum Crucis in fronte baptizandi. E quali nunc, &c. *Hic signat in fronte tribus crucibus*
absque oleo eos qui baptizantur, & ait: Signatur talis
in nomine Patris, Amen, & Filij, Amen, & Spiritus
sancti ad vitam quæ est in sæculum sæculorum. *Et pre-*
catur inclinatus: Te inuoco, ô Domine omnipotens,
per vnicum Filium tuum, Dominum autem & Deum
nostrum Iesum Christum, ad expulsionem omnis Spiri-
tus mali, & inuestigationem omnis efficaciæ latentis &
aduersariæ, vt baptismum sancti Spiritus tui purè reci-
piant animæ illæ quæ tibi offeruntur: Reuelare Domi-
ne, & robora verbum illud fidei tuæ, quod loquimur in
nomine Christi tui: sed per gratiam tuam, ac per virtu-
tem illam quæ mundum liberauit à malo, vires nobis tri-
bue; ô Trinitas, quoniam tu regnas super nos Deus
Pater, & vnicus Filius tuus, & Spiritus tuus sanctus per

omnia bonus & adorandus. *Et obuertit se Sacerdos ad*
A *Occidentem ipsis baptizandis respicientibus ad Orien-* *Adiuratio in baptismo.*
tem, & imponit eis manum suam, atque hanc adiura-
tionem dicit, in omni inuocatione faciẽs crucem super
vultum eorum. Te inuocamus Domine Deus noster,
ipsum Creatorem rerum omnium visibilium, huic fig-
mento manum imponentes: ✠ Et signamus in nomine
tuo Pater, & Filij, & Spiritus: mutúmque reddimus in
nomine tuo per omnia sancto, omne dæmonium, &
spiritum malum & impurum, vt procul sint ac recedant
à figmento & imagine tua, & ab opere manuũ tuarum.
Exaudi nos, & eos obiurga, tuósque purga seruos ab
omni efficacia aduersarij illius. Cæterùm audi, ô per-
uerse, & rebellis, & impure, heus tu qui lædis ipsum Dei
figmentum. ✠ Adiuro te rectitudinis inimice, ac san- *Adiuratio dæmonis in baptismo.*
B ctarum legum transgressor, ad gloriam summi regis dis-
cede cum timore, & subditus esto illi virtutis Domino,
qui mandato suo terram super aquas collocauit & fir-
mauit: & arenam terminum mari imposuit. ✠ Adiuro *Matth. 8.*
te per eum qui omnem potestatem habet in cœlo & in *Marc. 5.*
terra: per eum à quo omnia creata sunt & conseruãtur: *Luc. 8.*
per eum per quem hæc cœlestia consistunt, & ea quæ *Exod. 15.* *Psalm. 135.*
sunt super terram roborantur. ✠ Adiuro te per eum *Marc. 1.* *Luc. 4.*
qui legionem dæmoniorum in abyssum per porcos im-
misit, Pharaonem verò grauem corde, vna cum curribus
& equitibus eius submersum fecit. ✠ Adiuro te per eũ
qui spiritui surdo & non loquenti cum potestate diuina
dixit: Exi ab hoc homine, & in eum ne ingrediaris.
✠ Time à nomine potenti Dei, à quo omnis creatura
C Angelica & Archangelica contremiscit, in cuius con-
spectu omnis virtus (exercitus) atque adeò Seraphim,
qui ipsum conspiciunt, nihil omnino audent: à quo
commouentur cœlestia, & à quo contremiscunt abyssi.
✠ Time à nomine potenti Dei, qui primum Apostatam
cum cathenis tenebrosis in abyssum demisit. ✠ Time à
iudicio futuro, & extimesce, & discede à figmento Dei, *Rom. 6.*
ne accedas ad Dei figmẽtum, ne lædas figmentum Dei, *Ephes. 5.* *2. Cor. 6.*
ne inhabitatio dæmoniorum, sed templum potius Dei:
ipse siquidem dixit: habitabo in eis, & ambulabo in eis,
& ero ipsis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Te verò
subiecit transfuga, & vastator, & spiritus immunde, at-
que ignis pabulum. ✠ Adiuro te per Deũ illum purum
& sanctum, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum,
procul esto ab operibus Dei, recede ab eis ad terram in-
D uiam & inaquosam, quoniam ibi est locus tuus: festina,
ne moreris, ne obsistas: eradicator, eijcitor, recede ma-
ledicte à figmento Dei, spiritus impure, spiritus erroris,
spiritus mendacij, ignis pabulum, fuge, nec obsistas: ra-
dicitus auellat te Deus Pater, & Filius, & Spiritus san-
ctus, ab omni figmento suo te extrudens & deijciens in
ignem inextinguibilem: istud autem opus manuum
suarum liberet ad diem redemptionis, quoniam eius est
virtus, & gloria, & potentia, & imperium: proinde
eum laudibus euehimus nunc, &c.

Et tunc obuoluit eos Sacerdos ad Occidentem, &
profert ipse Sacerdos pro baptizatis hanc abrenuncia-
tionem tribus vicibus, sponsoribus ter vt ipse respon-
dentibus. Abrenuntio satanæ ego talis *N.* qui bapti-
E zor, & omnibus operibus eius, & omnibus Angelis eius,
& omnibus eius viribus, & omni eius malitiæ, & omni
timori eius, & omni eius superbiæ, & omni eius errori
mundano, & cuilibet ei consentienti, & eum sequenti.

Postquam autem abrenunciarunt, conuertit eos ad
Orientem, & ait tribus vicibus. Consentio tibi Christe
Deus, ego talis *N.* qui baptizor, & omni doctrinæ quæ
reuelata est à te diuinitus per Prophetas, & Apostolos,
& sanctos Patres: Confiteor quoque, & credo, & ba-
ptizor in te, & in Patre tuo, & in sancto Spiritu tuo,
nunc, &c. *Tunc dicit:* Credimus in vnum Deum
Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & eo-
rum omnium quæ videntur, quæque non videntur. Et
in vnum Dominum Iesum Christum vnicum Filium
Dei: qui à Patre genitus est ante omnia sæcula. Lumen

de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, & non factum, & consubstantialem Patri suo: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter redemptionem nostram descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto, & de Maria virgine genitrice Dei. Fuitque homo, & crucifixus pro nobis in diebus Pontij Pilati, passus, & mortuus, ac sepultus est. Et ascẽdit in cœlum, sedétque à dextera Patris sui. Et iterum venturus es in gloria ad iudicandum viuos & mortuos. Cuius regno finis non est. Et in vnum sanctũ Spiritum viuentem, qui est Dominus præbens vitam omnibus. Qui à Patre & à Filio procedit, & cum Patre, & Filio adoratur & glorificatur. Qui locutus est per Prophetas & Apostolos. Et in vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur & vnum baptisma in remissionem peccatorum. Et præstolamur resurrectionem mortuorum, & vitam nouam in sæculo futuro, Amen. Sacerdos precatur inclinatus. Gratias agimus tibi hac de causa, quòd dignos effeceris seruos tuos, vt ad sanctum Baptisma accederent, & abrenunciarent Malo: consentirent autem non carni & sanguini, sed gratiæ tuæ & philantrophiæ Christi vnici Filij tui, Domini autem & Dei nostri. Velis igitur Domine, super eos immittere tuum illum Spiritum sanctum: & inhabita, & seruare omnia eorum membra, ac præpurga & sanctifica eos, ô Trinitas, ita vt adæquentur sanctæ vnctioni, & perfectæ fidei quæ est in Christum Ieschua Dominum nostrum, cum quo celebrandus & laudabilis es cum Spiritu tuo sancto.

Sacerdos inclinatus. Pater sancte, qui per manus Apostolorum sanctorum dedisti Spiritum sanctum tuum, C illis qui baptizabantur: Nunc autem cùm etiam in vmbra manuum mearum familiarem te exhibeas, mitte Spiritum tuum sanctum super eos qui baptizandi sunt, vt cùm repleti fuerint illo, afferant tibi fructũ trigesimum, sexagesimum atque centesimum, ô Trinitas. A te enim est omne donum bonum, & omne munus perfectum, descendens à te, Pater luminum. Têque laudibus euehimus, & vnicum Filium tuum & Spiritum tuum sanctum nunc, &c.

Matth. 13. Luc. 8. Iacob. 1.

Tum signat oleo oliuæ Sacerdos eum qui baptizatur, tribus Crucibus super frontem eius factis, atque in hunc modum dicit. Signatur talis N. oleo lætitiæ aduersus omnem efficaciam inimicam, ad insitionem quæ est in bona oliua in Ecclesia sancta Catholica & Apostolica, D signaculo positionis filiorum (adoptionis) in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus viuentis ac sancti ad vitam sæculi sæculorum.

Baptizandi vnctio in signo Crucis.

Sacerdos incipit Proœmium.

GLORIA Trinitati in omnibus laudabili, omníque essentia superiori, & æquali in natura, & ab omnibus adorandæ, atque in omnibus sanctæ: quæ quidem Deus est opifex & creator omniũ: quæ numero vna est & trina. Siquidem est substantia οὐσίας (essentiæ) & distinctio personarum: Eique incuruatur omne genũ cœlestium, & terrestrium, & eorum qui sub terra sunt: & quam omnis lingua confitetur, & exaltat ac laudat, adoratque & glorificat, Patri, & Filio, & Spiritui sancto in hoc tempore, &c. Oratio. Dator sanctitatis, ac generis (humani redẽptor, qui ad bonam & cœlestem instaurationem, eos qui in terra sunt, reconciliasti, & innouasti nobis viam redemptionis (salutis) per aquas & Spiritum illum, qui nos adduxit per charitatem Christi ad vitam istam, & erexit nos submissos & peccatores seruos tuos coram gloria tua. Tu Domine, Domine noster, remissionem infirmitati nostræ applicans, suscipe de manibus peccatricibus hunc suffitum ad quietis tuæ odorem, & reple nos virtute sancti Spiritus tui, & gratia vnici Filij tui, ac sufficientes nos effice, vt ministri simus tui noui Testamenti, quò digni efficiamur qui eum essentia & resipiscentia nunc ministremus nomini tuo in omnibus glorioso secundum Christi tui donum, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia vnà cum sancto Spiritu tuo nunc & semper, &c. Populus: Amen.

Suffitus in Missa.

A Et dicunt voce, Te Domine inuocamus. OSCVLO prophetiæ vidit Dauid, Christum venientem vt baptizaretur in medio Iordanis: appendit vocem suam citharæ, & cœpit clamare: Aspexerunt te aquæ Deus, aspexerunt te Domine mi, & timuerunt: abyssi quoque commotæ sunt à conspectu tuo, & nubes distillabant tibi rorem: & dederunt vocem, cœli cœlorum gloriam gratię tuæ. Christus reserauit baptismum, miserationum propitiatorium, & in baptismo suo sanctificauit aquas, dedítque typum Ecclesiæ tuæ. Tres testes ibi erant super Iordane, proinde tribus nominibus sacerdos vocabit ædem sanctam. Ioannes manum suam imponebat, & Spiritus sanctitatis, super filium descendebat, & Pater qui clamabat ab excelso; Hic est Filius meus dilectus. Vidit Ioannes Filium, & clamauit, ac dixit: Hic est B Agnus Dei, in quo sibi complacuit Pater. Vidit cœlos apertos, & Spiritum sanctitatis descendentem in specie columbæ, & super caput eius manentem, ac Seraphim clamantes ad eum, Sanctus, Sanctus, genitus Altissimi, qui descendisti, & induisti corpus vt serues creaturas. Ioannes stabat supra aquas, & Christus venit ad baptismum vt baptizaretur in medio Iordanis. Vidit eum eminus venientem, & incipiens clamauit: Hic est cuius non sum dignus qui soluã corrigias calceamentorũ. Ego siquidem aquis baptizo, at ille qui venit, igne & Spiritu. Benedictus qui baptismo expiauit mundum à fine suo.

Psalm. 76.

Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Caute ista & detestare, non hac Petri Gnaphei blasphemissima de Trisagio.

Sacerdos inclinatus. Domine, qui dedisti nobis fontem veræ purgationis, quæ expurgat ab omni peccato, has nimirum aquas quæ per tui inuocationem sanctificantur, per quas recipiunt serui tui purgationem illam quæ in sancto sanguine data est nobis: inde virtutem aquis baptismatis huius, quo per passionem tuam applicas expiationem ab omni peccato, ad opulentiam receptionis Spiritus tui sancti: ô Trinitas: quoniam tu es dator & conseruator omnium bonorum, proinde laudibus te euehimus Pater, & Filij, & Spiritus sancte in sæcula. Inclinatio. Domine Deus omnipotens, creator omnis creaturæ, visibilis pariter atque inuisibilis, qui fecit cœlum & terram, & quæcumque in eis sunt, & maria, & ea omnia quæ sunt in ipsis: qui coaceruauit aquas in vna congregatione, qui conclusit abyssum eámque prohibuit: qui separauit aquas quę supra cœlos sunt: ô Trinitas, tu virtute tua mare confirmasti, tu tremendus es, ecquis est qui tibi obsistat? tu respice in hanc creaturam, istas videlicet aquas, & inde eis redemptionis gratiam, benedictionem Iordanis, sanctitatem Spiritus: fugiant ab eis ij omnes qui lædunt figmentum manuum tuarum, quoniam nomen tuum, Domine, inuocatum est super eis, magnum illud, & admirabile, & laudandum, & terribile ijs qui aduersantur. Tum insufflat Sacerdos in aquas, in figura Crucis, & ... ait: Collidatur, ô Domine, caput draconis illius homicidæ, subter signaculum Crucis tuæ, & fugiant tenebriones inuisibiles & aërei, neque delitescat aquis istis tenebrosus dæmon, neque cum ijs qui baptizantur, descendat impurus tenebrarum spiritus, obsecro à te, Domine Deus, quoniam fœdissimas cogitationes loquitur E cum mentis emotione. Tum suspendit vocem Sacerdos; & quamlibet inuocatione facit quatuor Cruces super aquas, digitumque suum demittit ab Oriente primum, dein ab Occidente, & Septentrione, & Meridie aquarum. Sed tu Domine, infer eas Cruces, aquis istis. Ad Orientem. Aquæ quietis. Ad Occidentem. Aquæ lætitiæ. Ad Septentrionem. Aquæ secretò reconditæ in morte vnici Filij tui. Ad Meridiem. Aquæ expiationis omnis labis & immundiciei, tum carnis, tum spiritus purgatrices: vinculorum solutio. Ad Orientem. Noxarum remissio. Ad Occidentem. Animarum & corporum illuminatio. Ad Septentrionem. Regenerationis lauacrum. Ad Meridiem. Pignus adoptionis. Ad Orientem. Vestimentum corruptioni non obnoxium. Ad Occidentem. Sancti Spiritus innouatio.

Aquarum baptismalium benedictio.

Sacerdotis insufflatio in aquas Baptismales.

Ad Septen-

Ad Septentrionem. Aquæ omnem maculam carnis & spiritus eluentes. Ad Meridiem suspẽdit vocem suam. Tu enim dixisti: Lauamini, mundi, estote, remouete omnem malitiam à cordibus vestris. Tu applicasti generationem, quæ è supernis est per aquam & spiritum.

Diaconus. Cum festinatione & timore.

Sacerdos inclinatus. Lectio Spiritus sancti.

Miserere nostri Deus Pater omnipotens, & super istas, quæ sanctificantur, aquas, ex apparata habitatione tua, & è sinu tuo nequaquam spectabili immitte Paracletum illum Spiritum sanctum tuum, illum excitatorem, illum Dominum, illum viuificatorem, illum in lege & in Prophetis loquentem, illum vbique propinquum, & replentem omnia: efficacem autem in quos vult Sanctos, potenter, non seruiliter, per voluntatem tuam: illum simplicem natura, illum multiplicem donis efficacibus: illum diuinorum pignorum fontem, illum æqualem in essentia, illum ex te prodeuntem, illum æqualem in throno regni tui, vniciq; Filij tui, Domini, & Dei atque Redemptoris nostri Iesu Christi.

Sacerdos. Domine exaudi me, exaudi me.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos inclinatus. Reuelare Domine super aquas istas, & da vt ita immutẽtur ij qui in ipsis baptizantur, vt veterem illum hominem qui concupiscentijs erroris corrumpitur, exuant: induant verò illum nouum, illum qui renouatur per agnitionem illius qui creauit.

Suspendit vocem suam. Vt quemadmodum ij fuerunt virgultum in plantatione ad similitudinem mortis Christi tui, ita quoque per baptismum participes resurrectionis efficiantur, custodientes donum Spiritus sancti: & adulti depositum gratiæ recipiant, coronam victoriæ supernæ vocationis: simúlque annumerentur cum primigenijs illis qui scripti sunt in cœlis in Christo Iesu Domino nostro, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum Spiritu tuo sancto, in omnibus bono & adorando, viuificatore, tibíque coæquali.

Cornu Chrismatis.

Et accipit cornu chrismatis ipse Sacerdos, & effundit super aquas tribus vicibus in similitudinẽ Crucis, prima quidem vice dicens Hymnum, & Responsum, eaque prima vice dicens. In nomine Patris. Secundò dicens, In nomine Filij, Amen. Ac tertiò dicens, In nomine Spiritus sancti. Viderunt te aquæ Deus. Tum incipit rursus secunda vice, dicitque Hymnum, & Responsum. Viderunt te Domine mi, aquæ, & timuerunt. Et iterum incipit tertia vice. Chrisma sanctum in has aquas infundo, proinde laudate Dominum.

Chrismatis vnctio in signo Crucis. *Psalm. 76.*

Et inclinatus Sacerdos & hanc Orationem orat.

O qui super vnicum Filium tuum Deum Verbum, dum in terra, Baptismi ordinationem faceret, sanctum illum Spiritum tuum misisti in specie columbæ, qui Iordanides vndas sanctificauit: nunc etiam Domine mi, velis vt sanctus ille Spiritus tuus hosce seruos tuos qui baptizantur, operiat, eósque perfice, ac domos Christi tui eos constitue expurgans eos sancto lauacro tuo.

Tum suspendit vocem suam. Vt cùm victoriosi & innouati, eiúsque gratia & virtute repleti fuerint, depositum redemptionis tuæ conseruent, & ad vitam illam incorruptibilem atque beatam præparentur, ac participes fiant bonorum illorum cœlestium, quæ pollicitus es ijs qui te diligunt per beneficentiam & miserationes, amorémque Christi tui erga tuam humanam naturam, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum sancto Spiritu tuo nunc, &c.

Et ponit Sacerdos oleum oliuæ in vola manus suæ, totúmq; corpus eius qui baptizatur, vngit, tum demum demittit eum in baptisterium, & hanc vocem profert.

Dominus vesperarum.

Dominus vesperarum (ijs qui vespertinas preces auspicantur) prius tamen vngens quàm demittat eum. Oleo sancto edixit Deus vngi Aharon, túncque sanctificari: oleo sanctitatis (ergo) fuit vnctus Aharon, rex autem Dauid eius mysterij nobis cecinit præconium. Et ecce in medio Ecclesiæ vngũtur purgatæ oues quæ venerunt ad Baptisma perfectione ignis qui è sublimi descendit, oleúmque pro sacerdotibus filijs Aharon sanctificauit: oleo sanctitatis propitiæ euadent dilectiones: en itaque adducitur in sanctam Ecclesiam.

Obdormiuit Moses & Aharon & Leuitæ, & cessauit oleum quod erudiebat populum: & Ecclesia Gentium oleo sanctificata est in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sanctitatis.

Et dimittit eum in baptisterium, respiciens ad Orientem, dextrámque suam capiti eius qui baptizatur, imponit, & sinistra sua ter attollit ex aquis, à fronte, à tergo, & altero laterum eius, atq; in hunc modum, ait: Baptizatur talis N. in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus sancti ad vitam sæculi sæculorum.

Susceptor baptizati.

Tunc educit eum è medio aquarum, & dat eum susceptori suo, atque hanc vocem profert.

B Duo sunt mundi tui, Domine mi. Expande alas tuas, Ecclesia sancta, & simplices ouiculas quas Spiritus sanctitatis alit, ex aquis Baptisterij suscipe. De hoc autem Baptismo vaticinatus est filius Zachariæ. Ego, inquit, in aquis baptizo: at ille qui venit, in igne & Spiritu: Spiritu nimirum qui ab excelso descendit in specie columbæ super caput eius. Is baptizatus est, & ascendit medijs ex aquis, & exortum est lumen eius super terram.

Ex aquis viros sibi delegit Gedeon, & prodijt in aciem: & ex aquis Baptismi delegit sibi Christus præcones. *Iud. 7.*

Tum qui adstant, ter hæc Responsa dicunt.

Beati illi quorum remissa sunt delicta, & quorum tecta sunt peccata. *Psalm. 31. Rom. 4.*

Tum erectus Sacerdos precatur.

C Hanc autem obsignationem in sancto nomine tuo recipiant isti serui tui, vt per baptismi fidem cum cultoribus tuis annumerentur, ita vt hoc Chrismate omni suauitate odoris repleti spiritualiter, ab inimicis potestatibus non inuadantur, non amplius timẽtes à principatibus & potestatibus tenebrarum, sed in luce mandatorum tuorum ambulantes, sint filij lucis: tu enim es lux vera, proinde te laudibus euehimus Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Chrisma.

Et signat omnia eorum membra, eorúmque frontem tribus vicibus, ait: Chrismate sancto, suauitate odoris Christi Dei, sigillo veræ fidei, complemento pignoris Spiritus sancti obsignatur talis N. in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus sancti, ad vitam sæculi sæculorum, Amen.

Baptizatorum vnctio.

D Et vngit omnia eorum membra, & manus, & pedes, & nares eorum: tum demum induuntur suis vestimentis, & ipse dicit hanc precationẽ inclinatus. Benedictus es Domine Deus omnipotens, fons omnium bonorum, parens veræ lucis, qui per apparitionem vnici filij tui Domini & Dei, Redemptorisque nostri Iesu Christi illuminasti, eos nempe qui sunt in terra, vt & eos qui sunt in cœlo: qui dedisti loca beata in baptismo Redemptoris & sanctitatis diuinæ, in vnctione sancta, & vnione illa quæ est apud Christum tuum in sancto Spiritu tuo, & vitam largiente: & nunc etiam voluisti per ministerium nostrum hosce seruos tuos denuo generare per aquas, spem vitæ æternæ, in remissionem priorum peccatorum ipsorum voluntariorum & non voluntariorum applicare: præbe eis aditum ad dominationem

E tuam, immitte super eos illius Spiritus tui viuificantis gratiam, & eos imple ipsius sanctitate.

Tum suspendit vocem suam. Serua eos in scientia tua: confirma eos in ea quæ in te est fide: robora eos in timore tui: funda iter eorum in semitis præceptorum tuorum, ostende eos lucis filios; dignos eo effice, vt inculpatè viuãt sub regno Christi tui, quoniam tu es Deus Redemptionis nostræ. Proinde te laudibus euehimus, & vnicum Filium tuum & Spiritum sanctum tuum, nunc, &c. Populus: Amen.

Sacerdos. Pax. Populus. Et cum spiritu.

Sacerdos erectus. Domine Deus omnipotens, qui redemptionem in Christo applicasti nobis: ac per aquas,

in Spiritum sanctum hisce seruis tuis, eam, quæ denuò fit, generationem dedisti: tu Domine amator hominis A roborа eos, & in sanctitate conserua eos & circumfulgentes scientiæ tuæ lumine, atque coram sacerdotali mensa tua stantes, dignos eos effice cœlesti beatitudine tua per misericordias vnici Filij tui, ita vt nos & ipsi vno consensu audeamus inuocare Deum cœlestem, sanctum Patrem omnipotentem, ac precemur & dicamus: Pater noster qui es in cœlis. Populus. Sanctificetur, &c.

Sacerdos inclinatus. Etiam Domine Deus, ô tu, cuius per magnum & ineffabile donum, Spiritus sancti aduentu istæ sanctificatæ sunt aquæ, vt sint spiritalis vterus generationis hominis, è vetere noui facti: quique hosce seruos tuos, ea quæ per aquam & Spiritum fit, lotione cohonestasti: tu igitur Domine, per magnas misericordias tuas cœlesti regno tuo dignos eos effice, ita B vt nos & ipsi laudem & gratiarum actionem tibi offeramus & vnico Filio tuo, & Spiritui tuo sancto nunc, &c.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax. Populus. Et cum Spiritu.

Diaconus. Domino capita nostra. Populus. Coram te.

Sacerdos erectus. Coram te nos omnes, & hi serui tui qui nunc baptizati sunt, submittimus colla animarum & corporum nostrorũ, & obsecramus te Domine Deus noster, respice in nos & in hanc hæreditatem tuam: atque ad completam redemptionem, & ad eam quæ futura est, vitam æternam nos adducito: te, à nobis inuidiam & inimici illius tyrannidem abolente, & vt participes simus mysteriorum tuorum cœlestiũ, & vitam tribuentium in conscientia pura, dignos nos effice per gratiam, C & misericordiam ac φιλανθρωπίαν vnici Filij tui, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum sancto Spiritu tuo, nunc & in omni tempore.

Baptizatis dantur mysteria. Et eleuant baptizatos ad Altare, eisque dant mysteria Eucharistiam & sertis coronat eos Sacerdos, atque hanc precationem dicit.

O Deus maximè, ô abditorũ cognitor, ô solus Sanctus, & in sanctis quiescens, ô Redemptor hominum maximè fidelium, qui conseruas nobis scientiam veritatis, qui das nobis potestatem filios Dei fieri per regenerationem quæ fit ex aqua & Spiritu: tu Domine hosce seruos qui nunc baptizati sunt, regenerationis lauacro sanctifica in veritate tua, imple eos gratia sancti Spiritus tui, nutri eos, sapientes eos redde sapientia tua & timore tui, eosque ad mensuram staturæ (perfectam ætatem) D eos adducens, serua eis, Domine, scientiam veritatis in recta fide tua absque labe eos custodiens, adeò vt in omni via iustitię eruditi possint cum fiducia stare coram tribunali Christi tui, cum quo tibi decus, laus, & gloria & potentia cum Spiritu tuo.

Et dicunt Collectam hanc.

Exhortatio ad recens baptizatos. Fratres mei, psallite hymnum filio Dominatoris omnium, qui regum corona vos coronauit, peroptate eam, immutate vestimenta vestra, & candidi estote in modum niuis, ac in similitudine Angelorum splendores vestros illuminate.

In similitudine Angelorum ascendistis, dilecti mei, è flumine Iordanis, virtute Spiritus sancti haud marcescentes coronas accepistis, Fratres mei, & gloriam domus Adami hodie induistis: fructus, quem non gustauit E Adam in paradiso, hodie in oribus vestris positus est: cauete à malo, ne exuat vos: ite in pace filij Baptismi, adorate Crucem, quæ quidem conseruat vos. Gloria Patri, & gratiarum actio Filio, & Spiritui sanctitatis adoratio & exaltatio. Diaconus. Ite in pace.

Precationem dicit Sacerdos.

Deus ille sanctus, sanctitatisque dator, cuius signo obsignati estis, & impressi annulo Chrismatis fragrantissimi odoris, cuius sancto baptismate baptizati estis, ipse dignos vos efficiat cœlesti regno suo, ac pro hac dissolubili corona coronet vos coronis iustitiæ, & operibus bonis, vt reuelata facie digni semper efficiamini mysterijs eius sanctis, vitamque largientibus, & synaxi, nunc, & in omni tempore in sæcula. Obsignati estis, ac tanquam depositum accepistis sacrosanctæ Trinitatis gra- A tiam per diuinum baptisma quod induistis, Amen.

Accuratissimi ordinis baptismi Finis.

RVRSVM SCRIBIMVS ORDINEM ACCVRATISSIMVM OBLATIONIS.

Primùm autem Sacerdos laudat, ac dicit.

GLORIA Patri, & Filio, & Spiritui sancto: sint autem super nos infirmos & peccatores, misericordia & gratia, nunc & in omni tempore. Dignos nos effice Domine Deus, vt cum scientia & timore spiritalisque ordinationis bonitate coram te syncerè sanctéq; B stemus, tibique ministremus tanquam Domino & conditori omnium, quoniam tibi ab omnibus debetur adoratio Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Tum postulat remissionem à sacerdotibus & populo, & ait Miserere mei Deus secundum beneficentiam tuam, &c. Sacerdos sanctificaturus postulat remissionem peccatorum.

Quumque ingreditur ad Altare dicit. In domum Dei ingressus sum, & coram throno tuo adoraui, Rex cœlestis, parce mihi quæcumque in te admisi peccata.

Et cum deosculatur cornu Throni, ait: Diebus festis vinciar catenis vsque ad cornu Altaris tui. Psalm. 50.

Et cùm exuit vestes priuatas, ait: Exue me vestimentis sordidis, quibus me induit satanas, laxamento cogitationum mearum, & indue me vestibus delectis, qua- Psalm. 117. C rum vsus est ministerio gloriæ tuæ, & laudi nominis tui sancti, Domine Deus noster in sæcula.

Et cùm induit tunicam, ait: Indue me Domine stola incorruptibili, & accinge me virtute sancti Spiritus tui, Domine noster.

Et quando inijcit (Auroro) stolam collo suo, ait: Psalm Accommoda ensem lateri tuo strenue, decus & gloriam tuam victoriose.

Tum cingulo lumbos suos vinctus dicit. Accinges 2. Reg. 22. me potentia in prælio, ac subter me deijcies eos, qui contra me insurgunt, inimicósque meos in conspectu meo contreres.

Et quando induet manipulum sinistrum, primùm dicet. Arma iustitiæ effice membris meis, & præparata ad omnia opera bona dextráque, ostendens nobis tem- D pla pura, & delecta instrumenta, quæ ad ministerium gloriæ tuæ & laudem sancti nominis tui sint accommodata Domine & Deus noster in sæcula.

Et subdit. Doce manus meas ad prælium, & confirma instar arcus ænei brachia mea. Psalm. 17.

Tum manipulum dextrum induens, ait: Arma iustitiæ fac membris meis. Et subiungit: Dextera tua auxiliabitur mihi, & eruditio tua erudiet me: dilatasti gressus meos subter me, ne tali mei commoueantur.

Et cùm induit amictum, signat tribus crucibus, & ait: Sacerdotes tui induentur iustitia, & iusti tui gloria: propter Dauid seruum tuum ne auertas faciem Christi tui.

Et sic deregit operculum mysteriorum, ponitque patenam in latere sinistro, calicem autem in dextro la- E tere, & corporale & cochlear cum patena ad sinistram, & † à dextra: & accendit cereum ad dexteram & ait: In lumine tuo videbimus lumen Iesu plene lumine. † desit panem.

Et ad sinistram quoque, & ait: Propitiator sancte qui mansiones lucis inhabitas, Tum adducens ordinat circulum (panem nondum consecratum) in patena, & dicit: Tanquam ouis ad mactationem ductus est, & tanquam agnus coram tonsore mutus fuit, neque aperuit os suum in humilitate sua. Præparationem sedi tuæ fecisti Domine teipsum sanctificans, aptasti eam manibus tuis. Dominus regnabit in sæculum sæculorum. Esai. 53. Act. 8.

Et quando miscet calicem, dicit: Dominus noster Iesus Christus crucifixus est inter latrones in Ierusalem, & lancea confossus est in latere suo, & ex eo defluxerunt sanguis & aqua: quique vidit testatur, ac scimus Matt. 27. Luc 23. Ioann. 19. Psalm. 21.

verax

verax esse eius testimonium. Item, Calicem redemptionis accipiam, &c.

Et incipit ordine pœnitentiæ, primò Prooemium. Eum quem exaltant vigiles Spiritus, & cui ministrant Angeli, & à quo omnis creatura prouenit ac dirigitur, eum decet collaudatio. Ordo. Obsecramus te Domine noster Iesu Christe Deus vt benedicas seruis tuis, & hisce adoratoribus tuis qui in nomine tuo sancto congregati sunt in hoc templo, arma tua spiritualia induant, malum & potestatem eius vincant: parce peccatis eorum per gratiam tuam, & remitte delicta eorum per misericordiam tuam, ita vt te laudibus euehant.

Vox. Portam tuam Domine noster deosculor, & ad portam quis proficiscens pulsabit? Pater, & Filius, & Spiritus sanctitatis, Sit vox precationis nostræ, &c.

Suffitus. Veniam consequamur, & mundemur, & sanctificemur, & abluamur, & abstergamur ab omni sorde peccati per hanc suffumigationem aromatum, quam nunc offerimus corā te Domine & Deus noster.

Disquisitio. Peccaui tibi, propitius esto peccatori, suscipe deprecationem meā, & condona mihi delictum meum, Domine Dominator omnium, miserere mei.

Tum dicet Kyrie eleison, tribus vicibus, &, Pater noster qui es in cœlis, atque hoc complementum. Sacrificatores laudis digni efficiamur, vt sacerdotio tibi fungamur, Domine, in odorem suauem, omnem cogitationem nostram, & sermonem, & opera, & holocausta pacifica tibi offerentes: vtque sine macula appareamus in conspectu tuo omnibus diebus vitæ nostræ, Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Finitum est pœnitentiæ ministerium: quod adumbratum est à veteri testamento & Lege. Secundum ministerium oblationis. Primùm glorificat Sacerdos, & ait: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Precatio. Dignos nos effice Domine Deus, vt contritis cordibus nostris, & ab omni conscientia mala purgatis, in alta & sublimia Sancta Sanctorum tuorum ingrediamur, ac purè & sanctè sacrificia verbalia & spiritalia in fide veritatis tibi offeramus, Domine noster. Et postea inclinatus subdit, & precationem pro seipso dicit: Domine Deus omnipotens, iniquitatum humanarum condonator, qui non vis mortem peccatoris: ad te extendo manus cordis mei, & à te peto veniam omnium delictorum à me contra legem admissorum, quāuis indignus sim: & obsecro vt serues mentem meam ab omnibus operibus illius inimici: oculos meos, ne per contemptum aspiciant: aures meas, ne vana audiant: manus meas à malorum operatione: renes meos vt in te commoueantur: ita vt totus ego apud te sim, & à te inhabitetur donum diuinorum mysteriorum tuorum, Christe Domine & Deus noster in sæcula, Amen. Tum surgēs gradus conscendit, & ait: & rursum ait: Dominus regnauit & magnificentiam induit, induit Dominus fortitudinem, & roboratus est, &c. Et accipit patenam in dextera sua, calicem autem in sinistra in modum Crucis, & generalem precationem dicit, quę est huiusmodi: In memoriam Domini Deíque ac Redemptoris nostri Iesu Christi, & totius salutaris dispositionis eius quæ facta est pro nobis ac in primis & nominatim pro * patre nostro Adamo & matre nostra Eua & sacrosancta genitrice Dei Maria & Prophetis, & Apostolis prædicatoribus & Euangelistis, Martyribus, & Confessoribus, Iustis, & Sacerdotibus, & Patribus sanctis, ac veris pastoribus, & doctoribus gloria rectis, & Monachis, & Anachoretis, iisque qui nobiscum adsunt & precantur, cum omnibus illis qui à sæculo tibi placuerunt, qui sunt de sanguine nostro patres & fratres, & præceptores nostri, necnon peregrinis defunctis, omnibus denique fidelibus: memento etiam Domine eorum qui communicarunt in ædificium huius templi, & in erectionem mansionis huius, atque omnium qui nobiscum, siue parum, siue multum consociationis habent. Deus præsta eis requiem, * bonámque memoriam, ac potissimùm sanctissimæ Deiparæ Mariæ, in cuius honorem & gratiam hæc offertur oblatio priuatim & separatim, vt ipsa sit, Domine mi, reconciliatrix pro eo qui ad precationem eius auxilium confugerit. Vel si Sancti cuiuspiam. Et sancti domini mei. N. Et domini mei: N. super cuius mensam offerimus. Et cuiuscumq; libenter meminit prout nouit. Et obtegitur oratorio, & ait: Operti sunt cœli splendore Altissimi, & gloria eius repleta est omnis creatura.

Precatio pro seipso. *Hic deest quidpiam.* *Psalm. 91.* ** Christus pro iustis & iniustis passus.* ** Requiem defunctis precatoribus, fidelibus tamen: bonam verò memoriam Sanctis precetur.*

Oblatio in honorem & gratiam Virginis Deiparæ Sanctorum videlicet memoria. *Misericordia super ossa defunctorum.*

Sacerdos dicit Prooemium commune.

Gloriosum ac celebrandum illum, qui Genitricis suæ memoriam in cœlo & in terra magnificauit: & Sanctorum suorum, omnibus in locis & modis victoriosam reddidit commemorationem: atque rorem misericordiarum & gratiæ, super defunctorum fidelium ossa distillauit, decet collaudatio. Et disponit ordinem a corde suo, & vocem ait: Super suffitu aromatum quatuor voces. Disquisitio Maria quæ te peperit. Et Rein. D. Seueri. Exaltabo te, Domine mi Rex, cuius vnigenitus Filius Verbum illud quod in natura sua immortalitatem accepit, venitque per gratiam pro vita & redemptione generis humani, & incorporatus est ex sanctissima & laudatissima Virgine pura Dei genitrice Maria: qui sine mutatione factus est homo, & cruci pro nobis affixus est Christus Deus noster, ac morte sua mortem nostram calcauit, & interfecit, ipse est vna persona ex sacrosancta Trinitate, & ęquè adoratur & glorificatur cum Patre suo, & Sancto suo Spiritu. Et dicunt. Sancte Deus, & Lectiones, tum Pauli, tum Actuum, hanc quoque precationem ante Euangelium. Confer nobis Domine Deus, diuinorum sermonum tuorum scientiam, & nos reple intellectu sacrosancti Euangelij tui, ac nobis concede, vt cum gaudio custodiamus & adimpleamus mandata tua omnibus diebus vitæ nostræ, Christe Domine & Deus noster in sæcula. Et post Euangelium ait: Ipsi Iesu dentur laudes & benedictiones propter viuos eius sermones qui apud nos sunt, & Patri ipsius qui misit eum ad redemptionem nostram, & Spiritui sancto nunc & semper in sæculum sæculorum.

Et disponit ordinem matronius, sanctificátque hostiam frangendam, ac postquam fidei symbolum dixit populus, hanc precationem pro seipso dicit Sacerdos signans Crucem vnam super faciem suam, & à sinistra sua aliam, & aliam à dextera sua. Si sint Diaconi, ipsi verò tres illas super faciem suam, & tres alias cruces super populum. Sacrosancta ac celebranda Trinitas miserere mei: Trinitas sanctissima & gloriosissima parce miserere mei, oblationésque meas suscipe: Trinitas mundi creatrix sanctifica sacrificia mea. Deus Dominus noster Iesu Christe, hanc de infirmis manibus meis oblationem suscipe, meæque miseriæ quæ te semper inuocat, fer opem. Deus præsta requiem bonámque memoriam vnicuique societatem nobiscum habenti, & patri meo, & matri meæ, meóque præceptori qui me educauit.

Precatio cum signo Crucis.

Et cuicumque voluerit, & quem dignum commemoratione nouit. Et ascendit gradum, ac oblationem medio vocis modulo incipit, nec extendit manus suas vsq; ad Sanctus, Sanctus: & post precationem extensionis ait: Dilectio Dei Patris, gratia verò vnigeniti Filij, & communicatio ac protectio Spiritus sancti sit cum vobis omnibus fratres nostri in sæcula.

2. Cor. 13.

Quumque peruenit ante Catholicam, ait: Sint misericordiæ Dei magni & Redemptoris nostri Iesu Christi cum vobis omnibus, fratres nostri, in sæcula.

At in dispensationis precatione non expandit manus suas, sed vna alteri superposita, atque blandè dicit eam. Rursus precatio fractionis corporis.

Alij dicunt in fractione: Tu es Agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Sic vero ipse passus est Deus Verbum in carne, & immolatus ac perfractus est in cruce, & separata est anima eius à corpore, quamuis omnino diuinitas eius separata non fuerit, nec ab anima ipsius, nec ab ipsius corpore: & lancea confossus est in latere suo, & ab eo profluxerunt sanguis & aqua, propi-

Precatio ad fractionem corporis Domini.

torium vniuerso mundo: ipsisq; conspersum fuit corpus eius, & anima eius ex inferis rediit, atque corpori suo vnita est. Itaque pro peccato orbis vniuersi mortuus est Filius in Cruce, nósque à sinistro instituto (à prauis moribus) ad dexterum restituit: & reconciliauit sanguine Crucis suæ, & vniuit atque consociauit cœlestia cum terrestribus, & populum cum gentibus, animam denique cum corpore: & vnus est * Amanouil (nobiscum Deus) nec diuisus est postea, vnione eius indiuisibili remanente: & ita credimus, & ita affirmamus, nempe hoc esse corpus huius sanguinis, & hunc sanguinem huius corporis.

* Emanuel.

Precatio huic horæ inseruiens, quæ est D. Ephrem.

Hebr. 11.

Fide obtulit Abel sacrificium pacifici, Abraham etiam fide obtulit Isaac, qui ambo mortui sunt. Et hac oblatione patesit & sentit anima, quando pro ea offertur sacrificium. Non omnis qui defunctus est, recordari meretur inter propitiatorium: sunt defuncti qui ipsum Dei filium nequaquam agnoscunt. Mortui illi qui comederunt corpus eius, & biberunt eius sanguinem, hi sunt quorum æquum est mentionem fieri inter propitiatorium. Panem & vinum introducit Sacerdos in Sancta Sanctorum, Corporis & Sanguinis Filij Dei Sacramentum: mors Iesu, & crucifixio eius ibi commemoratur: tum operti currus, omnésque adueniunt Spiritus vt sese oblectent. Gloria Patri, qui suscepit sacrificium Abrahami, & honor & adoratio Filio qui à gladio Isakum liberauit: laus verò Spiritui, qui holocaustum ipsius Noachi, vnius ex trium numero, recepit.

Precatio excitatoria D. Ephrem hora absconsionis.

Exech. 14.

Tribue mihi, Domine mi, vt ego vigilans vigilanter in conspectu tuo consistam: quòd si iterum mihi dormire contingat, sit sine peccato somnus meus: si verò in mei excitatione quicquam iniqui admisero, per gratiã tuam, Domine mi, veniam tribue, & in dormitione mea si peccauero, sit clementia tua condonatrix, & per depressionis tuæ crucifixum, quietis somnum mihi dato, méq; à malis somnijs, & fœdis imaginationibus liberato, & in somnum tranquillitate plenum tota nocte me inducito: ne dominentur in me mala, & cogitationes peruersitate plenæ. Angelum lucis da mihi, qui omnia membra mea custodiat: & ab execranda concupiscentia libera me, per corpus illud viuũ quod comedi: cubitum eam, & in quiete dormiam: sanguísque tuus sit custos meus animæque meæ quæ tua est imago, confer libertatem figmento tuo, & corpus quod effinxerunt manus tuæ, protegat dextera tua, & circunda me muro misericordiarum, tanquam acceptabili præsidio, & clausione, vt cùm quieuerit ac dormierit corpus, à virtute tua custodiatur, & veluti suffitus aromatum sit somnus meus coram maiestate tua: ne accedat malus ad cubile meum intercessione illius quæ te peperit, ac per Sacrificium quod per me factum est, prohibe satanam. Audiam & exequar volũtatem tuam, Domine mi qui noctem quoque cumulas tranquillitate iustitiæ Iesu Christi redemptoris nostri: quia tu es Lux vera, & in luce habitat gloria tua, & filij lucis te adorant in luce habitantem, & in luce commorantem. Iesus Verbum Deus ad vitam defunctos per Crucem tuam conserua, parce propter misericordiam tuam, atque tibi, Patríque tuo qui te misit, & Spiritui sancto, laus detur in omni tempore.

Oratio ante somnum.

Intercessio virginis Deiparæ.

Finitæ sunt precationes excellentissimæ.

RVRSVM SCRIBIMVS ET ALIAS PRECES.

Isa. 6. Apoc. 4. Matth. 21. Marc. 11.

Sanctvs, Sanctus, Sanctus Dominus potens. Pleni sunt cœli & terra gloria eius, Osanna in excelsis. Benedictus qui venit, & qui venturus est in nomine Domini. Glorificatio Angelorum, dum crucifigeretur Dominus noster. Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis. Ioseph & Nicodemus dixerunt: Qui crucifixus es pro nobis, miserere nostri. Domine noster miserere nostri, Domine noster miserere nostri, Domine noster parce & miserere nostri. Domine noster suscipe ministerium nostrum & preces nostras, ac miserere nostri. Gloria tibi Deus, gloria tibi creator, gloria tibi Rex Christe, dele nobis peccata. Benedic Domine mi.

Fuge & detestare hic heresim Gnaphei, qui ad Trisagium addidit hanc clausulam Qui crucifixus est pro nobis, quasi passa diuinitas, ex Eutychianorum fatuo errore. Vide S. Damascenum lib. de Trisagio, & alios Ecclesiasticæ historiæ Authores.

Precatio quotidiana.

Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Da nobis panem indigentiæ nostræ hodie: & remitte nobis debita nostra, nostráque peccata prout & nos remittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quoniam tuum est regnum, & potentia & gloria in sæculum sæculorum, Amen.

Matth. 6. Luc. 11.

Salutatio Angelica.

Pax tibi Maria plena gratia: Dominus noster tecum. Benedicta tu inter mulieres, & benedictus est fructus qui est in vtero tuo Iesus Christus. Sancta Maria mater Dei ora pro nobis, inquam peccatoribus, Amen.

Luc. 1.

Hymnus Zachariæ.

Benedictus ille Dominus Deus Israel, quòd inuiserit populum suum, fecerit ei redemptionem: & erexerit nobis cornu redemptionis in domo Dauid serui sui. Prout locutus est per os Prophetarum suorum sanctorum qui à sæculo fuerunt: se redempturum nos ab inimicis nostris, & de manu eorum omnium qui oderunt nos. Et egit misericordiam suam cum patribus nostris, ac in memoriam reuocauit Testamẽtum suum sanctum, & iusiurandum quod iurauit Abrahamo patri nostro, daturum se nobis. Vt liberaremur è manu inimicorum nostrorum, vt absque metu cultum exhiberemus coram ipso omnibus diebus nostris cum æquitate. Tu verò puerule, Propheta Altissimi vocaberis: ambulabis enim ante faciem Domini, vt pares viam eius. Vt det cognitionem vitæ populo ipsius in remissionem peccatorum ipsorum: Per miserationes gratiæ Dei nostri, quibus inuiset nos oriens ex alto. Vt illucescat ijs qui in tenebris & in vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Ibidem.

Hymnus Mariæ Virginis.

Magnificat anima mea Dominum, Et exultauit spiritus meus in Deo viuificatore meo: quòd respexerit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim posthac beatitudinẽ mihi tribuent generationes omnes. Quia egit mecum magnifica is qui potens est & sanctum nomen eius. Et gratia eius in ætates & generationes ijs qui ipsum reuerentur, Præstitit victoriam brachio suo, & dispersit superbos cogitatione cordis sui. Deturbauit potentes de thronis, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis & diuites dimisit inaniter. Adiuuit Israel seruum suum, & recordatus est misericordiæ suæ: Sicut locutus est cum patribus nostris, cum Abrahamo, & cum semine eius in sæculum. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Sicut erat in principio, & nunc, & semper in sæculum sæculorum, Amen.

Ibidem.

Gloria Patri, &c.

Hymnus Symeonis.

Nunc dimittis ipsum seruum tuum, Domine, secũdum verbum tuum, in pace. Ecce enim viderunt oculi mei Gratiam tuam, quam parasti in conspectu omnium nationum: Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam populi tui Israel. Gloria Patri, &c.

Salutatio ad virginem Mariam.

Pax tibi à nobis, Genitrix Dei, pax tibi Mater lucis, pax tibi quæ comparata es rubo illi quem conspicatus est Moses. Pax tibi nubes velox, de qua locutus est Esaias gloriosus. Pax tibi Arca Testamenti, pax tibi obediens, pax tibi plena gratia. Pax tibi, quia ex te natum est Verbum æternum Patris. Pax tibi gestatrix vitæ, & lætitiæ mundi.

Exod. 3. Isa. 19. 45.

Precatio ad Mariam Virginem.

Pax tibi, Salue sancta Maria mater Dei, Regina cœli, porta paradisi, domina mundi, pura vnica es ô Virgo: tu concepisti Iesum absque peccato, tu peperisti Creatorem

torem & Redemptorem mundi. Neque hac de re scandalizatus est in se, & ipse liberauit me ab omni malo: & tu (Virgo) preces auspicare pro peccato meo, Amen.

Oratio pro defunctis. Principium. Domine misericors miserere nostri & adiuua nos: gloriam & confessionem, & decus, & laudem, & exaltationem sine intermissione digni simus vt offeramus.

Precatio. Ei qui per mortem suam aboleuit mortem nostrã, & in sacrificio suo pro nobis iustificauit omnes filios Adam. Beatus quẽ decet gloria, & honor, & adoratio in hoc momento & in omnibus festis, & momẽtis, & horis & temporibus, in omnibus diebus vitæ nostræ.

Preces pro defunctis.

Condonator ergo & mundator, dimissor, deletor, expunctor, & immemor peccatorum nostrorũ multorum & magnorum sine numero, & peccororum totius populi tui fidelis. Condona, ô bone, & miserere nostri. Recordare nostri Domine Deus in misericordijs quæ sunt à te. Et recordare animarum nostrarum, & animarum Patrum, & fratrum nostrorum, & præceptorum nostrorum, & defunctorum nostrorum, omnium deniq; defunctorum fidelium, filiorum Ecclesiæ sanctæ & gloriosæ. Tribue requiẽ Domine Deus animabus eorum, & eorum spiritibus, corúmque corporibus, & asperge rorem miserationum super ossa eorum: miserator & misericors esto nobis & ipsis, Christe rex noster. Domine gloriæ, responde nobis, & veni in auxilium nostrum. Suscipe preces nostras, & cõpesce à nobis Deus pro misericordia tua castigationes & virgas iræ nocentes, pro miseratione tua ad finem bonum. Dignos fac nos omnes, vt tibi gloriam & confessionem offeramus nunc & in omni tempore in sæcula, Amen.

Ordo. Requiem præstans mortuis, resuscitans sepultos, tu Domine mi, accipe animas seruorum tuorum, quorum memoriam fecimus: & colloca eos Domine mi, in mansionibus benedictis domus patris tui cum Abraham & Isaac, & Iacob amicis tuis, & cum omnibus Sanctis qui executi sunt voluntatem tuam in fide vera, & Patris tui, & Spiritus tui sancti in sæcula sæculorum, Amen.

Precatio Iesu Christi Domini nostri, priusquam offerret seipsum in sacrificio pro nobis Deo Patri suo.

Ioh 17.

PATER mi, venit hora, glorifica Filium tuum, vt Filius tuus glorificet te: quemadmodum dedisti ei potestatem super omnem carnem, vt quotquot dedisti ei, det ipsis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt te cognoscant Deum verum solum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te glorificaui in terra, opus quod mihi dederas exequendum, perfeci. Nunc ergo glorifica me tu Pater mi apud te, ea gloria quã habui apud te, antequam fieret mundus. Notum feci nomen tuum hominibus illis quos dedisti mihi è mũdo: tui erant, & dedisti mihi eos, & obseruarunt sermonem tuum. Nunc noui quæcumque dedisti mihi, à te esse. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt & nouerunt certissimè quòd à te exierunt, & crediderunt quod tu misisti me. Ego verò pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, & glorificatus sum in eis. Amplius non sum in mundo, isti autem in mundo sunt, ego verò ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Cùm essem cum eis in mundo, ego seruabam eos in nomine tuo, illos quos dedisti mihi seruaui, nemóque ex eis perijt, nisi filius perditionis, vt impleretur scriptura. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt sit gaudium meum completum in eis. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus odit eos, quia non sunt ex mũdo, sicut nec ego sum ex mundo. Non vt tollas eos de mundo, rogo, sed vt serues eos à malo. Ex mundo enim non sunt, prout nec ego sum ex mundo. Pater sanctifica eos per veritatem tuam, quia sermo tuus veritas est. Sicut me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.

Et pro eis ego sanctifico animam meam, vt sint & ipsi sanctificati per veritatem. Nec pro istis rogo tantùm, sed etiam pro ijs qui credituri sunt in me per sermonem eorum. Vt omnes sint vnum, prout tu, pater mi, in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus quòd tu me miseris. Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum & vt cognoscat mundus quòd tu me miseris, quódque eos dilexeris, prout & me dilexisti.

Pater quos dedisti mihi, velim vt vbi sum, & ipsi sint mecum, vt conspiciant gloriam illam meam quam dedisti mihi, quoniam dilexisti me ante iacta mundi fundamenta. Pater iustè, sanè mundus non te cognouit, ego verò cognoui te, & hi nouerunt, quod tu me miseris. Et patefeci eis nomen tuum, ac patefacio, vt charitas illa qua dilexisti me, sit in eis, & ego sim in eis.

Oratio Apostolorum beatorum.

Domine, tu es Deus meus qui fecisti cœlum & terram, & maria, & omnia quæ in eis sunt. Túque ille es qui locutus es per Spiritum sanctum ore Dauid serui tui: Quare tumultum ediderunt gentes, & nationes meditatæ sunt inane? Insurrexerunt reges terræ & principes, & consilium inierunt simul aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Congregati sunt enim verè in hac ciuitate aduersus sanctum filium tuum Iesum illum, quem tu vnxisti: Herodes & Pilatus cum populis & congregatione Israel, vt facerent quæcumque manus tua & voluntas tua prædestinauerat futura. Sed & nunc Domine, intuere, ac vide minas eorum & da seruis tuis vt palam prædicent sermonem tuum, te manum tuam porrigente ad sanationes & virtutes, vt fiant in nomine Filij tui sancti Iesu.

Psalm. 2. Act. 4.

Precatio super mensa ante cibum.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Concede Domine Deus nutritionem tuam, & saturitatem tuam, & plenitudinem tuam super hanc mensam, quam parasti seruis tuis, & adoratoribus tuis, & multiplica eam in benedictionibus tuis & bonitatibus tuis, quæ non prætereunt, & non deficiunt, quandoquidem pius es & misericors super omne figmentum, quod effinxerunt manus tuæ sanctæ, Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæculum sæculorum, Amen.

Precatio super mensa post cibum.

Gloria Deo super bonitatibus suis, gloria Deo super benedictionibus suis. Gloria Deo qui cibauit nos, gloria Deo qui saturauit nos. Gloria Deo misericordi, qui misertus est omnium nostrorum per intercessionem genitricis Dei Mariæ, & omnium Sanctorum in sæculum sæculorum, Amen.

Intercessio Deigenitricis.

Quando oritur Sol, conuertunt facies suas ad Orientem, & adorant Deum, dicúntque.

In lumine tuo videmus lumen, Iesu plene lumine. Quia tu es lumen verum, quod illuminat omnes creaturas. Illumina nos in lumine tuo eminente, splendore Patris cœlestis.

Psalm. 35.

Et rursus dicunt: Condonator sancte, qui habitas in tabernaculis luminis, prohibe à nobis passiones malas, & cogitationes prauas, & da nobis, vt in puritate cordis faciamus opera iustitiæ.

Et Cantico Esaiæ Prophetæ.

Rorate cœli è supernis, & nubes stillent iustitiam: Aperiatur terra, & multiplicetur redemptio, salus, & iustitia germinet simul. Ego sum Dominus qui creaui ista.

Esai. 45. Num. 13.

MISSA QVA ÆTHIOPES COMMVNITER VTVNTVR, QVÆ ETIAM CANON VNIVERSALIS APPELLATVR.

IN NOMINE PATRIS, ✠ ET FILII, ✠ ET SPIRITVS SANCTI, ✠ AMEN.

Chorus incipit: Alleluia.

Psalm. 5. EGo autem, in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam.

Psalm. 137. Adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam exaudisti verba oris mei.

In conspectu Angelorum psallam tibi, adorabo ad templum sanctum tuum.

Psalm. 131. Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultatione exultent.

Psalm. 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor; & lauabis me, & super niuem dealbabor.

Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.

Psalm. 17. Et ab alienis parce seruo tuo.

Psalm. 77. Panem cœli dedit eis.

Panem Angelorum manducauit homo.

Psalm. 25. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.

Psalm. 26. Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis.

Psalm. 22. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.

Impinguasti oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus est?

Psalm. 115. Calicem salutaris accipiã, & nomẽ Domini inuocabo.

Psalm. 117. Benedictus, qui venit in nomine Domini; benediximus vobis de domo Domini.

SALVE mater nostra Ecclesia sancta, munita patiete; ornata topazio. Mater nostra Ecclesia, salue.

Hebr. 9. Tu es vas illud puri auri, in quo erat Manna absconditum; & tu es Tabernaculum panis, descendens de cœlo, præbens omnibus vitam in sæculum.

IN NOMINE PATRIS, ✠ ET FILII, ✠ ET SPIRITVS SANCTI, ✠ AMEN.

Ante omnia, Sacerdos dicit Orationes sequentes, pro Ecclesia, & altari & indumentis eorum.

DOMINE Deus noster, Tu es solus Sanctus, qui omnibus tua occulta virtute sanctificationem dedisti. Sic te Domine supplices exoramus, vt super hanc Ecclesiam, & super hoc altare, & super omnia ad sacra mysteria præparata, Spiritum sanctum mittere digneris; & iterum benedic, ✠ sanctifica; & ab omni macula & pollutione, munda ea; & nihil incredulitatis & immundi in eis remaneat. Fac huic Ecclesiæ & altari, res mundas & electas, sicut argentum igne examinatum probatum, & purgatum septuplum. Perfice vt super ea sit mysterium Patris, Filij, & Spiritus sancti; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Finita oratione vestitur altare, & præparantur omnia ad Sacrificium, & sequitur.

DOMINE, Domine Deus, scrutator cordis omnium, qui manifestas abscondita; & omnia, & singula cognoscis: tu es Sanctus, quiescens super sanctos. Tu solus sine peccato, potens delere peccata. Tu scis Domine, quòd huic mysterio Sancto quod ex te procedit, immundus sum: non est mihi facies appropinquandi; neque os, laudem tuam sanctam aperiendi, & gratias agendi. Sed solum propter multitudinem miserationum tuarum parce mihi Domine, quia peccator sum: præsta, & concede mihi Domine (si in hanc horam misericordiam inueniam) & mitte de sursum Domine fortitudinem Sancta Mysteria. tuam, vt tua sancta Mysteria dignus efficiar consummare, propter voluntatem & lætitiam cordis tui. Fiat in-

A census & oblatio ista, bonus odor in conspectu tuo; & tu, Domine noster & Saluator noster IESV CHRISTE, sis nobiscum; & benedic nos. Tu es ille qui deles peccata nostra, & illuminator animæ nostræ; vita, potentia nostra, & introitus noster; tibi agimus gratias vsque ad sedem tuam, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio super Patenam.

DOMINE Deus noster IESV CHRISTE, qui super lignum sanctæ Crucis manus tuas extendisti; sic super istam patenam extende, qua tuum sacrum corpus ministratur: benedic ✠ nunc; sanctifica & munda eam, vt Corpus tuum sanctum in ea perficiatur, in hac Ecclesia sancta & Apostolica: quoniam tibi gloria, & Patri tuo cœlesti, cum Spiritu sancto vitali; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Ecclesia sancta & Apostolica.

Oratio super Calicem.

B DOMINE Deus noster IESV CHRISTE ἀληθεῶς, qui verè Deus, & homo factus es, & nunquam à tua diuinitate separatus fuisti, & sanguinem tuum preciosum propter fragilem creaturã tuam voluntariè effudisti: fac nunc, vt manus tuæ sint super hunc Calicẽ. ✠ Benedic ✠ sanctifica, ✠ & purifica eum, vt in eo sanguis tuus sanctus consecretur, in hac Ecclesia tua Apostolica: tibi gloria, cum optimo Patre tuo, & Spiritu sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Benedictio puritas ✠ & dulcedo omnibus sanguinem tuum preciosum sumentibus; Alitheos, verè: Amen. Etiam Græcis dictionibus vtuntur Aethiopes in sacrificio Missæ.

Oratio super † Coclear per quod Lancea Crucis significatur.

C DOMINE Deus noster; qui Esaiæ Prophetæ & famulo tuo vt cerneret Seraphim (carbonem ignitum, de sacrificio, forcipe suscipientem, & labia eius mundantem) concedere dignatus es: sic Pater omnipotens Dominus noster, & Deus noster, continens omnia; concede vt manus tuæ sint super hanc lanceam; vt Corpus & Sanguinem preciosum Filij tui vnici Domini nostri & Dei & Saluatoris nostri IESV CHRISTI, dignè ministrare possit. benedic nunc ✠ sanctifica, ✠ & purifica ✠ eam; da ei virtutem & gloriam, sicut forcipi illi: tibi gloria cum Filio tuo vnico, cum Spiritu sancto; nunc, & semper & in sæcula sæculorum, Amen. Coclearis vsus est apud Aethiopes & Græcos in Sacrificio Missæ, vt eo haustum e Calice, Christi Sanguine, sine vllo effundendi periculo, in Communicantium ora immittant.

D Virtus ✠ Benedictio, ✠ & sanctificatio sanctæ Trinitatis, in hanc Ecclesiam sancti. N. de † Seeua: tibi gloria cum Filio tuo & Spiritu sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. † Regnum de Seeua, vnde est quod appellatur Saba. 3. Reg 10. 2. Paral. 9. Matth. 12. Luc. 11.

Oratio super Arculam in qua ponitur Hostia pro Sacrificio.

DOMINE Deus noster qui in monte Synai, Moysi seruo & Prophetæ tuo præcepisti vt electa congregaret quorum vsus erat in ministerio Altaris, Arcæ, & Sanctuarij in Tabernaculo tuo: nunc Domine Deus noster omnipotens, præsta vt manus tuæ sint super hanc Arculam; & imple eam virtute, fortitudine & puritate & gratia Spiritus sancti ad gloriam tuam, vt in ea perficiatur Corpus vnici Domini nostri Dei nostri & Saluatoris

E Iesu Christi, in hac sancta Ecclesia Apostolica: tibi gloria, & Filio tuo vnico, & Spiritui sancto; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

✠ Sanctificationem acceptabilem, remissionem peccatorum concedat nobis Deus Pater, cui laus, & honor; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Quando Sacerdos offert Hostiam super Altare, dicit Orationem sequentem.

DOMINE Deus noster, qui suscepisti sacrificium Abel in deserto, & Noë in ara, & Habrahæ in summitate montis, & Heliæ in monte Carmeli, & Dauid in area Orna Iabisei, & oblationem paupereulæ viduæ in templo sancto; sic oblationem meam & omnium famulorum famularúmque tuarum offerentium in nomine sancto tuo, suscipe; vt pro meis & eorum peccatis sit redemptio: & sicut nos offerimus, ita mercedem nobis

retribue

retribue in præsenti sæculo, & in futuro, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio, quando ponitur vinum & aqua in Calice, à Diacono.

Benedictio vini in Missa. VERE Christe, Deus noster, & Domine noster; qui ad nuptias in Cana Galileæ vocatus fuisti, & eas benedixisti, & de aqua vinum fecisti; similiter fac, & ✠ benedic; ✠ sanctifica, & ✠ purifica hoc vinum in conspectu tuo; & fiat exultatio & vita, animæ & corpori nostro, & in omni tempore nobiscum permaneant Pater, Filius, & Spiritus sanctus; quia non habemus alios Deos præter te Domine. Imple igitur nos vino exultationis, salutis, & lætitiæ, vitæ, intellectus, & consilij Spiritus sancti, in sæcula sæculorum, Amen. ✠ Benedictus Dominus Deus Pater omnipotens. ✠ Benedictus Filius vnigenitus IESVS CHRISTVS, qui natus es de Maria virgine; ✠ Benedictus Spiritus paracletus, Deus noster, quibus Patri, & Filio, & Spiritui sancto, vera fortitudo in sæcula sæculorum, Amen.

Posteà replicet super Calicem, Orationem.

Domine Deus noster qui suscepisti, &c. vt supra, in offerendo Hostiam. Dicit Sacerdos cantando, & extendendo palmas sursum; ita tamen quod caput non excedant: Vnus Pater Sanctus, vnus Filius Sanctus, & vnus Spiritus sanctus. Populus respondet: Amen.

Sacerdos, cantando dicit: Laudate Dominum omnes gentes, Laudate eum omnes populi; quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Gloria Patri, &c.

Diaconus dicit: Surgite in Orationem.

Dicunt populi: Domine miserere nostri.

Sacerdos: Pax vobis. Populus: Et cum Spiritu tuo.

Sacerdos, in gratiarum actionem, dicit Orationem sequentem.

GRATIAS agamus Benefactori nostro Domino misericordi, Patri Domini Dei & Redemptoris nostri IESV CHRISTI, quia protexit nos, auxiliatus est nobis, custodiuit, & commendatos nos sibi reddidit, attraxit, amplexus est, confirmauit, & peruenire nos fecit ad hanc horam; rogemúsque ipsum, vt etiam custodiat nos in hac die sancta, in omni tempore vitæ nostræ, & in omni pace, omnipotens Deus noster.

Diaconus dicit: Orate.

Sacerdos autem sequitur: DOMINE, ô Domine Pater bone, & omnipotens: Pater Domini Dei & Redemptoris nostri IESV CHRISTI; laudamus te, super omne opus, pro omni opere, & in omni opere; quia protexisti nos, auxiliatus es nobis, custodisti nos, & commendatos tibi nos reddidisti, attraxisti & amplexus es, confirmasti & peruenire fecisti vsque ad hanc horam: petimus quoque & quæsumus à bonitate tua; ô Amator generis humani.

Diaconus dicit: Petite & rogate vt parcat nobis Dominus & misereatur nostri, & suscipiat orationem quæ pro nobis fit à Sanctis suis; & faciat nos dignos, vt quam præstat accipiamus; & sumamus de participatione & Sacramento suo benedicto, vt dimittantur nobis peccata nostra.

Sacerdos subsequitur: Vt perducamus hunc diem Sanctum in omni tempore vitæ nostræ, in omni pace, cum timore tuo. Omnem inuidiam, & omnem tentationem, & omne opus satanæ: consilium hominum malorum, insultationes inimici absconditas & manifestas, elonga & expelle à me & ab vniuerso populo tuo, & ab hoc loco sancto tuo. Omnia bona; quicquid vtique præstat & iuuat; impera eis per nos, quia tu es qui dedisti nobis potestatem vt calcaremus serpentem & scorpionem & omnem vim inimici: ne inducas nos Domine in tentationem, sed redime & libera nos ab omni malo; per gratiam & misericordiam & amorem erga humanum genus, Filij tui vnici Domini Dei & Redemptoris nostri IESV CHRISTI, cum quo, tibi vnà cum sancto Spiritu, & gloria, & potestas, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Pro offerentibus munera.

Sacerdos: ITERVM rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini, Dei & Redemptoris nostri IESV CHRISTI; pro ijs qui obtulerunt munera sanctæ, vnicæ, quæ est super omnes, Ecclesiæ; sacrificium scilicet primarum decimarum, gratiarum actionis signum & monimentum: seu autem quis multum obtulerit, seu parum, seu secretò, seu palàm, seu volens & non habens, omnium amplectatur voluntatem qui cœlestem Spiritum donat, & in quo omnium bonorum operum est potestas, Dominus Deus noster. *Sacrificium primarum Decimarum.*

Caute ista lege. nam si vox, spiritum, sit in recto, dicit filium esse Spiritum sancti, id est Patris, tunc; vox spiritus capietur essentialiter, vt est communis tribus personis, non personaliter. Si vero sit in obliquo, certissimum est Christum secundum diuinitatem nullo pacto esse filium Spiritus sancti, nisi nomen Spiritus sancti essentialiter sumatur, nempe pro Patre, quæ tamen est insolens & aliena locutio. Neque vero secundum humanitatem posse Christū filium Spiritus sancti, docent Theologi. Vide sanctū Thomam 3. p. q. 32. art. 3.

Diaconus dicit: Orate pro ijs qui obtulerunt munera.

Sacerdos: DOMINE Deus omnipotens, rogamus te & quæsumus pro ijs qui obtulerunt dona sanctæ, vnicæ, quæ super omnes est, Ecclesiæ; seu multum obtulerint seu parum, siue secretò siue palàm, siue volentes & non habentes; omnium voluntatem acceptans, da vnicuique eorum, pro præmio, benedictioné; per vnicum Filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & potestas; nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio Oblationis sacræ. O PRINCEPS noster IESV CHRISTE, cuius substantia creata non est, sed es purum Verbum; tu es Filius Patris & Spiritus sancti. Tu es panis vitæ descendens de cœlo; qui antequam venires, eras in figura agni immaculati pro redemptione mundi: nunc bonitatem tuam, ô amator hominum, humiliter imploramus, vt faciem tuam super hunc panem & calicem, in hoc Altare portatile ostendas. ✠ Benedic ✠ sanctifica ✠ munda, & transfer panem hunc in carnem tuam immaculatam; & vinum hoc, in Sanguinem tuum preciosum: Fiat sacrificium ardens & acceptabile, medela & salus animæ & corpori nostro; quia tu es Rex noster & Christus Deus noster, omni laude, reuerentia, & gloria tibi gratias agimus; cùm Patre tuo cœlesti, Spiritu sancto vitali; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Diaconus: Flectite genua. *Altare portatile.* *Panis & vini translatio in corpus & sanguinem Christi.*

Populus: Ante te Domine flectimus, & te laudamus.

Coadiutor Sacerdotis dicit quod sequitur.

DOMINE, Domine, Fili vnice IESV CHRISTE; Verbum Dei Patris, qui nobis per tuam salutiferam & viralem passionem, peccatorum nostrorum vincula omnia dirupisti; qui in discipulorum sanctorum, immaculatorum ministrorum tuorum faciem insufflasti, dicendo: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Præsta Domine; sicut eis hoc officium Sacerdotale in Ecclesia sancta tua, cum potestate ligandi & absoluendi in omni tempore, peccata & vincula iniquitatum nostrarum, tribuisti: ita bonitatem & clementiam tuam imploramus, ô amator hominum; vt absoluant nos seruos tuos, & parentes, fratres, sorores, & amicos nostros, & me peccatorem, & omnes capita sua inclinantes ante conspectum tuum in hoc sacrificio Sancto tuo: dirige nos Domine in viam misericordiæ tuæ; dirumpe & frange omnia vincula peccatorum nostrorum. *Coadiutor Sacerdotis in Missa alius à Diacono.*

O Domine, si scienter, aut ignoranter, aut malitia cordis, leuitate spiritus, aut inclinatione & macula carnis; factis, verbis, & temporibus peccauimus tibi: parce, Domine, quia scis fragilitatem nostram. O optime Domine vniuersi, & amator hominum; concede nobis remissionem peccatorum nostrorum. ✠ Benedic, & ✠ sanctifica ✠ mundifica & odorifica, & fac nos liberos & absolutos. Absolue Pontifices, Principes, & Reges nostros; Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sacerdotes, Diaconos, & ministros nostros, & populum tuum, parentes, & fratres nostros. Memento Domine, Dormientium Principum, Pontificum, Regum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, & Ministrorum tuorum, parentum nostrorum, & omnium in recta fide quiescentium; & imple nos timore nominis tui, & dirige nos facere voluntatem tuam. Sit tibi gloria, & honor; quia tu *Oratio pro peccatis.* *Pro Dormientibus.*

solus es dignus es, in sæcula sæculorum, Amen.

Servi tui hodie ministrantes, Sacerdos, Diaconus, & omnes ministri; populus, & ego pauper seruus tuus & peccator, absoluamur per os Trinitatis sanctæ, Patris, Filij, & Spiritus sancti, & beatæ Mariæ cœli secundi, matris Dei: per os Michaëlis, Gabrielis, & omnium Archangelorum, & nonaginta nouem ordinum Angelorum, & mille millium ministrantium, & quorum nomina numerare nescimus; & quatuor animalium, & viginti quatuor Seniorum, & primorum sanctorum Patrum, & quindecim Prophetarum, & duodecim eorum filiorum; & per os duodecim Apostolorum, & sancti Iacobi Episcopi Hierosolymitani, & sancti Pauli, Timothei, Syllæ, Barnabæ, Titi, Philemonis, Clementis, & omnium septuaginta duorum Discipulorum, & quingentorum suorum sociorum; & per os sancti Marci diuinitatem clamantis, & aliorum Euangelistarum; & per os trecentorum & decem & octo Episcoporum qui pro recta fide in synodo Nicena congregati fuerunt, & centum quinquaginta in Constantinopolitana, & ducentorum in Synodo Ephesina; & per os Pontificis nostri Sauitos, Ioannis Chrysostomi oris aurei, Cyrilli, Basilij, Theophili, Athanasij, Gregorij; & Pontificum nostrorum, Matthæi, Gabrielis, Ioannis, Salamæ, Bartholomei, Isaac, Marci; & per os Ecclesiæ vnicæ quæ congregata fuit per Apostolos sanctos; & per me peccatorem absoluamini, & impleamini gratia ad gloriam & honorem, Patris, Filij, & Spiritus sancti, Amen.

Indictio Epactæ, Aurei numeri, & Indulgentiarum. Incensum in memoriam Defunctorum.

Hic, Sacerdos declarat Epacta, Aureum numerum, mobilia & immobilia Festa, Indulgentias, & omnes ritus & cerimonias, à principio vsque ad finem; & in viuorum & defunctorum memoriam effundit incensum, & prosequitur hanc orationem ponendo ter incensum in thuribulo, dicés: ✠ Benedictus pater omnipotens: ✠ Benedictus Filius vnicus Iesvs Christvs: ✠ Benedictus Spiritus paracletus, quibus nunc, & semper honor, & gloria, Amen.

Deindi circumcirca altare incensando, dicit:

Alleluia Patri; Alleluia Filio; Alleluia Spiritui sancto; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

✠ O Devs in æternum, tu es ante & post, qui cares principio & fine, magnus in prouidentia, potens in opere, & prudens in consilio, quæ omnia in omnibus demonstratur: oramus, & supplices te rogamus Domine; vt in hac die nobiscum maneas, & faciē tuam super nos ostendas; nobiscum habita, dele peccata & iniquitates nostras quæ voluntariè & inuoluntariè, scienter & ignoranter fecimus; munda cor nostrum, & sanctifica animam nostram. Permitte nos tibi appropinquare: Oblatio, & gratiarum sacrificium, incensum spirituale, intret & ascendat in conspectu sanctitatis tuæ.

Cum incenlat altare, dicit Orationem.

Memento Domine, vnicæ Ecclesiæ tuæ Sanctæ Apostolicæ, & congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Memento Domine Principis nostri. N. & Antistitum patrum nostrorum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, & omnium Apostolicæ fidei cultorum. Memento Domine, Regis nostri. N. & omnium Regum Christianorum, parentum, famulorum famularúmque tuarum, fratrum & sororum omnium fidelium dormientium, & in signo rectæ Fidei quiescentium. Memento Domine, Congregationum nostrarum, & benedic eis.

Dicit Diaconus: Surgite in orationem.

Sacerdos: Pax vobis. Populus: Et cum Spiritu tuo.

Sacerdos, magna voce sequitur, ter: Adoramus Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, trinum & vnum.

Populi replicant idem, ter.

Sacerdos sequitur: Pax tibi sancta Ecclesia, habitatio pacis. Salue virgo Maria Dei genitrix, tu es thuribulum aureum, quæ carbonem ignitum portasti. Benedictus qui eum de Sanctuario recipit, quia verè Verbum Dei ipse est, qui peccata remittit & culpam delet, & ex te homo factus est, & Patri se ipsum verum incensum & preciosum sacrificium obtulit. Adoramus te Christe, cum Patre tuo optimo & misericorde, & Spiritu tuo vitali; quia tu venisti, & liberasti nos. Populus replicat idem.

Coadiutor Sacerdotis in Missa, alius à Diacono.

Postea Coadiutor Sacerdotis, sequitur Orationem.

Domine intelligentiæ, & annunciator sapientiæ quæ prius nobis abscondita erat, eam manifestasti, Domine largitor verbi exultationis & lætitiæ, prædicantibus magnificentiam virtutis tuæ. Tu es, qui Paulum multitudine bonitatis tuæ vocasti, qui priùs erat persecutor Ecclesiæ, & constituisti eum vas electionis regni tui, & Euangelij Apostolum, & prædicatorem elegisti, & concionatorem Regni tui.

O Christe Deus noster, tu es optimus amator hominum: concede nobis (quæsumus) sapientiam, intelligentiam, scientiam, & intellectum; quæ semper nobiscum permaneant: vt sapiamus, intelligamus, sciamus, & perspiciamus Scripturam sanctitatis tuæ, quæ in conspectu tuo legitur. Sicut dono dedisti Paulo, & dignum tanta gratia eum fecisti; ita nos (quæsumus) quoque dignos fac, caput vitæ, vt eum imitemur, & in viam eius ambulemus, & eius vestigia sequamur, & nomen tuum sanctum laudemus, & in cruce tua in omni tempore gloriemur; sicut & ipse semper gloriatus fuit. Tibi virtus, regnum triumphus, magnificentia, honor, & gloria; in sæcula sæculorum, Amen. *Galat. 6.*

Credere in S. Mariam Virginem.

Diaconus antequam legatur Epistola, dicit: Omnes qui non amant Dominum nostrum, & in natiuitatem suam minimè credunt, & in sanctam Mariam Virginem, Anathema sint vsque ad Aduentum eius.

Deinde legitur Epistola Pauli, quæ occurrit; & vsquelibet secundum diem occurrentem.

Lecta Epistola, dicit Diaconus.

Gloria Patris, amor Filij, & donum Spiritus sancti; quæ descenderunt super Apostolos benedictos, & mundos, in Sion loco sancto; duplicentur super nos Christianos, in sæcula sæculorum, Amen.

S. Paule, ora pro nobis.

Populus. O bone minister, sancte Paule sanator infirmorum, qui coronam recepisti; ora & intercede pro nobis, vt liberetur anima nostra propter multitudinem miserationum Iesv Christi, & sancti nominis sui.

Dicit Diaconus: Surgite ad orationem.

Populus: Domine miserere nostri.

Sacerdos: Pax vobis. Populus: Et cum Spiritu tuo.

Sacerdos sequitur Orationem signatam sub signo ✠, vt supra incipientem; O Deus in æternum tu es, &c.

Minister siue Subdiaconus, ante Epistolam dicit; De Epistola Petri, siue alterius Apostoli: Discipulus & Apostolus Domini & Saluatoris nostri Iesv Christi; cuius oratio & benedictio sit super nos semper, Amen.

Posteà magna voce dicit Epistolam.

Finita & lecta Epistola; Diaconus sequitur.

Fratres mei nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo; quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia est carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre sed ex mundo est; & mundus transit, & concupiscentia eius: qui autem facit voluntatem eius, manet in æternum.

Deus Trinus & vnus in substantia.

Dicunt populi: Sanctus Trinus & vnus in substantia tua; custodi congregationem nostram, propter sanctos Electos tuos & Discipulos tuos: consolare nos per misericordiam tuam, & propter nomen sanctum tuum.

Dicit Diaconus: Surgite in orationem.

Populus: Domine miserere nobis.

Sacerdos: Pax vobis.

Populus: Et cum Spiritu tuo.

Sacerdos: Domine Dominus noster, & Deus noster; tu es qui Apostolis tuis sanctis mysterium gloriæ Christi tui manifestasti, & magna & innumerabilia dona eis tribuisti; diuitias & secreta misericordiæ tuæ, eos ad prædicandum misisti. Propitius esto (Domine) & concedere dignare, facere nos participes & consortes hæreditatis

hæreditatis

reditatis eorum, & ambulare & sequi vestigia eorum Præsta (quæsumus) vt in omni tempore eis similes simus, & in eorum amore fortificemur, & eorum labores participemus. Custodi Domine Ecclesiam Christianam sanctam; in bona adoratione quæ ædificata & fundata fuit per Apostolos sanctos.

Sacerdos sequitur erga Populum:

✠ Benedic Gregi, & Agnis tuis: multiplica Domine hanc vuarum vitem, quam per manus tuas sanctas, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, plantasti; cui, & tibi, & Spiritui sancto, gloria, & potentia; & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Incensum in Thuribulo, Gen. 22.

Hic Sacerdos ponit incensum in thuribulo, dicens:

DOMINE Deus noster, qui sacrificium Abrahæ patris nostri suscepisti, & pro vice & saluatione Isaac filij eius, agnum descendere fecisti: sic Domine, odorem istius incensi suscipe; & sicut Sacrificium illius agni recepisti, ita Domine mitte diuitias gratiæ & misericordiæ tuæ. Fac nos puros & mundos ab omnibus malis odoribus peccatorum, & tuæ virtutis & maiestatis dignos in laude munditiæ tuæ. O amator hominum, fac nos iustos sine macula, cum lætitia omnibus diebus vitæ nostræ.

Oratio ad Virginem Deiparam.

Sequitur. Memento Domine vnicæ Ecclesiæ tuæ sanctæ, quæ de fine vsque ad finem, in toto orbe terrarum, in Apostolis tuis congregata fuit. Lætare Domina, quia salutem sanctam deprecamur! ô Virgo Mater Dei & Christi, in omni tempore effer sursum & in altum, orationem nostram, apud electos filij tui, vt remittatur peccata nostra. Lætare Domina, quia pepercisti nobis lumen verum, IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Ora pro nobis, apud eum vt misereatur animæ nostræ, ora pro nobis in conspectu throni filij tui IESV CHRISTI! lætare immaculata, verè Regina! Lætare gloria nostrorum Parentum, quia pepercisti nobis Emanuëlem! ô verè mediatrix ante Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, te supplices exoramus, vt memor sis nostri! ora pro nobis, vt deleantur iniquitates nostræ.

Inuocatio Deiparæ Virginis.

Coadiutor Sacerdotis Missæ.

Coadiutor Sacerdos, antequam legantur Acta Apostolorum: Hoc est opus, & dicta nostrorum Patrum, Apostolorum sanctorum, & immaculatorum. Gratia Spiritus sancti, & misericordia duplicetur super nos, & omnes Christianos: Amen.

Postea legitur ex Actis Apostolorum, secundum diem occurrentem. Finita lectione, sequitur.

Verba Domini magna, multiplicata in Ecclesia sancta; populos credentes in Dominum IESVM CHRISTVM multiplicauerunt, cui gloria in sæcula sæculorum. Populus respondet: Amen.

Postea sequitur: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Pater omnipotens. Sanctus, Sanctus, Sanctus vnicus IESVS CHRISTVS Filius, Verbum Patris! Sanctus, Sanctus, Sanctus, Spiritus sanctus sciens omnia! Surgite in orationem; dicit Diaconus. Populus: Domine miserere nobis. Sacerdos. Pax vobis. Populus: Et cum spiritu tuo. Sacerdos: Domine Deus noster, IESV CHRISTE, qui dixisti discipulis tuis Sanctis & electis; multi Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis, & non viderunt neque audierunt; sed beati oculi vestri & aures vestræ, videntes & audientes: sic nos fac dignos audire & facere verba Euangelij tui sancti, per orationes & preces Sanctorum tuorum.

Matth. 13. Luc. 10.

Oratio pro dormientibus, & quiescentibus.

Diaconus dicit: Orate. sequitur Sacerdos.

Memento iterum Domine verborum tuorum, pro illis qui se orationibus nostris commendauerunt; quando oramus ad te, Domine Deus noster memento dormientium, & in recta fide quiescentium; & concede infirmis sanitatem, quia tu es vita, spes, liberator, & resurrectio omnium; tibi gratias referimus in æternum, & in sæcula sæculorum: Amen.

Diaconus accipiens Crucem, dicit.

Orate vt digni efficiamini audire Euangelium.

Postea cantat: Benedicam Domino in omni tempore, semper laus eius in ore meo; in Domino laudabitur anima mea, &c. Sacerdos, idem dicit. Populus, ter idem dicit: & in vltimo Versu semper dicitur, Alleluya.

Diaconus circuit Ecclesiam clamando: Surgite; audite Euãgelium sanctum & bonam annunciationem Domini nostri & Saluatoris nostri IESV CHRISTI,

Postea; Coadiutor accipit thuribulum & porrigit Sacerdoti, qui ter incensat, accipiendo Euangelium erga populum, & dicit:

Magnus Deus benedic ✠ nos, & populum Christianum; & fac introitum nostrum in Ecclesia tua sancta, vna cum Angelis sanctis qui seruiunt Deo, & laudant cum omni tempore, in sæcula sæculorum: Amen.

Sacerdos annunciat Euangelium, sic cantando.

Sanctum Euangelium, quod annunciauit Matthæus: vel Marcus, vel Lucas, vel Ioannes.

Ministri accendunt lumina, & præparant alia necessaria, & dicunt.

Psalm. 80.

GLORIA Christo, & Domino nostro, & Deo nostro semper: Exultate in Domino, qui auxiliatur nobis, & psallite Deo Iacob, accipite psalterium in cythara, &c.

Sacerdos alta voce legit Euangelium dein. Diaconus, finito Euangelio, dicit.

Cathecumenorum dimissio, in Missa.

Exite foras, qui non vultis accipere Sacramentum, siue Eucharistiam: Ite Cathecumeni.

Ministri dicunt: Et illi, Cherubin & Seraphin reddant gloriam, Sanctus, Sanctus, Sanctus, & Sanctus omnipotens; pleni sunt cœli & terra, gloriæ & sanctitatis tuæ. Adoramus te Christe, cum Patre tuo optimo, & misericorde; & Spiritu sancto vitali: tu venisti & liberasti nos. Diaconus dicit: Surgite in orationem. Populus. Domine miserere nostri. Sacerdos: Pax vobis: Populus. & cum spiritu tuo. Diaconus dicit: Surgite ad orationem. Sacerdos dicit: Pax omnibus vobis: Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini & Dei ac Saluatoris nostri IESV CHRISTI: rogamus & petimus à bonitate tua, ô amator hominum; recordare Domine, pacis Ecclesiæ sanctæ in vnum per Apostolos congregatæ. Diaconus dicit: Orate pro hac Ecclesia sancta, in vnum per Apostolos congregata, recta in Domino. Populus dicit: Domine Deus noster, da nobis pacem: Domine Deus noster da nobis pacem: Christe rex noster, miserere nobis.

Preces pro Ecclesia.

Preces pro Regem in Missa.

Sacerdos dicit: Eam quæ fuit à principio, & erit vsque in finem sæculi; omnes populos, & omnes greges benedic. Pacem de cœlo mitte super omnes animas nostras; Pacem vitæ nostræ da nobis per ipsam Ecclesiam. Da Domine pacem Regi nostro Claudio, & Principibus eius, ac iudicibus eius, & subditis eius, & circa nos congregatis, tam extra quàm intra Ecclesiam. Orna eos omni genere pacis, Rex pacis: pacem da nobis, quoniam omnia dedisti nobis. Conserua nos, Domine; quoniam præter te neminem cognoscimus: nomen sanctum tuũ nominamus & inuocamus, vt viuat anima nostra in Spiritu sancto; nec inualescat mors peccati, super nos seruos tuos & super omnem populum tuum.

Patriarcha Aethiopum, venerandus Princeps.

Pro Pontificibus. Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini & Dei ac Saluatoris nostri IESV CHRISTI. Rogamus & petimus à bonitate tua; ô amator hominum: Recordare Domine Patris nostri venerandi Principis Archiepiscoporum nostrorum. N. ac sancti & beati Antistitis nostri. N. Diaconus dicit.

Orate pro Principe nostro, principe nostrorum Archiepiscoporum Domino Gabriële, & capite Episcoporum magnæ prouinciæ Alexandrinæ; pro capite patriæ nostræ, venerando Archiepiscopo nostro Marco; ac omnibus Episcopis, Sacerdotibus, & Diaconis rectæ fidei. Sacerdos dicit.

Custodiendo custodi eos nobis, multis annis & longo tempore, in iustitia & pace; vt perficiant consecrationem quam tu commisisti dignitati Sacerdotali, secundum sanctam ac beatam voluntatem tuam; vt iudicent in iustitia & rectitudine, & pascant populos tuos in æ-

quitate. Custodiendo custodi etiam omnes Episcopos, Sacerdotes, & Diaconos rectæ fidei, & omnes conformes sanctæ & vnicæ Ecclesiæ quæ est congregatio Apostolica: orationes verò quas pro nobis & pro vniuersis populis tuis faciunt, accepta in sacrificiũ tuum altissimũ in odore bono suauitatis: & omnes hostes & aduersarios eorum dissipa, & confringe sub pedibus eorum velociter. Ipsos vero custodi, nobis in iustitia & pace, in Ecclesia sancta tua.

Pro Congregatis; Sacerdos dicit:

Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini & Dei ac Saluatoris nostri IESV CHRISTI. Quærimus & rogamus à bonitate tua; ô amator hominum: Recordare Domine congregationis nostræ, & benedic ei. Diaconus dicit: Orate pro hac Ecclesia sancta, & nostra congregatione quæ in ea est.

Populus dicit: Benedic congregationi nostræ, & custodi eam in pace. Diaconus dicit: In sapientia Domini; dicite & canite orationem fidei.

Populus dicit,

Oratio fidei. CREDO in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum IESVM CHRISTVM, Filium Dei vnigenitum; & ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, & homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex Patre Filióque procedit: qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur. Qui locutus est per Prophetas. Et vnam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum Baptismain remissionem peccatorum: & expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi sæculi; Amen.

Sacerdos dicit.

FAC eos vt sint tibi sine diuisione, & sine pigritia faciāt voluntatem tuam sanctam & beatam. Fac eos domum orationis, domum puritatis, domum abundantiæ & gratiæ: gratificare Domine nobis seruis tuis, & post nos venturis in sæculum. Exurge Domine Deus noster, & dissipentur inimici tui, & fugiant ante faciem tuam omnes qui oderunt sanctum & benedictum nomen tuũ: populi autem tui sint benedicti millies millibus, & iterum millies millibus benedictionum; faciántque omnem voluntatem tuam, per gratiam, benignitatem, ac amorem erga homines Filij tui vnigeniti Domini Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi; cui, & tibi, ac Spiritui sancto sit gloria & potentia, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum: Amen.

Oratio pro Pace perfecta. Sacerdos dicit.

Magnus & æternus Dominus plasmauit hominem immaculatum, incorruptibilem. Mors autem ingressa est *Rom. 5.* à principio in mundum ob inuidiam diaboli. Tu Domine eripuisti vim eius per aduentum vnigeniti Filij tui Domini Dei & Saluatoris nostri IESV CHRISTI; & impleuisti totam terram pace tua: propterea cælestes legiones laudant te dicentes; gloria Domino in cælis, & *Luc. 2.* pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

Diaconus dicit.

Orate pro pace perfecta & amabili ac salutifera & Apo- *Amplexus & osculum in Missa.* stolica: salutate vos inuicem. Qui communicare non vultis, discedite: qui autem vultis communicare, amplectimini inuicem in plenitudine cordis. Qui communicat; custodiat se à malo.

Sacerdos dicit.

Memoria iniuriarum. O Domine; ex beneplacito tuo imple corda nostra pace tua, & munda nos ab omni mala cogitatione, & immunditia, & ab omni memoria iniuriarum, & ab omni inuidia, & recordatione malorum; quæ mortem inferunt. O Domine fac nos omnes dignos vt salutemur ad inuicem salutatione sancta & immaculata, & recipiamus sine iudicio & sine morte donum tuum cæleste; hoc est, gratiam tuam cum Spiritu sancto. Populus dicit.

CHRISTE Deus noster, fac nos dignos salutandi te salutatione cælesti, ac laudandi te vna cum Cherubim & Seraphim, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Sanctus omnipotens; pleni sunt cæli & terra, sanctitate glo- *Isa. 8.* riæ tuæ. Sacerdos dicit. *Apoc. 4.*

Dominus vobiscum; Sanctus inter Sanctos, Sanctus inter Sanctos, Sanctus inter Sanctos. Gratias agimus tibi Domine, per dilectum vnigenitum Filium tuum Dominum Deum & seruatorem nostrum IESVM CHRISTVM, quem in posteriori tempore misisti nobis Filium tuum, Seruatorem & redemptorem, Nuncium cōsilij tui; qui Verbum tuum est, & per quem omnia fecisti secundum voluntatem tuam. Diaconus dicit.

Per beatum & sanctum Patriarcham nostrum. N. & per *Memoriam Sanctorum in Missa.* venerandum Antistitem nostrum. N. qui suis orationibus & precibus laudant te; per Stephanum Protomartyrem, Zachariam sacerdotem; Ioannem Baptistam, per omnes Sanctos martyres qui in fide IESV CHRISTI quieuerunt, per Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem, Euangelistas; per Mariam Dei genitricem, per Simonem Petrum, Andream, Iacobum, Ioannem, Philippum, Bartholomæum, Thomam, Matthæum, Thaddeũ, Nathanael, Iacobum Alfei, & Matthiam Apostolos, per Iacobum Apostolum fratrem Domini nostri Episcopum Ierusalem sanctæ; per Paulum Timotheum, Silam, Barnabam, Titum, Philemona, Clementem, & per septuaginta duos discipulos, & quingentos socios eorum; ac per trecentos decem & octo rectæ fidei Patres, visita nos & fac nos participes orationum eorum omnium: & super omnia recordare Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ in pace, precioso sanguine per Christum ædificatæ: recordare etiam omnium Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Sacerdotum, & Diaconorum, qui dirigunt viam verbi quod est in veritate.

Iacobus frater Domini, Episcopus Hierosolymorum. Existimãt Aethiopes in hac liturgia Iacobum Alphæi Apostolum alium fuisse à Iacobo fratre Domini Hierosolymorum à Petro ordinato Episcopo: At vnum & eundem fuisse, & plures & meliores auctores affirmant. Vide post alios To. 1. Annal. Eccl. anno Christi 44 cap. 35. & seq.

Dicit populus: Miserere Domine, animarum seruorum tuorum & ancillarum tuarum, qui manducarunt carnem tuam, & biberunt tuum sanguinem, & in fide tua quieuerunt. *Pro defunctis.*

Oratio benedictionis. Sacerdos dicit.

Preces pro peregrinantibus. O sancta Trinitas; Pater, Filij, & Spiritus sancte; benedic super populum tuum Christianum, electum benedictione cælesti; & mitte super nos gratiam Spiritus sancti. Aperi nobis fores Ecclesiæ tuæ sanctæ, propter misericordiam tuam & fidem nostram: perfice in nobis fidem Trinitatis vsque ad extremum Spiritum, ô Princeps noster IESV CHRISTE, visita infirmum populum tuum, & sana eum. Dirige patres nostros & fratres nostros peregrinantes, reduc eos ad lares suos, cum salute & pace; benedic ventos cæli, & pluuias, ac fructus terræ præsentis anni pro gratia tua: præbe semper gaudium & delicias super faciem terræ, & corrobora super nos pacem tuam. Induc corda Regum proborum ad benefaciendum nobis: da gratiosè honorem principibus Ecclesiæ sanctæ, singulis eorum iuxta eorum nomen; in conspectu Regum potentium, fac eos gratos: ô Domine, præbe requiem animabus patrum & fratrum nostro- *Pro Regibus. Pro officialibus Ecclesiæ.* rum qui in recta fide dormiunt & quiescunt: & benedic his qui laborant circa thura, circa sacrificia, circa vinum, circa oleum, ac butirum, & circa cortinas, & circa etiam libros, & cathedras, & circa res omnes sanctæ Ecclesiæ, vt IESVS CHRISTVS Deus noster remuneretur eos in cælesti Ierusalem, miserere omnium qui nobiscum congregati sunt ad quærendam misericordiam Dei nostri IESV CHRISTI; & omnibus illis qui nobis elee- *Pro benefactoribus.* mosynam tribuerunt, in sede iudicij tui mitis sis & pla- *Pro captiuis.* cidus. Libera Domine, ob multitudinem misericordiæ

tuæ

tuæ, omnes animas inopes & afflictas; carceratos quoque ac captiuos & exules ac in seruitutem adactos, & in amaris laboribus detentos. Recordare Domine noster IESV CHRISTE in regno cœlorum, omnium illorum qui à nobis petierunt vt recordaremur eorum. O Domine libera populum tuum & benedic hæreditati tuæ, ac nutri eum & exalta vsque in sæculum. Custodi eos in recta fide & in gloria, omni tempore, & fac vt ferueant ineffabili & inexcogitabili charitate, per preces ac intercessionem quam pro nobis facit Domina nostra sancta & immaculata virgo Maria; & per preces maiorum Angelorum splendentium, Michaëlis, & Gabriëlis, ac Raphaëlis, & Vriëlis, & quatuor animalium sine carne, & viginti quatuor Seniorum cœli; & Patrum nostrorum sanctorum Patriarcharum, Abraham, Isaac, & Iacob, & omnium proborum Patrum priorum, ac quindecim Patrum nostrorum Prophetarum ac sancti Ioannis Baptistę, & quatuordecim millium puerorum Bethleem, & patrum nostrorum duodecim principum Apostolorum, & septuaginta duorum discipulorum, & quingentorum sociorum eorum; ac trium puerorum, Ananiæ, Azariæ, & Misaël; ac sancti Marci Euangelistæ & martyris, & sancti Stephani Archidiaconi, Protomartyris, & sancti Georgij stellę honoris, Theodori, Banadlij, Claudij, Minas electi, Cosmę & Damiani, & patrum nostrorum principum Episcoporum trecentorum decem & octo qui fuerunt Niceæ, & centum quinquaginta qui fuerunt Constantinopoli, & ducentorum qui fuerunt Ephesi; & Tecla Aimanot, quorum orationes & benedictiones & auxilium ac gratia sit nobiscum in sęcula sęculorum: Amen: Istorum & illorum omnium animabus requiem tribue, & miserere eorum, ob id enim misisti ex cœlo Filium tuum in vterum Virginis. Diaconus dicit: Qui sedetis; surgite.

Pro commendatis. — *Intercessio Virginis Deiparæ.* — *14000. puerorum Bethlehemitarum. S. Stephanus Archidiaconus.*

Sacerdos dicit. In quo portatus, caro factus est, & notus per Spiritum sanctum in eius natiuitate.

Diaconus dicit. Aspicite ad Ortum.

Sacerdos dicit: Coram te assistant millia millium sanctorum Angelorum, & principum eorum.

Isa. 6.

Diaconus dicit: Aspiciamus. Sacerdos dicit: Honorata quoque animalia, sex alas habentia, Seraphin & Cherubim qui cum duabus alis suis faciem suam, & cum duabus pedes suos tegunt; cum duabus vero volant à fine mundi ad finem; sicut semper te sanctificant & laudant, sic à nobis sanctificationem nostram recipias, qui dicimus assiduè; Sanctus.

Diaconus dicit. Dicite. Populus dicit.

Isa. 6. Apoc. 4.

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabbaoth; perfectè pleni sunt cœli & terra, sanctitate gloriæ tuæ;

Sacerdos dicit. Verè pleni sunt cœli & terra, sanctitate gloriæ tuę; per Dominum & seruatorem nostrum IESVM CHRISTVM, cum Spiritu sancto in sæcula sęculorum; Amen. Sanctus Filius tuus venit ex Virgine vt voluntatem tuam adimpleret, & populum sanctum tibi ordinaret. Populus dicit, Secundum misericordiam tuam Domine, non secundum peccata nostra. Sacerdos dicit: Extendit manus suas ad infirmitatem; Infirmatus est vt infirmos sanaret in se sperantes. Qui etiam datus est per voluntatem suam infirmitati, vt mortem destrueret, & vincula Diaboli dissolueret, & calcaret infernum; probos dirigeret, ordinem plantaret, & resurrectionem suam manifestaret. In ea nocte in qua traditus est, accepit panem in sanctas ac beatas & sine macula manus suas: Inspexit in cœlum ad te Patrem suum, gratias egit, benedixit, & sanctificauit, & dedit discipulis suis dicens, accipite & comedite ex eo omnes: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum, Amen.

1. Cor. 11.

Populus dicit: Amen, amen, amen; credimus & confidimus, & laudamus te, ô Domine Deus noster. Hoc verè corpus tuum est. Sacerdos dicit: Similiter calicem, gratias agens benedixit & sanctificauit, & dixit eis: Accipite & bibite ex eo omnes, hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur & pro redemptione multorum, Amen. Populus dicit: Amen, amen, amen, Credimus & confidimus, & laudamus te, ô Domine Deus noster; hic verè sanguis tuus est.

Sacerdos dicit: Quoties hoc feceritis, in mei memoriam facietis. Populus dicit: Annunciamus mortem tuam, Domine, & sanctam resurrectionem tuam; credimus ascensionem tuam, & secundum aduentum tuũ; rogamus te Domine Deus noster! hęc vera esse credimus. Sacerdos dicit. Nunc autem recordamur mortis tuæ & resurrectionis tuę; offerimúsque tibi hunc panem & hunc calicem, tibique gratias agimus quòd per hoc sacrificium dignos nos fecisti standi in conspectu tuo, & sacerdotale officium coram te exequendi: oramus te Domine & à te instanter petimus, vt mittas Spiritum sanctum super hunc panem & hunc calicem, videlicet corpus & sanguinem Domini & Seruatoris nostri IESV CHRISTI, in sęcula sęculorum, Amen. Tribue simul omnibus ex eo sumentibus, vt fiat eis ad sanctificationem & plenitudinem Spiritus sancti, & ad corroborationem fidei, vt sanctificent & laudent te, per Dominum & Seruatorem nostrum IESVM CHRISTVM cum sancto Spiritu, in sęcula sęculorum, Amen.

Diaconus dicit: Quęsumus te Domine Deus noster, toto corde, vt des nobis bonam Spiritus sancti vnioné.

Sacerdos sequitur. Da nobis vt coniungamur in Spiritu sancto tuo, & sana nos per hoc sacrificium, vt in te salui simus, per omnia sęcula sęculorum, Amen. Benedictum sit nomen Domini, & benedictus qui venit in nomine Domini, & benedictum nomen gloriæ eius: fiat, fiat, fiat. Populus dicit: Benedictum sit nomen Domini, & benedictus qui venit in nomine Domini, & benedictum nomen glorię eius: fiat, fiat, fiat.

Sacerdos dicit: Mitte gratiam Spiritus sancti super nos Domine. Diaconus dicit: Surgite ad orationem.

Oratio Fragmenti.

Sacerdos dicit orationem Fragmenti.

Confiteor tibi Domine Deus meus omnipotens, qui sedes super thronum Cherubin, & habitas super excelsa, & laudaris ab humilibus; qui in splendore existens, mũdum cognouisti & absconditum mysterium in cruce nobis ostendisti: quis Deus misericors & Sanctus sicut tu? Potestas tua non est elongata à nobis, quam tuis dedisti discipulis qui mundo & sincero corde tibi seruiunt & offerunt tibi Sacrificium suaueolentis odoris, per Dominum & Seruatorem nostrum IESVM CHRISTVM cui, & tibi, & Spiritui sancto sit gratia, honor, & gloria, in sęcula sęculorum. Diaconus dicit: Qui statis, humiliate capita vestra.

Miraculosa De mensa, in qua sumitur Christi corpus.

Sacerdos dicit: DOMINE qui habitas super Cherubin, & respicis super populum tuum & hęreditatem tuã: benedic seruos tuos & ancillas tuas, & filios eorum: portionem tribue eis qui de miraculosa mensa tua sumere veniunt pro mentis purgatione, & peccatorum remissione, vnionéque Spiritus sancti, ac salute animæ & corporis, & hæreditate regni cœlorum, cum honore & voluntate, per vnicum Filium tuum; cui, & tibi cum eo, & cum Spiritu sancto, laus & gloria, nunc, & semper, & in sęcula sæculorum, Amen. Dicit Subdiaconus cum Populo: Exercitus Angelorum Saluatoris mundi stant coram eo, & legunt corpus & sanguinem Domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI: accedamus ante faciem eius, & in fide eum reuereamur. Diaconus dicit: Adorate Deum cum timore. Sacerdos dicit.

S. Petrus, Pater noster. Matth. 16.

DOMINE Deus omnipotens, salus animæ & corporis nostri; qui per os Filij tui vnigeniti Domini Dei & Seruatoris nostri IESV CHRISTI, dixisti Patri nostro Petro, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portę inferni non pręualebunt aduersus eam concutiendam, & tibi dabo claues regni cœlorum; quemcúnque ligaueris super terram, erit ligatus in cœlis; & quemcúnque solueris super terram, erit solutus in cœlis: sint soluti serui tui & ancillę tuæ, ab ore sanctæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus sancti,

& etiam ab ore meo, seruo tuo peccatore & culpis pleno: Domine Deus noster tu tollis peccata mundi; suscipe pœnitentiam seruorum tuorum, & ancillarum tuarum. Oriri fac super eos lumen vitæ; euelle ab eis peccata eorum, quoniam tu es misericors & miserator, Domine Deus noster: alienus ab ira, abundans misericordiæ, & verè iustus. Quando in te peccamus Domine aut cogitatione, aut verbo, aut opere; parce, euelle; & compatere, quoniam tu es misericors & hominum amator. Domine Deus noster solue nos omnes, & omnes populos tuos: solue Domine summum Pontificem nostrum. N. & sanctum ac beatum Antistitem nostrum. N. & omnes alios Pontifices, Episcopos, Sacerdotes, & Diaconos, iuxta eorum nomina custodiendo custodi eos propter nos, ad multos annos & ad longos dies, in iustitia & pace. Solue Domine Regem nostrum Claudium, ab omni vinculo delictorum. Memento Domine omnium dormientium & quiescentium in fide Christi; colloca animas eorum in sinu Abrahæ, Isaac, & Iacob: & libera nos ab omnibus culpis & maledictionibus, & ab omnibus abnegationibus veritatis, & ab omnibus periurijs, ac communione infidelium & gentilium ac hæreticorum. Da nobis cor & intelligentiam aufugiendi ab omnibus operibus Diaboli; da nobis vt faciamus voluntatem tuam in omni tempore; & describe nomina nostra in regnis cœlorum, & coniunge cum omnibus Sanctis & Martyribus, per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum; cui, ac tibi, & Spiritui sancto sit gloria, & potentia; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro Dormientibus.

Diaconus dicit: Inspiciamus. *Sacerdos:* Sanctum date Sanctis. *Populus dicit:* Vnus Pater sanctus; vnus Filius sanctus, vnus est Spiritus sanctus.

Sacerdos dicit: Dominus vobiscum sit.

Populus dicit: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos eleuans Sacramentum, dicit alta voce.

Eleuatio Sacramenti.

DOMINE IESV CHRISTE miserere nostri; Domine IESV CHRISTE miserere nostri; Domine IESVS CHRISTE miserere nostri.

Populi reiterant eadem verba. Sacerdos dicit.

Oremus: qui estis pœnitentes, humiliate capita vestra; surgite ad adorandum. Pax omnibus vobis.

Populus dicit: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicit: Hoc est corpus sanctum, honoratum & vitale, Domini, & Seruatoris nostri IESV CHRISTI, quod datum est in remissionem peccatorum & ad vitam æternam consequendam, verè sumentibus ipsum, Amen. Hic est sanguis Domini & Seruatoris nostri IESV CHRISTI, sanctus, honoratus, ac viuificans; qui datus est in remissionem peccatorum, & ad vitam æternam consequendam, verè sumentibus ipsum, Amen. Verè hoc est corpus; & hic est sanguis Emanuel Dei nostri; Amen. Credo, Credo, Credo ex nunc & vsque in sęculum; Amen. Hoc est corpus, & hic est sanguis Domini & Seruatoris nostri IESV CHRISTI, quod & quem assumpsit ex Domina nostra sancta & immaculata virgine Maria, & vniuit cum diuinitate sine mixtione aut copula naturali, sine separatione aut permutatione diuinitatis: quem rem testatus est optimo testimonio, tempore Pontij Pilati, quo se sponte præbuit pro nobis, in ligno sancto crucis, Amen. Credo, Credo, Credo quòd diuinitas non sit separata ab humanitate, ne hora quidem, neque per ictum oculi: dedit autem se pro nobis ad salutem & in remissionem peccatorum, & ad vitam æternam consequendam, sumentibus eum in veritate, Amen. Credo, Credo, Credo ex nunc & vsque in sæculum, Amen. Hæc eius sunt qui dignus est honore, gloria, & reuerentia.

Christi diuinitas, ne momento quidem separata ab assumpta humanitate.

Hic, Sacerdos sumit Corpus & Sanguinem, & postea communicat ex eadem hostia, ministris Sacrificij; dicens: Hoc est corpus, &c.

Diaconus dicit: Orate pro nobis, & pro omnibus populis Christianis, & illorum memoriam facite qui nobis dixerunt vt sui recordaremur: laudate & psallite cum pace & amore IESV CHRISTI. *Hoc loco dum ministratur Sacramentum populo, psallunt docti, aliqua carmina in honorem Sacramenti, & Sanctorum quorum Festa celebrantur, composita; quæ populus reiterat canendo.*

A

Sacerdos dicit: Quos vocasti Domine, & quos sanctificasti; portionem da eis in vocatione tua, & fortifica eos in amore tuo, & custodi in sanctificatione tua per Christum vnicum Filium tuum; cui, & tibi cum eo, & cum sancto Spiritu, gloria & honor, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Domine qui æternum lumen vitæ & fortitudinem seruis tuis tribuisti, & eos custodiuisti pluribus diebus ac noctibus præteritis in pace benedic eis etiam in hac die post Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, cui, & tibi cum eo, & sancto Spiritu, gloria & honor, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

B

Diaconus dicit: Gratias agamus Domino, Sanctum eius sumpsimus: sit quod sumpsimus, medela ad viuificandam animam. Laudemus Dominum Deum nostrũ, sumpsimus sanctum corpus, & venerãdum sanguinem: hoc est corpus Christi. Et gratias ei agimus, quòd digni fuerimus participare de hoc venerando & sancto mysterio. *Sacerdos dicit:* Exaltabo te rex meus & Deus meus, & benedicam nomini tuo in sæculum, & in sæculum sæculi. *Psalm. 144.*

Populus dicit alta voce.

Pater noster qui es in cœlis, non inducas nos Domine in tentationem. *Sacerdos dicit:*

C

Per singulos benedicam tibi, & laudabo nomen tuum tuum in sæculum & in sæculum sæculi.

Populus iterum dicit: Pater noster qui es in cœlis, non inducas nos Domine in tentationem. *Matth. 6. Luc. 11.*

Sacerdos dicit: Laudem Domini loquetur os meum, & benedicet omnis caro nomini sancto eius, in sæculum & in sæculum sæculi.

Populus iterum dicit: Pater noster, &c. vt supra.

Sacerdos dicit: DOMINE animarum rector, Sanctorum director, & iustorum honor, da nobis intelligentiæ oculos qui te semper videant, & aures quæ te solum semper audiant; postquam satiasti animam nostram gratia tua. Cor mundum crea in nobis Domine, vt magnitudinem & probitatem tuam ac amorem tuum erga homines intelligamus: fiat voluntas tua super animam nostram, & mentem puram ac rectam tribue nobis qui de corpore tuo & sanguine tuo sumpsimus, serui tui humiles, quoniam regnum tuum Domine. Gloria ac benedictio sit Patri, & Filio, & Spiritui sancto; nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

D

Sacerdos dicit: DOMINE Deus noster, lumen inextinguibile, respice super seruos tuos & super ancillas tuas, & semina in cordibus nostris timorem nominis tui, & numera eos quibus corpus tuum & sanguis tuus datus est, vt fructificent in benedictione. Fac habires in illis populis tuis qui caput suum ante te inclinant, tam in maribus quàm in fœminis & pueris, & nos etiam illis adiunge: protege, foue, ac guberna nos per vires principum Angelorum tuorum. Ab omnibus operibus malis separa nos, omnibus operibus bonis coniunge nos, per Christum vnicum Filium tuum; cui, & tibi cum eo & cum sancto Spiritu, gloria & honor, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

E

Totus Populus dicit comedendo.

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Trinus, ineffabilis, da nobis, vt sumamus vitam per hoc corpus tuum, sine iudicio: da nobis vt fructificemus in beneplacito tuo, & fructus noster manifestetur in gloria tua, viuifica nos in te, vt faciamus voluntatem tuam. Cum fide inuocamus te Pater & regnum tuum petimus: sanctificetur nomen tuum super nos, quoniam tu es fortis ac laudabilis & gloriosus; tibi sit gloria, in sæcula sæculorum.

Diaconus dicit: Inclinate capita vestra ante Dominum

num immortalem, vt benedicat vos per manum serui sui Sacerdotis. Populus dicit.

Amen: Benedicat nos seruos suos Dominus; in pace sit remissio super nos qui sanctum corpus & preciosum sanguinem sumpsimus. Concede nobis vt spiritu omnes vires inimici conculcemus. Benedictio manus tuæ sanctæ, plena est misericordia; in ipsa speramus omnes. Ab omnibus operibus malis seiunge nos, in omnibus operibus bonis colloca nos, benedictus sit qui dedit nobis sanctum corpus & preciosum sanguinem suum. Gratiam accepimus, & vitam inuenimus per virtutem crucis IESV CHRISTI. Gratias agimus tibi, cum Spiritus sancti gratiam receperimus. Gloria sit Domino qui dedit nobis corpus suum sanctum, & preciosum sanguinem suum: gloria sit diuæ Mariæ, quæ est gloria nostra, & quæ parturijt nobis Sacrificium.

Diua Maria parturiuit nobis sacrificium.

Finis Canonis Patrum nostrorum Apostolorum, quorum oratio & benedictio sit nobiscum, Amen.

BENEDICTIO PVERPERÆ SECVNDVM VSVM ÆTHIOPVM.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI: AMEN.

Orationes, quas dicit Sacerdos, cùm imponit manus supra matrem & infantem, postquam ingressi sunt Ecclesiam.

Sacerdos primum hortatur populum ad agendas Deo gratias, dicens.

GRATIAS agamus benefactori nostro, Domino misericordi, Patri Domini Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi, quia protexit nos, auxiliatus est nobis, custodiuit, & commendatos sibi nos reddidit, attraxit, amplexus est, confirmauit, & peruenire nos fecit ad hanc horam. Rogemúsque ipsum, vt etiam custodiat nos in hac die sancta & in omni tempore vitæ nostræ, in omni pace, omnipotens Domine Deus noster.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem dicit:

DOMINE, ô Domine pater bone & omnipotens; pater Domini Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi: laudamus te super omne opus, pro omni opere, & in omni opere; quia protexisti nos & auxiliatus es nobis; custodisti nos, & commendatos tibi nos reddidisti; attraxisti, & amplexus es; confirmasti, & peruenire fecisti vsque ad hanc horam. Petimus quoque & quærimus à bonitate tua; ô amator humani generis.

Hic Diaconus dicit.

PETITE & rogate vt parcat nobis Dominus, & misereatur nostri, & suscipiat orationem quæ pro nobis fit à Sanctis suis, & faciat nos dignos vt quæ præstat accipiamus, & sumamus de participatione & Sacramento suo benedicto, vt dimittantur nobis peccata nostra.

Oratio Sanctorum pro nobis.

Sacerdos subsequitur.

Da nobis, vt perducamus hunc diem sanctum & omne tempus vitæ nostræ in omni pace, cum timore tuo. Omnem inuidiam, & omnem tentationem, & omne opus Satanæ, consilium hominum malorum, insultationes inimici absconditas & manifestas elonga & expelle à me & ab vniuerso populo tuo, & ab hoc loco sancto tuo. Omnia bona (quicquid vtique præstat & iuuat) impera eis per nos; quia tu es qui dedisti nobis potestatem vt calcaremus serpentem & scorpionem, & omnem vim inimicam. Ne inducas nos Domine in tentationem, sed redime & libera nos ab omni malo, per gratiam & misericordiam & amorem erga humanum genus, Filij tui vnici, Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi; cum quo, tibi, vna cum sancto Spiritu est gloria & potestas, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum: Amen.

Luc. 10. Matthæi. 6.

Postea Sacerdos, thus dat; & dicit hanc Orationem.

DOMINE Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi; creator sæculorum, qui natiuitatem nostram fecisti: tu Domine instituisti Moysen seruum tuum in lege tua, & docuisti eũ constitutionem mundam, quæ conuenit omni fœminæ quæ peperit; vt scilicet modicum temporis separaretur: & præcepisti ei, ne appropinquaret ad sancta tua; sed vt se contineret quoad liberaretur: ita quoque rogamus bonitatem tuam, & quæsumus pro ancilla tua. N. quæ seruauit constitutionem tuam, & optat ingredi in Sanctum Tabernaculum tuum, vt adoret ante altare tuum sanctum; & desiderat sumere Sacramentum tuum sanctum & viuificans: rogamus (inquam) bonitatem tuam, & quæsumus, ô amator humani generis; benedic ancillæ tuæ. N. in hac hora, & libera eam ab omni immunditia maligna quæ propellit à regia tua sancta, & fac vt suscipiat ex Sacramento tuo sancto. Infanti etiam huic paruulo (Domine) qui natus est ex ea; benedic, sanctifica, & confirma eum: da ei virtutem, & protege eum, & attingere fac ad metam ætatis suæ. Fiat timens, & coalescat in voluntatem tuam sanctam. Custodi & confirma eum in fide recta, in spe, pace, & charitate tua; per vnicum Filium tuum Iesum Christum Dominum nostrum; cum quo, tibi conuenit vna cum sancto Spiritu, gloria & gratiarum actio, in sæcula sæculorum, Amen.

Leuit. 12.

Sacerdos vngit eorum frontem, fœminæ scilicet & infantis, vnctione sancta: & dicit sequentem Orationem impositionis manuum.

DOMINE, ô Domine Pater bone, Deus noster, imposuimus manus nostras super capita famulorum tuorum, in coronam honoris & gloriæ: Amen. Coronam fidei, & decoris: Amen. Coronam iustitiæ, quæ non expugnatur ab inimico: Amen. Fac seruos tuos plenos gratiæ Spiritus sancti; per misericordiam & propiciationem amatoris humani generis, filij tui Iesu Christi: nam tibi, & ipsi, cum sancto Spiritu, est gloria & potestas, in sæcula sæculorum, Amen.

Vnctio puerperæ, & infantis.

Postea mater sumit Sacramentum sanctum Eucharistiæ.

BENEDICTIONIS PVERPERÆ FINIS.

ORDO BAPTISMI SECVNDVM VSVM ÆTHIOPVM.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI: AMEN.

Orationes quæ dicuntur in sancto Baptismo.

Sacerdos primum dicit Psalmum quinquagesimum: scilicet; Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, vsque in finem: thus dat, & interrogat nomina eorum qui baptizandi sunt, & orat super eos.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem dicit:

DOMINE noster IESV CHRISTE, qui inclinasti cœlos & descendisti in terram: cuius verbum scindit petras, & acutum est plusquam gladius, cuius præsentia commotæ sunt aquæ, & retro fugerunt: sana hos famulos tuos qui ingressi sunt ad doctrinam tuam. Ostende eis viam quæ eis conuenit, vt per eam incedant per gratiam sancti Spiritus immaculati, & dona eis remissionem peccatorum eorum. Da eis gratiam, vt inueniant medelam peccatorum suorum quæ coinquinant, & fiant digni sancto Baptismo tuo quod est regeneratio incorruptibilis, & inueniant Spiritum sanctum, vt videant magnitudinem eius & claritatem; & virtutem intelligentiæ tuæ, & glorificent te, Domine noster: tibi enim conuenit gloria, Patrique tuo bono, & Spiritui sancto viuificanti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Diaconus dicit. Orate. Sacerdos autem dicit.

DOMINE Pater bone, Deus noster omnipotens, pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi; oramus & rogamus bonitatem tuam, ô amator humani generis; pro famulis tuis qui docentur: erudi eos, &

omnes reliquias Idololatriæ elonga & expelle à cordibus eorum. Legem tuam, timorem, & mandata tua, iuſtitiam, & conſtitutiones tuas ſanctas impone cordibus eorum; & fac eos aptos ad conſeruandam virtutem verbi tui quod docentur, vt in tempore ſtatuto inueniant ablutionem regenerationis in remiſſionem peccatorum ſuorum; & ſint habitatio ſancti Spiritus, per gratiam vnici filij tui: vt tibi, & ipſi, & ſancto Spiritui ſit gloria & gratiarum actio, in ſæcula ſæculorum: Amen.

Accipit poſtmodum Sacerdos, vas olei, in manibus ſuis, & orat ſuper ipſum in hunc modum, dicens.

Benedictio Olei Catechumenorum.

DOMINE, ô Domine pater bone, Deus noſter omnipotens, Pater domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti vnici Filij tui, Verbi incarnati propter nos tempore Pontij Pilati, (hoc enim verè credimus) oramus & rogamus bonitatem tuam, ô amator humani generis; mitte virtutem tuam ſanctam ſuper hoc oleum, & fiat oleum in mundationem & propugnaculum contra omnia quæ aduerſantur: Amen. Omnem infidelitatem, & omne veneficium, & omnem adorationem idolorum, & omne opus mali retrouertatur per virtutem vnici Filij tui Ieſu Chriſti Domini & Redemptoris noſtri; cui, tecum, vna cum ſancto Spiritu conuenit gloria & honor, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem dicit.

DOMINE, ô Domine pater bone, Deus noſter omnipotens: Pater Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, oramus & rogamus bonitatem tuam, ô amator humani generis; qui ſolus es Deus iuſtitiæ cum vnico filio tuo Ieſu Chriſto Domino noſtro, & cum Spiritu ſancto; vt aſpectu aſpicias ſuper hoc oleum, & facias vt expellat omnes Dæmonas, omnia veneficia & incantationes, & omnem idololatriam. Muta ipſum, & fac vnctionem mundam, quæ faciat animam credere in Ieſum Chriſtum; cui, tecum, & cum Spiritu ſancto eſt gloria, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Benedictio Olei

Vnctio Baptizandorum, in nomine Eccleſiæ.

Poſtea vngit Sacerdos frontem eorum qui baptizandi ſunt; ſcapulas eorum, vlnas, & granum pectoris, interiorem & exteriorem partem manuum; & ſummitates digitorum; dum dicit: Vngo te. N. in nomine vnicæ Eccleſiæ, quæ eſt concilium ſeu congregatio Apoſtolorum Domini. Qui baptizatur; dicit: Amen.

Sacerdos verò dicit: Oleum hoc deleat omne opus inimici qui aduerſatur. Qui baptizatus dicit: Amen.

Sacerdos autem dicit Orationem gratiarum actionis, quæ eſt vt ſuprà. cuius initium eſt.

Gratias agamus benefactori, &c. Deinde flectit brachia eorum qui baptizandi ſunt; oratque ſuper eos, & dicit. Benedictus ſit Dominus Deus noſter omnipotens: Amen. Benedictum ſit nomen gloriæ eius: Amen. Benedictus ſit vnicus filius eius Ieſus Chriſtus: Amen. Per quem vocatæ ſunt omnes gentes à tenebris ad lumen verum & admirandum; & ab errore qui eſt idololatria, ad ſcientiam rectam: Amen.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem dicit.

FAMVLORVM tuorum nomina, quos vocaſti ad nomen tuum ſanctum & benedictum, ſcribe in libro vitæ, & connumera eos inter greges tuos, & inter populum tuum qui timet nomen tuum, ô Domine. Dona eis, vt perueniant ad metam ætatis ſuæ, in fide & remiſſione, peccatorum. Fac eos habitationem ſancti Spiritus, per vnicum filium tuum Ieſum Chriſtum; vt tibi, & ipſi, & ſancto Spiritui ſit gloria & honor, & in ſæcula ſæculorum: Amen.

Oratio pro ijs qui dederunt nomina ſua ad Baptiſmum. Et dicit Sacerdos.

ROGAMVS etiam & quærimus, ô Domine Pater bone & omnipotens; Pater Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti: famulorum tuorum qui dederunt nomina ſua, miſerere; qui ingreſſi ſunt per fidem tuam, in gratiam tuam: vt ſint digni qui inueniant donum ad quod venerunt; regenerationem ſcilicet in remiſſionem peccatorum: qui acceſſerunt ad te, vt

A mundentur à peccatis in æternum, & ab eorum turpitudine liberentur: quia iudicium omnium, in manu tua eſt; Domine Deus noſter omnipotens.

Diaconus dicit: Orate pro his qui dederunt nomina ſua; vt faciat Deus eos dignos Baptiſmate ſuo ſancto, & remiſſione peccatorum. Tum Sacerdos flectit genua eorum qui baptizandi ſunt; & dicit hanc Orationem ſuper eos: DOMINE, ô Domine Pater bone, Deus noſter omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti; rogamus bonitatem tuam & quæſumus, ô amator humani generis; famulorum tuorum qui dederunt nomina ſua, miſerere, & fac eos dignos ea gratia ad quam acceſſerunt, vt inueniant Spiritum ſanctum, & repleantur Spiritu tuo, & fiant in ſimilitudinem Filij tui Ieſu Chriſti Domini noſtri, & vnum

B efficiantur cum eo: Dona eis cor mundum, & mentem rectam, ob hoc ſupplicamus tibi genibus noſtris, & rogamus te. Da manum tuam Domine, & ſubleua nos à terra, & attolle mentem & intellectum noſtrum. Da nobis mentem intellectiuam, & doctrinam. Fac nos, ſeruos tuos, & cuſtodi nos gratia Spiritus ſancti. Dirige ſpe bonitatis tuæ æternæ hos famulos tuos, per filium tuum vnigenitum Ieſum Chriſtum, cum quo tibi & ſancto ſpiritui eſt gloria & honor, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Poſtea flectit Sacerdos, pedes eorum qui baptizandi ſunt, & dicit: ROGAMVS te, Domine, multiplicibus precibus & gemitibus: rogamus bonitatem tuam Domine omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, pro famulis tuis qui dederunt

C nomina ſua. te (Domine) rogamus vt aperias aures cordis eorum & illumines eos lumine intelligentiæ, & des eis deſiderium cognoſcendi virtutem verbi tui quod docentur, quia poteſtas quæ in te eſt, poteſtas eſt ad miſericordiam, Domine Deus noſter omnipotens.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos verò dicit.

DOMINE Ieſu Chriſte, Deus & Redemptor noſter, qui omnia feciſti: rogamus bonitatem tuam, & quæſumus ô amator humani generis: vt latenter & inuiſibiliter per Spiritum ſanctum aboleas omnes Dæmonas malos qui aduerſantur nobis: coërceas & caſtiges eos, quia ipſe vocaſti populum tuum & hos famulos tuos qui venerunt à tenebris ad lucem, à morte ad vitam, & ab errore ad intelligentiam iuſtitiæ. Poſt cognitionem verò

D tui Deus noſter inſtiſſimè, ſcrutare etiam interiora cordis eorum, ô Domine (quemadmodum dicis, ſcrutabûtur Ieruſalem lucerna ſapientiæ) nec permitte ſpiritum malignum latere in eis. Dona eis munditiam & ſalutem, da eis vitam æternam, genera eos per ablutionem regenerationis in remiſſionem peccatorum, & fac eos habitationem ſancti Spiritus, per filium tuum vnigenitum Ieſum Chriſtum, Dominum, Deum, & Redemptorem noſtrum, quia tibi, cum eo & Spiritu ſancto, conuenit gloria & poteſtas, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Deinde Sacerdos flectit pedes eorum qui baptizandi ſunt, & dicit hanc orationem.

O AMATOR humani generis, miſericors, genitor luminis & vitæ, ſcaturigo omnis munditiæ, tu, omnia quæ facta ſunt, ab origine feciſti, & dediſti ſignum ſin-

E gulis operibus tuis: quia autem idem ipſe mutare potes omnia, muta horum animas, & dona eis ſecundam generationem, cœleſtem: vt non ſint caro, ſed verè filij Spiritus ſancti, per vnicum filium tuum, quia cum eo & Spiritu ſancto, tibi eſt gloria & poteſtas in ſæcula ſæculorum, Amen.

Iterum flectit Sacerdos pedes eorum, qui baptizandi ſunt, & dicit hanc orationem.

DOMINE, ô Domine Pater bonus, Deus noſter omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, qui das vitam animabus noſtris: dirige (quæſumus) eos qui eam quærunt. O amator humani generis, aſpice de cœlo & Sanctuario tuo, & de excelſa ſede regni tui, ſuper hos famulos tuos qui dederunt nomina ſua

sua Ecclesiæ tuæ, vt venerentur nomen tuum sanctum & ei inseruiant. Rege cor eorum, vt fiant tibi vasa electa: apros eos fac Domine ad omne opus bonum, & arce ab eis imminutionem & defectionem fidei pristinam; vt amplectantur verbum tuum sanctum, & accipiant virtutem fidei tuæ, & mandata tua faciant. Spolia eos vetustate, per spem vitæ quæ æterna est. Dele in eis omnem vim inimici. Scrutare eorum corda, vt dicis per Ieremiam Prophetam; scrutabuntur Ierusalem, lucerna sapientiæ: nec permitte, vt Spiritus immundus & malus lateat in eis, nec sint membra carnis, & mens mala: sed dona eis munditiam per hanc aquam sanctam. Da eis veibum vitæ æternæ, & genera eos per ablutionem regenerationis in remissionem peccatorum. Fac eos habitationem sancti Spiritus, per gratiam vnici Filij tui Iesu Christi; nunc & semper, & in sęcula sęculorum, Amen.

Manuum impositio.

Postea imponit Sacerdos manum suam super capita eorum qui baptizandi sunt; & dicit hanc Orationem:

IN NOMINE Filij tui vnici Iesu Christi; cape, munda, & præpara has animas, vt fiant liberæ ab omnibus Dæmonijs & ab omni errore & culpa. Fugiant ab eis omnes tenebræ, & quicquid imminuit fidem, & omnis cogitatio mala, In uomine vnici Filij tui Iesu Christi, munda & libera eas ab omnibus fraudibus Satanæ, in sempiternum: Amen.

Postea detrahunt vestes eorum qui baptizandi sunt, & omnia ornamenta; & erigunt manus eorum dexteras, & aspicere faciunt versus Occidentem, * & abnegant Satanam: qui habet ætatem, ipsemet: si autem infans sit: qui spondent, loquuntur pro eo & dicunt hoc modo.

** Quod enim istinc oriantur tenebræ, aspectus loci illius, in Mysterio significat Principem tenebrarum cui abrenunciatur. Sponsores in Baptismo.*

ABRENVNCIO tibi Satana, & omnibus operibus tuis immundis: omnibus ministris, & incantationibus tuis malis, & omni virtuti tuæ: omnibus principibus tuis, omnibus fraudibus, & omnibus adulationibus & illecebris tuis malis & tenebrosis, & omni iurisdictioni & infidelitati tuæ.

Postea vertunt eorum facies versus Orientem; * & erigunt manus eorum dexreras altè, & dicunt:

** Vt recogitent se conuersos ad eum qui se lucem esse testatur. Ioan. 8. 9. & 12. deinde & recuperasse illic suam hæreditatem, à qua exciderant primi parentis peccato. Gen. 3.*

Credo in te Christe Deus meus; Credo Legi tuæ salutiferæ, & omnibus Angelis tuis viuificantibus, & omnibus operibus tuis quæ dant vitam.

Postea Sacerdos dicit Symbolum Fidei: qui baptizandi sunt, vna cum eo dicunt:

CREDIMVS in vnum Deum Dominum, Patrem omnipotentem, & vnicum Filium eius Iesum Christum Dominum nostrum; & in Spiritum sanctum viuificantem; & Resurrectionem carnis, & in vnicam, Sanctam, quę super omnes est, Ecclesiam Apostolicam; & Credimus vnum Baptismum in remissionem peccatorum, in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos deinde interrogat eos: An non creditis? Ipsi autem ter dicunt: Credimus, Credimus, Credimus: qui quidem ætatem habent; at pro infantibus qui nesciunt loqui, respondent qui vades sunt. Deinde Sacerdos dicit hanc orationem:

Alioqui vetustissima traditio est, Orare ad Orientem. Sap. 16. Ezech. 8. Basil. lib. de Spiritu sancto. cap. 27. Orig. Ho. 5. in Num. & veterum plerique alij. Vsus infantiũ in Baptismo.

DOMINE, ô Domine pater bone, Deus noster omnipotens; Pater Domini Dei, & redemptoris nostri Iesu Christi, Domine cœli & terræ, factor omnium sæculorum; qui donasti intelligentiam ijs qui in terra sunt, per vnicum Filium tuum Iesum Christum Dominum & Redemptorem nostrum; qui præparasti eos ad Regnum cœlorum per hanc vocationem: eosdem confirma virtute tua, & confirma eorum mentem, quia serui tui sunt. Habitet virtus tua in eis, ne reuertantur ad pristinum quod abnegarunt: quin eorum fidem confirma, vt nihil possit separare eos à te. Confirma eos in voluntate fidei quæ est Apostolorum, fides recta & sancta. Fac eos dignos magnitudine gratiæ tuæ: pelle ab eis vetustatem, & innoua vitam eorum, & infunde super eos virtutem Spiritus sancti; vt fiant digni & participes cum filio tuo vnico, & non sint filij carnis sed filij iustitiæ: & sint serui tui sapientes, & credentes, per Iesum Christum; cum quo, tibi, & sancto Spiritui est gloria in
A sęcula sęculorum, Amen.

Postea Diaconus dicit: Humiliate capita vestra.

Deinde Sacerdos flectit pedes eorum qui baptizandi sunt, & orat super eos, dicens.

DOMINE Redemptor noster, amator humani generis, factor cœli & terræ; quia tu solus es qui perficis hoc mysterium; quia te adorat omne genu quod in cœlo est & in terra, & omnis lingua te laudat (iuxta illud Pauli, Redemptor & Dominus noster Iesus Christus omnia operatus est in gloriam Dei Patris,) hos seruos tuos amplectere, qui festinarunt & venerunt vt adorarent te genuflexi.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem dicit.

PROPTEREA precamur & rogamus te, ô amator
B humani generis; omnem inuidiam, & omnem tentationem elonga ab eis: omnem infirmitatem, & omnem afflictionem ab eisdem transfer; scrutare interna eorum, & illumina eorum corda & mentes lumine intelligentiæ. Omne opus Satanæ, & omnem immutationem & defectionem fidei, & omnem adorationem idolorum, ab eis arce. Confirma & dirige eorum corda, per assumptionem Spiritus tui sancti, & per voluntatem filij tui; quæ est sine defectu, nunc & semper, & in sęcula sęculorum, Amen.

Postea Sacerdos accipit oleum, & vngit eorum qui baptizandi sunt, scapulas, granum pectoris, seu os stomachi; & manuũ interiores & exteriores partes, genua, & omnes iuncturas corporis eorũ, in signum Crucis, & dicit:

Vnctio Baptizandorum.

Vngo te. N. oleo lętitię, quod perrumpit omnem vim
C inimici; quod plantatum est in medio ligni oliuæ dulcis quę est Ecclesia sancta Apostolorum Domini

Diaconus, & qui vnguntur, dicunt: Amen.

Sacerdos autem, postquam vnxit eos oleo; dicit hanc orationem: DOMINE; ô Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens; inuocamus nomen tuum sanctum & benedictum, vt discutias & expellas omnem vim aduersantem: rogamus per omnes Sanctos tuos, scrutare famulorum tuorum corda, qui venerunt vt consumment & perficiant gratiam tuam sanctam: & si quas habent reliquias malas dæmonis, quæ lateant; extrahe & extermina ab animabus & corporibus eorum, quia serui tui sunt & credunt in nomine tuo sancto. Innoua eorum vitam, & fac eos dignos qui absque macula & cum
D synceritate suscipiant lumen & signum Christi tui, & gratiam Spiritus tui sancti; quibus compar est tecum honor & lumen: Amen. Indumentum salutis; Amen. Scutum fidei quod expugnari non potest ab inimico: Amen. Fiant oues gregis tui, & filij glorię tuę cœlestis, & hæredes regni tui quod in ęternum non veterascit, neq; corrumpitur: Amen. per Iesum Christum Dominum nostrum; cum quo tibi, & sancto Spiritui est honor & gloria, in sæcula sæculorum: Amen. Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem orat in hunc modum.

ENS Domine pater bone, Deus noster omnipotens: qui finxisti hominem ad imaginem & similitudinem tui, & dedisti ei potestatem vitæ, potestatem quę manet in æternum: & cum cecidisset in peccatum, non deseruisti
E sed correxisti eum salute; incarnatione scilicet filij tui vnigeniti Iesu Christi Domini nostri, qui plenus est salute. Hęc figmenta tua, libera ab operibus inimici, & suscipe ea intra regnum tuum, & aperi oculos cordium eorum: Amen. Clarificentur lumine regni tui, & sit cum eis diuinitas tua per spacium vitæ eorum. Liberet eos ab omni malitia inimici, & à tentatione mala Dęmonij meridiani: Amen. à sagita volante in die: Amen. Et ab opere ambulante in tenebris, & à visione noctis: Amen. Arce ab eis omnes Spiritus immundos: Amen. Et Spiritum malignum, qui perturbat cor: Amen. Et Spiritum erroris, & omnem malignitatem: Amen. Spiritum amoris auri: Amen. & omnem seruiturem idolorum, & spiritum mendacij: Amen.

Psalm. 90.

Et omnem turpitudinem quæ exercetur ex doctrina Sataneę: Amen. Fac eos oues gregis Christi tui: Amen. Et A membra electa Eccleſię tuę, quę eſt ſuper omnes: Amē. Filios luminis, & vaſa ſancta: Amen. Et hęredes regni tui: Amen. Et pugnent in cuſtodiam mandatorū Chriſti, & ea cuſtodiant ſigno immobili: Amen. Et indumentum immaculatum, & inueniant conſtantiam & perſeuerationem quę eſt electorum, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum; cui, tecum, vnà cum ſancto Spiritu conuenit gloria & poteſtas, in ſęcula ſęculorum, Amen.

Poſtea dicit Sacerdos ad fontem Baptiſmi, ſecreto.

DOMINE ſancte, & lux; confirma famulos tuos, & fac eos dignos magna hac gratia: Eccleſia ſcilicet, & Baptiſmo ſancto. Aufer ab eis vetuſtatem, & genera eos ſecunda generatione in vitam ſempiternam. Infunde ſu- B per eos virtutem Spiritus ſancti, & ſapientiam Chriſti tui; ne ſint filij carnis, ſed filij glorię tuæ, & hęredes regni tui, quod nunquam inueteraſcit; in voluntate vnigeniti, cui tecum, vna cum Spiritu ſancto conuenit gloria, diuinitas & honor, in ſęcula ſęculorum, Amen.

Deinde Sacerdos dicit Orationem, Gratiarum actionis; & thus dat:

Diaconus autem legit ex Epiſt. Pauli ad Tit. Cap. II.

APPARVIT enim gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & ſęcularia deſideria, ſobriè & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſęculo, expectantes beatam ſpem & aduentum glorię magni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni C iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum: hęc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio; nemo te contemnat. Admone illos Principibus & Poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſeruientes deſiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem: cùm autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, nō ex operibus iuſtitię quę fecimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti quē D effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum; vt iuſtificati gratia ipſius, hęredes ſimus, ſecundum ſpem vitę æternæ.

Tit. Cap. 3.

Subdiaconus deinde legit ex Epiſtola Ioannis prima, Cap. V.

QVIS eſt qui vincit mundum, niſi qui credit quoniam Ieſus eſt Filius Dei? hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus, non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine. Et Spiritus eſt qui teſtificatur quoniam Chriſtus eſt veritas, quoniam ſunt tres qui teſtimonium dant in cœlo; Pater, Verbum, Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt: & tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & ſanguis; & hi tres vnum ſunt. Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt; E quoniam hoc eſt teſtimonium Dei quod maius eſt; quoniam teſtificatus eſt de Filio ſuo. Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quia non credit in teſtimonium quod teſtificatus eſt Deus de filio ſuo. Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternā dedit nobis Deus: & hęc vita in filio eius eſt. Qui habet filium Dei, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non habet. Hæc ſcribo vobis, vt ſciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij Dei.

Sacerdos autem, qui adiuuat ſacerdotem baptizantem; legit ex actis Apoſtolorum, Cap. VIII.

ANGELVS autem Domini loquutus eſt ad Philippum, dicens, ſurge, & vade contra meridiem ad viam, quæ deſcendit ab Ieruſalem in Gazam, hęc eſt deſerta. Et ſurgens, abijt & ecce vir Æthiops eunuchus, potens, Candacis reginæ Æthiopum, qui erat ſuper omnes gazas eius, venerat adorare in Ieruſalem, & reuertebatur ſedens ſuper currum ſuum, legénſque Iſaïam Prophetam: dixit autem Spiritus Philippo, accede, & adiunge te ad currum iſtum. Accurrens autem Philippus, audiuit eum legentē Iſaïam Prophetam, & dixit, putáſne, intelligis quæ legis? qui ait, & quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi? rogauítque Philippum, vt aſcenderet, & ſederet ſecum. Locus autem ſcripturæ, quam legebat, erat hic: Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt: & ſicut agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt: generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita eius. Reſpondens autem eunuchus Philippo, dixit, obſecro te, de quo Propheta dicit hoc? de ſe, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os ſuum, & incipiens à ſcriptura iſta, euangelizauit illi Ieſum. Et dum irent per viam, venerunt ad quandam aquam: & ait eunuchus, ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus, ſi credis ex toto corde, licet & reſpondens, ait credo filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum. Et iuſſit ſtare currum, & deſcenderunt vterque in aquā Philippus & eunuchus, & baptizauit eum. Cum autem aſcendiſſent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippū, & amplius non vidit eum eunuchus: ibat autem per viam ſuam gaudens.

Tum ſacerdos qui baptizat, dicit.

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus fortis & immortalis, miſerere noſtri Domine.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Accedite ad eum & illuminabit vos, & facies veſtrę non confundentur. Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Deinde legit ex Euangelio Ioannis, Cap. III.

Erat autem homo ex Phariſæis Nicodemus nomine, Princeps Iudęorum: hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei, Rabbi, ſcimus, quia à Deo veniſti magiſter: nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, quomodo poteſt homo naſci cum ſit ſenex, nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire, & renaſci? reſpondit Ieſus, Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos naſci denuo. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Sic eſt omnis, qui natus eſt ex Spiritu. Reſpondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, & dixit ei, tu es magiſter in Iſraël & hęc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus, teſtamur: & teſtimonium noſtrū nō accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo ſi dixero vobis cœleſtia credetis? & nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo. Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipſo non pereat, ſed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei: hoc eſt autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem, erant enim eorum mala opera, omnis enim qui malè agit, odit lucem, &

non

non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

Postea dicit orationem pro infirmis, quæ sequitur: populum prius exhortans ad orandum, hoc modo.

ROGEMVS omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi pro infirmis fratribus nostris, vt omnem languorem, & omnem afflictionem ab eis expellat, & expulso Spiritu infirmitatis, sanitatem eis ipse det, in quo est omnis medelæ potestas, Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro infirmis,

Sacerdos autem dicit.

DOMINE Deus noster omnipotens, rogamus te & quæsumus, infirmis fratribus sanitatem dona: Spiritum infirmitatis dele: omnem ægritudinem, & omnem passionem ab eis transfer. Cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit ad populum

MEDELA animæ, mediator corporis, tu es visitator omnis carnis, & eorum, qui à spiritibus immundis torquentur: libera omnem animam afflictam & oppressam, da ei relaxationem, da quietem. Omnem infirmitatem, & omnem passionem à nobis extermina, & à domo hac, quæ inuocat sanctum & benedictum nomen tuum, & singularum animarum nostrarum infirmitate sanata, perfectam salutem largire, per vnigenitum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Tum Sacerdos hortatur populum, vt oret pro Peregrinantibus, & postea orat.

ROGAMVS etiam omnipotentem Deum Patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi pro fratribus nostris, qui peregrè profecti sunt: & pro eis quos futurum est, vt peregrinentur, siue per mare, siue per flumina, siue per lacus, seu quacúnq; via peregrinationem faciant, vt omnes dirigat ad portum salutarem, qui omnia continet Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro ijs, qui peregrinantur.

Sacerdos autem dicit.

DOMINE Deus noster qui omnia capis, rogamus te, & quæsumus, eorum qui profecti sunt peregrè fratrum nostrorum, & eorũ qui profecturi sunt, dirige gressum, & cum eis sis, vt assequantur quod optant. Cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

DVC eos ad portum salutarem: offer, & redde eos eorum consanguineis cum lætitia & gaudio, vt lætentur, & lætari faciant: per vnicum filium tuum, cum quo tibi & Spiritui sancto est gloria & potestas nunc, & semper, & in sæcula sæculorum: Amen.

Sacerdos postea hortatur omnes, vt orent pro pluuia; hoc modo.

ROGEMVS etiam omnipotentem Deum, Patrem Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi pro pluuia, vt eam mittat illuc, vbi opus est, qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit:

Sacerdos autem dicit.

DOMINE Deus noster omnipotens, rogamus te, & quæsumus, mitte pluuiam tuam ad loca vbi desideratur, lætari fac faciem terræ, imbue sulcos eius, duc semen ad messem, quod ex bonitate tua cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

PRo paupere populo tuo ô Domine, & pro omnibus, qui sperant in te, fac nobiscum iuxta misericordiam tuã, ciba cor nostrum diuinitate doctrinæ, & intelligentia quæ à te est: per vnigenitum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui gloria est & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro fructibus terræ: Sacerdos.

ITERVM rogemus omnipotentem Deum, patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi pro fructibus terræ, vt eos augeat, & vberes faciat, & diuitias gratiæ largiatur Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro fructibus terræ. Sacerdos.

DOMINE Deus noster omnipotens, rogamus te & quæsumus; fructus terræ auge, & vberes fac: lætari fac faciem terræ: imbue sulcos eius, deduc semen ad messem, quod ex bonitate tua est: cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Ob pauperem populum tuum ô Domine, & propter omnes, qui inuocant sanctum nomen tuum: per vnicum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro aquis fluuialibus: Sacerdos.

ROGEMVS etiam omnipotentem Deum Patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi pro aquis fluuialibus, vt crescant ad mensuram suam, & diuitias gratiæ largiatur Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro aquis fluentibus.

Sacerdos autem dicit.

DOMINE Deus noster omnipotens, rogamus te, & quæsumus, fluenta aquarum auge vsque ad mensuram eorum: lætam faciem terræ, imbue sulcos eius, multiplica segetes, & benedic circulo anni benignitate quæ à te est. Cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Ob pauperem populum tuum ô Domine, & propter omnes, qui inuocant sanctum nomen tuum: per vnicum filium tuum, cum quo tibi, & Spiritui sancto est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Pro pace. Sacerdos.

ROGEMVS etiam omnipotentem Deum Patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi, pro pace sanctæ & vnicæ Ecclesiæ Apostolicæ, quæ est super omnes Ecclesias.

Diaconus dicit: Orate pro hac Ecclesia sancta vnica, quæ est congregatio per Apostolos recta in Domino. Sacerdos.

ROGAMVS & petimus à bonitate tua ô amator humani generis, recordare Domine pacis Ecclesiæ sanctę, vnicæ congregationis Apostolicę, quę fuit ab origine, & erit vsq; in finem sęculi. Benedic Domine per eam omni populo & omni alimento. Pacem quę de cœlis est, mitte super vnumquemq; nostri animam, & pacem vitæ nostræ da nobis. Eandem Domine largire regi nostro N. Principibus, ac iudicibus & subditis eius, & congregationi vicinorum nostrorum, tam eorum, qui extra Ecclesiam sunt, quàm eorum qui in ea cõtinentur, & orna eos omni genere pacis. Rex pacis, pacem da nobis, quia omnia nobis dedisti, & fac nos peculiares tibi, quia autẽ pręter te alius est nemo quem cognoscamus, nomen tuum sanctum appellamus & inuocamus, vt viuat anima nostra per Spiritum sanctum, nec inualescat mors peccati super nos famulos tuos, & super omnem populum tuum.

Pro Pontificibus. Sacerdos.

ET iterum rogemus omnipotentem Deum patrem Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi.

Diaconus dicit: Orate pro Principe nostro principe Archiepiscoporum & Episcoporum Domino nostro. N. & pro capite Episcoporum magnę prouinciæ. N. & capite ciuitatis nostræ venerando antistite patre. N. & pro omnibus Episcopis sacerdotibus, & diaconis rectis in fide.

Sacerdos.

ROGAMVS & quærimus à bonitate tua ô amator humani generis, recordare Domine Patris nostri venerandi principis Archiepiscoporum & Episcoporum patris. N. & Domini Archiepiscopi nostri, patris. N. custodiẽdo custodi pro nobis multis annis & longo tempore in iustitia & pace, omnes & Episcopos & sacerdotes, & diaconos rectæ fidei, & omnem imaginem sanctæ vnicæ Ecclesię Christi, quę est congregatio Apostolica: vt fungantur sanctificatione, quam credidisti eis in dignitate

sacerdotij: iuxta voluntatem tuam sanctam ac beatam, & vt absoluant in iustitia & æquitate, & pascant populum tuum in veritate. Orationem quam faciunt pro nobis, & pro omni populo tuo, ipse suscipe in sacrificium tui excelsum cum odore bono suauitatis. Omnes hostes & inimicos eorum arce & constringe sub eorum pedibus quamptimum ipsos autem custodi nobis in iustitia & pace in Ecclesia tua sancta. Amen.

Pro Rege, oratio. Sacerdos

ROGEMVS etiam omnipotentem Deum, patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi pro amatore Dei rege nostro nostro. N. vt regnum eius absque afflictione in pace & in iustitia custodiat qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro Rege. Sacerdos.

DEVS noster, qui omnia contines, rogamus te & quæsumus, regi huius prouinciæ amatori tuo regi nostro vtilitatem suam da: arce vndequaque inimicam ei gentem: loquere iustitiã in corde eius pro sancta Ecclesia tua. Cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Da ei, absque errore conseruare intelligentiam fidei in honorem diuinitatis tuæ, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & Spiritui sancto est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro Congregatione sui cuiusque loci. Sacerdos.

Oratio pro Ecclesia & congregatione. Iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi.

Diaconus dicit: Orate pro Ecclesia sancta, & congregatione nostra, quæ in ea est. Sacerdos.

Quærimus, & petimus à bonitate tua, ô amator humani generis, memento Domine cogregationis nostræ, & benedic ei. Fac eos, vt sint tibi sine diuisione, & sine otio, & faciant voluntatem tuam sanctam ac beatam. Fac eos domum orationis, domum synceritatis, & domum abundantiæ & gratię, gratificare Domine hoc nobis seruis tuis, & post nos venturis, in sæculum. Exurge Domine Deus noster, & dissipentur inimici tui, & fugiant à facie tua omnes qui oderunt sanctum & benedictum nomen tuum. (Psalm 67.) Populi autem tui sint benedicti cum infinita benedictione Angelorum, qui faciunt omnem voluntatem tuã, per gratiam, benignitatem & amorem erga homines filij tui vnigeniti Domini, Dei; & redemptoris nostri Iesu Christi, cum quo tibi & Spiritui sancto est potestas & gloria nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro paruis aut nouis Christianis, seu Catecumenis.

Sacerdos: Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi, pro famulis nouitijs Christianis, vt impartiatur eis tempore idoneo ablutionem regenerationis, remissionem peccatorum, qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro nouis Christianis.

Sacerdos.

Pro Catecumenis oratio. DOMINE Deus noster omnipotens, rogamus te, & quæsumus, famulorum tuorum, qui nõdum adulti sunt Christiani, miserere: omnes reliquias idololatriæ ab eis arce legem tuam, mandata, & iustitiam, & constitutiones tuas impone cordibus eorum, & in tempore idoneo ablutione regenerationis impartire, remissionẽ scilicet peccatorum eorum, & tabernaculum sancti Spiritus eos fac, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro offerentibus munera. Sacerdos.

Pro offerentibus munera oratio. Nihil habentibus quod offerant suscipit bonam voluntatem. Vnde Angelus pacem precatur bonæ voluntatis hominibus.

Iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, pro ijs qui obtulerunt munera sanctæ, vnicæ, quæ est super omnes, Ecclesiæ: sacrificium scilicet primitiarum, decimarum, gratiarum actionis signum & monimentum. Seu autem quis multum obtulerit, seu parum, seu secreto, seu palam, seu volens & non habens, omnium amplectaris voluntatem qui cælestem spiritum donat, & in quo omnium bonorũ operũ est potestas Dominus Deus noster.

A Diaconus dicit: Orate pro ijs, qui obtulerunt munera,

Sacerdos: DOMINE Deus omnipotens, rogamus te, & quæsumus pro ijs, qui obtulerunt dona sanctæ vnicæ, quæ super omnes est, Ecclesiæ, seu multum obtulerint, seu parum, siue secreto, siue palam, siue volentes, & non habentes: omnium voluntatem acceptans, da vnicuique eorum, pro præmio, benedictionem, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amẽ.

Pro ijs qui dormierunt, siue pro mortuis.

Sacerdos.

Rogemus quoque omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi pro ijs, qui dormierunt. (Pro defunctis, oratio.)

B DOMINE viuentium, vita mortuorum, spes desperatorum, auxiliator laborantium, mundator peccatorum, qui mortem otiosam fecisti, & laqueos Satanæ abscindendo salutem generi humano contulisti: rogamus te, & quæsumus ô immortalis, apud quem est thesaurus vitæ, pro ijs qui dormierunt, & quieuerunt in fide, patres primi, principes Archiepiscoporum, Archiepiscopi, Episcopi, Sacerdotes, Diaconi, Antagonistæ, virgines, monachi, doctores coniugati, orbati coniunge, infantes, pupilli, & pro anima famuli tui. N. & pro animabus omniũ quos ipse vocasti de populo iustè & rectè: quiescere fac eorum animas in loco amœno apud aquã quietis, in sinu Abrahæ simul cum Isaac & Iacob, tu, in quo potestas quietis Domine Deus noster.

Diaconus dicit:

C Sacerdos: Domine Deus noster omnipotens, rogamus te, & quæsumus, animas famulorum tuorum, qui dormierunt, & in fide quieuerunt, suscipe, vna cum anima famuli tui. N. & omniũ animas, qui hic mortui, aut moribundi sunt nutri in loco amœno apud aquam quietis in sinu Abrahæ, vna cum Isaac & Iacob dona eis trãsitum animarum suarum sine peccato. Spiritum consolatorem & sedatorem consanguineis eorum mitte. Solare eos, & lætos esse fac in Christo, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & potestas nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos postea imponit manus super eos qui Baptizandi sunt, & dicit. (Manuum impositio.)

D Famulos tuos, qui inseruiunt, & adhærent nomini tuo sancto, & inclinant capita sua ante te protege ô Domine, & cum eis sis. Adiuua eos in omne opus bonum. Excita corda eorum ab omni opere malo, quod in terra fit. Fac eos viuos, vt scilicet cogitent omnia, quæ sunt ad vitam, & recordentur omnium operum tuorum ô Domine, per vnicum filium tuum, vt tibi, & ipsi, sancto Spiritui sit gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Postea dicit sequentem orationem supra fontem. (Fontis benedictio.)

DEVS Prophetarum, Domine Apostolorum, qui nunciasti aduentum Christi tui per os Prophetarum sanctorum, antequam mitteres Ioannes Prophetam, qui præcederet ante te, rogamus te, & quæsumus ô amator humani generis pro famulis tuis, qui venerunt ad te, vt virtus tua adsit huic fonti. Confirma famulos & famulas tuas. Fac eos dignos vt possint inuenire Baptismum tuum, secundam scilicet generationem in remissionem peccatorum, & spem tuam, quæ non fallit. Per vnicum filium tuum, vt tibi & ipsi, & sancto Spiritui sit gloria, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos postea secreto dicit pro se, antequam baptizet.

Misericors, miserator, & clemens, qui scrutaris cor & iecur, & cognoscis abscondita hominis, (nihil enim est quòd à te abscondatur, sed palàm tibi sunt omnia:) tu cognoscis abscondita mea: ne me deseras, neque auertas faciem tuam à me: sed aufer à me hac hora omnem

meam

meam culpam, & absolue horum hominum peccata, qui conuertisti eos ad pœnitentiam, ablue maculas animæ meæ & corporis, & munda iecur meum perfectè virtute tua inuisibili, & dextera tua viuificante confirma me, vt annunciem alijs qui quærunt liberationem à me, id est, fidem, vt eis eam tradam, quos quidem præparauit magnitudo tua inenarrabilis, ô amator humani generis, præterea, ne sim ego vt fetuus peccator qui condemnatur. Absit Domine, non ita fiat: tu enim solus es bonus, & amator es humani generis, non recedam cōfusus: absolue me à peccato meo, & mitte super me auxiliū tuum de cœlo; da mihi virtutem, vt dignè fungar hac magna administratione, mysterio tuo, constitutione cœlesti. Et habitet Christus super eos qui baptizantur, per regenerationem & baptismum qui à me administratur, quia pauper sum ego qui à te peto misericordiam: ædifica eos in fundamento Apostolorum & Prophetarum, nec amplius destrue, sed fac eos plantas veras in Ecclesia tua quæ super omnes est sancta: quæ est Apostolorum: vt ad id se conferant, quod præstat, & glorificetur nomen tuum sanctum in eis, quod in cœlo & in terra, ante omne sæculum, plenum est gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Postea dicit orationem pro pace; quæ est, colum. 79.
Et orationem pro pontificibus, quæ est, 80.
Et orationem pro Congregatione, quæ est, 80.
Et symbolum Apostolorum.

Oleum non benedictum vsus in baptismo. Deinde accipit oleum non benedictum, atque id ter in baptismum infundit; vnaquaque vice in modum Crucis confundens, & dicens.

Benedictus Dominus Deus noster nunc & vsque in sæculum.

Benedictus Dominus Pater ✠ Amen.

Benedictus filius vnigenitus Iesus Christus Dominus noster ✠ Amen.

Benedictus Spiritus sanctus paracletus ✠ Amen.

Angeli praesides. Deinde orat super baptismum, hoc modo.

Devs cœli, Deus luminis, Deus Angelorum qui præsunt iudicibus: Deus Angelorum qui præsunt viribus Regum populorum, & Principum, Deus gloriæ qui habitas super Cherubin & Seraphin, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, qui soluisti animas eorum qui vincti erant peccato, & eos qui affixi erāt tenebris per peccatum, illuminasti plagis passionis vnici filij tui Iesu Christi Domini nostri, qui abegit à nobis passionem, & liberauit nos ab omni onere peccatorum nostrorum: Qui elongasti à nobis omne semen inimicum: quem omnia timent, & reformidant: Creator aquarum, & factor omnium, clamamus ad virtutem tuam sanctam, ad nomen tuum quod superat omne nomen, ad vnicum scilicet filium tuum Iesum Christum qui crucifixus est propter nos tempore Pontij Pilati: rogamus te Domine pro his famulis & famulabus tuis, conuerte, & immutà eos. Amen. Benedic eis, & confirma eos, Amen, vt per hanc aquam & hoc oleum aboleatur omnis vis inimici, Amen. Omnes Spiritus malignos aufer, arce, & disijce, Amen. Omnem adorationem idolorum, & omnem turpitudinem ab eisdem tolle, Amen.

Flatus in aquam baptismi. Et sufflat in aquam ter, in modum Crucis, dicens.

Sanctifica hanc aquam & hoc oleum, Amen. Et sint in ablutionem regenerationis, Amen. Et in vitam æternam, Amen. Et in indumentum immaculatum, Amen. Et in generationem gratiæ, Amen. Et in innouationem Spiritus sancti, Amen. In nomine vnici filij tui Iesu Christi quem baptizari fecisti in Iordane, & sanctificauit, & mundauit eum, & testatus est dicens, qui non fuerit natus ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum cœlorum: deinde præcepit discipu- *Ioan. 3.* lis suis dicens, Ite ergo, & docete omnes gentes, & baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Suscipe Domine famulos & famulas tuas, quia in te est

potestas, & liberatio. O sancte, tona super hanc aquam, A vt ex ea & Spiritu sancto regenerentur hi famuli tui virtute diuinitatis tuæ, qui venerunt ad te, fac eos aptos ad remissionem peccatorum eorum, & ad indumentum immaculatum, in honorem vnici filij tui, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Tum dicit Diaconus: Orate.

Sacerdos autem dicit sanctificationem Iordanis, id est, Baptismi.

Amor Dei, gratia Iesu Christi, & donum Spiritus sancti, sit vobiscum.

Populus autem respondet: Cum spiritu tuo.

Sacerdos autem dicit:

Sursum sint corda vestra. Populus respondet: *Sursum corda.*

Habemus ad Dominum Deum nostrum.

Sacerdos autem dicit:

B Gratias agamus Domino Patri bono.

Populus respondet: Rectum est, & conuenit.

Sacerdos autem dicit: Vere dignum & iustum est.

Benedictus sit Deus excelsus, qui in æternum est fortis super omnia: in quo ea est potestas, vt regat & custodiat mundum. Qui omnia viuificat, in eo enim Spiritus est vitæ: qui alit omnem animam, qui confirmat omnem spiritum: qui virium totius mundi est capax: qui vocauit omnia ex eo quod non est, & fecit omnia. Ipse Domine, qui excelsorum es excellissimus: qui vides & cognoscis finem temporum, & sopitos à somno excitas: qui dedisti vocem omnibus quæ mouentur, commoue hanc aquam, & imple eam Spiritu tuo sancto, & fiat ablutio in secundam generationem, Amen. Et in vitam C æternam, Amen. Vt regenerentur hi famuli & famulæ tuæ. Quemadmodum constituisti Domine intelligentiam & rationem in anima, & per eam regere fecisti hominem, & iudicem fecisti omnium ornamentorum mūdi: quapropter tibi conuenit gloria & magnitudo. Benedictus es Deus super omnes virtutes: benedictus es Deus super omnes principes: benedictus Deus super omnem cogitationem & loquelam: benedictus es Deus super omnem intelligentiam & scientiam, benedictus es Deus supra omnes thronos & regna. Tu misisti aquā & ignem, frigus & glaciem, tempestatem & turbines super terram, & scaturire fecisti aquam de rupe dura; tu es quem vidit mare, & fugit, & Iordanis post te reuersus est, & montes exultauerunt sicut hirci, & colles sicut agni ouium: tu es de quo, & de benignitate cuius, D testimonium dedit Ioannes qui missus est ante te clamans voce præconis in desertum, & dicens. Mundate viam Domini, æquate semitam eius: vox Domini super aquas, Deus gloriæ intonuit. Tona Domine super hanc aquam & oleum, vtrumque præpara, & da eis virtutem, vt fiant baptismus tuus, qui est noua generatio, & vita æterna, & regenerentur hi famuli tui.

Diaconus dicit: Qui sedent surgant.

Sacerdos autem dicit.

Domine, ô Domine pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, factor omnium creaturarum quas ostendunt cœlum, terra, & mare: & omnium quæ in eis latent factor omnium creaturarum visibilium & inuisibilium, E qui congregasti aquas in alueos suos, qui creasti, firmasti & obsignasti & quæ super cœlos sunt: tu coërcuisti mare, & flumina virtute tua: confregisti capita draconis in aqua, tu terribilis es, (quis enim tibi obstare potest?) aspice Domine super hanc, quam fecisti aquam, & da ei gratiam, salutem, & benedictionem Iordanis, vt ab ea fugiant omnia quæ malignātur aduersus creaturas tuas, quoniam inuocaui nomen tuum sanctum & admirandum, quod plenum est gloria & terrore aduersus ea, quę nobis aduersantur.

Diaconus dicit: In Orientem aspicite.

Sacerdos autem subsequitur hoc modo.

Benedictio aquae. Et dissipentur coram signo Crucis omnes vires eorum, qui nobis aduersantūr: & ab ea fugiant omnes dęmones.

qui sunt in aqua & terra, qui non videntur. Nec lateat in hac aqua, superbia tenebrosa, nec descendat cum eis A qui baptizantur, malignus spiritus qui obtenebret eorum mentem, & perturbet cor. Immo, rogamus te omnes Domine, vt facias hanc aquam esse aquam quietis: Amen. Aquam puram in mundationem, Amen. Aquam salutis, Amen. Et vt sit in ablutionem turpitudinis animæ & corporis, Amen. Aquam in absolutionem & remissionem peccatorum, Amen. Lumen animę & corporis, Amen. Ablutio in regenerationem, Amen. In vestem immaculabilem, Amen. In innouationem Spiritus sancti, & in fontem vitæ, Amen.

Qui adstant, dicunt: Amen. Sacerdos.

Quia autem ipse dicis, lauamini, purgate, & expellite malitiam à cordibus vestris: Qui dedisti nobis generationem de cœlo, per aquam & Spiritum sanctum, appare B Domine super hanc aquam, & fac eos mundos qui in ea baptizantur, vt expellant veterem hominem & turpitudinem fallacis voluptatis, & induantur nouo homine, & renouentur iterum per similitudinem creatoris sui, Amen. Fiant participes mortis Christi tui, per baptismum eiusdem vnici filii tui Iesu Christi, Amen. Atque cum eo participes sint resurrectionis eius, & custodiant donum Spiritus sancti, Amen. Abundet super eos doctrina gratiæ tuę, Amen. Et inueniat pignus vocationis de cœlo, quod tuum est, ô Domine: Amen. Connumerentur in congregatione primogeniti, in congregatione scilicet eorum quorum nomina scripta sunt in cœlis; Amen. Per Iesum Christum Dominum nostrum, cum quo tibi est gloria cum sancto Spiritu, nunc & sem- C per, & in sęcula sęculorum, Amen.

Deinde dicit: Sanctus, Sanctus, Sanctus es Deus exercituum: perfectè plenum est cœlum & terra sanctitate gloriæ tuę. Et dicit Populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus es Deus exercituum: perfectè plenum est cœlum & terra sanctitate glorię tuę. Sacerdos autem dicit: Ad te suspicimus, & intendimus oculos cordis nostri in cœlum, rogamus te Domine Deus noster, custodi nos omnes: Deus noster, Deus patrum nostrorum qui creasti cœlum & terram, & omnia ornamenta eorum: creator aquarum, quæ supra cœlos sunt: qui fundasti terram super aquas, qui congregasti aquas in alueos suos, qui cinxisti, & coercuisti mare, & eius profunditatem obsignasti magno nomine signi; quod plenū est gloria, & quod D omnia timent & expauescunt: aspectu Domine fortitudinis & virtutis tuæ. Tu fundasti mare virtute tua, tu cōfregisti capita draconis in aquas: tu scidisti scaturigines & fontes, & dedisti viam aquis: Viderunt te aquæ Domine, & pauerunt profunditates præ multitudine aquarum. Tu es, quem mare rubrum vidit, & timore tui con- *Exod. 15.* stitit. Tu traiecisti Israël, & per Moysen baptizasti eum: tu præcepisti rupi duræ, & effudit aquam populo tuo: tu mutasti aquam amaram, & fecisti eam dulcem. Tu Domine tempore Iesu filij Naue, abstulisti, & reuerti fecisti flumina, quę fluebāt terribiliter. Tu (quis enim sustineat aspectum tuum?) sacrificium quoq; Elię in aqua susce- *3. Reg. 18.* pisti per flammam & ignem de cœlo: Tu es Domine, qui ostendisti per Elisęum aquam generationis vitæ, & E Naaman Syrum mundari fecisti per aquam Iordanis. Tu omnia potes, & nihil est, quod tibi sit impossibile.

Diaconus dicit: Orate. Sacerdos autem dicit.

DOMINE, ô Domine Pater bone, Deus noster rex ordinum cœlestium & terrestrium, aspice, qui sedes super Cherubin, intende oculos qui habitas in cœlo. Aspice, & visita creaturam tuam: da huic aquę donum Iordanis magnum, potens, & cœleste, & descendat Spiritus sanctus super eam, Amen. Dona ei benedictionē Iordanis: da ei virtutem, vt sit aqua vitę, Amen. Aqua sanctitatis, Amen. Aqua mundationis peccatorum, Amen. Aqua lotionis ad regenerationem, Amen. Dona ei, vt siquis est latens extra eam malignus spiritus, non reuertatur amplius ad eos, qui baptizantur, Amen. Nec spiritus diei, Amen. Nec spiritus meridiei, Amen. Nec spiritus vesperi; Amen. Nec spiritus noctis, Amen. Nec spiritus aëris, Amen. Nec spiritus superbiæ, quæ sub terra est, Amen. At arce omnes spiritus malignos *Spiritus nequam.* virtute & benignitate tua, & frangantur coram signo Crucis Filij tui, Amen. In nomine sancto tuo, quod precamur: quod plenum est gloria, & terribile aduersus ea quæ nobis aduersantur: vt omnis qui baptizatur in ea, expellat à se hominem veterem, qui coinquinatus est voluptate erroris, & induatur nouo homine qui innouatur in similitudinem creatoris sui. Illumina eos lumine iustitiæ, qui est Spiritus sanctus, Amen. Et inueniant vitam ęternam, Amen. Firma eorum spem, Amen. Et stent ante thronum Christi tui, Amen. Inueniant remissionem peccatorum suorum, Amen. Et accipiant coronam cœlestem, Amen. Sint, aqua hęc, & hoc oleum benedicta, & plena gloria: & sint sancta, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: in gratiarum actionem populi tui, & omnium qui obtulerunt tibi filios suos famulos tuos, in gloriam & honorem Filij tui sancti. Suscipe eos in sacrificium tuum sanctum & cœleste, tanquam odorem suauem magnitudini tuæ cœlesti, precibus Angelorum, & Archangelorum tuorum Sanctorum. Domine libera populum tuum, & benedic, hęreditati tuę: custodi, & exalta eum vsque in sæculum, Amen. Conserua eum in rectitudine fidei, omni tempore vitę suę, & sit in charitate, quę superat omnem pacem: precibus omnium sanctorum, & intercessione plenę gratia Virginis genitricis Dei Marię, quę in omnibus est sancta: & sancti Ioannis martyris & Bapti- *Sanctorum intercessio.* stę, præcursoris, & ducis vitæ, & omnium Sanctorum quos à primordio elegisti, per gratiam vnici filij tui, cum quo tibi vna cum sancto Spiritu est gloria in sęcula sęculorum, Amen.

Deinde Sacerdos dicit Orationem Euangelij, scilicet.

PATER noster, qui es in cœlis, sanctificetur no- *Oratio Euangelij.* men tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua, si- *Matth. 6.* cut in cœlo, ita & in terra. Da nobis hodie cibum no- *Luc. 11.* strum quotidianum: dimitte nobis offensiones nostras, & errores nostros, & vt nos quoque dimittamus offensiones, quę in nos sunt: & ne inducas nos Domine in tentationem, sed redime, & libera nos ab omni malo. Quoniam hoc est regnum tuum, honor & gloria nunc, & semper, & in sęcula sęculorum, Amen.

Postea dicit Orationem impositionis manuum super eos qui baptizandi sunt: quę est colum. 80.

Accipit postmodum Crucem, & ter ea aquam sulcat in modum crucis, ter clamans.

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Pater, & Filius, & Spiritus san- *Signum Crucis in aqua.* ctus, nunc & semper, & in sęcula sęculorum, Amen.

Descendit postea in fontem, & infundit balsamum in figuram signi Crucis, dicens:

Benedictus est Deus Pater, Amen. ✠
Benedictus est Filius vnicus Iesus Christus: Amen. ✠
Benedictus est Spiritus sanctus paracletus: Amen. ✠

Tum dicit magna voce; Alleluya, dum miscens aquā *Aethiopes faciunt signum Crucis ambabus manibus inuersis, & non vna tantum.* cum balsamo, manu sua dextera dicit. Psalm. 131. Quoniam elegit Dominus Sion in habitationem. Et Psalm. 28. Vox Domini super aquas, Deus glorię intonuit. Et Psalm. 33. Accedite ad eum, & illuminabit vos. Et Psalm. 65. Transmisit nos inter ignem & aquam. Et Psalm. 50. Asperges me Domine Myrto, & mundabor: vsque ad versiculum; Ne proijcias me à facie tua. Deinde dicit: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc, & semper, & in sęcula sæculorum, Amen.

Postmodum dicit: Honor hic omnibus Sanctis, benedictus sit Deus qui illuminat in omne sæculum: Amen.

Tum Diaconus ducit eos qui baptizandi sunt, versus Occidentem, & regredi facit versus Orientem.

Sacerdos autem eos suscipit, & ter mergit, dicens.

EGO BAPTIZO TE, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI PARACLETI, AMEN.

Hoc perfecto, dicit sequentem orationem; pro absolutione seu immutatione aquæ in primam eius naturam.

DOMINE, ô Domine pater bone, Deus noster omnipotens, qui creasti omnia ex eo quod non est, & ex nihilo sapientia tua quæ vera est: tu es, qui congregasti aquas à primordio in vnum cumulum, & definiuisti omnia ab origine mundi magnitudine virtutis tuæ, & intelligentia tua imperceptibili: tu es Domine, qui fecisti hanc aquam in emundationem per gratiam Christi tui super eam, & fecisti eam his qui baptizati sunt, famulis tuis in ablutionem regenerationis, & innouationem à vetere errore, vt ab eo resipiscant, & illuminentur lumine tuo: rogamus te, & quæsumus ô bone, & amator humani generis, vt immutes eam in primum ordinem & in primam naturam supra terram: nobis autem sit auxilium & liberatio, vt semper glorificemus Patrem & Filium, & Spiritum sanctum, & tribuamus tibi honorem nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

ORDO MYSTERIORVM SIVE ADMINISTRATIONIS SACRAMENTI Confirmationis.

Orationes quas dicit Sacerdos, cùm imponit manus super eos qui confirmandi sunt.

Sacerdos primùm agit Deo gratias.

GRATIAS agimus tibi Domine quod feceris famulos tuos dignos secunda generatione, & indumento immaculabili, Amen. Mitte etiam super eos diuitias misericordiæ tuæ, & Spiritum sanctum tuum, quem misisti super Apostolos tuos sanctos. Dic eis, Accipite Spiritum sanctum paracletum: & eodem modo da eum famulis & famulabus tuis.

Diaconus dicit, Humilitate capita vestra coram Domino. *Posteà dicit:* Orate.

Sacerdos autem dicit sequentem Orationem super eos qui baptizati sunt, priusquàm eos vngat balsamo.

DOMINE pater bone, Deus noster, pater Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi, qui solus es in perpetuum, qui generasti hos famulos & famulas tuas ablutione secundæ generationis ad salutem, & largitus es eis remissionem peccatorum, Amen. Et indumentum immaculabile, Amen. Nunc quoque ô Domine mitte super eos Spiritum sanctum paracletum, Amen. Et fac eos participes vitæ æternæ, vt in spe vnici Filij tui Iesu Christi, Domini, Dei, & Redemptoris nostri regenerentur ex aqua & Spiritu sancto, & ingrediantur regnum cœlorum in nomine eiusdem vnici Filij tui: per gratiam scilicet Iesu Christi, Domini & Redemptoris nostri, cum quo tibi & Spiritui sancto est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Postea Sacerdos accipit balsamum; & orat super ipsum, dicens:

Benedictio Balsami.

DEVS, in quo potestas est: qui solus factor es omnium mirabilium: (nihil enim tibi est impossibile:) confirma Domine virtute tua omnem gratiã Spiritus sancti super hoc balsamum. Fiat sanctum, Amen. Fiat signum vitæ, Amen. & confirmatio, famulis tuis, Amen. Per vnicum Filium tuum, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Posteà vngit frontem, dorsum, & oculos eorum in figuram Crucis, & dicit:

Vnctio confirmandorum.

In vnctionem gratiæ Spiritus sancti, Amen.

Vngit nares & labia, & dicit:

Signus regni cœlorum, Amen.

Vngit aures, & dicit:

A Vnctio sancta Dei nostri Christi, & signum quod non aperitur, Amen.

Vngit dorsum, & granum pectoris, seu os stomachi, & dicit:

Perfectio gratiæ Spiritus sancti, fidei, & iustitiæ, Amen.

Vngit tibias & vlnas, genua, & omnes iuncturas eorum, sola pedum, & spinam, & dicit:

Vngo te vnctione sancta; vngo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti paracleti, Amen.

Posteà imponit manum suam super eos, & dicit:

Manuum impositio super confirmandos.

BENEDICTI sitis benedictione Angelorum cœlestium. Benedicat vobis Dominus noster Iesus Christus. ✠ Accipite Spiritum sanctum per virtutem Dei Patris, per virtutem Filij Iesu Christi, & per virtutem Spiritus sancti. Sitis vasa electa & munda Domini nostri Iesu B Christi, cui est gloria cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum.

Tum induunt, qui baptizati sunt, vestem albam, & coronam super capita sua ex myrto, & palma, & rubeam vestem vndulatam & frigiatam, seu acu pictam.

Sacerdos autem orat in hunc modum.

Benedictio coronarum pro baptizatis.

DOMINE Deus omnipotens, pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, qui coronasti Sanctos & Apostolos tuos mundos, Prophetasque & Martyres, qui placuerunt tibi, corona incorruptibili: Tu Domine, bendic his coronis, quas præparauimus, vt imponeremus capitibus famulorum & famularum tuarum, qui participes facti sunt baptismi tui sancti. Sint eis coronæ honoris, gloriæ, & synceritatis: Amen. Coronæ bene- C dictionis & salutis, Amen. Coronæ magnitudinis & fortitudinis, Amen. Coronæ sapientiæ & simplicitatis, Amen. Coronæ decoris, Amen. Auxiliare eis Domine, vt perficiant mandata tua & leges; & inueniant benedictionem regni cœlorum per voluntatem tuam, Pater, Fili, & Spiritus sancte; cui est gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

Posteà accipit coronas in manus suas; & orat in hunc modum.

DOMINE; ô Domine pater bone & Sancte, qui coronasti sanctos tuos corona quæ non corrumpitur, & conciliasti cœlestes cum terrestribus: tu Domine qui præparari fecisti has coronas; benedic eis, qui dignos nos D fecisti qui eas imponeremus capitibus famulorum tuorum: vt sint eis coronæ honoris & gloriæ: Amen. Coronæ benedictionis & salutis: Amen. Coronæ magnitudinis & fortitudinis: Amen. Coronæ sapientiæ & simplicitatis: Amen. Coronæ decoris & iustitiæ: Amen. Coronæ misericordiæ: Amen. Da famulis & famulabus tuis, qui eas induerunt; Angelum pacis, & signum charitatis: & libera eos ab omni cogitatione vana, & à desiderio turpitudinis vanæ, & libera nos ab omni onere & grauedine mala, & ab omni inquinamento inimici: Amen. Et sit super eos tranquillitas: Amen. Audi vocem precum eorum; & impone timorem tuum in mentibus eorũ: Amen. Ale eos omni tempore vitæ eorum: Amen. Nec priuentur aspectu & progenie filiorum: Amen. Filij eorum, & ij quos idem generarint; regene- E rentur: Amen. Fac eos vtiles Ecclesiæ tuæ sanctæ Apostolicæ, & fortes in fide semper: Amen. Doce eos viam iustitiæ: Amen. Per voluntatem Filij tui boni, & benedicti, & Spiritus sancti viuificantis, in sæcula sæculorum: Amen.

Tum imponit manus suas super capita eorum: & dicit.

DOMINE, ô Domine pater bone, Deus noster; imposuimus manibus nostris super capita famulorũ tuorum, coronam honoris & gloriæ: Amen. Coronam fidei, & decoris: Amen. Coronam iustitiæ, quæ non expugnatur ab inimico: Amen. Fac eos plenos gratię Spiritus sancti; per misericordiam & benignitatem amatoris humani generis Fili tui Iesu Christi, cum quo tibi & Spiritui sancto est gloria & potestas, in sæcula sæculorum: Amen.

Posteà sumunt Sacramentum sanctum & viuificans, respondente Sacerdote pro eis: Corpus scilicet sanctum, & sanguinem * venerandum Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi.

* *Videlicet si adulti sint: alioquin enim pueri tantum communicant in Christi sanguine, & eorum immersis.*

Diaconus deinde dat eis lac & mel, & dicit.

Lac & mel immaculatum, in regenerationem: Amen.

Sacerdos autem dicit.

Lac & mel immaculatum in regenerationem per Iesum Christum: Amen.

Et iterum imponit manus suas super eos, & benedicit eis dicens.

BENEDICTVS sit Dominus Deus noster omnipotens pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi. Qui fecisti famulos tuos dignos regeneratione & remissione peccatorum & indumento incorruptibili: Amen. Et pignore quod nō repetitur: Amen. Et, quod bonum est; regno cœlorum: Amen. Et dono Spiritus sancti: Amen. Rogamus te Domine, & quæsumus, ô amator humani generis, vt facias famulos & famulas tuas semper dignos qui sumant corpus & sanguinē venerandum & sanctum Christi tui; & ipsum eis semper concedas, vt pugnent in perfectionem mandatorum & legum tuarum, & inueniant promissionem sanctitatis tuæ ad regnum cœlorum per misericordiam & gratiam amatoris humani generis vnici Filij tui Iesu Christi; cum quo, tibi, & Spiritu sancto est gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

Christi corpus venerandum.

Iterum imponit manus suas super eos, & dicit.

CRESCANT famuli tui Domine ad sapientiam tuam, & memores sint timoris tui. Peruenire fac eos ad ætatem suam: Amen. Et da eis cognitionē iustitiæ: Amen. Et custodi eos in fide tua, absque macula: precibus Dominæ omnium nostrum, genitricis Dei sanctæ & puræ Mariæ; & sancti Ioannis præcursoris; & beati, sancti, & puri Michaelis Archangeli & omnium ordinum cœlestium, & S. Georgij Martyris, & beati, & sancti patris Salamæ manifestatoris luminis: patris Zzchéma, & patris Iuaatā, patris Argaui, & Amiah regis; sancti patris Pantaleonis, & Caleb regis; sancti patris Afizæ, & Deganæ sacerdotis; sancti patris Ioannis, & Antonij, Matrā & Macarij, & Tecla hamanot, in sæcula sæculorum, Amen.

Dei genitrix Maria, Domina nostrū omnium.
Preces Sanctorum.
S. Salamæ.

Oratio super infantes.

DOMINE Deus noster, pater Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi, factor cœli & terræ, qui venire fecisti hominem in lucem; qui custodisti fœtus in vtero, qui dedisti eis vitam & eduxisti in lucem: auge per misericordiam tuam, hos qui oblati sunt tibi: auge in timore tuo, Amen. Custodi carnem seu corpus eorum, ab afflictione & mutilatione, & à peccato libera, Amen. Et serua ab omni errore, à fraudibus satanæ, & ab omni arte inimici, Amen. Qui præparasti ex ore infantium & lactentium, gloriam; ipse Domine benedic his infantibus qui oblati sunt tibi: auge, custodi, & sanctifica eos per gratiam vnici Filij tui Iesu Christi Redemptoris nostri; cum quo, tibi, & Spiritui sancto, est gloria & potestas, in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio pro Benedictione.

O TRINITAS sancta, thesaurus benedictionum; benedic nobis: confirma, custodi, & libera nos à die condemnationis; nec confundamur coram te, & coram Angelis tuis, Amen. Da nobis gaudium per resurrectionem tuam; custodi animam serui tui Claudij regis nostri, & fiat in tempore eius gratia, pax, charitas, & humilitas; per vnicum Filium tuum Dominum & Redemptorem nostrum Iesum Christum, cum quo, tibi, & Spiritui sancto est gloria & potestas, in sæcula sæculorum, Amen.

Psalm. 18.
Claudius Rex Æthiopum.

Hymnus nouelli Christiani.

Et Spiritu principali confirma me,
Vt doceam peccatores viam tuam.
Accedite ad eum & illuminabit vos.
Gustate, & cognoscetis quàm bonus sit Dominus.
Sponsus gloriosus, aquam qui eduxit è rupe;
Apparuit vt aurora, vt stella diluculi.
Exultauerunt fœtus dum essent in tenebris,
Viderunt lumen, aquam vitæ inuenerunt.
In loco amœno, ibi me collocauit,
Et apud aquam quietis educauit me.
Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt.
Lauabo nitidè manus meas, & circundabo altare tuum Domine.
Quæsierunt principes, & adorauerunt idola;
Christus per crucem suam expulit ab eis dæmonas.
Infantes tui Domine lætabuntur palàm
Acceptione aquæ vitalis, in qua nulla est mors.
Ab ortu solis vsque ad occasum
Gratiæ agantur Domino patri bono.
Christe rex sæculorum, laudamus te
Qui ante sæculum fuisti inter sanctos:
Quis similis tibi?

MISSA MOSARABE D. LEANDRO. HISPALENSI EPISCOPO PECVLIARITER IN HISPANIIS VSITATA.

Christiani in Hispania Arabibus præmixti, Mozarabes dicebantur, quasi mixti Arabibus, & Officium diuinum eorum, Mozarabe inde appellationem retinuit. Vsitata fuit hæc Missa iam olim, & maximè D. Leandro Hispalensi, & post D. Gregorium, partim adhuc D. Isidoro. Imò, hac vsa est Hispania, vsque ad tempora Alfonsi sexti, quo tempore, authoritate Gregorij Papæ septimi mutata est: licet & Toleti adhuc in sex parochijs seruetur; & in cathedrali Ecclesia, in sacello fratris Francisci Ximenez; ac Salamanticæ statis etiam diebus, in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in peristylo Templi summi cuius Officij modum & ordinem hic habes.

Vestium sacratarum vsus.

IISDEM vtebantur vestibus sacris, quibus hodie & cōmunibus precationibus cum nostris, quando singulas vestes induebant. Post, faciunt ad altare Exomologesim: & ad altare, capite demisso, ad hūc modum dicunt.

Exomologesis & post eam oratio.
Consentit D. Isidorus de diuinis Officijs, lib. 1. cap. 7.

Per gloriam nominis tui, Christe Fili Dei viui, & per intercessionem virginis Mariæ, B. Iacobi & omnium Sanctorum; auxiliare & miserere indignis seruis tuis, & esto in medio nostri Deus noster, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum.

Respondetur, Amen.

Mox conuertit se ad librum in dextro altaris cornu positum, ac dicit Antiphonam in modum Introitus cum duobus versibus; &, Gloria & honor Patri & Filio & Spiritui sancto, in sæcula sæculorum; Amen.

Atqui illud, Gloria & honor.

Sicut etiam in Concilio Toletano 4. c. 14. cautum est, vt ad eum modum dicatur. Ad quemlibet Versum repetunt partem Antiphonæ, more Responsoriorum nostrorum, vt vulgato more loquar. Gloria in excelsis, dicitur integrè Romano more.

Sacerdos

Sacerdos cantando dicit: **Per omnia sæcula sæculorum:** neque ante orationem dicitur, **Oremus:** neque in fine, **per Dominum,** Sed tantùm respondetur, **Amen.** Alia Sacerdotis conclusio. Resp. **Amen.** deinde dicit Sacerdos. **Per misericordiam tuam Deus noster qui es benedictus, & viuis & regnas in sæcula sæculorum.** Respondetur, **Amen.** Postea: **Dominus sit semper vobiscum.** Respondetur, **Et cum spiritu tuo.** Lectio Isaiæ Prophetæ. Respondetur, **Deo gratias.** Mox legitur Prophetia: qua lecta; rursum Sacerdos. **Dominus sit semper nobiscum.** Respondetur, Et cum **spiritu tuo.** Inde dicitur Tractus duorum vel trium Versuum. Quo finito; Sacerdos inquit: **Silentium facite. Sequentia Epistolæ Pauli Apostoli, &c.** Respond. **Deo gratias.** Mox canitur siue recitatur Epistola. Postquam, libro in alterum altaris cornu translato continuò dicitur Euangelium, ad hunc modum: **Dominus sit semper vobiscum.** Resp. **Et cum spiritu tuo: Gloria tibi Domine.** Finito Euangelio, &c. Respon. **Amen.** Mox Sacerdos: **Dominus sit semper vobiscum.** Resp. **Et cum spiritu tuo.** Posteà dicitur, **Alleluia;** cũ Versu, sicut nunc ante Euangelium cantatur. Sacerdos offert hostiam cum calice, dicens aliquot orationibus deuotis quas hic referre longum esset. Mox thura adolet, non secus atque nunc fit. Quibus peractis, Sacerdos ante medium altaris dicit alta voce: **Adiuuate me fratres in orationibus vestris, & orate pro me ad Deum.**

Huc pertinet quod habet Isidor. de Eccl. c. 8.

Preces vocat hac Isidor. c. 9. Consentit conc. Brac. 1 Can 2. Meminit Isidor. cap. 10. Vtriusq; etiam lectionis. c. 10. 11. & 12.

Respondet Chorus. **Adiuuet te Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.** Deinde cantatur * Sacrificium: nempe Antiphona cum duobus aut tribus versibus. Quod dum fit, Sacerdos lauat manus, dicens: **Lauabo me, inter innocentes, &c.** Ac benedicit oblationem tribus digitis. Postea inclinatus ante altare, submissa voce dicit: **Accedat ad te in humilitate spiritus, &c.** nam Oratio longiuscula est, sed valde deuota; quam claudit elatiore voce dicens: **Per te Deus meus, qui viuis & regnas in sæculum sæculorum, Amen.**

**Consentiunt in hoc conc. Valent. c. 1. ac Tolet. 4 c. 11. & Isidor c. 13. Offertoriũ vocatur ab Isidor. c. 14.*

INCIPITVR MISSA.

Salutatio & responsio.

Sacerdos: **Dominus sit semper vobiscum.** Responsio: **Et cum spiritu tuo.** Oratio de tempore, vel sancto; sine, **Oremus.** in cuius fine respondetur, **Amen.** Deinde Sacerdos: **Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis, & omnia regis in sæcula sæculorũ.** Respons. **Amen.** Si est festum alicuius Sancti, prius legitur aliquid de vita Sancti: deinde fit oratio faciens mentionem etiam de miraculis vel doctrina Sancti. Mox Sacerdos eleuatis manibus, dicit: **Oremus.** Respondet Chorus: **Hagios, hagios, hagios; Domine Deus æterne, tibi laus & gloria.** Deinde alias orationes pro Ecclesia catholica, pro captiuis, infirmis & tribulatis, cum commemoratione Apostolorum, Martyrum quorum multa nomina recitantur, & paulantium: quo nomine illic intelligi puto sanctos Dei Confessores, qui in Domino & sancta pace quieuerũt: nam multa nomina recitantur, & inter ea, Ambrosij, Augustini, Fulgentij, Leandri, Isidori, &c. & omnium Pausantium. Deinde dicit Sacerdos aliam Orationem, festo ac diei cõgruam. Qua finita; Respond. **Amen.** Sacerdos: **Quia tu es vita viuorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium Fidelium defunctorum; in omnia sæcula sæculorum.** Chorus respon. **Amen.** Mox fit oratio ad pacem: qua finita, dicit Sacerdos: **Quia tu es vera pax nostra, &c.** Mox sublatis in cœlũ manibus, dicit: **Gratia Dei Patris omnipotentis, & dilectio Domini nostri Iesu Christi, & communicatio Spiritus sancti, sit semper cum omnibus nobis.** Respondet Chorus, & cum hominibus bonæ voluntatis. Rursus Presbyter: **Quomodò adstatis, pacem facite.** tunc Chorus cantat Respons. **Pacem meam do vobis, &c.** Interea sacerdos accipit pacem de patina dicens: **Habete pacem dilectionis & pacis, vt apti sitis sacrosanctis mysterijs Dei.** Mox dat pacem Diacono vel primo: puer, populo.

Etiam hic Missam incipit Isidorus cap. 15. qui nonnihil dissentit in orationibus.

Hanc orationẽ pro viuis & defunctis tertiam facit Isid. l. cit.

Orationem pro osculo pacis, quartam facit ibid. Isid.

Deinde Sacerdos, iunctis manibus, inclinatus dicit: **Introibo ad altare Dei.** Respond. **ad Deum, qui &c.** Postea manibus ... calicem ... **Aures ad Dominum.** Responsio: **Habemus ad Dominum.** Sacerdos inclinatus, manibus iunctis: **Deo ac Domino nostro Iesu Christo filio Dei, qui est in cœlis; dignas laudes, dignásq; gratias referamus.** Et dicens hæc postrema verba attollit manus in altũ. Respon. Chorus: **Dignum & iustum est.** Sacerdos: **Dignum & iustum est, &c.** Sequitur etiam longa & deuota Oratio. Postea dicitur, **Sanctus:** ferè more nũc vsitato. Deinde post duas Orationes breues, fit consecratio iisdem omnino verbis quibus hodie vtitur Ecclesia. [a] Mox eleuatur sacrosancta Eucharistia. Postea dictis duabus Orationibus succinctis, Sacerdos accipit Corpus Domini de Patina, & ponit super calicem apertum, vt hodie quoque fit, ac dicit alta voce. **Dominus sit semper vobiscum.** Resp. **Et cum spiritu tuo.** Sacerdos: **Fidem quam corde credimus, ore dicamus:** & eleuat secundo corpus Christi, vt videatur à populo. Mox cantatur Symbolum Fidei, [b] ita vt est in Concilio Niceno. Quod dum fit; Sacerdos frangit Eucharistiam per medium, & ponit dimidiam partem in patina, & ex altera parte facit particulas, ex altera rete quatuor. Deinde ponit omnes simul in Patina, in modum Crucis. Habétq; quæque particula, nomen. Quinque priores partes dicuntur, Corporatio, Natiuitas, Circumcisio, Apparitio, Passio: quatuor reliquæ; Mors, Resurrectio, Gloria, Regnum. Postea digitis super Calicem accuratè purgatis, & cooperto Calice, facit **Memento pro viuis,** vt ipsorum more loquar. Mox dicitur Oratio Dominica, ad hunc modum: **Verbum Patris, quod caro factum es vt habitares in nobis: præsta nobis; vt qui te venisse credimus, ab omni peccatorum contagione quum præceptionis tuis oraculis proclamauerimus, liberemur in terris. Pater noster qui es in cœlis.** Respon. **Amen.** Et eodem modo respondetur ad singulas petitiones, præterquam ad illam: **Panem nostrum, &c.** ad quam respondetur, **quia tu es Deus.** Finitis orationis Dominicæ ... dicit orationem deuotissimam, quæ incipit: **Libera à malis; &c.** & tundendo pectus, dicit. **Pone Domine finem peccatis.** Immissio duarum particularum in Calicem. Qua finita, accepta particulam quæ dicitur, Regnum, præmissa oratione ponit super Calicem: mox addita alia, immittit in illum. Post hæc dicit: **Humiliate vos benedictioni;** & certis quibusdam **formulis benedicit** populo. Mox fit secundum Memento vt ita loquar, pro Defunctis. Quo peracto; sumit Corpus & Sanguinem Domini cum quibusdam deuotis precationibus. Atque interim cantatur à Choro: **Gustate & videte quam suauis est Dominus, &c.** Absoluta **communione** cantatur Antiphona. **Refecti Christi corpore, &c.** Et libro in sinistrum altaris cornu translato, dicit Sacerdos Orationem, in cuius fine respondetur: **Amen.** Deinde Sacerdos: **Per misericordiam tuam, Deus noster qui es benedictus, & viuis, & omnia regis in sæcula sæculorum.** Resp. **Amen. Dominus sit semper vobiscum.** Resp. **Et cum spiritu tuo.** Vox Diaconi: **Solemnia cõpleta sunt.** Postea Presbyter vel Diaconus: **Solẽnia completa sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi, votũ nostrum sit acceptũ cum pace.** Resp. **Deo gratias.** Quamdiu tamen operatur Sacerdos, nunquam se conuertit ad populum.

Hanc quintam orationẽ nuncupat Isidorus.

Consecrationẽ & oblationem sextam ibidem nuncupat illis Isidorus.

Cõsecrationem & oblationem sextam ibidem nuncupat orationem.

Altera corporis Domini eleuatio.

Particularum Eucharistia nomina.

Memoria viuorum.

Benedictio populi.

Oratio post communionem.

[a] Mox eleuatur sacrosancta Eucharistia.) *Frater Ioannes Lazarelus Cœlestinus, in Epitome vniuersalis historiæ, mentionem fecit huius sacrificandi ritus, sed paucis: vbi illud addit, quod vbi leuatur Eucharistia, Diaconus cantat alta voce:* Videte in quem creditis, *sed hoc in Hispan. non seruatur.*

[b] ita vt est in Concilio Niceno.) *Consentit in hoc Isidor. c. 16. Atqui Conc. Tol. 3. c. 2. Constantinop. Symbol. meminit. Eodem loco Orat. Dominic. constituunt Conc. Tolet. 4. c. 9. & Isidor. c. 25. vbi septimam hanc orationem nuncupat.*

OFFICIVM DE MYSTERIIS ANTE CONSECRATIS SANCTÆ Quadrageſimæ.

Cum benedixit Sacerdos, & Pſalmus Introitus per verſus recitatus eſt; poſt altam vocem, Pſalmos ad Dominum canimus, Cantica graduum quindecim.

Pſalmos graduum ſic nominant, quòd eorum primus incipiat, Ad Dominum cum tribularer.

AD Dominum cum tribularer, &c. Pſal.119.
Leuaui oculos meos in montes, &c. Pſal.120.
Lætatus ſum in his, quæ dicta ſunt, &c. Pſal.121.
Ad te Domine leuaui oculos meos, &c. Pſal.122.
Niſi quia Dominus erat in nobis, &c. Pſal.123.

In fine huius Pſalmi.

Qui confidunt in Domino, &c. Pſal.124.
In conuertendo Dominus captiuitatem, &c. Pſal.125.
Niſi Dominus ædificauerit ciuitatem, &c. Pſal.126.
Beati omnes qui timent Dominum, &c. Pſal.127.
Sæpe expugnauerunt me, &c. Pſal.128.

In fine, Gloria.

De profundis clamaui ad te, &c. Pſal.129.
Domine non eſt exaltatum cor meum, &c. Pſal.130.
Memento Domine Dauid, &c. Pſal.131.
Ecce quàm bonum, & quàm iocundum, &c. Pſal.132.
Ecce nunc benedicite Dominum, &c. Pſal.133.

Genera Pſalmorum.

Gloria, & nunc. Alleluia, ter. Ad illud autem Domine clamaui, ſtatuimus verſus decem, & Pſalmus Idiomelon diei, bis, & Martyricum, & tria ſimilaria Triodij, & tria Calendarij, ad verſus quatuor. Gloria & nunc. Theotocium, & Staurotheotocium. Quod ſi pro hora non inuenitur Triodium, dicitur præſens Idiomelon, & reliqua. Verſus Idiomeli ſonus 1. bis. Spirituale (fratres) aſſumentes ieiunium; Lingua, ne loquamini dolos; neque ponatis offendiculum fratri in ſcandalum: ſed pœnitentia decorantes animæ lampadem lacrymis, clamemus Domino: dimitte nobis lapſus noſtros, velut clementiſſimus.

Deinde Martyricum. Clementiſſimi Martyres; vos non terra abſcondit, ſed cœlum ſuſcepit. Apertæ vobis ſunt paradiſi portæ, & intus verſantes; ligni vitæ, vſum fructum eſtis conſecuti. Apud Chriſtum intercedite, vt animabus noſtris concedatur pax & magna miſericordia. Verſus alij. Sonus idem. Celebratiſſimi martyres. Ieiunium deſideremus animæ, quod affectus moleſtiſſimos, ope Spiritus tabefacit, & ad diuinas actiones præſtandas vim præbet, & mentem in cœlum ſubuehit, & indulgentiam peccatorum noſtrorum conciliat, & à Deo miſericordiam largitur. Simile. Totum tempus vitæ meæ turpiter, qui conſumpſi Domine, cum meretricibus miſer, quemadmodum ille luxuria perditus, compunctione clamo. Pater cœleſtis, peccaui, propitius eſto, ſalua me. Et ne repellas me, qui à te procul receſſi, & diuinorum operum, nunc factus ſum inops.

Verſus alij ſimilares: Sonus 4. dedisti ſimilitudinem. Tribue mihi compunctionem, & malorũ redemptionẽ & vitæ emendationem, in corporis affectibus nunc demerſo, & à te procul egreſſo ô Deus omnium rex, nullámque ex parte ſpem habenti. Atq; me ſalua intemperantiſſimum, propter multam bonitatem Ieſu omnipotens, animarum noſtrarum Saluator.

Simile. Diuinus Moſes, per ieiunium conſpexit, purificatus Deum deſideratum, hunc igitur æmulata humilis anima mea, ſtude in die temperantiæ, à malis purgari, vt Dominum tibi concedentem remiſſionem, & propitiationem, & redemptionem, conſpicias, qui bonus eſt & clemens.

Introitus, propoſitum. Sonus 4.

Speraui in miſericordia Deus in ſæculum. Verſus. Quid gloriaris in malitia ô potens?

Geneſis Lectio. Noë erat ſexcentenarius, & diluuium factum eſt ſuper terram. Ingreſſus eſt autem Noë, & filij ipſius & vxor eius, & vxores filiorum eius cum eo in
A arcam, propter aquam diluuij, & de volatilibus mundis, & de iumentis mundis, & de volatilibus immundis, & de iumentis immundis, & de reptilibus repentibus ſuper terram bina bina. Ex omnibus ingreſſa ſunt ad Noë in arcam mas, & fœmina quemadmodum præceperat Dominus Deus Noë.

Propoſitum ſonus obliqui 1.

In conuertendo Dominus captiuitatem populi ſui. Verſus. Dixit inſipiens in corde ſuo.

Prou. 9. Iſta parte in habentur quæ deſiderantur.

Parœmiarum Lectio. Fili ſi ſapiens fueris, tibi ipſi ſapiens eris, & proximo tuo. Si autem malus extiteris, ſolus ſuſtinebis mala. Filius eruditus, ſapiens erit. Inſipienti autem miniſtro vtetur. Qui innititur mendacijs ipſe paſcet ventos. Idémq; perſequetur aues pennatas.
B Dereliquit autem vias ſuæ vineæ. Et ab axibus ſuæ agricolationis errauit, proficiſcens per viam inaquoſam, & aruit terra ordinata in ſitieuloſis, colligit autẽ manibus fructuum penuriam. Mulier ſtulta & audax inops pane efficitur, quæ neſcit erubeſcere: ſedit in foribus ſuæ domus ſuper ſellam, apertè in plateis vocans tranſeuntes per viam rectam pergentes in itinere ſuo. Quis veſtrum eſt inſipientiſſimus, declinet ad me. Et vecordibus impero, dicens: Vinum abſconditum ſuauiter attingite & aquam furtiuam dulcem bibite. Illa autem ignorauit, quòd terra ſati ab ipſa perduntur, & in laqueum inferni currunt. Sed exili, ne diù verſeris in loco ipſius, neque affigas oculum tuum ad eam. Sic enim pertranſibis aquam alienam. At ab aliena aqua abſtine & de fonte alieno ne bibas, vt multo tempore viuas, & addantur
C tibi anni vitæ.

Ibidem.

Deinde dirigatur per ordinem ſacra Liturgia myſteriorum antè conſecratorum.

DIVINÆ MYSTERIORVM ANTE CONSECRATORVM LITVRGIÆ declaratio.

In ſancta & magna Quadrageſima, cùm Sacerdos facturus eſt rem diuinam antè conſecratorum; in Offertorio Dominicæ, agit more ſolito. At poſtquam incidit primum panem & ſacrificauit, & punxit; ſcindit etiam alios panes, dicens ad vnumquemque; In memoriam;
D & ſicut eius, & immolatur; &, vnus militum. Deinde infundit in ſacrum Calicem vinum & aquam, recitans conſueta; & regit ipſe cum ſacris velaminibus, & thure adolet commemorans Precem Protheſis, & ſic incipit diuinam Liturgiam, & de more abſoluit. Cùm autem ſignaturus eſt panes dicit: Et fac panem hunc: ſingulari numero, quemadmodum vnus eſt Chriſtus; non vt aliqui imperitè aiunt, Panes hos. Cúmque eleuaturus eſt; omnes ſimul eleuat, & partitur oblatum primum Panem, & partem ponit in ſacrum Calicem, & infundit aquam calidam, vt moris eſt. Deinde acceptam ſacram Fuſcinulam, dextra manu intingit in ſacro Sanguine: Siniſtra autem accepto vnoquoque Pane, ſacram Fuſcinulam infert ſacro tinctam Sanguine & admouet ſacro
E Pani in crucis formam, ad eam partem in qua cælata eſt Crux ſub Pſychia, reponitque Panem in Panario. Præterea aſſumit etiam alios, & in ſingulis agit ſimiliter, cunctóſque ipſos in eodem Panario colligit. Mox Sacerdos, preces tum conſueto perſequitur; & communicat de more, atque ſacrificium perficit; prout conſtitutum eſt. Quando verò Miſſam ante conſecratorum operaturus eſt, ingrediens ſacrarium, Sacerdotalem ſtolam induit; eam ſignó Crucis facto duntaxat oſculatur, nihil prætereà commemorans, niſi; Dominum deprecemur; ſuper vnoquoque indumento.

Diaconus adeptus opportunitatem egreditur, & Sacerdos alta voce pronunciat. Benedictum regnum Patris. Statímque Eccleſię præpoſitus, Venite adoremus, ter. Quin & recitatur exordij Pſalmus. Sacerdos autem

recitat

Haud ſcionem Synapte, verti poſſit, Collecta.

recitat preces de Lucernis. Et poſt abſolutum Pſalmum dicitur Synapte à Diacono : & poſt altam pronuncia- A tionem per verſus memorantur Graduum cantica factis etiam pœnitentijs ad **Alleluia.** In ſingulis porrò Antiphonis, exigua Synapte fit à Diacono, & alta pronunciatio à Sacerdote. Dum verò incipit verſuum pſalmodia, ad ſanctam Protheſin Sacerdos abit & Panem iam conſecratum in panatio acceptum, in ſacra patena cum ſumma veneratione ponit miſſo etiá in ſacrum Calicem vino & aqua iuxta morem ſolitum. Tacet nihilque recitat; ſed thymiama accipiens, Aſteriſcum & Velamina incenſo adolet : deinde illa obtegit, nihil planè dicens, ne quidem Protheſis precem, etiam ſi in aliquibus reperiatur : præter; **Per preces ſanctorum Patrum:** nam præſanctificatum & conſummatū eſt iſtud Sacrificium. Cæterum poſt Cathiſma; **Domine clamaui;** ad ſonum Idiomeli dici, ſtatuimus decem Verſus, & iteramus B Idiomelon : deinde Martyricum, tria ſimilia Triodij, & tria Calendarii, ſiue Menæi; vnum iterantes, **Gloria & nunc Dei partus.**

Introitus ſine Euangelio, ſiue Euangelico codice.

Cum autem dicturus eſt Euangelium; verbi gratia, de inuentione venerandi capitis Præcurſoris, SS. quadraginta Martyrum, Annunciationis, & in magna Hebdomada; tunc cum Euangelio ingreditur. Diaconus **Sapientia recta, lucem hilarem.** Diaconus: **Attendamus.** Sacerdos : **Pax omnibus.** Diaconus : **Sapientia.** Lector : **Prokemenon, & Geneſis, ſecundum Prokemenon** & poſteà altè enunciat. Diaconus; **Iubete.** Sacerdos autem accipiens dextra manu Incenſum & Manuarium cum cereo, ſtat ante ſacram Menſam, & C ſigno Crucis facto ait : **Sapientia recta lumen Chriſti apparet omnibus.** Lector. **Lectio Prouerbiorum, & Parœmia.** Quibus abſolutis, Sacerdos dicit : **Pax tibi.** Diaconus: **Sapientia.** Pſaltes ſiue cantor : **Dirigatur.** Verſus 1. **Domine clamaui.** Verſus 2. **Pone Domine cuſtodiam.** Verſus 3. **Ne inclines cor meum.** Poſt quę facimus tres **Pœnitentias** Deinde Diaconus. **Intentam ſupplicationem :** & reliqua. At ad magnum Introitum; nunc virtutes. Oratio Cherubici non dicitur; ſed thure incenſo, Sacerdos pſalmum recitat quinquageſimum. Ac poſt ſanctorum Donorum preparationem abſoluto; **Nunc virtutes;** mittimus Pœnitentias tres, ſine tegumento exiſtentes. Aufert verò Sacerdos Velamina à ſacris Donis, & ea ſudario velat. Verùm cùm eleuaturus D eſt ſanctum Panem; non detegit quidē ſancta, ſed tectis adhuc diuinis illis Donis, infert Sacerdos manum ſuam multum reuerenter, & ſanctum Panem tangit. Cum veneratione & metu dicente Diacono : **Attendamus:** altè enunciat Sacerdos; **Ante conſecrata Sancta Sanctis :** & reliqua iuxta morem atque ritum.

Intentam ſupplicationem vocant, quæ infra incipiet. Domine Deus noſter.

Diuina myſteriorum iam conſecratorum Liturgia. Diaconus incipit : **Benedic Domine.** a Deinde Sacerdos alta voce : **Benedictum regnum Patris, & Filij, &c.** vt deinceps ſequitur.

Quadrageſima noſtra Miſſarū ſolennia, exceptis Sabbatis & Dominicis, à Chryſoſtomo, non celebrant : Sed ante conſecratis, ſicut nos in ſancto Paraſceues die vtuntur.

SACRA MYSTERIORVM ANTE CONSECRATORVM LITVRGIA

interprete G. Genebrardo Theologo Pariſienſi diuinarum Hebraicarum litterarum, profeſſore Regio.

Hoc ſanctum ſolemnéque officium, ieiunij Quadrageſimæ diebus duntaxat dicitur; vt habetur in 1. Typico. Sacerdos & Diaconus iam accedunt & ingrediuntur, eiuſmodi preces recitant quales in Chryſoſtomi Liturgia. Deinde ſumunt Acerram, & ſuffiunt ter cum reuerentia ad eum locum vbi ſacroſanctus Panis aſſeruatur, commemorantes precem. **Deus propitius eſto mihi.** Tum capit ſacrum Panem Sacerdos cum accommodata veneratione & cura, & ſuper patená ſanctam in 2. Protheſi ponit, cum hac oratione. **Credo Domine & confiteor.** Deinde cum 3. ſupra aſteriſcum thure perfuſum, A collocat, nihil dicens; reuerenter tamen : ſimiliter etiam Velum. Sed in ſacrum poculum, vinum & aquam fundit quantum ſatis eſt, nihil loquens; atque cum velamine tegit pro more 4. cum ſudario reuerenter, & ad ſacram menſam tres Pœnitentias faciens proficiſcitur, ac dicit : **Deus propitius eſto mihi.** oſculatúrque ſanctum Euangelium, & ſacram menſam Diacono ante dicente : **Benedic Domine,** a Sacerdos alta voce. **Benedictum (inquit) regnum Patris & Filij, & Spiritus ſancti; nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.** B **Amen.** b

1. Typicum eſt liber cantic. in quo pſalm. quos vicíſſim vterq; Chorus dicit, guis 102. & 145.

2. Protheſis altariolū à laua altaris in quo Sacerdos præparat ſacra.

3. Stella.

4. ἀὴρ vſu Græcorum chriſtianorum dicitur.

5. In Euchologio ante hæc verba habetur, Proœmijque Pſalmus à deſtinato Monacho dicitur: & poſt hùc Proœmij pſalmum, &c. Preces de pace inita, vel diuinorum cuſtodibus.

Ac poſt Proœmij Pſalmum recitat preces de pace Diaconus; interea orat Sacerdos, aut ſacram Protheſin apparat & componit.

In pace Dominum obſecremus. c
B Pro ſuperna pace, & ſalute.
Pro pace vniuerſi mundi.
Pro ſancta hac domo, &
Pro Archiepiſcopo noſtro N.
Pro pijſſimis, & à Deo ſeruatis.
Pro confligendo & ſubijciendo.
Pro ſancta hac manſione.
Pro temperie aëris.
Pro nauigantibus, & iter facientibus; vt liberentur : ſuccurre, ſalua, miſerere, & cuſtodi.
Per ſanctæ, immaculatæ, ſuper benedictæ. d

Altè Sacerdos.

6. **Quia benedictum & glorioſum eſt, planè honorandum & magnificum nomen tuum Patris, & Filij, & Spiritus ſancti; nunc, & ſemper, & ſæcula ſæculorum.**

C Chorus. **Amen.**

6. Loco huius in Euchologio habetur, Quia decet te omnis gloria, honor, & adoratio Patri & Filio & ſancto Spiritui nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorū, Amen.

Oratio primi Antiphoni, * quam Sacerdos arcanè & tacitè commemorat, Choro legente Pſalmos, **Ad Dominum cum tribularer,** ad vſque, **Gloria Patri :** id eſt, primam ſtationem.

Domine miſerator & miſericors, longanimis & multæ miſericordiæ, exaudi precem meam, & intende voci deprecationis meæ, fac nobiſcum ſignum in bonum, dirige nos in via tua vt ambulemus in veritate tua, lætitia affice corda noſtra ad timendum nomen ſanctum tuum, quia magnus es tu & faciens mirabilia. Tu es Deus ſolus, & non eſt ſimilis tibi in dijs Domine, potens in miſericordia & bonus in fortitudine, ad adiuuandum & conſolandum, & ſaluandum omnes ſperantes in nomen ſanctum tuum.

D Alta voce Sacerdos poſt; **Gloria Patri.**

Quoniam decet te omnis gloria, honor, & adoratio Patri & Filio & Spiritui ſancto, ſemper, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum.

Chorus : **Amen.**

Tunc Chorus recitat reliqua è Chriſmate, nempe ſecundam ſtationem.

χαθίσμα appellant certū pſalmorum numerum. Nam totū pſalterium diuidunt in 20. χαθίσματα quaſi ſedes & pauſas, quas mox videtur appellare Stationem.

Precatio Antiphoni ſecundi, quam Sacerdos commemorat ſecretò.

Domine, ne in furore tuo arguas nos, neque in ira tua corripias nos, ſed fac nobiſcum ſecundum æquitatem tuam, medice & curator animarum noſtrarum, dirigens nos in voluntatis tuæ portum, illumina cordium noſtrorum oculos, in veritatis tuæ agnitionem : & largire E nobis, vt reliquum huius diei in pace & ſine peccato tranſigamus, totum præterà tempus vitæ noſtræ, interceſſionibus ſanctæ virginis Deiparæ, & omnium tuorum ſanctorum.

Diaconus abſoluto dimidio Cathiſmatis; nempe **Gloria Patri.** preces de pace recitat.

Poſt eas altè precatur Sacerdos.

Etiam atque etiam in pace Domini; e &c. **Succurre, ſalua,** &c. **Omnino ſanctæ, immaculatæ, ſuper benedictæ,** &c.

Alta voce.

Quia tuum eſt imperium, & tuum regnum, & potentia & gloria Patris & Filij & ſancti Spiritus, nunc & ſemper, & in ſæculorum ſæcula. f

Chorus. **Amen.**

Post hanc altam orationem, Chorus, tertiam Cathismatis partem incipit. Sacerdos autem, tertij Antiphoni precem secretò commemorat.

Domine Deus noster, memento nostri, peccatorum & inutilium seruorum tuorum, dum inuocamus sanctum & adorabile nomen tuum, & ne confundas nos ab expectatione misericordiæ tuæ, sed largire nobis Deus omnes salutares petitiones, & dignare vt diligamus & timeamus te ex toto corde nostro, atque faciamus in omnibus voluntatem tuam.

Absoluta prece, & Cathismate perfecto, Diaconus Preces de Pace recitat.

Etiam atque etiam in Pace. Succurre, salua. Omnino sancta, immaculata.

Alta voce Sacerdos.

Quoniam tu es Deus noster, Deus miserendi & saluandi, tibíque gloriam referimus Patri & Filio & sancto Spiritui; nunc & semper, & in sæculorum sæcula.

Chorus: Amen.

Tunc Chorus psallit, Domine clamaui.

Sacerdos verò aut Diaconus, thure perfundit primò Prothesin, deinde sanctum Panem, mox sanctam Mensam, & totum sacrarium atque Templum cum vniuerso populo, post Psalmum: Domine clamaui, *psallit proprium canticum Triodij diei, & de Martyribus & de Calendario Mensium siue Menæo. Dúmque canunt;* Gloria Patri. *egreditur Sacerdos & Diaconus cum incenso & lampadibus; & introitum faciūt iuxta morem; recitatque secretò precem hanc Sacerdos.*

Vespere & mane & meridie laudamus benedicimus, gratias agimus, & precamur te Domine omnium humanissime: Domine dirige orationem nostram, sicut incensum, ante te; & ne declinare facias corda nostra in verba malitiæ; sed libera nos ab omnibus animas nostras venantibus, quia ad te Domine, Domine oculi nostri, & in te sperauimus, ne confundas nos Deus noster.

Post hanc precem, benedicit manu Sacerdos dicens:

Benedictus Introitus Sanctorum tuorum perpetuò; nunc, & semper, & in sæculorum sæcula.

Altè. Quoniam te decet omnis gloria, honor, & adoratio, Patrem & Filium & Spiritum sanctum; nunc & semper, & in sæculorum sæcula. *Chorus:* Amen.

Vbi recitauit Chorus 2. *Troparium, dicit Diaconus vel Sacerdos alta voce:* Sapientia recta, &c. *Et Lector dicit* 3. *propositum & Genesin. Quibus absolutis tenens Sacerdos lampadem cum thuribulo dextra manu, altè dicit:* Sapientia. Lumen Christi apparet omnibus.

Et Lector recitat Parœmiam: qua peracta Sacerdos psallit.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum ante te; eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, exaudi me Domine. *Chorus idem etiam repetit. Versus.*

Sacerdos: Domine clamaui ad te. *Chorus:* Dirigatur.

Versus. Sacerdos: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium comprehensionis circum labia mea. *Chorus.* Dirigatur. *Versus. Sacerdos:* Ne declinare facias cor meum in verba malitiæ. *Chorus:* Dirigatur.

Et rursus Sacerdos: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. *Chorus:* Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum: Exaudi me Domine.

Diaconus: Dicamus omnes tota anima, &c. Domine omnipotens Deus, &c. 4. Præterea oremus pro piissimis & 5. diuinitus custoditis.

Hanc precem Sacerdos dicit summissa voce.

6. Domine Deus noster intentam hanc supplicationem suscipe à seruis tuis, & miserere nostri secundum multitudinem misericordiæ tuæ & miserationes tuas demitte super nos & super vniuersum populum tuum, qui à te locupletem misericordiam expectat. *Alta voce.* Quoniam misericors & benignus Deus es, & tibi gloriam deferimus Patri & Filio & sancto Spiritui nunc & semper & in sæculorum sæcula. *Chorus:* Amen.

2. Troparium versum, qui memoriam cōtinet sancti, qui illa die recolitur.
3. Propositum, id est, quod illi proponitur siue titulus lectionis, quæ vaticinando, ea quod Genesim, lectionē ex Genesi. Parœmiam lectionem ex Parœmijs Salomonis.
4. In Euchologio inseritur, Miserere nostri Deus, secundum magnam misericordiā tuam, Oramus te, exaudi, & miserere, & reliqua consueta.
5. Vel diuina custodientibus.
6. In Euchologio inscribitur, Oratio intente supplicationis.

Etiam hic Diaconus pro Cathecumenis eadem dicit, quæ in Chrysostomi & Basilij liturgia.

Orate Cathecumeni Dominum.
Fideles pro Cathecumenis. Instruat eos Verbo,
Reuelet ipsius Euangelium.
Veniat eos sanctæ ipsius Catholicæ.
Salua, Miserere, opitulare: &; Cathecumeni, capita.

Oratio pro Cathecumenis summissa voce.

Devs Deus noster, creator & opifex omnium, qui omnes vis saluari, & ad agnitionem veritatis venire, inspice in seruos tuos Cathecumenos, & redime eos à veteri errore & insidijs aduersarij, & voca eos in vitam æternam, illuminans eorum animas & corpora & cooptans ipsos in rationale tuum ouile, super quod nomen tuum sanctum inuocatum est.

Alta voce Sacerdos: Vt etiam ipsi nobiscum glorificent omnino honorādum & magnificum nomen tuum, Patris, Filij, & sancti Spiritus nunc & semper & in sæculorum sæcula. *Chorus:* Amen.

Hic explicat Sacerdos corporale, vt in Chrysostomi & Basilij Liturgia. *Diaconus.*

Vniuersi Cathecumeni procedite, Cathecumeni procedite; quotquot estis, procedite. Nullus Cathecumenorum (remaneat) Vniuersi Fideles, etiam atque etiam 2. Dominum oremus. *Chorus:* Kyrie eleison.

Hæc sola dicuntur vsque ad tertiam & quartam Hebdomadam. At à quarta, quæ est medij Ieiunij, postquam recitata sunt superiora verba. Vt etiam ipsi nobiscum; &c. *commemoratur* 4. *etiam ista diaconica, siue pacifica.* Vniuersi Cathecumeni procedite; Cathecumeni procedite; qui ad Baptismum vocamini procedite; orate, qui ad Baptismum vocamini. *Chorus.* Kyrie eleison. *Diaconus:* Fideles, pro Fratribus sese ad sanctam illuminationem parantibus, & eorum salute; Dominum oremus. *Chorus:* Kyrie eleison.

Diaconus: Vt Dominus Deus noster firmet eos & potentes faciat, Dominū oremus. *Chorus.* Kyrie eleison.

Diaconus. Illuminet ipsos illuminatione cognitionis & pietatis, Dominum oremus. *Chorus.* Kyrie eleison.

Diaconus. Dignetur ipsos in tempore opportuno, lauachro regenerationis, remissione peccatorum, & indumento incorruptionis, Dominum oremus. *Chorus.* Kyrie eleison. *Diaconus.* regeneret ipsos per aquam & Spiritum, Dominum oremus. *Chorus.* Kyrie eleison. *Diaconus.* Largiatur ipsis perfectionē fidei, Dominum oremus. *Chorus.* Kyrie eleison. *Diaconus.* Colligat ipsos in sanctum & electum suum ouile, Dominum oremus. *Chorus.* Kyrie eleison. *Diaconus.* Salua, Miserere, opitulare, & custodi ipsos Deus gratia tua. *Chorus.* Kyrie eleison. *Diaconus.* Qui ad illuminationem accedit is, capita vestra Domino inclinate. *Chorus.* Tibi Domine, &c.

Precatio pro ijs qui ad sanctum Baptisma præparantur, quam Sacerdos profert tacitè.

Ostende Domine faciem tuam super eos qui se ad sanctum Baptismum præparant, & concupiscunt peccati inquinationem excutere, illustra eos fide, firma spe perfice, charitatis membra Christi tui honoranda effice, qui dedit semetipsum redēptionem pro animabus nostris.

Altè Sacerdos.

Quoniam tu es illuminatio nostra, & tibi gloriam remittimus Patri & Filio & Spiritui sancto, nunc & semper & in sæculorum sæcula. *Chorus.* Amen.

Diaconus. Illuminandi procedite, illuminandi procedite. Vniuersi Cathecumeni procedite, ne quis Cathecumenorum (remaneat.) Quotquot adestis fideles etiam atque etiam in pace Dominum oremus.

Chorus. Kyrie eleison.

Hactenus quæ dicuntur à quarta medij ieiunij Precatio prima Fidelium, submissa voce.

Devs magne & laudabilis, qui viuifica Christi tui morte ad incorruptibilitatem, nos è corruptione transtulisti, tu cunctos nostros sensus à mortali sorte perturbationibus

1. In Euchologio, oratio Cathecumenorum ante sanctam Oblationem.
2. Euchologio interponitur, In pace.
3. Ibid. Hæc vsque quo à quarta medij ieiunij, vbi dicuntur quæcunque sequuntur vsque ad primam fidelium precem.
4. Diaconica, Diaconi verba. Pacifica, preces de pace.

bationibus obnoxia libera, bonum illi ducem internam rationem præponens. Ac oculis abscedat ab omni prauo aspectu auditus ne verbis ociosis intendat, lingua purgetur à verbis non conuenientibus. Purifica labia nostra, quæ laudant te Domine, manus nostras, fac à prauis temperare actionibus, efficere verò quæ tibi solum sunt placita, cuncta nostra membra & cogitationem tua gratia tutam securámque efficiens.

Diaconus, preces de pace, vt in Chrysostomi & Basilij Liturgia.

Succurre, salua, Miserere.
Diem omnem perfectam, sanctam.
Angelum pacis, fidelem ducem.
Indulgentiam & remissionem,
Pulchra & conferentia animabus.
Reliquum vitæ tempus,
Christiani extrema vitæ nostræ.
Per sanctæ immaculatæ. 1.

1. In Euchol. Sapientia, &c.

Alta voce Sacerdos.

Quoniam te decet omnis gloria, honor & adoratio Patrem, & Filium & Spiritum sanctum, nunc & semper & in sæculorum sæcula. Chorus. Amen.

2. Ante hanc Precem, in Euchol. etiã atque etiam in pace Dominum deprecemur.

Precatio Fidelium secunda submissè.

Domine sancte bonitatem omnem superans, obsecramus te qui miseratione es diues, vt propitius sis nobis peccatoribus, & dignos nos effice perceptione vnigeniti filij tui, & Dei nostri, Regis gloriæ, Ecce enim immaculatum ipsius corpus & viuificus sanguis hac nunc hora ingredientia, in hac mensa mystica proponenda sunt, quæ multitudine cœlestis exercitus inuisibiliter stipantur, quorum communionem innocuam nobis tribue, vt per ipsam mentis oculo collustrati, filij lucis & diei efficiamur.

Pacifica Diaconus, vt in alijs.

Succurre, salua. Sapientia.

Altè Sacerdos.

Beneficio & munere Christi tui, cum quo benedictus es, cum sancto & bono & viuifico tuo Spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Chorus. Amen.

Chorus psallit. Nunc Virtutes cœlorum nobiscum inuisibiliter adorant: Ecce enim ingreditur rex gloriæ. Alleluia. Ter.

† Loco istorum, simpliciter in Euchol. Et fit introitus Sanctorum, post quem dicit Diaconus, impleamus vespertinã orationem nostram, vt paulò post.

† Sacerdos autem suffumigat Sancta, & osculatur sudarium adorans & dicit.

Sicut prodigus ille filius veni etiam ego misericors.

Et assumit diuina, vt moris est, cum reuerentia & exit præcedentibus lampadibus atque.

Recordetur omnium nostrũ Dominus Deus in regno suo perpetuo, nunc & semper & in sæculorum sæcula.

Statim ingreditur ad sanctam mensam & deponit sancta adorans & thure adolens omni cum reuerentia. Peracto autem iam dicto hymno per chorum incipit Diaconus.

Impleamus vespertinam orationem nostram Domino. Chorus. Kyrie eleison. Diaconus. Propositis & ante consecratis venerandis donis Dominum deprecemur. Chorus. Kyrie eleison. Diaconus Vt benignus Deus noster, qui suscepit ista in sanctum & supercœleste & intelligibile altare sum in odorem suauitatis spiritualis, vicissim ad nos demittat diuinam gratiam & donum sancti Spiritus, Dominum deprecemur. Chorus. Kyrie eleison. Diaconus. Vt liberemur ab omni angustia, ira, periculo, & necessitate, Dominum deprecemur. Chorus. Kyrie eleison.

Submissè Sacerdos.

Ineffabilium & inaspectabilium mysteriorum Deus, apud quem sunt thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, qui ministerium huius solenuis officij reuelasti nobis & constituisti nos peccatores propter multam misericordiam tuam ad offerendum tibi dona & sacrificia pro peccatis nostris, & populi ignorantijs, ô Rex inuisibilis qui facis magna & imperscrutabilia, insignia & mirifica, quorum non est numerus, respice super nos

A indignos famulos tuos, qui in hoc sancto altari, quasi Cherubico tuo throno assistimus, super quo vnigenitus filius tuus & Deus noster per proposita terribilia mysteria requiescit, & ab omni impuritate nos populúmque tuum fidelem liberans, sanctifica omnium nostrum animas & corpora, sanctificatione stabili, vt conscientia pura, facie secura, corde illuminato, Diuinis his participantes sanctificationibus, & ab eis viuificati vniamur ipsi Christo vero Deo nostro, qui dixit; Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, vt inhabitante in nobis & nobiscum incedente verbo tuo, Domine, efficiamur templum sancti & adorandi tui Spiritus, liberati ab omnibus diaboli insultibus in opera & verba & cogitationes factis, atq; consequamur promissa nobis bona, cum omnibus sanctis tuis ab omni æternitate, tibi placentibus.

B Diaconus preces de pace.

Succurre, salua, miserere.
Vesperam omnem perfectam, sanctam, pacificam.
Angelum pacis, fidelem ducem.
Veniam & indulgentiam peccatorum.
Recta & conferentia animabus.
Reliquum tempus vitæ nostræ.
Christiana extrema vitæ nostræ.
Vnitatem fidei & communicationem.

* Diem in Euchol.

Altè Sacerdos.

Et dignare Domine, vt nos cum libertate & fiducia citra condemnationem inuocare te audeamus, supercœlestem Deum Patrem & dicere.

† Chorus. Pater noster.

* In Euchol. Populus. Alias vbi in hoc exẽplari est Chorus: Illic nihil ponitur, responsióque cohaeret cum præcedentibus.

C Altè Sacerdos.

Quoniam tuum est regnum & potentia, & gloria Patris & Filij & Spiritus sancti, nunc & semper & in sæculorum sæcula. Chorus. Amen. Sacerdos. Pax omnibus. Chorus. Et cum Spiritu tuo. Diaconus. Capita vestra Deo inclinate. Chorus. Tibi Domine.

Inclinatio igitur modicè capite Diaconus, cernens Sacerdotem adorantem, & adorat etiam ipse. Sacerdos autem inclinatus submissè orat.

Deus qui solus es bonus & misericors, qui in excelsis habitas, & humilia respicis, respice misericordi oculo super vniuersum populum tuum & custodi ipsum & dignare vt cuncti nos, citra condemnationem participes simus viuificorum omnium tuorum mysteriorum.

D Tibi enim inclinauimus capita, suscipientes a te diuitem misericordiam.

Altè Sacerdos.

Gratia & miserationibus & benignitate vnigeniti tui Filij, cum quo benedictus es cum sancto & viuifico tuo Spiritu, nunc & semper & in sæculorum sæcula. Chorus. Amen.

Submissè orat Sacerdos.

Attende Domine Iesu Christe Deus noster à sancto domicilio tuo & de throno gloriæ regni tui & veni ad sanctificandum nos qui superiùs cum Patre sedes & hîc inuisibiliter nobiscum ades, atque dignare valida manu tua communicare nobis immaculatum corpus tuum & venerabilem sanguinem, & per nos vniuerso populo.

E Post hanc precem Sacerdos, itemque Diaconus ter adorant, similiter & vniuersus populus, dicentes, ter.

Deus propitius esto mihi peccatori. Sacerdos autem ad recta diuina dona manum mittens, attingit viuificum panem cum reuerentia & metu multo. Et dicente Diacono. Attendamus. Altè Sacerdos ait. Ante consecrata sancta sanctis. * Chorus. Vnus sanctus, vnus Dominus Iesus Christus ad gloriam Dei patris, Amen.

* In Euch. loco istorum, deinde detegens ipsum, perficit communionem diuinorum donorum. Perfecta autem communione & sacris reliquijs de sacra Mensa sublatis, orat Sacerdos, Gratias agimus tibi &c.

Non enim modò panem eleuat. Porro vbi ipsum detexit, communionem sacrarum reliquiarum perficit. Faciunt autem dicúntque Sacerdos, & Diaconus & Chorus eadem, quæ in Chrysostomi Liturgia.

Orat Sacerdos submissè.

Gratias agimus tibi vniuersorum Seruatori Deo pro omnibus quæ præbuisti nobis, beneficijs, & pro com-

munione sancti corporis & sanguinis Christi tui, & rogamus te benignissime Domine, serua nos sub alarum tuarum vmbra & tegumento, dáque nobis vsque ad extremum nostrum Spiritum, dignè participare sanctificationibus tuis, in illuminationem animæ & corporis, ad regnum cœlorum hæreditate possidendum.

A

Diaconus. Recti participantes diuinis sanctis, immaculatis, immortalibus.

Succurre, salua, miserere,
Vesperam omnem perfectam, sanctam.

Altè Sacerdos. Quoniam tu es sanctificatio nostra, tibíque gloriam deferimus, Patri & Filio & Spiritui sancto, nunc & semper & in sæculorum sæcula.

Chorus. Amen.

Oratio in posteriore Ambonis parte ante cancellos, alta voce, recitata à Sacerdote extra Tabernaculum, post completam Missam.

Ambon, locus editus inter Chorum & nauem templi & pulpitum.

Omnipotens Domine qui omnem creaturam in sapientia fabricasti, qui ineffabili tua prouidentia & eximia bonitate adduxisti nos ad venerandos hos dies, ad purificationem animarum & corporum, ad affectuum moderationem, in spem resurrectionis; qui per quadraginta dies tabulas & diuinitùs exaratas literas in manu tribuisti Mosi famulo tuo: concede etiā nobis, ô bone; certamen præclarum certare, cursum ieiunij consummare, fidem indiuiduam seruare, capita inuisibilium draconum conterere, victoresque peccati effici, & citra condemnationem ante tempus adorare etiam sanctam Resurrectionem; quoniam benedictum est gloriosum, venerandum & magnificum nomen tuum; Patris, & Filij & Spiritus sancti; nunc & semper & in sæculorum sæcula. Chorus: Amen.

Etiam hic Chorus psallit, eadem quæ in Chrysostomi & Basilij Liturgia.

ORATIO, DVM COLLIGVNTVR SANCTA SVBMISSE.

B

Domine Deus noster qui adduxisti nos ad venerabiles istos dies, & participes nos fecisti horribilium tuorum mysteriorum, coniunge nos rationali tuo ouili, & hæredes effice regni tui; nunc & semper & in sæculorum sæcula, Amen.

Horribilia mysteria.

Chorus autem recitat Psalmos: Benedicam Dominum, & exaltabo te Domine Deus meus.

Sacerdos autem exit; & stans in loco solito, tribuit Antidotum siue panem benedictum: deinde missionem facit: eadémque legit & agit, quæ in Chrysostomi & Basilij Liturgijs.

BENEVOLO LECTORI G. GENEBRARDVS INTERPRES.

SI quæris, Lector beneuole, cur Ioannes à sancto Andrea in conquirendis quibuscumque ad pia sua instituta pertinentibus diligentissimus & liberalissimus vir; Claudius Sanctius olim præceptor meus eruditissimus, nunc Episcopus Ebroicensis; Iacobus Pamelius solertissimus antiquitatis peruestigator, & alij viri litterati qui Liturgias vndique coaceruarunt; has vnas prætermiserint, De mysterijs ante consecratis, De dormientibus, De sanctis: respondeo; alijs non venisse in manum; alios, existimasse eam quæ est de mysterijs Ante consecratis parum ritè institutam, atque vnum esse è næuis quos Ecclesia Græcis Christianis attribuit. In ijs Maiorum nostrorum memoria fuisse fertur Humbertus quidam Candidæ syluæ episcopus; qui eas vt imperfectas, aduersus Nicetam incessit; illam demùm Missam perfectam esse contendens, quæ benedictione, fractione & distributione constet. Sed & iste, & alij qui eandem sententiam persequuntur; mihi videntur toto cœlo errare. Primùm, quoniam aut illæ rationes nullæ sunt, aut etiam Missa nostra Romana atq; adeò Catholica, quā semel quotannis magno Veneris die agitamus Sacramentis præcedēti die consecratis; labefactanda est. Quid enim etiam ipsa est aliud, quàm τῶν προηγιασμένων; & vt aliter, Patres Græci loquuntur; τῶν ϑείων λειτουργιῶν? nec refert, quòd tale sacrum apud Græcos sæpius in Quadragesima repetatur; apud nos, nisi semel; nempe reliquis diebus præter Sabbatum & Dominicum, quibus solis duobus, solenni ritu, Mysteria consecrant: cùm de re & iure vertatur quæstio, non de temporis προϑέσει. Nescio vnde didicerit Missam illā esse imperfectam, Episcopus quem modò nominaui; quòd ea demùm perfecta sit quæ constat Consecratione, fractione & distributione. Nam illud est, quod quæritur; ne nostra illa quam Paschæ Parasceue conficimus, imperfecta censeatur, & contra institutum Christi & Apostolorum obseruationem celebrata. Itaque dum eam ab imperfectione & vitio asserimus; consecrationem quidem requirimus, sed vniuersè quocumque tandem die illa perfecta sit, modò cætera seruentur quæ Ecclesia (diuini cultus regula & moderatrix) instituit. Deinde suspectum est, quod de fractione & distributione adijcit: nam videtur annuere opinātibus, Sacrum non esse legitimum nisi peracta Consecratione omnes simul communicent. Præterea non videtur considerasse Preces in ea recitatas; quæ adeò piæ sunt, adeò religiosæ, adeò Ecclesiæ nostræ Catholicæ & Romanæ congruētes, adeò appositæ, vt eas non esse à Spiritu sancto dictatas, dubitare nefas mihi videatur. Postremò, nescio quo pacto non probro & contumelia afficit Concilia tam œcumenica quàm Prouincialia, quæ tale Missarum genus certis temporibus imperant, certis prohibent. Canon quinquagesimus secundus sextæ Synodi in Trullum Constantinopolis palatium è totius orbis episcopis conuocatæ, sic loquitur. In omnibus sanctæ Quadragesimæ ieiunij diebus, præterquàm Sabbato & Dominico, & festo Annūciationis die, fiat sacrum Præsanctificatorum ministerium. *Quadragesimus nonus Laodicenæ, multò antiquioris; prouincialis quidem, sed ab OEcumenicis approbatæ & confirmatæ, non diuersum cecinit:* Non oportet (inquit) in Quadragesima panem offerre, nisi Sabbato & solis Dominicis. *Hîc ergo libentiùs duorum insignium Græcorum Patrum, Cabasilæ & Balsamonis testimonia audio; quibus etiam refutantur & repelluntur tela hæreticorum, qui præsentiam corporis Domini, in solo Eucharistiæ vsu constituant. Prioris verba sunt, προηγιασμένα, siue Præsanctificata, habent Christi corpus & sanguinem, quia alijs ante diebus sanctificata & perfecta; Vnde & in ipsa Introductione debent adorari. Posterior, proposito superiori Canoni sextæ œcumenicæ Synodi, commentandi causa subijcit:* Statutum est, vt ieiuniorum dies, luctus & compunctionis dies sint, ad sua vniuscuiusque expianda peccata;

Cassander in Liturgicis.

Vt sol: finem Liturgia haiu.

Cabas. in Exposit. Liturgiæ, ca. 24 Theodorus Balsamon in canon. 52. sextæ Synodi in Trullo.

Deo

Deo autem ſacrificium peragere, eſt panegyrim agitare; Panegyricus autem ſiue feſtiuus dies, nihil eſt aliud quàm gaudium: Cùm ergo nemo poſſit, mœrore & gaudio ſimul affici; ſtatuerunt Patres, ne conficeretur Sacrificium tota Quadrageſima, exceptis Sabbato, Dominico, & Annunciationis feſto; In ijs enim feſtum agitare, non flere aut ieiunare aut genu flectere iuſſi ſumus: *Præſanctificatorum autem miniſterium; non incruentam Sacrificationem dicimus, ſed oblationem priùs oblati & perfecti Sacrificij, ſacriue myſterij. Quæ ratio eò vſque Balſamoni Patriarchæ Antiocheno placuit, vt quinquageſimi primi, Laodicenæ, cau- ſam ex eodem fonte deduxerit.* Non oportet *(habet Canon)* in Quadrageſima, Martyrum Natales per- agere; ſed ſanctorum Martyrum commemorationes facere in Sabbatis & Dominicis. *Vt & reperitur* 33. q. 4. *Canon.* Non licet in Quadrageſima. *Vnde iſtud? (ait Balſamon) Nempe non prohibetur, per totam Quadrageſimam ne fiant, per Sacrificia ſanctorum Martyrum memoriæ; quippe quæ lætitiam non afferunt, ſed tan- tum, ne fiant eorum Natales; vt qui lætitiam afferant & feſtum; &c.*

Quoniam autem diximus; hanc Miſſarum coacernatoribus non veniſſe in manum; percontaberis fortaſſe, vnde ego eam nanciſci potuerim. Certè duo nactus ſum exẽplaria, quorum vnũ fuit à Demetrio Duca, Cretenſi; anno 1526. Clemente ſeptimo Pontifice, editum; & Romam à Claudio Spenceo ſempiternæ memoriæ clariſſimo Theologo allatum, mihíque datum munere. Alterum reperi in Euchologio Græcorum, nonnihil quidem ab illo differens; vt in ſuo loco infra annotabimus. Sed ratio diuerſitatis, quæ tamen minima, explicatu eſt facilis. Pendet enim è diuerſo Sacrifi- cantium ordine; dum, quibuſdã paulùm immutatis vel tranſpoſitis, Callogeri ſancti Montis Athos; rem diuinam ſuo Monaſtico inſtituto congruenter conficiunt: alij, Eccleſiæ magnæ Conſtantinopolitanæ vulgatum vſum ſequuntur.

Nonnulla ſunt in hac Genebrardi obſeruatione acriori iudicio expendenda. Primo immerito carpit Humbertum Siluæ Candidæ Epi- ſcopum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalem, quem fuiſſe virum ſanctiſſimum atq; eruditiſſimum Lanfrancus initio libri de Euchariſtia aduerſus Berengarium affirmat in omnibus probatiſſimum, ſcriptaq; eius aduerſus Nicætam Pectoratum, Græcoſque plurimum laudata, vndecimus annaliũ Eccleſiaſticorum tomus copioſe recenſet. Deinde Humbertus nam penitus perſtringit, & abijcit ritum Græcorũ de præ- ſanctificatis, ſed inuehitur iuſtiſſime in Nicetam, quod morem Latinæ Eccleſiæ reprehenderet, omnibus anni diebus excepto Paraſceues, Eu- chariſtiam conſecrantis: obtendens canonem 52. Trullanum & 46. Laodicenum, qui vetarent in quadrageſima exceptis ſolis Dominicis, & Sabbatis, & feſto Annunciationis, alijs diebus Euchariſtiam confici; ſed vti tantum præconſecratis. Canonem Trullanum hiſce verbis reijcit Humbertus, De Papa Agatone omnino ſcimus, quia nec Sextæ ſynodi per ſe ipſum præſedit, nec aliquibus eius capitulis ſubſcripſit, niſi quæ promulgatæ fuerunt aduerſus Monothelitarum hæreſim. Vos videte, vnde hæc quæ proponitis habeatis, quia Romana Eccleſia talia hactenus ignorauit. Hæc ille. Qui ad concilium Laodicenum iſta reſpondet: Cæteri autem quiuis ſanctorum Patrum conuentus etſi potue- runt de vtilicate & conuerſatione Eccleſiarum ſuarum tractare, nullas tamen traditiones vniuerſali Eccleſiæ præfigere. Ita prudenter Humbertus, indicans ſic ritum illum de præſanctificatis potuiſſe à patribus Græcis in ſuis Eccleſijs haud prorſus abſurde introduci, vt non propterea Romanam Eccleſiam ad illud excipiendum obſtringere ius ipſis fuerit, & neque hinc in crimen arceſſenda illa ſit, ſi illum morem non colat.

Inſuper multis oſtendere nititur Genebrardus in die paraſceues veram & perfectam Miſſam in Romana Eccleſia celebrari, quod tamen non adeo receptum eſt conſenſu omniũ Theologorum, vt non deſint plures doctrina præſtantiſſimi, qui magnis argumentis negent actionem illam quæ in Paraſceue celebratur; proprie eſſe veram perfectam Miſſam, cum eſſentiam veri & perfecti ſacrificij Miſſæ contineri exiſti- ment in conſecratione, & conſumptione, velintque in Paraſceue tantum fieri conſumptionem præconſecratæ hoſtiæ, & eiuſmodi eſſe Græ- corum ritum in præſanctificatis, vide Bellarminum lib. 4. de Euchariſtia cap. 24. & lib. 1. de Miſſa. cap. 27. Denique Genebrardus Nicolaum Cabaſilam & Theodorum Balſamonem appellat duos inſignes Græcos patres, quos nec ita antiquos, ac potius ſciſmaticos, ne dicam hæreticos Romanæ Eccleſiæ infenſos fuiſſe, nulli non compertum.

De Græcorvm ritibvs.

CÆTERVM *in ſuis ritibus, ſatis teſtantur Eccleſiam eſſe Sanctorum communionem. Nam parum à nobis in ſuis rei Diuinæ ritibus differunt; vt taceam fidei capita, de Tranſſubſtantiatione, de veritate corporis & ſanguinis Domini, de Precatione pro mortuis, de inuocatione Sanctorum; &c. quæ planè habent nobiſcum communia.*

Primùm ſingulos habent Papas (ſic enim vocant Presbyteros vel Curiones) in parœciis ſingulis, cum vno Diacono.

Hodie propter tyrannidem Turcarum (opinor) vnam duntaxat Miſſam in ſingulis Eccleſiis dicunt: víxque aliis quàm Dominicis & Feſtis diebus. Ieiuni ſinguli Parrochi, panem Benedictum Feſtis diebus & quoties celebratur, oſculato ſacerdote capiunt: At Paſchatis feſto, poſt auricularem confeſſionem, etiam communicant: ſed ſub vtraque ſpecie: Ad ægrotos tamen panis duntaxat ſpecies defertur. Græcorum auricularis confeſſio. *Veſtes eorum ſacerdotales, ferè cum noſtris conueniunt: niſi quòd vltra nos, habent* ὑπογονάτιον, *q. ſubgeniale, à zona ad lumbos vſque propendens, forma Rhomboïde. Prima ergo veſtis:* στιχάριον, *tunica.* 2. ἐπιμανίκια, *Manipulus.* 3. ἐπιτραχήλιον *ſtola.* 4. ὑπογονάτιον, *ſub- geniale.* 5. φελώνιον, *Caſula.*

Diaconus ſimiliter, nihil amplius quàm apud nos habet, præter Horarium. 1. *ſtolam: & quaſi alas, quibus ex- primatur Angelorum velocitas. In hac ſtola ſcriptus eſt,* Sanctus, *ter.*

Eccleſiam in quinque partes diuiſa. Prima, ἅγιον βῆμα, *ſanctum Tabernaculum, quod gradibus in illam ſcan- datur ſolis Sacrificantibus perуiam: illic ſunt duo Altaria. Maius, in medio:* θυσιαστήριον, *ſacra Menſa, Sancta ſanctorum, Cathedra, Locus Dei, Requies, Propitiatorium, magni Sacrificij officina, Chriſti monumentum, & eius gloriæ tabernaculum: tot enim vocabulis appellatur: Minus Altare, in quo Sacerdos ſacra præparat, Protheſis dicitur: quaſi, propoſitio, quod Panis conſecrandus, in eo primùm ponatur.* † *Secunda,* ἱερατεῖον, *Sacrarium, Chorus, locus Clero & cantoribus deputatus: vbi tabulatum, duo habens oſtia, & vela in vtroque oſtio interiecta.* † 3. ἄμβων, *pulpitum: vbi recitantur Euangelia & Epiſtolæ, & verba fiunt ad populum: Vnde,* εὐχὴ ὀπισθάμβωνος: *Oratio ante cancellos, poſt completam Miſſam.* † 4. ναός, *Templum, Atrium populi, Nauis Eccleſiæ (inde enim Latini cer- tam Templi partem, nauim videntur nominaſſe.) In ima eius parte, ita mulieres à viris ſeparantur vt à nullo videri poſſint: In tabulato ſuperiori, ſunt viri: ex quo, per clatros, ſacra quæ conficiuntur, proſpiciunt.*

Quin; baptisterium, prope προνάον; *id est, Templi vestibulum; vbi erant Pœnitentes.*

†† Sacram supellectilem habent; ζέον, *lagenulâ capiens aquam calidam:* τὸ εἰλητὸν, *Corporale,* ῥιπίδιον, *flabellum:* ἀστὴρ, *&* ἀστερισκὸς; *asteriscus, stellula:* λαβὶς, *fuscina, tenaculum, forcipula:* ἀὴρ, *sudarium quo velantur res sanctæ:* δίσκος, *patena:* δίπτυχα, *tabellæ inscriptæ mortuorum & Sanctorum habentes nomina:* λόγχη, *lanceola qua desecatur* σφραγὶς τῆς προσφορᾶς, *sigillum Oblationis; nempe imago Christi Crucifixi in pane, quæ excisa consecratur: Reliqua enim pars, est* ἀντίδωρον; *quam frustulatim incisam, Sacerdos post Missam diuidit ijs qui Copori & Sanguini Domini non communicauerint. Vnde Antidoron; quasi sit loco doni siue Eucharistiæ: Aliàs,* εὐλογία *dicitur; vt à nobis, panis benedictus. Vale & fruere.*

DE IIS QVI DORMIERVNT.

Cætera è communibus Liturgijs repetuntur.

PROPOSITVM: Sonus 4. Animæ ipsorum in bonis commorabuntur. Versus. Ad te Domine clamabo, Deus meus.

Lectio Pauli, ex Epistola ad Thessalonicenses.

1. Thess. 4. Fratres nolo vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit, sic & Deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum ipso. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quòd nos qui viuimus, qui relinquimur; in præsentia Domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in iussu, in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo: & mortui in Domino resurgent primùm. Deinde nos qui viuimus, qui residui sumus; simul cum ipsis rapiemur in nubibus in occursum Domini, in aëra. Et sic semper cum Domino erimus.

Ioan. 6. Halleluia. Versus. Beati quos elegisti & assumpsisti Domine. De ijs qui dormierunt.

Euangelium secundum Matthæum.

Dixit Dominus ad Iudæos qui ad ipsum venerant: Ego sum panis vitæ. Patres vestri comederunt Manna in deserto, & mortui sunt. Iste est panis qui de cœlo descendit, vt qui ex ipso manducauerit non moriatur. Ego sum panis viuens, qui de cœlo descendit. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et verò panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi in se inuicem, dicentes; quomodo potest ipse nobis dare carnem ad manducandum? Dixit igitur eis Iesus. Amen dico vobis: si non manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Et resuscitabo eum in die nouissimo.

DE SANCTIS.

PROPOSITVM.

Sonus grauis. Lætabitur iustus. Versus. Exaudi Domine iustitiam meam.

Lectio Pauli, ex Epistola ad Hebræos.

Hebr. 13. Fratres, obedite præpositis vestris & obtemperate. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, quasi rationem reddituri; vt cum gaudio istud faciant, & non gementes. Inutile enim vobis istud. Orate pro nobis. Confidimus enim quòd bonam conscientiam habemus, in omnibus benè volentes conuersari. Abundantius autem deprecor vos hoc facere, quò celeriùs restituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ouium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum; aptet vos in omni opere bono, vt faciatis voluntates eius, per Iesum Christum cui gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

A Sonus quartus.

Versus. Iustus sicut palma florebit.

De sanctis; Euangelium secundum Matthæum.

Dixit Dominus suis discipulis. Ingredimini per angustam portam: quoniam lata est ianua & ampla via, quæ ducit ad perditionem; & multi sunt qui ingrediuntur per illam. Et angusta est porta & arcta est via quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui inueniunt eam.

DE PONTIFICIBVS.

SONVS 2.

Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.

B Versus. Quid retribuemus Domino, pro omnibus.

Lectio beati Pauli, ad Hebræos.

Fratres: talis decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus & excelsior cœlis factus; qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum pontifices, priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi ignorantijs. Hoc enim fecit semel, se offerendo. Lex enim homines constituit pontifices infirmitatem habentes. Sermo autem iusiurandi, qui post legem est; Filium in æternum perfectum. Caput autem super ea quæ dicuntur. Talem habemus pontificem, qui sedit in dextra throni magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, & tabernaculi veri quod fixit Dominus & non homo. Halleluia. Sonus 2. Hebr. 7.

C Sacerdotes tui Domine induantur iustitiam

Euangelium secundum Ioannem.

Dixit Dominus suis discipulis. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur & introibit & exibit & pascua inueniet. Fur non venit, nisi vt furetur & mactet & perdat. Ego veni, vt vitam habeant & abundanter habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus: Mercenarius autem cùm non sit pastor, cuius non sunt oues propriæ; spectat lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit eas & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est & non est ei cura de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscor à meis.

D Quemadmodú cognoscit me, Pater, & ego cognosco Patrem; & animam meam pono pro ouibus, & alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili; illásque me oportet adducere, & vocem meam audient. Et fiet vnum ouile & vnus pastor.

DE FESTIS SANCTISSIMÆ DOMINÆ NOSTRÆ DEIPARÆ

semperque Virginis Mariæ.

PROKEIMENON.

Sonus 3. Magnificat anima mea Dominum. Versus. Quia respexisti.

Lectio

Lectio Pauli, ex Epistola ad Hebræos.

Hebr. 9. Fratres: habuit primum tabernaculum iustificationes culturæ, & sanctum sæculare. A Tabernaculum enim constitutum est primum in quo erant candelabrum, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur Sancta. Post secundum autem velum; tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorū, aureum habens thuribulum & Arcam testamenti circumtectam vndique auro; in qua, vrna aurea habens Manna, & virga Aaron quæ floruit, & Tabulæ testamenti. Super ipsam autem; Cherubim gloriæ obumbrantia propiciatorium; de quibus non est nunc dicendum per singula. His autem sic constitutis, in primum quidem tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes perficientes cultus. At in secundum; semel in anno solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro suis & populi ignorantijs. Alleluia. Sonus 4. Audi B filia & vide & inclina aurem tuam.

Euangelium secundum Lucam.

Luc. 10.38. In illo tempore: ingressus est Iesus in pagum quendam. Mulier autem quædam Martha nomine excepit ipsum in domum suam. Huic verò erat soror quæ vocabatur Maria; quæ & sedēs ad pedes eius, audiebat ipsius verbum. Martha autem distrahebatur circa multum ministerium; & instans dicebat: Domine non curæ tibi est, quòd soror mea me solam relinquit ministrare? Dic igitur ei, vt me adiuuet. Respondens autem dixit ei Iesus: Martha, Martha solicita es & turbaris erga plurima. Porrò vnum tibi est necessarium. Maria bonam partem elegit, quæ nō auferetur ab ea. Factum est autem C dum hæc diceret; extollens vocem quædam mulier è turba; dixit ei. Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. Ipse autem dixit: quinetiam beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

DE MARTYRIBVS.

PROKEIMENON; SONVS 4.

Sanctis qui sunt in terra mirificauit.

Versus. Præuidebam Dominum semper in conspectu meo.

Lectio Pauli, ex Epistola ad Ephesios.

Ephes. 6. Fratres confortamini in Domino & in potentia virtutis eius. Induite armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. D Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus Principatus & Potestates, aduersus mundi Rectores tenebrarum sæculi huius; aduersus spiritualia nequitiæ in supercœlestibus. Propterea assumite armaturam Dei, vt possitis resistere in die mala; & omnia cōficientes stare. State igitur succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus assumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela maligni ignita extinguere; & galeam salutis accipite; & gladium spiritus, quod est verbum Dei.

Alleluia. Sonus 2. Versus. Iustus vt palma florebit.

Ant. Expectando expectaui Dominum. E

Euangelium secundum Ioannem.

Ioann. 15. Dixit Dominus suis discipulis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Si mundus vos odio habuerit; scitote, quia me ante vos odio habuit. Si ex hoc mundo essetis; mundus, quod suum esset; diligeret. Quoniam autem non estis de hoc mundo, sed ego elegi vos de mundo; propterea odit vos mundus. Mementote verbi mei, quod ego dixi vobis, Nō est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt; & vos persequentur. Si verbum meum seruauerunt; etiam vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum; quia non cognouerunt eum qui misit me. Si non venissem & locutus fuissem eis; peccatum non haberent. Nunc & prætextum non habent de peccato suo. Qui me odit; etiam Patrem meum odit. Si opera non fecissem in ipsis, quæ nullus alius fecit: peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt & odio habuerunt & me & Patrem meum; sed vt impleatur sermo qui dictus est in lege ipsorum; Quia odio habuerunt me gratis. Psalm. 34.

DOMINICA AD MISSAM;

BEATITVDINES, SONVS 1.

Per esum eduxit è paradiso, inimicus, Adamum: Per crucem autem vicissim, in ipsum Latronem Christus introduxit. Memor esto mei vociferantis, quando veneris in regnum tuum. Crucifixus fuisti innocens; & in monumento volens positus. Sed surrexisti vt Deus, simul excitasti antiquos patres. Recordare mei vociferantis, quando veneris in regnum tuum.

Adoro tuas passiones; glorifico etiam tuam resurrectionem, cum Adam & Latrone; cum voce ad te clamo clara. Memento mei Domine, quando veneris in regnum tuum.

Templum (Saluator) corporis; post triduanam exuscitans sepulturam. Cum Adam, ortos ex Adam simul suscitasti Christe Deus. Memento mei clamantis, quando veneris in regnum tuum.

Vnguentiferæ venerunt lachrymantes, ad monumentum Christe Deus. Valde mane, & in albis inuenerunt Angelum sedentem; quid quæritis? dicentem: Resurrexit Christus; ne ploretis deinceps.

Apostoli tui, Domine; ad montem quem eis constitueras, accedentes (Saluator) te visum adorarunt: quos & misisti ad gentes, baptizare docens eas.

Versus de Trinitate.

Patrem adoremus, & Filiū glorificemus, & sanctum Spiritum Fideles omnes celebremus: clamantes & dicentes, sancta Trias salua nos omnes.

Versus de Deipara.

Matrem tuam adducit tibi in supplicationem populus tuus Christe; intercessionibus ipsius miserationes tuas nobis tribue. Vt te glorificemus qui è sepulchro nobis effulsisti. Virginis Deiparæ inuocatio & intercessio.

DOMINICA AD MISSAM,

BEATITVDINES. SONVS 2.

Recordare misericors, etiam nostri, quemadmodum Latronis in regno cœlorum.

Infernum captiuum reddidisti cruce; vitam autem largitus es mortalibus, & regnum cœlorum.

Lignum anteà exegit Adamum; crux contrà, introduxit Latronem in regnum cœlorum.

Sæpulchrum suscepit te Christe, qui sepulchra inanisti & mortalibus vitam dedisti, vt Deus.

Resurrexisti triduanus, à mortuis; & apparuisti vndecim discipulis.

Saluator in monte Oliuarum.

Apostoli gloriosi, Christi; remissionem poscite Fidelibus, & regnum cœlorum. Apostolorum inuocatio.

Versus de Trinitate.

Patrem glorificemus & Filium & Spiritum sanctum, Fideles; tribus in personis vnum Deum,

Versus de Deipara.

Omnes beamus te puta. Nam sine semine peperisti in carne Deum regem cœlorum.

DOMINICA AD MISSAM;

BEATITVDINES. SONVS 3.

Negligentem, Christe, mandatum tuum, primum patrem Adam paradiso exterminasti. At Latronem qui te misericordem confitebatur in Cruce; in ipso collocasti clamantem, memento mei Saluator in regno.

Crux arma valida contra dæmones. In monte, Moses, manus explicans præfigurabat Crucem, Amalech euertens. Nos autem Fideles hanc contra dæmones arma valida capientes; fide clamamus, memento etiam nostri in regno tuo.

Resurgens à mortuis, simul exsuscitasti nos à passionibus, resurrectione tua Domine: mortis autem vniuersum principatum perdidisti Christe; propterea fide clamamus; memento etiam nostri in regno tuo.

Peccantes nos, mortis damnasti execratione, vitæ largitor Deus noster. In corpore autem tuo citra culpam patiens, Domine; mortales viuificasti clamantes, te cordate etiam nostri in regno tuo.

Vrnam Spiritus aureum, Manna habentem; interpretes tuos Christe, Apostolos effecisti; per ipsos alens cœlesti pane verè, populum tuum fide clamantem tibi; memento mei Saluator, in regno tuo.

Cùm Cruce, sepulturam & sanctam resurrectionem tuam, Saluator, adorantes glorificamus: qui propter nos voluntariè omnia pati voluisti, Deus in carne; & mundum saluasti à maligni seruitute, atque inferni corruptione.

Vnguentum ferentibus mulieribus primis apparuisti, resurgens à mortuis Saluator, vociferatus; Auete: ac per eas, inimicis tuam significasti excitationem Christe: Propterea fide clamamus; memento etiam nostri in regno tuo.

Versus de Virgine.

Aue porta Dei, per quam transijt incarnatus Conditor, signatam seruans te. Aue nubes velox, imbrem Christum ferens. Aue scala & porta cœli. Aue mons Dei, reuera non sectus manibus. David. 2.

DOMINICA AD MISSAM, BEATITVDINES: SONVS QVARTVS.

Per lignum, Adam, à paradiso factus est exul: per lignum Crucis, Latro paradisum incoluit. Nam qui gustauit vetitum lignum; mandatum Conditoris neglexit: at cum Christo crucifixus, Deum cõfessus est latentem. Memento mei in regno tuo.

Exaltatus in Cruce, & mortis soluens potentiam, & verè delens contra nos chirographũ, Domine; Latronis pœnitentiam etiam nobis præbe solus misericors; qui fide clamamus tibi, Christe, multæ miserationis Deus noster: Memento etiam nostri in regno tuo.

Eum qui resurrexit à mortuis, & inferni potentiam spoliauit, & apparuit mulieribus; obsecramus, vt de corruptione liberet animas nostras, perpetuò clamantes, Latronis beneuoli vocem ad ipsum, Memento etiam nostri in regno tuo.

Ad monumentum tuum, Christe, vnguentiferæ venerunt vt te vngerent: nec inuenientes, ô bone vitam afferens immaculatum tuum corpus: hæsitabant cum lachrymis, gementes (Domine) & quærentes te. Vbi autem inuenerunt te, Domine; te desideratum; acclamabant tibi: Memento etiam nostri in regno tuo.

Propter nos, impatibilis, patibilis factus es vt homo; libenter autem in Cruce clauis affixus, nos simul suscitasti: proinde adoramus tuam, cum Cruce passionem & resurrectionẽ; per quæ refecti sumus, per quæ & saluati, clamamus: Memento etiam nostri in regno tuo.

Versus de Trinitate.

Vt Patrem & Filium & Spiritum sanctum, vno animo omnes Fideles, glorificemus dignè, obsecremus Vnitatem diuinitatis in tribus subsistentem hypostasibus, non confusam, simplicem, indiuiduam, & inaccessam; per quam redimimur à supplicijs igne.

Versus de Deipara.

Matrem tuam, Christe; quæ te in carne, sine semine peperit; quæ & virgo verè, etiam post partum mansit, incorrupta; tibi adducimus in intercessionem, Domine misericordissime. Lapsuum veniam largire cunctis qui ci inclamant; Aue *fis, verè thesaurus vitæ. * Gaudeas.

Dominica ad Missam, Beatitudines; Sonus obliqui 1.

A Latro in Cruce, te Deum esse credens, Christe; te est confessus syncerè ex corde. Memento mei, clamans, in regno tuo.

Eum qui in ligno Crucis, vita floruit nostro generi, & tabefecit ortam ex ligno execrationem; vt Saluatorem & Conditorem celebremus.

Morte tua Christe, mortε soluisti potentiam, simúlq; suscitasti ab æuo mortuos te celebrantes Deum verum & Saluatorem nostrum.

Ad tuum monumẽtum Christe, accedentes mulieres illustres quærebant vt te vitæ datorem vngerent. Apparuit autem ipsis Angelus clamans; surrexit Dominus.

B Crucifixo te, Christe, in medio duorum fontium latronum; vnus blasphemans, meritò damnatus est; Alter te confitens, paradisum inhabitauit.

Vniuersam repleuit terram, Apostolorum tuorum sonus, Christe; & imminuit impietatis noctem, irradians cunctis Fidelibus lumen notitiæ.

Apostolorum choro euangelizant mulieres illustres, vociferantes; Christus resurrexit, vt Dominus & opifex; ipsum adoremus.

Versus de Trinitate; siue, Triadicon.

Trinitas indiuisa vnitas, omnium opifex & omnipotens, Pater, Filius & Spiritus sanctus, tu Deus & lumen, téque celebrans adoro.

Versus de Deipara, siue Theotocion.

C Qui consecuti sumus gaudium in tuo conceptu, ô planè immaculata; salutamus te, cum Angelo clamãtes: Aue Mater Emmanuelis, Dei & Saluatoris nostri.

Dominica ad Missam; Beatitudines: Sonus obliqui 2.

Memor esto mei, Deus saluator meus; quãdo veneris in regnum tuum, & salua me velut solus clemens.

Per lignum, Adam deceptum; per lignum Crucis rursum saluasti Latronem clamantem; memor esto mei Saluator in regno tuo.

Inferni portas & vectes contriuisti Christe, suscitasti omnes Saluator clamanres, Gloria exurrectioni tuæ.

Memor esto mei, qui infernum spoliasti sepultura tua; & qui resurrectione tua, gaudio cuncta repleuisti, velut misericors.

D Vnguentiferæ ad monumentum venientes, Angelum clamantem audiebant: Christus resurrexit, illuminans omnia.

Clauis in Crucis ligno confixum Christum, qui mundum ab errore liberauit, communibus vocibus omnes celebremus.

Triadicon.

Patrem & Filium glorificemus, & Spiritum sanctum, dicentes: sancta Trinitas, animas nostras salua.

Theotocion, siue Deipara.

Quæ ineffabiliter ab extremis concepisti & peperisti tuum conditorem proprium; Virgo, te magnificantes serua.

E DOMINICA AD MISSAM; BEATITVDINES: SONVS GRAVIS.

Formosus & pulcher erat Iesu, qui me occidit, fructus. Christus est lignum vitæ; quo vescens, non morior: sed clamo cum Latrone; memor esto mei Domine, in regno tuo.

In cruce exaltatus, misericors; Adami chirographum veteris peccati, deleuisti & saluasti ab errore vniuersum hominũ genus: vnde celebramus te, benefice Domine.

Clauis confixisti in cruce, misericors, nostra peccata Saluator, ac morte mortem interfecisti, excitans mortuos è mortuis. Vnde tuam gloriosam adoramus resurrectionem.

Effudit

Effudit venenum, Serpens; auribus Euæ, olim: Christus autem in ligno crucis effluere fecit mundo dulcedinem; qui clamat, memor esto mei, in regno tuo.

In monumento, vt mortalis, positus fuisti, vita omnium Christe; & portas mortis contriuisti, exurgens ex inferis, triduanus, vt potens; ac omnes illuminasti, te celebrantes: Gloria tibi.

Simul excitasti in tua exurrectione, Adamum, vitæ dator Christe; antiquam incorruptibilitatem largiens, quę erat in paradiso. Proinde clamo cum latrone; memor esto mei, Domine in regno tuo.

Triadicon.

Lumen, Pater; lumen, Filius, Verbum; lumen, Spiritus sanctus: sed vnum lumen, tria, vnus enim Deus in tribus personis, vna natura, & principium insecabile, inconfusum, sęculis antiquis manens.

Virgo Deipara, spes Christianorum.

Theotocion.

Peperisti Filium & Verbum Patris, in carne super terram; vt nouit, ô Dei genitrix, ipse. Proinde Virgo Mater per te ædificati; Aue tibi, Christianorum spes, clamitamus.

DOMINICA, AD MISSAM: BEATItudines. Sonus obliqui. 4.

Memor esto nostri, Christe Saluator mundi: quemadmodum memor fuisti latronis super ligno: & dignos fac nos; ô solus misericors: cęlesti regno tuo.

Ligno affixus Saluator noster; liberè, ligni execratione Adamum liberasti, reddens veluti misericors primam imaginem & paradisi habitaculum.

Audi Adam, & gaude cum Eua, quoniam qui vos ambos antè nudos fecit, & fallacia vos cępit captiuos; in Cruce Christi conficitur.

Ligno, Adam primùm cecidit; ligno Latro secundo seruatus est; & antiquę paradisi vitæ dignitatem assecutus est.

Abite festinanter; Angelus, diuinis inquiebat mulieribus, verbi prędicatricibus: nunciate his, quoniam resurrexit Christus, omnium resurrectio.

Vt in cœlo multitudo Angelorum; sic super terram, hominum genus sanctam collit resurrectionem bonitatis tuæ; Domine. Triadicon.

Expers principij, Trinitas indiuidua essentia, throni eiusdem vnitas, natura eiusdem honoris consors; principio superior gloria & regnum, salua nos qui te fide canimus & celebramus.

Theotocion: siue Versus de Deipara.

Virgo Deipara, Arca noui Testamenti.

Aue Dei amplissimum prædium: Aue Arca noui Testamenti. Aue vrna, è qua manna cæleste, cunctis datum est mortalibus.

MODVLI, QVI PRO MORTVIS CANVNTVR EX HOROLOGIO Græcorum.

Benedictus es Domine; doce me iustificationes tuas.

Sanctorum Chorus inuenit fontem vitæ & paradisi portam. Inueniam & ego viam illam per pœnitentiam.

E Ouis ego sum quę perijt: reuoca me Saluator & salua me.

Qui Agnum Dei prædicasti; & interfecti tanquam agni, & ad vitam senij expertem & perpetuam translati estis; hunc obnixè, ô martyres precamini, vt peccatorum remissionem nobis tribuat. Benedictus, &c.

Qui viam angustam perambulastis, afflictam, ô vos omnes qui in vita crucem velut iugum baiulastis, & me sequuti estis in fide; adeste, percipite quæ paraui vobis brabia & cælestes coronas.

Benedictus, &c. Imago sum ineffabilis gloriæ tuæ; etsi stigmata fero lapsuum: Miserere tui operis Domine, & purifica tua misericordia; expetitámque patriam præbe mihi, Paradisi rursum me ciuem efficiens.

Benedictus, &c. Qui olim de nihilo creasti me & tua

A diuina imagine honorasti; at propter transgressionem mandari tui me rursum expulisti in terram è qua fueram sumptus: ad tuam similitudinem reduc me, pristinam pulchritudinem restaurans.

Benedictus, &c. Requiem dona Deus seruis tuis, & colloca eos in paradiso, vbi sanctorum Chori, Domine, & iusti fulgent tanquam luminaria. Dormientibus seruis tuis requiem præsta, omnes ipsorum culpas dissimulans. Gloria. Triadicum. Trinum fulgorem vnicæ deitatis piè celebremus, clamantes; Sanctus es ô Pater, principij, expers; Fili simul principio carens, & diuine Spiritus: illumina nos, qui te fide colimus, & de igne æterno. Et nunc, Theotochium.

Aue honoranda quæ Deum pepèristi ad omnium salutem, per quam hominū genus salutem reperit. Per te

B enim Dei genitrix pura, benedicta: paradisū inuenimus. Alleluya, Alleluya, Alleluya. Gloria tibi Deus. ter.

Canon supplex, qui de supernis Potestatibus Angelicisq; & omnibus sanctis canitur. *Responsorius beata, prosa Latinorum.*

Ordine Alphabetico quem Latinè seruare non potuit idem Genebrardus, interpres.

Oda 1. Sonus Plagij quarti; Aurigam Pharaonis. α.

Angelorum intercessio.

Verbum principij expers, sacris Cherubim, Seraphim Potestatum, Thronorum, diuinarum Virtutum, Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Dominationum precibus; diuites tuas miserationes nobis, vt clementissimus, tribue. β

Sanctorum omnium intercessio.

A diuua me, Domini præcursor, Christum obsecrans. Prophetarum multitudo, Apostolorum cœtus, Martyrum

C exercitus, vniuersorum Dominum flectite vt saluer ego plurimis irretitus peccatis. γ

Sanctæ mulieres quæ egregiè pugnauistis pietatémque exercuistis: sacrorum Præsulum turba; Sancti & Iusti; honorandi sacri Martyres; vt bona sempiterna consequamur, fide nos beantes, intercedite.

De Virgine. δ

Mentem meam, corporis voluptatibus mancipatam, Domina bonáque mater integram in libertatem assere: & verissimum fœtuum Filij tui, bonis operibus me effice; vt te, obnixius glorificem.

Oda 3. Qui firmasti principio. ε

Ab inimici scandalis; Seraphim liberate me. Potestates, Cherubim, Dominationes, Principatus, Throni,

D Archangeli cum vniuersis Angelis; supplices redemptorem obsecrate. ζ

Vitam eximiam Christum mihi semper, Præcursor impetra, cum Prophetis & choris Apostolorum, Præsulum sanctorum & sacrorum Martyrum per sanguinem consummatis. η

Quam adeptæ estis voluptatem & perennem gloriam mulieres viriliter luctatæ, Hoste præclaris exercitationibus superato, eius vt efficiamur participes, precamini. θ

Deo gratissima, pura & casta Virgo, cum supernis ordinibus, cum sapientibus omnibus Apostolis, Martyribus sacris atque Prophetis; supplica vt perfectam peccatorum remissionem consequamur.

Oda 4. Tu mei Christe. ι

E Vide Christe, nec me spernas, obsecro; omni peccatorum genere implicatum; sed supplicationibus tuorum Angelorum, Martyrum atque Apostolorum, miserere mei, salua me; tuique regni hæredem, vt misericordiæ plenus, effice. κ

S. Ioannes Baptista, lucerna spiritualis.

Præco Christi, Præcursor; cordis mei extinctam lucernam nunc accende, qui iam lucerna spiritualis Solis nominatus es: ac cum Prophetis omnibúsque Sanctis, roga vt in ardenti pœnitentia vitam hanc temporariam transigam. λ

Accende mihi lumen pœnitentiæ, humanissime Iesu; sanctarum mulierum quæ te sanctissimè coluerunt, intercessionibus: Item Pontificum, Martyrum & Apostolorum tuorum; atque vt salutem consequamur, tribue. μ

V irgo sanctissima quæ sola immaculatum assumpto corpore peperisti; illum obsecra, vt in die illa terribili A cunctos nos saluet, à supplicio liberet, æternam vitam atque lumen tribuat cum ijs qui præclare Deum coluerunt.

Oda 5. Vt quid me. ν

S pirituales Virtutes te nunc obsecrant, misericors Domine, Potestates, Throni, Seraphim, Dominationes Angeli cum Archangelis & Principatibus. Propicius esto populo tuo, & vt misericors, salua. ξ

Q ui mirabilem vitam, & à communi hominum more alienam egisti; alienum me fac ab omni supplicio, flecte humanissimum Dominum, comitatus Prophetis diuinis, Apostolis, Præsulibus, sanctisque Martyrum exercitibus. ο

Q ui tuos sacros Præsules & Martyres illuminasti Domine, qui venerabilium mulierum pietatem excolentium diuinum catalogum magnis affecisti præmijs; B horum omnium precibus, mei miserere, qui infinita mea peccata nosti. π

V irgo sanctissima quæ Verbum Dei sanctissimum enixa es, ab anima mea omnem expelle torporem & molestiam, meas cogitationes dirige, vt diuina præstem opera, vt fide & desiderio te glorificem.

Oda 6. Propitius esto mihi. ρ

V t liberer supplicio, apud inferos inflicto, Cherubim, Throni, Dominationes, Angeli, Archangeli, Principatus & Potestates, vniuersæ creaturæ Dominum precamini. σ

C um Apostolorum Choris & Martyrum exercitibus, Præcursor Christi præco, vt nanciscamur hora iudicij misericordiam, à Iesu humanissimo Deo nostro C impetra. τ

T ecla prima princépsque mulierum quæ pugnarunt fortiter, ipsis comitata intercede, vt prauorum affectuũ caligine & varijs tentationibus liberemur. υ

D eo gratissima Domina, te Fideles celebramus. Nam Deum qui omnem celebrationem excedit, peperisti, à quo, precibus obtine immacula, vt vrbem & populum suum in pace conseruet.

Oda 7. Dei condescensus. φ

Angeli, Materiæ expertes.

S ancti Angeli, primi luminis secunda lumina, participatione materiæ experte & beatissima decori excellitis. Itaque clamo, mentem meam illustrate perpetuo, obtenebratam vitæ affectibus. χ

B eatus Apostolorum Chorus, cum diuino præcursore itémque sacris & triumphantibus Prophetis, atque D sanctis Pontificibus, precamini, vt humanissimus benedictus Deus noster, nostra omnium delicta despiciat.

A nimæ meæ, Christe, labores ejice; cámque miserere sacrorum Martyrum, sacrorum Antistitum, & Sanctorum tuorum intercessionibus. Ne pudore afficias me quando tuo throno sistar, benedictus Deus Patrum nostrorum. ω

V t Thronus igne rutilus, Regem creaturæ gestas. Eum Virgo obsecra, cum beatis & sanctis mulieribus, vt me regno suo dignum efficiat; qui tuum patrocinium fideliter cano & celebro.

Oda 8. Septuplum fornacem.

C herubim, igneam habentes formam; Seraphim, multis insignes oculis, Throni, Potestates, Principatus, E Angeli, omnes Archangeli & Dominationes sacræ, cum beato Præcursore, Prophetis, Apostolis, sanctis Præsulibus, vniuersis iustis, orate vt nostri misereatur.

Apostolorum inuocatio.

P ræstate nobis auxilium, Petre, Paule, Iacobe, Bartholomæe, Thoma, Philippe, Andrea, Marce, cum Luca. Amice Christi Ioannes, Simon & Iuda beatissime, Matthiáque maxime; qui errorum insultibus premimur & conturbamur.

S tephane, qui es solaribus fulgoribus fulgidior, Athletarum Christi primus; cum illis supplica, vt omnes nos illustremur, omnémque peccati caliginem effugiamus Domino clamantes; Sacerdotes benedicite, Laïci superexaltate eum in cuncta sęcula.

V estigia sequar, Virgo purissima, Sanctorum qui vitam virtutibus excultam traduxerunt, effice, Hostes maledictione prosequens, qui me immaniter excruciant, & ad carnis prauos affectus assiduis turbis impellunt, vt lętus clamem: Populi superexaltate in cuncta sęcula.

Oda 9. Excelsit super hoc.

D iuinæ Potestates & Cherubim, Seraphim, Dominationes, Angeli, Throni, principatus, omnes etiam Virtutes gloriosissimæ, sacri item Archangeli, precem ad Deum fundite vt probè viuamus, salutem consequamur, & à malis liberemur.

C um vniuersis Prophetis, Prophetarum summe, Pręcursor, nobis postula cuncta bona, qui malè affectibus afficimur, & assiduè praui (Sathanæ) insultibus implicamur, vitæque illecebris; vt vos fide decoremus.

D uodenarius inclytus Apostolorum numerus, vniuersi Martyres, Sacerdotes, beati Prophetæ, Sancti & Iusti, quæque fortiter dimicastis mulieres; pro nobis precem, ad humanissimum Dominum fundite.

B onitatis amantissima Virgo, bonum tuum Filium & Dominum obsecra, vt perpetuo fatigatam insultibus exitialis Draconis & infirmatam meam animam curet, saluet, & cunctis ascensionibus lumen afferentibus bene afficiat.

CANON DE SANCTISSIMA VIRGINE DOMINI IOANNIS MONACHI Zonarę. Est autem poëma contra omnes propemodum hæreses. Eodem Genebrardo interprete.

Respondet Paraclisis Bulæ in Cœna Domini, quæ similiter recitatur in Hebdomade.

Sonus plagij quarti.

Oda 1. Aurigam Pharaonis. Arrius.

S anctissima quæ Deum peperisti, eiusdem cum patre naturæ vnigenitum verbum, coæuum, paris honoris, etiam si insanus Arrius eum creaturam esse senserit à patris essentiâ alienam, illum, vt nos saluet, obsecra.

Sabellius.

O mnium regina tu suscepisti vtero vnam deitatis vnicæ hypostasim, verè trinam habentis subsistentiam, nempe filium, etiam si Sabellius confusionem impiè excogitans, in vnam trium nominum personam improbè trinitatem contraxerit.

Macedonius.

S piritum Dei increatum, qui te obumbrauit, immaculata virgo, Verbo & Patri consubstantialem glorificamus, ab ipso procedentem. Macedonium omnino in suo delirio sinentes, qui eum creaturam opúsque Dei asserebat.

Apollinarius.

D e cœlo descendes Dominus in tuum vterum virgo casta, & carnem assumens mentis participem atque animatam, nostram saluauit naturam, Pœnas autem luat amens ille Apollinarius, qui Domini animam sine mente creatam affirmabat.

Oda 3. cælestis. Nestorius.

E i, qui non te Dei genitricem profitetur, omnium regina virgo, par sit cum Nestorio, qui quidem Christum tenuem prædicabat hominem, téque, qui Dei es genitrix, tantum Christi dicebat genitricem.

Marcion.

Q ui è tuis sanguinibus carnem assumpsit, domina, libera voluntate, contra Marcionem impium tria principia insanè introducentem, ouile tuum fide ipse firmat & munit.

Eunomius.

S upplicationibus tuis virgo tuum ouile libera, è supplicijs æternis, quæ mollissimus Eunomius ad comminationem solo figmento conscripta esse delirabat.

Oda 4. Tu mei Christe. Eutyches.

E utyches infantilem hæresim profundebat, in Christo post vnionem vnicam esse naturam, corpus videlicet, quod, virgo, Dominus assumpsit, vnius nobiscum essentiæ, nequaquam sentiens cum Seuero, quorum opinionem nos despuimus.

Manes.

M anus tua immaculate fili, me formauit, quæ & vniuersum

uerſum mundum conſtituit, etſi iuxta ſuum nomen furens Manes duo introduxerit principia, duóſque docuerit Deos, vnum quidem bonum, alterum prauum, creaturas ipſis diſpertiens. Idem.

Iſte miſer, pura virgo, etiam corporationem filij tui in figura fuiſſe aſſeruit, nec veram eam arbitratus, paſſum fuiſſe opinione dumtaxat, prodidit, impiè introducens diuinitatis vnicam in Chriſto naturam. Ab huius igitur mania & furore, fac liberemur. Arrius.

Corpus Chriſti inanimatum aſſirmabat, Arrius, quaſi ipſi ſola diuinitas ſufficeret animæ locum, ſtudens aſtutè humana Chriſti verba diuinitati accommodare, vt minorem patre filium, ô omnium regina, oſtenderet.

Oda 5. Vt quid me, Origenes.

Cum fontium pœnæ ſint æternæ, ô virgo, iuua me. Neque enim Origenis opinionem, docentis terribilia inferni ſupplicia eſſe temporaria, ſuſcipio.

Didymus, Euagrius.

Cum Didymo rurſum docet Euagrius animas extitiſſe ante corpora, hanc hauriès opinionem diſſentaneam ex Origenis placitis. At nobis vera ſententia immota conſtet & maneat, tuis interceſſionibus, ô omnium Regina. Iidem.

Eorumdem eſt dogma, rurſum etiam dæmones alteram conditionem accepturos & homines, qui nefanda commiſerint, cum Angelis etiam completuros nouem ordines, vt inſana opinione fabulantur. Marcion.

Reſurrectionem mortuorum impiè negabat Marcion. Baptiſma verò triplex lapſis diſpenſabat. Nos autem vnum baptiſma, & reſurrectionem, Dei mater, docemus atque confitemur. Nouatus.

Semitas meas, ô veneranda, dirige ad pœnitentiam, quam Nouatus nobis labentibus denegabat & poſt baptiſmum, indignum iſtud exiſtimans Dei humanitate.

Eucratitæ.

Qui nominantur, Eucratitæ nuptias prohibent & animalium eſum execrantur, Nos autem omnes in filij tui decretis firma, Virgo Dei genitrix.

Oda 7. Dei aeternus. Meſſalian.

Mentis humanæ Dominum eſſe Satanam impiè aſſeuerant Meſſaliani. Prauitatis, item ſpiritus in eis perſonaliter & per ſubſiſtentiam inhabitare. Virgo Domina tuis ſupplicationibus Deus habitauit in nobis.

Iidem.

Nugantur Athei mortales natura ſequi deteriora. Et proinde duas poſſidere animas. Vnam hominibus communem, alteram rurſum cœleſtem virgo immaculata. Sed tu animæ meæ tribue, vt bona eligat Iidem.

Auerſantur domina laborem manuum, veluti fidelibus minimè congruentē, cum tamen Paulus nihil agentes manducare, vetet. Præterea Spiritus ſancti perſonam aiunt poſſe percipi ſenſu. 2. Theſſ. 3.

Oda 8. Septuplo, Aëtius.

Prauè ſentiens Aëtius non offerendum pro mortuis dictitabat. Neque enim illos ex ijs vllam vtilitatem capere. Præterea negabat eſſe ieiunandum inſanè quartis & ſextis ferijs. In cæteris etiam circa fidem conſentiebat Arrio. Ab eius impietate ô omniū regina, eripe me.

Paulus Samoſatenus.

Ex impijs decretis Pauli Samoſateni Dei ſponſa, gregem tuum exime: filium tuum principij expertem è tuo vtero habuiſſe principium, profitebatur. Verbum enim dicens prolatitium, etiam Deum opificem Spiritu vſum fuiſſe tanquam inſtrumento ſanciebat. Sergius.

Sanctiſſimorum doctorum decreta ſecuti binas voluntates, & duplicem Chriſti operationem agnoſcimus, ſinentes eum ſuo Sergio Pyrrhum & eiuſdem opinionis cæteros delirare, ô Dei genitrix, qui Domini carnem expertem eſſe voluntatis, nec habere actionem blaſphemabant. Apelles.

Omnium regina, Apelles quidam vnicum principium prædicat, vnúmque dumtaxat ſupremum Deum confitetur. At vnum alterum creaſſe rurſum ait, quem prauum mundi opificem fuiſſe conſtituit, cum ipſe prauus ſit, ingratáque creatura ſempiterno igne digna.

Oda 9. Exceſſit ſuper hoc. Leo Iſauricus.

Venerandarum imaginum cultum prohibuit Leo Iſauricus. Cum enim eſſet Iconomachorum origo & principium, tuum characterem omnino honorandum, itémque illum filij tui ſecundum carnem dilacerauit Dei genitrix, ſimiliter & omnium ſanctorum. A qua impietate, fac, liberemur. Bogomeli.

Populum quem redemit filius tuus virgo ab execranda hæreſi libera Bogomelorum recens orta, qui quidem docent hominum corpus eſſe opus (diaboli) praui, Animam verò cœleſtis Dei, negantes Deum vtriuſque communem eſſe opificem. Hi ſequebantur tres contra Latinos cenſuræ contra Spiritus ſancti è filio proceſſionem, ſed honoris Græcorum cauſa vertere nolumus.

SANCTI PATRIS NOSTRI, GERMANI, CONFESSORIS; EX CIZICENSI EPISCOPO, PATRIARCHÆ Conſtantinopolitani, &c.

De ſancti Germani ſanctitate, eruditione, pleriſque ab eo rebus geſtis, tum etiam litterarum monumentis multa ex idoneis auctoribus proferent tibi notæ ad Romanum Martyrologium 12. Maij, & Annal. Eccleſ. Tom. 9. Claruit ſub Leone Iſaurico, inter ſanctos nomine eius Menologio & Martyrologio inſcripto.

Eccleſiæ tituli.

ECCLESIA eſt templum Dei, delubrum ſanctum, domus orationis, congregatio populi; corpus Chriſti, nomen eius, ſponſa Chriſti euocans populos ad pœnitentiam, & ad preces à qua ſancti baptiſmatis eius purgata & ſanguine eius precioſo abluta, & ſponſæ ornatu decorata, & ſancti Spiritus vnguento obſignata, iuxta propheticum ſermonem; *Vnguentum euacuatum tibi nomen eſt; & ad odorem vnguenti tui curram:* quia veluti vnguentum ſuper capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcēdit in oram veſtimenti eius. Aliter, Eccleſia eſt terrenum cœlum, in quo ſupercœleſtis Deus inhabitat & inambulat; typum referens adfixionis in cruce, & ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti; glorificata ſupra tabernaculum teſtimonij Moyſis, in Patriarchis præfigurata, in Apoſtolis fundata; in qua propiciatorium eſt & Sancta Sanctorum: in Prophetis prænunciata, in hierarchis exornata, & in martyribus conſummata, & in throno ſanctarum eorum reliquiarum fundata. Aliter; Eccleſia eſt domus diuina, vbi myſticum vitæ ſacrificium celebratur; & interiora ſacratij, & ſancta ſpelunca, vbi ſepulchrum & menſa nutrix animarum & viuifica: quique in ea margaritæ, diuina dogmata ſunt doctrinæ Domini ad ſuos diſcipulos. Semanter eſt veluti typus clauorum, quibus perfoderunt manus & pedes Domini, & vim ſuam exerit in fines orbis terrarum. Aliter: Semanterium obſcurè ſignificat angelorum turbas, & excitat pugiles ad bellum aduerſus inuiſibiles hoſtes. Baptiſma eſt ſicut Deus præcepit Moyſi, inquiens: *Cùm deſcenderis teſtificare populo huic, &* Exod. 19.10.

Eccleſiæ fundatæ in throno ſanctarum reliquiarum Sanctorum.

sanctifica eos, & abluant vestimenta sua, & adsint parati ad ascendendum in montem ad me. Et rursus per Esaïam Prophetam ait Dominus Deus; *Lauamini, mundi estote, auferte malitias ab animis vestris; &, si fuerint peccata vestra vt coccinum, tanquam niuem dealbabo.* Et rursum idem Dominus ait: *nisi quis natus fuerit per aquam & spiritum, non potest ingredi in regnum Dei.* Et suis Apostolis annunciabat dicens; *profecti in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & sancti Spiritus.* Baptizati autem sumus per mortem ipsius Christi, & resurrectionem eius. Nam per immersionem in aqua & emersionem, triplicémque inundationem; triduanam sepulturam & resurrectionem ipsius Christi, repræsentamus & confitemur: præterea etiam ipsum fuisse baptizatum in Iordane ab Ioanne. Vngi oleo baptizatos, est instar olei quo reges & sacerdotes & Prophetæ vngebantur; vt etiam Christus vnctus est, tanquam rex & sacerdos, vnctione incarnationis. Est quoque ad id, ne possit diabolus nos superare peccati mortis potentia; quæ est mors, ex transgressione Adam in nos delapsa. Aqua mysticè nobis declarat mysticum lauacrum aquæ & ignis sancti Spiritus ad purgationem sordium peccati nostri & inuestigationem regenerationis, & vitæ æternæ restitutionem: per quod baptisma, adoptionem filiorum consecuti; liberati sumus à seruitute & potestate Diaboli, & accepimus libertatem gratiæ filij Dei: in quo nos sanctificatos & purgatos aqua & spiritu, Deo admonuit & Patri, inquiens: *Pater iuste, ecce ego & paruuli quos mihi dedisti, sanctifica eos in nomine tuo quos dedisti mihi vt sint & ipsi sanctificati, & noscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*, vt sint ipsi hæredes regni mei. De quibus ait Pater: *Inhabitabo in eis, & inambulabo; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum sanctificatum in regale sacerdotium.* Sanctus autem Spiritus confirmat promissiones, tanquam testis fidelis & irreprehensibilis; plenam in nobis fiduciam procreans. Vide sanctam inscriptionem. Etenim sanctam Trinitatem in modum libelli præscribit Spiritus sanctus, veluti lingua Dei & Patris, *& calamus Scribæ, velociter scribentis*; sculpens scilicet in significationem Christi, non per atramentum & chartam, sed per vnguenti lituram, & velut in libro nouo; tabulis cordium fidelium crucem Christi insculpens, quemadmodum ait Propheta. *Et scripsi legem meam*, ait Deus, *in cordibus eorum, & imprimam eam in fronte eorum, vt signatum sit in ipsis lumen vultus mei, & sint ipsi celebres in in vniuersa terra*: ostendens, nos & hæredes regni sui, & filios legitimos, & cohæredes ipsius, si modo & demus operam conseruare sanctum baptisma incolume, & signaculum saluum. Concha est, iuxta illam in Bethleem speluncam vbi natus est Christus, & iuxta speluncam vbi sepultus est quemadmodum ait Euangelista Marcus. *Erat spelunca incisa ex petra, & illic posuerunt Iesum.* Ecclesia verò est, vbi mysticum illud ac viuum sacrificium fit, & interiora speluncæ, vbi sepultura collocata est pro eo intra sacrarium. Concha autem altaris; translatio est crucis: turres, signa, idcirco vtraque rationabiliter ponantur in facie sacrificantium: sancta mensa est vice loci sepulturæ, in quo positus est Christus, in qua proponitur verus & cœlestis panis, quod est mysticum & incruentum sacrificium, qui mactatus, carnem suam & sanguinem in cibum & potum vitæ æternæ proposuit fidelibus. Est quoque ipsa Dei sedes in qua supercœlestis Deus qui super Cherubim vehitur, corporis forma requieuit: in qua mensa vt etiam in mystica illa sua cœna, in medio Apostolorum suorum sedens & accipiens panem & vinum, dicit suis discipulis & Apostolis: *Accipite, manducate, & bibite ex eo, hoc enim est corpus meum, & sanguis meus.* Præfigurata autem est in legali mensa vbi Manna erat, quod est Christus qui de cœlo descendit. Sancta Mensa est vice mensæ Christi cum discipulis: & quæ in ea sunt margaritæ, diuina sunt dogmata doctrina Christi ad discipulos. Ciborium est, vbi est crucifixio, vice loci vbi crucifixus est Christus: vicinus enim erat locus & fossa vbi sepultus est. Verum quia compendio inducitur crucifixio, sepultura & resurrectio Christi, in Ecclesia ita collocatur. Est item, & secundum Arcam illam testamenti Domini, in qua dicuntur Sancta Sanctorum & eius sanctificatio, in qua præcepit Deus fieri duo Cherubim vtrinque, tornatilia. Nam *Cib*, est arca, *orium*, illuminatio Domini, aut lumen Dei. Altare, est Propitiatorium in quo offerebatur pro peccato, iuxta sanctum monumentum Christi in quo altari victimam se Christus obtulit Deo & Patri, per oblationem corporis sui, vt Agnus immolatus & vt pontifex & filius hominis offerens & oblatus in mysticum & incruentum sacrificium, & rationalem hostiam fidelibus immolatus, per quam participes efficimur æternæ vitæ & immortalis: quem Agnum præfigurauit in Ægypto Moses ad vesperam, & sanguine eius exterminatorem angelum auertit, ne neci traderet populum. Ad vesperam enim, significat quòd & ad vesperam mactatus est verus Agnus mundi, qui tollit peccatum cruce sua Christus: *Etenim pascha nostrum* pro nobis *immolatus est Christus.* Altare est & dicitur præsepe, & sepulchrum Domini, altare est: & dicitur ad exemplum supercœlestis & spiritalis altaris, in quo typo referunt spiritales & ministratorias hierarchias immaterialium & supernarum potestatum, & terreni & materiales sacerdotes assistentes & ministrantes Domino in æternum: quare & tales, sint oportet vt ignis flagrans: Nam serie supercœlestium, & terrenorum ordine, Filius Dei & iudex vniuersorum, leges tulit.

Gradus, subsellij locus est & sedes, in quo vniuersorum rex Christus præsidet cum suis Apostolis, & ad eos ait, *sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël*: sedes enim dicitur, prędicatio fidei, in qua prędicatione confidentes, docuerunt, & per eam accipiunt remunerationem prędicationis, supercœleste regnum, quia cathedra illic non est, subindicat verò & secundum eius aduentum quo venturus est in gloria ad iudicandum viuos & mortuos, reddens singulis secundum opus eorum; & ad omnem mundum iudicandum, vt ait Propheta: *Illic sederunt sedes in iudicium, sedes super domum Dauid.*

Cosmites, ad exemplum legalis & sancti Cosmij, indicans crucifixi Christi signaculum, per crucem ornatum. Columellę siue thoraces separantes gradum à reliquo templo, mõstrant: exterior quidem pars, templum quousque ingreditur, & vbi sistit populus ad orandum, proficiscens, pars autem interior siue gradus, significat Sancta Sanctorum, in quę soli sacerdotes & comites eorum intrent. Cancelli, locum orationis designant, quousque extrinsecus populus accedit, intrinsecus autem sunt Sancta Sanctorum, solis sacerdotibus peruia. Sunt autem reuera ad piam memoriam, cancelli ænei, ne quis simpliciter & temerè ingrediatur. Ambo figuram lapidis sancti monumenti designant: quem angelus cum euoluisset ex ostio monumenti, proclamabat resurrectionem Domini vnguentiferis mulieribus. Est autem iuxta Prophetam dicentem: *In monte campestri tollite signum ascende qui Euangelizeris, & exalta vocem*: mons est enim, in loco campestri & ęquabili positus. Orientem versus precari, traditum est, vt & reliqua ab Apostolis Sanctis, & ita res habet, propterea quòd spiritalis Sol iustitię Christus Deus noster, in terra apparuit in orientis Solis sensibilis, partibus, vt Propheta inquit, *Oriens nomen ei est*: & rursum, *Adorate Dominum qui ascendit in cœlum cœli secundum Orientem*: &, *Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius*: & iterum *stabunt pedes Domini super montem Domini oliuarum ad Orientem: hæc aiunt Prophetæ.* Propterea etiam quòd nos denuo Paradisum illum in Edem expetimus & speculamur ab Oriente, recuperatum iri expectantes, & etiam recipientes ortum illum lucis apparituræ in Domini secundo aduentu & regeneratione.

Genu non flectere sancto die Dominico resurrectionis, significat lapsuum nostrorum erectionem factam per triduanam Christi resurrectionem. Non flectere genu

Marginalia: Esa. 1. | Ioan. 3. | Matth. 28. 19. | Christus vnctus vnctione incarnationis. | Ioan. 17. | 2. Cor. 6. | Psalm. 44. | Hier. 31. Heb. 10. 16. | Marc. 15. | Mysticum & incruentum sacrificium. | Matth. 26. | Ciborij mysterium & Altari. | Christus offerens & oblatus in Altari. | 1. Cor. 5. 7. | Matth. 19. 28. | Psalm. 121. | Esa. 40. 9. | Orationis ad Orientem mysteria. | Zach. 6. 12. | Psalm. 67. 34. | Psalm. 131. 7. | Zach. 14. 4. | Genuum flexio in oratione, quid significet.

Corona Sacerdotalis quid sit.

genu, ad Pentecostem vsque; est, septem dies post sanctum Pascha septem multiplicatos, contineri dic Pentecostes: nam septies septem faciunt quadraginta nouem; & Dominico addito fiunt quinquaginta. Tonsura capitis sacerdotis, & rotunda eius pilorum media sectio; vice coronæ est spineæ quam Christus gestauit. Duplex corona circumposita capiti sacerdotis; ex capillorum significatione, imaginem refert venerandi capitis Apostoli Petri: quæ; cum missus esset ad prædicationem Domini & magistri; ei tonsa est ab ijs qui eius sermoni non credebant, vt illuderetur ab ipsis; eique magister Christus benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam conuertit; & posuit super caput eius coronam, non ex lapidibus preciosis, sed lapide & petra fidei eius fulgescentem super aurum, topazium, & lapides preciosos. Vertex enim, ornatus & corona duodecim lapillorum, Apostoli sunt: Petra verò; sanctissimus Apostolus est, primus hierarcharum Christi.

S. Petrus verticetonsus in coronam, ab impijs.

S. Petrus primus Hierarcharū Christi.

Talare Sacerdotum, quid significet.

Stola sacerdotis; est ad exemplum Talaris Aaron, id est vestimentum, quod sacerdotale est indumentum; ad pedes vsque, honorabilissimum. Est autem ignea specie, iuxta Prophetam dicentem; *qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem ardentem.* Et rursum; *quis iste adueniens ex Edom*? Edom enim sonat terrenum, aut electū, aut rubrum. Deinde subdit: *rubedo vestimentorum eius, ex vinea Bosor, ad quid tua rubra sunt vestimenta, & indumenta tua tanquam torcularis calcati?* Quod indicat tinctam Christi stolam carnis, in sanguine; in eius immaculata cruce. Itémque quia etiam coccineam chlamydem gestauit in passione Christus, demonstrant Pontifices, cuius Pontificis sint satellites. Exutos autem zonis Sacerdotes, deambulare in casulis; id significat, Christum in crucem abeuntem ita gestasse crucem suam.

Sacerdotes, stolis ornati ad instar Seraphim.

In supremis illis splendoribus intelligentium cœlestium ministrorum, Prophetarum, & hierarcharum; sunt presbyteri 24. & Diaconi 7. Presbyteri, ad imitationem sunt Seraphicarum potestatum, stolis vice alarum contecti: duabus autem alis labiorum, hymnum illum voce cantantes, & tenentes diuinum & spiritalem carbonem; Christum prehensione manus manifesto gestantes. Diaconi verò ad typum Angelicarum potestatum, tenuibus tenuium horariorum alis; vt administratorij Spiritus, in ministerium missi, præcurrunt. Ac primum tunica quæ alba est, diuinitatis splendorem indicat, & sacerdotis splendidam conuersationem. Lora tunicæ quæ sunt ad manum, significant vinculum Christi; vinctum enim eum abduxerunt ad Caïpham Pontificem & Pilatum. Lora quæ sunt transuersa, sanguinem significant, qui fluxit ex latere Christi in cruce. Peritrachelion, est fasciola qua producebatur à Pontifice vinctus, & tractus in anteriorem partem per collum Christus, ad patiendum ipse proficiscens. Epitrachelij dextra pars, denotat arundinē quam dederunt illudentes, dextræ Christi. Læua pars, crucis est gestatio super humeris eius.

Diaconorum tunica alba quid induet.

Lora tunica Diaconalis.

Peritrachelion.

Epitrachelion.

Zona qua præcingitur, declarat maiestatem qua Christus regnans, magnifica dignitate diuinitatis præcinctus est, & vndique ornatus. Casula denotat coccineam purpuram, quam Iesu, illudentes, gestandam impij dederunt. Est etiam stola Baptismi.

Casula Sacerdotalis.

Humerale.

Humerale est Pontificis, ad exemplum stolæ Aaron, quam gestabant legales Pontifices, sudarijs longis læuo humero circumponentes, ad significandum iugum mādatorum Christi. Humerale autem quo Episcopus circundatur; significat ouis pellem, quam errantem cùm Dominus inuenisset, super suis humeris assumpsit, & cum iis quæ non errauerant recensuit. Habet autem & cruces, quia Christus super humero ipse quoque gestauit crucem suam. Præterea etiam qui volunt secundùm Christum viuere, super humeris tollunt crucem suam; id est, afflictionem, symbolum enim afflictionis, crux est. Monachalis habitus; est ad imitationem cultoris & quasi ciuis deserti, ac Baptistæ Ioannis: quia indumentum eius erat ex pilis cameli, & zona pellicea circum

Monasticus habitus

S. Ioannes Baptista, ciuis deserti.

Apostolorum vestura.

Anabolæa.

Cuculla.

lumbos eius. Radi verò toto capite, ad imitationem fit sancti Apostoli Iacobi, Dei fratris; & Pauli Apostoli, &
A
reliquorum.

Anabolæa autem, ea referunt anabolæa quæ gerebant vestimenta cucullæ, prout ait Apostolus: *crucifixus est mihi mundus, & ego mundo.* Mantile declarat tenui sua simplicitate, alatam & volantem conuersationem, imitatione angelica, prout Angelicus habitus dicitur.

Othone cum qua ministrant Diaconi; designat Christi humiliatem quam demonstrauit cùm pedes suorum ablueret. Enchirium quod est in zona, linteum est quo manus extersit suas: & Enchirium habere in zona, typum refert extergentis manus, & acclamantis; *Innocens ego sum.*

Enchirium.

Oblatio quæ fit in armario; denotat Caluariæ locum in quo crucifixus est Christus; in quo aiunt sitam esse
B
caluariam primi parentis Adam: ostendit autem fuisse monumentum prope locum vbi crucifixus est. Præfiguratus est autem Caluariæ hic locus, in Abraham; quando super vno montium, Dei iussu, altare ex lapidibus coustruxit, & ligna strauit, imposuitque filium suum, & attulit arietem pro eo in holocaustum; ita & Deus Pater, principio carens & antiquus ille diebus; filium suum principio carentem, postremis temporibus incarnatum ex virgine Deipara ex lumbis Abraham, iuxta promissionem iurisiurandi quod fecit cum eo; ita vt pro genere humano non pepercerit filio suo charissimo & vnigenito, sed pro nobis omnibus tradiderit eum: ac passus est quidem homo in carne, sed impatibilis permāsit in diuinitate. Etenim Christus proficiscēs ad crucem
C
suam, gestauit crucem; & pro ariete immolatum est corpus eius immaculatum, vt agnus mactatus lancea per latus eius transfixa, & Pontifex factus vt filius hominis, & offerens seipsum, & oblatus ad subuehendos peccatores multos. Et mortuus quidem est, vt homo, resurrexit verò vt Deus; ex quo supramundanam gloriam habuit apud Deum & genitorem. Oblatio autem panis repræsentat corpus Domini affixum propter salutem nostram qui sumus fideles.

Adæ cranium in monte Caluaria.

Panis propositionis sanctificatus indicat purgationem mundi, & eximias diuitias bonitatis & clementiæ Dei, in eo quòd Filius Dei homo factus est, & seipsum proposuit hostiam & oblationem; & corpus suum, redemptiuam propiciationem pro mundi vita & salute, assumens totam massam humanæ naturæ absque peccato;
D
oblatus autem, vt primitiæ & holocaustum selectum Deo & Patri pro genere humano, quemadmodum ait: *Ego sum panis qui de cælo descendi: qui manducat hunc panem viuet in æternum.* De quo etiam ait Propheta Hieremias; *Venite, & immittamus lignum in panem eius:* ostendens lignum crucis, in quo corpus eius infixum. Lancea, vice est eius quæ latus Domini punxit. Lancea expurgati, significat illud; *tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c.*

Panis sanctificatus.

Ioan. 6.

Discus; lectica est in qua corpus Domini componitur, à Sacerdote & Diacono qui sunt Ioseph & Nicodemus. Vinum autem declarat sanguinem ex latere Christi fluxum: est autem & mysticum vinum, quod dedit discipulis in cœna. Aqua verò demonstrat eam quæ fluxit ex latere Christi, & per calorem, significat feruorem sancti Spiritus: per albedinem verò, sinceram fidem.
E

Aqua Calida in Missa. Iuxta ritum Græcorum, quē etsi Humbertus Sylua candida in disputatione citra Nicetam improbet, propter quorundam Græcorum præposterum huiuse ritus causam aliubi tam at eum morem in Græcis tolerat Romana Ecclesia, nec in eo vertuntur, crimina Græcanici schismatis.

Vinum simul & aqua, sunt egressi ex latere eius sanguis & aqua: quemadmodum ait Propheta, *Panis ei dabitur ad cibum, & aqua ei ad potum potabilem.* Nam vice lanceæ quæ punxit Christum in cruce, à Longino, est hæc lancea. Panis & poculum, propriè & verè, ad imitationem mysticæ illius cœnæ in qua Christus accepit panem & vinum, & dixit: *Accipite, manducate, & bibite ex eo omnes, hoc enim est corpus meum & sanguis:* ostendens, se nos participes fecisse mortis, & resurrectionis, & gloriæ suæ.

Oblationis vocanomina.

Oblatio autem, quæ & panis, & benedictio, & primitiæ dicuntur, ex qua Dominicum corpus dissecatur: ad typum semper virginis & Deiparæ sumitur, quæ secundum beneplacitum Patris, & voluntatem filij sui &

Verbi, & aduentum diuini Spiritus, vnum sanctæ Trinitatis, Filium Dei & Verbum recipiens in se, perfectum Deum & perfectum hominem peperit: vt autem rursum supersubstantialis Deus, carne ex ea assumpta in vna hypostasi, perfectus erat Deus & homo, similis nobis absque peccato; ita & dominicum corpus, tanquam ex quodam vtero & carne corporis virginalis (toto pane, inquam, benedictionis & oblationis) à Diacono, vt magna Ecclesia à maioribus accepit, dissecatur ferro quodam quod & lanceam appellant, tametsi nondum tempus eius est: & ita peculiari quadam hypostasi, ex medio eius aufertur. Diaconus tamen qui id efficit, præparato cum eo qui conficiendus est dominicus sanguis, in conuenienti passionis tempore, per viuifici spiritus aduentum; dimittit ea in Prothesi, orationem adiungente sacerdote. Ipse verò qui diuinum corpus diuidit, Diaconus; à benedictione angelum imitatur, qui Virgini, *Aue* annunciauit. Nec mirandum, etiam si sacerdotes id fecent; nam ad consuetudinẽ magnæ Ecclesiæ respiciendum. Ita igitur dimittitur diuinum corpus in Prothesi, tanquam in Bethleem vbi natus est Christus cuius egressus, ab initio, à diebus sæculi; simúlque etiam tanquam in Nazareth: Insuper quoque conuersationis in Capernaum, locum; Prothesis ipsa explet. Ideo enim in procemijs prædiximus; vnum eorum quæ nunc figurantur, duobus aut tribus eorum quæ tum fiebant, absolui & referri. Et vt summatim dicam; annorum triginta tempus ante baptismum & conuersationes, Prothesis explet. Calix autem, est loco vasis quod recepit effusum sanguinem puncti immaculati lateris, & manuum & pedum Christi vnguenti defluxũ.

[*Crater sine calicum mysteria.*] Cratera salutare poculum est, quod dedit discipulis suis in cœna. Poculum rursum est ad exemplum crateræ quam describit propriè siue sapientia, siue Filius Dei: miscuit suum sanguinem loco vini illius, & apposuit in sancta sua mensa, dicens omnibus; *Bibite ex eo omnes*: pro vino illo mixto in remissionem peccatorum & in vitam æternam. Crateras etiam interpreteris licet mammas Deiparæ; salutare lætitiæ poculum, & tutelare ac conseruatorium totius generis mortalium. [*Deipara: vera sunt conseruatorium generis humani.*] [*Armarium, corporale, & velamina.*] *Armarium*, vbi præsentario perficitur; pro Caluariæ loco est. Corporale, significat sindonem in qua inuolutum est Christi corpus, cùm è cruce descensum est, & in monumento collocatum. Et superius disci velamen, indicat sindonem qua inuoluerunt corpus Domini. Disci velamentum est pro sudario quod erat super facie, circuntegens illam in sepulchro.

[*Velum.*] Velum siue aër; est & dicitur esse vice lapidis quo muniuit Ioseph monumentum, quod obsignauit tabella custodiæ. Ecce cruci Christus est fixus, sepulta vita est, [*Thuribulum.*] munitum est sepulchrum. Et statim thuribulum subindicat humanitatem Christi: ignis, diuinitatem; & fragrans fumus indicat illum bonum odorem sancti Spiritus præcedentem: nam thymiater, est (si interpretari [*Incensum.*] velis fragrantissima lætitia. Incensum autem repræsentat aromata illa quæ offerebant sepeliendo Domino: & myrrha, & thus Magorum; pura est precatio bonorum operum, ex quibus fragrantia procedit, vt ait Apostolus; *Christi bonus odor sumus*. [*Sacerdotes incruentam victimam sacrificant.*] Agnoscite igitur, omnes sacerdotes qui sacro altari assidetis, & incruentam victimam sacrificatis; quod viuas passiones Christi annuncietis. Conceditur itaque tempus à Pontifice, Sacerdoti inchoaturo diuinam Mystagogiam: id autem tempus, repræsentat prædictum tẽpus voce Prophetæ Esaïę, quando nasciturus esset præcursor Ioannes, & ad nos Christus peregrinaturus. Sacerdos autem initium diuinæ Liturgiæ faciens; imaginem refert Ioannis præcursoris & Baptistæ, prædicationem inchoantis & inquientis; *Pœnitentiam agite, prope enim est regnum cœlorum*: & baptizantis omnes accedentes.

Diaconi, sunt pastores: Sacerdotes; angeli.

Diaconus. *Benedic Domine*. Sacerdos: *Benedictum regnum Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. Ita primum ordinem habet orationem ad Deum, quæ Doxologia dicitur. [*Doxologia.*] A Itaque ante omnem orationem & sacram commemorationem, Sacerdos gloriam Dei celebrat. Quid igitur ter Dei nomen nuncupat; non semel dumtaxat? non enim, *Benedictus Deus*: aut, *Benedictum Dei regnum*: sed personis distinctis; *Benedictum regnum* (inquit) Patris, & Filij, & sancti Spiritus: quia per incarnationem Domini, primum didicerunt homines, tres esse personas. [*Homines, per Christi incarnationem, primum didicerunt Trinitatem.*] Huius autem incarnationis Domini mystagogia est, quæ huic peraguntur; vnde in procemijs eorum, oportebat prælucere & prædicari Trinitatem. Et à superioribus illis Potestatibus glorificatur Deus, tribus sanctificationibus: & ab hominibus regnum Christi benedicitur, qui vi & potentia diuinitatis suę inferos spoliauit, & nos liberauit. *Amen*: verè; aut, fiat. His autem verbis: *In sæcula sæculorum*: fumum ciuitatis Babylonis B ascendere significatur, quod sanguinem seruorum suorum de manu Babylonis requisiuit: & eius habitatores puniendo; beneficijs affecit, excisione peccati peracta. Diaconus. *In pace Dominum precemur*: post doxologiam autem; petitionem memorat: nam *quid oremus vt oportet, nescimus*; & ne multiloqui simus, docet nos quæ de oratione sentienda sunt: in pace scilicet orandum esse, neque prius professis, neque gratijs Deo actis; quia cùm dixit pacem, illa quoque complexus est, si quis accuratè considerare velit. *Pro superna pace*; nunc docet primum petendam cœlitus pacem, & animarum salutem. Ita enim nos Christus petere iussit: tranquilla mente preces nostras exhibeamus. *Sanctissimæ immaculatæ*; &c. Actorum omnium Sanctorum memores: alter alterum, C & vitam nostram omnem, cum bonis nostris operibus Deo commendemus.

[*Antiphonæ quid significent in Ecclesia mysteriis.*] Antiphona, sunt Prophetarum prædictiones prenunciantes aduentum Filij Dei ex Virgine, super terram, & clamantes, *Deus noster super terram visus est, & decorem induit*: id est incarnationem eius manifestantes, quam nos suscepisse & didicisse per ministros & oculatos testes Verbi, Apostolos profitemur. Sciendum autem est, initio omnis officij matutini & vespertini, primum veteris testamenti cantari Psalmos, deinde nouæ gratiæ cantica; veteri nimirum pręcedente, cuius legislator hic natus extremis diebus oracula fudit, vt omnes intelligant vnum & eundem Deum ac Dominum esse qui has & illas leges sanciuit Christus.

D *Antiphonum primum*; *bonum est confiteri Domino*: Opera nostri cordis enarrate Domino, bonum est. *Et psallere nomini tuo altissime*: Cantando dicere, quos tibi hymnos offerimus, oportet. [*Non eadem sunt Antiphona Liturgia præsanctificatorum.*] *Ad annunciandum manè misericordiam tuam & veritatem tuam per noctem*: Vt manifesto narremus quomodo misericordiam consecuti sumus, & contra omne peccatum opponamus veritatem tuorum factorum. *Quia rectus Dominus Deus noster*: Quoniam verax est Dominus Deus noster. *Et non est iniquitas in eo*: & nullum mendacium aut falsitas apud Deum. *Etiam atque etiam in pace Dominum deprecemur*: iterùmque atque iterum intenta & quieta mente Dominum deprecemur. Cum voce pronunciando; *quia tua est potentia, & tuum regnum, & potestas, & gloria, Patris & Filij & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum*; E *amen*: Quia tua est dominatio & regnum omnium visibilium & inuisibilium: & propterea nos qui super terram sumus, gratiarum actionem omnes & gloriam indesinenter tibi referimus, nunc & semper, & in sęcula sęculorum. Amen, est, Verè; aut, fiat.

Antiphonum secundum; *Dominus regnauit, decorẽ indutus est*: Dominus regnauit, in cœlis; & fidelẽ populum sibi vindicauit proprio sanguine suo, & egressus est ad debellãdum diabolum. *Etenim firmauit orbem terrarum qui non commouebitur*: Firmauit orbem terrarum, Ecclesiam; in fide sua, & portę inferorum non pręualebunt ei. *Testimonia tua confirmata sunt vehementer; domum tuam decet sanctitudo Domine*. Ea quę tu passus es, credita sunt in mundo; populum tuum decet gratia tua in ęterna sęcula.

Coniunctum

Coniunctum autem est extremo primi Antiphoni, hoc *Intercessionibus Deiparæ serua nos:* cuius rei gratia, nisi ad cō- A firmanda omnino quæ prius dicta sunt, de typo semper Virginis; quod eius ipsa dux est ministerij, & veræ dispensationis?

Secundi verò Ephymniam; *Intercessionibus sanctorum tuorum:* quoniam enim pro salute animarum & venia lapsuum, diuinam celebramus Mystagogiam; merito tanquam superiorem Dei matrem omnibus Sanctis, aut etiam ipsis supercœlestibus Potestatibus, in supplicatione primam appellamus; deinde eos qui complacuerunt eius Filio.

Troparium autem quod ad finem Antiphoni secundi dicitur, quod est; *Vnigenitus Filius & Verbum Dei; &c.* opus est Ioseph & Nicodemi. Tollentes enim Dominum vt sepelirent eum, eo sunt initiati à venerando & viuifico corpore Domini, & diuinitate in eo inseparabili. B Nonnulli aiunt idem Troparium enunciatum fuisse à diuina sorte Rege Iustiniano, quod valde etiam symbolis Christi natiuitatis quadrat. Is enim (inquit) natus vnigenitus Filius & Sermo Patris initio carentis cùm sit; recepta propter nostram salutem incarnatione ex sacra Deipara, immutabili manente diuinitate & inconfusa, vnus est de sancta Trinitate, homo factus & lubens crucifixus; qui & in sancto illo Hymno conglorificatur à spiritalibus & cœlestibus Potestatibus. Nam nulla facta egressione aut separatione à Paternis finibus, descendens incarnatus est: ipse est qui seruat nos. Diaconus; *Etiam atque etiam in pace:* Sacerdos, elata voce: *Quia bonus & hominum amans Deus es, & tibi gloriam referimus, Patri & Filio & Spiritui sancto, nunc.* Bonus & homi- C num amans es, dicimus; quia Filium tuum in mundum, propiciationem misisti. Propterea gloriam & gratiarum actionem tibi referimus: id est; offerimus, nunc & semper & in sæcula.

Christus vnus est de sancta Trinitate.

Antiphonum III. Venite exultemus Domino.: Agite dum impleamur omni gaudio, in Domino. *Iubilemus Deo salutari nostro:* Deprecemur cum lachrymis Deum nostrum Iesum. *Praeoccupemus faciem eius in confessione, & in Psalmis iubilemus ei:* Et ante aduentum eius, cum deprecemur; & psallentes supplicemus ei. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnem terram:* Magnus Deus est Iesus Christus, quemadmodum Apostolus inquit, cùm ait; *Magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis;* & in omnes gentes regnauit, & regnabit per fidem suam. *Quia non repellet Dominus plebem suam, quia in manu eius omnes fines terræ, & altitudines montium eius:* Fidelis populus scilicet, & reliqui Prophetæ. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud:* Quoniam ipsius est omnis multitudo hominum: & ipse prius fabricauit eos, & rursum in baptismate suo renouauit eos. Et aridam manus eius formarant: & cor omnium hominum creauit Spiritus sanctus eius, in lauachro incorruptibilitatis.

Introitus Euangelij.

Introitus Euangelij, aduentum indicat Filij Dei & ingressum eius in hunc mundum; vt ait Apostolus: *Cùm induxerit* (nimirum Deus & Pater) *Primogenitum* & vnigenitum *suum in orbem terrarum;* ait, Et adorent eum omnes angeli eius.

Deinde ostendente etiam Pontifice per stolam suam, E carnis Christi stolam rubram & sanguineam quam gestauit immaterialis ille & Deus, vt purpuram tinctam ex immaculato sanguine Deiparæ; & quod assumpsit errabundam ouem super humeros suos, & pellem Adameæ massæ; Pastor ille bonus pascens Israël in virga crucis suæ; in fascijs inuolutus, & positus non in præsepi brutorum sed in mensa rationali hominum; quem in natiuitate sua celebrarunt hymnis Angelorum exercitus dicentes; *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Et: *vniuersa terra adoret te, & psallet tibi* ac omnibus subaudientibus ait: *Venite adoremus & procidamus ei; serua nos fili Dei.* Primum ei flectamus genu vt obnoxij; & tunc veniam ab eo petamus, eorum quæ ipsi debemus, & prædicemus eius aduentum patefactum nobis in gratia Domini nostri Iesu Christi. Aliter de introitu. Censeo enim ostensionem in Iordane & patefactionem Christi & Dei nostri, ingressu Pontificis obscurè designari: nam eatenus; etiam si aderat Pontifex, at nondum manifestus & notus; neque in medio stabat, & supernaturalia & eximia mysteria celebrabat; sed tempus opportunum nactus Sacerdos, quasi præcursor pœnitentiæ baptisma conficiebat: qui cernens Pontificem ingredientem, loco migrat, tantum non illud ipsum; tacitum secum ratiocinans quod & Ioannes dixit; *hunc oportet crescere, me autem diminui:* ac statim cedit pontifici, vt maiora mysteria perficiat: qui & ait; *Quoniam sanctus es Deus noster.*

Hymnus tersanctus.

Ter ille sanctus hymnus; ita quidem est, quemadmodum illic quidem Angeli dixerunt: *Quàm magnificata sunt opera tua Domine;* Et, *Gloria in excelsis Deo.* Hic verò vt Magi dona Christo offerentes, fidem, spem, & charitatem, quasi aurum, thus, & myrrham; Incorporeorum canticum vociferantes fideliter & dicentes; *Sanctus Deus* Deus (inquam) Pater; Sanctus fortis, filius & Sermo; quòd fortem illum nostrum aduersarium diabolum vicit, & irritam eius fecit potentiam; per crucem, qui potestatem habet mortis, ac vitam & robur & potestatem nobis dedit calcandi super eum. *Sanctus immortalis;* Spiritus sanctus, viuificus; per quem omnis creatura viuificatur, & in statu permanet, ac clamar inquiēs; *Miserere nostri.* Consolator ille Spiritus sanctus & veritatis, qui sacrificium consummat, & semper adiuuat filios Ecclesiæ, & miseretur, & per baptismum immortalitate donat. Aliter. *Sanctus Deus* id est, Pater, qui est, & fuit, & erit; qui olim Mosi oraculum fudit, inquiens; *Ego sum ille qui sum,* qui volo vitulum mactare propter vos. *Sanctus fortis:* Filius & Sermo Dei, qui erat in principio apud Deum, per quem omnia facta sunt; & vitulus ille qui semper, volens ipse, mactatur, & semper viuit per ista autem; *Erat in principio apud Deum, per quem omnia facta sunt:* simúlque; *Vitulus qui semper mactatur volens, & semper viuit & permanet;* immortalitatem significat eius qui in se complectitur omniū eorum quæ sunt, & initium, & media, & postrema.

Christus, est Vitulus, qui, volens semper mactatur.

Aliter. *Sanctus fortis:* Filius & Sermo Dei: fortis quidem, quasi fortitudo Dei, sapientia & potestas; prout ait Apostolus, filius & sermo Dei, *fortis* & potens, & viuens, D efficáxque & magis *secans quam gladius anceps, &c. Sanctus immortalis:* significat, eum qui in se complectitur initium omnium quæ sunt & finem. Dicitur autem, *Ter-sanctus:* à ternario: quia congruunt etiam singulis trium Personarum vnius deitatis, hæc tria sancta: Vnaquæque enim & Sanctus est, & Fortis, & Immortalis. Natura enim & essentia, tribus, vna est; nomen commune, vnum diuinitatis; etiamsi vnaquæq; personarum trium, Deus nominatur perfectus. In his autem breuibus verbis præclarè licet intelligere illud quoque quod à magno Theologo ita dictum est: Diuiditur enim indiuiduè (vt ita dicam) & connectitur diuiduè: & alibi, idem; Simul atque vnum intelligere incipio, trium splendore vndique collustror; vix dum inchoans tria diuidere, ad vnum referor. Verum ne quis testimonia hæc Tersancti audiens; arbitretur, Ter-sanctum inchoasse à Christi & Dei nostri humanitatis assumptione. Iampridem enim à diuiniloquis Prophetis, mysticè Spiritus prædictus erat. Huius enim typum & eloquia videns ac declarans Dauid, pacis verbis eum repræsentat; *Sitiuit* (inquiens) *anima mea ad Deum, fontem viuum:* & alibi; *Verbo Dominicali firmati sunt; & spiritu oris eius, omnis virtus eorum:* & alias, *in lumine tuo videbimus lumen.* Ille autem ab Esaïa enunciatus Seraphicus Hymnus, & Ter-sanctus, in vnam dominationem colligens & deitatem; quid discriminis habet ab hoc nostro Ter-sancto quem canimus?

Vnaquæque persona Trinit. Sancta est.

Quòd autem ascendat in confessum pontifex, & obsignet populum; id est, Filium Dei impleturum in carne

nostra ministerium suum, sublatis manibus suis benedixisse sanctis suis discipulis, dicentem eis; *Pacem relinquo vobis*: ostendentem, eandem pacem & benedictionem mundo, Christum per Apostolos suos dedisse. Aliter. Signaculum quod Pontifex facere solet in fine Ter-sancti, in complementum & tanquam obsignationem Prophetarum qui de Christo vaticinati sunt, designatur: nam eius aduentus per carnem, sigillum fuit rata faciens & confirmans quæ ab illis prædicta fuerant, vt vera: ipsum enim, & in initio diuinorum operum, generis humani in reformatione ordinem tenet. Ordo enim, ait Theologus Gregorius, optimus est, à Deo inchoare, & in Deo finire. Pontifex, Dominus est, Thronus, Virgo: Sedere autem, est, Filium suam carnem quam gestauit, & ouem quam super humeros assumpsit (quod designatur superhumerali) quæ est Adamea massa, sustulisse supra omne imperium, & potestatem, & dominationem superiorum Virtutum, & obtulisse Deo & Patri. Quem enim ille deificabat, hic deificabatur? hæc est assumptio quam propter dignitatem offerentis & puritatem oblati, admittebat ipse Deus & Pater, quasi hostiam & oblationem acceptabilem pro humano genere: ad quem ait Dauid: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*: id est, Pater Filio, qui sedet in dextra parte throni maiestatis eius in excelsis. Hic est Iesus Nazarenus, pontifex futurorum bonorum.

Orationis ordo quis sit optimus.

Lectio Epistolæ.

Post Ter-sanctum hymnum legitur liber Apostolicus, & ait Diaconus: *Attendamus, auscultemus, auribus percipiamus omnes cum tranquilla mente Sapientia. Psalmus Dauid.* sermo Dei sanctus & dilectus, annūciat quæ sunt Patris, quæ sunt abscondita.

Quod proponitur rursum, indicat Prophetarum sacram manifestationem & prædictionem aduentus regni Christi: qui quasi satellites præcurrentes & clamantes, *Qui sedes super Cherubim, appareto & veni ad seruandos nos*, ac, *Deus sedet super throno sancto suo.* Et testis oculatus & minister sermonis, Paulus, clamat prædicans Dei regnum, & inquiens: *Christus adsistens pontifex futurorum bonorum per amplius, &c.* Cum quo clamat quoque Ioannes Baptista, *qui post me venit, est agnus Dei tollens peccatum mundi*, ipse nos sanctificabit in spiritu & igne, & medius inter vos stetit. Post id autem, & Apostolorum vocatio, & eorum designatio declaratur Actuum ipsorum & epistolarum lectione.

Paulus, testis oculatus sermonis.

Etymon nominis, Alleluia.

Alleluya clamat Dauid, & ait: Deus noster manifesto veniet, & ignis coram ipso præcedet. *Apparuerunt fulgura* Euangelistarum *eius* orbi terrarum. Hebraica enim lingua, est, *Al*, venit, apparuit, *El*, Deus, *Via*, laudate & celebrate viuentium Deum. Aliter. *Al*, Pater: *El*, Filius: via, Spiritus sanctus. *Alleluya*, Deus fortis, potens, laus Dei, laudate Deum qui est. *Alleluya*; laus Deo qui est. Aliter. *Alleluya*; diuinam laudem significat trifariam propter tribus personis distinctam Patris, Filij, & sancti Spiritus singularem deitatem. Aliter. *Alleluya*, Præco Euangelij vociferans Dominus venit. Aliter. Laudate, celebrate. Dicunt autem Angelos hac voce celebrare Deum; veluti Cherubim, dicendo, *Sanctus*: idque sancti patres tradiderunt qui id audierunt, quemadmodū Esaias è Cherubim. Etenim statim thuribulum subindicat humanitatem Christi, ignis, deitatem: odoratus fumus indicat bonum odorem sancti Spiritus præcedentem, incensum enim est fragrantissima lætitia.

Sapientia, sermo Dei: Recti audiamus sanctum Euangelium: id est, erigamus mentes nostras cum operibus, à terrenis, & intelligamus bonorum declarationem. Euangelium est aduentus filij Dei, quo apparuit nobis, non iam per nebulas & ænigmata loquens nobis, vt aliquando Mosi per voces & fulgura & tubas, sonitu & caligine & igne, in monte, aut olim Prophetis, per somnia: sed manifesto vt homo verè apparuit, & visus est nobis vt mitis & quietus Rex qui prius descendit, vt pruina in vellus sine strepitu: & vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis, per quem locutus est nobis Deus & Pater, ore ad os, & non per ænigmata, de quo Pater cœlitus testatur, & ait, *Hic est filius meus ille dilectus*, Sapientia, Sermo, & potestas, in Prophetis dictus, & prædicatus nobis: in Euangelijs manifestatus, vt quotquot receperint eum & crediderint in nomen eius, accipiant potestatem qua filij Dei fiant, quem audiuimus & vidimus oculis nostris, sapientiam & sermonem Dei hunc esse omnes credentes, clamamus, *Gloria tibi Domine.* Deinde rursus Spiritus in lucida nube obumbrans, nunc per hominem clamat: Attendamus. *Attendite* hoc est; ipsum audite. Matthæus, si vis interpretari, mel est: Marcus, vinum: Lucas, lac: Ioannes, oleum.

Euangelium in Missa.

Quatuor euangelia sunt ad exemplum quatuor ventorum vniuersalium, Subsolani, Fauonij, Austri, Aquilonis: hi enim existunt ad mundi constitutionē: vniuersales verò dicuntur, propter alios octo ex aduerso spirantes. Et aliter. quatuor Euangelia sunt & quatuor vniuersales venti, iuxta quadriformia animalia, dico sanè Cherubim illa in quibus sedet vniuersorum Deus, ex quibus constat, sedentem super Cherubim, Deum, & continentem hoc vniuersum; patefactum dedisse nobis quadriforme Euangelium, idque vno Spiritu contentum: quatuor enim facies habent; ac facies eorum, imaginem referunt administrationis Filij Dei. Primum enim animal (aiunt) leoni simile est, denotans efficaciam eius & principatum & regnum. Secundum, simile vitulo; sacrificium & sacerdotalem ordinem indicans. Tertium, habens faciem hominis; aduentum eius secundum hominem, manifesto perscribens. Quartum, simile aquilæ volanti; sancti Spiritus aduolantem largitionem declarans. Igitur & euangelia his conformia sunt, in quibus insidet Christus. Nam aquila quæ est, secundum Ioannem, Euangelium; quem habet à Patre principatum eius & gloriosam generationem enarrat, inquiens: *In principio erat Verbum*; Et, *omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.* Taurus, quod est secundum Lucam Euangelium, cùm sacerdotalem speciem præ se ferat, à Zacharia sacerdote incensum offerente incipit, inquiens, *Postquam multi conati sunt retexere narrationem: &c.* Iam enim saginatus vitulus pro inuentione iunioris pueri mactandus erat.

Bos, appetibile iecur significat. Varius verò equus, Lucas, vt qui magis eloquenter & variè gesta Domini tractarit. Matthæus verò, humanam eius generationem concionatur, inquiens, *Liber generationis Jesu Christi, &c.* Iesu Christi autem natiuitas sic habet: hominis ergo conformationem refert hoc Euangelium. Homo quod rationis est particeps. Homo, quod eius capite continetur, Latini dicunt, rationabile, Græci, Phronesin & logoteta, prudentiam & orationis vsum: Arabes siue Saraceni, Elaphacar, clacil, eltzinum. Fulnus igitur equus Matthæus, vt qui humanitatis assumptionem Domini disertè exposuerit. Leonis specie, Marcus, à Prophetico spiritu ex alto adueniente, hominis initium fecit, inquiens, *Initium Euangelij Jesu Christi, vt scriptum est in Prophetis, ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*: volatilem imaginem Euangelij, his verbis ostendens. Leo, animal thymicum est, id est, ad iram pronum, Latini dicunt, irascibile. Et aliter Thymicum, fortitudinem & timiditatem significat, Latinis, irascibile, Saracenis, Elgadab, engde, velgibem. Et aliter. Variegatus equus, Marcus, vt qui floribus distinctius Euangelium scripserit: Ioannes, aquila vt qui spiritale. Et aliter. Aquila, anima est. Et aliter, albidus equus, Ioannes, aquila, vt qui candidius vniuersam laudationem peruulgarit. Cæterum ipse sermo Dei, Patriarchis ante Mosem diuinè & gloriosè colloquebatur. Qui erant in lege, ijs sacerdotalem ordinem tribuit: Postea autem homo factus, donum sancti Spiritus in vniuersam

uersam emisit terram, tegens nos suis alis. Qualis igitur operatio Filij Dei, talis & animalium forma, talis & Euangeliorum stilus. Quatuor enim formas animalia habent, habet totidem & Euangelium, & operatio Domini: & ob id, quatuor generalia testamenta, humanæ naturæ data sunt: vnum quidem in diluuio, de arcu secundum Abrahamo, de signo circuncisionis, tertium est, legislatio per Mosem, quartum est; Euangelij Iesu Christi Domini nostri. His verò sic habentibus; vani sunt omnes & imperiti, insuper etiam temerarij qui abrogant idæam Euangelij, & siue plures siue paucio-res quàm quæ dictæ sunt, circunferunt Euangeliorum facies: partim vt qui plura quàm veritas habet extulisse videantur, partim vt qui dispensationes faciant irritas.

Post diuinorum Euangeliorum lectionem, preces & petitiones habitæ ad Cherubicum vsque hymnum: Christi & Dei nostri doctrinam tribus annis, indicant, & eorum qui ad baptismum se applicarunt, institutionem: ad quod, hos sermonum potentia & miraculorum efficacia pertrahebat, quando etiam Cathecumeni, & nondum admissi ad Christi mysteria, foras migrant.

Solis radiis purior esse debet manus, quæ Christi corpus contrectat.

Quæ verò interea fiunt preces, pro ipsis fiunt Cathecumenis, fidelibus; & ipso pontifice. Intelligentes enim sancti Patres, qualem esse necesse sit animam & manum eius qui contrectaturus est immaculatissimum corpus Christi Dei nostri, quodque puriorem solaribus radijs hanc esse oporteat, preces pro eorum venia per humanitatem futura, exposuerunt. *Miserere nostri Deus pro tua magna misericordia:* magna misericordia, Filius Dei & Sermo, quem in mundum misit propiciationem Pater.

Christi aduentus futurus, Anno mundi 1500.

Quòd pontifex obsignet populum, id subindicat futurum aduentum Christi, anno sexies millesimo quingentesimo fore, ex supputatione digitorum significante sexies millesimum quingentesimum. Id & Hypolitus è Roma, & sanctus Cyrillus dicunt in libris suis de Antichristo, anno sexies millesimo quingentesimo futurum aduentum fore, itémque Chrysostomus.

Secundum opinionem sancti Germani, quæ tamen vt aliorum patrum ea de re sententia expenditur P. Maluenda Theologi Dominicani lib. 5. de Antichristo cap. 28. 29. 30.

Quia misericors & hominum amans Deus existis. Quotquot estis Cathecumeni procedite. Cathecumeni exeunt, vt diuino baptismate, & Christi mysterijs non initiati, de quibus ait Dominus: *Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili;* & cætera. *Orate Cathecumeni Dominum:* Non initiati, non baptizati, quique confessione vestra notati estis. Non initiati, imperiti, qui nondum participes estis diuinorum mysteriorum: non baptizati, qui nondum per baptismatis lauacrum illuminati estis, qui confessi estis & adhuc obnoxij mulctæ estis. Acclamat, vt omnes orent remissionem consequi, & viuificam Hostiam per baptismum. *Fideles oremus pro Cathecumenis:* Illuminati & malorum immemores, quique sustinetis & iniuriam condonare, & iniurijs benefacere: orate pro Cathecumenis, id est, pro nondum initiatis, vt ait Apostolus: *Vos potentes, impotentium onera portate. Instituat eos Verbo Veritatis:* Doceat eos de Seruatore qui propter nos humilitatem assumpsit. *Reuelet eis Euangelium iustitiæ:* Patefaciat manifestationem bonarum rerum. *Vniat eos cum sancta sua Catholica & Apostolica Ecclesia.* Impertiat eis viuificum Sacrificium. *Cathecumeni, capita vestra Domino inclinate:* nondum initiati, sensus & corda pura Domino inclinate: nondum initiati, sensus & corda pura Domino tribuite. *Vt & ipsi nobiscum glorificent venerabile, &c.* Vt illuminati, & remissionem, & mysticum ac viuum sacrificium adepti, glorificent nobiscum, te Patrem & Filium & Spiritum sanctum, nunc & semper & in sæcula sæculorum. *Corporale*, significat, sindonem, in qua inuolutum est corpus Christi de cruce descensum, & in monumento positum. *Quotquot estis Cathecumeni, accedite:* Omnis non illuminatus & non initiatus, quique etiamnum est in reatu, festinate, venite, illuminemini, & ad animarum nutricem mensam propius accedite, & cum

Viuificum Sacrificium.

Corporale in Liturgia quid significat.

Animarum nutrix mensa.

qui sacrificatur, puris cordibus & animis aspicite: vt-
A que fideles sius & non amplius Cathecumeni, etiam atque etiam intentè & cum tranquilla mente oremus.

Hymnus Cherubicus.

Cherubicus hymnus demonstrat per Diaconorum prægressionem, & Flabellorum, siue Seraphicarum alarum adumbrationem, inspectionem, & ingressum Sanctorum & iustorum omnium vna ingredientium coram Cherubicis potestatibus, & Angelicis exercitibus, & Choris incorporeis, & immaterialibus ordinibus inuisibiliter præcurrentibus, & hymnos dicentibus, & comitantibus quasi satellitibus ante magnũ Regem Christum qui proficiscitur ad mysticum Sacrificium, & manibus materialibus gestatur: cum quibus & Spiritus sanctus vna procedit à fronte, ad incruentum Sacrificium & rationabile mysterium, quæ spiritaliter contemplamur in igne, & incenso, vt vapore fumi fragrantis: igne
B quidem, deitatem, vapore fumi fragrantis, significante aduentum eius, accedente inuisibiliter & odore bono nos exhilarante, per mysticam & animalis sacrificij ac incruenti latriam & holocaustum. Quinetiam intelligentes Potestates, & cœtus Angelorum, videntes, per crucem & mortem Christi, consummatam eius dispensationem, tandémque & de morte victoriam habitam, & ad inferos descensionem, & triduanam resurrectionem, & eius ascensionem, nobiscum clamant inuisibiliter, *Alleluia.* Intuere intelligentes Potestates, venientes cum preciosis muneribus (id est corpus Domini Iesu) Caluaria ad sepulchrum vsque, nobiscum inuisibiter acclamant hymnum Cherubicum, *Alleluia.* Iezechiel enim ait: *Et Cherubim stabant à dextris domus dum in-*
C *grederetur vir indutus stola, & nubes repleuit aulam interiorem & discessit gloria Domini à Cherubim in subdialem partem domus, & impleuit domum nubes, & aula repleta est splendore gloriæ Domini.*

Christus ad mysticum Sacrificium proficiscitur.

Mysterium rationabile.

Animalis sacrificij mystica latria.

Christi descensio ad inferos.

Est autem sancta mensa, ad imitationem sepulturæ Christi, qua Ioseph sublato corpore de cruce inuoluit sindone munda, & aromatibus ac vnguentis ipsum vnctum exportauit cum Nicodemo, & sepeliuit ipsum in monumento nouo exciso ex petra: quod est exemplum sancti monumenti illius, altare & Cathatesium, in quo positum est sanctum & omnino immaculatum corpus, quæ est sancta mensa, Aliter. Sacrorum translatio à Prothesi, corporis (inquam) Dominici, & sanguinis, & eorum ingressus ad altare, & Cherubicum, à Betha-
D nia in Ierusalem, Domini introitum significat. Tunc enim plurima turba & Hebræorum pueri tanquam Regi & victori mortis hymnum referebant sensibiliter: spiritualiter autem Angeli cum Cherubim, Ter sanctum reddiderunt hymnum: ac sceptra ac rhomphæas, vt insignia Regis proferunt Diaconi. Flabella verò typum referunt Cherubim. Cherubicus verò hymnus qui canitur, admonet omnes hinc & ad finem vsque sacri officij, attentiorem mentem habere, omissa inferius omni de rebus ad vitam tuendam pertinentibus sollicitudine, quasi Regem magnum per communionem excepturos.

Flabella Diaconorum.

Sacrorum ad sanctam mensam depositio, imitationem habet temporis cœnaculi tum crucifixi: paulo post au-
E tem eadem, & crucis elationem, & ad finem, sepulturam designat & resurrectionem, & illinc assumptionem. Vt enim ne singulatim rerum gestarum eo tempore, tempus, occasionem, & locum distinguentes sancti patres, adhuc etiam translationum aliarum, & altarium plurium indigerent, indéque culpabile Ecclesiæ mysterium existeret, quidnam considerant aut faciunt? profecto quod valde magnificum & præclarum, ac in eis inhabitante spiritu dignum: opificij diuini modum imitati sunt, quatenus homini licet imitari conficeréque diuina: atque vt cœlum, quod supra sacram mensam eminet laquearium conficiunt: vt totam terram præfiniunt, quod à quatuor columnis eius quod ciborium appellatur, conclusum aut circunscriptum sacrum solum, in quo completur & pro-

Ciborium.

Indi perficiunt mysterium, & credunt illud esse Corpus Christi.
Venetica insulas quae habitant, idem credunt.
Medium terrae, Hierosolyma.

pheticus sermo, inquiens: *Operatus est salutem in medio terræ Deus*: nisi enim ira fuisset actum; quomodo qui in Indiâ perficiunt magnum hoc mysterium, & credunt illud corpus Christi & Dei esse nostri, crucifixum & sepultum, & resurgens, hanc salutem in medio terræ dicerent Dominum operari? quomodo item fideles Veneticas insulas inhabitantes, idem sensu conseruato reciperent; omnibus confitentibus, in Hierosolymis circumscriptum esse ipsissimum medium terræ? Aut omnino, quia confinium cœli & terræ cum sancta mensa sit, & item in medio cœlestis orbis subsistat, & medium columnarum quæ sunt in circuitu flabella, statione teneat locum, vbicunque fuerit, in medio terræ salutem fieri demonstrat: vbi & omnia quæ passionis sunt, Christus subit, proditionem, iudicationem, quæ ante crucem, quæque post crucem acta sunt. Merito igitur sancti patres, ita perfici hæc & offerri censuerunt.

Discus.

Discus est vice manuum Ioseph & Nicodemi, qui funus Christo celebrarunt. Discus est autem, vbi Christus infertur, si velis interpretari; cœli orbis indicans in parua circumscriptione spiritualem Solem, Christum in pane visum. Poculum est vice vasis illius quod accepit sanguinem emissum ab immaculato latere puncto, & preciosus à manibus & pedibus defluxus. Poculum rursum est ad exemplum crateræ illius quam describit propriè Sapientia siue Filius Dei: Miscuit enim sanguinem suum vice vini illius, & proposuit in sancta mensa, inquiens omnibus; Bibite sanguinem meum, pro vino mixto vobis, *in remissionem peccatorum* & in vitam æternam. Christus, Dei sapientia & virtus, suam carnem ædificauit, ex virum non experta casta Matre & Virgine, præpurgata anima & corpore: *& Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, & subfulsit columnas septem, sancti Spiritus septenarium donum, quemadmodum ait Esaias, *Requiescent enim super eum septem Spiritus*; id est, septem operationes Spiritus: in quibus sunt aduersa vitijs totidem. Mactauit suas victimas, prophetas suo tempore interfectos ab infidelibus, pro veritate, & clamantes, *Propter te morti addicimus tota die, reputati sumus quasi oues occisionis.* Et miscuit in cratera suum vinum, insuper sancta Virgine suam deitatem vniens carni, vt vinum merum. Seruator enim genitus est ex ea inconfusè, & absque coniuge, Deus & homo & parauit suam mẽsam, agnitionem sanctæ Trinitatis quæ annunciatur: misitque suos seruos in vniuersum mundum, qui inuitarent omnes gentes ad agnitionem Dei, & mentis indignis ait, nondum adeptis sancti Spiritus gratiam, *Venite, comedite meum panem, & bibite vinum quod miscui vobis*: diuinam suam carnem, & sanctum suum sanguinem dedit nobis Christus edendum & bibendum in remissionem peccatorum. Disci velamentum est, pro sudario quod super eius facie erat, circumtegens ipsam in sepulchro. Velum (id est, Aër) Et iam dicitur vice lapidis quo munitum est à Ioseph monumentum, quem obsignauit Pilati custodia. Ecce crucifixus est Christus, sepulta est vita, munitum est sepulchrum, obsignatus est lapis.

Christus in pane visus.
Christi sanguis effusus.
Christi mater, præpurgata corpore & anima.
Disci velamentum.
Ablutio manuum in Missa, quid significet.

Ablutio manuũ est vice eius qui se lauit, & *Innocens sum*, vociferatus est. Nobis autem sacerdotibus innuit, vt puri conscientia, mente & cogitatione (quæ sunt manus animarum nostrarum) cum timore & mansuetudine & clementia omni accedamus ad sanctam mensam.

Lauabo inter innocentes manus meas: Addam puris sacerdotibus duas naturas meas: animæ manus dico, lauabo in castitate. *Et circundabo altare tuum Domine*: quia semper Deo assidere debemus, nusquam ad libidinosum peccatum ruentes. Et aliter: seruiam tibi, & communicabo cum fideli populo. *Vt audiam ego vocem laudis tuæ*: Acclamationem innuit horum verborum, *Tua de tuis tibi offerentes*. Et aliter. Lectionem (inquit) hanc: Audiam & docebo eum populum, scilicet fidelem, & audientes custodiemus simul mandata tua. *Et narrabo omnia mirabilia tua*: mysticas (inquam) orationes humanitatis. *Domine, dilexi decorem domus tuæ*; de Ecclesia, ait: decor autem Ecclesiæ, fidelis populus est. *Et locum tabernaculi gloriæ tuæ*, castum vterum virginis dicit, in qua habitauit. Et aliter: *locum vbi tu inhabitas.*

Supplicatione expleta pro illatis preciosis donis, ait, *Sanctissimæ, immaculatæ, superbenedictæ Dominæ nostræ Deiparæ, præcursorisque, & Apostolorum, & omnium Sanctorum vitam & facta recordati, ita & nos alter cum altero contendentes, vitam nostram vniuersam cum Sanctis commendemus Deo cum operibus bonis: per miserationes Vnigeniti tui Filij, cum quo benedictus es in sæcula sæculorum*: per compassionem Filij tui, quam habet in nos, benedicimus te cum sancto Spiritu, nunc & semper, & in sæcula.

Pax omnibus: concordiam, & dilectionem, & eundem sensum, inter nos inuicem coalescentes, Domini imitationem, ipsi arripiamus, pacem suam relinquentis, & dantis, & exclamantis, quietam mentem omnes habeamus. *Et spiritui tuo*: id est, tecum vnionem indiuiduam da nobis, vt spiritu pacem agitantes, inseparabiles simus. *Diligamus inuicem*: Animos, alij aliorum coniunctione copulantes, & ita poterimus audacter & liberè frui proposita mensa.

Hoc, *Diligamus alij alios*: significat & charitatem in omnes, & in seipsos inuicem, & Dei futuram concordiam, & sensuum transitum, & spiritalium patefactionem, & sancti symboli fidei, & nouam diuini mysterij successionem.

Ianuas, ianuas: in sapientia: cogitationes mentium nostrarum tollamus à terrenis operibus & cogitationibus. *Attendamus in Sapientia*: id est, in Filio & Verbo Dei, & ad intelligentiam diuini symboli à sanctis & diuinis patribus expositi, in Dei Ecclesia attendamus, id est, *Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem*: ac volentes & intelligentes, cum quieta mente accedamus ad mysticum & viuificum sacrificium.

Diuinum orthodoxæ fidei symbolum dici constitutum est, vt ex hoc notum sit omnibus, vnum è sancta Trinitate, Vnigenitum Filium & Sermonem Patris initio carentis, ipsum propter nostram salutem hominem factum fuisse carne sumpta ex sancta Virgine, crucifixum, & sepultum, & resurgentem. Non diuino iussu his ritibus vtimur, vt non verbis dumtaxat, sed & operibus in perpetuum salutem nostram operantes, ita appareamus viuentes simul & conuersantes? Ac passiones quidẽ carne hunc sustinuisse confitemur, impatibilem verò huius conseruatam fuisse deitatem. Simúlque vt pronunciatione diuini huius Symboli, & ignorantes & imperiti audientes hoc dum canitur, perpetuo recognoscant pronunciata mysterij fidei, & multorum auribus non abdita.

Cur fidei Symbolum in Missa recitatur.
Diuino iussu ritibus Missæ vtimur.
Fidei pronunciatio.

Ianuarum autem clausio, & supra has veli explicatio, vt in monasterijs assolent, & per eum qui Aër appellatur, diuinorum velatio: noctem (vt arbitror) illam indicat, in qua discipuli proditio processit, & ad Caipham abductio, & ad Annam præsentatio, & falsa testimonia, & proculdubio illusiones, & colaphorum incussiones, & alia quæ tum temporis contigerunt. quam ob rem enim aliam, hoc velamen Aër nominatus est, quàm omnino quia occultatus ab eo tenebrosus aër dictæ nobis designatur? quando & Petrus ille magnus pro foribus stans, intercessione agniti Pontifici discipuli introductus est in aulam: vbi & ancilla ei occurrens, & qui ad pyram astabant intuentes, carpebant, & reliqua consecuta sunt ei, quæ ad præcipitium abnegationis perpulerunt: quòd qui lapsum admiserit minor euadat quàm vt aut efferatur, aut glorietur. Sublato autem Aere, & Velo contracto, ianuisque apertis, tempus matutinum illud innuitur, quando abduxerunt ipsum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.

Ianuæ, quo mysterio, apud Græcos clauduntur dum sacrificatur.

Accedit Sacerdos, conuersatur cum angelicis Potestatibus, non iam quasi in terreno loco stans, sed in cœlesti altari, coram formidabili altari, throno Dei assistens, contemplatur magnum & inenarrabile & inuestigabile Christi mysterium. Gratias agit, concionatur de resurre-

resurrectione, obsignat fide sanctæ Trinitatis: accedit albis vestitus Angelus, lapidem è monumento manu reuoluens, specie sua præ se id ferens, clamans voce tremula, & per Diaconum prædicans triduanam resuscitationem: & extollens velum, clamat Diaconus, inquiens; *stemus honestè, stemus cum timore*: Ecce primus dies! *Attendamus sanctæ oblationi*: Ecce dies secundus! *In pace offerentes*: Ecce tertius dies! Et aliter: *stemus honestè*: Mentes nostras firmas habentes, audiamus mysticum & viuificum sacrificium. Populus conclamat resurrectionis Christi gratiam: *Oleum pacis, sacrificium laudis.* Sacerdos verò docet populum, quam per gratiam Christi didicit trinam Dei cognitionem: *Gratia sanctæ & consubstantialis Trinitatis sit cum omnibus vobis.*

Consubstantialis Trinitas.

Alij sacerdotes proferunt ita: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei Patris, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.* Populus vna confitetur & orat, inquiens: *Et cum spiritu tuo*: vt superius diximus, ita agamus. Vel ita: si egerimus vt superius diximus; gratia & charitas Domini cum omnibus nobis. Ipse enim propter charitatem suam quam in nobis demonstrauit, Filium suum in mundum misit, & corpus eius propiciationem in viuum sacrificium dedit, & sanguinem eius in salutare poculum lætitiæ. Deinde sacerdos oculos attollens in supernam illam Ierusalem supercœlestem, in qua stantes erant pedes nostri ante lapsum, in atrijs tuis Ierusalem, in montem sanctum eius clamat: *Aspicite; sursum habeamus corda.* Omnes testificantur, inquientes; *habemus ad Dominum.* Sacerdos: *Gratias agamus Domino.* Videte; *sursum habeamus corda*: à terrenis, tollamus sensus ad supernum Regem, & eius placita faciamus. *Gratias agamus Domino*: nimirum qui dedit semetipsum, precium redemptionis pro nobis & mutuum gratijs agendis hymnum Domino reddamus; & vice salutis qua seruati sumus, gratiarum actionem & gloriam reddamus Domino. *Dignum & iustum est*; ait populus.

Sacrificium viuum.

Sursum corda.

Velum dicitur propter Apostolum inquientem, *habemus fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Iesu Christi, quam renouauit nobis viam salutis nouam & viuentem per velamen, id est, carnem suam, magnus sacerdos in domo Dei.*

Velum.

Deinde progreditur sacerdos cum fiducia ad thronum gratiæ Dei, cum veraci corde, in plenitudine fidei conferens sermones cum Deo, & solus cum eo colloquens; non iam per nubem, vt aliquando Moses in Tabernaculo testimonij, sed reuelata facie, gloriam Domini, oculis cernens: ac sanctæ Trinitatis diuina cognitione & fide initiatur, & solus cum solo Deo mysteria loquitur, mysteria annuncians in mysterijs, occulta ante sæcula & à generationibus: nunc autem manifestata nobis per apparitionem filij Dei, quæ nobis enarrauit Vnigenitus Filius qui erat in sinu Patris. Vt enim locutus est Deus Mosi inuisibiliter, & Moses Deo: ita & sacerdos in medio duorum Cherubim stans in propiciatorio, & se concutiens propter intolerabilem & inspectabilem Deitatis gloriam & splendorem, cœlestem cultum mente cernit, & initiatur vitæ principis & singularis principatus supersubstantialis Trinitatis, diuina illuminatione & doctrina de Deo & Patre, quod principio carens & ingenitus sit: de Filio & sermone, quòd vna principio carens & consubstantialis & genitus sit: de Spiritu sancto: quòd coæternus sit & connaturalis & procedens: quæ est Trinitas sancta, secundum hypostaseon (id est; personarum) inconfusam æternitatem, secundum naturæ vnitatem indiuiduam, & inseparabilem vnam deitatem, & regnum, & gloriam. Atque mente cernit, & elata voce canit Seraphicarum Potestatum ter sanctam gloriæ celebrationem, ipsorum Cherubim obumbrantium, & Seraphim vociferantium: cum quibus clamat, *Victoriæ Hymnum canentia.* Deinde populus vice Cherubicarum virtutum & quadriformium Animalium clamant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabbaoth*: id est, ter sanctus & vnus Deus virtutum. *Osanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini. Osanna*; est, serua obsecro, vt ait; *qui venit in nomine Domini, victoriæ hymnum canentia: Canentia*, ad Aquilam, *vociferantia*, ad bouem, *clamantia*, ad leonem, & *dicentia*, ad hominem pertinet Rationalis homo pro Cherubicis Virtutibus; & quadriformia animalia vociferantur, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*: hoc est, ter sanctus & vnus Deus Virtutum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabbaoth. Sanctus quidem Pater, vt præcipuè sanctus & beatus, illa enim & sola beata natura Dei. Sanctus Filius, vt sermo Dei & character hypostaseos eius, & effigies exemplaris, & sigillum immobile, & incommutabilis natura: Filius quidem, vt ex ipso (scilicet ex Patre) natus impatibiliter, vt Verbum ex mente: & quòd per ipsum facta sunt omnia visibiliáque & inuisibilia, iuxta Apostolum. *Sermone enim Domini, cœli firmati sunt*, vt ait Dauid. Sanctus verò & Spiritus sanctus qui à Patre procedit & in Filio requiescit & sanctificat omnia, & opera perficit, non perficitur, sanctificat, non sanctificatur.

Deus, Mosi locutus est inuisibiliter.

Quemadmodum enim sol fons & causa radij & illuminationis est, ac per radium nobis illuminatio communicatur, & ipsa est quæ nobis prælucet, & à nobis participatur, ita sanè & Deus & Pater, fons est & causa Filij, & S. Spiritus: Spiritus à Patre procedens per Filium communicatur & manifestatur. Verbum autem *Dominus*, vnit Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum & vnum esse tria demonstrat. *Ter sanctus*, Seraphim dicunt, complentes gloriæ celebrationem his verbis, *Dominus Sabaoth*: singularem naturam ponentia sanctam Trinitatem, vt & ab ipsis nobis testificatum sit *sanctus* Seraphim: nos verò fideles, Patrem, & Filium, & S. Spiritum, in quo perfectionem accepimus, cum Angelis sentientes, tacitè theologamur, est enim in personis Trinitas, vnus verò Deus cui psallimus. *Benedictus qui venit in nomine Domini. Osanna in excelsis.* Hebraicum ita habet: Osanna Adonai, Asdina, Baruch, pater, Abbath, Semma, Deniam, Sabbaoth. Deus virtutum qui voluit mactari vitulum saginatum, & vitulus qui semper mactatur volens, & semper viuens: qui perficit opus mystici Sacrificij, & semper aduentans per baptismum: sanctus es Rex sæculorum, & omnis sanctimoniæ dator. Tu es omnium potens, qui sancta obsignas dona: sanctus verò & vnigenitus tuus Filius Dominus noster Iesus Christus, ante sæcula ex te ineffabiliter genitus: sanctus autem & Spiritus tuus, totus sanctus, scrutans omnia, etiam profunda tua qui Deus es, per quem vniuersa quæ in cœlo & super terram sunt, sanctificatur.

Græcis patribus & lingue idiomate idem ... causæ & principium, at latini patres, vt filium patrem esse principium filij, i. causam effectiuum, non admittunt, ob præclaras rationes, quas S. Thomas colligit 1 p q. 33. a. 3.

Christus volens mactatur, & semper viuens vitalis.

Flabella verò & Diaconi, indicant Seraphim sex alis prædita, & multioculorum Cherubim effigiem. Etenim supermundanorum & supercœlestium supermundanam & spiritalem ordinationem pariter & terrena imitantur. Etenim quadriformia animalia, mutuis cantibus alia ab alijs vicissim excipientia clamant: primum quidem animal similitudine referens leonem, clamat, *Sanctus*: secundum, similitudinem vituli referens, clamat, *Sanctus*: tertium simile aquilæ, clamat, *Sanctus*: quartum ad similitudinem hominis, clamat, *Dominus Sabbaoth*, tribus sanctificationibus, in vnam deitatem coeuntibus, dominationem & potestatem: quemadmodum Propheta contemplatus est, *Vidi Dominum super throno sedentem excelso & elato, & Seraphicas potestates in circuitu adstantes, & de voce, impleta est domus, fumo.* Illud autem, *missum est vnum è Seraphim, & habebat carbonem in manu, quem forcipe ab altari excepit*: significat sacerdotem tenētem spiritalem carbonem (Christum) forcipe manus suæ, in sancto altari, & sanctificantem & purgantem accipientes & participantes. Etenim in cœlestia & non manu facta & Sancta ingressus est Christus, & apparuit in gloria coram Dei & Patris facie, pro nobis factus pontifex magnus, penetrans cœlos: & habemus ipsum aduocatum apud Patrem, & propiciationem pro peccatis nostris, vtpote cuius sanctum & coæternum corpus nobis coagmentatum sit, & preciosus sanguis, redemptionis precium pro nobis omnibus,

Flabella Diaconorum. Terrena imitantur cœlestium ordinationem.

Isa. 6.

quemadmodum ipse ait: *Pater sanctifica eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint & ipsi sanctificati in veritate, ac volo vt vbi ego sum, & hi sint, & contemplentur gloriam meam quod dilexeris me, vt dilexisti me ante constitutionem mundi.*

Christus in Apostolis iussit Ecclesiæ facere corpus suũ, nisi virtutem hoc faciendi, iussisset illos induturos. Luc. 24. 49.

Ipse dixit; Hoc est corpus meum, hic sanguis meus: Ipse & Apostolis iussit, & per illos vniuersæ Ecclesiæ: hoc facere: *Hoc* (enim ait) *facite in meam commemorationem.* Non sanè id facere iussisset, nisi vim induturus fuisset vt id facere liceret. Et quæ est deprecatio? Spiritus sanctus, virtus quæ ex alto, Apostolos armauit, vt eis à Domino dictum fuerat; *Sedete in vrbe Ierusalem donec induti sitis virtute ex alto.* Hoc opus, est eius ingressus; non enim semel egressus, in posterum dereliquit nos, sed est nobiscum & erit in perpetuum; & in æuum hoc, per manum sacerdotum & linguam, mysteria conficit: ac non sanctum Spiritum dumtaxat misit Dominus noster, vt maneat nobiscum; sed & ipse pollicitus est se mansurum nobiscum, *vsque ad consummationem sæculi.* At Paracletus incõspicuus adest, quia ipse corpus non gestauit: Dominus vero conspicitur, & tangi se patitur per tremenda & sacra mysteria; vt qui nostram naturam acceperit, eámque gestet in sæcula. Hæc sacerdotij virtus, hic sacerdos non enim semel cùm se obtulerit & sacrificarit, sacerdotio defunctus est; sed hoc perpetuo, nostrum ministerij munus obit; quo & aduocatus est pro nobis apud Deum per æuum. Propterea nulla fidelibus de sanctificatione donorum dubitatio superest, neque de alijs Sacramentis, an secundum propositum & preces Sacerdotum compleantur.

Christus per tremenda Mysteria, videri se & tangi patitur.

Fidelibus, nulla superest dubitatio de sanctificatione donorum, & alijs Sacramentis.

Flabella Diaconorum.

Quid verò (quispiam dicat) de diuinis Flabellis quæ tenent manus Diaconorum, & ab ipsis versantur derepentè, quasi in animi consternatione; vsque ad precationem Dominicam? Ac temerarium quidem est adhuc de his pronunciare: verùm quia semel ad præceptum mandati obsecundauimus; age, de his quoque dicamus, quæ Deus dederit: siquidem & alijs probentur, Deo gratia habeatur: non enim omnino vituperabilia (certò scio) neque extra dogmata fidei orthodoxæ Christianorum. Dicimus igitur, semper & inseparabiliter adfuisse Virtutes cœlestes vna cum Domino Christo: præcipuè verò in illa nocte qua traditus est. Ex igitur cernentes abductionem ad Caïpham, præsentationem coram eo, falsa testimonia, alaparum incussiones, in eum exereationes, colaphorum inflictiones, ludibrium illud Iudæorum, militum coccineum indumentum, spineã coronam, cum risu coniunctas geniculationes, aliáque omnia tum quæ diuinorum Euangeliorum historia enarrat, tum quæ propter multitudinem fortassè prætermissa sunt; in singulis quæ fiebant, admirantes & stupentes longanimitatis & patientiæ magnitudinem, velantes suas facies se auertebant, & iterum Domini maiestatem reuerentes, ad se redibant, id autem faciebant vsque ad eius exaltationem in cruce. Extremum enim corporis passionum, & dedecoris quod inde prouenit, crux fuit; quæ gloria potius est, ac non dedecus, hęc enim est initium operationum & virtutum diuinarum. Hinc enim ille mundanus terræmotus, trium horarum spacio tenebræ super vniuersam terram, atque veli & petrarum disruptio, & monumentorum patefactio; prætetea etiam mortuorum resurrectio, & quæcunque in inferos descendens Seruator egit: & propterea in ipso crucifixionis loco cùm esset Christus; stuporis & admirationis species diuinæ illæ Potestates deposuerunt; hincque omnia conuitia quę crucem antecesserunt, & illusorij honores quos exhibuerunt, & irrisiones, patientem magis tetigisse (vt etiam spirituales illas diuinas potestates) perspicuum fit.

Angeli semper adfuerunt Christo.

Angeli, ad singula Christi passionis momenta, stupebant.

Crux Christi fuit initium diuinarum virtutum.

Angeli stupere desierunt cum exaltatus fuit Christus in cruce.

Deinde rursus Sacerdos recitat Deo & Patri, assumptionis humanitatis mysteria, ex sancta Virgine & Deipara ineffabilem generationem, conuersationem & habitationem in mundo, crucem, mortem, eius ad inferos descensionem, vinctorum illic liberationem, triduanam & sanctam à mortuis resurrectionem, assumptionem in cœlos, à dextris Dei & Patris cessionem; secundum & futurum eius gloriosum reditum ad nos. Et rursum institutione sacrorum eruditus, appellat Deum ingenitum; hoc est, Deum & Patrem, & vterum, ante Luciferum & ante sæcula filium gignentem, vt ait; *ex vtero ante Luciferum genui te.* Et rursus obsecrat vt conficiatur mysterium Filij eius, & fiat siue transmutetur ipse panis & vinum in corpus & sanguinem Christi & Dei, & impleatur hoc, *Ego hodie genui te.* Vnde & sanctus Spiritus, beneplacito Patris, & voluntate Filij inuisibiliter præsens, submonstrat diuinam confectionem, & manu sacerdotis obsignat, & transmutat, & conficit proposita sancta dona in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi qui dixit, *Pro ipsis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati.* Quo pacto? *qui edit meam carnem & bibit meũ sanguinem, in me manet & ego in eo.* Vnde nos qui diuinorum mysteriorum sumus inspectores, & participes immortalis vitæ, & diuinæ naturę communione donati; glorificabimus magnum & incomprehensibile & inuestigabile mysterium dispensationis filij Dei: glorificantésque clamamus; *tua de tuis tibi offerentes:* de tuo corpore & sanguine, qui dixisti, *Hoc facite in meam commemorationem:* quod est, quæ nobis per sanctos tuos Apostolos tradidisti, ea tibi offerimus propter nostram salutem. *Populus: Te hymnis celebramus Deum & Patrem; tibi benedicimus Filio & Verbo; tibi gratias agimus sancto Spiritui, Domine Deus noster; Trinitas in vnitate, & vnitas in Trinitate,* consubstantialis & indiuiduæ, admirabiliter habens & distinctionem personarum, & vnionem vnius naturæ deitatis.

Spiritus sanctus transmutat dona in Christi corpus & sanguinem.

Ioh. 6.

Christus per Apostolos, nobis tradidit mysteria.

Sacerdos pronus peragit Mystagogiam.

Etenim quòd pronus Sacerdos diuinam Mystagogiam faciat, id declarat, eum inuisibiliter cum solo Deo colloqui. Vnde & diuinam lucis apparitionem cernit, & ad splẽdorem glorię conspectus filij Dei, exhilarescit, & se subtrahit timore & verecundia, quemadmodum Moyses cùm Deum vidit in monte, ignis specie, perterrefactus recessit & occultauit faciem suam, reuerebatur enim percipere à gloria Dei faciem.

Deipara Domina huius vniuersi.

Præcipue sanctissima, immaculata: Oportet vt nos Dominam huius vniuersi laudemus, & illam Angeli salutationem enunciemus.

Tua ex tuis: Deus secundum imaginem suam formauit nos: quod est, secundum sanctitatem, iustitiam, & potestatem: nos verò transgressi, serui facti sumus Pharaonis, asperi heri. Veniens itaque Dominus noster Iesus Christus redemit nos proprio sanguine, & induit nos nouo homine, ac preciosum suum corpus & sanguinem nobis dedit inquiens: *Hoc facite in mei recordationem,* nos enim memores eius mandati, Antitypa (id est, configuralia) offerimus, inquientes, *Tua ex tuis, tibi;* & e: spiritaliter, quę est primigenia nostra dignitas: nimirum quòd ex imagine Dei habemus iustitiam, sanctitatem, potestatem. Iustitiam, vt neque patiamur, neque faciamus iniuriam: sanctitatem, vt iniuriam inferentes perpetiamur, & iniurijs cedamus, vel potius ijs benefaciamus, omnibus autem in rebus, is hymnis celebrandus est vt Deus & Dominus huius vniuersitatis.

Antitypa.

Signantur autem diuina dona, vt aduentus & gloriosa sancti Spiritus pręsentia transmutet & faciat, ex pane quidem, ipsum preciosum corpus Domini nostri Iesu Christi, ex eo autem quod est in calice, ipsum preciosum sanguinem magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita & salute: & vt participantibus ex eo, fiat in remissionem peccatorum & vitam æternam.

Hoc autem præcipuè: id est, O mater casta, lumine carentes typos & præteritas vmbras Verbi contemplantes, quęque in eis sunt, occlusis foribus, lumen veritatis refulgens [illegible]tificamus, tuo verò vtero dignè benedicimus. *Et pro vniuersorum cogitationibus. Populus: Et omnium vniuersorum.*

Fit autem & memoria apud Deum pro defunctis, & spiritibus & omni carne, vt qui mortuorum & viuentium potestatem

Qui sint fructus memoriæ quæ fit pro defunctis in Liturgia.

potestatem habeat, & dominetur supercœlestibus & terrenis & subterraneis; & vt Rege Christo præsente, & vt sancto Spiritu omnes adhortante viuentes atque vita functos ad illic moram trahendam, & requiescendum in Domini & Dei nostri Iesu Christi occursum, vt congregentur & præoccupent faciem eius, & audiant voces laudis eius; vt omnium quærant in infernis animarum solutis vinculis per mortem & resurrectionem Christi. Ipse enim excitatus est à mortuis, primitiæ & primogenitus factus dormientium, & omnibus viam aperiens resurrectionis à mortuis, ad immortalem & beatam vitam refocillans eos qui in spe resurrectionis eius dormierunt. Conuocantur autem omnes eorum animæ cū Prophetis & Apostolis & martyribus, vt vnà ingrediantur & recumbant cum Abraham & Isaac & Iacob, in mystica mensa regni Christi.

Requies corporum defunctorum.

Et da nobis, ore vno & corde vno glorificare & laudare honorificentissimum; Supplicamus tibi; ore vno vnóque corde, vt te verbis glorificemus; ita sanè & vnum spiritum & vnum animum da nobis, vt coniuncti charitatis vinculo possimus cum fiducia frui proposita mensa, & fiamus diuinis mysteriis digni, glorificantes & hymnis celebrantes preciosissimum & magnificum nomen tuum, ô Pater & Fili & Spiritus sancte. *Et sint misericordiæ magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi cum omnibus nobis*: Sic faciamus vt superius diximus; miserationes Dei erunt cum omnibus nobis. Misericordia Dei Christus est, qui propter nos & quia nostri miserebatur, à magno Deo missus est; qui & tradidit semetipsum, propter nos: & misertus est: qui enim in vnitatem fidei, & communicationem sancti Spiritus coïuimus, per dispensationem eius qui pro nobis mortuus est & excitatus & sedet in dextera Patris, non ampliùs super terram sumus; sed in throno Dei, Regi assistimus in cœlis vbi Christus est, quemadmodum ait ipse: *Pater iuste sanctifica eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt vbi ego sum & illi sint mecum, & contemplentur gloriam quam dedisti mihi*, quòd dilexerim eos, *quemadmodum me dilexisti*: omnes verò qui adoptionem in filium accepimus, & cohæredes Christi per gratiam eius ac non ex operibus nostris facti sumus, habemus Spiritum Filij Dei in cordibus nostris cuius gratiam & efficaciam contemplans sacerdos clamat & ait: *Abba Pater cœlestis, dignare nos cum fiducia indemnabiliter audere inuocare te & dicere*: *Pater noster qui es in cœlis*: Verè pater omnium nostrum est, & omnes (vt vocis etymon indicat *) seruat: ac si quidem voluntatem eius facimus, Pater est noster: sin minùs cuius opus facimus, is est pater. Et aliter: Pater cum vocas? vt filius vitam tuam instítue, vt gratus sis & placeas ipsi tuo Patri qui in cœlis est, quis enim sub mundi Principe rerúmque inferarum potente militans, & in filium ei adoptatus malis operibus; audeat, Auctorem omnium bonorum ac Dominum, dicere patrem? certum est quòd hic non Dominum Sabaoth vocat Patrem; sed aduersum, cuius etiam opera facit. Aliter. Patrem dicis (ô homo) Deum, præclarè dicis; est enim pater & auctor omnium nostrum: sed festina ea obire munia quæ tuo placeant Patri. Si verò mala opera facis; perspicuum est, te, diabolum inuocare patrem: ipse enim est præses malorum, quocirca festina hunc effugere, & bono patri tuo & procreatori tuo placere. *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen est filij Dei, quod inuocatum est super nos. Christus enim est, & nos Christiani, & nomen eius in nobis inuocatur. Profectò verè sanctus est Deus: at nos supplicamus vt nomen suum in nobis sanctificet; quod est opus nostrum rationi consentaneum, sanctum & omnino purum faciat corpus nostrum vt irreprehensum inueniatur in die defensionis. Ecquid enim non est sanctus Deus? profectò sanctus est! sed hoc ais: In me *sanctificetur nomen tuum*, vt videant homines bona opera mea, & te glorificent Patrem & factorem meum. *Adueniat regnum tuum*: Regnum Dei, Spiritus est sanctus, quemadmodùm ait; *Regnum cœlorum intra vos est.* Spiritui enim sancto cum

* *Πατὴρ enim dicitur quasi πάντας τηρῶν, hoc est, omnes conseruans, vt interpretatur hic idem S. Pater in expositione orationis Dominicæ, quam habes supra, huius Biblioth. to. 5.*

Matth. 6.

A Patre & Filio regnare conuenit, qui sanctificat & illuminat spiritales & Angelicas potestates, & cœlestes exercitus, & omnem hominem venientem in mundum & credentem in nomine Patris & Filij & sancti Spiritus. Verè Rex terræ, visibilium & inuisibilium: sed quemadmodum cùm ciuitas circundata est ab hostibus, requirit à Rege auxilium; ita & nos circundati ab aduersariis potestatibus & peccatis, quærimus ab eo auxilium vt nos liberet. Regem appellas? fias vt spiritualis miles, vt placeas Regi qui te in suum exercitū allegat. Et quidnam? non est Rex Deus? quod aduenturum est regnum eius? certè Rex omnium est! at quemadmodùm ciuitas circundata; vt suprà dictum. Et alio modo. Cùm Propheta dicat; *regnauit Deus super gentes*: præterito tempore vt futuro vsus; huius rei gratia vociferamur, *Adueniat regnum tuum* super nos qui gentes sumus, Domine. *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra*: Voluntas Dei & Patris, dispensatio Filij eius est. Angeli in cœlo, in concordia & consensu sunt; ita quærimus & nos in charitate non ficta viuere: quodcunque vis ac requiris; in cœlo fit: in terra vt id fiat; facias oportet.

Psalm. 46. 9.

B

Sensus est eiusmodi: Domine quemadmodum fit in cœlo voluntas tua; & sunt omnes Angeli in pace, nec est in eis qui pellat & qui pellatur; neque qui affligat & affligatur, neque qui bellum aggrediatur & qui sustineat; sed omnes in profunda tranquillitate glorificant te: ita & in nobis hominibus qui sumus in terra, *fiat voluntas tua*; vt omnes gentes vno ore & vno corde glorificemus te factorem & nostrum omnium Patrem.

C *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*: Panis quotidianus, est Christus, qui est, ante fuit: & manet in sæcula; qui se voluntariò præbet edendum, & sine consumptione permanet semper, vt det vitam mundo: quem per baptismum acceptum; petimus vt semper accipiamus, habeamus, & comedamus; petimus naturæ nostræ conuenientem, vt nos eò simus contenti; vt ne pauperes facti & fame tabescentes, ad blasphemias conuertamur; aut suprà modum abundantes efferamur, & à te proiiciamur. Panem si quæras; aurum ne cumules: sin tibi deest & priuaris; id admoneat te, vt quæras. Quotidianum panem accipere postulamus, quia homines omnes ex duabus naturis coalescunt; animo (inquam) & corpore; propterea vtrique congruum panem petimus. D Nam panis quidem corporis, hic panis est quo vescimur; panis verò animi, sermo Dei est. Aperi, fili, os tuū; & frequentiùs Dei sis memor, quàm respires.

Christus voluntarie præbet edendum.

Et dimitte nobis debita nostra. Condona nobis peccata nostra; quemadmodùm nos, delinquentibus in nos, dimittimus: ac, si ita facimus, ipse quoque nobis sic faciet. Remisistine cuipiam quære! an fratrem ab inimicitiis soluetis, apud te considera! quòd si adhuc mali accepti recordaris, quam remissionem quæris? Eorum quæ dicimus hic sensus est; Domine *dimitte nobis debita nostra*: id est; peccata nostra & lapsūs, *sicut & nos dimittimus* omnibus delinquentibus in nos; fratribus nostris, tam liberis quàm seruis, & omnibus subditis nobis. Hæc dicens, ô homo; an ita facias, tecum reputa; quia terribile est incidere in manus viuentis: ac te corrigens & E emendans, conuerte ad Deum & Patrem & factorem tuum.

Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo: nos, Domine, omni supplicio sumus digni, & supplicamus tibi ne tradas nos in manus inimicissimorum hominum, & malorum dæmonum; ad puniendos nos: sed tu Domine, nos, erudiendo castiga; quia perinde est tua clementia, atque castigatio tua. Quid enim? inducitne hominem in tentationem? absit! non enim Deus est auctor malorum: sed obsecramus eum, vt per multas suas miserationes nō sinat nos in tentationem incidere. Domine si quærat nos Satanas, vt cribret quemadmodùm frumentum; vt etiam sanctos tuos Apostolos quæsiuit, sed non obtinuit; aut vt veterem illum Iob: ne ne des ei

Dei castigatio non inducit nos in tentationem.

potestatem in nos, quinetiam si malignus homo velit nos tentare; ne tradas nos eius voluntati, sed tege nos tegumento alarum tuarum.

Quoniam tuum est regnum & virtus & gloria, Patris & Filij & sancti Spiritus: in tua est enim potestate & dominio, miseratio & salus, mors & vita; ô Pater, & Fili & Spiritus sancto; nunc, & semper, & in sæcula. Domine quoniam tuum est regnum, ne sinas nos formidare aliud regnum, neque potentiam, neque dominationem. Et, tametsi suppliciis digni sumus propter peccata nostra; tu nos quomodò vis punito, & ne tradas nos in manus hominum; incidemus autem in manus tuas: quia talis est magnitudo tua, qualis & misericordia tua, Pater omnipotens.

Pax omnibus: quietam & sedatam mentem habeamus omnes. *Capita nostra*: cogitationes nostras cum operibus, Deo acceptas feramus; deprecantes vt proposita munera in bonum complanet, in vsum & commodum cuiusque. Gratias autem agimus: Dei gratia & miserationibus & benignitate Filij tui in homines. Deinde clamat Sacerdos, omnibus inquiens: *Quia ego homo sum, affectionibus, vestri similis, non ecognoscens cuiusque vestrum opera*; videte igitur vt sanctificati sitis, quia Christus cuius participes estis futuri, sanctus Deus est, & in sanctis recumbit.

Sancta sanctis: Immemoribus malorum, & mundis corde dignatur Deus largiri sancta. Sanctos ait eos qui à praua conscientia mundati sunt, & in sancta fide sincerè credunt. Populus fatetur & ait. *Vnus Sanctus, vnus Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris*: Amē. Vnus sanctus & Deus immunis ab omni peccato, Dominus noster Iesus Christus, cum Deo Patre & S. Spiritu; ipsi gloria in sæcula. Deum ait, qui in Trinitate celebratur.

Contegi autem alis talem ac talem thesin; ad exemplū est illius visionis quæ Dei speculatoribus apparuit. Aut potiùs quòd per ternariam illam sanctificationem, obscurè numerus personarum innuitur; & item, vnitas potestatis & naturæ & deitatis per vnitatem dominationis. Glorificatur etiam his tribus; *Sanctus, Sanctus, Sanctus*; trium personarum sanctitas: rursum cernitur, dominatio vnius naturæ & celebratur. Nimirùm Deus in Trinitate, tribus Seraphicis sanctificationibus glorificatur, in vnam coëuntibus & conuenientibus dominationem naturæ & deitatis. Sanctificationum autem ternio, tres personas innuit: & dominatio; vnitas est vnius potestatis & naturæ. Itaque contegi alarum compage; deitatis id quod ignotum est & occultum, subindicat. Cùm enim ait; *Sancta sanctis*: hoc ait de mundis & sanctis. Sanctorum, non peccatorum sed bonorum operum copia est ac abundantia.

Eleuationis corporis Christi in Missa, mysterium.

Elatio autem in altum venerandi corporis; repræsentat crucis elationem, & mortem in ea, & ipsam resurrectionem. Quòd autem subleuet Sacerdos diuinum panem, & signum crucis ter faciat in aëre cum venerabili & viuifico pane; id innuit: vna quidem crux quæ sursum designatur, sanctificatum supernum ætherem monstrat; media, aërem; infima quæ fit supra & prope discum, terram in qua viuificum illud Christi corpus sepultum est. Quòd autem in calice faciat crucis signum idque tertium; sanctificatum indicat, quatuor finibus terminatū vniuersum mundum; à diuina per carnem assumptam dispensatione, & ab ipsa viuifica passione Christi Dei. Et Christus Iesus cruci affixus, ad occidentem erat intuens, eius verò venerandarum manuum, altera in meridiem, altera in septeutrionem erat extensa. Hoc autem, ad orientem, prout ait quidam, *Deus à Thaman veniet*: quia ipse est spiritalis sol iustitiæ; &, *Oriens nomen eius*: & propterea quòd illinc expectamus æternam requiem & resurrectionem. Quòd autem tres fiant cruces, id sanctæ Trinitatis mysterium significat. Passus est filius & sermo Dei, beneplacito coæterni Dei & Patris, cooperatione sancti Spiritus: ob id & populus clamat; *Vnus sanctus, vnus Dominus Iesus Christus*: sanctum & Dominum

Signum crucis cum viuifico pane factum in missa quid significet.

Mysterium signi crucis quod in calice fit.

Christus crucifixus, occidentem intuebatur.

A inquiens, eum, qui in Trinitate celebratur & glorificatur Deus. Nam sanctificationem trina repetitio, tres personas significat & innuit. Quòd autem subleuet diuinum panem solum; id est, quia ipse est Rex Dominus, & ipse est caput, vt Apostolus ait; alia autem veneranda dona, membra sunt Christi, & corpus Christi; id est, venerandi corporis Christi Dei. Ille enim est solus in quo figuratur & monstratur diuina & viuifica passio eius, qui est immolatus pro mundi vita: quandoquidem ipse solus diuinus panis mactatur, & vt agnus immolatur: alia verò diuina dona; lancea non dissecantur in modum crucis lancea adhibita, sed vt mēbra & partes corporis particulatim diuiduntur & mactantur. Igitur panis ille diuinus sanctificatione participans communicat & alijs preciosis donis; similiter & calici communicat sanctificationem & gratiam.

Diuinus panis mactatur.

B Post eleuationem; statim partitio diuini corporis fit: verùm enimuerò tametsi in partes diuiditur; indiuiduum & insectum, in singulis partibus sectorum totum agnoscitur & inuenitur. Tametsi enim corruptionem subiit morte; at eius caro in inferis non sensit corruptionem. Tunc & adfertur aqua calidissima in exiguo lebete; ac ex ea temperant quæ diuinæ mensæ proposita sunt, siue crateræ, siue pocula sint; vt veluti ex viuente procedant diuino latere, vtraque colore referta: ita sanè & aqua calidissima tempore communionis iniecta absolutum typum mysterij explet percipientium mammam poculi (quasi ipso vitam porrigente) latere contrectato. Hæc etiam ianua quædam est ad Trinitatis fidem & cognitionem percipiendam; idque magnus ille Ioannes ac theo-

Christi corpus in sacrificio indiuiduum licet diuidatur.

Calidissimæ aquæ vsus & mysterium in sacrificio iuxta ritum Græcanicæ Ecclesiæ.

C logus repræsentat, tribus his testibus salutaris fidei & virtutis, sermonem confirmans. *Tres* (inquit) *sunt testificantes; spiritus, aqua, sanguis* & tres in vnum coëunt. Communio autem significat etiam illam, ante passionem, in mystica cœna communicationem panis & noui poculi de quo ait Saluator noster; *Non amplius ex eo bibo, donec bibero illud nouum in regno Patris mei*: quod & bibit post resurrectionem, extraneo quodam simul & nouo modo: non enim quasi tum temporis, corpus opus haberet alimenti; sed pertinet ad plenè docendos Apostolos de resurrectione. Quòd autem Sacerdos solum diuinum panem percipiat absque sanguine; deinde posteà diuinum sanguinem sumat: nihil aliud indicat quam sanguinolentum adhuc esse diuinum agnum à diuina & vitali ma-

1. Ioann. 5.

D ctatione, & spiritali sacrificio; quam Sacerdos fecerat mysticè in Prothesi. Oratio post communionem Sacerdotis; *Praeparasti in conspectu meo mensam ex aduerso omnium tribulantium me*: supercœlestem mensam inquit, mysterium immortale: mensam; immaculatum corpus. *Vnxisti oleo caput meum*: Oleum dicit gratiæ sancti Spiritus *Et calix tuus inebrians me, quàm praeclarus*, immortalem potum dicit diuini sanguinis. Et aliter. Calicem, preciosum sanguinem. Et illud: *Vt inhabitem ego in domo Domini in longitudinem dierum*; in supernam Ierusalem: Domus; cœlum, & Ecclesia, & Sion.

Cum timore Dei & fide & charitate, accedite ad Christum Deum & Regem nostrum: Igitur habeamus oportet timorem & charitatem tempore mysteriorum, & cum fide

E accedamus: quia etsi innumeras scilicet iustificationes habeamus, & iniuriarum memores simus, nihil ex eis salutis (inquit) percipere poterimus: proptereà & timorè habeamus oportet, & charitatem tēpore sacrificiorū, nihil enim iustitiæ aliud memorauit, quàm charitatem. Ipse enim vnigenitus Filius & Sermo Dei, pacis conciliator omni credenti est; ac preciosum suum corpus & sanguinem cum timore & fide largitus est.

Mysteriorum tempore, charitatem ac timorem habere oportet.

Iustitia nostra aliud nihil quàm charitas, in sacrificio desideratur.

Recti, qui accepimus partem intaminatorum; immortalium id est; rectâ cogitatione cum operibus stemus qui percepimus, & ei meritas gratias agamus quòd dignatus sit vt nos gustauerimus diuina mysteria, & in regeneratione cum eo habitemus. Amen. Aliter. Nos qui communione viuifici sacrificij aut substantiæ lætamur, à terrenis ad cœlestia mētem dirigamus & dignè ei placeamus,

quia

quia dignatus est nos participes facere pretiosi corporis & sanguinis sui; quorum vtinam omnes nos compotes fiamus; & in regeneratione: visione Dei, per eius gratiam. Quid verò est regeneratio? secundò generari & renouari. Sublatio autem relictarum sanctarum reliquiarum; assumptionem Domini ac Dei nostri subinnuit. Suffitus autem postremus, gratiam eam sancti spiritus, per inspirationem, datam Apostolis post resurrectionem. Quæ autem habetur, à pulpiti tergo oratio: quasi sigillum est omnium petitionum, ac summa ordine reperita congruens primis & pretiosioribus epilogis. Quum enim vniuersa diuina res sacra, primario pro offerentibus & propter quos accesserunt, perficiatur; deinde & pro omnibus percipientibus: idcircò sub finem, seriem adiungit cuiusque congruam orationis quæ pronunciata sit. Quoniam enim nonnulli eorum qui foris adstant, in dubitationem sæpe veniunt ambigentes & inquientes: Quisnam est scopus & sensus ac vis orationum quas minutatim sacris præfectus sacerdos recitauit? & desiderant notitiam quandam etiam earum assequi: ideo diuini patres, quasi omnium summam, per preces postulatorum indicem in hac incluserunt; docentes qui requirunt, quasi ex fimbria vestimentum.

Virginalis autem corporis typus, participatio benedictionis & oblationis, frangitur quidem vt panis, distribuitur autem vt ineffabilis benedictionis communicatio communicantibus cum fide: vt oblatio autem plena sanctimoniæ offerentibus, & sanctis vicissim offertur: & ita à communicatione immaculati corporis; qui ex ea natus est Christus Deus noster, & pretiosi sanguinis sanctificatio & adoptio filiorum, fidelibus repræsentatur. Spiritalis autem benedictio, & alia bonarum suppeditatio, Christianorum ex distributione panis corporis Deiparæ fit & creditur. Ac ille Dei spectator Moses, olim sanguinibus hircorum ac vitulorum aspergebat populum inquiens; *Hic sanguis Testamenti Domini est*: Christus verò & Deus, proprium corpus & proprium sanguinem effudit, & miscuit noui Testamenti calicem, inquiens; *hoc est corpus meum & sanguis meus, quod frangitur, & qui effunditur in remißionem peccatorum; ita quotiescunque editis panem, & calicem hunc bibitis, mortem*, & resurrectionem meam *confitemini*: & ita in posterum, cum tali cogitatione vescimur pane & poculum bibimus vt carnem & sanguinem filij Dei; mortem & resurrectionem confitentes Domini nostri Iesu Christi; cui gloria in sæcula.

Ex distributione panis incorporis Deiparæ immissi, fidelibus accedit benedictio.

MAXIMI MONACHI, DE ECCLESIASTICA MYSTAGOGIA, ET QVORVMNAM SVNT SIGNA QVÆ IN SANCTA ECCLESIA, IN DIVINA Synaxi seu Communione peraguntur.

CAP. 1.

QVOMODO fit sapiens, accepta occasione, sapientior, & iustus qui cognouit, adiicit vt accipiat (vt est diuinum prouerbium) ipse, ô omnium mihi maximè venerãde, apertè ipsa docuisti experientia; te ostendens, quidnam sacra scriptura sapienter quidem sed paulò obscurius significet. Cùm enim ea quæ ab alio quodam magno sene & in rebus diuinis planè erudito; pulchrè & mysticè, & certa quadam (quantùm fieri poterat) doctrinæ via & ratione, de sancta Ecclesia & sancta quæ in ea peragitur synaxi considerata fuerant; me cursim, & quàm breuissime poteram semel narrantem audisses: vehementer vrgens à me postulasti vt eorum tibi narrationem scriptis mandarem, vt qui statueres scripturam esse obliuionis medicamentum & auxilium memoriæ, quæ (vt dicebas) habet naturaliter tempus; quod domat; & rerum quæ in ea repositæ sunt, pulchrarum & honestarum typos & figuras, per obliuionem, potest insensibiliter auferre & penitus delere. Et ideò renouante ratione omnino indiget; qua dicendi facultas perpetuò vigens, impartibilem & minimè minuendam memoriam suæ possit naturæ conseruare. Quantò autem sit sapientius hoc agere, vt quæ audita sint, ita permaneant vt eripi non possint, quàm solummodò audire; nemo omnino nescit qui dicendi præstantiæ vllam vel paruam curam gesserit, & non ab omni cum ratione & eloquentia necessitudine sit planè alienus. Atque ego quidem in principio (verum enim dicetur) hoc suscipere, impositum argumẽtis onus recusabam: non quod nollem vobis (ô dilecti) omni ratione dare pro viribus, quod esset gratum futurum; sed quod neque eius sim gratiæ particeps quæ dignos possit ad hoc inducere, nec dicendi facultatis & exercitationis vllam habeam experientiam, vt qui in vita priuata sim educatus, nec in artificiosæ eloquentiæ mysterijs vnquã

Scriptura est medicamentum obliuionis.

fuerim omnino initiatus, quæ in sola pronunciatione habet gratiam; qua multi maximè delectantur, qui auditione voluptatem circumscribunt. Et si sæpè nihil quod sit pretiosum magniue faciundum, in profundo habeat. Et quòd (vt id quod est penitus & verius, dicam) vererer ne beati illius viri summæ de rebus diuinis altiloquentiæ & pulcherrimæ contemplationi, vili & abiecto meo sermone iniuriam facerem. Posteà tamen vi dilectionis (quæ est omnibus fortior) cedens; lubens, mandatum suscepi: malens; ab iis qui ad reprehendẽdum facilè mouentur, propter meam obedientiam, vt arrogans & imperitus videri: quàm per meam cunctationem in omni re honesta, existimari, nolle vobis gratificari: quomodò sit dicendum: in Deum, curam & solicitudinem reiiciẽs; qui solus est operum admirabilium effector, & docet quidem hominem scientiam, linguam autem eorum qui impeditioris sunt linguæ, planam & expeditam efficit, & in dubiis exitum inuenit: & *ex terra* quidem *mendicum* excitat, è *stercore* verò *erigit pauperem*. Eum dico, qui ex cogitatione carnali, & fœtido earum quæ in carne insunt perturbationum cœno, est egenus: eum qui est pauper spiritu, vel eum qui est ex improbitate mendicus, & eget ex eo qui est in ipsa, habitu. Vel contra etiam eum qui adhuc lege carnis & perturbationibus detinetur: & proptereà virtutis & scientiæ gratiæ pauper est & egenus. Sed quoniam à sanctissimo & vero Dei interprete Dionysio, Areopagita, in suo opere de Ecclesiastica Hierarchia: ea etiam signa quæ sunt in sanctæ synaxis mysterio, pro magnæ suæ mentis dignitate considerata sunt: sciendum est quòd non eadem, nostra hæc oratio nunc persequitur: nec per eadem per quæ ille progreditur. Audaciæ enim & arrogantiæ fuerit, & insolentis adeò amentiæ proximum, eadem per quæ ille adgredi: vt qui nec ipsi comprehendere vel mente assequi possunt, ea etiam tanquam propria proferant mysteria, quæ illi soli per spiritum manifestata sunt. Sed quæ etiam ab aliis,

Eloquentia fastu nihil magnum habet in profundo.

Psal. 112.7.

Dionysii Areopagitæ opus de Ecclesiastica Hierarchia.

quæ

quæ comprehendi possint, ex ipsa Dei voluntate accepta sunt; ad diuinum efficiendum & exercendum eorum in diuinis ex desiderio habitum: & per quæ eis conuenienter & commoderatè splendidissimus eorum quæ in mysterio peraguntur, radius intellectus notus euadat: & eos qui desiderio capti sunt, apud se detinet, ne eius posteri toto præsentis vitæ tempore sint ociosi, non habentes qui ad illam diuinam vitis culturam conducit sermonem, qui pro spiritalis vitis spiritali operatione, quòd à principio per fraudem in præcepti transgressione, à maligno surreptum est, spiritalem diuinæ & in primis regiæ imaginis denarium scilicet restituit. Non autem omnia quæ à beato sene mysticè considerata sunt: per ordinem dicere profiteor: nec ea ipsa quæ dicuntur, ita vt ab illo intellecta & dicta sunt. Ille enim præter id quòd erat philosophus, & omnino disciplinæ magister: cùm per virtutis, & diuturnioris & ex scientia mirum in modum procedentis in rebus diuinis exercitationis & diligentiæ copiam à materiæ vinculis & quæ in ipsa sunt visis, seipsum liberum constituisset: iure habebat & mentem diuino splendore illustratam: & quæ propterea iure poterat diuinè intueri ea quæ à multis non cernebantur, & orationem eorum quæ mente comprehenderat accuratissimam & perfectissimam interpretem, & quæ (cùm instar speculi, à nulla perturbationum macula impediretur) purè posset alijs ea quæ nec mente comprehendi poterant, & deferre & dicere: adeò vt possent auditores, totam mentem oratione portatam intueri. Quæ autem tota mente comprehensa fuerant, toti eorum menti purè apparerent: & intercedente oratione, illa ad eos transmissa ab ipsis exciperentur: sed ea quæ in memoria habeo, & quæ exiliter cogitatione complecti, & exilius possum dicere: piè tamen, gratia Dei qui quæ sunt obscura illuminat. Neque enim vos existimare oportere existimo, qui iustè iudicare scitis: me aliter posse cogitare vel dicere, quàm vt possum cogitare vel dicere & superna concedit gratia, quæ potestatis mihi propriè conuenientis & commoderatæ curam gerit: & si maximè is qui tradidit & docuit, sit altissimus. Ab iis enim qui virtute & cognitione non sunt æquales, æqualia quærere: propemodùm perinde esse videtur ac si qui ostendere conetur, lunam æquè ac solem lumen præbere: & quæ non sunt omnino eadem, posse inter se in omnibus conuenire: quod omnino fieri non potest: Dux autem sit Deus eorum quæ & mente cogitantur & quæ dicuntur: qui solus est mens eorum qui mente agitant, & eorum quæ in mente versantur: & ratio eorum qui dicunt, & eorum quæ dicuntur, & eorum quæ viuunt, & eorum quæ vitalia redduntur: & est omnibus omnia, & est & generatur, cùm sit omnibus quæ sunt & fiunt longè superior, vt qui nulli eorum quæ sunt omnino naturaliter coniungatur: & ideò non esse (propterea quòd quicquid est, immenso interuallo superat) tanquam magis propriè de se dictum, admittit. Oportet enim (siquidem Dei & creaturarum nosse differentiam necesse est) statui id quod omnia quæ sunt, superat: esse eorum quæ sunt ablationem: & statui ea quæ sunt, esse ablationem eius quòd omnia quæ sunt, superat. Et vtramque ablationem, de ipsis piè considerare, & nullam propriè, vtpote quòd illa quidem Deum esse statuat ex causa eorum quæ sunt: hæc verò quæ per excellentiam causa est: ab ijs quæ sunt, omnino suum esse anferat: & nullam rursus propriè: nempè quòd nulla constituat id de quo quæritur, ex ipsa substantia & natura eius quod est, esse. Cui enim nihil omnino naturaliter ex causa coniunctum est, siue id quod est, siue id quod non est: nihil eorum quæ non sunt & non dicuntur, ad eum propè accedit. Habet enim simplicem & ignotam, & ad quam nullus adire potest substantiam, & quæ omnino explicari non potest, & quæ omnem affirmationem & negationem superat. Et de his quidem hactenus. Ad propositum autem de quo dicamus, argumentum veniamus.

SANCTAM ergo Ecclesiam, in primo contemplationis ingressu, dixit beatus ille senex, ferre Dei typum & imaginem: vt quæ in imitatione & figura eandem habeat operationem. Sicut enim Deus qui infinita sua potentia omnia fecit: & inuicem & sibi ipsi, ea quæ mente intelliguntur & ea quæ sunt sensilia, per prouidentiam constringit & connectit: & circa se (tanquam causam, & principium, & finem) omnia continens: quæ secundùm naturam sunt à se inuicem seiunctissima, per vnam qua ad ipsum, tanquam ad principium referuntur facultatem, facit vt inter se inuicem consentiant: Per quam, ad eundem motum & substantiam nec discriminis nec conclusionis quicquam habentem, omnia deducuntur: ita vt nihil ex iis quæ sunt, principaliter in naturæ vel motus differentia dissideat vel disiungatur: cùm omnia in vna vnius principij & causæ quæ dissolui non potest, relatione & custodia inconfusè coaluerint, quæ omnes, & quæ in omnibus (pro vniuscuiusque eorum quæ sunt natura (considerantur habitudines, ociosas inanésque efficit & operit: non quòd eas corrumpat & perimat & vt non sint efficiat, sed quod vincat & supereminеat, vt, totum partes (vel ipsa potius, totius causa) supereminet: per quam, & ipsum totum & partes totius, vt & apparerent & essent, naturam sortita sunt: vt quæ totam causam habeant, eis immodico lumine præfulgentem: & sicut sol qui omnia claritate superat, stellarum naturam & potestatem: ita etiam eorum vt effectorum causam substantiam obtegentem. Sicut enim partes à toto, ita etiam effecta à causa, vt & propriè sint & cognoscantur accepere: & vt ociosam, & planè cessantem suam habeant proprietatem, quando ab ea quæ fit ad causam relatione comprehensam, in vna (vt dictum est) eius quæ ad ipsam refertur, habitudine, qualitatem acceperit. Qui est enim omnia in omnibus, qui infinitis mensuris omnia superat, Deus: vel maximè solus ab iis qui sunt pura mente, videbitur, quando mens, naturales, eorum quæ sunt, rationes contemplatiuè colligens: in ipsum Deum desinet, vt qui sit causa, principium & finis totius productionis & generationis, & ad res omnes continendas basis inseparabilis. Eodem modo etiam sancta Dei Ecclesia, eadem quæ Deus in nos (vt quæ sit exemplar archetypum) facere ostendetur. Cùm enim sunt propemodum innumerabiles viri, mulieres, & pueri: & genere, & forma, & gentibus, & lingua, & viuendi ratione, & ætate studiisque, animis, artibus, & moribus: rursus autem scientia, auctoritate, fortuna, ordine, statu, & habitu plurimùm à se inuicem seiuncti & differentes: qui in ea sunt & ab ea spiritu rursus sunt generati & recreati: vnam ex æquo omnibus dat & largitur diuinam formam & appellationem, vt à Christo scilicet sint & nominentur. Et vt per fidem simplex sit, & quæ diuidi & seiungi non possit relatio & habitudo: quæ multas atque adeò inenarrabiles quæ sunt in vnoquoque differentias (ne quòd sunt quidem) cognosci permittit, quod omnes in eam generaliter referantur & conueniant, per quam nemo omnino sibiipsi à communi seiunctus est: cùm omnes inter se inuicem coalescentes in vna simplici & quæ nequit diuidi, fidei gratia & pote state coniuncti sint. *Erat* enim *omnium* (inquit) *cor & anima vna*: adeò vt ex diuersis membris corpus vnum & esset & videretur, & ipso Christo vero nostro capite verè dignum: in quo (inquit Diuinus Apostolus) *non est masculus nec fœmina, nec Judæus, nec Græcus*, nec circuncisio, nec præputium, nec Barbarus, nec Scytha, nec seruus nec liber: sed omnia & in omnibus ipse qui omnia per vnam simplicem bonitatis infinitam eandémque sapientissimam potestatem in seipso includit (veluti centrum, à quo dependent aliquot rectæ lineæ) vna simplici & singulari ac viuente causa & potestate, eorum quæ

Quomodo & quanam ratione Dei typus & figura est, sancta Ecclesia. Cap. ii.

Ecclesia in Christianis eadem aliquid quod Deus facit.

Act. 4.32.

Galat. 3.28.

quæ sunt, principia, non sinens finibus seiungi; eorum productiones circumscribens: & eorum quæ sunt & ab ipso facta sunt, definitiones ad seipsum deducens, ne sint omnino sibi inter se aliena & inimica vnius Dei effecta & opificia, cùm non habeant, quánam in re & vbi amicitiam, pacem: & se inter se esse eadem possint ostendere: & venient in discrimen, ne ipsa eorum substantia eò vt non sit recidat, si à Deo separentur. Est ergo Dei imago, sancta (vt dictum est) Dei Ecclesia: vt quæ eandem (quam Deus) in fideles vnionem efficiat, etsi sint proprietatibus diuersi & ex diuersis & locis & moribus, qui in ea per fidem sunt vniti: quam in eorum quæ sunt, substantiis, inconfusè facit Deus, eam, quæ est in ipsis differentiam, ea quæ fit ad seipsum tanquam ad causam, principium, & finem (vt dictum est) relatione & vnione, & consolans, & idem faciens.

Quemodò & quanam ratione, Ecclesia sit imago mundi, qui constat ex substantiis quæ sub aspectum cadunt, & quæ non cadunt. Cap. III.

IN secundo autem contemplationis loco, vniuersi mundi qui constat ex substantiis quæ sub aspectum non cadunt & quæ cadunt, esse typum & figuram dixit, sanctam Ecclesiam: vt quæ, eandem (quam ipse) vnionem & discretionem accipiat.

Quemadmodùm enim ipsa, cùm ædificatione quidem vna sit domus: ex quadam quæ est in figuræ positione, proprietate differentiam accipit, dum diuiditur, & in locum solis sacerdotibus & ministris attributum: nempe ἱερατεῖον (hoc est, sacrarium) & eum ad quem patet aditus omnibus populis fidelibus, quem vocamus ναὸν, id est, templum. Rursus vna est in substantia: vt quæ non vnà cum suis partibus propter ipsarum inter se inuicem partium differentiam diuidatur: sed etiam partes ipsas, sui ipsius ad vnum relatione, ab ea quæ est in vocatione, differentia liberat: & ambo idem inter se esse ostendit, & alterum alteri vicissim idem esse, quod vtrumque sibi ipsi efficit. Et sacrarium quidem potentia templum reddens, vt quod diuini mysterij ad finem relatione consecretur. Et rursus templum: Sacrarium ipsum actu habens diuini sui mysterij principium: per vtrumque vna & eadem permanet. Ita etiam qui à Deo per generationem deductus est, eorum quæ sunt, mundus: qui & in mundum qui intelligentia percipitur & intelligentijs & incorporeis substantiis completur, & in hunc sensilem & corporeum & qui ex multis formis & naturis magnificè est contextus, diuiditur: cùm sit quodammodò alia non manu facta Ecclesia, per hanc manufactam apertè ostenditur. Et veluti sacrarium habens superiorem mundum, & superioribus potestatibus attributum: Templum autem, eum qui est inferiùs, & iis cessit quibus vt per sensum viuerent obtigit. Rursus vnus est mundus, & vnà cum suis partibus non diuiditur: contrà autem, ipsarum etiam partium quam ex naturali proprietate habent differentiam, ad id quod est sui ipsius vnum & diuidi non potest: relatione circumscribens & eundem esse sibi & inter se inuicem citra confusionem & totum ingredi, & ambos totum ipsum tanquam partes vnum complere: & itidem tanquam totum & partes & vnica forma, plenéque & integrè compleri indicans. Totus enim mundus qui intelligentia percipitur, à toto mundo sensili formis simbolicis mysticè figuratis, ab iis cernitur qui possunt videre. Et totus sensilis, toti ei qui mente percipitur in mente per cognitionem rationibus simplex effectus, vnum est. Hic enim in illo est, rationibus: & ille in hoc, figuris: & eorum est operatio, perindeac si fuerit *rota in rota*, vt dicit mirabilis rerum magnarum spectator Iezechiel: id de duobus (vt puto) mundis, dicens. Et rursus: *Inuisibilia enim ipsius à creatione mundi, operibus intellecta conspiciuntur, ait diuinus Apostolus*. Et si videntur per ea quæ apparent, ea quæ non apparent, sicut scriptum est: multò magis vtique per ea quæ non videntur, ab iis qui diuinæ contemplationi animum adhibent: ea quæ apparent, intelligentur. Eorum enim quæ mente percipiuntur, symbolica quæ fit per ea quæ sub aspectum cadunt, contemplatio: est eorum quæ videntur, per ea quæ sub aspectum non cadunt, spiritalis scientia & intelligentia. Oportet enim ea quæ se inuicem significant, habere omnino veras & claras sui inuicem demonstrationes: & eam quæ est in ipsis relationem seu habitudinem, nulla ex parte lædi posse.

Ecclesiæ duæ partes.

Sacrarium consecratur ad finē diuini mysterij.

Ezech. 1. & 10.

Rom. 1.

Quòd etiam solius mundi sensilis imago est, sancta Dei Ecclesia. Cap. IIII.

ET rursus solius mundi per sese sensilis, symbolum ac signum esse sanctam dixit Ecclesiam: vt quæ cœlum quidem habeat diuinum sacrarium: terram autem, quæ templi decorem teneat. Similiter autem & mundum esse Ecclesiam: qui cœlum quidem habeat sacrario simile: templum autem, eum qui in terra est ornatum.

Quemodò & quanam ratione hominem symbolicè effingit & repræsentat sancta Dei Ecclesia, & ipsa, tanquam homo, ab ipso effingitur. Cap. 5.

RVRSVS etiam alio modo contemplationis: dixit esse hominem, sanctam Dei Ecclesiam: quæ animam quidem habeat, sacrarium: & mentem diuinam, altare: & corpus, templum: vt quæ sit imago, & similitudo eius qui ad Dei similitudinem & imaginem homo factus est. Et per templum quidem tanquam per corpus: moralem præ se fert philosophiam: per sacrarium autem, tanquam per animam, naturalem contemplationem spiritaliter exponit: & per diuinum altare, tanquam per mentem, mysticam Theologiam ostendit, & contrà: Ecclesiam mysticam, hominem: vt qui per corpus quidem (tanquam per templum) actiuam animæ potestatem in mandatis exequendis, per moralem philosophiam ex virtute exhilaret: per animæ autem velut sacrarium: quæ ex sensu ducuntur rationes, purè in spiritu à materia circuncisas: ex naturali contemplatione per sermonem Deo offerat: & tanquam per mentis altare, id quod est in adytis decantatissimum, obscuræ & ignotæ diuinitatis magniloquentiæ silentium, per aliud loquax & vocalissimum silentium prouocat: & quoad eius ab homine fieri potest, cum ea per mysticam Theologiam vnà versatur & talis fit; qualem eum esse consentaneum est qui Dei aduentu dignatus est, & longè clarissimis eius splendoribus signatus.

Quemodò & quanam rursus ratione, anima quoque quæ per seipsā intelligitur, imago est & typus sanctæ Dei Ecclesiæ. Cap. 6.

ET non solius quidem hominis qui ex anima & corpore componitur & constituitur, solùm esse posse imaginem docuit sanctam Ecclesiam: sed etiam ipsius animæ quæ (ratione) per se consideratur. Quandoquidem ex intelligenti & animali seu vitali facultate dixit esse animam: vt summatim diceret compositam: dum intelligens quidem, liberè ex voluntate mouetur: animalis autem secundùm naturam citra vllam electionem vt se habet, remanet. Et rursus intelligentis quidem esse, & contemplantem & agentem facultatem. Et contemplantem quidem dixit appellari mentem: agentem verò rationem. Et intelligendi quidem facultatem à mente moueri: animalis autem curam gerere, rationem. Et illam quidem esse & dici sapientiam (dico autem mentem) quando motus qui ad Deum feruntur, omninò sibiipsis immutabiles conseruauerit. Similiter autem rationem & esse & vocari prudentiā: quando animalem (quæ ab ipsa per prouidentiam regitur) facultatem, operationibus prudenter menti coniungens: eam ipsi citra vllum discrimen esse & eandem & similem, per virtutem diuinitatis vim euidentem gerentem ostenderit: quam etiam & menti & rationi dixit naturaliter distribui: sicut magis esse & principaliter constitutam ostendi animam ex mente & ratione, vt quæ sit intelligentia & ratione prædita: animali facultate, ex æquo, in vtraque mente scilicet & ratione considerata. Neutrum enim eorum, fas est, expers vitæ cogitare: quæ etiam ab vtrisque comprehenditur. Per quem mens quidem (quā etiam diximus vocari sapientiam) per contemplatiuum habitum ex arcano silentio & cognitione simplex effecta, ad veritatem per cognitionem quæ obliuioni

Animæ duplex facultas.

Intelligens animæ facultas duplex.

Summa Christiane philosophiæ, constat prudentia & sapientia.

dari non potest nec vnquam desinit, ducitur. Ratio autem quam vocauimus prudentiam, actiuo habitu conseruatiuè ex virtute in bonum, per fidem desinit. Ex quibus vtrisque, vera diuinarum & humanarum rerum constat scientia quæ est verè cognitio quæ minimè falli potest, & totius diuinissimæ Christianorum Philosophiæ finis.

Animæ pars siue facultas duplex.

Et (vt de his dicam apertiùs) animæ quidem alteram partem dixit esse contemplatiuam, alteram verò actiuam: & contemplatiuam quidem, mentem vocauit; actiuam verò, rationem; vt quæ sint scilicet primæ facultates animæ. Et rursus mentem, sapientiam; rationem verò, prudentiam; vt quæ sint primæ operationes.

Primæ operationes animæ. Veritas, est finis operationum intellectus.

Rursus rem rem persequendo, dixit: Intelligendi quidem animi facultatem esse mentem, sapientiam, contemplationem, cognitionem; quæ obliuioni dari non potest cognitionem: eorum autem finem esse veritatem. B In ratiocinandi autem facultate esse rationem, prudentiam, actionem, virtutem, fidem: finem autem eorum, esse bonum: veritatem autem & bonum, dixit Deum significare.

Deus, sub veritatis aut boni ratione apprehenditur.

Sed veritatem quidem; quando ex substantia videatur significari quod est diuinum (res enim simplex & sola, & vna & eadem, & quæ nec in partes diuidi nec mutari potest, & est impatibilis veritas, & obliuioni dari nequit, nec vllis omninò interuallis aut dimensionibus seiungi.) Bonum autem; quando ex operatione: Bonum enim benefacit; & omnium quæ ex ipso sunt, curam gerit atque conseruat & custodit: & eò quòd valdè sit, vel statuatur, vel currat; θεὸς dictus (vt ij opinantur, qui veram verborum rationem inquirunt) quod omnibus quæ sunt, vt sint & permaneant & moueantur, largitur.

Deus, vnde dicatur Græcè θεός.

C Quinque ergo coniugationes quæ de anima intelliguntur, dixi versari in vna coniugatione quæ quod diuinum est significat. Coniugationes autem nunc dico, mentem & rationem, sapientiam & prudentiam, contemplationem & actionem, cognitionem & virtutem; quæ obliuioni dari nequit, cogitationem & fidem: Eam autem, quæ id quod diuinum est, significat; veritatem & bonum.

Animæ coniugationes.

Quibus per progressum mota anima, vniuersorum Deo vnitur; eius substantiæ & operationis immutabilem & beneficentiam per firmum & stabilem & qui dimoueri nequeat, in bono ex electione & instituto, habitum imitans. Et vt his paruam aliquam conducibilem contemplationem adiungam; hæc fortasse est diuina chordarũ Decas, eius quod D in anima intelligentia comprehendi potest Psalterij; quæ habet rationem spiritu resonantem peraliam beatam præceprorum decadem; perfectósque, consonantes & numerosos intelligentia apprehendẽdos sonos efficit, per quos Deus laudatur; vt discam quænam sit eius quæ canit & eius quæ canitur decadis ratio, & quomodo decadi decas mysticè vnitur & coniungitur.

Animæ Psalterium decachordum. Psal. 32. & 2.

Vt meum quidem Deum & Seruatorem completum per me seruatum ad se adducat, qui est semper plenissimus, & supra omnem modum plenissimus, & à seipso nunquam potest excedere. Me autem hominem, mirabiliter mihi ipsi restituit vel Deo potius; cui, quod sum, acceptum fero, & ad quem, eminus festino, vt bene sim accipere desiderans. Quod qui cognoscere poterit ex eo quòd ei quæ dicuntur, euenerint; sciet omnino E propriam dignitatem: experientia, euidenter cognoscens quomodò redditur imagini id quod est secundùm imaginem; & quomodò honoratur exemplar, & quæ est nostræ salutis mysterij potestas, & pro quo Christus mortuus est: & quomodò rursus in ipso manere possumus, & ipse in nobis, sicut dixit; & quomodò *rectum est verbum Domini & omnia opera eius in fide*. Sed ad orationis seriem, orationem reducamus; hæc de iis dixisse, contenti.

Anima profectum in cognitione veritatis.

Dixit mentem [illegible]oiam per sapientiam, veniente ad contemplationem; per contemplationem autem, ad cognitionem; per cognitionem autem, ad cognitionem quæ nunquam datur obliuioni; per cognitionem autem quæ nunquam datur obliuioni, ad veritatem, in A qua mens terminum motus suscipit; ei circunscripta substantia, facultate, & habitu, & operatione. Dicebat enim sapientiam esse mentis facultatem seu potentiam, & ipsam mentem, esse potestate sapientiam; contemplationem verò, habitum: cognitionem autem, operationem. Quæ obliuioni autem dari nequit, cognitionem sapientiæ & contemplationis, cognitionis seu facultatis & habitus & operationis, eum qui est circa id quod cognosci potest, quod est supra omnem cognitionem, & desinere non potest, & in habitu est, motum perpetuum: cuius finis est, rei quæ cognosci, obliuioni autem mandari non potest, veritas. Quod etiam iure est admirandum, quomodò quod obliuioni dari nescit, circunscriptum desinit? Anne clarum est quod Deo veritate desinitum? Deus enim est veritas; circa B quem mens quæ nunquam desinens & citra vllam obliuionem mouetur, nunquam potest à motu desinere cùm non inueniat finem, vbi non est interuallis seiuncta dimensio. Admirabilis enim diuinæ infinitatis magnitudo, est expers quantitatis: nec diuidi potest, & nullam habet quæ eam seiungat dimensionem, nec vllam habet comprehensionem quæ ad hoc vt res quælibet quæ est in substãtia cognoscatur, eã præuenit.

Diuina magnitudo, expers est quantitatis.

Quod autem non habet dimensionem, vel vlla in re comprehensionem; nulla re definiri potest.

Infinitum definiri non potest.

Rationem similiter quæ per prudentiam mouetur, tendere ad actionem; per actionem autem, ad virtutem; per virtutem autem, ad fidem; quæ, verè firma, & quæ labi non potest, est rerum diuinarum probatio. Quam primam habens potestate, per prudentiam, ratio; actu posteà per virtu- C tem ostendit, eam operibus manifestando. Fides enim *sine operibus mortua est*, vt scriptum est: quicquid autem est mortuum & non operatur: nemo vnquam qui sapuerit, inter ea quæ bona sunt, esse annumerandum dicere ausus fuerit.

Iac. 2.

Per fidem autem ad bonum, in quo finem accipit ratio, à suis cessans operationibus; ei circunscripta potestate & habitu & operatione. Rationem enim dicebat esse, potestate prudentiam; & ipsam rationem, esse potestate prudentiam; habitum autem, actionem; operationem verò, virtutem. Fidem autem, prudentiæ & actionis & virtutis: siue potestatis, habitúsque, & operationis immobilem & immutabilem concretionem siue coagmentatione; cuius finis, bonum est: In quo desinens ratio, cessat à motu.

Fides quid sit.

Deus enim D est bonum; in quo, quæuis & cuiusuis rationis facultas, suapte natura finem accipit. Quomodò autem & quãnã ratione vnumquodque eorum rectè efficitur & in actum deducitur, & quænam vnicuique eorum repugnat vel coniuncta sunt, & quatenus; diuidere & dicere non est præsentis instituti, præterquam vt tantùm cognoscamus quòd omnis anima, quando per sancti spiritus gratiam & suum studium & diligentiam, hæc inter se inuicem coniungere & contexere potuerit; rationem (inquam) menti, & sapientiæ, prudentiam; & contemplationi, actionem; & cognitioni, virtutem: & cognitioni quæ obliuioni dari nescit, fidem: ita vt nullum ex his alteri collatum, vel minus sit vel superabundet; rescissa omni eius exuperatione & defectu, & (vt paucis complectar) vnitatem suam decadem fecerit. E Tunc ipsa quoque Deo vero & bono & vni soli vnietur; pulchra & magnifica, & ipsi (quoad eius fieri potest) similis, generalium virtutum complementum; quæ diuinam quidem quæ est in anima decadem significant, continent autem aliam beatam præceptorum decadem. Quaternio enim, decas est potentia: ab vnitate, serie per progressionem, composita. Et rursus idem est vnitas per congressum, bonum monadicè continens: & quod diuinæ operationis simplex est & diuidi non potest, insecabiliter in seipsa ostendens. Quibus proprium quidem bonum ab alio non inuadendum, anima strenuè & constanter conseruauit, alienum autem fortiter vt malum profligauit & repulit, vtque mentem habeat recta ratione præditam, & prudentem sapientiam, & cõtemplationem quæ in actione versatur,

verſatur, & cognitionem virtute prædìtam: & quæ eas conſequitur, cognitionem in quæ dari non poteſt obliuioni, quæ ſimul eſt & fideliſſima, & excidere non poteſt, & vt quæ cùm cauſis effecta & operationes cum facultatibus prudenter coniunctas Deo obtulerit, accipiat diuinitatem, quæ eſt effectrix eorum ſimplicitatis. Eſt enim operatio & manifeſtatio, mentis quidem ratio, vt affectum cauſæ & ſapientiæ prudentia & contemplationis actio, & virtus cognitionis, & eius qui obliuioni non datur cognitionis, fides. Ex quibus qui erga bonum & veritatem, Deum inquam, internè afficitur, habitus fabricatur, quem dicebat eſſe diuinam ſcientiam, & quæ labi & falli non poteſt, cognitionem & dilectionem & pacem, in quibus & per quas afficitur diuinitas ſeu deificatio: Illam quidem, vt quæ ſit complementum totius eius quam homines de Deo & diuinis aſſequi poſſunt, cognitionis & virtutum comprehenſionis. Hanc verò, vt quæ germanè ad veritatem aſcendat, & ſufficientem diuinitatis præbeat experientiam. Et illam quidem, vt quæ totius Dei ex tota affectione delectationis ſit particeps: hanc verò, vt cui eadem cum Deo vſu veniant, & vt ijs qui eam habere digni fuerint eueniant, præparat. Si enim, quod diuinum eſt, & omnino immobile, vt quod non habeat, quod ei vlla ex parte moleſtiam exhibeat: quid enim illius circunſpectionem præuenerit? Pax autem eſt, quæ labefactari & moueri non poteſt, ſtabilitas, & præterea lætitia, quæ moleſtia affici & vexari non poteſt. An non cuiuis quoque animæ diuina vſu venerint, quæ vt diuinam partem acciperet, digna habita fuerit, nō quæ ſolū vitij & ignorantiæ, falſi & mali, quæ ſunt vitia virtuti & cognitioni, veritati, & bono repugnantia, quæ motibus animæ qui ſunt præter naturam aſſiſtunt, ſed iam etiam ipſius virtutis & cognitionis, veritatis rurſus & bonitatis, qui à nobis diſcreti & diſtincti fuerunt, fines, ſi fas eſt dicere tranſgreſſa & ſupra omnem modum veriſſimo & optimo Dei cubili, veriſſimis eius promiſſis conuenienter, ineffabiliter & incognita ratione coniuncta, & nihil deinceps habens eorum quæ ei ſua natura poſſint moleſtiam afferre, quod ad ſuam in Deo occultationem & beatiſſimum & ſanctiſſimum cubile poſſit peruenire, reuerendum illud eius quæ eſt ſupra mentem & rationem, vnitatis peragit myſterium. Per quod vna caro & vnus ſpiritus ſit Deus erga Eccleſiam animam, & erga Deum anima. Quomodo te Chriſte propter tuam bonitatem admirabor? Neque enim me laudaturum audebo dicere, qui nec ſatis quidem te poſſim admirari pro dignitate. Erunt enim duo in carne vna: Myſterium autem hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & Eccleſia, inquit diuinus Apoſtolus. Et rurſus: Qui adhæret Domino, eſt vnus ſpiritus. Ita ergo vniformem effectam animam & in ſe & in Deum coactam, non erit amplius ratio quæ eam in multa per cogitationem diuidat, vt quæ caput habet coronatum primæ & vni ſoli rationi & Deo, in quo per vnam quę mente comprehendi non poteſt, vnitatem, omnes eorum quæ ſunt, rationes vniformiter & ſunt & ſubſiſtunt, vtpotè eorum quæ ſunt opifice & effectore. In quem fixis oculis reſpiciens, cùm extra eam non ſit, ſed totus in tota, ſimplici applicatione, ſciet ipſa quoque eorum quæ ſunt rationes & cauſas, per quas fortè priuſquàm deſponſata eſſet verbo & Deo, via & ratione diuiſionis inducebatur: & conſeruatiuè numeroſéque ac concinnè ad eum ferebatur, qui omnem rationem & cauſam & continet & efficit. Quia ergo hæc ſunt animæ, quæ (vt diximus) in mente habet poteſtate ſapientiam, ex ſapientia autem contemplationem, ex ea autem cognitionem, ex cognitione autem eam quæ obliuioni mandari nequit, cognitionem per quam ad veritatem, vt quæ ſit finis & extremum bonorum, quæ ſunt in mente ducitur. In ratione autem habet prudentiam: ex ea verò actionem; ex actione autem virtutem, ex ea verò fidem, per quam in bono, vtpotè earum quæ ex ratione fiunt, operatione beato fine definit. Per quæ rerum diuinarum ſcientia ex congreſſu vnionis horum qui fit inuicem colligitur: ad hæc omnia apertè quadrabit, animæ per contemplationem aſſimilata ſancta Dei Eccleſia, omnia quidem quæ eſſe in mente: & ex mente per proceſſum exiſtere oſtenſa ſunt per ſacrarium ſignificans, quæ autem eſſe in ratione & ex ratione per diſtinctionem exiſtere oſtenſum eſt, per templum oſtendens, & omnia ad id quod in diuino altari peragitur, myſterium congregans. In quo qui per ea quæ in Eccleſia celebrantur potuerit prudenter & ſapienter myſterijs initiari: verè Dei & diuinam ſuam animam reddiderit. Propter quam fortaſſe & huius quæ manu facta eſt Eccleſiæ ſapienter per varietatem eorum quæ in ea ſunt, diuinorum ſymbolicè exemplar exiſtens, vt nos ad id quod eſt melius deduceret, data eſt.

Quomodo & quanam ratione ſancta quæque ſcriptura homo dicitur. Cap. 7.

QVEMADMODVM autem Anagogica, & quæ mentem ſurſum euehit, contemplatione dixit Eccleſiam eſſe hominem ſpiritalem; hominem autem myſticam Eccleſiam: ita etiam vniuerſam ſimul comprehendens ſcripturam, eam hominem eſſe dixit. Nempe quòd vetus quidem teſtamentum habeat corpus, nouum verò animam, ſpiritum & mentem. Et rurſus, quod totius ſacræ ſcripturæ, veteris, inquam, & nouæ hiſtorica quidem litera corpus: mens autem & ſcopus eorum quæ ſcripta ſunt, animam. Quod ego quidem cùm audiſſem, perfectam & accuratam ſimilitudinem valde ſum admiratus, & eum qui pro dignitate vnicuique dona largitur, pro viribus, vt par fuit, laudaui. Quemadmodum enim homo qui in nobis, quod ad id quidem quod videtur attinet, eſt mortalis, quod verò ad id, quòd non videtur, immortalis; ita etiam ſancta ſcriptura, habens quidem literam quæ exhibet id quod videtur, ſpiritum verò qui in litera celatur, quique nunquam eſſe deſinit, veram contemplationis rationem conſtituit. Et quemadmodum homo qui eſt in nobis cupiditatem atque appetitionem imperio ſuo regens & continens, vt caro marceſcat & flacceſcat, efficit: ita etiam ſancta ſcriptura ſpiritualiter intellecta, literam ſuam circumcidit.

Dicit enim magnus Apoſtolus: *Quantum noſter homo corrumpitur, tantum internus renouatur de die in diem.* Hoc etiam intelligatur & dicatur in ſacra Scriptura, quæ homo eſſe tropicè ſeu figuratè intelligitur. Quò enim magis cedit eius litera, eò magis abundat & plura poſſidet ſpiritus: & quantum eius quæ ad tempus introducta eſt, adorationis vmbræ prætereunt: tantum quæ omni ex parte clara eſt, illuſtris & vmbra penitus carens fidei veritas ingreditur. Ex qua & per quā principaliter & eſt, & ſcripta eſt, & dicitur ſcriptura, quæ in mente per ſpiritalem gratiam imprimitur. Quemadmodū etiam homo qui in nobis eſt, per animam mente & ratione prædìtam principaliter homo maximè & eſt & dicitur: ex qua & per quam eſt imago & ſimilitudo Dei qui eū fecit, & à reliquis animalibus ſeiūgitur, vt qui eius quæ ad ea referatur, facultatis nullum omnino euidens ſignum habeat.

Quomodo mundus homo dicitur, & quanam ratione etiam homo mundus. Cap. 8.

PER eandem rurſus ſimilitudinem aptè, & ad imitandum appoſitè vniuerſum etiam mundum, qui ex ijs quæ ſub aſpectum cadunt, & quæ non cadunt, conſtituitur, hominem eſſe ſubiecit: & mundum rurſus hominem qui conſtat ex anima & corpore. Dicebat enim ea, quæ intelligentia percipiuntur, obtinere rationem animæ, ſicut etiam anima eorum quæ percipiuntur intelligentia. Et corporis locum tenere ſenſilia, ſicut etiam corpus ſenſilium. Et ſenſilium quidem eſſe animam ea quæ ſola intelligentia apprehenditur, eorum verò quæ intelligentia apprehenduntur, corpus: ſenſilia. Et vt animam quæ ineſt corpori, ſenſili mundo eſſe eum qui ſola mente percipitur, ei autem qui mente intelligitur, ſenſilem, vt corpus, cum anima commixtum eſt & contemperatum, & vnum ex vtriſque eſſe mundum, quemadmodum ex anima & corpore vnum hominem, neutro

eorum sibi inuicem per vnionem coniunctorum & coalescentium, alterū negante & deijciente propter legem eius qui colligauit, per quam vnificæ potestatis ratio inspecta est, quę non permittit vt propter naturalem diuersitatem ignorentur esse eadem substantia in vnione, nec vt pronuncietur proprietatem, quæ vnumquodque eorum sibi circumscribit, ad diuisionem & seiunctionem plus posse quàm eam quæ mysticè eis in vnione indita est amicam cognationem. Per quam qui in vniuersum & vnus est modus eius quę est in vniuersis obscurę & ignotæ præsciētiæ eius quæ omnia continet causæ, qui variè inest in omnibus, & per se, & inter inuicem omnia inconfusa & indiuidua constituit: & vt suauiter inter se inuicem potiùs, quàm sua sint separatim per vnificam habitudinem efficit, donec ei qui colligauit, soluere visum fuerit, maioris & magis mysticæ dispensationis gratia B tempore generalis quæ speratur consummationis, quo & mundus, & homo in eo quod videtur, morietur: & rursus nouus ex senio confecto consurget per eam quæ protinus expectatur resurrectionem. Quando etiam qui in nobis est homo, vt pars cum toto, paruus cum magno vnà resurget, accepta facultate vt amplius corrumpi nequeat. Quando & animæ corpus, & ijs quæ mente intelliguntur, sensilia decorè & gloria similia effecta fuerint, vna vniuersis euidenti & efficaci præsentia, pro vniuscuiusque modo & proportione diuina potestate apparente & per seipsam vnionis vinculum in infinita sæcula non dissoluendum conseruante.

Si quis ergo vult vitam & rationem piam & Deo gratam habere trium horum hominum, mundi, inquam, & C sanctæ scripturæ & eius qui in nobis est hominis, ea quæ sunt meliora & præstantiora plurimi faciat. Et animæ quidem pro viribus curam gerat, quæ est immortalis & diuina, & ex virtutibus Deus est efficienda. Et carnem negligat quæ interitui & morti est obnoxia, & neglectā animæ dignitatem potest commaculare. Corruptibile enim, inquit, corpus aggrauat animam, & deprimit terrenum tabernaculum mentem multùm solicitam. Et rursus: Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, & rursus: Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem. Dum incorporeis autem & intelligentibus potestatibus mente per cognitionem certamen moueat, relictis ijs quæ sunt præsentia & quæ videntur. Quæ enim videntur, inquit, sunt temporalia: quæ autem non videntur, æterna. In quibus D propter habitus, qui ex pace est, multitudinem, Deus quiescit, & ad sanctum Spiritum per prudentem sanctæ scripturæ meditationem. Literam transiliens, sapienter se conferat. In quo est plenitudo omnium bonorum, & thesauri sapientiæ & cognitionis absconditi, intra quos si quis esse dignus visus fuerit, Deum ipsum inueniet in tabulis cordis inscriptum, per gratiam quæ est in spiritu, reuelata facie Dei gloriam aspiciens, ablato literæ velamine.

Quorumnam sunt signa, primus sanctæ Synaxis introitus, & quæ post eū peraguntur. Cap. 9.

POST breuem earum quæ à beato sene de sancta Ecclesia dictæ sunt contemplationum expositionem, restat nunc vt quàm breuissimè fieri poterit, dicamus de sancta Synaxi. Primùm ergo pontificis in Eccle- E siam ad sanctam Synaxin introitum, primi filij Dei & seruatoris nostri Christi per carnem in hunc mundum aduentus typum & imaginem ferre docuit, per quem cùm humanam naturam ab interitu mancipatam, & à seipsa morti peccatorum venundatam, & diaboli tyrannide oppressam liberasset & redemisset, & omne pro ea debitum tanquam reus debendi exoluisset, qui nulli debito, nec peccato erat obnoxius, ad regni gratiam quæ erat ab initio reduxit, dans seipsum precium, pæonium medicamentum & toti mundo salutare, post quem aduentum eius in cœlos, & in thronum supercœlestem ascensus & restitutio, symbolicè figuratur per ingressum sacerdotis in sacrarium & ascensum in thronum sacerdotalem.

Quidnam significat etiam populi in sanctam Dei Ecclesiam introitus. Cap. 10.

A POPVLI autem vnà cum pontifice seu Sacerdote in Ecclesiam ingressus, infidelium ab infidelitate ad fidem, & ab ignorantia & errore ad Dei cognitionem, infidelium conuersionem, & fideliųm à vitio & inscitia ad virtutem & cognitionem, traductionem significat. Non solùm enim infidelium ad verum & solum Deum conuersionem, in Ecclesiam introitus significat, sed etiam vniuscuiusque nostrum, qui credimus quidem, sed Domini præcepta per turpem & intemperantem vitam infirmamus & transgredimur, per pœnitentiam & correctionē. Omnis enim homo siue homicida, siue adulter, siue fur, siue superbus, siue arrogans vel insolens, ac contumeliosus vel detractor, vel qui odium ac inimicitias gerit, vel iracundus, vel conuiciator, vel calumniator, vel susurro, vel ad inuidiam propensus, vel ebriosus, vel B vt semel dicam, ne omnia vitij genera enumerans sim prolixior: quicumque à quouis vitio tenebatur, postquam eò amplius sua sponte & consulto teneri, & ex proposito operari cessauerit, & vitam in melius mutauerit, pro vitio virtutem eligens, is propriè & verè cum Christo Deo & pontifice, intelligatur & dicatur introire ad virtutem quæ tropicè dicitur Ecclesia.

Quorumnam sunt symbola diuinæ lectiones. Cap. 11.

DIVINVS autem sacrorum librorum lectiones diuinas & beatas sanctissimi Dei volūtates & consilia dicebat significare magister. Per quæ eorum, quæ sunt agenda, admonitiones vnusquisque nostrorum pro ea quæ inest ei, facultate conuenienter accipimus, & diuinorum ac beatorum certaminum leges discimus. Quibus conuenienter legitimè certātes, quæ victoribus iure dantur regni, Christi coronis digni habebimur.

Quorumnam sunt signa diuina cantica. Cap. 12.

SPIRITALEM autem diuinorum canticorum delectionem, dicebat significare voluptatem diuina bona significantem, quæ animas ad sincerum & beatum Dei amorem commouet, ad vitij autem odium magis incitat.

Quid significat pacis acclamationes. Cap. 13.

PER pacis autem acclamationes quæ intus ex sacrario fiunt iussu Antistitis in vnaquaque lectione, eas quæ per sanctos Angelos deferuntur, diuinas susceptiones significari dicebat sapiens senex. Per quas Deus definit eorum certamina qui legitimè pro veritate contra aduersas potestates decertant, quæ sub aspectum non cadunt, & congressiones dissoluens, & pacem dans in exinanitione corporis & pro susceptis pro virtute laboribus, sanctos impatibilitatis gratia remunerans. Vt cum pugnare cessauerint, ad spiritalem agriculturam seu virtutum operationem, animæ potestates transferant, per quas malorum spirituum cateruas dissoluerūt, eos Christo ducente, difficilésque & ineuitabiles diaboli machinas dissipante.

Cuiusnam in vnoquoq; propriè signum est, sancti Euāgelij lectio, & mystica, quæ eam consequuntur. Cap. 14.

VNDE statim post eas, diuinam sancti Euangelij lectionem sacra sanctæ Ecclesiæ constitutio fieri iussit, propriè quidem eam quæ ab bonis pro verbo suscipitur, afflictionem introducens, postquàm is qui est cogitationis & contemplationis veluti Pontifex è cœlo ad eos adueniens verbum, eis carnis prudentiam, tanquam E sensilem mundum perficit, rationes quę deorsum adhuc in terram spectant, tanquam initiatas, ab eis repellens, & ad eorum quæ mente intelliguntur, considerationem, per portarum claustrum & sanctorum mysteriorum introitum, eos deducens. Et cum rationum & actionum iam sensus clauserint & extra carnem & mundum fuerint: eos arcana docet iam antè ad seipsos & ad eum per salutationem introductos, & pro multis in ipsos beneficijs, solam pro sua salute gratiarum actricem confessionem grato animo referentes, quam diuinum significat tibi fidei symbolum. Deinde cum eos per ter sanctum in Angelorum numerum retulerit, & eandem quam eis sanctificantis Theologiæ gratiam concesserit, ad Deum & patrem adducit adoptatos spiritu, per orationem per quam digni habiti sunt qui patrem Deum vocarent: & deinde

& deinde rurſus: tanquam qui iam ſcitè ac ſponte omnes quæ ſunt, in iis quæ ſunt rationes perfecerint, incognitè ad incognitā, per hoc quod eſt; Vnus Sanctus, & ea quæ deinceps ſequuntur deducit vnitatem, gratia deos effectos, & per eius ſolam, in quod poteſtate non cadit diuiſo, participationem ſimiles affectos.

Cuiuſnam eſt ſignum, ex eo quod generaliter ſignificatur diuina ſancti Euangelij lectio. Cap. xv.

GENERALITER autem mundi huius conſummationem ſignificat. Poſt diuinam enim ſancti Euangelij lectionem, quando pontifex deſcendit de ſede, & catheeumenorum & reliquorum qui diuina oſtendendorum ſacramentorum contemplatione indigni ſunt, fit per ſacros miniſtros dimiſſio & eiectio, quæ per ſe veritatem ſignificat & præfigurat, cuius imago eſt & typus & inter eos quodammodo clamat, quod poſtquam Euangelium regni fuerit prædicatum in vniuerſo mundo, vt ſcriptum eſt, in teſtimonium omnibus gentibus, tunc veniet finis, adueniente in ſecundo eius aduentu ex cœlis, cum magna ſcilicet potentia, magno Deo & Seruatore noſtro Ieſu Chriſto, (ipſe enim Dominus in voce Archangeli & in ſono tubæ deſcendet de cœlo, inquit diuinus Apoſtolus) & aduerſarios vlciſcente & per ſanctos Angelos, fideles ab infidelibus ſegregante, & à iuſtis iniuſtos, à ſanctis ſceleſtos, & vt ſemel dicam, ab ijs qui in Dei ſpiritu ambularunt, eos qui poſt carnem iuerunt & infinitis & nunquam finiendis ſeculis, vt dicit diuinorum eloquiorum veritas, pro eorum quæ in vita egerint dignitate iuſtam reddente retributionem.

Cuiuſnam ſignum eſt, quod ſanctæ Eccleſiæ fores claudantur poſt ſanctum Euangelium. Cap. xvi.

QVÒD autem poſt ſacram ſancti Euangelij lectionem, & cathecumenorum eiectionem, ſanctæ Eccleſiæ fores claudantur, ſignificat & rerum materialium tranſitum, & eum qui poſt terribilem illam ſegregationem, & terribiliorem ſententiam, in mundum, qui mente tantum intelligitur, ſeu in ſponſi Chriſti thalamum futurus eſt, dignorum ingreſſum & eius quæ per fraudem fit in ſenſibus, operationis perfectam eiectionem.

Quid ſignificat ſanctorum Sacramentorum introitus. Cap. 17.

SANCTORVM autem & venerabilium myſteriorum ingreſſus, eſt initium & prooemium, vt magnus ille dicebat ſenex, nouæ doctrinæ quæ in cœlis futura eſt, de Dei erga nos diſpenſatione, & reuelatio myſterij noſtræ ſalutis, quod eſt in diuinæ occultationis adytis. Non bibam enim (inquit ſuis diſcipulis Deus & verbum) deinceps de genimine vitis vſque ad diem illum, quando ipſum bibam nouum vobiſcum in regno patris mei.

Cuius eſt ſymbolum diuina ſalutatio. Cap. 18.

SPIRITALIS autem quæ omnibus acclamatur ſalutatio, omnium quæ inter ſe inuicem futura eſt in tempore reuelationis bonorum ineffabilium, conſenſum & concordiam, & rationalem (vt ita dicam) identitatem per fidem & dilectionem, per quam cum ratione ſeu verbo & Deo familiaritatem & coniunctionem digni ſuſcipiunt, deſcribit & præfigurat. Rationis ſignū eſt os, per quam omnes maximè, qui rationis, vtpotè ratione præditi, fuerunt participes, etiam primæ & ſoli rationi, ac verbo omniſque rationis ac orationis auctori coniunguntur.

Quid ſignificat diuinum fidei ſymbolum. Cap. 19.

DIVINI autem fidei ſymboli quæ fit ab omnibus confeſſio, eam quæ propter admirabiles ſapientiſſimæ in nos Dei prouidentiæ modos & rationes, in futuro ſæculo facienda eſt, gratiarum actionem præſignificat, per quam ſe propter diuina beneficia gratos qui digni ſunt, conſtituunt, cùm præter eam, pro innumerabilibus diuinis quæ acceperunt, bonis, aliquid aliud omninò referre nequeant.

Quid ſignificat ter ſancti glorificatio. Cap. 20.

TRINA autem, quæ fit; diuinæ laudis ſanctitatis exclamatio à toto populo fideli, eam quæ cum incorporis & intelligentibus poteſtatibus in futuro eſt apparitura, vnionem & æqualitatem ſignificat, per quam conuenienter ſupernis poteſtatibus, (propterea quòd

A immutabilis & perpetuus in Deum motus eius idem ſit) tribus ſanctificationibus vnam diuinitatem, quæ tres habet perſonas ſiue hypoſtaſes, laudare, & ſanctificare humana natura docebitur.

Cuius eſt ſymbolum ſancta precatio. Pater noſter. Cap. 21.

SANCTISSIMA autem & in primis veneranda magni & beati Dei & Patris inuocatio, eſt eius quæ gratis & Spiritus ſancti gratia, danda eſt, exiſtentis & ſubſiſtentis adoptionis ſymbolum, per quam omni ſuperata & tecta humana proprietate, aduentu gratiæ filij Dei appellabuntur: & erunt omnes ſancti qui per virtutes hic ſe diuina bonitatis pulchritudine ſplendidè & glorioſè exornarunt, ſpecioſoſque reddiderunt.

Quid ſignificat myſtici ſacrificij finis, dum exclamantur hymni, videlicet, vnus ſanctus, & quæ ſequuntur. Cap. 22.

B QVÆ autem in myſtici ſacrificij fine à toto fit populo ſcilicet; Vnus ſanctus, & eorum quæ ſequuntur, confeſſio: eam quæ ſupra rationem & mentem erga vnum diuinæ ſimplicitatis arcanum, futura eſt eorum qui myſticè & ſapienter in Dei myſterijs initiati ſunt, in eorum quæ ſola intelligentia percipiuntur, ab interitu alieno ſæculo coniunctionem & vnionem ſignificat. In quo eius quæ non apparet & eſt ſupra omnem modum ineffabilis, gloriæ lucem aſpicientes, ad beatam puritatem cum ſupernis poteſtatibus ſuſcipiēdam, fiunt idonei; Poſtquam fit tanquam finis omnium, Sacramenti communicatio quæ in ſeipſum transformat: & bono per cauſam ſimiles ex gratia & participatione, efficit eos qui dignè ſunt participes, quibus nihil deeſt, quantum homini contingit & datur, quo minus ipſi ſint & vocentur adoptione Dij, per gratiam, propter totum C Deum qui eos totos ſeipſo impleuit, & nihil ex eis reliquit ſua præſentia vacuum.

Quomodo & qua à ratione, anima quoque, per ſe intellecta in vnoquoque ſeorſum Deum efficiens & perficiens per prædicta conſideratur conſtitutio. Cap. 23.

AGE verò via & ordine per eadem procedentes rurſus etiam eadem de cognoſcente anima conſideremus: & parumper pro viribus ratione ad altiorem contemplationem piè aſcendere, & conſiderare, & intelligentia conſequi, quomodo diuini ſanctæ Eccleſiæ ritus animam ad ſuam perfectionem per veram & efficacem cognitionem deducunt, mentem quæ id vult & deſiderat, Deo, ſi videtur, deducente, minimè prohibeamus.

Cuiuſnam ex anima virtutibus ſignum eſt, primus ſanctæ ſynaxis introitus. Cap. 24.

D RESPICE ergo quiſquis es beatæ Dei ſapientiæ verus & ſyncerus amator, mentis oculis in primo ſanctæ ſynaxis ingreſſu, ab externo materialium errore & perturbatione, ſicut ſcriptum eſt. Mulieres venientes à ſpectatione, venite: ea, inquam, quæ ſit, in forma & figura per aſpectum, errorem ſenſilium. Neque enim verum eſt eam dicere contemplationem, quemadmodum dicunt inſipientes Græcorum ſapientes (Sapientes enim à nobis nunquam dicentur, qui Deum per eius effecta cognoſcere non potuerunt, aut noluerunt) per quam eſt ſenſibus perpetuum inter ſe bellum, mutuum ſibi interitum afferentibus, & in ſe inuicem intereuntibus, & hoc ſolum firmum & ſtabile habentibus, quod ſint inſtabilia, & corrumpantur, & in concordia ac perſeuerantia à pugna, & ſeditione aliena, nunquam poſſint E conuenire. Reſpice, inquam, ab his venientem & quàm citiſſimè fugientem animam, & tanquam ad Eccleſiam, aſylum, & pacis templum, ad naturalem in ſpiritu contemplationem, quæ eſt à pugna & omni perturbatione libera cum ratione, & à ratione ſeu verbo magno, & vero noſtro Deo, & Pontifice ingredientem, & quæ per diuinas lectiones, tanquam per ſigna, & eorum quę ſunt, rationes magnū & admirabile diuinæ, quæ in legibus & Prophetis ſignificatur, prouidentiæ docetur myſterium, & in vnoquoque pro pulchra eius diſciplina, per ſanctas poteſtates, cum ea per mentem & intelligentiam loquentes, pacis datrices ſignificationes cum confirmante & conſeruante delectatione diuini & ardentis ex Deo deſiderij, per diuinorum canticorum, quæ intelligentia percipitur, voluptatem myſticè cantatam accipit.

Rursus eam aspice ab his transeuntem, & ad vnum & solum has rationes vnicè comprehendentem verticem se conferentem, dico autem sanctum Euangelium in quo omnes & prouidentiæ, & eorum quæ sunt rationes, per vnam comprehēdendi facultatem vniformiter præextiterunt. Post quod, diuino sensu rursus fas est pijs imperturbatis mentis oculis videre Verbum & Deum de cœlis ad eam descendentem, sicut Pontificis à sede sacerdotali descensus significat, & instar Cathecumenorum perfectè discernentem rationes, quæ in sensus & eius quod in eo diuidi potest, visione versātur. Deinceps rursus eam, cùm extra sensilia fuerit, vt sanctæ Dei Ecclesiæ portarum obseratio intelligendam suggerit, ad eam quæ per ineffabilium mysteriorum introitum significatur, materiæ expertem & simplicem, & immutabilem, & deiformem, & ab omni forma & figura liberam, eorum, quæ intelligentia percipiuntur scientiam deducentem. Per quam cùm rursus ad seipsum proprias facultates collegerit, rationi autem seipsam in mente per intelligentem salutationem, seu complexum, vnierit eas quæ ipsa sunt, salutis rationes & modos, per fidei symbolum, grato & memori animo confiteri docentem. Post hæc autem rursus, vt quæ iam deinceps per simplicem, & quæ diuidi non potest, facultatem, & sensilium, & eorum quæ mente percipiuntur, rationes, per disciplinam cognitione comprehenderit, ad sublimis & illustris Theologiæ cognitionem, postquam omnia persuaserit deducentem, & Angelis æqualem, quantum assequi contingit, præbentem ei intelligentiam, & moderatè eam tanquam docentem, vt sciat Deum vnum, vnam substantiam, tres personas, seu hypostases, ter subsistentem substantiæ vnitatem, & eiusdem eum hypostase seu personis substantię Trinitatem, vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in vnitate, non aliam & aliam, neque aliam præter aliam, neque aliam per aliam, neque aliam in alia, neque ex alia aliam: sed eandem in ipsa, & per se sub seipsa, sibi ipsi idem, & vnitatem & Trinitatem, incompositam & inconfusam vnionem habentem, & discretionem, quæ nec diuidi nec in partes scindi potest. Vnitatem quidem, & substantiæ, seu quatenus est, ratione, sed non ex substantiæ compositione, vel contractione, vel cuiusmodicumque confusione. Trinitatem verò, ex modi existendi & subsistendi ratione, sed non per diuisionem, vel alienationem, vel cuiusmodicumque partitionem, neque enim vnitas hypostasi seu personis diuisa est: neque reuelatiuè vnum est, & in eis consideratur. Neque in vnitate compositæ sunt personæ, vel eam explent contractione, sed eadem sibiipsi idem, sed tamen aliter & aliter. Est enim sancta Trinitas personarum vnitas eiusmodi, vt substantia, & simplici, quæ in ipsa est ratione, confundi non possit: & est Trinitas, personis & existendi modo, sancta vnitas. Eandem totam hoc & illud diuersè, alio & alio modo, vt dictū est, intellectam, vnam, & solam, & quæ nec diuidi, nec confundi potest, & simplicem, & cui nihil potest detrahi, & quæ mutari nequit diuinitatem, vnitatem in tota substantia existentem, & totam Trinitatem eandē cum personis, & vnum vnius trinè apparentis luminis radium, vniformiter resplendentem. In quo etiam animam, cùm æquè ac sancti Angeli apparentes, & quas creatura assequi potest, de diuinitate rationem susceperit, & eodem cùm eis cōcentu, absque silentio, vnam diuinitatem trinè celebrare didicerit, ad adoptionem per gratiam, per conuenientem similitudinem euehi, per quā in precibus Deum Patrem, & mysticum gratia, & solū habent ad id quod vnum est eius occultationis, per omniū extensionē contrahetur, & hoc ei potius eueniet, quam vt diuina cognoscat, quatenus nec suiipsius esse vult, nec ipsa ex seipsa, vel seipsa, vel alio aliquo cognosci possit, quàm solo eo qui totam benignè & vt bonum decet, eam suscepit, toto Deo, & ei toti, vt Deum decet, magnificè, & impatibiliter seipsum immisit, & totum Deum efficit, & in seipsum immutabiliter transformauit. Vt sit sicut dicit sanctissimus Dionysius Areopagita, imago & manifestatio obscuri

A luminis, speculum purum, maximè perspicuum, illæsum, impollutum, immaculatum, totam in se suscipiens, si fas est dicere, boni exemplaris diuinæ formæ speciem, & citra diminutionem, in seipso (quo ad eius fieri potest) bonitatem silentij, quod est in adytis, illiminans.

Quidnam operetur & efficiat, mysteriorum per ea quæ in sancta synaxi peraguntur, itemque in fidelibus & iis qui fideliter congregantur, ad Ecclesiā accedens Spiritus sancti gratia.

Cap. xxv.

EXISTIMABAT itaque beatus senex, nec adhortari cessabat oportere omnem Christianum sanctæ Ecclesiæ vacare, & nunquam abesse à sancta communione quæ in ea peragitur, propter sanctos Angelos qui in ea permanent, & eos qui ingrediuntur, semper describunt, & Deo aperiunt, & pro eis orationes faciunt. Et propter sancti Spiritus gratiam quæ inuisibiliter quidem semper permanet, maximè autem & propria ratione

B tempore sanctæ Synaxis & vnumquemque eorum qui inueniuntur, transmutat & transformat, & vt verè dicamus pro modo & proportione ipsorum, ad id quod est diuinius, traducit & effingit, & ad id quod significatur per mysteria quæ peraguntur, deducit, & si ipse non sentiat, si est ex ijs qui sunt in Christo patuuli, & in profundum eorum quæ fiunt, nequit intueri: & propter eam quæ significatur per vnumquodq; eorum quæ peraguntur, diuinorum signorum salutis in ipso operantem gratiam, per ordinem seriem ab his quæ cohęrent vsque ad omnium finem procedentem. Et in primo quidem introitu, efficientem infidelitatis eiectionem, fidei incrementum, vitij diminutionem, virtutis augmentum, ignorantiæ deletionem, cognitionis additamentum.

C Per diuinorum autem verborum auditionem, eorum quæ dicta sunt, fidei inquam, & virtutis & cognitionis solidos & immobiles habitus & affectiones. Per ea autem quæ illa consequuntur, diuina cantica, voluntarium animæ virtutibus assensum, & quæ propter eas in ipsa inest in mente versantem voluptatem & delectationem. Per sacram autem lectionem sacri Euangelij, terrenæ cogitationes & prudentiæ, tanquam mundi sensilis consummationem. Per portarum autem quæ postea fit, obserationem, qui ex affectione ab hoc mundo interitu & corruptioni obnoxio, ad mundum qui intelligentia percipitur, fit animæ transitum & traductionem, per quam cùm sensus instar portarum mysterijs initiauerit, eos ab imaginibus quæ sunt in peccato puros efficit. Per

D sanctorum autē mysteriorum ingressum, perfectiorem & magis mysticam & nouam de Dei in nos dispensatione doctrinam & cognitionem. Per diuinam autem salutationem, omnium in omnes, & vniuscuiusque prius in seipsum, & Deum concordiæ & consensionis & dilectionis (si dicere liceat) identitatem. Per symbolum autem confessionis fidei, propter admirabiles & opinione maiores salutis nostræ modos vtilem gratiarū actionem. Per Ter sanctum autem, cum sanctis Angelis vnionem & honoris æqualitatem, & non cessaturam sanctificantis Dei glorificationis modulatam consonantiam. Per orationem verò, per quam patrem Deum vocare digni habemur, verissimam sancti Spiritus quæ fit in gratia adoptionem. Per hoc autem quod canitur, Vnus sanctus,

E & quæ sequuntur gratiam & coniunctionem quæ cum Deo vnum efficit. Per sanctam autem immaculatorum & viuificorum sacramentorum participationem, eam quam cum ipso esse contigit, ex participatione præsimilitudinem, communicationem, & (vt eodem verbo rursus vtar) identitatem, per quam ex homine. Deus fieri homo dignus habetur. Quorū enim hic in præsenti vita per gratiam in fide credimus esse donorū sancti Spiritus participes, eorū in futuro sæculo verè, & vt re ipsa ita fit, per spē fidei nostræ, quæ non excidit, & eius qui est pollicitus, firmam & stabilem, & quæ transiliri non potest, promissionem, cùm præcepta pro viribus seruauerimus, credimus nos futuros participes, transeuntes à gratia quæ est in fide, in gratiam quæ est in forma, Deo scilicet & seruatore nostro Iesu Christo, per oblationem eorum quæ in nobis corruptionem & interitum significant, in seipsum

in ſeipſum transformante & tranſmutante, & quæ per ſigna ſenſilia hic oſtenſa ſunt, archetypo & primitiua largiente ſacramenta. Vt autem memoriæ facilius mandentur, eorum quæ dicta ſunt, vim (ſi videtur) breuiter percurrentes, ita in ſummum redigamus. Eſt ergo ſancta Eccleſia typus, vt dictum eſt, & imago Dei, quoniam quam infinita ſua poteſtate & ſapientia, in diuerſis eorum quæ ſunt ſubſtantijs inconfuſam vnionem, tanquam opifex in ſummo ſibi coniungens & continens: ea quoque per fidei gratiam, eam efficit, omnes quidem in vna fidei & gratia & vocatione, fideles inter ſe inuicem vniformiter coniungens: eos autem qui in rerum actione, & in virtute verſantur, per mentem quæ eſt vna & eadem: eos autem qui ſe contemplationi & rerum cognitioni dederunt, vltra hæc etiam per concordiam quæ frangi & diuidi non poteſt. Mundi autem tam eius qui intelligentia percipitur, quàm ſenſilis typus eſt: vt quæ eius qui cadit in intelligentiam, ſignum habeat ſacrarium: ſenſilis verò templum. Hominis autem rurſus eſt imago, vt quæ animam per ſacrarium imitetur: corpus autem, per templum repræſentat. Ipſius autem animæ per ſe intellectæ typus eſt & imago, vtque contemplantis facultatis gloriam ferat per ſacrarium, agentis verò decorem & honeſtatem per templum habeat. Sanctæ autem, quæ in ea peragitur, ſynaxis, primus quidem ingreſſus, generaliter quidem ſignificat primum Chriſti Dei noſtri aduentum: ſeparatim verò, quæ per ipſum, & cum ipſo, eorum qui ab infidelitate ad fidem, & à vitio ad virtutem, & ab ignorantia ad cognitionem introducuntur, conuerſionem.

Quæ autem poſt eam fiunt, lectiones, generaliter quidem diuinam voluntatem, qua conuenienter oportet omnes erudiri & vitam ſuam inſtituere, ſignificat: priuatim verò ac ſeparatim eam quæ eſt ex fide doctrinam, & eorum qui crediderunt, profectum, & agentium firmam ac ſtabilem ex virtute effectionem, per quam in diuina lege præceptorum ingredientes fortiter ac conſtanter diaboli inſidijs reſiſtunt, & quæ eis aduerſantur opera, ratione effugiunt & eorum qui ſe cognitioni dedunt, habitum qui verſatur in contemplatione. Per quam ſenſilium, & eius quæ in eis eſt prouidentiæ, ſpiritales pro viribus rationes colligentes, citra errorem feruntur ad veritatem. Diuinæ autem canticorum modulationes, diuinam voluptatem ac delectationem quæ omnium mentibus ingeneratur, per quam myſtice confirmati, præteritorum quidem virtutis laborum obliuiſcuntur, ad eorum autem quæ reſtant, diuinorum & à corruptione alienorum bonorum vehemens intenſúmque deſiderium iuuenes recentéſque redduntur ac renouantur. Sanctum autem Euangelium, eſt quidem generaliter huius mundi conſummationis ſignum: ſeorſum verò ac peculiariter ſignificat eorum quidem qui crediderunt perfectam & omni ex parte abſolutam antiqui erroris deletionem. Eorum autẽ qui in actione verſantur mortificationem, & legis ſecundum carnem & inſipientiæ conſummationem. Eorum verò qui cognitioni ſe dedunt, multarum ac diuerſarum rationum, ad eam quæ maximè continet, contradictionem & relationem, naturali contemplatione, quæ maiori traiectione vtitur, & eſt magis varia, eis conſummata ac finita. Antiſtitis autem de ſede deſcenſus, & Cathecumenorum eiectio generaliter quidem ſignificat, ſecundum magni Dei & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti de cœlis aduentum, & peccatorum à ſanctis ſegregationem, & iuſtam pro vniuſcuiuſque meritis retributionem: ſeorſum verò ac ſeiunctim, perfectã in fide eorum qui crediderunt confirmationem, & comprobationem, quam Deus & verbum eis accedens, facit, cùm tamen ſub eorũ aſpectum non cadat, per quam quælibet adhuc in fide vlla ex parte claudicans ratio, more Cathecumeni, ab eis eijcitur. Eorum autem qui in actione verſantur, perfectam impatibilitatem, per quam quælibet affectionibus obnoxia & non illuſtrata ratiocinatio, ab anima recedit. Eorum autem qui ſe cognitioni dediderunt, ea quæ cognitã
A ſunt continentem ſcientiam, per quam omnes materialium imagines ab anima expelluntur. Portarum autem obſeratio & ſanctorum myſteriorum ingreſſus, & diuina ſalutatio, & ſymboli fidei exclamatio, generaliter quidem ſignificant ſenſilium tranſitum, & rerum quæ in intelligentiam tantum cadunt, manifeſtationem & nouam diuini quod eſt in nobis myſterij doctrinam & omnium in omnes, in ſeipſos & Deum futuram concordiam & conſenſionem, dilectionem, & (ſi dici poſſit) identitatem, & quæ pro ijs fit, propter quos ſeruati ſumus, modis, gratiarum actionem; ſeparatim autem ac propriè, fidelium quidem, qui fit ex ſimplici fide ad dogmatum doctrinam, imitationem, conſenſionem & pietatem, profectum. Primum enim ex his ſignificat portarum obſeratio, ſecundum autem ſanctorum introitus.
B Tertium verò ſalutatio, & quartum ſymboli acclamatio: Eorum autem, qui in actione verſantur, ab actione ad contemplationem, cùm ſenſus compreſſerint & extra carnem & mundum fuerint eiectis, quæ ex eis fiunt operationibus traductionem: & à modo præceptorum ad eorum rationem aſceſſionem & ipſorum præceptorum, ex proprijs rationibus cum animæ facultatibus coniunctionem & intelligentiam, & ad Theologicam gratiarum actionem, aptum & cõmodatum habitum. Eorum autem qui ſe cognitioni tradiderunt, à naturali contemplatione ad eorum quæ cadunt in intelligentiam ſimplicem mentis conſiderationem. Per quam nequaquam per ſenſum, vel aliquid eorum quæ videntur, diuinam & ineffabilem rationẽ perſequitur, & cum anima ſuarum
C ipſius facultatũ vnionem, & quæ in mente, diuinæ prouidentiæ rationem vniformiter comprehendit, ſimplicitatem. Quæ autem nunquam ceſſat, ſanctificans ſanctorum Angelorum Terſancti glorificatio, generaliter quidem ſignificat eam quæ ſimul & eodem tempore futura eſt in futuro tempore, cœleſtium & terrenarum poteſtatum æqualem vitæ rationẽ, & Dei gloria afficiendi conſenſionem, vtpotè cùm corpus per reſurrectionem hominibus immortale effectum, & corruptio non amplius grauet animam, nec grauetur, ſed per immutationem ad alienationem à corruptione & interitu, ad Dei ſuſcipiendam præſentiam, & poteſtatem, aptitudinem acceperit. Separatim autem & propriè, fidelium quidem cum Angelis theologicam in fide contentionem.
D Eorum autem qui in actione verſantur, Angelis æqualem, quoad eius fieri poteſt hominibus in vita ſplendorem, & Dei decantanti intenſum ſtudium & vehementiam. Eorum vero qui cognitioni ſe dedunt, Angelis æquales, quantum hominibus datum eſt, diuinitatis mente comprehenſiones, laudationes & perpetuos motus. Beata autem magni Dei & Patris inuocatio & vnus ſanctus, & eorum quæ ſequuntur acclamatio, & ſanctorum & viuificorum myſteriorum participatio, eam quæ in omnibus dignis futura eſt, per Dei noſtri bonitatem in filios adoptionem, vnionem & coniunctionem & diuinam ſimilitudinem & deificationem ſignificat. Per quam erit omnia in omnibus qui ſeruantur, ipſe Deus ſimilibus. Vt lux primaria, ceu lucis exemplar
E quæ in eis reſplendet, qui per virtutem & cognitionem ex gratia ſimiliter reſplendent. Fideles autem & virtutis ſtudioſos & cognitioni deditos vocauit eos qui introducuntur, & eos qui proficiunt, & eos qui ſunt perfecti, ſeruos ſcilicet & mercenarios, & filios tres ordines eorum qui ſeruantur. Serui enim ſunt fideles, qui metu eorum quę comminatus eſt, Domini mandata exequuntur, & non propter amorem & beneuolentiam eorum quibus crediderunt.

Mercenarij autem, qui promiſſorum bonorum deſiderio, pondus & æſtum Dei toleranter ferunt, hoc eſt, quæ præſenti vitæ ingenerata & coniuncta eſt à primi parentis condemnatione afflictionem, & quæ in ea pro virtute ſuſcipiuntur tentationes, & præſenti vita, vitam futuram, libera & ſpontanea ſententia ſapienter

commutant. Filij autem, qui nec minarum metu, nec promissorum desiderio, sed qui more & habitu inclina- A tionis & affectionis animæ, quæ ad id quod honestum est, fertur, à Deo nonnunquam separantur, conuenienter illi sententiæ, qua dictum est; Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt: vt quibus per adoptionem in gratia hoc esse contingat, quod ex natura & causa Deus esse creditur. Ne ergo à sancta Dei Ecclesia recedamus, quæ tot in sancta eorum quæ peraguntur, diuinorum signorum ordinatione, nostræ salutis mysteria continet: per quæ vnumquemq; nostrum, maximè qui vitam rectè instituit, pro modo & proportione sua, sicut Christus fabricans, quod datum est per sanctum Baptismum in Spiritu sancto adoptionis donum, in manifestationem deducit, Christo conuenienter peractum, sed omni facultate & studio exhibeamus nos ipsos diuinis donis, B per bona opera Deo gratias agentes, non conuersantes sicut gentes quæ Deū non norunt, in passione desiderij: sed quemadmodum dicit sanctus Apostolus, mortificantes membra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium malum, & auaritiam, quæ est cultus idolorum, propter quæ venit ira in filios diffidentiæ, & iram omnem & indignationem & turpiloquiū, & mendacium, & (vt semel dicam) omnem veterem hominem, qui corrumpitur secūdum desideria deceptionis cum actionibus eius & desiderijs, deponentes, Deo dignè ambulemus, qui nos in regnum suum & gloriam vocauit, induentes viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, longanimitatem, in dilectione se inuicem sustinentes & sibi inuicem condonantes. Si quis aduersus aliquem querelam C habeat: sicut & Christus condonauit nobis: & in omnibus vinculum perfectionis, charitatem & pacem, in quam vocati sumus in vno corpore. Et, vt in summa dicam, nouum hominem qui renouatur ad cognitionem ad imaginem eius qui creauit ipsum. Ita enim viuentes, poterimus ad finem diuinarum promissionū cum bona spe venire, & impleri agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & prudentia spiritali, fructificantes & crescentes in agnitione Domini, in omni potestate confirmati, secundum potentiam gloriæ ipsius, in omnem ædificationem & longanimitatem, cum gaudio gratias agentes Patri, qui nos fecit sufficientes in partem sortis sanctorum in lumine. Huius autem gratiæ clara est demonstratio, voluntaria, ac spontanea in id quod est cognatum, D vna cum eo affectio. Cuius opus est, vt homini, qui vlla in re nostro auxilio indiget, pro viribus, sicut Deus, necessitudine & familiaritate iungamur, & non sinamus vt curæ & prouidentiæ, sit expers, sed conuenienti studio, re ipsa factísque ostendamus viuam esse, quæ in nobis est, in Deum & proximum affectionem. Ex facto enim demonstratur affectio. Nihil enim est nec tam ad iustitiam facile, nec ad hoc, vt Dij (vt ita dicam) reddamur, & ad Deum quam proximè accedamus, aptum est, vt misericordia, quæ ab anima in indigentes lubenter & hilariter offertur. Si enim Deus verbum, eum qui vt beneficio afficiatur, indiget, seipsum esse ostendit: Quoties enim, inquit, vni ex his minimis fecistis, mihi fecistis: Deus est autem, qui dixit multò magis eum qui benefa- E cere potest & facit, verè per gratiam & participationem Deum esse ostenderit, vt qui eis beneficentiæ operationem & proprietatem aptè imitando, assumpserit. Et si pauper Deus est, propterea quod Deus pro nobis pauper factus, se ad nostram imbecillitatem demiserit, & vniuscuiusque affectiones misericorditer in seipsum suscipiat, & vsque ad sæculi consummationem, pro modo & proportione vniuscuiuque passionis semper propter bonitatem, mysticè patiatur: multò magis probabili ratione Deus est, qui ad Dei imitationem, eorum qui patiuntur affectiones per seipsum diuinè medicatur, & eandem cum Deo, per proportionem, conseruantis prouidentiæ in affectione potestatem se habere indicat. Quis est ergo ad virtutem adeò tardus, & motu difficilis, vt diuinitatem non desideret, quæ tam facilè emi, parari & possideri potest? Eorum autem secura est, vt quæ fures & prædones non timeat, custodia, & facilis est via ad salutem, sine qua (vt puto) nihil verè ab eo qui possidet, sine damno conseruatur. Hæc est, quæ per se & à se propriè exercetur actio, per quam ea quæ sunt in nobis ipsis solis considerare & perspicere discentes ne ab alijs inaniter damnum accipiamus, liberamur. Si enim nos ipsos solos intueri & examinare didicerimus, nunquam ea quæ sunt aliorum, cuiusmodicumque fuerint inuademus: scientes vnum esse solum iudicem sapientem & iustum Deum, qui sapienter & iustè omnia quæ fiunt, ex ea ratione ex qua facta sunt, iudicat, non ex ea, ex qua manifestata sunt, quam fortasse possint etiam homines iudicare, ad id quod apparet obscurè respicientes. In quo tamen nō est omnino veritas, nec eorum quæ fiunt, ratio. Deus autem & animæ motum qui sub aspectum non cadit, & appetitionem quæ videri non potest, & ipsam rationem qua impulsa est anima, & rationis scopum & institutum, hoc est totius rei, qui in mente prius erat, finem respiciens, iustè (vt dixi) omnia iudicabit quæ fiunt ab hominibus. Quod si rectè gerere studuerimus, & nos ipsos nobis ipsis circumscribemus, non ijs quæ exterius accedunt, nec videre, nec audire, nec loqui, oculum, vel aurem, vel linguam ea quæ sunt aliorum sinemus, si maximè quidem fieri potest, omnino: sin minus, ex misericordia potius quàm ex animi perturbatione, eis agere, & non ad lucrum nostrum videre & audire & loqui permittentes, & solum tantum quantum diuinę rationi, quæ ea, vt auriga currum, regit, videtur. Nihil enim est his instrumentis ad peccatuum pronius, si ratione non reprimatur & castigetur. Et nihil est rursus eis ad salutem promptius, si ea ordinet & componat ratio, & ad quæ oportet & vult deducat. Ne ergo neglexerimus, Deo pro viribus, parere vocanti nos ad vitam æternam & beatam finem per diuinorum & salutarium suorum & mandatorum executionem. Vt accipiamus misericordiam & inueniamus gratiam in auxilio opportuno: quod est, inquit diuinus Apostolus, cum omnibus qui amant Dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione: hoc est, qui in virtutis incorruptione & sinceritate, & cum vitæ pura & non dissimulata honestate, amant Dominum: vel (vt dicam apertius) qui amant Dominum in facienda eius voluntate & diuinorum eius iussorum nihil corrumpunt.

Hæc ego de his, propter mercedem obedientiæ, pro viribus, vt doctus sum, exposui, ea quæ sunt magis mystica & altiora, attingere non ausus. Quæ si quis studiosus cupit agnoscere, ea legat quæ à sancto Dionysio Areopagita diuinè elaborata sunt, & reuera inueniet ineffabilium mysteriorum reuelationem, per diuinam eius mentem & linguam hominum generi donatam propter eos qui salutis hæredes futuri sunt. Et si non longè quidem à vestro desiderio aberrarunt, Deo gratiæ qui quæ bona & honesta sunt, suppeditat: & vobis qui vt ea dicerentur, coëgistis. Sin autem à vestra spe & expectatione longè abfuerunt, quid agam, vel quomodo afficiar, cui in dicendo vires non suppetierunt? Imbecillitati enim venia danda, non autem punienda est. Et suscipiendum est potius quàm reprehendendum, si quod dari potest datur, & maximè à vobis qui propter Deum amare proposuistis, Deo certè gratum & acceptum est, quicquid pro viribus purè & sincerè ex animo datur, etiam si cum magnis collatum videatur exiguum. Qui nec viduam quidem, cum duo minuta obtulisset, repulit. Quæcumque esset hæc vidua & duo eius minuta, siue anima vitio viduata, & quæ veterem quidem legem, tanquam coniugem, amisit, summa autem cum ratione, seu verbo, & Deo coniunctione nondum digna est. Et tamen, arræ instar, offert tanquam minuta, incommoderatam vitam & rationem vel fidem & bonam conscientiam: vel habitum & operationem quæ in honesto versatur, vel eis conuenientem contemplationem & actionem:

actionem: vel quæ cùm eis habet proportionem, cognitionem & virtutem, vel quæ sunt his paulò superiores.

Dico autem quæ sunt in naturali & scripta lege, rationes quas anima possidés, pro earum, tanquam totius vitæ intensione, & remissione, soli verbo & Deo coniungi volens, offerr & violentis moribus & ritibus qui sunt ex lege & natura, tanquam maritis, viduari suscipit. Siue aliquid aliud magis spiritale & quod ab ijs solis considerari potest, qui mente puri sunt per impletam in historia literam, ratio significat. Quæcumque enim in hominibus ex virtute magna esse videntur, si eum contemplante in Theologia ratione conferantur, parua sunt, præterquam quod etiam si parua sint & ex vili & non preciosa materia: æquè tamen ac aurea numismata, quæ sunt ex omnium preciosissima materia, offeruntur autem ditioribus, regalem ferunt characterem, & plus fortasse habent, nempe offerentis ex tota affectione propositum. Hanc ego quoque viduam imitans, Deo & vo- A bis, ô dilecti, parua hæc & vilia & ex vili & paupere mente & lingua oblata, cogitata & verba tanquam minuta, ea de quibus iussistis, obtuli, rogans benedictam vestram & sanctam animam, primùm quidem, vt nihil eorum quæ à me dicuntur scriptis mandari amplius petatis, duabus de causis: Vna quidem quod timorem Domini purum & immaculatum ac permanentem nondum pataui, nec solum virtutis habitum, nec veræ iustitiæ firmitatem ac stabilitatem: quæ de eorum quæ scribuntur firmitate, maximum ferunt testimonium.

Altera autem, quod multi perturbationum vndis sæui instar maris, adhuc agitatis & à diuino impatibilitatis portu longè remotus, & vitæ finem nesciens nolo præter ea quæ feci, ea etiam quæ scripsi, me accusare. Deinde vt suscepta, si par est, obedientiæ gratia, me CHRISTO magno & soli Deo, & nostrarum animarum seruatori commendet, cui gloria & potentia, cum Patre & Spiritu sancto, in sæcula sæculorum, Amen.

NICOLAI CABASILAE, DE DIVINO ALTARIS SACRIFICIO,

Gentiano Herueto Aurelio Interpr.

AD LECTOREM ADMONITIO.

EX plurimis de religione nostra controuersiis, quæ à cacodæmone capitali humani generis hoste, nostris temporibus excitatæ sunt, nulla maior, nulla Christianæ reipublicæ perniciosior esse videtur ea quæ in ijs quæ ad sanctissimi Domini nostri corporis & sanguinis mysterium pertinent, a receptissima omnium fidelium persuasione aliena inuehit; Cum enim præcipua atque adeo tota salutis nostræ spes, quæ vt est certissima, ita neminem confundit, ex hoc pendeat, si & Christi corpori, tanquam membra capiti, vniamur: & vberrimum qui ex eius passione percipitur, fructum decerpamus, qui alterutri aliquid detrahit, aut de eo malè sentit, vt summo crimini est affinis, ita etiam exitio sit proximus, nisi resipiscat, necesse est. Atque eorum quidem, qui hodiernis temporibus à perpetuo & vnico Ecclesiæ consensu se seiunxerant, de hac re sententiæ in duas se partes diuiserunt. OEcolampadiani enim seu Zuingliani, aut, vt vulgò per antiphrasin dicuntur, Sacramentarij, quod sacramentorum dignitati quantum possunt detrahunt, idque sibi laudi esse ducunt, ij, inquam, OEcolampadiani veterem Berengarij errorem reuocantes, in Eucharistiæ sacramento esse tantum corporis & sanguinis signum, non autem verum corpus & sanguinem asserunt: quod autem fiat vllum in altari sacrificium, nullo modo admittunt. Lutherani autem, cum in hoc cum orthodoxis sentiant, quod in hoc sacramento sit verum corpus & sanguis Christi, & quod in altari peragatur sacrificium, in eo rursus toto, vt aiunt, cælo aberrant, quod panem & vinum simul cum Christi corpore remanere existimant, cùm constet post consecrationem, quæ panem & vinum in corpus & sanguinem conuertit, symbolorum seu signorum solas remanere species conuersa iam & mutata eorum substantia. Deinde quod solum laudis & gratiarum actionis sacrificiũ esse putant, cùm præter laudem & gratiarum actionem, sit etiam verum & expiatorium pro peccatis sacrificium. Accedit ijs, quod nec sanctorum in eo memoriam fieri, nec pro defunctis orari nec pro vllo homine priuatim preces in eo fundi velint, & ideo sanctissimum Missæ canonem, tanquam rem impiam & execrandam detestantur, quod offerendi vocabulo vtatur, sanctorum in eo memoria agatur, pro defunctis & separatim pro viuis aliquibus, & ijs maximè pro quibus orari iubet Paulus, oretur. Ad eorum autem confutandos errores, alij alia, & vnicuique eorum magis expedire visum est, via ingressi sunt: alij enim productis sacræ scripturæ testimonijs: alij efficacibus argumentis solidisque rationibus: alij antiquissimorum quoque & probatissimorum doctorum auctoritatibus aduersus eos decertarunt. Maxima certè laude omnes digni sunt, qui nostris aduersariis (quid ni enim aduersarios vocem, qui cuiusmodicumque sint eorum protestationes, sua certè relicta statione nobiscum amplius non stant?) qui nostris inquam, aduersariis ostenderunt, se non modo eis vlla ex parte cedere, sed veritate & ratione esse eis etiam longè superiores. Mihi ad eorum reprimendam & frangendam audaciam, summámque pernicaciam penitus infirmandam, & ad populum in fide & officio continendum, nihil melius & validius esse videtur, quàm si vnicum & perpetuum omniũ gentium, quæ Christo nomen dederunt, hac in re consensum nobiscum facere ostendatur. Quamuis enim ad probandum quid in iis quæ de fide & religione exoriuntur controuersiis sequendum, sic iure debeat sufficere sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritas, quæ quod à Diuo Petro Apostolorum principe Christique vicario est traditum, perpetua tot pontificum serie vno & eodem tenore semper seruauit, & à qua, tanquam à sanctissimo totius orbis oraculo, de rebus ad fidem pertinentibus si vlla exorta esset dubitatio, responsa in hodiernum vsque diem data sunt: tamen quoniam harum sectarum auctores, sua tum demum decreta firma & stabilia fore existimantes, si petram suo loco mouissent, eam frustra quidem, sed magno tamen conatu labefactare conati sunt, externa etiam euocare auxilia non fuerit alienum, non quod non satis per

se possit petra super petram, hoc est, supra Christum fundata, omnium hæreticorum quantiscumque copiis, duce Christo, qui eam fundauit, resistere: sed vt cum vniuerso mundo planum factum fuerit, omnes qui Christi fidem vbique terrarum susceperunt, rectè nobiscum sentire, & hæretici suæ vecordiæ morbum agnoscentes, donec adhuc est medicinæ locus, ad optimum medicum, nempe Christum reuertantur, & qui primo quidem aspectu probabilibus, sed non minus venenatis quàm futilibus, si rectè ponderentur, eorum argumentis adducti, aliquam eis fidem habuerunt, eos deinceps, vt deploratos & immedicabili peste affectos fugiant & auersentur: reliqui verò, hoc accepto veluti antidoto: si eos omnino vitare non possint, quod esset consultissimum, de sua certè salute & cautiores & securiores euadant. Hoc itaque primum statuendum est, quòd id quod ab omnibus gentibus & nationibus quæ Christum colunt, vbique citra vllum discrimen seruatur, id non possit non esse à Christo & Apostolis traditum: quod autem à Christo & Apostolis traditum est, id non esse cum omni veneratione amplectendum, suscipiendum & retinendum, est planè impium & nefarium dicere. Cum itaque apud omnes Christianas nationes, Sacerdotes diuinum sacrum facientes, post consecrationem, per quam verum effici Christi corpus & sanguinem, exterioribus tantum signis remanentibus, apud omnes in confesso est, statim dicant, Tui mandati memores (nempe eius quod dixit Christus; Hoc facite in mei recordationem) tibi offerimus, omnino necesse est hoc esse sacrificium a Christo institutum, & per manus ab Apostolis ad nostra vsque tempora traditum. Porrò autem cum id & in remissionem peccatorum vbique offeratur, & in eo de sanctis memoria agatur, & pro viuis ac defunctis tam generaliter quàm pro aliquibus nominatim oretur, non est dubium altaris sacrificium, quod Hebræo vocabulo ab Apostolis relicto Missam dicimus, & peccata expiare, & tam viuis quàm defunctis, & tam generaliter quàm priuatim aliquibus applicare ac prodesse, idque, velint nolint Lutherani, à tempore Apostolorum ad nos vsque peruenisse. Quo fit vt canon Missæ, quem ij tantoperè execrantur, apud alios omnes fideles iure sacrosanctus, vt est, dicatur & habeatur. Rogentur omnes omniũ nationum sacerdotes, & omnes vno ore respondebunt, hæc quæ dixi omnia ita habere. Rogentur Aethiopes, qui Chaldæa lingua vtuntur, & ij hæc ita esse non inficiabuntur. Rogentur Armenij, qui licet fortasse in nonnullis aliis aliquando à nobis dissenserint, in his quidẽ certè nobiscum semper optimè conuenere. Rogentur Græci, & ij ea ita esse affirmabunt vt interim mirentur vllos esse omnino Christianos qui audeant aliter sentire. Quanquam quid eos rogare opus est, cum Venetiis haud ita pridem sit editum eorum εὐχολόγιον seu sacerdotale Græcum, ex quo poterit eorum sacrificandi ritum quilibet studiosus cognoscere. Sed quoniam pulcherrimam eorum linguã non cuius scire datum est, hanc reip. Christianæ nauaui operam, vt Diui Chrysostomi, & Diui Basilij λειτουργίας, hoc est, sacrificij seu missæ rituum ordinationem, ex eorum sacerdotali, in linguam Latinam verterem. Quæ vt facilius intelligeretur, Nicolai quoque Cabasilæ, viri inprimis pij, & docti compendiosam in eam interpretationem illi adiunxi: & vt qui sublimium rerum contemplatione delectantur, per hoc sanctum, & mysticum sacrificium, ad ea quæ sunt ab omni materia remota, mente versando deducantur, & Deo, quoad eius fieri poterit, vniantur, Maximi Monachi optimi Dionysij interpretis, de Mystagogia Ecclesiastica, hoc est, de introductione ad sacra Ecclesiæ mysteria, opusculum adieci.

Ex quibus omnibus non dubito, studiosè lector, quin si ea diligenter perlegeris, non leuem sis ex eis vtilitatem accepturus: nempè, vt non omni vento doctrinæ circumactus, à Cynosura, hoc est à Christi Ecclesia, optima fidelium duce, oculos minimè dimoueas. Hoc autem onus eo lubentius suscepi, quod cùm Lutherani, vt suam causam vulgo probabiliorem & plausibiliorem efficiant, & Græcos pro se facere iactitant, & eo nomine pulcherrimam linguam apud bonos quidem, sed plus satis simplices, in inuidiam vocent: ij his quidem certè perlectis facilè intelligent, quam longè latéque Græci ab eis dissentiant, & pro parte orthodoxorum vnà cum cæteris Christianis nationibus faciant.

Es tamen admonendus studiosè lector, vt 29. & 30. caput libri Cabasilæ cautè legas, ex quo imprudens fortasse quispiam posset facilè colligere aliud sentire Græcos de verbis consecrationis, quàm Latina Ecclesia sentiat, cùm res tamen aliter habeat. Vt autem ad ea legenda tutius accedas, operæprecium fortasse fuerit te paucis præmunire. Primum itaque oportet intelligas Græcos Latinorum sententiam sæpenumero non satis intellexisse: vbi autem fuisset exposita, facilè consensisse. Quod vsu venit in concilio Florentino, cùm de Spiritus sancti processione ageretur.

Cùm enim existimarent Latinos duo principia statuere, & ideo ab eis dissentirent, vbi rem aliter habere intellexerunt, facilè acquieuere. Similiter hic noster Cabasila videtur existimasse Latinos credere se per solam verborum Christi narrationem Christi corpus & sanguinem cõficere, eum tamen nemo Latinorum dubitet non sufficere formam consecrationis, nisi adsit consecrantis sacerdotis institutum ac propositum. Quo accedente, forma verborum in persona Christi prolata, dicitur esse efficax, & habere conuertendi potestatem, virtute ipsius Christi summi sacerdotis. Item etiam falsò arbitratur Latinos contemnere orationes, quæ fiunt à Sacerdote super dona, post verba Christi recitata, & ex ritu consecrandi pronunciata. Id enim falsum esse liquet ex canone Ecclesiæ Latinæ, in quo ponuntur tres ad minus orationes post consecrationem super diuina munera: Prima est; Vnde & memores. Secunda: Super quæ propitio, &c. Tertia: Hæc omnia semper bona creas, sanctificas, & benedicis. Quanquam secundam quoque orationem aliter interpretantur, quàm Latini intelligant, vt statim dicetur.

Quod autem videtur esse in hac opinione, vt existimet post verba consecrationis adhuc remanere panis & vini substantiam; nec nisi post sacerdotis orationes & benedictiones fieri conuersionem, id esse falsum vel ex ipsius Basilij & Chrysostomi sacrificandi ritu facilè potest perspici.

Nam post verba consecrationis super panem & vinum prolata Sacerdos & Diaconus ea vtique ostendunt vt adorentur. Quinimò ipsi etiam ad mensam ter adorant: quod non fieret, nisi re ipsa facta esset conuersio. Deinde si per benedictiones & orationes, quæ consequuntur & dicuntur à sacerdote fieret conuersio, non fieret conuersio panis ante conuersionem vini. Nam post vtriusque benedictionem & orationem, tandem dicit Sacerdos; Mutans Spiritu tuo sancto, & tamen si vera sunt quæ dicit, per orationem sacerdotis fieri mutatio tam panis quàm vini in suo ordine.

ordine. Eius itaque expositio nec secum satis constaret, neque Christi ritui & ordini consecratio Græcorum, si ea esset eiusmodi, responderet, qui prius suum corpus verè confecit, deinde sanguinem, non vtraque simul. Dicendum est ergo Latinorum & Græcorum esse mentem, vt eodem veritatem consecrationis referant, alioqui sermo Christi non esset opifex, vt ait Chrysostomus, quem quidem adducit Cabasila tanquam suæ opinioni contrarium, nec eius tamen auctoritati in diluendo satisfacit. Nam quod attinet ad vim verborum; Crescite & multiplicamini, quibus vt alia addantur, requiritur, nempè matrimonium, alimentum, & cætera: id in causa est, quod ea ad futurum referantur, & quæ requirebantur includerent. Hic autem, Christus veram & re ipsa subsistentem sui corporis præsentiam significauit, & ita vt ipse fecit fieri iussit, vt sermo eius esset efficax & operans eo ipso momento quo dicitur, non quando iam transit, vt videtur sentire Cabasila. Nec obstat quod in missa Chrysostomi & Basilij, post prolationem verborum Christi, dicit Sacerdos: Fiat corpus, Fiat sanguis &c. Non est enim intelligendum tunc primum fieri conuersionem, quæ iam paulo ante facta est: sed vt ostendatur quod licet sermo Christi in voce transierit, tamen remanet effectus potentiæ eius sub symbolis seu speciebus panis & vini. Similis modus loquendi inuenitur Marci quinto, de muliere profluuio sanguinis laborante, quæ posteaquã à Christo sanata est fide, & eius fimbriæ vestimenti contactu, à Christo nihilominus audijt; Esto sana à plaga tua, quæ tamen iam sanata fuerat. Sed hoc dicere voluit Christus, vt licet tactus fimbriæ transiisset, effectus tamen inde consecutus perseueraret. Cum itaque Cabasila interpretatur locum illum Canonis Ecclesiæ Latinæ, ita vt suo sensui congruat, id dissidet ab intelligentia Latinorum qui id aliter accipiunt. Nam perferri, siue sursum ferri, interpretatur mutari. Latini autem intelligunt offerri per manus sancti Angeli, Christi scilicet, qui est magni consilij Angelus; Vel etiam Angeli, seu Angelorum, qui orationes & vota nostra Deo offerunt, vt legitur in libro Tobiæ, & Act. 10. Postremò, quod dicit post sermonem Christi, dona altaris, panem & vinum adhuc vocari, id quidem verum est, de vino autem non itidem inuenio, calix enim vocatur in missa Chrysostomi, & Basilij. Quamuis autem id verum esset, nihil tamen obstaret, cum res in quas aliæ conuertuntur soleant retinere nomina earum quæ conuersæ sunt: vt patet in virga Mosis: & aqua in vinum conuersa. Ioan. 2. Imò verò etiam Latini interdum vocant vinum sanguinem Christi. Ait enim sanctus Cyprianus, Lib. 2. Ephes. 3. quomodo autem creaturæ de creatura, vitis nouum vinum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris vinum non offerimus? Et Hieronymus, q. 2. ad Hedibiam: Panis qui de cœlo descendit corpus est Domini, & vinum quod discipulis dedit, sanguis illius est noui testamenti. Hæc autem quæ à nobis dicta sunt, confirmat concilium Florentinum, quod Armenijs dedit formam & ritum consecrandi Ecclesiæ Latinæ, quem quidem receperunt, ipsis Græcis nequaquam reclamãtibus. Hæc, visum est admonere, ne quis existimaret Græcorum sensum, quod ad corporis & sanguinis Domini confectionem attinet, à Latinorum sententia, hoc est ab Ecclesiæ veritate, dissidere. Qui posset fortasse quispiam ex his duobus capitibus colligere. Cætera autem quæ sunt in hoc libello, sunt eiusmodi, vt nihil magis pium nec magis Christianum dici aut fingi possit. Ea itaque studiose lector fac legas, & æqui boni consulas, & si quid spiritalis commodi ex eis percipias, Deo omnis boni auctori & datori age gratias. Vale & fruere.

NICOLAI CABASILÆ COMPENDIOSA INTERPRETATIO IN DIVINVM SACRIFICIVM.

Gentianus quidem in sua quæ hic præfigitur admonitione excusans Cabasilam, dealbat Æthiopem: constat manifestissime illum fuisse schismaticum, & odio in Romanam Ecclesiam incensum, librum hæreticorum de processione Spiritus sancti contra S. Thomam Aquinatem composuit, & multa furoris sui vbique indicia prodit. Vixisse fertur ad annum salutis 1300. Alia de ipso in apparatu Posseuini inspice. Opus istud in quibusdam cautissime legendum, in his præsertim quæ cap. 29. & 30. aduersus Roman. Ecclesiæ doctrinam nefariè disputat.

CAPVT I.

Quid sibi vult in summa vniuersum sacrificium.

SANCTÆ sacrorum mysteriorum celebrationis opus & effectus quidem est, donorum in diuinum corpus & sanguinem mutatio. Finis autem, vt fideles per ipsa sanctificentur, peccatorum remissione, & regni cœlorum hæreditate simul accepta. Pręparatio autem & quę ad opus, & hunc finem conferunt preces Psalmodiæ & sacrarum literarum lectiones, & vt semel dicam, omnia quæ ante donorum sanctificationem, & post sanctificationem sacrosanctè dicuntur, & fiunt. Et si enim gratis dat nobis Deus sancta omnia, & ad ipsum nihil afferimus, sed sunt reuera gratiæ, vt tamen ad ea recipienda & conseruanda apti simus, à nobis necessariò postulat, nec sanctificationem impertierit, nisi ijs qui ita affecti & dispositi fuerint. Ita baptizat, ita vngit, ita conuiuio excipit, & sacra mensa impertit. Hoc autem significauit in parabola seminis.

Exijt enim, inquit, qui seminat, non vt terram aret, sed vt seminet, nempè quod oratio & omnis præparatio
A à nobis afferri debet. Quoniam ergo ad assequenda sacramenta ita erat necessarium, vt qui rectè haberent, & parati essent accederent: oportebat hoc inesse in sancti sacrificij constitutione, & inest. Hanc enim in nobis habent potestatem preces, Psalmi, & siquid sacrosanctè in ea fit & dicitur. Nos enim sanctificant & disponunt, partim quidem vt rectè suscipiamus, partim autem vt sanctificationem conseruemus & retinere pergamus. Dupliciter autem sanctificant. Vno quidem modo, quo ab ipsis precibus iuuamur, & Psalmis, & lectionibus. Preces enim ad Deum conuertunt, & peccatorum remissionem conciliant, & psalmodiæ similiter eum nobis efficiunt propitium, & quod illinc dependet momentum attrahunt. Sacrificia enim, inquit, Deo sacrificium laudis, & liberabo te, & glorificabis me. Sacrarum autem scripturarum lectiones, Dei benignitatem, & humanitatem annuncianres, & rursus iustitiam, & iudicium, & eius metũ in animas nostras immittunt,

& dilectionem in eum accendunt, & ita ad eius seruanda mandata multam promptitudinem, & animi alacritatem afferunt.

Hæc autem omnia, & Sacerdoti & populo pulchriorem & diuiniorem animam efficientia, vtrosque ad susceptionem & conseruationem aptos reddunt, qui est finis sacrificij: priuatim autem ac seorsum Sacerdotem, vt non indignè ad sacrificium peragendum accedat, præparant, quod quidem est mysterij celebrandi opus, vt dictum est. Hoc ipsum autem etiam in multis precum locis situm est, & precatur Sacerdos ne videatur indignus proposito, sed puris manibus, & anima, & lingua, & mysterio seruiat, & sic ab ipsa verborum, quæ dicuntur, & canuntur, potestate, ad sacrum celebrandum adiuuamur. Alio autem modo ab his, & præterea omnibus quæ in sacrificio peraguntur, sanctificamur, quatenus in eis videmus Christum figuratum, & ea quæ pro nobis fecit & passus est. Etenim in Psalmis & lectionibus, & omnibus quæ à Sacerdote per totam sacri celebrationem fiunt Seruatoris nostri humanæ naturæ susceptionis œconomia significatur, quæ eius quidem prima sunt, ijs quæ in sacrificio sunt prima, significantibus: quæ verò secundo loco, secunda: quæ autem postremo loco, ea quæ consequuntur, & licet ijs qui hæc vident, omnia habere ante oculos. Donorum enim sanctificatio, ipsum sacrificium, eius mortem annunciat, & resurrectionem, & assumptionem, quoniam preciosa hæc dona in ipsum corpus dominicum mutantur, quod hæc omnia suscepit, quod crucifixum est, resurrexit & in cœlos ascendit.

Quæ autem ante sacrificium dicuntur & fiunt, ea quæ ante mortem fuerunt, aduentum, ostensionem, & perfectam manifestationem. Quæ autem post sacrificium, patris promissionem, vt ipse dicit, sancti Spiritus ad Apostolos descensum, gentium ad Deum per illos conuersionem & communionem, & est vniuersa mysterij celebratio, veluti vna quædam imago vnius corporis reipublicæ Seruatoris, omnes eius partes ab initio ad finem, per ordinem, & inter se conuenientiam sub aspectum deducens. Vnde Psalmi quidem, vt qui canuntur in procemijs, & adhuc ante eos quę in donorum propositione & fiunt & dicuntur, primum tempus Christi œconomiæ significant.

Quæ autem post psalmos, sacrarum litterarum lectiones, & alia, id quod sequitur. Nam & si dicatur alius esse vsus lectionum & Psalmodiarum, ea enim adsumpta esse, vt scilicet ad virtutem nos vngant, & vt Deum propitium reddant, nihil tamen prohibet quo minus & hoc & illud possint, & eadem, & fideles ad virtutem inducant, & Christi œconomiam & dispensationem in carne significent. Quemadmodum enim vestes, indumenti quidem vsum implent, & corpus tegunt: eo autem quod tales vel tales sunt nonnunquam & artificium, & vitam & dignitatem eorum qui induti sunt significant, ita etiam se habet in his. Quia enim diuinæ scripturæ, & verba diuinitus inspirata, & hymnos Dei comprehendunt, & ad virtutem adhortantur, eos qui legunt & canunt sanctificant. Quia autem talia electa sunt, & ita sunt ordinata, & aliam habent potestatem, & sufficiunt ad significandam Christi peregrinationem, & eius institutionem. Neque enim ea solùm quæ canuntur & leguntur, sed ea etiam, quæ in celebrando peraguntur, eodem modo se habent: Fit enim vnumquodque, præsentis vsus gratia: significat autem etiam aliquid ex operibus vel actionibus, vel passionibus Christi.

Quemadmodum oblatio Euangelij ad altare, oblatio preciosorum donorum. Fit enim vtrumque vt vsus postulat, illa quidem, vt legatur Euangelium, hæc verò vt sacrificium peragatur: significant autem vtraque, Seruatoris ostensionem & manifestationem, illa quidem, incipientes manifestari, obscuram & adhuc imperfectam: hæc verò perfectissimam & vltimam. Sunt autem etiam eorum quæ fiunt, nonnulla quæ nullum vsum A implent, sed alicuius tantum rei gratia significandæ fiunt, sicut panis punctio, & quæ in ipso fit crucis inscriptio, & quod ferriculum, quod ipsum pungit, est ad formam lanceæ factum, & postremum, aquæ in sancta immissio. Porrò autem in alijs etiam sacramentis multa talia inueneris, quemadmodum in baptismo, eos qui sunt baptizandi, & calceos & vestes oportet exuere, & ad occidentem respicientes, manus extendere, & insufflare. Sed hæc quidem illic docent, quantum maligni odium in nobis esse oportet, & quomodo necesse est eum se gerere, qui est verus Christianus futurus, & si quid aliud huiusmodi in sacramentis: aliam habeat significationem. Quæ autem fiunt in mysterij donorum celebratione, ad Seruatoris susceptæ carnis œconoB miam omnia referuntur, vt eius contemplatio nostris oculis subiecta, animas sanctificet, & sic apti efficiamur ad sacrorum donorum susceptionem. Sicut enim tunc cùm fuit, orbem terræ erexit, ita semper considerata, pulchriorem ijs qui ipsam contemplantur, & diuiniorem animam efficit, imò quod magis est, ne tunc quidem quicquam iuuisset, nisi considerata & credita fuisset, & ea de caussa fuit prædicata, & vt crederetur, Deus innumerabilia machinatus est, nempe quod non posset quod suum est facere, & homines seruare, si eos qui ab ipsa seruandi sunt, eam fuisse lateret. Sed nunc quidem prædicata, reuerentiam in Christum, fidémque dilectionem ingrati animi hominibus, cùm antea non essent, fabricabatur. Nunc autem ab ijs qui iam crediderunt C diligenter considerata, beatas has affectiones eis quidem non inserit, sed insitas conseruat, & renouat, & auget, & in fide quidem firmiores, in pietate autem & charitate ipsos feruentiores efficit, quæ enim cum non essent, vt fierent effecit, ea multò facilius seruare, & custodire, & renouare poterit. Hæc autem sunt, cum quibus ad sacra accedere necesse est, & sine quibus vel eo aspicere est omnino nefarium, religio, fides, dilectio in Deum valde vehemens. Propterea oportebat contemplationem, quæ in nobis hæc posset inserere, in sacrificij constitutione significari, vt non mente solùm, sed etiam quodammodo oculis videremus multam diuitis paupertatem, eius peregrinationem qui omnem locum obtinet, probra eius qui est benedictus, passiones eius qui est impatibilis, quantum odio habitus, quantum dilexit, D quantus quum esset, quantum seipsum humiliauit, & quid passus, & quanam re à se facta, hanc coram nobis mensam parauit: & ita salutis nouitatem admirantes, & propter misericordiarum multitudinem stupore perculsi, reuereamur eum qui sic misertus est eum, qui sic seruauit, eique credamus animas, & vitam commendemus, & corda accendamus igne suæ dilectionis: & quum tales fuerimus, poterimus, & securè & familiariter in mysteriorum igne versari. Non enim sufficit ad hoc vt tunc tales simus, ea quæ Christi sunt aliquando didicisse: & ea scire, sed necesse est etiam tunc mentis oculum illic figere, & ea actu contemplari, omni alia eiecta cogitatione, siquidem ad sanctificationem illam, aptam, & accommodatam, vt dixi, sumus animam redE dituri. Si enim tenemus quidem rationem pietatis, adeò, vt de ea rogati rectè respondeamus, quando autem oportet mysterijs imbui, non rectè omnia consideramus, nec mentem adhibemus, nulla est nobis illius cognitionis vtilitas: non enim potest nobis vllam earum quæ dictæ sunt affectionum immittere, ex ijs enim quæ tunc nos detinent, cogitationibus afficimur, & tales habemus affectiones, quales illæ possunt efficere: Propterea talis excogitata est figura, partim quidem non verbis solum significans, sed omnia etiam sub aspectum deducens, partim autem quæ toto sacrificij tempore appareat. Vt per illam quidem, agat in animas facilius, & non sola contemplatio, sed etiam affectio & passio in animis insideat, vipotè euidentius nobis per oculos impressa imaginatione: per illam autem non dee

locum

locum obliuioni, neque ſinat cogitationem ad aliquid aliud conuertere, donec ad ipſam menſam deduxerit, A & ita illis cogitationibus referti, & vigentem memoriam habentes, ſimus ſacrorum myſteriorum participes, ſanctificationi ſanctificationem inducentes, contemplationum ſanctificationi, ſanctificationem myſterij, & transformati à gloria in gloriam, in eam quæ eſt omnium maxima, ab ea quæ minor eſt. Et hoc quidem ſibi vult totum, vt ſummatim dicam, ſacrificium, deinceps autem vnumquodque ab initio, eius ferri poterit, ſigillatim conſiderandum eſt. Primum quidem preces quæ fiunt initijs, & ſacræ benedictiones, & ſacra cantica, & lectiones: poſtea ipſum ſacrum opus, ipſum ſacrificium: poſt hoc autem ſanctificatio, qua per ipſum ſanctificantur animæ Chriſtianorum, & viuorum & mortuorum. Præterea autem & quæ ea conſequuntur, populi & ſa- B cerdotis ad Deum cantica & preces, ſiquid eorum conſideratione & contemplatione indiget: ante omnia autem, & in omnibus, quæ per totam myſterij celebrationem apparet Seruatoris ſuſceptę carnis œconomia, quid eorum, quæ ad illam pertinent, per quodnam eorum quæ in Sacri celebratione fiunt, ſignificatur.

Cap. 2.

INITIVM autem ducamus ab eorum, quæ in propoſitione fiunt & dicuntur, contemplatione, & ipſa eorum allatione, donorúmque oblatione. Cur enim non ſtatim ad altare ducuntur & ſacrificantur, ſed primum tanquam dona Deo dedicantur? Quia offerebantur quidem Deo ſacrificia ab antiquis, ratione carentium animalium cædes, & ſanguis: offerebantur C autem etiam dona, quemadmodum vaſa aurea vel argentea. Corpus autem Chriſti etiam vtraque habere videtur. Etenim ſacrificium quidem poſterius extitit, quando pro gloria patris eſt interfectus, dedicatus autem erat & oblatus Deo ab initio & donum erat ipſi precioſum, & tanquam adſumptum vt noſtri generis primitiæ, & propter legem, quod erat primogenitus. Ea de cauſa, quæ nunc offeruntur, per quæ corpus illud ſignificatur, non ſtatim ad altare ducuntur & ſacrificantur, ſed hoc quidem fit poſtea, prius autem Deo dedicantur, & dona precioſa Deo, & fiunt, & vocantur. Ita fecit Chriſtus. Quando enim panem & vinum manibus acceptum oſtendit Deo & Patri, tanquam dona, ea Deo offerens & dedicans, oſtendit. Et vndénam D hoc conſtabit? Ex eo quod Eccleſia hoc facit, & ea dona vocat.

Non enim id faceret, niſi Chriſtum hoc feciſſe ſciret. Audiuit enim ipſum iubentem; Hoc facite, & non diſſimiliter eum eſſet imitata.

Cap. 3. Quod hæc dona Deo offerantur tanquam vitæ humanæ primitiæ.

SED quænam eſt figura donorum? Fructuum primitias offerebant antiqui, vel pecorum, vel armentorum, vel aliarum poſſeſſionum. Nos autem, tanquam vitæ noſtræ primitias, hæc dona Deo conſecramus, vt quæ ſunt humanum nutrimentum, per quod corporea vita conſtat: & non conſtat ſolùm per nutrimentum vita, ſed etiam per ipſum ſignificatur. Vnà enim cum eo comedimus & bibimus, poſt reſurrectionem dicebant E de Chriſto Apoſtoli, vt oſtenderent, quod viuentem ipſum viderent, & Chriſtus, quem excitauit, mortuo iuſſit dari quod comederet, vt nutrimento vitam oſtenderet. Quamobrem eſt ſatis probabile eum qui nutrimento vesci incipit, videri ipſam vitam inchoare. Sed dixerit fortaſſe quiſpiam, quod etiam omnia ferè quæ ab antiquis Deo offerebantur, poterant hominem alere: erant enim fructus, pro quibus agricolæ terram colunt, & animalia eſculenta. Quid ergo? illáne omnia erant vitæ humanæ primitiæ? Nequaquam, nihil enim illorum eſt propriè nutrimentum humanum: cõmune eſt enim aliorum animalium: hæc quidem, volucrum & eorum quæ herba veſcuntur: illa verò ferarum, quæ carnem deuorant. Humanum enim illud dicimus, quod ad ſolum hominem pertinet, confectione autem panis opus habere vt comedat, & vinum conficere, vt bibat, eſt ſolius hominis proprium. Et hæc quidem eſt forma donorum oblationis.

Cap. 4. Cur conſentaneum ut vitæ humanæ primitiæ eſſent hæc dona.

QVÆ eſt autem cauſa; & quæ ratio, quamobrem oporteat nos primitias vitæ Deo hæc dona offerre? Quod Deus vitam nobis pro his muneribus remuneratur: & par erat munus à remuneratione non omnino diſcrepare, ſed aliquid cognatum habere, & illius exiſtentis vitæ ipſum quoque eſſe quodammodo vitam, & maximè, quoniam ipſe eſt & doni legiſlator, & remunerationis ſuppeditator, qui iuſtè iudicat, & omnia lance & ſtatere ponderat. Ipſe iuſſit panem & vinum offerre. Ipſe pro eis retribuit panem viuentem, & calicem vitæ æternæ. Vnde quemadmodum Apoſtolis pro piſcatione piſcationem reddidit, pro piſcatione piſcium, piſcationem hominum: & diuiti, qui de regno interrogauerat, pro terrenis diuitijs cœleſtes diuitias pollicitus eſt: ait contra hic, quibus vitam æternam erat daturus, dico autem viuificum ſuum corpus & ſanguinem, eis offerre iuſſit ea quæ breuis & momentaneæ vitæ cauſæ ſunt, vt pro vita, vitam reciperemus: pro temporali, æternam, & gratia, gloriæ fit retributio & noſtri miſericordia, habeat etiam aliquid iuſtitiæ, & impleatur illud eloquium: Ponam miſericordiam meam in ſtatere. Et hoc non ſolùm fit in hoc ſacramento, ſed etiam in baptiſmo, & vitam vita commutamus, & illam quidem prodigimus, hanc verò pro illa accipimus.

Sed vitæ quidem profuſio, mors eſt in quadam imagine & pictura, reſurrectio autem eſt vera vita. Quia enim Seruator, qui & mortuus erat & reſurrexerat, nouam ſuam vitam nobis quoque voluit impertiri: iuſſit nos etiam ex hoc magno dono ipſi aliquid offerre. Et quid hoc eſt? imitari eius mortem. Et quomodo? cum corpus in aqua, tanquam in ſepulchro, abſconderimus, & hoc ter oſtenderimus, tanquam iam mortis & ſepulchri nos ſocios accepetit, noua ſua vita dignatur. Et hæc quidem ita habent.

Cap. 5. Cur non totus panis offertur, ſed pars quæ ſciſſa eſt.

PORRÒ autem illud etiam notandum eſt, quamnam ob cauſam, non panes ſimpliciter, ſed quem ipſe Sacerdos ex eis abſcindit, hoc eſt donum facit, & Deo offert, & ad altare allatum conſecrat. Et hoc eſt proprium oblationis. Alia enim dona, ij qui poſſidebant, ea ab ijs quæ erant eiuſdem generis ſeparabant & in templum afferebant: & in manibus ſacerdotum ponebant: Sacerdotes autem ſuſcipiebant & offerebant, vel ſacrificabant, vel quicquid aliud fieri oportebat, ex ijs quæ oblata erant.

Corpus autem Domini ab eo ipſo Sacerdote, & ab ijs quæ erant eiuſdem generis, ſeparatum, & ablatum, & aſſumptum, & Deo dedicatum, & poſtremò ſacrificatum eſt. Ipſe enim ſeipſum à noſtra maſſa ſeparans, ſeparauit Dei filius. Ipſe autem donũ Deo dedit, ponens id in ſinu patris, vtpotè ab illo ſinu ipſe nunquam ſeparatus, ſed illi etiam hoc acquirens & apponens, vt ſimul ac formatum eſſet, Deo quoque eſſet datum: poſtremò autem ipſe quoque in crucem egit & ſacrificauit, propterea panem mutandum in ipſum corpus, ipſe Sacerdos & ab ijs quæ ſunt eiuſdem generis & naturæ abſcindit, & Deo offert, ponens in ſacra tabula, & poſtea ad altare allatum ſacrificat.

Cap. 6. Cur in pane effingit Sacerdos paſſionem Chriſti.

ABSCISSVS ergo panis, donec in propoſitione ſitus eſt, panis purus & ſimplex, qui nihil aliud accepit, niſi quod Deo eſt dedicatus, & donum effectus, quando etiam ſignificat Chriſtum in illa ætate ex qua donum factus eſt.

Factus eſt autem ab ipſa natiuitate, quemadmodum prius dictum eſt, quod etiam propter natiuitatem donum erat ſecundum legem, quia erat primogenitus. Qui autem, quæ poſtea factæ ſunt in illo corpore paſſiones propter ſalutem noſtram, crux & mors, antiquis prius

figuratæ sunt: ea de causa etiam Sacerdos hic priusquam panem ad altare afferat & sacrificet, illos typos & figuras prius in ipso conatur ostendere. Et quomodo interea dum ipsum à panibus integris auferens, facit donum Domini passionem & mortem in eo scribit, veluti in tabula, & omnia quæcumque facit, partim quidem ad vsum pertinentia, partim verò de industria facta, ad hanc significationem deducuntur, & sunt ea quæ tunc fiunt, salutarium passionum & mortis actiua narratio. Hic erat autem mos antiquus, & actiuè nonnunquam & narrabant, & suadebant & prædicabant: Etenim Propheta cùm vellet ostendere Hebræorum captiuitatem, seipsum ligauit: & Agabus postea hoc ipsum fecit, significans Pauli vincula. Dicunt etiam quendam ex diuinis patribus, rogatum quid est Monachus, nihil quidem respondisse, sed qua indutus erat vestem exutam conculcasse. Porrò autem ipsam Domini mortem, & à Christo susceptæ carnis œconomiam, veteres non solùm verbis, sed etiam factis & ipsi significabant: & à Deo discebant. Cuiusmodi erat mare, quod virga scindebatur, & rubus, qui in flamma ardebat: & Isaac, qui à patre ad cædem ducebatur, & alia per quæ ab initio significabatur mysterium. Sacerdos etiam ea videtur facere, quæ de illo nouit sacrificio, & verbis narrans, & factis ostendens, quoad eius fieri potest, vt in ea materia ostendatur: propemodum dicens; Ita venit ad passionem Dominus, ita mortuus est, ita in latere punctus est, ita à puncto latere sanguis & aqua tunc illa effusa est. Et hæc facit, primùm quidem, vt ostendat, sicut dixi, quod huius veritatis & rerum typi, & scripturæ quædam ante præcesserunt, & præsignificauerunt hominibus, quemadmodum ipse priusquam panem ad altare afferat & sacrificet, ea quæ ad sacrificium pertinent in ipso describit.

Deinde ostendens quod hic panis festinat mutari in illum verum panem crucifixum, sacrificatum: præter hæc autem omnia, quoniam mortem Domini oportet annunciare: vt nullum modum annunciationis & narrationis prætermittat, ad quam innumerabilia ora non sufficerent, eam, & verbis & factis recenset.

Cap. 7. Quid est Domini recordatio.

ET primum pane accepto, à quo oportet sacrum panem abscindere, dicit; In recordationem Domini & Dei & seruatoris nostri Iesu Christi, ex illius præcepto. Hoc enim, inquit, facite in meam recordationem. Et non de pane illo hoc solum dicit, sed de vniuerso quod celebratur mysterio, vt qui hinc sacrum operari incipiat. Nam etiam Dominus postquam vniuersum mysterium peregit, hoc dictum subiunxit: Hoc facite in meam recordationem. Sed quænam est hæc recordatio? & quomodo in rei sacræ celebratione Domini meminimus, quid agentis, quomodo se habentis? Dico autem, qui de ipso reputantes, quid narrantes? an quod mortuos suscitauit, & cæcis visum dedit, & ventos increpauit, & ex paucis panibus ad satietatem millia aliquot nutriuit, quæ eum & Deum esse, & omnia posse ostenderunt? Nequaquam: sed ea potius quæ videntur significare imbecillitatem, crucem, passionem, mortem, in his nos iussit facere eius commemorationem. Et vnde nam hoc scire possumus? Ita intellexit Paulus qui quæ eius sunt, optimè nouit.

Ad Corinthios enim scribens de mysterio cum narrasset Dominum dixisse; Hoc facite in meam recordationem, subiunxit: Quoties enim panem hunc comederitis, & de calice biberitis, mortem Domini annunciabitis. Hoc ipse etiam Dominus ostendit in traditione sacramenti. Cùm enim dixisset: Hoc est corpus meum; Hic est sanguis meus, non adiecit eis miracula, dicens, quod mortuos suscitauit, quod leprosos mundauit. Sed quid? Passionem solùm & mortem: Quod pro vobis frangitur. Qui pro vobis effunditur. Et quænam est ratio, quod non miraculorum, sed passionum meminit? Quoniam hæ sunt illis tanto magis necessariæ, quod hæ quidem sunt nostræ salutis efficientes, & sine his minimè possit homo resurgere; passiones, inquam, illa autem tantum demonstrant. Fiebant enim miracula, vt crederetur Dominus esse verè Seruator.

Cap. 8. De iis quæ post hæc fiunt.

QVONIAM ergo oportet hoc modo facere Domini commemorationem, propterea cùm dixit Sacerdos, in recordationem Domini, subiungit ea quæ significant crucem, & mortem. Panem enim abscindens, veterem de salutari passione refert Prophetiam: Sicut ouis ad cædem ductus est, & cætera, & verba, & facta, quantum ipse potest, narrans. Nam cùm panem ad hunc vsum secet, vt donum eximat, hoc ipsum etiam facit exemplum propositi: ad significandum recessum Domini à mundo in viam quæ est ad patrem per mortem, eam captiuam abducentis, sicut ipse dixit.

Relinquo mundum, & vado ad patrem, & quia sæpè figens ferrum, deinde scindit panem, in tot partes diuidit sermonem Propheticum, vnamquamque partem sermonis accommodans vnicuique parti sectionis, vt ostenderet sermonis munus esse narrationem, quia sicut hic panis, an hoc vt Deo offeratur & consecretur, ab eo quod est eiusdem generis & naturæ, separatus est, ita etiam Christus ab hominibus secessit, quorum naturæ per suam humanitatem fuit particeps, & tanquam ouis ad cædem ductus est, & eo modo sublata est de terra vita eius, & adiectis ijs quæ sequuntur in Prophetia, cùm panem in sacra tabula statuit, ille facit & dicit, per quæ ipsum sacrificium, & mors Domini annunciatur. Sacrificatur, inquit Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Hæc dicit & facit quæ declarant modum mortis. Crucem enim in pane imprimit, & ita indicat quomodo sacrificium facta est, nempe per crucem. Post hoc etiam ad dexteras partes panem pungit, illius lateris ictum narrans per percussionem panis. Propterea enim etiam ferriculum quod percutit, vocat lanceam, & ipse habet factum instar lanceæ, vt illam lanceam in memoriam reuocet, & ita facto ea narrans, etiam historiæ verba legit. Et vnus militum, inquit, lancea latus eius pupugit. Similiter etiam sanguinem & aquam quæ illinc fluxit, & verbo narrat, & facto ostendit. Infundens quidem in sacrum calicem vinum & aquam, subiungens autem illud: Et statim exijt sanguis & aqua. Et hæc quidem, recordatio Domini, & mortis eius narratio.

Cap. 9. Cur Dominus hoc iussit facere in sui recordationem.

SED quanam de causa hæc iussit, & ad aliquid respiciens, hanc recordationem à nobis exegit? Ne ingrati & immemores essemus. Est enim benefactoribus ab ijs qui beneficio affecti sunt, quædam gratiæ relatio, eorum meminisse & eorum per quæ beneficio affecti sunt. Huius autem conseruandæ memoriæ homines multas rationes excogitarunt, sepulchra, statuas, columnas, dies festos & celebres, certamina, quorum omnium vnum est institutum, non sinere vt viri præclari & præstanti virtute, obliuioni mandentur. Tale est etiam quod dicit seruator. Alij quidem alia obliuionis quærunt remedia, vt recordentur eorum qui ipsos beneficio affecerunt: vos autem in meam recordationem hoc facite & quemadmodum ciuitates, fortium virorum per quos victoriam assecutæ sunt, vel qui eis salutem attulerunt, aut res earum rectè gesserunt, columnis inscribunt: ita etiam in his donis nos mortem Domini adscribimus, in qua vniuersa sita fuit aduersus malignum victoria. Et per statuas quidem, ciuitates solum habent figuram corporis benefactorum: nos autem ab hac oblatione non habemus figuram corporis, sed ipsum corpus eius qui se gessit fortissimè. Hoc ipsum etiam antiquis constituit, vt in figura facerent, id quod nunc est in rerum veritate. Id enim erat Pascha, & agni occisio, in memoriam reuocat cædis illius ouis & sanguinis qui seruauit Hebræis in Ægypto primogenita. Et hæc quidem est ratio recordationis.

Sacerdos

Cap. 10. Quænam post commemorationem in oblatione dicuntur, & quod donorum oblatio, eadem & gratias agit, & supplex petit.

SACERDOS autem adhuc facit oblationem, & vniuscuiusque panis ex iis qui offeruntur partem auferens, facit sacrum donum, non eadem dicens & faciens quæ ab initio, per quæ mors Domini significabatur, quia quæ semel dicta sunt, de vniuerso mysterio dicta esse intelliguntur. Omnis enim donorum oblatio fit in recordationem Domini, & per id vniuersum mors eius annuntiatur. Quænam etiam sunt quæ recitantur? In gloriam sanctissimæ Dei matris, ad honorem huius vel illius sancti: in peccatorum animarum remissionem vel viuorum, vel mortuorum. Et quid hæc sibi volunt? Gratiarum apud Deum actionem, supplicationis materiam & occasionem, causa donorum oblationis. Ita enim habet: Nullum donum frustra datur, siue Deum colere, siue hominibus gratificari oportet, sed alicuius boni gratia, quod vel factum est, vel speratur. Vel enim pro iis quæ accepimus, benefactori donis gratiam referimus: vel si nulla adhuc fuerint, eum qui dare potest, vt assequamur, colimus & obseruamus. Hæc autem dona, propter vtrumque Deo offerri videntur, & quia accepimus & vt accipiamus, & Deo gratias agentes & ei supplicantes. Gratias agentes, pro beneficiis quæ accipimus: supplicantes, vt accipiamus. Dona itaque, & in gratiarum actione, & in supplicatione versantur: Sed quænam sunt quæ iam nobis data sunt? quæ verò quæruntur? Eadem omnino, remissio peccatorum, regni hæreditas, hæc enim ipse iussit peti ante omnia. Ea sunt quæ iam accepit Ecclesia, ea sunt & quibus supplicat. Et quis est modus, quo hæc bona iam assecuta est, & quis, quo nondum assecuta est, & vt assequatur orat? Primum quidem assecuta est, & ad ea potestatem accepit. Etenim accepit potestatem vt filij Dei fierent, & hoc est solum commu[illegible]donum, quod Christianis omnibus per mortem seruatoris datum est. Hoc est enim diuinum baptisma, & alia sacramenta, per quæ à Deo adoptamur, & regni cælorum hæredes efficimur. Deinde ipsius quoque regni actu fuit hæres, in innumerabilibus, qui sunt ex suo choro, quos in cæli misit coloniam, quos primogenitorum in cælis descriptorum Ecclesiam vocauit beatus Paulus. Ita ergo Ecclesia hæc magna bona est consecuta. Propter suos autem filios, qui adhuc currunt ad brauium, & vt semel dicam, eos qui in hac vita adhuc viuunt, quorum est finis incertus, & eos qui excesserunt non cum bona firmáque, & stabili spe, regnũ nondum est assecuta, ea de causa meminit quidem mortis Domini: Meminit autem sanctorum, quibus plena sua obtigit perfectio, meminit & eorum qui nondum perfecti sunt: pro illis quidem agens gratias, pro his verò supplicans. Quare primæ quidem oblationis partes, & etiam secundæ versantur in agendis gratiis, quæ autem consequuntur, in supplicatione, in recordatione domini, in gloria beatæ suæ matris, in intercessione sanctorum. Gratias, inquit, agimus quòd morte tua vitæ portas nobis aperuisti, quòd matrē ex nobis accepisti quòd tantam gloriam homo est assecutus, quòd habemus intercessores qui sunt eiusdem gentis, & iis qui sunt eiusdem nobiscum generis tantam libertatem impertiisti. Illud enim, in gloriam & intercessionem idem est, quod pro gloria & pro intercessione, quemadmodum & illud, In remissionem peccatorũ, idē est quod pro remissione peccatorum. Illud autem, Pro aliquo, habet duplicem significationem. Vel enim pro præsenti, vel pro eo quod speratur. Beatæ autem virginis gloriam, & sanctorum intercessionem & libertatem, quis nescit esse bona præsentia? Pro præsentibus autem bonis dona offerre, nihil aliud est quàm manifesta gratiarum actio. Præterea autem & illud, In recordationem Domini, per ea quæ prius dicta sunt, euasit manifestum significare quandam erga ipsum pro morte sua retributionem & gratiarum actionem. Propterea enim ante omnia in donorum oblatione hæc verba dicuntur, quod mors illa nobis causa fuit omnium bonorum. Vltimo autem loco facit supplicationem, petens remissionem peccatorum, & requiem animarum, & alia huiusmodi. Hoc est enim grati animi, non quid opus sit statim dicere, nec quod deest postulare: sed potius ea quæ iam accepimus primum memoria repetentes, pro eis illi gratias agere, & illum gloria afficere, & sic iis quæ sunt nobis necessaria, Dei gloriam præferre.

Cap. 11. Cur dona cooperiuntur, & de iis quæ dicuntur.

QVIA autem, quæ in pane dicta & facta sunt, per quæ mors domini significabatur, nihil aliud sunt quàm typus & figura: panis autem adhuc panis mansit, neque quidquam aliud accepit quàm vt Deo donum esset, & ideo fere typum Dominici corporis in prima ætate, quoniam illud quoque ab initio donum fuit, vt antè dictum est: ea de causa miracula quæ in illo facta sunt, cum recenter esset natus, & adhuc in præsepi positus, sacerdos in pane recitat & ostendit. Super eum enim imponens Asteriscum qui dicitur, seu stellulam: Et ecce, inquit, stella veniens stetit supra, vbi erat puer. Deinde & quæ multis antè seculis de ipso à Prophetis dicta Deo conuenientia ne propter carnem, & id quod apparet, homines de ea parua & diuinitate indigna existimarent. Verbo domini cæli firmati sunt. Dominus regnauit, decorem indutus est. Operuit cœlos virtus eius, & sapientia eius plena est terra. Et hæc dicit, & tegit panem, & calicem preciosis peplis & vndique suffumigat. Etenim tunc tegebatur quidem Dei incarnati potentia vsque ad tempus miraculorum, & testimonium de cœlo, Sed qui hæc de eo loqui sciebant, Dominus regnauit, decorem indutus est, & omnia quæ dicta sunt Deum decentia: & ipsum agnoscebant, & vt Deum colebant, & quod in eo erat in tegumentum quærebant. Et hæc tacitè significans Sacerdos, tectis donis, dicit. Tege nos in tegumento alarum tuarum & suffumigat vndique. Hæc cùm sic dixit, & fecit & orauit vt omnia huius quod peragitur sacri, sibi ritè & ex instituto succedant, venit ad altare, & stans ante sacram mensam incipit sacrificium.

Cap. 12. De glorificatione in principio.

SACRIFICIVM autem incipit à glorificatione. Benedictum est regnum Patris & Filij & Spiritus sancti. Quæ ad Deum fit allocutio, est gratiarum actio, glorificatio, confessio, petitio. Prima autem omnium est glorificatio, maximè quidem, quòd peccatorum grati animi est, ad Dominum accedentes non sua statim in medium adducere, sed quæ solius Domini purè sunt. Tale quid autem est glorificatio. Qui enim, petit, sua volens pulchriora facere, seipsum prædicat: & qui gratias agit, clarum est quòd propriis bonis gaudens ei qui illa suppeditat gratias agit. Qui autem glorificat, seipso dimisso & suis omnibus, ipsum propter ipsum, & ipsius Domini potentiam & gloriam glorificat. Præterea, ipsa etiam natura & rei probabilitas, hic primam glorificationem exigit. Protinus enim ad Deum accedentes accessibilem eius gloriam, & potentiam & magnitudinem mente cogitamus, quod quidem, admiratio & obstupefactio, & quæ sunt eiusmodi consequuntur, hoc autem glorificatio necessario sequitur. Procedentes autem, eius benignitatem & humanitatem discimus quod consequitur gratiarum actio. Post hoc, insignem eius benignitatem & humanitatis diuitias consideramus, nostram improbitatem illius sufficiens esse signum ducentes quòd cum tales simus nos beneficiis afficere nunquam cesset. Hoc enim signum, etiam ante alia, nos docet quàm est benignus & humanus Deus, quòd in nobis, quòd ante ipsos oculos. Nostrorum autem malorum apud Deum meminisse, hoc est quod nominatur confessio. Quartum autem petitio. Consentaneum enim est confidere, quod illa quòrum egemus petentes ea consequemur, post eas considerationes, in quibus Dei in nos benignitatem & humanitatem edidiscimus Qui enim iis qui mali adhuc erant bonus fuit, quidnam erit mutatis & quòd primi peccata

dixerint iustificatis, conuenienter ei quod à Propheta dictum est: Dic primus peccata tua, vt iustificeris. In compellendo ergo Deo, primum locum habet glorificatio. Quapropter ante omnes preces & omne sacrificium sacerdos glorificat Deum. Cur ergo te Deum glorificans effatur, & non singulariter? Non enim benedictus Deus, vel benedictum Dei regnum, sed diuisim per personas: Benedictum Dei regnum, Patris & Filij & Spiritus sancti. Quia per primam Christi incarnationem didicerunt homines, quod tres personæ Deus est. Huius autem Domini incarnationis mysterium sunt sacra quæ celebrantur. Vnde in eorum exordiis oportebat Trinitatem resplendere, & prædicari. Post glorificationem autem, introducit petitionem dicens: In pace Dominum oremus, Illud enim, Quid oremus vt oportet nescimus:&,ne multa & superuacanea loquamur,docens nos quæ oratione facienda sunt & primo docet modum, nempe quod in pace orare oportet. Quid ergo post glorificationem statim iussit petere eos, qui neque prius confessi sunt, neque Deo gratias egerunt? Quia dum pacem dixit, illa etiam comprehendit, si quis velit exactè considerare. Neque enim qui non est contentus iis, quæ sibi in vita eueniunt, potest in se pacem habere, sed qui est gratus & in omnibus agit gratias, vt præscribit lex beati Pauli: nec qui non habet puram conscientiam, fieri autem non potest vt sit pura conscientia sine confessione. Qui ergo orat cum pace, gratias agentem & confitentem prius habuit animam. Ad hæc autem etiam petitio quam faciunt, eos & gratias agentes & confitentes ostendit. Quid enim petunt? misericordiam. Hæc autem est petitio eorum qui rei aguntur, qui quando omni sui defendendi ratione ablata, nihil possunt dicere quo se iustificent, & causam suam tueantur: hanc vocem postremò, ad iudicem emittunt, non iure, sed ex eius clementia ea quibus indigent assequi aspectātes. Hoc autem est eorum qui multam quidem iudicis esse benignitatem, & clementiam, magnam autem esse suam improbitatem vtrúmque testantur. Quorum hoc quidem est confessionis, illud verò gratiarum actionis. Hortatur autem sacerdos ab initio populum ad orationem, vt qui talis sit qui ad orandum est ordinatus, & ideo si populi propositus intercessor & mediator, vt eius operans oratio multum valeat, sicut dixit Iacobus Apostolus. Operatur enim oratio iusti, quando illi etiam omnino pro quibus preces fiunt ex se omnia contulerint, morum bonitatem, preces, lenitatem, & æquitatem, & quocunque alio sciunt Deum delectari. Quæ est autem eorum prima protinus petitio? Pro superna pace, & salute animarum nostrarum. Cùm prius docuisset quomodo se habentes orare oporteat, nunc etiam docet quid sit primùm petendum, superna scilicet pax, & animarum salus. Ita enim iussit Christus petere primùm regnum Dei, & iustitiam. Regnum enim salus animarum: superna autem pax, Dei iustitiam significat. De qua dixit Paulus: Pax Dei quæ supereminet omnem mentem, quam Dominus reliquit discipulis, ascendens ad Patrem. Pacem, dicens, relinquo vobis, pacem meā do vobis. Sicut enim illic nomen iustitiæ, non significat solùm eius quod æquum est, distributionem, sed absolutè omne genus virtutis: ita hic etiam nomen pacis est quid vniuersale, est enim omnium simul virtutum & vniuersæ philosophiæ fructus. Neque enim fieri potest vt pacem perfectè habeat, cui vel vna aliqua virtus deficit: sed necesse est, vt qui pacatus est futurus, per omnes veniat, oportet ergo seipsos primùm exercere ad pacem quæ potest haberi ab hominibus: deinde à Deo petere suam pacem, sicut se habet etiam in vnaquaque virtute. Est enim temperantia, quæ paratur per exercitationem: & est temperantia, quæ à Deo datur animæ, & charitas, & oratio, & sapientia, & in aliis eodem modo. Propterea etiam sacerdos de pace illa primò loquitur quæ est in nostra potestate, & à nobis rectè geri & administrari potest: & cum ea iubet ad Deum facere orationes, deinde de ea quæ à Deo datur, & pro ea hortatur Deum orare. Oremus, dicens, pro superna pace. Pacem autem dicit, non eam solam quæ est inter inuicem quando nulli malè volumus, nec vllius sumus iniuriæ memores: sed eam etiam quæ est erga nos ipsos, quando cor nostrum non condemnat nos. Magna est autem pacis vtilitas, vel potius ea est omnino necessaria. Vt perturbata enim mens cum Deo conueniat, minimè fieri potest: primùm quidem, propter ipsam perturbationis naturam. Quemadmodum enim pax multos vnū reddit, ita etiam perturbatio vnum multa efficit. Quomodo ergo adaptari & conuenire poterit vni & simplici Deo? Propterea quòd neque rectè orare, neque aliquid boni ex oratione consequi potest, qui orat, sine pace. Siue enim ira hominem perturbat, & acceptæ iniuriæ memoria pacem ex anima eiecit, nec peccatorum quidem veniam inueniet ex oratione, tantum abest vt vllam aliam gratiam assequatur. Si quis peccatorum suorum causa à conscientia pungitur, & habet cor quod eum accusat, & ea perturbatione agitatur, omni apud Deum libertate priuatus est, vt ait diuinum eloquium, & quando orat, siue libertate loquitur, hoc est, sine fide. Qui autem sine fide orat, frustra orat, nec vllam ex eo sentit vtilitatem. Propterea iubemur etiam cum pace Deum orare, & ante omnia supernam pacem petere: postea autem etiam pro aliis liberaliter preces fundere, non solum Ecclesia, & imperio, & vtriusque præfectis, vel iis qui sunt in periculis, & rebus aduersis opprimuntur, sed pro omnibus omnino hominibus vniuersæ terræ. Pro pace enim, inquit, vniuersi mundi, maximè quidem, quia sciunt suum Dominum esse communem omnium Dominum, & quòd omnia ei curæ sunt tanquam sua opera & si quis eorum curam gerat, magis eum colit, quàm si ei faciat[illegible]er. Præterea autem, vt sentit beatus Paulus, vt nos sub eorum tranquillitate quietam vitam agamus, in omni pietate, & honestate. Et non solùm pro iis quæ ad animam conferunt, sed etiam pro bonis corporalibus necessariis oramus, bona aëris temperie, & fructuum terræ fertilitate. Vt sciamus esse omnium autorem & suppeditatorem Deum, & ad illum solum respiciamus, quoniam etiam panem ab ipso petere quotidianum cum aliis iussit ipse Christus.

Cap. 13. Quid sibi velit misericordiæ vbique petitio.

ILLVD quoque quærendum est, quam ob causam Sacerdos quidem iubet orare pro multis & diuersis, circumstantes autem fideles rogant solùm misericordiam, & eam solam omninò vocem ad Deum emittunt. Primùm quidem vox eiusmodi, vt dictum est, gratiarum actionem & confessionem continet. Deinde à Deo petere misericordiam, est eius regnum petere, quod se petentibus daturum Christus est pollicitus, & alia etiam quibus opus habemus se adiecturum: & propterea eis hæc sufficit precatio, vtpote quæ omnia simul possit. Et vndenam sciri potest, quod misericordia Dei eius regnum significat? Ex eo quòd Christus præmium misericordiam narrans, & quam ab eo accipient benignitatis remunerationem, nunc quidem illos misericordiam assecuturos, nunc verò regnum dicit: perinde ac idem sit, & ab ipso misericordiam assequi, & regnum accipere. Beati enim inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Deinde alibi veluti seipsum interpretans, & quid sit misericordiam consequi significans, Dicet, inquit, Rex iis qui sunt à dextris, dicens ad misericordes: Venite benedicti Patris mei, hæredes esse parati vobis regni. Et alioqui si quis ex iis quæ faciunt homines misericordes, voluerit diuinæ misericordiæ opus perspicere, ea nihil aliud inueniet valere, quam ipsum regnum. Quid ergo misericordes? Esurij, inquit, & dedistis mihi comedere: sitiui & potum dedistis mihi. Ergo & Christus quorum miseretur, eis suam mensam impertit. Quænam est autem illa? Vt comedatis, inquit, & bibatis in mensa mea

mea in regno meo. Et vt ſcias illius menſæ ſplendorem, & quòd non eſt ſeruorum, ſed Regum, ſcias miniſtrum eſſe ipſum omnium Dominum. Accingitur enim, inquit, & eos faciet accumbere, & accedens miniſtrabit ipſis. Quinetiam veſtiet eum cuius miſertus fuerit, quum ſit nudus. Dabit ergo veſtem regalem: è domo enim, & ex ſuis eum induet. Nihil eſt autem apud eum ſeruile, cùm ſit Rex, ſicut nihil eſt apud nos è domo regale, quum ſerui ſimus. Hoc eſt autem indumentum nuptiale: Quo qui induti ſunt, neceſſe eſt eos regni eſſe. Nihil enim habet Rex, quòd cùm in eis reprehenderit, ex nuptialibus ædibus eiiciat. Quid præterea? domum eis ſuam aperiet, & introductos faciet quieſcere. Hoſpes enim eram, & me collegiſtis. Sed qui hac gratia dignati ſunt, non amplius ſerui Dei, ſed filij. Seruus enim, inquit, non manet in domo in æternum. Filij autem etiam hæredes, non regni ſolùm, ſed etiam eius qui regnum complectitur. Hæredes enim, inquit, Dei, cohæredes autem Chriſti. Ita à Deo petere miſericordiam, & petere, vt regnum ſibi liceat aſſequi.

Cap. 14. De commendatione seu depoſitio.

POSTQVAM autem orauerit pro omnibus, iubet eos Deo ſeipſos commendare, dicens: Sanctiſſimæ, intemeratæ, ſuperbenedictæ, glorioſæ dominæ noſtræ Deiparæ, & ſemper virginis Mariæ cum omnibus ſanctis memoriam facientes, nos ipſos, & nos inuicem, & omnem vitam noſtram Chriſto Domino commendemus, & cuſtodiendos deponamus, non eſt omnium Deo ſeipſos commendare, & cuſtodiendos tradere. Non ſufficit enim dicere, ſed oportet etiam Dei conſenſum habere. Hoc autem omninò indiget libertate: libertatem autem facit pura conſcientia, quando cor noſtrum nos non condemnat, quando quæ ſunt eius, curamus: quando vt eorum quæ ſunt eius, curam gerimus, noſtra negligimus. Tunc enim & ipſi verè à cura noſtri recedimus, & eò eam ſecurè committimus, quando firmam & ſtabilem fidem habemus quòd depoſitum noſtrum ſuſcipiet, & ſeruabit. Quia autem res tanta conſideratione & ſtudio indiget, propterea nunc quidem ſanctiſſimæ Dei matris, & omnium ſanctorum cœtus inuocato auxilio, ita commendationem ſeu depoſitionem facimus: hoc enim ſibi vult illud, commemorare, vocare, orare. Nunc autem fidei vnitate, & ſancti Spiritus prius petita communione, deinde nos ipſos & omnem vitam noſtram Deo commendamus, & cuſtodiendam tradimus. Quid eſt autem vnitas fidei? Homo, inquit, duplici corde, eſt inſtabilis in viis ſuis, duplici corde, hominem vocans eum qui eſt dubius & minime firmus & ſtabilis. Qui enim talis eſt, is in vtramque partem declinans, in neutra parte firmiter ingreditur. Huius autem contrarium per vnitatem ſignificatur, id quod ſcilicet eſt firmum, illius gratiam ſignificat. Dicitur autem communio conſtans & ſtabile. Qui enim conſtanter credit, vnum quidpiam de re credit, vel eſſe, vel non eſſe. Qui autem eſt dubius, eum ad vtrunque declinare vel ex ipſo vocabulo manifeſtum eſt. Hoc ergo, fidei ſcilicet vnitas, eſt id quod eſt immobile, & ab omni dubitatione liberum. Sancti autem ſpiritus communio, quia quum Dominus per crucem, interiectâ ſepis maceriam, quæ inter nos & Deum erat, diruiſſet, quoniam eos qui tunc disiuncti erant, nullo modo poſſe conuenire, & communicare cognouerat: deinceps ſancti ſpiritus Apoſtolos aduentus hoc efficit. Hinc enim ſanctum baptiſma, & omnis fons diuinarum gratiarum, hominibus apertus eſt. Et vt dicit beatus Petrus, diuinæ naturæ ſocij facti ſumus participes.

Opus eſt ergo & fide firma & ſpiritus auxilio ei qui ſeipſum Deo eſt commendaturus, & ſe ei cuſtodiendum daturus. Neque verò vnuſquiſque ſeipſum ſolum, ſed etiam nos inuicem commendamus. Oportet enim non tantum quærere quod ſuum eſt, ſed etiam aliorum, propter legem charitatis.

Cap. 15. De Antiphonis quæ dicuntur, & precibus quæ in ipſis ſunt.

A INTEREA autem dum petitiones præit Diaconus, & ſacer orat populus, Sacerdos intus orat per ſe ſubmiſſa voce, pro aſtantibus, & pro hac ſancta domo, vt ei diuites effundantur miſericordiæ & miſerationes à Deo, & adiicit cauſam propter quam & ipſe hæc petit, & Deus quæ petiuit iuſtè præbuerit, non quòd digni ſunt qui ſunt accepturi, non quòd ea iure accipere mereamur, ſed quia tibi conuenit omnis gloria, honor & adoratio. Propter tuam gloriam, inquit, hæc te rogo. Benignum enim & munificum eſſe in nos qui ſumus indigni, ad tuam gloriam pertinet: hoc autem, ſcilicet glorificari, tibi conuenit, vt eſt illud B. Dauid: Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Proptereà cum perfecit orationem, hanc cauſæ allationem, quia B & eſt in extrema parte, & eſt glorificatio, legit omnibus audientibus, vt omnes hymni participes accipiat, & Deus ab omni Eccleſia laudetur. Audientes ergo, ſunt hymni cum illo participes. Poſtquàm enim ille dixit, & glorificauit, fideles omnes Amen dicunt, & cum hoc verbo acclamarunt, omnes illius voces vt proprias ſibi aſſumunt. Deinde ſacras Pſalmodias incipit quidem Sacerdos, implent autem vniuerſum ij qui circunſtant, diuinitus inſpirata ſacrorum Prophetarum verba canentes: Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo altiſſime. Principio conueniens ſtatim verbum, quia de ipſo dicit hymno, quod eſt bonum, quod oportet omnino ſcire ante omnem hymnum, appellans confiteri gratias agere, hymnos canere. His autem & iis quæ ſequuntur cantatis, Diaconus fideles ad C orationem adhortatur. Intereà autem dum peragebantur pſalmodiæ, & fideles orabant, Sacerdos poſtquam intus ad Deum fecit orationem, & generaliter pro toto corpore Eccleſiæ, & ſeorſum pro iis qui ſanctam domum eius ornant, & eam vndiquaque ſplendidam reddere deſiderant, vt & ipſi ab ipſo glorificentur: cauſam adiicit in primis opportunam & conuenientem. Quia tua eſt potentia, tuum eſt regnum. Apud Reges, inquit, eſt gloria, & poſſe ſplendidos efficere quos voluerint. Tu autem Rex æternus, & tua eſt potentia, & tuum eſt regnum. Et cùm hanc cauſæ redditionem, vtpote quæ ſit glorificatio, omnium fidelium auribus inclamauit, & nos hymni ad Deum participes effecit, ſicut & prius: rurſus incipit pſalmodias, & fideles eas complent. D Deinde petunt à Deo petitiones, quas præit Diaconus, vt antè dictum eſt. Sacerdos autem rurſus facta oratione pro iis qui vnà cum eo precantur fidelibus, vt quæ vnuſquiſque priuatim petit à Deo conſequatur, prout ei vtile fuerit: & præterea vitam æternam in futuro, adiicit cauſam, ipſius bonitatem & clementiam. Quam vtpote vltimam, poſtquàm omnibus audientibus dixit, incipit tertiam pſalmodiam. Quæ dum canitur, Euangelium introducitur ſtipatum lampadadibus, omnibus iis deducentibus qui ſunt miniſtri altaris, Diacono ipſum afferente, vel ſi non adſit, Sacerdote. Sacerdos autem, quando eſt ad altare ingreſſurus, ſtans paruo interiecto ſpatio ante fores, donec completa fuerit pſalmodia, orat Deum, vt ſancti Angeli vnà cum eo ingrediantur, E intrante ad altare, & ſacrificium contrectent, & ſint cum ipſo glorificationis participes, & adiicit cauſam: Quia & ab hominibus & ab Angelis conuenit ipſum glorificari & adorari. Hoc enim ſibi vult illud: Omnis gloria, honor, & adoratio ab omnibus qui Deum glorificare, honorare, & adorare ſciunt. Et hæc precatus, ingreditur ad altare, & ponit ſuper ſanctam menſam Euangelium.

Cap. 16. Significatio ſacrificij in ſumma.

NECESSE eſt autem ab alto ſigillatim perſequi verba pſalmoditarum, ſi prius illud dixerimus, quòd myſterium incarnationis Chriſti ſignificatur quidem per ipſum ſacrificium: ſignificatur autem etiam per ea quæ præcedunt ſacrificium, & per ea quæ poſt ſacrificium & fiunt & dicuntur. Sacrificium enim mortem

ipsius annunciat, & resurrectionem, & assumptionem, quoniam preciosa dona in ipsum dominicum corpus mutantur, quod resurrexit, quod in cœlos ascendit. Quæ autem antè sacrificium fiunt, ea quæ ante mortem fuerunt, aduentum, ostensionem, perfectam manifestationem. Quæ verò post sacrificium, patris promissionem, vt ipse dixit, Spiritus ad Apostolos descensum, gentium illos ad Deum conuersionem & communionem. Et est vniuersa mysterij celebratio, veluti vnum quoddam corpus historiæ ab initio vsque ad finem conuenientiam & integritatem conseruans, adeò vt vnumquodque eorum quæ fiunt vel dicuntur, separatim aliquid ad vniuersi confectionem conferat. Vnde Psalmi vt qui in diuini mysterij celebrationis exordio canuntur, primum tempus Christi incarnationis significant. Quæ autem ea consequuntur, nempè sacrarum scripturarum lectiones, & reliqua, id quod deinceps sequitur. Atqui alia esse causa dicta est scripturarum & psalmodiarum, quòd sint scilicet præpurgationes & præparationes ad sacra mysteria. Sed nihil prohibet ea & hoc, & illud posse, & eadem & fideles sanctificare, & incarnationis mysterij œconomiam significare. Quemadmodum enim vestes implent quidem vsum amictus, & corpus tegunt, eò autem quòd tales sunt vel tales, & studium vitæque exercitium significant, & dignitatem eorum qui induti sunt: ita etiam se habet in his. Quòd enim sunt omninò diuinæ scripturæ, & verba diuinitus inspirata quæ canuntur & leguntur: eos qui legunt & canunt, sanctificant. Quòd autem talia electa sunt, & sic ordinata, etiam aliam habent potestatem: & sufficiunt ad significandum Christi aduentum, & eius institutionem. Non solùm enim ea quæ canuntur & dicuntur, sed etiam quæ sunt, eodem modo se habent, & fit vnumquodque propter vsum præsentem: significat autem etiam aliquid ex operibus, vel actionibus, vel passionibus Christi. Sicut est Euangelij ad altare allatio, preciosorum donorum importatio. Fit enim vtrunque quidem ad vsum, illa quidem vt Euangelium tegatur, hæc verò vt peragatur sacrificium. Significant autem vtræque Domini ostensionem & manifestationem, illa quidem eius incipientis manifestari, adhuc obscuram exilémque & imperfectam: illa autem perfectissimam & vltimam. Sunt autem etiam eorum quæ in mystica celebratione fiunt, quæ nullum vsum implent, significandi autem gratia tantùm fiunt, vt lancea & panis punctio, & crucis inscriptio, & postremò aquæ calidæ in sancta iniectio. Quinetiam in aliis sacramentis multa eiusmodi inueneris: quemadmodum in baptismo eos qui sint tingendi, se & calceis & vestibus exuere oportet, & ad occidentem aspicientes, manus tendere, & insufflare. Hæc enim & alia eiusmodi nullum quidem vsum ad sacramentum inducunt: sed docent eum qui initiatur, odium, & inimicitias, quas aduersus malignum gerere necesse est, & quomodo oportet malignum auersari, eum qui verus Christianus futurus est. His ita se habentibus, contemplemur sigillatim vniuersum sacrificium, quatenus seruatoris incarnationis fert imaginem & primum psalmodias.

Cap. 17. Interpretatio primæ Antiphonæ.

PRIMA ergo est adhortatio ad glorificationem, incipientibus conueniens. Bonum, inquit, confiteri domino. Hymnus ad Deum & patrem, & de vnigenito: Bonum est confiteri domino, & canere nomini tuo altissime, altissimum patrem dicens, dominum vnigenitum. Bonum laudare filium, & patrem. Et quid hæc sibi volunt? Ad ea quæ sunt deinceps dicenda exordium ducit. Est enim vtrisque communem hymnum dicturus. Quomodo? Clamabit ea quæ sunt filij: per quæ pater quoque glorificatus est. Quænam est enim laudationis occasio? Filij exinanitio & paupertas, in carne opera & passiones: ea enim vocat misericordiam, & veritatem. Misericordiam quidem, quòd omnium miserrimè affectos, cum eius essemus inimici & hostes, propter multam suam benignitatem & clementiam non despexit: & non solùm nostræ calamitatis misertus est, sed ipsorum etiam malorum fuit socius & particeps, interitus & mortis: & non solùm nos erexit à graui illo casu, sed regno etiam & maximis bonis dignatus est. Quocirca Paulus quoque, Quando, inquit, benignitas & humanitas apparuit seruatoris nostri, Dei, vt quæ tunc primùm ostensa & manifestata est quanta sit. Et Dominus, Sic Deus dilexit mundum, insignem dilectionem hoc verbo ostendens. Misericordiam ergo his de causis vocat susceptæ carnis œconomiam. Veritatem autem, quia vult vmbræ & figuræ vetera omnia ad eam respiciebant. Propterea de ea loquens Propheta, Iurauit, inquit, Dominus Dauid veritatem. Quæ sunt enim quæ iurata sunt? Domini per carnem peregrinatio, & recta vitæ institutio. De fructu, inquit, ventris tui ponam super sedem tuam, ipsum seruatorem significat. Et vndenam hoc sciri potest? Gabriel docuit in iis in quibus arcanum partum significans, & quantus sit qui nasciturus est docens, Dabit ei, inquit, Dominus Deus sedem Dauid patris sui, & regnabit super domum Iacob in secula, & regni eius non erit finis. Sed ipsa veritas est & iudicium & iustitia. Quonam modo? Quia seruator in ea eiecto peccato, & diabolo interfecto, non insigni aliquo robore, nec quod potentia vinceret hoc fecit, sed iudicio & iustitia, sicut dictum est: Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ: sicut, & nos in iudiciis aduersarios sententia iudicum vincimus. Propterea, Nunc est, inquit, iudicium mundi huius, nunc princeps mundi huius eiicitur foras. Hæc sciens beatus Dionysius, diuinæ bonitatis maximè infinitam dicit benignitatem, defectricis multitudinis, dæmonum scilicet, potentiam aduersus nos dissoluere, non per potentiam, tanquam exuperantem, sed vt mysticè dicit traditum eloquium, in iudicio, & iustitia. Quia ergo quod laudatur, non solùm est misericordia & veritas, sed etiam iustitia & iudicium, propterea subiunxit Psalmographus: Quoniam rectus Dominus noster, & non est iniquitas in eo. Bonum annunciare, inquit, mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Diu & noctu, inquit, oportet Deum laudare. Hoc enim est illud, Mane & per noctem. Et hæc quidem prima psalmodia.

Cap. 18. Quid significent in principio sacrificij quæ canuntur Prophetica.

SECVNDA autem psalmodia ipsum regnum laudat, & decorem, & potentiam filij Dei, quæ ex exinanitione & paupertate ei accessit. Sed quis est hic vsus horum verborum Propheticorum, & quidnam significant seruatoris susceptæ carnis œconomiæ? Principia eius præsentiæ, quando aderat quidem, sed non cognoscebatur à multis, quando in mundo erat, & mundus ipsum non cognouit, tempus quod fuit ante Ioannem, prius quàm accensa esset lampas. Tunc enim ei adhuc opus erat dictis Prophetis. Postea autem apparuit ipse qui prædicabatur, & non erat amplius ipsi Prophetis opus, sed præsentem ipsum ostendit Ioannes, & ante Ioannem ipse pater. Propterea, Omnes, inquit, Prophetæ Prophetarunt vsque ad Ioannem. Hoc ergo tempus, quod fuit ante Ioannem, significant Prophetica quæ canuntur, quando etiam preciosa dona, per quæ Christus significatur, nondum in medium adducuntur, sed seorsum cooperta reposita sunt. Et hæc quidem sic. Ipsa autem psalmi verba consideremus. Dominus regnauit, decorem indutus est. Cognitionem qua ipsum cognorunt homines, & ei subiecti fuerunt, regnum appellauit, quando & decorum, & pulchrum & potentem eum cognouerunt, vt nosse oportebat. Hoc est illud seruatoris, data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, quia cum iis qui sunt in cœlo, etiam ij qui sunt in terra, verum dominum agnouerunt. Nam & si quis ea quæ deinceps sequuntur percurrat, eadem omnia inueniet. Regni itaque & potestatis modum narrans Propheta, dicit: Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur, firmamentum

fidem dicens. Stare fecit eos qui errore commouebantur, & sibi colligauit. Talis est enim: qui erat, minimè stare potest. Dominus autem, Euntes inquit, docete omnes gentes, baptizantes ipsos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, quod est doctrina fidei. Sed non sufficit hoc regnum, fides: neque perfectè subiectæ fuerint gentes hoc modo. Propterea cum eo etiam mandatorum obseruationem oporteret adiicere: Propheta quidem, Testimonia, inquit, tua credibilia facta sunt valde. Dominus autem, ei quod de baptismo dixit, de mandatis quoque sermonem adiecit, dicens: Docentes eos seruare quæcunque mandaui vobis. Quæ enim seruator mandata, Propheta vocat testimonia. Et hæc vbique in scriptura inuenies, testimonia Dei leges appellante. Post hæc, Domum decet sanctificatio domine. Sanctificationem vocans sacrificia: dona, omnem cultum qui Deo debetur, qui dicens decere domum Dei, ostendit non esse vacuam domum Dei neque Deo destitutam, sed ipsum in seipsa habere domus Dominum. Si enim ea Deo esset vacua, non decerent eam illa quæ soli Deo conueniunt. Hoc autem etiam Dominus iis quæ dicta sunt adiecit, pollicitus se semper futurum cum Ecclesia. Ecclesiam autem, domum Dei viuentis vocat Paulus. Dicit enim, vt scias quomodo oporteat in domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei viuentis. Ecce ego vobiscum sum. Et quod ille, in longitudinem dierum dixit, Dominus dicit, Omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Et hæc quidem psalmodia est adeò exacta Prophetia eorum, quæ per crucem & mortem à seruatore gesta sunt.

Cap. 19. *Interpretatio tertiæ Antiphonæ.*

QVÆ autem sequitur, videtur esse quidam occursus, tanquam domino iam accedente & apparente: & ideo in ingressu Euangelij & ostensione ponitur & canitur, per quam Christus significatur. Quod autem Christi apparitionem ante oculos animæ habens Propheta, hanc cecinit psalmodiam, maximè quidem ostenditur ex gaudio & lætitia, qua ea de causa ipse plenus videtur, & alios omnes vocat ad societatem: Venite exultemus domino. Non poterat enim homo gaudere, nisi dominus cum eis versaretur, quia solus Christus nobis gaudium attulit: & si quis antequam ille in terram veniret, gauisus est, in iis quæ ad illum pertinent, initiatus, gauisus est. Sicut Abraham exultauit, inquit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est. Et ipse Dauid, Redde mihi lætitiam salutaris tui. Quam enim habebat lætitiam in Christo antequam peccaret, eam per peccatum amissam vt reciperet Deum orauit. Quemadmodum ergo si dixisset, Venite & illuminemus, lucis præsentiam significasset: ita cùm dixit, Venite exultemus domino, ostendimus eum apparuisse qui affert lætitiam. Deinde etiam Seruatorem hunc Dominum appellat. Seruatorem autem, & salutem, & salutare Christum vocat scriptura, & ex diuinis personis solus filius fuit nostræ salutis opifex, & per seipsum vniuersum effecit, quemadmodum dixit Paulus: Per seipsum purgationem faciens peccatorum nostrorum. Quod etiam ipse ostendit exemplo boni pastoris, qui non misit qui ouem perditam quærerent, sed ipse quæsiuit, & inuenit, & sustulit, & in humeris gestauit. Propterea etiam cognomen sortitus est, quod rei conueniret, appellatus Iesus, præoccupemus faciem eius in confessione, faciem apparitionem eius dicens: ne expectemus eum videre cùm domi fuerit, obuiam eamus in confessione, scilicet glorificatione. Et in psalmis iubilemus ei. Deo conuenientem ei reddamus honorem. Ipse quidem in serui forma esse elegit, nos autem Dominum ne ignoremus, & carne offendamus, ne eo abducamur, vt vilia & abiecta de excelso, animo concipiamus, propter id quod apparet. Quia Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnem terram, qui in hac carne tegitur. Et quæ deinceps sequuntur omnia Deo conuenientia adiicit. Et sunt A eiusmodi quidem Prophetica, & opportunè canuntur.

Cap. 20. *De ostensione Euangelij, & de hymno ter sancti.*

HIs autem peractis, Sacerdos stans super altare, in altum tollit Euangelium, & ostendit Domini ostensionem significans quando cœpit multis apparere. Per Euangelium enim Christus significatur, quemadmodum & Prophetici libri dicuntur Prophetæ, quemadmodum diuiti ab Abraham dictum est: Habent Mosen & Prophetas, dicebant autem libros. Quia autem eo qui prædicitur ostenso, & per seipsum apparente, verbis Prophetarum nemo vult attendere, propterea ostenso Euangelio cessant Prophetica. Canimus autem si quid est noui testamenti: Vel enim sanctissimam Dei matrem, vel alios sanctos laudamus vel B ipsum Christum canticis celebramus, propterea quod nobiscum versatus est, vel ob ea quæ dum nobiscum versaretur passus est vel fecit. Propter quæ Ecclesia diem festum semper celebrat. Deinde etiam ipsum vt Trinitatem Deum decantamus, qualem ipsum esse nos docuit Seruatoris apparitio. Hic autem hymnus, ab Angelis quidem dictus est, acceptus est autem ex libro Psalmorum sanctorum Prophetarum. Collectus est autem à Christi Ecclesia, & Trinitati dedicatus: Hoc enim, Sanctus, quod ter canitur, est Angelorum: illud verò, Deus & fortis & immortalis, & beati Dauid, vbi dic, Sitit anima mea ad Deum fontem viuum. Hæc autem suscepisse & illis coniunxisse, & supplicationem adiecisse, dico autem illud, Miserere nostri, est Ecclesiæ eorum qui Trinitatem vnum Deum & sciunt C & prædicant: partim vt ostendatur veteris testamenti cum nouo conuenientia: partim autem, vt Angeli, & homines fiant vna Ecclesia & chorus vnus, per Christi aduentum, qui est supercœlestis & terrenus. Propterea, postquam est ostensum & allatum Euangelium, hunc hymnum canimus, propemodum clamantes, quod is nobiscum versatus, nos statuit cum Angelis, & in illo choro posuit. Et hæc quidem hoc modo.

Cap. 21. *De oratione in hymno, & de sacris acclamationibus.*

SACERDOS autem ante hanc laudationem, Deo supplicat vt hymnum suscipiat, & laudatoribus gratiam retribuat. Et quamnam gratiam? hymno conuenientem, vt sanctificet ipsorum animas & corpora, da- D ta peccatorum venia, vt cum in sanctitate colant omnibus diebus. Et causam adiicit: Quia sanctus es, & in sanctis requiescis. Verè enim sancti est delectari sanctis & sanctificare. Et cùm hoc exclamauit, & glorificationem adiecit, cantandi hymni ter sancti sacro populo hoc veluti signum proponit: & cùm ipsi, vt mos est, glorificationi Amen subiecerint, hymnum incipiût. Post hymnum autem, Sacerdos iubet omnes non socorditer & negligenter stare, sed ea quæ fiunt & canuntur attendere πρόσχωμεν enim, quo vocabulo vtuntur, idem est quod, Mentem adhibeamus. Deinde precatur pacem omnibus, & sapientiam in memoriam reuocat, cùm qua oportet ad mysteria accedere & mentem adhibere. Quænam est autem sapientia? Cogitationes mysterio E conuenientes, cum quibus oportet audire & videre ea quæ fiunt & dicuntur eos qui fide pleni sunt, qui nihil habent humani. Hoc est enim Christianorum sapientia, & hoc sibi vult sapientia, quæ in multis locis sacrificij fidelibus acclamatur à Sacerdote, harum scilicet cogitationum recordatio. Ita enim nos inuicem admonemus & in memoriam reuocamus, integram cogitationem vno verbo in auditorum animis renouantes. Quid autem hac in mentem reuocatione opus est? Magna est obliuionis tyrannis & nulla humana affectio tam frequenter & tam facilè hominem subuertit, vt hæc affectio. Quia autem cum conuenientibus cogitationibus necesse est stare & mysterij esse participes, & sacratum eius auditionum & contemplationum, nisi eis frustra sumus interfuturi & tempus consumpturi, hoc autem non

est facile: propterea opus est quidem ipsos à nobis ipsis excitari & esse sobrios: opus est autem externa admonitione, vt nostram mentem ab obliuione assiduè surreptam, & ad vanas curas attractam, possimus recipere. Hoc etiam sibi vult canticum quod canitur, dum preciosa dona ad altare afferuntur.

Omnem, inquit, de victu solicitudinem deponamus. Et hæc quidem hoc verbum significat. Hæc quoque acclamatio, recti, habet adhortationem. Quæ est autem adhortatio? Vult nos esse certamini intentos, qui ad Deum & diuina mysteria accedimus, & non socorditer, sed cum studio & diligentia, omnique reuerentia in eis versari, siue videre, siue dicere, siue audire aliquid ex sacris oportebit: & hoc primum signum ostendere huius studij & reuerentiæ, corporis erectionem, vt non sedentes, sed recti hoc agamus. Talis est enim habitus & figura supplicum, talis habitus seruorum, qui ad nutum Dominorum omnem mentem erectam habent, vt statim ad ministerium, postquam iussum arripuerint, rectà currant: nos autem sumus Deo de maximis supplices & omni seruitutis genere serui. Et horum quidem verborum hæc est ratio.

Cap. 22. De lectione scripturarum & ordine earũ, & significatione.

POST ter sanctum hymnum, legitur liber Apostolicus: Deinde Euangelium, hymno prius Deo ab Ecclesia cantato. Cur autem ante lectiones sacrarum scripturarum, Deum laudamus? Quod in omnibus oportet hoc facere, quibus ille nos perpetuò donat, maximè autem propter assecutionem magni alicuius boni, quale est diuinorum eloquiorum auditio. Sed in Apostolo quidem, hymnus cum supplicatione. Additur enim illud. Miserere. In Euangelio autem puram à supplicatione facimus hymnodiam, vt sciamus quòd Christus per Euangelium significatur, quem qui inuenerint, iis omne quod quæritur est in manibus. Etenim intus est sponsus, & non opus est eis de vlla re supplicare, cum omnia habeant. Sicut nec consentaneum ieiunare filios sponsi quandiu est cum eis sponsus, sed eum tantum venerari & laudare, quandoquidem & Angelorum hymnus, qualem ipsum Prophetæ docent, propter eandem rationem, solum hymnus est ab omni supplicatione liber. Sed quid sibi vult hic sacrarum literarum lectio? Si vis quidem vsum scire, dictum est. Nos enim præparant & præpurgant ante magnam mysteriorum sanctificationem. Sin autem quæris significationem, Domini manifestationem significant, qua manifestatus est paulatim post ostensionem. Primum enim ostenditur complicatum Euangelium, quod Domini apparitionem significat, per quam ipsum tacentem Pater ostendit, quando ille nihil loquens prædicatoris voce opus habuit. Hæc autem perfectiorem manifestationem significant: per quam publicè cum omnibus conuersabatur, & seipsum docebat, non solum ex iis quæ ipse dicebat, sed etiam ex iis quæ docuit Apostolos dicere, Mittens eos ad oues quæ perierant domus Israël. Propterea leguntur quidem literæ Apostolicæ, legitur autem ipsum quoque Euangelium, Cur non ergo primùm Euangelium? quia perfectioris manifestationis signa sunt, quæ per ipsum Dominum, quàm quæ per Apostolos dicuntur. Quia autem non repentè, & vno simul tempore apparuit hominibus Dominus quanto erat robore, & quanta bonitate: hoc enim est secundi eius aduentus: sed via procedens, ab eo quod est minus apertum, ad id quod est est manifestius processit. Ea de causa eos qui eius ostensionem paulatim fuisse factam volunt ostendere, Apostolica legere ante Euangelia est consentaneum. Propterea enim etiam quæ perfectam eius ostensionem significant vltima seruantur, vt manifestum erit in iis, quæ consequuntur.

Cap. 23. De petitionibus post Euangelium.

POSTQVAM autem lectum est Euangelium, iubet Diaconus populum orare. Orat autem intus ipse sacerdos per se, vt preces illorum à Deo suscipiantur. Deinde cùm Deum magna voce glorificauit, A ipsos quoque socios & participes glorificationis accipit. Quamnam autem orationem ab omnibus fieri maximè conuenit post Euangelium: nisi pro iis qui seruant Euangelium, qui imitati sunt benignitatem & humanitatem Christi, qui per Euangelium significantur? Et qui sunt hi? Præsules Ecclesiæ, populorum pastores, qui rempublicam ordinant. Hi enim, si seruant quod professi sunt, quæ illic scripta sunt pulchrè seruant & docent, & quod deest Christo, vt censet Apostolus, adimplent post illum, illius gregem illi conuenienter pascentes. Præterea autem etiam sacrarum domorum extructores & curatores & virtutis doctores, & si vlli quomodocunque communi Ecclesiæ & sacris sunt vtiles, ad eum numerum referuntur, & communes pre- B ces assequi digni sunt. Ad sacrificium autem iam processurus, cui nefas est interesse eos, qui non sunt mysteriis initiati, quos nos cathecumenos adhuc vocamus, quòd ad auditionem vsque & quantum doctrina solum licuit, Christianismum susceperunt, eos eiicit ex choro fidelium, lecta prius pro eis oratione. Oratio autem est, vt ipsi perficiantur, tempus baptismi assecuti. Causa autem orationis, est Dei gloria. Vt & ipsi, inquit, nobiscum glorificent omni ex parte venerandum & magnificum nomen tuum. Quam postquàm etiam tanquam glorificationem inclamauit & fidelium populum glorificationis participem accepit, aliam facit orationem, in qua primùm quidem Deo agit gratias, quòd dignus omnino habitus sit coram eo stare, & ma- C nus ad eum tollere pro se & aliis, præterea orat, vt dignus semper habeatur hoc facere cum pura conscientia. Causa autem huius quoque orationis est Dei gloria. Quoniam te decet, inquit, omnis gloria: & ita postquàm pro more cum populo glorificauit, rursus apud se orat pro seipso, & populo, vt seipsum quidem sanctæ mensæ non condemnandum exhibeat, purum ab inquinamento carnis & spiritus: eos autem qui vnà precantur, fideles, vt esse mysteriorum participes digni habeantur, absque reatu & condemnatione, & præterea cœlorum regno digni habeantur. Et orationis rursus causa est Dei gloria, in quam omnia facere iubet Paulus, dicens: Omnia in gloriam Dei facite. Hic sit, inquit, nobis semper scopus, Deum glorifi- D care. Agricolæ laborum sibi finem proponunt, fructuum productionem, propter quos lubenter laborant: mercatores autem lucrum, & alij aliud. Vos autem in omnibus quæ facitis, gloriam Dei quærite. Serui enim sumus, hoc Domino debentes ministerium, vt qui pro ipso & ab initio conditi sumus, & postea empti: propterea inuenies Ecclesiam, Dei gloriæ vbique curam gerere, & hoc verbum susque deque clamare, & eam per omnia laudare, & eam omnia existimare, & ad eam omnia facere, orationes, preces, mysteriorum seu sacramentorum celebrationes, adhortationes, quicquid sacrum. Et hæc quidem hoc modo.

Cap. 24. In introductione sacrorum donorum ad altare.

E SACERDOS autem, postquàm cum clamore Deum glorificauit, venit ad dona & cum ea in caput valde honestè & reuerenter sustulit, egreditur: & sic ea ferens, ducit ad altare, de industria circumducens in templo propter populum, quietè & pedetentim. Ipsi autem canunt, & genua cum omni reuerentia & religione inflectunt, rogãtes vt eorum sit memor in donorum oblatione. Ipse atem procedit comitatus lampadibus & suffitibus, & ita se habens, altare ingreditur. Hæc autem fiunt quidem ad vsum, oportebat enim afferri & in altari reponi dona quæ sunt sacrificanda, idque cum quàm maximo fieri potest honore & reuerentia. Ita enim introducebantur dona Dei, quandoquidem & Reges, cùm oporteret ipsos dona offerre, rem non aliis committebant, sed ipsi per seipsos ferentes, ea coronati introducebant.

Possunt

Poſſunt autem hæc etiam habere ſignificationem vltimæ Chriſti oſtenſionis, per quam maxime Hebræorum inuidiam accendit, quando etiam profectus eſt via quæ ducit à patria in Ieruſalem, in qua oportebat eum ſacrificari, quando & in aſino vectus, vrbem ingreſſus eſt, à multis deductus, & canticis celebratus. Oportet autem etiam tunc ad ſacerdotis genua procidere, & orare vt illis orationibus noſtri meminerit. Neque enim eſt alius modus ſupplicationis qui tantum poſſit, & qui magis firmam & ſtabilem nobis ſpem præbeat, quam qui fit per hoc venerandum ſacrificium, quod impietates & iniquitates mundi gratis purgauit. Si qui autem eorum qui Sacerdote cum donis ingrediente humi procumbũt, tanquam corpus & ſanguinem Chriſti, dona quæ deferunt adorant & alloquuntur, ab ingreſſu præſanctificatorum donorum decepti ſunt, ignorantes differentiam huius & illius ſacrificij. Hoc enim in ipſo ingreſſu non ſacrificata habet dona, & nondum perfecta: illud autem perfecta & ſanctificata, & corpus & ſanguinem Chriſti. Et hæc quidem ſic habent.

Cap. 25. De precibus post pretioſorum donorum introductionem & preceptis Sacerdotis ad populum.

SAcerdos autem dona quidem ponit ſuper menſam: Ipſa autẽ, vt qui iam verſetur in myſterij celebratione, & venerandam ſit hoſtiam contrectaturus, adhuc ſeipſum componit, & per preces purgat, & ad ſacrificium præparat, & non ſolùm ſeipſum, ſed circunſiſtentem etiam multitudinem præparat, & diſponit ad gratiam oratione, & inter ſe inuicem dilectione, & fidei confeſſione. In his autem conſiſtit vniuerſa præparatio, quam Dominus iuſſit, dicens: Eſtote parati. Hic enim fides & opera: fides quidem quæ apparet per confeſſionem: opera autem per charitatem, quæ finis omnis boni operis, & ſumma omnis virtutis. Sed hæc quidem paulò poſt. Ante hæc autem fideles qui circunſiſtunt orare iubet pro ijs pro quibus tunc orare oportet. Pro propoſitis, inquit, donis orate Dominum. Pro eo quod eſt propoſitum Deo ſupplicemus, vt dona ſanctificentur, & ad finem perducatur, quæ fuit ab initio propoſitio. Deinde cùm alia etiam adiecit pro quibus oportet Deum orare, & tandem cùm ſeipſos, & inter ſe inuicem, & totam ſuam vitam iuſſit Deo commendare: deinde cùm ipſe quoque vltimam orationis partem, quam apud ſe ad Deum fecit, audientibus omnibus vt mos eſt, alta voce clamauit, & glorificauit, & ipſos glorificationis participes accepit, poſtea pacem omnibus inter ſe inuicem precatur, & ſuadet.

Poſtquàm enim dixit, Pax omnibus. Subiungit, Diligamus inuicem. Quoniam autem pro ſe inuicem precari, eſt præceptum Apoſtolicum, propte[illegible] populus quoque ei ipſam pacem precatur, dicens: Et cum ſpiritu tuo. Quia autem noſtram inter nos inuicem dilectionem, etiam amor Dei, Dei autem dilectionem, fides in eum perfecta & viua conſequitur, propterea qui dixit dilectionem, & ſeinuicem diligere hortatus eſt, ſtatim introduxit confeſſionem fidei: vt in concordia, inquit, confiteamur. Et fideles clamant quem confiteri oportet, Deum, ſanctam Trinitatem.

Cap. 26. De confeßione fidei, & de ijs quæ poſt ipſam ſacerdos fidelibus ſuadet & precatur & de ijs quæ illi ipſi reſpondent.

DEinde Sacerdos adhuc iubet omnes dicere quæ de Deo didicerunt, & credunt, veram ſapientiam de qua dicit Apoſtolus. Sapientiam autem loquimur inter perfectos, quam ſapientiam mundus non cognouit, ſcilicet mundi ſapientes, & qui ſenſibilium cognitione nihil maius nec altius norunt, neque omninò eſſe credunt. In hac ſapientia iubet omnes portas aperire, ora noſtra, aures noſtras. In hac, inquit, aperite ſapientia, eadem aſſiduè & dicentes, & audientes, & hoc non ſocorditer, ſed diligenter facite, & attendentes vobis ipſis. Ipſi autem omnem exclamant confeſſionem fidei ſymbolum. Deinde ſacerdos, Stemus, rectè, ſtemus cum timore. In hac, inquit, confeſſione ſtemus, nec propter aptum ad perſuadendum hæreticorum ſermonem moueamur. Stemus cum timore: quia magnum eſt periculum ijs qui dubitationem aliquam de hac fide in anima ſuſceperunt. Ita firmiter in fide ſtantibus, inquit, etiam donorum noſtrorum ad Deum oblatio ſecundum rationem fiat. Qui autem ſecundum rationem? In pace attẽdamus, inquit, ſanctam oblationem in pace offerre. Recordemini enim verborum Domini: Si offeras munus tuum, & recordatus fueris quòd habet quiſpiam aliquid aduerſus te, primum reconciliare, deinde accedens offer munus tuum. Fideles autem reſpondent: Offerimus non ſolum cum pace, ſed etiam ipſam pacem loco muneris & alius ſacrificij. Miſericordiam offerimus ei qui dixit: Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Miſericordia autem eſt fœtus firmæ & puræ pacis. Quando enim animam nulla perturbat affectio, nihil vetat quo minus ea ſit plena miſericordia, & ſacrificio laudis. Hæc autem poſtquam dixerunt, precatur ſacerdos quæ ſunt omnium diuiniſſima & maxima. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & dilectio Dei & Patris & communicatio ſancti Spiritus, ſit cum vobis omnibus. Et ipſi etiam eadem pro Sacerdote orantes: Et cum ſpiritu tuo, ad eum reſpondent, conuenienter præcepto quod iubet pro ſe inuicem orare. Hæc autem oratio ſumpta quidem eſt ex epiſtolis B. Pauli. Poſtulat autem nobis à ſancta Trinitate bona, omne donum perfectum: & hæc ab vnaquaque ex beatis perſonis proprio quodam nomine appellat. A filio quidem gratiam: à patre verò, dilectionem: à ſancto autem Spiritu communicationem. Quia enim filius ijs qui nihil contulerant, ſed etiam adhuc debendi rei erant, ſeipſum nobis ſeruatorem præbuit: etenim cùm impij adhuc eſſemus, inquit, pro nobis mortuus eſt, eius noſtri cura, gratia eſt. Quia autem pater per paſſiones filij humano generi reconciliatus eſt, & dilexit inimicos, propterea ea quæ ille in nos fecit, appellatur dilectio. Quia autem amicis ex inimicis effectis oportebat eum qui diues eſt in miſericordia, propria bona communicare, hoc facit Spiritus ſanctus qui venit ad Apoſtolos. Propterea illius in homines benignitas communicatio dicitur. Sed dixerit quiſpiam, hæc omnia bona, cùm aduenit Seruator, hominibus data eſſe: quid eſt ergo adhuc opus oratione pro bonis quæ iam data ſunt? Clarum eſt, quòd ne ea accepta amittamus, ſed ea perpetuo habeamus: & ideo non dixit: Dentur vobis omnibus, vt ea quæ iam data erant, ſed ſint cum vobis omnibus. Non recedat, inquit, à vobis gratia quæ data eſt. Poſtquàm autem eos eiuſmodi oratione dignatus eſt, & ſic animas erexit, cogitationes eorum à terra extollit, & dicit: Surſum corda habeamus. Quæ ſupra ſunt cogitemus, non quæ in t[illegible] Illi autem conſentiunt, & dicunt ſe illic corda habere, vbi eſt theſaurus noſter, vbi eſt Chriſtus in dextera patris ſedens. Habemus ad Dominum.

Cap. 27. De ſanctificatione donorum, & quæ eam præcedit gratiarum actione.

QVi autem pulcherrimè & ſanctiſſimè ſic affectus eſt quid reſtat, niſi vt ad gratias agendas conuertatur Deo, qui bona omnia ſuppeditat? maximè primum ſacerdotem imitans, Deo & patri gratias agentem, antequam daret ſacramentum communionis. Ipſe etiam ante orationem myſterij, per quam ſancta conſecrat, hanc gratiarũ actionem fundit ad Deũ & Patrẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Gratias agamus Domino, & cum omnes cõſenſerint, & dignum & iuſtum eſt, dixerint, ipſe Deo offert gratiarum actionem: & poſtquam ipſum glorificauit, & cum Angelis laudauit, & gratias pro bonis omnibus egit quæ ab æterno in nos contulit, & poſtremo arcanæ eius, & quæ omnem ſermonem & rationem excedit incarnationis meminit, deinde precioſa dona conſecrat, & totum ſacrificium peragitur & quomodo? Cum venerandam illam cœnam narrauit, & quomodo ipſam ante paſſionem dedit ſanctis ſuis diſcipulis, & quòd accepit calicem, & quòd accepit panem, & actis gratijs ſanctificauit, & quòd dixit ea per quæ ſignificauit myſterium & cùm ea ipſa verba dixit, deinde procidit, & orat, & ſupplicat, diuinas illas voces ipſius vnigeniti Seruatoris noſtri etiam in donis propoſitis applicans, vt ſuſcepto

eius sanctissimo & omnipotente Spiritu, conuertatur quidem panis in ipsum corpus, & vinum in preciosum & sanctum eius sanguinem. Hæc quum orauit, & dixit, vniuersum sacrificium peractum & perfectum est, & dona sunt sanctificata, & hostia integra, & perfecta effecta est, & magna hostia & victima, quæ pro mundo mactata est; supra sacram mensam sita cernitur: panis enim non amplius figura Dominici corporis, neque donum ferens imaginem veri doni, neque ferens aliquam descriptionem ipsius Seruatoris passionum tanquam in tabula: sed ipsum verum donum, ipsum sanctissimum corpus Domini, quod omnia illa verè suscepit, probra, contumelias, vibices: quod crucifixum, quod interfectum, quod sub Pontio Pilato pulchrum testimonium cõfessum est, quod colaphis appetitum, contumelijs affectum, sputa passum est, & fel gustauit. Similiter & vinum, ipse sanguis quæ exilijt occiso corpore, hoc corpus, & sanguis qui ex Spiritu sancto constitutus est, natus ex Maria virgine, qui sepultus est, qui resurrexit tertio die, qui ascendit in cœlos, & sedet ad dexteram patris.

Cap. 28. Vndenam Sacramentum firmiter & secure credimus.

ET quænam est fides? Ipse dixit: Hoc est corpus meũ, Hic est sanguis meus. Ipse etiam iussit Apostolis, & per illos vniuersæ Ecclesiæ, hoc facere. Hoc enim, inquit, facite in meam recordationem. Non iussisset autem facere, nisi esset potestatem daturus, vt possent hoc facere. Et quænam est potestas? Spiritus sanctus, qui ex alto Apostolos armauit, sicut à Domino ipsis dictum est: Sedete in ciuitate Ierusalem, donec induamini virtute ex alto. Hoc est opus illius descensus. Non enim semel descendit, deinde nos reliquit, sed est & erit semper nobiscum. Propterea enim eum misit Seruator, vt nobiscum maneat in æternum. Et alium, inquit, aduocatum mittam vobis, vt maneat vobiscum in æternum spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt ipsum, nec cognoscit ipsum: vos autem cognoscitis ipsum, quia apud vos manet, & est in vobis. Is per manum & linguam sacerdotum mysterium peragit. Neque verò spiritum solum misit ad nos Dominus, vt maneat nobiscum: sed ipse etiam pollicitus est, se nobiscum mansurum vsque ad consummationem sæculi: sed paracletus quidem adest inuisibiliter, quia ipse corpus non gestauit. Dominus autem videtur & contrectatur per veneranda & sacra mysteria, vt qui nostram naturam & susceperit, & ferat in æternum. Hæc est sacerdotij potestas, hic est sacerdos. Etenim qui seipsum semel obtulit & sacrificauit, à sacerdotio non [illegible]ssauit, sed perpetuum hoc sacrificij munus nobis o[illegible] per quod etiam est aduocatus pro nobis ad Deum in æternum. Qua de causa ei dictum est, Tu es sacerdos in æternum. Propterea nulla est fidelibus de donorum sanctificatione dubitatio, nec de alijs mysterijs, si secundum propositum & sacerdotum preces peragantur. Et hæc quidem hactenus.

Duo hæc integra capita nempe 29. & 30. merito in totum essent expungenda, nam delirat Græcus iste schismaticus existimans non solis verbis istis consecrationis confici Eucharistiam, sed alijs quoque, quæ ex Græcorum Liturgijs apponuntur. Verum fœdum istum Græcorum errorem egregie confutarunt Bessarion Cardinalis Nicenus lib. de verbis consecrationis, & alij innumeri orthodoxi. Vide Bellarminum lib. 4. de Eucharistia, cap. 12. 13. 14.

Cap. 29.

HIc autem Latini quidam nostra reprehendunt. Dicunt enim post verbum Domini, accipite, comedite, & quæ sequuntur, ad hoc vt sanctificentur dona, nulla amplius opus habere oratione, vt quæ à verbo Domini perfecta sunt: propterea qui postquàm hæc verba dixerint, panem & vinum nominant, & tanquam nondum sanctificatis precantur sanctificationem, præter id quòd infidelitate laborant, inquiunt, vanam quandam rem superuacaneam faciunt. Quòd autem hoc verbum quod dona perficit, beatus, inquiunt Chrysostomus testatur, dicens, quòd quemadmodum opifex sermo, hic scilicet, Crescite & multiplicamini, semel quidem à Deo dictus est, semper autem operatur: ita etiam hoc verbum semel à Seruatore dictum, perpetuo operatur. Qui ergo suæ orationi magis confidunt, quàm verbo Domini, primum quidem eum accusant imbecillitatis. Deinde sibi ipsis magis videntur confidere: & tertio, rem tantam, nempe sacramentum, à re dubia videlicet humana oratione, volunt pendere, & quod oportet firmissimè credere, efficiunt plenum dubitatione. Non enim necesse est eum qui orat, exaudire, etiam si sit virtute Paulus. Hæc autem omnia non est soluere difficile: & primum ab ipsis verbis diui Ioannis quibus nituntur. Si enim hoc verbum id potest quod sermo opifex, illud consideremus. Dixit Deus, Crescite & multiplicamini. Quid ergo? Post illum sermonem nullo adhuc egemus, & nullo nobis alio opus est ad generis incrementum? an etiam matrimonio & coniunctione, & alia cura opus est, & sine his fieri non potest, vt genus constet & propagetur? Ergo sicut illic ad liberorum procreationem matrimonium necessarium ducimus: & post matrimonium pro eo ipso rursus oramus, nec videmur opificem Sermonem habere despicatui, scientes ipsum quidem esse causam generationis, sed hoc modo per matrimonium, per nutrimẽtum, per alia: ita etiam credimus ipsum esse quod operatur mysterium, Domini scilicet verbum, sed sic per Sacerdotem, per eius interpellationem & orationem. Non enim per omnia simpliciter operatur, neque quomodocũque: sed multa sunt quæ requiruntur, sine quibus non faciet quæ sua sunt. De morte autem Christi, quis nescit eam esse solam, quæ peccatorum remissionem in mundum introduxerit? Sed illud etiam scimus, quòd post mortem illam etiam fide & pœnitentia & confessione opus est, & Sacerdotum oratione, nec potest homo solui à peccatis, nisi hæc præcesserint: Quid igitur? mortémne illam despicimus, & eam impotentiæ condemnamus, quòd existimamus non sufficere quæ eius sunt, nisi etiam nostra ipsorum afferamus? Nequaquam. Neque ergo merito accusandi sunt qui orant vt dona perficiantur. Quandoquidem nec orationi confidentes sibi ipsis confidunt, sed Deo, qui se daturum est pollicitus. Contrarium enim postulat orationis ratio. Hoc est enim quod orationis causa est ijs qui orant, quod sibiipsis non fidant de ijs quæ petuntur: sed credant se à Deo solo ea inuenturos. Et hoc clamat is qui orat, dum seipso relicto ad Deum confugit, quod suam condemnauit potentiam, & propterea vniuersum Deo permitit. Non est, inquit, hoc meum, neque mearum virium, sed te indiget & tibi vniuersum committo: & maximè quando quæ sunt super naturam & omnem vincunt rationem, oramus, vt quæ sunt mysteriorum. Tunc enim soli Deo confidere orantes omnino necesse est. Hæc enim neque potuisset homo cogitare, nisi Deus docuisset: nec desiderare, nisi ille suasisset: neque expectasset accipere, nisi qui à mendacio est alienus, eam spem dedisset. Quare nec pro ijs quidem orare ausus esset aliquis, nisi ipse certè ostendisset, quòd ea vult peti & suppeditare ijs qui ea promptè petunt. Propterea nec dubia est oratio, nec finem habet incertum, quum ipse Dominus per omnia ostenderit se velle dare. Propterea mysteriorum sanctificationem orationi Sacerdotis credimus, non tanquam alicui humanæ sed tanquam Dei potentiæ fidentes. Non enim propter orantem hominem, sed propter Deum exaudientem, neque quòd ille rogauit, sed quod veritas se esse daturum est pollicita. Quòd autem Christus ostendit se hanc semper velle nobis gratiam dare, nec dicere quidem opus est. Propterea enim in terram venit & sacrificatus est & mortuus, & propterea altaria & Sacerdotes & omnis purgatio, & omnia præcepta & doctrinæ & adhortationes, vt hanc nobis mensam apponat. Propterea illud etiam Pascha se desiderare dicebat, quòd hoc verum Pascha erat discipulis traditurus: propterea iussit, Hoc facite in meam recordationem, quòd vult semper,

ſemper, à nobis ſacrum fieri. Quæ ergo fuerit orantibus dubitatio de eo quod petitur, ſi accepturi ſunt: quod hi quidem orant vt accipiant: qui autem dare poteſt, dare cupit. Ita qui ſanctificationi donorum per orationem confidunt, nec Seruatoris voces deſpiciunt, nec à re dubia, humana ſcilicet oratione, myſterium dependere oportere ſtatuunt, vt Latini nos fruſtra criminantur. Nam etiam ſanctiſſimum vnguentum, quod eiuſdem eſſe ordinis cum diuina communione dicit Beatus, oratione peragitur, & ſanctificatur. Quòd autem operando ſacramento deſeruiat & ſanctificet, nulla eſt pijs dubitatio, & Sacerdotis & Pontificis ordinatio ſimili modo per orationem peragitur. Oremus enim, inquit, pro ipſo, vt veniat in ipſum gratia ſanctiſſimi ſpiritus: poſt impoſitionem manus, is qui ordinat ad clerum clamat, & in ea quæ fit Latinorum Eccleſia Pontificis ordinatione, poſtquam infudit, vnguentum in caput eius qui ordinatur, B qui ordinat, optat locupletem S. Spiritus gratiam in eum deſcendere. Peccatorum quoque remiſſio pœnitentibus datur per orationem Sacerdotum, & vltimum olei ſacramentum ſimiliter perficit Sacerdotum oratio, quod etiã corporalis morbi medelam & peccatorum remiſſionem dat ijs quibus peragitur, vt habet Apoſtolica traditio. Infirmatur enim aliquis in vobis, inquit, accerſat Presbyteros Eccleſiæ, & orent pro ipſo, vngentes eum oleo, & oratio fidei ſeruabit laborantem, & ſuſcitabit eum Dominus: & ſi peccata fecerit, remittentur ei. Qui ergo orationem in ſacramentis reprobant, ad hæc quid dicet? Si enim eſt incertum quod fit à precibus, vt ipſi dicunt, incertum quidem eſt an id ſit Sacerdos quod eſſe dicitur: incertum autem an vnguentum poſſit ſanctificare, & ita C nec ſacramentum quidem conſtare poteſt ſacræ communionis, cùm neque ſit verè Sacerdos, nec altare. Neque enim verbum Domini ab idiota priuatáue perſona dictum, efficiendi ſacramenti vim ipſi habere dixerint, neque ſine altari. Altare enim ſupra quod panis ponendus eſt, vnguento ſanctificatur, quod quidem vnguentum precibus conficitur. Præterea autem peccatorum remiſſionem quis Sacerdos nobis certò dabit, ſi de eorum oratione dubitetur? Et nihil omnino aliud reſtat, quam vt omnem Chriſtianiſmum de medio tollant, qui eorum nouitates ſequuntur. Videtur ergo quòd illius potius, ſi ita cenſent, in dubio virtus ſita eſt, réſque in magno periculo verſatur ijs qui à paternis traditionibus & quæ in ijs eſt ſecuritate, aliena excogitant. Quòd enim D orationibus Deus annuit, & dat Spiritum ſanctum ijs qui ipſum petunt & nihil ſit impoſſibile ijs qui cum fide ipſum rogant, ipſe dixit Deus: nec vlla ratione fieri poteſt quin hæc vera ſint. Quòd autem tale quid euenerit ijs qui quidpiam ex eloquijs narrant, nuſquam dicitur. Ex oratione quidem ſacramenta peragere, tradiderunt patres, qui ab Apoſtolis & qui eis ſucceſſerunt, acceperunt, & alia ſicut dixi, & ſacram Euchariſtiam, poſt multos alios & magnus Baſilius & Ioannes Chryſoſtomus magnæ Eccleſiæ doctores, quibus qui contradicunt, eorum nullam rationem ducere oportet eos qui pij eſſe volunt. Quod autem ſermo Domini, qui de myſterijs in forma narrationis dicitur, ſufficiat ad donorum ſanctificationem, nullus neque Apoſtolus, nec doctor dixiſſe cernitur. Sed quòd ſemel à Domino dictus, eo ipſo quòd E ab illo dictus ſit, ſicut opifex ſermo, ſemper operatur, & dicit etiam beatus Ioannes. Quòd autem nunc dictus à Sacerdote, eo quòd ab ipſo dicatur, hoc poſſit, nullo ex loco ſciri poteſt, quandoquidem neque ipſe ſermo opifex operatur, quòd in vnoquóque eorum quæ fiunt, ab aliquo homine dicatur, ſed quòd ſemel à Deo dictus ſit.

Cap. 30. *Quod etiam in Latinorum Eccleſia, eodem quo apud nos modo, ſacrum celebratur myſterium.*

QVod autem os eis omnino obſtruit, eſt quod etiam Latinorum eccleſia, ad quam ſe referre videntur, poſt verbum Domini, pro donis orare non recuſat. Ij autem ideo falluntur, quòd Latini non ſtatim poſt Domini prolatum ſermonem orant, & quòd non apertè petunt ſanctificationem & mutationem in corpus Dominicum, ſed alijs vtuntur nominibus eo ferentibus, & quæ tantundem valent. Quæ eſt autem oratio? Iube ſurſum ferri dona hæc in manu Angeli ad ſupercœleſte tuum altare. Dicant enim quid hoc eſt, Surſum dona deferri. Vel enim localem eis tranſlationem precantur à terra & inferioribus locis in cœlum, vel dignam aliquam & ab humilioribus ad altiora mutationem. Sed ſi primum quidem, quid hac nobis oratione opus eſt, vt à nobis tollantur ſancta, quæ apud nos eſſe & in nobis manere & oramus & credimus: tanquam hoc ſit, eſſe Chriſtum nobiſcum vſque ad conſummationem ſæculi? Quomodo autem non credunt, ſi hoc Chriſti corpus & cognoſcunt, quod & in nobis eſt, & eſt ſupercœleſte, & ſedet ad dexteram patris? quo ipſe nouit modo. Quomodo autem fuerit quod nondum eſt ſupercœleſte, & ſed & ad dexteram patris? quo ipſe nouit modo quomodo autem fuerit quod nondum eſt ſupercœleſte ipſum corpus Chriſti, quod eſt ſupercœleſte? Quomodo autem etiam ſurſum feretur in manu Angeli, quod ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem & omne nomen quod nominatur? Sin autẽ dignam aliquam & in melius mutationem orant, non video quomodo non ſint inſigni impietate futuri, ſi etiam ipſum eſſe Chriſti corpus cognoſcunt, & ad melius quid & ſanctius id venturum eſſe credunt. Vnde manifeſtum eſt eos omnino ſcire ea adhuc eſſe panem & vinum quæ ſanctificationem nondum ſuſceperunt, & propterea pro ipſis quidem orant, vt quæ oratione adhuc indigent. Orant autem vt ea ſurſum ferantur, vt quæ adhuc inferius ſita ſint & ad altare, vt quæ nondum ſint ſacrificata, vt illic poſita ſacrificentur. Opus autem habent manu Angeli, nempe quod ſecundæ humanæ Hierarchiæ, vt vult diuinus Dionyſius, à prima Angelorum Hierarchia auxilium feratur. Hæc oratio nihil aliud confert donis quàm mutationem in corpus & ſanguinem Domini. Non enim locus ſuper cœlos Deo ſeparatus, in quo oportet ſacrificare, altare illud exiſtimandum eſt. Ea enim ratione non multum differemus ab ijs qui in monte Samariæ dicunt eſſe locum vbi oportet adorare, vel Hieroſolymis: ſed quoniam, vt ait B. Paulus, vnus Deus, vnus etiam interceſſor Dei & hominum Ieſus Chriſtus, omnia quæ intercedendi vim habent, & ſanctificationem nobis præbent, ſolus eſt ipſe Seruator. Quænam ergo ſunt quæ intercedendi vim habent & ſanctificant? Sacerdos, hoſtia altare. Etenim & altare ſanctificat, vt vult ſermo Domini. Altare enim, inquit, quod donum ſanctificat. Ergo quoniam ſolus ipſe eſt qui ſanctificat, ſolus fuerit ſacerdos & hoſtia & altare. Et quod Sacerdos quidem & hoſtia, ipſe dixit. Pro ipſis, enim inquit, ego ſanctifico meipſum. Quod autem etiam altare, ſanctiſſimus teſtatur Dionyſius, dicens in libro de vnguento: Si enim eſt diuiniſſimum noſtrum altare Ieſus, diuina diuinarum mentium conſecratio, in quo, vt vult eloquium, conſecrati & myſticè tanquam holocauſtum ſacrificati oblationem habemus, ſupermundanis oculis aſpiciamus ipſum diuiniſſimum altare. Ad hoc ſupercœleſte altare orat Sacerdos dona ſurſum ferri, quod eſt ſanctificari in ipſum ſupercœleſte Chriſti corpus mutari, non locum mutantia, & à terra tranſlata in cœlum, quoniam videmus ipſa adhuc apud nos eſſe, & poſt orationem nihilo ſecius. Quoniam enim altare ſanctificat dona ei ſuperimpoſita, idem eſt orare vt dona ſanctificentur & in altari poſita eſſe. Quæ eſt autem ſanctificatio, quæ altare ſanctificat dona impoſita & quo ipſe ſacerdos ſeipſum ſanctificauit? Oblata eſſe Deo dona & ſacrificata. Quoniam enim idem eſt & ſacerdos, & altare, & hoſtia, idem eſt & ſacerdote ſacrificatum eſſe, & in hoſtiam illam mutatum eſſe, & in illo ſupercœleſti altari poſita & dedicata eſſe. Propterea ſi cum aliquod horum trium receperit: ores, vniuerſum oras, habes quod petis, perfeciſti ſacrificium. Veſtri quidem Sacerdotes, tanquam hoſtiam Chriſtum aſpicientes, orant vt dona in illo ponantur, verbis diuerſis & ſermonibus vnam & eandem rem orantes. Et ideo noſtri Sacerdotes, poſtquam ora-

uetint vt dona in diuinum corpus & sanguinem mutentur, recordantes supercælestis altaris, non amplius orant A vt dona ad ipsum sursum ferantur, sed tanquam ijs iam sursum latis & susceptis, orant vt nobis dimittatur gratia & donum sancti Spiritus. Oremus, inquit, pro sanctificatis donis. Vt sanctificentur? Minimè. Sunt enim sanctificata, sed vt nos sanctificent, vt Deus qui ea sanctificauit, nos quoque per eam sanctificet. Clarum est ergo, quod contemnere orationem pro donis post sermonem Domini, ne Latinorum quidem omnino est ecclesiæ, sed paucorum quorundam & recentiorum, qui ei quoque in alijs detrimentum afferunt, vt qui ad nihil aliud se tam oportunè gerunt, quàm ad aliquid nouum dicendum & audiendum. Et hæc quidem de oratione.

Cap. 31. Quænam de causa Sacerdos ad donorum sanctificationem, non filium sed patrem inuocat.

SEd quanam de causa, non filium ad dona sanctificanda vocat sacerdos, cùm is sit, & sacerdos, & sanctificet, sicut dicut dictum est, sed patrem? B Vt scias quod seruator habet illud, nempe sanctificare, non vt homo, sed vt Deus, per diuinam potentiam, quam habet communem cum patre.

Hoc ipsum etiam volens Dominus significare, quando peregit mysterium, in cœlum aspexit, & patri panem ostendit. Ea de causa etiam nonnulla miracula ita videbatur facere sub specie orationis ad Deum, vt ostenderet non esse hæc humanæ naturæ per quam habuit matrem in terra, sed suæ diuinitatis per quem Deum habuit patrem. Porrò autem quando crucem erat ascensurus, volens significare duas voluntates, diuinam scilicet, & humanam, suæ quidem diuinitatis voluntatem patri attribuit, C humanitatis autem voluntatem suam esse dixit. Non sicut ego volo, inquit, sed sicut vis, & non mea voluntas, sed tua fiat. Quòd enim ipse etiam hanc habuit voluntatem, quam patri impleuit, ex his ipsis etiam verbis manifestum est, in quibus videtur separare voluntatem suam à voluntate patris. Hoc enim, Non voluntas mea sed tua fiat, est eius qui assentitur & vult eadem. Id etiam ostendit, quando Petrum increpauit, qui crucem eius & mortem deprecabatur: & præterea quando dixit, Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, antequam ego patiar. Pascha, inquit, ante passionem desideraui: propemodum dicens, Desiderio desideraui ipsa passionis videre vestibula. Et hæc quidem hactenus.

Cap. 32. De sacrificio ipso, & quid est quod sacrificium suscipit.

D DE ipso autem sacrificio operæprecium est illud quærere. Quia enim non figura sacrificij, neque sanguinis imago, sed verè est mactatio & sacrificium, quæramus quid est sacrificatur, panis an corpus Domini, videlicet quādo dona sacrificātur, prius quā sint sanctificata, an postea. Et si panis quidē est quod sacrificatur, primum quidem quodnam fuerit panis sacrificium. Deinde non est hoc nobis mysterium, videre panem mactatum, sed agnum Dei qui sua morte tollit peccata mundi. Sin autem ipsum dominicum corpus sacrificatur, hoc certè ne fieri quidem potest. Non enim amplius occidi vel percuti potest, cùm iam ab interitu & corruptione alienum & immortale effectum sit. Quòd si fieri posset vt adhuc aliquid tale pateretur, oporter esse & qui crucifigerent, & omnia alia conuenire quæ illud sacrificium E effecerunt, siquidem non figura mactationis, sed vera mactatio esse ponitur. Deinde quomodo Christus semel est mortuus, & suscitatus, non amplius moritur: & semel passus est in consummatione sæculi: & semel dicitur oblatus, vt multorum peccata offerret? Si enim in vnaquaque mysterij celebratione ipse sacrificatur, quotidie moritur. Quid ad hæc ergo dicendum est? Sacrificium neque antequam panis sanctificetur, neque postquam est sanctificatus, peragitur, sed eo ipso tempore quo sanctificatur. Sic enim necesse est omnia quæ Deo creduntur conseruari, & nihil omnino excidere. Quænam autem ea sunt? Sacrificium hoc non esse imaginem & figuram sacrificij, sed verum sacrificium, non esse panem id quod sacrificatur, sed ipsum Christi corpus, & præterea vnum esse agni sacrificium, & quod semel factum est. Et primum videamus, an non figura, sed re ipsa sacrificium sit mysterij celebratio. Quod enim est ouis sacrificium quæ ab eo quod non est omnino occisum, in occisum fit mutatio, hoc etiam hic fit. Panis enim qui est insacrificatus, mutatur tunc in id quod est sacrificatum. Mutatur enim à pane non mactato in ipsum corpus Christi quod verè mactatum est. Vnde quemadmodum in oue mutatio, verè sacrificium operatur: ita iam hic propter hanc mutationem id quod peragitur, verum est sacrificium, mutatur enim non in figuram, sed in rem mactationis, in ipsum corpus Christi quod sacrificatum est. Sed si panis quidem manens fuisset sacrificatus, panis esset qui mactationem suscepit, & fuisset mactatio tunc panis sacrificium. Quoniam autem vtráque mutata sunt, & insacrificatum & panis: & factus est pro insacrificato quidem sacrificatus, pro pane antem corpus Christi: propterea mactatio illa non in pane, sed tanquam in subiecto considerata, corpore Christi non panis, sed agni Dei sacrificium, & est, & dicitur. Clarum est autem quod his positis, nihil necesse est multas fieri oblationes corporis Domini. Quia enim fit hoc sacrificium agno non tunc occiso, sed pane mutato in agnum occisum, clarum est quòd fit quidem mutatio, sed non tunc fit occisio, & sic id quod mutatur quidem, multa, & mutatio sæpe: id autem in quod mutatur, nihil prohibet vnum & idem esse, sicut vnum corpus, ita etiam occisionem corporis vnam. Et hęc quidem de his.

Cap. 33. De orationibus post Sacrificiū, & quænam est oratio, propter quam hic meminit sanctorū, & præcipue sanctissimæ.

SAcerdos autem, peracto sacrificio, & pignus Dei benignitatis videns, agnum eius propositum, tanquam iam intercessore accepto, & secum habens aduocatum, notas facit suas ad Deum petitiones: effundit preces cum bona, iam & firma spe: & quorum panes proponens meminit, & pro quibus preces in celebrandi mysterij præparatione fecit, & dona obtulit, & vt ea susciperentur, supplicauit, ea his iam susceptis, vt in opus exeant orat. Quænam autem sunt hæc? Communia, & viuis, & ijs qui excesserunt. Vt pro donis gratia demittatur à Deo qui illa suscepit: separatim autem defunctis quidem animarum requiem, & regni hæreditatem cum sanctis consummatis: Viuis autem, vt sint sanctæ mensæ participes, & sanctificentur, & nemo fit eius in iudicium vel condemnationem particeps: remissionem peccatorum, pacem, fertilitatem, rerum necessariarum suppeditationem & postremo vt regno digni apud Deum appareant. Quia autem oblatio sacrificij, non solùm versatur in supplicatione, sed etiam gratiarum actione, quemadmodum in proœmio celebrationis mysterij, quando sacerdos tanquam dona Deo dedicat quæ offeruntur, & gratiarum actionem ostendit, & supplicationem: ita etiam nunc sacrificatis & perfectis donis, & per ea Deo gratias agit & offert supplicationem, & ponit quidem gratiarum agendarum causas, adijcit autem etiam supplicationis materiam. Et quænam sunt causæ agendi gratias? Sancti, sicut prius dictum est. In ijs enim ecclesia inuenit quod petebat, & quod orabat assecuta est, nempe regnum cœlorum. Quæ est autem materia supplicationis? Qui nondum sunt consummati, qui opus habent oratione. Et de sanctis quidem, Præterea offerimus tibi, inquit, rationabilem hunc cultum, pro ijs qui in fide prius requieuerunt, auis, Patribus, Patriarchis, Apostolis, Prophetis, Euangelistis, Martyribus, Confessoribus, continentibus, & quolibet spiritu in pace consummato, præcipuè autem sanctissima intemerata Domina nostra Deipara & semper virgine Maria, & deinceps enumerat omnem sanctorum cœtum. Hi sunt ecclesiæ agendarum Deo gratiarum causæ. Pro ijs offert rationabilem hunc cultum, tāquam Deo gratiarum actionem, & præ cæteris omnibus pro beata Dei matre, vt quæ omnem sanctitatem excedat. Propterea nihil pro eis orat sacerdos, sed potius eos orat, vt ab eis in orationibus adiuuetur. Quia non ad supplicationem, sed ad gratiarum actionem, vt dictum est, facit

facit pro ipſis donorum oblationem. Poſt hæc affert etiam ſupplicationem, & enumerat ea pro quibus ſupplicat & precatur omnibus ſalutem, & ſi quod bonum eſt vnicuique congruens & conueniens.

In quibus hæc etiam dicit, Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum, pro orbe terrarum, pro ſancta catholica & Apoſtolica eccleſia, pro ijs qui in veneranda reipublicæ adminiſtratione verſantur, pro fideliſſimis & Chriſti amantiſſimis Imperatoribus noſtris. Et hæc orat. Et ita quidem beatus Ioannes duplicem ſacri huius cultus habitum eſſe ſignificans, gratiarum actionis & ſupplicationis ſeorſum quidem ponit eos pro quibus agit gratias, ſeorſum autem pro quibus ſupplicat. Diuinus autem Baſilius admiſcet ſupplicationi gratiarum actionem. Et ita facit vbique in ſacri myſterij celebratione, & omnes ferè eius orationes inueneris, quæ vtrámque vim habent. Meminit autem etiam ſanctorum, quorum & Diuus Ioannes etiam in eodem loco ſacrificij, ſed non eodem modo. Poſtquam enim orauit vt omnes digni habeantur communione ſacramentorum, non in iudicium, vel in condemnationem, ſubiungit. Sed vt inueniamus gratiam cum omnibus Sanctis, qui tibi à ſæculo placuerunt, maioribus noſtris, auis, Patribus, Patriarchis, & quæ ſequuntur: deinde præcipuè ſanctiſſima. Sed hæc quidem verba habent ſupplicationem: oſtendunt autem etiam gratiarum actionem, & Deum generis benefactorem prædicant, vbi meminit eorum hominum qui ab ipſo ſanctificati ſunt, & conſummati, propemodum dicens. Vt des nobis gratiam, quam ſanctis prius dediſti: vt nos ſanctifices, ſicut & alios prius ſanctificaſti, qui ſunt eiuſdem generis nobiſcum. Et de ijs quidem hæc ſufficiunt.

Cap. 34. De ijs quæ Sacerdos pro ſe orat pro ſacris donis, & de ijs quæ iubet fideles orare.

SAcerdos autem poſtquam omnibus ea quæ par eſt orauerit, etiam pro ſe orat vt à donis ſanctificetur. Quánam ſanctificatione? Vt accipiat remiſſionem peccatorum. Hoc enim eſt donorum principale officium. Et vndénam poteſt hoc ſciri? Ex ijs quæ Dominus dixit, Apoſtolis panem oſtendens: Hoc eſt corpus meū quod pro vobis frangitur in remiſſionem peccatorum. Et in calice ſimiliter, Memento, inquit, Domine etiam meæ indignitatis, & condona mihi omne delictum voluntarium & inuolūtarium. Et ne propter mea peccata prohibueris gratiam ſancti Spiritus à donis propoſitis. Remiſſionem peccatorum dat ſanctus Spiritus ijs qui ſunt donorum participes. Hæc, inquit, gratia in me ne prohibeatur ex donis propter mea peccata. Dupliciter enim dicitur gratia operari in precioſis donis. Vno quidem modo, per quam ipſa ſanctificantur. Alio per quem gratia nos per ipſa ſanctificat. Primo ergo modo, in donis gratiam operari nullum poteſt humanum malum vetare. Sed quemadmodum eorum ſanctificatio, non eſt humanæ virtutis opus: ita nec fieri poteſt vt eam hominum vitium prohibeat. Secundus autem noſtro etiam ſtudio & diligentia indiget. Nos enim gratia per dona ſanctificat, ſi nos ad ſanctificationem aptos & accommodatos ceperit. Sin autem in nos imparatos inciderit, nec vllam vtilitatem attulerit, & plurimum etiam detrimentum damnúmque dederit hanc gratiam, ſiue eſt ſolùm remiſſio peccatorum, ſiue cum illa etiam aliud donum datur, ijs qui cum pura conſcientia ſacram hanc cœnam ſumūt, orat ſacerdos ne à donis prohibeatur, vt quæ poſſit prohiberi per humanum vitium. Hanc facit orationem etiā paulò poſt cum vniuerſa communiter multitudine, poſtquàm enim omnibus concordiam precatus eſt, vt vno ore & corde Deum glorificent, ſic quoque diſponit annuncians miſericordiam magni Dei & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Deinde iubet eos rogare Deum, & ad eum facere illam orationem quam dixit, omnium ſanctorum implorato auxilio: hoc enim, ſcilicet memoriam facere omnium ſanctorrum, eſt inuocare, orare. Et quid dicit? Oremus Dominum pro donis ſanctificatis: non vt ea ſanctificationem ſuſcipiant (propterea enim dixi ea ſan-

A ctificata, ne tu hoc putares) ſed vt ipſum nobis impertiant, hoc enim eſt, benignum & clementem Deum, qui ea ſuſcepit, gratiam nobis viciſſim remittere. Oremus, inquit, pro donis, vt in nos operentur, ne ad hanc gratiam non ſit potens: ſicut quando cum hominibus verſabatur hoc omnipotens corpus, in nonnullis ciuitatibus non poterat ſigna facere, propter eorum incredulitatem. Cùm autem hæc ad populum ſic clamauit, deinde ipſe quoque per ſe ſubmiſſè orat de iiſdem Deum precans, vt ſint venerabilium myſteriorum participes cum bona conſcientia, fruantur autem ſacra menſa, peccatorum remiſſione, Spiritus ſancti participatione regni hæreditate, & non in iudicium vel in condemnationem. Deinde poſtquàm precatus eſt omnibus Dei auxilium, & cuſtodiam, iubet etiam eos orare, vt totum diem, perfectū, ſanctum, pacificum, & ſine vllo peccato tranſigant, ha-
B bentes cuſtodem Angelum pacis, fidelem, propter Angelum mendacij, cui non eſt tutum ſua credere. Oramus autem pro bono Angelo, non vt tunc nobis detur, datus eſt enim ab initio vnicuique fidelium Angelus: ſed vt operetur, & ſuo officio fungatur & cuſtodiat, & nos ad viam diuinam deducat, & non abſcedat ſuccenſeus propter noſtra peccata, ad hæc remiſſionem peccatorum, & omnia quæ ſunt bona & vtilia noſtris animabus, & mundo pacem, & præterea in futurum ſecuritatem, in pace & pœnitentia tranſacto reliquo vitæ tempore, vt ſit Chriſtianis finis qui eis conuenit, deinde vt ſeipſos & inter ſe inuicem Deo commendent, & per totam eorum vitam vnitatem fidei & ſancti Spiritus communicationem petentes. Quid autem ſibi vult fidei vnitas, & ſancti Spiri-
C tus communicatio, & quam ob cauſam ijs indigemus, prolixè ante dictum eſt.

Cap. 45. De oratione à Deo tradita, & inclinatione capitum & gratiarum poſtea actione ad Deum, & glorificatione.

SEd cùm ſic ipſe ædificauit, & ad bonum omni ex parte inſtituit, & comparauit, tanquam iam perfectos, & diuina adoptione dignos. Deum, vt digni habeantur orationem illam cum ipſo liberè facere, in qua audemus ipſum patrem vocare. Poſtquàm autem omnes illam cum eo dixerint, ipſe quum vltimam eius partem ad Dei glorificationem exclamauit, orationem concludit. Poſt hoc pacem precatur omnibus. Quum autem eorum nobilitatem ſic in mentem reuocauit, & patrem Deum vocauit, deinde etiam tanquā Dominū iubet agnoſcere, & quæ ſunt ſeruorum in ipſum oſtendere, & ei capita incli-
D nare, & eo habitu ſeruitutem confiteri: & inclinant non ſolum tanquam natura Domino, & opifici & Deo, ſed etiam ſerui empti, ei qui emit precioſo ſanguine vnigeniti, pro quo etiam duplices ſeruos nos acquiſiuit, & filios ſuos fecit: etenim & ſeruitutem auxit & maiorem reddidit, & adoptionem effecit vnus & idem ſanguis. Omnibus autem capita inclinantibus, ſacerdos apud ſe Deo gratias agens pro eorum quæ ſunt creatione, precatur ea quæ ſunt vtilia omnibus, mentionem faciens apud eum, & nominis vnigeniti, & gratiæ eius & benignitatis, tanquam ſic petita accepturus, vt ipſe Seruator profeſſus eſt. Omnia enim inquit, quæcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Deinde adiecta glorifica-
E tione, audiente circunſtante multitudine, laudat ſanctiſſimam Trinitatem, & cum eos glorificationis participes accepit, deinde rurſus ad ſeipſum conuertitur, & ſubmiſſa voce per ſe precatur. Orans autem vocat ipſum Chriſtum victimam, ſacerdotem, panem vt ipſe per ſe eum ſeruis communicet.

Cap. 36. De ijs quæ ſacerdos clamat ad populum ſancta clamans, & de ijs quæ illi viciſſim ad eum clamant.

ET ad menſam & ipſa acceſſurus, & alios vocaturus, quoniam non abſolutè omnibus ſacramentorum communio eſt licita, ipſe quoque non omnes vocat: ſed viuifico pane accepto, & oſtenſo, eos qui dignè ſunt ipſius participes futuri, vocat. Sancta, inquit, ſanctis, propemodum dicens: Ecce panis vitæ quem videtis. Accurrite ergo participes futuri, ſed non omnes, ſed ſi quis ſanctus. Sancta enim ſanctis ſolis permittuntur. Sanctos autem hic non dicit virtute perfectos, ſed qui-

cunque ad illam quidem tendunt perfectionem, sed nondum sunt assecuti, etenim eos nihil prohibet sanctorum effectos mysteriorum participes, sanctificari, & hanc partem esse sanctam, sicut & vniuersa Ecclesia sancta esse dicitur, & beatus Apostolus scribens ad vniuersum populum, Fratres sancti, inquit, vocationis supercœlestis participes. Sancti enim vocantur, propter sanctum cuius sunt participes, & quo corpori & sanguini communicant. Membra enim illius corporis existentes, carnes ex carnibus eius, & ossa ossibus eius, donec ei coniuncti sumus aptámque compagem & connexionem seruamus viuimus, vitam & sanctificationem per sacramenta ab illo capite & corde trahentes. Postquam autem abscissi fuerimus, & à sanctissimi corporis integritate exciderimus, frustra sacra mysteria gustamus: nec enim transmittetur vita ad membra mortua & abscissa. Quid autem quod membra abscindit ab illo sancto corpore? Peccata vestra, inquit diuidunt inter me & vos. Quid igitur? Omne peccatum facit hominem mortuum? Nequaquam, sed id solùm quod est ad mortem: & ideo ad mortem dicitur. Est enim peccatum non ad mortem, vt vult beatus Ioannes, & ideo eos qui sunt mysterijs initiati, si non eiusmodi peccata peccant, quæ à Christo separant, & mortem afferunt, nihil prohibet mysterijs communicantes, sanctificationis esse participes, & propter rem nomen, vt quæ sint adhuc viua membra, & capiti coniuncti sint. Et ideò cùm clamauit sacerdos, sancta sanctis, fideles contra exclamant: Vnus sanctus, vnus Dominus Iesus Christus in gloria Dei Patris. Nemo enim ex se habet sanctificationem, nec est humanæ virtutis opus, sed ex illo omnes, & per illum, & quemadmodum si multa specula sub sole posueris, omnia quidem resplendent, & radios emittunt, & videberis multos soles videre; verè autem est vnus sol, qui fulget in omnibus: ita etiam vnus sanctus, nihilo secius, in gloria Patris. Deum nemo glorificauit ea quæ ipsi conuenit gloria. Vnde Iudæis exprobrans dicebat: Si Deus ego sum, vbi est gloria mea? Sed solus vnigenitus dedit ei gloriã quæ debetur. Quamobrem etiã cùm esset in passione, dixit patri: Ego te glorificaui in terra. Quomodo enim glorificauit? Non alia ratione, quam illius sanctificatione hominibus ostensa, sanctus apparens, sicut ipse est sanctus pater. Siue enim tanquam huius sancti Patrem, Deum intellexerimus, filij splendor est gloria Patris: siue tanquam Deum propter humanitatem, est omnino gloria opificis, opificij dignitas vel virtus.

Cap. 37. Quid significet aqua calida in mysteria iniecta. Ex vsu Græcorum, quem etsi non vsurpet Rom. Ecclesia, tolerat nihilominus, nec dãnat in Græcis.

ITa autem conuocatis ad sacram cœnam fidelibus ipse primum est eius particeps, & quotquot sunt eiusdem ordinis, & quicunque sunt ministri altaris, aqua calida prius in calicem iniecta, ad significandum sancti Spiritus ad Ecclesiam descensum. Descendit enim tunc, vniuersa incarnatio Dominicæ peracta œconomia: nunc autem oblato sacrificio, & consummatis donis, versatur cum ijs qui dignè fuerunt eorum participes. Vniuersa enim humanæ à Christo susceptæ naturæ œconomia, in sacro Eucharistiæ mysterio, in pane, tanquam in tabula inscripto (nam & infantem ipsum, tanquam in figura contemplamur: & ad mortem ductum, & crucifixum, & in latere punctum: deinde etiam ipsum panem, in illud sanctissimum corpus, quod hæc verè sustinuit, & resurrexit, & assumptum est, & sedet ad dexteram Patris, mutatum) oportebat etiam horum omnium finem post hæc significari, vt esset integra mysterij celebratio, vniuerso negotio, & incarnationis dispensationi fine affectúque adiecto. Quod est enim opus, & quis effectus Christi passionum & operum & dictorum? si quis ea, quod ad nos attinet, consideràt, nihil aliud sunt quàm sancti Spiritus in Ecclesiam aduentus. Oportebat ergo cum post illa significari. Atque is quidem significatur aqua calida in mysteria infusa. Hæc enim aqua, cum & aqua sit, & ignis sit particeps, significat sanctum Spiritum, qui etiam aqua dicitur, & tanquam ignis apparuit in Christi discipulos dilapsus, hoc autem tempus illud tempus significat, tunc enim descendit, postquam omnia quæ ad Christum spectabant peracta erant. Nunc autem perfectis & consummatis donis hæc aqua immittitur. Per mysteria autem significatur Ecclesia, quæ est corpus Christi, & membra ex parte, quæ & tunc accepit Spiritum sanctum & postquam Christus in cœlos assumptus est, etiam nunc accepit donum spiritus, susceptis donis in altari supercœlesti, id nobis contra remittente Deo, qui illa accepit, vt antea dictum est, quod idem est intercessor & tunc, & nunc, & idem spiritus.

Cap. 38. Quanam ratione mysteria significant Ecclesiam.

SIgnificatur autem Ecclesia in mysterijs, non tanquam in signis, sed tanquam in corde membra, & in arboris radice ramus, & sicut dixit Dominus, tanquam in vite palmites. Non enim est hic solum nominis communio, vel analogiæ similitudo, sed res eadem. Etenim corpus Christi & sanguis mysteria: sed Ecclesiæ hæc sunt cibus & verus potus: & eorum particeps effecta, non ea mutat in corpus humanum veluti aliquem alium cibum: sed ipsa in illa mutatur vincentibus ijs quæ sunt præstantiora. Nam etiam ferrum cum igne habens consuetudinem, fit ignis: non autem dat igni vt sit ferrum: & quemadmodum ferrum inflammatum, non ferum, sed ignem apertè videmus, ferri proprietatibus omnino ab igne deletis: ita etiam Christi Ecclesiam si quis videre potuerit, eo ipso quod ei vnita est, & est eius carnis particeps, nihil aliud videbit quàm ipsum corpus Domini. Propter hanc rationem, Vos estis corpus Christi, inquit Paulus, & membra, ex parte. Non enim Christi in nos curam & prouidentiam, instructionémque & admonitionem, & nostram in eum subiectionem significare volens, illum quidem caput, nos autem membra appellauit, sicut & nos cognatorum vel amicorum membra vocamus, hyberbole vtentes: sed illud ipsum significans quod dicebat, fideles scilicet iam per hunc sanguinem viuentes in Christo vitam & verè ab illo capite dependentes, & hoc corpore indutos. Propterea non est à ratione alienum hic Ecclesiam per mysteria significari.

Cap. 39. De vocatione fidelium ad communionem, & quæ ostensis donis dicunt fideles.

SAcerdos autem, postquam particeps fuit sanctificatorum, ad populum conuertitur: & ostensis sanctis, vocat eos qui participare voluerint, & iubet accedere cum timore Dei & fide, neque contemnentes, propter id quod apparet, neque dubitantes, quod sit supra rationem id quod creditur, sed eorum dignitatem agnoscentes, & quod sunt vitæ æternæ causæ ijs qui illorum sunt participes, credentes accedere. Ipsi autem pietatẽ ostendentes & fidem, & adorant & benedicunt, & Iesum qui in eis intelligitur, vt Deum celebrant: & vt sit splendida glorificatio, ex verbis Propheticis eam faciunt: Benedictus qui venit in nomine Domini. Deus Dominus, & apparuit nobis. Ego veni, inquit, in nomine Patris, & non accipitis me. Si quis venerit in nomine proprio, illum accipietis. Hoc germani Domini, hoc vnigeniti, patrem laudibus efficere. Illud autem, est serui fugitiui arrogantia & defectio. Hæc quum sciuisset Propheta, & intellexisset, quidnam distinguit bonum pastorem à lupo, eminus benedicit venientem in nomine Domini, Dominũ Patrem dicens, & eum qui apparuit eundem Deum esse dicit. Iisdem ipsi quoque verbis vtentes, tanquam nunc ad eos venientem & apparentem Christum benedicunt.

Cap. 40. De Sacerdotis pro eis oratione, quam effundit ipsis post communionem.

DEinde ijs qui fuerunt participes mysteriorum precatur Sacerdos à Deo salutem & benedictionem, Et quæ est oratio? Serua Deus populum tuum, & benedic hæreditati tuæ. Et hoc est verbum Propheticum, quemadmodum ipse etiam Propheta alibi dicit: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ, tanquam à patre dictum filio. Quod enim tanquam Deus habuit ab initio, eius postea tanquam homo hæres factus est.

Cur ergo, cùm idem etiam nobis est opifex, non dicit,

Benedic

Benedic opera tua, quorum tu es effector, ſed hæreditatem tuam? Vt maiorem eis reuerentiam exhiberet, paupertatem quam pro nobis ſuſtinuit, ei in mentem reuocans. Pro eo, inquit, te oro, quod ipſe ſuſtinuiſti te eſſe cum ſeruis, & mandatum accipere, & ſtare cum ijs qui accipiunt, cùm omnia habeas & appellari hæres, cui nihil eſt acquiſitum, maximè cum perfectioris meminiſſe noſtræ cum Chriſto neceſſitudinis, magis ipſum mouet ad miſericordiam. Eſt autem hæreditas, multo creatione perfectior neceſſitudo. Multo enim amplius & melius nos poſſedit hæres effectus, quàm prius habet cùm eſt fabricatus. Ex creatione enim, humanæ ſolummodo naturæ dominium obtinuit. Ex hæreditate autem, rationis & voluntatis Dominus conſtitutus eſt, quod eſt verè hominibus imperare. Illud enim eſt commune & ijs quæ carent ratione, & ijs quæ ſunt inanimata. Omnia enim natura Deo ſubijciūtur, vt quæ ſint eius opera. Sed quomodo per hæreditatem, rationis & voluntatis conſtitutus eſt Dominus? Quia cum in terram deſcendit, & crucifixus eſt, & reſurrexit, ei noſtram rationem ſubiecimus & voluntatem. Rationem quidem, quod eum Deum verum cognouimus & vniuerſæ creaturæ Dominum. Voluntatem autem, quia eum dileximus & eius dominium, & iugum eius cum gaudio humeris ſuſtulimus. Ita Deus homines perfectè accepit, ita verè poſſedit. Hanc poſſeſſionem Eſaias Propheta longè ante deſiderans, dicebat, Domine Deus noſter poſſide nos. Hæc eſt poſſeſſio & hæreditas, quam dicitur vnigenitus à patre accipere. Et talis quidem eſt oratio.

Cap. 41. De gratiarum actione & glorificatione quæ fit postea.

HIc autem vniuerſum completur ſacrificium, & diuinæ Euchariſtiæ myſterium finem accipit. Nam & dona ſunt ſanctificata & ſacerdotem ſanctificarunt, & omnem qui eum circumſiſtit chorum; & per ipſos reliquum Eccleſiæ cœtum perfecit & ſanctificauit. Propterea in Dei gratiarum actionem & glorificationem & ipſe Sacerdos deſinit, & qui eum circumſiſtunt fideles. Et ille quidem, Benedictus Deus, inquit, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.

Populus autem canit procemium cantici acceptum ex dictis Propheticis: Impleatur os noſtrum laude Domine, vt celebremus gloriam tuam: Non ſumus, inquit, ſufficientes, Domine, ne hymnum quidem & laudem tibi offerre, pro bonis quibus nos dignatus es. Sed tu hoc quoque nobis dona. Quonam modo? Implens os noſtrum laude: & quemadmodum das orationem orantibus, vt ſciamus quænam oporteat & quomodo petere: ita etiam ad laudem tuam, da ori facultatem. Deinde orant, vt quam acceperunt ſanctificationem habentes permaneant & gratiam non perdant, nec donum amittant, ab eius manu adiuti, Conſerua nos in ſanctificatione. Quid agentes? Etenim ijs quoque quæ à nobis proficiſcuntur opus eſt. Toto die meditantes iuſtitiam tuā. Iuſtitiam dicentes, quæ in myſterijs conſideratur, Dei ſapientiam & benignitatem quemadmodum Paulus accepit. Non enim erubeſco, inquit, Euangelium Chriſti: Iuſtitia enim Dei in ipſo reuelatur in omnes & ſuper omnes credentes. Huius iuſtitiæ meditatio poteſt in nobis ſanctificationem conſeruare. Nam & fidem in Deum auget & charitatem accendit, & nihil mali animam ſubire permittit. Non ergo fruſtra ante diximus, quod ſine cogitationibus quæ conueniunt myſterijs, fieri non poteſt vt in nobis conſtet & permaneat ſanctificatio.

Cap. 42. De ijs qui dormierunt: an ſanctificentur à menſa, ſicut & ij qui viuunt.

HOc quoque præter ea quæ dicta ſunt, neceſſe eſt examinare. Duobus enim modis ſanctificare cernitur diuinum hoc & ſacrum myſterium. Vno quidem modo, interceſſione, oblata enim dona, eo ipſo quod offeruntur, eos qui offerunt, ſanctificant, & eos pro quibus offerunt, & Deum eis propitium efficiunt. Alio autem modo, participatione, quia fit nobis verus cibus & potus, vt dicit Dominus. Horum modorum, primus quidem eſt communis viuis & mortuis, etenim pro vtriſque offertur ſacrificium. Secundus autem modus ſolis viuentibus permittitur, mortui enim non poſſunt amplius comedere nec bibere. Quid igitur? Propterea nec ſanctificantur hac ſanctificatione quæ prouenit ex participatione, & deteriori ſunt hac in parte conditione mortui quàm viuentes? Minimè. Nam & Chriſtus ipſis ſeipſum communicat, eo modo quo ipſe nouit. Et vt id fiat apertum, conſideremus cauſas ſanctificationis, an non etiam animæ mortuorum ſe habent, ſicut & viuentium. Quænam ſunt autem cauſæ ſanctificationis? nunquid corpus habere, pedibus ad menſam currere, manibus ſancta accipere, ore ſumere, comedere, bibere? Nequaquam: Ad multos enim qui hæc fecerunt, & ita ad myſteria acceſſerunt, nulla rediјt vtilitas, & pluribus malis obnoxij receſſerunt. Sed quædam ſunt cauſæ ſanctificationis ijs qui ſanctificantur, & quæ ſunt quæ Chriſtus à nobis exigit? Animæ purgatio, in Deum dilectio, fides, deſiderium myſterij, alacritas ad participationem, feruens appetitio, ſitientes currere.

Hæc ſunt quæ hanc ſanctificationem attrahunt, & cum quibus neceſſe eſt eos qui accedunt eſſe Chriſti participes & ſine quibus fieri non poteſt. Sed hæc omnia non ſunt corporalia, ſed dependent à ſola anima. Nihil ergo prohibet etiam animas hoc poſſe mortuorum, ſicut & viuorum. Si ergo animæ quidem ad ſuſcipiendum myſterium ſunt paratæ & promptæ: is autem in cuius eſt poteſtate ſanctificare & perficere, vult ſemper ſanctificare, & ſeipſum ſemper impertiri deſiderat: quid eſt prohibiturum hanc participationem? Nihil omnino. Ergo dixerit quiſpiam. Si quis etiam viuorum, bona quidem quæ dicta ſunt in anima habeat ad myſteria autem non accedat, habebit illinc nihilo ſecius ſanctificationem? Non quilibet, ſed ſi quis non poteſt corporaliter accedere, ſicut defunctorum animæ, quales fuerunt ij qui in deſertis errabant montibus ſeu ſpeluncis & foraminibus terræ, qui altare aut ſacerdotem nullo modo videre poterant. Eos enim Chriſtus ipſe hac ſanctificatione inuiſibiliter ſanctificabat, Vndenam poteſt ſcire? Quod vitam in ſe habebant, non habituri niſi huius eſſent ſacramenti participes. Ipſe enim Chriſtus dixit, Niſi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et vt hoc ſignificaret, multis horum Sanctorum miſit Angelos dona ferentes. Si quis autem cùm poſſet, ad menſam non acceſſerit, fieri non poteſt vt quæ ex eis prouenit, ſanctificationem aſſequatur: non quod non acceſſit ſolummodo, ſed quòd cùm poſſet, non acceſſit, & propterea clarum eſt, quòd bonis quæ debentur ſacramentis, vacuam habet animam.

Quæ eſt enim ad menſam adeundam alacritas, & quod deſiderium in eo qui cùm facilè poteſt ad eam accedere, non vult? Quænam eſt autem fides in Deum apud eum qui non timet minas quæ in Domini verbis ſita ſunt, aduerſus eos qui hanc cœnam contemnunt. Quomodo autem amare credetur, cui, cùm liceat accipere, non accepit? Propterea non eſt nouum, ſi animis à corporibus liberatis, quæ nullius huiuſmodi vitij inſimulari poſſunt, hanc menſam Chriſtus impertijt. Illud enim nouum eſt & admirabile, quod homo qui in corruptione & interitu verſatur, ab interitu alienum corpus comedat. Quod autem anima, quæ eſt immortalis ſubſtantia, fit eius quod eſt immortale particeps, modo ſibi conueniente, quid mirum? Si autem hoc nouum & admirabile, per ineffabilem humanitatem & arcanam ſapientiam inuenit, quomodo perficeret: id quod eſt probabile & conſentaneum quomodo non facere credetur?

Cap. 43. Quod animæ eius qui communicat, fit principaliter ſignificatio.

QVoniam autem ijs etiam qui adhuc viuunt cum corpore, datur quidem donum per corpus, ſed primum peruadit in animæ ſubſtantiam, & per animam in corpus tranſmittitur. Et hoc ſignificans beatus Paulus:

Qui adhæret, inquit, Domino, vnus est spiritus, vtpote quod in anima primo & principaliter hæc vnio & coniunctio consistat.

Illic enim propriè Dominus. Illic etiam sanctificatio quæ proficiscitur ex virtutibus & humano studio, & illud quod peccat. Corpori autem omnia fiunt ex anima: & quemadmodum à malis cogitationibus quæ ex corde exeunt, inquinatur: ita etiam illinc est ei sanctificatio, sicut quæ à virtute: ita etiam quæ à sacramentis. Nonnulli autem morbi etiam corporales, quorum causa fuit animæ improbitas. Quod volens significare seruator, in liberanda à morbo anima, quod est eam liberare à peccatis, à corpore infirmitatem depulit. Si ergo nec ad sanctificationis quidem susceptionem, habet anima opus corpore, sed illud ea potius, cur fiunt magis mysterij participes animæ quæ corpus habent, quàm quæ ab eo sunt liberæ? Quod sacerdotem vident, & ab eo dona sumant? Atqui illæ etiam habent æternum sacerdotem, qui omnia ei factus est, qui etiam ijs qui ex viuis verè sumunt, impertit. Non enim omnes quibus dat sacerdos, verè sumunt, sed illi omnino soli quibus dat ipse Christus. Sacerdos enim omnibus, vt semel dicam, qui accedunt, Christus autem dat ijs solum qui participes esse digni sunt.

Caute lege, etenim Græci, & hic Cabasilas rectè sentiant de vera & reali præsentia corporis Domini in Eucharistia, forsan verè, intelligit dignè & fructuose.

Vnde clarum est, quod qui animas sacramento perficit & sanctificat & viuos & mortuos, solus est ipse seruator. Ex dictis vtique omnibus fit illud manifestum, quod quæcunque ad sacri mysterij celebrationem pertinent, sunt communia & viuis & mortuis. Causæ enim sanctificationis, cum ad animam pertineant, etiam vtrisque insunt, & id quod primo ac principaliter & propriè sanctificationem suscipit, idem & sacerdos qui sanctificat, idem quod solum adest ijs qui viuunt in corpore, non est in ijs qui è viuis excesserunt: vt etiam qui mysteriis indigni sunt, videantur sanctificari, quoniam dona ore sumunt. Illic enim nec accedere quidem potest quispiam, si sit impuratus, sed solis ijs qui digni sunt datur participatio, hoc autem non tribuit viuis sanctificationem, sed contra, habet vltimum supplicium, & propterea multum abest, vt viuorum genus sit eis hac in re superius. Præterea autem etiam propter illam rationem clarum est, quod non solum licet, & quod nihil vetat, sed etiam quod illas animas necessario consequitur sanctorum donorum participatio. Si enim esset aliquid aliud, quod illic animis & delectationem & quietem præberet, esset illud præmium ijs quæ puræ sunt & mundæ, & non eis hac mensa necessario opus esset: nunc autem id quod omnem voluptatem & beatitudinem ijs qui illic sunt efficit, siue dicas paradisum, siue sinum Abrahæ, siue ab omni dolore & tristitia pura & lucida & viridia & refrigerantia loca, siue ipsum regnum, nihil est aliud quàm hic calix & hic panis. Hæc enim sunt intercessor, qui pro nobis in sācta fuit præcursor, qui solus ducit ad patrem, qui solus sol animarum, qui nunc quidem apparet & participatur, vt ipse voluit, velata carne: tunc autem videbitur & participabitur sine velis, quando videbimus ipsum sicut est, quando ad cadauer conuocabit aquilas, quando succingetur, & eos faciet discumbere, & accedens ministrabit ipsis, quando fulgebit in nubibus, & per eum iusti resplēdebunt vt sol, vt ei coniuncti, vt nouit mensa coniungere, quietem assequantur, vel aliquid boni illic percipiant vel paruum vel magnum, absque eo fieri omnino non potest.

Cap. 44. De Christi intercessione.

Est enim intercessor, per quem omnia assecuti sumus bona, quæ à Deo nobis data sunt, vel potius semper dantur. Non enim postquam semel fuit intercessor, & omnia nobis tradidit pro quibus intercesserat, recessit, sed semper intercedit, non verbis quibusdam & precibus, sicut solent legati: sed re ipsa. Quænam autem ea res est? Sibi coniungere & proprias per se gratias impertiri, pro vniuscuiusque dignitate & modo purgationis: & quemadmodum lux quæ per se visum præbet videntibus, quibus defecerit, ijs quoque visus defuerit: ita etiā A cum Christo consuetudinem esse perpetuam animis necesse est, si sint omnino victuræ & quieturæ. Neque enim sine luce potest videre oculus: neque fieri potest vt sine Christo vera vita & pax insit in animis, quoniam est qui solus Deo reconciliat, qui eam pacem facit, sine qua nulla spes est, vt qui Dei sunt inimici, sint eius bonorum participes. Siue ergo ab initio quis Christo coniunctus non est, siue coniunctus non mansit, est inimicus, & à diuinis bonis alienus. Quid est enim quod humanæ naturæ Deum reconciliauit. Omnino quod hominem vidit filium suum dilectum, Ita etiam vnicuiq; homini reconciliatur, si quis gerat formam vnigeniti, & illius ferat corpus, & apparet vnus cum eo spiritus. Sine his autem, vnusquisque ipse per se est homo verus, qui Deo est iniusus, qui cum eo nihil habet commune. Si er- B go credendum est animis requiem procedere ex oratione Sacerdotum & oblatione sacrorum donorum, antea credendum est: hoc quoque eo modo fieri, quo solo fieri potest, vt homo quiescat. Quis sit autem modus, dictum est: eo scilicet quod Deo sunt reconciliati & non sunt inimici. Hoc autem quomodo? Quod sunt contemperati, & vnus facti sunt spiritus cum dilecto, in quo solo pater complacuit. Sed hoc est sacræ mensæ opus, quod cōmune ostensum est per ea quæ dicta sunt viuis similiter & mortuis.

Cap. 45. Quod ijs qui ex mortuis sunt perfectior sit sanctificatio.

Nudæ autem corporibus animæ plus habent commodi ad sanctificationem, quàm eæ quæ viuunt in corporibus. Purgantur enim & peccatorum remissionem accipiunt per orationes Sacerdotis, & donorum in- C tercessionem, nihilo minus quàm eorum qui viuunt.

Sed non peccant amplius, nec noua veteribus crimina adijciunt, vt faciunt vt plurimum viuentium animæ, sed tantummodo vel nulli sunt rationi reddendæ obnoxiæ, vel semper vtique de criminibus detrahunt: & ita ad Seruatoris participationem promptius & melius se habent pluribus in corpore viuentibus, atque adeo etiam seipsis si essent cum corpore. Quinetiam hoc ipsum solum quod scilicet sunt nudæ corpore, efficit vt sint multo aptiores ad participationem mysteriorum, quàm fieri posset si essent tectæ corpore. Cùm enim sint illic multæ & diuersæ mansiones, vt omnis virtutis modus honoretur, & nihil sit non remuneratum apud iustum & clementem iudicem: quemadmodum qui sunt maximis digni præ- D mijs & perfecti, perfectæq; beatitudinis hæredes, Paulus, & si quis est eiusmodi, ea purius fruuntur dissoluti, quàm, cum in hac vita aderant: ita qui mediocres in hac quiete collocati, eos consentaneum est melius se habere cùm hinc recesserint, quàm dum viuunt cum corpore. Ostensum est autem quod omnis quies animarum & omne præmium virtutis, siue paruum, siue magnum, non est aliud quàm hic panis & hic calix, quæ ab vtrisque, viuis, inquam & mortuis, conuenienter participantur. Propterea enim Christus quoque sanctorum in futuro fruitionem, cœnam vocauit, vt ostenderet nihil illic esse præter quam mensam, ita etiam pro defunctis, sicut & pro viuis, est diuinum Eucharistiæ sacrificium, & cùm dupliciter vt dictum est sanctificentur, ipsi quoque duo- E bus modis sanctificantur: & neutro modo sunt ij qui migrarunt, deteriori conditione qui ijs viuunt, sed aliquo modo etiam meliori.

Cap. 46. Quomodo esse semper dona à Deo suscipi, possunt.

Illud autem deinceps consideremus. Quod enim ex sacro mysterio omnes sacrificantur fideles, clarum est ex ijs quæ dicta sunt. An autem etiam semper, operæprecium est quærere. Quoniam enim donorum est oblatio sacrificium, dona autem non semper à Deo suscipiuntur, sed sunt nonnulla, quæ propter eorum qui offerunt improbitatem, & odio habentur, & repudiantur: & multæ sunt huius rei & apud veteres, & apud eos qui viuunt in gratia, probationes: quæramus nunquid hæc quod dona nonnumquam frustra sanctificantur,

non

non ſacrificata, vt quæ non ſint accepta, vt ſacrum profitetur myſterium, vt quæ non ſemper à viris bo- A nis, ſed nonnunquam etiam à malis offerantur. Quod enim Deus etiam hæc dona auerſatur, quando fuerit ſceleratus is qui offert, clarum eſt ex eo quod facit Eccleſia. Quando enim nouit qui mortalia peccant, non ſinit eos hæc dona offerre, & ſi auſi fuerint, non ſuſcipit, ſed eum à donis repellit. Sed quoniam omnes tales rectè non nouit Eccleſia, ſed plures latent, & eorum dona ſacra menſa ſuſcipit: quid de illis donis oportet ſtatuere, an Deo non eſſe accepta, & omni eſſe ſanctificatione deſtituta? & ſi hoc datum fuerit, incertum quando ſancta, cum de moribus eorum qui offerunt, vel vt plurimum dubitetur, vel ij omnino ignorentur: & ita hæſitantes, & ſine fide ad ſacramenta accedentes, neceſſe eſt fideles nihil ab eis iuuari. Quid ad hæc er- B go dicendum eſt. Quod cum ſit duplex donorum oblatio, prima quidem eius qui ea dono defert in manus ſacerdotum: ſecunda autem Eccleſiæ ad Deum: prima quidem oblatio quando eſt improbus qui offert, eſt inanis & nihil confert offerenti, quoniam ipſe eſt malus. Non enim ea quæ offeruntur, ipſa per ſe ſunt Deo execranda. Omnis enim Dei creatura bona eſt. Secunda autem quæ fit à bonis viris, & pro Dei gloria & ſanctorum, & totius orbis ſalute, & omni, vt ſemel dicam, iuſta petitione, nihil vetat quominus ſit accepta. Nulla enim donis inquinatio allata eſt à manibus eius qui ab initio obtulit, ſed pura manentia, etiam ſanctis oblata & ſanctificantur, & ſanctificant eos qui accedunt. In nullo enim rationis expertium animantium, vel animatorum, poteſt C inſidere aliqua peccati macula. Peccatum enim eſt morbus voluntatis, & ſolùm eſt eorum quæ ſunt ratione prædita, peccato inquinari. Cur ergo, ſi ſemper pura ſunt dona quæ à malis offeruntur, ea lex eccleſiæ non ſuſcipit? Vt eos qui offerunt admoneat, vt cognoſcant maximam Dei iram quam ipſe oſtendit, qui etiam creaturas ſuas quibus non habet quòd quicquam corporis obijciat, propter ipſos auerſatur & habet odio, & cùm hæc intellexerint, timeant, & vitam corrigant: ipſa autem dona nullius vitij cõdemnat. Propterea nihil prohibet quominus ea ſint accepta & ſanctificentur, cùm ſecundam oblationem faciant boni viri. Sed dixerit quiſpiam: Atqui non omnes qui offerunt ſunt viri boni, ſed nonnulli etiam laborant extremo vitij morbo. Vnde ad eandem D dubitationem noſtra redijt oratio. Quando enim vtroſq; oblatores Deo eſſe inuiſos contigerit (contingit enim) vndénam donis accedet, vt Deo grata ſint & accepta, & ſancta & ſanctificantia? nuſquam, ſed tunc quidem verè accepta non ſunt. Sunt autem dubia, eò quod de moribus eorum qui offerunt & ſacrificant dubitatur.

Nemo enim, inquit, certò nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus qui eſt in ipſo: & ita multa eſt circa ſacrum myſterium infidelitas & dubitatio, certitudo autem nuſquã, & ſanctorum participatio nihil proderit fidelibus, qui ſine fide participant. Hæc dixerit & dubitauerit, ſi quis putat ipſum Sacerdotem eſſe Dominum horum donorum oblationis, ſed non eſt. Sed quòd eorum quidem oblationem propriè efficit, eſt gratia ſanctificans. Hoc enim E eſt oblatum eſſe, eſſe ſanctificatum. Qui autem quotidie ſacrificat, eſt illius miniſter.

Nihil enim domo affert, neque aliquid audet facere vel dicere ex ſuo iudicio vel ratione: ſed illa ſolum quæ illinc accepit, ſiue res eſt, ſiue ſermo, ſiue factum, eò quo iuſſus eſt modo offerens, Deo reddit: & ita dona quæ prout ei placet, Deo ſemper offerunt, neceſſe eſt ſemper ei eſſe accepta. Quid tum enim, ſi is qui offert, in ijs quæ ad ſe pertinent malus eſt? Illius enim improbitas donis nihil adijcit, neque reddit oblationem deteriorem, ſicut nec medicamentum ſalutare eſſe prohibetur, quòd ſimplex & idiota, & qui artem nihil callet, hoc compoſuit, ſi modo iubente medico, & eam compoſitionem tradente id compoſuit. Fuerit enim non propter eius qui inſeruit imperitiam vanum, ſed propter artem eius qui tradidit, ſalutare. A miniſtri enim inſcitia nihil accepit, ab arte autem medici omnem ſuſcepit compoſitionem. Ita hic etiam gratia vniuerſorum efficit. Sacerdos autem ſolum eſt miniſter, nec ipſum quidem miniſterium domo prolatum habens. Nam id etiam habet à gratia. Hoc eſt enim ſacerdotium, poteſtas quædam miniſtratrix ſacrorum. Sed quòd fideles quidem ſanctificant omnia dona & ſemper, vt quæ Deo ſemper accepta ſint, clarum eſt ex ijs quæ dicta ſunt.

Cap. 48. Quatenus ſunt accepta.

SEquitur vt etiam conſideremus quatenus ſunt accepta. Quid enim hoc ſibi vult, Eſſe donum acceptum, etiam apud homines: Quidnam facientes, dicuntur ea dona ſuſcipere? An quòd manibus ſumimus & ea in ſinũ ponimus? Nequaquam. Multa enim ſunt quæ nec qui accipiunt ferre, nec ſuſcipere poſſunt, quemadmodum ſi ſit ager quòd datur, vel domus, vel quid tale. Sed quidnam fuerit accipere, in omnibus donis? In proprijs ſtatuere, propria & domeſtica efficere, & ea ratione ea accepta eſſe dicuntur. Deus autem hæc dona ita propria & familiaria efficit, vt ea faciat eſſe corpus & ſanguinem vnigeniti. Sic ergo huic familiaritati nihil poteſt ſimile excogitari; nec quatenus ſunt accepta poteſt modus inueniri. Præterea autem, etiam ex remuneratione facilè ſciri poteſt quàm acceptum fuerit ei qui accepit, id quòd datum eſt. Quæ eſt ergo hic remuneratio? Ipſum rurſus Chriſti corpus & ſanguis. Accipiens enim à nobis panem & vinum Deus ipſum reddit filium. Et vndénam, inquit, ſciemus quòd hæc dona nobis pro ijs quæ offeruntur à Deo dantur? Ex his quæ is qui illis tectus eſt, dicit nobis dicens, Accipite. Ita enim oſtenditur donum. Hac voce & qui donat & qui accipit, & quod donatur, ſignificatur. Poteſt etiam alias aliquid accipi, tãquam depoſitum, quo nõ fas eſt vti eos qui acceperunt. Tu autem ne hoc exiſtimes, ſed ſcias eſſe tuum, quo te etiam vti iuſſit, dicens: Comedite. Ita ſunt dona Deo accepta & tam inſigniter, propterea ſemper ſanctificant omnes Chriſtianorum animas, & viuorum & mortuorum, quæ ſunt adhuc imperfectæ & egent ſanctificatione. Sancti enim perfecti ac conſummati, ſtantes cum Angelis, in cœleſtem hierarchiam iam adoptati, non egent amplius hierarchia terreſtri.

Cap. 48. Quanam ratio propter quam ſanctos his donis veneramur & colimus.

HVic autem conſequens eſt illud quærere: Si enim hæc ſancta, Deo quidem donantur, eos autem ſanctificant qui ſanctificatione indigent: quamnam ob cauſam etiam iam ſanctificatos & omni ex parte perfectos, hac donorum oblatione coli credimus, & quando eos aliquid orantes, in auxilium vocauerimus, horum donorum miniſterium pollicemur, tanquam vel ipſis ea donaturi, vel pro ipſis, vt fiant meliores? Quòd quidem eſt etiam alius modus donorum oblationis quàm prius dixi, per quem hæc dona fiunt etiam ſanctorum, quando Deo tanquam pro gratiarum actione offeruntur, quòd eis perfectionem & cõſummationem dederit, ſunt enim Dei dona, vt quæ ei donantur. Sunt & fidelium, vt pote ijs qui auxilio indigent, vt auxilia: ſunt etiam ſanctorum, quod eorum gratia Deo donatur.

Quòd enim mea gratia datum eſt, ego accipio, quicunque is ſit qui accipit. Non enim omnia quæ nobis vndecunque donantur, noſtris manibus accipimus, ſed etiam amicorum & familiarium, & vt ſemel dicam, omnium quibus donator donat, vt nobis rem gratam faciat. Propterea etiam Dominus, pauperibus accipientibus, quia qui eis ſuppeditant, eius gratia hoc faciunt, ipſe ſe dicit accipere. Ita etiam ſancti hæc dona accipiunt, quòd eorum gratia Deo donantur. Quemadmodum enim propter Chriſti dilectionem illud fit, ita hoc etiam propter dilectionem ſanctorum. Quia enim valde eos diligimus, eadem bona noſtra eſſe ducimus, & eis de felicitate gratulamur tanquam ipſi bonorum participes. Ita etiam gaudentes donis ipſis à Domino datis, gratias agamus ei qui dedit, & pro gratiarum actione dona offerimus.

Non propter hoc autem solum ij dona accipiunt, quòd propter eorum dilectionem fit donorū oblatio, sed quòd hoc etiam est eis iucundissimum & longè gratissimum, dico autem quòd Deus per ipsos gratias accipit, & glorificatur. Quemadmodum enim est maximum peccatum malorum hominum, quòd blasphematur nomen Dei per ipsos, ita sanctis est magnum beneficium, & magno studio appetendum, quòd per ipsos Deus glorificatur. Hoc & cum corpore viuentibus erat perpetuum certamen, postquā in cœlum migrarunt, continuum est opus, & voluptas, & illius beatitudinis caput. Si enim quando bona eis in spe solum erant, Deo gratias perpetuò agebant, & omnia ad eius gloriā faciebant, cuiusmodi oportet eos in talibus existimare, quando multò maior quidē est ei gratitudo & beneficij recordatio, cùm omni iam virtute perfecti sint, bona autem non sperant amplius, sed ipsa experientia discunt Domini benignitatem: quādo vident quales ex qualibus facti sunt, pro terrenis soles, pro seruis contemptis honorati filij, & regni cœlestis hæredes, pro reis, potentes vel alios è reis eximere, per eā quam habent apud Iudicem dicendi libertatem. Propter ea nulla est, inquam, eis Deum laudandi satietas. Vnde nec existimant seipsos solos sufficere ad agendas gratias. Vnde volunt etiam omnes Angelos & homines ad eius laudem celebrandam habere adiutores. Vt eorum debitum gratiarum scilicet Deo actio, eò propius pro dignitate soluatur, multiplicata per laudatorum additamentum. Et hoc testantur sancti Azatiæ filij, qui cùm ignem vicissent, & eam tunc gratiam à Deo accepissent, quando quidem oportebat ipsos propter hanc admirabilem & inopinatam salutem Deo gratias agere, qui eos seruauerat, & eum laudare, non satis habuerunt, si ipsi soli laudarent, nec suum auxilium sufficere existimarunt, sed etiam Angelos conuocarunt, & omnia hominum genera, & cœlum ipsum, & solem, & astra, & terram, & montes, & omnia rationis & animæ expertia, & omnem, vt semel dicam, creaturam. Tantum est Deum laudandi apud sanctos desiderium, etiam adhuc cum corpore viuentes, & & multo magis postquam à corpore discesserint.

Vnde si quis eorum recordatus, eorúmque honoris beatitudinis & gloriæ, Deum qui eos coronauit laudauerit, tribuit eis gratiam omnium gratiarum præstantissimam, & maximè quando non solis vocibus laudem celebrat, sed etiam donorum pro gratijs agendis oblatione, & donorum Deo adeò acceptorum & preciosorum supremo honore. Tunc enim, quemadmodum ipse Seruator propitius ipsa suscipiens, & super omnem cultum legalem, suum corpus & sanguinem retribuit: ita etiam ipsi eis gaudentes, vt nullo Angelorum, quibus ipsos colere videmur, totos seipsos nobis præbent ad ferendum auxilium in omni re quæ nobis cōducit. Dominum enim suum omni & parte imitantur.

Cap. 49. Aduersus eos qui dicunt sanctorum quæ fit in sacro mysterio, memoriam esse sacerdotis pro eis ad Deū supplicationem.

Sed hic nonnulli decepti sunt, non gratiarum actionem, sed pro sanctis ad Deum supplicationem, eorum memoriam esse putantes, nescio vndenam accepta hac cogitandi occasione. Neque enim ex ipsis rebus est hæc credere consentaneum, nec ex ipsis verbis sacrificij. Et quod rerum quidem verisimilitudo multum abest vt E hæc concedat, hinc apertum est. Si enim pro sanctis orat Ecclesia, illa omnino orauerit, quæ semper orare consueuit. Quænam autem sunt quæ orantur ijs qui dormierunt? Remissio peccatorum, regni hæreditas. Qui es in sinu Abrahæ cum consummatis sanctis. Hæc sunt oratio Ecclesiæ. Præter hæc nihil eam orantem inuenetis ijs qui emigrarunt. In his definita est nostra ad Deum supplicatio. Non enim quicquid desiderauerit quispiam, id etiam fas est orare. Sed hic quoque lex est & terminus quem non licet transgredi.

Quid enim orabimus, vt oportet, nescimus, inquit, sed ipse spiritus interpellat pro nobis: hoc est, quæ orare oportet nos docet, ita enim Ecclesiæ doctores acceperunt. Considera ergo, si præter ea quæ dicta sunt, in omnibus sacrorum mysteriorum celebrationibus inueniri A possit orans Ecclesia, & non inuenies. Ergo orabant quidem ijs qui rei non sunt, remissionem peccatorum, tanquam adhuc reis & obligatis. Orabant autem sanctis, tanquam non sanctificatis, cum sanctis requiem. Orabāt perfectis consummationem, tanquam nondum cōsummatis, & sic necesse est eos alterutrum peccare. Vel enim confitentes beatitudinem & perfectionem sanctorum, lubentes volunt apud Deum nugari, & inanem pro eis orationem contexere, quòd est virorum diuina ludibrio habentium, potius quam sacerdotum, vel seriò facientes orationes, tanquam existimantes se sanctos per eas iuuare, eorum gloriam inficiantur, quòd est blasphemare non ipsos tantum, sed etiam Deum ipsum, vt qui promissa non seruauerit quæ promisit, se eos glorificaturum, & regnum impertiturum: vel potius vtrumque B est manifesta blasphemia: hoc quidem tanquam omnino negantium sanctorum beatitudinem: illud autem, tanquam facientium ea quæ faciunt qui negant. Quos enim beatos esse credunt, vt qui in filiorum ordinem relati sunt, & ipsius regni hæredes eos nullo esse munere affectos & inhonoratos & reos, eo ipso quo pro eis talia precantur, testantur. Ita ergo harum rerum gratia absurdum esse videtur, si quis existimet Ecclesiæ pro Sanctis ad Deum oblationem esse supplicatoriam. Videamus autem etiam ipsa verba. Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum pro ijs qui in fide requieuerunt, maioribus, patribus, Patriarchis, Prophetis, Apostolis, prædicatoribus, Euangelistis, Martyribus, Confessoribus, continentibus, & omni spiritu in C fide consummato, præcipuè sanctissima, intemerata, gloriosa Domina nostra, Deipara & semper virgine Maria, sancto Propheta præcursore & Baptista Ioanne, Sanctis & benedictis Apostolis: & omnibus Sanctis: quorum precibus respice nos Deus, & memento omniū qui dormierunt in spe resurrectionis & vitę ęternæ, & fac illos quiescere vbi respicit lumen vultus tui. Hęc sunt verba in quibus nulla continetur pro sanctis ad Deum supplicatio, nec eis sacerdos quicquam consuetum precatur. Sed aliorum quidē fidelium qui dormierunt, faciens memoriam, statim adijcit pro eis orationem: Fac eos, inquit, requiescere, vbi respicit lumen vultus tui. In sanctis autem totum est contrarium. Nō enim pro eis facit intercessionem, sed ipsos potius intercessores statuit. Quum enim D dixisset, & sanctos annumerasset, adijcit. Quorū intercessionibus visita nos Deus. Quòd autem maximè ostendit non orationem aliquam & supplicationem, sed pro sanctis gratiarum actionem esse hæc verba, est quod etiam Dei mater in eo catalogo ponitur. Neque enim poneretur, si is chorus aliqua intercessione egeret, vt quæ est vltra omnem intercessionem, non solum humanæ hierarchiæ, sed etiam Angelorum, quum sit ipsis etiā sanctissimis mentibus incōparabiliter sanctior. Atqui Christus est, inquit, qui hoc peragit sacrificium. Quid ergo mirū: si etiam pro sanctis & matre intercesserit? Sed hoc nullam habet rationem. Non est enim hic modus intercessionis Christi. Fuit enim intercessor Dei hominum, sed non verbis quibusdam & precibus, sed seipso, nempe quòd cùm Deus & homo esset, Deum hominibus coniunxit communem terminum, seipsum vtrisque naturis inijciens. Existimare autem ipsum, per preces quæ fiunt in sacrificio, semper intercedere, est omni blasphemia & absurditate plenum.

Et si enim ipse est qui peragit sacrificium, non tamen omnia quæ illic dicuntur & fiunt, ei attribuemus. Mysterij enim opus & finem, sacrificari scilicet, & sanctificari fideles, ipse est solus qui peragit. De his autē preces sunt orationes & supplicationes sacerdotis. Illa enim sunt Domini: hæc vero serui, & hic quidem precatur: ille verò preces perficit, & Seruator quidem donat: sacerdos verò pro ijs quæ data sunt, agit gratias, & sacerdos quidem offert: Dominus verò dona accipit. Offert enim etiam Dominus, sed seipsum patri, & dona hæc quando ipsa facta

cta fuerint, quando in eius corpus & ſanguinem conuerſa & mutata. Quia enim ſeipſum offert, ideo dicitur idem eſſe & qui offert, & qui offertur & ſuſcipit. Offerens quidem & ſuſcipiens vt Deus, oblatus autem vt homo: Panem autem & vinum, dum adhuc dona ſunt, offert quidem ſacerdos, ſuſcipit autem Dominus, & quid agens dona ſuſcipit? Ea ſanctificans, in ſuum corpus & ſanguinem mutans. Hoc enim eſt ſuſcipere proprium, & familiare efficere, vt dictum eſt. Hic eſt modus quo Chriſtus hoc ſacrificium celebrat. Hæc ſunt quæ ei ſacerdotium conſtituunt. Si autem præter ea quæ dicta ſunt, etiam orationes quæ fiunt in myſterij celebratione, vel omnes, vel aliquas Chriſti voces eſſe dixerit, nihil hac in re ab impijs differet, qui eius gloriæ detrahere auſi ſunt. Lege omnes orationes & ſcies verba illa omnia eſſe ſeruorum verba. Lege etiam eam in qua ſanctorum meminit, quam audent Chriſto tribuere, & inuenies nihil illic conuenire filio, qui eſt patri honore æqualis: omnia autem ſeruorum. Primum enim non in vna perſona, ſed communis eſt generis gratiarum actio, vt qui peccarunt, & non ſunt deſpecti à Dei miſericordia & clementia, agunt gratias: & gratiarum actio, non ad patrem ſolum, ſed etiam ad filium eius & ſanctum Spiritum: & Dei matris tanquam Dominæ ſerui meminerunt, & eius & ſanctorum interceſſionibus, vt à Deo viſitentur, & eorũ cura habeatur, petunt. Hæc autem quidnam commune habent cum vno Domino vnigenito Dei filio, peccato non obnoxio, omnium Domino? Gratias agimus, inquit, tibi, & filio tuo vnigenito. Chriſtus ergo gratias agit filio Dei vnigenito, & ecce, duo erunt filij, vt voluit inſania Neſtorij, adeo eſt impium & ſtultũ exiſtimare Chriſtum pro ſanctis intercedere, eiuſmodique legationis & interceſſionis munus ei tribuere. Oſtẽſum eſt autem hæc ne eſſe quidem ſacerdotum. Reſtat ergo hæc verba non eſſe ſupplicationem, ſed gratiarum actionem. Certè, inquit, ſed non permittit dictio, quæ apertè ſupplicationem indicat. Pro enim præpoſitio hoc vult ſignificari, non omnino, non ſemper enim eum qui rogat, oſtendit. Non enim ſolum quando ſupplicamus, ſed etiam quando gratias agimus, hac dictione vtimur. Et hoc ex multis ſciri poteſt, & ab ipſa etiam propoſita oratione. Pro his omnibus, inquit, tibi gratias agimus & vnigenito tuo filio & Spiritui ſancto, pro omnibus quæ ſcimus & quæ neſcimus, tibi gratias agimus. Agimus tibi gratias etiam pro hoc ſacrificio, quod ex noſtris manibus ſuſcipere dignatus es. Videmus hanc dictionẽ proponi etiam in gratiarum actione. Ad hunc itaque errorem nulla relinquitur excuſatio. Ita ergo fieri non poteſt vt ſit ſupplicatoria ſanctorum commemoratio. Eam autem verſari in gratiarum actione, hoc ipſum oſtendit, quod non eſt ſupplicatoria. Duorum enim alterum neceſſe eſt ea vel ſupplicari, vel gratias agi.

Et hic duobus modis apud Deum commemorationẽ facimus bonorum quæ nobis à Deo fiunt, vel vt ea accipiamus, vel quod ea iam acceperimus. Et eſt illud quidẽ ſupplicatio, hoc verò gratiarum actio. Oſtendit autem hoc etiam, quod Dei in homines donorum ſit longè maximum, ſanctorum conſummatio, & ideo non ipſi Eccleſiam hoc nomine gratias agere eſſet nefarium. Et quid dico eſſe donorum maximum, ſanctorum conſummationem? Hæc certè eſt vniuerſum Dei donum.

Omnium enim bonorum quæ in noſtrum fecit genus, hic eſt finis, hic fructus, chori ſanctorum, & hac de cauſa cœlum nobis eſt fabricatum, terra, & quicquid videtur: propterea paradiſus, propterea Prophetæ, propterea ipſe Deus in carne, & Dei ſermones & opera, & paſſiones, & mors, vt à terra, in cœlũ migrent homines, & regni quod illic eſt, fiant hæredes. Si eſt ergo omnino gratiarũ actio in ſacro myſterio, & hęc dona tam in gratiarum actione quã in ſupplicatione verſantur, omnino neceſſe eſt gratiarum agendarum & ſummam & cauſam eſſe, ipſos ſanctos conſummatos.

Omnino autem quid in nobis cauſa eſt gratiarum actionis; an non quod acceperimus quod petimus? Cuius hoc clarum eſt. Ergo idem eſt propter quòd gratias agimus, & quòd petimus. Quid ergo petit à Deo Eccleſia? Quòd ab ipſo petere iuſſa eſt. Eius regnum, videlicet vt fideles eius ſint hæredes: vt fiant ſancti, ſicut is qui eos vocauit, ſanctus eſt. Si hæc autem, à Deo rogat & poſtulat, clarum eſt quod pro ijs ipſis quoque agit gratias. Orat vt fideles in ſanctitate perficiantur, & propterea pro ſanctis iam perfectis & conſummatis, ei qui perfecit, gratias agere eſt neceſſario conſentaneum. Propter hanc pro ſanctis gratiarum actionem, hoc ſacrum myſterium Euchariſtia dicitur. Etſi enim aliorum quoque multorum hic mentionem faciat, ſancti tamen ſunt finis omnium, & pro quibus illa petuntur. Vnde quando pro illis agit gratias, agit gratiam pro ſanctorum perfectione. Quemadmodum enim quæcunque fecit Dominus, ea fecit vt chorum ſanctorum ſtatueret, ita etiam Eccleſia, vbi illum laudat pro omnibus, ad ſanctorum chorum reſpiciens hoc agit. Ea de cauſa quando tradidit ſeruator ſacramentum, patri gratias agens tradidit, quòd per ipſum nobis cœlum eſſet aperturus, & hunc primogenitorum cœtũ illic congregaturus. Eum imitans Eccleſia, nõ ſolum ſupplicantem, ſed etiam gratias agentem facit donorum oblationẽ. Et hoc quidem aliunde oſtendit, maximè autem ex oratione, in qua totius ſacrificij ſcopus continetur. Cum enim recenſuiſſet omnia quæ nobis à Deo data ſunt, & gratias egiſſet pro omnibus: & poſtremò addidiſſet Domini in carne aduẽtum, & huius ſacramenti traditionem, & quod nobis quoque hoc iuſſit facere, ſubiunxit, Recordantes ergo ſalutaris huius præcepti, & omnium quæ pro nobis facta ſunt, crucis, &c. & enumeratis deinceps omnibus quæ crucem conſecuta ſunt, deinde dicit, Tua ex tuis tibi offerimus: de omnibus, & per omnia, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus Domine, & oramus te Deus noſter. Vides? Beneficiorum, inquit, recordantes, hanc tibi donorum oblationẽ facimus, hoc autem eſt gratias agere, pro bonis iam nobis donatis, donis benefactorem honorare. Deinde etiam apertius oſtendens gratiarum actionem, ait, Offerentes oblationem hanc, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus Domine, & rogamus te, Deus noſter.

Hoc ergo eſt inſtitutum donorum oblationis, laudare, gratias agere, ſupplicare, vt à principio diximus, vt eadem & in ſupplicatione & in gratiarum actione verſetur, Et hęc facimus, inquit, duorum recordantes, & præcepti quod nobis dedit, dicens: Hoc facite in meam recordationem: & omnium quæ pro nobis facta ſunt. Beneficiorum enim, vt ſemel dicam, recordatio nos ad retributionem adhortatur, & ad aliquid omnino offerendum ei qui nos prior innumerabilibus beneficijs ſic affecit. Præcepti autem memoria, & ipſa forma retributionis nos docet, quænam ipſi dona offerre oporteat. Illam ipſam oblationem admittimus, quã ipſe vnigenitus tibi oſtendit Deo & Patri, & gratias agimus, quia ipſe etiam eam oſtendens egit gratias. Propterea ad hanc donorũ oblationem nihil dono afferimus. Neque enim dona ſunt noſtra opera, ſed tua omnium opificis. Nec noſtrum eſt inuentum hæc colendi forma, ſed neque noſtra ſponte hoc voluimus: neque dono & ex nobis ipſis ad eam impulſi ſumus: ſed ipſe docuiſti, ipſe adhortatus es per vnigenitum. Et ideo quæ tibi offerimus, ex tuis quæ nobis dediſti, tua ſunt in omnibus & per omnia. Ita etiam pro ipſa qua aguntur gratiæ oblatione, aliam rurſus gratiarũ actionem Deo debemus, quia nihil eius noſtrum eſt, ſed tota eſt illius donum, & hoc ipſum quod id volumus & operamur, idem eſt qui in nobis operatur, vt ait diuinus Apoſtolus. Propterea hoc quoque in orationibus dicitur: Gratias agimus tibi pro ſacrificio, quod è noſtris manibus ſuſcipere dignatus es. Quæ ergo docent, ſanctorum in ſacrificio commemorationem non eſſe ad Deum pro ipſis ſupplicationem, ſed gratiarum actionem, hæc ſunt.

Cap. 50. Quot modis fit in sacrificio sanctorum commemoratio, & quæ differentia.

Videamus autem quoties & in quo sacrificij loco fit hæc commemoratio. Fit enim bis: primum quidem in eius principio, quando dona offeruntur: secundo autem, quando sacrificantur.

Quia enim duplex est oblatio, hæc quidem tanquam solummodo donorum, & munerum, vt antea dictum est: illa autem tanquam sacrificij, necesse est etiam eos pro quibus offeruntur & primæ & secundæ oblationis meminisse. Itaque quemadmodum in prima, In recordationem, inquit, Domini & Dei Seruatoris nostri Iesu Christi, ita etiam in secunda, Recordantes ergo eorum quæ pro nobis facta sunt, crucis & aliorum quæ Christus pro nobis sustinuit. Quæ enim hic sibi vult crucis memoria & aliorum quæ crucem consecuta sunt, hoc illic est Domini commemoratio. Non enim, vt miracula facientis Seruatoris, sed vt crucifixi & morientis, tunc Sacerdos meminit, vt in illo loco per multa ostensum est. Et rursus sicut in prima, Ad gloriam sanctissimæ, ad intercessionem sanctorum dicit, ita etiam in secunda, pro sanctis omnibus, præcipuè sanctissima. Sicut enim illic excellentiam ostendit, eam alijs omnibus præferens, ita hic quoniam post aliquos alios eius meminit, illud præcipuè adijcit: & quemadmodum in prima, post sanctos, eorum qui agebant misericordia meminit: & pro quibus supplicat, viuorum & mortuorum: ita etiã in secunda. Est autem differentia: in secunda enim narrat oblationem, dicit enim. Offerimus tibi hunc cultum rationalem & simul etiam ponit causas oblationis, vel prius dicens, vel subiungens memoriæ passionum Seruatoris, memoriam sanctorum.

In prima autem ponit solas causas oblationis: In memoriam Domini, in gloriam sanctissimæ, & quę sequuntur. In quibus meminit & eorum pro quibus agit gratias, & eorum pro quibus supplicat. Quæ est ergo ratio, quod in hoc quidem facto se offerre ostendit? De pane enim detrahens, id Deo offert: & ideo non opus fuit verbis quæ hoc significarent: in secunda autem oblatione nihil facere cernitur, sed fit quidem oblatio, fit autem inuisibiliter. Gratia enim sacrificium latenter operatur per sacramentales orationes sacerdotis. Opus ergo fuit verbis, quæ prædicarent eam, quæ non apparebat, oblationem.

Cap. 51. Cur sacerdos vocat sacrificium, cultum rationalem.

EA de causa eum etiam vocat cultum rationalem aut verbalem, quod nullum inducit factum, sed solis vtens verbis sacramentalibus, hanc offert oblationem. Prima enim oblatio, est factum quod fieri potest ab homine, & ideo quum fiat ab homine, actiuus cultus fuerit. Secunda autem, mutatio donorum in diuinum corpus & sanguinem, quæ est sacrificium, cùm sit supra vires humanas: operatur enim gratia, orat autem solum Sacerdos. Vnde & si re vera opus est & factum sacrificiũ: sed tamen quia ipse nihil agit, sed tantum dicit, meritò non actiuum, sed rationalem aut verbalem cultum se offerre dicit.

Cap. 52. Quare Eucharistia solum vocetur mysterium.

ILlud quoque est operæprecium quærere. Quoniam enim sacrum mysterium in gratiarum actione & supplicatione versatur, cur non etiam vtrumque, sed Eucharistia, hoc est gratiarum actio tantum dicitur? Ab eo quod est amplius, plures enim sunt causæ gratiarũ actionis quàm supplicationis: plura enim accepimus, quàm ea sunt quibus adhuc opus habemus. Hæc enim pars, illa verò totum.

Quæ enim rogamus accipere, pars sunt eorum quæ accepimus.

Omnia enim accepimus, quod ad Deum attinet, & nihil prætermisit quod non dederit, sed hæc quidem assequendi nondum tempus habemus, sicut est corporum incorruptibilitas & immortalitas & regnum in cœlis: illa verò accepta non retinemus, sicut est remissio peccatorum & alia dona, quæ per sacramenta nobis suppeditantur, alia autem perdidimus, quia malè vsi sumus, ne reddamur deteriores, sicut consolationem & sanitatem & diuitias, quibus tanquã deliciarũ & nequitiæ instrumentis vsi, non ad lucrum maius, vt Iob, præsentibus bonis

A priuamur. Vnde clarum est: quod supplicationis nullum locum reliquit Deus: agendarum autem gratiarum occasionem omnem suppeditauit, sed nos nobisipsis inopiã propter socordiam parantes, egemus supplicatione. Videamus enim de quibus supplicamus. De remissione peccatorum? sed eam copiosam accepimus absque vllo nostro certamine & contentione, per sacrum baptismũ, cur ergo eam rursus petimus? Quia rursus peccatis obnoxij facti sumus. Sed quæ nam causa est quod obnoxij sumus? Nos ipsi. Ergo nos etiam supplicationis causæ sumus. Præterea de regno, vt eius hæredes simus, supplicamus? atqui data est nobis hæreditas. Et enim filij Dei facti sumus, qui regno indutus est. Quis enim hæres, nisi

B filius? Quid autem rerum paternarum hæredem effugit? Nihil. Quomodo ergo petimus id quod iam datum est? Aliena à filiorum adoptione perpetrauimus, postquam ex Deo nati sumus & ad eum honorem peruenimus: pro filijs mali serui facti sumus, & propterea tanquam de re aliena & quæ nihil ad nos pertinet, supplicamus.

Ergo nos quoque huius supplicationis nobis causæ sumus. De bonis autem corporalibus iussit Dominus, Petite primum regnum Dei & iustitiam, & hæc omnia adijcientur vobis, &, Ne sitis soliciti de nutrimento, & de indumentis, & pater vester cœlestis quicquid opus fuerit suppeditabit. Nos autem quando eis egemus, vel propter socordiam & infelicitatem nostram hoc patimur, & quod de eis præceptum non seruamus: & tunc

C egestas nostrum est opus, & quæ propter eam fit supplicatio. Vel propter Dei prouidentiam & benignitatem, sicut Iob, vt maiora & præstantiora bona consequamur. Et tunc illa egestas Dei opus est: non præbet autem orationis aut supplicationis, sed glorificationis & gratiarum actionis materiam.

Quemadmodum Iob dicebat: Sit nomen Domini benedictum in sæculum sæculi. Vides quod omnia quæ à Deo in nos proficiscuntur, nos ad glorificationem & gratiarum actionem tantum deducunt, orationum autem & supplicationum nos causæ sumus. Propterea omnium bonorum & corporis, & animæ, in nostris ad Deum interpellationibus memoriam facientes, ad gratiarũ actionem omnium commemorationem facimus, siue ea no-

D bis adsint siue non adsint. Ille enim semel dedit omnia, & apud se nihil reliquit.

Et hoc sciens Beatus Paulus iussit pro omnibus gratias agere, scribens: Semper gaudere in omnibus gratias agite. Hac de causa perfectissimam & exactissimam nostrã cum Deo collocutionem, mysterij communionis celebrationem, in quo mentionem facimus, non huius vel illius gratiæ sed omnium, vt semel dicam, Dei bonorum & quæ actu nobis sunt & futura sunt, Eucharistiam, hoc est gratiarum actionem, nominare erat consentaneum, non ex ijs, quæ in miseria versantes, & eam implorantes rogamus, sed ex ijs, quæ Deus in nos confert beneficijs; nec ex nostra paupertate, sed ex diuitijs illius benignitatis, Quia enim in ea Deo supplicamus, & gratias agimus: sed gratiarum quidem actio, Dei opus est, vt dictum est:

E supplicatio verò humanæ imbecillitatis: & gratiarum quidem actio, propter plura: supplicatio verò, pro paucioribus. Illa enim propter omnia, vt semel dicam, bona: hæc verò, in nonnullis: propterea oportebat ex melioribus & pluribus ei nomine imposito, appellare Eucharistiam. Ita enim etiam homo dicitur animal ratione præditum, licet sit alicuius particeps quod caret ratione, vt qui à meliori & maiori parte vocetur, & maximè quia primus qui id ostendit, Dominus noster Iesus Christus, non supplicans, sed solum patri agens gratias, hoc mysterium peregit & tradidit: & ea de causa, quod illud esse accepit, hoc vocat, Eucharistiam nominans. Et hæc quidem hactenus.

SACERDOS

De communi propter sacramentorum communioné gratiarum actione, & vltima oratione. Cap. 53.

SACERDOS autem eos qui sunt sacramentorum participes, pro participatione iubet agere gratias Deo qui impertiit, idque non ociose, neque obiter & socorditer, sed attentè & diligenter. Hoc enim sibi vult illud, Recti, non iacentes, nec sedentes, sed animam & corpus ad ipsum intendentes. Deinde cùm alia quoque quæ consueuerunt, Deum orare suasit, egreditur ab altari & stans ante fores, legit quæ fit pro omnibus orationem. Hic autem illud notandum est quomodo post sacrificium, & quæ fit propter ipsum glorificationem, tanquam omnibus quæ Deo debebantur peractis, cum Deo conuersationem, & illam altitudinem veluti relinquens, ad hominum allocutionem videtur paulatim descendere, idque sanctè, & vt decet Sacerdotem. Etenim orans hoc facit, & modus orationis & locus ostendit eum descendere.

Prius enim ad altare, & apud se, & nullo audiente, & ad Deum intentus, orat, nunc autem ab altari egressus, & in medio populi existens, omnibus audientibus, pro Ecclesia & omnibus fidelibus communem facit orationem.

Deinde etiam oblatum panem, ex quo sacrum panem abscidit, in multa diuisum tradit fidelibus, vt qui sanctus sit, eo quod templo fuerit dedicatus & oblatus: illi autem cum omni reuerentia suscipiunt & dexteram deosculantur, vt quæ sanctissimum seruatoris corpus recenter tetigerit, & quæ ex eo procedit sanctificatio-

A nem & susceperit, & iis qui attingunt impertiri credatur. Interea autem eum quoque qui illis horum bonorum auctor est & suppeditator, glorificant, & glorificatio scripturæ, Sit nomen domini benedictum, & quæ sequuntur. Et cum hoc sæpè clamauerint, Psalmum postea legunt, plenum glorificatione & gratiarum actione. Quis est autem Psalmus? Benedicam Dominum in omni tempore. Pane autem distributo, & psalmo peracto, precatur Sacerdos populo vltimam precationem, non solum ab altari disiunctus, & omnibus audientibus, sed etiam ad ipsam multitudinem dirigens verba orationis, maiorem nunc quàm antè ostendens cum multis consuetudinem.

Quæ est autem oratio? Vt misericordiam assecuti seruemur, vt qui in domo nihil afferre possimus quod sit B dignum salute, sed ad solam respicientes eius qui seruare potest benignitatem & clementiam. Propterea enim hic etiam multorum meminit intercessorum, qui ad hoc nobis laturi sunt auxilium, & ante omnes, sanctissimæ Dei matris, per quam & ab initio misericordiam sumus consecuti. Proœmium autem orationis, Christus verus Deus noster. Non ex adulterinis & iis qui falso nomine appellantur, quos multos aliquando coluimus, sed quē postea vix inuenimus, Verus Deus noster: propterea etiam illi conuenit, tanquam Deo omnis gloria, soli honor & adoratio, qui est cum patre eius principio carente, & sanctissimo & bono & viuifico eius spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen.

ORDO INSTITVENDI DIACONVM, VIDELICET QVOMODO MINISTRAT DIACONVS CVM SACERDOTE IN MAGNO VESPERTINO ET DILVCULO & Liturgia, compositus & expressus à Philotheo Episcopo Constantinopolitano.

Fuit Philotheus Constantinopolitanus Episcopus, de quo plura scripta extant apud Ioannem Cantacuzenum lib. 4. hist. Sedit in schismate Græcanico. Vide quoque apparatum sacrum Possevini. Huius Philothei extant varia opera Græca in Bibliotheca Bauarica, num. 94.

CAPVT PRIMVM.

SCIENDVM quod nusquam alias induitur in vespertino & diluculo, nisi in vespertinis Sabbathorum & diluculis dierum Dominicalium totius anni. Similiter in vespertinis & diluculis festorum Dominicalium & Dei Matris. Pariter induitur in vespertinis & sanctissimis diebus Sanctæ & magnæ quadragesimæ & in die festo annunciationis & in vigilia sanctæ passionis, & prorsus in omnibus vespertinis habētibus introitum. Pariter est, & in diluculis in quibus cautatur magna doxologia. In omnibus verò liturgiis totius anni si vult ministrare & adueniente tempore abit sacerdos cum diacono, & ambo tres pœnitentias faciunt coram imagine Domini nostri Iesu Christi, omnibus sedentibus fratribus faciunt, quinetiam pœnitentias tres coram imagine Deiparæ virginis, in medio templi vnam, & in choro vnam, & postea ingrediuntur sacrarium. Et accepto Diaconus stæchario, & horario ter versus orientem adoratione facta accedit ad sacerdotem, & dicit: *Benedic, Domine, stæcharium & horarium.* Et sacerdos benedicit ipsum, dicens: *Benedictus Dominus noster nunc & semper & in sæcula.* Deinde induit vterque suas stolas. Hoc nunc non sic fit: Verum sacerdos solus adorat & solus incendit tantum superhumerali indutus, lectore facem tenente & *Iubete* exclamante. Diaconus verò induitur circa tertiam antiphonam Psalterij, & dicit paruam collectā.

A Quod si non est versuum repetitio, induit se postquam primus Psalmus dictus est, & dicit magnam collectam: & præeunte Diacono cum cereo, sacerdos sacris ianuis egressus solito more totum templum incendit, Diacono ante sanctas valuas exclamante, *Iubete*, omnibus erectis dicente. At postquam totum suffumigauerit templum sacerdos, egreditur & in vestiarium se confert, vbi illic incendens, ingreditur per speciosas portas: & cum cantu exclamat, *Domine miserere*: rursusque sanctis imaginibus thure aspersis, ingreditur per sanctas portas, & incenso supra sanctam mensam effuso, exclamat: Gloria sanctæ & consubstantiali ac viuificæ, atque indiuiduæ Trinitati, assiduè nunc & semper & in sæcula sæculorum. Et post *Amen*, monachus ad hoc ordinatus cantat primum Psalmum. Verum sacerdos sacris ianuis clausis stat intra sanctum tribunal. At cum incipiunt cantare illud: Te manum tuam aperiente exit cum canonum ma- B gistro, & faciunt pœnitentiam. In medio vnam, & sic reuertitur sacerdos ad proprium locum. Et tunc canonum magister dicit versus in medio templi stans. Verum cùm cantant illud: Omnia in sapientia fecisti, discedit sacerdos, & dicit preces lucernarij, stans ante sanctas valuas, idque conspicuus, & postquam omnia compleuit, dicit magnam collectam. Hæc quidem ita sunt disposita dum vigilia est: quod si non est vigilia, nihil tale fit, neque pœnitentias agunt, neque ante sacerdos incendit, neque sanctæ valuæ aperiuntur, sed ante ipsas sanctas

portas inconspicuus stans, solo ceruicali indutus, exclamat illud, *Benedictus Deus noster, assiduè nunc & semper & in sæcula sæculorum*. Et monachus ad hoc destinatus incipit primum Psalmum, Infusionem, Et dicit sacerdos preces lucernarij. Et post completorium, dicit sacerdos vel diaconus stans in loco assueto, magnam collectam, In pace Dominum oremus, & reliqua.

Sciendum quod sanctæ portæ nunquam aperiuntur nisi in initio magnarum vesperarum, cum solus incendit sacerdos in omnibus introitibus scilicet vesperarum & liturgiæ sancti Euangelij: Similiter aperiuntur dum dicitur, Accedite, vsque ad complementum diuinæ liturgiæ seu Missæ.

Sciendum præterea quod si non gestauerit diaconus in initio vesperarum, si est stichologia, id est, versuum repetitio, induitur cùm cantatur tertia Antiphona Psalterij: sin minus, induitur cum cantatur primus Psalmus, vt dictum est, sic autem induit se: facit pœnitentiam adstāti, & per obliquum, ingreditur in sanctum suggestum, vbi inuenit sacerdotem stantem: Nam ipse prius ingreditur, & accipiens stæchoriam eius diaconus, accedit ad sacerdotem & dicit: *Benedic, Domine, stæchoriam eius. Diaconus accedit ad sacerdotem & dicit: benedic, Domine stæcoriam cum horario*. Et sacerdos benedicit, dicens: *Benedictus Deus noster nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen*, & sic ipso indutus diaconus finita stichologia, exit, & in consueto loco stat, & paruam collectam dicit: Iterum atque iterum in pace Dominum oremus, & reliqua. Et tunc exclamat sacerdos, *Enim* tua est potentia, & tuum est regnum, & virtus & gloria Patris & Filij & Spiritus sancti, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Et sic cantatur Psal. ille: Domine clamaui. Et versus solito more. Quibus ad finem perductis & decantatis, accipiens diaconus thuribulum & thus in ipsum coniiciens, accedit ad sacerdotem qui est in sancto suggestu, & & dicit. Benedic Domine: & respondet sacerdos: Benedictus Dominus noster nunc & semper & in sæcula sæculorum. Et tunc incendit diaconus sacrarium, & totum templum: Et cōuertens se deponit thuribulum hic expectans. Cum verò cantauerit gloria & tunc ingreditur sacerdos & induit peritrachelium & fascidam & casulam, & fit introitus. Accipiens enim diaconus thuribulum & thus immittēs, petita, vt diximus, à sacerdote benedictione, exit cum ipso sacerdote per portam quæ tendit versus austrum, sanctis ianuis apertis & prætereuntibus lectoribus duobus cum facibus ac diacono cum ipsis tenente incensum. Egreditur etiam retro sacerdos demissam portans casulam: & sic abeunt in assuetum locum. Vbi lectores manualia deponunt in medio templi hinc inde. Verum sacerdos stat è regione sanctarum valuarum: stat etiam & diaconus à dextris sacerdotis parum obliquè & aliquantum se inclinans tribus digitis dextræ manus horiarum tenens dicit secretè, ita vt solus audiat sacerdos, *Dominum oremus*. Tunc sacerdos secretè hanc orationem dicit *Vespere & mane & meridie*: Qua finita surgentes, & diaconus sacerdoti dicit, ostendens simul versus orientem cum horario quod tribus digitis dextris tenet: Benedic Domine sanctum introitum: & benedicit sacerdos versus, *Bendictus introitus sanctorum tuorum Domine*. Deinde diaconus discedit: & sanctæ imagini, quæ est in statione proxima, incensum dat etiam proximè, rursusque in loco in quo prius stabat, stat, expectans finem versus, quo completo ingreditur diaconus & stat in medio: & cruce cum thuribulo facta, exclamat, *sapientia recta* & subitò monachus ad hoc destinatus cantat, *lux iucunda*. Lectores verò iterum faces, quas tenent, tollentes præcedunt vsque ad sanctas valuas. At diaconus ingressus suggestū sanctum subsellij graduum sanctam mensam incendit: & sacerdos adorans ante sanctas valuas: ipsis salutatis ingreditur, & tunc sanctæ valuæ clauduntur. Postquam verò *lumen iucundum* ad finem perductum, est, dicit diaconus: *Attendamus*: & sacerdos, *Pax omnibus*. Et iterum, diaconus, *Cum sapientia attendamus*, & cantat lector quod

φαιλώνιον.

pertinet ad diem, quo completo diaconus egreditur, &
A collocatus in solito loco, dicit, *Dicamus omnes ex tota anima, & ex tota mente nostra, dicamus, & reliqua*. Et post exclamationem dicit sacerdos, *Pax omnibus*: Diaconus, *Capita nostra domino inclinemus*. Et dicit orationem: *Domine Deus noster qui inclinasti cælos*: & exclamat, *sit potentia regni tui benedicta*. Et post exclamationem cantatur versus orationis: Quibus decantatis ingrediens Diaconus accepto thuribulo & thure in illud proiecto, benedictione solito more à sacerdote petita, egreditur vnà cum sacerdote per Australem portam, clausis ante sanctis ianuis, & præeuntibus facibus. Deinde transeuntes per speciosas portas cum omnibus fratribus, stant in ambone. Et psallentibus fratribus, Diaconus solito more incendit. Deinde post complementum versuum stans in consueto loco, di-
B cit: *serua, Domine, populum tuum & benedic hæreditatem*: Et cantatur, *Domine miserere*, quadraginta vicibus. Postea rursum dicit Diaconus, *Iterum oremus pro piissimis, & à Deo custoditis Regibus*: & cantatur. *Domine miserere* per 30. vices: Et rursus dicit: *Iterum oremus pro remissione peccatorum huius serui Dei, sancti monachi, ac pro omni in Christo nostra fraternitate*, & reliquas postulationes. Deinde hoc pacto dicit sacerdos: *Pax omnibus*, Diaconus, *Capita nostra Domino inclinemus*. Et sacerdos conuersus ad occasum: stante Diacono à dextris ipsius & tribus dextræ manus digitis horariū tenente, dicit orationem hanc alta voce: *Domine multum misericors Iesu Christe Domine noster*, & cantatis de ordine versibus, præeuntibus etiam cereis, ingrediuntur omnes templum, & manualia ponuntur super vtrumque præparatum tetrapodium, in quo iacet cum frumento dis-
C cus, & quinque panibus, prout mos est offerre in Ecclesia. In vtriusque vero partibus disci, vasa duo sunt plena, vnum quidem vino, alterum verò oleo. Ac vinum ponitur ad sinistram, oleum autem ad dextram, sacerdos verò vnà cum Diacono stat intra speciosas portas, & cōpletis serie versibus, dicitur illud, *Nunc dimittis*, & Trisagion, id est, ter sanctus hymnus. Et post *Pater noster*, exclamat sacerdos, *Quoniam tuum est regnum*. Et cantatur dimissorium diei. Quod si est Dominicus dies, cantatur illud, *Deipara Virgo*. Si verò magni alicuius sancti recordatio, troparium sancti secundo iteratur &, *Deipara Virgo* semel. Quod si festū Dominicale est, aut Dei matris, quod ad festum spectat, ter dicitur. At postquam vltimum dimissorium cantatum est, elata voce & tamen lentè
D Diaconus benedictione à sacerdote superincenso petita in gyrum ac in modum crucis panem incendit. Deinde eum ducit: & rursum panes antè separatim. Verùm cùm appropinquat sacerdos, stat ad dextrum eius latus, Diaconus tribus dextræ manus digitis horarium tenens. Et postquam absolutum est troparium cū horario, quinque panes ostendens, dicit, *Dominum oremus*: & sacerdos orationem incipit: *Domine Iesu Christe Deus noster qui benedixisti quinque panes*: & postquàm cantatum est, & dictum à fratribus, *Benedicam Dominum*. Ingreditur Sacerdos vnà cum Diacono sanctum suggestum. At fratres Psalmum dicunt, vsque ad, *non minuentur omni bono*. Verùm sacerdos intra sanctum suggestum exclamat, *Benedictio Domini super nos sit ipsius gratia & benignitate nunc & semper & in sæcula
E sæculorum*: & sic exuunt sacras stolas & exeunt, & absoluta lectione, dicit sacerdos versum, *Sanctis precibus Patrum nostrorum*. Quod si non sunt vigiliæ, post absolutionem ex serie versuum, secretò ingreditur sanctum suggestū, Et post trisagion exclamat, *Quoniam tuum est regnum & potestas & gloria*, & cantatur dimissorium. Verum Diaconus extrà stans, post troparium exclamat, *Benedic*, & sacerdos intus, *Qui es Benedictus Dominus Deus noster nunc & in sæcula sæculorum*, & cantant illud: *Confirma Domine Reges*, & sacerdos dicit voce lenta, *sanctissima Deipara salua nos*, & fratres cantant *Venerationem*: & rursus sacerdos lentè. *Gloria tibi Deus spes nostra, tibi gloria*: & dicunt fratres, *Gloria & nune, Domine Benedic*: & sacerdos aperiens sanctas portas demissum phelonium gestans, Diacono extra ipsas à dextris stante & solito more horarium tenente, hanc

dimissionem

dimissionem dicit: *Christe verè Deus noster, intercessionibus intaminatæ tuæ matris, sanctorum & venerabilium Apostolorum miserere nostri & serua nos tanquam bonus & benignus & misericors Deus.* Quod si Dominicale festum est, facit dimissionē pariter ac in festo: Quod si magni alicuius sancti fit mentio, exclamat dum dimittit populum nomen ipsius sancti. Quod si est festum simplex, post dimissionem accipiens Diaconus incensum, egreditur vnà cum sacerdote præeuntibus cereis, & fit nihil in magno vespertino, si non est Dominica, nihil horum dicitur, sed post dimissionem in media nocte factam incendit sacerdos solito more, diluculò si est vigilia, post finem lectionis statim ad hoc ordinatus monachus dicit sextum Psalmum. Quod si non est vigilia, verùm dominica, cantatur modicus canon & ad finem dicitur illud, *Verè dignum est*, Sciendum quod in mesonyctico, id est, quod dicitur media nocte extra magnas portas fit magna ἐκ τένη, id est, extensio, & sacerdos stans ante sanctas portas facit magnam ἐκ τενῆ pro custodia ciuitatis huius, & cantatur, *Domine miserere*, quadragesies, & fit dimissio. Sacerdos verò sanctum suggestum ingressus & superhumerale accipiens solo velothyro aperto, exclamat, *Benedictus Dominus noster nunc & semper.* Et cantatur Trisagion cum consuetis Psalmis, & rursus Trisagion. At sacerdos dum cantat, incendit totum templum egrediens ab Australi parte & omnes etiam fratres & exclamat inter duo trisagia cum *Pater noster*, Etiam illud: *Quoniam tuum est regnum.* Debent autem diligentiam adhibere cantores & qui incendit, vt cum exclamat sacerdos, statim ante Iesu Christi imaginem prosteut. Postquam autem super omnem populum incensum dedit & absoluta sunt, quæ solito more cantantur troparia, in sancto suggestu exclamat sacerdos & dicit: *Gloria sanctæ, & consubstantiali & viuificæ & indiuiduæ Trinitati.* Et statim monachus ad hoc ordinatus incipit. 6. Psalmum. Cùm verò inceperit dicere, *Domine Deus salutis meæ*, discedit sacerdos & stat ante sanctas portas inconspicuus, & dicit secretè matutinas preces. Verùm post absolutum 6. Psalmum dicit magnam collectam, & sic cantatur illud, *Dominus Deus*, & reliqua sequentia, vt moris est. In completione verò vniuscuiusque sessionis facit sacerdos paruam collectam & exclamat in prima quidem sessione: *Quoniam tuum est robur & tuum est regnum & potestas.* In 2. verò, *quoniam bonus & benignus Deus ex istis. Quoniam benedictum est & glorificatum, venerandum & magnificum nomen tuum.* At postquam cantata sunt ea quæ cantari solent dum ascendunt fratres. Vbi dicitur Euangelium ingreditur sacerdos vnà cum Diacono sanctum suggestum, & postquam benedixit stœchariū, induit illud Diaconus solito more quemadmodum & induit sacerdos superhumerale, & phelonium. Et postquàm absoluta est antiphona, cantatur hymnus diei festi aut dominicalis. Et postea dicit Diaconus, *Dominū oremus.* Et exclamat sacerdos, *Quoniam sanctus es Deus noster, & tibi gloriam damus.* Postea cantatur illud, *omnis spiritus*, Deinde Diaconus dicit, *sapientia recta audiamus Euangelium Dei.* Sacerdos, *Pax omnibus.* Et statim profert lectionem Euangelij huius diei. Populo post eius absolutionem dicente, *Gloria tibi Domine, gloria tibi.* Diaconus, *Attendamus.* Et legit sacerdos Euangelium: Quo perlecto cantant fratres, *Christi resurrectionem intuiti, &c.* Idque si est dominicus dies & quinquagesimum Psal. cum cantu. At sacerdos demissè phelonium gestans & Euangelium ante pectus portans, exit & stat in medio templi, Diacono ad dextram eius existente cum cereo ardente. Et tunc fit salutatio Euangelij à sanctis fratribus consueto more.

Aliis autem diebus non salutatur Euangelium, nisi saltem in dominicis, quo absoluto cantantur consueta troparia: & egressus Diaconus statim solito loco & alta voce dicit, *serua Deus populum tuum & benedic hæreditatem tuam. Respice populum tuum in misericordia & miseratione. Exalta cornu Christianorum & mitte super nos benedictiones tuas abundantes, idque intercessione intaminatæ Dominæ nostræ Deiparæ semperque virginis Mariæ, virtute venerandæ & viuificæ*
A *crucis tuæ, ac intercessionibus sanctarum cœlestium virtutum incorporearum.* Deinde cantatur illud, *Domine miserere* duodecies, sicque exclamat sacerdos, *Misericordia & commiseratione atque humanitate.* Postquàm verò canones decantati sunt, sacerdos quidem exit & stat in assueto loco versus partem chori dextram. Et Diaconus prius benedictione ab ipso accepta, initio sacrarium omne incendit. Deinde exit per australem portam & signum crucis facit ante sanctas portas: Deinde incendit, primùm quidem omnes imagines quæ stant in dextra parte templi, & vadit ad signum mansionis, vbi signo crucis facto conuertit se versus occasum, & in medio templi stans signum crucis facit. Deinde discedit, incendens primum quidē imaginem quæ est in statione proxima, postea vicinum
B suum & deinceps fratres qui sunt in dextra parte chori. At postquàm incensum omnibus dedit, stat in medio chori, & versus austrum spectans signum crucis facit, incensum quidem fratribus dans, à quibus subinde salutatur, ipsis & paululum resalutatis. Post verò crucis signum factum in dextra chori parte, & sanctis imaginibus, quæ illic sunt, incensis, fratribus iterum incensum dat desursum ab imaginibus veniens & tanquam tendēs versus speciosas portas, salutans pariter & etiam paululùm fratres resultans. Cum autem chori partem absoluit, rursus in medio stat versus vrsam spectans & signum crucis faciens, exit vbi est populus, cui cùm incensum dedit, ingreditur per speciosas portas & versus orientem signo crucis facto sibi proximum incendit. Rursusque in
C medio crucem facit, & sanctas imagines incendens ingreditur & thuribulum deponit. Et ingressū, paulùm capite demisso vicinum à longè salutat & stat in loco. Verùm post finem tertij cantici dicit Diaconus *iterum atque iterum Dominum oremus: Auxiliare, salua & miserere nostri intercessione intaminatæ & superbenedictæ virginis Mariæ.* Et exclamat sacerdos: *Quoniam tu es Dominus noster & tibi gloriam referimus.* At post sextum canticum facit sacerdos paruam extensionem stans ante sanctas portas inconspicuus. Et exclamat. *Tu es noster Rex pacis, & tibi gloriam referimus.* Ad octauum verò canticum facit sacerdos cum Diacono ad latus dextrum pœnitentiam ἐκ τινῆς
proximo sibi, & ambo ingrediuntur sanctum suggestum, sacerdote postquam Psalmus octauus absolutus
D est, alta voce dicente: *Deiparam matrem luminis in canticis magnificemus*, & cantat initium ordinis octaui festi diei, & sic egrediens stat in consueto loco. At Diaconus solito more incensum dat, & conuersus sedet in suo loco. Post verò nonum canticum, facit Diaconus paruam collectam: Et exclamat sacerdos. *Quoniam laudant te omnes virtutes cælorum & tibi gloriam referunt.* Postquam autem doxologia incœpit, ingreditur sacerdos sanctum suggestum & Diaconus hac absoluta dicit, *Compleamus* συνα-
matutinas preces nostras Domino, & reliqua, subitóque subiungit sacerdos. *Pax omnibus.* Diaconus, *Capita nostra Domino inclinemus.* Et sacerdos orationem secretè dicit: *Domine qui in altis habitas*: & exclamat: *Tuum enim est misereri & seruare*: Diaconus, *sapientia*. Sacerdos *Christe Deus qui semper benedictus es.* Et cantatur illud: *Confirma Deus leges.*
E Sacerdos, *sanctissima Deipara saluifica nos.* Deinde rursus dicit, *Gloria tibi Deus spes nostra, gloria tibi, & fit dimissio.* Quod si fit Dominicus dies, dicitur illud. *Qui resurrexisti à mortuis, intercessionibus intaminatæ matris, sanctorum illustrium & gloriosorum Apostolorum & omnium sanctorum miserere nostri & salua nos Deus propter tuam bonitatem.* Si vero est festum Dominicale, aut memoria alicuius magni sancti, datur sanctum oleum sic: omnibus congregatis prope imaginem adorationis, & psallentibus, Diaconus in gyrum incendit à proximo incipiens, posteaquam tamen sanctæ imagini incensum dedit. Sacerdos verò stans obliquè versus imaginem vnguentarium tenens, aduenientes in fronte vngit & benedicit. Verùm quando omnes vncti sunt, exclamat. *Exaudi nos Deus saluator omnium finium terræ & eorum quæ sunt in*

mari longè & propitius sis peccatis nostris & miserere nostri. Deinde altius profert: *misericors enim & benignus existis, & tibi gloriam referimus Patri & Filio & Spiritui sancto, nunc & semper & in secula seculorum: Amen. Pax omnibus:* Diaconus, *Capita nostra Domino inclinemus.* Et Diacono horarium tenente, vt moris est, dicit sacerdos, orationem demissum phelonium gestans, *Domine Iesu Christe Deus noster, intercessionibus superbenedictæ gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ sempérque virginis Mariæ.* In die festo Euangelismi Ramorum & Dominica Paschæ fiunt hæc extra mansionem, fiunt & sanctificationes cereorum vesperi & manè, & prima mensis Augusti, vbi Diaconus crucem portans exit, sacerdote consequente & incendit Diaconus & in orationibus solum dicit, *Dominum oremus.* Sacerdos verò omnia facit prout consuetudo est & scriptum inuenitur in libris.

ORATIONES MISSALES DEVOTISSIMÆ EX VETVSTISSIMO MANVSCRIPTO GOTTICO MISSALI.

ORDO MISSÆ IN COENÆ DOMINI.

Oratio super Oblata.

SACROSANCTAM, fratres dilectissimi, hodierna die inchoandæ Paschæ solennitatem, ac salutiferam Dominicæ immolationis effigiem in sacrificio spiritali Christo offerente träsfusam nō iam in amaritudinem azimi, neque in fermento veteris malitiæ celebrantes: sed in nouam & sinceram conspersionem immaculatas sacris altaribus hostias offerentes: omnipotentem Deū per vnigenitum Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum deprecemur, qui hæc in sacri corporis & sanguinis sui oblatione, benedicere & sanctificare dignatus est: ita offerentium famulorum suorum munera oblata benedicat, & per illustrationem Spiritus sancti deferentibus nuntiis, odor suauitatis ascendat. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium. &c.

[Corpus & sanguis Christi.]

Collectio sequitur.

DEVS sanctificationum & Dominus cœlestium virtutum, exaudi preces nostras, & benedictam hanc plebem Domini nostri Iesu Christi redemptam sanguine, de sede sancta inaccessibilis claritatis, exaudi, Per eundem Dominum, &c.

Post nomina.

DIVERSIS oblationibus sacris altaribus, vna tamen fidei deuotione collatis, mutuæ inuicem solicitudinis vota promamus, à Domini pietate poscentes, vt corda omnium offerentium, ad hostiam rationabilis & complacitæ sibi sanctificationis emundet, & quiescentium animas in sinu Abrahæ collocare dignetur, & in partem primæ resurrectionis admittat. Per Dominum nostrum, &c.

[Pro quiescentibus.]

Collectio ad pacem.

DEVS, qui assumptum hominem euecturus ad cælos, inter præcipua mandatorum tuorum, patribus nostris Apostolis reliquisti: * tribue nobis famulis tuis sectatoribus eorundem: per exteri hominis osculum interioris hominis pacem. Quod ipse.

[* Deest quidpiam.]

Immolatio Missæ.

Dignetur per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum qui suorum pedes discipulorum linteo præcinctus abluit, & humilitatis exemplum transiturus, eisdem, de mundo reliquit: magister quippe verissimis factis informabat, quos monitis salutaribus frequenter instruxerat. Sed quid enim mirum si præcinxit se linteo, qui formam serui accipiens habitu est inuentus vt homo? aut quid mirum, si misit aquam in peluim, vt lauaret pedes discipulorum, qui in terra sanguinem fudit, vt immunditiam dilueret peccatorum? Ille itaque linteo quo erat præcinctus, pedes quos lauerat, tersit qui carne qua erat indutus Euangelistarum vestigia confirmauit. Lauit ergo pedes discipulorum Dominus: quorum autem pedes extrinsecus ablueret, ipsorum animas indulgentiæ hysopo intrinsecus expiabat. O admirabile sacramentum, grande mysterium. Tur-

A batur Petrus cernens exemplum tantæ humilitatis, in Rege tantæ maiestatis tremiscit pauens humanitas, quia ad eius vestigia sese inclinare dignatur diuinitas. Sed nisi Deus ad hominem humilitatis inclinaretur, ad Deum homo erectus nunquam leuaretur. Ex tunc enim homo viuentium terras cœpit adpetere, ex quo Deus in regione mortalium, humanitatis est dignatus lumen ostendere.

Post Sanctus.

VERE Sanctus & iustus es Domine, vere magnus & piis es, qui Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum nobis lumen ad terras ex summa cœli arce misisti captiuorum corporum Redemptorem. Ipse enim qui *.

[* Cætera desunt.]

Post Secreta.

B AGNVS Dei qui tollis peccata mundi, respice in nos & miserere nobis, factus nobis ipse hostia, qui Sacerdos ipse præmium, qui redemptor, à malis omnibus quos redemisti, custodi.

Ante Orationem Dominicam.

VIVI panis alimenta, & sacri sanguinis dona sumpturi, Dominica prece mentes & corda firmemus. Agnoscat altissimus filij sui voces, & verba Christi ad aures paternas concordis populi clamor attollat, & dicat. Pater, &c.

Post Orationem Dominicam.

LIBERA Domine, libera nos ab omni malo, & fortissimis aduersariis, Diabolo & morte: ea quæ cunctis fortior est, virtutis & dextræ tuæ protectione defende.

C

Post Communionem.

CONCEDE nobis omnipotens Deus, vt sicut temporali cœna tuæ passionis reficimur, ita satiare mereamur æterna.

Incipiunt Orationes.

Da nobis Domine perpetuæ benedictionis munus accipere, pro quibus vnigenitus tuus sputis illitus palmas accepit & colaphos: qui tecum, &c.

Oratio nunc ad Sextam.

RESPICE Domine super hanc familiam tuam propitius, pro qua Dominus noster Iesus Christus non dubitauit manibus tradi nocentium, & crucis subire tormentum per eundem, &c.

Oratio nunc ad Nonam.

D DEVS qui pro redemptione nostra accepisti sanguinem Iesu Christi, solue operam diaboli, & omnes laqueos disrumpe peccati, vt creaturam regenerationis nulla polluant contagia vetustatis per, &c.

Oratio sequitur.

DEVS à quo & Iudas reatus sui proditor pœnam, & confessionis suæ, latro præmium sumpsit, concede nobis piæ petitionis effectum, vt sicut in passione sua Dominus noster Iesus Christus diuersa vtrisque intulit stipendia meritorum: ita à nobis ablato vetustatis errore, resurrectionis suæ gratiam largiatur per Dominum nostrum, &c.

Orationes in die Sabbati Paschæ.

DEVM omnipotentem patrem & filium & spiritum sanctum vniuersitatis vnum creatorem in hac magna magni matutina Sabbati Dominici scilicet corporis requiei, fratres charissimi, suppliciter deprecemur, vt qui Adam de profundis infernalis limi misericorditer eripuit, nos de luto fæcis huius qui inhæsimus, sola misericordia tantum clamante seruet. Clamamus namque, & oramus ne vrgeat super nos inferni puteus os suum, eruti de luto peccati, ne infigamur, per Dominum, &c.

Collatio sequitur.

DOMINE Christe Iesu, Deus pie, exaudi nos & præsta, precamur, quæ corde rogamus. Et hoc rogamus, vt tibi placeamus, tibi hæreamus sine fine, vt semper tibi gratias agamus, quia Domine redemisti nos in æternam vitam de æterna morte, qui descendisti in lacum, vt ex inferis vinctos educeres: descende nunc quoque, precamur, visceribus tuæ pietatis, vt ex vinculis peccatorum quibus vnusquisque constringitur, nos absoluas.

Præfatio in Vespera Paschæ.

Per Domini gratiam (aquam & Spiritum renati) & per multiplicem paternæ dilectionis prouisionem, innumeris laqueis abstracti: huius diuinæ dignationis auctorem Dominum, incensu, vespertinæ precis sacrificio, & in cœlesti patria per Spiritum erecto, & igne illo quem ipse in nobis accendi desiderat solenniter assato: precum affectibus (fratres charissimi) deprecemur, vt totius vitæ crimina, & quotidiani erroris maculas, & humanæ fragilitatis debita, donari septimanæ dierum quadraginta ac sepulti corporis sui sabbato nobis concedat. Nos quoque in numero veri Israelis, Ægypto egredi faciat, & inimicis & percussis in vnam Ecclesiæ catholicæ domum pacem Domini, celebrantes Agni immaculati sanguine corporum nostrorum postibus aspersis, in istius noctis venerabilis solennitate, à vastatura mundum morte defendat, orantibus nobis per Dominum, &c.

Oratio sequitur.

Christe Iesu in vespera mundi vespertino sacrificio per crucem effecto, dignare nos noua corpori tuo facere sepulchra, Amen.

Præfatio ad noctem sanctam Paschæ.

Ductorem lucis, principem luminis, inspectorem cordis, credentium redemptorem, fratres dilectissimi, cunctis confessionibus veneremur, vt vergente die vocis rugitus exaudiat, & superuenientem caliginem, luminis sui splendore illustret ne sit in nobis vlla tentandi vexandique occasio tenebrarum. Sit noster defensor qui est veræ lucis indultor, vt semper simus in lumine eius, qui Christum Dominum nostrum gloriamur auctorem. Per, &c.

Oratio sequitur.

Rege nos Domine per alternas temporum vices, & conserua nos per dispares dierum ac noctium successiones, vt adiuti sanctorum tuorum precibus, qui diem hũc per munus misericordiæ tuæ duximus, noctem quoque istam placitam tibi animarum & corporum puritatem ducamus per resurgentem à mortuis Dominum nostrũ Iesum Christum filium tuum.

BENEDICTIO CEREI, BEATI AVGVSTINI *Episcopi, quam adhuc diaconus cùm esset, edidit & cecinit.*

EXVLTET iam Angelica turba cælorum, exultent diuina mysteria, & pro tanti regis victoria tuba intonet salutaris. Gaudeat se tantis illius irradiata fulgoribus, & æterni regni splendore illustrata totius orbis se sentiat amisisse caliginem. Lætetur & mater Ecclesia tanti luminis adornata fulgore: & magnis populorum vocibus hæc aula resultet. A Quapropter adstantibus vobis fratres charissimi ad tam miram sancti huius luminis claritatem, vnà mecum quæso Dei omnipotentis misericordiam inuocate, vt qui me non meis meritis intra sacerdotum numerum dignatus est adgregare, luminis sui gratia infundente cerei huius laudem implere præcipiat. Per Dominum, &c.

Consecratio cerei.

Dignum & iustum est, vere quia dignum & iustum est, inuisibilium Deum omnipotentem patrem, filiúmque eius vnigenitum Dominum nostrum Iesum Christum toto cordis ac mentis affectu & vocis ministerio personare, qui pro nobis æterno patri Adæ debitum soluit, & veteris piaculi cautionem, pio cruore detersit. Hæc sunt enim festa Paschalia, in quibus verus ille agnus occiditur, eiusque sanguis postibus consecratur. B In qua primum patres nostros filios Israel educens de Ægypto, rubrum mare sicco vestigio transire fecisti. Hæc igitur nox est quæ peccatorum tenebras columnæ illuminatione purgauit. Hæc nox est quæ hodie per vniuersum mundum in Christo credentes à vitiis seculi segregatos & caligine peccatorum reddit, & gratiæ sociat sanctitate. Hæc nox est in qua destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. Nihil enim nasci profuit, nisi redimi profuisset. O mira circa nos tuæ pietatis dignatio! O inæstimabilis dilectio charitatis! vt seruum redimeres, filium tradidisti! O certè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O fœlix culpa quæ talem ac tantum meruit habere C redemptorem! O beata nox quæ sola meruit scire tempus & horam in qua Christus ab inferis resurrexit. Hæc nox est de qua scriptum est, & nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Huius igitur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lauat, reddit innocentiam lapsis, & mœstis lætitiam. Fugat odia, concordiam parat, & curuat imperia. In huius igitur noctis gratia suscipe sancte pater, incensi huius sacrificium vespertinum, quod tibi in hac cerei oblatione solenni, per ministrorum tuorum manus de operibus apum sacrosancta reddit Ecclesia. Sed iam columnæ huius præconia nouimus, quam in honore Dei, rutilans ignis accendit: qui licet diuisus in partes, mutuati luminis detrimenta non nouit: D Alitur liquantibus cereis, quam in substantia pretiosæ huius lampadis apis mater eduxit. Apis cæteris quæ subiecta sunt homini, animantibus antecellit: Cum sit minima corporis paruitate, ingentes animos angusto versat in pectore: viribus imbecilla, sed fortis ingenio. *Laus Apum.* Hæc explorat temporum vicem, cùm caniciem pruinosa hiberna posuerint, & glacialem senio verni temporis moderata deterserit, statim prodeundi ad laborem cura succedit, dispersæque per agros libratim paululum paruis cruribus suspensis incedunt, par ore legere flosculos & oneratis victualibus suis ad castra remeant. Ibique aliæ inæstimabili arte cellulas tenaci glutino instruunt: aliæ liquantia mella stipant: aliæ vertunt flores in cera: aliæ ornatus fingunt. Aliæ collectis è foliis nectar includunt. O verè beata & mirabilis apis cuius nec sexum E masculi violant, fœtus non quassant, nec filij destruunt castitatem. Sicut sancta concepit virgo Maria, virgo peperit, & virgo permansit. *Maria semper virgo.* O verè beata nox quæ expoliauit Ægyptios, ditauit Hebræos. Nox in qua terrenis cælestia iunguntur. Oramus te Domine vt cereus iste in honorem nominis tui consecratus, ad noctis huius caliginem destruendam deficiens perseueret in odorem suauitatis acceptus, supernis luminaribus misceatur. Flammas eius lucifer matutinus inueniat, ille inquam lucifer qui nescit occasum: ille qui regressus ab inferis humano generi serenus illuxit. Precamur ergo Domine, vt nos famulos & famulas tuas, omnem clerum & deuotissimum populum, vnà cum patre nostro beatissimo viro. N. quiete temporum concessa, in his Paschalibus gaudiis conseruare digneris, Per resurgen-

tem à mortuis Dominum nostrum.

Collatio post benedictionem ceræ.

SANCTE Domine omnipotens Deus, qui ad nostrarum contemplationem tenebrarum hæc in mundi huius obscuro luminaria emicare iussisti, præsta, vt dum ad illum æternitatis diem & vnigeniti tui properamus occursum ad hanc interim quam tenebris præparasti lucernam dum nox ista transcurritur, sine peccatorum offendiculo ambulemus, Per resurgentem, &c.

Collatio post hymnum ceræ.

DEVS templum ignis æterni, Deus veræ lucis habitaculum, Deus sedis perpetuæ claritatis, vota tibi Domine solennia diei consummationis, & noctis inchoationis celebrantes ac luminibus altaris tui mẽsis temporarium lumen offerentes, vt famulis & famulabus tuis verum ac perenne lumen largiaris oramus, Per resurrectionem.

Ecclesia luminaria cælitum patriam splendore nitentem & æterno versari in lumine diuos significat Man. Gratiarum actio.

Orationes Paschales duodecim cum totidem collectionibus.

Orationis pro gratiarum actione, præfatio.

EXPECTATVM, fratres charissimi, & desideratum nobis Paschæ diem adepti, gratias agamus omnipotenti Deo patri, quòd nos in hanc eandem diem per filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, quem pro nobis hostiam dedit, in salutem æternam vocauit. Ob hoc fideli gratiarum actione laudemus, benedicamus, honorificemus benedictum & beatum nomen Dei Patris in filio, filiique in patre & spiritu sancto in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio sequitur.

SANCTE Domine omnipotens Pater, exaudi, tuere, ac sanctifica plebem tuam præmunitam signo crucis, baptismate purificatam, chrismate delibutam, quos ad celebrandam præsentis solennitatis beatitudinem congregasti, vniuersisque notitiam, tui participationem sancti Spiritus propitius infunde, Per Dominum, &c.

Crucis signum.

Orationis pro exulibus, præfatio.

VNANIMES, & vnius corporis in Spiritu Dei patris omnipotentis Domini misericordiam deprecemur pro fratribus & sororibus nostris captiuitatibus elongatis, carceribus detentis, metallis deputatis, vt eis Dominus adiutor, protector & consolator existat, neque deesse sibi reputet eos qui fideli in se innocentia perseuerant.

Pro afflictis & captiuis oratio.

Oratio sequitur.

TRIBVE Domine relegatis patriam, vinctis absolutionem, captiuis libertatem, vt plebs tua & in hoc seculo, & in futuro misericordiæ tuæ munere liberetur: Per Dominum, &c.

Orationis pro sacerdotibus, præfatio.

IN Sanctorum sancta admissi, & altaris cælestis sacerdotij æterni participes effecti, Dei patris omnipotentis misericordiam deprecemur, vt sacerdotes suos ac ministros donis repleat spiritalium gratiarum.

Oratio pro sacerdotibus.

Oratio sequitur.

DOMINE Deus virtutum, iustifica & sanctifica pastores & præpositos ouium tuarum, vt aduersarius noster diabolus fide eorum & sanctitate superatus, contingere Dominicum gregem ac violare non audeat, Per resurgentem, &c.

Orationis pro virginibus, præfatio.

INCORRVPTA æternitatis Deum, & inuiolabilis naturæ Dominum vnanimiter deprecemur, orantes pro fratribus nostris, qui gloriosam virginitatem corpore ac mente vouerunt, vti eos vsque ad consummationem propositi sui misericordiæ Spiritus prosequatur, Per Dominum, &c.

Pro virginibus.

Oratio sequitur.

RESPICE Domine virgines sacras, & spadones voluntarios: id est preciosas Ecclesiæ margaritas, vt corpora eorum ac spiritum illæsa castitatis conscientia, pari existimatione custodiant. Per Iesum Christum, &c.

Orationis pro eleemosynas patientibus, præfatio.

A SANCTVM ac benedictum retributionis Deum vnanimes fratres dilectissimi, oratione deprecemur, obsecrantes pro fratribus & sororibus nostris, quorum ministerio atque sumptu inopiam non sentiunt qui in Ecclesia sunt indigentes, vt iisdem Dominus spiritales diuitias communicet, qui fidelium animarum inopiæ sæcularis substantiæ participant facultatem, Per Dominum, &c.

Pro eleemosynas facientibus.

Oratio sequitur.

PIIS seruorum tuorum precibus annue misericors Domine, vt quicunque præceptorum cælestium memores, pauperibus tuis quæ sunt necessaria subministrant, incorruptibili & cælesti gloria miserationis tuæ & misericordiæ coronentur. Per Dominum.

Orationis pro peregrinantibus, præfatio.

B CÆLESTIVM & terrestrium & infernorum Dominũ Deum patrem omnipotentem, fratres dilectissimi, deprecemur obsecrantes vt fratres nostros ac sorores quicunque peregrinationum necessitatibus subiacent, omnipotẽs Deus auxilio suo comes adiutor reducat ac protegat. Per Dominum nostrum, &c.

Pro peregrinantibus oratio.

Oratio sequitur.

RESTITVE Domine peregrinis desideratum patriæ solum, vt contemplationem misericordiæ tuæ dum ad præsens agunt beneficiis tuis gratias, ciues esse sanctorum, ac tui domestici concupiscant, Præsta, Per Dominum, &c.

Orationis pro infirmis, præfatio

C VNIVERSÆ salutis Deum, & vniuersæ virtutis Dominum deprecemur pro fratribus & sororibus nostris, qui secundum carnem diuersis ægritudinum generibus insultantur, vt his Dominus cælestis medicinæ suæ munus indulgeat. Per Dominum, &c.

Pro infirmis.

Oratio sequitur.

Domine cui viuificare mortuos facile est, restitue ægrotantibus pristinam sanitatem, ne terreni medicaminis remedia desiderent quicunque medelam cælestis misericordiæ tuæ deprecantur. Per resurgen.

Orationis pro pœnitentibus, præfatio.

Confitentes bonitatis ac misericordiæ Deum qui peccatorum mauult pœnitentiam quàm mortem, communicatis precibus ac fletibus pro fratribus ac sororibus nostris, Domini misericordiam deprecemur, vti eos peccati sui crimina confitentes, à bonitatis suæ venia non repellat. Per Dominum, &c.

D

Oratio sequitur.

Rex gloriæ, qui non vis mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat, da nobis peccatorum labe pollutis pœnitentiam simul, vt flere cum flentibus & dolentibus, & cum gaudentibus gaudere possimus. Per resurgen.

Orationis pro vnitate, præfatio

Vnum Deum patrem, ex quo omnia sunt, & vnum Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia, fratres charissimi deprecemur, vt vnitatem Ecclesiæ suæ concordis congregationis nostræ voluntatem cõfirmet. Per resurgen. filium tuum.

Collectio sequitur.

E Omnipotens Domine, qui es Deus bonitatis & totius consolationis, te supplices deprecamur, vt hæreticos & infideles à perpetuis gehennæ ignibus manifestatione tuæ veritatis eripias, quoniam vis omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Per Dominum, &c.

Orationis pro pace Regum, præfatio.

Dominum dominantium, & regem regnantium, fratres charissimi, oratione vnanimes deprecemur, vt nobis populo suo pacem regum tribuere dignetur, vt mitigatis eorum mentibus, requies nobis congregationis istius perseueret. Per Dominum, &c.

Collectio sequitur.

Carnis Spirituum totius sator, cunctorúmque regnorũ mundialium

mundialium indultor, da in regum culmine religionis prosperitatẽ & pacis, vt nobis regno tuo cœlesti in terris adhuc positis liberius liceat deseruire. Per resurgen.

Orationis pro spiritibus pausantium, præfatio.

Oratio pro defunctis. Deum iudicem vniuersitatis, Deum cœlestium & terrestrium & infernorum, fratres dilectissimi, deprecemur pro Spiritibus charorum nostrorum, qui nos in Dominica pace præcesserunt, vt eos Dominus in requiem collocare, & in parte primæ resurrectionis resuscitet. Per Dominum nostrum, &c.

Oratio sequitur.

Iesu Christe, vita & resurrectio nostra, dona consacerdotibus & charis nostris, qui in tua pace requieuerunt exoptatæ mansionis refrigerium. Et si qui ex his dæmonum fraude decepti errorum se multis maculis polluerunt, tu Domine qui solus potẽs es peccata eorum concede, vt quos damnationis suæ participes diabolus gloriabatur, effectos esse per misericordiã tuam socios tuæ beatitudinis ingemiscat. Per Dominum, &c.

Orationis pro Cathecumenis, præfatio.

Precem spei fratrum nostrorum charissimi vnanimes adiuuemus, vti Dominus omnipotens ad fontem eos beatæ regenerationis suæ euntes omnis misericordiæ suæ auxilio Spiritus prosequatur.

Collectio sequitur.

Creator omnium Domine, & fons aquæ viuæ, per lauacrum baptismi peccata eorũ dele, quibus iam donasti resurrectionis fidẽ, vt mortem huius sæculi nõ timeant, reple eos Spiritu sancto, vt formari in illis Christum ac viuere glorientur. Per Dominum, &c.

Ad Christianum faciendum.

Domine dignare benedicere eius infantiam famulo tuo. N. quoniam nec conditione quicquam nec ætate depellitur dicẽte dilectissimo filio tuo Domino nostro: Nolite prohibere infantes venire ad me. Hi enim Domine, antequam bonum aut malum sciant, crucis tuæ sigillo signentur & qua indigent pietatem ad sacri nominis tui baptismum percipere mereantur. Per Dominum nostrum, &c.

Crucis sigillo baptizandos signari.

Item Collectio.

Accipe signaculum Christi, suscipe verba diuina, illuminare verbo Domini, qui hodie confessus es à Christo. Per Dominum, &c.

Item Collectio.

Signo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, vt sis Christianus, oculos vt videas claritatem Dei: aures vt audias vocem Domini: nares vt odores suauitatem Christi, os vt confitearis Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Cor vt credas Trinitatem inseparabilem, pax tecum per Iesum Christum Dominum. Qui viuit, &c.

Collectio ad fontes benedicendos.

Stantes, fratres charissimi, super ripam victricis fontis nouos homines adhuc eis de terra litori mergentes sua commercia singuli nauigãtes pulsent mare nouum, non virga, sed cruce, non tactu, sed sensu, non baculo, sed sacramento, locus quidem paruus, sed gratia plenus, bene gubernat Spiritus sanctus. Oremus ergo Dominum & Deum nostrum, vt sanctificet hunc fontem, vt omnes qui descenderint in hunc fontem, faciat eis lauacrum beatissimæ regenerationis in remissionem omnium peccatorum. Per Dominum, &c.

Collectio sequitur.

Benedictio fontium. Deus qui Iordanis fontem pro animarum salute sanctificasti, descẽdat super aquas has Angelus benedictionis tuæ, vt quibus perfusi famuli tui accipiant remissionem peccatorum, ac renati ex aqua & Spiritu sancto, deuoti tibi seruiant in æternum. Per Dominum, &c.

Contestan.

Chrismata. Dignum & iustum est, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, injiciatur sanctorum chrismatum Pater & noui per vnicum Filium tuum Dominum & Deum nostrum indetur sacramẽti qui portantibus ignis Spiritum tuum sanctum ante diuites mundi largiris, qui

A Bethsaidas aquas Angelo medicante procuras, qui Iordanis alueum Christo filio tuo dignante sanctificas. Respice Domine super has aquas, quæ præparatæ sunt ad delenda hominum peccata, Angelum pietatis tuæ his sacris fontibus adesse dignare, vitæ prioris sordes abluat, & paruum habitaculum sanctificet, tibi procurans, vt regenerandorũ viscera æterna florescant, & veri baptismatis nouitas reparetur. Benedic Domine Deus noster hanc creaturam aquæ, & descendat super eam virtus tua: desuper infunde Spiritum tuum sanctum paracletum, Angelum veritatis. Sanctifica Domine huius laticis vndas, sicut sanctificasti fluẽta Iordanis, vt qui in hunc fontem descenderint, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, & peccatorum veniam, & sancti Spiritus infusionem consequi mereantur. Per Dominum nostrum Iesum B Christum, qui est benedictus apud Patrem & Spiritum sanctum, Per omnia sæcula sæculorum.

Deinde facis crucem de chrismate & dicis.

Exorcizo te creatura aquæ, exorcizo te omnis exercitus diaboli, omnis potestas aduersaria, omnis vmbra dæmonum, exorcizo te in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazaræi, qui incarnatus est in Maria virgine, cui omnia subiecit Pater in cœlo & in terra. Time & treme tu & omnis malitia tua, da locum Spiritui sancto, vt omnes qui descenderint in hunc fontem fiat eis lauacrum baptismi regenerationis in remissionem omnium peccatorum, Per Dominum nostrum Iesum Christum qui venturus est in sedem maiestatis patris sui cum sanctis Angelis suis iudicare te inimice, & sæculum per ignem, in sæcula sæculorum.

C *Deinde insufflas aquam per tres vices, & mittis chrisma in modum crucis & dicis.*

Infusio chrismatis salutaris Domini nostri Iesu Christi, vt fiat fons aquæ salientis cunctis descendentibus in ea, in vitam æternam, Amen.

Dum baptizas interrogas, & dicis.

Baptizo te N. in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti in remissionem peccatorum, vt habeas vitam æternam, Amen.

Dum chrismate eum tangis dicis.

Perungo te chrismate sanctitatis, tunica immortalitatis, quam Dominus noster Iesus Christus traditã à patre primus accepit, vt eam integram & illibatam perferas ante tribunal Christi, & viuas in sæcula sæculorum.

D *Dum pedes eius lauas, dicis.*

Ego tibi lauo pedes, sicut Dominus noster Iesus Christus fecit discipulis suis, tu facias hospitibus & peregrinis, vt habeas vitam æternam.

Dum vestimentum ei imponis, dicis.

Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Iesu Christi.

Collectio.

Oremus, fratres charissimi, Dominum & Deum nostrum pro amphibijs suis quomodo baptizati sunt, vt cum in maiestate sua Saluator aduenerit, quos regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, faciat eos ex æternitate vestra salutem. Per Dominum, &c. ἀμφίβια. Græci appellant quæ non terrestria tantum, sed aquea desiderant pabula.

Item alia.

E Baptizatis & in Christo coronatis, quos Dominus noster à chrisma petẽtibus regeneratione donare dignatus est, precamur omnipotens Deus, vt baptismum quod acceperunt immaculatum ipsum perferant vsque in finem. Per Dominum, &c.

Missa in vigilijs sanctæ Pascha.

Sacrosanctæ noctis istius gratia tenebris secularibus liberati, & ad iustitiæ atque lucis cœlestis gratiam promissam electi omnipotentis Dei Patris infatigabilem bonitatem per Christum filium eius, fratres dilectissimi, deprecemur, vt Ecclesiam suam sanctam catholicam diffusam per orbem terrarum, quam sibi amantissimi filij sui passione & gloriosissimo sanguine conquisiuit, iugi maiestatis suæ protectione custodiat, atque contra omnes mundi insidias tutam, defensámque concedat, ac

præstet tempora tranquilla in perpetuum. Per Dominum nostrum, &c.

Collectio.

Redemisti nos Domine Deus per lauacrum regenerationis & sanguinem crucis, vt illa caro quæ prius in Adam mortalis fuerat effecta, per passionem maiestatis tuæ rursum reuocaretur in cœlum.

Post nomina.

Oremus pro his qui offerunt munera Domino Deo nostro sacrosancta spiritalia pro se & pro charis suis, & pro spiritibus charorum suorum, in commemorationem sanctorum Martyrum, vt Dominus Deus noster preces illorum clementer exaudire dignetur. Per Dominum, &c.

Ad pacem.

Comple Domine vota supplicum, exaudi gemitus peccatorum, osculetur nos ab osculo oris sui pacis magister & conditor, vt in nobis hoc recipientibus holocaustum, pacem quam speramus habeamus. Per Dominum, &c.

Immolatio.

Dignum & iustum est, æquum & iustum est nos tibi hic & vbique gratias agere, tibi laudes dicere, & hostias immolare, & cõfiteri misericordias tuas Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus. Tu fecisti cœlos in intellectu. Tu formasti terram super aquas. Tu fecisti luminaria magna. Solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis. Tu fecisti nos & non ipsi nos. Opera manuum tuarum non omittas, Tuus est dies, & tua est nox. In die enim mãdasti misericordiam tuam, & in nocte declarasti quam hodiernis vigilijs in luminis huius festiuitate celebramus. Hæc est enim nox salutarium conscia sacramentorum. Nox in qua veniam peccatoribus præstas, de veteribus hominibus nouos efficis, de senibus effœtis, maturos reddis infantes, quos in nouam creaturam renatos de sacro fonte producis. Hac

A nocte in æternum diem renascentes populi procreantur, regni cœlestis atria reserantur, & beata lege commercijs diuinis humana mutantur. Hæc est enim nox illa quæ facta est in delitijs, in quam maximè delectasti nos Domine in factura tua. Nox in qua inferna patuerunt. Nox in qua absolutus est Adam. Nox in qua inuenta est dragma quæ perierat. Nox in qua boni pastoris humeris reportata est ouis perdita. Nox in qua diabolus occubuit, & sol iustitiæ Christus exortus est, & solutis inferni nexibus, claustrisque perfractis, multa sanctorum corpora de sepulchris erumpentia intrauerunt in sanctam ciuitatem. O verè beata nox quæ sola meruit scire tempus & horam qua Christus resurrexit, de qua iam in Psalmo B fuerat prophetatum, quia nox vt dies illuminabitur. Nox in qua exorta est resurrectio in æternum. Te enim omnipotens Deus creaturarum cœlestium multitudo, & innumerabiles Angelorum chori sine cessatione proclamant dicentes, Sanctus.

Post Sanctus.

Tuo iussu Domine condita sunt vniuersa in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Tibi Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, atq; omnes sancti gratias agunt: quod & nos facientes, has hostias spiritales, & syncera libamina vt libens exaudias, deprecamur. Te oramus vti hoc sacrificium tua benedictione benedicas, & Spiritus sancti tui rore perfundas, vt sit C omnibus legitima Eucharistia, per Christum Dominum nostrum, qui pridie, &c.

Collectio ad panis fractionem.

Respice ad hanc oblationem omnipotens Deus, quam tibi offerimus in honorem nominis tui pro salute Regum & exercitu eorum, & omnium circumadstantium; Et præsta, vt qui ex ea sumpserint, accipiant sanitatem mentis, integritatem corporis, tutelam salutis, intellectum sensus Christi, securitatem spei, corroborationem fidei, æternitatem Spiritus sancti. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

FLORI MAGISTRI QVI FLORVIT TEMPORE CAROLI CALVI EXEGESIS, SIVE EXPOSITIO MISSÆ.

De Floro Magistro agunt Sigebertus lib. de Viris illustribus cap. 93. & Trithemius lib. de viris illustribus ordinis S. Benedicti cap. 44. quem sub Carolo Caluo floruisse, ac monachum S. Benedicti fuisse produnt.

PRIMÒ igitur conuenientibus in vnum & adstantibus in domo Dei fidelibus, præcedente modulatione diuinarum laudum, præcedente lectione Apostolorum & Euangeliorum, præcedente etiam nonnunquam sermone & allocutione magistrorum, subiuncta quoque symboli confessione & oblatione populorum, & initiata consecratione sacramentorum, in quibus omnibus mens astantium ad diuina & cœlestia cogitanda ac desideranda præparatur, assistit Sacerdos altari, & celebraturus diuina mysteria, Ecclesiam salutando, orat, & orando salutat, dicens:

Dominus vobiscum.

Qui salutationis sermo non humano arbitrio compositus, sed ex diuinæ scripturæ authoritate desumptus probatur, vbi frequenter & singulariter & pluraliter positus legitur. Singulariter, sicut ait Angelus ad beatã Mariam Aue gratia plena, Dominus tecum: Et sicut ad Gedeonem: similiter salutando dixit, Dominus tecum virorum fortissime. Pluraliter autem sicut in libro Ruth legitur Booz salutando dixisse messoribus suis, Dominus vobiscum, cui & ipsi resalutantes dixerunt, Benedicat tibi Dominus. Et sicut in historia libri Paralipomenon Propheta missus à Deo inuenitur salutasse Asa Regem Iuda D cum exercitu suo inuocato Dei auxilio victores de prælio reuertentes. Ait enim, Dominus vobiscum qui fuistis cum eo. Et addidit; Si quæsieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis illum, derelinquet vos. Rectè ergo Ecclesia tam salubri sacerdotis voce accepta, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat sacerdotem dicens:

Et cum Spiritu tuo.

Nihil enim melius inuenit Ecclesia quod optaret sacerdoti, nisi quod sacerdos optat Ecclesiæ, id est; Vt idem Dominus qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum Spiritu sacerdotis: Et bene Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu & mente E rationali creatus est homo ad imaginem & similitudinem Dei. Summopere autem necesse est, vt quando stamus vbi veneranda mysteria geruntur, toto corde ad precandum inuigilemus: cogitatio omnis carnalis abscedat, nec quicquam animus, nisi quod precatur cogitet. Ideo & Sacerdos præfatione præmissa, mentes fratrum præparat dicendo.

Sursum corda.

Admonet ipsos nihil aliud quàm Dominum cogitare debere, claudatur contra aduersarium pectus, vt soli Deo pateat: Frequenter enim fit, vt aliud habeamus in

in corde

corde, & aliud in voce, quasi sit aliud quod magis cogitare debeamus, quàm quòd cum Deo loquimur. Quomodo à Deo audiri postulamus, cum nos ipsi non audiamus? volumus esse Dominum memorem nostri, & memores nostri esse nolumus.

Habemus ad Dominum.

Ostendit Christianum semper esse debere paratum, & sursum mentē leuare, vt cum dormit oculis, etiam corde vigilet, dicente Apostolo: Instate orationi vigilantes in ea, docens eos impetrare quod postulant de Deo posse, quos ipse videt in oratione vigilare. Quid est ergo sursum habere corda, nisi ea quæ sursum sunt quærere, quæ sursum sunt sapere. Quærere amando, sapere intelligendo sicut Apostolus monet: Quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram. Antiqui sacerdotes propter idiotas & rusticanos non sursum, sed vulgari sermone Sursum corda dicere solebant, vt res tanta planius commendaretur. Monet autem se adhuc Sacerdos & dicit.

Gratias agamus Domino Deo nostro.

Gratiarum actio patri luminum semper à nobis debetur: Et ideo sequitur, vt de hoc tanto bono sursum leuati corde non nobis gloriā quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo nostro gratias agere admonemur, vt agnoscat homo si quid bene viuit, Dei gratia se habere. Consideremus ergo hæc, & de omnibus beneficijs Dei semper illi gratias referamus. Ideo ergo præcipuè in ipso sacrificio corporis Christi à gratiarū actione incipimus, vt Christum non dandum, sed tantum nobis in veritate monstremus. Nec adhuc occidendum pro nostris iniquitatibus, sed occisum, nec redimendos nos illo sanguine, sed redemptos, Bene vtique admonenti sacerdoti & dicenti: Gratias agamus domino Deo nostro.

Dignum & iustum est.

Quid enim magis potest esse Deo dignum, aut quid potest iustius à nobis rependi, quam vt tantæ misericordiæ Dei cui vicem referre non possumus, debitas gratias reddamus. Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit eum, & dedit vt efficiamur genus electum, Regale sacerdotium, qui etiam nos vocauit in admirabile lumen suum. Hanc ergo Ecclesiæ responsionem confirmat Sacerdos proclamando dicit:

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, Nos tibi semper & vbique gratias agere.

Quod est iustum, hoc est & æquum, sed repetitio sermonis confirmatio est veritatis: Nam & iustitia & æquitas vna res est. Iudicabit orbem terrarum in iustitia & populos in æquitate. Salutare autem dicitur, quod est salubre, eo quod salutem conferat: verè ergo vt incessanter gratias agamus dignum est pro tantis beneficijs, iustum nobis obsequijs, æquum, ipso pondere rationis, salutare manifesto fructu salutis. Gratias autem agere debemus semper & vbique, id est, in omni tempore, & in omni loco, vt impleatur in nobis quod cantamus in Psalmo: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Subiungit itaque ad quem dirigat orationem dicendo:

Domine sancte, Pater omnipotens, Æterne Deus per Christum Dominum nostrum.

Quod ergo dicit Domine, refertur ad creaturæ subiectionem, de qua in Psalmo canitur: Quoniā omnia seruiunt ei. Ideo verus est Dominus qui seruo non indiget, & quo seruus indiget: Quod vero adiūgit sancte Pater, refertur vel specialiter ad vnigeniti Filij generationem in qua coæternus & coæqualis est Patri, vel generaliter ad omnium filiorum Dei adoptionem, cuius tanta est gratia, vt cum haberet vnicum, noluerit illum esse vnum, sed vt fratres haberet, adoptauit illi qui cum illo possiderent vitam æternam. Qui vero omnipotēs & æternus est Deus, omnipotens videlicet, qui ita omnia condidit, vt nunquam suæ rationis instituta cōuellat: Ipsius etiam est vera æternitas, cui quod est, esse perpetuūm est, qui initio caret, & nullo fine cōcluditur. Tota autem oratio & gratiarum actio quam semper & vbique debemus, dirigitur & offertur Deo Patri per Christum Dominum nostrum, tanquam per mediatorem Dei & hominum, de quo Apostolus ait, vnus est Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Orat itaque Sacerdos pro Ecclesia, orat Ecclesia pro sacerdote: Et quia omnia pro inuicem membra orant, caput pro omnibus interpellat. Interpellat igitur pro nobis Dominus, non voce, sed miseratione qui quoniam hoc quod moriendo in sepulchro posuit, resurgendo super Angelos eleuauit.

Per quem maiestatem tuam laudant Angeli, adorant dominationes, tremunt potestates.

Per eundem enim mediatorem laudat, adorant & contremiscit maiestatem Dei Patris, non solum Ecclesia hominum in terris, sed etiam ecclesia Angelorum in cœlis: Ipse est enim totius caput ciuitatis Ierusalem omnibus inconnumeratis fidelibus ab initio vsque in finem, adiunctis etiam legionibus & exercitibus Angelorum, vt fiat illa vna ciuitas sub vno Rege, & vna prouincia sub vno Imperatore, fœlix in perpetua pace ac salute, laudās Deum sine beato fine. Istorum verò trium ordinum supernorum Spirituum, id est, Angelorū, dominationum, potestatum qui diuinam maiestatem laudare, adorare & tremere dicuntur, talis est differentia. Α'γγελοι Grecè Latinè nuntij dicūtur, quia videlicet à Deo missi, voluntatem eius hominibus nuntiant; Sicut legimus in veteri testamento missos Angelos ad Abraham, ad Loth, ad Iacob, ad Moysem, ad Iosue, ad Daniel & Tobiam: & in nouo frequenter iuxta Psalmistam: Qui facit Angelos suos spiritus, ac si apertè dicat: Qui eos quos semper habet spiritus, etiam cum voluerit, Angelos, id est, nuntios facit. Dominationes vocantur ea Angelorum agmina, quibus cætera ad obediendum subiecta sunt: Potestates etiam vocantur hi, quorum potestate refrænantur aduersę virtutes, ne corda hominum tantum tentare præualeant, quantum volunt. Hi ergo tam beati Spiritus, per Christum Dominum nostrum maiestatem Dei laudant, sicut ad eos dicitur in Psalmo: Laudate eum omnes Angeli eius; Laudate eum omnes virtutes eius. Adorant quoque sicut in hymno Esdræ ad ipsum dicitur: Et exercitus cœli te adorant: Tremunt etiam sicut in libro Iob dicitur, cœli contremiscunt & pauent ad nutum eius: Sed ijsdem tremor necis pœnalis sit non timoris, sed administrationis est. Sequitur Sacerdos in Dei laudibus, & dicit:

Cœli cœlorumque virtutes at beata Seraphin, socia exultatione concelebrant.

Subauditur, maiestatem tuam. Concelebrant, id est; In commune celebrant, & concordi deuotione laudant: Nam celebritas est conuentus populi in laudem, & bene maiestatem Dei socia, id est iuncta exultatione concelebrant. Et quia longum fuit in ista gratiarū actione, totos Angelorum ordines qui in scripturis nouem inueniuntur, sigillatim ponere, post cœlos ponuntur virtutes, quo nomine omnes cœlestes spiritus appellari solent, vt est illud in Psalmo, Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ: Tamen propriè in ordinibus Angelorum virtutes illi Spiritus vocātur per quos signa & miracula frequentius fiunt. Ad vltimum ponuntur Seraphin qui ardentes sine incendentes interpretantur; Quoniam quanto subtilius claritatem diuinitatis aspiciunt, eo validius in eius amorem flammescunt. Sequitur Sacerdos & dicit:

Cum quibus & nostras voces vt admitti iubeas deprecamur, supplici confessione dicentes.

Voces ergo nostras in conspectu Dei Angelicis laudibus deprecamur admitti, id est, assumi vel intromitti, vt possimus dicere: Intret oratio mea in conspectu tuo. Et quia superna illa ciuitas, ex Angelis & hominibus constat, ad quam tantum credimus hominem genus ascendere, quantos illic contigit electos Angelos remansisse. Meritò sancta Ecclesia quæ illis socianda est in cœlo, iam nunc ipsis vocibus Deum laudat in terris, quibuscum sancti Angeli laudant in cœlis, & hoc-

non superba præsumptione, sed supplici confessione. Sic desiderans maiestatem Dei credere & confiteri in mundo, sicut ab Angelis videtur & laudatur in cœlis: Sociaigitur exultatione, id est, vna laude & gratiarum actione iam nunc homines cum Angelis sociantur dicentes:

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, pleni sunt cœli & terra gloria tua.

Hunc hymnum gloriæ Dei Esaias Propheta se audisse testatur, quando gloriam Domini vidit, & Seraphim istis vocibus eum collaudantia audiuit: Et clamabat, inquit, alter ad alterum & dicebat, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, Plena est omnis terra gloria eius. In Apocalypsi verò Ioannis de quatuor animalibus sic legitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, & qui erat & qui venturus est: Nam in Esaia Dominus sabaoth tantum legitur. In Apocalypsi Dominus Deus omnipotens: Et ideo non humano arbitrio, sed vtriusque scripturæ auctoritate coniuncta dicimus, Dominus Deus; Sabaoth autem vnum est de decem nominibus Dei apud Hebræos, & Latinè interpretatur exercituum siue virtutum, sicut in Prophetis sæpè positum est. Hæc dicit Dominus exercituum: Et in Psalmo, Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ: Qui ideo Dominus exercituum & Dominus virtutum verè dicitur, quia omnis militia cœlestis exercitus, omnes supernæ virtutes atque Angelicæ potestates, eius imperio subiacent, eius seruiunt voluntati. Angelicos enim spiritus, rectè militiam dicimus, quia decertare eos contra potestates aëreas non labore, sed imperio nouimus: vt igitur ostenderet vnam esse deitatem, cum tertio dixisset Sanctus, Sanctus, Sanctus, addidit singulariter Dominus Deus sabaoth. Adiunguntur autem huic hymno sumpta ex Euangelio verba laudantium dominum Hierosolymis atque dicentium.

Osanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis.

Osanna quod Latinè interpretatur salus: siue saluifica in excelsis: Apertè docet aduentum Domini in carne, non solum humani generis in terra, sed & Angelorum in cœlis esse salutem. Post has laudes & gratiarum actiones, incipit Sacerdos orationem fundere, qua ipsum mysterium Dominici corporis & sanguinis consecratur, & dicit.

Te igitur clementissime Pater, &c.

Dirigitur ergo hæc oratio sicut reliquæ orationes iuxta regulam fidei & morem Ecclesiæ ad clementissimum patrem: cuius erga nos peccatores tanta extat clementia & misericordia, quantum Apostolus commendat, dicens: Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatẽ suam qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, per hanc gratiam spiritũ adoptionis accepimus. Secundum hæc ergo dicitur, supplices oramus & petimus, & hoc per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, per quem omnis supplicatio & petitio nostra ad Deum dirigi debet, tanquam per verum mediatorem & æternum sacerdotem. Ideo autem Deo patri dicit Sacerdos, rogamus & petimus, vt ea quæ ipsi offeruntur dona, munera, sancta sacrificia, accepta, id est, beneplacita habeat & benedicat. Sacerdotum est enim offerre, & maiestatem Dei inuocare: Dei est autem dignanter suscipere, & ea quæ offeruntur benedicere. Vt accepta habeas & benedicas, ac si suppliciter dicatur; Petimus vt hæc spiritu tuo sanctifices atque ore benedicas, vt quod nostræ humilitatis geritur ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Quod autem subiungitur: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, non aliud atque aliud dicitur, sed res vna pro sui magnitudine, diuersa appellatione commendatur: Quæ enim diuinis offeruntur altaribus & munera appellantur, sicut in Euangelio: Si offers munus tuum ad altare: & dona vel sacrificia dicuntur, vt Apostolus: Omnis namque Sacerdos ex hominibus

A assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Hæc sunt quippe sancta & illibata, id est, inuiolata & incontaminata sacrificia, quæ in ministerio Dominici corporis offeruntur: Sequitur Sacerdos & dicit:

Imprimis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, &c.

Sic omnino dignum fuit vt inciperet sancta oblatio, videlicet pro Ecclesia Dei sancta catholica toto orbe terrarum diffusa. Ipsa est enim vniuersitas, sanguine Domini redempta; Ipsa est hæreditas à patre ei data, sicut ipse pater loquitur; Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: Hoc templum Dei, vbi rogatur & exaudit, hic ecclesia Græcè dicitur quod in Latinum vertitur, conuocans, eo quod
B omnes ad se conuocet. Et catholica appellatur, id est, vniuersalis, pro hac namque præmium in illa oblatione postulatur, vt eam Dominus toto orbe terrarum pacificare dignetur, videlicet ne per hæreses & schismata, eius vnitas dilanietur, aut aduersitate persecutionum, eius tranquillitas perturbetur. Postulatur etiam omnipotens Deus, vt eam custodire, adunare & regere dignetur. Idipsum autem videtur adunare quod pacificare, idipsum custodire quod & regere, quia Ecclesiam suam Deus, & pacificando adunat, & adunando pacificat, & custodiendo regit, & regendo custodit. Pacificando namque adunat, cum omnium fidelium mentes, per vnitatem fidei & spei & charitatis, vnius efficit voluntatis custodiendo eam regit, cum inter omnia peri-
C cula, clementer gubernat & dirigit. Postea verò adiungitur vnà cum famulo tuo Papa nostro; Quia diuinæ religionis cultum, vt beatus Leo scribit in beatissimo Petro Apostolorum summo principaliter Christi gratia collocauit, vt exortem se mysterij intelligeret esse diuini, qui ausus fuisset à Petri soliditate recedere: vnde constat sicut beatus Papa Pelagius docet, ab vniuersi orbis communione separatos esse, qui qualibet dissensione inter sacra mysteria Apostolici Pontificis memoriam, secundum consuetudinem non frequentant. Sequitur in mysterio:

Sicut enim vniuersalis Ecclesiæ commemoratio propter vnitatem societatis & pacis coniungitur commemorationi Apostolici Pontificis, ita dignum & religiosum est, vt singulæ Ecclesiæ commemorationem sub-
D iungant suorum antistitum. Probantes se per illam orationem Dominicæ oblationis, seruare cum eis vnitatem spiritus in vinculo pacis. ὀρθόδοξοι autem Græcè Latinè rectæ gloriæ dicuntur eò quòd nullo hæretico deprauati, rectæ fidei confessione Deum glorificent. Iidem ipsi ergo sunt catholicæ & Apostolicæ fidei cultores: catholicæ id est, vniuersalis quam vniuersa vbique seruat Ecclesia, eiusdémque & Apostolicæ quam in toto mundo Apostolorum doctrina fundauit. Completa hac oratione adiungitur in conclusione more solito, per Christum Dominum nostrum: Per ipsum nostra ad Deum vota ascendunt, per ipsum diuina ad nos dona descendunt. Sequitur in mysterio:

Memento Domine famulorum, &c.

E In quibus verbis cum primum dicitur, memento Domine famulorum famularúmque tuarum, & sic deinde subiungitur, & omnium circumastantium, manifestum est quod quasi quidam locus sit vbi aliquibus specialiter nominatis, etiam cæterorum qui assistunt in Ecclesia commemoratio adiungatur: In quo itaque loco aut liberum est sacerdoti quos desiderauerit peculiariter nominare, & nominatim Deo commendare; Aut certè illud ab antiquis obseruatum est, vt ibi offerentium nomina recitentur. Fit ergo hæc oratio ad Deum patrem, vt memor esse dignetur famulorum famularúmque suarum, vtriusque videlicet sexus sibi seruientium, non solum eorum qui nominantur, sed & omnium circumastantium. Ac de omnibus & pro omnibus simul dicitur Deo: Quorum tibi fides cognita est,

& nota

& nota deuotio id est, quàm rectè credant, quàm deuotè te diligant, tu solus vides in conscientijs singulorum: Tu es enim scrutans corda & renes Deus. Sequitur in mysterio:

Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, &c.

In quibus verbis fideliter considerandum est, quòd tota Ecclesia offerat Deo illud sacrificium laudis: Et quia de omni multitudine circumstantium fidelium dicitur quæ tibi offerunt. Quod enim adimpletur propriè ministerio sacerdotum, hoc generaliter agitur fide & deuotione cunctorum. Offerunt ergo sacerdotes Ecclesiæ, offert per ipsos & in ipsis tota Ecclesia Deo sacrificium laudis, quod à cultoribus suis sibi offerri ipse præcipit, dicens: Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Hoc sacrificium offert deuotio fidelium pro se suisque omnibus id est, ad se vel genere vel familiaritate, vel qualibet alia conditione, sub eiusdem fidei professione pertinentibus, tam viuentibus videlicet quam mortuis: Et hoc qua spe fideles faciant subiungitur, quæ non pro aliquo temporali lucro, sed solummodo pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ pro spe videlicet æternæ salutis: Spe enim salui facti sumus. Nec solum pro salute æterna, sed etiam pro temporali incolumitate id est corporali sanitate: Incolumitas enim dicitur sanitatis integritas: vtraque enim salus & animæ scilicet & corporis, ab illo est, de quo in Psalmo canitur: Domini est salus. Tibi inquit reddunt vota sua æterno Deo viuo & vero, iuxta quod in Psalmo dicitur: Et redde altissimo vota tua, vota videlicet fidei, & piæ deuotionis, per quā nosmetipsos Deo vouimus & reddimus: Quisquis enim bene cogitat quod Deo voueat, & quæ vota persoluat, hoc exigitur, hoc debetur, vt seipsum voueat & reddat. Sed sicut videndum est quid offerat, ita etiam considerandum est vbi offerat. Quia veri sacrificij extra catholicam Ecclesiam locus non est. Vnde multum consequenter adiungitur in mysterio:

Communicantes & memoriam venerantes in primis, &c.

Quos dicit communicantes & memoriam venerantes beatæ genitricis Dei & Apostolorum ac Martyrum & omnium sanctorum, nisi & seipsum Sacerdos qui offert, & omnes circunstantes qui simul offerunt vnum sacrificium laudis. Quod vt Deo possit acceptum & beneplacitum, non alibi hoc offerunt & sacerdotes & Ecclesia cum sacerdotibus, nisi communione & societate sanctorum; In quibus voluit idem omnipotens Deus Ecclesiæ suæ constare fundamentum, sicut Apostolus dicit: Estis ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: Ἀπόστολοι namque Græcè Latinè missi dicūtur, dicente Domino ad ipsos; Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos: Μάρτυρες verò testes appellantur, dicente ipso: Eritis mihi testes in Ierusalem. Quid est enim communicantes, nisi communionem & societatem tenentes? Et quid est eorum memoriam venerari, nisi cum pietate & humilitate eorum vestigia sequi? In eorum ergo communione & memoriæ veneratione, tanquam in vero templo Dei offert deuotio fidelium Deo vota & munera sua. In hac denique venerabili communione sanctorum, beata virgo Maria prima ponitur, per quam & illi & nos meruimus authorem vitæ suscipere: Et ei coniungitur communicatio beatorum Apostolorum & Martyrum, non solum qui hic nominati exprimuntur, sed & omnium quorum nec numerum nec nomina scire possumus. Et tamen si istis paucis nominatis piè adhæremus etiam illis quos nosse non possumus, in horum communione copulati sumus. Sequitur in mysterio.

Quorum meritis, &c.

Propter merita namque & intercessiones sublimium iustorum, quos intercessores & Patronos quærimus nostræ infirmitati, Dominus miseretur & propiciatur, vt in omnibus siue aduersis siue prosperis, ne vel in illis deficiamus, vel in istis decipiamur protectionis eius muniamur auxilio. Nec dubitandum est fidelium petitiones à spiritibus iustorum sciri, quia qui intus omnipotenti Dei claritatem vident, nullo modo credendum est, quia sit foris aliquid quod ignorent. Postulat ergo Ecclesia suffragia sanctorum Martyrum, nec tamen erigit altaria in quibus sacrificet martyribus, sed vni Deo & martyrum & nostrum. Sequitur in mysterio:

Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c.

Hæc est seruitus quæ nulli alij debetur, nec sanctis Angelis, nec sanctis animabus, nisi vni Deo viuo & vero, de quo nobis præcipitur, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et in his verbis vnitas Ecclesiæ offerentis ostenditur, quando in illa sacrosancta oblatione, communis seruitus exhibetur Deo tam à sacerdotibus quàm à sancta familia domus Dei. Oratur itaque Deus, vt hanc oblationem, quam illi soli debita seruitute defert Ecclesia, placatus accipiat. Hæc est vera oblatio in qua filius offertur, pater reconciliatur. Et vitali oblatione placatus, dies nostros in sua pace disponat, vt & si in mundo pressuram habemus, in illo pacem habeamus: finito autem huius mortalitatis cursu, ab æterna damnatione ereptos, in electorum suorum grege, nos adnumerare dignetur. Sequitur in mysterio:

Quam oblationem tu Deus in omnibus, &c.

Oratur omnipotens Deus vt oblationem suis sacris altaribus impositam & tantis precibus commendatam, ipse per virtutem spiritus descendentis, ita legitimam & perfectam Eucharistiam efficiat, vt in omnibus sit ascripta. Id est, numerum placitorum sibi numeretur recepta, sit etiam rata, id est, immobili firmitate perpetua: Hoc namque dicitur ratum, quod est immobili ratione firmum & inconuulsum: Sic quoque eiusdem Spiritus sancti operante virtute rationabilis & per hæc omnia singulariter Deo grata & acceptabilis, vt quiuis de simplicibus terræ frugibus sumpta diuinæ benedictionis ineffabili potentia efficiatur fidelibus corpus & sanguis vnigeniti filij Dei, sicut ipse testatur: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Hæc est rationabilis hostia, plena videlicet rationis, plena mysterij. Hoc corpus & hic sanguis non in spicis & in sarmentis colligitur, sed certa consecratione mysticus fit: nouus non nascitur. Cum panis & vini creatura in sacramentum carnis & sanguinis eius ineffabili spiritus sanctificatione transfertur, manducatur Christus: Per partes enim manducatur in sacramento, & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Sequitur in mysterio:

Qui pridie quàm pateretur, &c.

In his verbis sine quibus nulla lingua, nulla regio, nulla ciuitas, id est, nulla pars Ecclesiæ catholicæ, conficere, id est, consecrare sacramentum corporis & sanguinis Domini ipse Dominus tradidit Apostolis, vnde vniuersalis Ecclesia iugem memoriam sui redemptoris celebret & Apostoli generaliter omni Ecclesiæ. Christi ergo virtute & verbis, iste panis & calix ab initio consecratus est. Christi virtute & verbis semper consecratur, & consecrabitur: Illius sermo est qui cœlestia sacramenta sanctificat. Ille in suis sacerdotibus quotidiè loquitur.

Quod autem de pane ait: Accipite & manducate ex hoc omnes, similiter autem & de calice; Accipite & bibite ex eo omnes, commendatio est vnitatis & pacis, vt per hoc mysteriū Christo participantes vnum omnes simus in illo: Vnde Ecclesia ex traditione his verbis consecrans mysterium sacri corporis & sanguinis Domini, designanter dicit Dominum dixisse Apostolis: Accipite & manducate ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meum, simili modo postea quam cœnatum est accipiens & hunc calicem præclarum. Attendat fidelis quisque, quid est quid dicat hunc, videlicet quod calix

quem Sacerdos catholicus sacrificat, non est alius nisi
ipse quem Dominus Apostolis tradidit: Sicut ergo de
sanguine, sic quoque de corpore sentiendum & tenen-
dum est: Quod autem præclarum calicem dicit, mani-
festè de Psalmo sumptum est; Et calix tuus inebrians
quàm præclarus est, & verè præclarus, quo sanguis of-
fertur immaculatus, nulla peccati nebula tectus. Et ideò
sanguis ille verè noui & æterni est testamenti, quia quos
à vetustate innouat, ad æternam hæreditatem perducit.
Totum ergo quod in hac oblatione Dominici corporis
& sanguinis agitur, mysterium est: Aliud enim videtur,
aliud intelligitur, quod videtur speciem habet corpo-
ralem, quod intelligitur fructum habet spiritualem.
Sciendum verò quod eundem calicem Dominici san-
guinis iuxta obseruantiam Ecclesiæ catholicæ ab Apo-
stolis traditam, nisi mixtum aqua offerri non licet, quia
vinum fuit redemptionis nostræ mysterium, cum ait:
Non bibam amodo de hoc genimine vitis, & de latere
eius quod lancea transfixum est, aquáque cum sanguine
egressa, vinum de vera carnis eius vite cum aqua expres-
sum ostendit, hæc sunt enim sacramenta Ecclesiæ sine
quibus ad vitam, quæ verè vita est non intratur: Ille san-
guis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salu-
tare temperat poculum: Hæc & lauacrum præstat &
potum: hoc totum Dominicæ oblationis mysterium
quanta pietate & amore agendum & accipiendum sit,
commendat nobis ipse Dominus dicendo: Hæc quo-
tiescumque feceritis, in mei memoriam facietis, quod
exponens Apostolus ait: Quoties enim manducabitis
panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini an-
nunciabitis donec veniat. Illius ergo panis & calicis
oblatio: mortis Christi & commemoratio & annuncia-
tio: mortis enim Christi commemoratio, est charitatis
eius commendatio, quia tantum dilexit nos vt morere-
tur propter nos. Sequitur in mysterio.

Vnde & memores sumus Domine nos tui serui, &c.

Et quia in participatione corporis & sanguinis sui vi-
uificam suam mortem nos annunciare voluit Dominus
& Saluator noster donec ipse veniat, dignum & salubre
est, vt hæc veneranda mysteria frequentando memores
sint sacerdotes & populus, vniuersa videlicet Ecclesia
beatæ passionis eius. Et verè beatæ quæ sine peccato su-
scepta, totius mundi peccata deleuit, & quia non solum
vt Apostolus ait, mortuus est propter delicta nostra, sed
etiam resurrexit propter iustificationem nostram, me-
mores simus resurrectionis quoque eius ab inferis, &
quoniam resurgens à mortuis & assumptus in cœlum,
sedet à dextris Dei, simus memores etiã gloriosæ ascen-
sionis eius: Hæc est enim tota salus nostra & vita, si in-
cessanter memores simus: memores igitur Dominicæ
passionis, resurrectionis & ascensionis tam sacerdotes
quam plebs fidelis offerunt præclaræ, id est, præcellenti
& gloriosæ maiestati Dei non de suo, sed de eius donis
ac datis, iuxta quod scriptum est. Et quæ de manu tua
accepimus, dedimus tibi, in mysterio Dominici corpo-
ris & sanguinis, verè hostiam puram, hostiam, sanctam
hostiam immaculatam. Quæ trina repetitio tanti myste-
rij est laudatio. Hæc namque hostia, quam hostiam pu-
ram, sanctam & immaculatam, id est, panem sanctum
vitæ ęternæ, & calicem salutis perpetuæ sumentibus, vita
æterna est, dicente Domino: Qui manducat hunc pa-
nem, viuet in æternum. Sequitur in mysterio.

Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, &c.

Oratur itaque omnipotens Deus, vt placabilis & pro-
pitius factus, sereno vultu, id est, declarata bonitatis &
pietatis suæ præsentia, respiciat dignanter Ecclesiæ suæ
munera: Et accepta ac beneplacita habeat, sicut munera
pueri sui iusti Abel, cuius fides & iustitia, & oblationis
acceptio & in lege veteri commendatur, vbi scriptum
est: Et respexit Deus ad Abel & ad munera eius: Et in
Euangelio: A sanguine Abel iusti: Et in Apostolo vbi
scribit, fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit
Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus.

Qui non ætate, sed simplicitate & puritate puer Dei ap-
A pellantur: Sicut etiam de Dauid qui mortuus est senex
in Euangelio dicitur: In domo Dauid pueri sui. Et sicut
sacrificium, inquit, Patriarchæ non Abrahæ. Vtique
quod sacrificium in oblationem vnigeniti filij sui Isaac,
offerens, cum Deo holocaustum, quod ita acceptum
fuit, vt mereretur audire. Per memetipsum iuraui dicit
Dominus. Quia fecisti rem hanc & non pepercisti vni-
genito tuo propter me, benedicam tibi & cætera. Qui
quidem Patriarcha non tantum est Israëliticæ plebis se-
cundum carnem, sed etiam nostræ secundum fidem.
Adiungitur adhuc. Et quod tibi obtulit summus sacer-
dos tuus Melchisedech, de quo manifestè scriptũ dicit;
Et Melchisedech Rex Salem protulit panes & vinum,
erat enim sacerdos Dei altissimi, & benedixit Abraham,
B cuius sacerdotium & sacrificium tantum magnificatur,
vt dicat de eo Apostolus, primum quidẽ Melchisedech
qui interpretatur Rex iustitiæ, deinde Rex Salem quod
est Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, ne-
que initium dierum, neque finem habens, assimilatus per
omnia filio Dei qui manet sacerdos in æternum. Quod
verò post hæc omnia subiungitur, sanctum sacrificium
immaculatam hostiam, ad superiora referendum esse
videtur, vbi dictum est. Super quæ propitio ac sereno
vultu respicere digneris, vt ad complendam petitionem
subiunctum sit. Sequitur in mysterio:

Supplices te rogamus omnipotens iube hæc fieri, &c.

Hęc verba mysterij tam profunda, tam mira & stupen-
da sunt, vt magis veneranda sint & pauenda quam discu-
C tienda: Quis enim, inquit beatus Gregorius, fidelium
habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sa-
cerdotis vocem cœlos aperiri; In illo Iesu Christi myste-
rio Angelorum choros adesse: B. quoq; August. dicit:
Est enim quoddam altare Dei inuisibile ad quod non ac-
cedit iniustus. Ille solus accedit qui ad istud securus ac-
cedit: Illic inueniet vitam suã, qui iusto discernit causam
suam: Quale ibi sacrificium est? Ipse qui intra assumitur
in holocaustum. Item. Si enim, inquit in domo illa æ-
ternum sacrificium laudis, & sacerdos sempiternus est,
altare sempiternum pacta mens ipsa iustorum. Hæc de
sublimi altari Dei in conspectu diuinæ maiestatis eius
necessario posita, ne quis carnaliter cogitans, æstimet in
cœlis esse altare corporeum, sed potius intelligamus
sublime altare Dei rationale ac intelligibile esse in electa
D & rationali creatura, Angelica videlicet & humana: Nõ
enim dubitamus, secundum Ambrosium existere Ange-
lum, quando Christus assistit, Christus immolatur. Se-
quitur: Vt omnes quotquot ex hac altaris participatio-
ne sacrosanctum Filij tui corpus & sanguinem sumpse-
rimus, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur.
Ista enim munera, ista sunt dona super omnem gloriam
constituta. Per hæc omnipotens Deus corda fidelium
omni benedictione cœlesti replet & gratia viuificat.
Christus Ecclesiæ est cibus, Christus est potus, caro Dei
cibus, & Dei sanguis est potus, Christus nobis quotidiè
ministratur. Cibus iste non corpus impinguat, sed con-
firmat cor hominis: Hic est panis vitæ, qui ergo vitam
manducat, mori non potest: Accedite ad eum & satia-
E mini, quia panis est. Accedite ad eum & potate, quia
fons est; Accedite ad eum & absoluimini, quia remissio
peccatorum est. Cum hospitium tuum viderit aduersa-
rius occupatum cœlestis fulgore pœnitentiæ, intelliget
locum tempore testamentis suis interclusum esse per
Christum. Sequitur in mysterio.

Memento etiam Domine famulorum, &c.

Orat pia mater Ecclesia etiam pro defunctis suis, &
eos sacræ oblationis intercessione commendat, certis-
simè credens, quia sanguis ille preciosus qui pro multis
effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad
salutem viuentium, sed etiam ad absolutionem valeat
defunctorum, qui præcedunt cum signo fidei, & dor-
miunt in somno pacis: Cum signo fidei, quia ex aqua &
Spiritu sancto renati, quia Christi cruce & passione
signati;

signati: Dorminnt autem tanquam verè in resurrectione suscitandi: Dormiunt ergo in somno pacis, quia ab vnitate & societate Christi & Ecclesiæ, nec per hæreses, nec per schismata, nec per mortalia crimina separati sunt. In quibus & si aliquando fuerunt, tamen per pœnitentiam sanati, & per orationem Ecclesię reconciliati, & remissionis mysterio sociati, vtique in pace obieruut. Nam luce clarius constat quia perfectorum iustorum animæ, mox vt huius claustra carnis exeunt, in cœlestibus sedibus recipiuntur. Verum hoc de Apostolis, Martyribus, Confessoribus, cæterisq; perfectioris vitæ viris fieri notandum est. Nam sunt quorumdam iustorum animæ, quæ cœlesti regno, licet in beata requie, quibusdam adhuc mansionibus differuntur. In quo dilationis damno ostenditur, quod de perfecta iustitia aliquid minus habuerunt: At verò nonnulli propter bona fidei opera ad electorum sortem præordinati, sed propter mala aliqua quibus de corpore exierunt post mortem sereno, castigandi recipiuntur flammis ignis purgatorij. Et vel vsque ad diem iudicij longa examinatione, à vitiorum sorde mundantur, vel certè prius amicorum fidelium precibus, eleemosynis, ieiunijs, fletibus & hostiæ salutaris oblationibus, pœnis absoluti, & ipsi ad beatorum perueniunt requiem: Illis ergo eorum sacræ victimæ mortuis prosunt, qui hic viuendo obtinuerunt, vt eos etiam post mortem bona adiuuent quæ hîc pro ipsis ab alijs fiunt. Inter hæc autem pensandum est, quod tutior via sit, vt bonum quod quisq; post mortem suam sperat agi per alios, agat dum viuit ipse pro se. Beatius quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem quærere. Propter illa ergo verba quibus dicitur, qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis, vsus fuit antiquorum, sicut etiam Romana agit Ecclesia, vt statim recitarentur ex diptetijs, id est, tabulis nomina defunctorum, atque ita post lectionem nominum, subiungerentur verba sequentia. Ipsis & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij, lucis & pacis, vt indulgeas deprecamur. Ipsis videlicet quorũ nomina memorantur, & cæteris omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij, vbi non sentiũt ardores pœnarum: Et lucis, de qua Psalmista, vt placeam coram Deo in lumine viuentium. Et pacis, de qua iustus Simeon: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secũdum verbum tuum in pace. Sequitur in mysterio:

Cautè lege, nã præter cælum & purgatorium animabus iustorum corpore solutis, alium quempiam temporarium locũ quietis tribuit, quod à placitis Theologorum est alienum. Consule quæ differuntur D. Maluenda lib. de paradiso, cap. 92.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine, &c.

Commendatio pro spiritibus defunctorum per oblationem pietatis, vt in beatis electorum sedibus mereantur obtinere locum refrigerij, lucis & pacis, consequẽter oratur omnipotens Deus, vt etiam cæteros fideles qui superstites sunt & viuunt, id est, sacerdotes & populum, per virtutem & gratiam eius, Deus venerabilis sacramenti auxilio ad eandem beatitudinẽ perducat: Totius namque Ecclesiæ vox est, id est, sacerdotum & plebium, cum humilitate & contritione cordis dicentium Deo; Nobis quoque peccatoribus famulis tuis, quia sicut scriptum est: Et si peccauerimus, tui sumus scientes magnitudinem tuam. Non de vllis nostris meritis, sed de multitudine miserationum tuarum sperãtibus corde in Psalmo cantamus. Et secundum multitudinẽ miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Oratur itaque omnipotens Deus, vt non solum defunctis quorum supra commemoratio facta est, sed etiam nobis peccatoribus de multitudine miserationum suarum sperantibus, partem aliquam & societatem donare dignetur cum suis sanctis Apostolis & Martyribus & omnibus sanctis, vt pro modulo nostro quibus nunc sociamur per communionem fidei, cum ipsis etiam societatem vitæ & beatitudinis æternæ in futuro accipiamus. Intra quorum consortium vt nos Dei pietas introducat petimus, vt nobis non nostri meriti æstimator, sed veniæ sit largitor, vt quia sanctorum societati per meritum iungi non possumus, per indulgentiam coniungamur: Si enim æstimemur & di-

uino iudicio ponderemur, nullus ad Apostolorum & Martyrum societatem assurget. In fine autem huius orationis, sicut & in cæteris præcedentibus subiungitur, per Christum Dominum nostrum, & statim conclusio totius consecrationis sequitur, dicendo:

Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, &c.

Per ipsum enim omnipotens Deus hæc bona omnia quæ sacris altaribus consecrantur, non solum in exordio mundi creauit condendo, quod non erat per eundem vnigenitum verbum suum dixit & factum est. Germinet terra herbam virentem & afferentem semen, lignúmque pomiferum faciens fructum. In qua creatione vtique & herba frumenti & lignum vini exortum est, sed etiam semper eadem bona creat propagando & reparando vt per annos singulos & nouæ segetes & noua vina nascantur.

Per ipsum ergo, vt dictum est, Deus pater hæc omnia bona sanctificando & viuificãdo ineffabiliter benedicit, quia ea omni benedictione cœlesti & gratia accumulat & præparat nobis. Per ipsum & cum ipso & in ipso est Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus sancti omnis honor & gloria, per ipsum scilicet, tanquam per verum mediatorem Dei & hominum, cum ipso tanquam coæquali, in ipso tanquam verè consubstantiali. Omnis verò honor & gloria est Deo patri per filium, & cum filio, & in filio in vnitate Spiritus sancti, qui ex patre filióque procedens, vnitatem deitatis possidet. Insinuatur itaque in patre authoritas, in filio natiuitas, in Spiritu sancto patris filijque communitas. In tribus æqualitas per omnia sæcula sæculorum. Hoc est quod beatus Iudas Apostolus in fine epistolæ suæ velut distincte designãter exponit dicens: Soli Deo saluatori nostro per Dominum nostrum Iesum Christum gloria, magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum & nunc & in omnia sæcula sæculorum. Accipienda sunt autem sæcula sæculorum, vel vt consequentia præcedentium, vel continuata sibi commixtione copulentur, quæ appellantur sæcula sæculorum, donec totum potens sæculum quod ex diuersorum temporum sæculis contexerunt, perueniat ad finem, & succedat futurum sæculum quod non habet finem, vbi Deus videbitur & laudabitur sine fine. Amen, autem quod ab omni Ecclesia respondetur, interpretatur verum, non vbicumq; & quomodocumque, sed mystica religione. Hoc ergo ad tanti mysterij consecrationem sicut & in omni legitima oratione respondent fideles, & respondendo subscribunt. Adiungit autem adhuc Sacerdos, & dicit: Oremus.

Præceptis salutaribus moniti, &c.

Dignum profectò fuit, vt tota hæc tam sacrosancta actio, Dominica oratione concluderetur, & petitiones fidelium quas vel propter futuram vel propter præsentem vitam nos Dominus docuit, per eandem passionis eius commemorationem efficacius commendarentur. Admonetur ergo tota Ecclesia, & dicitur à Sacerdote: Oremus, & orat ecclesia cum sacerdote, non voce, sed corde: Labia clausa sunt, sed patet consciẽtia, silentium est clamat pectus, sed in auribus ille audit qui miseretur: Nam & Susanna cum damnaretur ab iniustis iudicibus tacebat & orabat: os eius non audiebatur ab hominibus, cor eius clamabat ad Deum: Nunquid quia vox eius ore corporis non processit propterea exaudiri non meruit. Exaudita est illa, sed quando orauit nemo hominum sciuit. Orat ergo Sacerdos simul cum Ecclesia conuersus ad Dominum & dicit:

Præceptis salutaribus moniti, &c.

Hoc itaque nobis super omnia salutare est, quod nobis tantam gratiam per vnigenitum suum contulit Deus pater, vt tantam bonitatem cogitantes & amantes, sic agamus vt iam non filij sæculi, sed filij Dei simus. Præceptis ergo salutaribus iussi diuina institutione formati, non præsumptionis temeritate, sed obedientiæ pietatę præsumimus dicere Deo patri:

Pater noster qui es in cælis, &c.

Orationem dicimus Dominicam ad nostram proficientem salutem, qua nos vnigenitus filius per lauacrum regenerationis, & spiritum adoptionis, Dei filios esse dicere monuit, dicere iussit, & non humana, sed diuina institutione ipse nobis orandi formam tribuit. Et vt Deo audeamus dicere:

Pater noster, ipse nos sua iussione monuit, dicens: Sic ergo vos orabitis, Pater noster, &c. Etante omnia pacis doctor atque vnitatis magister noluit precem fieri, vt quis cum precatur, non pro se tantum precetur. Non enim dicimus, Pater meus qui in cœlis es, sed communis est nobis oratio: Et quando oramus, non pro nobis solis, sed pro populo toto oramus, quia totus populus vnum sumus. In qua oratione septem petitiones continentur, quarum in tribus æterna in sequentibus, quatuor temporalia poscuntur, tres videlicet primæ ad contemplatiuam, quatuor ad actiuam pertinent vitam. Nos ergo non naturaliter filij sumus sed per adoptionem, qua nos verus filius adoptare voluit in fratres carnem assumens, & perducens gratia sua & supernæ hæreditatis secum societatem, vt filij patris esse valeamus. Sanctificetur nomen tuum. Non quod optemus Deo vt sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus à Deo vt nomen eius sanctificetur in nobis. Cæterum à quo Deus sanctificatur qui ipse sanctificat, sed ipse dicit: Sancti estote quia ego sanctus sum, hoc petimus & rogamus vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus perseueremus. Admonemur etiã desiderare, vt nomen eius quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctum habeatur, hoc est non contemnatur, quod non Deo sed hominibus prodest. Adueniat regnum tuum. Hac petitione desiderium nostrum ad futurum regnum excitamus, vt nobis veniat atque in eo regnare mereamur, id est, vt veniat & nobis quod esse venturum non dubitamus omnibus sanctis, id est, vt regnum eius mereamur agnoscere. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Non vt Deus faciat quod non vult, sed vt nos facere possimus quod Deus vult, vt sicut Angeli sancti, ita & nos faciamus voluntatem eius. Possumus etiam per cœlum & terram intelligere spiritum & carnem, quoniam spiritus è cœlo, caro è terra esse cognoscitur: Sed spiritus cœlestia quærit, caro terrena concupiscit, & ideo petimus vt voluntatem Dei his duobus concordantibus faciamus. Potest & sic intelligi, vt pro infidelibus qui sunt adhuc in terra orare intelligantur fideles, qui fidei dono cœli nuncupantur, vt circa illos voluntas Dei fiat, ad ipsum cõuertendo, vt terra imitetur cœlum, & homo Angelum, infidelis fidelem. Ac per hoc oramus & petimus vt precem pro omnium salute faciamus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Qua petitione nostra, sufficientiam quotidiani victus petimus, nomine panis totum significantes, quoniam panis Græcè, Latinè dicitur totum id sacramentum fidelium, quod in hoc quoque tempore, necessarium est, non tamen ad huius temporis sed ad illam æternam fœlicitatem assequendam: Nam panis vitæ Christus est, quem dari nobis quotidiè postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidiè sumimus, intercedente aliquo grauiori delicto, à Christi corpore separemur ipso dicente: Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, si quis ex hoc pane ederit, viuet in æternum: Sicut ergo manifestum est eos viuere qui corpus eius verè ac dignè accipiunt, ita contrà timendum est ne dum qui separantur à Christi corpore, perpetua pereant morte, criminante Christo: Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et ideo panem nostrum, id est, Christum quotidie nobis dari petimus, vt qui in eo manemus & viuimus, à sanctificatione eius & corpore non recedamus, sine quo viuere in æternum non valemus.

Et dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hic admonemur & quid petamus, & quid faciamus vt accipere mereamur: Post subsidium A cibi petitur & venia delicti, vt qui à Deo pascitur in Deo viuat: Admonemur enim quod peccatores sumus, quia pro peccatis nostris rogare compellimur, ne quis sibi quasi innocens placeat. Instruitur & docetur peccare se quotidiè, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Addidit planè Deus legem, certa nos conditione & sponsione constringens, vt sic nobis dimitti debita postulemus, secundum quod ipsi debitoribus nostris dimittimus, scientes impetrare non posse veniam, quam pro peccatis nostris petimus, nisi & ipsi circa debitores nostros paria fecerimus, dicente Euangelio: In qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis. Et alio loco, cum statis ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cœlis est, re-B mittat vobis peccata vestra: Excusatio denique tibi in die iudicij nulla superest, cum secundum tuam sententiam iudicatis: Et quod feceris alijs, hoc & ipse patieris. Similiter quod facimus cæteris, faciet nobis, dicens in Euangelio: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra, si non remiseritis, nec Deus dimittet vobis delicta vestra.

Et ne nos inducas in tentationem, &c.

Petimus ne deserti eius adiutorio, alicui prauæ tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti, qua in parte ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus ante permiserit & idcirco postulamus, vt eius adiutorio fulti, ita maneamus vincti, vt ab hoste maligno non subijciamur tentanti.

Sed libera nos à malo, &c.

C Hic admonemur cogitare, nondum nos esse in eo bono in quo nullum patiamur malum. Quæ petitio ita latè patet, vt homo Christianus in qualibet tentatione & tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lachrymas fundat: Et quando dicimus: Libera nos à malo, nihil remanet quod vltra adhuc debeamus postulare, quando semel protectionem Dei aduersus mala petimus. Amen, Signaculum Dominicæ orationis, quod interpretatur verè, siue fideliter, attestatio est veritatis, quod ex Apostoli traditione etiam ad cæteras orationes consuete respondet Ecclesia, sicut Apostolus ad Corinthios scribit, dicens: Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ; Quomodo dicet Amen, super tuam benedictionem, quoniam quidem nescit quid dicas? En D quo ostenditur non posse ideo tam respondere verum esse quod dicitur, nisi ante intellexerit. Post orationem Dominicam quam ad completionem perfecti mysterij tota ad Deum fundit Ecclesia, sequitur in conclusione eius demorationis Sacerdos & dicit:

Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis, &c.

In quibus verbis mala præterita à quibus petimus liberari, peccata nostra transacta intelligenda sunt, quorum & si actio iam cessauit in nobis, tamen reatus manet, nisi diuina indulgentia deleatur. Vnde admonet scriptura, dicens: fili peccasti, ne adijcias iterum, sed & de præteritis deprecare vt tibi dimittantur: Mala verò præsentia quia quotidiè peccamus, quotidiè necesse habemus dicere: Dimitte nobis debita nostra, possunt & quotidiana peccata nostra in animo & accidẽtes sæpè diuersis E languores & afflictiones in corpore extrinsecus irruentes, innumeræ calamitates, vt fames, pestilentia, gladius & cætera huiusmodi pericula. Quæ omnia quotiescumque patimur, eius debemus implorare auxiliũ, qui solus sua pietate & animas curat & corpora. Et nouit quando filijs suis quos ad æternam hæreditatem præparat & flagellum correptionis, & dulcedinem consolationis adhibeat: futura etiam mala quid aliud intelligenda, nisi quæcumque nobis accidere possunt, saluti & paci contraria? siue per tentationes diaboli, siue per aduersitates & miserias sæculi. Et maximè illa pro quibus effugiendis præcipuè orare debemus, vt liberemur à ventura damnatione æterna, quæ sine dubio malis constat esse futura. Orat ergo hæc Sacerdos, imò tota Ecclesia cum sacerdote,

dote, vt quod in fine orationis Dominicæ dictum eſt, ſed libera nos à malo, ita nobis per Dei miſericordiam (A) præſtetur: vt liberemur ab omnibus malis, id eſt, quæ nobis vel in præterito acciderunt, vel in præſenti accidunt, vel in futuro accidere poſſe formidantur: Vnde & Dominus ſciens fragilitatem noſtram in tantis periculis conſtitutam, miſericorditer admonet, dicens: Vigilate & orate ne intretis in tentationem: Et iterum, Vigilate itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Sequitur Sacerdos & dicit:

Et intercedente pro nobis beata & glorioſa, &c.

Præcepit Dominus populo Iſraëlitico, cum detinerẽtur in Babylonica ſeruitute captiuus, dicens inter alia per Hieremiam Prophetam: Et orate pro pace ciuitatis ad quam tranſmigrare vos feci, quia in pace ipſius erit (B) pax vobis. Similiter & Apoſtolus populum Eccleſiæ exhortatur dicens: Volo igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & his qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate. Iuxta hanc ergo formam per Prophetam & Apoſtolum diuinitus conſtitutam, populus fidelium in huius ſæculi peregrinatione, tanquam in Babylone captiuus & ſupernę patriæ ſuſpirans, orat etiam pro pace temporali, ne impediatur à pace ſpirituali & æterna, vt remotis per Dei pietatem perſecutionibus, ſeditionibus, hoſtilitatibus, quietam & tranquillam vitam agat Eccleſia in omni pietate. Et hoc orat generali obſeruantia ſine intermiſſione in omni Dominica oblatione. In qua iuxta (C) præceptum Apoſtolicum obſecrationes ſuas & orationes & poſtulationes & gratiarũ actiones offert Deo: Hoc autem pauciſſimis, ſed eminentiſſimis ſanctis nominatis à Deo exorat videlicet, vt itercedente in primis Dei genitrice, per quam humano generi ſalus exorta eſt, & beatis Apoſtolis Petro & Paulo atque Andrea impetrare mereatur. In qua poſtulatione non cæterorum ſanctorum interceſſio prætermittitur, ſed in iſtorũ commemoratione omnium ſuffragia expetuntur, quia vt omnes ſibi in Deo ſociati & vniti exiſtunt, ita omnes vnum deſiderant & rogant pro ſalute hominum, & vt in vno omnes pariter habeantur, & in vno omnes pariter negligantur: Non enim amant ſancti ſuos electores, ſi ſuorum ſociorum eos inuenerint deſertores, (D) magíſque offenſurus eſt quiſquis ita agendum putat eos ad quos ſe contulerit, quam eos à quibus abſtulerit. Vnitate enim gaudent, & in Chriſto vnum ſunt. Quod ergo dicit Eccleſiæ. Da propitius pacem in diebus noſtris, manifeſtè iuxta exemplum quod in Eſaia legitur hoc facit: Cum enim prædixiſſet idem Propheta Ezechiæ regi noſtro venturæ captiuitatis mala, compunctus reſpondit: Bonum verbum Domini quod locutus eſt, fiat tãtum pax & veritas in diebus meis, videlicet futura humiliter Dei iudicio reſeruans, de præſenti verò quod ad ſuam & populi ſui ſalutem pertinebat deprecans, fiat, inquit, pax & veritas in diebus meis: pax ne regni tranquillitas ab hoſtibus turbaretur, veritas verò vt in ipſa pace, Dei cultus & religionis veritas ſeruaretur. Vnde (E) & Apoſtolus vbi hæc orari præcepit, vtrumque ſimul poſuit. Vt qui etiam inquit, & tranquillã vitam agamus in omni pietate: Nam & quies & tranquillitas pertinet ad pacem, pietas ad diuini cultus religionem. Ita ergo & Eccleſia deprecatur pacẽ fieri in diebus noſtris, quod & poſt nos alij, & poſt ipſos alij vſque ad conſummationem ſæculi vtique ſimiliter orabunt. Cur autem ipſam pacem poſtulet ſubiungit, videlicet vt ope, id eſt, auxilio & protectione miſericordiæ Dei adniti, quantum ad interiorem religionis deuotionem pertinet, ſimus ſemper à peccato liberi, quantum verò ad interiorem pacem, ſimus etiam ab omni perturbatione ſecuri: Nam pax in qua non diuinæ religioni, ſed mũdanæ cupiditati ſeruitur, non eſt iuſtorum ſed iniquorum, de qualibus Pſalmiſta ait: Quia zelaui in peccatoribus pacẽ peccatorum videns. Sequitur quod & in iſta & in omnibus ferè orationibus Eccleſiaſticis in concluſione ſubiungi ſolet.

Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium, &c.

Quod vtique certa ratione vt ſæpè dictum eſt catholica concelebrat Eccleſia, propter illud vtique ſacramentum, quod mediator Dei & hominum factus eſt & homo Chriſtus Ieſus Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, qui per proprium ſanguinem ſemel introiuit in ſancta, non vtique manu facta, ſed in ipſum cœlum vbi eſt in dextra Dei, & interpellat pro nobis. Per ipſum ergo hoſtiam laudis atque orationis offerimus, qui per eius mortem reconciliati ſumus, cum inimici eſſemus: Chriſtus namque in forma Dei permanens vnigenitus Deus, cui cum patre hoſtias offerimus, formam ſerui accipiens, Sacerdos factus eſt, per quam hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem offerre poſſimus: nec tamen hoſtia à nobis offerri potuiſſet, ſi Chriſtus pro nobis factus hoſtia non fuiſſet. Cum verò dicimus filium tuum, & adijcimus qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus ſancti. Illam vtique vnitatem commemoramus quam naturaliter habet Pater & Filius & Spiritus ſanctus. Vbi oſtenditur quod idem ipſe Chriſtus pro nobis ſacerdotali eſt functus officio, cui naturalis eſt vnitas cum Patre & Spiritu ſancto: Cum verò in vnitate Spiritus ſancti dicimus, vnam naturam Spiritus ſancti cum Patre filioque monſtramus. Vnitas autem naturæ, quid aliud quam Trinitatem eſſe vnum Deum: & ex hoc vnum oſtendit & regnum, vbi autem regni naturalis eſt vnitas, vna regnandi permanet & poteſtas. Viuit ergo & regnat Chriſtus Dominus noſter cum Patre in vnitate Spiritus ſancti per omnia ſæcula ſæculorũ, ſicut ipſe in Apocalypſi loquitur dicens: Ego ſum primus & nouiſſimus, & viuus fui & mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum: Ipſi namque dicitur in Pſalmo: Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi. Et iterum: Regnum tuum regnum omnium ſæculorum. De quo & in Euangelio ad beatam Mariam Angelus dicit: Et regni eius non erit finis. Hac oratione expleta commiſcens Sacerdos Dominicam oblationem, vt calix Domini totam plenitudinem contineat ſacramenti, tanquam per eiuſdem myſterij copulationem, imprecatur Eccleſiæ pacem dicens:

Pax Domini ſit ſemper vobiſcum.

Cui tantum bonum etiam Eccleſia imprecatur reſpondens: Et cum ſpiritu tuo. Quid eſt autem pax Domini, niſi pax Chriſti, pax autem Chriſti finem temporis non habet. Et ipſa eſt omnis piæ actionis intentioniſque perfectio. Propter hanc pacem in eum credimus & ſperamus, & amore ipſius quantum donat, accendimur, propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea fœliciter ſine tribulatione regnemus. Vera enim pax vnitatem facit, quoniã qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. Imprecata igitur pace, incipiens à ſacerdote dat ſibi mutuo omnis Eccleſia oſculũ pacis, vt omnibus vera pace vnitis, fiat in eis locus Dei, ſicut dicitur in Pſalmo. Et factus eſt in pace locus eius, & impleatur in Eccleſia quod alibi Pſalmiſta dicens: Deus in loco ſancto ſuo, Deus inhabitare facit vnanimes in domo: Et hoc vtique ex traditione Apoſtolorum ſeruat Eccleſia, cui frequenter ab eiuſdẽ Apoſtolis dicitur: Salutate inuicẽ in oſculo ſancto, id eſt, oſculo vero oſculo pacifico, oſculo columbino non ficto & ſubdolo, qualis vſus eſt Ioab ad occidendum Amaſam, quali Iudas ad tradendum ſaluatorem, quali vtuntur hi qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. Illi ergo oſculo ſancto ſalutant inuicem qui non diligunt verbis nec lingua, ſed opere & veritate. Inter hæc omnia cantatur ab omnibus, & cantando oratur dicentibus:

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, &c.

Nullus enim tollit peccata, niſi ille de quo dictum eſt: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, cui nullum bonum hominis impoſſibile, nullum malum eſt in-

sanabile. Quomodo autem Apostolus Petrus ostendit qui ait: Non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi. Et in Apocalypsi Ioannes Apostolus: Qui dilexit nos inquit, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suũ dedit pro nobis in cruce vel quando quisque nostrum in mysterio sacrosanctæ passionis illius baptismi aquis ablutus est, verum etiam tollit peccata mundi, lauátq; nos à peccatis nostris quotidianis in sanguine suo, cum eiusdẽ beatæ passionis ad altare memoria replicatur. Post hæc ergo sumpta Eucharistia, id est, bona gratia: Gratia enim Dei pro omnibus gustauit mortem, & celebrata gratiarum actione, respondetur ab omnibus, Amen. Hæc est enim clara vox sanguinis Christi, quam sanguis ipse exprimit ex ore A fidelium eodem sanguine redemptorum. Finitis verò omnibus, adstanti & obseruanti populo absolutio datur inclamante Diacono:

Ite Missa est.

Missa ergo nihil aliud intelligitur, quam dimissio, id est absolutio, quam celebratis omnibus tunc Diaconus esse pronunciat, cùm populus à solemni obseruatione dimittitur. Vnde & Missam cathecumenorum canones dicunt, quando post Euangelij lectionem incipiunt celebrari sacra mysteria, quibus nullum nisi baptismi fonte regeneratum interesse licet: Tunc enim clamante Diacono, ijdem cathecumeni mittebantur, id est, dimittebantur foras. Missa ergo cathecumenorum fiebat ante actionem sacramentorum, Missa fidelium fit post confectionem & participationem.

EXPOSITIO MISSÆ TRANSCRIPTA EX VENERANDÆ VETVSTATIS CODICIBVS.

MISSA *pro multis causis celebratur*. Prima, vt sæpè rogemus Deum. Secunda, vt suscipiat Deus preces & oblationes. Tertia pro offerentibus & defunctis. Quarta, pro osculo pacis. Quinta, vt sanctificata sit oblatio. Sexta, vt confirmetur per Spiritum sanctum oblatio corporis & sanguinis Christi. Septima, vt cantetur *Pater noster*: In qua oratione continentur septem petitiones, id est, tres spirituales, & quatuor temporales.

Hanc orationem primitus docuit Dominus discipulos & Apostolos suos. De qua dicit Propheta: Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Septem sunt igitur numero petitiones: pro septem donis Spiritus sancti, vel pro septem gradibus Ecclesiæ.

Cur quotidiè iteratur ista (oratio vel) oblatio, cùm Christus saluarit mundum per vnam passionem suam, & mors illi vltra non dominetur? Responsio: Pro multis causis.

Prima, eo quod peccamus quotidiè. Secunda, eo quod corpus Christi pœnitentibus post peccata offerri iubeatur, vt salutem per corpus Christi Domini inueniant, atque exeant post pœnitentiã. Tertia, vt magnum beneficium passionis Domini obliuioni non tradatur. Quarta, vt similiter in Ecclesia diem iudicij, in quo iusti ab iniustis separabuntur.

Introitus Missæ cui conuenit? Responsio. Patriarchatum Prophetarúmque præconijs. Vnde exortus est? Responsio. A choro Prophetarum, qui orantes annunciauerunt Christum venturum in mundum, & per quorum orationes prophetiásque intrauit in eum. Exiens enim de secreto cœli, velut Episcopus aut Presbyter de secretario [templi,] venit ad altare: orante & prophetante interim choro clericorum.

Versus, qui cantatur ad recipiendum introitum, priorem Christi aduentũ significat Prophetarum. Postquam enim Episcopus cum suis Diaconis seu presbyteris de secretario veniens, ingreditur ad altare, post osculum sibi inuicem datum: innuente Episcopo siue Diacono, *Gloria*, à cuncto clero decantatur, Patri & Filio & Spiritui sancto.

Quia pax à Christo in cœlo & in terra iam facta est, quam chorus Prophetarum, id est, clericorum, ante prophetabat. Quod autem dicente clero; Sicut erat in principio & nunc & semper, Diaconi procedunt ad altare, & illud osculantur ante Episcopum, significat sanctos ante aduentum Christi, pro eius amore multas tribulationes perpessos: Quia corpus Christi vnum est, à san- B ctis viris connexum, qui ante fuerunt in veteri testamento, & qui nunc sunt in nouo. Septem diaconi procedunt, propter eos, qui ante natiuitatem Christi mortificationem in corpore suo portauerunt. Quinque procedunt, si septem non habentur, propter quinque libros Moysis. Si quinque non assunt, tres procedunt, propter fidem, spem & charitatem. Vnus procedit, propter vnitatem Ecclesiæ. Posteà, osculato altari, reuertuntur ad Episcopum, stantes erecti: Propter quod dicitur in Euangelio: Scio vnde veni, & quò vado. Diaconi retrò adstant, quia choro Martyrum aptantur. Ipsi enim diaconi ad altare præcesserunt, quia in veteri testamento Martyres ante Christi aduentum extiterunt. Et modò retrò stant, quia post Domini natiuitatem, multo plures martyrio coronantur. Ex ipsis autem Diaconis stant quidam ad dexteram, sed plures, alij quidam C ad sinistram, verumtamen pauciores: Quia per contemplatiuam vitam, quæ in dextera intelligitur, plures in æterno coronantur regno, quàm per actiuam, quæ accipitur in sinistra. Et contemplatiuam vitam ducentes, maiore virtute vigent, quam in actiua adhuc vita manentes. Sufficit enim tibi exemplum duarum sororum, Marthæ scilicet & Mariæ: Quarum vna circa plurima ministrans, turbata agnoscitur: Et altera, verbis Domini solummodo intendens, & in spe cœlesti requiescens legitur. Tunc ergo Kyrie eleyson celebratur, & de Acolytorum manibus candelæ dimittuntur, quia Christus Episcopus, super omnem fulgens lucem & illuminans, aduenit. Quod ad eos Prophetas respicit, qui circa Domini aduentum fuerunt. Ex quibus est Zacharias eiúsque filius Ioannes. Pertinet autem Kyrie eleyson ad di- D uinam patris excellentiam: Ad humanitatis verò formam Iesu Christi, pertinet Christe eleyson. Et est sensus Kyrie eleyson; Commoda mihi Pater misericordissimam aurem tuam, & miserere mei: Interpretatur enim, Domine miserere. Est autem intellectus Christe eleyson: Christe ne permittas humanum genus terrena desiderare, sed ad cœlestia anhelare. Vel pertinet ad eos Kyrie eleyson, qui ante natiuitatem fuerunt Christi: Christe eleyson verò ad eos, qui post passionem Domini successerunt. Postea Episcopus solus, Gloria in excelsis Deo, inchoat: quia solus Angelus posterioribus annunciauit Domini natiuitatem, per quam gloria Domini declarata est. Deinde verò totus chorus respondet: Quomodò cum Angelo incipiente facta est subitò cœlestis multitudo militiæ Angelorum, laudantium Deum & dicentium; Gloria in excelsis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Prima collecta respicit ad hoc, quod Dominus aiebat circa duodecimum humanitatis

manitatis ſuæ annum, quando aſcendit Hieroſolymam, & ſedit in medio doctorum, audiens & interrogans illos. Hæc eadem, nunc oratio, nunc collecta dicitur. Oratio autem ideò dicitur, quia bona orantur cœleſtia venire populo, collecta verò idcirco nuncupatur, quia incipit ſe populus in vnum colligere. Miſſæ autem officium totum in quatuor diuiditur ſpecies, id eſt, in precationes, orationes, poſtulationes & gratiarum actiones. Quicquid enim agitur in officio Miſſæ, antequam oblatæ ponantur ſuper altare, præcones nominantur: quia precantur bona populo. Et quicquid ab hora fit, qua Sanctus, canitur vſque ad Agnus Dei, oratio vocatur. Quæ poſt Agnus Dei dicitur, poſtulatio appellatur. Quod autem in fine Miſſæ à populo reſpondetur, Deo gratias, gratiarum actio nuncupatur. Inter deprecationem autem & precationem hoc intereſt, quod precatio fit, quando optantur cœleſtia animarum præmia populo: Deprecatio autem eſt, quando Pontifex orat, vt declinet in hac vita populus à malo, & faciat bonum. Epiſtola autem ad prædicationem Ioannis Baptiſtæ pertinet: Quia ſicut Ioannes fuit præcurſor Chriſti, ita nunc epiſtola præconatur Euangelium, quod eſt Chriſtus. Epiſtola quippe Latinè ſuper miſſa dicitur, eo quod ſit miſſa ab Apoſtolis ſuper legem Moyſis, pſalmos & prophetas. Significat autem Ioannis prophetiam, qui Chriſtum propè nunciabat adeſſe. Poſt primam autem datam orationem, Pontifex ſedet tribus horis verſus ad populum: Et preſbyteri cum eo, ad nutum eius: Et Diaconi ſtant ante Pontificem, Subdiaconi autem aſcendunt ad altare, ſtatuentes ſe ad dexteram ſiue ſiniſtram. Sedet autem tribus horis, quia Chriſtus, cùm eſſet annorum xij. ſedit in templo in medio doctorum tribus diebus. Sedens autem, vertit faciem ad populum, vt oſtendatur poteſtas ei data à Deo, vt poſſit ſuperintendere & ſuperſpeculari, quis humiliter, quiſve ſuperbè ſtet in Eccleſia, quia Epiſcopo commiſſæ ſunt animæ pro quibus rationem Deo redditurus eſt. Subdiaconus verò, qui lecturus eſt, mox vt viderit poſt Pontificem Preſbyteros reſidentes, aſcendit in ambonem vt legat, non tamen in ſuperiorem gradum, quem ſolus ſolet aſcendere qui Euangelium lecturus eſt. Poſtquam legerit, cantor in cantorio ſine aliqua neceſſitate aſcendit, non ſuperius, ſed ſtat in eodem loco vbi & lector, & ſolus inchoat reſponſorium. Et cuncti in choro reſpondent. Et idem ſolus verſum reſponſorij cantat. Si fuerit tempus, vt dicatur Alleluia, benè: Sin autem, tractus: Sin minus, tantummodo reſponſorium. Cantor verò, qui inchoat Alleluia, ipſe ſolus cantat verſum de Alleluia. Ipſe iterum Alleluia dicit, ſtans in eodem gradu, id eſt, inferiori.

Sequitur iubilatio, quam ſequentiam vocant, reſponſorium igitur ad Chriſti vocationem, qua Apoſtolos vocauit, pertinet. Et ideò ſolus in pulpito incipit Cantor, quia ſolus Chriſtus Apoſtolos vocauit. Et cuncti in choro reſpondent, quia reſponderunt Apoſtoli, & obedierunt Chriſto clamanti. Et ipſe ſolus poſt inchoationem reſponſorij verſum decantat: quia ſolus Chriſtus pernoctans, poſtquam vocauit diſcipulos, orabat. Alleluia quidem (quod eſt laus Dei) cantamus, vt Chriſtum imitemur, qui ſeptuaginta duobus diſcipulis per ciuitates miſſis, ad quas venturus erat, vt laudem Chriſti annunciarent, & ipſis reuerſis, Alleluia, id eſt, laudem, Deo patri decantauit, dicens: Confitebor tibi Pater Domine cœli & terræ, qui abſcondiſti hæc myſteria ab his, qui ſapientes ſunt & prudentes in terrenis actibus & deſiderijs carnalibus, & reuelaſti ea paruulis. Confiteor enim, nihil aliud eſt hoc loco, niſi gratias & laudes ago tibi Pater; Eius autem verſum cantamus, ipſum æmulantes, qui ſolus dicebat: Nemo ſcit qui ſit filius niſi pater: & qui pater, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Alleluia poſt verſum iterum canimus, ipſum ſequentes: qui rurſus A Alleluia dicit, dum ait: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis & ego reficiam vos. Et paulò poſt: Et inuenietis requiem animabus veſtris. Vbi autem Euangelium legitur, ibi epiſtola legi non debet, ſed in ſubteriori gradu: Quia Ioannis prædicatio, ad Euangelij Chriſti altitudinem aſcendere non potuit: Qui autem epiſtolam legere vult vbi pronunciatur Euangelium, Ioannis prædicationem coæquare tentat Euangelio Chriſti. Nec in eodem gradu reſponſorium vel Alleluia cantari debet, quo recitatur Euangelium Chriſti: ne aſſimilari Apoſtolorum * vocatio vel diſcipulorum lxxij. * miſſio aut latior videatur Euangelio Chriſti.

* vocationis.
* miſſioni.

Euangelium autem legitur in quo Chriſtus ore ſuo B loquitur populo, vt Matthæus ait: Et aperiens os ſuum docebat eos, dicens: Beati pauperes ſpiritu, & reliqua. Vt ſicut Chriſtus poſt legem, pſalmos & Prophetas, os ſuum aperiens locutus eſt populo: ita poſt Epiſtolam, reſponſorium & Alleluia, quæ nunc celebrantur in Miſſa pro his tribus, Euangelium in Eccleſia legatur, ac ſi populo Chriſtus ipſe loquatur. Hoc autem Diaconus lecturus, ab Epiſcopo aut Preſbytero benedictionem petit. At ille inquiens, ait Diacono: Dominus ſit in corde tuo & in labijs tuis. [Euangelium namque bonum nuncium dicitur, quod annunciat nobis in futuro vitam poſt mortem, requiem poſt laborem, regnum poſt ſeruitium.] Tunc demum pergens Diaconus ad altare, accipit Euangelium. Et non indifferenter, ſed eius partem ponens in dextero humero,

Matth. 5.

C † vadit ad ambonem. Et duo acolyti eum præcedentes, portant duo cereoſtata, id eſt, duas candelas accenſas, qui venientes ante ambonem, diuiduntur à ſe, & tranſeunt Subdiaconus & Diaconus cum Euangelio per medium eorum. Præcedunt autem Euangelium duæ candelæ, propter geminam dilectionem, Dei videlicet & proximi, ſiue propter duo teſtamenta, quibus illuminatur genus humanum: Seu propter duos reſur- D rectionis teſtes, Moyſen videlicet & Eliam, populum illuminantes. [Candelæ autem, Diacono Euangelium prædicante, ideò in pauimento, de manibus acolytorum iuxta ambonem] deponuntur: Ne quis conetur prædicare ſuper id, quod in Propheticis, Euangelicis & Apoſtolicis reperit doctrinis. Præterea thuribulum ſeu thymiamaterium aſcendendo & deſcendendo ſemper præcedit Euangelium per medium pulpitum, non tamen permanens diu in ambone. Quia paſſio Chriſti per thuribulum ſignata eſt, quod ſignificat corpus Chriſti paſſum. Fumus incenſi, orationes ſanctorum. Car- E bones autem eius, ſancti Spiritus illuminationem deſignant, ſiue feruorem charitatis. Dum autem legitur Euangelium, baculi deponuntur de manibus, vt à Iudæis diſſentiamus, qui caput Chriſti arundine percutiebant. Non enim eſt baculus neceſſarius, id eſt, humanum auxilium, dum ipſum Chriſtum præſto habentes, eius vocem audimus: Cum autem humano vtimur auxilio, ante vel poſt Euangelium baculos in manibus tenemus. Accedente igitur ipſo Chriſto, id eſt, Euangelio, baculos dimittimus, quia humano auxilio non egemus. Capita inſuper noſtra, dum Euangelium audimus, ab omni velamine à Iudæis diſſentientes detegimus: quia Chriſtus proprium caput ſuum pro nobis ſpinea corona velatum habuit. Diaconus autem Euan-

† Itaque ad ambonem duabus præcedentibus candelis propter Moyſen & Eliam, qui ſunt veteres teſtes reſurrectionis viuorum & mortuorum, populum illuminantes, & duobus thuribulis vel vno, quod ſignificat corpus Chriſti paſſum eiuſdémq; fumus incenſi ſanctorum orationes. Carbones autem eius, ſancti Spiritus illuminationem deſignant, ſiue feruorem charitatis. Sed candelæ ideò, in pauimento, prædicante Diacono Euangelium, de manibus acolytorum iuxta ambonem.

gelium legens, ad meridiem versus, significat Ecclesiam feruentem animo in amore Dei, eleuatam esse in magno culmine virtutum. Vnde dicitur in cantico cāticorum: Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie. Postea verò descendente Diacono de ambone, affertur Euangelium primum Episcopo aut Presbytero, ad osculandum: Deinde vniuerso choro, necnon & populo: Deinde conditur in loco suo. [Post lectum verò Euangelium, candelæ in loco suo extinguntur, & ab Episcopo, Credo in vnum Deum, cantatur. Thuribula per altaria portantur, & postea ad nares hominum feruntur, & per manum fumus ad eos trahitur.] Cantatur autem symbolum, vt quia populus audiuit Christum in analogio prædicantem, ostendat, qua credulitate eius susceperit doctrinam. Quod autem offertorij celebratur officium, nulli aptius conuenit quàm his, qui obuiam Christo Hierosolymam properanti, B sternentes vestimenta sua in via, ramósque de arboribus frangentes exierunt. Turbæ autem quæ præcedebant,& quæ sequebantur clamabant: Osanna filio Dauid, &c. Illi enim vestimenta ramósque offerebant: nos verò panem & vinum, tunc núncque cantu celebrato. Ideoque illi hæc agebant tunc, nósque modo. Vt ostendamus, ita nos paratos esse pro fratribus morti succumbere, sicut Christus passus est pro nobis. Quod primum quidem masculi offerunt, significat, primitiuam Ecclesiam sub imperatoribus nondum Christianis, multas iniurias passam. Exhinc verò offerunt mulieres, Ecclesiam designantes nunc tranquilliorem vitam ducentem. Nouissimè verò sacerdotes & Diaconi offerunt, sed solum panem, significantes, nouissimè plura Ecclesiam passu- C ram sub Antichristo tormenta. Ad vltimum verò archidiaconus, aut quicumque vicis suæ ordine legerit Euangelium, complens orationem cunctorum, infundénsq; aquam in calice ex amula Pontificis, offert: Quod ad in * robustionem sacerdotes & Leuitas pertinet. Quia quo magis hic patimur, eo amplius in futuro coronabimur. Tunc demum his ita gestis ac ritè ordinatis, Diaconi retrò post Episcopum stant: Et Subdiaconi ante Episcopum, sed post altare: vt significent iidem Diaconi, quod Apostoli tempore passionis fugientes ad horam, retrò steterunt, postmodum secuti Dominum post passionem. Subdiaconi autem ante Episcopum stantes, designant eos, qui licet clàm, discipuli tamen cum Christo perstiterunt in passione. Ex quibus erat Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus, necnon & Centurio confitens, D & omnis turba eorum, qui percutientes pectora sua, Christum plangendo, reuertebantur. Altare namque crux Christi accipitur.

Ar.oberationem [margin note]

Quæritur quoque, cur Euangelio lecto veniens Subdiaconus, ferat in brachio sinistro, & non in dextro, calicem & desuper corporale.

Quod facile patet, si Christi mysterium animaduertimus. Ipse namque Subdiaconus in sinistro brachio calicem fert, significans præsens breuéque tempus esse trium spatio dierum, quo tulit calicem Christus in passione: quia in sinistra præsens intelligitur vita. Linum autem per multas exercitationes ad suum peruenit candorem. Sic namque Christus ipse Subdiaconus factus, portat corporale super suum calicem: quia suorum pas- E sionem sanctorum, lineas habentium mentes, id est, per multos labores candidas, super propriam gestat passionem. Patena namque, crux siue sepulchrum accipitur in dextera enim æterna intelligitur vita. Patena ergo geritur in dextera, quia per crucem, eam significantem, Christus ad æternam rediјt vitam. Amulæ autem cum quibus offerimus, nostram deuotionem significantes putant, in calice suscipiuntur à Diacono: quia idem Christus, factus Diaconus, ait: Non veni ministrari à quoquam, sed ministrare. Cùm quisque in suo calice, hoc est, passione, eandem deuotionis nostræ suscipit puritatem. Oblata denique corpus Christi,

Quid corporale significet. [margin note]

A designans, non nudis manibus, sed fanonibus, multo labore studiorum candidis offertur: quia Christus non nisi à mente carnem cum vitijs & concupiscentijs crucifixam habente, suscipitur. Offerentibus autem hominibus, cantus celebratur, vt ostendatur, debere homines gratias & laudes Deo referre, dum manibus cæterísque membris agere satagunt opera, quibus ei placere valeant.

Prima autem oratio super corpus Christi futurum, Secreta dicitur, & secretè cantatur: Quia de gentilibus, qui erant venturi in corpus Christi, antequam idem consecraretur in cruce, secretò & mysticè prophetabatur. Si ergo Christus solitudinem quæsiuit in oratione, quantò magis nos oportet quærere & tacitè orare, qui vndique circundamur tumultibus vitiorum & immansuetudine sæculi? Vtile est enim, omnem orationem specialem sacerdotum secretam esse, vt non cogitent, quomodo placeat compositio oris populo, sed solummodo pensent, qualiter mens possit placere soli Deo, quem orant. Præfatio autem prælocutio dicitur.

Hæc namque oratio, prælocutio est totius secuturæ orationis, quæ fit super corpus consecratum, à *Te igitur*, vsque ad Agnus Dei. In hac enim præloquitur sacerdos gratias laudésque Deo, vt melius ad consecrandum corpus Christi Iesu possit peruenire: finita autem laude sacerdotis, totus simul canit chorus Angelicum hymnum, Sanctus, Sanctus, Sanctus: vt vna æqualisque gloria, laus & honor, decantetur Patri & Filio & Spiritui sancto. Cur, Te igitur, secretò canitur? Vt Christo obediatur, dicenti: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum. Moris namque fuit sanctorum Patrum, vt cùm vellent specialiter orare, primum Deo laudem agerent, & postmodum orationem secretam perficerent. Ipse enim Christus, venturus ad consecrationem corporis sui, solus secretò orabat. Et ob id nos quoque in consecratione corporis eius, secretam facimus orationem. Quod autem Diaconus calicem cum Sacerdote eleuans, partem eius fanone tangit, partémque detectam relinquit: significat sudarium, quod erat super Iesum, non totum corpus eius tegens. Sex autem sunt ordines crucum in *Te igitur*. Quorum primus est, vbi dicitur. Et benedicas hæc dona, &c. Propter legem videlicet naturalem, id est, quod tibi non vis, alij ne facias. Quæ fuit ab Adam vsq; ad Moysen: Quia & si illius temporis sancti patres non viderunt crucem Christi, cruciatum tamen carnis pro eius amore tulerunt. Secundus ordo crucum est, vbi dicitur: Quam oblationem tu Deus, &c. Ob legem per Moysen datam. Sub ipsa enim sancti patres ob Christi desiderium, eius cruciatum tolerauerunt. Tertius ordo est, vbi narratur: Et accipiens panem in sanctas & venerabiles manus suas, &c. propter prophetarum præconia, qui fuerunt à Samuele Propheta vsque ad Zachariam, eiúsque filium Ioannem Baptistam, qui etiam viuis manibus eum accipiebat. Deinceps verò sequitur quartus ordo, vbi subinfertur, Hostiam puram, &c. propter Euangelium, quod Christus tempore suo vitam euangelizauit: quia ipsis diebus cruciatum Christi ferentes sancti eius corpus adunauerunt. Quintus post sequitur ordo, vbi dicitur: Per quem hæc Domine omnia semper bona creas. Gentilium Ecclesiam tangens, quia Christi corpus æmulantes, eius cruciatum perpessi sunt. Sextus denique ordo sequitur, quando profertur. Per ipsum & cum ipso & in ipso: Propter plenitudinem in sæculi fine gentium, & omnis Israel salutem. Qui complentes simul Christi corpus, maximè Christi crucem, hoc est cruciatum, patientur. Senarius enim nu- Rom. 11. merus, partibus suis computatus, primus perfectus est sine altero. Quinque ordines crucum, qui fiunt ante sextum, quando cum oblata calix tangitur, quinque sunt sæculi ætates, vsque ad Christi aduentum. Sextus verò

ordo,

ordo, sexta est ætas, à Christi aduentu vsque in sæculi finem.

Ioan. 19. Quod autem diaconus calicem tenens exaltatum, coram pontifice ponit in altare, significat Ioseph, Christi corpus de cruce deponentem, & in monumento suo recordantem. Cæterum, quod corpus Christi in altari permanet, donec tres compleantur orationes, id est, Præceptis moniti, & ipsa oratio Dominica, Pater noster, & Libera nos quæsumus Domine: significat corpus tribus diebus in sepulchro quieuisse. Post tres autem orationes, corpus Christi aufertur de altari, quod pro sepulchro in hac significatione accipitur, quia post tres dies corpus Christi de sepulchro surrexit. Quod autem acolytus tenet patenam in sindone paratam, Nicodemo conuenit, qui ferens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum, accepit cum Ioseph corpus Christi, & vnxit illud. Ideo autem paratam tenet acolytus patenam, vt quacunque hora, iuxta ordinem voluerit diaconus de altari Domini corpus offerre, parata habeat vasa. Quid est autem, quod subdiaconus corpus suscipiens Christi, à diacono, & ab angelo qui verba Christi annunciat, discipulis primum, i. presbyteris, defert ad frangendum, postea verò populo ad communicandum: nisi quod mulieres in subdiacono significatæ, ab angelis suscipientes resurrectionem Christi, discipulis detulerũt? Quod autem subdiaconus quiescit, dum oratio dominica canitur, significat mulieres, quæ sabbato siluerunt. Sabbatum autem septima dies est, sic & septem petitiones in oratione Dominica complentur. Quarum prima est, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: In qua petimus sapientiam cœlestem. Secunda est. Adueniat regnum tuum: Vbi petimus intellectum credulitatis: quia per credulitatem venimus ad intellectum, qui in regno plenius dabitur futuro, quando non iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videbimus & intelligemus. Tertia petitio est, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo

Ioh. 7. 1. Cor. 13. & in terra: Tertium quippe donum petimus, i. consiliũ: vt velut Dei prouidentia in cœlestibus omnia per consilium reguntur, ita nostræ mentes ab eius consilio in terra corporis degentes, mereantur dirigi. Quarta petitio est. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In hac verò fortitudinem petimus, cui panis conuenit. Vnde canitur, Panis viuus qui de cœlo descendit, cor hominis

Ioan. 6. Psal. 103. confirmat. Quinta est, *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* In hac verò post fortitudinem petimus scientiam. Meritò huic petitioni scientia obuiat: Quia quisquis scientia perfruitur, scit quod iustitia puniat, & misericordia dimittat. Sexta est, Et ne nos inducas in tentationem: Sextum namque petimus donum, i. Pietatem: vt quando trahimur à nostra fragilitate vsque ad immundam cogitationem, ne nos dimittat diuina pietas induci vsque ad peiorem voluntatem & pessimam operationem, siue à suggestione vsque ad delectationem & consensum. Septima demum petitio est, Sed libera nos à malo: Quæ verò Dei timori congruit. *Timeamus ergo, fratres dilectissimi, Dominum velut serui, & diligamus ceu filij patrem: non præsumentes eius voluntatem præterire, & ipse liberabit nos à timore nocturno & ab omni malo, scilicet carnis delicto, vel diabolico incursu, seu ab homine prauo. Panis autem cum cruce in vinum mittitur, dicente sacerdote, Pax Domini sit semper vobiscum, Vt ostendatur, Christi animam ad eius corpus redeuntem, & pacificata esse non solum quæ in cœlo sunt, sed etiam quæ in terra. Quare homines sibi inuicem osculum dant, quod est pacis signum vt ostendant, se coniunctos in corpore Christi, per quem pax facta est in cœlo & in terra. Quare autem panis frangitur in patena? vt rememoretur panis viuus esse fractus nobis, qui de cœlo descendit per vnitatem personæ. Agnus Dei quare cantatur? Vt oremus Christum nunquam desistere misereri nostri, qui nos miseratus est in passione. Denique orantes cantant post communionem cantores, vt ostendant Christum in populo

eius corpore & sanguine corroboratô, manere. Ex hinc

A à sacerdote postulatur populo æterna benedictio, quia Christus coram discipulis manducans & bibens, cùm resurrexisset à mortuis, reliquias eis dedit, eleuatisque manibus, ipsis benedixit. His enim discipulis data benedictio intelligitur perennis. Episcopus autem his ita gestis, ad propria redit: Quia Christus omnibus ex ordine completis, ad cœlos ascendit.

Tunc demùm à Diacono dicitur: Ite missa est, id est, Ite cum pace in domos vestras, quia transmissa est pro vobis oratio ad Dominum. Et per angelos, qui nuncij dicuntur, allata est in diuinæ conspectum maiestatis. Respondens autem populus, Deo gratias, dicit: Quia Apostoli post ascensionem adorãtes Iesum, regressi sunt in Ierusalem cum magno gaudio, & erant semper in templo, laudantes Deum & benedicentes Dominum.

B In nostris exemplaribus, eorum loco quæ superius hoc signo *** notata sunt, legebantur sequentia.

Post cantatum autem angelicum hymnum, Subdiaconi post altare ante Episcopum vultu stant inclinato, donec corpus & sanguis Domini consecretur, & audiant, nobis quoque peccatoribus. Tunc eleuantes capita, pergunt parare vasa, à quibus corpus suscipientes sacratum, teneant post Diaconos stantes, donec ex eo populus vitæ sumat confortationem æternæ, quia, vt dictum est, subdiaconi Iesu notos significant, qui conspicientes à longè, sed perseuerantes in passione, tam diu steterunt, quamdiu Christi corpus sacratum & passum sentirent. Inde quidam parare aromata perrexerunt, vt venientes vngerent Iesum. Diaconi autem, vt certum est,

C *Apostolos significant, qui quanquam ad tempus recessissent, vnde post Episcopum stant, tamen supplices orant, quæ in septem Dominicis orationibus impleantur, quia post resurrectionem promissum patris expectauerunt, donec septem hebdomadæ à Pascha scilicet vsque ad Pentecosten, complerentur. Consecrato autem corpore & sanguine Domini, post Diaconos Subdiaconi stant, quia Apostolorum doctrinam & exempla noti eius, qui in consecratione corporis in cruce perstiterunt, post conuersionem secuti sunt. Cur Angelicus hymnus cantatur ante canticum speciale? Quia moris scripturarum & sanctorum Patrum est, primum gloriam laudesque Deo referre, deinde orationibus insistere. Sex autem sunt crucum, &c.*

D Pro iis quæ superius notantur signo hoc, * in exemplaribus nostris erant ea quæ subiecta sunt hic.

His ergo septem petitionibus septem Diaconi conueniunt, Quare pares Diaconi altari non ministrant? Quia impar numerus diuidi non potest.

Deus enim diuisionem Ecclesiæ non vult, sed vnitatem indiuiduam. Vnus enim Diaconus altari ministrat, quia discipulus vnus adolescens quidam, id est, Ioannes amictus sindone super nudo, cæteris fugientibus, sequebatur Christum. Tres autem ministrant: Quia Christus ascendens in montem ad transfigurandum, tres secum duxit, Petrum scilicet. Iacobum & Ioannem. Quinque sufficiunt, propter quinque quos secum Dominus duxit, quando resuscitauit puellam, tres præfatos & patrem & matrem puellæ. Septem demum obsequuntur, ob illos septem quibus Dominus post

E *resurrectionem piscantibus se manifestauit.*

Quot autem sunt Diaconi, tot debent esse subdiaconi, ne in obsequio sacerdotis vice Christi fungentis, ministrorum numerus varietur. Acolythi ministri sunt luminis. Quod panis in vinum mittitur dicendo, Pax Domini sit semper vobiscum, ostendit animam Christi, pacificatis cunctis in cælo & in terra, ad eius corpus rediisse. Quæ verò postea celebrantur, i. osculatio significant pacem cum salutationibus, & laudes cleri populique dicentis. Qui resurrexisti agnus Dei consecratus & viuificatus, qui tollis peccata mũdi, moriens & resurgens in corpore tuo, miserere nobis, significant illa salutationis & pacis verba, quæ Christus fecit discipulis suis postquam resurrexit. Et fractio oblatarum, fractionem significat illam, quam Dominus in Emaus duobus fecit.

Denique orantes, &c.

L

HIC INCIPIT, QVALITER QVÆDAM ORATIONES ET CRVCES IN, Te igitur, agendæ ſint.

T*E igitur clementiſſime pater*, vſque *habeas & benedicas*: hic ſignat oblationem & calicem tribus vicibus, non tamen ſub vna cruce, ſed ſeparatim ſingulis ſingulas faciens cruces.

Hæc dona, hæc munera, hæc ſancta ſacrificia illibata, vſque, Memento Domine. Hic nomina viuorum memorentur, ſi volueris. Sed non Dominico die, niſi cæteris diebus.

Et omnium circumſtantium, vſque, Coſmæ & Damiani: Si fuerit natalis ſanctorum, hic dicat: Sed & natalitij B illorum beatorum, aut beati illius: Et omnium ſanctorum, vſque, per Chriſtum Dominum noſtrum, Hic inclinat ſe vſque ad altare, dicens: Hanc igitur oblationẽ, vſque iubeas grege numerari per Chriſtum Dominum noſtrum. Hic erigit ſe ſurſum. Oblatam ſolam hic benedicat: Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæſumus, benedictam, aſcriptam, ratam, rationabilémque facere digneris. Hic ambo ſignat, id eſt, oblatam & calicem, vſque, omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit, fregit, dedit diſcipulis ſuis, dicens vſque, item tibi gratias agens, benedixit. Hic quatuor vicibus ſolã oblatam ſignat, in quinta vice ſuper calicem ſolum crucem faciens, *hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ*, vſque *immaculatam hoſtiam*: Hic inclinat ſe iterum iuxta C altare, ita dicens: *Supplices te rogamus, omnipotens Deus.* Hic orat apud ſe quod voluerit. Deinde dicit: *Iube hæc perferri per manus* vſque *in conſpectum.* Hic ſe erigit, hæc verba dicens: *Vt quotquot ex hac altaris participatione*, vſque, *per Chriſtum.* Hæ orationes duæ dicuntur, vna ſuper dypticos, altera poſt lectionem nominum, & hoc quotidianis vel in agendis tantummodo diebus: *Memento etiã Domine & eorum nomina, qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei, & dormiunt*

A *in ſomno pacis.* Et recitantur nomina: Deinde poſtquàm recitata fuerint, dicat, *Ipſis Domine, & omnibus in Chriſto quieſcentibus, locum refrigerij, lucis & pacis vt indulgeas, deprecamur, per Chriſtum. Nobis quoque peccatoribus*, vſque, *Sed veniæ, quæſumus largitor admitte, per Chriſtum.* Hic Archidiaconus erigens ſe veniet, & inuoluens calicem mappula, leuat illum * ante Dominum Papam. *Per quem hæc omnia ſemper bona.* Hic ambo ſignat, id eſt, oblatam & calicem tribus vicibus, ſingulis ſingulas faciens cruces, *Sanctificas, viuificas, benedicis, & præſtas nobis.* Hic leuat Dominus Papa oblatas duas vſque ad oram calicis, & tangens eum de oblationibus, tenente illum Archidiacono, *Per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo eſt tibi Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus ſancti honor & gloria.* Tunc dicit in altum, *Per omnia ſæcula ſæculorum.* Reſp. *Amen.* Tunc reponit oblatas in altare, & dicit in altum, *Oremus*: deinde dicit, *Præceptis ſalutaribus moniti*, vſque, *Sed libera nos à malo.* Tunc dicit dominus Papa, interueniente nullo ſono, hanc orationem: Libera nos quæſumus Domine, vſque, *Petro & Paulo atque Andrea.* Hic nominatim quos voluerit ſanctos vel quantos, commemorat, deinde infert, *cum omnibus ſanctis da propitius pacem*, vſque, *per omnia ſæcula ſæculorum*, Reſp. *Amen.* Deinde dicit. *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum.* Reſp. *& cum ſpiritu tuo.* al. * contra. Deinde dat pacem altari vel patenæ, & ſic populus dat ſibi pacem. Dum verò dominus Papa dicit, *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum*, non mittit partem de ſancta in calicem ſicut cæteris ſacerdotibus mos eſt, dum confringunt. Interim verò dicitur *Agnus Dei*, & expleta confractione, quando communicat Dominus Apoſtolicus, partem ſibi mordet, & reliquam in calicem mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus, nihil dicens: Et ſic confirmatur de calice, tenente eum Archidiacono. Quãdo verò dominus Apoſtolicus deſcẽdit ab altari, & incipit communicare populo, dicitur Antiphona ad communionem: & expleta communione & Antiphona, ſurgit Dominus Papa: & veniens ad altare, ſalutat, altiùs dicens, *Dominus vobiſcum.* Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Deinde dicit orationem: *Quod ore ſumpſimus Domine, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium ſempiternum, Per Dominum.*

PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS VITA EX TRITHEMII LIBRO DE SCRIPTORIBVS Ecclesiasticis.

PASCHASIVS *Ratbertus Abbas Corbeiensis ordinis sancti Benedicti: vir in diuinis scripturis valdè eruditus, & secularium literarum non ignarus, Græco & Latino nobiliter instructus eloquio, ingenio acutus, sermone compositus, Scripsit metro & prosa non pauca opuscula, De quibus ego tantum reperi subiecta.* *Claruit temporibus Caroli Crassi Imperatoris. Anno Domini 880.*

Ad Placidum Abbatem nostri ordinis, Opus insigne, De Sacramento altaris. Lib. 1.
Quisquis cathol. &c.
Vitam sancti Adelhardi Episcopi, Lib. 1. In Trenos Hieremiæ Prophetæ. Lib. 1.
De Græco etiam nonnulla transtulit in Latinum, & alia multa composuit.

Scribunt de Paschasio Sigebertus de viris illustribus cap. 98. & Trithemius lib. 2. de viris illustribus ordinis S. Benedicti cap. 55. Quod autem attinet ad opus istud insigne de sacramento altaris, sciendum Frontonem Ducaum Iesuitam hunc librum cum manuscriptis codicibus contulisse, variasque lectiones & emendationes collegisse, easque Margarino huius Bibliothecæ dedisse, qui cum illas inter suas schedas amisisset, solam præfationem correctam ad finem libri excudendam curauit: Vnde si quis nouam & accuratam diligentiam in emendando, restituendoque Paschasij opere posuerit (nam liber non nisi magnis coniecturis à multis in damno esse putatur) sciat se haud quidem actum acturum. Adito apparatum sacrum Posseuini, verbo Magarinus Bignaus.

CARMEN DOMINI PASCHASII IN SVVM DE CORPORE ET SANGVINE Domini, Librum.

Legis adire sacræ qui vis solemnia mensæ,
Almificum Christi corpus contingere votis,
Deliciis vesci, roseum potare cruorem.
Bacchica nostra velim, pureo quæ misimus olim.
Et niueos casto condas in pectore flores.
Rustica fortè animo sordent, sed mella meabunt.
Hic tantum calamus Christi de fonte ministrat,
Vnde sitim possis, flammásque extinguere mortis,
Si libeat dignè sectari iussa Tonantis.
Libertas etenim fidei, nunquam abnegat vlli,
Eximios vitæ fructus, de cespite carnis.
Vita, salus, pax, lux, sapientia denique cunctis
Inde meat per eum, cœli sub cardine quadro.
Tu quoque muneribus si dignus vixeris istis,
Accipies palmam regni, virtute beatus.

PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS, DE CORPORE ET SANGVINE Domini in Eucharistia, Liber ad Placidum Abbatem.

QVISQVIS catholicorum rectè Deum cuncta creasse de nihilo, corde credit ad iustitiam, & ore confitetur ad salutem: nunquam dubitare poterit ex aliquo aliquid rursus fieri posse, quasi contra naturam aliud, imò iure naturæ quod necdum erat. Nam natura omnium creaturarum non ex se est, neque ex sese creat rursum omnia quæ nascuntur naturalia rerum nascentia: sed voluntate Dei, omnium rerum natura condita est. Propterea si rectè quisque sapit, non naturam causam dicit esse rerum: sed omnium naturarum & ex natura suis generis, nascentum voluntatem Dei esse confitetur. Porrò voluntas Dei tam efficax est & omnipotens, vt eius velle solum, fieri sit: ac per hoc, voluisse illum, fecisse est. Vnde nimirum omnium rerum & naturarum causa, sola voluntas Dei rectè creditur. Ideóque quotiens libet in seculo videtur quasi contra naturam aliquid euenire, quodam- A modo non contra naturam est, quia potissimum rerum natura creaturarum hoc habet eximium, vt à quo est, semper eius obtemperet iussis: vt sicut velle Dei eius profectò est esse, ita quoque quicquid eam rursus Dei virtus esse decreuerit, iure aut crescendo augeatur, aut nascendo, licet pro nostris offensis diminuatur, aut mutando in aliud omnino quod non erat, prætermisso naturæ ordine conuertatur, rectissimè confitemur. Hinc ergo pulchrè à quodam Poëtarum nostrorum dictum est, *Sedulius.*

Vera fides nihil omnie de verbo Domini dubitat.

August.

---Subditur omnis.

Imperiis natura tuis ritúque soluto,
Transit aduersas, iussu dominante, figuras.

B

Quoniam extra potentiam Dei nihil est, idcirco omnia potest. *Potentia Dei omnia potest.*

Neque enim sic condidit omnium artifex Deus, rerum naturas, vt suum velle ab eis auferret: quia omnium creaturarum subsistentia in eadē Dei voluntate subsistit

& virtute: à qua causam habet non solum vt subsistat quicquid est, sed etiam vt sic sit sicut ipsa Dei voluntas A decreuerit, quæ causa est omnium creaturarum. Alioquin nec subsisteret vlla creaturarum existentia, nisi in eius voluntate à quo totius eius esse manat. Et ideò natura creaturæ quotiens mutatur, aut augetur, vel subtrahitur, non ab illo esse diuertitur in quo est: quia sic est, & sic fit, vt ille decreuit in quo est. Post igitur quòd nihil extra vel contra Dei velle potest, sed cedunt illi omnino omnia. Et ideo nullus moueatur de hoc corpore Christi & sanguine, quòd in mysterio vera sit caro, & verus sit sanguis: dum sic ille voluit qui creauit.

Ipsum Christi corpus, est sub figura panis. Omnia enim quæcunque voluit Dominus fecit, in cœlo & in terra. Et quia voluit, licet figura panis & vini hic sit, omnino nihil aliud quàm caro Christi & sanguis B post consecrationem credenda sunt. Vnde ipsa veritas ad discipulos. Hæc inquit, caro mea est, pro mundi vita. Et vt mirabilius loquar, non alia planè, quàm quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de sepulchro. Hæc inquam ipsa est, & ideo Christi caro est, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur. Et cùm dignè percipitur, vita vtique in nobis æterna reparatur. Quod si minus alicui, quod dicimus, credibile videtur: attendat vniuersa veteris ac noui testamenti miracula, quæ contra naturæ ordinem ob fidei firmitatem à Deo gesta sunt: & videbit luce clarius, quòd Deo nihil impossibile sit, dum omniũ esse, Dei voluntas est, & quicquid voluerit Deus, hoc singula fiunt.

At verò si quis ista non credit, si vidisset Christum in cruce in specie serui, quomodo Deum illum intelligeret, nisi per fidem prius credidisset? Ita & in hoc corpore, C vbi species alia monstratur, quomodo carnem Christi videat, nisi per fidem veracius credat? *Ambros.* Cogitet ergo si mare rubrum olim habuit in natura diuidendi se, vt populus per medium sicco vestigio transiret: aut si habuit omnis illa Ægyptiorum aqua ex se licet per Mosen, vim conuertendi se in sanguinem, &c. An in voluntate Dei fuit, vt impios permulceret ad fidem, & monstraret in specie coloris eius, quòd omnis eorum doctrina & morum aspersio versa esset in sanguinem. Deinde in Euangelio, si aqua perhausta de fonte, habuit potentiam se *Ioan. 2.* demutandi in vini saporem. Et vt de innumeris pauca commemorem: Habuit ignis ille Babylonius, vbi tres pueri missi sunt, per naturam ne caleret; an in volunta- D te Dei fuit, vt fieret tanquam Spiritus roris flantis, vt refrigerium magis quam incendium præstaret sanctis? *Matth. 14. Marc. 6. & 8. Luc. 9.* Cogitet ergo quisque, panes illi in eremo quinque aut septem si habuerunt substantialiter ex se, vt tot homines satiarent, deinde tot sportas replerent, an in gratia fuit, quod factum est, creatoris? Minuendo enim multiplicabantur.

Necnon & Maria virgo habuit, vt virgo pareret sine coitu Deum, an in virtute Dei? & vt apertius dicam, caro nostra vel animaliũ, nunquid non terra, imo terra quia *Genes. 3.* dictum est, Terra es, & in terram ibis. Quamuis ergo terra, vera caro est, licet corruptibilis: quæ si seruauerit iura legis & mandatorum Dei præcepta, vestietur adhuc immortalitate, per ista quæ exponimus, & quamuis caro, tamen incorruptibilis erit. E *Sclaratio, non si immutatur aliquid fieri contra naturã.* Quæ velim diligenter attendas ô homo, & per omnia quæcunque naturaliter videntur esse, vel quæ contra naturam facta leguntur ab initio creaturæ, enucleatius obsecro considera, vtrum ex sese, in sua natura fiant singula: vel quæ demutantur in aliud quod non erant, vtrum per ordinem sui iuris vt sint mirabilia, aut certè quod magis fatebere, & illa quæ sunt quasi naturalia & ista quæ quasi contra naturam veniunt, prorsus omnia in voluntate Dei esse, & in sapientia singula pro vtilitate rationabilium procreari. Et ideo causam omnium existentium, voluntatem Dei rectè fatemur. Nec immerito, quoniam voluisse eius, fecisse sunt. Vnde quotiescunque aliquid fit ex aliquo, virtute voluntatis fit: & in sapientia eius qualiter fiat, præparatur. Neque igitur voluntas sine virtute, neque virtus sine sapientia quippiam efficit. Quia ergo voluntas Dei, virtus & sapientia est, ideo quicquid vult, ita fit vt vult, & in nullo fallitur: quia in sapientia sua omnia vult, imò ipsa sapientia, eius voluntas est: & propterea nihil quod non possit vult.

Vnde quia sic voluit, vt caro eius esset & sanguis hoc mysterium, in nullo dubites, si Deum credis: sed vera fide habeas in animo, quòd hæc est caro illa quæ oblata est pro mundi vita. Quam qui dignè comederit, mortem non videbit in æternum. *Ambros.* Nihil enim Christus Ecclesiæ suæ maius aliquid in mysterio reliquit, quàm hoc, baptismique sacramentum, necnon & scripturas sanctas: in quibus omnibus Spiritus sanctus, qui pignus totius Ecclesiæ est, *Pignus Ecclesiæ Spiritus sanctus.* interius mystica salutis nostræ ad immortalitatem operatur. Sed in his denique nihil incredulis mirabile: credentibus verò nihil melius, nihil mirabilius, nihilque locupletius in hoc seculo præbetur. Non vt mirabilia visui pateant oculorum, sed in fide & intellectu *Vis huius sacramenti.* diuinis redoleant mysteriis, & in eisdem æternitas mortalibus, & participatio Christi in vnitate corporis concedatur. Hac igitur de causa, longè ab omnibus quæ facta sunt à seculo miraculis, distat hoc mysterium: quia illa omnia ideo facta sunt vt hoc vnum credatur, quòd Christus est veritas, veritas autem Deus est. Et si Deus veritas est, quicquid Christus promisit in hoc mysterio, vtique verum est: & ideo vera est Christi caro & sanguis, quam qui manducat dignè, habet vitam æternam in se manentem. Sed visu corporeo & gustu propterea non demutantur, quatenus fides exerceatur ad iustitiam: & ob meritum fidei, merces iustitiæ consequatur. Alia namque Christi miracula, hoc vnum passionis confirmat sacramentum. Et ideo non ob miraculum ista mutantur exterius in speciem, sed interius, vt fides comprobetur in Spiritu: verissimè confitemur, vt quia iustus ex fide viuit, habeat iustitiam fidei in mysterio, & per fidem vitam in se suscipiat manentem, qua securior adhuc mortalis, immortalitate pastus, quantocyus ad immortalia festinet, vbi non pedibus, sed fide cum bonis operibus peruenitur. Constat igitur modis omnibus, quòd sicut in paradiso lignum vitæ fuit, ex quo iugis subsisteret status hominis si mandata Dei seruasset & immortalitas: *Elegans collatio.* ita prouisum est in Ecclesia hoc mysterium salutis, non quòd eidem ligno hoc esset in natura, sed re visibili, virtus inuisibilis intrinsecus operabatur. Ita siquidem & in isto communionis sacramento visibili, diuina virtus ad immortalitatem sua inuisibili potentia, quasi ex fructu ligni paradisi, nos & gustu sapientiæ sustentat & virtute: quatenus per hoc immortales in anima, quamdiu ex hoc dignè sumimus, demum in melius transpositi, ad immortalia feramur. Ad hoc ergo verbum caro factum est & habitauit in nobis: vt per Deum verbum, carnem factum, caro proficeret in Deum verbum: Quæ nimirum caro verbi, fit esca in hoc mysterio cibusque fidelium, *Ioan. 1. Hilarius.* dum verè creditur esse caro pro mundi vita, neque aliud aliquid quàm caro corporis Christi, ex qua Christus manet in nobis, vt & nos per eam transformemur in illo, qui nihil aliud factus est quàm Deus caro dignatione sua vt habitaret in nobis. Si ergo habitat in nobis, & nos membra corporis eius manemus in illo: iustum est, quia in illo sumus, vt ex eo viuamus, & ideo carne verbi pascimur, & potamur sanguine. Hæc est, inquam, firmitas fidei nostræ, hæc vnitas & vitæ communicatio. *Ratio in re sacramenti cessat.* Vbi si naturæ ordo requiritur, succumbit ratio, & tamen manet extra humanam rationem facti veritas, ita vt in ratione fidei, vis deitatis & potestas efficax modis omnibus credatur: quia dubietas mentis, licet bonæ vitæ sit, qui accipit, excludit ne ad huius sacramenti intelligentiam pertingat.

Quod

Quòd hoc mysterium Christi, nullus fidelium debeat ignorare. A

Cap. II.

Preciositas sacramenti.

SACRAMENTVM itaque Dominici corporis & sanguinis, quod quotidie in Ecclesia celebratur, nemo fidelium ignorare debet, nemo nescire quid ad fidem, quidve ad sciētiam in eo pertineat: quia nec fides in mysterio, sine scientia rectè defenditur, nec scientia sine fide, quæ quia necdum capit, quandoque vt percipiat, enutritur. Ac per hoc tanti sacramenti virtus inuestiganda est, & disciplina Christi fides erudienda: ne fortè ob hoc censeamur indigni, si non satis discernimus illud, nec intelligimus, mysticum Christi corpus & sanguis, quanta polleat dignitate, quantáque præemineat virtute: & discernatur à corporeo gustu, vt sit præstantius omni sacrificio veteris testamenti. Hoc sanè si quis ignorat, non discernit: & ideò timendum, ne per ignorantiam, quod nobis prouisum est ad medelam, fiat accipientibus in ruinam.

Leuit. 22.

Vnde Dominus in Leuitico: Qui comederit de sanctificatis, per ignorantiam, inquit, addet quintam partem cum eo quod comedit, & dabit Sacerdoti in sanctuario, nec contaminabunt sanctificata filiorum Israël quæ offeruntur Domino, ne fortè sustineant iniquitatem delicti sui, cum sanctificata comederint. Et addidit: Ego Dominus qui sanctifico eos. Ac deinde, sancta sanctorum sunt. Vbi profectò mysterium corporis Christi & sanguinis designatur, ex quo non habet potestatem edendi, non solum omnis alienigena, inquilinus, & mercenarius: verum nec qui per ignorantiam tanti mysterij obcæcatur. Per ignorantiam autem illud percipit: qui virtutem eius & dignitatem, atque circunstantiam ipsius sacramenti penitus ignorat, qui nescit verè, quòd corpus & sanguis sit Domini secundum veritatem, licet in sacramento accipiatur per fidem. Hic quidem mysterium accipit, sed nescit mysterij virtutem. Vnde Salomon, imò per eum Spiritus diuinus iubet: Cùm sederis ad mensam potentis, vt comedas cum principe, diligenter attende quæ apponuntur coram te, quoniam talia te oportet præparare: id est, mortificationem Christi in corpore circumferendo quotidie prædicare. Diligenter ergo intelligere, & spiritualia sacramenta palato mentis & gustu fidei dignè percipere, quasi legaliter, quintam partem ad ea quæ prius per ignorantiam comederat, superaddere est: dum diuina intelligibiliter interior homo noster per Christi gratiam excipit, & per ea virtute fidei Christo concorporatur. Alioqui quomodo lex iuberet ad ea quæ comederat aliquis per ignorantiam, quintam superaddere partem: cùm iam non superessent, quibus vlterius addi quippiam posset? Non enim superadditur illi rei quæ iam non est, sed ei vtique quæ hactenus est. Vnde bene septuaginta, super ipsum addi quintam partem iubent. Quinta igitur pars illius tunc rectè à nobis superadditur ei quod prius per ignorantiam accipiebatur, si quinque sensus corporis intus ad intelligibilia spiritualia conuertantur. Quia si rectè sapimus vel rectè percipimus, diuinus Spiritus qui in nobis est, etiam & per eandem gratiam ampliatur, eosdémque sensus nostros ad ea percipienda instruit & componit: ita sanè, vt non solum gustum interius ad mystica perducat, verum & visum atque auditum, necnon odoratum & tactum, ita quodammodo illustrat, vt nihil in eis nisi diuina sentiantur, nihilque nisi cœlestia. Terribile satis est quod communicatur. Vnde quàm bene dicitur: Addat quintam eius partem super eum, vel sicut alij codices habent, cum eo: & dabit sacerdoti, qui aduertat omnem sanctificationem mystici sacrificij, & efficaciam, quomodo sensibiles res intelligibiliter virtute Dei per verbum Christi, in carnem ipsius ac sanguinem diuinitus transferatur, vel qualiter per hoc communicantes ad spiritalia nutriuntur: siquidem Christo qui verus & summus sacerdos est, catholicè totum tribuere oportet, totúmque eius virtuti atque ipsius potentiæ designari, nempe quia ipse liberat ab omni ignorantia, & remouet nos à carnalibus huius vitæ illecebris. Neque itaque sinit terrenum aliquid aut vile ibidem suspicari, sed mystica & spiritualia in his sapere, ita vt nostri corporis sensus ad ea interius sanctificandi auidius aransferantur: si quomodo dicere possit præeminentior pars hominis, Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Rectè igitur in Deum viuum totus homo exultat: qui licet ab omnibus Christi caro & sanguis quotidie comedatur, ipse tamē Agnus viuus & integer permanet. Non enim moritur, mors ei vltra non dominabitur, sed tamen in mysterio quotidie veraciter * inmolatur in ablutionem delictorum comeditur. Vnde illico in eadem legis sententia infertur: Ego Dominus qui sanctifico eos. Sanctificat autem eos qui per hæc competenter ad Deum sanctificantem tendunt, & cum deuotione, modo quo oportet ea percipiunt: quia sanctificationis causa, & non contaminationis, renatis in Christo ista proposuit. Alioquin portabit iniquitatem delicti sui, vt lex ait, qui sanctificata contaminarit comedens per ignorantiam, vel indignè appetens ea ex contemptu. Hinc ergo erudiri oportet eos, qui percipiunt vitæ sacramenta: ne fortè si quis per desidiam salutaria ignorat fidei rudimenta, & ipse à Domino penitus ignoretur.

Sola fides discernit naturam huius sacramenti.

Eccles. 31.

Septuaginta interpretes.

Huius sacramenti gustu, totus emendatur homo.

Psalm.

Quomodo Christi corpus manducetur, & non absumatur.

Rom. 6.

** immolatur.*

B C D E

Quid sint sacramenta, vel quare dicantur.

Cap. III.

Sacramentum quid.

SACRAMENTVM igitur est, quicquid in aliqua celebratione diuina nobis quasi pignus salutis traditur, cum res gesta visibilis, longè aliud inuisibile intus operatur, quod sanctè accipiendum sit. Vnde & sacramenta dicuntur, aut à secreto, eo quòd in re visibili, diuinitas intus aliquid vltra secretius efficit per speciem corporalem: aut à consecratione sanctificationis, quia Spiritus sanctus manens in corpore Christi, latenter hæc omnia sacramentorum mystica, sub tegumento visibilium pro salute fidelium operatur. Magis igitur vis diuina ex hoc mentes credentium ad inuisibilia instruit, quàm si visibiliter ea monstraret, quæ interius præstat ad effectum salutis: Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Sunt autem sacramenta Christi in Ecclesia, baptismus & chrisma, corpus quoque Domini & sanguis: Quæ ob hoc sacramenta vocantur, quia sub eorum specie visibili * qua videntur secretius, virtute diuina caro consecratur, vt hoc sint interius in veritate, quod exterius creduntur virtute fidei. Est & sacramentum iuris, in quo post electionem partium iurat vnusquisque quod suo pacto decreuerit. Vnde & sacramentum dicitur, quòd secretius fides inuisibilis, per consecrationem inuocationis Dei, vel alicuius sacri teneatur, ex eo quod foris visu vel auditu vox iurantis sentitur. Fit ergo & Christi natiuitas, atque omnis illa humanitatis dispensatio, magnum quoddam sacramentum: quia in homine visibili diuina maiestas intus ob consecrationem nostram, ea quæ fiebant, secretius potestate sua inuisibiliter operabatur. Vnde mysterium vel sacramentum, quod Deus homo factus est, iure dicitur. Sed mysterium Græcum est, eo quod secretam & reconditam in se habeat dispositionem. Est autem & sacramentum in scripturis diuinis vbicunque sacer spiritus in eisdem interius aliquid efficaciter loquendo operatur. Sed sacramento scripturarum erudiendo diuinitus introrsus pascimur, & pascendo ad operationem & disciplinam Christi erudimur. Sacramento verò natiuitatis & humanitatis eius & nos redimimur ad veniam, & scripturæ

Vnde dicantur sacramenta.

1. Cor. 5.

** Ex septem sacramentis Ecclesiasticis tantum enumerat hoc loco Paschasius, exempli duntaxat causa, neque enim ex professo hic agit de numero sacramentorum, sed ad institutum satis ei erat aliqua sacramenta commemorasse. Vide Bellarminum lib. 2. cap. 27.*

1. Tim. 3.

aperiuntur ad intelligentiam, & via per eum nobis monstratur, & potestas largitur, vt in adoptionem filiorum ex seruitute transeamus. Porrò baptismi Sacramento intrandi ad eandem adoptionem ostium credentibus panditur: vt deinceps in membris Christi per eandem renascentiam liberati à malo, vnum corpus efficiamur. In quo nimirum baptismo, & deinceps Spiritus sanctus in animam renascentis diffunditur, vt vniuersa Christi Ecclesia, vno Spiritu percepto viuificetur, & vnum corpus efficiatur, quia sicut omnia corporis nostri membra vna viuificantur & reguntur anima, vt ex compage membrorum vnum corpus fiat: ita totius Ecclesiæ membra, vno sancto reguntur & viuificantur Spiritu, vti vnum corpus Christi efficiant, quia si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. *Rom. 8.*

Sicut nemo igitur dubitat, quod vnusquisque nostrum vtero matris adhuc clausus accipiat, licet occultè, animam, vt sit homo in animam viuentem, ita interdum vt mater nesciat quando per eam in illum prinsquam exeat vita ingrediatur. Sic planè nemo dubitare debet, quòd in aluo baptismi, prinsquam infans à fonte surgat, Spiritus sanctus in eum qui renascitur adueniat, & si non videatur, quia non minus est diuina virtus prouida & præstabilis ad regenerationem factæ adoptionis, quàm fuit prius in natiuitate carnis, vt viuificaret sata hominis membra, licet concepta sint ex delicto. Qua de re fit non dubium nobis argumentum quòd Deus scrutator omnium & præstabilis, semper proficuam dispenset gratiam, ne quod disposuit immutetur. Si inter paterna interdum stupra, & materni criminis flagitia, ex libidine sata viuificat membra hominis, quanto magis vbique præsens Spiritus sanctus, quia replet orbem terrarum, offert, vt omnibus per fidem renascentibus se promptus ingerat, quatenus per eum membra Christi vnum sentiant, & ex omnibus vnum fiat corpus? Cæterum Sacramento corporis & sanguinis tantundem pascimur in via & potamur, vt ex eo nutriti, vnum efficiamur. Quo nimirum vegetati gustu, ad immortalia & æterna præparemur: quatenus spiritualiter iam Angelica gratia saginati, in eo viuificemur. Operatur autem nobis in his omnibus Sacramentis Spiritus diuinus. Siquidem in scripturis sanctis corda nostra illustrat, quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus. Hinc sanè Ezechiel ait: Quia Spiritus vitæ erat in rotis. Et Ioannes: Qui habet, inquit, aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis. Cæterum in Christo idem cooperabatur Spiritus, quia conceptus creditur de ipso & Maria virgine. Simili quoque modo & in baptismo per aquam ex illo omnes regeneramur, deinde virtute ipsius Christi corpore quotidie pascimur, & potamur sanguine. Vnde nec mirum, si Spiritus sanctus, qui hominem Christum in vtero virginis sine semine creauit, etiam ipse panis ac vini substantiam, carnem Christi & sanguinem inuisibili quotidie potentia, per Sacramenti sui sanctificationem operatur, quamuis nec visu exterius, nec gustu saporis comprehendatur. Sed quia spiritualia sunt, fide & intellectu pro certo sicut veritas prædixit plenissimè sumuntur.

1. Cor. 3. *Ezech. 1.* *Apoc. 2.*

VTRVM SVB FIGVRA, AN IN VERITATE hoc mysterium vera caro & verus sanguis Christi fiat.

CAP. IIII.

Verum in hoc Sacramento esse corpus, vera fides non hæsitat. August.

QVOD in veritate corpus & sanguis fiat consecratione mysterij: nemo, qui verbis diuinis credit dubitat. Vnde veritas ait, caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Et vt discipulis non rectè intelligentibus clarescere, de qua dicebat carne, vel de quo sanguine, manifestans insinuat: Qui manducat meam carnem, inquit, & bibit meum sanguinem: in me manet, & ego in illo. A Ergo si verè est cibus, & vera caro: & si verè est potus, vtique & verus sanguis. Alioquin quomodo verum erit quod dicit: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, nisi vera sit caro? Vtique & panis qui de cœlo descendit, verus panis. Sed quia Christum vorari fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem & vinum verè carnem suam & sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari: creando verò quotidie pro mundi vita mysticè immolari, vt sicut de virgine per Spiritum vera caro sine coitu creatur: ita per eundem ex substantia panis ac vini mysticè idem Christi corpus & sanguis consecretur. De qua videlicet carne ac sanguine, Amen, amen, inquit, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis. B Vbi profectò non aliam, quam veram carnem dicit, & verum sanguinem, licet mysticè. Vnde quia mysticum est Sacramentum, nec figuram illud negare possumus. Sed si figura est, quærendum quomodo veritas esse possit: Omnis enim figura alicuius rei figura est, & semper ad eam refertur, vt sit res vera, cuius figura est. Nam figuras veteris testamenti vmbras fuisse, nemo qui sacras litteras legit, ambigit. Hoc verò mysterium aut veritas est, aut figura, ac per hoc vmbra est, aut certè quærendum est hoc totum, vtrum veritas dici queat, sine falsitatis vmbra, quamuis mysterium huiuscemodi res appellari debeat. Sed figura esse videtur, dum frangitur, dum in specie visibili aliud intelligitur, quàm quod visu carnis & gustu sentitur, dúmque sanguis in calice simul cum aqua miscetur. C Porrò illud fidei Sacramentum, iure veritas appellatur. Veritas ergo dum corpus Christi & sanguis virtute Spiritus in verbo ipsius ex panis vinique substantia efficitur: Figura verò, dum sacerdos quasi aliud exterius gerens, ob recordationem sacræ passionis ad aram venit, & quod semel gestum est, quotidie * immolatur agnus.

Solet Paschasius interdum ita loqui, vt verum corpus & sanguinem Domini sumat pro incipere esse in sacramento & ista transsubstantiari pani & vino. Aliqui scimus à Theologia, vt differant transsubstantiatio & creatio, tametsi in aliquo conueniant. Vide S. Thomam 3 p. q. 75. art. 8.

Quod hoc mysterium & veritas & figura dicitur.

** Immolat Agnum.*

Sed si veraciter inspicimus, iure simul veritas & figura dicitur: vt sit figura vel character veritatis, quod exterius sentitur: veritas verò quicquid de hoc mysterio interius rectè intelligitur aut creditur. Non enim omnis figura, vmbra vel falsitas. Vnde Paulus de vnico Dei filio ad Hebræos loquens ait: D Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens. Quibus profectò verbis, duas in Christo substantias declarat, & vtrasque veras. Nam cum dicit: Qui cum sit splendor gloriæ, diuinitatis consubstantialitatem prædicat: Cùm verò figura vel character substantiæ eius, humanitatis designat naturam, vbi corporaliter plenitudo inhabitat diuinitatis: & tamen in vtroque vnus & verus Christus Deus, catholicè commendatur. Vnde vnam rem sumit ad demonstrationem duarum substantiarum, quam, figuram substantiæ & characterem nominauit. Quia sicut per characteres vel figuras litterarum, infantia nostra prius gradatim pertingit ad lectionem, deinde ad spirituales scripturarum sensus & intelligentiam: E sic ex humanitate Christi, ad diuinitatem patris peruenitur, & ideo iure figura vel character substantiæ illius vocatur. Quid enim aliud sunt figuræ litterarum, quam characteres earundem, vt per eas vis & potestas ac spiritus prolatio oculis demonstretur? Sic itaque formatur verbum caro, vt per carnem nostra infantia ad diuinitatis intelligentiam nutriatur. Verumtamen neque characteres literarum, falsitas, neque aliud quàm litteræ: neque Christus homo, falsitas dici potest, neque aliud quàm Deus, licet figura, vel character substantiæ diuinitatis iure dicatur, quia nostram infantiam per se ad spiritualia interius intelligenda prouehit, & sensibus nostris, vt ea quæ in illo sunt capiamus, visibilem se ostendit. Sed quia illum secùndum carnem cœlos oportuit penetrare, vt per fidem illuc in illo renati, confidentius

Hebr. 1. *Hebr. 1.*

* al. Sacramentum visibile, figuram, &c.

dentius sequi appeterent: reliquit nobis hoc * Sacramentum visibilem figuram & characterem carnis & sanguinis, vt per hæc mens nostra & caro nostra ad inuisibilia & spiritualia capessenda, per fidem vberius nutriatur. Est autem figura vel character hoc quod exterius sentitur, sed totum veritas & nulla adumbratio, quod intrinsecus percipitur: ac per hoc nihil aliud hinc inde quàm veritas & Sacramentum ipsius carnis aperitur. Vera vtique caro Christi, quæ crucifixa est, & sepulta, * vere illius carnis Sacramentum, quod per sacerdotem super altare in verbo Christi per Spiritum sanctum diuinitus cōsecratur. Vnde ipse Dominus clamat: Hoc est corpus meum. Et ne mireris, ô homo, neque requiras naturæ ordinem. Si carnem illam verè credis de Maria virgine in vtero sine semine, potestate Spiritus sancti creatam, vt verbum caro fieret: vere crede, & hoc quod conficitur in verbo Christi per Spiritum sanctum, corpus ipsius esse ex Virgine. Vbi si rationem quæris, quis explicare poterit, aut verbis comprehendere? Imò scias quæso, quia ratio in virtute Christi est, scientia in fide, causa in potestate, effectus verò in voluntate: quod potentia diuinitatis contra naturam, vltra nostræ rationis capacitatem efficaciter operatur. Idcirco habeatur scientia in doctrina salutis, teneatur fides in mysterio veritatis: quoniam in his omnibus per fidem ambulamus, & non per speciem.

* al. verum.

Matth. 26. Ambr. li. 4.

Ioan. 1.

Ratio nunquam penetrat ad ipsum huius Sacramenti.

2. Cor. 5.

Quid inter sit inter immolationes veterum figurásque legalium, & inter Sacramentum dominici corporis & sanguinis.

Capvt V.

Immolationem illam Agni figuram fuisse passionis Christi & nostræ communionis, rectè nullus fidelium ignorat. Sed quantum sit inter illud & hoc sacramentum, seu inter cibum qui de cœlo descēdit, necnon & aquam quæ de petra fluxit, atque inter illud spirituale ac diuinum commercium, quærendum arbitror, præsertim cum beatus Apostolus clamet, quòd omnes Patres nostri eundem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Vbi si eandem perceperant escam, & eundem potum, quid necesse fuit immutari quod ipsum erat: aut dari quasi aliud, si nihil amplius est? Ex quo fatendum, sic eandem fuisse, quàm nunc percipimus, escam eundémque potum sicut eandem fuisse petram de qua manarunt aquæ, vbi Christus, Apostolo teste, prædicatur. Eadem quippe fuit esca, quia manna spiritualiter percipientibus, typus fuit escæ corporis Christi, & aqua illa quæ de petra fluxerat, potus & figura sanguinis. Siquidem in præfiguratione idem, sed non idem in adimpletione veritatis: quia quod tunc adumbrabatur in designatione futurorum, imago veritatis, & vmbra corporis atque exemplaria erant, nunc autem mysterium impletæ veritatis & facta est Eucharistia ex resurrectione caro Christi, quæ per agnum, vel per eandem è cœlis escam figurabatur credentibus ad futura. De hoc verò pane, Dauid cecinit in prouerbijs: Panem Angelorum manducauit homo. Alioquin esca illa, licet de cœlo venerit, & potus, quia corporeus erat, Angelis non congruebat, sed ille vtique panis & potus qui per hæc præsagiebatur. Christus ergo cibus est Angelorum, & Sacramentum hoc, verè caro ipsius & sanguis, quam spiritualiter manducat & bibit homo: ac per hoc vnde viuunt Angeli, viuit & homo, quia totum spirituale est & diuinum in eo quod percipit homo. Patet igitur quod & agnus ille legalis & manna, & omnia huiusmodi, quæ figuram gesserunt carnis ac sanguinis Christi quod passus semel in Pascha, & quotidie super altare, manè ac vesperè immolatur, non nisi figuram istius habuere mysterij: & si qua in his virtus sacrandi latuit, totum ex ista gratia fidei qua fruimur, presulsit. Quam profectò illi per hæc quasi promissam suspirantes participabantur tātumdem

Exod. 12.

Num. 20. 1. Cor. 10.

Patres aque hoc Sacramento pasti atq; nos.

Nota de typo manna.

Psalm. 77.

Sacrificium legale, huius Sacramenti typus.

per fidem, & de figuris Sacramentum veritatis intellige-bant. Nos verò longè hanc partibus gratiam repromissam iam suscepimus, & susceptam veneramur: venerantes autem ex ipsa pascimur & potamur: Non figuris quidem legalium ænigmatum adumbratam, sed his defectis & euacuatis, sola veritate fruimur, & veram carnem Christi, & sanguinem in mysterio sumimus. Vnde Saluator, caro, inquit, mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: hanc qui manducat carnem, & hunc qui bibit sanguinem, habet vitam æternam. Cæterum, Dominus ad Iudæos, Patres vestri, inquit, manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Nunquid & nos qui ista comedimus, temporaliter non moriemur sicut & illi? Moriemur sanè, sed non sicut illi in anima, quia illi carnalia manducantes, mortui sunt in æternum. Nos autem dum nihil carnale in eo sapimus, imò * spirituales totum spiritualiter intelligentes, in Christo manemus. Idcirco de his qui rectè percipiunt, clamat ipse: Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Non enim à nobis propter hanc vitam, ne moriamur temporaliter, sed propter æternam, caro Christi & sanguis sumitur spiritualiter. Ad quam nimirum vitam, nec illi sunt ingressi, qui prius dignè in figura ista percipiebant: donec veniret gratia nobis & illis pariter repromissa. Vnde patet quia multum interest, quamuis eadem esca, idémque potus ab Apostolo prædicetur, quia idem necdum in re, sed in spe ac figura vbi promissio veritatis inerat. De qua spiritualis intelligentia atque fidei Sacramenta illis licet futura impertiebantur, ita vt nec illis deesset in Spiritu, quod iam spe potarent, nec nobis quod de ipsis recolendo ad fidei firmitatem & vitam percipiendam, copiosius proficiat. Nos tamen & illos spiritualis perceptio viuificat: quia bibebant illi de spirituali consequente eos petra, significans quod Christus post eos venturus esset. Bibimus quoque & nos spiritualiter, ac comedimus spiritualem Christi carnem in qua vita æterna esse creditur. Alioquin sapere secundum carnem, mors est: & tamen veram Christi carnem spiritualiter percipere, vita æterna est.

Patres quidem sub figura corpus Christi et sanguinem: nos vero in veritate ipso corpore & sanguine Christi cibamur.

Ioan. 6.

* al. spirituale.

Ioan. 6.

Patres quomodo hoc Sacramento communicarunt.

Petra erat simul figura & res ipsa figurata.

Qualiter nos in Christo & Christus in nobis maneat: & quid sit ad vitam percipere corpus Christi.

Capit. VI.

Hoc sanè Christus exponit: Qui manducat, inquit, meam carnem, & bibit meum sanguinem: in me manet & ego in illo. Hoc est ergo manducare illius carnem & sanguinem bibere: si in Christo maneat, & Christus in illo qui percipit dignè, manere possit. Ille igitur in Christo manet, qui renatus ex aqua & Spiritu, nullo mortali crimine reus tenetur. Et Christus in eo, vtique qui aperuit illi ianuam fidei in Spiritu sancto consecratus, & membrum est in eius corpore, & templum Spiritus sancti, quia si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Qui autem eius non est, verè nec in illo, nec in corpore eius esse potest: & qui non manet, neque vita Spiritus viuit in corpore, in illo vtique nec Christus est, neque in Christo potest esse, quia omnino Christus vita est: hic autem mortali crimine reus, à vita longe alienatur. Hinc quoque est quod ait: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Alioquin nisi prius in me maneat, & ego in illo: carnem meam manducare non potest, neque sanguinem bibere. Et quid est quod manducant homines? Ecce omnes indifferenter quàm sæpe Sacramenta altaris percipiunt? Percipiunt planè sed alius carnem Christi spiritualiter manducat & sanguinem bibit: alius verò, non quamuis buccellam de manu Sacerdotis videatur percipere. Et quid accipit cum vna sit consecratio, si corpus & sanguinem Christi non accipit? Verè, quia reus accipit indignè, sicut Apostolus Paulus ait, iudi-

Augustin.

Quomodo homo maneat in Christo.

Rom. 8.

Ioan. 6.

Accedentes indigne hoc Sacramentum, mortem non vitam sibi manducant. 1. Cor. 11.

cium sibi manducat & bibit non probans se prius, nec diiudicans corpus Domini. Ecce qui manducat peccator & quid bibit. Non vtique sibi carnem vtiliter & sanguinem: sed iudicium, licet videatur cum cæteris Sacramentum altaris percipere. Et quare? Quia non se probat, nec diiudicat corpus Domini. Cogitat enim infidelis, quod digna & sancta indignus possit accipere, non aliud quidē attendens nisi quod videt, neq; intelligens: nisi quod ore sentitur. Nequaquam igitur credit aut intelligit, quale vel quantum iudicium sumit. Nempe quia simul omnes ex vno edere visibiliter cernit, nec si aliqua sit vltra virtus in eo satis ex fide sapit. Propter quod illi virtus Sacramenti subtrahitur, & in eodem ob præsumptionē iudicium reatus duplicatur. Vnde Apost. Probet se homo prius, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Quibus duobus seruatis videat vtrum dignè accipere possit: videlicet, vt diiudicet corpus Domini, quid est quantúmve Sacramentum, qualisque virtus Sacramenti, quia diuinum ac spirituale est, Deinde semetipsum probet, vtrum ipse in corpore Christi, vel si Christus in eo maneat. Alioquin nisi & illud spiritualiter iudicet, & semetipsum ad percipiendum idoneum probet: iudicium sibi manducat, quia bono male vtitur: vnde non illud ad vitam, sed in eo iudicium ad pœnam sumit.

Sumpturi Eucharistiæ Sacramentum, quomodo probare se debeant.

1. Cor. 11.

Quod tribus modis corpus Christi appellatur.

Capvt VII.

Ecclesia corpus Christi.

TRibvs sanè modis in Scripturis sacris, corpus Christi appellatur: profectò quia generalis Christi Ecclesia, corpus eius est, vbi Christus caput, & omnes electi membra dicuntur, Ex quibus vnum colligitur quotidie corpus in virum perfectum, & mensuram plenitudinis Christi. Corpus autem Christi, sponsa videlicet Dei, Ecclesia iure dicitur: iuxta illud quod Apostolus ait: Et erunt duo in carne vna. Hoc, inquit, Sacramentum magnum est in Christo & in Ecclesia. Quod si Christus & Ecclesia in carne vna sunt: vtique vnum corpus, vbi sponsus caput, singuli autem electi, alter alterius membra. Ex quibus, videlicet quisquis tollit membrum Christi & facit membrum meretricis, aut certè per quodlibet graue delictum, membrum diaboli: hic profectò iam non est in corpore Christi, quia factus est alterius membrum. Idcirco ei iure non licet edere de hoc mystico corpore Christi. Quod sanè corpus, vt vera caro Christi sit, pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur, ex qua non habent potestatem edere, qui ex aduerso sunt. Vescuntur autem ea condignè, qui sunt in corpore illius, vt solum corpus Christi, dum est in via, ipsius carne reficiatur, & discat nihil aliud esurire, quàm Christum, nihil sitire, nisi Christum, nihil aliud sapere quàm Christum, non aliunde viuere, non aliud esse, quàm corpus Christi. Cæterum illud corpus quod natum est de Maria Virgine, in quod illud transfertur, quod pependit in cruce, sepultum est in sepulchro, resurrexit à mortuis, penetrauit cœlos, & nunc Pontifex factus in æternum, quotidie interpellat pro nobis. Ad quem, si rectè communicamus, mentem dirigimus, vt ex ipso, & ab ipso nos corpus eius, carnem ipsius, illo manente integro sumamus. Quæ nimirum caro ipsa est, & fructus ipsius carnis, vt idem semper maneat, & vniuersos qui sunt in corpore pascat.

Hoc Sacramento coalescere Christum & Ecclesiam in vnum corpus.

Sacramenti huius fructus.

4 Reg. 17.

Si enim hydria farinæ vel lechytus olei, seu panes secundo crescunt, & non minuuntur dum satiant, quid putas caro Christi? Arbor quidem ligni vitæ, Christus nunc in Ecclesia est, cuius imago in paradiso arbor illa fuit. Idcirco scire conuenit, quod veritas hinc completur quam prius figura præmisit. Nam si homini ex illa semper, Dei seruatis mandatis, edere licuisset: nunquam mori potuisset. Sit itaque ex hoc ligno corporis quicunque spiritualiter comedunt, si mandata obseruauerint: nunquam in

Lignum vitæ.

Nota de immortalitate Spiritus.

A Spiritu mortales erunt. Alioquin præcidendi sunt vt melius reinserantur. Vnde & lignum vitæ iure dicitur: quia sicut illud immortalitatem corporis sumptum præstitisset, ita istud, imò solidius vitam præstat, cum obseruatione mandatorum Dei æternam. De quo in laude sapientiæ. Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam. Et in Apocalypsi Ioannes: Qui vicerit dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei: quia profectò non alijs largitur, etiam in mysterio, quàm viuentibus. Sed quoniam de tribus vocabulis corporis Christi diximus: restat etiam intelligere scripturas sanctas, doctrinámque Christi quàm sæpe typice corpus Christi interpretari debere, vt vnum corpus ex omnibus perficiatur, quia hæc sunt dotalia, hæc mystica vt Christus & Ecclesia vnum corpus solidius confirmetur. Alioquin quomodo auderet Apostolus asserere Christi Ecclesiam de carne B & de ossibus eius constare? Vtique hoc Sacramentum velint nolint inimici, magnum est in Christo & in Ecclesia, quod erūt duo in carne vna. Et si vna carò Christus & Ecclesia: iam vnitas naturæ amborum plenius commendatur. Quapropter illo integro Agni carnes, nostra vt tollat peccata, mundi accipiamus: quatenùs per hoc Christus in nobis maneat, & nos in ipso renati, vnum efficiamur.

Quod in hac communione, aut iudicium, aut præmium percipiatur.

Cap. VIII.

C NIhil in præsentiarum periculosius, quam letaliter peccare, & à Christi corpore coram interni iudicis oculis decidere. Deinde nihil dānabilius, antequam quis corrigatur, propter perfidiam humanam, cum Iuda à mysterio sanctæ communionis pedem non retrahere. Vnde à primordio huius celebritatis iudicium malè accipientibus minatur, dum continuo post buccellam de manu Domini perceptam, Iudam Diabolus peruasit. Vbi mox ostenditur futurum in Ecclesia iudicium, quia sancta Sanctorum sunt. Si quis ergo elapsus de corpore Christi factus membrum meretricis vel diaboli præsumpserit: non dubium quin iudicium excipiat, & cum Iuda culpæ societur obnoxius, tam quia corruit, quā quia in conscientia dānatus, ausus est sine pœnitentia & correctionis venia, sancta mysteria D temerare. Nec præsentiam igitur diuinæ maiestatis veritus dum cogitat nihil amplius, quàm quæ videntur, nec intelligit miser, quod nunquam caro Christi, nisi de manu eius & sublimi ata vbi Christus Pontifex futurorum bonorum pro omnibus assistit, iure accipitur.

Vnde Sacerdos cum hæc incipit immolare, inter cætera, Iube, inquit, hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectum diuinæ maiestatis tuæ. Et cogitas ô homo aliunde illud accipere quàm de altari, vbi sublimius transpositum consecratur? Sed fortassis ad hæc cæca cogitatio dicit; Et quomodo in cœlum ante conspectum diuinæ maiestatis tam subito offertur, cum hic aut panis aut caro licet * videatur in manu Sacerdotis visibiliter semper teneatur? Hoc quippe est infelix, homo, quod Sacramentum vel mysterium voca- E tur. Si enim totum visibile fieret, nullum in eo mysterium vel secretum esset, nulla fides, nulla vis spiritualis, nulla alia res, quàm quæ oculis & gustui subiaceret. Nūc autem longe aliter virtus diuina interius operatur, quia per fidem ambulamus, & non per speciem. Habet enim fides præmium meritorum: vt quicquid per fidem tibi sapuerit, hoc interius totum præbeat. Vnde scriptum legimus: Dedisti eis Domine panem de cœlo habentem omne delectamentum, & omnem saporem. Alioquin, nisi per fidem & intelligentiam, quid præter panem & vinum in eis gustantibus sapit? Et ideo populus ille carnalis manna fastidiuit, quia inibi non nisi carnalia quæsiuit. Cæterum quibus omnem saporem & omne delectamentum præbuit, eandem de cœlo escam, quam nunc percipimus

** dicatur.*

percipimus spiritualem, etiam typica illa perceptio in ore sapuit. Hinc Apostolus patres nostros eandem comedisse escam spiritualem testatur, sed non in pluribus eorum beneplacitum fuisse Deo profecto quia fastidientes spiritualia, carnaliter sapiebant. Non quidem patres nostri spiritualia prægustantes, sed infideles planè patres Pharisæorum, de quibus Dominus dicebat, quod mortui sunt in deserto. Illi vtique mortui sunt, in quibus beneplacitum non fuit Deo: Isti verò mori non potuerunt spiritualiter comedentes, quia eis esca illa cœlestis, saporem & delectamentum immortalitatis præbuit. Simili itaque modo nunc in Ecclesia cibus iste, quibusdam vita est, quibusdam verò pœna & supplicium peccati. Porro illis vita est, quibus Christus est vita: illis verò mors, qui per carnem, & ignorantiam membra sunt diaboli. Vnde ô homo disce aliud gustare, quàm quod ore carnis sentitur: aliud videre, quàm quod oculis istis carneis monstratur. Disce quia Deus spiritus illocaliter vbique est, intellige quia spiritualia hæc, sicut nec localiter, sic vtique nec carnaliter ante conspectum diuinæ maiestatis in sublime feruntur. cogita igitur si quidpiam corporeum potest esse sublimius, cum substantia panis & vini in Christi carnem & sanguinem efficaciter interius commutatur, ita vt deinceps post consecrationem iam vera Christi caro & sanguis veraciter credatur, & non aliud quam Christus panis de cœlo à credentibus æstimetur. Putasne aliud esse altare vbi Christus Pontifex assistit, quam corpus suum, per quod & in quo Deo Patri vota fidelium & fides credentium offertur? Quod si veraciter corpus Christi altare illud cœleste creditur: iam non aliunde carnem & sanguinem quàm de ipso Christi corpore sumere puta.

August.

De Angelorum præsentia.

CÆTERVM de Angelorum præsentia, dubitare omnino non debes, quia ad hoc secundum Apostolum Paulum administratorij Spiritus positi sunt in ministerio, propter eos qui hæreditatam accipiunt salutis. Idcirco inter Angelorum frequentiam, quàm terribile sit indignè ad communionem accedere debet quisque cogitare, imò quàm terribile sit ipsum corporis & sanguinis Sacramentum, vbi plenissimè virtus Christi accipitur, & neque ab alio quã ab ipso Christo Pontifice porrigitur, licet visibilis Sacerdos assistere & singulis tribuere videatur. Quia quod iste per ignorantiam omnino indifferenter tribuit, Christus virtute maiestatis suæ interius, cui ad remedium, cuique ad iudicium tribuatur diuinitus discernit. Quis enim carnem ipsius & sanguinem, nisi ab ipso, iure percipit, cuius est caro? Et ideo alius accipit mysterium ad iudicium damnationis, alius verò ad virtutem mysterij ad salutem. Nam is qui cum Iuda contemptu suo & vitio criminis reus tenetur, cum Iuda vtique condemnatur, & qui cum Petro ac cum cæteris fideliter ac deuotè participatur, cum Petro quoque & cum cæteris Apostolis in corpore consecratur. Hoc ergo indicium in natali calicis mox excipitur, vt doceatur, quid contemptoribus immineat, si damnati à conscientia, pedem de mensa Domini non retraxerint. Vnde Dominus in Leuitico ad Mosen: Loquere ad Aaron & ad filios eius, vt caueant ab his quæ consecrata sunt filiorum Israël, & non contaminent nomen sanctificatorum, Ego Dominus. Dic ad eos, inquit, & ad posteros eorum: Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est immunditia: peribit coram Domino: Ego sum, inquit, Dominus. Vbi non solum Sacerdotes tangit, & ministros altaris: verum etiam omnem de stirpe veræ fidei, licet vltimus in Ecclesia habeatur, vt hanc legis sanctionem in commune custodiat. Alius quippe Israel carnalis nomine tenus appellatur: alius vero vir videns Deum: De cuius nimirum stirpe nemo immundus debet accedere ad ea quæ consecrata

Nota quod Christus ministrat corpus suum.

Leu. 22.

sunt filiorum Israel, quia nemo nisi mundus à lætali crimine, dignè potest ea sumere. Si quis autem sumit indignè, id est, in cuius anima est immunditia peccati, peribit coram Domino. Hunc igitur, vt septuaginta interpretes ediderunt, Deus auertatur, & ab omni repellit communione spiritus. Vnde postea si Domini resuscitante gratia & misericordia in corpore Christi talis quilibet forte reinsertus fuerit, * & per pœnitentiam viuificatus: debet non minus de contemptu, quàm de prioris culpæ reatu, quia salutaria vitæ mysteria sumpsit ad iudicium, medullitus corde ingemiscere, & ad vberiorem amoris gratiam, eo quod euaserit inardescere.

* De excommunicatione hic loquitur primitiua Ecclesia, quam etiam nostra iam optarim quamuis sit salubris.

Hæc igitur quæ consecrata sunt Domino, non aliorum est cibus, nisi qui sunt in Domino, quia ij soli visuri sunt, Dominum, vnde illorum iure consecrata, id est, filiorum Israel dicuntur. Nec putes Legislatorem Deum, de his tantum quæ in lege sacrabantur, ista sanxisse, præsertim cùm illa nihil aliud fuerint, quàm vmbra futurorum. Vnde terribilius est ad ea immundum accedere, vbi Sacerdos est ille, qui potestatem habet corpus & animam perdere in gehennam. Ex quo in fine concluditur, Ego Dominus. Ac si patenter dicat, Ego sum scrutans corda & renes, ego sum sanctificans dignè accipientes, ego qui solus potestatem habeo animam perdere male accipientium. Et quisquis male accedis, hunc attende, & hunc time Pontificem, non eum quem fallere te putas, sed illum cui cuncta patent: & timeas percipere non virtutem Spiritus sancti, sed iudicium sacramenti.

Legalia sacrificia futurorum vmbra.
Matth. 10.
Luc. 12.

Christus est summus Pontifex, huius Sacramenti distributor.

Iudicium autem Sacramenti est, si habeat reus prioris culpæ delictum, deinde contemptus sui, peccatum superbiæ vel sacrilegij contra Deum: quia ausus est sancta contingere, quod non licet nisi mundis. Hinc igitur patet, quod grauius est, quod talis quilibet excipit facinoris, quam quod prius admiserat. Nam Iudas donec buccellam acciperet, quamuis mente saucius, interdum tamen à Domini bonitate leniter crebróque nunc cum alijs, nunc solus monetur. Sed postquam indignus mystica præsumpsit, inuasit eum diabolus: & qui prius nutabat, cum accepit, continuò foras exiuit. Hinc quoque in libro Samuëlis, cùm de peccato sacrificij, filios suos Heli moneret, dictum legimus: Non est enim bono fama filij, quam audio de vobis: Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: Si autem peccauerit in Deum, quis orabit pro eo? id est, quem apud Deum pro se interuenientem inueniet, qui Deum totius creaturæ contemnens, in eius iniuriam, ad sanctificata, immo nunc ad corpus & sanguinem ipsius indignus accedit? Talis profecto, nec Dei veretur præsentiam, nec frequentiam formidat Angelorum: sed sic se ingerit, quasi nullus sit qui eius conscientiam videat. Propter quod Dominus cùm peccata Ierusalem & abominationes quæ fiebant in templo, per visionẽ ostenderet: inter cætera dicuntur sex viri de via portæ superioris aduenisse, & ecce vsq; vnusquisque eorum in manu sua ferebat vas interfectionis, vbi septuaginta securim attulisse dixere, de qua Dominus: Ecce securis ad radices arborum, videlicet, ad cogitationes singulorum posita est. In quorum medio vir vnus vestitus lineis, & atramentarium habebat scriptoris ad renes suos.

Ioan. 13.

1. Reg. 2.

Ezech. 9.

Securis ad radicem arboris.

Qui profecto ingressi, steterunt iuxta altare æneum, quod erat in atrio templi: per quod nimirum, præsens altare quo cibum vitæ & stipendium militiæ nostræ sumimus, manifestissimè designatur quia illud aliud interius intra sancta Sanctorum, aureum fuisse legimus, ex quo illud intelligibile demonstratur altare, vbi orationes omnium & vota offeruntur singulorum, à summo Pontifice Christo Domino. Et ideo ad illud mundo corde pertingere, ad istud verò mente simul & corpore, absque vlla immunditia debemus: quia Sacramentorum vota in illo pro nobis offeruntur altari, quo nimirum Christus concordiam videt omnium, fidem cognoscit singulorum, illucque Deo Patri hæc precantur per manus Angeli gloriosius deferri & ex illo coram nobis in

D. Hiero. isto visibili, quia necdum ad illum corporeo ingressu possumus introire, verissima caro Christi & sanguis quotidie ministratur. Idcirco signanter iuxta illud æneum quod erat in atrio, stetisse dicuntur: quia ad illud interius qui semel intrauerint, nunquam vlterius mortem patientur. Ad istud vero, quod in atrio est, id est, in præsenti sæculo, si quis indignè accesserit: iudicium damnationis excipit. Ad hoc ergo vnusquisque illorum in manu sua vas interfectionis tulisse scribitur. *D. Hiero.* Vnde & gloria Domini, quæ assumpta fuerat de Cherub, stetit ad limen domus, vt ingredientes plenius dignosceret, & clamauit ad virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis. Quem profectò virum Christum intelligimus, vestitum in habitu Pontificis, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. *Psalm. 109.* Et habet atramentarium scriptoris ad renes suos, vt omnium peccata describat, & sanctorum à peccatoribus numerum segreget, maximè dum ad altare veniunt. *Stipendia vitæ Christi Sacramenta.* Et ideo bene iuxta illud stare perhibetur: vt milites ad stipendia vitæ percipienda accedentes diuinitus discernat. *Signum Tau.* Cui cum in medio candelabrorum aureorum assistere dictum est, transit per mediam Ierusalem & signat Tau super frontes gementium & dolentiũ, super cunctas abominationes, quæ fiunt in medio eius. Hinc quoque alibi de se ipso, & ambulabo, inquit, inter eos, & ero illorum Dominus. Quorum? illorum vtique, super quos signatum est signum Tau, id est, signum crucis, mortificationem scilicet Iesu in corpore suo circumferentes, qui non solum sua, sed aliorum quoque delicta lugent, vt possint dicere cum Propheta; *Psalm. 4.* Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Cæterum ad eos, in quorum manibus vasa interfectionis erant, fit ilico vox: Propheta audiente: Transite post eum per ciuitatem & percutite, non parcat oculus vester, neque misereamini, senem, adolescentulum, & virginem, paruulum, & mulieres interficite vsque ad internecionem. Omnem, inquit, super quem videritis Tau, ne occidatis: & à sanctuario meo incipite, siue, vt septuaginta, à sanctis meis, id est à Sacerdotibus & ministris altaris, non quod sancti sint, sed quia pro ministerio sancti vocentur in populo, vt qui sunt causa peccati in plebe, primi excipiant supplicium: quia tempus est, vt iudicium à domo Domini incipiat. Sed ne putares sine causa iuxta altare stetisse, fiat ad eos vox diuina, quæ vtinam in nobis ne compleatur: Contaminate domum & implete atria interfectis, quia nulla est religio, vbi offensio peccati offerentes contaminat. Et ideo iure vnde peccatum, inde iudicium incipit: quia peccato mortuus, contaminat prius atria templi, profanat sancta dum immundus ea contingit. Neque fit error iudicij, vbi iudex est, descriptor suorum militum. *Verbi diuini efficacia.* Verbum Dei Patris Christus Iesus, penetrabilior omni gladio ancipiti, discretórque cogitationum & medullarum, pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus. *1. Cor. 11.* Vnde Apostolus de his qui indignè sumunt, non dijudicantes corpus Domini, Propterea, inquit, imbecilles sunt, & dormiunt multi. Dormiunt ergo inde multi, non somno pacis, sed somno mortis: quia ministerio eorum, qui ad hoc positi sunt Angelorum, perimuntur. *Ob sacramenti istius irreuerentiam imbeciles qui, quomodo & quare.* Imbecilles verò fiebant, quia varijs languoribus ideo cruciabantur quidam, vt corrigerentur: quidam verò vt iam inciperent torqueri, vt metu eorum cæteri sanarentur. Alioquin plagæ & infirmitates nunquam in populo Christi tantum crebrescerent, præsertim cum de his qui ex Ægypto in figura sanctæ Dei Ecclesiæ egrediebantur, lectum sit nullum, fuisse infirmum.

Lignum vitæ quid & vnde, dicatur. Accipientes hoc Sacramentum indignè cur non apertè puniantur. Nam & ideo lignum vitæ dicitur, quod hanc virtutem diuinitus acceperit: vt si quis ex eo manducaret, sanitate corporis, ad immortalitatem firmaretur. Quanto magis ex hoc præstatur ne non moriatur in carne, sed ne lædatur quisque à diabolo dum eum virtus sanguinis defenderit? Sed fortè ad hæc: Si propterea, inquit, infirmantur & dormiunt multi, cui non apertè? præsertim cum illi magis puniantur, qui Dei correptione indicantur indigni. Nimirum, quia fides renatorum exercenda erat & A probanda, nec non & doctrina præceptorum homo erudiendus, tamen nec dubium, quin fidelis vitam, contemptor verò mortem accipiat. Alias si semper in peccantibus aperta vltio fieret, terror homines compescerct, non fides vel religio ad probitatem morum imbueret. Vnde secundum Apost. cum aliquis infirmatur, prius adhibenda est confessio peccati, deinde oratio plurimorum, post sanctificatio vnctionis: *Nota de confessione infirmorum & extrema vnctione.* quia impossibile est per medicinam sanari vllius artis, quem diuina vltio premit. Et si medicina est sectanda, tamen hoc prius agendum omni Christiano: quoniam si in Angelis prauitas est inuenta, & astra non sunt munda coram eo, quanto magis homo immundus probatur, nisi confessione & bonis operibus quotidie purgetur? Veruntamen quia B sæpe grauius peccantibus, diuina patientia, licet præsumant indignè parcit ad tempus & expectat ad pœnitentiam: *Christi bonitate & intercessione fit, quod non e vestigio in corpus Domini omnes puniantur.* non ideo securitas subrepat, quia thesaurizat sibi contemptor iram in die iræ, & peccata in Deum magis accumulat. Certus sit enim quia vltores Angeli, nec semel indignè communicanti parcerent, nisi bonitas Christi in cuius iudicio pendent omnia, & cui commissum est, vt signum ponat suorum in frontibus, gladium suspenderet, & remouerent interdum momentaneam mortem. Vnde postea resipiscentibus, duplex in pœnitentia debet esse luctus: vel quia male gessit, vel demum ad iudicium male præsumpsit. Quod sanè delictum, nullo alio, nisi Christo interueniente, donabitur. Vnde in lege ob hoc quia in sanctificatis deliquit, aries, per quem in-C telligitur Christus, offerri iubetur, vt apud Deum Patrem, Deus homo Pontifex in æternum interpellare per fidem credatur, atque ipsum pro se moribus & vita, quotidie reindutum per fidem offerat. Alioquin qui in Deum peccauit quis orabit pro eo, nisi Deus? qui nostras infirmitates ideo assumpsit, vt compatiatur nobis, & per eum donec veniam ex delictis, etiam in Deum admissis. Veruntamen nec hoc dicimus, vt idoneus aliquis pro nobis iniustis non debeat interuenire: sed Christo totum debemus adscribere, qui suas etiam iniurias, libenter remittit, & pro delinquentibus in se, sicut prius in cruce fecerat etiam se Patri offerendo, idoneus exorator interuenit.

Christus nostras infirmitates ideo assumpsit, vt nobis compatiatur.

D

Cur Christus qui semel passus est in cruce, adhuc hodie immolatur in altari.

CAPVT. IX.

ITERATVR autem quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus in carne, per vnam eandémque mortis passionem semel saluauerit mundum, ex qua morte idem resurgens ad vitam, mors ei vltra non dominabatur: *Christus semel mortuus, vltra non moritur.* quia profectò sapientia Dei Patris, necessarium pro multis causis hoc prouidit. *Prima ratio.* Primò siquidem, quia quotidie peccamus, saltem peccatis sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest, quia licet omnia peccata condonata sunt in Baptismo, infirmitas tamen peccati adhuc in carne manet. *In baptismo omnia peccata condonantur, sed peccatis fomes in carne remanet.* E Vnde Psalmista: Benedic anima mea Domino, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et ideo quia quotidie labimur, quotidie pro nobis Christus mysticè immolatur, & passio Christi in mysterio traditur: vt qui semel moriendo mortem vicerat, quotidie recidiua delictorum, per hæc Sacramenta corporis & sanguinis peccata relaxet. Vnde oramus: Dimitte nobis debita nostra. *Matth. 6.* Quia si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas non est in nobis. *1. Ioan. 1.* Secundò igitur, vt sicut fuit arbor vitæ in paradiso, ita sancta Dei Ecclesia, quæ paradisus deliciarum in canticis appellatur, habeat in se mysterium vitæ, *2. Ecclesia paradisus.* quod in eodem ligno figurabatur, ex quo qui edunt seruantes mandata vitæ, nequaquam possunt mori in æternum. Quod si veluti Adam inobedientes à diabolo

diabolo rursus peccato mortis perempti fuerint, sicut ille de paradiso, remouentur à sanctis altaribus, & à ligno vitæ, scilicet à corpore & sanguine Christi, qui est verum paradisi lignum, cuius folium non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. *Psalm. 1.* Remouentur autem, ne sumant de ligno vitæ, & malè viuant, vt moriantur: imo, & resipiscant à malis suis, & per pœnitentiam reconciliati, Christi per hunc cibum rursus reinserantur visceribus, & fœliciter deinceps viuant in æternum. Hoc quippe agunt Sacerdotes Christi in Ecclesia, & monstrant, quod futurum est in illo vltimo examine, quando separabuntur iusti ab iniustis. Sed hic sicuti Adam expulso, spes mansit redeundi ad vitam per pœnitentiam: ita præcisis à ligno vitæ, patet facultas, si velint redire ad veniam. Vbi cum pœnitentia intercesserit, certa spes percipitur: quia iam vitæ admixtus, mori non poterit, si reconciliatus maneat in Christo. Tertio. *Vis Eucharistiæ.* vt quicunque dignè hanc vitam sumunt, renati vnum efficiantur, vt sicut iam per Baptismum Christum induunt, ita Christus in eis per hoc sacramentum corporaliter maneat: vt sint credentes vnum in Christo, & Christus in eis maneat, quatenus illud compleatur, quod ipse ad Patrem orat *Ioan. 17.* Non pro his autem, inquit, rogo tantum, sed pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi vnum sint in nobis. Hæc itaque vnitas, non sicut hæretici volunt, sola voluntate inter Patrem & Filium prædicatur, & sicut laborant ex eo quod ait: Ego & Pater vnum sumus, tentant igitur ad vnanimitatis illud conferre consensum, vt vnitas voluntatis in his sit, non naturæ, sicut multitudinis credentium in Ierusalem dicitur cor vnum, & anima vna fuisse. *Act. 4.* Sed nos patrum vestigia sequentes, credere oportet quod Deus ex Deo substantialiter genitus, naturaliter hoc est quod Pater, ac per hoc vnitate naturæ, Pater & Filius vnum esse probantur.

Necnon & Christus hodie in nobis non solum per concordiam voluntatis, sed etiam per naturam in nobis, sicut & nos in illo, rectè manere dicitur. *Hilarius lib. 8. de Trinitate.* Nam si Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem in cibo dominico sumimus: quomodo Christus in nobis manere naturaliter iure non æstimatur, qui & naturam carnis nostræ inseparabilem sibi homo natus Deum assumpsit, *Christus verus Deus & homo.* & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis, sub sacramento hoc nobis communicandæ carnis admiscuit, & ideo per hoc omnes in Deo Patre & Filio, ac Spiritu sancto vnum sumus: quia Pater in Christo, & Christus in nobis esse probatur? Hinc igitur est quod & nos in Christo naturaliter vnum corpus efficimur, & si quis Patrem in Christo naturaliter confitetur, confiteatur se naturaliter, quia Verbum caro factum est, vnum esse in illo, vt naturalis vnitas, per Sacramentum appareat veritatis. *Ioan. 6.* Hinc ergo dicit; Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum: in me manet, & ego in eo. Verè igitur, sicut per naturam deitatis, Deus Pater in Filio est: ita Filius Deus homo per humanitatem carnis in nobis esse iure dicitur, ac per hoc mediator Dei & hominum prædicatur: quia per eum communionem vnitatis habemus ad Deum, dum ipse in Patre manens, & in nobis quoque manere dicitur: Qua de causa, vnum nos esse in ipsis superioribus Pater à Filio secundum humanitatem exoratur. Ecce duo ista Sacramenta quid efficiunt. Per Baptismum ergo renascimur in Christo: & per Sacramentum corporis & sanguinis Christus in nobis non solum fide, sed etiam vnitate carnis & sanguinis manere probatur, & ideo iam membra Christi eius carne vescimur, vt nihil aliud quam corpus eius vnde viuimus & sanguis inueniamur.

Ioan. 3. Hinc igitur est, quod nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit: quia cum illo per hæc mysteria vnum sumus. Iteratur autem hoc mysterium, & ob commemorationem passionis Christi, sicut ipse ait: Hæc quotiescunque agitis, in meam commemorationem facite. *Luc. 22. 1. Cor. 11.* Quotiescunque ergo hunc panem sumitis, & bibitis hunc calicem, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Non itaque sic accipiendum donec mors Christi veniat, quia iam vltra non moritur: sed donec ipse Dominus ad iudicium veniat. Interim autem semper mors Christi pro sæculi vita posteris est nuncianda: vt discant, qua charitate Deus suos dilexit, qui pro eis mori dignatus est: cui omnes vicem debemus rependere charitatis, quia ad hoc nos prior dilexit, cum essemus gehennæ filij, vt diligeremus eum à morte iam liberati. Dicunt etiam quidam quod & ideo quotidie celebratur, vt qui de Iudæis crediderant, haberent per hanc gratiam assueti diebus singulis Domino hostias immolare, quo possent suæ religionis vota celebriter offerre, & omnium veterum sacrificiorum atque holocaustomatum legitimis, huius mysterij præferre veritatem. Sed licet ita videatur, tamen plenior & perfectior sententia est quam præmisimus: quia non minus pro nobis, quàm pro illis in Ecclesia hoc mysterium celebratur. Hæc quippe figura præcessit in Melchisedech, sicuti fides in Abraham: sed quia lex quasi medius paries sese iniecit, potius in omnibus legum sacrificijs, veritas huius mysterij adumbrabatur. Quibus profectò remotis, quod prædictum erat secundum ordinem Melchisedech, Christus verè pontifex successit, sacerdotium habens in æternum. *Gen. 14.* Hoc itaque Abraham in Melchisedech fide conspexerat, & ideo decimas ei obtulisse legitur, atque benedictionem ab ipso percepisse. Vnde rex ille Melchisedech, Rex iustitiæ vel Salem & sacerdos dicitur: vt per eum Christus, cuius typum ille gessit, euidenter Rex & Sacerdos monstraretur. *Heb. 7.* Alioquin quis mortalium Rex iustitiæ iure queat vocari, cum nullus, nisi iustitia fidei saltem iustus inueniatur? Idcirco teneamus nos ad istum pontificem & sacerdotem Christum, & in illo maneamus: quia per hoc quod ille in nobis est, & nos in illo, etiam & ipsi omnes sacerdotes dicimur & sumus. * Fecit enim regnum nostrum sacerdotes Deo, & ideo gens sancta, sacerdotium regale, populus acquisitionis ab Apostolo prædicamur. ** Fecit nos regnum & sacerdotes Deo. 1. Pet. 2.* Hoc igitur notum, quia nos in ipso, & ille in nobis, per hanc gratiam concorporatur, transfigurans nos in corpore claritatis suæ: vt cum ipso, & in ipso sit nobis regnum pacis. Hoc quippe, Salem, interpretatur & sacerdorium æternum. Hinc quoque Propheta canit; Lauda Ierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. *Psalm. 147.* De quo nimirum frumento, cœlestis illa Ierusalem sagınatur. Et notandum, quod hoc frumentum, corpus videlicet Christi, adipem habeat, & non solum adipem, sed & omnes delitias, ita & potus sanguinis. Vnde quod de petra typice manauit nunc mel, nunc oleum, nunc aqua, nunc quoque potus dicitur: quia quicquid prægustare spiritualiter potueris, hoc totum ibidem inuenies. *Cœlestis Ierusalem i. e. credentium turba, hoc sacramento pascitur.*

Et hinc est quod tradunt Iudæi, quod manna quando comedebant carnaliter, secundum voluntatem vniuscuiusque sic sapiebat vnicuique in ore. Verbi causa, si pistum, si mala, si vuam, si panem, si carnes desiderasset, seu alia quæcunque: omnia manna sapiebat in ore desiderantis. Hæc illi carnalia semper quærentes: nos verò fatemur, fide quod spiritualia & æterna potius, non solum ista, sed & illa in cordibus fidelium præstabant. Vnde per hæc confidenter oportet credere, si quis dignè perceperit: quod vitam percipiat immortalitatis, & delitijs fruatur cum omni delectamento, in spe positus æternorum.

Quòd hoc mysterium vtrumque & caro & panis esse dicitur; & de vino quod de multis liquatur vnis.

CAPVT X.

IGITVR in pane ideo celebratur, quia Christus est panis, qui de cœlo descendit. Sed sicut ille panis longè aliud ab isto pane intelligitur: Ita longè aliud caro à mortali iam nostra carne secernitur. Caro itaque per passionem, & vera caro *Christi caro longe alia, quam nostra.*

redemptionem ſuæ conditionis explet: panis verò victum ad æternitatem, renatis, immortalitatis præbet, A atque ideo nec mirum ſi caro Chriſti panis dicitur, dum caro porrigitur. Sed caro quia in eadem carne paſſus in veritate creditur: Panis verò, quia granum frumenti cadens in terram, & nos ex ipſo nihil aliud quam frumentum per fidem genuit. Vnde per hoc ſeipſum ſuis membris ex ſe natis, vitam præbuit, & præſtando nihil nobis aliud, quam panis æternus fuit. Nihil enim ad figuram manifeſtius, nihil ad myſterium euidentius. Granũ quippe frumenti Chriſtus in terram cecidit, ſed multa grana de ſe genuit. Quæ nimirum grana nihil ſunt aliud quam frumentum quod in horreum coaceruatur. Vnde mira in ipſo noſtræ naturæ vnitas prædicatur. Nam omnes nouimus, quod panis vnus ex multis naturaliter granis efficitur, ex quo noſtra in Chriſto commendatur vnitas, B & figura veritatis in myſterio approbatur. Ad hoc quippe illud vnum mortuum eſt in terra, vt ex eius adipe & pinguedine nos fœcundaremur, quia vt ipſe ait, niſi mortuum fuerit, ipſum ſolum maneret. Nunc verò quia mortuus reſurrexit, multum iam fructum adfert in ſe credentibus. De quo nimirum fructu vnus panis efficitur: quia Chriſtus & Eccleſia vnum corpus eſſe probatur, Vnde dictum eſt. Erunt duo in carne vna. Rectè ergo hoc myſterium in pane celebratur: quatenus per hoc altius deſignetur, quod in eo * generatur. Simili modo & in vino, quod ex multis liquatur vuis & de multis in vnum confluit granis. Quæ nimirum grana virtutum, ex illa creuerunt vite, quæ dixerat: Ego vitis vera, vos autem palmites. Non poteſt ergo palmes ex ſeipſo, niſi in vite manſerit, facere fructum. Idcirco vinum quod bibimus, C ſanguis eſt eiuſdem vitis, qui de latere eius fluxit. Nam vitis & palmes vnum corpus ſunt, & ideo vnum ferre videntur fructum, quia vua quam palmes adfert, de radice profluxit vitis. Hinc quoque & Chriſtus vua dicitur, quã viri exploratores, Apoſtolorum ſcilicet, & Prophetarum chorus, ſuis ad nos humeris fortiter geſtantes detulere. Vnde Paulus egregius prædicator; Precio, inquit, empti eſtis: portate Deum in corpore veſtro. De qua denique vua dum prælo premitur paſſionis, ſanguis effluxit ſalutis. Hinc Moſes canit in cantico, quod conſtituerit populum ſuum Deus ſuper excelſam terram vt comederet fructus agrorum, & ſugeret mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo, & ſanguinem vuæ biberet meraciſſimũ. De quo nimirum ſanguine, inebriatur omnis Chriſti Eccleſia, & ideo ſpecien vini iure tenet in ſenſu, dum ſpiritualiter ſanguis potatur in myſterio: quia hinc lætificamur ſpirituali lætitia ad gaudium, hinc verò redimimur de morte ad vitam, & precio ſalutis noſtræ interius ſaginamur. De quibus duobus Dauid cecinerat in myſterio, quod panis confirmat cor hominis, & vinum lætificat, vtique lætitia ſpirituali. Propter quod in eadem ſubſtantia iure celebratur hoc myſterium ſalutis: quia Chriſtus eſt panis, qui de cœlo deſcendit, & vinum, quo lætificat corda credentium.

Vera Chriſti caro, vt eſt naſ-ſa & crucifixa, ſub figura panis porrigitur. — *Ioan. 12.* — *Chriſti Corpus quare dicitur panis.* — ** Generatur.* — *Ioan. 15. Chriſtus vitis vera vinum quod bibimus in calice, verus ſanguis vitis. Num. 13. 1. Cor. 9.* — *Deut. 32.*

DE quo nimirum Ioſeph meridie, qua hora Chriſtus paſſus eſt, myſticè cum fratribus ſuis legitur inebriatus. Vnde & nos, ſi adhuc aquam tantum non ſapimus, intus inebriamur & gaudemus de bonis Domini E ſuper frumento, vino & oleo, quo perfuſi ſumus lætitia æterna, & gaudio exultationis in Domino. Nos enim non ſolum vinea Domini, ſed & vindemia eius ſumus. De qua nimirum vinea, Chriſtus in canticis, Vindemiaui, inquit, myrrham cum vnguentis meis: manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo. Sed prius panis comeditur, quàm myrra in nobis mortificationis turgeſcat, & vnguentum boni odoris naribus reſpergatur. Tunc itaque panem cum melle, quod de petra, quæ Chriſtus eſt, fluxit, comedimus: tunc itaque vinum ſuauitatis cum lacte bibimus. Propter quod quia in iſtis duobus hæc myſtica tegebantur, rectum fuit vt in his diuinum fieret Sacramentum: quatenus totum ſpiritualiter intelligere mens ſatageret, vbi nihil carnale ſentire licet. Vnde idem panis Chriſtus qui de cœlo deſcendit, in hoc myſterio accipitur: ſicut & caro quæ in cruce pependit, cum integer deinceps Chriſtus perſeueret, licet ab omnibus quotidie edatur, & ſit panis quidem ad vitam & firmitatem animi, caro verò ad vnitatẽ naturæ noſtræ redemptionis * præmium. Vnde ipſe ait; caro mea eſt pro mundi vita, & ſanguis verè qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Hinc eſt ſanè quòd ſapientia Dei Patris maluit hoc myſterium in ſpecie panis ac vini permanere, quàm in colorem ac ſaporem carnis & ſanguinis demutari: quia nec hoc eſt iam quod videtur; nec fieret illud amplius vt eſſet caro & ſanguis, quam vt percipitur. Nos enim in eo, illum panem qui de cœlo deſcendit, comedimus, & ideo dicitur: Comedi panem cum melle meo: quoniam in illo diuinitatis dulcedo, & humanitas prædicatur. Idcirco ſicut in iſto ſaporem panis aut colorem non attendimus, ita namque ſi mutaretur in carnem, nihil amplius Chriſti caro eſſet, quam eſt: quia totum ſpirituale eſt, quod comedimus, imo durius eſſet contra conſuetudinem humanam, licet carnem ſalutis, tamen carnem hominis Chriſti in ſpeciem & colorem ipſius mutatam, & vinum in cruorem conuerſum, accipere. Inde & illi adhuc rudes diſcipuli carnaliter ſapientes, dicebant, durus eſt hic ſermo cum diceret; Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis manentem: Et non poterant ſuſtinere, vtique quia carnaliter ea intelligebant. Sic itaque & ille carnaliter ſapit, qui ideo non credit carnem Chriſti eſſe & ſanguinem: quia ſpeciem & colorem exteriùs non mutauit. Vnde orandum, vt ipſe per ſe Chriſtus veniat, & comedat panem cum melle ſuo in nobis, & vinum cum lacte bibat: quia niſi Chriſtus Deus & homo verè intelligatur, & vinum ſanguis eius cum lacte doctrinæ admiſceatur: non poteſt infirma mens capere lucem veritatis, & myſterium vel quod diuinum eſt agnoſcere. Vbi mira vnitas in hoc, ſicuti in alijs quibuſlibet locis Chriſti & Eccleſiæ declaratur, dum quod nos in illo gerimus, & ille in nobis ſe agere monſtrat. Nam dum nos rectè panem cum melle comedimus, & vinum calicis, cum lacte potamus: tunc & ipſe ea ſe in nobis ſumere teſtatur, quia per hæc nos in ſuum corpus traijcit, & vnum in illo efficimur. Pro talibus igitur & huiuſmodi negotijs, fili D chariſſimè, prouidè ſanè in pane & vino, ſine vlla decoloratione ſubſtantiæ, hoc myſterium interius vi & poteſtate diuina peragitur: vt & virtus fidei eniteat in intellectu, & doctrina fluat hinc inde in operatione Sacramenti, & veritas reſplendeat de præfiguratione myſterij

Gen. 43. — *Credentes Chriſti vinea & vindemia. Cant. 5.* — ** Precium. Ioan. 6.* — *Cant. 6.* — *Ioan. 6.* — *Sacramentis his in vnum corpus traijcimur.*

Nam Melchiſedech prius in figura iſta obtulerat panem & vinum, ideo neceſſe fuit, vt verus rex pacis & põtifex noſter, ſecundum ordinem illius eadem offerre: quatenus per hoc figuratum veritas clareſceret, & qui eſuriunt iuſtitiam & ſitiunt, duobus iſtis in via interdum ſatiarentur: ſiquidem pane, qui pro omni cibo quàm ſæpe in ſcripturis ponitur, & cum omnibus eſcis congruere videtur, eſuries temperaretur, potu verò ſanguinis, ſitis quaſi cœleſti rore madeſceret, & per hoc, amplius homo ad iuſtitiam refectus, in fortitudine cibi cœleſtis conſtantius deſudaret.

Hoc quippe potu ac cibo, Helias de manu Angeli paſtus, quadraginta diebus, per quos præſens ſæculum deſignatur, in fortitudine vſque ad montem Dei dicitur perueniſſe. Ex quo patenter innuitur, quod cibus iſte manibus Angelicis defertur, & refertur, per quem noſtra infirmitas diuinitus releuatur. Qui non niſi ſolis amicis & fratribus porrigitur: Vnde ſponſus adhortatur in canticis: Comedite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi; quia profectò talis eſca & potus nunquam dignè ſine ebrietate Spiritus ſancti deguſtatur. Hinc quoque Dauid ebrius gratanter in perſona noſtra canit: Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus eos qui

Melchiſedech figura. — *Panis in ſcripturis.* — *3. Reg. 19.* — *Cant. 5.*

Neminem nisi Spiritu sancto ebrium, hunc calicem digne sumere. *Psal. 22.* *Act. 2.* qui tribulant me; Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus est? Præclarus vtique: quia omni veritate & fulgore clarius resplendet, & luce sancti Spiritus illustratur, ac per hoc fidelium inebriat mentes. Quo nimirum haustu, illi ebrij erant hora diei tertia, super quos se idem Spiritus sanctus plenius diffuderat. Idcirco & nostra * accipientium præparanda sunt corda, vt tali epulo refecti, ad altiora in fortitudine transeamus. Nemo igitur dignè accipit, nisi qui transit. Vnde & Pascha transitus appellatur. Pascha autem nostrum immolatus est Christus. Ad quod qui vult venire & videre hanc visionem, transeat & ipse cum Moyse, sicut & Christus transiuit de hoc sæculo, vt totus iam spiritualis, spiritualia ista condignè percipiat.

** ad accipiendum.* *Pascha Christianorum.*

Vt quid aqua cum vino misceatur, dum in cœna Domini factum non legitur.

Cap. II.

Plane aqua in sanguine quare misceatur, dum in natali calicis factum fuisse à Christo non legitur, illa permaxima causa est, quia de latere Christi, vbi passio completur, sanguis pariter & aqua manauit. Quod rectè mysterium Apostoli plenè intelligentes, faciendum in calice censuerunt: vt nihil deesset nobis in hoc Sacramento ad commemorationem passionis, quod tunc extitit in cruce in consummationem nostræ redemptionis. Nam postquam emisit spiritum, veniens vnus militum accepit lanceam & aperuit latus eius: vnde quasi de vno fonte, manauit sanguis & aqua. Et hic est verus calix, quia veraciter passus pro salute nostra, non minus sanguinem precij, quàm vndam baptismi fudit: & quod tunc de carne fluxit, hoc nunc credentes in calice bibunt. Caro quidem datur in cibum sanguis & aqua verè in potum; vt quod simul de latere manauit, hoc * tantum noster homo his duobus renouatus bibat, vt si quam peccati maculam post fontē traxit, habeat in hoc vndam veniæ qua diluatur, & precium suæ redemptionis quo vnusquisque redemptus, de die in diem rursus renouetur. Sed & plures dixerunt, aquam ideo admisceri debere, vt simul in Christi sanguine, baptismus & precium salutis fluat: vt non iam duæ, sed vna sanguinis substantia videlicet fiat. Nam & sanguis in corpore vt crescat, his duobus pascitur. Ex quo patet, quod satis prouide ob dispensationem salutis nostræ, diuina sapientia hoc simul de suo latere produxit, vt vnde mulier quæ deceperat priorem Adam, creata est, inde rursus Ecclesia formetur, cuius Christus, in cruce peccata tulit. Quo constat, quia omnes in se lauauit, dum causas omnium in cruce pertulit. Idcirco Ecclesia quæ in illo simul fuit, iure de latere dicitur manasse, quæ bene per aquam sicut Cyprianus sanctissimus ait, designatur. Vnde & in Apocalypsi: Angelus aquas populos esse interpretatur. Et ideo rectè prouisum est, quia simul cum sanguine fluxit, vt hoc in mysterio veri sanguinis admisceatur, quatenus & nos in illo simus, vt per hoc salutis Sacramentum, diuinis obtutibus ilico vniti, mysticè offeramur. Nam si vinum sine aqua offeratur, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si autem aqua sola, iam plebs videtur esse sine Christo. Quando autem vtrumque miscetur & coniungitur, tunc rectè mysterium Ecclesiæ spiritualiter perficitur. Nulli igitur liquores sic se coniungunt quomodo vinum & aqua: profectò, quia illud ex aqua per vitem, sicut Christus ex carne per Mariam nascitur. Sed longè excellentius vinum quàm aqua. Quas denique aquas, Dominum idcirco cōmutasse legimus, vt insipientia nostra euacuata, vinum iucunditatis in nobis exuberaret. Hinc sponsa in canticis; Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Ac deinde: Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum. Exultant ergo fideles, dum se intelligunt ad tantam vnitatem Christi sociatos per

i. dum primum calix instituetur. *Ioan. 19.* ** Totum.* *Libro 2. Epist. 3.* *Cant. 2.*

gratiam & ad tantam flagrantiam charitatis prouectos.
A Et ideo quàm benè in hoc mysterio nostra figura per aquam admittitur: vt vnusquisque in illo Christi sanguine susceptum se intelligat, & in melius transmutatum. Vnde licet prius mysticè vinum & aqua commisceatur, post consecrationem tamen non nisi sanguis bibitur, quia in illo prius ex aqua baptismatis, suscepti rursus eum esuriendo & sitiendo quotidie potamus. Nec dubium, quin sub hoc mysterio illam bibamus aquam, de qua Dominus: Qui biberit aquam, inquit, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. *Ioan. 4.* Propterea non inconuenienter etiam ob hoc ibidem aqua consecratur, non quod aqua permaneat, sed vertatur in sanguinem: vt significet quid fides percipiat. Nam tria sunt quæ testimonium dant quod Christus est veritas, spiritus, sanguis & aqua. *1. Ioan. 5.*
B Nimirum, quia postquam emisit spiritum, de fonte pectoris sui contra naturam manauit fœlix vnda baptismi, & sanguis redemptionis. Quibus non nisi vnum salutis opus mysticè consecratur, vt corpus nostrum & anima ac spiritus integer ad vitam in Christo seruetur. Vbi nemo dubitet, quod & caro nostra ex hoc reparetur ad vitam, * qua totus homo redimitur. Caro quidem carne pascitur spiritualiter, quia Verbum caro factum est, Anima verò, Christi sanguine reparatur. Omnis itaque anima, teste Scriptura, in sanguine est, vt tibi habet in corpore sedem & per quem ipsa, vt aiunt, viuificat corpus, inde à Christo & ipsa habeat vitam æternam in se manentem. *Leuit. 17.* Sed quia spiritus noster atque anima, vna substantia est, licet spiritus aut mens dicatur ea pars quæ præminet in homi-
C ne, ex qua spiritualis interdum appellatur, dum præoccupauerit suis legibus totum hominem, & viuificatur à Deo, anima verò inferior eius portio qua corpus animatur, & homo animalis dicitur: animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. *1. Cor. 2.* Hac de causa, in hoc Sacramento forsitan aqua admittitur: vt tria hæc tribus istis sacrentur mysticè rebus. Constat igitur, quia & si tria prius ponuntur, non nisi caro & sanguis postea rectè creditur: dans indicium, quod animalis homo totus debeat transire in spiritum, & spiritualis fieri. Omnis namque anima in sanguine est. *Leuit. 17.* Quod typicè dictum accipimus, quia omnis vita eius vt beatè viuat, in Christi sanguine reparatur. Quàm bene ergo in sanguine: quia per quem habet cognationem ad carnem, iustum erat, vt
D per eum haberet regressum ad vitā. Et ideo in via duobus istis dumtaxat pascimur & potamur: vt totus homo noster qui duabus constat substantijs, integrè reparetur. *Psalm. 62.* Hinc quoque Dauid: Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Sitiuit ergo totus homo, vt de carne & anima transiret ad spiritum: quatenus spiritualis totus in Deo esset. Propter quod licet dixerim sanguinem ad animam pertinere, quodammodo simul caro & anima rectè sitiunt, & potantur sanguine, sicuti & pascuntur simul carne Christi, quia non carnaliter ista percipiuntur, sed spiritualiter. Sitit igitur anima talibus refrigerari, sitit & corpus: comedit anima, comedit autem & corpus: quia talis esca non minus pertinet ad animam, quam & ad corpus. Quibus vsque ad finem vegetati, anima immortalis ad vitam transit, caro verò propter sen-
E tentiam primi hominis ad terram redit. Sed quia Christo cōcorporata per lauacrum, & per immortalitatis alimoniam enutrita, semina vitæ percipit, nunquam post finem seculi in morte detineri poterit, imò quod in capite præcessit, membris præstabitur.

** quia.*

Quod non in merito sacerdotis hoc mysterium consecratur, & nullus magis, vel minus percipit sacerdote qui ministrat.

Capvt. XII.

Vere credere, & indubitanter scire debemus, intra catholicam Ecclesiam, vbi catholica fide hoc mysterium celebratur, quod nihil à bono maius, nihilque à malo minus percipiatur

sacerdote, nihilque aliud quàm caro Christi & sanguis dum catholicè celebratur, consecretur, quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & virtute Spiritus sancti, vt caro Christi & sanguis, nō alia quā quæ de Spiritu sancto creata est, vera fide credatur, & spirituali intelligentia degustetur. Si enim in merito esset sacerdotis, non ad Christum pertineret. Nunc autem sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est, qui per Spiritum sanctum hanc suam efficit carnem, & transfundit in sanguinem. Quis enim alius in vtero creare potuit, vt Verbum caro fieret? Sic itaque in hoc mysterio credendum est, quod eadem virtute Spiritus sancti, per verbum Christi, caro ipsius & sanguis efficiatur inuisibili operatione. Vnde & sacerdos: Iube, inquit, hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu diuinæ maiestatis tuæ. Vt quid perferenda illuc ea deposcit, nisi vt intelligatur, quod in eius sacerdotio ista fiant? Ipse enim factus est Pontifex in æternum, secundum ordinem Melchisedech, teste Apostolo, ad interpellandum pro nobis, offerens semetipsum Deo Patri. Ad hoc quippe semel introiuit in Sancta, non in sanguine alieno, sed proprio sanguine. Vnde non ab alio rectè percipitur quod proprium eius est, sed ab ipso summo Pontifice. Neque ab alio caro eius creatur & sanguis, nisi à quo creata est in vtero virginis, vt Verbum caro fieret. Verbo enim Patris dictum est: Crescite & multiplicamini, & ecce adhuc hodie ex eo cuncta creantur animantia, non noua, sed ex eodem semine. Ita & caro Christi eodem verbo fit caro, quo Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vnde si ex illa benedictione tanta manat multitudo, quid putas ex carne Christi? Nunquid inefficax ex se, qui tanta fecit ex nihilo? Et sicut panes auxit ex nihilo quantitate substantiæ, quam natura non dederat: nunquid impotens est, facere ex aliquo, quod sine semine in vtero creauerat? Pullulat ergo illa vbertas carnis Christi, & manet integer Christus: quia natura manente integra, etiam in creaturis ad iussum eius cuncta exuberant. Propterea licet semel dixerit: Germinet terra herbam virentem adhuc hodie ex eo quæ per singulos nascuntur annos omnia creantur: Sic vtique & in eo quod semel voluit, & deinceps carnem & sanguinem in hac commemoratione iussit esse, fit quod iubetur. Quæ si quis non credit, impio deterior est, quia ille quod non didicit, approbare non potest: iste quod in multis cognouit contra naturam fieri, etiam in carne Christi non credidit. Propter quod, homo, si attendis sacerdotem, attende Christum Verbum Patris quod caro est, & quod semel factum est, quotidie fieri non dubites, dum per hoc caro & sanguis, cibus noster efficitur, ad hoc quippe, vt & nos eius corpus simus.

Christus est qui baptizat & qui consecrat per Spiritum sanctum.

Verba sacri Canonis.

Can. 1.

Gen. 1.

Vnde sacerdos non ex se dicit, quòd ipse creator corporis & sanguinis esse possit: quia si hoc posset, quod absurdum est, creator creatoris fieret. Sed obsecrans per filium, patrem, per quem ad eum accessum habemus: Rogamus hanc oblationem, inquit, benedictam, per quam nobis benedicamus: adscriptam, per quam nos omnes in cœlo conscribamur: ratam per quam in visceribus Christi censeamur: rationabilem, per quam à bestiali sensu exuamur: acceptabilémque facere digneur: quatenus & nos per hoc quod in nobis displicuimus, acceptabiles in eius vnico filio simus. Vt nobis, inquit, fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui, Domini nostri Iesu Christi. Ecce quid fides instituit. Ecce quid Christus indulsit, vt nobis sit corpus & sanguis: quatenus per hoc nos in corpus Christi quotidie transferamur. Prius autem quàm corpus consecratione fiat, oblatio sacerdotis est, sicut ipse confitetur, vel cunctæ familiæ offerentis eam: sed in verbo & virtute Spiritus sancti, noua fit creatura in corpore creatoris ad nostræ reparationis salutem. Vnde iuxta sublimis aram altaris semper adsistere scriptura teste probatur: vt ex eius immolatione corpus & sanguinem percipiamus.

Quod sacerdos non sit creator huius sacramenti, sed ipse Christus. su. Canonis.

A Cæterum sacerdos, quia vices Christi visibili specie inter Deum & populum agere videtur: infert per manus Angeli, vota populi ad Deum, & refert. Vota quidem offert & munera, refert autem impetrata per corpus & sanguinem, & distribuit singulis: non quantum visus exterior præbet: sed quantum fides capit.

Vbi licet sacerdos conscientia malus esse conuincatur, non suum est quod offert, sed omnium preces & vota per omnem canonis textum commendat. Nam & finis orationis cunctorum vocibus confirmatur: vbi omnes, Amen, voce consona dicunt. Idcirco non vnius est, quod pro pro multis offertur, & multorum precibus confirmatur. Nam & Dominus ait: Quod pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Si enim pro se tantum esset, eius merita Deus forsitam non attenderet. Nunc autem licet leprosus sit qui offert, munda sunt quæ
B hauriuntur: quia caro & sanguis Saluatoris, nullius immunditia sordidantur. Ex officio ergo Sacerdotis ista, & non ex merito præstantur: idcirco licet reus sit, officium ministerij sacrum est, & gradus sacerdotij à summo Pontifice Christo compensatur, vt nihil minus carnis & sanguinis habeat hoc mysterium à quouis indigno, quàm ab Apostolica propagine consecrata exhibeatur, quia non ex eo, sed ex eius officio, à summo pontifice gratia quam ipsa veritas repromisit, impletur, vt in nullo sacerdotium eius & Pontificatus officium, alicuius merito minoretur. Virtus enim consecrandi est in eo quod habet is qui ordinatur. Et ideo reuertentes, qui baptisati sunt prius, sicut non rebaptisantur: ita vtique qui prius ordinati sunt, rursus non reordinantur ad vnitatem catholi-
C cam, si recesserint redeuntes. Sed aut ministrant, si hoc Ecclesiæ vtilitas postulet, aut si non, sacramentum tamen ordinationis suæ gerunt. Et ideo eis manus inter laicos non imponitur. Manet igitur in eis Sacramenti virtus sibi inutiliter, etiam rei dum consecrant, satis tamen vtilis potestas & ordinatio consecrandi, illis qui gratiam perceptæ benedictionis & administrationis, fide, spe, & charitate communicant. Neque peruerso ad salutem proficiunt hæc vitæ Sacramenta de cœlesti fonte manantia: quoniam nulla participatio iustitiæ cum iniquitate, sicut nec luci cum tenebris. Tamen tales licet oderint, adulteri sint & homicidæ, & ex parte diaboli plura admiserint, dum falce Euangelica nec dum præcisi sacrificant, non cogitandum qui & quales sint, sed quid dent, vel quid accipiat is qui cum fide commu-
D nicatur, neque quis habeat virtutem consecrandi, sed quid habeat. Nam sicut nomine Christi, ipso teste, etiam à membris diaboli dæmonia pelluntur, & virtutes ad eis plurimæ operantur: ita eiusdem virtute in Sacramento à malis corpus & sanguis cōficitur, licet dictum sit, quod Deus peccatores non audiat, quia & super aquam baptismi & super oleum, & super Eucharistiam & super capita eorum quibus manus imponitur in sacramento, hæc omnia celebrantur & fiunt, idcirco valent etiam & per homicidas, eo quòd & si non habeant Spiritum sanctum, Deus est qui dat per ministerium eorum eundem Spiritum sanctum, & consecrat ex officio munus suæ largitatis. Alioqui angustior est gratia Christi, quàm fraus, &
E calliditas diaboli. Si enim hortus ille delitiarum clausus, potuit habere spinas aduersarij, multo magis extra, & in eos qui membra non sunt Christi, profectò emanat fons ipsius gratiæ.

Non igitur euacuatur quod vbique pollet, neque alterius esse potest quod proprium Dei est. Quia & si sunt qui dicant hæc sui meriti esse, & fornicantur à Deo, nequaquam illa exhonoranda sunt diuini iuris Sacramenta, vt eorum illa esse putentur, cum Dominus sub specie meretricis synagogæ, Protulisti, inquit, de auro meo, & argento meo, & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis. Deinde ait: Accepisti vestimenta mea versicoloria, & operuisti idola tua. Oleum quoque meum & incensum meum posuisti ante faciem idolorum. Nam & panes meos quos dedi tibi,

Mat. 26.

Sacerdotij gradus.

2. Cor. 6.

Luc. 9. Matt. 10. Ioan. 9.

Ezech. 16.

&

& similaginem, postque melle & oleo cibauit te. Profecto quia licet carnalis anima conuertatur ad imaginem phantasmatum suorum, omnia Sacramenta & verba sacri eloquij: tamen non sua hæc sunt, neque amatorum suorum, sed Dei, licet habeat fornicationem suam seducta vel seducens. Vnde & Dominus sua hæc esse protestatur: & ideo non debemus ipsis tribuere quæ Dei sunt neque quasi non agnita reprobare, imo quamuis apud fornicariam mulierem, dona viri legitimi recognoscere, & verbo veritatis illam fornicationem corrigere si valemus, quæ propria est impudicæ mulieris, non illa dona culpare quæ propria sunt Domini miserentis. Quia & si sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos, ipsam verò gratiam non nisi per seipsum in qua est remissio peccatorum, quam tribuit etiam interdum per sanctos suos. Vnde nihil maius aut minus est à quolibet in ministerio, & si adhuc in tenebris sit, dum & Sacramentum præstatur ex officio, & gratia ex participatione & vnitate columbæ, in qua fluit fons vitæ, & manat remissio peccatorum. Cuius sacerdos Christus & pontifex in æternum, expiat & offert seipsum pro nobis quotidie, ante conspectum diuinæ maiestatis.

Tametsi nihil eiusmodi oculis carnalibus appareat, virtute tamen fidei hæc veraciter sumi.

CAPVT XIII.

QVOD verò colorem aut saporem carnis minimè præbet, virtus tamen fidei & intelligentiæ quæ nihil de Christo dubitat, totum illud spiritualiter sapit & degustat, quia vt dixi, qui verbo cuncta creauit, hæc Verbo vna cum Spiritu sancto cooperatur, & ideo nihil dubitandum vbi Deus Trinitas iure opifex creditur. Nihil enim in eodem est dubium, vbi efficax virtus eiusdem rei sentitur, vbi plena similitudo exterius, & vera virtus Agni, atque caro eius immaculata, interius voratur. Nihil enim rationabilius, vt quia iam nos similitudinem mortis eius in baptismo accepimus, similitudinem quoque carnis eius sumamus, & similitudine preciosi sanguinis potemur: ita vt & veritas non desit in Sacramento, & ridiculum nullum fiat paganis, quòd cruorem occisi hominis bibamus. Auidius enim requiritur quod latet, & preciosius est, quod cum fide quæritur. Ideo quoque sic debuit hoc mysterium temperari, vt & arcana secretorum cælarentur infidis, & meritum cresceret de virtute fide, & nihil deesset interius verè credentibus promissæ veritatis. Insuper & quod maius est, per hæc secretius præstita, ad illam tenderent speciem satietatis, vbi iam non pro peccatis nostris quotidie Christus immolabitur, sed satietate manifestationis eius sine vlla corruptione omnes sine fine fruemur. Alioqui quomodo ferrent hæc adhuc increduli, si iam discipuli olim ista sono vocis audientes, ferre nequierunt?

Christi carnem veram & immaculatam hoc in Sacramento sumi.

Ioan. 6.

Nam cùm Saluator diceret: Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet, &c. tum inquiunt: Durus est hic sermo, & quis poterit sustinere eum? quanto magis adhuc inscij & perfidi ista durius ferrent, & culparent Christianos fore immũdissimos, quòd carnem hominis comederent, & potarent sanguinem, ac per hoc fieret execrabile, quod per fidem debemus credere esse desiderabile, & iam per intelligentiam non carnaliter, sed spiritualiter gustare? per fidem enim ambulamus & non per speciem. Quod si carnis species in his visibilis appareret, iam non fides esset aut mysterium, sed fieret miraculum, quo aut fides nobis daretur, aut à perfidis execratio communicantibus importunior grassaretur: Hæc igitur credentibus & iam fidelibus data sunt: signa verò & miracula, vt fidem percipiant, non credentibus. Vnde oportuit ista non permutari, & credentibus de his nihil saltem ad modicum dubitari.

Non ratio, sed fides corpus Christi veraciter sumit.

A *Quod sæpe hæc visibili specie apparuerint.*

CAPVT XIIII.

NEMO qui sanctorum vitas & exempla legerit, potest ignorare, quod sæpe hæc mystica corporis & sanguinis sacramenta, aut propter dubios, aut certè propter ardentius amãtes Christum, visibili specie in agni forma, aut in carnis & sanguinis colore monstrata sint: quatenus de se Christus clementer adhuc non credentibus fidem faceret: ita vt dum oblata frãgitur, vel offertur hostia, videretur agnus in manibus & cruor in calice, quasi ex immolatione profluere: vt quod latebat in mysterio, patesceret adhuc dubitantibus in miraculo. Fecit enim hoc pietas diuina quibusdam iam credentibus & tamen adhuc dubitantibus:

B vt & ipsi fiduciam de veritate perciperent, & alij de miraculo ad fidem solidarentur & de Christi gratia per eandem fidem vberius participarent. Nam quæ veritas repromisit, sine aspectu credenda sunt. Sed quia duri corde sumus, voluit diuina mansuetudo, in quibusdam, omnibus satisfacere, vt vlterius de his iam nemo dubitet. Porrò quod si nec ostensa creduntur, nec ea, quæ veritas testatur, ex fide communicante, quærat quilibet ob satisfactionem sui, quid expectet, quoniam nihil extra virtutem est, quicquid veritas habet, hoc ostensio per speciem, quando placuerit, repræsentat. Vnde credere oportet quod & hæc opportunissimè ostensa sint; & nihil dubitare de ijs quæ veritas repromittit: quia quisquis extra veritatem aliquid quærit, non nisi falsitatem

C inuenit, & semetipsum (si ea quæ à Christo dicta sunt non receperit) extra veritatem secludit. Quod autem dixi, sæpe quibusdam ardentius Christum amantibus hæc præmonstrata fuisse, vnum è pluribus pandam.

Non minori crimine sustulerat Iohus Gastius, quæ sequuntur Fragmenta, ex libro D. Paschasij Abbatis Corbeiensis, de veritate corporis & sanguinis Christi in Eucharistia; quæ restituit nunc primum reuerẽdus Magister Fronto Duceus, ex sancta Societate preciosissimi nominis Iesu, Theologus; ex M.S. Codice Bibliothecæ Patrum eiusdem Societatis, ad D. Ludouici; fide integra & sincera. Illum verò Paschasij Librum habes, huius Bibliothecæ Tomo 6. hoc autem loco adscriptos numeros & locos paginarum quibus reponenda sunt illa fragmenta.

D *Cap. 14. pag. 271. D. pauca de pluribus pandam.*

Beato igitur Basilio diuina mysteria publicè agente, Hebræus quidam se sicut Christianus populo commiscuit, officij ministerium & muneris, explorare volens; vidit infantem partiri in manibus Basilij: & communicantibus omnibus venit & ipse, datáque est ei verè caro facta. Inde accessit ad calicem sanguine repletum, vt verè est; & ipsius factus est particeps. Atque de vtrisq; seruans reliquias, abiénsq; in domum suam; ostendit vxori suæ ad confirmationem dictorum, & narrauit quæ proprijs oculis viderat. Credens ergo, vt verè, quia horribile & admirabile est Christianorum mysterium; in crastino venit ad Basilium, postulans se sine dilatione accipere, quod in Christo est signaculum. Basilius autem sanctus

E non differens, sed consuetam Eucharistiam (volens omnes saluare) offerens, baptizauit eum cum omni domo credente Domino. Sed & illud ex vita beati Gregorij addendum. Cum matrona quædam nobilis, singulis diebus Dominicis oblationem facere consueuisset more Ecclesiastico, atque offerre; quadam die cum ad communionem sanctam inter alias venisset, vt Christi corpus acciperet, illi autem beatus Pontifex offãm Dominici corporis porrexit, dicens; Corpus Domini nostri Iesu prosit tibi in remissionem omnium peccatorum, continuo subrisit. Quod vir Dei videns; ab ea communionem sacram retraxit, & super altare posuit, donec explicito ministerio sacro interrogauit eam cur risisset. At illa: recognoui (inquit) portiunculam oblationis meæ fuisse quam corpus Domini te appellasse audiui, & ideo risi.

Tunc sanctus vir Gregorius loquens ad populum; exhortatus est eos, Dominum exorare precibus ad corroborandam fidem mulieris, vt visibili specie Dominus demonstraret quod oculis mentis illa cedere nõ valebat. Quod cùm oratum fuisset; surgens vna cum populo, mox (cernentibus cunctis) pallam reuoluit altaris. Conuenit etiã illa; inuenit partem, quam posuerat, in modum digiti auricularis sanguine superfusam. Tunc, mulieri sacerdos inquit; disce verum esse quod veritas ait, quia panis quem nos offerimus, verè est corpus Christi, iuxta ipsius vocem & sanguis, verè est potus. Crede iam tandem quòd aliud esse non potest, nisi quod diuina maiestas voluit. Deinde sacerdos Christi cõtinuo precibus egit, vt eadem caro & sanguis pristinam reciperet formam. Sicque factũ est vt omnes glorificarent Dominum, & infidelitas pelleretur fœminę, sacróque sancto communicata mysterio sanaretur. Nonnunquã verò ad votum, desiderantibus Christũ; hæc præmonstrata leguntur: sicut illud in gestis Anglorum, quod quidam presbyter fuerit religiosus valde Plegils nomine, frequenter Missarum solennia celebrans ad corpus sancti Nini Episcopi, & confessoris.

Exemplum.

Qui cum digno moderamine sanctam Christo propitio duceret vitam: cœpit omnipotentem Deum pijs pulsare precibus, vt sibi monstraret naturam corporis Christi atque sanguinis. Itaque non ex infidelitate, vt assolet, sed ex pietate mentis ista petiuit. Fuerat enim à puero diuinis legibus imbutus, & propter amorem superni Regis olim patriæ fines, & dulcia liquerat arua, vt Christi mysteria exul sedulè disceret. Idcirco eius amore magis succensus quotidie preciosa munera offerens poscebat sibi præmonstrari, quæ foret species latitans sub forma panis & vini. Non quia de corpore Christi dubius esset: sed quia vel sic Christum cernere vellet, quem nemo mortalium iam super astra leuatum, in terris passum, conspicere potest. Venerat ergo dies, & idem celebrans piè solennia Missarum more solito procubuit genibus. Te deprecor, inquit, omnipotens, pande mihi exiguo in hoc mysterio naturam corporis Christi: vt mihi liceat eum prospicere præsentem corporeo visu, & formam pueri, quem olim sinus matris tulit vagientem, nunc manibus contrectare. Qui dum talia precaretur, Angelus de cœlo adueniens affatur, Surge, inquit, properè, & si Christum videre placet, adest præsens corporeo vestitus amictu, quem sacra puerpera gessit. Tum venerabilis presbyter pauidus, ab imo vultum erigens vidit super aram Patris Filium puerum quem Simeon infantem portare suis vlnis promeruerat. Cui Angelus inquit, quia Christum videre placuit, quem prius sub specie panis verbis mysticis sacrare solebas, nunc oculis conspice, manibus attrecta. Tum sacerdos cœlesti munere fretus, quod dictu mirum est, vlnis trementibus puerum accepit, & pectus proprium Christi pectori iunxit. Deinde profusus in amplexum dat oscula Deo, & suis labijs pressit pia labia Christi. Quibus ita exactis, præclara Dei membra restituit in verticem altaris, & repleuit cælesti pabulo Christi mensam. Tunc rursus homo prostratus, deprecatus est Deum, vt dignaretur ipse iterum verti in pristinam speciem. Qui expleta oratione surgens à terra inuenit corpus Christi in formam remeasse priorem, vti deprecatus fuerat. Et mira omnipotentis Dei dispensatio, qui ob vnius desiderium ita se præbere dignatus est visibilem, non in figura Agni, vt alijs quibusdam sub hoc mysterio, sed in forma pueri: quatenus & veritas patesceret in ostenso, & sacerdotis desiderium impleretur ex miraculo, nostráque fides firmaretur ex relatu. Veruntamen non prius idem communicasse pueri corpus & sanguinem legitur, quàm rediret in prioris formæ speciem: ne absurdum videretur quod præsumpserat & fides vberius requiratur interius in eodem quod exterius visu conspexerat. Hoc interim dixisse sufficiat de ostensione carnis Christi pro assertione veritatis. Cæterum si quis ex eo non credit illud quod in Euangelio prædicatur, prioribus, inquam

Presbyter religiosus videt Christum in altari.

illis deterior videtur, qui sub vnius speciei gustu, omnem
A saporem & omne delectamentum fide perceperant. Nec tamen illud tunc aliud monstratum, licet quicquid saporis & delectamenti est interius, sub vno eodémq; colore, totum manna præstiterit. Potior quippe virtus rerum est, quam species & fucatus color. Idcirco virtus magis consideranda est, quam color seu sapor exterius: quia qui vniuersis virtutem naturæ dedit, hic huic Sacramento diuinitus indulsit vt sit caro & sanguis ipsius, vt quod caro & sanguis Christi Ecclesiæ contulit, hoc totum Sacramentum huius mysterij compleat, & ad immortalitatem suos immaculatos clementer perducat: carnales quoque & corruptibiles, ad spiritualia & incorruptibilia perficit. Propterea ergo debuit spiritualiter celebrari: quatenus per hoc de visibilibus ad inuisibilia feramur, & quod adhuc latet, fide instantius
B requiramus. Nihilque dubitandum de specie, dum virtus Christi interius totum præstat ex mysterio, quicquid Euangelium repromittit ex * diuinitatis oraculo.

Dei virtutis potius quam rerum coloris habenda ratio.

* *Veritatis.*

Quid hoc mysterium nullius meritis consecratur, nisi illius cuius nutu omnia reguntur & sunt.

Cap. XV.

NVLLI dubium, quod sicut quando in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, * ter mergimur in fonte, tunc vtique baptizamur: non in virtute illius & potestate qui hæc dicit, sed in virtute Christi, qui hoc præcepit: Ite,
C docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sic vtique & hoc Sacramentum non meritis, non verbis humanis, sed proculdubio diuinis efficitur & consecratur mandatis. Creatur enim ex aliquo ibidem, non qualiscunque, sed noua salutis creatura, caro & sanguis Christi: veluti in baptismo homines, noua efficiuntur creatura, & corpus Christi. Idcirco non æstimandum est, quod alterius verbis, quod vllius meritis, quod potestate alicuius ista fiant: sed verbo creatoris, quo cuncta creata sunt, visibilia & inuisibilia. Cuius ergo potentia creata sunt prius, eius vtique verbo ad melius recreantur: quia nemo creator alicuius rei, aut recreator, nisi vnus Deus catholicè prædicatur. Propterea veniendum ad
D verba Christi, & credendum, quod in eiusdem verbis ista conficiantur. Reliqua omnia quæ sacerdos dicit aut clerus canit, nihil aliud, quam laudes & gratiarum actiones sunt, aut certè obsecrationes fidelium postulationes, petitiones. Verba autem Christi, sicut diuina sunt, ita efficacia: vt nihil aliud proueniat, quam quod iubent quia æterna sunt. Cœlum, inquit & terra transibunt, verba autem mea non transibunt, sed facient omnia; ad quæ missa sunt, quia Patris non nisi vnum & substantiuum & consubstantiale sempiternum est verbum. Vnde sacerdos prius inter cætera etiam verba Euangelistarum assumens, ait: Qui pridie, quàm pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, & eleuatis oculis in cœlũ, ad te Deum patrem suum omnipotentem, gratias tibi agens, benedixit, fregit, & dedit disci-
E pulis suis. Ecce vsque ad istum locum verba sunt Euangelistarũ. Porro deinceps verba sunt Dei, potestate & omni efficientia plena, Accipite & manducate ex hoc omnes, Hoc est enim corpus meum. Sed ne fortè putares, quod de illo vno tantum pane, & in illa vna hora hoc eum esse iussisset, secutus, adiunxit & ait: Hoc facite in meam cõmemorationem, Vnde fatendum est, quod quicquid tunc illud fuit, quod Apostoli ab eo perceperunt, hoc totum est istud, quia idipsum est. Et si velis audire quid est; Hoc est, inquit, corpus meum quod pro vobis traditur. In hoc ergo verbo creatur illud corpus: quia diuinum verbum est, & omnipotentia plenum, vbiq; præsens, vbique omnia complens. Et quod dicit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: credo ô fili, quia

* *Tertio.*

Mat. vlt.

Ambros.

Luc. 21.

Verba sa. Canonis.

quia ita est, quoniam ipse dixit, & factum dubitare non potes, ipse mandauit & creatum est Præceptum ergo posuit, dicens: In meam commemorationem hoc facite. Et ideo quotiensc͠ūque fit catholicè, verè hoc fit, quod dictum est: Hoc est corpus meum.

Simili modo postea quam cœnatum est, refert sacerdos verba Euangelistæ, accipiens hunc præclarum calicem. Et notandum quod hunc, quem offerimus, * non alium in sanctas, ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens benedixit, & dedit discipulis suis dicens. Audis ne vbique, quod ipse gratias egerit, quod benedixerit? Et ideo licet nos gratias agamus Deo, ille est, qui pro nobis gratias agit per se, & nos tamen per illum. Et quia per illum eius gratiarum actio iure dicitur, sic itaque licet sacerdos benedicat: ipse est, qui benedicit ac frangit. Alioqui nisi eius esset benedictio, nulla sanctitas in eo esset. Vnde in Exodo ad Aaron & filios eius ait: Inuocabitis ergo nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eos. Sacerdos ergo inuocat, sed ipse benedicit & frangit: quia nisi ille frangeret hunc panem, paruuli omnes ieiuni remanerent. Hinc quoque Propheta suspirans quia nec dum venerat Christus, aiebat in lamentationibus suis: Paruuli petierunt panem, nec erat qui frangeret eis. Et ideo hic solus est qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus, dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes, tam ministri, quam & reliqui credentes, Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti. In hoc quippe verbo sanguis efficitur quod antea vinum & aqua fuerat. Efficitur ergo sanguis, sed ille vtique, quem discipulis tradidit. Sanguis planè noui & æterni testamenti, quod testamentum nunquam immutabitur, quia æternum est: nunquam veterascet, nunquam irritum erit. Et hoc est testamentum hæreditatis nostræ, per quod nobis diuina & cœlestia traduntur. Hoc igitur est mysterium fidei. De huius nimirum sanguinis figura populus sanctificatus est veteris testamenti. Sed in illo sanguine vmbra erat, hic est autem veritas. Qui pro vobis, inquit, effundetur & pro multis in remissionem peccatorum. Nam vbi Lucas dixit, pro vobis; ibi Matthæus, pro multis, posuit. Vnde credendum, quod Christus vtrumque dixerit quia hic sanguis & pro Apostolis, & pro multis qui credituri erant per verbum eorum, effusus est. Hic itaque & non alius, neque alterius alicuius, sed sanguis Iesu Christi, in hoc verbo efficitur. Viget autem hoc verbum, & manet. Hic est enim calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur & pro multis. Quapropter ô homo quotiensc͠unque bibis hunc calicem, aut manducas hunc panem, non alium sanguinem te putes bibere, quam qui pro te, & pro omnibus effusus est in remissionem peccatorum.

** Non aliud ab eo quod. ancitur, id quod continetur ostendens dicit eum accepisse in san. ius.*

Abutuntur hoc loco nouatores, vt communionem calicis omni populo promiscuè concedant, sed clara nimium coniectura. Ioannes à Louanio, Bellarminus, & alij existimarunt locum esse deprauatum, & pro bibite, legendum edite vel manducate, nam proximè præmiserat Paschasius: Et ideo hic solus est qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes tam ministri quam reliqui credentes: De pane enim de sanguine loquutus, comedite, non bibite dixisse iure existimandus est. Et si locus sit integer, vult Paschasius bibendum sanguinem Domini cunctis fidelibus, non sub specie vini, sed sub specie panis, sub qua cum sumitur Christi corpus, non sumitur exsangue, sed cum sacro sanguine, qui ibi adest non ex vi sacramenti, sed ex vi naturæ corporis viuentis & vt aiunt theologi, per concomitantiam. Vide Bellarminum lib. 4. de Eucharistia. cap 26. ad. 16.

Neque aliam carnem, quam quæ pro te, & pro omnibus tradita est, & pependit in cruce, quia sic veritas testatur, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, Et de calice, Hic est enim sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Vnde sicut in remissionem fusus est peccatorum, & traditus: ita adhuc hodie in remissionem comeditur & potatur delictorum: vt quia in terris sine quotidianis leuibúsque defectis viuere non possumus, vt præmisi, tali esca & potu refecti, sine macula & ruga inueniamur, & non solum hoc, sed etiam omni benedictione cœlesti, quæ in illis est, repleamur, ac per hoc vnum corpus cum illo & in illo maneamus vbi Christus caput, & nos omnes membra censeamur.

Quod quantitas in hoc mysterio non sit consideranda, sed meritum & virtus. CAP. XVI.

QVOD panis etiam, quamuis vera caro sit, hoc mysterium possit nominari, probat Apostolus, vbi dicit, Probet se homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat: quia Christi caro, & vera caro, & tamen panis viuus qui de cælo descendit, iure catholicè prædicatur. Caro quidem secundum gratiam, panis verò secundum efficientiam, quia sicut hic panis terrenus vitam subministrat temporalem: ita ille cœlestis, vitam præstat æternam & cœlestem, quia vita est sempiterna. Deniq; & sanguis hic secundum efficientiam, simili modo vinum typicè potest vocari: quia sicut vinum lætificat cor hominum, sobriè potatum: ita longè locupletius hoc vinum sanguinis, lætificat cor hominis interioris, & inebriat mentem amore spirituali. Vnde dictum est; Calix meus inebrians, quàm præclarus est, *Psalm. 22.* Et vinum lætificat cor hominis. De quo nimirum vino, *Psalm. 103.* sponsa in canticis exultat, quod Christus in ea, suam ordinauerit charitatem. Cæterum, secundum præmissam doctrinæ veritatem, nihil aliud quàm caro Christi & sanguis iure creditur: quæ non sapore carnis, sed spirituali dulcedine degustantur, & fidei ratione intelliguntur.

Vim & rationem huius Sacramenti corporis & sanguinis Domini prorsum à rationis sensu esse reconditam.

CAPVT XVII.

SI enim figura istius Sacramenti, in manna illo cœlesti præcessit: verè & huius rei ratio exinde apertè monstratur quod dicitur: Qui plus collegerat, non habuit amplius, neque qui minus parauerat inuenit minus. Non est omnino quantitas visibilis, in hoc æstimāda mysterio: sed virtus Sacramenti spiritualis, sicut nec quātitas hominis Christi metienda in corpore, sed virtus in eo, & diuinitas consideranda. Nam plus retulit mulier illa in Euangelio, quæ fimbriam vestimenti eius tetigit, quam turba, quæ totum corpus pressit: quia plus cum mente concepit & fide credidit. Idcirco cogitandum à nobis est, non quantū dente premit, sed quantum fide & dilectione capitur. Non enim rectè caro Christi sine diuinitate sumitur, nec diuinitas sine carne præstatur. Vnde in Euangelio, regnum cœlorum simile dicitur thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, vadit & vendit omnia, & emit agrum illum: quia nec ager corpus videlicet Christi, sine thesauro, id est, diuinitate, nec thesaurus diuinitatis sine agro carnis iure comparatur. Qui quàm bene in agro thesaurus absconsus dicitur: quia in carne Christi diuinitas corporaliter inhabitans etiam in hoc mysterio ab aspectu oculorum, ne caro videatur, subtrahitur, vt fide auidius quæratur, quæsita verius inueniatur, inuenta verò charius habeatur & habita desiderabilius fruatur, quia in Christo omnis plenitudo corporaliter inhabitat sine dubio diuinitatis. Idcirco necesse est, qui corpus eius comederit, de plenitudine diuinitatis * illud fide percipiat. Vnde sanctus Euangelista, Et omnes nos, inquit, de plenitudine eius accepimus. Alioquin, nisi prius de plenitudine eius accipias, nec ad modicum carnis peruenire possis, quia thesaurus non emitur propter agrum, sed ager propter thesaurum, nam thesaurus de plenitudine diuinitatis cum eo & in eo credentibus * emitur. Et ideo fili, hoc mysterium dum communicas, dilata sinum mentis tuæ, emunda conscientiam & percipe, non quantum mica exhibet, sed quantum fides capit: quia in Christo plenitudo diuinitatis manet, in te autem de plenitudine, non quanta est, sed quantum idoneus fueris, præstatur.

Exod. 16. 2. Cor. 8.

Luc. 8.

Matth. 13.

** Illius. In Christo omnis plenitudo corporaliter. Ioan. 1.*

** Venundatur.*

Quare ante passionem corpus suum discipulis dederit.

CAPVT. XVIII.

ANTE passionem autem hoc Sacramentum ideo celebratum est: vt de legali Pascha continuo, quia vmbra remouenda erat, veritas clarescerit. Nunquam igitur vmbra potest desistere, nisi radiante luce. * Aliud verò Christus nouerat,

** Aliud.*

quod & boni dignè & mali indignè hoc mysterium, licet præsumptiuè, accepturi essent, voluit formam dare cunctis communicantibus, quid boni, quidve mali perciant. Et ideo Iudas in figura omnium malorum ad percipiendum admittitur. Nam si post resurrectionem fieret, iam Iudas, cum sanctis Apostolis communicare non posset, quia iudicio æterno iam damnatus erat. Nam per hoc mysterium, passio Domini & mors prædicanda erat, ideo magis congruit in ipso passionis articulo hoc tradere, quam post resurrectionem: quia ad hoc immolatus est agnus, vt nos eius carnem comedamus. Vnde Paulus, Pascha nostrum, immolatus est Christus, itaque epulemur. Cæterum ipse transitutus iam de hoc sæculo ad Patrem, id est, de hac mortalitate ad immortalitatem, fecit adhuc mortalis, quod nos post eum, & in illo facturi eramus simili modo mortales: quatenus tali nos refecti pabulo, & inebriati poculo, faciamus nos pro illo securi de immortalitate, quod ille pro nobis prior fecit * mortalibus. Ad hoc quippe immortalitatis præstitit alimoniam, vt mortem non timeamus. At verò quod vltimum est, si post resurrectionem hoc dedisset, dicturi essent hæretici, quod incorruptibilis iam Christus, & in cœlo positus non posset in terris eius caro à fidelibus vorari. Nunc verò quod integer & incorruptibilis manet, dicimus contra eos, quod in morte eius ista percipimus, vt vsque ad finem sæculi omnes inde pascamur: & tamen quod seminatum est resurgens incorruptum permaneat. Ob hoc ergo granum frumenti cecidit, vt multum fructum adferret. Si enim hoc ille concessit seminibus, multo magis id sibi præstitit: vti & ipsum maneat incorruptum, & deinceps multam alimoniam immortalitatis præbeat ex sua fructificatione credentibus. Vnde qualis ille resurrexit, talia sunt & hæc semina immortalitatis: quæ immortales faciant dignè percipientes. Et ideo quoties ista comedimus, mortē Domini annunciamus: quia de morte ista immortalia meruimus, donec veniat viuus & mortalis vt cum eo etiam & nos tali longè diúq; refecti immortalitatis cibo per eum immortales regnemus.

1. Cor. 5.

* Mortalis.

Huius sacramenti vtilitas.

Corporis simul & sanguinis Domini perceptionem, nobis ad salutem esse necessariam.

CAPVT XIX.

PATET sensus, quòd iam carō frangitur, quia D sanguis est in calice, qui de latere manauit, & ideo quàm rectè caro sanguini sociatur, quia nec caro sine sanguine: vtique nec sanguis sine carne iure communicatur. Totus enim homo, qui ex duabus constat substantijs, redimitur, & ideo carne simul Christi & sanguine saginatur. Denique non sicut quidam volunt, anima sola hoc mysterio pascitur, quia non sola redimitur morte Christi & saluatur: verumetiā & caro nostra per hoc ad immortalitatē & incorruptionem reparatur. Carni quidem caro spiritualiter conuiscerata, transformatur, vt & Christi substantia in nostra carne inueniatur, sicut & ipse nostram in suam constat adsumpsisse deitatem. Vnde orantes ad Deum cum Propheta dicimus: Memorare meæ substantiæ, numquid enim vanè constituisti omnes filios hominum? Quæ igitur maior securitas hominis, quam ad suam substantiam orare, & eam in Deo venerari, atque per vnitatem personæ fidenter dicere: O Deus mea substantia, qui me constituisti & creasti, nunquid vanè me creasti? Non vtique, licet vanitati subijciatur omnis homo viuens, quia Deus creator & Verbum Patris, factus est homo. Vnde constat per hoc, quod & nos in illo, & ille vtique est in nobis: dum in carne spiritualiter se refudit, vt nos per hoc in incorruptionem transformemur. Porrò sanguis eius, vt dixi, potatur, quatenus anima, quæ in sanguine peccati est, renouetur: quia & Christi anima, non in sanguine peccati, sed in sanguine carnis etiam vti natura est hominis, carnem humanam, quam

Psalm. 88.

Christus susceperat, viuificauit. Idcirco non rectè A caro sine sanguine communicatur, sed vt caro habeat relationem ad animam quæ in sanguine Christi est, & anima viuificatrix carnis per sanguinem relationem habeat ad Deum, atque ita totus homo sanetur. Hinc quoque Dominus dum dixisset: Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, continuo subiecit: Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Habet, namque ideo dixit, quia mox anima carne soluta; intrat in vitæ promptuaria, vbi sanctorum animæ requiescunt. Deinde quod ad corpus pertinet, addidit, Ego resuscitabo eum in nouissimo die, vt sicut integrè creatus est homo, ita quoque redemptus integrè prædicetur, ac deinde in nouissimo ad integrum reparandus credatur.

Ioan. 6.

Cap. 19. col. 327. De reparandus creditur.

B Porrò in calice, quantum datur intelligi à sanctis Patribus; ideo simul corpus & sanguis per hanc partem fungūtur; quia calix passionis Christi præfigurat mysterium, sicut canitur in Psalmis: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Per calicē namq; salutis passio designatur: in qua nimirū passione, simul caro Christi cum suo sanguine fuit. Idcirco iam immolato Christo per sacramentum diuinæ traditionis; corpus frangitur ad escā populis, & partitur fidelibus. Sanguis verò in calice, ac si in passione fusus, spiritaliter consecutus pro nobis ostenditur ad potandum Deo Patri à summo Pontifice oblatus: quatenus eo precio quo redempti sumus de morte ad vitam, & in corpore Christi aggregati; exuamur à culpis quotidianis, leuibúsq; peccatis: deinde eo ipso cibo & potu pascamur & potemur ad vitam; vt ex ipso & per ipsum refecti C cōuescceremur in Christo, quatenus & ipsi cum eo vnum inueniamur; alioqui vitā in nobis habere non possumus: vnde ipse Saluator; *nisi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quapropter etiam nonnulli quærunt, si qui baptizātur & præuenti morte fuerint velocius, nec sinuntur carnem Domini manducare, neq; eius sanguinem bibere; vtrum vel quantum noceat: aut, si nihil noceat; præsertim cùm mox renati in Christo, vnū cum eo corpus effecti, in adoptionem filiorum Dei venisse verè credantur. Vnde constat quia renati ad vitam, mox trāslati per mortem carnis ad ipsam eandémq; vitam quæ Christus est, sine vllius labe peccati, in ipso cōcorporari inueniuntur. Et ideo non abesse credimus eos viaticum non accepisse huius sacramēti ad vitam in via, quia in nullo post perceptam vitam declinauerunt à via: sed permanserunt in vita quæ Christus est, & ideò non defecerunt in via donec peruentum est ad veritatem, in qua sempiterna & vera est vita. Cæterum quantisper hic remanentibus valde pernecessarius est ad vitam ille cibus cœlestis & potus: quatenus sicut aluntur cibis terrenis ad tempus vt viuant, sic alantur spiritaliter renati per hæc ad perpetuam vitam ne deficiant in via, donec transeant per mortem carnis ad perpetuam vbi nullus defectus est, & sempiternam vitam.

Interim tamen iustū & pernecessariū est, vt redemptus alatur ad incorruptionē, & potetur ad vitam. Propterea mox Saluator intulit; Caro enim mea verè est cibus & E sanguis meus verè est potus, ac si diceret: quia generaliter homines cibo & potu id permaximè appetunt, vt non esuriant, neq; sitiant & ne moriantur: hoc vtiq; cōmunis iste non præstat cibus & potus, sed caro mea & sanguis, qui immortales & incorruptibiles facit, ideo verè cibus & potus nominantur. Constat igitur & liquet omnibus, quod in hac mortali vita sine cibo & potu non viuitur. Sic itaque ad illam æternam non peruenitur, nisi duobus istis ad immortalitatem spiritualiter nutriatur. Et ideo bene in calice simul redduntur, quia de calice vno passionis Christi hæc duo nobis ad vitam manarunt.

August. in Ioan. cap. 6.

Sed infœlix est animus, qui hoc non satis credit, & tamen non dubitat, quod cibo & potu vita humana sustentetur. Si enim in hoc mortali cibo tanta vis inest, vt quotidie vitam labentem reparet & vires restituat

Infœlicem esse qui non credit eo quam hoc sacramento [illegible]

quid

quid sentiendum de hoc immortali cibo & potu, in quo vita æterna præstatur, & immortalitas? Veritas enim Deus est, & Christus veritas est, quia vtique Deus est. *Ioann. 6.* Propterea ô homo, si veritas est crede, quia caro Christi & sanguis vita est: & ideo veritas protestatur: Qui manducat meam carnem & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam in se manentem vtique, & non labentem, quia in hac vita nemo viuit, nisi viuendo labatur in mortem: in illa verò semper in eodem statu manendo sine defectu viuitur. Igitur si quis sequitur vitam, tenet veritatem, & qui veritatem tenuerit, iam vitam habet in se manentem: quia Christus est via, veritas & vita. Vnde hoc mysterium nonnunquam viaticum appellatur, quia si quis illo fruitur in via, peruenit ad vitam quam iam in se habet, & falsitate nulla fallitur, quia veritate Dominici corporis & sanguinis, ad vitam illustratur & vegetatur.

Viaticum cur dicatur sacramentum corporis Christi.

A

B

QVARE COENATIS CORPVS SVVM dederit, cum nos ieiuni sumamus.

Cap. XX.

SACRAMENTVM* verò fuit, quod Dominus post cœnam Apostolis hoc tradidit. Sic enim illud oportebat impleri circa finem diei ad vesperam: vt hora* ipsa sacrificij ostēderet iam finem sæculi aduenisse. Vnde Ioannes: Filioli mei, iam nouissima hora est. Porro Apostoli ideo ieiuni iam non erant, quia necesse fuit, vt Pascha illud typicum prius compleretur, deinde ad verum Paschæ sacramentum transirent. Hoc enim in mysterio tunc factum est, vt & vmbra finem acciperet veritate ostensa, & ipsi deinde ad veram mox transirent nouitatem. Ex quo factum est, vt ieiuni corpus & sanguinem primitus non perciperent: Cæterum vniuersaliter in Ecclesia omnes cum summa religione ieiuni communicare consueuerunt. Sic enim placuit Spiritui sancto, per Apostolos ordinare, vt in honorem tanti mysterij primitus corpus Christi & sanguis sobriè acciperetur, quam cæteri cibi: & ideo per omnem Ecclesiam Christi mos iste satis decenter ac ac prouidè inoleuit. Neque obseruandum, sicut Apochryphorum monumenta decernunt, donec ea digerantur in corpore, ne communis cibus accipiatur. Sed satis inuigilandum, vt antea quisque se præparet, & post acceptam gratiam nullus indignum se reddat. Spiritualiter enim hæc sunt accipienda, & non carnaliter. Licet igitur panis in carnem, & vinum conuertatur in sanguinem, veluti à natura probatur, tamen altius consideranda sunt hæc, vbi non modo caro aut sanguis Christi in nostram conuertuntur carnem aut sanguinem, verum nos à carnalibus eleuant, & spirituales efficiunt. Hoc sane in nobis nutriunt, quod ex Deo natum est, & non quod ex carne & sanguine. Dedit namque Christus nobis potestatem filios Dei fieri: verumtamen non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascimur. Illa ergo natiuitas nostra, quæ ex Deo est, vtique spiritualis est, quia Deus spiritus est. Et ideo hæc mysteria non carnalia, licet caro & sanguis sint: sed spiritualia iure intelliguntur. Vnde longè inferius vita ista temporalis, corporeo isto communi alitur cibo & potu longè verò excelsius ac præeminentius vita illa quæ abscosa est cum Deo, qua conformes illi & configurati sumus, illo saginatur cibo & potu, quem in scripturis & de altari accipimus, & transuehit nos ad spiritualia, vt ibi exinde viuamus, vbi vita nostra seruatur æterna. Et qui dignè illud acceperit, habet vitam æternam in se manentem. Friuolum est ergo, sicuti in eodem Apocrypho libro legitur, in hoc mysterio cogitare de stercore, ne cōmisceatur in alterius cibi digestionem. Denique vbi spiritualis esca & potus sumitur, & Spiritus sanctus per eum in hominem operatur, vt si quid in nobis carnale adhuc est, transferatur in spiritum, & fiat homo spiritualis esca:

**Ergo.*

**Ipsius.*

1. Ioann. 2.

C

August. epist. 118. cap. 6.

D

Ritè intellige verò rasione tantum specierum alioqui eiusmodi locutiones impropria sunt, & metaphorica. Vide Suarez tom. 3. in 3. p. D. Tho. disp. 47. sec. 4.

E

Per hos sacramentum spirituales effici. Ioann. 1.

quid commixtionis habere poterit?

Quantum igitur distat vita illa æterna ab ista immortali vita, tantum & iste cibus omnino præeminet ab illo communi, quo simul nobiscum etiam animalia viuunt. Et ideo communis appellatur, quia omnium est bonorum scilicet, & malorum, necnon & animalium. At verò iste non nisi filiorum Dei est cibus, vt inde alantur vnde viuunt. Christo enim viuimus, cuius & membra sumus. Dispensatiuè satis prouisum est, vt ex illo interdum pascamur, quatenus per hoc cum illo, & in illo vnum corpus inueniamur. Verumtamen, quod ieiuni communicamus, satis prouidè, vt dum sobrietas flagrat in corpore, dum omnis feruor carnis conquiescit, & omnis animi sensus, intelligentia & discernendi ratione fortius vigent, illo prius cibo interior noster homo inebrietur, quatenus deinceps quod præeminet in nobis vegetatum cœlesti dulcedine, illud regat & gubernet, quod inferius est, ne ad noxia & superflua se relaxet. Dignum igitur fuit, vt quod sublimius est, maiore honore potiretur, deinde quod inferius & tamen necessarium, indulgentia istius vitæ perciperet, prius tamen ad cœlestia & æterna fœlicius inuitatum. Hæc est namque vera & noua conspersio *1. Cor. 5.* synceritatis & veritatis, vt simus azymi, sine fermento malitiæ & nequitiæ. Nam in calice nihil aliud bibimus quàm Christi sanguinem, vbi & nos per aquam admixti, couniti sumus. In pane verò, nihil præter corpus, vbi nos per Christi conspersionem, eius iam membra sumus. Quæ nimirum conspersio per aquam Spiritus sancti fit, de qua Dominus in Euangelio: Qui *Ioann. 4.* credit, inquit, in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et continuo Euangelista: Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Hæc igitur conspersio, de multis granis fecit vnum corpus, corpus inquam synceritatis & veritatis, si tamen sumus azymi, id est, absque fermento malitiæ & nequitiæ, vt dignè hunc panem de hac aqua conspersum accipere possimus. O mira Dei omnipotentis dispensatio! quantis instruimur disciplinis & fruimur exemplis, si non sit mens ingrata de tantis beneficiis, & dubia de tam immensis promissis? Idcirco, ô homo serua conspersionem gratiæ, quia licet triticum sis, nisi doctrina & virtute Spiritus sancti, ad hanc vnitatem & conspersionem fueris bene in farinam attenuatus, deinde conspersus gratia, & igne charitatis excoctus, non poteris ad soliditatem fidei firmari. Propterea sit tibi semper mola interior timoris, & superior perfectæ charitatis: quibus bene attenuatus possis Spiritus sancti gratia, in Christi corpore vniri. Patet igitur fili, quod hæc mystica sunt, & ideo sic ista debes cogitare, quasi cœlestia: sic contingere, quasi diuina: sic accipere, vt salutaria in quibus vita æterna repromittitur, sic credere, vt dicuntur: deinde sic viuere, *Matth. 26.* vt in Christo semper veritate & synceritate conspersus, *Marc. 14.* membrum eius inueniaris

Quantum interfit inter cibum communē & hoc sacramentum.

QVOMODO ILLVD INTELLIGENDVM Christi: Non bibam à modò de hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Patris mei.

Cap. XXI.

EX hoc ergo loco, quidam mille annorum fabulam astruunt, quod Christus corporaliter *Fabula mille annorum.* sit regnaturus, quando noua corporaliter debeat comedere vel potare, quæ vsque ad consummationem sæculi non se facturum, vt aiunt, denunciauit. Nos autem catholicè sensum ipsius Domini requirentes, non hæreticorum nænias sequamur: sed eius qui ait: Accipite & comedite ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. Et calicem illum esse dicamus, de quo idem: Hic est calix meus noui testamenti, qui pro

multis effundetur in remissionem peccatorum. De quo *Psalm. 115.* nimirum calice, Propheta ait: Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Per hunc itaque, passio Domini designatur, vnde idem ad patrem, Pater, inquit, transfer ad me calicem istum scilicet mortis passionem, ne per manus Iudæorum fiat. *Matth. 26. Marc. 14.* Ac deinde, Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Propter quod & mos benè inoleuit, vt sanguis Christi nunquam in catino, nunquam in cratere, neque in alio vase, quam in calice consecretur. Sed neque alio nomine, vt fieri solet in aliis quibusque vasis, nisi semper iuxta proprietatem linguarum calix vocatur, vt exinde omnibus calix passionis Christi ad memoriam reducatur. Ex quo nimirum calice, id est, ex eadem morte, sanguis, & per sanguinem vita hauritur æterna: quem cum bibimus, quid aliud, quam mortem Domini annunciamus? *Per mortem ingredimur vitam.* Idcirco necesse est, vt vnusquisque prius moriatur huic sæculo, quia sicut nemo nisi sepultus, mortem nunciat, ita nemo exinde vitam sumit, nisi resurgens in nouitate vitæ ambulet, & iam in Christo maneat. *Luc. 22.* Vnde si volumus ea cum Christo percipere, sursum in cœnaculum vitæ ascendamus. Vtique in cœnaculum magnum & stratum, quia nisi magnum sit, non omnes capit. Ascendamus autem sursum, quia qui deorsum iacent, non musta cum Christo, sed fel draconum infœliciter cum Iuda, vt sint in felle amaritudinis, bibunt. *Coloss. 3.* Hinc quoque Paulus ait: Quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram. Non enim alicubi hic calix noui testamenti, quàm sursum accipitur, Et quia noui testamenti est, non nisi ab innouatis, qui sunt sine vetustate peccati, communicatur. *Exod. 24.* Noui autem testamenti ob distinctionem veteris dicit. De quo Moses cum aspergeret populum de sanguine holocaustorum, medium eius in crateras, & medium effudit super altare, & ait: Hic est sanguis testamenti, quod mandauit Dominus. Sanguis testamenti, quia *Sanguis testamenti in lege, huius sacramenti figura.* figura erat, & vmbra huius mysterij, per quod testatus est Dominus daturum se nobis. Cuius nimirum sanguine populus aspersus est Christianus, & medium eius passim per crateras refunditur, quia mysticum est & morale ex scripturis, quod in eo percipimus: deinde medium eius super altare propter multorum exhaurienda commissa. Vnde nunc salutis potum sumimus, quoniam & sapientiam doctrinæ ex illo habemus, & redemptionis precium, inde pro nobis offerimus. Ergo quod tunc ille pro nobis semel fecisse legitur, hoc *Prouerb. 9.* nos, ipso iubente, quotidie facimus. Necnon & in Salomone legimus, quod sapientia miscuerit in crateras vinum suum, quod sanè vinum, illa moralis intelligentia est, de qua inebriantur animæ fideles, & illud quod refunditur ad altare quando dicitur: iube hæc perferri per manus Angeli tui, in sublime altare tuum in conspectu diuinæ maiestatis tuæ. Ideò fit, vt sanguis Christi inde pro nostris exhauriendis quotidie delictis, rursus in precium sumatur redemptionis, & interior homo noster per hoc plenius innouetur, & * coniugatur Christo: ** conuiuatur.* non modo moribus & vita, verum etiam & vnitate naturæ per corpus, vt hinc inde in illius forma inueniamur.

Neque enim hic sanguis integrè percipitur, nisi & moraliter inebriet mentem, & spiritualiter de altari corporis Christi ob renouationem nos refundat, *Conuiua & conuiuium Christus.* vbi profectò Christus conuiuium & conuiua noster simul esse voluit. Per hoc ergo quod nos corpus eius sumus, de carne & ossibus eius, ille nobiscum illud bibit nouum in regno patris, quia sanguis est noui testamenti: Nos verò, quia corpus eius sumus, & ille in nobis vt caput regnat, regnum patris iure vocamur. In quo nimirum *Christus quotidie in suis patitur, esurit & sitit.* Christus iam illud bibit nouum, quotiens fideles intra Ecclesiam dignè istud percipiunt. Sicut enim patitur in suis, & esurit, & sitit, & vestitur, ac suscipitur: sic quoque bibit illud nouum in regno patris, id est, in Ecclesia. Quotiens eum dignè sui aut comedimus, aut potamus. Nam de vinea illa quæ fecit labruscas, felle amaritudinis potatur, quod est calix passionis. A Cæterum in regno adoptionis, de genimine vitis nouæ bibit, & vinea Sorech, quæ interpretatur electa. Rubentia enim musta, in eo prælo crucis eliquātur, dum quotidie Christi sanguinem de altari sumimus. Idcirco quoties nouum ex hoc vinum bibimus in regno Dei, Christus illud se bibere fatetur, cuius nos membra sumus & qui bibimus. Hinc ergo conuiuium nostrum dicitur, quia Pascha nostrum immolatus est Christus. *1. Cor. 5.* Conuiuæ verò, eo quod cum illo epulamur transformati in nouitatem, quia corpus eius sumus, ex quo se in regno patris illud nouum bibere testatur. Alioqui eum in illo regno futuro, hunc potum corporeo gustu & hanc escam non bibiturum, nec percepturum credimus, sed sicut ipse sacerdos & auctor salutis instituit. Ex quo enim renouati sunt sancti B Apostoli, per aduentum sancti Spiritus de cœlis & inebriati musto charitatis: ex eo sane credimus hunc calicem in Ecclesia consecratum, quoniam ille spiritus veritatis, in quo renouati sunt ex vetustate, induxerat eos in omnem veritatem, & confirmauerat in plenitudinem doctrinæ. Profectò vbi iam sicuti à Christo, ita sanè ab eis, & deinceps in nouitate Spiritus sancti consecratur. Aliter autem, Meus cibus est, inquit, vt faciam voluntatem eius qui in cœlis est, qui misit me, & impleam opus eius. *Ioan. 4.* Ergo dum facimus voluntatem patris, & impletur opus charitatis, Christus vtique nobiscum bibit in regno Ecclesiæ suæ sanguinem suum, quia ille caput, & nos membra sumus.

Hunc itaque cibum, Iacob Patriarcha esuriebat di- C cens: *Genes. 28.* Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad edendum, & vestimentum ad induendum. Quotquot ergo in Christo baptizantur, Christum induunt & panem Angelorum comedunt. In quo nimirum mysterio, benedixit Isaac eundem Iacob filium suum, quasi nulla esset alia benedictio, quàm frumenti & vini, scilicet in pane carnis Christi, & in potu sanguinis, quæ de agro corporis nobis quotidie per officium sacerdotis maturescunt, & comedimus. *Genes. 27.* Hinc quoque idem ait: Det tibi Deus de rore cœli & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini. *Ibidem.* In rore quidem cœli, quia hæc mysteria, diuinitatis ope conficiuntur: In pinguedine verò terræ, quia hæc caro Christi de virgine orta creditur, vbi proculdubio Christianorum plenissima præsta- D tur abundantia panis & vini, in quibus sine dubio vita fruitur Angelorum. Non igitur charissime fili, ista paruipendas, vbi vitæ tanta redolent sacramenta. Habes quam à longè tantus Patriarcha sensit in filio fragrantiam huius mysterij: ait enim: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: quia profectò in isto agro corporis Christi, thesaurus absconditus vernat floribus immarcessibilibus, & redolet suauitate odoris. *Ibidem.* Quem qui inuenit homo, vadit & vendit omnia quæ habet, & emit agrū istum, vbi thesauri omnes sapientiæ atque scientiæ contemplantur. De quo sanè agro, panis vitæ, id est, carnis, & potus sanguinis, credentibus quotidie exuberat, & à fidelibus messuitur. In quo vtique Iacob verus benedicitur, & Dominus fratrum suorum E constituitur: quia nimirum sine isto, nulla rerum alia proficit benedictio. Vnde beatus Isaac, cum ferus venator Esau ad benedicendum tardius occurrisset, *Ibidem.* benedictione hac iam fratri indulta, ait: Venit germanus tuus fraudulenter, ac deinde: Frumento & vino stabiliui. Quod est apertè dicere: Firmaui eum pane corporis Christi, & vino sanguinis, in quibus illi æterna maneat abundantia: tibi autem, fili, vltra quid faciam? Quid igitur? tantus & talis Dei cultor si nihil inuenit filio vltra quod præbeat, nisi eadem illi votis imploret: putas ne quod absit, si fueris indiginus tanta gratia, vllis quod polleas bonis vltra quam nihil amplius in hac vita præstatur? Aut fortè ideo paruipendes, quia in ore non tibi sapit, quod in spiritu ille longè præsenserat in eo & frui desiderabat? Sed hoc licet in spe refectus olim Abraham fuerat, ideo

benedictus

benedictus Deo excelso dictus est: qua denique benedictione, post eum Deus Isaac perfuderat. Propterea & ipse filium suum Iacob eisdem ditabat donis & Prophetali eloquio implorabat, quod omnibus erat repromissum.

Magnum igitur bonum, & summæ benedictionis arcanum in hoc mysticè Christi Ecclesiæ præparatur, vbi & Christus est conuiua delitiarum & conuiuium. De hoc quippe bono, Zacharias olim repromisso admirans, ait: Et quid bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? Vbi notandum, quod non nisi electorum est cibus, ex quo bonum salutis Ecclesiæ, & pulchritudo decoris præstatur: quia & si quotidie sordescit, exinde reparatur, vt sponsa Christi sine macula & ruga, talibus inueniatur respersa muneribus. Alioqui dum quotidie peccamus, licet in minimis, quomodo sine macula esse possumus? Non est ergo immaculata, quam næui obscœnitas dedecorat. Sed quia per hæc purgatur iugiter, pulchrum eius est hoc corpus, ex quo iam speciosa per lauacrum amplius pulchrescit, vt candore lilij, & rubore sanguinis in hoc mysterio decoretur. Bonum quippe, vt ad vitam æternam proficiamus: pulchrum verò, dum immortalitatis gloria vestimur: vt & interius fruamur vitæ dulcedine, & exterius fulgeamus nitidius de tanti beneficij gratia. Et vinum, inquit, germinans virgines. Fœlix fructus vbertatis ex quo virginitas germinatur, nam in hoc nostri germinis vino, castitas corrumpitur, ab isto verò virgines procreantur.

Zach. 9.

Et ideò iure omnis Ecclesia Christi virgo nominatur, quia isto repleta vino, nullum præter Christum amare nouit, nullum esurire alium, nullumque sitire, quoniam summum eius bonum Christus est, & summa pulchritudo, vestis illa contexta desuper ex vellere agni, quæ nuptialis alibi appellatur. Sed & charitatis vino inebriata, iure omnis anima, quæ Christi potatur sanguine, virgo dicitur. Habes, charissime, sanctorum vitæ bonum quod nullum est aliud, habes pulchrum venustatis, quo tuas infantiæ abluas fœditates. Exerce te in castitate: quoniam hic sanguis nihil magis diligit, quàm in Christo virgines. Virgines, inquam, sed prudentes & pudicas, quia sunt & fatuæ intus in animo, non habentes oleum secum Spiritus sancti. Quem profectò si quis non habuerit, hic non est Christi, nam neque frumentum carnis sine vino sufficit sanguinis, neque caro aut sanguis sine oleo Spiritus sancti prodest nobis, imò magis officit. Ideò quisquis rectè vult communicare, sic viuat necesse est, vt templum Spiritus sancti semper esse queat: quia si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Hinc Paulus ait: Nolite contristare Spiritum sanctum in quo signati estis profectò, quia sine illo nulla Christi gratia habetur. Propterea & Iohel, cùm pœnitentibus veniam promitteret, respondit, Dominus, inquit, & dixit populo suo: Ecce ego mitto vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebimini in eo. In eo vtique replebimini, licet tria promiserit: quia caro & sanguis per eundem Spiritum sanctum consecratur: alioqui malo nec caro est nec sanguis, sed iudicium quod percipit, quia sine donante Spiritu, nullum malè præsumentibus donum ex Deo præstatur, nam idem Spiritus donum dicitur. Et si septem ipsius dona dicantur, quibus Christus & Ecclesia repletur, sed & ille ad plenum hæc omnia donorum possidet, Ecclesia verò per partes indiuiduè, sicut eidem placuerit, qui se diuidit in singulis, & impartitur omnibus. In eo tamen diuinitus adimpletur, quia sine illo, anima cuiusque vacua inuenitur. Ideo hunc semper oremus, hunc desideremus iugiter, vt eius repleatur bonis desiderium nostrum, & semper ab illo renouetur, ac si aquilæ, iuuentus nostra. Liquet ergo quod sine illo, nihil est, quod habetur, nihil quod percipitur: eo quòd omnia dona virtutum hoc vno claudantur. Idcirco si volumus cœlestibus ditari donis, donum patris ac filij, qui ab eis consubstantialis procedit & coæternus, ardenti animo petamus: vt per eum charitas in cordibus refundatur nostris, atque in ipso renascentes quotidiè ad vitam sanctificemur, quia quoscunque sanctificauerit sui roris aspersione, eos profectò patrem & filium inhabitare credimus. Hinc idem filius ait: Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Non quasi prætermisso Spiritu sancto, sed signanter insinuans, quod ad eos tantum pater & ipse veniat, quos idem suæ præuenti aspirationis sanctificauerit Spiritus, licet in omnibus sibi semper cooperatrix sit tota Trinitas.

Iohel. 2.

Ioan. 14.

Qua de causa, sicut nihil in hac vita fœlicius bono Christiano: ita nihil illo periculosius, si desertus à tanta gratia, fiat membrum meretricis. Et ideò, charissime, castum te custodi, quia hoc munus, quo virgines generantur, nimirum non modo carnis luxuriam, verumetiam mentis execratur desidiam, & omne quod est, vnde noster interior homo possit maculari. Quo velim, quia ordinante Deo iam sacris adsistis altaribus, laua inter innocentes non cum Pilato manus: quia nulla excusatio prodest, vbi testis est conscientiæ iudex. Et cum probaueris te purum, tum de pane illo ede, & de calice securus bibe. Sin autem da honorem Deo, & corrige quantocius plenitudine cordis, maculam erroris, si quo modo valeas, demum Christi altaria circundare piis amplexibus, & ad sancta sanctorum, mente pura deuotior introire. Alioqui grauius est in sordibus adhuc sordescere & ad illicita Dei mysteria contempto Deo, imprudenter accedere. Hæc igitur ob cautelam tui dixerim: dilectiss. fili: quia noui plerosque, veluti sues immundæ, qui sub obtentu pœnitentiæ redeunt ad volutabra vitiorum tanto procliuius, quanto facilius ad hæc sine præiudicio reatus sui accedunt ista pedibus calcare, nec quia semel eos Dei patientia sustinuit, dum indigni vitæ mysteria præsumerent, vlterius ea quæ dicimus vera malunt credere. Verentur enim coram humanis obtutibus suam portare verecundiam, quam coram maiestate diuina, & omnium supernorum spirituum præsentia, temeritatis incurrere offensam. Quibus profectò cordis induratio, cùm nec se corrigunt, nec Dei visitantur pietatis verbere, iam pœna peccati est, & contemptus superbiæ. Sed Dominus, quia eos continuò non punit, vt prætulimus, nunquid non curat, aut suas iniurias ita tenus inultas obliuiscitur? Nequaquam hoc dixerim, præsertim cùm idem videat, & ad iracundiam exinde amplius concitetur, eo quod prouocent eum filij sui ac filiæ in iram, quos Angelorum gratis sociauerat ad mensam. Hinc quoque est quod sequitur: Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum. Propter quod & sæpe hi tales interdum proponunt ad horam in melius conuerti, cum summa deliberatione mentis, sed iterum tentationis impetu peius ruunt. Idcirco tu si vis saluari, & his ad vitam frui: velim sic te agas, vt Deum præsentem semper vbique intelligas, & sic coram ipso verseris, vt in nullo maiestatis eius oculos offendas: quia si quis se putat ab eo vspiam delitescere, nouerit eum omnino quod offensum non effugiet, qui vbique virtute pollet, sed apud eum omnia recondita quæ gessit, & signata in thesauris eius inueniet.

Bono Christiano nihil felicius.

Christi altaria amplectens.

Indigni communicantes corpori Christi.

Deus vbique præsens omnia videt.

An aliqua differentia sit in hoc mysterio iusto & pænitenti reconciliato.

Cap. XXII.

Patet igitur ex lege diuina, licet Christus immoletur Agnus in Ecclesia: quod pro differentia meritorum, hæc & præmia tribuantur. Vnde Dominus in Exodo cum de Pascha loqueretur, decima die mensis huius, tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. Erit autem, inquit, agnus absque macula, masculus, anniculus, iuxta

Exod. 12.

quem ritum tolletis & hœdum. Vbi Septuaginta, Erit vobis agnus immaculatus de agnis inquiunt, & hœdis simeris eum. Ex quo profectò liquet, quia ob differentiam meritorum ista præcipiuntur: si fortè quis agnum non potuerit pro paupertate vitæ assequi, id est, vitam immaculatam offerre: saltem hœdum habeat, qui semper in sacrificijs pro pœnitentibus mactatur. De quo diuinæ legis interpres beatus Hieronymus ait, quòd Christus in domo Ecclesiæ dupliciter immolatur, si iusti sumus, inquit, de agni carnibus vescimur: si peccatores & pœnitentiam agimus nobis hœdus occiditur. Non quod Christus hœdus sit, quos à sinistris stare docuit, sed pro diuersitate meritorum, vnicuique aut agnus aut hœdus fit. Alioqui ex lege, cur hœdum simul cum agno iuberet tolli, nisi ob meritorum distinctionē? Vbi mox: Et seruabitis eum, inquit, vsque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israël ad vesperam. Nec tamen apertè insinuat, si de solo agno accipiendum est, quod de hœdo iubeat: sed ex hoc, vti moris est, in scripturis diuinis latenter ostendit, quod aliud est quod profectò perfectioribus mandauit: aliud verò, quod lapsis & torpentibus ad indulgentiam prouidit. Idcirco de solo agno quid agendum sit apertè instituit: de hœdo verò quasi nolens * edicere pressius reticuit, Quoniam aliud est quod ipse vbique vult perfectus, aliud autem interdum quod indulget. Vnde & alio loco de Pascha præcipitur, vt qui primo mense Pascha facere non potuerit, secundo faciat: id est, si cum perfectis in primo mense, quasi in prima gratia sine mortis reatu, agnum edere non potuerit, saltem secundo mense, id est, in pœnitentia reatus sui, hœdum indulgentiarum percipiat. Ait enim ita: Homo qui fuerit immundus super animam, siue in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino, mense secundo, Aliter autem: Si autem immundus in anima non fuerit, aut procul pro torpore vitæ à templo Spiritum sancti non recesserit, & Phase Domino non fecerit: exterminabitur anima illa de populis suis, quia omnino nisi manducauerit carnem filij hominis, vitam nequibit æternam habere, quoniam sacrificium Domino non obtulit in tempore suo. Et ne putares quod de his forte diceret qui sunt extra Christum addidit, in gente vestra. Quia omnes Christiani, quasi sub vna generatione reputantur. Humilius est sanè cum pœnitentibus hœdum, quàm cum perfectioribus & sanctis Christum agnum comedere. Quod benè intelligens senior ille filius de agro reuersus, sed malè contra dulcissimum patrem, inuidia permotus, obiurgat dicens: Tot annis seruio tibi, nunquam mandatum tuum præteriens, & non dedisti mihi hœdum saltem, vt cum amicis meis epularer. Et quàm iustè, quia profectò cæcatus mente, noluit intrare intus, nec corde repœnitere. Idcirco prorsus ex omnibus bonis paternis nec hœdum indulgentiarum meruit acquirere, dum vitulus, repœnitenti filio iuniori, tenerrimus immolatur. Et quod grauius est contumaci animo in patrem refert iniurias, quas ille ex sua carnalitate impœnitens sibi in cor contraxerat. Quapropter naufragium, quæ secunda tabula est, feruenti animo, pœnitentiam agamus. Nimirum quia melius est, saltem hœdum mysticè intra conuiuium Christi, vbi agnus immolatur Christus, cum fratribus epulari, duntaxat, quia sumus rei & noxij: quàm cum iurgio contra pium patrem insolescere & ob inuidiam dedignari, ne ad ineffabile patris gaudium saltem rogati veniamus. Nec dubium quin diuinitus reconciliati, quantocius per hanc humilitatis viam, vsque ad pios paternos amplexus reascendentes in hoc cœlesti conuiuio, pro nobis non solum hœdus indulgentiarum Christus immolabitur: verum sua benignitate agnus seu vitulus, verbi diuinitate saginatus, pro gaudio nostræ salutis, mysticè mactabitur. Alioquin quomodo inter agnos, quos à dextris locabit, peccator venia recepta, ouis centesima restituetur, nisi gratiæ Christi vnitus,

Ibidem.

* al. differre.

Num. 9.

Luc. 15.

A iam in eo, vnum corpus inueniatur? Verumtamen nec mirum, si in hoc mysterio Christus pro peccatoribus quasi hœdus accipitur, qui in lege quàm sæpe sub figura, hircus immolatur. Vnde quia duabus constat substantiis, duo ex lege hirci simul in loco iubentur offerri: quorum vnus pro peccatis sorte Domino mactatur: alter verò viuens adsumitur, quem emissarium lex vocat, & super caput eius omnes iniquitates filiorum Israël confitendo vniuersa delicta atque peccata eorum imprecabantur, & sic ad eremum mittebant portantem omnia peccata filiorum Israël in terram solitudinis. Ex quo profectò liquet, quod Christus in similitudine carnis peccati occubuit pro nobis, & omnia maledicta legis & peccata nostra super se tulit, & ad eremum vbi nonaginta & nouem oues in deserto reliquerat, festinus reuelauit. Non quod illic hircus, aut hic
B hœdus iure credatur: sed quia pro nobis figuram carnis peccati adsumpsit, & de peccato damnauit in carne peccatum, vt qui erant hœdi, à sinistris iure locandi, sint oues in dextris clementer restituti. Sic quoque & post lauacrum idem agnus est iustis, fit & peccatoribus hœdus: quatenus per hoc & ipsi iusti constituantur, vt nemo à carne Christi & sanguine extraneus deputetur, nisi qui seipsum culpis exigentibus absciderit. Ecce qualis est ordo.

Nam qui non manducat carnem Christi: neque bibit eius sanguinem: proculdubio nec vitam habet in se manentem. Et quicunque indignè comederit, non virtutem carnis, sed iudicium sibi sumit. Porrò si quis peccator est & iam peccare desiit, licet hœdus ei sit,
C tamen caro Christi sacramentum efficitur, vt per hoc & ipse ad veram innocentiam redeat, & inter agnos à dextris connumeretur. Illi verò qui semper deinceps post lauacrum protegente Deo in corpore Christi manserunt, nullis obuoluti criminibus, dignè accipiunt agni carnes, & potantur sanguine. Verumtamen etsi ita loquimur, non æstimandum est, quod hic aut ille aliud accipiat, quam Christi carnem & sanguinem. Quia sicut nec hœdus dicitur, nisi dispensatiuè ob mysticam significationem, ita nec agnus, nisi vt ille intelligatur verus aduenisse agnus, qui ex lege multoties præfigurabatur & vera mentis innocentia per eum cunctis patesceret. Cæterum quamuis hœdus dicatur mihi pro qualitate meriti & obfuscatione delicti, tanti est omni-
D no precij pro mundi vita, quanti est & caro Christi, nimirum quia nihil aliud est mihi, quàm caro Christi. Sed ideò rursus hœdus fit pœnitenti pro mysterio vt maledicta facinorum & peccata expiet, sicuti & agnus leuiora quæque. Hinc & prius canitur, Agnus Dei, quàm comedatur: quatenus per hoc fides incalescat, quia ipsius est caro immolata pro nobis, vt tollat rursus peccata mundi. Implet autem hoc sacramentum ad expiationem pro peccatis nostris ea quæ demum contraximus, si nos cessemus ab his, & ita comedimus vt iubemur, in vna scilicet domo, quæ est sancta Dei viui Ecclesia, extra quam nulli fas est edere agni carnes. Neque crudum quid ex his aut coctum aqua: sed assas tantum igni passionis Christi cum lactucis agrestibus absque fermento, id est, in azymis synceritatis & veritatis
E eas comedamus absque fermento corruptionis. Deinde probet se vnusquisque, & vt præcipitur, sic agat. Renes vestros, inquit, accingetis, quia hæc sunt vitæ semina, quibus virgines generantur. Vnde constat, quod nulli periculosius ea contingunt, quàm luxuriosi & incesti. Propterea primùm hoc loco & lex castitatis in renibus, quorum scrutator est Deus, per seipsum adfigitur. Nam si qui vxoribus debitum reddunt in lege, non possunt ad Deum, neque ad panes propositionum, neque ad vlla legis consecrata, nisi prius saltem triduo, vel eo amplius sanctificentur, accedere: quanto magis, si volumus panem illum qui de cælo descendit, & agni Dei carnes dignè comedere, necesse est ab omnibus peccati operibus vacare, purificationémque Exod. 12.

némque mentis ad Deum dirigere? Et calceamenta, inquit, habebitis in pedibus, ne dum sumus in via istius sæculi, à serpente mordeamur, & baculum in manibus, de quo legitur in Psalm. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Quibus ita præmissis, sic ait: Comedetis illum festinantes. Est enim Phase, id est, transitus Domini. Alioquin desidia torpentes & hic in sæculi actibus remorantes, non dignè comedunt Pascha, videlicet carnes agni, & ideò satis timendum, talibus ne cum Ægyptijs nocte perimantur, dum sopore peccati premuntur. Vastantur enim ab Angelo, quorum mentes agni sanguine non sunt respersæ tam exterius in carne, quàm & intus in conscientia. Saluantur verò lumbis succincti, & calceati pedibus, baculóque Christi sustentati, ad patriam, hinc quantocius summo mentis ardore vel desiderio festinantes. Est enim Phase, id est, transitus Domini. Putas ergo charissime, quod lateat Deum vllius conscientia, non dico si criminibus est obuoluta: verùm ignauia si torpeat? Patet igitur, quod nisi desiderio cælestis patriæ ad superna, vbi Christus est in dextera patris, fide plenissima & spe certa, necnon charitate non ficta, festinus transeat: de agni carnibus iure non comedit, quia legem in hoc iubentis violat. Propterea quoties eam percipimus, attollamus mentes in desiderium, & per ardorem fidei festinemus ad tantam satietatem visionis: quia nimirum hic gustus est, illic autem satietas. Satiabor, inquit Propheta, dum manifestabitur gloria tua. Transit ergo Christus in nobis de hoc sæculo ad patrem: transeamus & nos in illo, quia cum illo simul omnes si eius membra connumeramur, vna persona & vnum corpus sumus. Qui autem adhuc resident per desidiam super ollas carnium & negligentiam, non cum illo transeunt, neque festinant ad patriam. Idcirco nunquam Pascha ritè celebrant: quia Pascha à transitu nominatur. Vnde votorum fili, transeamus hinc festinantes succinctis mentibus, & calceatis in præparationem Euangelij pacis, pedibus: vt ad illa resurrectionis gaudia quantocius venire valeamus.

Psalm. 22.

Psalm. 16.

PASCHASII EPISTOLA DE CORPORE ET SANGVINE Domini.

DILECTISSIMO FRATRI ET COMMILItoni Frudegardo, Paschasius senex tuus, & monachorum omnium peripsema, plurimam & sempiternam salutem.

PERLECTIS litteris tuis, charissime, cum occuparer quorundam hospitum negotiis, minimè potui adimplere quæ mandasti. Interdum tamen tuo repletus amore, & litterarum tuarum dulcedine, cogitare non distuli, quia librorum nulla nobiscum pars est, in quibus inuenirem quod requiris, vt responderem cui negare non possum, quæ exigis, etiam si adimplere nequeo quæ iniungis. Quæris enim de re ex qua multi dubitant. Quam si fortè ad plenum non intelligunt, vtique credere debuerant verba Saluatoris, qui non mentitur verax Deus, cum ait: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis manentem. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Et ad discipulos cum panem porrigeret: Accipite, ait, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Similiter & de calice: Bibite ex hoc omnes, quia hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: Ergo cùm ait: hoc est corpus meum, vel caro mea, seu hic est sanguis meus, non

Multi dubitant de Christi corpore.

Ioan. 6.

aliam puto insinuasse quàm propriam & quæ nata est de Maria virgine, & pependit in cruce, neque sanguinem
A alium quam qui profusus est in cruce, & tunc erat in proprio corpore. Nemo igitur qui sanè sapit, credit Iesum aliam carnem aut sanguinem habuisse quàm quæ nata est de Maria virgine, & passa est in cruce. Ipsa namque eadémque caro quocunque modo sentienda est vt credo, cum ait, hoc est corpus meum quod tradetur pro multis, vel hic est sanguis meus. Et ne putares quia in sacramento loquebatur, quod de alio diceret quàm de proprio in eodem mysterio, demonstratiuè dixit, hoc est corpus meum. Nam cùm ait meum, & hoc est: non qualecunque vult intelligi corpus, sed illud quod tradendum erat, vt ipse mox adiecit, & non alium sanguinem, quàm qui fundendus erat in proprio corpore in remissionem peccatorum. Aliàs autem qualitercunque
B intelligitur si alius esset sanguis & alia esset caro in hoc mysterio: non in eo esset remissio peccatorum. Et si in eo vita non esset, nequaquam funderet vitam. Alioquin non qualiscunque cibus nisi de viuo Domino & æterno vitam præstaret æternam accipientibus se in salutem. Quoniam vt ipse ait: Qui non manducat hanc carnem, neque bibit hunc sanguinem, non habet vitam æternam in se manentem. Et ideò sacramentum quod vitam tribuit, in se habet quod tribuit dignè accipientibus se, & vita in eo est caro verò viuentis, & sanguis in quo verè vita æterna est. Quod dicis te sic antea credidisse, & in libello meo quem de sacramentis edidi ita legisse, sed profiteris postea te in libro tertio de doctrina Christiana beati Augustini legisse, quod tropica loquutio sit, vt
C corpus Christi & sanguis esse dicatur. Quod si figurata locutio est, & schema potius quàm veritas, nescio, inquis, qualiter illud sumere debeam. Deinde addis: Et si credam ipsum esse quod assumpsit ex Maria virgine genitrice sua, econtrario etiam ipse egregius Doctor hoc magnum facinus esse proclamat. Quod sanè dictum, horrorem percipientibus nimium videtur incutere, si non credant illud esse in sacramento, quod veritas esse testatur in aperto. Et si crediderint hoc ita esse vt quidam credunt, nihilominus illud incurrunt facinus, eo quòd falsò credunt, quia sic dictum est vt fas sit eum dentibus vorari. Vnde facinus esse si credat quis, sicut illi tunc crediderunt quibus dicebat: Nisi manducaueritis carnem filij hominis: & non potuerunt ferre, quia malè sa-
D puerunt. Et ideò si quis dicit hanc carnem & hunc sanguinem sic ipsa esse absque mysterio & sacramento, nec in figura ex parte sumendam, vt illi tunc carnaliter sapientes senserunt, totum dissipat. Et ideò fortè beatus Augustinus hoc ita sapere, magnum facinus esse dicit. Alioquin quomodo ipse idémque doctor tam egregius contra se diceret, vt recolo in sermonibus ad Neophytos: Hoc accipite, inquit, in pane, quod pependit in ligno: Et de calice, Hoc accipite, ait, in calice, quod manauit ex Christi latere. Non credo quòd aliud pependerit in cruce, quàm caro, neque aliud profluxerit de latere Christi, quàm sanguis & aqua. Et si hoc ita est, hoc accipiunt credentes, id est, carnem & sanguinem cui admiscetur aqua, in quibus renati sunt sacramentis,
E & ideò hæc duo miscentur in calice. Aqua in qua renati, sanguis quoque in quo redempti sunt fideles. Et sicut sanctus testatur Cyprianus, nec aqua in calice sine sanguine esse debet, nec sanguis sine aqua: quia per aquam populus ablutus vnda baptismatis significatur: & per sanguinem, Christus qui ex eo nos redemit, ac per hoc intelligitur & formatur Christus & Ecclesia vnum corpus. Itaque nec Christus sine Ecclesia pontifex in æternum, nec Ecclesia sine Christo Deo patri offertur. Hæc quippe mystica sunt in quibus veritas carnis est & sanguinis, non alterius quàm Christi, in mysterio tamen & figura. Nec igitur mirum si figura hoc mysterium est, & huius mysterij verba tropica locutio appellantur: cum ipse Christus ab Apostolo Paulo character vel figura dicitur, quamuis ipse sit veritas. Ait nam-

Paschasii liber de sacramentis.

que: Nouissimè locutus est nobis, scilicet Deus pater, in filio suo, qui cùm sit splendor gloriæ & figura vel character (sicut alij codices habent) substantiæ eius. Ecce vt audis, summa veritas ipse Christus, character appellatur & figura, tamen in eo nihil fictum fuit, nihil vacuum à veritate, sicut nec characteres vel figuras vacuas esse dicimus litterarum à vi & potestate earum, cum easdem figuras tropicè litteras vocemus. De quo sanè intellectu in eodem libello meo quem te legisse testaris proprium capitulum edidi, vt hoc mysterium & veritas intelligatur, nec tamen figura esse negetur. Quia in præsentiarum sicut ex parte scimus, quicquid scimus de Deo, & ex parte teste Apostolo, Prophetamus de futuro & de cælesti regno: ita ex parte prægustamus non palato oris, sed palato cordis, & per fidem Christi corpus & sanguinem esse credimus: quatenus ex eo viuamus, & in eo à quo, & in quo, & per quem redempti sumus & renati, necessarium est, in nouam creaturam transformati & innouati, vt ex hac noua creatura viuamus. Dicit enim Beatus Augustinus (cuius te commoueri sententia dixisti) de hac re ad Bonifacium Episcopum in Epistola sua: Sicut & nos, inquit, solemus dicere de die passionis Christi per singulas solennitates Pascha: hodie, inquimus, resurrectio Christi est, quæ ante plures annos semel facta est, licet per tot curricula annorum ipsa eadémque reuoluta esse dicatur, vt & esse ipsa credatur, & non nisi semel facta intelligatur. Et ideò verè non mentitur qui dicit, hodie Christi resurrectio est, quia ipsa eadémque est quodammodo propter reuolutionem temporis. Deinde addidit præfatus doctor vt modum loquendi intelligeremus, non quod sibi contrarius esse credatur, aut præmissam sententiam suam ad Neophytos velit referre, sed vt intelligere possemus, quòd alibi tropicè dictum esse monstrauerat. Neque mentitur, inquit, qui interrogatus fuerit, si eum, id est, Christum hodie responderit immolari: quia ex ipsa similitudine rerum earum quarum sacramenta sunt, accipiunt nomina. Aliàs autem nisi aliquam similitudinem haberent eiusdem rei cuius sunt sacramenta, sacramenta non essent. Ergo dum immolatur ille qui iam non moritur, neque mors ei vltra dominabitur, in sacramento fit. Vnde ait idem doctor: Secundum quendam modum sicut sacramentum corporis Christi, corpus est Christi: sic sacramentum sanguinis Christi, sanguis est Christi. Ecce ipse in hoc contrarius sibi non est, vt quidam putant, neque beato Ambrosio, cuius sententia hæc plenissima inquam & verissima in eo est libro, quo ait quia ipsa est caro Christi in sacramento quæ in cruce pependit, & quæ de Maria virgine sumpta est, & sanguis qui fluxit ex latere. Ita & beatus Cyprianus confirmat in eo opere ad populum vbi de sacramento corporis Christi & sanguinis loquitur. Quos sequutus subtilissimus disputator præfatus Pater Augustinus, vt dixi, hoc accipite, inquit, in pane quod pependit in ligno, & hoc accipite in calice quod manauit ex Christi latere. Et alibi de Iudæis: hoc, inquit, postea biberunt in calice credentes, quod fuderunt in cruce sæuientes. Hinc quoque Eusebius Emissenus: Recedat ergo, inquit, omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui autor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: Accipite & edite, hoc est enim corpus meum. Et sanctificatione repetita: Accipite & bibite, hic est sanguis meus. Ergo sicut, inquit, ad nutum præcipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus sacramentis, vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Et post pauca: Sacrum Domini tui corpus & sanguinem fide respice, mente continge, honora, mirare, cordis manu suscipe, & maximè haustu interiori assume. Ac deinde: Nec

Cap. quartum sup.

1. Cor. 13.

Epist. 23.

Rom. 6.

D. Cyprianus.

Eusebius Emissenus.

dubitet quisquam primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in dominici corporis transire posse naturam: cùm ipsum hominem videat artificio cœlestis misericordiæ, Christi corpus effectum. Hæc sanctorum fides, charissime, quamuis multi ex hoc dubitent quomodo ille integer manet, & hoc corpus Christi & sanguis esse possit. Qui non crederent si vidissent duodecim cophinos fragmentorum, & septem sportas, quinque aut septem panes esse. Non enim aliud in fragmentis erat, quam ipsi panes & aliud in esu comedentium. Nam ex ipsa Christi benedictione manauit tanta vbertas, & non aliud fuit quod comestum est, & quod sublatum, nisi ipsi quinque panes aut septem. Quanto ergo magis, quia verbum caro factum est, pullulat verbi caro, & manat in sacramento vbertas Christi & sanguinis? Et non alia quàm caro Christi est, & tamen manet integer Christus. Nihil ergo dissentit in his omnibus, vt opinor, beatus Augustinus à reliquis sanctis patribus qui in quàmplurimis hoc ita esse, vt Saluator ait, senserunt, & credunt quod credit sancta Dei Ecclesia. Quia sic est, inquit idem egregius pater ad præfatum Bonifacium, corpus Christi & sanguis, sicut sacramentum fidei fides est. Nihil enim est aliud credere, ait, quàm fidem habere propter fidei sacramentum, quia & ipsa responsio quando interrogati confitemur Christum quotidie in mysterio immolari, ad celebrationem pertinet sacramenti, quod semel factum est quando immolatus est pro salute mundi in seipso. Ac per hoc quia sic credimus spiritualiter fieri, nec istud est sine ipso quod tunc gestum est sacramento: nec illud reiteratur in facto vt moriatur Christus, sed immolatur pro nobis quotidie in mysterio, vt percipiamus in pane quod pependit in cruce, & bibamus in calice quod manauit ex Christi latere. Per fidem enim ambulamus & non per speciem. Et ideò in Spiritu spiritualiter ista credere debemus, & non carnaliter, ne facinus incurramus. Quia sicut ipse doctor dicit sacramentum fidei fides est: sic corpus Christi & sanguis in hoc sacramento vera caro & sanguis est. Nihil est autem aliud, inquit, credere, quàm fidem habere propter fidei sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Ex quo datur intelligi, quia non omnes qui beatum Augustinum legunt, intelligunt. Cuius rei sacramenta beatus Gregorius in Dialogorum libro quarto ita confirmat dicens: Debemus itaque præsens seculum vel quia conspicimus defluxisse, tota mente contemnere, quotidiana Deo lachrymarum sacrificia, quotidianas carnis eius & sanguinis hostias immolare. Hæc namque singulariter victima, ab æterno interitu animam saluat, quæ illam nobis mortem vnigeniti, per mysterium reparat. Qui licet surgens à mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur, Eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis sacrificium, quod pro absolutione nostra, passionem vnigeniti filij semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse? summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Sed & de hoc sacramento sanctissimus Cyrillus cum centum quinquaginta qui in Epheso sunt congregati, inter cætera fidei documenta: Necessariè, inquiunt, & hoc adiicimus: Annunciantes enim, secundum carnem mortem vnigeniti filij Dei, id est, Christi Iesu, & resurrectionem eius, & in cœlos ascensionem pariter confitentes, incruentam celebramus sacrificij in Ecclesijs seruitutem. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus & sanctificamur participes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi omnium

nostrum

Matth. 14. Luc. 9. Ioann. 6.

Ioann. 1.

2. Cor. 5.

Gregorius cap. 58.

Rom. 6.

Cyrillus.

noſtrum Redemptoris effecti. Non vt communem carnem percipientes, quod abſit, nec vt viri ſanctificati & A verbo coniuncti ſecundum dignitatis vnitatem, aut ſicut diuinam poſſidentis habitationem, ſed verè viuificatricem & ipſius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus exiſtens, quia propriæ carni vnitus eſt, viuificatricem eam eſſe profeſſus eſt. Et ideò quamuis dicat ad nos; Amen, amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinem: non tamen eam vt hominis vnius ex nobis exiſtimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam ſuam viuificatrix eſſe Caro hominis poterit? Sed vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus eſt & vocatus. Quapropter chariſſime non rectè ſapiunt quicumque carnaliter de hoc myſterio ſapiunt, ſanè quia ſpiritualia ſunt in eo Sacramenta, à quibus animalis quiſque homo ieiunat, eo quòd intellectu ſpirituali B non capit, neque vult credere quæ non intelligit. Habes ad præſens dilectiſſ. quæ occurrere potuerunt, quoniam pars animæ meæ es mihi: celare non debui, quæ loqui vt oportuit minimè potui. Tu autem velim relegas libellum noſtrum de hoc opere, quem olim te legiſſe dicis: & ſi quid in eo reprehenderis aut dubitaueris, relegere non pigeat. Quia etſi nil in eo legentibus dignum ſcripſi, quem cuilibet puero dedicaui, tamen ad intelligentiam huius myſterij plures vt audio commoui, quia dictum eſt quòd caro nihil prodeſt, vt ſciant & intelligant dignè cogitare de Chriſto, cuius dum corpus non corrumpitur quia ſpirituale eſt, & totum ſpirituale eſt quod celebratur in hoc Sacramento, quia ſpiritus eſt qui viuificat & operatur in eo credentibus & dignè per- C cipientibus vitam: non credentibus verò & indignè illud manducantibus, verè iudicium damnationis. Facit enim hoc corpus & ſanguis, quod ipſum feciſſe Chriſtum in cruce legimus, dum vni eorum qui erant cum eo in patibulo, confitenti, Paradiſi præſtitit regnum, alteri verò ſcilicet blaſphemanti, mortis iudicium determinauit. Addidi autem huic reſponſioni noſtræ Expoſitum quod de cœna ex hoc myſterio in Matthæum expoſueram, vt ex ipſo conſiderare queas, quid intelligibilius credendum ſit, vel quid in me reprehendendum cum charitate. Verumtamen quid horum cenſeas quæſo hanc Epiſtolam & hoc Expoſitum in eodem libello adiungas: quatenus ex hos, lectori amplius augeatur ſenſus, & confirmetur Patrum authoritas. D

EXPOSITVM PASCHASII RATBERTI, ABBATIS Corbeienſis;

In illud Matthæi: Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis & ait; Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meum, &c. Matth. 26.

COENANTIBVS autem eis accepit Ieſus panem, benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite; Hoc eſt corpus meum, &c. Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corporis, quod non ſit vera caro Chriſti quæ nunc in Sacramento celebratur in Eccleſia Chriſti, neque verus ſanguis eius. Neſcio quid volentes plaudere aut fingere quaſi quædam virtus ſit carnis & ſanguinis in eo * admodum Sacramento, vt Dominus mentiatur, & non ſit vera caro eius neque verus ſanguis, in quibus vera mors Chriſti annunciatur, cum ipſa veritas dicat: Hoc eſt corpus meum; Similiter & de calice: Bibite ex hoc omnes; Hic eſt enim ſanguis meus, noui teſtamenti, non qualiſcumque, ſed qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Nec itaque dixit cùm fregit & dedit eis panem: hæc eſt, vel in hoc myſterio eſt quædam virtus vel figura corporis mei: ſed ait non fictè; Hoc eſt corpus meum. Et ideo hoc eſt quod dixit, & non quod quiſque fingit. Vbi Lucas addidit: Quod pro vobis tradetur, vel ſicut alij codices habent, datur. Sed & Ioannes ex perſona Domini: Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea eſt, non alia quàm dabo pro mundi vita. Ac deinde: Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. Vnde miror quid velint nunc quidam dicere non in re eſſe veritatem carnis Chriſti vel ſanguinis: ſed in Sacramento virtutem quandam carnis & non carnem: virtutem fore ſanguinis, & non ſanguinem: figuram, & non veritatem: vmbram, & non corpus: Cùm hic ſpecies accipit veritatem, & figura veterum hoſtiarum, corpus. Vnde veritas ait, cùm porrigeret diſcipulis panem: Hoc eſt corpus meum, & non aliud quam quod pro vobis tradetur. Et cùm calicem: Hic eſt calix noui teſtamenti, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Necdum itaque erat fuſus, & tamen ipſe porrigitur in calice ſanguis qui effundendus erat. Erat quidem iam in calice, qui adhuc tamen fundendus erat in precium. Et ideo idem ipſeque ſanguis iam erat in calice, qui & in corpore, ſicut caro vel corpus in pane. Erat autem integer Chriſtus, & corpus Chriſti coram oculis omnium poſitum, necnon & ſanguis in corpore fuit, ſicut & adhuc hodie integerrimum eſt & manet, qui verè dabatur eis ad comedendum, & ad bibendum in remiſſionem peccatorum. Dicat ſimiliter aliquis, ſi in alio aliquo remiſſio eſt peccatorum, quàm in Chriſto. Conſtat ergo quia non eſt, & quia in hoc corpore ac ſanguine remiſſio eſt peccatorum, verè Chriſti caro eſt & ſanguis. Vnde qui dignè manducant & bibunt, verè vitam æternam manducant & bibunt, & integra manet vita. Et tunc erit vnicuique corpus Chriſti & ſanguis vita: ſi quod in Sacramento ſumitur, in ipſa veritate, ſicut aliquando dixiſſe me memini, ſpiritualiter manducetur & ſpiritualiter bibatur. Quia, ſicut dicit Apoſtolis, caro nihil prodeſt, quantò magis panis ſine Spiritu qui cernitur? Sed Spiritus eſt qui viuificat. Hæc idcirco prolixius dixerim & expreſſius, quia audiui quoſdam me reprehendere, quaſi ego in eo libro quem de Sacramentis Chriſti ediderim aliquid his dictis plus tribuere voluerim, aut aliud quàm ipſa veritas repromittit, timentes fortè hoc quod ipſi tunc timuerunt quibus loquebatur, quod partes facere voluerim, & eius per ſingulos membra diuidere conciſa vel diſperſa, ſicut tunc illi putarunt qui ſcandalizati dicuntur & abierunt retrorſum. Quibus Saluator ait: Hoc vos ſcandalizat? Si videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius? Ac ſi diceret: Si hoc intelligere poſſetis, ſciretis vtique quòd qui integer aſcendere poteſt vbi erat prius, vnus idemque Chriſtus, conſumi non poteſt dentibus, nec diuidi per partes. Hoc quippe videre multum eſt, quia in Spiritu eſt. Hoc cognoſcere vel credere, quomodo vnus Chriſtus aſcenderit filius hominis vbi erat prius, quis hoc ſenſu explicet? & quod deſcendit de cœlo E filius hominis qui eſt in cœlo, quæ hoc ratio capit? Necnon & quod Verbum caro factum eſt, quæ hoc verba eloquuntur, & quod incommutabile eſt, factum dicatur: vel quomodo qui homo erat filius hominis in terra coram oculis eorum poſitus, in cœlis eſſe dicatur. Quomodo ergo de cœlo venit vnde nũquam abfuit? Aſcendit deſcendens, quia in nullo reſoluitur Chriſtus. Eſt qui erat, & quod eſt non erat. In omnibus ergo iſtis & in alijs quàmplurimis locis excedit humanas mentes diuina poteſtas, nec ſubiacet humanis ſenſibus, ratio & cœleſtis & diuina. Quia natura inferior cauſam & rationem naturæ potioris & immenſæ non capit nec intelligit. Et ideo de talibus rebus quæ diuina virtus operatur, dubietas auferenda eſt & cunctatio remouenda: quia ſcientia earum in fide eſt, ratio in virtute: effectus

Marginalia: * tantummodo; Luc. 22. Ioann. 6.; Matth. 26. Marc. 14.; Aug. ſerm. 2. de verbis Domini.; Ioann. 6.

in rebus ex potestate est, causa in voluntate, ita vt nihil habeat homo quod conqueratur de singulis quæ Deus dixit & voluit, quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt vt voluit.

Psalm. 32. & 148.

Sublimia quidem sunt & diuina in huiusmodi rebus Sacramenta, quæ pro salute humani generis aguntur, & quotidie mysticè in hoc mysterio, tradita sunt Apostolis celebrantur. Et ideo in cœnaculo hoc Pascha agitur: quia nisi qui ascenderint, ista non capiunt, vt comedant & bibant quod effusum est in remissionem peccatorum, & tamen integrum manet. Hinc quoque ipsa veritas; Bibite, inquit, quia hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quod si effusus est, iam quomodo nunc rursus effunditur? & si caro consumpta est, quomodo adhuc manet integra & comeditur? Ecce quod bibitur quotidie & effunditur, & quod semel immolatum est, adhuc quotidie immolatur. Non ergo immolatur nisi quod vnum est. Bibitur quidem in remissionem peccatorum & effunditur. Si autem quæris quomodo effunditur vt maneat quod effusum est: intellige quomodo charitas Dei diffusa est in cordibus nostris & manet integra charitas, scilicet Spiritus sanctus, sic fortè cognoscere poteris quod est ineffabile quicquid Spiritus sanctus operatur. Et si charitas Dei in nobis diffusa est in se manens, verè sanguis noui testamenti Dei diffunditur admodum in cordibus in remissionem peccatorum. Quo effuso remittuntur in eo omnia peccata nostra, quoniam ipse pontifex Christus est, qui porrigit nobis hunc panem, suum videlicet corpus, & effundit hunc calicem. Non enim discedit ab officio suo. Et si manet in nobis, bibit eum etiam ipse nobiscum nouum, eo quod est in toto corpore suo, & in omnibus nobis: quia sine eo sumere non possumus, neque de pane illo manducare vel de calice bibere. Nec mireris frater qui fortè ista non credis, quia non nostra sunt quæ dicimus, omnipotens enim est Dei verbum, & efficax ad omnia quæ vult secundum multitudinem virtutum suarum, cùm sit ipse vnus omnium virtutum virtus. Cuius verba non alicuius quàm vnius verbi, quod ipse est, sunt verba, & ideo plena sunt veritate, quia Spiritus & vita sunt, nec habent aliud in se præter quod ipsa per se profitetur veritas. Accipite, inquit; Hoc est corpus meum, & de calice: Hic est sanguis meus. Poterant enim Apostoli tunc, si non crederent verba vitæ & veritatis, respondere vel quærere quomodo panis ille vel calix vini corpus & sanguis esset Christi, cùm ipse integer Christus in corpore suo coram oculis eorum erat. Sed quia crediderunt quod dixerat, silentio confitentur, & accipiunt quæ nobis postea tradiderunt. Tradiderunt autem non aliam quàm ipsam eandémq; cœnam quam ipsi tunc manducauerunt & biberunt. Vnde volo perpendat fidelis animus quid intersit inter illud typicum Pascha quo agnus immolatus est & in eadem cœna comestus, & istud quod secundum ordinem Melchisedech in pane & vino continuo celebratur. De quo sanè Paschate dixit eadem hora omnibus suis: Desiderio desideraui manducare hoc Pascha vobiscum, antequam patiar. Quod si nihil amplius habet hoc mysterium præter figuram corporis & sanguinis Christi, & non hoc est quod ipse dixit: quid necesse fuit iterare in facto, quia hoc totum præfiguratum erat in agno? Vnde & Lucas duos calices datos esse discipulis in eadem cœna commemorat. Vnum prius post agni comestionem antequam panem acciperet, alium verò postquam benedixit ipsum panem ac fregit & dedit discipulis suis. Similiter, inquit, postquam cœnauit dicens: hic calix nouum testamentum est in meo sanguine qui pro vobis effundetur. Vbi datur intelligi, quod agnus ille legalis cum suo calice in figura præcessit passionis Christi. Deinde corpus & sanguis in calice ad expletionem factum est veritatis, vt quod in Melchisedech præcesserat, totum compleretur in Christo. Nam quòd calix passionem Christi demonstret, nemo qui hoc Euangelium legit, ambigit. Et ideò aliquos mouet, vtrumne duos calices Lucas voluerit significare Iesum accepisse, an vnum eumdémque, quia anticipauerat de eo dicere rursus recapitulando bis eum commemoret. Ita quidem nonnulli sentiunt non duos esse calices, sed vnum qui & ante diuidendus & postea bibendus commemoratur datum esse discipulis. Sed alij melius, vt præmisi, duos porrectos affirmant discipulis, vt in vno eorum, id est, in primo passionem suam voluerit exprimere, in alio verò fidelium suorum passionem præfigurare. Rursus alij contendunt in vtroque calice illud ostendere quod in veteri testamento præceptum est; vt qui Pascha non primo mense agnum comedendo ageret, in secundo mense in hœdi comestione perageret, ac propterea duos calices discipulis Dominum tradidisse. Et astruunt verè in vtroque calice quod vtrumque debeat intelligi testamentum, ac per hoc vnus eorum pertineat ad agnum, alius verò ad mysterium corporis. Sed siue hoc siue illud quisque sentiat, nullus tamen eorum à vera fide inuenitur extraneus, tantum vt intelligat in hoc facto quod de figura & vmbra veritatis benignissimus Iesus accipiens panem & calicem ad verum transeat Paschæ Sacramentum, ne apex iotæ detruncaretur à lege, imò quia lapis angularis est, vtrasque tenens & adimplens leges, ac si verus Melchisedech panem offert & vinum, quod erat Sacramentum sui corporis præfiguratum ac sanguinis. Et notandum est quod ait: Benedixit & fregit, in qua nimirum benedictione ac fractione noua creatura efficitur, vt panis in commemoratione mortis Christi Deo fide oblatus caro eius iure credatur. Similiter & sanguis in eadem gratiarum actione quam Deo Patri egit, creatur, vt verè sanguis credatur qui effusus est pro multis in remissionem peccatorum.

Rom. 5. — *Apostoli tradiderunt nobis quod à Christo acceperant.* — *Luc. 22.* — *ibidem.* — *2. Calices porrecti Discipulis à Christo.* — *Exod. 12.*

D. Ambrosius de Trinitate.

Pari modo obedientiam filio obijcere solent Arriani, quia scriptum est; Et specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Et hominem præmisit, & vsque ad mortem dixit, vt intelligeremus obedientiam mortis, non diuinitatis fuisse sed humanitatis, in qua officia nostra suscepit & nomina. Dicimus itaque vnam esse potentiam Trinitatis, quam nos in ipsa atque post ipsam docuit passionem. Filius enim patitur per corporis Sacramentum, Apostolis Spiritus sanctus infunditur, in manus Patris commendatur Spiritus, Deus quoque Pater maxima voce signatur. Hæc beati Ambrosij posui, vt cognoscas fili charissime, quia non solum passio Domini, mysterium est & Sacramentum salutis: verumetiam Christi natiuitas & incarnatio, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hæc omnia, inquam, quæ gessit Deus homo, Sacramenta sunt diuini muneris & mysterium fidei: nec tamen aliud sunt quàm veritas, quia Sacramenta dicuntur. Idcirco Sacramentum corporis Christi & sanguinis quamuis Sacramentum dicatur: non est aliud quàm veritas, & quod ipsa veritas repromisit. Vnde beatus Augustinus: Sacramentum, inquit, fidei, fides est, ac deinde: sic & corpus Christi atque sanguis in hoc Sacramento, vera caro & sanguis est. Nihil est aliud, inquit, credere quàm fidem habere propter fidei Sacramentum. Et ideò quisquis de hoc dubitat, fidem se habere denegat, quia in fide Christi nihil aliud quàm veritas esse potest. Et sicut Leo testatur Apostolicus, hoc verè ore sumitur quod fide creditur, & ideo ait, sic communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. Quòd autem propria sit Christi caro & sanguis, testatur omnes catholici, testatur & Cyrillus cum suis centum & quinquaginta Coepiscopis in Epheso congregatis. Testatur inter cætera viuificatricem carnem esse & ipsius vbi propriam factam, quæ vita naturaliter vt Deus existit, quia propriæ carni vnitus est. Ergo vbi hæc vnitas naturaliter, nulla est diuisio. Et propria si est, & vna Christi caro, vtique ipsa est

Philip. 2. — *Sacramentum corporis Christi est veritas.*

quæ

quæ nata est de Maria, quia Verbum caro factum est, & quæ pependit in cruce. Hoc itaque credere in Sacramento fides est, & Sacramentum fidei vera caro & sanguis est. Ac per hoc Apostolo teste, sicut nemo dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto: ita nemo credit hoc ita esse nisi per Spiritum sanctum, per quem hæc fides data est, & per quem hoc efficitur Sacramentum, vt vera sit caro, atque ipsa & non aliud quàm ipsa caro. Aliàs autem sine Spiritu sancto sicut nec caro Christi prodest quicquam: ita nec hoc Sacramentū carnis prodesse potest. Quia in his omnibus vnus est opifex Spiritus sanctus, vnus & Christus qui conceptus de Spiritu sancto ex Maria Virgine, vnus & Creator atque Sanctificator corporis & sanguinis ipse Spiritus. Sine quo nemo dicit Dominum Iesum in Sacramento, nemo rectè credit eadem ipsa Sacramenta, nemo eandem confitetur esse carnem quæ passa est & propria facta atque vna, ex quo fidei Sacramento fides est, & si fides vera est, vera est & caro atque sanguis, vt sit fides quæ per Apostolum prædicatur: Fides est, inquit, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, & tamen vera substantia, quamuis dicatur argumentum. Et ideo non videtur hæc caro neque vita æterna quæ speratur, quia Verbi caro propria est. In fide substantia est quæ iam credit & communicatur, & adhuc tamen hodie speratur. Et ideò rerum non apparentium argumentum, hoc est, quia sperandarum substantia est. Quæ omnino iam per hæc in fide est, quinimò ipsa fides est. Et ideò verè qui manducat dignè hanc carnem, & bibit hunc sanguinem, iam vitam æternam manducat & bibit, & Christus in eo manet per veram carnem verbi, & per suum sanguinem, sicut & nos in illo per verum quem assumpsit hominem. Quod si verè Deus homo est vt credimus, vera & caro Christi in hoc fidei Sacramento est, vera & in nobis per hoc præstatur vnitas, & in corpore Christi vera adoptio, atque per hoc quamuis quisque manducet & bibat hanc vitam, tamen integer manet & viuit Christus, qui est via, veritas & vita.

1. Cor. 12. — *Hebr. 11.*

Sed quidam loquacissimi magis quàm docti dum hæc credere refugiunt, quæcumque possunt, ne credant quæ veritas repromittit, opponunt, & dicunt nullum corpus esse quod non sit palpabile & visibile. Hæc autem inquiunt, quia mysteria sunt, videri nequeunt nec palpari, & ideò corpus non sunt: etsi corpus non sunt, in figura carnis & sanguinis hæc dicuntur, & non in proprietate naturæ carnis Christi & sanguinis, quæ caro passa est in cruce & nata de Maria Virgine. Ecce quàm benè disputant contra fidem sine fide, ne credant, quia fides non eorum est, teste Apostolo, quæ videntur, sed quæ non videntur. Vnde quia non videntur, mysteria sunt & Sacramenta. Et ideò in fide hoc sunt quod dicuntur, vt veritas testatur. Propterea quia spectandorum sunt, non aliud iure quam caro & sanguis Christi creduntur. Alioquin præfata sancta synodus Ephesina cui contradicere nulli fas est, plus quàm Euangelio, quicquid in ea sancitum est, nunquam auderet abnegare quod abnegat, nisi ex Euangelio, & affirmare verè viuificatricem carnem Christi in hoc Sacramento & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, quia propriæ carni vnitus est. Vnde si apertius de his dici possit nescio, aut si manifestius vbi totum quod est Christus prædicatur, non in figura, sed in re & in proprietate atque in natura quæ vita naturaliter vt Deus existit, & ideò non virtus tantum, sed proprietas naturæ iure creditur. Ac per hoc isti qui negant hoc visibile esse mysterium atque palpabile, non ob aliud, nisi ne credant & ne sit quod veritas ait: Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus. Ascendant ergo hi vbi Christus est in dextera Dei Patris & inuenient visibilem & palpabilem ipsum eundémque Christum quem requirunt. Nos autem quia per fidem ambulamus & non per speciem, credimus & communicamus * interdum quod latet, & quod est verum in mysterio,

Ibidem. — *Synod. Ephesina: vt Euangelio credendū.* — ** interim*

quia omnino si non lateret, fides & mysterium non esset. Vnde fit visibile & palpabile in Christo quod accipimus, & visibile in mysterio, & in fide caro Verbi in Spiritu sancto propria facta & vna eadémque quæ passa est & non alia. Similiter & sanguis ad salutem quibus fruimur in vita, quia mediator Dei & hominum est Christus, vt per hoc cum illo & in illo vnum inueniamur.

Ecce habes amantissime in calice libelli huius, sententias catholicorum patrum breuitatis compendio adnotatas, ex quibus addiscere possis, non me temeritatis afflatu, talia olim puerum vidisse, sed authoritate diuina & sanctorum Patrum, ea petentibus proposuisse. Nunc autem exinde quia claruit quod non omnium est fides, discant quæso cum talibus credere, si adhuc nequeunt intelligere quod Deo nihil est impossibile; discant & verbis diuinis in omnibus acquiescere, & in nullo de his dubitare. Quia vsque ad præsens nemo deerrasse legitur, nisi qui & de Christo errauerunt: quamuis plurimi dubitauerint vel ignorauerint tanti mysterij Sacramenta. Quin potius admiremur profundissimum Dei consilium quod magni consilij Angelus instituit, qui vult omnes saluos fieri homines. Admiremur, & laudemus atque intelligamus in his quod beati Hilar. intellexit, quo artificio vt ita loquar, nos Christus in se collegit, vel quo mysterio vnum in se nos esse naturaliter voluit, non per concordiam solummodo voluntatis, sed per naturam carnis suæ & sanguinis. Ait enim: Quomodo non naturaliter manere Christus in nobis existimandus est, qui naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo factus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub Sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Itaque, inquit, omnes vnum sumus, quia & in Christo Pater est, & Christus in nobis est, &c. Similiter quoque & Augustinus testatur & reliqui quod eò modo ille in nobis est, & nos per assumptum hominem in illo: & si quis hoc destruere velit, totum destruat necesse est, sibi ad perniciem, quòd homo Deus fieri dignatus est, in Sacramento ad salutem. Ideò verum est quod Ambrosius ait sanctissimus, quia ipsa eadémque caro & sanguis quem accipimus & communicamus, quæ nata est de Maria Virgine, & quæ pro nobis pependit in cruce. Hoc & beatus martyr Cyprianus testatur. Vnde si quis hoc negat ita esse, quia Sacramentum vocatur, erit ei, sicut sanctus Augustinus testatur, mors, non vita, qui mendacem putauerit vitam. Hinc & Leo Apostolicus ait: Hoc ergo ore sumitur, quod fide creditur. Et frustra ab illis Amen respondetur, à quibus contra id quod accipitur, disputatur.

Hilar. lib. 8. de Trinit.

Quòd si quæris charissime super quibus vniuersaliter ab omnibus, Amen respondeatur in tota Ecclesia Christi: respice in Sacramentorum celebratione instituente beato Petro (vt credimus) quid orat Sacerdos in Canone exceptis his quę post communionem dicuntur. Vt fiat, inquit, corpus & sanguis dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Qua prece expleta, consona voce, omnes, Amen dicimus: sicque omnis Ecclesia in omni gente & lingua orat & confitetur quòd hoc fit quod orat. Vnde videat qui contra hoc venire voluerit magis quàm credere, quid agat contra ipsum Dominum, & contra omnem Christi Ecclesiam. Nefarium ergo scelus est orare cum omnibus, & non credere quod ipsa veritas testatur, & vbiq; omnes vniuersaliter verum esse fatentur. Vnde quia ipse suum esse dicit corpus, & suum sanguinem, non oportet (etsi oculis carneis non videmus quod credimus) dubitare in aliquo. Audiuimus etiam quid Gregorius Papa de hoc sentiat. Audiuimus quid & sanctus Cyrillus cum vniuersis coepiscopis in Epheso congregatis, quid Græcia cum eisdem, quid Ægyptus & quid sanctus Hieronymus Presbyter, qui & ipsas sanctorum Patrum vitas Latino edidit sermone. Et ideo quamuis ex hoc quidam de ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc ita esse contra-

Vers. Canonis ante consecrationem.

dicat quod totus orbis credit & confitetur. Quoniam ex magno Dei consilio, vt dixi, hoc ita esse sancitum est à Deo in cœna, vt Saluator quia eximium est, dicat discipulis: Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar. *Luc. 22.* Aliàs autem nisi esset in eo euidens Sacramentum, nequaquam diceret: Desiderio desideraui. Quoniam maius est dicere; Desiderio desideraui, quàm si diceret simpliciter, desideraui: quamuis & hoc esset magnum. Nam hoc genus locutionis in scripturis diuinis, nunquam nisi pro magno intellectu cum tali additamento ponitur, sicut est: Vita viuet & non morietur. & de amico sponsi. Qui stat & audit vocem sponsi, gaudio gaudet, & alia huiusmodi. *Ioan. 6.* Et ideo non puto sine aliquo magno iudicio ita dici debere, quanquam nemo rectè se desiderare dicat, nisi ex desiderio. Tamen quia nec vnus apex iotæ in scripturis sacris superfluus esse creditur: rectè talis exaggeratio plus aliquid innuit, quàm si diceret, desideraui. Non enim de solo Agno illo legali hoc dictum credere debemus, quia & illum iam retro cum eisdem more Iudaico comedebat: sed de veritate tanti mysterij. Quoniam in illa vmbra futurorum, & Prophetia erat in corpore & sanguine verè Christi; imò in ipso veritas Christo. Ipse namque erat agnus quem Abel primus obtulit, quem Moyses dudũ manè & vesperè offerri Deo in sacrificio præcepit. *Genes. 4. Exod. 29. Num. 28.* Erat autem in eadem cœna agnus ille typicus, erat & veritas: oportebat autem de vmbra transire ad veritatem. Et ideò gaudio gaudet, gratias agens Deo Patri, quia iam implebatur quod cum desiderio diu desiderauerat. Assumpserat enim hominem in Deum, quando Verbum caro factum est, vt per eum essemus in illo: sed necdum ille admiscuerat se per carnem & sanguinem suum nobis, vt singuli membra in illo vnum essemus corpus. Quia etsi caro nihil prodest per se, Spiritus sanctus est qui viuificat corpus, vt in nobis omnibus vnus sit Christus. In vno eodémque viuificatur Spiritu, & manemus in illo per hominem quem assumpsit, sicut & ipse per hoc mysterium corporis & sanguinis sui in nobis. Et ideò nostræ salutis summa, quia in isto consistit Sacramento, desiderio sui desideraui, adimpleuit, vt cum suis antequam pateretur hoc verum manducaret Pascha: quatenus per hoc antequam se daret in precium, nos in illo & ipse in nobis vnum essemus corpus. Et ideò in cruce nos cum illo simul crucifixi sumus, in baptismo simul consepulti, & in resurrectione simul conresuscitati. Vnde ait Apostolus: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite. *Coloss. 3.* Quapropter charissime, nihil in hoc dubites mysterio, quod veritas Christus de se largitus est nobis, quia etsi sedet in dextera Patris in cœlis, non dedignatur sub Sacramento quotidie per manus Sacerdotis ac si vera hostia, non infideliter, sed fideliter immolari.

Qui etsi non moritur, neque mors iam ei vltra dominabitur: *Rom. 6.* tamen in Sacramento verè communicatur, vt in nobis maneat naturaliter, sicut & nos in illo. Hinc est quod ait; Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, ipse viuet propter me. *Ioan. 6.* Ille autem viuit propter Patrem, qui natus est vnigenitus ex Patre: & nos propter ipsum, quia manducamus ipsum. Et ideò dilectissime summopere cauendum, vt nullus Christianorum hinc sine viatico exeat, id est, sine corpore Christi & sanguine, vt Christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. *Apoc. 14.* Tunc autem in Domino morimur, si nos in illo, & ille in nobis per hoc mysterium maneamus. Interim verò prouidendum, ne propter incuriam & mentis ignauiam, nobis proueniant hæc (quod absit) ad perniciem & ad damnationis cumulum, quæ tradita sunt in reparationem cum tanto desiderio æternæ salutis. Ad vltimum quæso ne sequaris ineptias de tripartito Christi corpore, non salem aut mel in eo admisceas, quod quidam voluerunt, nec aliud adijcias nec subtrahas, sed totum vt Christus instituit, ita esse credas & intelligas: quatenus per hoc ille in nobis concorporatus maneat, sicut & nos in illo per hominem Deum quem assumpsit, cui iurauit Deus Pater: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: *Psalm. 109. Hebr. 6. 7.* & non secundum deliramenta quorumdam. Idcirco Apostolorum sequenda est traditio, ne vnusquisque nostrum suam præsumat cœnam ad manducandum. *1. Cor. 11.* Eorum itaque fides, eorum instituta sunt seruanda. Quia ab omnibus verè communicantibus vna exigitur fides, studium & sollicitudo consideratur, facta quæruntur, vt semper hinc nos festini sequentes per charitatem, & per desiderium æternæ vitæ, transeamus ad æternam & perpetuam vitam. Vale charissime, & diligentem te dilige.

ORATIO PASCHASII QVAE CVM Prologo libri nunc primum typis editur ex MS. Bibliothecæ Patrum societatis Iesu ad D. Ludouici. Vnde etiam multæ excerptæ sunt variæ lectiones per totius libri marginem sparsæ.

DOMINE Iesu Christe, qui ex voluntate Patris cooperante sancto Spiritu, formam serui accepisti, & per crucem, & passionem tuam secundum carnem moriendo centesimam, quæ perierat, ouem deuicta morte resurgens, ad vitæ pascua reportasti, munda me tua misericordia, quem huius tanti mysterij, non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ, ministrum effecisti, ab omni sorde vitiorum: quatenus ad salutem animæ mundus percipiam sacrosanctum corpus, & sanguinem tuum, quo viuificatus in die iudicij partem beatæ resurrectionis obtineam, & tibi cum sanctis gloriam in æterna lætitia sine fine decantem. Amen.

Mandatum nouum: charitas Testamentum nouum: promissio regni cœlorum.

Pignus hæreditatis, Sacramentum communionis, participatio Sacramenti multorum est: paucorum communio charitatis. Qui Deum & proximum pure diligit, bene ad Sacramentum Christianæ communionis accedit.

Sacramentum quidem transitorium: virtus vero quæ per ipsum operatur, & gratia, quæ insinuatur, æterna.

INCIPIT PROLOGVS.

RADBERTO PLACIDO SVO SALVTEM.

PASCHASIVS Monachorum omnium peripsima dilectissimo filio & vice Christi præsidenti, magistro monasticæ disciplinæ alternis successibus; veritatis discipulo. Nouit igitur, nec ambigo, tua experimento disciplinarum solertia, quod Arsenius noster quem nostra nunc nobis sæcula Hieremiam tulerunt, olim in fidei te mihi commiserit ratione. Propter quod à primæuo indefessus curaui te rapere de inter vndas. Sed fateor tibi magis melotam patris supra verticem profuisse: qua denique subuectus tui te congratulor euasisse, me quoque iocundior non inuacuum cucurrisse. Quia non es secutus iuuenilia vt assolent desideria, qui diutinis premuntur inuiti disciplinarum compedibus: sed radicatus fide Christi, vltroneus moribus & vita quotidie ad meliora iuuante Domino proficis. Neque, vt frequenter tibi obieceram, super glaciem scribens ad solem posui, sed in soliditate fidei, & charitate Christi interius solidante semina vitæ seui.

Vnde,

Vnde, votorum fili, censura fidei, & dilectionis gratia etiam inter mundi turbines, præsertim dum noster suis discordiarum anfractibus penè labitur orbis, effusa super magnates contentione imperij, diuino arbitrio, quorum lite multum diuque concussus, tandem patent occulta, quæ à principio per partes hinc inde concreuerant delictorum habenis vbique concupiscentiarum refusis. Iam sua summos feriunt fulgura montes: ita vt nihil nostras nisi confusio vndique per singula horarum spatia repercutiat aures: tamen non supersedi te vnicum ac specialem quin diuinis duntaxat quamuis clausus in custodia curarem eluere votis, & ad immortalia æternorum licet sermone inclinato pulsum à lacte, annuis angoribus, vt gliscas felicius, inuitarem. Quod ideo placuit communi stilo temperari subulco, & ea quæ de sacramento sanguinis, & corporis tibi erigis necessaria quæ tui prætexantur amore ita tenus perstringere, vt cæteri, quos necdum vnde liberalium attigerat literatum, vitæ pabulum, & salutis haustum planius tecum caperent ad medelam, & nobis operis præstantior exuberaret fructus mercedis pro sudore. Quia pecunia verbi, sicuti plenius nosti, quantos repleuerit suis sumptibus auditores: tantis copiosius in sese amplificatur meritorum opibus. Ideo velim, vt non puerili animo ista perlegas, verborum ad alia preciosorum amore ductus: sed ne sedeas ad hanc mensulam paupertatis, ac si ad ferculum Salomonis. Ambiunt ergo eum electorum sexaginta fortes ex fortissimis supernorum: Vbi siquis superciliosus, aut inuidus, vel indignus accesserit, * vsquam eorum tutus loquor præsidio ista, non absque periculo contemni. Quoniam vniuscuiusque ensis super femur vibrat tam vt talium retundant audaciam, quàm vt regis excubias custodiant contra hostes. Quia etsi minus est in eloquio, nihil præstantius in materia, qua digne credentibus vita præstatur incorruptibilis, & æterna. Hinc ergo ne putes, me tibi fili fabulam de alaronis salsura contexere. Imò crede post lac infantiæ nihil magis cauendum, ne in his offendas, nihilque felicius si dignè ad ea gustu intelligibili pertingas. Vbi, si rectè sapio, quotienslibet recumbis, inter Angelorum frequentiam, & sanctorum omnium epulas, quia conuiuium est regis æterni, admisceris. Vbi sponsus &

* nusquam

sponsa dulcibus deliciarum fruuntur muneribus, & rex A totius creaturæ quotidie ingreditur, vt videat discumbentes, si vestem, in qua renati sunt, habeant nuptialem. Vnde quia commune periculosius est talia præsumere, opesque delitiarum Christi fœdare vitæ criminibus, & quæ sancta sunt impudenter attingere: velim caueas ad hæc vna cum iniqua gerentibus introire. Imò laua inter innocentes manus, quia iam sacris officijs es mancipatus! vt sine periculo possis accedere ad commissa, & cum fiducia contingere vitæ pascua. Quibus sanè refectus, & vsque ad finem vitæ digne nutritus, valeas peruenire ad locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei in voce exultationis & confessionis vbi sonus est epulantis. Noli ergo parui pendere tantam gratiam, B sed de hoc exiguo lectionis intellige, quanta sit virtus vitam æternam in præsentiarum accipere & angelicis escis quotidie saginari. Quoniam etsi Deo plena sunt omnia, nos quoque coram oculis diuinæ maiestatis semper versamur: & perfidis vbique nullus tutus est locus: tamen plurimum coram sanctis altaribus frequentiam Angelorum, vultumque Dei contemplantem diuina obsequia obseruare oportet & vereri. Hæc autem vt securius tua perlegat infantia, placuit & me catholicos Ecclesiæ doctores in principio adnotare. Ex quibus pauca de pluribus quasi lac teneritudinis eliquauerimus. Cyprianum scilicet, Ambrosium, Hilarium, Augustinum, Ioannem, Hieronymum, Gregorium, C Isidorum, Isichium & Bedam, quorum doctrina, & fide imbutus melius possis ad altiora proficere nostro quidem stilo nunc sensum eorum commendans, nunc vero eorum proprijs verbis vtens, quæ apta erant meo studio temperaui. Interdum autem quæ manifesta non dubium videbantur, vera ratione firmaui: Et contra quæque in eiusdem libri margine literas doctorum, quos præmisi ex initio nominis è regione figere curaui. Propter quod lege securus & perfice, quæ monui deuotus.

EXPLICIT PROLOGVS.

CAPVT I. Quisquis catholicorum, &c.

LANFRANCI PRIMVM CADOMENSIS IN NORMANNIA ABBATIS, DEINDE CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI VITA, EX TRITHEMII LIBRO de scriptoribus Ecclesiasticis.

LANFRANCVS Archiepiscopus Cantuariensis Ecclesiæ in Anglia, ex Abbate Cadomensis cœnobij, ordinis sancti Benedicti, natione Italus, ex ciuitate Papiensi vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis, maxime in Dialectica, suo tempore omnium opinione doctissimus, & non minus sanctitate quàm scientia clarus, reliquit ingenij sui monimenta egregia, de quibus ego reperi duntaxat subiecta: Opus insigne in Epistolas Pauli Apostoli omnes lib. 14. in Psalterium, Commentariorum lib. 1. Aduersus Berengarium lib. 1. Cuius initium est: Lanfrancus misericordia, &c. Gesta Guillelmi comitis lib. 1. De cæteris nihil reperi. Claruit sub Henrico Imperatore tertio, Anno Domini 1060.

Quantum pietate & doctrina Lanfrancus extiterit, ex Vuilhelmo Malmesburiensi in historia Anglicana è Sigberto de viris illustribus cap. 156. ex alijs auctoribus & monumentis abunde tibi suppeditat vndecimus tomus annalium Eccles. Est autem istud opus eius celebre, & mirifice ab omnibus prædicatum. Vide sacrum apparatum Posseuini.

LANFRANCI PRIMVM CADOMENSIS ABBATIS, DEINDE ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS, DE EVCHARISTIÆ Sacramento aduersus Berengarium Liber.

LANFRANCVS misericordia Dei catholicus, Berengario catholicæ Ecclesiæ aduersario. Si diuina pietas cordi tuo inspirare dignaretur, quatenus respectu eius atq; animæ tuæ mecum loqui velles, locúmque opportunum in quo id competerer posset fieri, salubri deliberatione eligeres: multum fortasse tibi, proculdubio autem plurimum ijs consuleres quos decipis, deceptos verò ac morte præuentos, in pœnas æternas transmittis. Etenim cooperante Spiritu qui vbi vult spirat, & quem vult aspirat, eueniret è duobus alterutrũ, videlicet vt aut tu ipse deposito superbiæ fastu (quo plenus contra orbem terrarum sentire cœpisti) authoritati totius sanctæ Ecclesiæ rectísque sanctarum scripturarum expositionibus acquiesceres: & sic te ac sequaces tuos de tenebris erroris, ac profundo iniquitatis erueres: aut te in tua pertinacia persistente, ipsi auditis rationibus miserãte Deo resipiscerent, & ad veram fidem, quam sancta Ecclesia prædicare non cessat, consilio meliore redirent. Sed quia elegisti prauitatem, quam semel imbibisti, clandestinis disputationibus apud imperitos tueri, palàm autem atque in audientia sancti Concilij orthoxam fidem non amore veritatis, sed timore mortis confiteri: propterea refugis me, refugis religiosas personas, quæ de verbis tuis ac meis possint ferre sententiam. In quarum præsentia de nulla re te audire, tecúmque conferre libentius vellem: quàm quòd sententias tuis sententijs commodas plectenda temeritate confingis, easque seu studio nocendi, seu ignorantia veri sacris Doctoribus attribuis, dicens: hoc vel hoc in illo seu illo opere testatur Augustinus, Gregorius, Hieronymus, vel quolibet eorum quos in arce authoritatis positos Ecclesia Christi insigniter veneratur. Ibi enim conquiesceret omnis versuta tergiuersatio, cum sacri codices te audiente legerentur, vel tibi ad legendum in manus traderentur: cœlestique lampade splendidius eniteret, quædam quæ de scripturis sanctis te sumere nonnunquam dicis, aut penitus esse falsa, aut aliqua ex parte, prout ratio tui negotij postulat, deprauata. Per quæ diabolica fallacia, ignaras diuini mysterij mentes tibique credulas inuidis, decipis, subruis, tanto iniquior, quanto in malo proposito ad eorum qui tibi in Christo fratres sunt subuersionem & scandalum pertinacior, *Matth. 18.* parui ponderans verba Domini comminantis ei qui de pusillis suis aliquem scandalizat, nec satis tremens incre-

A patìonem Apostoli ad superbam Corinthiorum gentem scribentis & dicentis: Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmã: in Christum peccatis. *1. Cor. 8.* Quo peccato plurimum detineris, subuertens eos qui nescientes tibi resistere, contemplantur ea quæ videntur, non ea quæ non videntur. Sed firmum Dei fundamentum stat immobile, habens signaculum quo discedit ab iniquitate, qui inuocat nomen Domini: *2. Tim. 2.* nequaquam sine graui scandalo ferens, quòd non es contentus vt peruersus peruersa dicas, nisi etiam praua scripta per prauos discipulos tuos in diuersas regiones transmittas. Et cætera quidẽ à beatæ memoriæ Nicolao totius Christiani nominis summo Pontifice, & à centum tredecim Episcopis Romæ audita, examinata atq; damnata sunt. *Berengarius à 113. Episcopis Romæ damnatus.* Tu quoque inclinato corpore, sed non humi- B liato corde ignem accendisti, librósq; peruersi dogmatis in medio sancti Concilij in eum coniecisti: iurans per id quod rebus omnibus incomparabiliter maius est, fidem à Patribus qui præsentes erant traditam, inuiolabiliter te seruaturum, veterémque doctrinam tuam de corpore & sanguine Domini ab illa die alijs non prædicaturum. Huius propositi sacrilegus violator, contra præfatam synodum, contra catholicã veritatem, contra omnium ecclesiarum opinionem, scriptum postea condidisti: cui in hoc opusculo, confisus de Christi misericordia, respondere disposui. Et vt euidentius appareat quid tu dicas, quid ergo respondeam: alterutras sententias vicaria nostrorum nominum positione distinguam. Nec ad omnia responsurus sum: qui spinis rosas interseris, & albis atque nigris coloribus phantasma tuum C depingis. Quædam etiam dicis quæ nihil pertinent ad propositum quæstionis. Compendio autem in quantum potero operam dabo. In talibus enim næuijs nollem vitam deterere: si populum Dei, antiquam permitteres pacem habere. BERENGARIVS. Scriptum Humberti Burgundi, quem fecerant Romæ Episcopum Cardinalem, quod scripsit contra catholicam veritatem, quod inferius patebit, vt cogeretur ex illo Berengarius quasi profiteri errorẽ ineptissimi Burgundi. LANFRANCVS. Humbertum virum fuisse religiosum, fide Christiana & sanctissimis operibus perseuerantissimè decoratũ, scientia diuinarum ac secularium literarum apprime eruditum, testantur omnes qui vel propria experientia eum nouerunt, vel ab alijs qui ipsum experti sunt, eius cognitionem acceperunt. *Humbertus Lotharingus.* Hunc non de Burgundia, sed de Lotharingia sanctus Leo Romam traduxit: & ad prædicandum

candum Siculis verbum Dei Archiepiscopum ordinauit. Posteà verò sancta Romana Ecclesia Præsulem sibi Cardinalem constituit. Quo in loco positus taliter vixit, taliter docuit: vt de fide vel doctrina eius, nec saltem sinistræ suspicionis fama aliquando exorta sit. Huius rei testis est tota ferè Latinitas: quæ pro excellentia Apostolicæ sedis, cuius concilijs & consilijs semper aderat & præerat, eum ignorare non potuit. Qui etiamsi Burgundus esset, insipienter tamen arrogania tua nomen suæ gentis pro infamia sibi adscriberet: cum Spiritus Domini vbi vult spiret, & quem vult adspiret, & Domini sit terra, & vniuersi qui habitant in ea: & princeps Apostolorum dicat: In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam acceptus est illi. Item Doctor Gentiū ad Galatas: Deus personam hominum non accipit. Quem dum contra catholicam veritatem scripsisse asseris, non ipsum solum, sed & Romanos Pontifices, Romanam Ecclesiam, multósque sanctos Patres redarguis: incurrísque in illud quod beati Doctores si non eisdem verbis, eisdem tamen sententijs multis in locis concorditer astruxerunt, hæreticum esse omnem hominem, qui à Romana & vniuersali Ecclesia in fidei doctrina discordat. Euenítque tibi iusto Dei iudicio, vt qui alios esse hæreticos astruere conaris: tu ipse in hæresim deuolutus hæreticus esse conuincaris. BERENGAR. Anathematizo omnem hæresim præcipuè eam quæ astruere conatur, panem & vinum quæ in altari ponūtur, post consecrationem solummodo Sacramenta esse, & non verum corpus Christi & sanguinem. LANFRANC. Principium huius tui iurisiurandi propterea, vt opinor, hîc non inseruisti, vt lectores tui putarent hęc verba non esse tua; sed venerabilis Humberti Episcopi. Nec id iniuria. Nam quia hæretica esse pertinaciter contendis: si manifestè tua diceres, manifestè teipsum hæreticū comprobares. Sed ne quis nescius Romani concilij indiscretam de negotio ferat sententiam: principium eius, medium atque finem simul hic apponam. Ego Berengarius indignus Diaconus Ecclesiæ sancti Mauritij Andegauensis, cognoscens veram catholicam & Apostolicam fidem, Anathematizo omnem hæresim, præcipuè eam de qua hactenus infamatus sum: quæ astruere conatur, panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: nec posse sensualiter nisi in solo Sacramento manibus sacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi, & ore & corde profiteor de Sacramentis Dominicæ mensæ, eam fidem me tenere, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta synodus authoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihique firmauit: scilicet panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, & sensualiter non solum sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri, iurans per sanctam & homousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia. Eos verò qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus & sectatoribus suis æterno anathemate dignos esse pronuncio. Quòd si ego ipse aliquando aliquid contra hæc sentire ac prædicare præsumpsero: subiaceam Canonum seueritati. Lecto & perlecto sponte subscripsi.

Ioan. 3. Psal. 23. Act. 10.

Galat 3.

Hæreticus est qui ab Ecclesia Romana dissentit.

Palinodia Berengarij Diaconi Andegauensis.

Papa Nicolaus.

Cum ergo venisses Romam, fretus ijs qui plus impenpensis à te beneficijs, quam ratione à te audita opem tibi promiserant, non ausus defensare quod antea senseras, postulasti Nicolaum Pontificem eiúsq; concilium quatenus fidem quam teneri oporteret verbis tibi traderet, scriptura firmaret. Iniuncta est huius rei cura Humberto Episcopo. Itaque verba fidei superius comprehensa scripsit, recitauit, assensu omnium ad legendum & confitendum tibi tradidit. Tu verò acquiescens accepisti, legisti, confessus es, te ita credere iureiurando confirmasti, tandē manu propria subscripsisti. Nicolaus Papa gaudens de conuersione tua, iusiurandū tuum scriptum misit per vrbes Italiæ, Galliæ, Germaniæ, & ad quæcumque loca fama tuæ prauitatis antea potuit peruenire: vt sicut Ecclesiæ scandalizatæ prius dolebant de te auerso atque aduerso: ita postea gauderent, gratiásque Deo agerent de reuerso atque conuerso. Cur ergo scriptum hoc magis ascribis Humberto Episcopo quàm tibi? quàm Nicolao Pontifici? quàm eius concilio? quàm denique omnibus Ecclesijs quæ id cum debita reuerentia susceperunt, & pro conuersione tua Deo gratias retulerunt? Cur inquam, nisi quia facilius persuades imperitis potuisse vnum hominem errare, quàm tot personas, tot Ecclesias? Tibi verò si ascripsisses, cum ipsum destruere moliatis: periurum te esse videreris astruere. Sed iam qualibet redarguis, videamus. BERENG. Apparet quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. LANFRANC. Hoc rectissime in te retorqueri potest. Lucet namque lux fidei in tenebris huius mundi, quantum per speculum & ænigm. reuelante Deo possumus contueri. Verum hanc lucem tenebrosa mens tua nequit comprehēdere, despectis cæteris putans se solam sapientem esse, euanescens in cogitationibus suis stulta facta apud Deum. BERENG. Quia veritatis inimicus velit nolit veritatem asserit. LANFR. Parum videris attendere quid dicas, tantum vt seruum Dei illatis opprobrijs in contemptum adducas. Assertorem veritatis tam volentem quàm nolentem, inimicum pariter constituis veritatis. Quisquis autem veritatem asserit, aut volens, aut nolens id agit, nihil enim medij poterit reperiri. Omnis igitur assertor veritatis, te authore inimicus est veritatis. Sed absit. Ipsa namq; veritas assertores suos plurimum distanti nomine in Euangelio vocat, dicens: Iam non dicam vos seruos sed amicos meos. Et alibi: Vos amici mei estis. Falsum est ergo assertorem veritatis tam volentem quàm nolentem, inimicum constituere veritatis. BERENGAR. Quia sicut Goliath proprio Burgundus ense deperit. LANFRANC. Tui moris est alios deprimere, te efferre, & te iactare, de te magna sentire. Te quidem Dauid, Humbertum verò Goliath appellas. Equidē rectius te nominasses Goliath: quia homo arrogantissimus es, & ea sentis, scribis, & loqueris, quibus tu ipse velut ense proprio iuguleris: Illum verò Dauid, qui humiliter vixit, humiliter docuit, membrum Ecclesiæ pugnans pro Ecclesia, assumens scutum fidei, & gladiū spiritus, quod est verbum Dei. BERENG. Erat autem Burgundus in sententia, imò vęcordia vulgi, Paschasij atque Lanfranci: minimè superesse in altari post consecrationem, substantiam panis & vini. LANFRANC. Tempore sancti Leonis Papæ delata est hæresis tua ad Apostolicam sedem. Qui cum synodo præsideret, ac resideret secum non parua multitudo Episcoporum, Abbatum, diuersique ordinis à diuersis regionibus religiosarum personarum: iussum est in omnium audientia recitari quas mihi de corpore & sanguine Domini literas transmisisti. Portitor quippe earum legatus tuus me in Normannia non reperto, tradidit eas quibusdam clericis. Quas cum legissent, & contra vsitatissimam Ecclesiæ fidem scriptas animaduertissent: zelo Dei accensi, quibusdam ad legendum eas porrexerunt, plurimis earum sententias verbis exposuerunt. Itaque factum est, vt non deterior de te quàm de me fuerit orta suspicio, ad quē videlicet tales literas destinaueris: putantibus multis me fouere ac fauere quæ à te dicerentur, vel gratia qua te diligerem, vel fide qua reuera ita esse indubitanter tenerem. Igitur cum à quodam Remensi clerico Romam perlatas recitator legeret, intellecto quòd Ioannem Scotum extolleres, Paschasium damnares, cōmuni de Eucharistia fidei aduersa sentires: promulgata est in te damnationis sententia, priuans te communione sanctæ Ecclesiæ, quam tu priuare sancta

Ioan. 1.

Ioan. 15. Ibidem.

Ephes. 6.

Ioannes Scotus.

eius communione satagebas. Post hæc præcepit Papa vt ego surgerem, praui rumoris à me maculā abstergerem, fidem meam exponerem, expositam plus sacris authoritatibus quàm argumentis probarem. Itaq; surrexi, quod sensi dixi, quod dixi probaui, quod probaui omnibus placuit, nulli displicuit. Dehinc declarata est synodus Vercellensis, quæ tunc proximo Septembri eodem præsidente Pontifice est celebrata Vercellis: Ad quam vocatus non venisti. Ego verò præcepto ac precibus præfati Pontificis vsque ad ipsam synodum secum remansi. In qua in audientia omnium qui de diuersis huius mundi partibus illuc conuenerant, Ioannis Scoti liber de Eucharistia lectus est, ac damnatus, sententia tua exposita ac damnata: fides sanctæ Ecclesiæ, quam ego teneo ac tenendam astruo, audita, & cōcordi omnium assensu confirmata. Duo clerici qui legatos tuos te esse dixerūt, volentes te defendere, in primo statim aditu defecerunt & capti sunt. Ab hac sententia nunquam discessit S. Leo in omnibus suis cōcilijs, seu quibus ipse præsentiam suam exhibuit, seu quæ per legatos suos in diuersis prouincijs congregari instituit. Quæ sententia non effugit successorem quoque suum fœlicis memoriæ Papam Victorem. Sed quicquid de hac re seu cæteris ipse statuit, statuive præcepit: hoc etiam iste sua atque omnium conciliorum suorum athoritate firmauit. Denique in concilio Turonensi, cui ipsius interfuere ac præfuere legati, data est tibi optio defendendi partem tuam. Quam cum defendendam suscipere non auderes: confessus coram omnibus communem Ecclesiæ fidem, iurasti te ab illa hora ita crediturum, sicut in Romano concilio te iurasse est superius comprehensum. Porrò quid de hac re tempore Nicolai gestum sit, breuiter supra reseruaui. Digrediendo autem hæc ideo dixi, quia dixisti: Erat autem Burgundus in sententia vulgi, Paschasij atq; Lanfranci. Nam cum catholica Ecclesia diuidatur in clericalem ordinem, atque laicalem: clericalis verò ordo consistat in Episcopis, ac reliquis Christi sacerdotibus, alijsque diuersarum dignitatum Ecclesiasticis personis, hos autem omnes præter paucissimos schismaticos hanc fidem tenere manifestissimum sit: rectius dixisses; Erat autem Burgundus in sententia catholicæ Ecclesiæ, sed non in mea meorúmque sequacium: qui maluimus nos ab ea superbè separare, & contra eam ad nostram perniciem scisma facere, quam humiliter membra eius esse, & communem cum ea fidem salubriter retinere. Hoc reuera dixisses, si amator veritatis & seruator iustitiæ extitisses: si abiecto inanis gloriæ appetitu, peccata tua confiteri quam tueri maluisses. Quòd verò sentētiam, qua panem in veram Christi carnem, & vinum in verum Christi sanguinem conuerti credimus, væcordiam nominas: de hac re oportunius tunc tibi respondebo, cum fidem hanc authore Deo diuinis authoritatibus & manifestis rationibus veram esse monstrauero. Porrò autem quod dicis: Erat autem Burgundus in sententia vulgi, Paschasij, atq; Lanfranci: me etiam cum vulgo deputas? Certissimum habeto tu, indubitantérque credant amici mei, atque Ecclesia Christi: quia si etiam deesset mihi authoritas atque ratio, quibus fidem meam tueri possem, mallem tamen cum vulgo esse rusticus & idiota catholicus: quàm tecum existere curialis atque facetus hæreticus. Sed si Dominus Deus te atque me in audientia sancti concilij dignaretur coniungere: de pietate eius confido, quia mutares verba, mutares sententiā. Berengarivs. Quam sententiam superioribus suis verbis ille ipse deiecit, nec attendit. Lanfranc. Dum insatiabili odio illum insequeris, teipsum turpiter infamare minime erubescis. Quisquis enim contraria iurat, necesse est in alterutro periurij crimen incurrat. Ergo cum verba ad iurandum tibi tradita inter se contraria esse astruas: manifesta voce periurum te esse impudenter proclamas. O infelix homo, ô miserrima anima: cur te credere iurabas quæ tantopere inter se dissidere intelligebas? Nonne præstabat, si veram fidem te habere putabas, vitam honesta morte finire: quam periurium facere, perfidiam iurare, fidem abiurare? Sed absit vt scriptura sancti concilij aliqua inter se contrarietatis oppositione dissideat: si remoto calumniandi studio diligens lector ad intelligendum curam impendat. Et hoc posterius parebit.

Synodus Vercellensis.

In Ecclesia catholica duo sunt hominum ordines.

Berengar. Qui enim dicit, panis & vinum altaris solummodo sunt sacramenta, vel panis & vinum altaris solummodo sunt verum corpus Christi & sanguis: modis omnibus panem & vinum superesse constituit.

Lanfranc. Nihil horum Romana synodus credendum esse decreuit: nec Humbertus Episcopus ad confitendum vel iurandum, horum tibi aliquid tradidit. Prior quidem sentētia per quam dicitur, panis & vinum altaris solummodo sacramenta sunt: tua est, tuorúmque sequacium. Posterior verò quæ enunciat, panis & vinum altaris solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis: nullius hominum est. Nam & tu veritatem carnis & sanguinis negas, & Ecclesia Christi sic panem in carnem, vinum credit conuerti in sanguinem: vt tamen salubriter credat, & veraciter recognoscat Sacramentum esse Dominicæ passionis, diuinæ propitiationis, concordiæ & vnitatis, postremò assumptæ de Virgine carnis & sanguinis, singula suis distinctisq; modis, de quibus suo loco ac tempore euidentius differetur. In præsentia tantum suscepi ostendere verba Romani concilij, quæ te seruaturum iureiurando firmasti, nulla à se inuicem contrarietate differre. Arguentibus enim te amicis ac necessarijs tuis, quòd aut non seruanda iurare non debueris, aut iurata seruare: infamare soles Nicolaum Pontificem, reliquósque patres Romani concilij videlicet quod docentes ac scribentes contraria, tui fuerint causa periurij. Id quoque in hoc opusculo, quod destruendum suscepi, vbique ferè laboras efficere. Propterea conferenda sunt verba tua verbis eorum. Nicolaus Papa comperiens te docere panem vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentijs remanere: concessa tibi, sicut superius dictum est, respondendi licentia, cum non auderes pro tuæ partis defensione, aliquid respondere: pietate motus ad preces tuas præcepit tradi scripturam tibi, quam superius posui. Eius principium hoc erat: Ego Berengarius anathematizo eam hæresim de qua hactenus infamatus sum, quæ astruere conatur panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse. Rectissime id quidem & ipse præcepit, & synodus assensit, & tu executus es, si non labio doloso in corde & corde locutus fuisses: si ad pristinum vomitum, & ad volutabrum luti infeliciter periurus postea nō redijsses. Sacrorum namque canonum authoritate instruimur, vt nemo ab hæresi reuertens, Ecclesiasticæ communionis particeps esse permittatur, quo adusq; peruersum dogma vinculo anathematis damnare compellatur. Verum in his verbis nec verba tua superius posita, nec eorum sententias quisquam poterit inuenire. Vnde apparet peruersorem ac subuersorem te esse diuinarum literarum: & ex deprauatis fictisque sententijs erroris nebulas spargere imperitis: falsumque esse quod ex falso principio constiterit emanare.

Panis quomodo in corpus mutetur.

Haeretici qualiter recipiantur in communionem.

Bereng. Sicut enim qui dicit, Christus est summus angularis lapis, Christum non aufert, sed Christum esse omnino constituit: ita qui dicit, panis altaris solummodo est sacramentum: vel, panis altaris solummodo est verum corpus Christi, panem in altari esse non negat, panem & vinum esse confirmat in mensa Dominica. Lanfr. Verum annecteres, si ignarus veritatis priorē propositionis partem quisquam statueret, nisi fortè figurato locutionis modo verbum illud proferret. Solemus enim aliquas res, illarum rerum ex quibus efficiuntur, nominibus appellare: quamuis in aliam naturam translatæ iam non possent esse illud quod fuit res illæ ex quibus probantur effectæ, sicut B. Augustinus in extremo Psalmorum explanationis opere, crystallum vocat niuem multorum annorum duratam tempore,

Berengarij propositio marginatum. *Isa. 28.* *Ephes. 2.*

In Psal. 147.

pore & serie sæculorum: cum nix sit liquida & humida, crystalli verò natura existat dura & sicca. Ac per hoc cum ram diuersæ naturæ sint in vtrisque, non rectè quis crystallum niuem vocauerit: nisi eo locutionis modo quo res effecta, materiali solet nomine appellari. Et creator ex terra creato primo homini in Genesi dicit: Terra es, & in terram ibis. Quasi diceret: Quia factus es ex terra: quandoque fies terra, & reuerteris in terram. Veruntamen vt dixi, has sententias nemo catholicus recipit, Christiana eos religio non admittit. Nam priorem tuam esse tantum, tuæque sectæ, nemo est qui ambigat: Posteriorem verò neque tu recipis, qui carnis & sanguinis negator existis: neque nos qui sic vtrumque fatemur, vt tamen multarum & excelsarum rerum figuram, ac sacramentum esse minimè abnegemus. Porrò similitudo quam de Domino Iesu Christo & lapide angulari posuisti, te impedit, nos expedit. Sicut enim qui dicit, Christus est lapis angularis, non reuera Christum lapidem esse constituit, sed propter aliquam similitudinem quam ad seinuicem gerunt, tale ei nomen imponit: eodem modo cum diuina pagina corpus Domini panem vocat, sacrata ac mystica locutione id agit, seu quoniam ex pane conficitur, eiusque nonnullas retinet qualitates, seu quia animam incomprehensibiliter pascendo satiat, eique æternæ vitæ substantiam subministrat: vel quòd corpus est Filij Dei, qui est panis Angelorum, & in quem, sicut ait princeps Apostolorum, desiderant Angeli prospicere: seu aliquo alio modo, qui à doctoribus comprehendi potest, à nobis non potest. BERENGARIVS. Non enim constare poterit affirmatio omnis, parte subruta, & hoc sicut dicit Beatus Augustinus in libro de doctrina Christiana, in ipsa æternitatis veritate quæ Deus est, indissolubiliter constant. LANFRANCVS. Relictis sacris authoritatibus ad dialecticam confugium facis. Et quidem de mysterio fidei auditurus ac responsurus quæ ad rem debeant pertinere: mallem audire ac respondere sacras authoritates, quàm dialecticas rationes. Verum contra hæc quoque nostri erit studij respondere: ne ipsius artis inopia, me putes in hac tibi parte deesse. Fortasse iactantiâ quibusdam videbitur, & ostentationi magis quam necessitati deputabitur. Sed testis mihi Deus est, & conscientia mea, quia in tractatu diuinarum litterarum nec proponere, nec ad proposita respondere cuperem dialecticas quæstiones, vel earum solutiones. Et si quando materia disputandi talis est, vt huius artis regulis valeat enucleatius explicari, inquantum possum per æquipollentias propositionum tego artem, ne videar magis arte quàm veritate, sanctorumque Patrum authoritate confidere. Quamuis beatus Augustinus in quibusdam suis scriptis, & maxime in libro de Doctrina Christiana hanc disciplinam amplissime laudet: & ad omnia quæ in sacris literis vestigantur, plurimum valere confirmet. Denique contra Fœlicianum hæreticum Arrianum contendens, ita hac arte eum conclusit, vt ipse hæreticus non valens ferre locorum ac syllogismorum implicas atque implicantes connexiones, publica voce exclamaret, dicens: Aristotelica mecum subtilitate contendis, & omnia quæ à me dicuntur torrentis more præcipitas. Igitur superius volens astruere, panem vinúmque altaris inter sacrandum, essentialiter non mutari, duo quidem pro argumentorum locis assumpsisti: quorum vnum tantummodo esse tuum, alterum nullius hominum manifestis rationibus approbaui. In qua re magno vitio rem prædictam effecisti. Nam quod tuum erat, quæstio erat. Ex eo quippe quærimus: id opprimere atque euertere omni argumentorum mole atque impulsu satagimus. Porrò nulla quæstio locus esse poterit argumenti. Argumenti quippe locum necesse est aut per se esse certum, aut certis rationibus approbatum. Quod ergo tantummodo tuum erat, ad probandam rem dubiam assumi minimè oportebat. Reliquum verò quòd nullius hominum esse constitit, ne id quidem dubiæ rei fidem facere aliqua ratione oportuit. Quis enim certum esse, aut certum fieri posse arbitretur, quod omnes negant, nullus confitetur? Igitur ne id quidem ad argumentum sumi, rationis fuit. Male ergo vtrumque posuisti. His duobus vitiosissimis principijs totam argumentationem tuam identidem repetendo ad finem vsque contexis: ac propterea necesse est vitiosum, nec concedendum esse quicquid ex vitiosis nec concessis principijs constiterit emanare. Adhuc alio argumento probare contendis, panem vinumque post consecrationem in principalibus permanere essentijs, dicens: Non enim constare poterit affirmatio omnis, parte subruta. Ad cuius rei probationem non oportuit inferri particularem negatiuam, qua de præsenti quæstione nihil colligitur: sed vniuersalem potius per quam enuntiatur, nulla affimatio constare poterit parte subruta. Age ergo, sit particularis negatio tua: Non omnis affirmatio constare poterit parte subruta. Rursus assumptio tua: Panis & vinum altaris solummodo sunt sacramentum: vel panis & vinum altaris solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis, vtrumque affirmatio est. His duabus particularibus præcedentibus, poterisne regulariter concludere parte subruta ea non posse constare? Absit. In nulla quippe syllogismorum figura, præcedentibus duabus particularibus consequenter infertur conclusio vlla. Male igitur eam collocasti. Illud verò perfunctoriè non est prætereundum, quòd præfatæ præpositionis tuæ veritatem in ipsa æternitatis veritate quæ Deus est, indissolubiliter constare perhibuisti: idque beati Augustini de Doctrina Christiana, authoritate firmasti. Et quidem propositio ipsa veræque propositionis in suo loco posita vim obtineret: sed tu malè & inefficaciter eam posuisti. Nec eius magis quam omnium tam rerum, quàm aliarum propositionum veritas apud veritatem omnia scientis ac præscientis Dei æternaliter constat, qui & res ipsas in principalibus ac secundis essentijs condidit, easque tam verarum, quam falsarum propositionum causas esse disposuit. Veruntamen in opere de Doctrina Christiana, nec huius propositionis, nec alicuius eius similis beatus Augustinus aliquo in loco mentionem facit: quòd facile quiuis scire poterit, si curet ipsum librum legere si nunquam legit: vel relegere si fortasse iam legit. In qua te vehementer miror siue errorem, siue stultitiam tuam. Errorem quidē, si prolata testimonia in sacris codicibus aut aliter esse, aut penitus non esse ignoras. Stultitiam verò, si ita cæteros væcordes æstimas, vt dictis tuis contra antiquam Ecclesiæ fidem protinus credant, eaque velut sacrosancta indiscussa prætereant. BERENGAR. Est autem affirmatio notissimis partibus suis constans, prædicato & subiecto, quæ ita enuntiat: Panis & vinum quæ in altari ponuntur sunt solummodo Sacramenta. Nihilominus quæ ita enuntiat: Panis & vinum quæ ponuntur in altari, post consecrationem solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis. LANFRANC. Eadem te repetere minimè pudet: propterea quæ paulò ante posui, me etiam replicare oportet. Priorem sententiam tantummodo esse tuam, posteriorem verò nullius esse hominum superius dixi, & ita esse documentis clarioribus approbaui. Nam & tu carnē & sanguinem negas, in solo Sacramento rem totam constituens: & nos Sacramentum fatemur, & tamen vtriusque veritatem fideliter & veraciter confitemur. Quòd verò dialectica verba affirmationem, prædicatum, subiectum, cæteraque in hunc modum tractatui tantę rei laboras inserere: propter nil aliud videris id facere, nisi vt hac occasione peritum te disputandi imperitis valeas suadere. Nam & tu sine his nominibus, quod moliris non impariter possis asserere: & nos quæ à te dicerentur, sacris solummodo possemus testimonijs abolere. BERENG. Susceperat autem Burgundus negare panem & vinum in mensa Dominica superesse. Hoc minimè negat: imò omnino panem & vinum esse confirmat in mensa Dominica.

Genes. 3. d

1. Petr. 1.

Authoritatibus Dialecticę disputat.

Dialectica usus.

Feliciani vox.

Quæstionequit esse locus argumenti.

Ex puris particularibus non concluditur.

Cur tam Dialectice disputet Berengarius.

Lanfranc. Membrum Ecclesiæ ab Ecclesia discrepare nec potuit, nec debuit. Confitetur enim Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem & vinum ad sacrandum proponi in altari: sed inter sacrandum incomprehensibiliter & ineffabiliter in substantiam carnis & sanguinis cōmutari. Quod suo loco opitulante eo, de cuius sacratissimo corpore loquimur, diuersis diuersorum, patrum testimonijs ita esse, nec aliter posse esse monstrabitur. Non tamen panem negat, imò cōfirmat. Sed panem qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo: panem, quem Ambrosius & Augustinus iisdem verbis vocant ἐπιούσιον, id est, supersubstantialem: quia caro Christi omnibus creatis substātijs maior existit, omnes creaturas excellentissima dignitate præcellit. Vinum quoque non qualecumque, sed quod hominum, non quidē omnium, sed seruorum Dei corda lætificat, quod animas inebriat, & à peccatis purgat. Bereng. Dum ita enunciat: Panis & vinum quæ ponuntur in altari, post consecrationem solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis.

Sap. 1. Lanfranc. Dixit quidam spiritus Dei plenus: Os quod mentitur, occidit animam. Hanc timendam sententiam si timeres, falsam seruo Dei calumniam non imponeres. Cætera namque dixit, at verbum hoc solummodo, nequaquam posuit. Quicquid igitur ex mendacio te mendaciter adstruere colligitur, quicquid infertur: necessariò totum dispergitur, infirmatur, cassātur. De quo quia in anterioribus iam satis ei, plura hic dicere transiturus ad alia supersedi. Berengarius. Per consecrationem altaris fiunt panis & vinum Sacramentum religionis: non vt desinant esse quæ erant, sed vt sint quæ erant, & in aliud commutentur, quod dicit beatus Ambrosius in libro de Sacramentis. (Berengarius D. Ambrosium testem citat.) Lanfr. O mentem amentem, ô hominem impudenter mentientem, ô puniendam temeritatem: Ambrosium accire testem præsumis, quòd panis & vinum altaris per consecrationem non desinunt esse quod erant, sed commutantur in aliud quod non erant. Et quidem si de sacramentis seu cæteris de quibus Ambrosius scripsit, omnes reuoluas libros quos Ecclesia in vsu nunc habet, tale quid ab Ambrosio dictum, taliterq; expositū nusquam reperire valebis. Quòd si dixisset, præclarissimæ famæ suæ plurimum detraxisset, sibiipsi contrarius extitisset, rem incredibilem credendam esse constituisset. Quis enim compos sui credat rem aliquam conuerti in aliam: nec tamen in ea parte desinere esse quod erat? Sed veritas ipsa, quæ Deus est, procul semper auertat, vt testis veritatis contra veritatem testis existat. (Cap. 9.) Accipe potius quid in libro de mysterijs siue initiandis dicat. Volens enim discrepantiam ostendere inter Manna Iudæorum, & Sacrificium Christianorum, per hoc videlicet quòd illud vmbra & figura erat, hoc verò lux & veritas: illud è cœlo, hoc corpus Domini cœlorum: ne tantam elementorum in tantarum rerum conuersionem mens credere humana refugeret, subiunxit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Panem vinumque à natura formari nullus est qui ambigat, nemo qui nesciat. De quorum vera in verum corpus Domini conconuersione non oportere dubitari manifestis ostendit exemplis, congruis per similia asserit argumentis: narrans in primis Moysi virgam in serpentem versam, deinde serpentem in virgam, post hæc aquas in sanguinem mutatas, dehinc sanguinem remeasse in aquas, pluraque in hunc modum. (Exod 6. & 7.) Ad vltimum præmisso illo magno ac singulari miraculo de partu Virginis, inquit: & hoc quod conficimus corpus ex Virgine est. Et ne naturam potentiæ diuinæ præponeres, quasi non possit Deus cuiuslibet rei mutare naturam, occurrit, dicens: Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? (Lib. 6. de sacra.) Sextum quoque de Sacramentis librum in quo opere

A præfatum mendacium cum dixisse mendaciter affirmasti, sic incipit: Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia Patris: ita vera caro eius est quam accipimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Paucissima de multis me dixisse sufficiat, vt lectores tuarum atque mearum sententiarum perspicaciter agnoscant, qua fraude singis non inuenta, qua astutia deprauas inuenta, qua peruicacia in aliud detorquere conaris quæcumque relinquis illæsa. Cui nequitiæ nulla ferè hæreticorum prauitas à tempore Luciani & Ischij similis extitit: quorum vterque Propheticas & Euangelicas atque Apostolicas scripturas ad suæ causæ commodum deprauauit. (Lucianus Ischius.) Quæque hæresis sacras quidem litteras male intellexit: sed

B tamen sine vlla euersione vel peruersione in suo eas statu manere permisit. In quarto verò de Sacramentis sermone, cum præfatus doctor satageret approbare, non esse mirandum, si ea quæ sunt diuina potentia in aliud transeant, propterea quòd ipso quoque iubente, omnia ex nihilo facta substant, subiunxit: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quantò magis operatorius est vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? (Cap. 4. eiusd. libri.) Esse quidem secundum visibilem speciem testatur quæ erant, commutari verò secundum interiorem essentiam in naturam illarum rerum quæ antea non erant. Hoc modo ante & post ipsemet exponit diuersis quidem verbis, sed non aduersis sententijs. Atque arbitror hinc te assumpsisse quod superius intulisti: quodque tolerabiliter dictum intolerabiliter

C exposuisti. In quibusdam tamen codicibus præfata sententia verbis alijs inuenitur, hoc modo: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt quæ erant in aliud commutentur? Quæ litteratura plurimum in sententia concordat cum ea, quæ in libro ab eodem de mysterijs siue initiandis edito in hæc verba reperitur: Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod nō erat: non potest, ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? (Cap. 9.) Berengarius. Sacrificiumque Ecclesiæ duobus constat, duobus conficitur, visibili Sacramento, & re Sacramenti. Quæ tamen res, id est Christi corpus, si esset præ oculis, visibilis esset: sed eleuata in cœlum, sedénsque ad dexteram patris, vsque in tempora restitutionis omnium, quod scribit Apostolus Petrus, cœlo

D deuocari non poterit, sicut Christi persona constat Deo & homine. Lanfranc. Cayphas cùm esset Pontifex anni illius, verum de Saluatore nesciens prophetauit, (Ioan. 11.) dicens expedire magis pro mundo mori vnum hominem, quàm totius mundi perire omnem hominem. Verum quidem dixit: verumtamen quò eius verbum vergeret, ignorauit. Sic & tu volens loqui contra causam nostram, manifestè quam defendēdam suscepimus, asseris partem nostram. Hoc est namque quod dicimus, hoc modis omnibus contra te ac sequaces tuos approbare contendimus: sacrificium scilicet Ecclesiæ duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Domini Iesu Christi carne & sanguine: Sacramento, & re Sacramenti. Quæ res, vt verbis tuis

E vtar, est corpus Christi, sicut Christi persona te quoque authore constat, & conficitur Deo & homine, cum ipse Christus sit verus Deus & verus homo: quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem, te etiam teste, sacrificium Ecclesiæ Sacramento & re Sacramenti, id est corpore Christi. (Sacrificium Ecclesiæ.) Est igitur Sacramentum & res Sacramenti, id est, corpus Christi, Christus tamen resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur: (Rom. 6.) sed sicut dicit Andreas Apostolus, cùm verè in terris carnes eius sint comestæ, & verè sanguis eius sit bibitus, ipse tamen vsque in tempora restitutionis omnium in cœlestibus ad dexteram patris integer semper perseuerat & viuus. (D. Andreæ testimonium corporis.) Si quęris modum quo id fieri possit, breuiter

breuiter ad præsens respondeo; Mysterium est fidei: credi salubriter potest, vestigari vtiliter non potest. BERENGARIVS. Vnde B. Augustinus in Euangelio: Quando Christus manducatur, vita manducatur: Nec quando manducamus, partes de illo facimus. LANFR. Beatus Augustinus in Euangelio nihil dixit, quia aliquid in Euangelio dixisse aliquem nusquam legitur, præter Dominum & Euangelistas, easque personas quæ pro qualitate rerum, & euentu temporum loqui in Euangelio à scriptoribus Euangelij perhibentur. Scripsit verò prolixum opus, historialiter exponendo Euangelium Domini secundum Ioannem: in quo opere præfata sententia reperitur quam nos deuote suscipimus, & debita reuerentia honoramus, quia pro nobis facit, & veritati consonat, vbi ait: Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Nec quando mãducamus, partes de illo fecimus. Absit enim vt sic intelligamus manducari Christum, quemadmodum intellexerunt illi, qui cùm audirent dicentem Dominum: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: continuo responderunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Putauerunt namque, sicut præfatus author multis in locis dicit, quòd in terris degentem Dominum in frusta essent concisuri, & sic carnes eius aut elixas in lebetibus, aut assas in verubus essent comesturi: aut si hoc nollent, non possent esse eius discipuli. Propterea elegerunt abire, & iam amplius cum eo non ire. Procul auertat Deus ab Ecclesia sua talem sententiam. Sic nempe in terris immolatum Christum manducamus & bibimus, vt in cœlestibus ad dexteram Patris integer semper perseueret & viuus. BERENGAR. Vnde beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei, Sacramentum est sacrum signum. Signum diffinit in libro de doctrinà Christiana. Signum est res præter speciẽ quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire. LANFRANC. Et nos Sacramentum de quo agimus, sacrum esse signum credimus, & credendum suademus. Quo signo præter speciem, quæ se oculis intuentium ingerit, longe aliud valdeque diuersum in cogitationem salubriter intelligentium venit. Quid autem illud sit, seu potius quæ illa sunt, breuiter superius memoraui, latius paulò post commemoraturus. Verumtamen beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei non ita abrupte, vt tu dicis, Sacramẽtum, sacrum esse signum diffiniuit. Nihil verò eo in loco de corpore & sanguine Domini loquebatur, sed tractans de ritu Iudaicorum Sacrificiorum, quo per sacrificia quæ videretur, res inuisibiles per quas humanæ * societati ad diligendum Dominum proximumque consulitur, significarentur, paucis approbatam sententiam conclusit, dicens: Sacrificium ergo visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum est. Quid verò visibile, quid inuisibile sacrificium vocauerit, post aliqua his verbis exponit: Non vult ergo Deus sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Et paulò post: Porrò autem misericordia verum sacrificium est. BERENG. Augustinus in epistola ad Bonifacium Episcopum: Si Sacramenta rerum quarum Sacramenta sunt, similitudinem non haberent, omnino Sacramenta non essent. Idem de cathechizandis rudibus: Signacula quidem rerum diuinarum sunt visibilia, sed res inuisibiles in eis honorantur: nec si habenda est species benedictione sanctificata: quemadmodum habetur in vsu quolibet. LANFRANC. Hoc ignorare quisquam nequit, quicumque vel tenuem sacris litteris operam impendit. Sacramenta, enim illarum rerum quarum Sacramenta sunt semper similitudinem gerunt: sicut in Sacramento de quo hæc quæstio ventilatur, dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur: quid aliud quàm Dominici corporis in cruce immolatio, eiúsque sanguinis de latere effusio designatur. Alioquin Sacramentum non esset: si tamen Sacramenti nomen eo intelligatur modo quo nunc intelligimus & intelligi à lectoribus seu auditoribus æstimamus. Dicitur namque Sacramentum etiam iusiurandum, non quòd rei cuiuspiam similitudinem habeat: sed quia supra res sacras, alicuius rei confirmatio vel abnegatio fiat. Vnde beatus Gregorius in epistola ad Iustinum: At beati, inquit, Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus Sacramenta præbere. Dicitur quoque Sacramentum alicuius rei sacræ sicut argumentum dubiæ rei, approbatio, fulcimentum, casuræ rei substentatio. Illud verò quòd ex libro de cathechizandis rudibus assumpsisti, asserens in rebus visibilibus res inuisibiles honorandas, nec sic habendam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum non sanctificatam: quid tuæ parti prosit planè non video. Imò magis videtur tuam oppugnare sententiam, nostræ ferre subsidium. Nos etenim in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est Christi carnem & sanguinem honoramus. Nec similiter pendimus has duas species, ex quibus consecratur Dominicum corpus, quemadmodum ante consecrationem pendebamus: cùm fideliter fateamur, ante consecrationem esse panem vinumque, id est eas res quas natura formauit: inter sacrandum verò conuerti in Christi carnem & sanguinem, quas vtrasque res benedictio consecrauit. Quamuis beatus Augustinus in eo libro non magis loquebatur de hoc Sacramento, quam de cæteris, quæ Christiana consuetudine exerceri iubentur, & solenniter exercentur: instruens Diaconum quẽdam Carthaginensis Ecclesiæ, qualiter ipsum quoq; rudes de his & de cæteris oporteret instruere. BERENG. Vnde beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium: Sicut, inquit, Sacramentum corporis Christi secundum quendam modum corpus Christi est, Sacramentum verò sanguinis Christi secundum quendam modum sanguis Christi est, ita Sacramentum fidei fides est. LANFRANC. Sacramentum corporis Christi, quantum ad id spectat quòd in cruce immolatus est ipse Dominus Christus, caro eius est, quam forma panis opertam in Sacramento accipimus, & sanguis eius quem sub vini specie ac sapore potamus: caro videlicet carnis, & sanguis Sacramentum est sanguinis: carne & sanguine vtroque inuisibili, intelligibili, spirituali significatur, redemptoris corpus visibile, palpabile, manifestè plenum gratiâ omnium virtutum, & diuina maiestate. Quorum alterum quidem dum frangitur, & in populi salutem diuiditur alterum verò effusum de calice ab ore fidelium sumitur: mors eius in cruce, & sanguinis eius de latere emanatio figuratur. Vtrumque beatus Gregorius & solerter attendit, & enucleatè in quarto Dialogorum libro ita exponit, dicens: Eius quippe caro ibi sumitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Pensandum ergo est quale sit hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra mortem vnigeniti Filij semper imitatur. Imitatur, dixit, non operatur: quia resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, caro ergo & sanguis, quibus ad impetrandam pro peccatis nostris Dei misericordiam quotidie alimur, Christi corpus ac sanguis vocantur: non solùm quia essentialiter idem sunt, qualitatibus plurimum discrepantes, verum etiam eo locutionis modo quo res significans, significatæ rei solet vocabulo nuncupati. Nec iustè quisquam mouebitur, si eadem caro, idemque sanguis sui ipsorum Sacramenta existant, secundum aliud atque aliud accepta: cùm ipse Dominus Iesus post resurrectionem suam sui ipsius diuersa temporum ratione typum gesserit & figuram. Apparens enim duobus discipulis, locutúsque eis quantum satis esse iudicauit, dum finxit se longius ire, sicut beatus Augustinus dicit, significauit se post paucos dies in cœlum ascensurum esse. Quod iter longè remotum est à communi hominum vita, quæ in ipsis duobus Discipulis euidentissime figurata est. Christus ergo Christi est Sacramentum: longius videlicet ire se fin-

Credi quidem vtiliter possit, quæri non possunt.

Ioan. 6.

Ibidem.

Sacramentum quid sit.

* saluti

Berengarius testem suæ hæresis D. Augustinum citat.

Sacramentum quid significet.

Augustini verba.

August.

Rom. 6.

Luc. vlt.

Christus Christi Sacramentum.

gens, longius suo tempore ascendentis in cœlum. Idem eiusdem, nec tamen vbiquequaque eiusdem. Verus namque Deus, & verus homo, & fingens, & ascendens. Verumtamen aliud est figmentum terreni itineris, aliud in cœlum veritas ascendentis. Nec aliquis ita desipuerit, vt propterea abnegare præsumat fingentem se longius ire, esse verum Christum: quia ipso figmento longioris itineris, significauit verum Christum ascensurum in cœlum. Porrò Sacramenti fidei in ipsa ad Bonifacium Epistola beatus Augustinus baptismum vocat. Verus autem baptismus constat non tam ablutione corporis, quàm fide cordis: quemadmodum Apostolica doctrina tradit, dicens: Fide mundans corda eorum. Et alibi: Sic & vos saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum. Alterum tamen significatur per alterum. Nam per ablutionem quæ corporis extrinsecus adhibetur, purgatio animæ exprimitur, quam fides interior operatur. Vocaturque baptismus fides, secundum eam locutionis formam qua mysterium, eius rei cuius mysterium est, censeri nomine consueuit. Huius rei causa, similitudo est quam in Sacramento & in re Sacramēti reperiri semper necesse est, sicut in baptismo & fide. Vtrumque enim lauat, purgat, purificat: illud carnem, hoc mentem. Sicut ergo cœlestis panis, quæ vera caro Christi est, suo modo vocatur corpus Christi: cum reuera sit Sacramentum corporis Christi, illius videlicet quod visibile, palpabile, mortale in cruce est suspensum, vocaturque ipsa carnis ipsius immolatio, quæ sacerdotis manibus fit Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significante mysterio: sic Sacramentum fidei quod baptisma intelligitur, fides est. BERENGARIVS. beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium: Semel immolatus est Christus in semetipso: & tamen in Sacramento non solum per omnes Paschæ solennitates, sed & omni die populis immolatur. LANFRANC. In seipso semel immolatus est Christus: quia in manifestatione sui corporis, in distinctionem membrorum omnium, verus Deus & verus homo semel tantum in cruce pependit, offerens seipsum patri hostiam viuam, passibilem, mortalem, viuorum ac mortuorum redemptionis efficacem, eorum videlicet quos diuini consilij altitudo redimendos iudicauit, præsciuit, prædestinauit, vocauit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. In Sacramento tamen, quod in huius rei memoriam frequentat Ecclesia, caro Domini quotidie immolatur, diuiditur, comeditur, & sanguis eius de calice, fidelium ore potatur: Vtraque vera, vtraque de Virgine sumpta. Sumitur quidem caro per se, & sanguis per se, non sine certi rationе mysterij: quamuis alio locutionis modo totus Christus manducari dicatur & credatur, scilicet cum vita æterna, quæ ipse est, spirituali desiderio appetitur, cum recordatio mandatorum eius super mel & fauum dulcior in mente habetur, cum fraterna charitas cuius signum hoc Sacramentum gestat, pro Christi amore diligitur, cum dulciter atque salubriter in memoria reconditur, quòd pro salute hominum cōtumelijs sit affectus, cruce suspensus, clauis affixus, lancea vulneratus. Vtraque comestio necessaria, vtraque fructuosa: altera indiget alterius vt boni aliquid operetur: Nam prior si desit, posterior non solùm peccata non purgat, sed etiam auget, & præsumptores iudicat. *Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Porrò posterior sine priore esse non potest, aut non debet. Hinc namque *panis quotidianus* à Domino dicitur, sicut à beato Ambrosio, & sancto Cypriano exponitur. Et in Euangelio legitur: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et sacri canones iubent non habendos inter catholicos, qui Sacramento corporis Christi non communicant, nisi fortè pœnitentium more & Episcopali iudicio pio capitalibus peccatis abstineant. Frustra ergo infers & dicis. Si semel passus est Christus in semetipso: semel etiam in corpore

Act. 5. 1 Petr. 3.

Corpus Christi est Sacramentum corporis Christi.

Epistola ad Bonifac.

Eucharistia charitatis fraternæ symbolū est.

1 Cor. 11.

Luc. 11. Panis quotidianus. Ioan 6.

Pœnitentes, Eucharistia abstinent. Peccata capitalia.

suo, eò quòd corpus suum nullo modo separari potest à
A seipso. Quòd non procedit. Multa quippe sunt in rebus, quæ rerum partibus conuenire non possunt. Nam cum ipse Dominus Iesus verus Deus sit, & verus homo, omnisque homo constet anima rationali & corpore: non tamen anima ipsa, aut ipsum corpus rectè vocabitur homo vel Deus. BERENGARIVS. Consentio, inquit Burgundus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Reuera non sanctam Ecclesiam, experta est veritas ipsa, sed Ecclesiam malignantium, concilium vanitatis: nec Apostolicam, sed sedem satanæ. LANFRANCVS. Non deberes dicere, consentio, inquit Burgundus, sed consentio ego Berengarius. Tua enim hæc verba fuerunt: hæc te credere Sanctum concilium fefellisti, hæc te seruaturum iureiurando firmasti. Venerabilis Humbertus quem exprobrando Burgundum nominas, quasi non possit
B Deus in Burgundia habere seruos suos: nihil aliud fecit, nisi quòd scripturam ipsam præcipiente synodo, manu in manum tibi porrexit. Verùm ô infelix anima, de hæresi ad periurium prius transisti: nunc iterum de periurio ad hæresim remeasti. Propterea *traditus in reprobum sensum*, sanctam Romanam Ecclesiam vocas Ecclesiam malignantium, concilium vanitatis, sedem satanæ. Et hoc impio ore garristi, quod garrisse nemo legitur, non hæreticus, non schismaticus, non falsus aliquis Christianus. Quotquot enim à primordio Christianæ Ecclesiæ Christiani nominis dignitate gloriati sunt, & si aliqui relicto veritatis tramite per deuia erroris incedere maluerunt: sedem tamen sancti Petri Apostoli magnificè honorauerunt, nullámque aduersus eam huiusmodi
C blasphemiam vel dicere, vel scribere præsumpserunt. quod indubitatum habet qui eorum scripta legit, quæ diuersis temporibus, ac diuersis de causis sedes Apostolica ab eis transmissa vel porrecta recepit. Denique ipse Dominus honorificè alloquitur eam in Euangelio suo dicens: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum: & quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Quæ tametsi de pastoribus sanctæ Ecclesiæ dicta esse credantur, & à quibusdam catholicis exponantur: præcipuè tamen de Romana Ecclesia intelligenda esse sacri canones & Pontificum decreta testantur. BERENG. Quis enim aut ratione concipiat, aut per
D miraculum fieri posse concedat, panem frangi in Christi corpore, quod post resurrectionem tota viget incorruptibilitate, & vsque in tempora restitutionis omnium, cœlo manet indeuocabile? LANFRANC. Quonam modo panis efficiatur caro vinumque conuertatur in sanguinem vtriusque essentialiter mutata natura: *iustus qui ex fide viuit*, scrutari argumentis, & concipere ratione non quærit. Mauult enim cœlestibus mysterijs nunc fidem adhibere, vt ad fidei præmia quādoq; valeat peruenire: quam fide omissa in cōprehendendis ijs quæ comprehendi non possunt superuacue laborare, sciens scriptum esse: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessariū, ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis.* Diuina tamen potentia mi-
E rabiliter operante, fieri posse concedo. Nec defuere quibusdam dubitantibus digna miracula, quibus rerum visibilium atque corruptibiliū ablatis tegumentis, sicuti reuera est, apparet corporalibus oculis caro Christi & sanguis: omnipotente Deo misericorditer sanante infirmorum imbecillitatem, & terribiliter damnante atq; euertente omnium hæreticorum detestabilem prauitatem, quorum officiū est, simplicem *infantium atque lactentium*, ex quibus *laudem perficit* Christus, fidem irridere, rationibus omnia velle comprehendere, cum ipsi sint rationis expertes facti, propter arrogantiam & sterilitatem *sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Quòd verò incorruptionē Dominici corporis, & quòd cœlo vsq; in diem iudicij deuocari non possit, fidei nostræ qua ipsum verè à fidelibus

Rom. 1.

Romanæ sedis dignitas.

Matth. 16.

Rom. 1.

Eccles. 3.

Miracula circa Eucharistiam.

Psal. 8. Matth. 21.

Psal. 31.

fidelibus ſuis manducari credimus, quaſi cauſam impoſſibilitatis opponis: profectò fidem noſtram aut non intelligis; aut intellectam male exponendo, ad tuam ipſius perniciem deprauare contendis. Sic enim credimus verè ſalubriterque manducari in terris à digne ſumentibus dominum Ieſum Chriſtum: vt certiſſime teneamus exiſtere eum in cœleſtibus incontaminatum, incorruptum, illæſum. Ineptus ſis ſi propterea dicas Sareptanam viduam non potuiſſe comedere oleum quo plenus erat lecythus ſuus, quia ſacra teſtante hiſtoria, *lecythus olei non eſt imminutus*: cùm eadem ſcriptura dicat, *Abiit & fecit iuxta verbum Heliæ, & comedit ipſe & illa, & domus eius.* Non diſſimili grauaris væcordia, ſi idcirco moliaris aſtruere, non poſſe ali iam Eccleſiam carne & ſanguine redemptoris ſui, quia Apoſtolus dicit: *Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur*: cum ipſe Dominus loquens diſcipulis ſuis teſtetur dicens: *Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic eſt calix ſanguinis mei*, myſterium fidei, *qui pro vobis & pro multis effundetur*: Et, *Panis quem ego dedero, caro mea eſt pro mundi vita.* Et: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ex quibus Domini verbis ortæ ſunt duæ hæreſes antiquis temporibus. Et in hoc quidem conſenſerunt omnes, quòd panis & vinum in veram filij hominis carnem, verumque eius ſanguinem conuerterentur: ſed quis eſſet iſte filius hominis, non omnes eandem ſententiam tenuerunt. Quidam arbitrati ſunt, hunc oportere intelligi quemlibet hominem, ſiue iuſtum, ſiue peccatorem, in cuius carnem ac ſanguinem conuerſa terrena ſubſtantia ſumeretur in remiſſionem peccatorum. Alij arbitrati ſunt non hunc eſſe de turba quemlibet hominem, ſed virum iuſtum, ſanctificatum, à communi hominum vita per ſuæ vitæ celſitudinem ſegregatum, qui templum Dei eſſet, qui diuinam in ſe habitationem veriſſimè poſſideret: in cuius carnem ac ſanguinem commutari poſſe panem, vinumque altaris hæretica pertinacia delirabant. Factum eſt autem hoc paucis annis poſt obitum beati Auguſtini, tempore Celeſtini Papæ, & Cyrilli Alexandrini Epiſcopi: quibus præcipientibus atque annitentibus, indicta ac celebrata eſt ſynodus Epheſina vna de quatuor, quas beatus Gregorius in epiſtola ad Patriarchas fatetur ſe ita ſuſcipere, complecti ac venerari, quemadmodum ſancta quatuor Euangelia Domini noſtri Ieſu Chriſti. In qua ſynodo damnatæ ſunt vtræque ſuperius comprehenſæ letales peſtes: roborata eſt fides, qua credimus panem conuerti in eam carnem quæ in cruce pependit, vinumque in eum ſanguinem, qui dependentis in cruce latere emanauit. Denique ducenti, qui eidem concilio interfuere Epiſcopi, inter cætera de hoc ſacramento ſic ſcripſerant: & Neſtorio Epiſcopo quaſi hæreticorum capiti tranſmiſerunt. Ad benedictiones, inquiunt, myſticas accedimus, & ſanctificamur participes ſancti corporis & precioſi ſanguinis Chriſti omnium noſtrum Redemptoris effecti: Non vt communem carnem percipientes, quod abſit, nec vt viri ſanctificati, & verbo coniuncti ſecundum dignitatis vnitatem, aut ſicut diuinam poſſidentis habitationem, ſed vere viuificatricem, & ipſius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus exiſtens * quia propriæ carni vnitus eſt, viuificatricem eam eſſe profeſſus eſt. Et ideo quamuis dicat ad nos: *Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*: non tamen eam vt hominis vnius ex nobis exiſtimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam ſuam viuificatrix eſſe caro hominis poterit? Sed profitemur verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus eſt & vocatus. Et circa finem concilij: Si quis non confitetur carnem Domini viuificatricem eſſe, & propriam ipſius verbi Dei patris, ſed velut alterius præter ipſum coniuncti eidem per dignitatem, aut quaſi diuinam habentis habitationem, ac non potius viuificatricem eſſe, quia facta eſt propria

3. Reg. 17. — *Rom. 9.* — *Matth. 26. Marc. 14. Luc 22. Ioann. 6.* — *De vera Chriſti carne in Eucharistia nulla vnquam controuerſia.* — *4. Synodos vt 4. Euangelia recipit magnus Gregorius.* — *Epheſinum Concilium de carne Chriſti quid habet.* — *Verbo qui eidē propria, &c. Ioan. 6.*

verbi viuificare valentis: anathema ſit. Quid manifeſtius
A audire deſideras, ſi ſtudioſum nouæ contentionis animum ſtudio antiquæ pacis omittas? Non eſt vt ſancta ſynodus definit, hæc caro alicuius de vulgo hominis, non iuſti & ſanctificati hominis, ſed potius cui ipſe vnitus, & incarnatus eſt, Dei & hominis. Quòd verò ait, benedictiones myſticas: ſic dictum accipe, quaſi diceret ſecretas. Myſterium namque, ſicut beatus Auguſtinus in libro de catechizandis rudibus dicit, à ſecreto nomen accepit. Quid enim ſecretius, quam panis viniqueſpeciem conſpicere, ſaporem guſtare, tactum ſentire: & tamen mirabiliter operante Deo veram carnem, verumque ſanguinem credere, comedere, bibere? Has & eiuſmodi ſcripturas per totum ferè diuinarum litterarum corpus ſparſim diffuſas, ſi amoto inanis iactantiæ appetitu, pro intentione vitæ æternæ humili-
B ter legeres, ſi inter legendum effuſis ad Deum precibus impetrata diuina gratia intelligeres, ſi ea quæ ad litteram accipi, & ea quæ ſpiritualiter oportet intelligi, Chriſtiana cautela diſtingueres: proculdubio crederes, quod vniuerſalis Eccleſia credit: prædicares, quod Apoſtolica doctrina in tota mundi latitudine prædicandum inſtituit, carnem ſcilicet ac ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ore corporis & ore cordis, hoc eſt corporaliter ac ſpiritualiter manducari & bibi. Corporali ſiquidem ore, corporaliter manducamus & bibimus: quoties de altari Dominico ipſum dominicum corpus per manum ſacerdotis accipimus: Spirituali verò ore cordis ſpiritualiter comeditur & hauritur: quando ſuauiter, & vtiliter, ſicut beatus Augusti-
C nus dicit, in memoria reconditur, quòd vnigenitus Dei filius pro ſalute mundi, carnem accepit, in cruce pependit, reſurrexit, apparuit, aſcendit, venturus in die iudicij dignas ſingulis mercedes rependere pro ſuis operibus. Quæ comeſtio tunc eſt vtilis pauperibus Chriſti, ſi ad tanti diuitis tam magnam menſam ſedentes, ſic edunt vt ſaturentur, ſic recolunt vt imitentur: parati ſemper mori pro Chriſto, mortificantes iugiter membra ſua quæ ſunt ſuper terram, & crucifigentes carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis, ſicut ſcriptum eſt: *Ad menſam magnam ſediſti, ſcito quoniam talia te oportet præparare.* De corporali comeſtione diſcipulis à Domino dicitur: *Accipite, manducate & bibite, hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur.* Et: *hic eſt calix ſanguinis mei, qui pro vo-*
D *bis effundetur*, Et Apoſtolus ad Corinthios: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Spiritualem autem comeſtionem demonſtrare ſatagebat beatus Auguſtinus in homilia viceſima ſexta ſuper Ioannem, cum diceret: Panem cœleſtem ſpiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate. Et poſt pauca: Hic eſt ergo panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem ſacramenti non quod pertinet ad viſibile ſacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente. Quæ autem ſit huius ſacramenti virtus, paulo poſt exponit dicens: Norunt fideles corpus Chriſti, ſi corpus Chriſti eſſe non negligant. Fiant corpus Chriſti, ſi vo-
E lunt viuere de Spiritu Chriſti. Et poſt aliqua: Inde eſt quod exponens nobis Apoſtolus Paulus hunc panem: *Vnus panis*, inquit, *vnum corpus multi ſumus.* O ſacramentum pietatis, ô ſignum vnitatis, ô vinculum charitatis. Propulſatis quantum ſatis viſum eſt calumniis, quas in contumeliam Humberti Epiſcopi, ſanctæque Romanæ Eccleſiæ temere protuliſti, ſcripſiſti, ediſti: reliquum eſt vt fidem ſanctæ Eccleſiæ atque opinionem tuæ ſectæ compendioſe exponamus, expoſitas paucis autoritatibus, breuibuſque rationibus vnam probemus, alteram improbemus. Plurima enim ac prolixa vel teſtimonia ſcripturarum, vel firmamenta diſputationum epiſtolaris breuitas inſeri non permittit, nec ratio aut neceſſitas vlla popoſcit. Nam qui fideles ſunt, ſed deprauati, prauitati ſuæ defendendæ pertinaciter nō inſiſtunt: ſed potius

Myſterium vnde. — *Preces inter legendum ſcripturas diuinas.* — *Chriſti corpus corpore & corde comeditur.* — *Eccleſ. 31. Matth. 26. Marc. 14. 1. Cor. 11.* — *1. Cor. 10.*

intellectis autoritatibus, auditisque rationibus ad vitam veritatis humiliter reuerti concupiscunt, pauca eis & à paucis sufficere possunt. Qui verò contentionibus deseruire, atque in sua infidelitate persistere decreuerunt: nec si plura apponerentur, possent pluribus esse contenti. Credimus igitur terrenas substantias, quæ in mensa Dominica per sacerdotale ministerium diuinitus sanctificantur, ineffabiliter, incomprehensibiliter, mirabiliter operante superna potentia, conuerti in essentiam Dominici corporis, reseruatis ipsarum rerum speciebus, & quibusdam alijs qualitatibus, ne percipientes cruda & cruenta horrerent: & vt credentes fidei, præmia ampliora perciperent ipso tamen Dominico corpore existente in cœlestibus ad dexteram patris immortali, inuiolato, integro, incontaminato, illæso, vt vere dicit possit & ipsum corpus quod de virgine sumptum est, nos sumere, & tamen non ipsum: Ipsum quidem, quantum ad essentiam veræque naturæ proprietatem, atque virtutem: non ipsum autem, si spectes panis vinique speciem, cæteraque superius comprehensa. Hanc fidem tenuit à priscis temporibus, & nunc tenet Ecclesia, quæ per totum diffusa orbem catholica nominatur. Vnde sicut superius dictum est, Dominus ait in Euangelio: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Et: *Hic est calix sanguinis mei*, mysterium fidei, *qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum*.

S. Ecclesiæ catholicæ fides de Eucharistia.

Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ambros. Cap. 9.

Beatus Ambrosius discernens sacramentum Christianorum à sacramento Iudæorum, in sermone de mysterijs ad Neophytos sic ait: Considera vnum vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo. Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit, & sitit: tu cùm biberis sitire non poteris, & illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris, vmbra est: quantum istud cuius & vmbram miraris? Et paulo post: Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quàm vmbra, veritas quàm figura, Corpus autoris quam manna de cœlo. Forte dicas, Aliud video: quomodo tu mihi asseris quòd corpus Christi accipiam? Et hoc nobis adhuc superest vt probemus: Quantis igitur vtimur exemplis? probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens, Rursus* prendit caudam serpentis, & in virgæ naturam reuertitur. Vides igitur Prophetica gratia bis mutatam esse naturam, & serpentis & virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erumpere. Non erat potus in fluuiis. Rursus ad Prophetæ voces cruor cessauit fluminum, aquarum natura remeauit. His & alijs huiusmodi miraculis quæ ineffabili diuinitatis operatione fiunt enarratis, post aliqua subiungit: Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quam naturam, & adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam? Quòd si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini Saluatoris operantur: Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quòd si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo vt species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat: non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quam mutare

*Exod. 7. * apprehendit.*

naturas. Sed quid argumentis vtimur? suis vtamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterij veritatem. Nunquid naturæ vsus præcessit, cum Dominus Iesus ex Maria nasceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuit. Liquet igitur quòd præter naturæ ordinem virgo generauit, & hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore: cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex virgine? Item in quarto de sacramentis. Tu fortè dicis: Meus panis est vsitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: Vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Et paulo post: Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat. Sed audi dicentem Dauid: *Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*. Ergo tibi vt respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem, dico tibi quia iam est corpus Christi. Ipse dixit & factum est, & ipse mandauit & creatum est. Et post aliqua: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: *Accipite & edite ex eo omnes, Hoc est enim corpus meum*. Et ante verba Christi, calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus & sanguinem: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item in sexto de sacramentis, quod & superius dictum est: Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est substantia patris: ita vera eius caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus sanguis eius est quem potamus. Sed fortè dicas quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi, audientes dicentem: *Nisi quis manducauerit carnem meam & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam*. Forte dicas: Quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere genera instituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius: audientes quod carnem suam daret manducare, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant: solus tamen Petrus dixit, *Verba vitæ æternæ habes*, & ego à te quò recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutemque consequeris. *Ego sum, inquit, panis viuus qui de cœlo descendi*. Sed caro non descendit de cœlo, hoc est, carnem in terris assumpsit ex virgine. Quomodo ergo descendit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est & diuinitatis, & corporis: & tu qui accipis eius carnem, diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento. Item in epistola ad Irenæum: Quæris à me cur Dominus Deus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluat. Si cognoscis pluit, & quotidie pluit de cœlo manna seruientibus sibi. Et corporeum quidem illud manna hodie plerisque in locis inuenitur: sed nunc non est tanti res miraculi, quia venit quod perfectum est. Perfectum autem panis de cœlo, corpus ex virgine est, de quo satis te Euangelium docet: Quanto præstãtiora hæc superioribus?

Cap. 4. Psalm. 148. Cap. 5. Cap. 1. Ioann. 6. Ioann. 6. Ibidem.

Augustinus in Homilia secunda Psalmi tricesimi tertij: Accesserunt Iudæi ad Christum vt crucifigerent: nos ad eum accedamus vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. Et post aliqua: Vere magnus Dominus, & magna misericordia eius, vere, qui nobis dedit manducare corpus suum in quo tanta perpessus est, & sanguinem bibere. Itẽ

August.

in Homilia Pſalmi quadrageſimi quinti ad Iudæos loquens: In illius nomine quem occidiſtis baptizamini, & dimittuntur vobis peccata veſtra. Medicum vel poſtea cognouiſtis, iam ſecuri bibite ſanguinem quem fudiſtis. Item in Homilia Pſalmi ſexageſimi quinti: Modo homicidis donatus eſt ſanguis fuſus innocentis, & ipſum ſanguinem, quem per inſaniam fuderunt, per gratiam biberunt. Item Homil. pſal. 98. Quæro quid ſit ſcabellum pedum eius, & dicit mihi ſcriptura: *Terra ſcabellum pedum meorum*, fluctuans conuerto me ad Chriſtum, quia ipſum quæro hic, & inuenio quomodo ſine impietate adoretur terra, ſine impietate adoretur ſcabellum pedum eius. Suſcepit enim de terra terram, quia caro de terra eſt, & de carne Mariæ carnem accepit, & qui in ipſa carne hic ambulauit, & ipſam carnem nobis manducandam ad ſalutem dedit. Nemo autem illam carnem manducat, niſi prius adorauerit. Inuentum eſt quemadmodum adoretur tale ſcabellum pedum Domini, & non ſolum peccemus adorando, ſed peccemus non adorando. Et paulo poſt: Tunc autem quando Dominus hoc commendauit de carne ſua locutus erat & dixerat: *Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit in ſe vitam æternam.* Scandalizati ſunt quidam diſcipuli eius ſeptuaginta ferme, & dixerunt: *Durus eſt hic ſermo & quis poteſt eum* * *intelligere? Et receſſerunt ab eo, & amplius cum eo non ambulauerunt.* Durum illis viſum eſt quod ait: *Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam.* Acceperunt illud ſtulte, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt quod præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo, & daturus illis, & dixerunt: *Durus eſt hic ſermo.* Ipſi erant duri, non ſermo. Et paucis intermiſſis, Spiritualiter, inquit, intelligite quod locutus ſum: Non hoc corpus quod videtis manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem quem fuſuri ſunt qui me crucifigent.

Eſai. 66. Vide Ambroſiū lib. 3. de Spiritu ſancto cap. 12.

* Audita.

In his poſtremis beati Auguſtini verbis exultas, hic viciſſe te, & ſuperiorem eſſe gloriaris: hic firmamentum tuæ defenſionis te inueniſſe gratularis.

Quomodo, inquis, perſuadere contendis quòd veram carnem verumque ſanguinem in hoc ſacramento ſumamus: cùm manifeſte audias quod corpus quod videbant, non eſſent diſcipuli comeſturi, neque bibituri ſanguinem quem crucifigentes erant fuſuri? Calumnioſa quidem iſta obiectio eſt. Qui enim ſuperius teſtatus eſt quòd carnem quam de matre virgine ſumpſit, & in qua in terris ambulauit, ad manducandum nobis ſalubriter tribuit: quomodo huic tam præclaræ ſententiæ alia contraria ſententia potuit obuiare? Abſit à ſobrio lectore, & catholico expoſitore, tam peruerſè ſentire de columna Eccleſiæ, de firmamento veritatis: de quo Cœleſtinus Papa in Decretis ſuis aſſerit, quod nec ſaltem ſiniſtræ ſuſpicionis rumor dum viueret eum aſperſerit. Imò reuera id dixit quod catholica Eccleſia in omnibus membris ſuis fideliter fatetur & credit: quodque ego in profeſſione fidei breuiter ſuperius poſui, breuiter comprehendi, videlicet ipſum eſſe corpus, & non ipſum. Neque enim eo quo ipſi putabant modo credimus, quòd viſibile Chriſti corpus comedamus, aut ſanguinem quem fuſuri & oculis ſuis conſpecturi erant perſequentes, bibamus: ſed potius id credimus quod non videmus, vt valeat eſſe fides, quæ non poteſt eſſe, ſi res quæ creduntur corporalibus ſenſibus conſtituerit ſubiacere. Vnde exponens quod obſcurè poſuit: Et ſi neceſſe eſt, inquit, illud viſibiliter celebrari, oportet tamen inuiſibiliter intelligi. Exiſtimabant namque quòd præciperet eis Dominus aut beſtiali, aut humano more comedere corpus quod videbant, aut bibere ſanguinem quem perſequentes fuſuri erant: hoc eſt aut crudum, aut aqua coctum aut ſubſtratis carbonibus in verubus aſſum.

Hanc carnalem eorum intelligentiam redarguens Dominus in Euangelio ſecundum Ioannem, dicit: *Spiritus eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quicquam.* Quod ex- Ioan. 6.

ponens beatus Auguſtinus in viceſima ſeptima eiuſdem
A Euangelij homilia ait: Quid eſt ergo, non prodeſt quicquam caro? Non prodeſt quicquam, ſed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur. De his hactenus: Ad propoſitum reuertamur.

Auguſtinus in homilia vndecima ſuper Ioannem: In populo enim Iudæorum figuratus eſt populus Chriſtianorum. Ibi figura, hic veritas: ibi vmbra, hic corpus. Item in homilia triceſima prima? At illi viderunt Chriſtum ſuo ſcelere morientem: & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcentem. Quouſque biberent ſanguinem quem fuderant, de ſua ſalute deſperauerant.

B Item in quadrageſima: Qui ſæuientes occiderunt, mutari crediderunt: & quem ſanguinem ſæuiendo fuderunt, credendo biberunt. Item in ſermone ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effuſum eſt de Chriſti latere. Erit enim illi mors non vita, qui mendacem putauerit vitam. Item in libro quarto de Trinitate: Apud eum pauciſſimi remanſerunt, agnoſcentibus Gentibus, & pia humilitate bibentibus precium ſuum, eiúſque fiducia deſerentibus hoſtem ſuum. Et in ſubſequenti capitulo poſt aliqua: Quid tam mundum pro mundanis vitijs mortalium: quàm ſine vlla contagione carnalis concupiſcentiæ caro nata in vtero, & ex vtero virginali? Et quid tam gratè offerri & ſuſcipi poſſet: quàm caro ſacrificij noſtri corpus effectum ſacerdotis noſtri? Cap. 12. Cap. 14.

C Leo Papa in ſermone de ieiunio ſeptimi menſis: Hanc confeſſionem dilectiſſimi, toto corde promentes, impia hæreticorum commenta reſpuite: vt ieiunia veſtra & eleemoſynæ nullius erroris contagio polluantur. Tunc enim & ſacrificij munda eſt oblatio, & miſericordiæ ſancta largitio: quando hi qui iſta dependunt, quod operantur intelligunt. Nam dicente Domino: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*: ſic ſacræ menſæ communicare debetis, vt nihil prorſus de veritate corporis Chriſti & ſanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur. Et fruſtra ab illis, Amen, reſpondetur: à quibus contra id quod accipitur diſputatur. Item in epiſtola Anatholio Epiſcopo miſſa: Aliter enim in Eccleſia
D Dei, quæ corpus eſt Chriſti, nec rata ſunt ſacerdotia, nec vera ſacrificia: niſi in noſtræ proprietate naturæ, verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati agni ſanguis emundet. Qui licet in patris ſit dextera conſtitutus, in eadem tamen carne quam ſumpſit ex virgine, ſacramentum propitiationis exequitur. Item in ſermone de paſſione Domini: Fefellit ergo illum malignitas ſua, intulit ſupplicium filio Dei, quod cunctis filijs hominum in remedium verteretur. Fudit ſanguinem iuſtum, qui reconciliando mundo & precium eſſet & poculum. Sanctus Gregorius in homilia Paſchali: Quid namque ſit ſanguis agni non iam audiendo, ſed bibendo didiciſtis. Qui ſanguis ſuper vtrumque poſtem ponitur, quando non ſolùm ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur. His di-
E uinorum eloquiorum teſtimoniis quæ ex multis compendij cauſa, pauca excerpſi, clarè vt arbitror, innoteſcit, quòd vera Chriſti caro, verúſque eius ſanguis in menſa Dominica immoletur, comedatur, bibatur, corporaliter, ſpiritualiter, incomprehenſibiliter. Et ne quis peruerſus atque peruerſor aliter ea intelligeret vel exponeret, quã vniuerſalis Eccleſiæ ſpirituales filij intelligunt & exponunt: facta ſunt tam antiquis quàm modernis temporibus in diuerſis Eccleſijs huic fidei congrua miracula, quando, & vbi, & quibus tantum ſecretum demonſtrare voluit æterna Dei ſapientia, cui nulla ſunt non poſſibilia, *attingens à fine vſque ad finem fortiter atque ſuauiter diſponens omnia.* Quæ miracula facta eſſe ignorat nullus, quiſquis in Eccleſiaſticis hiſtoriis ſeu ſanctorum patrum geſtis eſt aliquantulum ſtudioſus. Quæ ſcripturæ tametſi

Leo Papa primus, ſerm. 6. Ioan. 6. Serm. 11. Gregorius homilia 22. in Euang. Exod. 12 & 13. Sap. 8.

Historiarum Ecclesiasticarum fide. illam excellentissimam autoritatis arcem non obtinent, qua donatæ sunt, quas Propheticas seu Apostolicas nuncupamus: hoc tamen probare sufficiunt, quod hanc fidem quam nunc habemus, omnes fideles qui nos præcesserunt à priscis temporibus habuerunt. Alioquin cum in decretis Romanorum Pontificum sacrisque canonibus apocryphæ scripturæ nominatim damnatæ sint: hæ quoque specialiter damnarentur, nec in Ecclesia catholica à catholicis solenniter legerentur. Aduersus tantam diuinarum autoritatum lucem, quæstionis caliginem opponere non destitis, dicens: Quod tu verum Christi corpus asseris esse, in sacris literis appellatur species, similitudo, figura, signum, mysterium, sacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid sunt: Nulla verò quæ ad aliquid referuntur, possunt esse id quod sunt ea ad quæ referuntur: Non igitur corpus Christi. Hoc enim in quodam scripto tuo diuersis ac prolixioribus verbis, sed non mutata sententia reperi: hoc garriunt discipuli atque sequaces tui, subuersores quidem aliorum, sed & ipsi auro & argento, cæteraque pecunia tua à te subuersi, errantes & alios in errorem mittentes, non intelligentes, sicut dicit Apostolus: *neque* *1. Tim. 1.* *quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Verum his vocabulis in nullo præscribitur fidei qua credimus, & veritati quam defendimus. Species namque & similitudo illarum rerum, vocabula sunt quæ ante fuerunt, & ex quibus corpus Christi, sanguisque conficitur: Panem dico ac vinum. Vnde in fine cuiusdam Missæ oratur & dicitur: Perficiant in nobis Domine quæsumus tua sacramenta quod continent: vt * quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Postulat quippe sacerdos, vt corpus Christi quod sub specie panis vinique nunc geritur: manifesta visione, sicut reuera est, quandoque capiatur. Veritas enim pro manifestatione in sacris sæpe literis reperitur. De qua manifesta visione Dominus in Euangelio secundum Ioannem discipulis dicit: *Qui autem diligit me, diligetur à patre meo & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Et Dauid in persona Dei patris: *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.* Quamuis non improbabiliter quidam exponant hoc in loco esse carnis ac sanguinis veritatem ipsam eorumdem efficientiam, id est, peccatorum remissionem. Illis namque omnibus modis, vera Christi caro ac sanguis existit, qui dignè percipiunt, qui percipiendo delictorum indulgentiam consequuntur. Vnde in canone missæ sacerdos dicit: Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Nobis, inquam, id est, credentibus, & misericordia tua digne sumentibus. *Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.* Hinc & sanctus Gregorius in quarto dialog. libro: Tunc vera pro nobis Deo hostia erit, cùm nosmetipsos hostiam fecerimus. Est quidem etiam peccatoribus & indigne sumentibus vera Christi caro, verúsque sanguis: sed essentia, non salubri efficientia. Huius rei testis est beatus Augustinus in quinto libro de baptismo dicens: Sicut enim Iudas cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo præbuit: sic indignè quisque sumens Dominicum sacramentum, non efficit vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit nihil accepit. Corpus enim Domini & sanguis Domini, nihilominus erat etiam illis, quibus dicebat Apostolus: *Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Ambrosius in sexto de sacramentis: Quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Et paulo post: Ideo in similitudine quidem accipis sacramentum: sed veræ naturæ gratiam virtutemque consequeris. Similitudinem hoc in loco, nullo dubitante, panis vinique speciem intelligit: sub qua corporis Christi natura contegitur, & sine cruoris horrore à dignè sumentibus in salutem accipitur. Inuenitur etiam species, similitudo, figura, pro veritate. Vnde Dominus in Euangelio secundum Ioannem. *Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis.* Apostolus ad Corinthios: *per fidem enim ambulamus & non per speciem.* Ambrosius in libro de mysteriis, speciem autem & pro veritate accipiendam legimus, & de Christo: *Et specie inuentus vt homo* & de Patre Deo, *Neque speciem eius vidistis.* Item in quarto de fide ad Gratianum: *Caro enim mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus:* carnem audis, sanguinem audis, mortis dominicæ sacramenta agnoscis. Et paulo post: Nos autem quotiescunque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur & sanguinem: mortem Domini annunciamus. Augustinus in libro de catechizandis rudibus: Efficiemur enim sicut ab illo speramus & expectamus, *æquales Angelis Dei:* & cum eis pariter illa Trinitate perfruemur iam per speciem, in qua nunc per fidem ambulamus. Apostolus ad Philippenses: *In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Item ad Hebræos: *Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius.* Porrò signum, mysterium, sacramentum, & si quid huiusmodi est, Dominicæ passionis designatiua nomina sunt: si tamen sacramentum ea significatione accipiatur, qua sacrum esse signum in libro de Ciuitate Dei à Beato Augustino diffinitur. Vnde Beatus Gregorius in quarto Dialogorum libro: Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam saluat, quæ illam nobis mortem vnigeniti per mysterium reparat. Et paulo post: Hinc ergo pensemus quale pro nobis sit hoc sacrificiũ quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filij semper imitatur. Et post aliqua: Qui passionis dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod colimus. Item in homilia paschali: In vtroque enim poste agni sanguis positus est, quando sacramentum passionis eius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Sacramentum sanè in diuinis codicibus non vna tantum significatione positum reperitur. Denique sanctus Ambrosius in libro ad Gratianum apparuisse dicit hominibus vnigenitum Patris, per sacramentum assumpti hominis. Quod tantumdem significat, quantum si diceret apparuisse eum per hominem quem assumpsit, & quem diuinitati suæ dignum habitaculum consecrauit. Habet autem & alias significationes, de quibus satis superius dictum est. Quòd verò panis dicitur, consueto sacrorum codicum more id fit: qui res quaslibet sæpe vocant nominibus illarum rerum ex quibus fiunt seu quæ esse putantur & non sunt, siue quibus aliquo modo similes existunt. Vnde beatus Hieronymus in secundo explanationum libro in Osee: Postquam autem reuersa fuerit terra in terram suam, & tam nos qui scribimus, quàm eos qui de nobis iudicant pallida mors subtraxerit: Et superbo homini à viro sapiente dicitur: *Quid superbis terra & cinis?* At Abraham tres viros vidisse legitur, cum essent Angeli. De qua re beatus Augustinus in secundo libro de Trinitate dicit: Sub ilice Mambre tres viros vidit Abraham, quibus & inuitatis hospitioque susceptis, & epulantibus ministrauit. Et in libro Iudicum, mulier sterilis ad virum suum de Angelo dicit: *Vir Dei venit ad me:* Et paulo post, *Ecce apparuit mihi vir quem videram ante:* Et post aliqua: *Et nesciebat Manoe quod Angelus Dei esset.* Et beatus Hieronymus in eodem explanationum libro super Osee Prophetam de Deo dicit: Quasi tinea efficitur & putredo: Non quòd Deus tinea sit vel putredo, sed quòd sustinentibus pœnas, hæc vniuersa videatur. Et in Euangelio secundum Ioannem: *Maledixerunt ei & dixerunt: Tu discipulus eius sis:* cum non maledictio sit, sed benedictio esse discipulum Christi. Vnde beatus Augustinus in expositione eiusdem Euangelij dicit: Tale maledictum super nos, & super filios nostros: Maledictum est enim si cor discutias, non si verba perpendas. Et in Euangelio secundum Matthæum, & similiter secundũ Lucam: *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris.* De qua sententia B. Augustinus in secundo libro de sermone

Marginal notes: **Quod.* — *Veritas. Ioann. 14. Manifestare. i. Ostendere. Psalm. 90.* — *1. Cor. 11.* — *Cap. 8.* — *1. Cor. 11.* — *Ioann. 5.* — *2. Cor. 5.* — *Esai. 53. Ioann. 6.* — *Luc. 20.* — *Philipp. 2.* — *Hebr. 1.* — *Eccles. 10.* — *Genes. 18. Iud. 13.* — *Ioann. 9.* — *Matth. 7. Luc. 11.*

sermone Domini in monte sic disputat: Quomodo mali dant bona? Sed malos appellauit, dilectores seculi huius & peccatores. Bona verò quæ dant secundum eorum sensum bona: dicenda, sunt, quia hæc pro bonis habent. Et Dominus Iesus Christus propter quasdam similitudines in iisdem literis vocatur leo, agnus, vermis, lignum, petra, lapis angularis, multáque in hunc modum. Sic & corpus Christi vocatur panis, vel quia ex pane conficitur, seu quia intuentium oculis cùm caro sit panis videtur: siue quòd corporali & visibili pani, similitudine quadam coniungitur. Nam sicut iste materialis panis discretè sumptus humanam carnem nutrit & sustentat: sic spirituale & inuisibile corpus Christi, animam digne sumentis alit & vegetat.

Cur Christi corpus vocetur panis.

Adhuc obiicis, & autoritate Ambrosij ipsum Ambrosium infirmare moliris, dicens: Ambrosius in libro de sacramentis ait: Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti: ita etiam similitudinem precioti sanguinis bibis. Hæc verba exponens: Quid comparatius inquis, quid similius? Negari non potest, beatum Ambrosium sacramento baptismi, sacramenta comparauisse altaris. Non est autem vera Christi mors in baptismo: igitur nec verus eius sanguis in hoc sacramento. Pace tua dictum sit, multum falleris in hac verborum intelligentia. Neque enim similitudinis aduerbia identitatem seu æqualitatem vbique posita significant. In Euangelio namque Saluator dicit: Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est, Non tamen eadem, seu æqualis misericordia potest inesse Deo & hominibus. Et in Euangelio secundum Ioannem: *Et ego*, inquit, *claritatem quam dedisti mihi dedi eis: Vt sint vnum sicut & nos vnum sumus*, Et alibi. *Dilexisti eos sicut & me dilexisti*. Vnde & beatus Augustinus in expositione eiusdem Euangelij, ait: Neque enim semper æqualitatem significat qui dicit, sicut illud, ita & illud: sed aliquando tantum, quia est illud, est & illud, aut quia est illud, vt sit & illud.

Similitudinis aduerbia non semper æqualitatem significant. Ioann 17. Ibidem. Trac. 10.

Est aliud quod obiicitis, quod concessa loquendi facultate multis in locis clamatis & dicitis: Si panis in veram Christi carnem conuertitur, aut panis sustollitur in cælum, vt illic in Christi carnem transferatur: aut caro Christi ad terram defertur, vt istic in eam panis commutetur, Atqui nec panis sustollitur, nec caro defertur. Non est igitur vera caro in quam panis conuertitur. Hæc vos colligitis secundum humanam sapientiam non secundum diuinam. Humana autem sapientia perquiri diuina opera prohibet Apostolus ad Romanos, dicens: *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Et ad Corinthios: *Sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: Vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.* Et ad Colossenses: *Videte ne vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi.* Et beatus Gregorius in homilia paschali, Sciendum, inquit, nobis est, quòd diuina operatio si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum cui humana ratio præbet experimentum. Propterea in tanta rerum profunditate magis oportuit te orare Deum, vt aut intelligeres quæ pro humana capacitate intelligi possunt, aut patienter & humiliter ferres & tunc credetes quæ in tanto arcano humani ingenij vires excedunt, & in hac vita intelligi minime possunt: quam litem mouere ab vniuersali Ecclesia dissentire, nouum schisma verbis & scriptis contra sanctorum patrum præcepta inferre. Profectò hoc modo ageres, quod agi oportere præcipit legislator dicens: *Ne transgrediaris terminos patrum.* Et beatus Augustinus in primo libro de sermone Domini in monte. Quod vero, inquit, aut obscurum aut absurdum illi sonat, non inde concitet contradictionum certamina: sed oret vt intelligat. Et in libro tertio de Trinitate: Mihi autem, ait, vtile est vt meminerim virium mearum, fratresque meos admoneam, vt meminerint suarum: ne vltra quàm tutum est humana progrediatur infirmitas.

Rom. 12. 1. Cor. 2. Coloss. 2. Prouerb. 22. Cap. 2.

Et in libro contra Felicianum hæreticum: Scripturarum autoritate contentus, simplicitati obedire potius studeo quam tumori. Et paulo post: Quam rationem afferre potes, si partum prædicas virginis? si redditos oculos non negas cæcis: si sepultos ostendis rediisse à mortuis? Si ergo horum & incomprehensibilis est ratio, & veritas prompta est facilius in negotiis fidei, testimoniis creditur, quàm ratio vestigatur. Probatis quæ probari oportebat, & exclusis quæ excludi ratio suadebat: iam tandem quid tu credas, & credulitatem tuam quid sequatur videamus. Tu credis panem vinúmque dominicæ mensæ inter consecrandum quantum ad substantiam immobilia permanere, hoc est, panem & vinum extitisse ante consecrationem, & panem vinúmque existere post consecrationem, Christi carnem ac sanguinem propterea vocari, quod in memoriam crucifixæ carnis & de latere effusi sanguinis in Ecclesia celebrentur, vt dominicam passionem per hoc admoniti semper recolamus, & recolentes carnem nostram cum vitiis & concupiscentiis incessanter crucifigamus. Quæ si vera sunt, præstantiora & diuiniora fuerunt Sacramenta Iudæorum sacramentis Christianorum. Quis enim nesciat manna quod de cœlo pluebat Dominus, seu animatas & sensibiles creaturas quas populus ille sacrificare consueuerat, parua buccella panis, modicóque vini præstantiores extitisse? Rursus quis non intelligat diuinius fuisse prænuntiare futura, quàm narrare præterita: cum illud non possit facere nisi Spiritu Dei plenus, hoc autem sæpe faciat idiota etiam vel quilibet imperitus? Sed absit hoc à fidelium corde & Christiana intelligentia. Christi namque miles Ambrosius illa inferiora, hæc potiora & digniora esse in libro de mysteriis confirmat, dicens: Summo studio volumus comprobare, quia & antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ quàm synagogæ, & præstantiora quàm manna est. Et paulo post: Probatum antiquiora esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognoscere potiora. Et post aliqua: Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quàm vmbra, veritas quàm figura. Item in quarto de sacramentis: Accipe quæ dico diuiniora esse sacramenta Christianorum quàm Iudæorum. Ergo falsa sunt quæ proponis. Amplius: Si verum est quod de corpore Christi tu credis & astruis: falsum est quod ab Ecclesia vbique gentium de eadem re creditur & astruitur. Omnes enim qui Christianos se & esse & dici lætantur, veram Christi carnem, verúmque eius sanguinem vtraque sumpta de virgine, in hoc sacramento se percipere gloriantur. Interroga vniuersos qui Latinæ linguæ nostrarúmve literarum notitiam perceperunt: Interroga Græcos, Armenios, seu cuiuslibet nationis quoscunque Christianos homines, vno ore hanc fidem se testabuntur habere. Porrò si vniuersalis Ecclesiæ fides falsa existit: aut nunquam fuit catholica Ecclesia, aut periit. Nihil namque efficacius ad interitum animarum quàm perniciosus error. Sed non fuisse, aut periisse Ecclesiam, catholicus nemo consenserit. Alioqui non est verum quod Abrahæ veritas promisit, dicens: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Item in Psalmo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Item: *Reminiscentur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ.* Et alibi: *Quos redemit de manu inimici de regionibus congregauit eos, à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Item beatus Augustinus in prima expositionis Psalmorum parte: Ecclesia magna quid est fratres? Nunquid exigua pars orbis terrarum Ecclesia magna est? Ecclesia magna, totus orbis est. Item in eadem: Annunciaui iustitiam tuam *in Ecclesia magna.* Quàm magna? Toto orbe terrarum, Quàm magna? In omnibus gentibus. Quare in omnibus gentibus? *Quia in omnem terram exiuit sonus eorum.* Item in tertia eiusdem operis parte: Corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Item in eadem: Tabernaculum Domini est ipsa sancta Ecclesia in toto orbe terrarum diffusa.

Cap. 3. Cap. 9. Cap. 3. Genes. 22. Psalm. 2. Psalm. 21. Psalm. 106. Tract. 2. in psal. 21. Ecclesia est in toto orbe. Rom. 10.

Et alibi: Chorus Christi iam totus mundus est: Chorus Christi ab oriente in occidentem consonat. Item in libro de agone Christiano: Nec eos audiamus, qui sanctam Ecclesiam quæ vna catholica est, negant per orbem esse diffusam. Et quibusdam intermissis: Populus autem ipsius, inquit, quando non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertissimè scriptum est, Ecclesiam Christi per omnes gentes esse diffusam, & audit schismaticos, non Dei gloriam quærentes, sed suam: satis significat se seruum esse non liberum. Et Dominus in Euangelio: *Ager est hic mundus.* Et
Matth 13.
paulo post: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti:* Et ad dis-
Marc. 16.
cipulos: *Ite in orbem terrarum, prædicate Euangelium omni creaturæ.*

Aduersus tam clara ipsius Domini & sancti Spiritus eius de Ecclesia & de statu Ecclesiæ testimonia, obiicis tu, & obiiciunt qui à te decepti alios decipere moliuntur. Itaque dicitis: Prædicatum est Euangelium in omnibus gentibus, credidit mundus, facta est Ecclesia, creuit, fructificauit, sed imperitia male intelligentium postea errauit & periit: In nobis solis, & in iis qui nos sequuntur sancta in terris Ecclesia remansit. Hanc sacrilegam vanitatem euertit Euangelica veritas, & Prophetarum atque sanctorum patrum non violanda authoritas. Vnde Ecclesiæ suæ sanctæ in Euangelio suo Dominus pollicetur dicens: *Ecce ego vobiscum sum omni-*
Matth. 28.
bus diebus vsque ad consummationem seculi. Quod minimè diceret, si Ecclesiam suam ante consummationem seculi perituram esse præनosceret. Et alibi: *Tunc si quis vobis dixerit: ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere.* Augu-
Matth. 24.
stinus in secunda Psalmorum expositionis parte: Cor-

A pus autem est Ecclesia, non ista aut illa, sed toto orbe diffusa. Item in eadem: *Spes omnium finium terræ*, non spes vnius anguli, non spes vnius Iudeæ, non spes solius Africæ, non spes Pannoniæ, non spes Orientis aut Occidentis: *sed spes omnium finium terræ, & in mari longè*, In eadem: Hæc Prophetia propter eos præmissa est, qui pu- In psal. 71.
tant religionem nominis Christiani vsque ad certum tempus in hoc seculo victuram, & postea non futuram. Permanebit autem cum sole, quàm diu sol oritur, & occidit: hoc est, quàmdiu tempora ista voluuntur, non deerit Ecclesia, id est, Christi corpus in terris. Item in eadem: *Domum tuam Domine decet sanctitudo*: Domum In psal. 92.
tuam totam, domum tuam non hic, aut ibi, sed domum tuam totam per totum orbem terrarum. Quare
B per totum orbem terrarum? *Quia correxit orbem terræ qui non commouebitur* Domus Domini fortis erit: per totum orbem terrarum erit. Item in extrema eiusdem operis parte: Quid est quod dicis hæretice iam periisse Ecclesiam de omnibus gentibus: quando ad hoc prædicatur Euangelium vt possit esse in omnibus gentibus? Ergo vsque in finem seculi Ecclesia est in omnibus gentibus? In eadem: Vbi sunt qui dicunt periisse de mundo Ecclesiam, quando nec inclinari potest? Item in eadem. Quisquis putauerit Ecclesiam in vna parte esse, & non cognouerit eam diffusam toto orbe terrarum, & crediderit eis qui dicunt: *ecce hic est Christus, & ecce illic*, sicut modo au-
C distis cùm Euangelium, legeretur, cùm ille totum or- Marc. 13.
bem emerit, quia tantum precium dedit: ille tanquam in proximo scandalizatur, à luna vritur. Falsum est igitur quod de corpore Christi à te creditur & astruitur. Ergo Conclusio.
vera est eius caro quam accipimus, & verus est eius sanguis quem potamus.

GVITMVNDI

GVITMVNDI VITA EX IOANNE TRITEMIO.

Guitmundus Archiepiscopus Auersanus, ex monacho cœnobij De cruce sancti Leufredi, ordinis sacratissimi patris Benedicti, vir in diuinis scripturis studiosus, & valde peritus, secularium quoque literarum non ignarus, scripsit ad Rogerium monachum contra errores Berengarij Turonensis, de corpore & sanguine Christi Libros tres, Quorum initium est, Ad rem his temporibus: Et quædam alia nobis inuisa. Claruit sub Henrico Imperatore tertio, Anno Domini 1060.

Cæterum de Guitmundo eiusque opere plura in apparatu sacro Possenini collecta reperies, & apud Ordericum Vitalem Eccles. Hist. lib. 5. cap. 17.

GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI AVERSANI, DE CORPORIS ET SANGVINIS CHRISTI VERITATE IN EVCHARISTIA, Liber primus: Interlocutoribus ipso Guitmundo & Rogerio, Benedictini instituti Confratribus.

GVITMVNDVS.

AD rem his temporibus necessariam quidem, sed meliori, quàm ego sum iniungendam, dilectissime frater Rogeri me vocat: scilicet, vt de veritate Dominici corporis contra quæstiones huius temporis disseram, ac Berengarij Turonensis nugas pro meo captu scribendo refellam. Sed quamuis ad alias animæ vtilitates me voluntas, imo necessitas mea ducat: tuis tamen desiderijs & precibus, quem mihi valde charum intueor, deesse non possum, cum etiam nouerim communi commodo religiosam deseruire petitionem tuam. Tu verò hoc vnum exolueris quæso, quod in hac re obedienti certè debes: vt orando propensius Dominum, mihi subuenire non cesses. *In manu quippe eius sumus & nos & sermones nostri.* (Sapien. 7.) ROGER. Omnino quod postulas æquissimum est, nec de tantis Sacramentis nisi comitantibus semper precibus disputari decet. Proinde adiuuante Domino ita fiet. Tu vero hunc mihi obsecro morem gere, vt meis obiectionibus auditis, quæcunque insuper, seu ex ipsius Beregarij libris, seu ex multorum interrogationibus, quibus de hac re multoties interrogatus es, seu ex teipso, iure tibi opponi posse perpenderis: non reticescas. GVITMVND. Quæ mihi super his Sacramentis, & quémadmodum coram Deo conscientia loquitur: quantum satis esse videbitur, iuuante Domino propalabo. Sed vt totius erroris causam exortúmque plenius noueris, primum de viri moribus & doctrina perpauca dicamus, ROGER. Rem profecto congruam dicis: Nam quoddam veluti pondus, nescio cuiusmodi grauitatis eius, & antiquæ doctrinæ fastum, nonnulli attendentes: eum imitari maluerunt. GVITM. (Vita Berengarij.) Is ergo cum iuueniles adhuc in scholis ageret annos (vt aiunt qui eum tunc nouerunt) elatus ingenij leuitate, ipsius magistri sensum non adeo curabat, condiscipulorum pro nihilo reputabat, libros insuper artium contemnebat. Sed cum per se attingere Philosophiæ altioris secreta non posset: neque enim homo ita acutus erat: sed & tunc temporis liberales artes intra Gallias penè obsoleuerant: (Artes in Gallia abolitæ.) nouis saltem verborum interpretationibus quibus etiam nunc nimirum gaudet, singularis scientiæ laudem sibi arrogare, & cuiusdam excellentiæ gloriam venari, qualitercunque poterat, affectabat: Factúmque est vt pompatico incessu, sublimi præ cæteris suggestu, dignitatem magistri potius simulans, quàm rebus ostendens, profunda quoque inclusione inter cucullum, ac simulatione lõgæ meditationis, & vix tandem satis desideratæ diu vocis, lentissimo quodam quasi plangore incautos decipiens, doctorem sese artium penè inscius profiteretur, Sed postquam à D. LANFRANCO in dialectica de re satis parua turpiter est confusus, (Lanfrancus artium instaurator.) cùmque per ipsum D. Lanfrancum virum æque doctissimum liberales artes Deus recalescere, atque optime reuiuiscere fecisset: desertum se iste à discipulis dolens, ad eructanda impudenter diuinarum scripturarum Sacramenta, vbi ille adhuc adolescens, & alijs eatenus detentus studijs nondum adeo intenderat, sese conuertit. Sed & ibi insipiens, quippe *in maleuolam animam non introibit sapientia*, (Sapien. 1.) & ea quorum nouitate omnium corda permoueret, atque ad se omnium oculos traheret, studiose perquirens: maluit esse sub aliqua admiratione hominum hæreticus, quàm sub oculis Dei priuatè viuere catholicus, Tunc illa quibus mundanis hominibus, (& si inultè, licet) semper peccare cupientibus, placeret, aperuit: legitima videlicet coniugia, quantum in ipso erat destruens, & paruulorum baptisma euertens: Ita vt in altero, pessimis hominibus diabolus per os eius licitè omnibus fœminis abutendum esse: In altero cassato baptismate infantiæ in profundum omnium malorum; vt pote postmodum baptizandis, impune ruere suaderet. Lege Epistolam Leodiensis Episcopi contra Berẽgarium ad Henricum Regem Francorum: & eisdem penè verbis eadem ipsa ibi scripta reperies. Illis sanè diebus & hanc quoque (contra quam Deo propitio acturi sumus) est ausus dementissime propinare blasphemiam, ad hoc etiam hic diabolo militans, vt ablata veritate Dominici corporis, peccare volentes, nulla reuerentia, nullus metus percipiendæ sacræ communionis ab aliquo scelere reuocaret. De cæteris sanè impietatibus, quas satis multas per id temporis euomuit, nunc re remorari nolo. Ita igitur huius initium pestis accepimus. Nunc autem qualiter, & per quos tantisper retenta sit, qualiter etiam & per quos expugnata & damnata sit: vt ortu atque processu, casu quoque cognito, quid de illa sentias, melius noris, nisi longum putes, aperiam. ROGER. Imò verò sitibundus hæc audiam. Multum enim ad rem propositã existimo profutura. GVITM. Cum igitur superiores blasphemias, primam quidem propter iniurias matrum, cæterorúmque effectuum, secundam verò propter damnationem paruulorum suorum, nec aures etiam pessimorum sustinere possent: ipse verò in scripturis sacris locum tuendi eas nullum penitus inueniret, maximè disputante contra eas copiosissimè beato Augustino, (Aug. pro nuptijs, & de Capt. paruulorum.) in hanc se defensandam totum contulit: vbi & quodam velut testimonio sensuum niti videbatur: nec tam copiosissimè ab aliquo sanctissimorum patrum (quippe non indigente adeo temporibus illorum Ecclesia, cum tamen quid inde tenerent perspicue & lucidissime sapientissimi eorum multi scripserunt) contra hanc disputatum sentiebat. Aucupatis ergo nonnullis velut ratiunculis (neque enim vlla vnquam hæresis sine aliqua verisimilitudine rationis inualescere potuit) adhibitis quoque paucis male intellectis à se capitulis scripturæ sacræ quæ multis errantibus laqueus est mortis per egenos scholasticos iam per alimoniam qua

sustentabat eos, & per suos dulces sermones corruptos, quaquauersum potuit, clanculo huius tanti mali nefandissimum virus effudit. Siqui autem præterea aliquo modo receperint eum: hi sunt qui ex Apostolica sententia territi (qua dicitur, *qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit*) communionem sacram, quam pro Ecclesiastico more sumere cogantur, mallent aut nullam aut non tantam esse, quàm eius metu se à flagitijs aliquatenus temperare. Ita igitur & per tales execranda pestis paulatim adoleuit. Mox ergo incipientibus his palam audiri, catholici viri grauiter commoti, atque intolerabiliter ferentes, præsidente per semetipsum beatissimæ memoriæ Domino Papa Leone, Vercellis concilium ponunt. In quo etiam per nos aliqua dici cupis: iam nunc quæ tibi proponenda videntur expone. ROGER. Berengarius & qui eum sequuntur, asseuerant Eucharistiam Domini, non esse verè substantialitérque corpus & sanguinem Domini: sed sola voce sic appellari, pro eo quod tanquam vmbra & figura significatiua sit corporis & sanguinis Domini. Nec de hoc moueret adeo, si carnaliter sapientes, secundum sensus fallerentur, nisi quod nonnullas (vt supra memorasti) ratiunculas obtendere, & eas ex quibusdam beati Augustini sententijs munire videntur. Aliqua etiam verba Domini Saluatoris iactitant, ex quibus infirmi scandalizari forsitan possint. Ac primum ipsas ratiunculas, deinde authoritates ponam. Natura, inquiunt, hanc mutationem non patitur. Cumque affertur eis scriptum, quia *omnia quæcunque voluit Dominus fecit*. Sed hanc, inquiunt mutationem noluit. Absit enim vt fas sit Christum dentibus atteri, aut partibus dissipari, sicut illa dentibus atteruntur, & in partes dissipantur. Ad hæc si placet, interim responde, postmodum verò cætera proponam, quo diligentius opere distributo, singulis à me propositis responsa tua comparando, mihi ad vnguem de omnibus intelligam satisfactum. GVITM. Quoniam quidem superius postulasti vt tuis inquisitionibus, siqua mihi viderentur addenda, superadderem: cognosce primum, quia non omnes qui de istis Sacramentis errant, vna incedunt via erroris. Nam Berengariani omnes quidem in hoc conueniunt, quia panis & vinum essentialiter non mutantur, sed vt extorquere à quibusdam potui, multum in hoc differunt, quòd alij nihil omnino de corpore & sanguine Domini Sacramẽtis istis inesse, sed tantummodo vmbras hæc, & figuras esse dicunt. Alij verò rectis Ecclesiæ rationibus cedentes, nec tamen à stultitia recedentes, vt quasi aliquo modo nobiscum esse videantur, dicunt ibi corpus & sanguinem Domini reuera, sed latenter contineri, & vt sumi possint quodammodo (vt ita dixerim) impanari. Et hanc ipsius Berengarij subtiliorem esse sententiam aiunt. Alij verò non quidem iam Berengariani, sed acerrime Berengario repugnantes, argumentis tamen eius, & quibusdam verbis Domini paulisper offensi (quòd suo loco dicemus vberius) solebant olim putare quòd panis & vinum ex parte mutentur, & ex parte remaneant. Alius verò irrationabilem istorum sensum longè horrentibus, eadem verba Domini, quibus isti mouentur, non satis aptè intelligentibus, videbatur panem & vinum ex toto quidem mutari, sed cum indigni accedunt ad communicandum carnem Domini & sanguinem, iterum in panem & vinum reuerti. Quorum omnium erroribus, sicut Dominus dederit, obuiare tentabimus.

Nunc primum Berengarianis vtrisque respondeamus. Isti etenim, licet inter se diuersi sint, contra nos tamen vnam habent penè sententiam, & argumentis nituntur eisdem. Vtrique enim nihil de pane & vino mutari essentialiter asserunt. Nunc argumenta eorum videamus: ac primum quid de natura afferant discutiamus. Nam cum dicunt, non potest hanc mutationem natura pati: aut absolutè & absque vlla exceptione dicere hoc habent vt nullatenus scilicet, nec volente Deo hoc possit, aut cum aliqua exceptione. At si absolutè & absque vlla exceptione dicunt, primum quidem voluntatis Dei manifestos

Qualiter esse- derint Beren- gar. — *1. Cor. 11.* — *Vercell. concilium.* — *Psalm. 113.* — *Quot genera Berengarianæ hæresis.* — *Impanatio. Hanc videtur sequi Lutherus* — *Primum argu- ment. de natura*

A aduersarios se esse declarant: dum ei aliquid impossibile esse confirmant. Ipsi denique seipsos destruũt, quoties illum (quem dixisti) Psalmi versiculum canunt: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit*. Nam si versum hunc non recipiunt, frustra eum canunt, nec iam Dominum omnipotentem credunt, cui volenti, naturam aliquam resistere posse contendunt. Si autem omnipotentem non credunt, nec Deum credunt. Non enim verè Deus est, qui quod vult non potest. Sed Deum ipsi (vt puto) credere se non negant. Recipiant igitur, quia *omnia quæcunque voluit Dominus fecit*. Simul ergo necessario recipiant quoniam hanc mutationem vt possit natura pati, si voluit Dominus fecit. Si enim ipsa omnium rerum natura, cum omnino nihil esset, volente Deo factum est vt esset, & in tot rerum varias species formaretur: quomodo panis & vini natura iam existens, volenti Deo resistet, vt B vel in vnum aliud non transferatur? Perridiculi homines, qui dum se defensitare naturam existimant, vim naturæ se potius ignorare demonstrant. Nam sicut tuipse testaris, qui per artem medicinæ ciborum naturas & hominum nosti, quotidie natura panis quem comedimus, & vini quod bibimus, naturaliter in nostram carnem & nostrum sanguinem transmutatur. Quòd si tantum potest venter hominis seu etiam cuiuscúnque animalis, vt panem & vinum, vel quoscúnque cibos intra se clausos, in viuam carnem, & viuum sanguinem quotidie mutet: nonne tantundem, si vult, poterit præsentia suæ maiestatis, & virtute verbi sui Deus vt videlicet in carnem & sanguinem suum, panem vinúmque transformet? Quòd si vel tantum volunt Christiani concedere Deo quantum C concessit paganorum magnus philosophus Plato, qui rerum naturam dixit esse id quod vult Deus: quid vnquam erit absurdius, quàm id quòd vult Deus, Deo volenti contraire? Quapropter isti, nisi omnino careant corde, nunquam ita absolute dicent, naturam mutationem pati, nisi Deus velit: frustra ergo hoc quasi magnum aliquid contra nos asserunt. Nihil enim prorsus per hoc contra nos agunt. Nemo enim Christianorum credit hanc fieri mutationem, nisi per Dei voluntatem. Desinant igitur inaniter dicere: natura non patitur: & id tantummodo an Deus hanc mutationem velit, requiramus. Sed absit, inquiunt, vt vnquam hoc Deus velit. Non enim fas est Christum dentibus atteri. Ego verò in primis quæro quid dicant significare atteri. Si enim intelligunt atteri, velut pressius tangi, aut fortius premi: quæro D quare non sit fas Christum dentibus atteri? Nam si idcirco hoc ipsum non est fas, quia non possit fieri: eadem ratio est, quam de natura dicunt, scilicet quia natura non potest pati. Et nimium vana ratio. Nulla quippe rerum impossibilitas potest impedire voluntatem Dei. Deinde quare non possit dentibus premi, qui manibus Thomæ, & post resurrectionem potuit attrectari? Et sanctæ mulieres, quibus occurrit post resurrectionem, scriptum est, quia tenuerunt pedes eius. Nulla namque ratio est, vt non possit tangere dens, quod tangit manus: Nam sicut ad manus, ita & ad totum corpus pertinet tactus. Quare quicquid tangit manus, potest & toto corpore tangi: potest igitur & dentibus tangi. Porrò quod potest vel leuiter tangi, cum solidum corpus sit: cur non posE sit etiam fortiuscule tangi, quod est atteri? Si ergo corpus Domini post resurrectionem manibus Thomæ Apostoli & sanctarum mulierum potuit tangi: cur hodie à credentium dentibus non possit vel leuius, vel pressius tangi, id est atteri, nulla obstare ratio videtur. Porrò autem si idcirco dicunt non esse fas Christum dentibus atteri, non quia impossibile est, sed eo quòd indignum videatur: quæro iterum quare indignum debeat videri? An quia nimium Christus humiliari videatur? Sed qui dedignatus non est ob salutem fidem, virgis infidelium, corona spinea, cruce, clauis, lancea, nimis irreligiosissimè quantum in ipsis erat, atteri, sicut scriptum est, *Attritus est propter scelera nostra*: is pro salute eorúndem fidelium dentibus ipsorum dedignatur religiosissimè, inquantum possunt

Psalm. 134. — *Quid Plato de natura.* — *Ioan. 20. Matt. 28.* — *Esa. 53. Comparatio.*

possunt atteri? Si enim id quod erat indignius, pro nobis pertulit, quomodo quod minus indignum est, dedignabitur pati? maximè cum sicut oportuit Dominum Iesum Christum in ligno suspendi, vt mors quæ per lignum venerat, per lignum crucis vinceretur: ita oporteat reuera Christum manducari: vt quia veteres homines non vmbram fructus, sed ipsum fructum ligni vetiti vere comedendo mortem susceperunt: noui homines nō vmbram, sed ipsum qui in ligno pependit obedientiæ, id est, crucis, verè comedendo mortem euadant & vitam sumant. Quod mysterium Esaias Prophetasse videtur, vbi ait: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuiū pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemia defecata, & præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & præcipitabit mortem in sempiternum.* Propheta in Ierusalem erat. Quid est ergo dicere, *in monte hoc*: nisi vbi crucifixus est Christus? Et quid est, *conuiuium faciet omnibus populis*: nisi quia illud quod pependit ibi, manducant omnes populi? *Quid in pinguibus istis medullatis*, nisi carnem gratia Spiritus sancti pinguissimam, *in qua habitat plenitudo diuinitatis corporaliter*? Quid in vindemia defecata, nisi sanguinem sanctum, qui in specie vini bibitur, signat? Et quid nobis per istud conuiuium fiet? *Præcipitabit*, inquit, *mortem in sempiternum*. At fortasse immundi sunt dentes. Sed Apostolus ait: *Omnia munda mundis*. Igitur neque dens, neque aliud quicquam immundum est Christo. Certè sordidiores videntur manus esse quàm dentes. Manibus quippe multas sordes tangimus, quas admouere dentibus horremus. Qui ergo se palpandum & post resurrectionem manibus obtulit: dentes propter immunditiam non vitabit. At fortasse metuunt isti saluatorem lædere, dentibus attrectando: quem lædere non metuunt procaciter mentiendo. O destruat Deus ad salutem inimicos defensores, si hoc scire nesciunt, quia caro Domini resurgentis, quod naturæ erat, retinuit, quod infirmitatis, amisit. Tangi namque naturale est carni, lædi autem infirmitatis est. Ita ergo potest Christus etiam dentibus tangi, vt quacunque pressura dentium iam non valeat lædi. Quare quoniam nec vlla obsistit impossibilitas, nec Christi abhorret humilitas (si quidem id nobis quoque ita expedit ad vitam) cùm neque per hoc vlla immunditia saluatori, vel læsura timenda sit, nullaque occurrat alia ratio cur nefas sit Christum dentibus atteri. Si atteri accipitur quasi pressius tangi, nihil prorsus contra nos valet, quod vanissimè iactitant, dicentes: non est fas Christum dentibus atteri. Porrò si atteri intelligunt quasi comminui vel frangi: tunc iam non duæ, sed vna sola ratio est, quod dicunt dentibus atteri, & partibus dissipari, nisi quia plus est partibus dissipari, quàm dentibus atteri: & ita intelligendum est tanquam si dicerent: Non est fas Christū in partes dissipari, vel dentibus atterendo, id est, comminuendo, vel vllo alio modo.

Esa. 25.

Col. 2.

Tit. 1.

Hoc equidem & non confitemur: scilicet, quia non est fas Christum vlla quidem violentia, siue dentibus, siue alio modo per partes dissipari. Si verò illi cui omnia possibilia sunt, altissima & inscrutabili consilij sui ratione placet, vt corpus suum per partes ipse diuidere possit, ita dumtaxat, vt iam vltra non moriatur, neque lædatur, neque vllam corruptionem patiatur (nullam enim miseriam amplius sustinebit) quis impossibile hoc audeat æstimare? Quod igitur inferunt quia ista Sacramenta dentibus atteruntur, & in partes dissipantur: si atteruntur, ponant quidem quasi diminuuntur: respondemus, quoniam si ei, cui nihil impossibile est, & qui de omnibus rebus quicquid vult facere potest, sicut dictum est, placet, vt non quidem per nostram violentiam, sed per suam in nostro ministerio voluntatem, corpus suum sine morte vel læsione, vel aliquo sui incommodo in istis Sacramentis diuidatur, & per partes distribuatur: si & nos ita credimus, nemo super hoc inconueniens aliquod valeat annotare. Eius quippe hic (vt sanctus Gregorius ait) caro in populi salutem partitur. Si autem

Gregorius.

ei non placet, vt sine aliquo sui incommodo, caro eius possit per partes diuisa distribui: tunc nos ista neq; dentibus minui, neque per partes aliquo modo credimus dissipari. Et tunc nobis intelligendum est hoc quod dicitur. Eius caro in populi salutem partitur: dictum esse, nō quia partiendo minuatur, sed propter similitudinem fractionis, sicut immolari quotidie dicitur Christus propter similitudinem passionis. Licet enim hæc magni causa mysterij sacerdos quasi diuidere videatur, nos tamē Dominum & Saluatorem nostrum, quando corpus eius venerabile fidelibus distribuitur, non se per singulos diuidentem, sed participatione sui diuersos credere debemus vnientem. Possumus quoque dicere tantumdem esse in vna quasi portiuncula, quantum erat in hostia tota. Sicut de manna legitur, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, ne qui minus collegerat habuit minus. Ita ergo tota Hostia est corpus Christi, vt nihilominus vnaquæque particula separata sit totum corpus Christi: Nec tamen tres particulæ separatæ, sunt tria corpora, sed vnum corpus. Nec ipsæ etiam particulæ à se tanquam plures differunt, quia quod corporis totius vna est, hoc & cæteræ sunt. Itaque iam nec plures particulæ dicendæ sunt, sed vna potius hostia integra & indiuisa, licet officio Sacerdotis videatur quasi diuidi, propter magnum (vt dixi) mysterium, quod ita oportuit celebrari. Similiter & si dentibus, vel aliquo alio modo hæc frangi videantur, intelligimus non hæc frangi: quia nihil aliud in toto, quam in qualibet velut particula separata credimus contineri. Ne autem me quis existimet hanc sententiam ex meo sensu commentatum: præfationem istam, quæ per totum penè orbem Latinum, inter Epiphaniam & Septuagesimam, in quadam die Dominica habetur, hic supposui hæc continentem: Æterne Deus: & tibi hanc immolationis hostiam offerre, quæ est salutifera, & ineffabile diuinæ gratiæ Sacramentum: quæ offertur à plurimis, & vnum corpus Christi, sancti Spiritus infusione perficitur. Singuli accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Propterea ipsi qui sumimus communionem huius sancti panis & calicis, vnum Christi corpus efficimur. Eusebius Emissenus ita dicit: Vetus narrat historia: *Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat reperit minus*: eo quod Eucharistiæ sacra perceptio non in quantitate, sed in virtute consistat. Quod corpus Sacerdote dispensante, tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto: quod dum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis, ita integrum esse probatur in singulis. De quo sensu Apostolica sententia deriuata est, dicens: *Qui multum habuit, non abundauit, & qui modicum non minorauit*. Si forte esum panis esurientibus apponeremus, non ex toto perueniret ad singulos, quia particulatim & minutatim pro portione sua vnusquisque præsumeret. De hoc verò pane cum assumitur, nihil minus habent singuli, quàm vniuersi: Totum vnus, totum duo, totum plures, sine diminutione percipiunt: quia benedictio huius Sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi. Idem quoque dicimus, & si mille Missæ eodem tempore celebrentur. Nam ita in singulis totum credimus esse Christum: vt nec plures Christos, nec diuisum Christum faciat, aut Sacerdotum diuersitas aut locorum. In quo quidem illi contra nos esse non possunt, qui corpus Domini in omni Missa adesse inuisibiliter credunt. Nam cùm simul mille celebrentur Missæ, & sicut ipsi consentiunt, in omni Missa est totum corpus Christi (diuidi enim posse corpus Domini & ipsi negant) aut mille tunc erunt Christi corpora, aut fatebuntur nobiscum, vno eodémque tempore, mille in locis vnum idémque Christi corpus totum & indiuisum posse haberi. Sed mille Christi corpora nec ipsi dicunt. Restat ergo, vt in mille Missis eodem tempore, vnum idémque corpus Christi & indiuisum esse credere debeant. Similiter igitur & in vna hostia, & si videatur quasi in plures partes diuidi: nulla tamen in eis diuidi eo-

Quomodo diuidatur Christus.

Exod. 16. Tota hostia Christus in qualibet particula tota.

Præfatio Missæ Ambrosiana præfatio.

Eusebius Emissenus. Exod. 16.

2. Cor. 8.

Missa.

Verbum mens tota & ſimul eſt in pluribus locis.

nē attendimus, quia quòd omnes ſimul iunctæ, idipſum ſingulæ ſeparatæ ſunt, totum Chriſti corpus. Nec cuiquam incredibile id debet videri. Quotidiano enim experimento cognoſcimus, quia intellectus noſter, id eſt, verbum cordis noſtri, cùm illum quodammodo voce veſtimus, vt qui in corde noſtro latens nobis ſolus cognitus erat, per vocem alijs etiam manifeſtari poſſit: eodem tempore & totus in corde noſtro remanet, & totus æque mille hominibus cum aſſumpta voce ſua quantum in ſe eſt, ita apparere poteſt, vt non ſolum ipſe ſimul omnium corda colluſtret, ſed aures etiam cunctorum ipſa qua veſtitus eſt voce, eodem tempore tota & indiuiſa perſtringat. Si igitur humano verbo Deus tantum præſtitit vt non ſolum ipſum, ſed etiam vox, qua quodammodo veſtitur, ad mille homines eadem ſimul totáque pertingere valeat: nemo hoc ipſum de omnipotentis Dei vnico & omnipotente & coæterno verbo, & de carne eius, quam ſimiliter vt nobis ipſum Verbum appareret, veſtiuit, & ſi capere non poſſit, habere incredibile debet, quod de fragiliſſimo & tranſitorio verbo hominis & momentaneis vocibus vixque exiſtentibus, & nunquam præualet capere, & tamē penè ſemper experimento habet. Ipſam certe animam noſtram corpore quod corrumpitur aggrauatam, non particulatim per ſingula corporis membra diuidi, ſed in ſingulis portiunculis totam atque integram contineri beatus Auguſtinus validiſſime probat. Qui ergo hanc noſtræ animæ potentiam præbuit, vt vna eadémque & indiuiſam in ſingulis quibuſque particulis ſui corporis, eodem tempore tota conſiſtat: quare ſuæ propriæ carni id dignitatis ſi vult dare, nō valeat, & ipſa in diuerſis ſui cuiuſdam corporis, quod eſt Eccleſia, partibus, tota ſimul & indiuiſa poſſit haberi: cùm ſicut anima noſtra vita eſt corporis, ita ſit Eccleſiæ (imò multo melius per Dei gratiam) vita caro ſaluatoris.

Caro Christi, vita Ecclesiæ.

Per animam quippe fit, vt corpus vtcúmque temporaliter viuat: per carnem verò Saluatoris agitur, vt Eccleſia non quomodocúnque, ſed beatè in æternum viuat. Cum verò ſapientiſſimus Salomon cunctas res eſſe difficiles dixerit, ita vt explicare eas homo non poſſit, nonne inſanienti quàm ſimillimus eſt, qui hæc diuina arcana diſcutere ad oculum violenter quærit? Omnes enim creaturæ Dei miracula nobis implicabilia ſunt: Chriſtus verò inter omnia, aut præ omnibus miraculum ſingulare. Si igitur poteſt Chriſtus efficere (ſicut diximus) vt vnaquæque ſaparata particula ſit totum Chriſti corpus, & tamen omnes ſeparatæ, non plura ſint corpora ſed vnum corpus: quemadmodum vox mille hominum percutit aures, & apud vnumquemque tota eſt, nec tamen plures dicuntur ſed vna ſola: & quemadmodum tota anima mille corporis humani replet particulas, & cum ſe totam præbeat ſingulis, non plures tamen, ſed vna eſt anima: ita iam nulla ratio propter huiuſcemodi quaſi partitiones obſtare videtur, vt non poſſit, aut velle non debeat Chriſtus, panem & vinum, ſicut ipſe docuit & Eccleſia credidit, transferre in corpus & ſanguinem ſuum.

Eccleſ. 1.

Roger. De mille Miſsis, quæ eodem tempore celebrari poſſunt videris mihi rem quidem valde difficilem, ſufficienter & ſatis idoneè declaraſſe: Veruntamen in partitione vnius hoſtiæ adhuc pauliſper hæreo, quoniam quod prius vnū tantummodo video, id me partiente, ita in plura diuidi cernitur, vt vnaquæque portio minor, quam illud, quod erat integrum, videatur. Si enim non mea vi, ſed ſua ſponte hoſtia diuideretur, aut poſt diuiſionem magnitudo integrè non videretur immutata: iam ſatis factum mihi eſſe crederem, quòd & vnaquæque portio & omnes ſimul abſque vlla diuiſione vnum integrum corpus eſſe poſſent.

De hoſtia diuiſa.

Gvitmvndvs. Si de mille Miſsis, quæ vno tempore celebrentur ſatis æſtimas declaratum: mirum eſt quod de vna hoſtia ita poſsis moueri. Nam ſicut hic priuſquam partiaris hoſtiam, tantummodo vnam vides: ita prius quàm mille celebrentur Miſſæ vnum tantum Chriſti corpus in cælis, & ſi non oculis, mente tamē vel fide cernis. Et ſicut opere tuo putas hoſtiam diuidi: A ſic putari poteſt Sacerdotum operè fieri, vt corpus Chriſti quod in cælis vnum eſt, mille in locis ſimul teneatur. Sed abſit hoc, vt vel illorum opere, vel tuo, vnus Chriſtus per plures locos vel partes diuidatur: quia ipſe eſt qui in opere veſtro, non quod veſter viſus æſtimat, ſed quod ipſe vult operatur. Nam ſic violentia Iudæorum videbatur mori, & tamen ipſe dicit: nemo tollit animam meam à me, *ſed ego pono eam à meipſo*. Ita ergo cuiuſlibet fortaſſe violentia putatur frangi: nec tamen quod carnalis æſtimat ſenſus, ſed quod ipſe vult Chriſtus credendus eſt operari. Sicut ſanè poſt partitionem hoſtiæ ſingula tibi minora videntur quam hoſtia integra: ita in omnibus Miſſis minus apparet corpus Domini quam in cœlis eſſe credatur. Sed hoc * tantum ſecundum ſenſus: qui ſicut in multis rebus alijs ſæpe, ita in hac re ſemper B falluntur. Sed nunquid ſi hoc capere non poteſt oculus carnis, extinguendus ideo eſt oculus mentis? Cùm enim Maria Magdalene ad monumentum Domini plorans, ipſum Dominum cerneret: nunquid non ipſe reuera Ieſus erat, quia illa ſecundum oculos decepta hortulanum ſe videre putabat? Aut cum ipſa die reſurrectionis ſuæ, duobus diſcipulis ambulantibus in via ſcripturas tanquā peregrinus exponeret: nunquid aliud quam ipſe erat: quia ſcriptum eſt, *oculi eorum tenebantur, ne eum agnoſcerent?* Aut cum Diſcipuli in mari laborantes, eum ſuper vndas cernerent ambulantem: quis audeat dicere non ipſum vere fuiſſe, quia ipſi deceptis oculis phantaſma eſſe putauerunt? Sed & ſecum in naui iam poſitum, videntes, & miraculum eius in ſedato mari admirantes, ſicut ex Euangelio poteſt conijci, non cognouerunt eum donec C ad terram venirent. Sic enim ſcriptum eſt: *Cumque egreſſi eſſent de naui, continuo cognouerunt eum.* Quibus ex verbis poteſt (vt diximus) conijci, quòd in naui fortaſsis obſtupefacti adhuc recenti miraculo, aliqui non cognouerūt eum. Quid igitur? Nunquid putandus eſt eos iculariter deluſiſſe? Abſit. Ipſe enim vbique idem erat, Ipſe vbique veritas erat, Ipſe vbique ſapientia erat. Sed nobis per hæc oportebat oſtendi, quoniam quandiu cum Maria flente, velut ad monumentum Domini ſtamus, noſmetipſos mortificando, & mortem Domini donec veniat annunciando, quandiu in via poſiti peregrinamur à Domino, quamdiu in mari huius ſeculi laboramus, & ventus nobis tentationum contrarius eſt, quamdiu ambulamus per fidem, & non per ſpeciem: quamuis plo- D rantes ad monumentum ſuum ſemper Dominus conſoletur quamuis in via poſitis ſemper ſcripturas exponat, quamuis turbatos in mari tranquillet, quamuis præſens nobiſcum ſit ſemper in naui ſanctæ Eccleſiæ *vſque ad conſummationem ſeculi*: non tamen habemus eum cernere niſi in peregrina ſpecie, maximè oculis carnis, licet nō aliud quàm ipſum habeamus in his Sacramentis. Et merito. Nam quia fructus mortiferæ arboris antiquis hominibus ſpirituales veracéſque oculos clauſerat, carnales, fallacéſque aperuerat: iuſtum eſt, vt fructus viuificæ crucis nouis hominibus ipſos carnis oculos claudat, & veraces mentis oculos, quibus veritas videtur, aperiat. Quemadmodum igitur ægrotanti palato amara cenſenti quæ ſano dulcia ſunt, nemo ſanus credit: ita infirmis carnalibus E oculis contra ſanatos mentis oculos, de ipſa medicina interioris luminis iudicantibus, nemo niſi inſanus conſentit. Nam & res hæc tanta eſt, vt infirmo viſu non valeat comprehendi, & fidem noſtram ita vtilius eſt interim exerceri: vt per hoc videlicet quod contra viſum carnis in hoc tam neceſſario Sacramento agitur, diſcamus viſibilia tranſcendere, ad inuiſibilia feſtinare, & tenere certius occultas, quæ nunquam mentiens veritas docuit, quàm quæ coram nobis fallax oculus pandit. Quapropter quoniam tibi oſtenſum eſt, idem eſſe in particulis vnius hoſtiæ, quod eſt in pluribus Miſsis, quæ ſimul celebrantur, de quibus ſatis declaratum eſſe dixiſti, nec ſecundum viſionem oculorum carnalium debere te iudicare euangelicis exemplis & ratione monſtratum eſt: vtrum ſatis adhuc dictum arbitraris, expone. Roger.

Quis operetur hæc mirabilia, Sacerdos an Christus. Ioan. 10. — ** Totum.* — *Ioan. 20.* — *Luc. 24.* — *Matth. 14.* — *Marc. 6.* — *Ioan. 20. 1. Cor. 11. 2. Cor. 5. Coloſſ. 3.* — *1. Cor. 15.* — *Matth. 28.*

Videris

Videris equidem mihi, fateor, synceræ fidei veritatem congrua prosequi ratione: veruntamen, illud, quod me aliquo modo adhuc rodit, non tacebo. Superius quippe dixisti, quia sacerdos videtur quasi diuidere hostiam propter mysterium, quod ita celebrari oportet. Si ergo viderem quod hostia postquam est consecrata, iam non posset amplius diuidi, nisi ob mysterij gratiam, quod sicut dixisti, ita oportet celebrari: omnem prorsus disputationis tuæ seriem inconcussa veritate ratam esse confiterer. Sed quoniam quilibet nullius consideratione mysterij prout vult, sibi eam diuidere posse videtur: adhuc nescio quas hinc cogitatio mea tenebras sustinet, quas & expellere gestit, & tamen libere omnino non valet. Gvitm. Si plenè animo supra dicta reuoluas nihil hinc tenebrarum, vt æstimo, tibi residere cognosces. Nam sensus persæpe falli, cùm veterum philosophorum multa argumenta tum quotidiana experimenta plenissimè docent. Æquè enim, vt ait Boetius, sensus, & in maximis & minimis confunduntur. Vnde fit, vt de his in quibus confunduntur, merum syncerúmque iudicium habere non possint. De mediocribus quoque rebus non iuxta rerum veritatem, sed pro affectu iudicant sentientis. Sano namque cuiuis comedoni, si multū esuriat, etiam amara dulcia videntur: Ægroto autem, aut multum saturo, etiam dulcia sunt amara. Item si quis deformis alicuius scorti amore depereat, nonne illa talis forma oculis eius summe gratissima est, cum omnium penè intuentium, quorum mens eadem miseria captiuata non est, non mediocriter visus offendat? Remum in aqua, si interrogas oculos, fractum asserunt, quem mox extractum mansisse integrum testantibus oculis ratio probat. Quid de iudicio aurium? quandoquidem illa quæ in auribus sobrij absurdissima resonat, lasciuum quemlibet mimum cantilena mollis oblectat. Sed quid in his diutius immoror? Quis enim mirari debeat si sensus exterior frequenter fallitur: cùm interior, atque omnium iudex sensuum animus, nisi hunc Dei gratia regat, toties & tantum periclitetur? Ex quo fit, vt contra rationabilem sanctæ Ecclesiæ fidem per hoc quod infirmus & lippus oculus se videre putat, nullatenus debeas impediri: quandoquidem eos, quos inobedientiæ cibus oculos aperuerat, per hunc obedientiæ cibum oportere claudi credo iam retines: vt videlicet per spiritualem vitalémque cibum, restitutis spiritualibus, quos carnalis ille ac mortifer clauserat oculus, iam non secundum carnem sapiamus ad mortem, sed reuelata facie, quæ sunt spiritualia contemplemur ad vitam æternam. Atque ita quamdiu in agone fidei certamus, quamdiu peregrinamur à Domino, fidem nostram sedulo conuenit exerceri: quatenus exercendo erudiatur, erudiendo pascatur, pascendo augeatur, augendo perficiatur, perfecta coronetur. Quod autem fidei id exercitium esset, vel quòd pro exercitio suo meritum tanti Sacramenti fideles haberet, si sacram hostiam, non posse nisi per Sacerdotem, & in Missa solummodo diuidi, manifeste & quorumlibet oculis pateret. Quis non vel infidelium pro tam euidenti miraculo, magis quàm pro ratione fidei consentiret? Denique manifesta miracula non propter fideles, sed propter infideles dicit Apostolus fieri: hæc autem Sacramenta non sunt infidelium, sed fidelium. Vnde nec infidelibus fas est illa distribui, sed nec etiam pandi. Non igitur infidelibus per aperta miracula pateant, soli verò fideles non carnis intuitu hæc, sed mente cernant. Nam & ipse Dominus noster Iesus Christus Sacramenta hæc, mysterium fidei appellauit. Vt quid ergo mysterium, nisi quia occultum? Vt quid fidei nisi quod hoc non carnis oculo, sed intuitu fidei conuenit contemplari: Nam sicut sanctissimus ait Gregorius, non habet fides meritum: cui humana ratio præbet experimentum. Si igitur de fallacia carnalium sensuum, qui nec de rebus paruis, & quæ ipsis patere sensibus solent, nedum de maximis & occultis contra rationem credendi sunt, euidenter accepisti, si spirituales sensus ad spiritualia Sacramenta aperiri, carnales verò claudi oportere didicisti, si denique tibi de mysterio fidei sic infidelibus occultando, fidelibus autem pro exercitio suo merito crescentis fidei plurimum profuturo, satisfactum est: nullis vt arbitror, hic amplius tenebris improbæ tergiuersationis te inuolui decet. Ad summam, quis possit edicere vel mente capere, quanta etiam nostræ carnis post resurrectionem futura sit gloria, quanta potentia? Immutabimur enim, & *corruptibile hoc induet incorruptionem*, & *corpus nunc animale surget spirituale*, dabitúrque nobis *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit*. Cum igitur vel extremi cuiuslibet homunculi caro, quātum sit habitura potentiam nulla nunc possit comprehendere ratio: tu de corpore Saluatoris impudenter & carnaliter iuxta sensus disputas, quod præ se ineffabiliter omnes Angeli venerantur? Certè enimverò quicquid humano intellectui occurrit nobis posse dari, minus est aut nihil, ad illud quod promittitur nobis. Cum igitur nos accepturos esse credimus, quod nunc scire quomodo possit fieri, nisi quia Deo omnia possibilia sunt non valemus: tu de omnipotētis Dei corpore, quoniam quæcunque aguntur præ oculis bestialibus non habes, infantiliter garrire non cessabis? Proinde consideratius supradicta retracta, & fidenter tene, aut Dominum Deum nostrum carnem suam sine vllo eius incommodo per partes ineffabiliter posse distribuere, aut si id ei non placet, Sacramenta suæ mensæ vel secundum rationes quas diximus, vel secundum alias, si Deus tibi dederit forsitan meliores, licet oculorum carnalium infirmitati aliter videatur, tamen indiuisa manere. At si illud quod prius dixi Domino placet: fas est ergo non per violentiam quidem nostram, sed per dignationem suam Christum secundum carnem dentibus atteri, & per partes corpus eius fidelibus ministrari. Si verò non placet, nihil nobis inconueniens de diuisione Sacramentorum & dissipatione debet obiici, quæ possunt, vt diximus, rationabiliter indiuisibilia & indisseparabilia comprobari. Roger. Ita fateor, cunctis quæ opposui tua competenter occurrit ratio, vt per omnia gaudeam, & nihil ex his reliquum videam in quo iustum putem, te debere à me amplius fatigari. Gvitmvnd. Illud sanè scrupulum mouet aliquibus, quominus hanc mutationem posse fieri credant: quòd ex solito naturæ cursu nulla ferè ex toto simillima occurrit mutatio. Nam cum aliquid substantialiter transmutatur in aliud, in id vtique transire solet, quod non existebat prius. Verbi gratia: *Virga Moysi mutata est in serpentem*, quæ ante non erat serpens, sed tunc cœpit esse serpens: quando verò dicimus mutari panem, non in carnem quæ nondum fuerat caro, sed in eam quæ iam erat Christi caro, sine vllo carnis ipsius Dominicæ cremento mutari confitemur. Et nos equidem ad intelligendum nobis in hoc seculo difficilem mutationem hanc non negamus: non tamen ad credendum. Sed quorsum id? Non enim idcirco magnum hoc atque saluberrimum credere non debemus, si in hac vita quomodo fiat, capere non valemus: cùm necessario multa fide teneamus, quibus nostra cæcitas aut multo magis, aut certè non minus repugnare videtur? De prouidentia namque & libero arbitrio, cum vtrúmque fideliter teneamus, & vtrúmque teneri oporteat, ita sibi rationes humanæ videntur altrinsecus obuiare, vt potius * vtrámque vicissim destruant, quàm vel alterum esse concedant. Nulla mens hominis potest capere quomodo id, quod in vno loco totum est, eodem tempore totum esse possit in altero, cum de voce tamen hominis, id omnes teneant: animam quoque singulis inesse membris simul totam, beatus Augustinus inexpugnabili ratione confirmet. Et ecce omnium rerum creatio creditur, cum tamen ab homine non capiatur. Quis enim vt de compendio loquar, valeat capere illud, quod primo factum est, quando habuit fieri? Quod enim adhuc omnino non est, non fit: fieri enim iam ad esse pertinet: postquam au-

Boetius.

Diuersitas palatorum.

Iudicium auris.

Gen. 3.

2. Cor. 5.

1. Cor. 14.

1. Cor. 15. Esa. 64. 1. Cor. 2.

Exod. 7. Mutatio substantiæ in substantiam.

* vtrinque.

August.

rem eſt, non fit: iam quippe eſt. Sed nec inter eſſe & non eſſe, illud quod primum factum fuit, poteſt eſſe aliquid. Nam illud aliquid quod intereſſet, primo factum eſſet, illud verò alterum poſterius. Quando ergo id quod primo factum eſt, habuit fieri? habuit tamen. Quod enim non caret initio, nullatenus eſſet, niſi fieret: Ipſe quippe dixit & facta ſunt. O admirabile fieri quod neceſſario creditur, & nullo cogitatu comprehenditur. At ſi quis hæc abſurdè ratiocinari me æſtimat, eiq; hæc omnia diſplicent, dicat vel ipſe quod placet: & inueniet ſe certè in omnibus verbis, in cunctis etiam cogitationibus ſuis, ſi tamen ſubtiliter aduerterit, de rerum primis initijs, deficientem. Hæc itaque cum fidem neceſſario exigant diſcuſſionem omnimodo non admittant: ad ipſius authoris corpus, nonne rationabiliter expetunt ſimplicem creditorem, arguunt improbum diſcuſſorem? Hic ſanè diſputationis quoque huius recolere decet initium. Propoſueramus nempe ita, vt cum dicunt naturam non poſſe mutationem hanc pati, vel addi paterentur, niſi Deus velit, vel non. Si non patiuntur hoc addi, ſed præter exceptionem aſſerunt id naturam non poſſe pati, etiam ſi Deus velit: non ergo credunt quia *omnia quæcunque voluit Dominus, fecit.* Si autem non credunt quoniam omnia quæcunque voluit Dominus fecit, primum quidem ſcripturas canonicas, quas frequentiſſimè & ipſi recitant, imò eum cuius ſunt ſcripturæ, videlicet Deum deſpiciunt: deinde verò ipſum Deum nec omnipotentem nec Deum credunt. Non enim verè omnipotens, aut verè Deus eſt, qui quod vult non poteſt. Sed quoniam hæc & apud ipſos nefandiſſima ſunt: fateantur neceſſe eſt, quoniam omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Et hanc igitur mutationem quamlibet nobis difficilem, ſi facere voluit Deus, abſque dubio fecit. Requirendum ergo tantummodo eſt, an id Deus voluerit. Quod cum voluiſſe Deum ipſo adiuuante opportuno loco monſtrauerimus, ſiue poſſit intelligi quomodo fiat, ſiue non poſſit, obtinebimus tamen neceſſaria ratione quoniam fecit. Non enim ſatis argumento eſt, ſi noſtræ infirmitatis cæcitas id nunquam in hac vita capere valet, quominus debeas credere, ſi manifeſtæ rationis neceſſitas, rem ita vt diximus, probauerit eſſe. Non enim præcepit tibi Chriſtus, intellige, ſed crede. Eius eſt curare quomodo id quod fieri vult, fiat: tuum eſt autem non diſcutere, ſed humiliter credere: quia quicquid omnino fieri vult, fiat. Non enim intelligendum prius eſt, vt poſtmodum credas: ſed prius credendum vt poſtmodum intelligas. Nec Propheta Eſaias dixit: Niſi intellexeritis, non credetis: ſed niſi credideritis, non intelligetis. Vtamur igitur verbis ſancti Auguſtini contra Felicianum dicentis: Hoc fides credat, intelligentia non requirat: ne aut non inuentum putet incredibile, aut repertum non credat ſingulare. Idem in ſecunda Epiſtola ad Voluſianum: Hic ſi ratio quæritur, non erit mirabile: ſi exemplum poſcitur, non erit ſingulare. Demus Deo aliquid poſſe, quod nos fateamur inueſtigare non poſſe. In talibus rebus tota ratio facti, eſt potentia facientis. Non eſt inquit beatus Hilarius, humano aut ſæculi ſenſu in Dei rebus loquendum. Vnde beatus Ambroſius in libro de Sacramentis de hac ipſa quæſtione agens: Quid, ait, argumentis vtimur? ſuis vtamur exemplis, incarnationiſque exemplo aſtruamus myſterij veritatem. Quid hic quæris naturæ ordinem in Chriſti corpore, cum præter naturam ſit ipſe Chriſtus partus ex virgine? Quoniam ergo nos ad incarnationis ſeu virginalis partus inuitat exemplum, operæpretium reor, pauliſper hanc elucidare ſimilitudinem paulòque altius incipiẽdum. Quadrifariam namque in ſcripturis ſanctis hominum generationes accipimus. Vna eſt ſingularis viri, neque de viro, neque de fœmina, ſed de limo terræ, quæ eſt Adæ. Altera huic quodammodo contraria, de viro & fœmina, ex qua & viri & fœminæ: quæ omnium ferè ſolennis eſt. Alia rurſus abſque exemplo, qua de virgine viro prodiit virgo fœmina: de Adam videlicet Eua. Quarta nihilominus

Pſalm. 148.

Non poſſe omnia, excludit omnipotentiam & Deitatem.

Eſaia 7.

Auguſt. c. 8.

Hilarius.
Ambroſius de myſteriis initiandis c. nono.

Quadruplex hominum generatio.

ſingularis atque vnica, pro reliquis omnibus facta, omnibúſque melior, & vtilior reliquis, contraria & ipſa quodammodo tertiæ: qua vir de fœmina virgine virgo, de Maria vtique Saluator omnium Chriſtus noſtro ſæculo natus illuxit. Ex his itaque generationibus illam qua de viro & fœmina viri naſcuntur & fœminæ, quia quotidiano vſu tenetur, nemo miratur, nemo incredibilem iudicat. In qua tamen illud quod extra cæteras valde mirabile eſt: quòd ex duobus corruptis nunquam niſi integrum, neque integrum vnquam niſi ex duobus non integris, tanquam ex contrario contrarium naſci poſſibile eſt. Illud verò penitus incomprehenſibile ſcitu Salomon aſſerit, *quòmodo compingantur oſſa in ventre prægnantis.* Illam quoque qua de non homine homo, Adam videlicet de limo formatus eſt, quæ & in hoc cæteris longe videtur mirabilior, & illam qua de virgine Adam virgo Eua producta eſt: vix vnquam aliquis impugnauit: vix aliquis accuſauit. Quando verò de Virgine Maria virgo Chriſtus prædicatus eſt natus, totus mundus innumeris contradictionibus contra infremuit: & vi & dolo, omnique genere malitiæ, hanc generationem de medio prorſus auferre conatus eſt. Satis certè iniuſtè, cùm reliquis omnibus hæc excellentior ſit atque vtilior: vtpote reliquarum omnium non ſolum honor atque nobilitas, verumetiam medicina. Siquidem hæc ab alijs noſtri generis tantum naturam trahens, nihil autem honoris inde, imò verò infirmitatum ac tentationum plurimum ſumens: ad perfectam vndique felicitatem per virtutem diuinam ſibi ipſa ſufficeret. Cæteræ verò per hanc de ſub pedibus infeliciſſimi omnium rerum diaboli, vſque ad conſortium Dei omnipotentis ſublimatæ, *vt ſimus* (vt ait beatiſſimus Petrus Apoſtolus) *diuinæ conſortes naturæ:* niſi huius ope atque medela vterentur, irrecuperabiliter omnes perditum irent. Tum etiam perſpecta diligenter inter tres ſingulares, vſitatiſſimæ generationi multo vicinior multóque ſimilior, ideóque credibilior inuenitur. Cui enim non ſatis elucet, communi generationi, quæ de viro & fœmina eſt, ſimiliorẽ fore hanc quæ de horum eſt altero, quàm illam quæ eſt de neutro? Item ſi contemplemur illam qua de viro ſolo, fœmina prodijt: valde à communi vſu, & illa remotior. Familiarius quippe & accommodatius communi naturæ eſt, vt fœmina marem (nam id quotidie fit) quam vt mas fœminam pariat. Sed neque fortaſſis Euæ generationem, partum quiſpiam dixerit: atque ideo etiam à communi vſu lõginquior eſt. Sed quid & illud, quòd de viri latere dormientis, illa, imò coſta de qua facta eſt illa, contra conſuetum naturæ curſum repente prorupit: hic verò ſicut cæteri homines in matris aluo nouem menſibus paulatim creuit, communique naſcendi lege exiuit, hoc excepto quod mater in partu non doluit, & quòd matris ipſe, vt talem decebat filium, virginalia integerrima ſeruans, ſingulari prærogatiua decorauit? Neque enim fas erat, vt quia corrupta reſtauraturus, atque inhoneſta honoraturus veniebat: integra violaret, honeſta dehoneſtaret, multóq; decentius erat, ſi de viro virgine violatura mundum Eua produxit: vt de virgine fœmina reſtauraturus mundum Chriſtus procederet. Addo etiam quòd omnes aliæ ſeruorum ſunt, hæc Domini. Ex alijs homines, ex hac Deus. Alias omnes Deus fecit ex ſolo, vt ita dixerim, præcepto: hanc quaſi ex magno ſtudio faciens, & verbis & rebus geſtis, & miraculorum nouitate promittere ab initio & præfigurare non deſtitit. Vnde tanquam de opere ſpeciali ſcriptum eſt: *Sapientia ædificauit ſibi domum.* Quibus omnibus aliiſque permultis dignè conſideratis: ſatis hæc credibilior chariórq; quam primæ duæ, debuit iudicari. Sed quid attineant hæc ad rem de qua loquimur dignum eſt intueri. Quatuor enim nihilominus rerum mutationes ſubſtantiuas ſiue efficientias nobis ſcriptura diuina commendat. Vnam de qua omnino nihil in id quod ſunt, facta ſunt omnia. Alteram huic contrariam, quam tametſi experimento non ita ſcimus, ratione tamen colligimus: qua videlicet de eo quod ſunt, quantum

Eccl. 11.

2. Pet. 1.

Gen. 2.

Modus generationis Chriſti.

Prou. 9.

Quatuor rerum mutationes.

quantum in ipsis est, redire in nihilum possunt. Nam si hoc solo, quia vult Deus, omnia sunt: si voluntatem suam qua præstat vt sint, vel modicè substrahat, ilico in nihilum suum omnia remeabunt. Ita denique beatus Augustinus contra Felicianum, Creatura, inquit, ex nihilo prolata est: & propterea quantum ad se pertinet, ex eo quod est in id quod non est, id est in nihilum nisi perpetua gratia fecerit, naturæ suæ qualitate vertenda est: Quamuis de accidentibus singulis, quæ superueniētibus alijs cedunt nō appareat verè posse aliud dici quàm quod omnino nihil fiunt. Nam si aliquid essent in subiecto essent. Sed contrarijs superuenientibus, nec in suo possunt remanere subiecto, nec ad alia transmeare. Omnino igitur nihil fiunt, nisi quis fortè illa dicat in ea quæ superueniunt transmutari. Quòd si ita est, innumera nobis exempla occurrent earum rerum quæ essentialiter in eas, quæ similiter existunt, transmutantur. Age enim verbi causa, atramento nigerrimo membrana albissima inficiatur: albedo nigredini continuo cedit. Si igitur albedo in nigredinem versa est, in id vtique versa est quod iam erat. Neque enim dici potest tunc ibi augeri nigredinem in quam transferatur albedo, quandoquidem nec atramentum nigrius est quam prius erat, neque aliquid membranæ præter atramentum occupauit nigredo. Idem quoque in alijs sæpenumero inueniri potest. Vnde fit vt accidentia recedentia, sicut diximus, aut penitus nihil fiant: aut si permutantur in aduenientia, quod nostræ causæ non parum accederet, in ea vtique multoties permutentur, quæ iam erant. Tertiam autem mutationem solenniter cernimus, qua videlicet substantiæ in eas quæ non erant substantias vel naturali vsu, vel per miracula transeunt: sicut nucleus in arborem, semen in herbam, esca & potus in carnem & sanguinem: vel sicut virga in serpentem, serpens in virgam, & cætera huiusmodi.

Augustin. Cap. 9.

Accidentia abeuntia an in nihilum refluunt.

Quarta verò mutatio est, qua id quod est, transit in id quod nihilominus est, sicut panem & vinum, virtute diuina, in corpus Christi proprium singulari quadam potentia credimus commutari. Et hæc quidem tribus alijs longè melior, longéque vtilior à credentibus facile iudicatur. Melior quidem, quoniam in diuinam carnem, quæ rerum est omnium optima, id quod mutatur, transit. Vtilior autem, quoniam hanc propter alias factam, singularem nobis medicinam Christus constituit. De nihilo quippe primò facta sunt elementa, è quibus non felices facti sumus. Sed & aliæ duæ mutationes nihil nobis profuerant, quin ad summas traduceremur miserias: nisi quarta medicinaliter superueniens, subueniret. Cum itaque cæteris omnibus hæc honorabilior sit atque vtilior, tum etiam illi quæ vsitatissima est, multo vicinior atque similior: ideo multo credibilior, quàm duæ reliquæ, reperitur. Cui enim non luce clarius pateat, ei mutationi, quæ vsitatissimè de aliquo in aliquid fit, eam quæ etiam ipsa de aliquo fit in aliquid, licet aliquanto mirabilius, propinquiorem admodum ac similiorem esse: quàm illam, quæ de nihilo fit in aliquid, aut illa quæ de aliquo fit in nihil? Illæ enim duo aliqua habent: istæ vnum tantum: Adeòque à capacitate intelligentiæ nostræ remotæ sunt, vt neque mutationes eas quis fortasse vocauerit: difficiliméque verbum reperiat, si tamē vel difficillimè, quo eas aliquatenus propriè exprimere possit. Et cæteræ quidem mutationes rerum subiectarum sunt, hæc Domini, illæ creaturarum cæterarum: hanc suo proprio corpori author ipse retinuit. Et cæteras quidem semel in principio iussit esse Deus, & factæ sunt: hanc autem & propheticis oraculis, & rebus gestis, maximéque sacrificijs & miraculorum nouitate promittere & præfigurare ab initio non cessauit: cùm etiam magna insuper precum solennitate & studio, per verba quæ ad hoc ipsum propria Deus ipse ac Dominus noster Iesus Christus dictauit quotidie repetita præbet effectum. Quibus omnibus, alijsque permultis dignè perspectis: valde credibilior hæc, charióque, quàm illæ duæ potest & debet iudicari. Si enim Deus id quod difficilius, & ab intellectu nostro remotius est, quia voluit, fecit: quomodo non id quod videtur aliquo modo facilius & intelligibilius, si voluit, fecit? Atqui difficilius illud Deum fecisse nemo dubitat: Istud igitur facilius Deum facere, si vult nemo dubitare debet. Aut quare hanc quartam mutationem non deberet addere Deus ob medelam hominum, qui quartam generationem (vt ostendimus) addidit ob reparationem salutis ipsorum: vt sicut ille summe bonus cuncta bona in creaturis, quæ fore in eis dicebat, sine inuidia esse voluit: ita quoque mira varietatis pulchritudine nullus generationis modus decens deesset hominibus, nullus mutandi modus competens deesset rebus? Quoniam igitur satis de propositione, vt arbitror, constitit (scilicet quoniam mutationem hanc Deus, si voluit, fecit) probanda, tantum restat assumptio, scilicet quia voluit. Sed quoniam multa adhuc exhaurienda venena supersunt, opportunius id suo loco seruamus. Nunc igitur prioribus aduersariorum calumnijs discussis, hic si placet, aliquantulum quiescamus: vt & quæ dicta sunt diligentius recolas, & dum nouo initio in ea quæ sequuntur assurgimus, animus tuus noua intentione reparetur.

LIBER SECVNDVS.

GVITMVNDVS.

DVm tuis obiectionibus respondeo, prudenter aduertat si quis hæc legerit, non me laborare nunc ad expugnandum nostris argumentis penitus hostem: sed ad muniendam interim contra hostilia argumenta catholicam fidem. Et illud quidem Deo auxiliante postmodum fiet. Nunc verò rem ita distinguere volumus, vt primo hostilem disputationem debilem esse, & nihil contra fidem nostram conficere posse monstremus: vt cum in suis inimicus vbique defecerit, nostris ad vltimum (Deo fauente) plenius subruatur. Ex qua re puto fieri, vt hæretica fallacia citius sileat, & catholica veritas clarius elucescat. Sed hæc propter eos dicta sint, qui festinantius quàm res postulat satisfieri sibi omnino volentes, quia non omnia nostra hic expendimus, apud se nos forsitan de inefficaci opere reprehendant. Iam verò cætera prosequamur. ROGER. Berengarius dicit: caro Christi incorruptibilis est, Sacramenta verò altaris, si diutius seruentur, possunt corrumpi. Videntur enim putrefieri. GVITMVNDVS. O calumniosa lingua, ô lingua blasphemijs assueta: promptior ad extorquendam superbè de scripturis Dei suam perditionem, quàm ad percipiendam cum fidelibus salubrem refectionem. Credidit scripturis sanctis dicentibus Christum esse incorruptibilem, & non credidit Christo dicenti. *Panis quem ego dedero, caro mea est pro sæculi vita*, sed cōtra hoc ponit corruptionem. Videatur itaque male sanis corruptisque hominibus, iuxta infidelitatem suam, corruptibilis & putribilis panis diuinus, & sicut scriptum est, tollatur impius ne vnquam videat gloriam Dei: sed semper ignominiosa de Deo somniet, semper scandala meditetur, sitque ei Christus semper *lapis offensionis, & petra scandali*. Nobis enim panis ille Dei cœlestis, illa Eucharistia, diuinum illud manna, quod immaculati agni carnem impassibilem factam, de sacris altaribus sumimus, per quod & viuimus, & à corruptione sanamur, numquam corrumpitur, numquam putrescit: quia cum de die in diem nos renouet, ipsum veterascere numquam nouit. Cui sententiæ beatus Ambrosius astipulatur in libro de Sacramentis his verbis: Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum.

Ex corruptis speciebus arguit corruptionem corporis.

Ioan. 6.

Esa. 26.

1. Petr. 2.

Cap. 9.

Illud corruptioni obnoxium ſi in diem alterum ſeruaretur: hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicunque religioſe guſtauerit, corruptionem ſentire non poterit. A Si ergo fortè cuipiam vetuſtate corruptum & putridum aliquando videatur, ſi is non credit hoc quod videt, eſſe corpus Domini, iuxta cor ſuum, cum eo credimus agi: (vt quemadmodum de Chriſto peregrino, & duobus diſcipulis cum ipſo in via loquentibus beatus ait Gregorius) tale illi foris appareat, quale intus in corde videlicet creditur. Si autem credit, hoc quod videt eſſe corpus Domini: id cum eo fieri credimus, vt aut aliqua eius negligentia corrigenda, vel punienda declaretur, pro eo videlicet, quòd Domini ſui corpus, quantum in ſe eſt, indignè tractauerit, vel contra Eccleſiaſticas regulas diutius retinendo inobedienter egerit: aut certè fidei eius ſoliditas copioſius remuneranda comprobetur, qui contra id etiam quod oculus cernit de verbis ac potentia Domini ſui, & communi Eccleſiæ fide non dubitarit. B Ad hæc quæ dicimus, ex diuinis libris exempla nobis in promptu ſunt. Maria namque Magdalene nondum reſurrexiſſe Dominum credens, iuxta incredulitatem ſuam quaſi hortulanum vidit. *Diſcipulis* quoque dubitantibus, ipſa reſurrectionis die *tanquam peregrinus apparuit.* Vbi etiam quomodo credentium negligentia puniatur, vel corrigatur videri poteſt. Nam quoniam Prophetias de Chriſto minus negligenter attenderant, de negligentia primum quidem puniri, dum *ſtulti* vocantur: deinde corrigi, dum *ſcripturæ eis aperiuntur*, meruerunt. Quomodo autem ad comprobandos remunerandóſque fideles incorruptibilis Chriſtus quaſi corruptibilis videri dignatus ſit, beatus Gregorius declarat de quodam Martyrio monacho narrans, qui Dominum Ieſum in ſpecie leproſi ſibi apparentem proprijs meruit humeris baiulare. C Cúmque is, inquit, qui quaſi leproſus videbatur, de collo eius euanuiſſet, ab ipſo mox ſententiam remunerationis accepit: Quoniam, inquit, non erubuiſti me in terra ô Martyri, nec ego erubeſcam te in cœlo. Sicut igitur ad comprobandam & remunerandam Martyrij humilitatem ſiue dilectionem, in terra deformi horrendáque ſpecie Dominus noſter Ieſus Chriſtus apparuit: ita ad comprobandam & remunerandam ſeruorum ſuorum fidem, ſi nulla incredulitas eſt, vel negligentia punienda vel corrigenda, in ſpecie corrupti illius panis, ſi quando hoc contingat, credendus eſt videri. D Et ſicut non alium leproſum illum deformiſſimum fuiſſe niſi ſeipſum de collo Martyrij euaneſcens Chriſtus oſtendit: ita non aliud quàm Chriſti carnem & ſanguinem in diuinis Sacramentis, etiam ſi ſub ſpecie quaſi putrefacti panis & vini aliquando videantur, orthodoxorum prudentia credere nouit. Quod ſi obijcias (vt dici aſſolet) quia Berengarius vitas ſanctorum pro authoritate non recepit, ſcias, quia tametſi quaſdam ſanctorum vitas non recipit: beati Gregorij tamen libros nunquam eum reſpuiſſe prout recordor, accepi. Quapropter & dialogum beati Gregorij pro authoritate aſſumpſimus, in quo de Martyrio memorantur iſta quæ diximus. Tantus enim autor non ea ſcriberet, niſi & ipſe vera eſſe crederet, & digna credi à poſteris iudicaret. E Poſtremo, totam ipſam diſpenſationem humanitatis Dominicæ animo percurramus. Tota quippe talis extitit, de qua & inimicorum incredulitas magis excæcanda, proptereáque damnanda, ſcandalizaretur: & credentium fides magis augmentanda, & propterea coronanda probaretur. Quid enim hoc ipſum, quod de Virgine *deſponſata Ioſeph* naſci voluit? Nonne & inimicis ad augmentum mortiferæ impietatis ſcandali cauſa fuit, vt appellarent eum *filium fabri*: & credenti Petro ad augmentum remunerandæ fidei profuit, qui in nullo per hoc impeditus dixit, *Tu es Chriſtus Filius Dei viui*? Quid denique tota carnis eius infirmitas? Nonne & ipſum diabolum vſque adeo excæcauit, vt nec miracula inaudita prius attendens, vſque ad occidendum eum inſurgeret, nec damna irreſtaurabilia ſibi exinde prouentura præuideret? Ex eadem tamen infirmitate tantiſper illuminantur per fidem hodiéque fideles, vt non ſolum valeant ipſius adiutorio fidei in ſuis infirmitatibus non deficere: ſed eiuſdem inſuper Domini ſui auxilium credentes charitati qua pro ipſis infirmatus eſt, vſquequaque fiducialius audeant implorare. De morte autem eius quid dicam? Nonne dicit Apoſtolus, quia per ipſam *Chriſtus Iudæis eſt ſcandalum, gentibus autem ſtultitia*: Chriſtianis verò *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia*: Sicut igitur tunc cum inter homines mortalis adhuc Chriſtus viueret, circa eius carnem agebatur: ita etiam quamdiu Eccleſia eius vſque ad conſummationem ſæculi mortalis erit, pro eadem vtilitate Eccleſiæ, qua illa tunc fiebant circa ipſam eandem carnem, ſalua incorruptione eius, tale quid ſpecie tenus apparere poteſt vnde ſcandalizentur, & contenebrentur ſemper increduli, exerceantur autem & illuminentur magis electi. Quapropter deſinant homines mente corrupti & putridi, corruptelam & putredinem opponere Sacramentis Dei: quia ſicut aſſumpta peregrini vel hortulani vel leproſi ſpecies, fidelium negligentiam vel increpuit, vel corripuit, vel fidem dilectionémque probauit, veritatem tamen eſſentiæ Chriſti non euacuauit: ita ſi quando putredo, vel aliud ſimile indecens quid in Eccleſiæ Sacramentis appareat, ad negligentiam miniſtrorum puniendam vel corrigendam, vel certè ad fidem dilectionémve probandam, vt diximus, valet: veritatem tamen eſſentiæ Dominicæ carnis & ſanguinis euacuare non poteſt. Proinde ergo nec iſtas Eccleſia Dei hæreticorum verſutias metuat: quæ ipſam etiam totam carnalem in terris diſpenſationem Domini ſui ſibi quidem ſalutem, ſcandalum autem ſemper fuiſſe reprobis non ignorat. ROGER. A muribus quoque, vel huiuſcemodi quibuſlibet animalibus corrodi vel conſumi hæc Sacramenta poſſe obijciunt. GVITMVND. Mihi equidem Sacramenta hæc nequaquam à muribus, vel aliquibus brutis animalibus videntur poſſe corrodi. Quod ſi aliquando velut corroſa videantur, quod nunc de hortulano, de peregrino, vel leproſo diximus, reſponderi poteſt, id eſt, non eſſe corroſa: ſed vel ad puniendam ſeu corrigendam miniſtrorum negligentiam, vel ad probandam eorum qui hoc viderint, fidem, in tali ſpecie poſſe videri. Ad hoc verò quòd à brutis animalibus conſumi poſſe dicuntur, reſpondere poſſumus ob prædictas cauſas, id eſt probandæ fidei, aut damnandæ ſeu corrigendæ cuſtodum negligentiæ, bruta animalia eotenus ad corpus Chriſti poſſe accedere, quouſque poteſt humanus viſus aſpicere: Deinde aut mox inuiſibiliter Angelorum ſibi ſemper aſſiſtentium miniſterio, vel ſuapte virtute raptum iri, in cœliſque conſtitui. Cuius ſententiæ Martyr glorioſus Tarſitius nobis idoneus teſtis occurrit. Qui cùm veneranda Dominici corporis Sacramenta portaret, à Paganis fortè ſuperuenientibus, & quidnam ferret exquirentibus comprehenſus eſt. At ille mori potius quàm *ſanctum dare canibus* eligens, palmam precioſæ mortis emeruit. Illi verò curioſiſſimè omnia ſcrutantes, rapto cœlitus Dominico corpore, nihil penitus, niſi ſola linteamina repererunt. Porrò verò ſi quis ſe vidiſſe dicat (nam iſti contra quos agimus non curant quid proferant, dum tamen aliquid ne rectè credant ſemper obijciant) hæc à brutis animalibus deuorari, & intra eorumdem corpora inueniri, licet tale teſtimonium non facile recipiendum, dignúmve reſponſione videatur: tamen ne quid neglexiſſe vel euitaſſe putemur, reſponderi poteſt, quoniam ſi placet Chriſto, vel propter eas quas modo diximus, vel propter alias quaſlibet, quas ipſe nouerit cauſas, vt hæc Sacramenta abſque ſui corruptione à beſtijs ſiue auibus comedi poſſint: quid hoc ad veritatem, quam credimus, Dominici corporis obſtat? Certè enim non magis beſtiarum vel auium, quàm noſtro læditur guſtu. Sed nec pro vtilitate beſtiarum

Dxogentra videatur Eucharistiæ species.

Ioan. 20.
Luc. 24.

Quid tota humanitatis Chriſti diſpenſatio intenderit.

Matth. 1.
Luc 1.
Matt. 13.
Marc 6.
Luc. 4.
Matth. 16.
Marc. 8.
Luc. 9.

1. Cor. 1.

Luc. 24.
Ioan. 20.

Quod Guitmundus indicare videtur ſpecies Sacramentales Eucharistiæ vere non corrumpi, aut putreſieri, vel à muribus poſſe corrodi, aut ab alijs animantibus deuorari, ſed hoc tantum ſecundum apparentiam fieri, non ſatis cum placitis ſanis Theologis conſonat, quia certe ſpecies illæ alterari corrumpi ab animantibus comedi poſſunt, & quamprimum eadem illæ remotæ ſpecies eſſe deſinunt, deſinere quoque eſſe ſub ſpeciebus corpus Domini. Vide S. Thom. 3. p. q. 77. art. 3. 4. 5. 6. 7.

Matth. 7.

rum ora vel auium roſtra refugit, qui in lapide ſepulchri iacuit, qui poſt reſurrectionis etiam gloriam, terram calcauit. Manifeſtiſſimum quippe eſt ex ordine Dei, animata corpora inanimatis, ſenſibilia inſenſibilibus meliora eſſe: Neque huic ſententiæ vllum vel tenuiter ſciolum refragaturum credo. Quæ autem meliora ſunt, apud optimum Dominum chariora, ideóque honorabiliora ſunt: quo fit vt corpus cuiuſlibet viui animalis non ſit apud Deum vilius quàm terra & lapis. Sed ipſum Chriſti corpus, ſicut iam diximus, in lapide iacuit, & terram calcauit: non igitur propter aliquam vilitatem cuiuſcunque animalis corpus horreſcit. Quapropter, etiam ſi aliquo diuino iudicio bruta quælibet animalia non ſolum ſacroſancta myſteria tangere, ſed etiam valeant deuorare: nulla tamen ex hoc nobis ratio obuiat quæ veritatem Dominicæ carnis & ſanguinis, quam tenemus in ſacris myſterijs, nos negare compellat. Quocirca ſufficienter excuſſa & hac blaſphemia, cætera videamus. De igne grandis quoque quæſtio oritur: pro eo quòd in quibuſdam, vt aiunt, canonibus igni, tanquam abſumenda, ſacra myſteria tradi iubentur. Veruntamen non vt combuſtione conſumantur, id præcipitur, ſed tanquam omnium elementorum purgatiſſimo, ac mundiſſimo digniſſimóque, quòd omnia reliqua elementa purgat, ipſum verò ex reliquis nec inquinari valet, nec indiget expugari, venerabiliter committi iubentur. Satis tamen mihi placeret, vt quando aliqua negligentia vel certè miraculum nouum de tantis myſterijs accidit, id inde fieret, quod mihi magiſter meus, vir eximius ſine dubitatione credendus, D. Lanfrancus ſe puero in Italia factum eſſe narrauit: Nam cum Presbyter quidam Miſſam celebrans, inuentam ſuper altare veram carnem & verum in calice ſanguinem, ſecundum propriam carnis & ſanguinis ſpeciem, ſumere trepidaret: rem protinus ſuo Epiſcopo conſilium quæſiturus aperuit. Epiſcopus autem cum multis coepiſcopis ad hoc conuocatis, calicem illum cum eadem carne & ſanguine Domini diligenter opertum ac ſigillatim in medio altaris incluſit, pro ſummis reliquijs perpetuo reſeruandum. Si tamen ſacra myſteria ignibus imponuntur: non traduntur equidem ignibus cremanda, ſed mundiſſimo, vt dixi, elemento fideliter committuntur, nobis occultanda & ſupernis ſedibus ilico reponenda. Quòd ſi fortè cuiuis curioſo videantur comburi, certiſſimè nouerit, quòd Dominici Sacramenti ſubſtantia quidem nullatenus crematur, ſed à nobis, vt dictum eſt, cœleſtia petens abripitur: qualitates verò ſenſuales, quas ibidem poſt immutationem ſubſtantiæ Dei remanere altiſſimo conſilio voluit, oſtendunt quod ſuum eſt. Vnde fit vt color & ſapor, odor quoque, & ſi qua huiuſmodi accidentia prioris eſſentiæ videlicet panis ſeruata ſunt, quemadmodum in pane vel vſtulato vel nimis diu ſeruato ſolet fieri: Simili modo hic quoque ſalua omnino Dominici corporis ſubſtantia, corruptioni exterius ipſa accidentia aliquatenus videntur obnoxia: quatenus cœleſtis altitudo myſterij, retentis velata accidentibus, nec paſſim reueletur incredulis, & probatæ fidei merito, vberius & gratius commendetur iuſtis. ROGER. Si panis & vinum in Chriſti carnem & ſanguinem verterentur, iam toties, inquiunt, talia deuorata ſunt: vt ſi Chriſti corpus tam magnum vt ingentiſſimus mons fuiſſet, iam totum deuoratum conſumptúmque fuiſſet. GVITMVND. Ita equidem videretur conſequens, ſi nos concederemus corpus Domini membratim diſcerpi: atque ita particulatim à fidelibus manducari, vt iam ſine vllo ſui damno totum apud ſe remanere non poſſet. ſed quoniam ad inſtar vocis, quæ inter mille homines (vt ſupradictum eſt) ab vno prolata, ad ſingulos tota peruenit, & apud dicentem tota remanet: ita Dominicum corpus à ſingulis comedi credimus: vt tamen apud ſe totum, integrúmque remanere fateamur, iam nos in nullo impediens hæc obiectio vana conticeat:

Lanfrancus. *Mira de Sacramento altaris hiſtoria.*

Aliàs inſtulato

A quia ſicut beatus Auguſtinus & Euſebius Emiſſenus dixerunt, hæc gratia Dei ſcit diſtribui, neſcit diſtributione conſumi. ROGER. Corpus Domini inconueniens eſt in ſeceſſum mitti, *Omne autem quod intrat in os*, vt Saluator ait, *in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur*. Denique de Sacramentis iſtis ſi multi panes, vt inquiunt, & multa vina ſacrentur: poteſt quis longo tempore viuere, nihil aliud comedens aut bibens: vnde igitur habebit ſeceſſum illo tempore, niſi iſta in ſeceſſum vadant? hæc ſunt interim quæ mihi de rationibus Berengarij occurrunt: quibus poſtquam reſponderis, authoritates apponã. GVITM. Corpus Domini quidem nullo modo in ſeceſſum mitti, & nos credimus. Sed non omnia quæ in os intrant in ſeceſſum ire concedimus: Non enim ſententia illa Dominica, niſi de cibis qui ad ſuſtentandam huius mortalis corporis vitam ingeruntur, competenter intelligi poteſt.

B Nemo eſt enim qui de eo, quòd Saluator poſt reſurrectionem ſuam comedit, ſicut nec de Angelis qui apud Abraham comederunt, id vel audeat ſuſpicari. Sicut igitur cibus corruptibilis, cùm ab immortalibus ſumitur, hac ſeceſſus lege congruè creditur non teneri: ita cibum incorruptibilem, quod eſt corpus Domini, cùm à mortalibus editur, ſeceſſus neceſſitatem pati nefas eſt arbitrari. Abſit enim vt inhoneſtam corporis egeſtionem cibus ille ſuſtineat: qui corpus & animam ad æternam honeſtatem parat. Sed ſi cui hoc quod diximus fortaſſe non ſufficit: audiat quod de ipſis noſtris incorruptibilibus cibis phyſici, & medici maxime, certiſſima ratione doceant: dicentes, partem ciborum & potuum eam videlicet quæ corpulentior & corruptior eſt, per ſeceſſum egeri: partem autem ſubtiliorem & vtiliorem, vt

C naturæ per diuerſas corporis & partes diſtrahi, & in carnis naturam ac ſanguinis verſum iri: partem verò aliam, ſubtilem quidem, ſed minus vtilem, per partes corporis ſimiliter transfuſam, per poros euaporari: partem autem reſiduam, neque tantiſper ſubtilem, neque adeò vt prima eſt, corpulentam, per fluxum narium aut per ſputa, vel quolibet ſimili modo iactari. Quæ ſi ita ſunt, imò quia ita ſunt: non igitur cibus qui in ventrem vadit, omnis in ſeceſſum emittitur. Sed neque Dominus hoc in Euangelio dixit. Illud quidem ex ſententia Domini intelligimus, quod omnis cibus & potus, qui ad ſuſtentandum corpus in os intrat, in ventrem naturaliter vadit: non tamen dixit, & omnis in ſeceſſum emittitur, ſed tantum dixit, & in ſeceſſum emittitur, de parte

D videlicet omnibus notiſſima loquens. Et hæc quidem quantum ad hunc locum attinet, de hac ſententia Euangelica dixiſſe ſufficiat. Cæterum ſi quis hanc Domini ſententiam enucleatius ſibi exponi deſiderat, expoſitiones Euangeliorum ſtudioſus legat. Nobis enim in præſentiarum hoc tãtum dixiſſe ſufficit, ne quis nos exiſtimet Dominicæ ſententiæ contraire. Siue autem hoc modo, ſiue quolibet alio, prædicta quæſtio de ſententia Domini cõuenientius ſoluatur: hoc interim quod ad ſuſceptam diſputationẽ ſatis eſt, conſtat: ſcilicet, quia non omne quod in os intrat, in ſeceſſum emittitur. Fruſtra igitur & hæc nobis offertur obiectio: quia nullo modo per eam impedimur, quod de menſa Domini ſumimus, corpus & ſanguinem Domini credere, cum tam multa alia ſciamus,

E quæ in os intrant, in ſeceſſum non ire.

Illuc nunc quod addunt ex ſe, videamus. De iſtis, inquiunt, Sacramentis, ſi multis panes & multa vina ſacrẽtur, poteſt quis longo tempore viuere nihil aliud comedens aut bibens, vnde igitur ſeceſſum habebit tempore illo, ſi non iſta ſeceſſum petant? illud equidem ego confiteor, quoniam ex virtute ſacroſancti corporis, ſi placet ita Deo, propter aliquam quam ipſe nouerit cauſam non dico ex multitudine panum, ſed vel ex modica portiuncula poteſt quis longo tempore melius, quam ex omnibus huius mundi epulis ſuſtentari. Nam ſi Helias, ex virtute refectionis illius quam ex duobus ſubcineritijs panibus & modico aquæ Angelo miniſtrante perceperat, quadragiuta diebus totidémque noctibus

Auguſtinus. *Euſebius.*

Matth. 15.

Gen. 19.

Helias. *3. Reg. 19.*

vixit: quanto magis ex virtute huius cœleſtis diuinique conuiuij, in quo non iam ſubcineritios panes, & aquam de manu Angeli, ſed ipſius Verbi Dei propriam carnem & ſanguinem de manu eiuſdem ſummus Chriſti, poteſt quiſpiam nullo alio cibo vtens, ſi quando ita voluntas Dei eſt, optime ſuſtentari? Denique & hoc de quibuſdam ſanctis patribus legimus, qui nullum aliud ſumentes prorſus edulium, ſola communione Dominica, diebus tantum Dominicis ſaginati, multis annis vixerunt.

Solo Sacramento poſſe quem ſuſtentari.

Hoc igitur concedere poſſumus, poſſe videlicet aliquem ex virtute dominici corporis per diuinum miraculum longo tempore viuere: ſeceſſum autem ei poſſe fieri exinde, omnino denegamus. Si quid ſanè interim habet ſeceſſus, aut ex reliquijs præteritorum ciborum, aut ex defectu ſui corporis id eſſe neceſſe eſt. Sed hoc, inquit Berengarius, iam manifeſtè probatum eſt (ita enim nonnulli pro eo nobis reſponderunt) neque ex reliquijs præteritorum ciborum, quippe propter diuturnitatem longi temporis iam conſumptis, neque ex defectu propriæ carnis, quippe conſueta corporis pinguedine permanente, Euchariſtia paſtos habuiſſe ſeceſſum. O hæretica malitia, hoccine experimento auſa es probare? hoc te probaſſe auſa es dicere? hoc manifeſte auſa es propalare? Quàm immaniſſima audacia, nec præſentis Dei tremendam maieſtatem in experiendo pertimuiſti, nec Chriſtiani populi pro tanto ſcelere dignè ſæuituram indignationem in referendo formidaſti? Hic ego tamen quæro, quando vel à quo iſtud probatum eſt. Si enim antiquis temporibus id probatum eſſe dicar: cum nullus hoc autorum probabilium referat, nullo modo credendum eſt. At ſi propinquis temporibus probatum eſt, quis probauit? Catholicæ partis equidem nullus. Quis enim hunc ſacratum panem Chriſti corpus verè eſſe credens, de experiendo tam nefandiſsimo ſcelere cogitaret? Quòd ſi ipſe, vel ſuæ partis quiſpiam panes multos, aut pergrandem vnum, tale quid probaturus ſacrauit: nos de Miſſa infidelium & maxime tantum nefas probare volentium, quicquid eis contigerit, non magnopere iam curamus. Non enim niſi apud eos, qui verba Chriſti per virtutem diuinã tantæ rei operatoria eſſe credunt, panẽ & vinum in carnem & ſanguinem Domini tranſire neceſſario credimus. Apud eos autem qui fidem huius rei tenent, hanc mutationem per verba Chriſti neceſſario fieri & credimus, & confirmamus. At ſi fortè aliquando quemlibet ſimplicem, catholicum presbyterum ignorantem ad quid hoc fieret, vt plures ſibi panes, aut vnum maximum ſacraret, ob id ipſum experimentum decepit: aut ſuæ partis quiſpiam forte cum catholicis Miſſam celebrans itidem fecit: corpus equidem Chriſti, quod ſacratum eſt credimus, ſed aut nunquam in ſeceſſum iſſe, aut eodem tempore Domini inuiſibiliter abſumpto, dignum fallendis refellendiſque hæreticis qui ſeceſſum faceret panem ab Angelis ſiue à malignis ſpiritibus repoſitum reſpondemus. Nam in vitis Patrum (quas & ſi Berengarius recipere non vult, ad inſtructionem tamen aliorum hoc proferam) legitur, quòd aſpiciente quodam ſanctiſſimo patre, cuius ad id cernendum Deus oculos aperuerat, quibuſdam indignis communicaturis corpus Domini inuiſibiliter Angelus ſubtrahens, carbonem porrigebat, contra hanc de ſeceſſu quæſtionem poſteros fortaſſe præmuniens. Non quòd id ſemper indignis communicaturis faciat, ſicut de hac re volente Deo poſterius oſtendemus. Sed & beatus Auguſtinus, quem ſaltem Berengarius numquam reſpuit, in libro de Ciuitate Dei, ſimilem ſubtractionem per Apoſtatas Spiritus factam de Ephigenia Virgine, regis Agamemnonis filia, dicit, aſſerens, quod cùm à patre dijs immolanda eſſet, vt miraculi nouitate miſeros homines altius falleret, diabolus eam ſubtraxerit, pro qua interim alicubi ſumptam ceruam ſuppoſuerit. De quodam etiam ſuis temporibus magna contigiſſe

Chriſtianorum indignatio contra Sacramentarios.

Omnis ſacerdotes vere conficient, ſi quomodocunque intendant facere, quod facit Eccleſia de ipſo corpore.

Aug. li. 18. c. 18.

mirabilia refert, qui inter iumenta videbatur in ſpecie
A caballi frumenta ſubuehere, cum ipſe interim grauiſſimo ſterteret velut ſomno oppreſſus, & eius ſpecie aſſumpta diabolus, ac deinde coram hominibus in caballum transformatus frumenta portaret. Quocirca, quoniam vel in Miſſa non credentium virtutem verbi dominici, corpus Domini non fit, vel certè corpore Domini diuina virtute, vel Angelico miniſterio inuiſibiliter ablato, poteſt hæreticis ſeceſſui congruus panis aut ab Angelis, aut à dæmonibus ſubijci: iam de tali experimento Berengarius, & ſequaces eius contra Eccleſiam Dei deſinant oblatrare, cum ſalua vſquequaque in ſacroſanctis myſterijs Dominici corporis veritate, magis ipſi altius in ſua ſtultiſſima curioſitate conuincantur errare. Roger. Reuera Dei gladio armatus multiplicem ſerpentem quæſtionis huius mira viua-
B citate concidiſti. Et ego gratias ago Deo: quia de quo vehementer angebar, ſufficienter mihi ſatisfactum eſſe conſpicio. Guitm. Nonne & illud audiſti in quo vel maximè deridendo catholicos; gloriatur? Roger. Quidnam illud? Guitmund. Chriſtus, inquit, nunquam fuit ſeminatus, neque collectus in agris. Sed iſta fuerunt ſeminata in agris & collecta: quomodo ergo poſſunt eſſe corpus Chriſti? Roger. Hoc profecto argumentum vel nunquam audieram, vel mente exceſſerat: cui quid reſponderi congruè debeat, abs te conſequenter exponi deſidero. Guitmund. Irridenda planè hæretici inſana deriſio. Quis eſt enim hominum, in cuius carnem manducata non mutentur ea quæ fuerunt ſeminata & collecta in agris? Quo fit vt om-
C nes homines, qui veſcuntur his, quæ in agris ſeminata & collecta ſunt, ſeminati & collecti in agris poſſint dici. Et ſic falſum eſt quod ait Berengarius, Chriſtus nunquam ſeminatus eſt neque collectus in agris. Aut ſi propter hanc cauſam nullus homo ſeminatus vel collectus in agris creditur; quid ergo impoſſibile eſt, ſi in Chriſti corpus neque ſeminatum in agris, neque collectum, ea quæ in agris ſeminata & collecta ſunt conuertantur? Sed neque ea, quæ fuerunt in agris ſeminata & collecta, conuerti hic dicimus. Panem enim in carnem conuerti hic dicimus: panis verò nunquam in agris ſeminatur vel colligitur, ſed grana ex quibus conficitur. Quòd ſi ita eſt, falſum ergo & illud eſt, quod ait Berengarius, iſta fuerunt ſeminata & collecta in agris. Rideatur igi-
D tur & in his, nec timeatur vanus irriſor: cum omnia firmamenta oppoſitionum eius, velut aranearum telæ, conatu facili diſrumpantur. Roger. Recipienda digniſſime & toto corde amplectenda videntur mihi cuncta quæ dicis. Guitmund. Hæc igitur ſunt omnia inquantum adhuc audiuimus, quibus tanquam rationibus Berengarius, & fautores ſui contra Eccleſiam Dei hactenus cauillati ſunt. Quibus arbitror ſufficienter exploſis, iam nunc ad ea quæ de ſcripturis ſanctorum Patrum ſibi videntur ſumere patrocinia veniamus.

Roger. Auguſtinus in libro de Doctrina Chriſtiana, cibum Dominici altaris ſignum & figuram, vt ipſi aſſerunt, nominat, dicens: Hoc verò tempore poſteàquam per reſurrectionem Domini noſtri manifeſtiſſimum iu-
E dicium noſtræ libertatis illuxit, nec eorum quidem ſignorum quæ iam intelligimus operatione graui onerati ſumus: ſed quædam pauca pro multis, eadémque factu facillima & intellectu anguſtiſſima & obſeruatione caſtiſſima, ipſe Dominus, & Apoſtolica tradidit diſciplina. Sicuti eſt baptiſmi Sacramentum, & celebratio corporis & ſanguinis Domini, quæ vnuſquiſque cum percipit, quò referantur imbutus agnoſcit: vt ea non carnali ſeruitute, ſed ſpirituali potius libertate veneretur. Vt autem literam ſequi, & ſigna pro rebus quæ his ſignificantur accipere, ſeruilis infirmitatis eſt: ita inutiliter ſigna interpretari, male vagantis erroris eſt. Audiſti igitur, inquiunt, quòd Sacramenta, altaris ſigna dicit? Deinde infert: Quæ vnuſquiſq; cum percipit, quò referantur imbutus agnoſcit: vt ea non carnali

Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana li. 2. c. 4.

carnali ſeruitute, ſed ſpirituali potius libertate veneretur. Audiſti quia non carnali ſeruitute, ſed ſpirituali potius libertate veneranda eſſe iſta dicit? Et quaſi quæreres, quid eſt carnali ſeruitute ſigna venerari: literam, inquit, ſequi: & ſigna pro rebus quæ his ſignificantur accipere, ſeruilis infirmitatis eſt.

Li. 3. cap. 16. Item in ſequentibus: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare: figurata locutio eſt. *Niſi manducaueritis*, inquit, *carnem filij hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur iubere: figura ergo eſt præcipiens paſsioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Audiſti ergo, aiunt, figuram; Quid amplius requiris? Adde tamen quod apud omnes Eccleſiaſticos autores, ſed & in collectis Miſſarum quas vbique Eccleſia celebrat, panis altaris, dicitur Sacramentum: quod eſt ſacrum ſignum.

Ioan. 6.

Miſſarum collecta.

GVITMVND. O viri inſipienter ſapientes, nec Auguſtinum, nec cæteros autores ſanctos, nec conſueta Eccleſiæ verba intelligentes, aut certè malè peruertentes præclara diligentia. Nuſquam etenim Auguſtinus in libro de Doctrina Chriſtiana cibum altaris Domini, ſignum vel figuram vocauit, ſed celebrationem Dominici corporis ſignum dixit, quod idem & nos credimus. Nam quoties celebratio corporis & ſanguinis Domini agitur, non equidem Chriſtum iterum occidimus, ſed mortem eius in ipſa, & per ipſam celebrationem memoramus: Eſtque ipſa celebratio, paſsionis Chriſti quædam commemoratio. Commemoratio autem paſsionis Chriſti, ipſam paſsionem ſignificat. Celebratio igitur corporis & ſanguinis Domini paſsionis Chriſti eſt ſignum. Et hoc eſt quod ait beatus Auguſtinus: Hoc verò tempore, poſteàquam per reſurrectionem Domini noſtri manifeſtiſsimum iudicium noſtræ libertatis illuxit, nec eorum quidem ſignorum quæ iam intelligimus operatione graui onerati ſumus, ſed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima, & intellectu auguſtiſsima & obſeruatione caſtiſsima ipſe Dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicuti eſt baptiſmi Sacramentum & celebratio corporis & ſanguinis Domini. Quòd verò addidit, quia ſequi literam, & ſigna pro rebus quæ his ſignificantur accipere ſeruilis infirmitatis eſt: de ſignis veteris teſtamenti, de quibus tunc loquebatur hoc dicit. Reuera enim ſeruile erat & infirmum ſecundum literam tantum circuncidi, pecudes immolare, neomenias & ſabbata celebrare, agnum, petram, & cætera huiuſmodi quæ Chriſtum ſignificabant, pro Chriſto accipere. Quòd ſi etiam de celebratione dominici corporis, quam ſignum vocauit, hoc Auguſtinus dixit, & nos vltro ſequimur. Nam cum dicimus in celebratione Dominici corporis Chriſtus immolatur, nemo carnaliter hæc ſecundum literam debet accipere. *Chriſtus enim ſemel mortuus, iam non moritur, mors ei vltra non dominabitur.* Sed dum paſsionem eius, miſſas celebrando memoramus, pro nobis olim mortuus deſignatur. Denique ſi quis dicat: Celebratio dominici corporis eſt Dominica paſsio, tanquam carnaliter ſentiens à nobis repellitur. Non eſt enim celebratio ipſa dominica paſsio: ſed Dominicæ paſsionis iam peractæ ſignificatiua commemoratio. Vbi autem ſequitur Auguſtinus dicens: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare, figurata locutio eſt: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo eſt, præcipiens paſsioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter in memoria recondendum, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata ſit. In qua re facinus vel flagitium videatur præcipere, ipſe Auguſtinus in alio loco ſatis diligenter exponit. Non noſtram opinionem in verbis Auguſtini ſequamur: ſed ipſum ſe diligentiſsimè exponentem audiamus. Exponens enim Pſalmum nonageſimum octauum, ſic dicit. Durum illis viſum eſt quod ait, *Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam.* Acceperunt ſtultè, carnaliter illud cogitauerunt: & putauerunt quòd præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo, & daturus illis & dixerunt, *durus eſt hic ſermo*. Sed & ſuper Euangelium ſecundum Ioannem, vbi hæc eadem verba copioſius tractauit, hoc ipſum flagitium vel facinus quod eum præcipere putabant, latiſsima expoſitione proſecutus eſt dicens: *Hoc vos ſcandalizat*, quia dixi carnem meam do vobis manducare, & ſanguinem meum bibere? Hoc vos nempe ſcandalizat. *Si ergo videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius.* Quid eſt hoc? Hic ſoluit quod illos mouerat, hic aperuit vnde fuerant ſcandalizati: hic plane ſi intelligerent. Illi enim putabant erogaturum corpus ſuum, ille autem dixit ſe aſcenſurum in cœlum vtique integrum. *Cum videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius*, certe vel tunc videbitis, quia non eo modò quo putatis, erogat corpus ſuum: certe vel tunc intelligetis, quia gratia eius non conſumitur morſibus. Et iterum: Iſti autem cito defecerunt, talia loquente Domino Ieſu. Non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam cooperientem: ſed prout voluerunt ita intellexerunt, & more hominum, quia poterat Ieſus aut hoc diſponebat Ieſus, carnem quia indutum erat verbum, veluti conciſam diſtribuere credentibus in ſe. Et paulo poſt: Quid ergo? Non prodeſt quicquam caro? non prodeſt, quicquam: ſed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo Spiritu vegetatur. Et iterum: *Spiritus eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quicquam*, ſicut illi intellexerunt carnem, non ſicut ego do ad manducandum meam carnem. Certè ergo ſatis in his verbis declarauit ſanctus Auguſtinus quod flagitium vel facinus videbatur Dominus iubere: hoc videlicet, quod eis qui audiebant, durum viſum eſt. Vnde & ſcandalizati ſunt, quia acceperunt, inquit, ſtultè & carnaliter. Sed quare ſtultè & carnaliter? Quia putauerunt, inquit, quòd præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo & daturus illis: putauerunt quòd gratia eius conſumeretur morſibus, & carnem qua indutum erat verbum veluti conciſam, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, diſtribueret credentibus, non ſicut ſpiritu vegetatur. Hoc eſt ergo facinus vel flagitium, quod, vt ait beatus Auguſtinus, videbatur Dominus iubere, non quia facinus aut flagitium iuberet iubendo manducari carnem ſuam, ſed videtur (inquit) iubere, illis videlicet, qui putauerunt, quod hoc iubendo, neceſſario etiam ſe iuberet occidi, & membratim conſcindi, atque ita demum carnem eius crudam vel coctam manducari. Proinde ergo figura eſt, inquit, in hac locutione. Hic iam oſtrepit; hic iam adgaudet fortaſsis vmbraticus; Noli præpoſterè, vmbraticè, noli præcipitanter gloriari: cuius rei figura dicatur hic eſſe, patienter & diligenter aduerte. Figura ergo eſt, ait Auguſtinus, præcipiens. Quid præcipiens? Quid figurans? Hoc enim figurat, quod præcipit, paſsioni Domini, inquit, communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata ſit. Deo gratias. Quicquid igitur illud eſt, quod Auguſtinus hic figuram appellat (nam quid figuram dicat in his eius verbis agnoſci non tam facilè poteſt) non vtique corporis Domini, ſed crucifixionis eius & vulnerationis, hoc eſt, occiſionis noſtræque communicationis cum ea, id eſt, vt imitetur Chriſtum & cõmunicemus paſsioni eius compatiendo, manifeſtiſsimè figuram eſſe demonſtrat. Paulo quoque Apoſtolo concordante, qui ait: *Quotieſcunque panem hunc manducabitis, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.* Quòd ſi quæramus quid hic figuram Auguſtinus dixerit, nihil vtiq; tam congruè videtur occurrere, quàm id quòd paulo ſuperius doctor idem iam dixerat, id eſt,

Rom. 6.

Ioan. 6.

Auguſt. in Pſalm. 98.

Tract. 27.

1. Cor. 11.

Vixit: quanto magis ex virtute huius cœlestis diuinique conuiuij, in quo nun iam subciuericios panes, & aquam de manu Angeli, sed ipsius Verbi Dei propriam carnem & sanguinem de manu eiusdem sumimus Christi, potest quispiam nullo alio cibo vtens, si quando ita voluntas Dei est, optime sustentari? Denique & hoc de quibusdam sanctis patribus legimus, qui nullum aliud sumentes prorsus edulium, sola communione Dominica, diebus tantum Dominicis saginati, multis annis vixerunt.

Solo Sacramento posse quem sustentari.

Hoc igitur concedere possumus, posse videlicet aliquem ex virtute dominici corporis per diuinum miraculum longo tempore viuere: secessum autem ei posse fieri exinde, omnino denegamus. Si quid sanè interim habet secessus, aut ex reliquijs præteritorum ciborum, aut ex defectu sui corporis id esse necesse est. Sed hoc, inquit Berengarius, iam manifestè probatum est (ita enim nonulli pro eo nobis responderunt) neque ex reliquijs præteritorum ciborum, quippe propter diuturnitatem longi temporis iam consumptis, neque ex defectu propriæ carnis, quippe consueta corporis pinguedine permanente, Eucharistia pastos habuisse secessum. O hæretica malitia, hoccine experimento ausa es probare? hoc te probasse ausa es dicere? hoc manifeste ausa es propalare? Quàm immanissima audacia, nec præsentis Dei tremendam maiestatem in experiendo pertimuisti, nec Christiani populi pro tanto scelere dignè sæuituram indignationem in referendo formidasti? Hic ego tamen quæro, quando vel à quo istud probatum est. Si enim antiquis temporibus id probatum esse dicat: cum nullus hoc autorum probabilium referat, nullo modo credendum est. At si propinquis temporibus probatum est, quis probauit? Catholicæ partis equidem nullus. Quis enim hunc sacratum panem Christi corpus verè esse credens, de experiendo tam nefandissimo scelere cogitaret? Quòd si ipse, vel suæ partis quispiam panes multos, aut pergrandem vnum, tale quid probaturus sacrauit: nos de Missa infidelium & maxime tantum nefas probare volentium, quicquid eis contigerit, non magnopere iam curamus. Non enim nisi apud eos, qui verba Christi per virtutem diuinã tantæ rei operatoria esse credunt, panẽ & vinum in carnem & sanguinem Domini transire necessario credimus. Apud eos autem qui fidem huius rei tenent, hanc mutationem per verba Christi necessario fieri & credimus, & confirmamus. At si fortè aliquando quemlibet simplicem, catholicum presbyterum ignorantem ad quid hoc fieret, vt plures sibi panes, aut vnum maximum sacraret, ob id ipsum experimentum decepit: aut suæ partis quispiam forte cum catholicis Missam celebrans itidem fecit: corpus equidem Christi, quod sacratum est credimus, sed aut nunquam in secessum isse, aut eodem tempore Domini inuisibiliter absumpto, dignum fallendis refellendisque hæreticis qui secessum faceret panem ab Angelis siue à malignis spiritibus repositum respondemus. Nam in vitis Patrum (quas & si Berengarius recipere non vult, ad instructionem tamen aliorum hoc proferam) legitur, quòd aspiciente quodam sanctissimo patre, cuius ad id cernendum Deus oculos aperuerat, quibusdam indignis communicaturis corpus Domini inuisibiliter Angelus subtrahens, carbonem porrigebat, contra hanc de secessu quæstionem posteros fortasse præmuniens. Non quòd id semper indignis communicaturis faciat, sicut de hac re volente Deo posterius ostendemus. Sed & beatus Augustinus, quem saltem Berengarius numquam respuit, in libro de Ciuitate Dei, similem subtractionem per Apostatas Spiritus factam de Ephigenia Virgine, regis Agamemnonis filia, dicit, asserens, quod cùm à patre dijs immolanda esset, vt miraculi nouitate miseros homines altius falleret, diabolus eam subtraxerit, pro qua interim alicubi sumptam ceruam supposuerit. De quodam etiam suis temporibus magna contigisse

Christianorum indignatio contra Sacramentarios.

Omnes sacerdotes vere consecrant si quomodocunque intendant facere, quod facit Ecclesia de isto corpore.

Aug. li. 18. c. 18.

A mirabilia refert, qui inter iumenta videbatur in specie caballi frumenta subuehere, cum ipse interim grauissimo stertetet velut somno oppressus, & eius specie assumpta diabolus, ac deinde coram hominibus in caballum transformatus frumenta portaret. Quocirca, quoniam vel in Missa non credentium virtutem verbi dominici, corpus Domini non fit, vel certè corpore Domini diuina virtute, vel Angelico ministerio inuisibiliter ablato, potest hæreticis secessui congruus panis aut ab Angelis, aut à dæmonibus subijci: iam de tali experimento Berengarius, & sequaces eius contra Ecclesiam Dei desinant oblatrare, cum salua vsquequaque in sacrosanctis mysterijs Dominici corporis veritate, magis ipsi altius in sua stultissima curiositate conuincantur errare. ROGER. Reuera Dei gladio armatus multiplicem serpentem quæstionis huius mira viua-
B citate concidisti. Et ego gratias ago Deo: quia de quo vehementer angebar, sufficienter mihi satisfactum esse conspicio. GVITM. Nonne & illud audisti in quo vel maximè deridendo catholicos, gloriatur? ROGER. Quidnam illud? GVITMVND. Christus, inquit, nunquam fuit seminatus, neque collectus in agris. Sed ista fuerunt seminata in agris & collecta: quomodo ergo possunt esse corpus Christi? ROGER. Hoc profecto argumentum vel nunquam audieram, vel mente excesserat: cui quid responderi congruè debeat, abs te consequenter exponi desidero. GVITMVND. Irridenda planè hæretici insana derisio. Quis est enim hominum, in cuius carnem manducata non mutentur ea quæ fuerunt seminata & collecta in agris? Quo fit vt om-
C nes homines, qui vescuntur his, quæ in agris seminata & collecta sunt, seminati & collecti in agris possint dici. Et sic falsum est quod ait Berengarius, Christus nunquam seminatus est neque collectus in agris. Aut si propter hanc causam nullus homo seminatus vel collectus in agris creditur; quid ergo impossibile est, si in Christi corpus neque seminatum in agris, neque collectum, ea quæ in agris seminata & collecta sunt conuertantur? Sed neque ea, quæ fuerunt in agris seminata & collecta, conuerti hic dicimus. Panem enim in carnem conuerti hic dicimus: panis verò nunquam in agris seminatur vel colligitur, sed grana ex quibus conficitur. Quòd si ita est, falsum ergo & illud est, quod ait Berengarius, ista fuerunt seminata & collecta in agris. Rideatur igi-
D tur & in his, nec timeatur vanus irrisor: cum omnia firmamenta oppositionum eius, velut aranearum telæ, conatu facili disrumpantur. ROGER. Recipienda dignissime & toto corde amplectenda videntur mihi cuncta quæ dicis. GVITMVND. Hæc igitur sunt omnia inquantum adhuc audiuimus, quibus tanquam rationibus Berengarius, & fautores sui contra Ecclesiam Dei hactenus cauillati sunt. Quibus arbitror sufficienter explosis, iam nunc ad ea quæ de scripturis sanctorum Patrum sibi videntur sumere patrocinia veniamus. ROGER. Augustinus in libro de Doctrina Christiana, cibum Dominici altaris signum & figuram, vt ipsi asserunt, nominat, dicens: Hoc verò tempore posteàquam per resurrectionem Domini nostri manifestissimum iu-
E dicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus operatione graui oncrati sumus: sed quædam pauca pro multis, eadémque factu facillima & intellectu augustissima & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica tradidit disciplina. Sicuti est baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini, quæ vnusquisque cum percipit, quò referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneretur. Vt autem literam sequi, & signa pro rebus quæ his significantur accipere, seruilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est. Audisti igitur, inquiunt, quòd Sacramenta, altaris signa dicit? Deinde infert: Quæ vnusquisq; cum percipit, quò referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali

Augustinus de Doctrina Christiana li. 3. c. 9.

carnali ſeruitute, ſed ſpirituali potius libertate venere- tur. Audiſti quia non carnali ſeruitute, ſed ſpirituali po- tius libertate veneranda eſſe iſta dicit? Et quaſi quæreres, quid eſt carnali ſeruitute ſigna venerari: literam, inquit, ſequi: & ſigna pro rebus quæ his ſignificantur accipere, ſeruilis infirmitatis eſt.

Li. 3 ca. 16. Item in ſequentibus: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare: figurata locutio eſt. *Niſi manducaueritis*, inquit, *carnem filij hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur iubere: figura ergo eſt præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Audiſti ergo, aiunt, figuram; Quid amplius requiris? Adde tamen quod apud omnes Eccleſiaſticos autores, ſed & in collectis Miſſarum quas vbique Eccleſia celebrat, panis altaris, dicitur Sacramentum: quod eſt ſacrum ſignum. GVITMVND. O viri inſipienter ſapientes, nec Auguſtinum, nec cæteros autores ſanctos, nec conſueta Eccleſiæ verba intelligentes, aut certè malè peruertentes præclara diligentia. Nuſquam etenim Auguſtinus in libro de Doctrina Chriſtiana cibum altaris Domini, ſignum vel figuram vocauit, ſed celebrationem Dominici corporis ſignum dixit, quod idem & nos credimus. Nam quoties celebratio corporis & ſanguinis Domini agitur, non equidem Chriſtum iterum occidimus, ſed mortem eius in ipſa, & per ipſam celebrationem memoramus: Eſtque ipſa celebratio, paſſionis Chriſti quædam commemoratio. Commemoratio autem paſſionis Chriſti, ipſam paſſionem ſignificat. Celebratio igitur corporis & ſanguinis Domini paſſionis Chriſti eſt ſignum. Et hoc eſt quod ait beatus Auguſtinus: Hoc verò tempore, poſteáquam per reſurrectionem Domini noſtri manifeſtiſſimum iudicium noſtræ libertatis illuxit, nec eorum quidem ſignorum quæ iam intelligimus operatione graui onerati ſumus, ſed quædam pauca pro multis, eadémque factu facillima, & intellectu auguſtiſsima & obſeruatione caſtiſsima ipſe Dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicuti eſt baptiſmi Sacramentum & celebratio corporis & ſanguinis Domini. Quòd verò addidit, quia ſequi literam, & ſigna pro rebus quæ his ſignificantur accipere ſeruilis infirmitatis eſt: de ſignis veteris teſtamenti, de quibus tunc loquebatur hoc dicit. Reuera enim ſeruile erat & infirmum ſecundum literam tantum circuncidi, pecudes immolare, neomenias & ſabbata celebrare, agnum, petram, & cætera huiuſmodi quæ Chriſtum ſignificabant, pro Chriſto accipere. Quòd ſi etiam de celebratione dominici corporis, quam ſignum vocauit, hoc Auguſtinus dixit, & nos vltro ſequimur. Nam cum dicimus in celebratione Dominici corporis Chriſtus immolatur, nemo carnaliter hæc ſecundum literam debet accipere. *Chriſtus enim ſemel mortuus, iam non moritur, mors ei vltra non dominabitur.* Sed dum paſſionem eius, miſſas celebrando memoramus, pro nobis olim mortuus deſignatur. Denique ſi quis dicat: Celebratio dominici corporis eſt Dominica paſsio, tanquam carnaliter ſentiens à nobis repellitur. Non eſt enim celebratio ipſa dominica paſsio: ſed Dominicæ paſsionis iam peractæ ſignificatiua commemoratio. Vbi autem ſequitur Auguſtinus dicens: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare, figurata locutio eſt: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo eſt, præcipiens paſsioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter in memoria recondendum, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata ſit. In qua te facinus vel flagitium videatur præcipere, ipſe Auguſtinus in alio loco ſatis diligenter exponit. Non noſtram opinionem in verbis Auguſtini ſequamur: ſed ipſum ſe diligentiſsimè exponentem audiamus. Exponens enim Pſalmum nonageſimum octauum, ſic dicit. Durum illis viſum eſt quod ait, *Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam.* Acceperunt ſtultè, carnaliter illud cogitauerunt: & putauerunt quòd præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo, & daturus illis & dixerunt, *durus eſt hic ſermo.* Sed & ſuper Euangelium ſecundum Ioannem, vbi hæc eadem verba copioſius tractauit, hoc ipſum flagitium vel facinus quod eum præcipere putabant, latiſsima expoſitione proſecutus eſt dicens: *Hoc vos ſcandalizat*, quia dixi carnem meam do vobis manducare, & ſanguinem meum bibere? Hoc vos nempe ſcandalizat. *Si ergo videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius.* Quid eſt hoc? Hic ſoluit quod illos mouerat, hic aperuit vnde fuerant ſcandalizati: hic plane ſi intelligerent. Illi enim putabant erogaturum corpus ſuum, ille autem dixit ſe aſcenſurum in cœlum vtique integrum. *Cum videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius*, certe vel tunc videbitis, quia non eo modò quo putatis, erogat corpus ſuum: certe vel tunc intelligetis, quia gratia eius non conſumitur morſibus. Et iterum: Iſti autem cito defecerunt, talia loquente Domino Ieſu. Non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam cooperientem: ſed prout voluerunt ita intellexerunt, & more hominum, qua poterat Ieſus aut hoc diſponebat Ieſus, carnem quia indutum erat verbum, veluti conciſam diſtribuere credentibus in ſe. Et paulo poſt: Quid ergo? Non prodeſt quicquam caro? non prodeſt, quicquam: ſed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo Spiritu vegetatur. Et iterum: *Spiritus eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quicquam*, ſicut illi intellexerunt carnem, non ſicut ego do ad manducandum meam carnem. Certè ergo ſatis in his verbis declarauit ſanctus Auguſtinus quod flagitium vel facinus videbatur Dominus iubere: hoc videlicet, quod eis qui audiebant, durum viſum eſt. Vnde & ſcandalizati ſunt, quia acceperunt, inquit, ſtultè & carnaliter. Sed quare ſtultè & carnaliter? Quia putauerunt, inquit, quòd præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo & daturus illis: putauerunt quod gratia eius conſumeretur morſibus, & carnem qua indutum erat verbum veluti conciſam, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, diſtribueret credentibus, non ſicut ſpiritu vegetatur. Hoc eſt ergo facinus vel flagitium, quod, vt ait beatus Auguſtinus, videbatur Dominus iubere, non quia facinus aut flagitium iuberet iubendo manducari carnem ſuam, ſed videtur (inquit) iubere, illis videlicet, qui putauerunt, quod hoc iubendo, neceſſario etiam ſe iuberet occidi, & membratim conſcindi, atque ita demum carnem eius crudam vel coctam manducari. Proinde ergo figura eſt, inquit, in hac locutione. Hic iam oſtrepit; hic iam adgaudet fortaſsis vmbraticus; Noli præpoſterè, vmbraticè, noli præcipitanter gloriari: cuius rei figura dicatur hic eſſe, patienter & diligenter aduerte. Figura ergo eſt, ait Auguſtinus, præcipiens. Quid præcipiens? Quid figurans? Hoc enim figurat, quod præcipit, paſsioni Domini, inquit, communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata ſit. Deo gratias. Quicquid igitur illud eſt, quod Auguſtinus hic figuram appellat (nam quid figuram dicat in his eius verbis agnoſci non tam facilè poteſt) non vtique corporis Domini, ſed crucifixionis eius & vulnerationis, hoc eſt, occiſionis noſtræque communicationis cum ea, id eſt, vt imitetur Chriſtum & cõmunicemus paſsioni eius compatiendo, manifeſtiſsimè figuram eſſe demonſtrat. Paulo quoque Apoſtolo concordante, qui ait: *Quotieſcunque panem hunc manducabitis, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.* Quòd ſi quæramus quid hic figuram Auguſtinus dixerit, nihil vtiq; tam congruè videtur occurrere, quàm id quòd paulo ſuperius doctor idem iam dixerat, id eſt,

Marginal notes: Ioan. 6. — Miſſarum collecta. — Rom. 6. — Ioan. 6. — Auguſt. in Pſalm. 98. — Tract. 27. — 1. Cor. 11.

celebratio ipsa corporis & sanguinis Domini. Quas ob res, stultè & insipientissimè Berengariani librum de [A] Doctrina Christiana nobis obijciunt, cum cibus altaris Domini nusquam ibi figura, nusquam ibi signum dicatur: & quicquid illud sit, quod signum ibi & figura dicitur, non vtique signum & figura corporis & sanguinis Domini, sed passionis Domini & nostræ communicationis cum ea, certissimè demonstretur. Porrò autem si ipsam Eucharistiam contentiose asserunt ab [*Quomodo Eucharistia sit figura*] Ecclesia vocari signum & figuram (vocatur enim Sacramentum, id est, sacrum signum) quid sibi quæso in hoc conferent, quid nobis oberunt? Nos quippe illam non veremur dicere figuram & Sacramentum. Hic fortasse respondebit vmbraticus, quod & dicere solitus est: Si figura est, quomodo veritas? Si Sacramentum, quomodo veritas? O male cordati hominis [B] [*Luc. 2.*] infulsissima ratio. Non legisti in Euangelio ipsum Christum signum appellari? dicente Simeone: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in* [*Cant 8.*] *signum cui contradicetur.* Et in Canticis Canticorum ipse ad sponsam suam dicit: *Pone me vt signaculum super cor tuū.* [*Esa. 11.*] In Esaia quoque legitur: *Erit radix Iesse, qui stat in signum populorum.* Quapropter si Christus, est & verus Christus est, & signum: nihil nos impedit, si hoc quod de altari Domini sumimus, cum sit verum Christi corpus, dicatur & signum. Sed cuius rei forsitan inquies, nisi Dominici corporis est signum? Et ego vicissim abs te requiro, cuius rei Christus est signum? Si mihi respondes, tu ipse quod interrogas soluis. Si illud mihi non respondes, nec me respondere hoc cogis. Ad instructionem tamen fidelium, [C] de hac re sicut Dominus dederit aliqua dicam: Christus enim, quoniam seipsum pro nobis obtulit, factus est nobis signum redemptionis. Omne enim preciū translationis, eius rei cuius est precium, signum est. Christus igitur quoniam quidem redemptor noster est, de morte ad vitam ipse nos transtulit: & quoniam ipse est & precium nostrum, huius nobis translationis, id est, nostræ redemptionis est signum. Non absurdè ergo credimus, si simili quoque ratione cibum altaris Dominici, & propter virtutem diuinitatis in eo plenissimè habitantis, nostræ salutis effectiuum, & quoniam precium [*1 Tim. 2.*] nostrum est, eiusdem salutis nostræ credimus significatiuum. Christus denique inter Deum & homines mediator, dum nobis semper velut arcus in nubibus, ex [D] diuina consistens & humana substantia, fulget in prædicatoribus, cumque pater pro nobis interpellantem semper aspicit, inter Deum & homines signum est fœ- [*Gen. 7.*] deris sempiterni, iuxta quod scriptum est: *Ponam arcum meum in nubibus, & erit signum fœderis mei inter me & inter terram.* Huius quoque diuini fœderis, huius tam saluberrimæ pacis, sacrosancta altaris oblatio, à nobis creditur signum. Sed & illud quod de virgine natus est Christus, nobis est signum, quod & nos de matre virgine in Christo renascimur, quam [*2 Cor. 11.*] *despondit Apostolus vni viro virginem* [*Luc. 13.*] *castam exhibere Christo*, quæ est Ecclesia. In Christo crescente profectum nostrum *donec occurramus omnes in* [*Ephes. 4.*] *virum perfectum*, præsignatum attendimus. Ipse dæmonia eijcit, sanitates perficit, tertia die consummatur. Et [E] nos primo quidem vitia expellimus, virtutes deinde nutrimus, tertio perficimur. Et quid amplius referam, cum tota eius in hoc mundo carnalis conuersatio, omnisque secundum carnem disputatio, nostræ vitæ Christianæ [*1 Ioan. 2.*] proponatur in signum? *Si enim dicimus nos in Christo manere, debemus sicut ipse ambulauit & nos ambulare.* Vt tamen & de fine aliquid memorem, idem crucifixus, mortuus, sepultus & resurgens, ad patris dextram demum ascen- [*Luc. 9.*] dens: nonne iuxta Apostolum hoc nobis designat, vt *quotidie* sicut ipse præcipit, *crucem nostram baiulemus*, quotidie huic mundo moriamur, *consepulti quoque* etiam non [*Col. 3.*] attendamus præsentia, sed sicut filij resurrectionis *ambulemus in noua vita*, vt post labores huius seculi conscen- [*Rom. 6.*] damus & nos ad cœlestia regna: Si enim, ait Apostolus *complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus; hoc scientes, quòd vetus homo noster simul crucifixus* [A] *est cum illo, vt destruatur corpus peccati. Et quicunque baptizati sumus in Christo Iesu: in mortem ipsius baptizati sumus, in consepulti ei per baptismum in mortem, vt quemadmodum Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Nam quod post hanc vitam bene gestam cœlestia petamus, omnium Christianorum orthodoxorum testis est fides. *Scimus enim* iuxta beatum Apostolum, [*2. Cor. 5.*] *quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur: quòd habitationem habemus ex Deo, domum non manufactam in cælis.* In his igitur omnibus suæ sanctæ Ecclesiæ signum nobis Christus occurrit, quod in cruce pendens sanctissima [*Matth. 27.*] sua authoritate ipse confirmauit, dicens: *Deus Deus meus, vt quid deriliquisti me.* Vbi enim pater eum, aut quando dereliquit, cum ipse dixerit: *Non sum solus, quia pater mecum est,* [*Ioan. 8.*] [B] Et iterum: *Pater scio quia semper me audis*: [*Ioan. 11.*] In se ergo Ecclesiam suam quondam in Adam derelictam sine dubio figurabat. Cumque sicut nos beatus Apostolus Paulus docuit, *Ipse caput Ecclesiæ sit, & Ecclesia corpus eius*: [*Coloss. 1.*] ipsum suum proprium, quod de beata Virgine sumpserat corpus, corporis sui, quod est Ecclesia, signum est, & figura, & Sacramentum. Quod videlicet Ecclesiæ corpus ad instar capitis sui, de Spiritu sancto & Ecclesia virgine corde nascitur: & ex omnibus gentibus; tanquam ex diuersis mēbris in vnum nouum hominem congregatur, Omnia porrò hæc, per id quoque de altari Dominico sumitur, non incongruè credimus figurari. Nam vt inde facili cōpendio satisfaciam, neque tamen rationes altissimas diuinorum mysteriorum passim prodam: de hoc certè vni- [C] uersalis Ecclesia testis est, quia quotiescunque id sumimus, nos vtique Christianos esse, id est, spiritualiter natos ostendimus. Consequenter ergo & concrucifixos, & [*Virtus Eucharistiæ.*] commortuos; & consepultos Domino nostro per baptismum in mortem, sed & consurrexisse nos declaramus. Per hanc quoque vitia expellimus, per hanc nos in noua vita confirmati confidimus: per hanc postmodum perfectos, ad regnum æternum nos ascensuros speramus. Iam verò quod vnitatem corporis Ecclesiæ sacra figuret oblatio, non est necesse vt hoc probando laborem: Paulus enim id sufficienter declarat Apostolus dicens: [*1. Cor. 10.*] *Panis quem frangimus, & calix cui benedicimus, nonne participatio corporis & sanguinis Domini est? quia multi vnum sumus in Christo.* Quod beatus Cyprianus intelligens in epistola ad [D] [*Cyprian lib. 1 Epist. 6.*] Magnum quendam ita prosequitur: Denique vnanimitate Christianos firma sibi atque inseparabili charitate cōnexos, ipsa etiam Dominica sacrificia declarant. Nam quando Dominus corpus suum panem vocat, de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat indicat adunatum: Et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expressum atque in vnum coactum, gregem item nostrum significat, commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Vnde & beatus Augustinus super [*Tract. 26.*] Ioannem dicit: Hunc itaque cibum & potum, societatem vult intelligi corporis & membrorum suorū, quod est sancta Ecclesia. Et paulo post. Propterea quippe, sicut ante nos intellexerunt, ait, homines sancti Dei, Domi- [E] nus noster Iesus Christus, corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in vnum ex multis granis conficitur: aliud vnum ex multis acinis.

Aptissime igitur & rationabiliter, sacra oblatio, cum aliorum multorum bonorum, tum etiam corporis Domini, id est, Ecclesiæ ex multis hominibus vel populis velut granis, inter duo testamenta, tanquam superiorem & inferiorem molam contritis, id est, humiliatis: per aquam baptismi, & ignem spiritus Sancti in vnum collectæ atque compactæ, dicitur signum. Ipsius verò corporis quo diuinitas saluatoris propriè induta est, apud quempiam authorum, aut nusquam, aut vix signum apertè dici reperies. Vbi sanè inuenitur Eucharistia dici Sacramentum corporis Domini, aut constructionem verborum, sic resoluimus: Eucharistia est Sacramentum

quod

quod est corpus Domini, vt ipsa quidem sit verè corpus Domini: Sacramentum verò sit aliarum rerum, prædictorum videlicet bonorum, sicut solemus dicere: Deus est fons bonitatis, id est, fons qui est bonitas, & plenitudo diuinitatis, id est, plenitudo quæ est diuinitas, & multa huiusmodi alia. Aut certè intelligimus, quod ipsa quidem sit corpus Domini, ipsius videlicet verbi Dei proprium, & corporis Domini, quod est Ecclesia, sicut beatus Apostolus docuit, sacramentum. Quòd si vspiam inueniretur etiam ipsius corporis quo verbum Dei indutum est (quod tamen nusquam aut vix clarè occurrit) sacramentum dici: quid nobis officeret, in quo fidem nostram labefactaret? Nunquid enim nullum sacramentum est, id cuius est sacramentum? Aut nulla figura est id cuius est figura? Quid ergo de filio Dei in epistola ad Hebræos Paulus dicit: *qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius*, id est, patris? Nunquid (Hebr. 1.) non est filius id quod pater? Absit. Filius enim id omnino quod pater, est: & nihil aliud quam id quod pater est. Falsum est igitur dicere, quod nulla figura sit id cuius est figura. Denique & Christus olim docens, miracula faciens, iustissime inter homines viuens, manducans, bibens, dormiens, cæteràsque nostræ humanitatis proprietates in se ostendens: quid nobis aliud quàm seipsum Deum hominemque designabat: Sed & nunc quoque pro nobis interpellans, hodieque corpus suum cum cicatricibus vultui patris ostendens: se pro nobis natum, passum, ac resurrexisse, atque ad cœlos ascendisse designat. Idem igitur Christus sui ipsius est sacrum signum, id est, sacramentum. Hæc eadem quoque diuina nobis oblatio, sine fidei nostræ periculo signare potest. Cùm hæc igitur ita sint, eadem nobis per omnia, quæ & Christus, Eucharistia nostra significare inuenitur: Et quarum rerum illa, earumdem & Christus sacramentum. Quæ cum ita sint nemo tamen idcirco dicit Christum vmbram Christi, & non verum Christum esse: nec corpus eius, quoniam corporis sui, quod est Ecclesia, & sui ipsius vt nunc ostendimus, significatiuum est: vmbraticum & non verum corpus existere. Nemo igitur dicat Eucharistiam nostram propter prædictas significantias, vmbram illius Dominici corporis, quod diuinitas Saluatoris sibi propriæ induit, & non ipsum verum & proprium saluatoris corpus existere: Nam si ob prædictas significantias ipsa non est verum Christi & proprium corpus: propter easdem significationes nec Christus erit verus Christus. Sed absit ab omniũm mentibus hoc, vt quoniã tot tantorumque bonorũ nobis est sacramentũ Christus, idcirco eius veritas vllatenus euacuetur. Absit ergo pariter ab omnium cordibus, vt Eucharistia nostra, quoniam nobis eadem bona significat, idcirco verum Christi & proprium corpus esse negetur. Quapropter satis, vt arbitror, abundéque monstratum est, quicquid ex prædicta beati Augustini scriptura, aut ex nominibus, sacramenti videlicet, & figuræ, & signi, quæ in vsu tenet Ecclesia, aduersarius obiicit, nostræ fidei nihil obesse: verum quàm pueriliter etiam in aliis desipiat, ex his patere. ROGERIVS. Constat equidem, satisque probatum est nunc abs te, quia sui ipsius Christus est signum: verumtamen id quomodo esse possit, desidero plenius declarari. GVITMVNDVS. Quid super hoc miraris: Res enim ita solennis est, vt neminem deceat dubitare. Quis enim hominum est (verbi causa) qui operans quidlibet, vel etiam solo suo motu spontaneo, non significet se viuentem? Itaque fit, vt vnus homo in substantia semper idem, secundum diuersa opera seipsum significare possit. Ita ergo Christus substantialiter semper idem, tamen visibilia operans, se ipsum significat inuisibilia operantem. Sed & verbo & habitudine, seu specie corporis his quibus aliquando apparuit, significauit se propitium vel iratum. Ad hunc quoque modum sacri altaris oblatio, cum substantia corporis Christi veraciter sit: secundum visibilem speciem & visibilia mysteria, vel de ipso Domino, vel de eius Ecclesia, absque fidei nostræ periculo aliqua significare potest. ROGERIVS. Perge quo intenderas, nam de his infantissimum est amplius dubitare. GVITMVNDVS. Illud sanè Berengarium mouere permaxime solet, quod in expositione supradicti nonagesimi octaui Psalmi beatus Augustinus de (Psalm. 98.) verbis Domini ad discipulos ita dicit: Cùm remansissent cum illo discipuli duodecim, instruxit illos, & ait illis: *Spiritus est qui viuificat, caro autem nihil prodest. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* (Ioann. 6.) Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Si ergo, ait Berengarius, non hoc corpus, neque illum sanguinem, restat vt quod de altari sumitur, vmbra tantum sit corporis & sanguinis, & figura.

Quòd si superiora Augustini verba in expositione eiusdem Psalmi, vel certè in expositione Euangelij vbi hæc eadem verba Domini tractantur, diligenter aduertisset: nunquam ex his forsitan erroris huius calumniam perstruxisset. Sed infœlix homo, diu in peste hæretica inueteratus suadente diabolo, cuius retibus penè inexplicabiliter implexus est, libentius omnes ingenij sui vires ad aucupandum vnum verbum, quo malè intellecto, propagatam stultitiam munire videatur accommodat, quam diuinarum scripturarum prouidentissimam vigilantiam contra se validè reclamantem, vel tenuiter attendat. In eodem quippe Psalm. hæc prædixerat beatus Augustinus. Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit, & in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Si ergo ipsam carnem, quam de carne Mariæ accepit, in qua hic ambulauit nobis manducandam ad salutem dedit, quomodo non hoc corpus, nisi quia ipsam carnem dat nobis manducandam in eadem substantia, non hoc autem corpus, id est, in eadem forma, ac si diceret: Corpus quidem meum, sicut audistis, dabo vobis, sed non secundum hoc quod videtis, id est, non tale quale videtis, non in hac forma, non in hac specie quam videtis. Alioquin cur addidit quod videtis, cùm sufficeret dixisse non hoc: nisi quia hoc secundũ essentiam, non hoc, secundum quod videtis? Denique vt hoc quod dicimus Augustinum sensisse cognoscas, recense attentius quid in eis qui scandalizati sunt in expositione huius Psalmi vel Euangelij culpauerat. Certè enim substantiam illam quam cernebant oculis, datum iri sibi ad manducandum putabant: non panem, non aliud quidpiam. Augustinus autem hoc stultè & carnaliter dicit eos accepisse.

Putauerunt enim, inquit, quòd præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis. Putauerunt, quòd gratia eius consumeretur morsibus, & carnem qua indutum erat verbum, non integram sicut ascendit in cœlum, sed veluti concisam, vel quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, distribueret credentibus: non quomodo spiritu vegetatur, id est, non viuam. Nam si spiritu vegetatur, viua est. Quid ergo si putassent se accepturos carnem integram, non per particulas concisam, non mortuam, sed viuam, non sicut in macello venditur, sed viuam sicut spiritu vegetatur? nunquid errassent? Vtique non errassent. Dum enim culpantur, non ideo, quia illam carnem, id est, eiusdem substantiæ se manducaturos putabant: sed hoc solo, quia non integram, non viuam: atque consequenter absque culpa fuissent, si eandem, id est, eiusdem substantiæ carnem se manducaturos putassent integram & viuam. Quòd si consequitur, imò quia consequitur: vide quàm efficaciter Berengarij sententiam, omnemque vmbraticorum errorem prorsus interimit. Quare si hoc modo, quo diximus, conuenientissime prædicta Augustini verba nulla circunstante parte scripturæ reclamante, imo tota serie diligenter inspecta, & Euangelij expositione suadente, imò necessario

cogente, intelligi possunt: quid sibi in his præsidij Berengarius contra nos collocat? quæ, vt indulgentius loquar, etiam si in ambiguo essent: non magis suæ parti, quàm nostræ opitularentur. Nunc autem cum & ipsius scripturæ circunstantia, & tractatus Euangelij tam perspicua ratio, & vniuersalis Ecclesiæ authoritas, nostro sese intellectui conferant: nihil hic loci vlterius habens hæreticæ corruptionis infectio conticescat. Aut certe, si quo pacto nostram se confidit reprobare posse sententiam, aut suam ostendere meliorem: æquo animo audire parati sumus. Non enim quicquam subterfugere volumus, quòd non diligenter auxiliante Christo discutiamus. Hoc idcirco dico, quoniam me audisse existimo, quòd Berengarius de pronomine hoc, ad hunc modum ratiocinetur. Hoc inquit, pronomen est, pronomina autem substantiam sine qualitatibus significant.

Argumentum super pronomine Hoc.

Cùm igitur dicit, non hoc corpus, de substantia corporis, non de qualitatibus dicit. Hic exclamare compellor iuxta Prophetam & Apostolum: *Vbi est literatus?* Vbi trutinator verborum? Vbi legis verba ponderans: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.* Verè stultam dixerim hanc sapientiam. Nam iidem ipsi Grammatici, qui huiusmodi proprietatem partium orationis dixerunt, figuras etiam loquendi, quibus à sua proprietate partes orationis decentissime plerumque deficiunt, tradiderunt, & mirificè laudauerunt. Quis denique est, qui quotidiano vsu loquens, aut dictans reprehendatur, si ita dicat: non sum ego ille qui quondam fui, tu non es is vel ille qui solebas, cum eadem substantia sit, sed qualitates diuersæ: Sed & Dialectici, qui per nimium verba appendunt, quotidie res differre, & easdem esse non tantum secundum substantiam, sed etiam secundum qualitates & dicunt & legunt. Quòd si ille & is, & idem, pronomina sunt, & non semper substantiam, sed etiam qualitates apud doctissimos etiam persæpe significant: cur & (hoc) pronomen non possit idem pati: An quia Berengario non habenti vnde suam aliter muniat hæresim, id non placet: Placuit tamen summæ authoritatis quibusdam autoribus Grammaticæ artis, non solum figuratè qualitates in pronominibus posse accipi: sed etiam talis & qualis, quæ propriæ qualitatis significatiua sunt, inter pronomina numerari. Sed viderit ille peritissimus Grammaticus Donatus, qui, qualis, & talis pronomina esse voluit qui dixerit. Ego enim de authoribus Grãmaticæ artis iudicare nunc opus nõ habeo; cum ipsa argumentatione aduersarij commodissime mihi vti possim dicens: Ipsa pronomen est, Pronomina autem substantiam significant sine qualitatibus: Cum igitur Augustinus dicit: In ipsa carne ambulauit, & ipsam nobis manducandam ad salutem dedit, substantiam carnis Christi, non figuram nos manducare dicit. Idem, hoc, pronomen est. Cum igitur idem Augustinus dixerit in sermone ad Neophytos, hoc accipite in pane quod pependit in cruce, & hoc accipite in calice quod effusum est de Christi latere: substantiam corporis & sanguinis Christi, non figuram nos manducare & bibere declarauit. Hæc igitur argumentatio tua; O quisquis ea niteris, si quidem infirma est: nobis adeo curanda non est. Si autem firma, plus nobis quàm tibi prodest: cum eam tu nõ nisi in vno loco habeas, nos verò in multis. Cumq; sibi Augustinus ita contrarius sit, aut non est iam recipiendus, aut in pluribus testimoniis magis, quàm in vno credendus; facilius quippe in vno quàm in pluribus vel ipse errare, vel codices eius ab aliquo falsatore corrumpi potuerunt. Elige igitur quod placet, aut infirma est hæc tua ratiocinatio, & nihil conficit: aut firma & nobis plurimum proficit. Nam si infirma est, vbi dicitur, non hoc corpus, non de substantia dictum esse comprobat. Si autem firma, vbi dicitur, ipsam carnem nobis manducandam dedit, & hoc accipite, & cætera similia, de substantia intelligenda esse confirmat. Aut si forsitan dicas, ego sic illa pronomina resoluam: Ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, id est, ipsius carnis figuram: & hoc accipite in pane, id est, huius corporis figuram accipite in pane, & ad hunc modum cætera. Si hoc, inquam, dicas: & nos eodem modo tuum pronomen resoluimus dicentes: Non hoc corpus quod videtis dabo vobis, id est, non huius corporis figuram: non vmbram, sed veritatem dabo vobis. Illas enim tuas resolutiones, talis resolutio sequitur. Si ergo resoluendi figuras in pronominibus contra nos suscipis, qua fronte easdem contra te recusare possis? Aut igitur eas adhibe, & tuas tibi vmbras auferunt: aut respue, & nobis plurimum conferunt. Nam si prædictas resolutiones pronominum contra nos proponis: quod nobis opposueras capitulum, contra te & vmbras tuas manifestè conuertis. Si autem respuis, & substantiuam significantiam semper in pronominibus obstinatè requiris: Augustinum in multis aliis, vt dixi, huic vni capitulo aduersantem, tibique & sibi contrarium aut nõn recipimus, aut pluribus testimoniis magis credentes quam vni, concludimus quod optabamus, scilicet quia substantiuè non vmbraticè corpus Domini manducamus. Quaquauersum igitur fugias, ex his palam est, quia si doctorem præcipuum Augustinum, quo maximè nitebaris, diligẽter aduertis: huius erroris scilicet vmbratici pestem absque vlla respiratione prorsus euertis. Proinde hac dissoluta calumnia, ad illud etiam quod de epistola sancti Augustini ad Bonifacium Berengarius obiicit, transeamus. Qua in re contentionis amore magis quàm ratione aliqua, laborare satis apertè videtur. Quòd enim ait sanctus Augustinus. Sicut sacramentum corporis Christi, secundum quendam modum corpus Christi est: & sacramentum sanguinis Christi, secundum quendam modum sanguis Christi est. ita sacramentum fidei, fides est: non id de sacramentis nostri altaris est necesse intelligi. Generaliter enim de sacramentis dixerat. Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent: omnino sacramenta non essent. Ex hac enim similitudine plerumque iam sacramenta ipsarum rerum nomina accipiunt. Deinde à genere ad partem descendens, per simile id quod intenderat conclusit, dicens: Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, est corpus Christi, & cætera, quod libera facultate intelligere possumus dictum esse de manna, vel de pane & vino Melchisedech, vel de aliquo veterum sacrificiorum, quæ sacramenta corporis & sanguinis Christi fuerunt. Possunt enim quodammodo per figuram corporis & sanguinis Christi appellari, sicut petra vocatur Christus, Et ideo non satis attendit homo quid opponat. Nam & si ex abundanti de sacramentis quoque altaris nostri dictum id velimus accipere, fidelis & facilis intelligentia patet. Cùm enim sacramenta nostra sint substantiue corpus illud quod est filij Dei proprium, sunt quodammodo per figuram ipsum corpus Christi, cuius sacramenta sunt: id est, Ecclesia. Quod in expositione super Ioannem confirmat Augustinus his verbis: Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica mensa præparatur, & de Dominica mensa sumitur. Idem in quodam sermone de sacramentis: Quia passus est, inquit, pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento sanguinem suum & corpus, quod etiam fecit & nos ipsos. Nam & nos ipsius corpus facti sumus, & per misericordiam ipsius quod accipimus, nos sumus: Ecce quomodo cibum & potum altaris dixit esse quodammodo societatem corporis, quod est Ecclesia. Non quòd ipsa cibus & potus sit ipsa societas, sed ipsius societatis sacramentum: & hoc quod accipimus, dixit quodammodo esse nos, quia nostri est sacramentum. Ita ergo corpus Christi proprium est quodammodo per figuram illud corpus Christi cuius est sacramentum, quod est Ecclesia.

Nec

Margin notes: *1. Cor. 1. Esai. 19.* — *Talis, Qualis pronomina.* — *August. in serm. ad Neophitos.* — *Berengarij obiectio.* — *Exod. 16.* — *1. Cor. 10.* — *Tract. 26.*

Nec mirum cum ipſe Dominus per Prophetam dicat: *Esai. 61.* *Indumento iuſtitiæ circundedit me, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Sic dicit ſponſum, quia ipſe ſponſus eſt: ſic dicit ſponſam, quia ipſe eſt quodammodo illud corpus ſuum, quod eſt Eccleſia, cuius ipſe eſt ſacramentum. Hanc intelligentiam nobis aptiſſime ſimilitudo ſecuta commendat. Sicut enim dicimus proprium corpus Domini, alterius ſui corporis quod eſt Eccleſia, ſacramentum: ſic baptiſmum viſibilem, alterius, inuiſibilis ſcilicet baptiſmi, cognoſcimus ſacramentum. Eſt namque baptiſmus exterior, aqua viſibilis, carnem abluens: Eſt baptiſmus interior, fides inuiſibilis, animam ſimili modo purificans, teſte beato Apoſtolo qui ait: *Fide mundans corda eorum.* *Act. 15.* Et iterum, *Sic & vos ſaluos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum.* *1. Petr. 3.* Proinde ſatis conuenienter, & ſana fide intelligere poſſumus dixiſſe Auguſtinum, ſicut ſacramentum corporis Chriſti, id eſt, ſicut illud proprium filij Dei corpus, quod eſt ſacramentum corporis Chriſti, quæ eſt Eccleſia, ſecundum quendã modum corpus Chriſti eſt, illud ſcilicet cuius eſt ſacramentum, quod eſt Eccleſia. Ipſe enim ſponſus, ipſe ſecundum quendam modum & ſponſa: ita ſacramentum fidei, id eſt, exterior baptiſmus, pro eo quod fidei ſignum eſt, ſecundum quendam modum fides eſt. Offendit adhuc Berengarium ſanctus Petrus de Domino dicens: *Act. 3.* *Quem oportet cœlum ſuſcipere vſque in tempora reſtitutionis omnium.* Si vſque in finem, ait Berengarius, cœlo ſuſcipi debet: nunquam de cœlo exit, vt in terris aliquando teneri poſſit. Nos credebamus Chriſtum in cœlo regnare: iſte verò ita incarcerari, vt etiam ſi velit corporaliter vſque in finem miſeras non poſſit terras viſere. Et Auguſtinus in libro de Ciuitate Dei dicit, *Lib. 22. vlt. cap.* vnumquenque ſanctorum ad tantam gloriam peruenturum, vt vbicunque volet ſuus ſpiritus, continuo ſit & corpus: Et Berengarius aſſerit, Chriſtum ad tantam impotentiam deueniſſe, vt qui de terra ſuum corpus eleuauit ad cœlum, non poſſit illud vſque in finem vel ad horam reddere terris. O nimium cæca vanitas, & vana cæcitas: Quis enim quotidiano vſu loquens, dicere metuat: Tot menſibus, vel tot annis in ciuitate illa manſit ille, etiam ſi quotidie ad opus ſuum de ambitu exeat ciuitatis? In Euangelio de Anna ſcriptum eſt, quia non diſcedebat de templo, cùm tamen ſæpius illam corporalis neceſſitas auocaret. Quapropter ſi ad terras Chriſtum quotidie corporaliter deſcendere diceremus, beati Petri oppoſita nobis ſententia non obeſſet. Sed abſit hoc à Chriſtianorum prudentia, vt ſic dicamus Chriſtum in terris ſacrificari, vel manducari, vt neceſſario interim deſerat cœlos. Ipſe namque in cœlis totus eſt, dum totum corpus eius verè manducatur in terris. Quod non eſſe habendum incredibile ex virtute diuinæ potentiæ, & ex ſupradictis exemplis, ſcilicet vocis & animæ, ſatis facilè comprobari poteſt. Quis verò riſum tenere iam valeat, audiens Berengarium ipſa Domini verba de ſacramentis interpretantem? Hoc, inquit, neceſſario panis, eſt corpus meum, & hic calix neceſſario vinum. *Hæretica & puerilis verborum conſecrationis interpretatio.* O impudentiſſima ſtultitia, & nimium patens, nec quid dicat, nec quorſum tendat aſpiciens. Quæ eſt enim hic neceſſitas, vt ſubaudiatur tam neceſſario panis & vinum, cùm poſſit è contra congruè dici: hoc, ſubaudis corpus iam non panis, eſt corpus meum: & hic ſubaudiatur, potius, iam non vinum, eſt calix ſanguinis mei? Vel certè ſic: Hoc, ſubaudiatur hactenùs panis, ex hoc iam eſt corpus meum, non panis: Et hic calix, ſubaudiatur, hactenus vinum, ex hoc iam eſt ſanguis meus, non vinum, Vel certè ſic abſque iſtis ſubauditionibus: Hoc enim pronomen non eſt ad ſupradicta relatiuum, ſed tantummodo demonſtratiuum: Et ideo panis & vinum quæ ſupra in Euangelio nominata ſunt, nulla hic neceſſitate ſubaudiuntur. Iam miſeret me illius, & erubeſco pro illo. Quis enim niſi ſe ipſe ita proderet, eius nominis virum tam pueriliter garrire, & tam friuolè deſipere, credere poſſet? Sed

A videamus per has tam neceſſarias ſubauditiones, tantus hic ratiocinator, quò peruenerit, quid confecerit, quid obtinuerit. Hoc, inquit, vt ſacramenta altaris panis dicantur & vinum. Huccine igitur totus labor ille tendebat. Ad hoc ſolum ita te profudiſti, vt nec tuæ ſenectuti parceres, quin te pro diſputatore egregio, calumnioſiſſimum cauillatorem; pro conſtructore perito, qualiumcumque panniculorum inertiſſimum & ineptiſſimum aſſutorem demonſtrares? Quis enim id negat? Quis non id libenter fatetur, quòd ſacramenta Dominicæ menſæ rectè panis & vinum vocantur: vel quia panis & vinum prius fuerunt, vel quia panis & vini ſimilitudinem ſubſtantialiter tranſmutata ſeruant? Sic namque ſerpens, qui de virga factus eſt, virga dicitur. Scriptum quippe eſt: *Deuorauit virga Aaron virgas*

B *eorum*: *Exod. 7.* id eſt, ſerpens qui de virga Aaron factus fuerat, ſerpentes eorum. Sic homo quia inde factus eſt, ſæpe terra, & puluis, & lutum vocatur. Sic etiam propter ſimilitudinem dicit Apoſtolus: Petra erat Chriſtus, Et in Pſalm. canitur. *Ego ſum vermis & non homo*; *Pſalm. 21.* cùm ſubſtantialiter eſſet homo, ſola ſimilitudine vermis. Sic vltra numerum alia multa. Si igitur multæ res propter harum cauſarum alteram, rectè aliarum rerum longè diuerſarum vocabulis nuncupantur: quanto magis ſacramenta noſtra propter vtramque hanc cauſam, rectè panis & vinum dici poſſunt, rerum videlicet quæ fuerunt multam retinentia ſimilitudinem, cùm ſubſtantialiter propriè Dominici corporis & ſanguinis teneant veritatem?

C Iam nunc illud quod Eccleſiaſticæ orationis authoritate ſe conficere Berengarius iactitat, videamus; Eccleſia, inquit, in Miſſa quadam ita orat: Perficiant in nobis quæſumus Domine tua ſacramenta quod continent: vt quod nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus. Hic ergo oſtendit ſe non habere rerum veritatem, ſed ſpeciem. Heus bone intellector, quarum inquam, rerum ſpeciem, non veritatem? Corporis inquies & ſanguinis Domini. Bene. Conſidera ergo diligenter quod dicitur, ac mihi reſponde. Quid eſt quod nunc ſpecie gerimus? Corpus inquies, Domini ſpecie, non ſubſtantiuè manducamus. Adde ſequentia. Rerum veritate capiamus. Quid? In futuro ergo ſeculo corpus & ſanguinem Domini verè & ſubſtantiuè man-

D ducabimus? Hoc quippe oratur, vt id quod nunc ſpecie gerimus, quicquid illud ſit, illud idem in veritate capiamus. Quare ſi ſemper in hoc ſeculo corpus Chriſti vt tu deliras, ſpecie, id eſt, vmbraticè comedimus: reſtat vt illud in altero ſeculo ſubſtantiue comedamus. Quòd ſi ſentire abſurdiſſimum eſt, quam ſtultiſſime interpretaris orationem prædictam, iam nec teipſum latere puta. A capite igitur orationis quid velit ſcriptura dicere, diligentiſſime videamus. Perficiant in nobis quæſumus Domine tua ſacramenta quod continent. Supra iam diximus, & beati Apoſtoli Pauli verbis approbauimus, quod diuina ſacramenta vnitatem corporis Chriſti, quæ eſt Eccleſia, deſignarent: & hoc eſt quod ſignificando continent. Hoc igitur rogat Eccleſia di-

E cens, Perficiat in nobis quæſumus Domine tua ſacramenta quod continent, id eſt, perficiant vt nos verè ſimus vnum Chriſti corpus, vna Eccleſia, quod videlicet ſignificant: vt quod nunc, id eſt, dum manducamus corpus filij tui ſpecie gerimus, id eſt, figura tanti ſacramenti ſignificamus: hoc rerum veritate capiamus, id eſt, reuera vnum Chriſti corpus & vna Eccleſia ſimus. Iſte credo intellectus poſſibilis eſt, iſte & ſcripturæ eſt conuenientiſſimus, & nobis vtiliſſimus, hunc beatus Paulus Apoſtolus comprobat, huic totius Eccleſiæ fides concordat: aduerſarij porrò væſaniam nullius authoritas munit, ſed Eccleſia tota vt venenum mortiferum fugit: Non eum vlla prorſus vtilitas, non oratio ipſa commendat: ſed abſurditas intolerabilis; quæ illum ſequitur, omnino recuſat. Quis igitur pro beſtiali, pro ſtul-

tissimo, imò impossibili sensu, vllatenus debeat impediri: cum habeat rationabilem & congruentissimum intellectum, ac sapientibus omnibus amplectendum? Vtrum ergo iam hæc sufficere æstimas, an adhuc plura requiris? ROGERIVS. Mihi planè ad cumulum ista sufficiunt: mirórque hæreticum suis obiectionibus prostratum, ac propriis retibus irretitum. GVITMVNDVS. Hæc quidem sunt, quæ ex libris beati Augustini vel ex nomine sacramenti seu ex oratione nunc discussa, Berengariũ fidei nostræ obiicere solere comperimus. Si qua vero alia ex beato Augustino obiicit, in virtute Christi confidens dico, quia diligenter animaduersa, aut pro nobis, aut nõ contra nos erunt. Proinde disputationis huius hic terminum faciamus: ea quæ restant alio initio, si voluerit Dominus, aggressuri.

LIBER III.

HACTENVS oratio ea, quibus aduersarius & secundum rationes, & secundum scripturas contra Ecclesiam nitebatur, argumenta dissoluit. Quocirca hostium machinis, Deo auxiliante, copiose frustratis: etiam si nil amplius adderemus, sola tibi catholicæ fidei sufficere generalis consuetudo deberet. Illa enim sola firmissimè tenenda est fides, etiam si valde impugnetur, quæ catholica est. Quicunque enim vult saluus esse, sicut, sancti patres sanxerunt, & totus concinit mundus: necesse est vt teneat catholicam fidem. Quòd si impugnata fortissimè retinenda est: quanto magis si omnia quæ sibi opponuntur expugnans, patet ipsa inexpugnabilis, nullatenus relinquenda est? Sed quoniam & valde multa ad roborandas adhuc partes nostras, & aduersariorum diruendas, Deo iuuante addi possunt, & te sitiẽter ea desiderare certè scio: tuis orationibus Domino nobis fauente, de sanctis scripturis adhuc aliqua proferemus, quibus & hostis lubricus plenius prosternatur, & nostræ partis robur inuincibile per propria argumenta nostra amplius demonstretur. Ac primo quidem iuxta ordinem quæstionũ, quod corpus Christi verum in substantia sua, non in vmbra Berengariana comedimus, approbemus: Deinde contra impanatores Dominici corporis vigilabit oratio.

Ecclesiæ quanta authoritas.

Augustin.

In principio ergo disputationis nostræ, quoniam ex beato Augustino scandali penè totius videtur esse principium, quid nobilissimus idem doctor de sacrificio Ecclesiæ in expositione tituli tricesimi tertij Psalm. sentiat, videamus. Tractans enim quomodo Dauid in manibus suis ferebatur coram Abimelech, ait: Hoc verò fratres quomodo possit fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Aliorum potest portari homo in manibus, suis nemo portatur: Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quãdo commendãs ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. O sententia lucidissima, ô sententia fidelissima, ô sententia verè beatissimo & excellentissimo doctore Augustino dignissima: A qua nulli est recedendum: Cui ab omnibus est reuerentissimè concedendum. Quod in Dauid inquit, & in aliis hominibus secundum literam non inuenitur, in Christo inuenitur. Quid illud? Ferebatur enim, inquit, Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Si secundum literam, id est, sicut litera sonat, hoc in Christo inuenitur: non igitur vmbraticè, non figuratiuè, sed substantiuè Christi corpus erat quod ferebatur. Si enim in Christo accipitur hoc, vt isti volunt, secundum figuram, non secundum corporis sui substantiam, quòd ferebatur in manibus suis: quomodo id inuenitur in eo secundum literam? Nunquid secundum literam Christus est petra, & leo, & agnus, &

Augustin. Psalm. 33.

serpens: cum sit hæc omnia secundum figuram? Minimè.
A Sed in Christo inuenimus, inquit, quomodo intelligatur secundum literam. Aliter enim nullo modo construi potest oratio, quæ de Christo cõcedit quod de Dauid negauerat. Non igitur vt isti volunt, secundum figuram, sed secundum substantiam. Diligenter quæso omnis prudẽs lector aduertat, quàm efficacissime hinc omnia hæreticorum istorum sophismata excludantur.

Ponamus enim, si placet, quod aduersarij hinc dicere possunt: vt quid sequatur clarius elucescat. Cum enim ait: Ferebatur Christus in manibus suis, & deinde: Ferebat illud corpus in manibus suis. Si aduersarij nostri hoc pro sua parte sic exponunt: Ferebatur Christus in manibus suis, id est, ferebatur vmbra tantum vel figura Christi, non substantia in manibus suis: & ferebat illud
B corpus, id est, vmbram vel figuram illius corporis, non substantiam. Si hoc, inquam, ita exponunt, hoc idem in Dauid, hoc idem in omnibus ferè hominibus inuenire possumus. Quis enim ferè hominum aliquam sui figuram, in qua non sit substantia sua (verbi gratia, vel statuam vel picturam) in manibus suis ferre non possit? Sed hoc, inquit, in ipso Dauid non inuenimus: & manibus suis nemo portatur. In Christo autem, ait, inuenimus. Quoniam ergo dicit in Christo inueniri, quod in Dauid, & in alijs hominibus, quomodo intelligatur non inuenit: Facile autem aliquam figuram sui, in qua nihil sit de substantia sua, manibus suis ferre & Dauid & cæteri homines intelligi possunt: restat manifestissimè, & absque vllo scrupulo sentiendum, quòd non figuram tantum vel vmbram, sicut aduersarij nostri dicunt, sed substantiam
C sui corporis iuxta Augustinum ferebat Christus. Quid hic vmbratici respondebunt? Vbi in tanta luce lucifugæ nostri vmbram parabunt? Ecce Augustini manifestissima documenta recitantur: nihil in eis scrupulosum, nihil ambiguum. Aut de his se explicent, aut Augustinum nobis obiicere desistant: & sicut Augustinus testatur, veritatem Dominici corporis nobiscum credant. Sed forsitan hoc non aduerterant scriptum. Si enim hoc fideliter attendissent: adhuc suam hæresim ex beato Augustino non traxissent. Nam quicquid ex eo pro se decerpunt: id attentè perspectum, sicut iam diximus, aut pro nobis, aut certè nihil contra nos facit. Hoc verò quod nunc protulimus, tam manifestissime illos destruit, vt qua exeant, nulla ratione inuenire queant. Ita quippe scriptura per-
D spicua, ita est omnino cautissima: vt istorum garrulitas nulla penitus tergiuersandi argumenta reperiat. Nam vt virtutem eius quàm breuissime nunc ostendam, aut substantiuè corpus Christi erat quod Christus ferebat de quo dicebat: Hoc est corpus meum, aut tantum figuratè. Sed tantum figuratè non possunt pati præmissa, quibus dicitur, quia in aliis non inuenitur, quod in Christo inuenitur. Alioquin inueniretur & in alijs. Omnis quippe homo figuram sui, in qua nihil de substantia sua est, ferre potest. Sed in alijs, inquit, non inuenitur. Manibus enim, ait, suis nemo portatur. Non igitur figuratè tantũ, non vmbraticè: quapropter substantiuè corpus Christi erat quod ipse ferebat. Non satis exprimere possum, quantum in his beati Augustini verbis oblector, quan-
E túmque super horum miserabili cæcitate admiror. Ex his namque patenter ostẽditur, quid voluerit idem vir beatissimus intelligi in expositione mox eiusdem tricesimi tertij Psalmi, vbi dixit: Nos ad eum accedamus, vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. Item alibi. Hoc accipite, inquit, in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Et in alio loco: Hoc biberunt postea credentes, quod prius fuderant sæuientes. Item in alio quod supra iam diximus: Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit, & in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Et multa alia in pluribus libris suis in hunc modum. Cum igitur

beati

beati Augustini scripta vt sacrosanctum prorsus, & intemerabile isti venerentur & teneant: quid eos aliud iam, nisi fortè insolita diu cæcitas remorari potest quin nobiscum credant?

Ambros.

Sed & tu doctor egregie, beatissime Ambrosi, spiritualis pater beati Augustini, quem idem vir sanctissimus in libris suis, sanctum & beatum nominat, cuius authoritatem (teste Augustino) martyrum reuelator Paulus Apostolus commendat: quem beatus Gregorius vir planè Apostolicus præ se gerit: cuius doctrinam recipiendam beatissimus Benedictus teste sancto Gregorio, sanctorum Prophetarum spiritu plenus iudicauit: cui totius Ecclesiæ Mediolanensis gloria specialiter attestatur, quem merito fidei totus orbis veneranter amplectitur (non enim tot & tanti testes si te in fide catholica errare scissent, tanto præconio te prædicassent.) Quid tu inquam, de sacramentis altaris sentias explanato. Dixisti certè in libro tuo de sacramentis: Sicut verus Dei filius est Dominus noster Iesus Christus, non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris: ita vera eius caro est, quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Teneo ergo te dixisse, quia vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Sed quatenus vera? Figuratè an substantiuè? Doce per præpositam similitudinem, cuiusmodi intelligamus hanc veritatem. Sicut verus Dei filius est, Dominus noster Iesus Christus. Adhuc parum est. Potest enim sicut cæteri homines iusti filij Dei sunt per gratiam, & ipse secundum quod homo est, dici verus filius Dei per gratiam: licet ineffabiliter ampliorem & excellentiorem quàm cæteri homines. Adde quod satis est. Non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris. Ita ergo dicis veram eius carnem quam sumimus, & verum eius sanguinem quem potamus. Quomodo verò ita? Id est, non sicut cæteræ res, quæ propter aliquam gratiam significationis, caro & sanguis Christi possunt dici. (Sicut verbi causa, per gratiam figurationis caro & sanguis Agni paschalis in Ægypto immolati, caro & sanguis Christi possunt appellari: Eodem quoque modo & manna & cætera quàm plura similiter.) Sed sicut caro & sanguis per naturam carnis & sanguinis Christi. Aliter enim coaptari similitudo non potest, nisi quod ibi negat hic negemus: quod ibi affirmat hic affirmemus. Quamobrem si hanc similitudinem tam expresse positam sequimur: id quod de altari sumimus, Christi carnem & sanguinem substantialiter confitemur. Si enim sic esset dictum: Sicut verus Dei filius est Dominus noster Iesus Christus, ita vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus: poterat equidem adhuc (vt dictum est) in ambiguo esse sententia. Nam Dominus noster Iesus Christus secundum id quod homo est, verus Dei filius est: sed per gratiam, vt diximus, non ex substantia patris. Ac per hoc dici posset, ita vera eius caro est quam sumimus, id est, per gratiam figurationis, non per substantiam carnis: & de sanguine similiter. Quod si doctor egregius sensisset, nihil amplius addidisset. Quid enim necessarium erat addere, quod huic sensui tam euidentissimè contrarium esset? Nunc verò tam diligentissime addita determinatio dicentis: Non sicut cæteri homines per gratiam, Et ne qua fortè hic erroris nubecula remaneret subiungentis, Sed quasi filius per naturam: Et ne hoc etiam obscurum videretur, expressius exponentis, id est, ex substantia patris: His (inquam) omnibus tam diligentissimis determinationibus subiungendo, ita vera eius caro est quā sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus: omnes aduersariorum calumniosas argumentationes excludit, & carnem Christi & sanguinem substātiuè esse, quod sumimus & potamus, ostendit. Quare si contra teipsum non disputas ô beate Ambrosi, ab hac fide non dissentis. Si autem non dissentis: te vtique quàm Berengarium satius est imitari.

Gerasij scilicet & Prothasij vide legenda ipsorum.

Lib. 6. Cap. 1.

Nota quid & Auctor adiecisset.

Exod. 12.

A Vidisti planè quid nobilissimus doctor hoc in loco de sacramentis altaris absque vllo velamine sentiat. Attende iam quàm breuiter quid etiam in alio loco eiusdem libri dicat: Quid argumentis, inquit, vtimur? Suis vtamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterij veritatem. Liquet quod præter naturæ ordinem virgo generauit: & hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Christus partus ex virgine? Quid melius quæso, quid apertius dictum quæris? Si enim sacramenta altaris vmbra tantum & figura Dominici corporis essent, quid hic præter naturam fieret: cum petra non præter naturam, sed potius propter naturam suæ stabilitatis, & agnus non præter naturam, sed per suam naturam, id est, per innocentiam, & similiter cætera Christum figurent? Longum est si cuncta,

De mysterijs initiandis. c. 9

B quæ ex beato Ambrosio contra Berengarium possumus adhibere testimonia, disseramus. Iam ad alios authores transeundum est.

Sanctissimus Papa, Leo antiquissimus, omni Ecclesiæ Dei venerabilis, dixit in quodam sermone: Sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur. Et frustra ab illis amen respondetur: à quibus contra id quod accipitur disputatur.

Leo serm. 6. de ieiunio septimi mensis.

Beatus quoque Cyrillus cum ducentis Episcopis in Ephesina synodo, quam beatus Gregorius tanquam vnū ex quatuor Euangeliis suscipiendam asserit, sic ait: Ad benedictiones mysticas accedimus, & sanctificamur parC ticipes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi omnium nostrum redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti, secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem: sed verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, * qui eidem propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideo quāuis dicat. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*: non tamen eā vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse poterit caro hominis? Sed profitemur verè propriam eius factā: qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Et iterum: Si quis non confitetur carnem Domini viuifiD catricem esse & propriā ipsius verbi Dei patris, sed velut alterius præter ipsum coniuncti eidem per dignitatem, aut quasi diuinam habentis habitationem ac non potius viuificatricem esse, quia facta est propria verbi viuificare valentis: anathema sit. Sed ducentorum istorum Pontificum anathema, Berengarius non metuit qui suum proprium anathema quod ipse sacramento Romæ fecit proprio ore, & proposuit & adiecit, tanquam proprium gladium furiosus incurrit.

Cyrillus.

** quia.*

Ioan. 6.

Beatus quoque Gregorius in homiliis ait: Quid namque sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super vtrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. Idem in libro Dialogorum vltimo. Hæc E namque ait, singulariter victima, ab æterno interitu animam saluat, quæ illam nobis vnigeniti mortem per mysterium reparat, *Qui licet surgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur*: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur. Eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus, quale pro nobis hoc sacrificium sit, quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filij semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse: summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum quid ex

Gregor. homil. 22 in Euang. Cap. 58.

Rom. 6.

visibilibus atque inuisibilibus fieri? Quapropter iam nunc sibi ponant vmbratici isti silentium, quibus tot tantique authores in contradicibili authoritate resistunt. Considerent etiam atque etiam, quid in multis locis sanctus Hieronymus, quid Isidorus, quid Beda, sed & omnes doctores præcipui, tam Græci quàm Latini, de corpore Domini doceant: atque errori suo, tot cedentes tantisque doctoribus, finem ponant. Non enim omnia discutere propter tædium longi operis debemus: cum iis quæ discussimus rationabiliter contradici non possit.

Hilarius.

Beatissimum tamen Hilarium Pictauiensem Pontificem, fidei penè suo tempore singularem columnam, sanctissimi Martini institutorem, à beato quoque Augustino, cæterisque posteris doctoribus, nec non & ab omni Ecclesia Dei summa deuotione susceptum, ad medium volo deducere. Commodissimum namque reor fore vt quid etiam huic mirabilis disputator, de Eucharistia Domini in libro octauo de Trinitate sentiat, subtiliter attẽdamus. Contra Arrianos quippe disputans, vt substantialiter patrem esse in filio demonstraret: ipsum filium in nobis substantialiter esse per Eucharistiam probauit hoc modo. Eos nunc, inquit, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo vtrum ne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis. Si enim verè verbum caro factum est, & verè nos verbum carnem factum cibo dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo patrem naturaliter in Christo negabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo, vel Christũ sibi inesse: quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in his esse nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille qui ex Maria natus fuit Christus est, nosque verè sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sit sacramentum vnitatis? Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus loquendum: neque per violentiam atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum à sanitate alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus: nisi ab eo didicimus, stultè atque impiè dicimus. Ipse enim ait: *Caro mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum: in me manet & ego in eo.* De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est: & hæc accepta atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat planè iis verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secundum * hoc quod sumus, ipse est. * Quàm autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur dicens: Et hic mundus iam me non videt, vos autem me videbitis, quoniam ego viuo, & vos viuetis. In illa die vos cognoscetis, quoniam ego in patre meo & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum vnitatem intelligi vellet: cur gradum quendam atque ordinem consummandæ vnitatis exposuit: nisi vt cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum eius inesse mysterium crederetur: ac sic perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cùm nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens, maneret in nobis: & ita ad vnitatem patris proficeremus, cùm qui in eo naturaliter inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. * Quàm autem naturalis in nobis hæc vnitas sit, ipse attestatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: eius tantum ipse assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autem huius vnitatis sacramẽtum superius iam docuerat, dicens: *Sicut me misit viuus pater & ego viuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipse viuit per me.* Viuit ergo per patrem: Et quomodo per patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur secundum propositum exemplum assequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quòd in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cùm viuat ipse per patrem? Hoc totum ex prædicto beati Hilarij libro seriatim hic ideo interponere volui: vt perspecta attentius totius disputationis huius ratio, quid de veritate Dominici corporis, quod de altari sumimus, beatus sentiat Hilarius, inuariabili certitudine nos perdoceat. Probat namque disputator mirabilis, quia pater naturaliter est in filio, id est, substantialiter. Aliter enim istud naturaliter non debet intelligi. Nam de substantiali vnitate patris & filij tota contra Arrianos quæstio versabatur. Nec disputator peritissimus tantopere illud probaret, nisi in quæstione esset. Id autem per hoc probat: quia naturaliter, id est, substantialiter ipse filius est in nobis. Non enim & istud naturaliter alio modo intelligi debet. Nam si alio modo intelligeretur tota ipsa disputatio vacillaret. Quomodo enim nostra cum Christo vnitas si substantialis non esset, patris & Christi vnitatem substantialem probaret? cum sibi hinc magis Arriani argumentum è contra conficerent, eo quòd sicut nostra cum Christo vnitas, quæ ad probandam patris & filij vnitatem affertur, substantialis non esset: ita inter patrem & filium consequenter intelligi oportere confirmarent, huius ipsius authoritate nitentes, qui ait: Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Constat ergo & disputationis ratione, & eiusdem viri authoritate cogente, quia naturaliter hic pro substantialiter est accipiendum. Ex hoc igitur disputator egregius huiusmodi conficit syllogismum: Si Christus in nobis est naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis: & pater in Christo naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis. Hanc propositionem assumptio comitatur, ab antecedenti hoc modo: Est autem Christus naturaliter, id est, substantialiter in nobis, non tantum per concordiam voluntatis. Quam assumptionem mirabili peritia disputandi interrogando maluit ponere, tanquam responsionem interrogatione extorquens, cùm ait: Eos nunc, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem interrogo vtrúmne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Deinde huius assumptionis probatio: Si enim verè verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis (subauditur contentam sub sacramento) nobis communicandæ carnis admiscuit? Et cætera quæ sequuntur idipsum inculcant. Et quasi quæreres, quomodo scio quòd verbum carnem factum cibo dominico sumimus, vel quòd naturam suæ carnis sub sacramento nobis communicandæ

Ioan. 6.

**hoc quod nos sumus in Deo est.*
**Quod.*
Ioan. 14.

**Quod.*

Ioan. 6.
**in se.*

Hilarius regula.

Naturaliter pro substantialiter.

municandæ carnis admiscuit? De veritate, inquit, carnis & sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Quare A autem non est relictus ambigendi locus, consequenter probat dicens: Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra, verè caro est, & sanguis est. Quomodo & ipsius Domini professione & nostra fide verè caro est, & verè sanguis est: iam hic proxime præmonstrauerat dicendo: Non est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum: neque per violentiam atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum à sanitate alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ discimus, nisi ab eo didicimus, stultè atque impiè discimus. Ipse enim ait: *Caro mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus, Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Hic sanè interrogate placet, Qui sunt qui in his rebus Dei, humano aut sæculi sensu loquuntur? Nonne illi, qui clausis internis luminibus, secundum sensus exteriores huic sæculo congruos, de mysterijs cœlestibus ratiocinantur? Qui sunt, inquam, qui violenter extorquent impiam intelligentiam cœlestium dictorum? Illine, qui ea quæ scripta sunt, sicut iubet Hilarius, legunt, & sicut legunt simpliciter absque planè vlla adiectione sua intelligunt: an illi qui vexantes scripturam quod illa sonat, respuunt, & figurationes quasdam ei pro arbitrio sui cordis imponunt? Illi certè non eam extorquent, non ei violenti sunt: qui simpliciter, sicut eam legunt, intelligunt. Illi igitur iudicio beati Hilarij hæc verba saluatoris peruersè atque impiè intelligunt: qui simplici intellectu contempto, ad figuras, addendo quod sibi placet, ea traijciunt. Ex his ergo verbis Dominicis cum probasset, quia nos verbum carnem factum verè cibo Dominico sumimus, ad assumptionem syllogismi sui reuertitur, & quomodo per hoc non tantum concorditer, sed etiam substantialiter sit Christus in nobis exequitur dicens: Et hæc accepta atque hausta id efficiunt vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est; Contingat planè ijs verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Ad hoc ipsum cætera quoque referuntur, quæ vsque ad conclusionem inferuntur. Deinde iam ad conclusionem fidenter accedit, assumptionem cum sua probatione sans artificiosè breuissime repetendo, hoc modo: Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturali secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem.

Ioan. 6.

Hunc ergo beati Hilarij syllogismum vmbratici nostri si valent euadant. Aduertite enim ô vmbratici, quia per hunc cibum sumptum probat in nobis substantialiter esse Christum. Cùm ergo hunc cibum sumimus, substantiam Christi sumimus. Quomodo enim per hoc quòd nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus, probatur quia Christus in nobis substantialiter est: sic in hoc cibo vmbra tantum Christi, & non substantia Christi est? Aut quomodo hæc accepta atque hausta id efficere possunt, vt Christus in nobis sit substantiuè: si in eis ipsis non est nisi vmbraticè? Quomodo, inquam, si nos verbum carnem factum cibo sumimus: per hoc consequens est, vt in nobis substantialiter maneat Christus? Quæ est huius probationis necessitas? quæ consequentia? Nulla quippe necessitas est, nulla consequentia: vt vbi est alicuius rei figura, sit consequenter eiusdem rei substantia. Si enim cuiuis dicerem: In hoc pariete est substantia tua, quia ibi est imago tua: nonne me diceret insanire? Sed nec quisquam omnino dixerit quando edebatur agnus legalis, vt vbi esset consequenter substantia Christi: cum ille agnus vmbra esset & figura Christi. Quis verò audeat dicere, cum serpentem æneum Moyses in deserto su-

Num. 21. Ioan. 3.

spenderet, quòd ibi substantiam Christi suspenderet: cum substantiam Christi in ligno suspendendi serpens ille æneus figuraret? Quocirca si assumptio Hilarij, qua dicitur, quòd substantialiter in nobis est Christus, per hoc rata esse monstratur, quod nos carnem & sanguinem Christi cibo Dominico sumimus, quæ accepta atque hausta id efficiunt, vt & Christus in nobis, & nos naturaliter vnum simus in Christo, naturam suæ carnis adepti. Nulla autem consequentia, vt ostendimus, assumptio illa per hoc probari potest, nisi in cibo Dominico sit verè substantia corporis & sanguinis Christi: manifestum est quoniam prudentissimus argumentator Hilarius, qui suam assumptionem per hoc confirmare voluit, substantiam corporis & sanguinis Domini nos in cibo Dominico sumere, non vmbram & figuram tantum, vt vmbratici isti male somniant, credidit. Vt B autem vis totius disputationis quam breuissime sub oculis reponatur: Aut vmbraticè credidit beatissimus Hilarius nos comedere verbum carnem factum, aut substantiuè. Sed si vmbraticè credidisset, nunquam hoc disputator egregius ad probandum quòd Christus in nobis substantialiter est, attulisset: cum nihil sibi, sed potius aduersarijs prodesset, neque hoc quod intendebat vllo modo exinde confici, sed potius è contrario, quòd Christus in nobis non sit substantialiter quam facillimè & ipse & quiuis mediocriter eruditus cernere posset. Quoniam igitur vir eruditissimus ad probandum assumptionem suam id attulit: non vmbraticè naturam carnis Christi nos comedere credidit. Credidit igitur substantiuè.

C Huius sanè libri sancti Hilarij beatus Augustinus in suo libro de Trinitate cùm magna veneratione mentionem facit: Vnde palàm est, quia disputationem hanc reprehensibilem non iudicauit. Palàm ergo & illud, quia eiusdem fidei fuit. Quapropter beatissimi & doctissimi viri Hilarij disputatio apud omnes fideles valeat, Vmbraticorum stultissima garrulitas penitus obmutescat.

Non solum prædictis authoritatibus sed & multis quoque miraculis euidentissimis, rationabiliter confutantur. Quòd si miracula non recipiunt, hostes Ecclesiæ se declarant. Ecclesia enim miraculis quam maxime & propagata est & adulta. Quid denique est aliud miracula cessare, nisi Ecclesiam quantum in se est auferre? D Eisdem quippe artibus (vt ait quidam) quibus partum est imperium, retinetur. Quapropter Ecclesiæ hostes sese, & non filios astruunt: si eius miracula accipere nolunt. Quid autem stultius, quid vecordius, quam euacuare miracula: cùm nulla omnino res sine miraculo fiat? Vtinam isti vaniloqui, nec seipsos aliquid loqui dum impudenter iactitant talia, crederent: quoniam hoc ipsum quod loqui possunt, hoc ipsum etiam omnino quod sunt, non nisi ex diuino miraculo est. Sed sunt qui miracula se non respuere quidem respondeant: libros verò in quibus ea leguntur, apocryphos assererent. O iniqua licentia: Quos Ecclesia Dei in ædificationem sui per totum orbem tantis tẽporibus sub tantis doctoribus legit, & legendos tradidit: hoc pauculi minus E docti & animales, nullo rationis intuitu, nisi tantum quia non placent eis, apocryphos dicunt: & qui Paganorum libenter historias amplectuntur, Christianas historias, quas totus amplectitur mundus, cassare laborant. Sed & hoc ipso quod eis non placet, quod vniuersali Ecclesiæ placuit, & obstinatè respuunt quod libenter illa recepit: non pacificos eius filios, sed inimicos manifestos se probant. Quapropter qui se filios Ecclesiæ vel dici desiderant, libros quos illa recipit, non recusent. Qua ratione enim vitam beati Gregorij quilibet Christianus apocrypham dicat, quam attestante Roma æditam, tot sanctissimi, doctissimique Romani pontifices nullo dissonante, hactenus probauerunt: eorumque authoritatem secutæ tot Ecclesiæ, cuncto populo Christiano consonante, nunc vsque susceperunt?

De miraculis.

In eadem sanè vita scriptum est, quòd beatissimus idem Papa Gregorius, præsente populo Romano, cuidam matrifamilias, quum communicatura risisset, Dominici corporis portionē subtraxerit, quam in ara repositam communi mox prece ad Deum fusa, ac instruendam de veritate Dominicæ carnis matronæ, seu etiam populi fidem: coram omni populo in specie veræ carnis, quasi digiti auricularis ostenderit. Cúmque mulier iam fidelior, propter horrorem carnis communicare trepidaret, cunctis iterum Domini misericordiam pro illa suppliciter implorantibus, eandem ei particulam Papa in consueta panis specie reporrexerit.

Illud etiam miraculum, quod in vitis Patrum legitur, licet Berengarius oderit, quia tamen opitulante Domino alijs proderit, vel tenuiter memoro: Vbi videlicet abbas Daniel narrat senem quendam de corpore Domini errorem simpliciter passum, cum Dominum pro dubitatione hac remouenda, multis precibus exorasset, Angelum Dei super aram, sacrificij hora, vidisse puerum immolantem, sibique ad communionem accedenti, eiusdem pueri particulam porrigentem. Sed cum ille nimium exterritus sumere trepidaret: multis lachrymis speciem panis, fide iam solidatus, obtinuit. Sed quem mouere in admirationem & laudem diuinæ bonitatis non debeant magni patris nostri gesta Basilij: inter cuius manus Iudæus in medio frequentis latitans populi: sacrificij tempore partiri puerulum vidit, exclamauit, & propterea baptizatus est? Multa quoque huiusmodi alia & nostri temporis, & antiqui narrari possunt, à quibus supersedeo. Nam & catholicos breuiter commonuisse de miraculis sufficit: & hæreticos plurima talium narratione prosequi fortasse non proficit. Gesta namque sanctorum Patrum proteruo ore dilacerant, nec ea quæ de his scripta sunt, vel dicuntur, diligunt, quibus se in credendo similes non nouere. Sed quid mirum, si patrum historias Berengarius & sui despiciunt: qui Euangelio etiam contradicunt, dicentes nullatenus debere credi quod ibi legitur, intrasse ad discipulos Dominum Iesum *ianuis clausis?* Ad hoc tamen hæc narrasse me contra eos proficit: quia quicquid exterius garriant, conscientia tamen eorum ad seipsam rediens concutitur & marcescit. Dúmque attendimus quam fauorabiliter vbique tanto tempore mundus ista susceperit, quę fuerit hactenus catholica fides de corpore Domini, latere non potest. Tanti quippe temporis summè docti sanctíque Pontifices, eruditi religiosíque Abbates, Monachi, Clerici, vniuersúsque populus Dei, si contraria rectæ fidei ista cognouerant: quare non damnauerunt? Quare non destruxerunt? Quare vel legi non prohibuerunt? Atqui ipsi ea legerunt, ipsi dilexerunt, ipsi ob ædificationem fidei legenda vsque hodie tradiderunt: Omnes fauere; Nemo auditus est, nemo lectus est refragatus. Non igitur contra fidem rectam esse sentiebant. Eandem igitur fidem de corpore Domini omnes tenebant. Aut ergo istis omnibus vmbratici nostri correcti consentiant: aut istos omnes contra se testes irrefragabiles damnandi persentiant. Quapropter nullum amplius habens rationis confugium, tantáq; nube testium pressa eorum stultitia, penitus obmutescat. Claudatur, inquam, silentio perpetualiter vmbratica impietas: vbi tot præcipuis testibus; tam clara voce conclamantibus catholica patet veritas. Quis enim huiusmodi stultissimos planè & impijssimos dicere dubitet: qui non verentur scripturas sacras ad nutum suum male interpretando corrumpere, venerabiles atque eruditissimos tot authores nihili pendere: in ea re nunc conturbare Ecclesiam, in qua cum Attrianis immanissimis hostibus suis noscitur habuisse pacem: & in quo ipsa per os Hilarij sui contra eosdem Attrianos, veluti argumento ratissimo se potuit communire, id nunc cum omnium Christianorum summa pernicie irrationabiliter cassum ire? Hæc interim contra vmbraticos dicta sint.

Basilius.

Ianuis clausis Christū intrasse negauit Berengarius, idem facit OEcolam. & sui.

Hæc contra Lutheranos.

Nunc contra illos habenda est ratio, qui Ecclesiæ rationibus expugnati, iam quidem negare nequeunt substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico, panem tamen & vinum per verba Saluatoris, in earnem eius & sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum pani & vino commiscentes, tanquam subtiliori ratione hæresim alteram condiderunt. Quos quidem alios dico quasi alio errore detentos: Nam alias idem sunt. Nam primum quidem apud quos possunt, quantumcumque possunt, nihil de corpore & sanguine Domini substantialiter Sacramentis inesse contendunt: Sed inde (vt diximus) pulsi, confugere malunt ad hanc impietatem, quàm synceram tenere cum alijs hominibus humiliter veritatem. Cuius vesaniæ causam proferunt hanc: Vt per panem & vinum, inquiunt, caro Christi comedi, & sanguis potari possit. Sed vt quid hanc causam? Quare enim per se sine corporis alterius adiumento caro Domini non possit comedi, & sanguis potari? Si enim carnis & sanguinis horrorem metuunt, cur non sufficit Ecclesiæ ratio per sanctum Ambrosium in libro de Sacramentis generaliter respondentis: rerum quidem substantias mutari, sed propter horrorem, priorem saporem, colorémque & cætera quædam accidentia, ad sensus duntaxat pertinentia retineri? Si verò respondent id non posse fieri, vt in alio videlicet corpore color & sapor alius corporis teneatur: diuinam possumus eis breuiter obiectare potentiam. Cui si concedunt, finem faciant quæstioni. Sin autem derogant, audiant scriptum; *Quia omnia quæcumque voluit Dominus, fecit, in cælo & in terra:* & cætera multa, quæ iam in principio huius opusculi contra blasphemias istorum satis abundéque respondimus. Vt tamen & exemplis res clareat, dignentur attendere quod de manna legitur, quoniam ad nutum comedentis quorumlibet in eo ciborum continuo sapor alternabat. Vt igitur altioris mysterij causas, diuiniúsque consilij profundiorem sapientiam, in quantum mihi exiguo scire conceditur sileam: sicut ibi consulebatur hominum carnalium voluptati, ita & hic consulitur infirmorum necessitati: & qui tunc multorum corporum sapore mutato remouebat fastidium, nunc vnius corporis sapore retento, rollit horrorem. De colore quoque & cæteris huiusmodi accidentibus non est difficilis ratio, cum ipse Dominus se per diuersas legatur species discipulis demonstrasse: & nunc eis solitum colorem ostendisse, nunc ad instar solis & niuis transfiguratum resplenduisse, nunc se exhibuisse tanquam peregrinum, nunc apparuisse velut horrulanum, aliquando speciem exhibuisse ministrantis, aliquando formam tenuisse docentis.

Vide hic quomodo vnus error sequatur alium, & quomodo ex Luthero prodierit, licet se ei simulet, inuita, Sacramentaria hæresis.

Psalm. 113.

Sap. 16.

Matth. 17. Luc. 24. Item. 20.

Quòd si ad illas causas refugiunt, quas in ore sæpe habere solent, quia videlicet nefas sit Christum dentibus atteri, nefas sit illum dentibus minui, has vt puto in principio huius operis sufficienter euacuauimus. Nam qui post resurrectionem manibus & labijs, (vt dictum est) potuit attrectari, & dentibus etiam potest. Eucharistiam verò, (si Christo quidem non placet, vt corpus suum sine aliquo ipsius incommodo diuidatur, exemplo vocis & animæ, quæ totæ in diuersis locis esse possunt,) in comedendo negauimus minui: licet altissimi causa mysterij, quo & infidelibus tanta res clauderetur, & fidelibus vtile exercitium præbeatur, id videatur fieri. Et sicut isti negare nequeunt: cum vno tempore mille Missæ locis diuersissimis celebrentur, & propter diuersos locos corpus Domini cum videri quasi diuisum, & tamen nullatenus esse diuisum, nam cum in singulis Missis totum sit, iam non esse vnum: quare similiter concedere non possunt, illud in vno ore propter exercitium fidei, & quasi diuisum sentiri, & nullam tamen diuisionem pati? Vanissime ergo nefas istud, attrectandi scilicet dentibus, vel minuendi corpus Domini metuunt, cum & ipsum corpus sit attrectabile: & si iam sine sui incommodo diuidi non potest, videri quasi diminutum in isto Sacramento possit, cùm maneat indiuisibile.

Quapropter

Quapropter cum & istę causæ nihil valeant, nec alias ipsi afferant: quæ insania est, vt Christum, vt ita dixerim, sua authoritate impanent & inuinent? Et quidem Christum incarnari humanæ redemptionis ratio exposcebat, quod futurum Prophetæ prædixerunt, factum Christus ostendit, Apostoli prædicauerunt, mundus credidit. At impanari vel inuinari Christum nulla (sicut ostendimus) expetit ratio, nec Prophetæ prædixerunt, nec Christus ostendit, nec Apostoli prædicauerunt, nec mundus, exceptis his paucissimis hæreticis, credidit.

Vnde igitur eos malus error iste persuasit? Totus mundus concinit: Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Nemo dicere audet: ita Deus & homo, & panis & vinum, vnus est Christus. Vnde igitur istis hæc noua companatio? Quare vel Apostolus non terruit eos dicens: *Si quis annunciauerit præterquàm quod annũciauimus vobis, anathema sit?* (Galat. 1.) Christum enim isti impanatum & inuinatum annunciant, sed huiusmodi Christum Apostoli non annunciauerunt. Anathema igitur isti Apostolica authoritate incurrunt. Beatus sanè Ambrosius in libro de Sacramentis (Ambrosius de mysteriis initiandis, c. 9.) de his copiose disserens: non in pane & vino corpus & sanguinem Domini latere, sed panem & vinum in corpus & sanguinem Domini commutari docuit, ita dicens: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Audis igitur quia in aliud commutantur. Et hoc diligenter nota, quia non dixit, vt sint quod erant, sed vt ea quæ erant (inquit) sint, sed aliud quàm erant. Quod videtur sentire, cùm subiungit, & in aliud commutentur: tanquam suam comparationem explicaret, sic: Si sermo Domini Iesu operatus est, vt inciperent esse quæ non erant, id est, vt essent res ex eo quod non erant, id est, ex nihilo: quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, id est, vt sint ista, id est corpus & sanguis ex eis quæ erant non ex nihilo? Aliter enim comparatio ista rectè intelligi non potest. Quæ igitur erant, id est, panis & vinum sunt: sed non sunt quod erant, sed in aliud commutata. Et hoc est quod ait, vt sint quæ erant: & ita sint, vt non in se sint, sed in aliud commutentur. Hunc sensum in eodem libro idem doctor apertissimè ostendit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis vt probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis, quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Si igitur non sunt quod natura formauit: non sunt quod erant, id est, non sunt panis & vinum. Ex superiori igitur sententia, & ex ista, clarè ostenditur, quia quæ erant, sunt, id est, non de nihilo fit hic corpus & sanguis Christi, sed de his quæ erant, non tamen sunt id quod erant: quia non sunt id quod natura formauit, id est, non sunt panis & vinum: sed in aliud commutantur: & sunt id quod benedictio consecrauit, id est, corpus & sanguis, quia benedictione ait, natura ipsa mutatur.

Et adhuc attende doctorem veritatis. Quòd si tantum inquit, valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? (De mysteriis initiandis, c. 9.) De totius mundi operibus legisti; *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* (3. Reg. 18. Psal. 134.) Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat: non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quàm mutare naturas. Item: Panis iste, panis est ante verba Sacramentorum, (De Sacramentis, l. 4. c. 5.) vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Et iterum: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes: *Hoc est enim corpus meum.* Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo disce quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quòd corpus suum & sanguinem accipiamus: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Hæc beatus Ambrosius.

Sanctus autem Eusebius Emissenus, Verè vnica, inquit, & perfecta hostia fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Vnde cœlestis confirmat authoritas: quia *caro mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus.* (Ioann. 6.) Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui author est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: *Accipite & edite, Hoc est* enim *corpus meum.* Et sanctificatione repetita: *Accipite, & bibite, hic est sanguis meus.* Ergo sicut ad nutum præcipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus Sacramentis, vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Et vt vbi nouum & impossibile non debeat videri quòd in Christi substantiam terrena & mortalia commutantur, te ipsum qui iam in Christo regeneratus es, attende; & reliqua. Ecce quomodo Pater sanctissimus doctórque præcipuus, verbis paucissimis hæresim confutat vtramque. Impanatores etenim destruit: dum nequaquam Christum in pane & vino latere, sed visibiles creaturas, id est, panem & vinum, in substantiam corporis & sanguinis Christi conuerti: & iterum, terrena & mortalia in Christi substantiam commutari dicit. Vmbraticos quoque nihilominus dissipat: dum hæc conuerti non in quamlibet creaturam, sed in substantiam corporis & sanguinis Christi cõfirmat. Item ipse: Nec dubitet quisquam, ait, primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in Dominici corporis transire posse naturam. Et iterum: Quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur: antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: Post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid est autem mirum, si ea quæ verbo potuit creare, verbo possit creata conuertere? Imò iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur condidisse, iam conditum in melius valeat commutare. Quid apertius? Quid expressius? Hæc non habent exponi, quia nihil vnquam manifestius ab homine potest dici. (Isidorus.) In quodam missali Hispano quod dicunt sanctum dictasse Isidorum, in hebdomada ante Pascha, in quadam Missa sic inueni: Totum hoc Domine, diuinum est, totum pater de cœlo est: Demutatum in naturam filij tui, & corpus & sanguis est. Non iam figura, sed veritas, non creatura mortalis, sed natura cœlestis, edentibus vitam æternam, regnúmque perpetuum collatura potantibus. Hos impanatores suos ipse Dominus Iesus verbo oris sui interficit, cùm accipiens panem gratiásque agens ac benedicens: ait: Hoc est corpus meum. (Impanatores suos Christus confutat.) Non ait; In hoc latet corpus meum: Nec dixit: In hoc vino est sanguis meus: sed dixit; Hic est sanguis meus. Vnde & Ecclesia Dei consequenter à se eosdem separat, cùm in ipso Canone Missæ ex Apostolica traditione ita orat: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilémque facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Non hic oratur vt in ea corpus & sanguis lateat, aut in eam corpus & sanguis adueniat: sed vt ipsa oblatio & corpus & sanguis fiat. In hac oratione Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, & cæteri omnes Ecclesiastici authores istos vno ore percutiunt: & quicumque Missas celebrantes ipsi orationi tota deuotione consentiunt. Equidem ego de hac impanatione mecum etiam atque etiam retractans, non satis verbis exprimere possum quantum super istorum stultissima audacia, & insanissima præsumptione admiror pariter & indignor. Nam contra diuinas authoritates, humana ratione incedere, id quidem insanum:

sine ratione autem, id longè insanius. At verò & sine ratione, & contra rationem aduersus Deum semper latrare, id prorsus supra quàm dici possit insanissimum. Isti enim nequiores nequissimis, fratres suos vmbraticos præ se iustificauerunt. Illi quippe iudicium sensuum transcendere non valentes, tanquàm ex infirmitate errasse videri possunt. Hi verò neque ex sensibus, neque ex vlla ratione, neque scriptura aliqua causas erroris sui mutuantes, sola penitus superbia vesanire videntur, dum reclamante natura quam tantopere defensitare solent (quomodo enim in solido corpore panis, alterū corpus latere possit, videri non potest) reclamante inquam, natura, reclamantibus scripturis sacris, nullo sanctorum Patrum testimonio, nullo diuino oraculo, nullo miraculo fulti, munitam vndique catholicam pietatem, bestialiter obstinati, ob hoc tantum oppugnare videntur, ne ab ea victi esse videantur. O infelices, quos pietas non vincit. O infelicissimos, qui dum subijci pietati renuunt, impietatis serui esse non erubescunt. Contra quorum manifestissimam stultitiam respondere indignissimum videretur: nisi quia ad cumulum perditionis suæ non eis mors propria sufficit, nisi etiam quoscumque possunt vilissima falsitate perditum eant. Et hæc quidem specialiter contra istos. Deinceps verò vtrósque præfatos hæreticos communiter Deo propitio disputatio secutura percutiet. Quibus quàm maximè in primis ad argumentum videndæ falsitatis suæ ipsa hæresum scissura satis esse debuerat: quod nunc videlicet nihil carnis & sanguinis nisi tantum vmbram & figuram, Sacramentis Dei inesse, nunc verò substantiam carnis & sanguinis in eis latere contendunt. Fides namque Apostolica quæ sola vera fides est, in affirmationem & negationem non scinditur. Apostolus namque dixit: *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.* Apostolica igitur fides vna est tantum. Istorum autem vana credulitas dum quod in vna opinione tenet, in altera non tenere conuincitur: in affirmationem & negationem scissa, non est vna. Istorum ergo credulitas non est Apostolica fides, atque ideo neque vera fides. Quapropter Apostolicam fidem non habentes, ab Apostolica quoque Ecclesia seiuncti sunt: contingétque illis quod Saluator ait: *Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.* Berengariani quippe in seipsis diuisi sunt, vt ostendimus. Sed fortassis quis dicat: Non sunt ipsi regnum, quia pauci sunt. Ad quod respondeo: Si non sunt regnum, non sunt Ecclesia Christi. Ecclesia enim Christi, regnum Dei est, in quo Deus, id est, ipse Christus regnat. Si autem sunt regnum, quia mentiri veritas non potest: cùm in seipsos sint diuisi, desolabuntur. De catholica sanè Ecclesia Propheta prædixit: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion:* quod de nostra Ecclesia videmus impletum. Berengariana verò portio, non fundatur exultatione vniuersæ terræ: Neque enim eis vel vna ciuitatula, vel etiam vna villula concessit. Non sunt igitur mons Sion, id est, Ecclesia. Idem quoque Propheta ait: *Cantate Domino canticum nouum: cantate Domino omnis terra.* Vnde beatus Augustinus in expositione huius versiculi audet & dicit: Si omnis terra domus Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est, non domus. Si Berengariani non hærent omni terræ: Non sunt igitur domus Dei, sed ruina. Esaias de Ecclesia Christi dicit; *Lætare sterilis quæ non paris, exulta & lauda quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum.* Illam quæ habebat tunc virum, Synagogam Iudæorum intelligendam docet Apostolus: sterilem verò Ecclesiam. Quare si Berengariani Ecclesia Dei sunt, ostendant nobis multo plures filios suos per tam longa iam tempora, quàm sint Iudæorum. Quod non esse, omnibus patet. Item Esaias de Ecclesia: *Reges,* inquit, *erunt nutritij tui.* Et Ioãnes in Apocalypsi, *Reges,* inquit, *terræ afferent gloriam suam in eam.* Sed quis regum terræ, hanc Berengarianam stultitiam fouit? Quis regum terræ in eam, gloriam suam attulit? Et quidem in Arrianam vesaniam reges olim aliqui concesserunt: in Berengarianam autem nullus. Per Malachiam Deus dixit: *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum nomen meum in gentibus dicit Dominus exercituū.* Quamobrem si Dominus exercituum oblationem quæ in omni loco ab ortu solis vsque ad occasum sacrificatur & offertur nomini suo, mūdam dicit: cum præter hanc nulla possit esse oblatio munda, viderit Berengarius cum suis, quàm sit oblatio eorum immunda, quæ non dico in omni loco, sed vix vt in aliquo esset obtinuit. Daniel Propheta cùm vidisset lapidem de monte sine manibus abscissum, qui statuam in pedibus suis ferreis & fictilibus percussit atque comminuit: visionem hanc ita exposuit, vt à regno Dei quæ est Ecclesia, quatuor principalia regna mundi Chaldæorum videlicet, Medorum, atque Persarum, Græcorum quoque necnon & Romanorum, sicut exponente postmodum ipso eodem Propheta perspicuè declaratur, in diebus quarti imperij, id est, Romani, antequam ferreum esse desisteret, percutienda & comminuenda confirmaret, dicens: *In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum: secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuet ferrum, & testam, & æs, & argentum, & aurum.*

Hoc sanè de nostra Ecclesia luce clarius videmus. Ipsa enim Romanum imperium, cùm adhuc ferreum esset, & cætera regna contriuit. Ipsa hodiéque quod nemo negare potest, in ipsa domo quondam Romani Imperatoris, domum obtinet Saluatoris. Inde enim ipsa per beatum Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox suo exortu damnauit. Deinde per hunc ipsum, qui nunc præest, D. Gregorium Papam tunc Archidiaconum eiusdem Romanę sedis in concilio Turonensi conuicit: ipsúmque Berengarium, vt videbatur, correctum, ac propriæ manus Sacramento satisfacientem, clementer suscepit. Reuersúmque aliquanto post ad vomitum suum, agente sanctæ recordationis Nicolao Papa in generali concilio Romæ iterum confutatur: atque eundem Berengariū coram ipso venerabilis orbis terrarum conuentu, in verba certa quæ supra scripta sunt, & in multis habentur Ecclesijs iurare, prædictásque insanias proprio ore abiurare, ac libellos suos quos ad tuendas easdem blasphemias fecerat, proprijs manibus concremare coegit. Berengarianam porrò plebeculam non dico quatuor principalia regna, sed nec vnum solum regnum aliquo vnquam tempore obtinuisse monstrari potest. Aut si obtinuisse confingitur, iam nunc regnum eius populo alteri, id est, catholico nostro traditum est. Noster enim populus, Romanum, cum omnibus regnis Christiano nomini subiectis, tenet imperium. Daniel autem dicit, quia regnum populi Dei, *populo alteri non tradetur, sed ipsum stabit in æternum.* Berengariani igitur non sunt illud regnum, quod Deus cœli suscitaturus prædicitur. Quòd si non pertinent ad regnum Dei cœli: consequitur vt sint de regno diaboli. Vides planè quomodo conclamantibus Propheticis testimonijs nostra Ecclesia confirmatur, Berengariana verò portio vtraque reprobatur? De quibus testimonijs beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei vltimo contra quosdam Philosophos sic ait: Si propterea dicunt alio modo esse credenda, ne si dixerint vana esse conscripta, iniuriam faciant illi Deo, cui tam magnum perhibent testimonium: tantam prorsus ei vel etiam grauiorem faciunt iniuriam, si aliter dicunt esse intelligenda, non sicut mundus credidit, quem crediturum ipse laudauit, ipse promisit, ipse compleuit. Non itaque credentes quod mentiri possit, credant esse facturum, quod se facturum esse: & sic credant sicut credidit mundus, quem crediturum esse prædixit, quem crediturum esse laudauit, quem crediturum esse promisit, quem credidisse iam ostendit. Si ergo vobis ô Berengariani beatus Augustinus ita vt solet clarissimus est, iudicium eius sequimini, credite

Marginal notes: *Nequiores impanatores nequissimis vmbraticis.* — *Contra impanatores & vmbraticos.* — *Fides Apostolica in affirmationem & negationem non scinditur.* — *Ephes. 4.* — *Luc. 11.* — *Ecclesia Christi regnū Dei est.* — *Psalm. 47.* — *Psalm 95.* — *Esai. 54.* — *Galat. 4.* — *Esai. 49.* — *Apocal. 21.* — *Malach. 1.* — *Daniel de Christi Ecclesia vaticinium.* — *Daniel 2.* — *Ecclesia Christi Romanum imperiū olim contriuit.* — *Leo. 9.* — *Gregor. 7.* — *Cap. 25.*

credite de corpore & sanguine Domini quod mundus credit, & sic credite sicut mundus credidit. Si enim aliud, aut idipsum aliter creditis, dicit vobis Augustinus vester, quòd grauem Deo iniuriam facitis, quia creditis de Christo aliter quàm sicut mundus credidit, quem crediturum esse Deus prædixit, laudauit, promisit, ostendit.

Vna fides. Quòd si fidem mundi Deus laudauit, vestra vtique figmenta reprobauit. Non enim est nisi vna fides laudabilis apud Deum. Vnde & vobis iure obueniet, quod idem

Cap. 5. sanctus Augustinus in eodem vltimo libro de ciuitate Dei dicit his verbis: Si rem, inquit, credibilem crediderunt, videant quàm sint stolidi qui non credunt. Si autem res incredibilis est, vnde toto terrarum orbe iam

Cap. 6. credita est? Quocirca beati Augustini iudicio vos stolidi estis, qui de corpore Christi quod in toto terrarum orbe creditur, credere recusatis. Item beatus Augustinus in

Cap. 53. quarto libro de baptismo contra Donatistas: Quod vniuersa, inquit, tenet Ecclesia, nec concilijs institutum, sed semper retentum est: non nisi authoritate Apostolica traditum rectissimè creditur. Item in septimo eiusdem libro. Id autem ait, fiducia securæ vocis possumus asserere, quòd in gubernatione Domini Dei nostri & saluatoris Iesu Christi vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Quapropter fides quam de corpore & sanguine Domini semper Ecclesia vniuersa tenuit, multis insuper concilijs generalibus roborauit, ex Apostolica authoritate tradita rectissimè creditur. Nam si illud

Transsubstantiatio consensione vniuersalis Ecclesiæ roborata est. quod semper Ecclesia tenuit nullis munitum concilijs Apostolicum est: quantò magis illud quod & semper tenuit, & multis est (vt dixi) concilijs generalibus confirmatum, ex Apostolica authoritate traditum esse credendum est? Sed panem & vinum altaris Domini in corpus & sanguinem Christi substantialiter commutari, (non sicut delirat Berengarius corporis & sanguinis Domini figuras tantum esse & vmbras, aut intra se latentem Christum tegere) vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Secura igitur voce gubernante Domino Deo nostro & Saluatore Iesu Christo, id à nobis asseri potest. Diligenter sanè si daretur locus, cùm ipso Berengario discutere vellem, cum aliquos doceat nihil in cibo altaris Domini corporis & sanguinis Christi, nisi vmbram tantum & figuram haberi, aliquibus verò, tanquam subtilius quærentibus, satisfaciens, ipsum ibi corpus Christi esse, respondeat, sed impanatum latere: quid sibi in priore sententia displiceat, vt satisfacturus quærentibus transmigret ad alteram, aut quid in posteriore abhorreat, vt redeat ad priorem. Migrando enim ad secundam, priorem reprobat: redeundo ad priorem, alteram damnat. Quo fit vt vtramque defensando, neutram teneat. Vnde consequitur, vt cum reliquas sententias omnes oderit, de his Dominicis Sacramentis quid debeat credere penitus nihil sciat. Exinde quoque id accidit quod certissime nouimus, quod Berengarius & sui, si ab eruditis catholicis de sua fide discutiantur: id quod de corpore Domini tenent, aut territi denegant, aut si profitemur, defendere non valent. Sed negatores veræ fidei de Christo, sententia illa Christi

Luc. 9. terribilis excipit, qua dixit: *Qui me erubuerit & meos sermones: hunc filius hominis erubescet.* Et Paulus: *Si negauerimus*, inquit, *& ipse negabit nos.* At verò si profitentur &

2.Tim. 2. defendere nequeunt, si quidem veræ fidei defensores sunt, vbi est quod suis Christus pollicitus est dicens:

Luc. 21. *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri?* Si enim veram fidem isti defenderent, esset vel aliquis eorum cui aduersarij omnes resistere non valerent. Non enim potest mentiri veritas quæ suis hoc promisit. Nullus autem horum inueniri potest, cui non possint resistere nostri catholici: vsq; adeò vt hæresiarches Berengarius multoties reuictus, etiam Sacramento propriæ manus in generalibus concilijs vesanias istas abiurasse teneatur. Quamobrem

Ecclesia regnum perpetuum. palam est quia non sunt isti defensores veræ fidei: nec filij, sed aduersarij Christi Ecclesiæ. Porrò autem si isti sunt Ecclesia Christi, aut à Christo Ecclesia non cœpit, aut aliquo post tempore esse desinit. Notissimum namque est hoc tempore priusquam Berengarius insanisset, huiusmodi vesanias nunquam fuisse. Sed ex tempore Christi Ecclesia in Apostolis & Apostolorum discipulis fuit: sed neque postea vnquam defuit. Mentiretur enim scriptura per Prophetas clamans: *Et regni eius non erit finis.* Mentitetur Gabriel Archangelus idipsum beatæ Mariæ dicens. Mentiretur & ipsa veritas quæ ait: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.* Sed absit hoc vt mentiri possit veritas vel in verbis proprijs, vel in tàtis testibus suis. Nunquam igitur post Christum, Ecclesia Christi esse cessauit. Non sunt igitur Ecclesia Christi. aut certè si se à Christo cœpisse, & huc vsque perseuerasse impudentissimè mentientes dicunt: ostendant iuxta Danielis vaticinium quatuor principalia regna mundi se contriuisse, ostendant se orbem terrarum impleuisse, ostendant suum regnum alteri populo non cessisse. Quod eos non posse, omnibus satis abundéq; perspicuum est, cum noster populus regna mundi possideat, & hos ipsos authoritate & ratione constringat. Quapropter Ecclesia nostra à Christo fundata non à Berengario, neque incœpta à Turonis vel Andegauis, sed sicut præcepit Christus, & Prophetæ prædixerunt, ab Hierosolymis in æternum valeat, Berengariana verò vesania ad Ecclesiam Christi non pertinens, in æternum confusa conticescat.

Daniel. 7. Mich. 4. Luc. 1. Matth. vlt.

Quod transsubstantiationem Deus velit. Nunc sanè illam etiam propositionem quam in primo libello tantopere probauimus, an conficere aliquid possit, videamus. Probauimus enim quoniam si Deus hanc mutationem panis & vini quam credimus, facere vult: facit. Nunc autem assumptum atque etiam satis probatum est, quia illam Deus facere vult. Nam Spiritus sanctus per sanctissimos authores quos templum eius fuisse

Doctores Ecclesiæ templum Spiritus. constat, hoc (vt ostendimus) clarè perdocuit: veteris ac noui testamenti incontradicibilis authoritas confirmauit, mundus vniuersaliter credidit, cuius solius fidem Deus ipse laudauit. Indubitanter igitur quod euidentissimè necessarióque conficitur, concludamus: scilicet, quia mutationem panis & vini in substantiam corporis & sanguinis Christi Deus facit. Quapropter sileant apud omnes prudentes insipientissimorum hominum noua irrationabilia, falsa, inutilissima, vilissimáque commenta. Cedant, inquam, vniuersa Ecclesiasticæ fidei. Illa

Ecclesiæ fides sola vera & inuincibilis. enim non est recens, illa non est huius, aut illius hominis, sola totius orbis. Illa sola rationabilis, sola vera, sola rata, vsquequaque munita, & inuincibilis, vtilissima, necessaria, iucundissima & honestissima comprobatur. Christi autem impanatio vbi in veteri aut in nouo testamento legitur? Qua ratione, quibus argumentis, aut miraculis munitur? Quæ necessitas, quæ vtilitas, quis honor Christum Dominum nostrum pro nihilo impanare, & inuinare? At verò panem tantum & vinum in figura & vmbra Christi edere, quod isti credunt, & Christũ in ipsa veritate substantiæ suæ manducare, quantum ad vtilitatem & honorem & excellentiam nostram pertinet, quis vel dementissimus in aliquo momento conferre potest? Dum enim verbum Dei carnem factum cibo Dominico absque impanatione & inuinatione substantiuè, non vmbraticè nos sumere credimus: dum ex virtute plenitudinis vitæ æternæ in eodem cibo manentis nos in æternum victuros speramus: quid hac fide, cùm sit tot & tantis testimonijs approbata, verius, quid rationabilius excogitari potest? Quid hac inquam, fide vtilius, quid magis necessarium, quid honorabilius: dum purum Christum, non vmbraticum, neque impanatum pura ipsa suscipiens, vtpote tantæ gloriæ munere diues, summo reuerentiæ metu peccata magis abhorreat, summo desiderij ardore in omnem iustitiam amplius ferueat, tanquàm Domini sui hostem studeat summopere quotidie fugere mundum: iámque de promissionibus eius pro tanto pignore certior, audentius atque ardentius reuelata facie ipsum vitæ fontem

votis omnibus gestiat apprehendere Deum?

Multa contra istos iam diximus, multa quoque adhuc dici possunt: sed pijs mentibus (vt arbitror) ista sufficiunt. Quid enim amplius aduersus istos quæreretur, cum obiectationes eorum siue per rationes, siue per scripturas, nostræ fidei nihil obesse, imò verò ipsas easdem scripturas nobiscum magis esse satis lucidéque monstratum sit: cùm istorum dementias & singulatim & communiter tam venerabilium authorum quàm Propheticis & Euãgelicis testimonijs teneant plenissimè destructas: nostram verò fidem vsquequaq; firmissimam, vtilissimã, excellentissimã summéq; necessariã, videant euidentissimè declaratam? At verò impijs quid sufficiet, si duriores saxis tot argumentorum malleis percussi cedere nolunt, si tenebrosiores inferno tanta fortissimarum rationum luce collustrari nõ possunt, aut certè meretricum similes de sua turpitudine vel perspicua erubescere nesciunt? aut dæmonum simillimi cœptam semel vęcordiam tanta pertinacia diligunt, vt veritatem gratis odio habeant, & à falsitate vel manifestissima nunquam resipiscant? O miserrimos homines & immenso lachrymarum imbre lugendos, si tanta peruasit eos propagandæ famæ cupiditas, vt à blasphemijs propalatis nec clarissima veritas, nec summa ipsorum infamia, nec vitæ æternæ amor, nec æterna damnatio valeant reuocare. Redite quæso, *Redite præuaricatores ad cor.* Quare moriemini gratis? Non talis hæc disputatio est, quæ vtrobique valeat leuiter compensari. Non hic, sicut in scholis, pro victoria, aut, sicut in iudicijs, pro quibuslibet terrenis commodis agitur: sed, sicut coram Deo, pro vita æterna atque cœlesti disputatur: falsam etenim partem sempiterna mors deuorat, veram autem, vita æterna coronat. Quocirca iusto examine vestra & nostra perpendite, si quid dignum contra nos habetis, afferte: si non habetis, adquiescite. Quare moriemini gratis? Sed quid amplius istos prosequar? Iam disputationi huic ponendus est finis. Nam de duabus reliquis propositionibus sermo breuis habendus est. Non enim longam disputationem res flagitat.

[*Esa. 46. Alia est de rebus fidei, alia de negotijs terrenis disputandi ratio.*]

Contra eos qui dicunt partem propter indignos immutabilem remanere.

EX his ergo vna, panis & vini partem in carnem & sanguinem Domini transmutati confirmat: partem verò propter indignos immutabilem retineri. Altera verò, rotum quidem panem & vinum altaris in carnẽ & sanguinem Domini conuerti asserit: sed cùm indigni ad communionem veniunt, in panem & vinum iterum reuerti. Nam vtriusq; sententiæ assertores, nolunt ab indignis hominibus corpus & sanguinem Domini posse participari. His ergo cùm sit error dispar: vna tamen causa erroris est. Quem eisdem quoque muniunt argumentis, hoc modo: Christus ait, inquiunt; *Qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit: in me manet & ego in eo.* Indigni autem non manent in Christo, nec Christus in eis. Non enim possunt *duobus dominis seruire*, nec membra Christi simul esse & diaboli. Non igitur, aiunt, manducant carnem Christi, neque sanguinem bibunt. Idque etiam exemplo conantur astruere, quia videlicet in vitis Patrum euidam seni visus sit Angelus ad cõmunionem sacram indignis accedentibus corpus Domini subtrahere, & loco eius carbonem dare. Si igitur, inquiunt, tales carnem & sanguinem Domini non sumunt: necesse est, id quod accipiunt, aut non fuisse mutatum, aut in naturam priorem esse reuersum. Et hactenus quidem istorum ratio: Cui auxiliante Domino nunc obuiandum est.

[*Ioan 6. Matth. 6.*]

Ac de exemplo quidem primo notandum, quod nihil eis afferat: imò longè eorum opinioni repugnet. Si enim panis porrigendus indignis immutabilis remanet: quid sibi vult carbo datus eis & non panis? Quòd si omnes carbone indigni pasti sunt, digni verò omnes carne & sanguine Domini: nihil igitur de pane non

A mutatum remansit. Aut si caro & sanguis mutabantur indignis accedentibus in carbonem, non igitur mutabantur in panem & vinum: Non enim carbo est panis neque vinum. Quapropter hoc exemplo, istorum (vt dixi) opinio magis destruitur quam astruatur: Nobis porrò exemplum hoc in nullo aduersari videtur. Potuit enim fieri sub oculis senis illius, vt caro & sanguis in ea quidem specie qua porrigebantur iustis, iniustis subtraherentur: & ad ostensionem iniquitatis eorum, ipsa eadem in specie carbonis porrigerentur. Aut certè (sicut iam superius dixi) non quidem vt semper ita fiat: sed vt seni qui aderant peccatorum iniquitas per ipsum corrigenda panderetur, reuera caro & sanguis potuerunt per Angelum subtrahi, carbo verò mox aliunde aduectus dari. Vtro autem horum modo factum sit, sana fide nostra fieri potuit.

B Nunc ad verba Domini quibus dicitur, qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo, accedamus. In quibus exponendis non nostram interpretationem, sed beati Augustini ex libro de verbis Domini ponimus. Ait enim non vniuersaliter hoc: sed cum modo quodam debere intelligi: quo videlicet modo: qui manducat carnem & bibit sanguinem Christi, in Christo manet, & Christus in eo. Is autem illo modo manducat, qui dignè manducat. *Qui enim manducat & bibit indignè: iudicium sibi manducat & bibit.* Quapropter si omnis qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: necesse est intelligi, vt ille solus qui manducat alio modo, id est, dignè, in Christo C maneat, & Christus in eo. Ad cuius comparationem ille qui indignè manducat, nec æstimandus est manducans: sed potius quantum in ipso est conculcans. Manducat ergo & non manducat. Manducat corporaliter, sed non manducat spiritualiter: non eo sensu, non eis moribus, non ea charitate, vt dignè manducet. Similiter & illa verba Domini accipienda sunt, quibus dicit: *Qui peccauerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Nam verba hæc nisi specialem quendam peccati modum sentiant, stare non possunt. Alioquin omnis qui peccat in filium, peccat in Spiritum sanctum: Non enim filium quis offendere potest, quin offendat & Spiritum sanctum. Sed si quis contra filium, inquit, Dominus, verbum dixerit: remittetur ei. Quare & in D Spiritum sanctum peccanti remittetur. Qua ergo ratione hinc exhibetur, nisi quidam modus peccati in Spiritum sanctum specialis intelligatur tam magnus, vt ad eius comparationem cætera non dicantur in Spiritum sanctum? Talis & illa sententia: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et illa: *Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Non enim omnes qui credunt & baptizati sunt, neque omnes qui inuocant nomen Domini salui erunt: sed soli illi qui cum bonis moribus credunt, & dignè inuocant nomẽ Domini, salui erunt. Permultæ quoque aliæ huiusmodi sententiæ in scripturis sacris reperiuntur, quæ nisi cum modo competenter intelligi non possunt. Ita igitur & illud de quo iste sermo incœptus est, intelligendum est: Qui manducat meã carnem & bibit meum sanguinem, dignè videlicet, in me manet E & ego in eo. Nam quòd indigni qui scilicet in Christo non manent, nec Christus in eis, eandem carnem manducent, & eundem sanguinem bibant: audi eundem beatum Augustinum in libro quinto de Baptismo cõtra Donatistas ita dicentem: Sicut Iudas, inquit, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed malè accipiendo, locum diabolo in se præbuit: sic indignè quisque sumens Dominicum Sacramentum non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit: aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & sanguis Domini nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus; *Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.* Hæc Augustinus. Quare cum eandem carnem digni cum indignis, sed diuersis mentibus comedant, & eundem sanguinem Domini bibant: cúmque

[*Serm. 11. 1. Cor. 11. Matth. 12. Peccare in Spiritum sanctum quid. Marc. vlt. Ioelis 2.*]

que Euangelica sententia quia dicitur, *Qui manducat meam carnem & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo*, iuxta Apostolum & beatum Augustinum, ad similitudinem quoque multarum talium sententiarum competenter intellecta nihil istis afferat, * exemplum porrò senis adiunctum totum illis potius auferat: cùm & causa documenti huius nulla sit & argumēta cuncta deficiant: cesset hæc noua à Christianis hominibus prorsus inuentio: ne si aliter doceant, Apostolicum illud anathema incurrant quo dicitur: *Si qui vobis annunciauerunt præterquam quod accepistis, anathema sit*. Quid enim si nemo indignus corpus Domini accipit, & idcirco portio panis, propter indignos videlicet, immutabilis remanet? Cum se nemo dignum audeat dicere, quia scriptum est; *Nescit homo vtrum amore an odio sit dignus in vita sua*, sed neque de alio audeat iudicare, scriptū est enim; *Ne laudes hominem in vita sua, homo enim videt in facie, Deus autē in corde*: nemo vtique confidenter audebit confiteri, corpus esse Domini, quod ipse vel totus etiam populus accipit. Quòd si nemo id confidenter audebit confiteri, temere ergo Sacerdos affirmat, hoc est corpus Christi: temere populus, amen, respondet, hoc est, verum est: cum omnino quid hoc sit, nesciant, quoniam merita omnium tam sua quàm cæterorum cuncti ignorant. Sed absit hoc vt totius Ecclesiæ religiosa confessio vllatenus sit reprehensibilis. Confidenter igitur credat & dicat vnusquisque etiam si se fateatur indignum, Christi corpus esse quod accipit. Huc accedit, quòd Sacerdos plerumque indignissimus missam celebrat, solúsque id quod consecratum est, totum sumit. Si ergo id quod sumpturus erat indignissimus iste propter ipsum immutabile remansit: quoniam totum sumpturus erat, nihil de pane & vino in carnem & sanguinem Christi immutatum est. Si autem propter indignum Presbyterum nihil de pane & vino mutatum est: præualuit igitur (quod absit) iniquitas Sacerdotis verbis Domini saluatoris, falsa est etiā & fides Ecclesiæ, quæ & per bonos & per malos ministros verba Domini credit æqualiter operari. Sed absit à cunctis fidelibus hoc, vt iniquitas hominis verba saluatoris infirmare posse credatur. Absit vt Ecclesiæ fides falsa sit, quæ sola apud Deum laudabilis est, quæ & per bonos & malos ministros verba Christi æqualiter operatoria credit. Non igitur quod sumpturus erat indignissimus Presbyter, propter ipsum immutabile remansit. Cum ergo totum quod consecratum est sumat: carnem & sanguinem Christi Presbyter indignissimus comedit & bibit. Quod si ita est, imò quia verè ita est: frustra dicitur, partem panis & vini immutabilem remanere propter indignos. Quamobrem sileatur huiusmodi semper humana suspicio: & id tantum quod nobis commendatur in ipso canone Missæ teneamus. Nam illic ita scriptum est: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilémque facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui: Non hic dicitur, vt pars eius fiat corpus & sanguis. Nec Dominus noster Iesus Christus, cùm dixisset, *manducate ex hoc omnes*, addidit, pars enim eius est corpus meum: sed id tantum, *Hoc est enim corpus meum*.

*Exemplum. — Galat. 1. b — Eccles. 9. — Siue per bonos siue per malos ministros Christi verba æqualiter operantur. — Verba S. Canonis.

Illud sanè extremum, quis vel mediocriter eruditus solo auditu non perhorreat: quòd videlicet caro & sanguis Domini propter indignos in panem reuertantur & vinum: caro quippe & sanguis Domini incorruptibilis est. Quod autem incorruptibile est, nec corrumpi potest. At essentiam suam perdere, & in panem corruptibilem ac vinum corruptibile reuerti, ista quidem magna corruptio est: Igitur caro & sanguis Domini, in panem & vinum iam reuerti non potest. Quapropter & hic error sepeliatur æterno silentio. Caueant verò vtrique ista alienum ignem afferre circa diuina altaria, ne moriantur coram Domino. Caueant etiam transgredi terminos patrum suorum, quos posuerunt sibi. *Multi quippe cibi*, vt Salomon ait, *in noualibus patrum: alij absque iudicio congregantur*. Huiusmodi verò doctrinarum cibi in noualibus patrum non possunt inueniri. Igitur absque iudicio congregantur.

Leuit. 10. — Prouerb. 22. & 13.

ROGERIVS. Inquantum perpendere valeo, omnia te ratione firmissima video prosecutum. GVITMVNDVS. Vt igitur ad quid totus sermo noster profecerit, breuiter ostendamus, quoniam sacrificium nostrum nec vmbra tantum vel figura carnis & sanguinis Christi esse, nec Christum intra se impanatum tegere iuxta Berengarium potest, neque vero substantiam panis & vini ex parte mutari, & ex parte non mutatam permanere veritas patitur: Neque post mutationem in id quod fuerat reuerti, aut in aliud quicquam mutari iam vltra fas est. Restat vt hæc tantum sit Deo iuuante mera & solida fides, vt totus ille panis & totum illud vinum altaris Dominici, ita per diuinam consecrationem substantialiter, commutentur in carnem & sanguinem Christi: vt postea iam in æternum aliud nihil omnino, quàm caro & sanguis saluatoris Domini Dei nostri Iesu Christi esse possint. Cui pro tanta charitate gratias referamus æternas: regnanti cum Deo Patre & Spiritu sancto, per infinita sæculorum, Amen.

EIVSDEM GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI, DE SANCTA TRINITATE, CHRISTI HVMANITATE CORPORISQVE ac sanguinis Domini nostri veritate, confessio.

QVOTIES Deum cogitare volumus, minus vtique volumus quàm debeamus: nec tamen tantum valemus, quantum volumus: quanto minus igitur quantum debemus? Quòd si humanæ mentis cogitatio interior debitum suum quomodo soluat non inuenit: ipse oris sermo exterior quid persoluit? Verum dilectissime frater Roberte, & si pater noster in corde nostro sicut deceret non agnoscit verbum suum: nos tamen quasi paruuli sub vbere vel balbutiendo ostendamus ei affectum nostrum. Quoniam itaque scriptum est; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur quæ iustificet, pernecessaria est tamen in ore confessio quæ nos saluet. Sed quid de Deo ille pronuntiabit, qui distortum aliquid, aut fortasse nihil adhuc inde cogitauit. Quorum alterum æternæ damnationis sacrilegium, alterum verò, si ille quicumque est iam ratione vtitur, mortiferi somni est iudicium. Vigilet ergo cor Christiani in fidei suæ cogitatione, vt si necesse fuerit, sciat aperire os in confessione. Hæc per paucis prælibauimus, vt quàm necessaria sit fidei scientia & confessio ostendentes, ad eiusdem fidei tractatum Domino adiuuante licentius veniremus.

Rom. 10.

De sacrosancta diuinitatis vnitate & Trinitate.

CREDO Sacrosanctæ diuinitatis æternam vnitatem: credo in eadē vnitate coæternam Trinitatem. Creator, enim omnium vnus est Deus & trinus autem, quia Pater est, & Filius & Spiritus sanctus. Non dico quod idem ipse sit Pater,

& Filius, & Spiritus ſanctus: ſed dico quòd idem ipſum eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Cùm dico ipſe oſtendo perſonam quæ eſt Pater, vel Filius, vel Spiritus ſanctus: cùm verò dico ipſum, oſtendo ſubſtantiam quæ eſt Deus. Creditur itaque per ſingulos alia perſona, ſed non creditur in tribus niſi vna ſubſtantia.

Sumamus nunc aliquod exemplum inter nos, per quod aliquantulum valeamus aſcendere ſuper nos. Videmus aliquem hominem filium genuiſſe, videmus eum patrem filij eſſe. Si igitur à me quæras quid ſit ille pater qui genuit filium: reſpondeo, homo. Si quæras quid ſit filius, reſpondeo, homo. Cùm dixi homo, ſubſtantiam Patris & Filij indicaui. Vides igitur quia eadem ſubſtantia eſt patris hominis, & filij hominis. Si enim diceretur, Pater homo, & filius equus: quis aliud quàm monſtrum, aut horrendum aliquid cogitare poſſet? Mox enim vt à me Patris & Filij diuerſas ſubſtantias audires: aut iocari, aut inſanire potius quàm veritatem dicere me non dubitares. Sed ſi iterum quæras quis eſt ille: dico, pater illius eſt. Si quæras de filio, quis eſt ille: dico, filius illius eſt. Vides chariſſime quia in perſonis diuerſa nomina poſui quæ ſunt Pater & Filius: in ſubſtantia verò vnum nomen oſtendi, quod eſt homo. Quod in homine vides, hoc in multis creaturis videre potes. Si igitur in creaturis vt in vna ſubſtantia ſint plures perſonæ, & in pluribus perſonis vna ſubſtantia, natura poſtulat, & Deus hoc facit: quātò magis in Deo qui omnia creauit? Verùmne creatori creaturam coæquamus? Abſit. Quamuis enim in creaturis de patre dicam quia homo eſt, & de filio quia homo eſt, & ita Patris & Filij vna ſubſtantia eſt: tamen iterum dico, quia Pater homo, & filius homo duo homines ſunt. De Deo autem, valde aliter. Sic namque dico de patre, quia Deus eſt: & de Filio quia Deus eſt, & de Spiritu ſancto quia Deus eſt: vt nulli tamen credere liceat quod tres Dij ſunt. Iam nunc annuente eo de quo loquimur, de eadē Trinitate aliquid apertius loquamur. Creata conſideremus, & in creaturis creatorem admirantes laudemus. Cœlum itaque terram, mare & quæ in eis ſunt videmus: & hæc omnia creaſſe vnum Deum corde retinemus, ore confitemur. Hæc tanta & tam multa, & tam admiranda ineffabili prorſus ſapientia condidit: quam ipſe non fecit, nec creauit, ſed genuit. Quemadmodum enim in anima noſtra videmus quoniam ipſa gignit conſilium ſuum, & illud conſiliū quaſi proles eſt animæ quod apud ſe habet, & per illud omnia exteriora operatur: ita Deus (quomodo Deum decet) ſapientiam ſuam de ſeipſo genuit, per quam omnia quæcumque ſunt, ab eo facta ſunt, & diſponuntur. Hæc igitur eſt ſapientia Dei filius, Deus de Deo genitus: de quo patri Deo dicitur: *Omnia in ſapientia feciſti.* Sed quid Deus per ſapientiam ſuam faceret, ſi eandem ſapientiam ipſe non diligeret? Aut quid in illa diligeret, ſi & ipſa eum à quo genita eſt ſimiliter non amaret? Conſtat igitur quia à Patre procedit amor ad filium, & à Filio procedit ad Patrem ſuum. Iſte amor eſt Spiritus ſanctus, qui ab vtroque ita procedit, vt ſemper in vtroque maneat: & ita ſemper in vtroque manet, vt ab vtroque ſemper procedat. Coæternus autem eſt patri filius, quia pater ſine ſapientia ſua nunquam fuit: Coæternus Patri & Filio Spiritus ſanctus, quia vtrumque vnam ſubſtantiam ipſe amor inſeparabilis qui eſt eadem ſubſtantia, ſemper vniuit. Totum autem ſe ſapit, pater & totum ſe diligit quicquid eſt: tanta eſt igitur ſapientia ſua, & tanta charitas quantus ipſe eſt. Æqualis eſt ergo Patri Filius & Spiritus ſanctus. Quod ſi de patris volumus ſubſtantia cogitare quid ſit, prius de eius ſapientia cogitemus quantum poſſumus, quid & ipſa ſit. Ipſa enim eſt quæ dixit: *Nemo venit ad patrem niſi per me.* Et, *Qui videt me, videt & patrem meum.* In ſapientia itaq; nec latitudinem nec longitudinem, nec rotunditatem, nec vllam quantitatem, aut qualitatem videmus. Non in ea diuerſorum membrorum, quemadmodum in corpore noſtro diſtinctiones inuenimus. Nihil igitur corporale, in ſapientiæ

Chriſtus ſapientia Patris, per quam omnia condidit.

Spiritus ſanctus eſt amor Patris ad filium, & filij in patrem.

Quid ſit Dei ſapientia inueſtigat.
Ioan. 14.

A eſſentia inuenitur, ſed totum eſt Spiritus, quicquid de ea rectè cogitatur. Errant igitur vehementer qui Deo Patri figuram hominis tribuunt, quia qualis eſt filius, talem vtique Patrem & Spiritum ſanctum, qui non credunt, deſipiunt. Iſte autem Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vbique eſt totus, vnus Deus, vbique incircumſcriptus, vbique indiuiſus. Quòd vt aliquantulum intelligamus, diligentius attendamus. Ponamus itaq; coram nobis aliquod minutiſſimū corpus, vel ipſam vngulam noſtram, quæ præſto eſt aſpiciamus, & in ipſa quomodo Deus totus ſit videamus ſi poſſumus, ſi videre non poſſumus, credamus. Video in vngula in ea quinque, ſuperiora, inferiora, dextra & ſiniſtra, & media, hæc omnia per ſapientiam ſuam Deus iam fecit: & modo etiam vt ſubſiſtant, diſponit. Non eſt autem ſapientiæ Dei pars dextro vngulæ lateri, & altera ſiniſtro lateri, & alia ſuperiori, atque alia inferiori vngulæ eiuſdem præſens eſt parti, & alia medietati: ſed ſicut tota omnia operatur, ſic tota præſens eſt omnibus. Eius enim præſentia non localiter, ſed potentialiter eſt æſtimanda. Quæ quoniam eadem hora & eodem momento quo iſta facit, etiam cætera omnia prout ſibi voluntas eſt, diſponit præſentem ſe vtique ſemper & ſimul & in omnibus oſtendit. Quod de ſapientia, id eſt, de Filio vidimus, hoc de patre, hoc de Spiritu ſancto ſentiamus: quia eos inſeparabiles eſſe omnino neceſſe eſt vt credamus. Ad imaginem Dei quæ eſt anima noſtra redeamus, & in ipſa ſi poſſibile fuerit Trinitatem in vnitate videamus. Anima noſtra, Spiritus vtique non corpus eſt. Quæ habet in ſe & de ſe, id eſt, de ſubſtantia ſua tria, intellectum, memoriam voluntatem. Horum ſingula in omnibus, & omnia in ſingulis ſunt. Singula in omnibus ſunt: quia intellectus intelligit ſeipſum, intelligit memoriam ſuam, intelligit voluntatem ſuam. Ecce intellectus in memoria, & in voluntate eſt. Memoria recolit ſeipſam, & intellectum ſuum, & voluntatem ſuam. Voluntas vult, id eſt, diligit ſeipſam & intellectum ſuum, & memoriam ſuam. Ita ſunt in omnibus. Omnia verò ſunt in ſingulis, quia eadem ratione, intellectus, memoria & voluntas, omnia ſimul in vno ſunt. Et hæc non niſi vna ſubſtantia ſunt, quæ eſt anima. Dicamus igitur ſimiliter de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto. Pater vita eſt, Filius ſapientia, Spiritus ſanctus charitas. Vita itaque viuit, & ſapientia viuit, & charitas viuit. Sapientia ſapit, & vita ſapit, & charitas ſapit. Charitas diligit, & vita diligit, & ſapientia diligit. Et hæc tria non niſi vna ſubſtantia, quod eſt Deus.

Trinitatis imago in anima noſtra.

Cauendum eſt tamen ne vel animam noſtram Deo noſtro ęquare velimus: ne forte dum eius ſimilitudinem ſupra nos appetimus, ab hoc quod per eum ſumus, decidamus. Sicut igitur in opere imaginem vidimus operantis: ſic iterum videamus quod factum eſt quātum diſtet ab eo qui condidit. In anima quippe & intellectus, memoria, voluntas vna ſubſtantia eſt, quæ mens vocatur: non tamen intellectus eſt memoria vel voluntas, neque memoria eſt intellectus, vel voluntas, neque voluntas memoria, vel intellectus. Aliud eſt enim in anima præteritorū meminiſſe, aliud præſentia intelligere: & aliud quod meminerit, & quod intellexerit, velle. Vnde intelligitur plus eſſe in anima tria hæc intelligere, meminiſſe, velle: quàm ſolùm velle, vel ſolùm intelligere, vel ſolùm meminiſſe. Intellectus enim intelligit ſibi & memoriæ, & voluntati: memoria recolit ſibi, & intellectui, & voluntati. Voluntas autem vult ſibi, & memoriæ, & intellectui. In Deo autem qui omnino ſimplex eſt natura, non eſt aliud viuere, aliud ſcire, aliud diligere: nec plus tria hæc quàm vnum, nec vnum minus quam tria credimus eſſe. Quod ita poteſt intelligi. Pater eſt viuens, Filius ſapiens, Spiritus ſanctus diligens. Et Pater viuens, ſapiens, diligens. Et ſingulus quiſque itidem. Quoniam verò Deus omnino ſimplex eſt natura, ſic viuens, vt ſit vita, ſic ſapiens, vt ſit ſapientia, ſic diligens, vt ſit dilectio, ſingulus quiſque autem Deus, ſingulus quiſque igitur vita ſapientia & dilectio. Inconſequens autem eſt credere in

dere in simplici natura aliud esse vitam, aliud sapientiam, aliud dilectionem. Redigamus igitur hæc tria ad vnum, A & dicamus: Pater & Filius & Spiritus sanctus vita, vel sapientia, vel dilectio. Ergo manifestum est non plus esse tria quàm vnum, nec minus vnum quàm tria. Videndum est tamen ne confundamus personas. Ita enim est Pater sapientia vel dilectio, vt tamen Filius sit sapientia Patris, & Spiritus sanctus dilectio Patris & Filij. Hic oritur quæstio difficilis. Si enim Pater sapiens, & Filius sapientia, quæritur vtrum sit sapiens sapientia sua, quæ est filius suus. Omnis enim sapiens, sapiētia sapiens est. Ad quod ita respondetur, De hoc est sapientia, quod est essentia. Si igitur pater à filio suo sapiens est: à filio habet sapientiam. Ab ipso ergo & essentiam. Pater igitur à filio, non filius à patre. Atqui pater non est à filio, non igitur sapientiam habet à filio. Quod similiter differitur de Spiritu sancto, qui dilectio est vtrorumque. Credendum est B ergo quia pater perfecta vita est, & sapientia, & dilectio à seipso: Et filius perfecta vita, & sapientia, & dilectio est à patre suo: & Spiritus sanctus hoc idem à Patre & Filio. Hanc trinam vnitatē, & vnam Trinitatem, Adam ante peccatum incorrupta imagine Dei anima sua, lucidè intellexit, quam lucem peccatum commissum obscurauit. Peccauit autem hominis anima voluntate: corpus opere. Vtrumque igitur mortuum est, quia ab vtroque peccatum commissum est. Quoniam verò mortuus est homo per insipientiam, oportuit eum viuificari per sapientiam. Incarnata est igitur Dei sapientia, vt deleretur hominis insipiētia. Sed insipientia hominis animam rationalem & corpus occidit: Dei verò sapientia, id est, filius & animam rationalem & corpus assumpsit. Et sicut C illc sine peccato de immaculata terra factus est: ita iste sine peccato de incorrupta Virgine natus est: Assumpsit autem ita Deus hominem vt nec Deus in hominem mutaretur, nec homo absorberetur in Deum. Si enim Deus in hominem mutaretur, iam non esset Deus, sed homo solus: & ideo non adiuuaret.

An Pater sit sapiens sua sapientia.

Homo qui per insipientiam mortuus erat, per Christum sapientiam viuificari debuit, de humanitate Christi.

Si verò homo absorberetur in Deum, iam non homo, sed Deus solus: & ideo mori non posset. Mori autem cùm aliæ multæ rationes quibus nos redimeret suppeterent, voluit: vt & diabolum iustitia magis quàm potentia vinceret. Iustum enim erat, vt qui hominem vicerat, ab homine vinceretur: & nobis quanta charitate reducat nos, ostenderet. Hinc est quod de Spiritu sancto conceptus dicitur, quia Spiritus sanctus charitas D est, & totum hoc mysterium charitas operata est. Factus itaque homo est cum Deo vna persona: sed conseruata est vtrique propria substantia. Homo iste sine peccato vixit, vt vinceret diabolum & dolores sustinuit, vt deleret hominis peccatum. Miracula fecit, quia Deus erat: mortuus est, quia homo erat. Seipsum mortuum suscitauit, vt Deus crederetur: in carne palpabili postea apparuit ne homo esse dubitaretur. Corpus quidem in cruce mortuum, in lapide sepeliri permisit, anima verò viua cum Deo permanens, in infernum, non vt pateretur, sed vt dominaretur, descendit, quæ liberatis inde quos dignos iudicauerat: cæteris vero dimissis, corpus suum tertia die resumpsit. Resuscitato autem corpore, cum discipulis, non continuè, sed certis vicibus apparens, & etiam comedens, quadraginta diebus mansit. Quadragesimo die, videntibus illis cœlos ascendit. Quòd verò post resurrectionem comedit, non indigentia, sed argumentum manifestæ resurrectionis fuit. Regnat itaque Dominus noster Iesus Christus in gloria Patris, venturus ad iudicium omnibus in manifestatione carnis: reprobos traditurus æternis tormentis: electis se ostensurus in perpetuis gaudijs, in quibus nos regnemus per æuum, & cum ipso Domino Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Cur Deus per mortē nos saluare voluerit.

De corpore & sanguine Domini.

INTERIM autem dum ab eo in hoc mundo peregrinamur, corpore & sanguine eius in via pascimur: sicut Apostolis suis hoc mysterium in cœna vltima ante mortem suam tradidit, & nobis sequentibus frequentandum per eos mandauit. Adhibenda est ergo fides Dominicis verbis: quibus dicit, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Omni ergo execrata dubitatione, sicut credimus, quia vnigenitus Deus, coæternus Deo Patri Filius verè in carne nostra natus, verè mortuus, verè resurrexit, verè in cœlum ascendit, verè sedet ad dexteram Patris sui: ita indubitanter credamus, quia corpus eius & sanguinem verum & integrum in altari post consecrationem manducamus. Verum, inquam, corpus Dominicum & integrum, quod & totum in Patris dextera sedens gloriatur, & totum de Sacerdotis manibus sumitur, & si per partes quasi frangatur, in vnaquaque tamen parte, quamuis minutissima, totum & integrum habetur, & si eadem hora, & eodem momento, mille Sacerdotes hoc mysterium operantur, in singulorum tamen manibus corpus Christi, totum & integrum consecratur, à singulis totum & integrum sumitur.

1. Cor. 11.

Ioan. 6.

Hic quæri potest, cur mysterium, vel Sacramentum, vel etiam figura hæc consecratio dicitur, si ipsa res & ipsa veritas est: & nihil aliud per hoc significatur. Ad quod ego respódeo, quia & mysterium est, quia aliquid mysticum portat: & Sacramentum, quia sacrum aliquid intelligendum intra se occultat: & figura, quia excepto hoc quod corporaliter agitur, spirituale aliud valde necessarium figurat. Mysticum enim & sacrum, & spirituale, per hoc mysterium figuratur: quoniam sicut nos omnes Christi corpus corporaliter sumimus, ita nos ipsi eius corpus spiritualiter viuendo effici debemus: non illud corpus, quod verbum Dei in persona sua assumpsit & Dominicum dicitur, sed quod in scripturis sanctis Ecclesia vocatur: vnde Paulus dicit; *Ipse est caput nostrum,* & nos membra eius. Hinc est enim quod de pane & vino Sacramentum istud conficitur. Panis enim ex multis granis vnus efficitur, & vinum ex multis vinacijs in vnum liquatur. Similiter & nos ex multis granis vnum corpus efficimur, de corpore & sanguine Domini bene viuendo, & credendo catholica fide reficimur. Vnde & per Paulum dicitur: Vnus panis sumus omnes. His itaque & alijs si plures sunt significationibus conseruatis, conseruetur etiam fides, quia Domini corpus ipsum verum non qualitatiuè, sed substantialiter creditur: vt quod ipsa veritas omnino verum esse testatur, nostra fallacia falsum: aut imaginarium esse non opinetur. Hoc corpus si indignè sumitur, (indignè autem tunc sumitur, si in mortiferis peccatis maneat anima, & cum ipsis accipitur) omnino ibi iudicium manducatur & bibitur. E Cùm verò dignè inquantum potest humana fragilitas per gratiam Dei suscipitur, absque dubio per hoc Sacramentum anima nostra vitam æternam consequitur: quæ verè nobis à Domino nostro Iesu Christo per eius corpus & sanguinem concedatur in perenni sæculo, Amen.

In singulis articulis hostiæ & in omnibus missis, totum & integrum Christi corpus.

Christi corpus cur mysterium, Sacramentum vel figura dicatur.

Cap. 10.

ALGERI, IN LIBRVM DE SACRAMENTIS CORPORIS, ET SANGVINIS DOMINICI.

De Algero, atque isto eius opere aliisque scriptorum monumentis ab eo relictis plura accipe ex Trithemio in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & lib. 2. de Viris illustribus ordinis S. Benedicti, cap. 90. Item ex Arnoldo Vnione in historia Benedictina, atque ex apparatu sacro Posseuini.

PROLOGVS.

QVIA sancti de corpore & sanguine Domini variè scribentes, aliquando de vniuerso Christo, capite scilicet & membris: aliquando non de vniuerso, sed vel de capite, vel de membris loquuntur: aliquando cum Sacramento, aliquando sine Sacramento: simplicibus (vt de re ineffabili non intellecta) errores, plus autem quàm oportet sapere volentibus gignuntur hæreses: adeò, vt simplices nisi perfectius instructi, errando pereant: plus quàm oportet sapientes nisi correcti fuerint, docendo & defendendo quod Diuersæ circa Sacramentum Eucharistiæ hæreses. *nesciunt, se & alios perdant. Alij enim quod de membris dicitur, capiti adscribunt: alij, quod de capite, membris imponunt: & de vtroque vel alterutro tam confusè sentiunt: vt, vel caput nimis humilient, vel membra nimis glorificent, & sic nec quod verum nec quod dignum est vtrinque dijudicent. Nec solum de veritate corporis Christi, sed & de Sacramento ipsius varij errores, variaque proueniunt hæreses. Alij enim panem & vinum non mutatum, sed solum Sacramentum, sicut aquam baptismatis, vel oleum Chrismatis, corpus Christi non verè, sed figuratè vocari dicunt: sicut cum dicitur, Accipe vestem candidam quam perferas ante tribunal Christi, nec tamen ipsam, sed ab ipsa significatam. Alij autem dicunt panem non solum Sacramentum: sed in pane Christum quasi impanatum, sicut Deum in carne personaliter incarnatum. Alij autem panem & vinum in carnem & sanguinem mutari, sed* Ioan. 6. *non Christi, sed cuiuslibet filij hominis sancti & Deo accepti, vt compleatur quod Christus dixit:* Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis. *Alij autem gratiæ Dei derogantes, dicunt Sacerdotum malis meritis ita inuocationem diuini nominis annullari: vt eorum indigna consecratione non debeat panis in Christi carnem conuerti. Alij verò mutari quidem in carnem Christi, sed malis meritis sumentium non permanere carnem Christi, sed iterum reuerti in purum Sacramentum panis & vini. Alij quod est deterius, dicunt per comestionem in fœdæ digestionis conuerti corruptionem.*

Quia ergo tot hæreses, & si quæ sunt aliæ, de Sacramento corporis & sanguinis Christi pullulant: de veritate & virtute ipsius aspirante diuina gratia, quanto fidelius potero absoluam: non humana quidem ratione, quo ad hoc non suppetit, sed ipsius Christi sanctorúmque testimonijs, quibus Ecclesia roborata consistit: à quibus quo firmius veram 1. Cor. 2. *obtinet fidem, eo certius æternam assequitur salutem.* Non enim, *vt ait Apostolus*, in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed per stultitiam prædicationis placuit saluos facere credentes: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *Videtur enim stultum, sed stultis, Christum in specie panis & vini, brutæ scilicet rei præsentem nobis corporaliter fieri: tantilla formula panis, tantam maiestatem contineri. Sed quis in Deo reprehendere debeat: quod in ipso pium, nobis autem est necessarium? Congruere quidem non videtur eius dignitati, vt corruptibilis substantia panis incorruptibile eius corpus fiat: Sed congruit nostræ saluti, vt tali Sacramento pane Angelorum nos reficiat. Sapientissime quidem, vt occulto mysterio fides exerceatur ad meritum: fortissimè autem, vt mens tali cibo roborata, hoste deuicto, fortius nitatur ad regnum. Sapientissimè, inquam, & fortissimè: vt tanti sui operis de re minima & maxima nec comprehendi possit* * mirabilia *potentia, nec artificium. Super omnia enim est * mirabile existentem substantiã panis, in coexistentem substantiam carnis suæ conuertere: quod est non videri, quod videtur non esse: ipsámque carnem cùm sit localis, præsentem in cælo & in terra verè & substantialiter esse: & cùm verè caro comesta, & sanguis eius bibitus fuerit à populo, ipsum tamen Christum viuum & integrum suo permanere in regno. Sed hæc rationi cæca, fidei sunt manifesta. Quòd ergo ex se Christus tam mirabiliter, támque salubriter dignatur pro nobis operari, non paruipendendum, sed iugiter à* Math. 3. *nobis venerandum est & colendum: quia cùm* potens sit de lapidibus suscitare filios Abrahæ, *qui elementa bruta panis & vini in suam conuertit substantiam: multò magis fideles suos sub tantæ spei imagine & virtute, in corporis sui transfigurabit gloriam, non pro merito, sed pro gratia dans gratiam. Vnde Augustinus: Mysterium vestrum de mensa Domini accipitis: estote quod videtis, accipite quod estis.*

De tam mirifico itaque, támque necessario mysterio dicturus, prius fideles admonendos arbitror, vt quàmuis sit incomprehensibile, non tamen videatur incredibile: quia & si capaces non sumus ad intelligendum, Deus vtique Psalm. 113. *non est impotens ad peragendum: qui, vt ait Psalmista,* omnia quæcumque voluit fecit *in cælo & in terra. Pensare enim debet humana paruitas modum suum: vt quia non accepit vt magnalia Dei valeat comprehendere, non minus credat esse. Cùm enim homo creatura sit, sed excellens, sicut præest quibusdam creaturis super quas factus* Credendum esse quod mens capere nequeat. *est: sic etiam quibusdam nondum æquatus, subest: longè dissimilis ei à quo factus est. Sicut enim lapidi datum non est vt sentiat, nec pecudi vt intelligat: sic nondum homini datum est vt cum Angelis Deum sicut est videat. Cùm ergo nec sentiatur à lapide: nec intelligatur à pecude cui præest: nunquid homo se minus esse intelligit, quia hoc suis inferioribus non innotescit? Sic igitur Deus, qui incomprehensibilem maiestatem suam bestialibus sensibus, vel intellectibus humanis, sicut res terrenas quaslibet communiter non exhibet perceptibilem: nunquid à nobis longè suis inferioribus minus esse putandus est, qui longè longius quàm nostra inferiora nostram comprehendere non possumus*

sumus suam veritatem? Quanto enim sensu vel intellectu longè sunt à nobis, quæ sub nobis facta sunt: tanto & incomparabiliter amplius longè sumus ab eo qui nos fecit. Ex quo enim homo cum in honore esset non intellexit, & comparatus iumentis, insipientibus similis factus est eis: *in corpore quidem bestiales sensus recepit, quibus tantum corporalia, nec illa etiam, verè perfectéque sentiret: in mente verò ita hebetem intellectum habuit, vt parum corporalia, minus spiritualia discerneret: Non igitur decet, vt bestiali sensu vel modico intellectu nostro, quo nec terrena ista scire sufficimus, immensitatem diuinæ maiestatis comprehendere velimus: cùm ipsi Angeli, qui adhuc nobis superiores sunt,* in eum desiderent prospicere, *nec tamen immensitatem eius maiestatis valeant penetrare: quamuis eius sicut est, faciem contemplentur, & eius manifesta gloria satientur. Quæ enim creatura, cùm circumscripta sit, immensum possit comprehendere? Si enim aliquatenus comprehendi potest, immensus non est. Vt ergo ait Apostolus*, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut diuisit Deus mensuram fidei. *Non enim omnia dat omnibus, sed vnicuique proprium donum est à Deo. Quòd vt in membris Ecclesiæ congrua corporis nostri probemus similitudine, varijs membris varij sensus distribuuntur, per quos color oculis, sonus auribus dissimiliter sentiuntur: & sic in cæteris. Vt igitur figuratè loquar si visus auditui varietatem colorum, & visui prædicaret auditus varietatē sonorum: nonne alterum alteri credere oporteret in his quæ minimè sentiret? Non enim deberet esse incredibile, quia ei esset incōprehensibile. Nunquid enim minus sunt quæ videntur, quàm quæ audiuntur: & è conuerso? Ecce oculus plaustri motum videt, auris stridorem eius tarditate sua non simul percipit. Cùm ergo motus & stridor sine se non sint, nunquid minus simul sunt quia visus & auditus simul ea non percipiunt? Nunquid totus mundus simul non est, quia nulli sicut beato Benedicto simul visibilis est? Cùm ergo sensus non debeat præiudicare sensui pari suo quo minus esse credat, quòd non sibi, sed alijs est sensibile: quomodo præiudicare debeat intellectui maiori suo, quod minus esse credat quod sibi non est intelligibile? Sicut enim sonus oculo est inuisibilis, color auri est inaudibilis: sic omnibus corporeis animæ intellectus est insensibilis. Nunquid ergo minus est quod intellectu suo anima corporalia & spiritualia discernit, in virgultis vel herbis naturam caloris vel frigoris, humoris vel siccitatis deprehendit, cogitationes à se dissidentes insensibili sua discretione compescit, ad corporeos etiam sensus regendos insensibiliter se afficit, & in his omnibus sola à se intelligitur & intelligit? Quorsum hæc? Vt sicut illa quæ incomprehensibilia sunt sensibus, non minus esse creduntur: sic quæ sunt incomprehensibilia intellectibus humanis, non minus esse credantur. Vt igitur ait Apostolus*, Deum nunc per speculum & in ænigmate contemplantes, *multum de ipso cognoscimus, si ipsum nobis incomprehensibilem, in his quæ ex nihilo fecit mirabilem, in seipso credamus mirabiliorem. Hortando quidem & inducendo ad fidem, modum Prologi excedere visus sum: sed ideo, quia fidem magis vidi necessariam ad percipiendam veritatem Sacramenti, vnde acturus sum. Nunc igitur primam portiunculam huius operis Deo annuente expediam de veritate Dominici corporis, secundam, de ipsius Sacramenti varijs quæstiunculis.*

Psalm. 48. — *1. Petr. 1.* — *Rom. 12.* — *Greg. dialogorum lib. 2. c. 35.* — *1. Cor. 13.*

ALGERI LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quod Deus Christum hominem super omnia exaltauit.

Ioan. 1.

QVIA à veræ fidei cognitione originalis delicti cæcitate tenti, ad varios errores decideramus: vt instigante diabolo idololatriæ & peccatorum passionibus deseruientes, ad mortem obstinata mente tenderemus magna sua gratia *Verbum Dei caro factum est, & habitauit in nobis:* vt qui de suo erat incomprehensibilis, de nostro nobis fieret cognoscibilis, & de nostro quasi è vicino fieret appetibilis dum germanæ carnis nostræ gloriam in ipso, *gloriam quasi Vnigeniti à Patre*, videremus: & ex ipsius iam quasi cooriginalis gloriæ visibilibus signis, in inuisibilium amorem rapti, ad vitæ æternæ patriam reduceremur. Dominicæ igitur incarnationis opus, sicut ipsi Deo præ cæteris omnibus operibus suis propriè proprium: sic præ omnibus operibus suis præcipuè fecit præcipuum: vt hominem in vnitate personæ suæ assumptum, & quasi ex adiuncta diuinitate deificatum ita glorificaret, vt non solùm hominibus, sed & omnibus Angelicis spiritibus adorandum præferens, in dextera Dei patris collocaret. Vnde Augustinus in libro contra Maximinum, ait Apostolus: *Propter quod eum superexaltauit, & dedit illi nomen quod est super omne nomen: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Nec quæritis cui donauerit, vtrum homini an Deo. Quomodo enim donauerit, euidenter apparet. *Humiliauit*, inquit, *semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus superexaltauit illum, & donauit ei nomen quod est super omne nomen.* Nunquid antequàm hoc fieret non erat altus

August. lib. 3. cap. 2. — *Philipp. 2.* — *Ibidem.*

A filius Dei, verbum Deus apud Deum: sed posteaquam propter hoc exaltatus est, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis, tunc cœpit esse altus filius Dei, vnicus Dei Deus: tunc cœpit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est vt homini, secundum quem factus est obediens vsq; ad mortem crucis, quod iam habebat idem ipse filius Dei, Deus de Deo natus æqualis. Item in eodem: Homini ergo donauit ista, non Deo. Neque enim cum in forma Dei esset, non excelsus erat, aut non ei genua flectebant, cœlestia, terrestria & inferna. Sed cùm dicitur; Propter quod illum exaltauit: satis apparet propter quid illum exaltauerit. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomē quod B est super omne nomen: vt cum ipsa forma serui nominetur, vnigenitus filius Dei intelligatur. Item August. in tractatu Psalmi octaui: *Et constituisti eum super opera manuum tuarum.* Quandoquidem & opera manuum Dei sunt Angeli, etiam super Angelos constitutum accipimus vnigenitum filium: quem minutum paulò minus ab Angelis per humilitatem carnalis generationis & passionis audimus & credimus. *Omnia*, inquit, *subiecisti sub pedibus eius.* Nihil excipit cùm dicit omnia. Et ne aliter liceat intelligi, sic Apostolus credi iubet, cùm dicit: *Excepto eo qui ei subiecit omnia.* Nec mirum si filius hominis filio Dei vna persona vnitus, sicut participium diuini nominis, sic etiam diuinæ gloriæ assequatur: vt exaltatus super omnem creaturam, flexione genuum ab omnibus adoretur, & vnigenitus Dei per ipsum cui vnitus est nominetur. Cur enim hoc minus Deus faceret homini

Lib. 2. c. 5. — *Psalm. 8.* — *Hucusque August.* — *1. Cor. 15.*

sibi personaliter vnito: quam per eum facit anima corpori sibi vnito. Confert enim participium nominis & naturæ quam habet: vt ab anima animatum viuat & sentiat, quod ex se non habebat. Sed & ignis ferrum transuerberans, ignitum reddit: candorémque suum & calorem conferens, ipsum scintillare, flammescere & vrere contra suam naturam facit. Cùm ergo ignis igniat, anima animet: quid Deus nisi hominem sibi vnitum deificet, & super omnem creaturam exaltatum, puritatis, omnipotentiæ, & Deitatis etiam prærogatiua secum glorificet?

Cap. II.

Quòd quoniam Christus exaltatus est super omnia, & in eo nobis cuncta donata sunt, similem etiam gloriam nos sperare debemus.

Rom. 8.

Ioann. 1.

SED & vt certius in simili natura nostra per gratiam Christi, speremus gloriam, nos eius fratres fecit, & illum, & cum illo omnia nobis donauit: vt dum Dominicum hominem in vnitate personæ Dei, credimus deificatum, non dubium sit, quòd mediante ipsius gratia, teste Ioan. nobis est datum. Ait enim: *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; qui ex Deo nati sunt.* Vnde Augustinus in secundo sermone super Ioannem: vt homines nascerentur ex Deo, primo ex ipsis natus est Deus. Noli ergo mirari ô homo quia efficeris per gratiam filius, quia nasceris ex Deo secundum verbum eius. Prius ipsum verbum voluit nasci ex homine, vt tu securus nascereris ex Deo. Reuera enim vt securiores essemus in ipso de conformitate & vnitate tantæ * gratiæ in humili nostra natura, naturam carnis nostræ sibi vniuit Deus in eadem persona: vt dum eam tam mirabiliter glorificatam videremus, de germanæ carnis nostræ glorificatione non desperaremus. Quia igitur in hanc gratiam nos adoptare voluit vt qui nec digni serui fueramus, filios Dei faceret, & Christo cohæredes ordinaret: ipsum quem primogenitum in multis fratribus & sibi vnigenitum esse voluit, in quo erat plenitudo diuinitatis corporaliter, priuilegio omnis gratiæ non ad mensuram, sed super omnem creaturam insigniuit: vt ipse de Spiritu sancto conceptus & Dei filius non renatus, sed natus, nos in iniquitatibus conceptos, & seruos diaboli natos, per gratiam filios Dei renasci faceret: & eos secunda natiuitate recolligens & immutans, ad suam gloriam proueheret, quibus prima sua natiuitate omnimodis præcelleret. Vt ergo deificum corpus Christi cuius esset potentiæ clarescerct, sicut sol vitrum sine sua vel illius læsione penetrat: sic ipsum non phantasticum, sed verum virginis matris virginalia integra, integrum pertransiens, nec ab eis dissipatur, nec ea dissipat. Res quidē stupenda & ineffabilis, sed nobis non incredibilis, quia omnipotenti non impossibilis. Vnde August. cap. 91. super Ioannem: Omnia quidem cæterorum miracula superat quòd est natus ex virgine, matrísq; integritatē solus potuit nec conceptus violare nec natus. Vt autem sic nasceretur Deus, illum decuit, nobis profuit: vt mundus natus nos mundaret, potenter natus infirmos roboraret. Suam enim munditiam, vt conformitate illa sibi vniti placeremus, nostram esse voluit: ne verò contra hostem sæuissimum nostra infirmitate deficeremus, suam potentiam nostram fecit: vt dum sua fortitudo promptior est nobis quàm nostra, per suam gratiam sibi deuotiores: & dum fortior, per suam omnipotentiam contra hostem simus superiores. Vt enim potentes non tamen omnipotentes creari potuimus per naturā: sed modo dum omnipotens est fortitudo nostra, quasi omnipotentes efficimur per gratiam. Vnde & Dominus in Euangelio: *Omnia possibilia credenti.* Si ergo quia nobis omnia possibilia sunt, omnipotentes efficimur: quid Deo adiutore nobis nocet nostra infirmitas, quę & humilitatis auget meritum, & virtutis nescit detrimentum? Quid enim fortitudinis rusticus amitteret: si in causa sua contra aliquem potentē Rex ei patrocinaretur vbi ipse non posset? Vnde & Apost. *Si Deus pro nobis quis contra nos?* Item in Psal. *In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.* Item Dominus in Euangelio: *Confidite, quia ego vici mundum.* Quod cur diceret, nisi illa sua victoria, nostra esset? Vnde August. in sermone de natali Martyrum: *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. Quomodo non etiam & cum illo omnia nobis donauit?* Quando ipsum nobis donauit, cum illo nobis omnia donauit. Terret te fremitus mundi, cui donatus est artifex mūdi? Christum nobis donatum esse gaudeamus, & nullos in hoc sæculo inimicos timeamus. Quicquid ergo potentię seu nascendo, seu infirmos curando, mortuos suscitando, ipse à mortuis resurgendo, cœlos ascendendo, monstrauit, nobis fecit: vt ad roborandam infirmitatem nostram & salutem conferendam potens crederetur & esset, & illuc non desperaret caro peruenire, quò carnem cognouerat ascēdisse. Vnde Augustinus in sermone vndecimo de verbis Euangelij: Serpentis astuta pernicies; Vt laude Christi te auertat à Christo, dolosè prædicat, quem vituperare non audet: exaggerat maiestatem eius, vt singularem faciat: ne tu speres tale aliquid, quale in illo resurgente monstratum est. Excita ergo fidem & dicenti, Christus solus potuit, nos nō possumus, respōde: & dic, Ideo Christus potuit, quia Deus. Respondebit ille: Vtique quia Deus. Dic & tu: Et quia Deus, quia omnipotens, cur desperabo quod poterit & in me, quod demōstrauit in se propter me? Reuera enim quia, vt ait Esaias, *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis:* & cum illo: vt dictum est, omnia, quicquid in homine gessit propter nos fecit, quum ipse habens omnia, nobis datus esset, in ipso tam abundanti dono, nihil ad salutem pertinens nobis deesset: sed etiam in hac vita, vt ait Apostolus, Deus omnia in omnibus esset. Vt igitur hoc patenter nobis constaret, ne vllatenus de sua gratia diffideremus: doctrinis, exēplis, Sacramentis, promissionibus, beneficijs, dilectionem suam nobis commendans, & nostra excitans, fragilitatémque roborans, pietatis affectu se nobis patrem vocari & esse voluit, quæcumque in nomine suo peteremus se daturum promisit: & quia originaliter & miserabiliter serui eramus hostis nostri, hostes autem Dei patris nostri, eadem natura qua perieramus maiori nostro, honore maiori hostis confusione nos reparans, ad soluendum pro nobis Adę debitum, ipse nihil ex se debens, noster vicarius extitit: & vt nos liberos & securos ab hoste redderet, pro voluptate cibi vetiti Adæ oblata, facultatem sanguinis sui volūtati eius permissam recompensans, hoc precio nos ita redemit: vt quia Dominus à nequā seruo suo iniustè vita spoliatus est, ipsum iure suis omnibus (nobis scilicet) spolians, & quia nos captiuauerat, captiuans, simpla morte sua duplam nostram, triduana æternā auferret: eiusdémq; mortis pœna sibi indebita, Adę peccatum, quod inultum esse non poterat, luens, patris iram pro nobis satisfaciendo placaret, pœnámque sine fine nobis debitam relaxaret: & quia ipsi patri solus ab origine mundi plenam obedientiam vsque ad mortem seruando de hoste suo triumphauit, hoc singulari suo merito, in ipso homine, quo mortem pertulit, super omnia, vt dictum est, exaltatus, nos patris gratiæ reconciliatos, de seruis diaboli faceret filios Dei: baptismi Sacramento regenerans, & spiritu adoptionis filiorum cor fidelium mundans, illuminans & roborans, ac varijs charismatibus ornans.

** Gloria*

Tract. 91.

Marc. 9.

Rom. 8.

Psalm. 59.

Ioann. 16.

Rom. 8.

Cap. 9.

Cap. III.

Quòd ad maiorem tantæ gratiæ certitudinē ipsum caput nostrum Deus, nos membra ipsius ita constituit, vt nos corpus eius cū ipso capite dicamur, Christus Sacramento & veritate corporis sui nos sibi vniens, & incorporans, Hilarius.

AD vltimum etiam ne aliquid in ipso nobis alienum videatur aut arduum, ita verè & perfectè cōmunicauit nobis seipsum, vt visibiliter etiam corporis & sanguinis sui mirifico Sacramento, Ecclesiam sibi vniens & concorporans tanta gratia insigniret, ipse caput eius, & ipsa esset corpus suum, non nomine tenus tantum, sed in veritate sui corporis, verè sibi concorporatum: vt in illo nullius gratiæ nobis esset diuortium, cum quo nos solidaret tam vnicæ vnitatis Sacramentum: certúmque esset hoc pacto nos cum ipso per ipsum

ipsum, in vita æterna, similem dignitatis obtinere gloriam, si cum ipso per ipsum, in hac vita similem innocentiæ seruare voluerimus gratiam: maximè cùm ipse moriturus, sub ipsius sacrosancti sanguinis sui nouo testamento, cui, vt ait Apostolus, superordinari aut mutari nefas est, vitæ æternæ pactum nobis assignauerit, & ipse à mortuis resurgendo, in se capite nostro, quomodo corpus suum glorificare deberet ostenderit. Non enim esset misericordiæ Dei, & iustitiæ condignum, si eos repelleret à regni sui consortio, quibus tam familiariter vniri dignatur in mundi exilio, eisque honoris vicissitudinem non rependeret in manifesta visione suæ maiestatis, à quibus dignè susceptus & adoratus est in occultis & peregrinis sacramentorum suorum figuris. Quomodo etiam ibi fieret diuersum quod hic factum est vnum? Vnde Hilarius in libro octauo de Trinitate: Si verè verbum caro factum est, & verè nos verbum carnem factum cibo dominico sumimus: quomodo non naturaliter in nobis manere existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in his nos esse faciunt. Si ergo nos verè sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sacramentum est vnitatis. Ideóque sancti caput Ecclesiæ Christũ, Ecclesiam membra vel corpus Christi dixerũt ipsamque cum ipso capite suo Christum. Vnde Augustinus in lib. de Trinitate: *Sicut corpus vnum est*, inquit, *& membra habet multa*, ita & Christus. (Rom. 12.) Non dixit: ita & Christi, sed ita & Christus: ostendens Christum rectè appellari etiam vniuersum, hoc est, caput cum corpore suo quod est Ecclesia. Et multis scripturarum locis inuenimus Christum etiam hoc modo appellari, vt cum omnibus membris intelligatur, quibus dictum est: *Vos estis corpus Christi & membra*. Vnde idem Augustinus admirans in sermone 26. (1. Cor. 12.) super Ioannem ait: In corpore esto Christi. Non potest viuere corpus Christi nisi de spiritu Christi. Inde est quod exponens nobis hunc panem Apostolus: *Vnus panis*, inquit, *vnum corpus multi sumus*. (1. Cor. 10.) O sacramentum pietatis, ô signum vnitatis, ô vinculum charitatis! Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat. Accedat, credat, viuat in Deo. De Deo incorporetur, vt viuificetur. Non abhorreat à compage membrorum, non sit putre membrum quod resecari mereatur: hæreat corpori, viuat Deo de Deo. Item Augustinus in tract. Psal. 130. loquens Apostolus de membris Christi, nõ ait, sic & membra Christi, sed totum hoc quod dixit, Christum appellauit. Multa membra vnum corpus Christus. Ergo simul omnes (1. Cor. 12.) cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Item idem in sermone 111. super Ioannem: Quomodo dilectio qua dilexit pater filium est in nobis, nisi quia membra eius sumus & in ipso diligimur, cum ipse diligitur totus, id est, caput & corpus? Ideo subiunxit: *Et ego in ipsis*: tanquam diceret: Quoniam ego sum, & in ipsis. Aliter enim est in nobis tanquam in templo suo: aliter autem nos in eo, quia & nos ipse sumus, cùm secundum id quod vt caput nostrum esset homo factus est, corpus eius sumus. Item idem in tractatu Psalm. 142. (Rom. 12.) Omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnum est corpus: ita & Christus: Non ait, ita Christus & corpus: sed corpus vnum membra multa, ita & Christus. (Act. 9.) Totum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cœlo, *Saule, Saule, inquit quid me persequeris?* Item in eodem: Tenete hoc, & fixum omnino mandate memoriæ, vt agnoscatis Christum caput & corpus, & inde videatis quanta gratia ad Deum pertineatis, vt ipse voluerit nobiscum esse vnus, qui est cum patre, vnum. Quomodo cum patre vnum? *Ego & pater vnum sumus*. (Ioan. 10.) Quomodo nobiscum vnus? *Non dicit, & seminibus quasi in multis: sed tanquam in vno & semini tuo qui est Christus*. Sed

ait aliquis: Si Christus semen Abrahæ, nunquid & nos? (Galat. 3.) Mementote quia semen Abrahæ Christus: ac per hoc si & nos semen Abrahæ, ergo & nos Christus: Et post pauca: *Erunt duo in carne vna*. (Ephes. 5. Genes. 2.) Apostolus dicit, Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christus & Ecclesia, duo in carne vna. Hæc autem vnitas capitis nostri & corporis Ecclesiæ, quomodo in sacramento corporis & sanguinis Christi communicando per geminam dilectionem Dei & proximi solidetur & confirmetur, ait ipse: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*. (Ioann. 6.) Vnde sanctus Augustinus in sermone 27. super Ioannem: Signum quia manducauit & bibit, hoc est, si manet, & manetur, Si habitat & inhabitatur, Si hæret, & non deseritur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis verbis, vt simus in eius corpore sub ipso capite in mẽbris eius, edentes carnem eius, non relinquentes vnitatem eius. Quæ vnitas vera Dei dilectione seruatur, vt corpus suum corpori suo, id est, nobis vniatur. Vnde Augustinus in sermone de sacramentis fidelium feria 2. Paschæ. Quia passus est pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento corpus & sanguinem suum, quod etiam fecit nos ipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus: & misericordia ipsius quod accipimus, nos sumus. Quia igitur corpus Christi sumus qui corpus Christi accipimus: non solum capiti per dilectionem: sed etiam cum membris nostris inuicem vniri debemus. Vnde idem in serm. 26. super Ioannem, Petra Christus in signo, verus Christus in carne & verbo. *Hic est ergo panis de cœlo descendens: Vt si quis manducauerit ex ipso, non moriatur*. (Ioann. 6.) Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum, qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis Christi de Dominica mensa sumitur, aliquibus ad vitam, aliquibus ad exitium. Res verò ipsa cuius sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium quicunque eius particeps fuerit. Virtus enim & res sacramenti est vt inuicem se diligendo, de vnitate corporis Ecclesiæ sint quicunque de eo participantur, quod nulli est ad exitium, sed omni credenti ad salutem: quicunque tantæ societatis, conformante & veniente Christo, verè particeps esse* poterit. (* voluerit.) Vnde idem Augustinus in sermone de sacramentis fidelium: Ad aquam venistis, cõspersi estis, panis Dominicus facti estis. Quomodo vnum videtis esse quod factum est: sic vnum estote vos diligendo vos. Hæretici quærunt diuisionem: cum panis iste non indicet nisi vnitatem. Sic & vinum in multis racemis fuit, & modo in vnũ est. Quia igitur corpus Christi sumus, & Christus sumus, ita vt etiam in altari eodem sacramento signemur, cum panis Dominicus corpus Christi sit in seipso, & corpus Christi in Ecclesia mirabili vnitatis gratia nos ad se pertinere voluit, cum mysterium nostrum sicut & suum in sacramento altaris, ne moriamur, sumere nos concessit: ita vt etiam mysterium suum in veritate corporis sui sumptum nulli prosit, nisi mysterium nostrum, societatem scilicet Ecclesiasticã eodem sacramento assumpserit: quia sicut caput non est vitale sine corpore, sic Christus nulli vitam confert sine vnitate corporis Ecclesiæ. Sed nec mysterium nostrũ vllarenus in sacramẽto corporis Christi fit sine suo, vt sicut per dilectionem vnum sumus inuicem, sic & plus etiam cũ eo: quatenus sicut ipse in nobis, sic & nos maneamus in ipso: quia cum à corpore suo sit indiuisus, nec in sacramento suo veraciter sumi dicitur Christus, nisi sumatur vniuersus, suo & nostro mysterio nobis incorporatus. Vnde Augustinus in sermone de sacramẽto, Apostolum audi dicentem: *Vos estis corpus Christi & membra*. (1. Cor. 12.) Si ergo vos estis corpus Christi & membra: mysterium vestrum in mensa Domini positum est, mysterium vestrum accipitis: ad id quod estis, amen, respondetis. Esto membrum

corporis Christi, vt verum sit Amen tuum. Quare ergo in pane? Recolite quia panis non fit de vno grano, sed de multis. Quando exorcizabimini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando spiritus sanctificationem accepistis, quasi cocti estis. Estote quod videtis, & accipite quod estis. Sic & de vino fratres recolite. Grana multa pendent in botro, sed liquor granorum in vnitatem confunditur. Ita Dominus Iesus Christus nos significauit, ad nos pertinere voluit, mysterium pacis & vnitatis nostræ in sua mensa consecrauit. Qui accipit mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis: non mysterium pro se, sed testimonium accipit contra se. Quia igitur per vnitatem spiritualem, ita concorporales & consacramentales sumus Christo, vt similitudine prædicta dicamur panis Dominicus, dicamur etiam corporis Christi cibus, & sanguinis eius potus: quia scilicet sicut cibus & potus temporalem vitam, sic vnitas Ecclesiæ confert æternam: ideo sancti eandem vnitatem vocant virtutem & rem sacramenti, rem, quia ab eo significatur, virtutem, quia effectum diuinæ gratiæ cum Christo maxime operatur: quamuis Christus vt caput nostrum virtus principalis & res sacramenti sit substantialiter & verè, societas verò & vnitas Ecclesiastica, figuratè. Non igitur errorem generet quòd sancti aliquãdo de corpore Christi, aliquãdo per se loquuntur de corpore Ecclesiæ in eodem sacramento: quia etsi in vnitate & effectu salutis vtriusque corporis est similitudo in eminentia dignitatis, in veritate substantiæ, soli capiti nostro Christo seruanda est suæ singularitatis summa discretio. Quamuis enim hoc sacramento reformet corpus humilitatis nostræ, etiam in hac vita *configuratum corpori claritatis suæ*: non tamen nos vsque adeò superextẽdere debemus, vt quantumcunque nos sua humanitate vel similitudine exaltet, vsque ad eius dignitatem pertingere præsumamus: sed sic suscipiamus misericordiam suam in medio templi sui, vt vsque in fines terræ sit laus secundum nomen eius. Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ, non vnitate personæ, sed gratiæ. *Philipp.*

Cap. IIII.

Quid sit sacramentũ, & quot modis accipiatur.

QVIA igitur hoc suo sacramento Christus Ecclesiam suam vnit sibi & concorporat, de veritate eius & virtute, quasi de re ineffabili, quantum Deus dederit disseramus: si tamen prius quid sacramentum sit discutientes, quomodo figura à veritate rei quam significat, discernenda sit, ostenderimus. Augustinus in 10. libro de Ciuitate Dei: Sacramentum visibile, inuisibilis rei sacramentum est: id est, sacrum signum. Item Augustinus in 2. de doctrina Christiana: Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cognitionem venire. Item alibi: Sacramentum est inuisibilis forma. Sciendum autem quòd sacramentum & mysterium in hoc differũt: quia sacramentum signum est visibile aliquid significãs, mysterium verò aliquid occultum ab eo significatum. Alterum tamen pro altero ponitur, vt superius dictum est: mysterium vestrum accipitis: vt sit mysterium occultans & occultum, & sacramentum, signans & signatum. Vnde Maximus in quadam homilia Epiphaniæ, Mystica eius natiuitas sempiterno gaudio & terram lætificauit & cœlum. Hunc ergo regem * cœlestium, hominúmque rectorem sub carnis mysterio venientem, impius tremit Herodes. Nec solummodo sacramentum pro alterutro, id est, vel pro signo vel pro signato inuenitur: sed etiam pro vtroque. Sicut cum dicitur: *Verbum caro factum est*, caro pro carne & anima. Itemque, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: anima pro carne & anima accipitur. Nec mirum, si sacramentum pro sacramento & re sacramenti sæpius ponitur: quia & corpus Christi pro sacramento & corpore Christi inuenitur. Augustinus de sacramentis altaris: Corpus Christi, & veritas & figura est. Veritas, dum corpus Christi & sanguis, vir-

Homilia 5.
**Cælitum.*
Ioan. 1. Rom. 13.

A tute spiritus in verbo ipsius, ex panis vinique substantia efficitur. Figura verò est, id quod exterius sentitur. Sciendũm etiam quod sacramentum in sacris codicibus non semper pro sacro signo sed sacramentum aliquando iusiurandum, aliquando res sacrata accipitur. Vnde Ambrosius in libro ad Gratianum apparuisse dicit hominibus vnigenitum patris per sacramentum assumpti hominis, quasi diceret: per hominem quem sibi sacrauit, quia homo non signum, sed potius occultatio diuinitatis fuit.

Cap. V.

QVIA igitur sancti sacramentum pro sacramento & re sacramenti, & corpus Christi pro veritate & figura indifferenter vsurpant: ne B errorem generent, quid in pane Dominico sacramentum, & quid corpus Christi verè & propriè sit, discernamus. Formam panis & vini & cæteras elementorum remanentes & visibiles qualitates, sacramentum tantummodo verè dici & esse: substantiam autem illam inuisibilem, quæ ipso sacramento operta est, & in quam panis & vini substantia translata est, verè & propriè dici & esse corpus Christi testatur Augustinus in libro sententiarum Prosperi, ita ea discernens: Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobúsque constare: visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne & sanguine: Sacramento & re sacramenti, id est, Christi corpore: sicut persona Christi con- C stat & conficitur ex Deo & homine, cùm ipse Christus verus Deus sit & verus homo: quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesiæ duobus, sacramento & re sacramenti, id est, Christi corpore. Quæ ergo duo esse approbat, visibile scilicet sacramentum & inuisibilem rem sacramenti: non vnum & idem, sed aliud & aliud esse demonstrat. Vnde item Augustinus in sermone de verbis Domini: Quod videtis in altari, panis & calix est, quod etiam vobis oculi vestri renunciant: quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. Et paulo post: Ista fratres ideo dicuntur sacramenta: quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur: D fructum habet spiritualem. Quia igitur aliud est corporale quod videtur, aliud spirituale quod intelligitur: aliud ergo est sacramentum quam res sacramẽti, id est, corpus Christi. Item Augustinus in libro sententiarum Prosperi: Caro eius est quam forma panis opertam in sacramento accipimus. Non dicit ergo formam panis esse carnẽ Christi vel formam: sed opertimentum carnis Christi. Vnde etiam in fine cuiusdam Missæ oratur & dicitur: Perficiant in nobis Domine quæsumus sacramenta tua quod continent: vt quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Postulat quippe sacerdos vt corpus Christi quod sub specie panis & vini nunc geritur: manifesta visione sicuti reuera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Euangelio secundum Ioannem: *Qui diligit* E *me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum*. Et de hoc eodem sacramento legitur in passione beati Dionysij: qui dum sacrum mysterium celebraret in carcere, apparuit ei Dominus, dánsque illi sancta dixit: Accipe hoc chare meus, quod mox complebo tibi vnà cum patre meo. Ac si diceret: Quod tibi do modo in viatico, non mutabo in præmio, vt dem aliud: sed id ipsum complebo, meipsum manifestans. Cum igitur sacerdos dicat sacramenta non corpus Christi esse, sed in se continere, nec etiam ipsius corporis veram formam, sed tantummodo similitudinariam speciem & figuratiuam illius quod in rerum veritate, id est, in vera suæ claritatis specie capere desiderat: quod etiam Dominus beato Dionysio non perfectum esse in hac vita, sed in alia cõplendum asseuerat, quomodo sacramẽta quæ visibilia &

Quod visibilis sacramentum panis & vini, nuncupetur, dicatur corpus Christi.
Sacrificium Ecclesiæ duobus conficitur, duobusque constat.
Sabbato quatuor temporum Septembris.
Ioan. 14.
Dionysius.

& mutabilia sunt, erunt verum corpus eius, vel vera species corporis illius, in quo post resurrectionem inuisibilis & immutabilis est Christus? Vnde Augustinus contra Faustum: Quid enim aliud sunt quæque sacramenta corporalia, nisi quasi quædam verba visibilia, sacrosancta quidem, & tamen mutabilia & temporalia? Absit ergo vt transitoria species panis & vini, sit vera substantia vel vera species immutabilis corporis Christi. Sed si aliquando dicitur corpus Christi, nuncupatiuè & non verè oportet intelligi. Vnde Augustinus ad Bonifacium: Si sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum, sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: sic sacramentum fidei fides est. Ac per hoc paruulus qui non habet fidei affectum, respondetur credere, & fidem habere, propter fidei sacramentum. In quo notandum est, sacramentum corporis Christi, secundum quendam modum, id est, similitudinariè & nuncupatiuè, non propriè corpus Christi vocari, quantum ad elementorum speciem & formam: quod tamen verè & propriè corpus Christi vocatur & creditur, quantum ad substantiam quam continet, & in quam panis & vini substantia conuersa est. Vnde Eusebius Emissenus: Verè vnica & perfecta hostia fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Cùm enim exterius non videatur nisi species panis, interius creditur veritas Dominici corporis: Et vt ait Augustinus sanguis Christi est, quem sub vini specie ac sapore potamus.

Lib. 19. Cap. 16. — *Epist. 23.* — *Eusebius.* — *Lib. sententiarum Prosperi.*

Cap. VI.

Quòd Christus in pane sacramentali non ita personaliter sit impanatus, vt in carne incarnatus. Hæc contra Lutheranos.

QVAMVIS autem sacramentum superius à re sacramenti, tanquam figura à veritate, satis distinctum sit: errantes tamen quidam de quibusdam sanctorum verbis, dicunt ita personaliter in pane impanatum Christum, sicut in carne humana personaliter incarnatum Deum. Quæ hæresis quia noua & absurda est: rationibus & authoritatibus, prout Deus aspirauerit, radicitus est extirpanda. Ex quadam enim similitudine beati Augustini in libro sententiarum Prosperi, suam sumunt & defendunt hæresim, qua dicit: Sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobusque cōstare sicut persona Christi constat & conficitur ex Deo & homine. Dicunt enim male subaudiendo, ita personaliter sacrificium Ecclesiæ, id est, Christum in altari sacrificatum, duobus constare in eadem persona, sicut persona Christi constat ex Deo & homine. Si autem opponitur illis, quòd illa elementorum species non sit cum Christo vna persona, sed tantum sacramentum eius, mysterium & figura: nec sic desistunt, dicentes quia ita dicit beatus Ambrosius ad Gratianum, sicut dicitur sacramentum assumpti hominis, sic dicitur sacramentum Dominici corporis: Et beatus Maximus, Deum sub carnis mysterio venientem: Itémque in multis scripturis dicitur Deus opertus humana forma vel figura, sicut Christus in altari, panis forma vel figura. Qui error nulla quidem sanctorum autoritate astruitur, sed ex indifferenti & impropria vsurpatione nominum vel similitudinum concipi videtur: qua de sacramento & re sacramenti ita loquuntur, vt prauè intelligentibus, quasi vnum quid accipiantur. Sed cùm dicitur: Corpus Christi est veritas & figura, nunquid pro vna persona accipiendum est, sicut cum dicitur, homo est corpus & anima? Similis quidem est grammatica, sed non similis intelligentia. Non enim dicitur quòd hæc duo sint in corpore Christi personaliter vnum facta: sed ita æquiuocè dicitur corpus Christi veritas & figura, quasi de vero homine & picto diceretur, homo dicitur homo verus & pictura: quamquam familiarior sit figura panis cum veritate corporis Christi, quā pictura cum homine: cùm non solum repræsentet vt sacramentum, sed ipsum etiam contineat, & substantialiter conuersus sit in ipsum. Item non omnifaria similitudo accipienda est, qua dicit Augustinus sacrificium Ecclesiæ ita constare duobus, sicut persona Christi duobus constat: cùm non vtrobique personalis vnitatis contulerit similitudinem, sed qualiter tantum vtraque duobus constent fecerit collationem.

Error impanatorum nullis authoritatibus fulcitur.

Sed item opponunt, quia ita dicitur Christus assumere speciem vel formam panis in altari, sicut verbum Dei speciem vel formam carnis in vtero virginali: & sicut verbum fit caro, sic panis fit eadem caro. Sed nunquid vel sic vincent, qui confusione similitudinum peruertere quærunt Dei veritatem? Reuera enim verbum fit caro, & panis fit eadem caro: sed longè diuerso modo. Verbum fit caro, & nascitur caro de carne, assumendo carnem, non mutatum in carnem: sic factum quod non fuerat, vt non desisteret esse quod erat. Panis autem fit eadem caro, non nascitur caro, nec assumit carnem, sed mutatur in carnem: sic factus quod non erat, vt desistat esse quod fuerat: pulchra spe nostra pulchróque mysterio: vt in corpus Christi traiici non desperet rationalis natura, in quod traiicitur & bruta: si desistat esse quod ex se male fuerat, & fit in Christo quod bene non erat.

Quòd autem panis non nascitur, testatur Augustinus contra Faustum: Panis & calix non qualibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod ita non fit, quàmuis sit panis & calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis: nisi quod benedicimus, gratiasque agimus Domino in omni eius munere, non solum spirituali, verum etiam corporali. Cum ergo panis mysticus non nascatur, nec aliqua naturæ terrenæ origine vel conditione in hoc diuinæ gratiæ sacramento creetur, sed ita corpus Christi fiat, vt panis esse desinat: quomodo res quæ iam non est, vel ipsa alicui, vel aliquid ei impersonari potest? Sed quomodo Christus in pane, qui iam non est: impanari, dicitur, quum Christus in panem nec conuertatur, nec aliquatenus panis fiat: sed econuerso, panis in corpus Christi conuertatur, & corpus Christi fiat, ita vt panis non remaneat? Non enim ita sumere dicendus est in altari speciem vel formam panis: sicut in vtero virginali speciem vel formā carnis: quum in vtero sumpserit speciem vel formam cum substantia: in altari vero speciem vel formam panis mutata & non permanente substantia. Quum enim dicitur species vel forma panis & vini: hæc illarum rerum sunt vocabula, quæ ante fuerunt, scilicet panis & vini. Panis enim & vinum in sacramento iam non sunt, sed ante fuerunt. Quam igitur in sacramento Christi possunt creare nouam personam, in quo nec antiquam suam retinent substantiam? Vnde notandum est, quum diuina pagina corporis Domini panem vocat, non substantialiter, sed mysticè & figuratè dici: vel quia ex eo conficitur, eiusque nonnullas retinet qualitates, vel quoniam animam pascit, eique vitæ æternæ ministrat substantiam, vel quoniam panis est Angelorum. Solent enim scripturæ quælibet res vocare nominibus illarum rerum ex quibus fiunt: vt cùm dicitur homini, quid superbit terra & cinis, cum homo non sit cinis, sed ex cinere factus: seu quæ putantur esse & non sunt, vt cùm legitur Abraham vidisse tres viros, cùm essent Angeli: seu quibus similes aliquo modo existunt, vt cùm Deus dicitur leo propter fortitudinem: Sic igitur corpus Domini panis vocatur, vel quia, vt dictum est, ex pane conficitur, vel quia intuentium oculis, cum sit caro, panis videtur: vel ea similitudine qua sicut panis materialis carnem, sic ipse spiritualis alit mentem. Sed opponunt, quia sicut verbum assumpsit veram speciem carnis cum substantia, sic Christus in altari veram speciem panis cum substantia. Cùm enim dicat Augustinus in sermone de verbis Domini: Quod

Substantia panis non remanet in Eucharist. — *Corpus Christi cur panis vocatur.* — *Genes. 18.*

videtis in altari, calix & panis est, quod etiam vobis oculi vestri renunciant: testimonio oculorum veritatem panis astruere conantur. Quod autem subsequenter ait: panis est corpus, calix est sanguis, vnitatem personalem mentiuntur, quamuis ipsis sensibus corporeis per omnia credendum nō sit: vt cum oculi in aqua remum fractum putant, vel longinquitate victi, quod magnum est paruū renunciant, vel obscuritate aliud quàm sit, vt Maria in tenebris Iesum hortulanum, & discipuli nocte super mare ambulantem phantasma æstimant. Sed quæ perfectio possit esse humani visus, cum ad ea penetranda, quæ superficietenus videt, lynceis oculis non æquetur? Quis ergo dubitet de veritate corporis & sanguinis Domini, quæ spiritualiter creditur: quicquid sensus corporei de ipso vel forma, vel odore vel sapore extrinsecus mentiantur? Non minus verè erat Christus cum Maria putaret hortulanum: quàm cum recognouit eum

Cap. VII.

Quòd remanentibus qualitatibus suæ substantia panis & vini in verum corpus Christi mutetur.

Sed iterum teste beato Ambrosio, vbi ait sermonem Christi operatorium esse, vt panis & vinum sint quæ erant, & in melius commutentur: videntur struere vt sint substantialiter quæ erant, & in aliud mutentur. Quod tamē tolerabiliter dictum est, nisi à prauo interprete intolerabiliter exponantur. Si enim intelligatur vt panis & vinū sint quæ erant non secundum substantiam, sed secūdum formam & cæteras suas qualitates ibidem remanentes, & secundum substantiam, in aliud mutentur: quamuis aliquantulum impropriè, tamen tolerabiliter & verè dictum erit. Et reuera ne suis & cæterorum sanctorum authoritatibus contradicat, ita necessariò est exponendum. Quicquid enim mutatur in aliud, in aliquo desinit esse quod fuerat: siue substantialiter, siue accidentaliter. Sed in pane & vino cùm in corpus Christi mutantur, accidentia esse non desinunt, sed omnia remanent: ergo panis & vini substantia esse desinit. Quia igitur sanè expositum est, vt sint quæ erant secundum visibilem speciem remanentem, & mutentur secundum interiorem essentiam ineffabiliter: vt & inuisibili sacramento vera probetur elementorum species esse quæ fuerat, & interius substantia eorum mutari in melius quod prius non fuerat: vt videamus beatum Ambrosium sibi vel aliis sanctis non esse contrarium, verba sua in ordine suo ponamus. Ait enim in libro de sacramentis: Tu fortè dicis, Meus est

Ambros. lib. 4. cap. 4.

D panis vsitatus, Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Ergo Christi sermo hoc conficit corpus. Quis sermo Christi? Nempe is quo facta sunt omnia. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in melius commutentur? Ergo, vt tibi respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, post consecrationem iam corpus est Christi, Ipse dixit & factum est, ipse mandauit & creatum est. Ergo didicisti quòd ex pane fiat corpus Christi, & quòd vinum & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cœlestis. In quo notandum est

E beatum Ambrosium comparatione à maiori ita vsum: vt quandoquidem Deus de nihilo fecit substantiam & formam, multo magis altera manente, in melius mutare possit alteram. Vnde idem in eodem: Antequam consecratur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Et ante verba Christi calix est vino & aqua plenus: vbi autem verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit. Ergo vide quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis quòd corpus suum accipiamus & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item Eusebius Emissenus. Nec dubitet quisquam primarias crea-

Cap. 5.

A turas, nutu potentiæ, præsentia maiestatis in Dominici corporis transire posse naturam: cum ipsum hominem videat artificio misericordiæ cœlestis, Christi corpus effectum. Sicut autem quicunque ad fidem veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti, his verò commemoratis, mox exuitur omni fece peccati: ita benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ, sacris altaribus imponuntur, & antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea quæ potuit verbo creare, verbo possit creata conuertere? Imò iam minoris videtur esse miraculi: si id quod ex nihilo condidisse agnoscitur, iam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia & inuisibilia voluntatis imperio suscitare: cui facile fuit hominem de li-

Eusebius hom. 5. de Pascha.

B mi materia figuratum, imaginem etiam suæ diuinitatis induere, corpus humanum conforme corpori suæ claritatis reddere. Item Augustinus in Homiliis: Ante verba quando offertur, panis dicitur: vbi verba Christi deprōpta sunt, iam non est panis, sed corpus Christi appellatur. Quia sancti dicunt, quòd post consecrationem iam non est panis, sed corpus Christi, nihil omnino de pane in sacramento remansisse aliqui autumant: sed sicut virga mutata in serpentem, iam non virga, sed serpens vocatur, quamuis in serpente non virgæ substantia, ex qua factus est, sed tantum forma periisse creditur: ita in sacramento, panis non est panis, quamuis in eo non forma panis, sed substantia mutari credatur. Cur enim Deus, qui vtramque ex nihilo creauit, non possit æquè mutare

Hom. 28. de verbis Domini.

C substantiam, vel etiam ad nihilum redigere, sicut & formam? Vnde & beatus Ambrosius: Vide quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere, quia vel in diuersam formam, vt virgam in serpentem: vel in diuersam gloriam, vt hominē de mortalitate in immortalitatem: vel in diuersam substantiam, vt panem in corpus Christi: vel in aliud quàm sint, siue melius siue peius multis modis aliis, sibi tantum cognitis. Vnde Diuus Augustinus in libro sententiarum Prosperi: Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, Christi carnem honoramus, & sanguinem: nec similiter pendimus has duas species, quemadmodum ante consecrationem pendebamus: cum fideliter fateamur ante cōsecrationem esse panem & vinum, quod natura formauit, post consecrationem verò carnem Christi & sangui-

Forma panis non mutatur, sed substantia. Ambros.

D nem, quod benedictio consecrauit. Quod quàmuis ideo dicat, ne quis putet pro remanente elementorum visibili specie ipsorum etiam substantiam, quæ iam corpus Christi facta est, remansisse: euidenter tamen astruit ante & post consecrationem easdem esse species, quas propter substantiæ mutationem antè & post non similiter se dicit pendere. Quia tamen ex ipsis elementorum visibilibus speciebus erratur à multis, quum satis constet quòd de eorum substantia corpus Christi fiat, quia vt ait Augustinus, corpus Christi & sanguis, ex panis & vini substantia efficitur: de ipsis speciebus videamus. Si enim panis omnino ita mutetur in corpus Christi, vt nihil ex ipso supersit vel appareat, aut si quod apparet non verum, sed phātasticum fiat: rationi videtur contrarium. Si enim pane

Cur visibiles elementorum species in sacramento remaneant.

E mutato nihil visibile reseruaretur, minueretur fidei meritum, vel pro euidenti miraculo, quia in consecratione sacramenti panis omnino euanesceret, vel quia obliuione sopita fidei deuotio torperet, cùm in tanto mysterio signum aliquod, vnde memoria admoneretur non superesset. Nō enim superesset aliquod visibile circa quod mystica passionis signa & crucifixionis Christi in Missa possent celebrari: nec vnde in perceptione corporis & sanguinis eius incorporationis suæ & nostræ mysteria compleri, vel infirmis viaticum dari: nec cætera quæ visibiliter & salubriter per ipsum in sancta Ecclesia fiunt, valerent administrari. Non enim frustra dixit Dominus: *Hoc facite in meam commemorationem.* Sacramentum exhibens sicut verum fidei, sic verè visibile excitandæ

Luc. 22.

com-

commemorationi: vt quod fidei certum est, mentem pascat, quod visui certum est, deuotionẽ accendat. Quia enim illum secundum carnem cœlos oportuit penetrare: vt illuc confidentius tenderemus, reliquit nobis carnalibus huius sacramenti visibilem figuram & characterem carnis & sanguinis sui: vt suæ passionis memoria incitati, constantius hoc faceremus. Item si elementa omnino mutarentur in Christi carnem: nihil amplius esset Christi caro quàm modo est. Sed etsi propria species humanæ carnis corporaliter appareret: nihilominus spiritualis crederetur quàm creditur & est. Et quid prodest videre eum in propria specie humanæ carnis: qui tamen credendus esset verè habere spiritualem speciem resurrectionis? Vt autem in sequenti astruetur, minueretur fidei meritum, pro tam manifesto veritatis experimento: vel impediretur perceptionis eius commoditas, pro humani corporis comedendi horrore iniecto. Cum autem in sacramento forma panis, soliditas, color, sapor sentiatur: vel verum hoc esse, vel fantasticum dicitur. Sed absit vt perfecta veritas phantasiæ fallacia astruatur: maxime cum ipsi Angeli, & ipse spiritus sanctus in columba vel linguis igneis, quoties apparuisse leguntur, non phantastica, sed vera corpora in aëre assumere astruantur: & in cæteris omnibus sacramentis noui testamenti & veteris, nihil phantasiæ, sed omnia vera inueniantur. Absurdum enim reuera est, vt quod non verè est, veritatem approbet: & quod de se fallit æstimationem, de alio veram exhibeat fidem. Phantastica enim illusio, magicis congruit & diabolicis fraudibus: veritatis autem assertio, diuinis sanctionibus: Ne ergo phantastica species, sacramento Christi aliena prorsus & indigna, superinduci credatur, quæ magis nouit fallere quàm veritatem astruere: quomodo id non solum rationi, sed & authoritati sit contrarium, videamus. Vt ait Augustinus. Caro eius est, quam forma panis opertam in sacramento accipimus: Sanguis eius est, quem sub vini specie ac sapore potamus. Sed quia vt supra dictum est, in fine Missæ oratur, vt corpus Christi quod sub specie panis & vini nunc geritur, rerum veritate capiatur: ne putetur ipsa species panis & vini, quam corpori Christi non dicit veram vel propriam, similiter in seipsa non esse vera, sed phantastica: sicut solent videri phantasticæ species rerum in somniis, vel magorum præstigiis: quid est quod sanctus Augustinus approbare contendit modis omnibus, sacrificium sanctæ Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Christi carne & sanguine? Si falsum & friuolum erat: frustra hoc tantus vir omnibus modis approbare contendebat, frustra ad confectionem sacramentalem, veram ex veris rebus ostendendam personalem confectionem Christi, ex vero Deo & vero homine in similitudinem adducebat: Frustra etiam vniuersalem propositionem (qua vtramque confectionem, sacramenti scilicet, & personæ Christi, ex veris rebus constare astrueret) subdebat dicens: Quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus cõficitur. Quod absit. Sacrificium enim Ecclesiæ reuera veritatem, & naturam in se continet earum rerum ex quibus conficitur, quia verè & naturaliter continet corpus Christi & sanguinem & nihilominus verè & naturaliter elementorum eandem quæ fuerat speciẽ. Alioquin quomodo verum erit, quod de elementis sacramẽtalibus Ambrosius dicit, vt sint quæ erant, & in aliud cõmutentur: nisi de eis in sacramento & aliquid reseruetur, vt sit quod fuerat, & aliquid mutetur, vt melius fiat? Item quomodo verum erit, quod præsente Nicolao Papa, & 113. Episcopi sancta synodus Romæ Berengario hæretico de huius rei catholica fide scriptum tradidit, & ille iureiurando firmauit: panem scilicet & vinum post consecrationem non solum sacramentum, sed & corpus Christi esse & sanguinem? Si panis post consecrationem vtrumque est, sacramentum scilicet & corpus Christi: oportet quod sacramentum sit specie: & corpus Christi factum sit substantiæ mutatione. Vnde Augustinus: Quod vide-

De conse. dist. 2 cap. Ego Berenga.

Quomodo panis sacramentum & corpus Christi.

tis in altari, panis est & calix, quod etiam oculi vestri de-
A nunciant: oculorum testimonio non phantasiam, sed speciẽ veritatem approbans. Et subdidit: Quòd autem fides postulat, panis est corpus, calix est sanguis, mutatione scilicet substantiæ. Alioquin si ex phãtasia & veritate sacramentum Christi confici creditur, iam confectio non erit: quum ex aliqua re & nulla confectio constare nõ possit. Conficitur ergo sacramentum ex vero corpore Christi & sanguine, & ex veris speciebus panis & vini.

Cap. VIII.

Sed quia de confectione sacramenti dictum est: quomodo sacramentum corporis Christi ab aliis differat sacramentis, vel quomodo conueniat, videamus. Cætera enim sacramenta noui
B testamenti & veteris, figuræ tantum fuerunt: nec aliquæ species eorum, vt id fierent quod significabant, ab hoc quod fuerant, vt manna, petra, aliquatenus mutatæ sunt. Aqua verò baptismatis, & oleum chrismatis in sacramẽto ab hoc quod est non mutatur: nec spiritum sanctum, quem significat aqua abluentem, emundantem, oleum verò roborantem, illuminantem, quamuis credentibus suo mysterio exhibeat, non tamen continere essentialiter, sed figuratiuè tantum creditur. Solùm sacramentum panis & vini ita mutatur, vt substantialiter non sit quod ante fuerat: sed substantia eius corpus Christi fiat, forma verò remanẽs ipsum significet & contineat. Hanc autem panis & vini substantiam ideò Christus in suo sacramento remanere non voluit: ne si duæ substantiæ veritates,
C panis scilicet communis noster, & ipse viuus & verus panis in eodem sacramento essent, errorem gignerent veritatis, dum ibi esset & ipse verus panis, quia vita æterna: & panis communis suo modo verus; quia temporalis vitæ substantia. Facilius enim & certius creditur corpus Christi in illo sacramento fieri & esse, vbi corporaliter nõ fuerat, non solùm pro sacramento sed & pro miraculo: dum ibi panis desinit esse quod fuerat. Et forsitan ne hæreses impanationis & fœdæ digestionis huic singulari suo sacramento ascribi possent, ipsum ab omni corruptibilis naturæ vel materiæ contagio purum esse voluit. Sciendũ tamen quod beatus Augustinus hoc sacramentum in significando Christum aliis comparat: quamuis tanto priuilegio, vt dictum est, omnibus tam nouis quàm veteri-
D bus præcelleret. Ait enim in libro 3. de Trinitate: Si Apostolus Paulus, quamuis *adhuc ex parte & in ænigmate videret*, potuit tamen significando Christum prædicare, aliter per linguam suam, aliter per Epistolam, aliter per sacramentum corporis & sanguinis eius: nec significantes sonos lingua editos, nec signa literarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinem dicimus: sed illud tantum, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum, ritè sumimus ad salutem: quid mirum, si etiam in creatura cœli & terræ, maris & aëris, facit Deus quæ vult sensibilia & visibilia, ad seipsum in eis, sicut oportere nouit, significandum & demonstrandum? Cum igitur per sacramentum corporis & sanguinis Domini Christus significari dicatur, & ipsum cæteris significan-
E tibus adnumeretur, & eius exemplo cæteræ significatiuæ species à Deo posse fieri astruantur: constat ipsum sacramentum sicut cætera esse significatiuum. Item Augustinus in sermone dugesimo sexto, super Ioannem: Et nos hodie accipimus visibilem cibum. Sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Et paulo post: *Hic est panis qui de cœlo descendit*. Hunc panem significauit manna, hunc panem significat altare Dei. Sacramenta illa fuerunt: in signis diuersa sunt in re quæ significantur paria. Apostolum audi: *Nolo enim vos*, inquit, *ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt*. Spiritualem vtique eandem: nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud: spiritualem verò quam nos, & omnes eundem potum spiritualem

Quomodo sacramentũ corporis Christi à cæteris sacramentis differat veteribus.

Cur substantia panis vinique non remaneat.

Cap. 4.

1. Cor. 13.

Hom. 9.

1. Cor. 10.

biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili: quod tamen idem significaret virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum? *Bibebant*, inquit, *de spirituali sequente petra, petra autem erat Christus*. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in verbo & in carne. Manna & speciem visibilem panis & vini corporalem escam dicit, diuersa illis & nobis: sed quod credentibus illis & nobis per hanc diuersam escam significatur idem est, scilicet Christus: & ideo dicit in signis diuersa esse manna & panem, in re, id est, in Christo qui significatur per illa paria: cum tamen sacramentum panis familiarius significet Christum quàm manna, quia manna futurum, panis præsentem, manna tantum extrinsecus, panis ita vt substantialiter sit conuersus in corpus Christi, sic & formaliter significet corpus Christi. Eadem enim fide Christi saluati sunt qui ante Christum, qua saluantur & illi qui modo sunt: quia crediderunt venturum esse quem nos credimus venisse. Vnde Augustinus in libro de pœnitentia: Vt quid paras dentes & ventrem? Credere in eum, hoc est manducare panem & bibere vinum. Qui credit in eum, manducat eum. Item Augustinus in Psalm. 104. Panis cœli est assumptum corpus Agni, quo nos reficimur in Ecclesia, sicut illi refecti sunt manna. Nec solum comparatur sacramentum corporis Christi cæteris sacramentis consignificando: sed & in corpore Christi æternaliter non permanendo. Quamuis enim panis substantia mirificè, vt dictum est, in corpus Christi conuersa esse credatur: forma tamen in sacramento remanens, non in corpore Christi manere perpetualiter, sed post hanc vitam omnino desinere creditur, sicut & cætera sacramenta. Quum enim scriptum sit: *Panem Angelorum manducauit homo*, quia eodem Christo reficitur homo in via credendo, quo satiantur Angeli in patria, eum sicut est videndo, cum eodem fruuntur vt viuant sine sacramento, quo & nos ne moriamur cum sacramento: quando erimus sicut Angeli Dei, nunquid eum quem Angeli sine sacramento vident reuelata facie sicut est videre poterimus, nisi ablata vmbra sacramenti. Quomodo enim facies sua vel nostra erit reuelata: nisi omnis veli vmbra reiecta, & nos appareamus filij Dei, quod sumus, & ipse nobis appareat quod est, sicut est Deus? Frustra oraremus, vt quod nunc specie geritur, rerum veritate capiamus: si ibi etiam huius sacramenti haberemus vmbram, vbi facie ad faciem sicut est videre speramus Christi gloriam. Quæ enim remuneratio esset nobis in alia vita: si vmbra sacramenti contegente, veritas gloriæ Christi nunquam nobis fieret manifesta? Vnde Ambrosius in libro de officijs: Illa igitur sunt nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic vmbra, hic imago, illic veritas. Vmbra in lege imago in Euangelio, veritas in cœlestibus. Ante agnus offerebatur & vitulus: nunc Christus offertur, quasi recipiens passionem, & offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrem quasi aduocatus pro nobis interuenit. In quo notandum est quia in veteri testamento dedit Deus tantum figuræ vmbram in nouo veritatem cum figura, in futuro dabit veritatem non cum figura, sed manifestam: vt tali profectu temporum nos perfectæ veritati viciniores ostenderet, quibus post vmbratam veritatem, nihil nisi eandem manifestam dari restatet. Vetus enim testamentum, veritatem promisit, non dedit: nouum dedit, sed non ostendit. Quid restat, nisi vt eadem veritas in alia vita manifestetur? Vnde & venerabilis Beda presbyter ait in expositione huius Euangelici capituli: *Non est arbor bona, quæ facit fructus malos*. In hac vita lumine sanctarum scripturarum & sacramentorum cœlestium refectione opus habemus: in futuro autem talibus non egebimus subsidiis, vbi iuxta Psalmistæ vocem, quicunque apparuerint cum iustitia, satiabuntur manifesta gloria Christi. Quomodo enim egebimus refectione vbi sempiterna erit satietas? vel quomodo egebimus sacramento, quod vtique oculus corporaliter videt: cum *Deus diligentibus se* (teste Apostolo) *quod oculus non vidit, & auris non audiuit & in cor hominis non ascendit, præparauerit*? Item cùm ipse Dominus nobis præceperit, *quotiescunque hoc facimus, facere ad suam commemorationem*: cum eum videbimus sicut est, quomodo necessaria erit huiusmodi commemoratio: cum in præsente eius visione, nulla possit intercidere obliuio? Vnde Dominus Hieronymus in primam Epistolam ad Corinthios: Hanc vltimam memoriam nobis reliquit, quemadmodum si quis peregre proficiscens, aliquod pignus ei quem diligit relinquat: vt quotiescunque illud viderit, possit & eius beneficia & amicitias memorari: quem si ille perfectè dilexerit, sine ingenti illud desiderio vel fletu videre non potest. Ideo hoc Saluator tradidit sacramentum: vt per hoc semper commoueamur, quia pro nobis mortuus est. Nam & ideo cùm accipimus, sacerdotibus commonemur, quia corpus & sanguis est Christi: vt non simus ingrati tantis eius beneficiis. Quia igitur commemoratio mortis non erit necessaria ad concitandum desiderium vel fletum vbi nō peregrè profecta, sed præsens semper erit vita æterna & gaudium: ideo Apostolus huic sacramento, ne æternum videatur, finem denuncians ait: *Quotiescunque manducabitis hunc panem & calicem bibetis: mortem Domini annunciabitis donec veniat*. Quod Augustinus exponens in lib. contra Faustum ait: Significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quando bibitur quod de Christi latere manauit: sed iam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradet regnum Deo & patri: vt in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus. Quia ergo hoc sacramento non est in æternum mors Christi annuncianda, sed tantum donec veniat, quia postea nullis mysteriis egebimus: constat illud transitorium esse signum & temporale, quo tantum egemus nunc, dum *videmus per speculum & in ænigmate*. Vnde item Augustinus in sermone super orationem Dominicam: Cum transierit vita ista, nunquid petemus panem quotidianum? Tunc enim non vocabitur quotidie, sed hodie. Nunc vocatur quotidie, quando transit dies, & venit alius dies. Nunquid vocabitur quotidie, quando erit æternus vnus dies? Sanè duobus modis intelligenda est ista petitio de pane quotidiano, siue pro necessitate carnalis victus, siue pro necessitate spiritualis alimoniæ. Norunt spiritualem alimoniam fideles, quam & vos si puri estis accepturi estis de altari Dei. Panis erit & ipse quotidianus huic vitæ necessarius. Nunquid enim Eucharistiam accepturi sumus, quum ad ipsum Christum venerimus, & cum illo in æternum regnare cœperimus? Ergo Eucharistia quotidianus panis est: Sed sic accipiamus eum, vt non solum ventre, sed & mente reficiamur. Et paulò post: Quando illuc venerimus ipsum verbum manducaturi sumus & bibituri, quomodo Angeli modò. Vident enim ipsam veritatem, & ipso fonte satiantur, vnde nos irroramur. Quum igitur Eucharistia sit panis quotidianus, huic vitæ necessarius, quem non sumus accepturi, cùm ad ipsum Christum venerimus, quando manducaturi sumus ipsum verbum quomodo Angeli modò: constat eam non esse æternam specietenus, quam tamen ipsa sui veritate æternam credimus.

Quia igitur panis mysticus fit nobis, non nascitur, nec ipso suo mysterio æternus habetur, sed temporalis & quotidianus, quod nec origine, nec æternitate Christo congruit: quomodo vnius personæ cum ipso credendum erit, cum de nostra persona etiam Dominus dixerit: *Quia capillus de capite vestro non peribit*? Quapropter de forma huius sacramenti ita iudicemus, sicut beatum Augustinum in libro primo contra Maximinum formam impersonatam & formam mysticam distinxisse cognouimus. Ait enim: Adhuc in forma humana est filius, quam leuauit in cœlum & sempiterna erit in regno, hæc eadem forma immortalis. Nam de spiritu sancto qui nullam suscepit formam ad vnitatem personæ suæ, quamuis se per

Margin notes: Tract. 25. in Ioann. — Psalm. 104. — Lib. 1. Cap. 48. — NOTA. — Luc. 6. — 1. Cor. 2. — Matth. 26. — In cap. 2. — 1. Cor. 13. — Eucharistia panis quotidianus. — Luc. 21.

se subiectam creaturam visibiliter & ipse, siue per columbæ speciem, siue per linguas igneas sit demonstrare dignatus: nunquam dictus est minor patre. Ad horam quippe apparuerunt illa quæ Spiritum sanctum significando monstrarent visibiliter inuisibilem, columba propter amorem sanctum, ignis autem propter charitatis lumen atque feruorem: & peracto significationis officio corporales illæ species transierunt, atque esse vlterius desliterunt, sicut columna ignis nubilosa per diem, luminosa per noctem. Christus autem non humanam ad horam sumpsit effigiem, in qua hominibus appareret, ac deinde species illa periret: sed in vnitate personæ suæ, manēte inuisibili Dei forma accepit visibilem hominis formam, non solum natus in ea de homine matre, verum etiam creuit in ea, manducauit, bibit, dormiuit, occisus est in ea, resurrexit, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris in ea, & in regno suo ei qui illi subiecit omnia, erit subiectus in ea. Sic igitur in Sacramento corporis Christi, panis formam Christo non dicamus impersonatam. Sed quamuis ipsa panis substantia mirificè in corpus Christi conuersa sit, panis tamen forma in Sacramento remanens, mansura perpetualiter in Christi corpore non putetur: sed sicut cætera Sacramenta post hanc vitam omnino desistere credatur ne de impanatione aliqua hæresis oriatur. Nam si impanatur Christus, vel in panem conuertitur, quod est nefarium, cùm sit immutabilis, vel fit panis sicut verbum caro factum est, quod friuolum est: cùm non astruat authoritas Euangelica vel Prophetalis, cùm è contrario etiam panis fiat caro Christi, ita vt non remaneat panis. Nō enim esset magnum quòd Apostolus ad commendandam hominibus Dei dilectionem & humanæ naturæ dignitatem ait, *quia filios Dei Angelos non apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*: si ille qui naturæ Angelorum contempsit personaliter vniri, brutæ panis substantiæ impersonatus, panis vellet fieri. Sua enim impersonatio iam non hominibus singularis, quia etiam panibus facta communis, sicut humanæ naturæ minueret dignitatem, sic etiam Dei erga homines minus commendaret dilectionem. Non ergo moueat quemquam quòd ipse de se ait, *Ego sum panis viuus*, figuratè; quia ipse creditur panis fieri verè: quomodo eandem redemptionem, quam semel fecit in cruce, operari poterit, etiā in altari quotidie? Nam qui semel incarnatus, *paulo minus ab Angelis est minoratus*, quia factus passibilis: hic toties impanatus, quoties in altari consecratus, ipsis hominibus multo minor fieret, quia factus irrationalis. Sicut enim impersonationis iure, vt verus homo esset in homine, accepit animam cum ratione sua, & carnem cum sensibus suis, vt in ea pati posset, sic panem acciperet cum irrationalitate sua: & ita quia minor fieret suis redemptis, non videretur æquum & sufficiens esse precium redemptionis. *Si enim neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram inuentus est dignus qui aperiret librum*, nostræ redemptionis, quia neque Angelus, neque viuus homo, neque mortuus: quanto minus aliquis infrà hominem factus. Absurdum est igitur de Dei sapientia tam stultè sentire, aliquásque scripturas ad huiusmodi sensum inflectere. Cur enim Deus fieret aliud quàm quod semel factus est, homo scilicet ad nostram salutem: cùm nihil aliud operetur in sacramento, quàm quod semel operatus est nobis in seipso, in cruce scilicet & altari, nostram redemptionem: ad quam semper dignè suscipiendam, semper signo suæ præsentiæ nostram voluit excitare deuotionem, per tanti sui beneficij præsentis & præteriti commemorationem? Sicut ergo Spiritus sanctus in specie columbæ vel linguis igneis sine vnitate personæ apparuisse creditur: sic Christus in Sacramento panis & vini corporaliter confici, sed non personaliter vniri astruatur.

Exod. 13. | Species Sacramenti non sunt perpetuæ. | Contra eos qui credunt substantiam panis manere. | ad Heb. 10. | Ioan. 6. | Psalm. 8. | Apoc. 5.

Capvt IX.

Sed iterum huius mutationis trahunt aliqui nimis simpliciter à communi natura similitudinem: vt sicut panis & vinum in viuentem carnem & sanguinem transfertur nostrum, vel etiam in viuentem & viuificatricem carnem ipsius Christi, quàm diu nobiscum conuersatus est per naturam comestionis: sic etiam in viuentem & viuificatricem carnem & sanguinem Christi transferatur per gratiam Sacerdotalis benedictionis. Sed longè aliter panis & vinum fit caro & sanguis Christi in Sacramento per gratiam: quàm in cuiuslibet vel etiam ipsius Christi stomacho per naturam. In stomacho enim Christi panis & vinum non mutata vel deficiente substantia sed forma, nouam carnem & nouum sanguinem, corruptioni aliquatenus obnoxium, sicut in cæteris hominibus generauit: in Sacramento autem mutata substantia non forma, panis & vinum non fit noua caro & nouus sanguis, sed existens substantia panis & vini mutatur in coexistentem substantiam corporis Christi: ita vt nouitate sua nihil in ipso innouet, mutatione sua nihil immutet. Si enim est mutabilis, vel in augmentum mutatur vel in detrimētum. Sed si eget augmento, non in virum perfectum resurrexit: Si detrimento obnoxius est, corruptionem nondum euasit. Sed econtra August. in Epistola ad Constantium de corpore Domini post resurrectionem: Constat itaque nec vllo modo dubitandum est, corpus Christi quod licet corruptionis putredinem in sepulchro non viderit: vnde scriptum est, *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*: clauis tamen & lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere.

Si quæris itaque quomodo res corruptibilis in incorruptibilem, existens in coexistentem, noua in antiquam sine illius innouatione vel mutatione mutetur: respondet tibi August. in libro sententiarum Prosperi. Si quæris modum quo id possit fieri, breuiter ad præsens respōdeo: Mysterium fidei est credi salubriter potest, inuestigari vtiliter non potest. Item idem contra Felicianum: Omittamus in Deo corporalis intelligentiæ legem: ne operibus suis similem dicamus esse factorem. Et post pauca: Hoc fides credat, intelligentia non requirat, ne aut non inuentum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. Item Ambrosius in libr. de mysterijs initiandis omnis naturæ terrenæ originem vel conditionem ab hoc singulari diuinæ gratiæ Sacramento excludens ait: Fortè dicas, Aliud video. Quomodo tu mihi asseris, quòd corpus Christi accipiam? Et hoc superest nobis vt probemus. Quantis vtimur exemplis, vt probemus, non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit: maiorémque esse vim benedictionis, quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses: proiecit eam & facta est serpens. Et post pauca: Tetigit Moyses petram, & aqua de petra profluxit. Nunquid non præter naturam operata est gratia: vt aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Aduertimus igitur maioris esse gratiam, quàm naturam. Quòd si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicemus de ipsa consecratione diuina, vbi verba Domini saluatoris operantur? Nam Sacramentum istud quod accipis, Christi conficitur sermone. Sermo igitur Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, nō potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Nonne maius est nouas rebus dare, quā mutare naturas? Quid argumentis vtimur? suis vtamur exēplis, incarnationísque exemplo astruamus mysterij veritatem. Nunquid naturæ vsus præcessit, cùm Christus Dominus ex Maria nasceretur? Liquet ergo quòd præter naturæ ordinem virgo generauit. Et hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex virgine? Vera vtiq; caro Christi,

Quod nouum panis & vinum in corpus Christi mutata, nouam carnem vel sanguinem non generant. | Epist. 146. | Psalm. 15. | Cap. 8. | Cap. 9. | Exod. 7. & 17.

quæ crucifixa est, quæ sepulta est. Vere igitur carnis illius Sacramentum est. Ipse Dominus Iesus clamat: *Hoc est corpus meum.* Ante benedictionem verborum cœlestium, alia species nominatur: post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. In quo notandum est, quia beatus Ambrosius ad comprobandum huius singularis mysterij tertium miraculum, duo mirabilia opera Dei præmisit: vnum creationis, qua fecit existere quæ non erant: alterum mutationis, qua ea quæ erant fieri fecit quod non erant. Quorum quia ab altero quieuit, ne deinceps ex nihilo substantias creet ac formas: alterum naturæ communicauit, quo ea quæ sunt, in id quod non sunt, mutantur secundum formam: vt virga in serpentem, mirabiliter, & omne semen in fructum sui generis naturaliter. Tertium priuilegio diuini sermonis ascribens, subiecit: & hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est. In præsenti enim quod dixit, conficimus nouitatem panis: in corpore quod ex Virgine est, immutabilitatem antiquæ veritatis astruxit: vt dum panis manente forma sua mutatur in id quod non erat, corpus scilicet Christi quod ex Virgine erat præter ordinem naturæ: nec de nihilo credatur corpus Christi creari in Sacramento, secundum primariæ naturæ originem: nec panis formam mutari secundum naturæ communicatam consuetudinem: sed nouo & inaudito modo ita mutari substantiam panis in substantiam corporis Christi, vt panis non sit, sed appareat esse quod fuerat, & corpus Christi non desistat esse quod erat. Dignum namque erat, vt quia hoc sibi in seipso erat proprie proprium: cæteris suis operibus incommunicabile faceret tanti sui mysterij miraculum. Quæritur autem cùm Dominus ante passionem discipulis Sacramentum corporis sui dederit, quando erat naturæ passionibus obnoxium, si ita incorruptibile & immortale dederit illud in Sacramento, sicut datur nobis modo: maximè cum dixerit, *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: hic est sanguis qui pro vobis effundetur.* Sed non est mirum, si ille qui ante passionem transfigurauit se in tale corpus, quale post resurrectionem habiturus erat, & post resurrectionem ostendit corpus suum vulneratum & palpabile, quale ante passionem habuerat: ita immortale dederit corpus suum in Sacramento quod erat moriturum, sicut post resurrectionem idem corpus suum quod erat autem inuulnerabile, ostendit vulneratum. Sicut hoc, sic & illud diuinæ potentiæ ascribatur. Diuina enim operatio (vt ait beatus Gregorius) si ratione comprehenditur, non est admirabilis: nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Qui ergo duplici forma, humana scilicet & Sacramentali præsentem se exhibuit quasi alterum, cùm omnino idem esset, & comedendum se distribuit cùm viuus & integer permaneret: nonne in illo Sacramento se incorruptibilem & immortalem præbuisse credendus est: in quo nec morsibus attritus corrumpi, nec comestione tot hominum deuoratus potuit occidi? Sicut ergo moriturus in seipso, factus est immortalis in Sacramento supra naturam: sic etiam tunc cùm cato eius & sanguis cibis & potibus innouari posset, ac mutari per naturam in seipso, non tamen nouo vino & nouo pane innouari aut mutari potuisse credenda est eadem caro vel idem sanguis in Sacramento. Quod autem seipsum distribuerit discipulis, testatur Augustinus in tit. Psalmi 33. cùm fugeret Dauid Saul persecutorem inquiens ita: Et ferebatur in manibus suis. Hoc verò quomodo fieri possit in homine, quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus: in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. Cùm ergo constet, quia seipsum moriturus immortalem, visibilis inuisibilem, in Sacramento dederit: constat quia illud corpus suum, quale nos modo sumimus, tale fuit, vnum idémque omnino in substantia & tunc & nunc: sed tunc tamen differens mortalitate & immortalitate, in hominis & Sacramenti forma, nũc hominis tantum & Sacramenti forma. Quam identitatem substantiæ, diuersitatémque formæ Augustinus discernens: de identitate substantiæ, vt omnem nouitatem vel diuersitatem excludat, ait in Sermo. ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Erit enim ei mors, non vita, qui mendacem existimauerit vitam. Qui ergo de substantia tam veraciter astruxit, illud idem hic esse quod ibi fuit: de diuersitate formæ in Epistola ad Irenæum ita ait: Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigerent. Ipsum quidem & non ipsum. Ipsum inuisibiliter, non ipsum visibiliter. Quasi diceret: Ipsum quidem secundum inuisibilem substantiam, & non ipsum secundum visibilem formam.

Tria mirabilia opera Dei.

Quale corpus Christus in cœna dederit.

Recte istud intellige, nã Christus in cœna corpus suum verum quod tunc mortale erat in Sacramento, discipulis exhibuit, sed ex modo existendi sacramentali & quatenus sub sacramento erat, impassibile & immortale erat, nam neque si quis vulnerasset aut contriuisset species sacramentales, illum inde corpori Christi detrimentum contigisset, vtpote quod modo cum Christus immortale corpus gerit.

Capvt X.

SEd ex hac beati Augustini sententia qua dicit: non hoc corpus quod videris manducaturi estis, & ex ipsius Domini verbis nata est hæresis tempore Cœlestini Papæ, & Cyrilli Alexandrini Episcopi, quibus adnitentibus celebrata est Synodus Ephesina, & destructa est hæresis, quæ dicebat panem & vinum altaris, non in propriam carnem & sanguinem Christi quæ iam in cœlo erat, posse in mundo mutari, sed in carnem & sanguinem cuiuslibet filij hominis iusti & sancti, qui templum Dei, & merito suo corpus Christi esset, de quo Christus ipse dixerat: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Igitur 150. Episcopi in Ephesо congregati, contra hanc hæresin, ita scripserunt. Nestorio Episcopo hæreticorum: sanctificamur participes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti, non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem: sed verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, qui eidem propriæ carni vnitus est viuificatricem eam esse professus est. Et ideo quamuis dicat: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse poterit caro hominis? Sed profitemur verè propriã eius factam, qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Quum ergo hac Synodo satis astructum sit, non alicuius de vulgo hominis carnem & sanguinem in mysterio sumi, sed carnem viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam: ne tamen verbis beati Augustini, quibus dixit ex persona Domini, non hoc corpus quod videtis mãducaturi estis, quasi illud remouẽdo a se, & iterum mysterium vestrum in mensa Domini positum est, estote quod videtis & accipite quod estis, nec ex hac quasi vnitatis familiaritate subrepat, vt ad hanc dignitatem aspirare præsumat aliquis, vt suum vel alicuius corpus de vulgo sumi æstimet in Sacramento: quod verè solius Christi corpus ibi sit astruamus. Augustinus in libr. de Trinitate 4. Quis tam sanctus & iustus Sacerdos, quàm vnicus filius Dei? Et quid tam gratè offerri & suscipi posset, quàm caro sacrificij nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri? vt quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: idem vnus ipse verúsque mediator per sacrificium pacis reconciliãs nos Deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnum in se faceret pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat & quod offerebat. Item Leo Papa in Epistola Anatholio Episcopo missã, Aliter in Ecclesia Dei, quæ corpus est Christi, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia: nisi in nostræ proprietate naturæ

Quòd non de quolibet filio hominis, sed de ipso Christo intelligendum sit. Nisi manducaueritis carnem filij hominis non habebitis vitam in vobis. Ioan. 6. al. 200. Synodus Ephesina de Eucharist.

Cap. 14.

Epist. 24.

naturæ verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati Agni sanguis emundet: qui licet in patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, Sacramentum propitiationis exequitur. Item Leo: dicente Domino, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis: Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur: & frustra, Amen, ab illis respondetur: à quibus contra id quod accipitur disputatur. Item Eusebius Emissenus: Inuisibilis Sacerdos, visibiles creaturas in substantiã corporis & sanguinis sui, verbo suo, secreta potestate cõuertit, ita dicẽs: Accipite & bibite, Hoc est enim corpus meum: Et repetita sanctificatione: Accipite & bibite, Hic est sanguis meus. Ergo sicut ad nutum præcipientis, repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus Sacramentis vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Quis ergo de vulgo talis, vt vnicus Dei filius, qui in eadem carne quam sumpsit ex virgine Sacramentum propitiationis nobis in dextera Dei sedens exequitur, & inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam sui corporis conuertit: A qua præsumptione Eusebius prorsus nos compescens ait: Cùm ad reuerendum altare cibis satiandus * accedis: sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, mente continge, honora, mirare, cordis manu suscipe, & maximè haustu interiori assume. Et post pauca. Ad agnoscendum & percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa te roboret potentia consecrantis. Qui tunc latuit præfiguratus in manna, est tibi manifestatus in gratia. Ipsum autem in mannæ illius specie præsignatum etiam Propheta ostendit dicens: *Panem Angelorum manducauit homo*. Et quis est panis Angelorum, nisi Christus qui eos cibo suæ charitatis, & lumine suæ claritatis exaltat?

Sermone sexto de ieiunio septimi mensis. *Homil. 5. de Pascha.* ** Ascendis.* *Psal. 77.*

Capvt. XI.

Quod in Sacramento visibile spirituale & inuisibile corpus Christi. 1. Cor. 15.

Sed ecce ex verbis Eusebij, quibus astruit inuisibilem Sacerdotem, visibiles creaturas, in substantiam sui corporis conuertere: nosque monet ipsum Dei corpus & sanguinem, fide, mente, cordis manu, interiori haustu, spiritualiter sumere: videtur quærendum, si sacerdos est inuisibilis, quomodo sua substantia fiunt, cùm sint visibilia corpus & sanguis? Sed sciendum quia post resurrectionem corpus Christi sicut incorruptibile, ita & inuisibile fuit: quia vt ait Apostol. *non animale, sed spirituale surrexit*: & quale prodijt de sepulchro, tale est in panis & vini Sacramẽto. Quòd enim legitur post resurrectionem discipulis ostendisse manus & latus, beatus Gregorius ita distinguit in Homilia Paschali: Corrumpi necesse est quod palpatur, & palpari non potest quod non corrumpitur. Sed miro & inæstimabili modo, redemptor noster & incorruptibile post resurrectionem, & palpabile corpus exhibuit: vt monstrando incorruptibile inuitaret ad præmium, præbendo palpabile formaret ad fidem. Et incorruptibilem ergo se, & palpabilem demonstrauit: vt ostenderet corpus suum post resurrectionem & eiusdem naturæ, & alterius gloriæ. Quòd autem corpus Christi spirituale sit, & incorruptibile, & inuisibile, nec tamen minus substantiale in Sacramento: testantur cæteri sancti cum Eusebio: Vnde Ambrosius in libro de Sacramentis: His Sacramentis pascit Christus Ecclesiam suam, quibus animæ firmatur substantia. Quid edamus & bibamus, per Prophetam Spiritus sanctus expressit dicens: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus*. In illo Sacramento Christus est, quoniam corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Corpus enim * Dei, corpus spirituale est: corpus Christi, corpus est diuini Spiritus. Item August. Hoc est quod dicimus sacrificium Ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne & sanguine. Item

Ioan. 20. *Hom. 26. in Eu.* *De mysteriis initiandis. Cap. 9. Psalm. 33.* ** Domini.*

A idem: nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, carnem Christi & sanguinem honoramus. Sed in ista carne & sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat: sed viuificatricem substantiam atque saluatricem & ipsius verbi propriam factam in pane & vino, per quæ si dignè sumantur, nobis est peccatorum remissio collata. Item August. ad Irenæum, Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis. Ipsum quidem & non ipsum. Ipsum inuisibiliter, & non ipsum visibiliter. Vnde & subditur: Si necesse est visibiliter illud celebrari, necesse est inuisibiliter intelligi. Quia ergo corpus Domini spirituale, non est corporalis esca, sed spiritualis, & necesse est inuisibiliter illud intelligi, ideo Augustinus in libro 3. de Doctrina Christiana ait: Locutio si flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem & beneficentiam vetare, figurata est: *Nisi manducaueritis*, inquit, *carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo est præcipiens passioni Domini esse communicandum, & vtiliter recondendum in memoria, quod caro eius pro nobis crucifixa & vulnerata sit. Quod & ipse Dominus præcepit, *Hoc facite in meam commemorationem*. Item Hieronymus in Homilia super Leuiticum: Non solum in veteri testamento litera occidens deprehenditur: Est & in nouo testamento litera, quæ occidit eum qui non spiritualiter aduertit. Si enim literam sequaris, hoc ipsum quod scriptum est, *nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum*, occidit hæc litera. Si enim spiritualiter eam intelligas non occidit, sed spiritus viuificans est in ea. Quod Augustinus in expositione Psalmi 54. apertius exponens, prima, inquit, hæresis in discipulis Christi, velut à duritia sermonis eius facta est. Quum enim diceret: *nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam*: Illi non intelligentes, dixerunt ad inuicem: *Durus est hic sermo*: & separauerunt se ab illo. Illis descendentibus, instruxit illos qui remanserant: *Spiritus est*, inquit, *qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ locutus sum ad vos, Spiritus & vita sunt*. Intellexistis spiritaliter: Spiritus & vita sunt. Intellexistis carnaliter: & sic spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos. Caro autem non prodest quicquam, sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur. Sciens autem ait: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius*. Quid est hoc? Illi putabant illum erogaturum corpus suum, ille dixit se ascensurum in cœlum, vtique integrum. Cùm videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius: certè vel tunc videbitis quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus suũ: certè vel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur morsibus: Non enim reuera credendum est corpus Christi, cum spirituale sit & inuisibile, more ciborum communium dentibus & morsibus nostris posse discerpi & consumi: sed quamuis in Sacramento suo verè sit, & verè sumatur quantum ad substantiam, verius tamen & perfectius fide ac deuotione sumitur, quantum ad salutis gratiam. Vnde Augustinus in libro secundo de pœnitentia: Vt quid paras dentes & ventrem? Crede in eum, hoc est manducare panem viuum. Qui credit in eum, manducat eum. Item idem in libro de verbis Domini: Tunc autem vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi: si quod in Sacramento visibiliter sumitur in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Quod euidentius Gregorius in Homilia Paschali exponens ait: Quid sanguis Agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sit sanguis super vtrumque postem ponitur: quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroque enim poste Agni sanguis est

Cassiodorus in Psal. 109. verba. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. *Cap. 16.* *Luc. 22.* *Litera occidens.* *August.* *Ioan. 6.* *Aug. tract. 27. in Ioan. & in Psalm. 98.* *Tract. 27. in Ioan.* *Tract. 25. in Ioan.* *Homil. in Euan. 22.*

positus: quando Sacramentum passionis illius, cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur.

In quo notandum est, quod Augustinus & Gregorius idem dicunt, in Sacramento visibiliter ore corporis sumi, quod in ipsa veritate spiritualiter ore cordis hauriri: non quod substantialiter aliquid verius credatur corde, quàm sumatur ore. Sed si pura veritate sumi veritas dicitur, quando quod spirituale est spiritualiter, inuisibile inuisibiliter, salutare salubriter, quod est sicut est sumitur interius amando. Quod idem tamen exterius non in ipsa veritate sumi dicitur in Sacramento: quia in eo nec quod est sicut est sumitur, quantum ad extraneam & visibilem formam: nec quod est sicut est malè sumentibus operatur quantum ad gratiam. Licet enim alter gustus sicut alter non prosit si negligitur: in hoc tamen spiritualis est verior, quia semper salutem operatur bonis, corporalis autem aliquando etiam mortem malis. Quia igitur spirituale corpus Christi & sanguis non carnalis, sed spiritualis cibus & potus est, quo spiritualiter Christus, suam, sibi vt corpus capiti vnit & incorporat Ecclesiam: ideo Augustin. figuratam locutionem, qua caro Christi manducari iubebatur, allegoricè intelligendam dixit. Item Hieronymus literam occidentem, nisi spiritualiter intelligeretur, vocauit: vt corpus Christi non membratim discerptum, & coctum vel crudum manducari debere videretur, sed potius spiritualiter, vt dictum est, incorporari & vniri fidelibus crederetur. Quamuis autem corpus & sanguis Christi spiritualis cibus & potus sit, & spiritualiter sumi iubeatur: non tamen ita per omnia accipiendum est spiritualiter, vt tantum animæ & non corpori nostro salutem æternam operetur: Ait enim Ambrosius in prima Epistola ad Corinthios: Calicem mysticum ad tuitionem animæ & corporis percipimus: Caro Saluatoris pro salute corporis, sanguis verò pro anima nostra effusus est: vt totum hominem saluum faceret. Item August. in sermone 26. super Ioan. Cùm dixisset, *Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*: continuo subiecit. *Et ego suscitabo eum in nouissimo die*, vt habeat interim secundum spiritum vitam æternam, in requie quæ sanctorum spiritus suscepit. Quòd autem ad corpus attinet, nec ei vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in nouissimo die. Vnde etiam secundum corpus dicimur membra capitis Christi esse. Augustinus in serm. de verbis Apostoli: Si Dominus noster Iesus Christus animam tantummodo suscepisset humanam, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia verò & corpus suscepit, per quod etiam caput nobis est, qui ex anima & corpore constamus, profecto membra illius sunt & corpora nostra. Quia igitur nos ex corpore & anima constamus, Christus autem ex corpore & anima & deitate: videamus si in tam vnico vnitatis Sacramento, quo Ecclesiæ, vt corpori suo corpus suum incorporat, sicut corporis & animæ Dominicæ, sic etiam ipsius diuinitatis suæ mereamur habere consortium. Ait Ambros. de Sacramentis. Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est & diuinitatis & corporis: & tu quia accipis carnem eius, diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento. *Lib. 6. c. 1.*

Caput XII.

Quod corpus Christi, cum in Sacram. non sit spiritualiter & inuisibiliter, non tamen minus substantialiter & verè.

Qvia ergo spirituale & inuisibile corpus Christi astruximus, & per ipsum tamen non solum spiritaliter, sed & corporaliter humanitatis & diuinitatis eius participamur: eundem habentes ad tuitionem nostram in viatico, quem ad glorificationem habituri sumus in præmio, vt substantialiter & verè in Sacramento suo esse credatur, quo ipse nobis & nos sibi vnimur: de veritate corporis eius, quamuis superius manifestè dictum sit, certius tamen adhuc disseremus. Cum igitur Augustinus dicat, erit ei mors, non vita, qui mendacem existimauerit vitam: quis non credat ei, quem pater Deus mundo commendans, & vt summum pontificem præferens ait: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite*? Inobedientes erimus Deo patri: si vt ipse præcepit, non audierimus filium, auribus audiendi, id est, auribus fidei. Ipse autem filius restatus est mundo, quia *nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Et quia omnis caro in sua est potestate, ne posset alia quàm sua propria caro intelligi, subiecit: *Qui manducat me, viuet propter me*. Sed quia manducare hominem, erat contra humanam consuetudinem & legem, discipuli eius scandalizati dixerunt: *durus est hic sermo*, & recesserunt ab eo. Vnde Aug. in Psalm. 33. Videbantur ignaris infantilia verba Domini hæc: *Nisi quis manducauerit carnem meam & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam æternam*: Sed hæc verba regebant virtutem ipsius. Quasi insanus putabatur Dominus, quando hæc dicebat: sed norunt fideles quia Sacramenta prædicabat. Item idem in libro de Verbis Domini: Audiuimus veracem magistrū, diuinum redemptorem, humanum saluatorem, commēdantem nobis precium nostrum sanguinem suum. Locutus est nobis de corpore & sanguine suo: Corpus escam dixit, & sanguinem potum. Sacramentum fidelium agnoscunt fideles. Cùm ergo commēdans talem escam, & talem potum, dixisset: *Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis*, & hoc diceret de vita: quis aliud loquebatur quàm ipsa vita? Erit autem illi homini mors, non vita, qui mendacem putauerit vitam. Scandalizati erant discipuli eius. Ne ergo, vt isti discipuli putabant, per frustra discerptus, & crudus vel coctus manducari crederetur ipse summus sacerdos seipsum pro nobis patri offerens, Sacramentum quo verè & salubriter manducari posset ac bibi, confecit: tradénsque discipulis, ne in mysterio mysticè, & non propriè vel verè loqui putaretur ait. Non futurum prædico, non absens aliquid denuncio: sed hoc quod præsentialiter do, est corpus meum, non figuratum, sed verum, ipsum quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus idem ipse, qui pro vobis effundetur: addens etiam propriè proprium suæ carnis & sanguinis effectum scilicet in remissionem peccatorum. Cùm enim solius Dei sit remittere peccata, cui soli peccatorum debetur remissio: cuius sanguis nisi ipsius Dei, posset remissionem peccatorum operari? Vt enim hoc Priuilegium remoueatur ab omni filio hominis, si etiam sine vnitate Dei, Filius esset Virginis quomodo remissionem peccatorum mundo faceret, cum Adam sine patre, sine matre de Virgine terra formatus, non modo hoc non præstiterit, sed etiam omnibus peccatum propagauerit, quia nec Deus fuit, nec Dei verbo regi voluit? Cùm igitur certissimo sui sanguinis priuilegio, veritatem carnis & sanguinis sui astruxerit in mysterio, ille cuius obedientia nobis iniuncta est patris edicto: restat tantum, vt scandalizatorum stultitiam vitantes, ipsum vt pater de cœlo iussit, audiamus: & quia veritas & vita est, veracem esse sicut verè est, credamus. Quod vt certius & verius fiat: scandalizatis discipulis à Christo recedentibus, princeps Apostolorum Petrus requisitus cum alijs num & ipse vellet abire, quid responderit videamus. Ait enim pro se & pro alijs, *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes*. Quam eius responsionem ne meo sensu interpretari videar, exponit Augustinus in sermone 27. super Ioannem ita: Videte quemadmodum Petrus dante Deo intellexerit. Vnde, nisi quia credidit? *Verba vitæ æternæ habes*. Vitam enim æternam habes in ministratione corporis & sanguinis tui. Et nos credidimus & cognouimus quia *tu es Christus filius Dei*, id est, quia ipsa vita æterna tu es, & non das in carne & sanguine tuo, nisi quod es. Ecce idem quod Christus de veritate corporis sui, testatur & Petrus: & quia pro alijs etiam loquebatur, cum eo & alij Apostoli. Videamus itaque si testimonio Christi cum Petro & alijs Apostolis attestantur etiam cæteri sancti. Ait Ambrosius in libr. de Sacramentis. Dominus Iesus testificatur nobis, quòd corpus

Matth. 3. 17. Luc. 9. *Ioan. 6.* *In præfatione.* *Inter extrasa serm. 2. de verb. Apost.* *August.* *Ioan. 6. Petrus.* *Ambros. c. 4. lib. 4.*

corpus suum accipiamus & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item Hilarius in lib. 8. de Trinitate. Ipse ait: *Qui edit carnem meam & bibit meum sanguinem in me manet & ego in eo.* De veritate carnis & sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra, verè caro est, & verè sanguis est: & hæc accepta atque hausta, id efficiunt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus in Deo est. Et post pauca: Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus per carnem Christum manentem habemus: victuris nobis per eum, ea conditione qua viuit ille per patrem.

Hilarius.

Item Eusebius Emissenus: Cœlestis confirmat authoritas, *Quia, caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum: quandoquidem qui author est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Item Hieronym. in Epistol. ad Edibiam: Nos autem audiamus panem quem fregit Dominus, deditque discipulis, esse corpus Domini saluatoris, ipso dicente ad eos: *Hoc est corpus meum*; & calicem illum esse de quo locutus est iterum: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Si ergo panis qui de cœlo descendit, corpus est Domini, & vinum quod discipulis dedit, sanguis est illius noui testamenti, qui effusus est in remissionem peccatorum: non Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus. Ipse conuiua, ipse conuiuium: ipse comedens, & qui comeditur. Illius bibimus sanguinem, sine ipso potari non possumus: & quotidie in sacrificijs eius de germine vitis veræ, & vineæ Sorech, quæ interpretatur electa, nouum vinum bibimus in regno patris, id est, in regno Ecclesiæ: non in vetustate litteræ, sed in nouitate spiritus.

Eusebius.

Quæst. 2.

Testimonio Christi testes alios adhibere præsumpsi: sed quia ipse quidem semper verè, aliquando tamen loquitur propriè, aliquando figuratè, auditorésque suos ita discreuit, *Vt his datum sit nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis*, sciens cuius spiritus essent. Quod ipsis sanctis non pigrum fuit scribere, necessarium duxi repetere: vt ipse intellectus veritatis, non meæ videatur præsumptionis, sed catholicæ authoritatis, eorum qui ita crediderunt, & ita saluari meruerunt: quia fides Christiana quo fit certior, eo est vtilior. Vt ergo certior sit, aliorum sanctorum subdatur authoritas. Ait Augustinus in expositione Psalmi nonagesimi octaui. Inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit. Inuentum est quemadmodum tale scabellum pedum Domini adoremus: & non solum non peccemus adorando, sed & peccemus non adorando. Hanc filij Dei verè adorandam carnem beatus Basilius admirans, ait in Dialogo suo de dignitate Sacerdotij. O miraculum, ô Dei in nos beneuolentiam! Qui sursum sedet ad dexteram patris, sacrificij tamen tempore hominum manibus continetur, traditúrque lambere cupientibus eum, & cum benedictione complecti, fitque hoc totum sub oculis humanis. Item ipse, Cùm sacerdos Spiritum sanctum aduocauerit, & reuerendam illam hostiam immolauerit, communémque omnium Dominum subinde contigerit: vbi illum dic mihi, nostra æstimatione ponemus? Quantam ab eo integritatem exigemus? quantam religionem? Expende enim quales oporteat eius esse manus tantarum rerum ministras, qualem linguam verba illa fundentem, aut quo genere non mundiorem & sanctiorem animam, talis Spiritus receptricem. Tunc etiam Angeli circumstant Sacerdotem, & tribunal atque altaris locus cœlestibus virtutibus adimpletur, in honorem illius qui immolatur, &c. Item Gregorius in quarto Dialogorum libro. Quis fidelium habere dubium possit, in

Matth. 13.

Eucharistia adoranda Io. Chrysost. de Sacerdot. lib. 3. ca. 4. lib. 6. cap. 4.

Greg. cap. 58.

A ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Sed necesse est vt cùm hæc agimus nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus. Et qui passionis Dominicæ mysteria celebramus: debemus imitari quod agimus. Tunc ergo verè pro nobis Deo hostia erit: cùm nos ipsos Deo hostiam fecerimus. Vnde Augustinus in libro 10. de Ciuitate Dei; In forma serui Deus maluit sacrificium esse quàm sumere: ne per hanc saltem occasionem quisquam existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Pro hoc & sacerdos est ipse offerens, ipse & oblatio: cuius rei Sacramentum, quotidianum voluit esse sacrificium Ecclesiæ, quæ cum capitis ipsius corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre.

B In quo notandum est, in Sacramento verè Dei carnem esse: quæ tantæ dignitatis est, vt eam Angelicæ virtutes honorent ministrando, & homines adorando, & seipsos hostias offerendo. Hac certitudine sancti manducari Christum affirmant. Augustinus in serm. 26. super Ioannem; Temporaliter hi profectò moriuntur, qui Christum manducant: sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna. Item idem in Homilia secunda Psalmi 33. Accesserunt Iudæi vt Christum crucifigerent: nos ad eum accedamus, vt corpus eius ac sanguinem accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. Et post aliqua: Verè magnus Dominus & magna misericordia eius verè, qui nobis dedit corpus suum manducare, in quo tanta

C perpessus est, & sanguinem suum bibere. Item Ambrosius de Sacramentis: Ista esca quam accipis, iste panis viuus qui de cœlo descendit, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicunque hunc manducauerit non morietur in æternum, & corpus est Christi. Item idem: Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris: ita vera eius caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Item August. in Hom. Psalm. 65. Modo homicidis donatus est fusus sanguis innocentis: & ipsum sanguinem quem per insaniam fuderunt, per gratiam biberunt. Item idem in Psalm. 45. ad Iudæos. In illius nomine quem occidistis baptizamini, & dimittuntur vobis

Ambr. de myst. initiand. cap. 8.

De Sacramentis lib. 6. ca. 1.

D peccata vestra: Medicum vel postea cognouistis, iam securi bibite sanguinem quem fudistis. Item idem in sermone 38. super Ioannem: Crediderunt inde multi, donatus est eis sanguis Christi: vt magis eum biberent quo liberarentur, quam rei de illo effuso tenerentur. Item idem in sermone de quarta feria: si sanguinem Christi tota cum reuerentia percipis: cognosces per illum tua tibi dimitti peccata. Item idem in sermone 31. super Ioannẽ: Illi viderunt Christum suo scelere morientem, & crediderunt in Christum, suis sceleribus ignoscentem. Quousque biberent sanguinem quam fuderant, de sua salute desperauerant. Item Leo Papa in sermone de Passione Domini: Fefellit illum malignitas sua, intulit supplicium filio Dei quod cunctis filijs hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem iustum, qui reconciliando mũ-

Sermo 11.

E do & precium esset, & poculum.

Capvt XIII.

Qvid ergo de veritate corporis & sanguinis Christi in Sacramento dici potest certius: nisi forte eam ipsam oculis videre velimus? In quo tamen nec ipse Dominus nobis deesse voluit: sed modicæ fidei nostræ per omnia consuluit. Quamuis enim ipsius Christi, & tot sanctorum testimonijs, & vniuersalis etiam Ecclesiæ catholica fide, quæ ab initio conuersionis suæ ita credidit, & ita saluata est, sufficienter astructum sit, quòd vera caro Christi verúsque sanguis in mensa Dominica immoletur: ne quis tamen

Quod veritas corporis Christi visibilibus etiã signis sit sæpius ostensa.

peruersor aliter intelligeret vel exponeret, facta sunt à Deo congrua hic nostræ fidei miracula, quando vel vbi vel quibus reuelare dignatus est huius mysterij secreta: quæ nimirum facta esse non ignorabit, quisquis studiosius Sanctorum Patrum gesta legerit, quæ testantur Sacramentum corporis & sanguinis Christi, ablata panis & vini specie, carnem & sanguinem naturali sua specie, sicut esse solet exhibuisse. Vt enim ait Augustinus contra Felicianum: Si incomprehensibilis est ratio, & veritas prompta est: facilius in negotijs fidei testimonijs creditur, quam ratio inuestigatur. Hæ igitur scripturæ quàmuis cum Propheticis & Apostolicis æquam authoritatis excellentiam non obtineant: eandem tamen fidem cum fidelibus & sanctis antecessoribus nostris nos tenere sufficienter probant, huiusque probationis in hoc sibi perfectam authoritatem vendicant: quia nisi ita esset vt docent, in sacris canonibus vel Romanorum pontificum decretis, sicut hæretica vel apocrypha scripta damnatæ essent: nec eas in Ecclesia catholici viri vel legerent vel recitarent.

August. Cap. 2.

Cùm ergo præteriti & præsentes fideles vbique terrarum hoc credant & hoc astruant: si hæc vniuersalis Ecclesiæ fides vera ad salutem non extitit, aut nunquam catholica Ecclesia fuit aut perijt. Sed aut non fuisse, aut perijsse Ecclesiam nemo catholicus consenserit. Nam cùm Ecclesia & Prophetijs & Euangelijs instituta sit, vbi est quod veritas Abrahæ promisit, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*? Itémque vbi est quod eadem veritas Apostolis ait: *Docete omnes gentes. Qui crediderit saluus erit*? Cùm enim omnes gentes ita se credere glorientur: si salutis benedictione carent, vtrobique veritas Dei, & in Prophetia & in Euangelio periclitatur. Item cùm carnem & sanguinem suum naturali sua specie fidelibus suis reuelare dignatus sit: si causa desiderij satiandi fecit & ita non est, seruorum suorum deuotionem non compleuit, sed fefellit: si causa dubietatis sanandæ fecit & ita non est, infirmorum errorem non abstulit, sed auxit: quod de pietate & veritate diuina vel leuiter suspicari, non modo sacrilegum, sed & nefarium est. Anathema ergo maranatha sit, qui anthoritati diuinæ in hoc Sacramento contradicere præsumpserit: & corpus Christi, *panem verum qui de cœlo descendit & dat vitam mundo*, verè vt est esse non crediderit: quem Ambrosius & Augustinus epiousion, id est, supersubstantialem appellant, quia caro Christi omnibus creatis substantijs iure præcellit.

Gen. 22. Matt. vlt.

Capvt. XIIII.

Quod corpus Christi est, cum sit localis in cœlo & in terra.

Qvia igitur spirituale corpus Christi & sanguinem in Sacramento panis & vini verè & substantialiter esse, ipsius Christi, & tot sanctorum testimonijs euidenter astructum est: quod de veritate constat, de eius etiam potestate videamus. Quàmuis enim omne corpus, omnisque creatura localis sit: de hoc tamen supersubstantiali corpore credendum est, quod eodem tempore & verè est in Sacramento suo in terris & verè in cœlo sedet ad dexteram patris. Frustra enim immolationis suæ tempore diceremus, Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis: si quem adoramus in Sacramento, mentiremur esse in cœlo. Quia ergo astructum est de Sacramento vbi minus esse videbatur: astruamus & de cœlo, vbi ascendens corpus suum coram testibus suis Apostolis leuauit, & symbolo etiam fidei nostræ attestante, ibi sedet ad dexteram Dei patris, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos. Cùm igitur vsque ad diem iudicij ibi sedere credatur: quin ibi sit etiam hora immolationis suæ, nihil dubitationis relinquitur. Vnde, vt dictum est, Augustinus libro * secundo contra Maximinum, Adhuc in forma humana, est filius quam leuauit in cœlum: & sempiterna erit in regno hæc eadem forma immortalis. Et post pauca: Christus accepit visibilem hominis formam, non solum natus in ea: sed & ascendit in cœlum, & sedet ad dexteram patris in ea. Item idem in Psalm. 75. Si patrem & filium secundum diuinitatem

** al. primo.*

A cogitas, vbique præsens est. Si autem filium sic intelligis, quomodo visus est in carne inter homines, & crucifixus est & resurrexit: nouimus quia ascendit in cœlum, & in circuitu eius sunt Angeli. Item idem in Psalm. 54. Donec seculum finiatur, sursum est Dominus: sed tamen hic etiam nobiscum, veritas Dominus. Corpus enim in quo resurrexit, vno loco esse oportet: veritas autem eius vbique diffusa est. Item idem in Sermone 27. super Ioannem. Christus secundum vnitatem personæ in cœlo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat filius hominis in cœlo, quomodo filius Dei in terra. Filius Dei in terra in suscepta carne: filius hominis in cœlo in vnitate personæ. In quo notandum est, quia forma illa humana, in qua Christus cœnans cum discipulis, tradidit illis seipsum in sacramento quasi alium, & tamen eundem: loco

B est in cœlis ad dexteram patris integra, sicut integra fuit in cœna, quando in Sacramento comedebatur à discipulis: & tamen & in humana, & in Sacramentali forma, idem verus vtrobique Christus, & in cœlo & in terris. Vnde Leo Papa in Epistola Anatholio Episcopo missa: Qui licet in patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, Sacramentum propitiationis exequitur: Item Basilius in Dialogo suo: Qui sursum sedet ad patris dexteram, sacrificij tamen tempore hominum manibus continetur. Vnde etiam Sacerdos vice Christi corpus Dominicum in terreno altari conficiens, nec tamen aliquid suis meritis, sed totum diuinæ potentiæ & gratiæ attribuens, orat in canone Deum patrem dicens: Iube hæc oblata tibi per manus & virtu-

Ioan. Chrysost. lib. 3 de Sacerd. c. 4.

C tem filij tui Angeli tui qui est Angelus magni consilij, nō in hoc humile & visibile altare vbi modo est, sed in sublime altare tuum, id est, filium tuum, quem vsque ad dexteram tuam in conspectu maiestatis tuæ sublimasti, deferri: vt fiat nobis corpus & sanguis dilecti filij tui: ostendens ipsum filium, iussione patris in cœlis esse offerentem, & hostiam, & id super quod offertur: quia omnino fidei & gratiæ eius innitimur, quod terrena corpora in Christum conuerti, ipsúmque in cœlestibus ad dexteram patris sedentem, pro nobis interpellare, & in Sacramento altaris consecrari & esse credimus. Cum ergo dictum sit quia corpus Christi tale accipimus in Sacramento, quale post resurrectionem est in seipso, cuius gloriæ & virtutis corpora nostra post resurrectionem futura sint,

D videamus: vt visis membris, facilius prærogatiuam tantæ dignitatis in capite cognoscamus. Ait Augustinus in libro Enchiridion: Resurgent sanctorum corpora sine vllo vitio, sine vlla corruptione, sine oneris difficultate. In quibus tanta facilitas, quanta fœlicitas erit: propter quod & spiritualia dicta sunt, cum proculdubio sint futura, non spiritus. Item Augustinus in libro 12. de Ciuitate Dei: Surget corpus spirituale, quia spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur: vsque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem, omni molestiæ sensu, omni corruptibilitate, omni tarditate detracta. Et post pauca: Corpora, carnis sunt habitura substantiam: sed nullam tarditatem correptionémque carnalem spiritu viuificante passura.

E Quod si tantæ facilitatis futura sunt corpora sanctorum, vt ad implendam voluntatem spiritus nulla sua traditate impediantur: quid de corpore Christi capitis nostri credendum est, cui non modo facilitas qua non tradetur ad faciendum quæ voluerit, sed etiam vt ipse ait, Omnis potestas mihi data est in cœlo & in terra, vt cum Deo in vnitate personæ omnia possit? Si corpora nostra spiritualia futura sunt, quia spiritui * corporaliter iuncta: quid corpus Dei nisi diuinum, quia Deo vnitum? Carnem igitur diuinam substantialiter quidem eandem cum Deo non dicimus: sed profecto cùm Apostolus dicat, *quia omnia subiecta sunt ei, præter eum qui sibi subiecit omnia*: & ipse filius Dei testetur, *quia omnis potestas ei data est*, sic in vnitate personæ, Deo coniunctam credimus, vt quod habet Deus per naturam, hoc ipsa per gratiam. Cùm ergo nos

Matth. vlt.

** al. personaliter.*

1. Cor. 15.

Matth. 28.

nos habituri simus, & Angeli modo habeant, vt quantacunque interualla locorum, nullo ferè temporis interuallo, nimia sua celeritate pertranseant: non tamen hoc habent, vt vnde recedunt, ibi remaneant. Quo priuilegio sola caro Christi, quæ super omnem creaturam à Deo exaltata est, super omnem & præter omnem naturam insignita est: vt per omnipotentiam, quæ ei data est in cœlo & in terra, vbicunque, quomodocunque sibi placuerit, non de loco ad locum transeundo, sed ibi, vbi est, remanendo, & alibi vbicunque voluerit existendo, tota & integra & substantialiter sit & in cœlo & in terra. Quam enim omnipotentiam ab eo, qui totus vbique est reciperet: si ipsa vbicunque vellet substantialiter tota esse non posset? Vel in quo differret ab Angelis, quibus est superexaltata: si non aliter nisi de loco ad locum recedendo, posset esse in cœlo & in terra? Artificio humano molentis mola circuitus sui nimiam celeritatem, stabilitatem esse mentitur: Natura humana in ictu oculi tot terrarum maris, & aëris spacia ab occidente ad orientem in videndo solem transuolans atomum momenti æquare videtur: Et cùm celeritas Angelorum sit velocior, in quo his creaturis caro Christi superexaltabitur: si quod est in cœlo & in terra, non potestati, sed celeritati adscribitur.

Caro Christi super omnem creaturam exaltata.

Capvt XV.

Quod corpus Christi diuisum & à fidelibus sumptum, permanet incorruptum & integrum.

Et ergo & in cœlo & in terra omnipotentiam se habere ostenderet Christus, Deificum corpus suum cœlo illaturus & mundo daturus, quod quãtum ad humanam formã nobis abstulit, non minus tamen substantialiter & verè in Sacramento corporis & sanguinis sui nobis obtulit, vt hic & ibi præsens etiam corporaliter: vtpote qui vnius personæ cum illo est qui nusquam deest, & ibi reconciliationem cum patre, & hic in altari redemptionem, remissionémque peccatorum nobis operetur sicut semel fecit in cruce: dum ipsum corpus suum in ora fidelium datum, & singulis diuiditur, & vnum totum vniuersis indiuiduum & integrum habetur, sumptum non consumptum: vt sicut indiuiduum cum diuiditur, sic incorruptum cum sumptum fuerit credatur. Quomodo enim incorruptionem nobis largiretur, si in seipso corruptionem resurgens pateretur? Aut quomodo Sacramento suo nos sibi incorporans, vt corpus capiti, vel nos nobis vt membra membris vnum faceret: si in seipso non vnitus, sed diuisus & comminutus dentibus sumentium esset? Quomodo tamen corpus Christi & cœlo & mundo præsens, & diuidatur indiuisum, & sumatur inconsumptum, ratio stupet, fides ipsa miratur: sed ex adiunctæ diuinitatis potentia, quæ vbique tota præsens est in corpore suo spirituali, immo per omnipotentiam sibi collatam, diuino iam facto, id fieri posse, non diffidens veneratur. Si enim facta, vel miracula, vel dicta, quibus filius Dei maiestatem suam mundo aperuit, perfectè rimari velimus, inueniemus hominem, quem sibi vniuit, in vna persona, in nulla disiunctum gratia, vt etiam pro parte carnis omnia (vt dictum est) sint ei subiecta, præter eum qui subiecit sibi omnia. Sed huic miranti & mirandæ fidei, vtrum sancti consentiant videamus. Augustinus in sermone de verbis Domini: Inuitat Dominus seruos, & præparauit cibum seipsum. Quis audeat manducare dominum suum? Et tamen ait: Qui manducat me, viuet propter me. Dum enim Christus manducatur, vita manducatur: nec occiditur, vt manducetur, sed mortuos viuificat quando manducatur, quia surrexit occisus: nec quando manducatur, partes de illo facimus. Et quidem in Sacramento sic fit. Notum fideles quemadmodum carnem Christi manducent. Vnusquisque partem suam accipit, per partes manducatur & integer manet: totus in cœlo, totus in corde tuo. Item Eusebius Emissenus: De hoc pane vetus narrat historia: Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, eo quòd Eucharistiæ sacra perceptio non in quantitate, sed in virtute consistat. Quod corpus

Christo homini subiecta sunt omnia.

A Sacerdote dispensante, tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto: quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis, ita integrum esse probatur in singulis. De hoc pane quum assumitur, nihil minus habent singuli quàm vniuersi. Totum vnus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt: quia benedictio huius Sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi. Item Augustinus in sermone de verbis Domini: Putatis, quia de hoc corpore quod videtis, partes facturus sim, & membra mea concisurus, & vobis daturus? Quid ergo si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius? Certè qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo de corpore & sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem: & tam magnam

August.

B breuiter soluit de integritate sua quæstionem. Manducent ergo & bibant: vitam manducent, & vitam bibant. Illud manducare, refici est. Sed sic reficeris, vt non deficiat vnde reficeris. Manduca vitam, bibe vitam: & integra est vita. Item Ambrosius de mysterijs initiandis. Cõsidera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique est corpus vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicunque religiosè gustauent, corruptionem sentire non poterit. Item Ambrosius Dominica quinta post Epiphaniam: singuli accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis.

Ambros. Cap. 9.

Præfatio missæ.

C Sed quomodo impossibile videatur, vt caro verbi Dei, quæ multo spiritualior & potentior est verbo nostro, sit tota & integra in ore omnium sumentium: cùm verbum nostrum vnum idémque, totum & integrum sit in auribus omnium audientium? Quod euidentius ipse Christus in seipso manifestans, in cœna corpus & sanguinem suum discipulis suis distribuit: & cum ipse à singulis sumptus comederetur & biberetur in Sacramento, ipse tamen viuus & integer mansit in seipso. Sed quid mirum si Christus comeditur & integer manet: cum Sareptana vidua non minus oleum comederit, quia testante sacra historia, *lecytus olei non est imminutus*: cum eadem scriptura dicat, *abijt & fecit iuxta verbum Heliæ, & comedit ipsa & domus eius*? Vnde Ambrosius in Epistola ad Hebræos:

3. Reg. 17. Item Chrysost. Homil. 17.

D In Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus, sed ad recordationem mortis eius: & vna est hostia, non multæ. Quomodo vna & non multæ? Quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: idipsum, semper idipsum. Proinde hoc idem sacrificium vnum solum. Alioquin quoniam multis in locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, Sed vnus vbique est Christus: & hic plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim quod vbique offertur vnum corpus est, & non multa corpora: ita & vnum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mundantem. Ipsam offerimus etiam nunc: quæ tunc oblata, consumi non potest. Quod nos facimus, in com-

E memorationem fit eius, quod factum est. Hoc enim facite, ait, in meam cõmemorationem. Quod igitur vt sancti testantur, diuersis locis, diuersisque temporibus sacrificatur: non multa tamen corpora, sed vbique vnum Christi corpus est, quod à diuersis sumitur, & vnum idémq; corpus integrum est: omnipotentiæ, quæ Christo etiam pro carnis parte collata est, attribuendum est: qua vt supra dictum est, & in cœlo & in terra præsens etiam corporaliter potest esse, vbicunque, quomodocunque sibi placuerit: vt ideo vbicunque voluerit sit caro Christi, contra naturam carnis integra & præsens, quia facta in cœlo & in terra omnipotens. Quod autem Augustinus ait: Et quidem in Sacramento sic fit, vnusquisque accipit partem suam, & per partes manducatur: ne hoc quidem impedit

eius integritatem aliquatenus. Fieri enim hoc dicit in Sacramento, quod videtur, non in re Sacramenti, quæ non videtur corpore scilicet Christi quod inuisibile est. Cùm enim, vt idem Augustinus ait, corporalia Sacramenta sint quasi quædam verba, quia, signa rerum sunt hæc vt illa, sicut varijs nominibus appellatus Cephas, Simon Petrus, idem est Petrus: Sic Christus non est, alius, quamuis varijs Sacramentis repræsentatus: quia cùm species panis & vini duo sint Sacramenta, non tamen in eis duo diuersi Christi, sed in vtróque vnus est Christus, qui nec distributione ipsius Sacramenti in seipso diuiditur, nec pro quantitate portionis maius vel minus accipitur: quia in spiritali sua virtute semper totus esse creditur, ita vt nec qui plus Sacramenti acceperit, abundet, nec qui minus, deficiat: Quia semper idem est totus, in magno totus, in paruo totus, in integro totus, in fracto totus, quia quomodocúnque varientur signa, semper idem est in seipso. Vnde merito Eusebius ait: Verè vnica & perfecta hostia, fide æstimanda non specie: nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Vnica enim est, quia non varietate locorum vel temporum sunt multæ: sed vna semper hostia perfecta, quia nec augeri potest nec minui. Et quia species elementorum, panis scilicet & vini, Christi figura est non veritas: ideo non æstimanda specie, vel exteriori censenda visu, sed interiori fidei affectu: quia & si videtur Sacramentalis species elementorum variari in signo, corpus tamen Christi immutabile creditur in seipso. Sicut ergo manna specie tenus erat vnimodum, sed ita intrinsecus varijs saporibus condiebatur pro voluntate vtentium, vt multorum corporum sapor in vna esset specie: sic ecótrario omnimoda est corporis Christi veritas, interius in varia Sacramentorum quantitate: vt sicut legitur de manna, nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus: Ita in Sacramento corporis Christi, nec in minori defectus, nec in maiori fit abundantia: quia non in specie vel quantitate Sacramenti, sed in virtute Christi est gratia.

Eusebius.

Cap. XVI.

Quod immolatio Christi in altari non dicitur quod iterum occidatur: sed quod vera eius immolatio repræsentata, idem in altari nunc, quod tunc in cruce operetur. Ioan. Chrys.

VIDENDVM autem est, cùm Ambrosius paulo ante dixerit, quia in Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens, cur quasi quotidiana nostra oblatio post illam semel oblatam veram, non esset vera: vel post illam potentem & sufficientem ad salutem, esset superflua quæsierit: Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Sed sciendum, quia si nostra quotidiana oblatio alia esset quã illa in Christo semel oblata: non vera esset, sed superflua. Cum enim oblatio illa in Christo semel oblata, & verè sit vera, quia verè vita æterna & sufficiens, vt eam nobis conferat, ipsa sola nostra oblatio: quam aliam vitam posset promittere vel conferre, si esset alia? Aliam enim oblationem, aliam oporteret conferre salutem: vel ad eandem ad quam conferendam sola Christi sufficit oblatio, esset superflua & vana. Quia ergo impossibile est aliam conferri salutem, oportet eandem esse illam semel oblatam, & nostram quotidianam oblationem: vt eadem sibi ipsi non sit superflua, sed eadem semper sufficiens & semper necessaria. Primum itaque vtrum eadem nostra & illa sit videamus: deinde vtrum semper eandem semper idem salutis sequatur effectus. Sed Ambrosius quasi respondens suæ quæstioni ait: Offerimus, sed ad recordationem mortis eius: Et vna est hostia non multæ, quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: idipsum, semper idipsum.

Ioan. Chrys.

Notãdum ergo quia quotidianum nostrum sacrificium idem ipsum dicit cum eo, quo Christus semel oblatus est in cruce, quantum ad eandem veram hic & ibi corporis Christi substantiam: quòd verò nostrum quotidianum illius semel oblati dicit esse exemplum, id est, figuram vel formam: non dicit vt hic vel ibi essentialiter alium Christum constituat: sed vt eundem in cruce semel, in altari quotidie alio modo immolari & offerri ostendat: ibi in veritate passionis, qua pro nobis occisus est, hic in figura & imitatione passionis ipsius, qua Christus non iterum verè patitur, sed ipsius verè memoria passionis quotidie nobis iteratur. Quod & ipse Ambrosius notans subiecit: Quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum est. Hoc enim facite, inquit, in meam commemorationem. Non aliud sacrificium, sed ipsum semper offerimus, magis autem sacrificij recordationem operamur. Non ergo est in ipsius Christi veritate diuersitas, sed in ipsius immolationis actione: quæ dum veram Christi passionem & mortem quadam sua similitudine figurando repræsentat, nos ad imitationem ipsius passionis inuitet & accendat, contra hostem nos roboret & muniat, & à vitijs purgans & virtutibus cõdecorãs, vitæ æternæ nos idoneos ac dignos exhibeat. Licet enim eius oblatio in cruce semel suffecerit ad omnium salutem & redemptionem: tamen quotidie est etiam necessaria ad muniendam & mundandam humanam fragilitatem, quæ quotidie tentatur & labitur, vel criminalibus, vel saltem venialibus peccatis, sine quibus hæc vita duci non potest. Non enim hac singulari victima tantummodo peccatorum absolutionem à Deo cõsequimur, sed & contra tentationes munimur: quia cum ex perceptione corporis Christi viderit aduersarius hospitium nostrum occupatum cœlestis fulgore præsentiæ, intelligens locum tentamentis suis intercludi per Christum, fugiet ac recedet. Sciendum igitur, quia licet oblatio Christi semel in cruce sit vera, quotidiana autem in altari sit figurata: prorsus tamen eadem hic & ibi nostræ salutis est gratia, hic & ibi vera, sufficiens, & semper necessaria, quia hic & ibi idem verus Christus potens est ad omnia. Quod quàm euidenter sancti attestentur subiectis eorum authoritatibus videamus: tam de Christi hic & ibi essentiali veritate, quàm de nostræ salutis hic & ibi vera & æqua vtilitate. Augustinus in libro sententiarum Prosperi: Semel oblatus est Christus in seipso, & tamen quotidie immolatur in sacramẽto. Quod ita intelligendum est, quia in manifestatione sui corporis, in distinctione suorum membrorum omnium, verus Deus & verus homo semel tantum in cruce pependit, offerens patri seipsum, hostiam viuam, passibilem, mortalem, viuorum atque mortuorum redemptionis efficacem: eorum videlicet, quos altitudo diuini consilij redimendos iudicauit, præsciuit, prædestinauit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. Dicit ergo Christum in manifesto corpore suo, & in distinctis membris humanitatis suæ semel passum in cruce: qui non manifestè, sed inuisibiliter est in Sacramento quotidie, non passus, sed quasi pati repræsentatus. Vera enim passione Christum iterum immolari nullatenus congruebat, tum quia impossibile erat immortalem occidi, tum quia crudele erat in sacrificio Ecclesiæ hominem more bestiarum sacrificando laniari, dentibúsque vorari. Quia itaque in Deum simul esse non poteramus crudeles & deuoti, incruentum esse congruebat, quod pium erat fidelibus Christi: vt non vera Christi passione & morte ab eis immolatio compleretur, in qua Christus propitiationem suam exequi omnibus dignaretur. In quo enim meliores essẽmus his qui eum crucifixerunt: nisi pietate & deuotione differremus ab eis, qui eum perdere præsumpserunt? Vnde Ambrosius in Epistolam ad Hebræos: Sed in ista carne & sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat, sed viuificatricem substantiam atque saluatricem & ipsius verbi propriam factam in pane & vino credat: per quæ si dignè sumantur, nobis est peccatorum remissio collata. Vnde Augustinus in lib. de Sacramentis altaris: Veritas ait, *Caro mea verè est cibus, & sanguis verè est potus.* Alioquin quomodo verum erit, *panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*: nisi vera sit caro? Sed quoniam Christum vorari dentibus fas non est voluit hunc panem & viuum in mysterio verè carnem suam

Ioan. Chrys.

NOTA.

Ioan. Chrys.

Ioan. 6.

Rite accipe potentialiter creari, id est incipere esse sub Sacramento. Vide notam ad Paschasium cap 4.

suam & sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari, & quotidie pro mundi vita mysticè immolari: vt sicut de virgine per spiritum vera caro sine coitu creatur, ita per eundem ex substantia panis & vini, mysticè idem corpus Christi consecretur. Iteratur autem quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit: quia quotidie peccamus, saltem peccatis, sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest. Et ideo quia quotidie labimur: quotidie Christus pro nobis mysticè immolatur. Hanc autem immolationem non vero sed imaginario actu passionis & mortis fieri, & tamen veram salutem operari, testatur Gregorius in quarto libro dialogorum: Hæc singulariter victima ab æterno interitu animam saluat, quæ nobis mortem vnigeniti per mysterium reparat. Qui licet *surgens à mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur*: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ immolationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur: eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis Sacrificium: quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filij semper imitatur. Quamuis ergo non dixerit, passionem vnigeniti operatur verè, sed imitatur imaginariè: tamen testatur illam victimam, nos verè ab æterno interitu saluare. Vnde venerabilis Beda in homilijs suis. Non solum lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum fudit in cruce: verum etiã quotidie lauat nos in sanguine suo à peccatis nostris, cum eiusdem beatæ passionis memoria ad altare replicatur, cum panis & vini creatura in Sacramentum carnis & sanguinis eius ineffabili spiritus transfertur sanctificatione: sicque corpus & sanguis illius non infidelium manibus ad perniciem ipsorum funditur & occiditur, sed fidelium ore suam sumitur in salutem. Item Eusebius Emissenus: Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis nostris, & sydetibus illaturus, necessarium erat, vt nobis in hac die Sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret, vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in precium: vt quia quotidiana & indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua etiam esset redemptionis oblatio: & perennis illa victima viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. Item Augustinus in sermo. de 4. feria. Si sanguinem Christi tota cum reuerentia percipis, cognosces per illum tua tibi dimitti peccata. Item in eodem. Tu anima Christiana, vide ne deseras mensam sponsi tui, vt pulchra permaneas. Carnes eius quotidie mãducabis, vt vitam æternam habeas: & sanguinem eius potabis.

Cap. 18. — Rom. 6. — Eusebius. — August. Cap. 4. — Cap. 6.

Quotidianam igitur Christi immolationem peccatorum remissioni, vitæ æternæ adeptioni necessariam, & sufficientem nobis astruximus. Ipsi autem Christo non supplicio passionis vel occisionis esse molestam: sed quadam ipsius passionis imagine nobis vtilem ad memoriam concitandam, & deuotionem augendam, & imitationem prouocandam ostendimus. Cur enim beatus Ambrosius ad recordationem mortis eius hostiam Christi quotidie offerri diceret, & nostrum sacrificium, exemplum illius sacrificij: si tantis beneficijs nos vellet esse ingratos & non magis deuotione & imitatione nostra, tantæ gratiæ esse obnoxios? Sed tamen quia consacramentales & concorporales sumus Christo, licet non vera, sed imaginaria passione in seipso immoletur, vera tamen & non imaginaria passione in membris suis immolatur: quando nos, qui in memoriam passionis suæ Sacramentum tantæ suæ pietatis agimus sacrificando ipsum, flendo & cor nostrum vera compunctione atterendo mortem tam pij & dilecti Domini & patris annunciamus. Sicut enim cùm Petrus diceret: Domine quo vadis? Christus respondit, venio Romam iterum crucifigi, vel sicut Paulus ait: Suppleo ea quæ desunt passionũ Christi in carne mea: ita & omnibus membris suis compatitur, vt & sibi compatientibus conregnare facilius credatur:

Ioan. Chrysost.

A quia reuera dignabitur eos esse participes suæ gloriæ quorum non dedignatur esse particeps ærumnæ. Cùm enim vinũ pro Christo, aqua sacrificetur pro populo, & vtrũque vnus sanguis fiat, quid nisi capitis & membrorum inde compassione & morte vnitatem significat? Vnde Augustinus in lib. 10. de Ciuitate Dei: Huius rei Sacramentum, quotidianum voluit Ecclesiæ esse sacrificium: quæ cum capitis ipsius corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. Non enim potest corpus crucifixi esse, qui crucifixus non est. Vnde Apostolus: Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Vnde Gregorius in dialogorum libro 4. Qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo verè pro nobis Deo hostia erit: cùm nosipsos hostiam fecerimus. Item Ambrosius in libro de Sacramentis: B Quia crucis ipsius signatus es forma, ab ipsius passione accepisti signaculum atque similitudinem: vt ad ipsius formam resurgas, ipsius viuas figura, qui peccato crucifixus est & deo viuit.

Gregor.

Quia igitur beneficijs & exemplis tam eximium, tamque vtile nobis est corporis Christi Sacramentum, videamus ne nobis tantam gratiam aliquis error supplantet: Sed potius ipsa fidei veritas, sicut certos ad ea quæ exhibet, sic fortes constituat ad ea quæ monet. Infirmi enim qui circunferuntur omni vento doctrinæ, statim vt audiunt quæ ignorant, de fidei veritate dubitant: quos quantum possumus, Deo annuente, sanare studeamus. Quia enim Sacramentum est figura veritatis Christi, & in figura Sacramenti fit figura imaginariæ actionis sacrificij, in tot figuris veritatem latere titubant: maximè cùm C dicatur Christus semel immolari in seipso, & quotidie in Sacramento: quasi verus intelligi debeat, cùm dicitur in seipso, & non verus, sed imaginarius in Sacramento. Sed sciendum quia Christus immolari dicitur in seipso, id est, in humana forma, & in Sacramento, id est, in panis & vini forma: non quin tam verè hic immoletur in seipso quantum ad substantiam, sicut ibi, sed vt notet hic & ibi diuersam eiusdem substantiæ formam.

Item Christus in cruce & altari.

Capvt. XVII.

Quod dupliciter vel tripliciter dicatur corpus Christi.

Hac de causa etiam sancti de corpore & sanguine Domini variè loquuntur, sed non contrarie: adeo vt beatus Hieronymus illud dupliciter, Augustinus autem tripliciter astruat D accipi debere. In quo ne sibi vel alijs sanctis dissentire videantur: quomodo corpus Christi duplex credendum sit videamus. Ait Hieronymus in epistolam ad Ephesios. Dupliciter sanguis Christi & caro intelligitur, vel spiritualis illa atque diuina, de qua ipse ait: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus verè est potus: &, Nisi manducaueritis carnem meam & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam: vel caro illa quæ crucifixa est, & sanguis qui militis effusus est lancea. Quod non dixisse quantum ad duplicem substantiam credendus est, sed quantum ad duplicem eiusdem substantiæ formam, qua nunc in panis & vini intelligitur forma. Quod Augustinus apertius ostendit, qui cùm tertium modum E corporis Christi dixisset Ecclesiam, de eodem duplici corpore, vnde Hieronymus ita disseruit: corpus Christi est & illud mysticum quod ex substantia panis & vini per spiritum sanctum consecratur. Et addidit: Cæterum illud corpus quod natum est ex Maria virgine, in quod illud transfertur, &c. Quod istud per consecrationem altaris in illud transferri & conuerti dicit, nota eandem substantiam. Quod autem discernit dicens, hoc vel illud facit, vt dictum est, secundum diuersam formam. Quam substãtiæ identitatem perfectè subiuungens, ait de tertio corpore Christi, quod est Ecclesia. Ad quem si rectè communicamus, mentem dirigimus: vt nos corpus eius ex ipso & ab ipso carnem ipsius illo manente integro sumamus. Cùm enim carnem ipsius ex ipso nos monet ab ipso sumere: quid nisi dantem & donum idem significat esse?

Hieron. August. — In Cap. 12.

Et addidit: Quæ nimirum caro ipsa est, & fructus ipsius carnis, vt idem semper maneat, & vniuersos qui sunt in A corpore pascat. Hoc corpus dicit Eusebius, sideribus illatum, colli iugiter à nobis per mysterium. De hoc Sacerdos in fine cuiusdam missæ orat, vt quod nos specie gerimus, rerum veritate capiamus: idem quidem notantes in substantia, diuersum in forma. Quam suam duplicitatem in cœna ipse Christus ostendit, cum ipse in humana forma præsens seipsum in Sacramento discipulis exhibuit. Hanc duplicitatem non substantiæ, sed formæ, sancti notauerunt, quoties de corpore Christi ipsum non ipsum dixerunt: vt ipsum secundum substantiam, non ipsum sit secundum formam.

Cùm igitur corpus Christi in humana forma, corpus Christi in Sacramento, corpus Christi Ecclesia tripliciter dicatur: his qui in sacris Scripturis hoc discernere ne- B queunt, magna confusio nascitur: vt quod de vno corpore Christi dicitur, de alio dictum esse creditur. Est & alia item confusio, quia cum corpus Christi tripliciter dicatur, corpori Christi in altari panis & vini attribuunt Sacramentum, ipsúmque corpus Christi in altari, Sacramentum faciunt corporis Christi in humana forma. Dum ergo forma panis & vini, Sacramentum corporis Christi in altari, & ipsum corpus Christi in altari Sacramentum dicitur humani corporis Christi, quod ipsum est, non idem ipsum est contendunt, sed hoc quasi diuersum ab illo constituunt. Dicet enim aliquis. Illud in altari, quod tu asseris esse verum corpus Christi, in sacris literis appellatur species, similitudo, figura, signum, mysterium, Sacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid C sunt, nulla verò quæ ad aliquid sunt, possunt esse id quod sunt ea ad quæ referuntur: Non est igitur Sacramentum, corpus Christi. Et sic de cæteris vocabulis in nullo præiudicatur fidei qua credimus, & veritati quam tenemus. Vt enim superius dictum est, quantum ad visibile Sacramentum, species & similitudo illarum rerum sunt nomina: quæ ante fuerunt panis scilicet & vini, non corporis Christi: Corpus verò & sanguis Christi vocantur nuncupatiue, eo locutionis modo, quo res significans, solet rei significatæ vocabulo nuncupari. Vnde Augustinus in libro locutionum Genes. cap. 59. Locutio notanda est, vbi aliqua significantia earum rerum, quas significant nomine appellantur: inde est quòd ait Apostolus. *Petra autem erat Christus*, non ait petra significabat D Christum. 1. Cor. 10.

Caput XVIII.

Quòd inuisibile corpus Christi in Sacramento, Sacramentum sit visibilis corporis Christi in humana forma, verum veri, idem eiusdem. Accommodum exemplum. Luc. vlt.

Et hoc quidem Sacramentum vel figura diuersa est à re sua, vt res visibilis ab inuisibili, vt supra dictum est. Sed tamen non iustè quisquam monebitur, si etiam eadem vera caro, idémque sanguis Christi sui ipsorum Sacramenta existant, secundum aliud atque aliud accepta, imaginaria panis fractione & sanguinis de calice effusione, ita repræsentando veram fractionem corporis sui & effusionem sanguinis in passione: verbi gratia, sicut ego senex balbutiendo & repando & alia puerilia mea imaginando repræ- E sentarem me puerum, non alium tamen, sed meipsum, essémque ego ipse figura & figuratus: actio tamen qua me ipsum repræsentarem in me sene, esset imaginaria illius, quæ in me puero fuisset vera. Sed & Christus post resurrectionem suam diuersa actione diuersáq; temporum ratione, sui ipsius typum gessit & figuram. Vt enim ait Augustinus apparens duobus discipulis, dum finxit se longius ire, significauit se post paucos dies ascensurum in cœlum: quod iter longius est remotum à communi hominum vita. Christus itaque longius sese ire fingens: Sacramentum est Christi ascendentis in cœlum. Idem eiusdem: nec tamen vsquequaque eiusdem. Idem namque verus Christus & fingens & ascendens: veruntamen aliud est figmentum terreni itineris, aliud est veritas in cœlum ascendentis. Nec aliquis ita desipit, vt propterea neget fingentem se lõgius ire, esse verum Christum: quia figmento longioris itineris, significat se verum Christum in cœlum ascensurum. Ne ergo in re tanta, fide rudes titubent, diuina gratia aspirante quid de hac re sentiendum sit, sanctorum authoritates ostendent: vt corporis Christi in Sacramento Sacramentum significans & significatum, in panis & vini forma itémque in hominis forma substantialiter & verè, vnum eundémque Christum credant esse. Et de Sacramento quidem panis & vini, quòd significet & sit nũcupatiuè corpus Christi, superius dictum est. Quòd verò verum corpus Christi inuisibile post resurrectionem sit Sacramentum visibilis corporis Christi, in passione scilicet sui ipsius: testatur Augustinus in libro sententiarum Prosperi: Caro eius est, quam forma panis opertam in Sacramento accipimus, & sanguis eius, quem sub vini specie & sapore potamus: caro videlicet carnis, & sanguis Sacramentum sanguinis. Carne & sanguine vtróque inuisibili, intelligibili, spirituali, significatur, corpus visibile Domini nostri Iesu Christi, & palpabile: plenum gratia omnium virtutum, & diuina maiestate. Item in eodem: Sicut ergo cœlestis panis, qui verè Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum reuera sit Sacramentum corporis Christi, illius videlicet, quod visibile, palpabile, mortale, in cruce positum est: vocatúrque ipsa carnis immolatio, quę Sacerdotis manibus fit Christi passio, mors, crucifixio, non in rei veritate, sed significante mysterio: sic Sacramentum fidei, quod baptisma intelligitur, fides est. Vnde idem beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium: Nõne semel immolatus est Christus in seipso? Et tamen in Sacramento non solum per omnes Paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur: nec vtique mentitur qui interrogatus, cum responderit immolari. Si enim Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent: omnino Sacramẽta non essent. Ex hac autem similitudine, plerúmq; etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut enim secundum quendam modum Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, Sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita Sacramentum fidei fides est. Aug.

In quo notandum est, immolationem quam non rei veritate dixit fieri, sola similitudine Sacramenti veram immolationem Christi repræsentantis, mortem, passionem, crucifixionem, ipso mysterio significante debere intelligi: sicque baptisma, quod est Sacramentum fidei, non in rei veritate, sed sola similitudine fidem dici. Quod verò veram carnem Christi suo modo corpus Christi dixit vocari, cum reuera sui ipsius Sacramentum sit, non ita intelligendum est, quasi non verè dicatur corpus Christi, sed suo modo, id est, sibi singulariter proprio: quia cum omne corpus sit visibile atque palpabile, solum corpus Christi post resurrectionem mutata natura non substantia, non est corporale, sed spirituale, inuisibile, vt dictum est superius. Quòd verò dixit ad Bonifacium: Sicut Sacramentum corporis Christi secundum quendam modum corpus Christi est, ita Sacramentum fidei fides est: intelligendũ est de forma panis & vini, quæ non verè, sed figuratè & nũcupatiuè dicitur corpus Christi. Quia igitur Augustinus ad cõprobandũ, quod Sacramentum fidei fides diceretur, duas similitudines dedit, vnã actualis Sacramenti, immolationis scilicet imaginariæ, alterã verò realis, formæ scilicet panis & vini: vt immolatio imagiuaria figuratè vocatur mors, & crucifixio Christi, &, sicut forma panis & vini figuratè vocatur corpus Christi: sic Sacramẽtum fidei, scilicet baptisma, figuratè vocetur fides. Notandum quod in altera harum similitudinum cœlestem panem, qui verè Christi caro est, nõ communi, sed suo, & quasi proprio modo corpus Christi vocari dixit: quia scilicet corpus illud non corporale, sed spirituale & diuinum præ omnibus corporibus singulariter * vidit. In altera autem Sacramentum corporis Christi, id est, formam panis absolutè secundum quendã modum corpus Christi dixit: quia communi figura non exi- * viuit.

existentium quod dicuntur, illud dici corpus Christi notauit. Quod autem inuisibile corpus Christi Sacramentum visibilis corporis Christi dixit: intelligibiliter tantum per exteriorem aliquam actionem, & non sensualiter accipiendum est.

Quomodo enim more cæterorum Sacramentorum visibilium, id quod videri non potest, rei visibilis esse poterit signum: nisi per exterioris alicuius actionis circa se imaginem.

Capvt XIX.

Quod Sacramentum duobus modis significat: vel sua ex se similitudine, vel alicuius actionis erga se. Ioan. 6.

Qvia itaque de tertio corpore Christi, quod est Ecclesia, superius satis dictum est, quia scilicet consacramentalis est capiti suo Christo, & vt caput & membra vnum corpus cum ipso est per gratiam, aliud tamen per substantiam: quot modis Sacraměta suis rebus similentur, & eas significent in triplici corpore Christi videamus. Duobus enim modis id facere videntur: scilicet vel sua ex se similitudine, vel alicuius exterioris actionis circa se. Sua ex se similitudine sacramentum significat, sicut cum Dominus dicit: *caro mea verè est cibus, & sanguis meus vere est potus*, &c. *Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi*: quia sicut cibus & potus temporalē vitam, sic ipse dat æternam. Vnde ait: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternū. Et merito. Si enim tanta vis est in cibo qui non viuit, nec manet, vt labentem vitā huius temporis foueat & retineat quàmdiu Deo placuerit: quanto magis Christus cibus viuens immortaliter, vitam æternā conferre credendus est, quibus sibi placuerit? Magis enim credēdus est vitam conferre, qui vitam in se habet, & vita est: quàm qui non habet. Cùm enim sit via, & veritas, & vita: corpus eius nobis viaticum est, ne moriamur & deficiamus in via, sed perducamur ad vitam: Veritas est, ne eius promissionibus fallamur. Vita est, vt ea in peruentione feliciter fruamur. In hac ergo mortali vita immortali cibo vitæ nos pascit, ne in æternum moriamur. Nec solum sua ex se similitudine cibi & potus nomine & specie, significari se voluit vitam æternam: sed etiam ex panis & vini similitudine significari voluit aliud corpus suum, id est, Ecclesiam. Vnde Augustinus in sermone de Sacramentis fidelium Feria secunda Paschæ. Quia passus est pro nobis, commendauit nobis in isto Sacramento corpus & sanguinem suum, quod etiam fecit nosipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus, & misericordia ipsius quod accepimus, * ipsi sumus. Et post pauca: Ad aquam venistis, conspersi estis, panis Dominicus facti estis. Quomodo vnum videtis esse quod factum est: sic vnum estote vos, diligendo vos. Item in serm. 26. super Ioannem: Hunc itaque cibum & potum, societatem vult intelligi corporis & mēbrorum suorum, quod est Ecclesia. Et post pauca: Huius rei Sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi, de mensa Dominica sumitur: quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium: res verò ipsa cuius Sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Cùm enim cibo & potu id appetant homines, vt non esuriant neque sitiant: hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus, qui eos a quibus sumitur, immortales facit, id est, ipsa societas sanctorum, vbi pax erit & vnitas plena atque perfecta. Propterea quippe Dominus corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in vnum ex multis granis conficitur, aliud in vnum ex multis acinis confluit. Ecclesiasticam societatem, cibum & potum ac panem Dominicum dixit: tum quia verè satiet in æterna beatitudine, tum quia multos in vnum redigit, vera charitate: quam societatem qui verè acceperit, non potest priuari æterna salute. Quia ergo Sacramentum corporis Christi ipsum Christum, vel eius Ecclesiam sua ex se similitudine signat: videamus si similitudine alicuius exterioris actionis circa se idem faciat. August. in libr. sententiarum Prosperi: Dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur:

** al. nos.*

quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusq; sanguinis de latere effusio designatur? Ideo etiam
A ipse corpus suum fregit & tradidit: vt signaret, quod spōte sua in passionem se frangeret & traderet pro nobis, qui solus potestatem habebat ponendi animam suam: quod etiam in altari vice sua imitantur sacerdotes, vt idem repræsentent, id est, corpus Christi Sacramentum Christi & Ecclesiæ per exteriorem actionem. Ait Sergius Papa: Triforme est corpus Domini, Pars oblata in calicē missa, corpus Christi quod iam resurrexit monstrat: pars comesta ambulās adhuc super terrā: pars in altari vsq; ad finem Missæ remanens, corpus iacens in sepulchro: quia vsq; ad finem seculi corpora sanctorum in sepulchris erunt.

Serg. Papa. *Iulius Papa.*

Item Iulius Papa in decretis, Episcopis per Ægyptum missis: Calix Dominicus iuxta canonum præceptum vino & aqua permixtus debet offerri: quia videmus in aqua
B populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur: & credentium plebs ei, in quem credit, copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini sic miscetur in calice Domini: vt mixtio illa non possit separari. Nam si vinum quis tantummodo offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si verò aquam solam, plebs incipit esse sine Christo. Sciendum tamen, quia licet prius mysticè vinum & aqua misceatur, post consecrationem tamen non nisi sanguis bibitur: quia prius per aquam baptismatis renati, postmodum non solum concorporales, sed & consanguinei Christo spiritualiter efficimur. Ad signandum autem Christum, vinum: & ad signandum populum aqua miscetur: quia etsi vinū de aqua dignius tamen per vitem, & Christus de carne nostra per
C Mariā generatur, & potentius ad reficiendum & inebriādum quàm aqua inuenitur, *quia calix Domini inebrians, quàm præclarus est?* dum sui amoris feruore mens debriata, omnium terrenorum obliuiscitur. Vnde etiam insusitato & stupendo miraculo postquàm spiritum emisit, *de latere Christi sanguis & aqua* contra naturam manauit: vt regenerationis & redemptionis vnum nostræ salutis opus esse mysticè signaret, dum hoc duplici sacramēto vnum corpus Christi & Ecclesiæ per spiritum sanctum conformaret. *Vnde & tria sunt, quæ Christo testimonium dant in terra: spiritus, aqua, & sanguis*: quia & mirum fuit mortales de cœlo secūdum promissionem Christi, spiritum Sanctum accipere: & mortuum more viuentis non saniem, sed sanguinē, immo supra morē viuorum & mortuorum, cum san-
D guine aquā de vulnere lateris fundere: quod tamen sicut miraculum, sic constat fuisse & mysteriū. Sed quid currā per singula? Quicquid fit in officio Missæ, Sacramentum est Christi & Ecclesiæ. Vnde & Aug. in lib. de Trin. Quia morte Domini liberati sumus, huius rei memores in edēdo & bibēdo carnem & sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt significamus. Quod enim corpus Christi in Sacramento manibus fidelium tenetur, frangitur, dentibus atteritur, & ipsis incorporatur: significat eum in passione manibus impiorum tantum, & vsque ad mortem fractū, & propter nostra scelera attritum: Ecclesiam verò corpus suum scilicet, huius suæ passionis imitatione sibi incorporatam & cōformatam. Quod ipsi Christo iam immortali & incorruptibili facto nullus putet esse indignum, si
E fidelium deuotio hoc sibi in Sacramento repræsentet, ad dominicæ passionis imitationem, quod ipse Dominus passurus fieri præcepit ad suam commemorationem: vt tantæ rei memoria excitata, præsentiæque diuinæ auxilio & exemplo roborata, velit & possit per ipsius gratiam quod nullatenus præsumit per suæ fragilitatis naturam. Quòd enim in Christi corpore permisū est malis ad suā dānationem, nec ignominiosum visum est Deo patri propter nostrā salutem: multo magis ipsi placitum & gloriosum est, vt fidelium suorum manibus deuotè in Sacramento frangatur, dentibus atteratur, sicut ipse præcepit: in suam commemorationem: non vt in veritate quidem passionis, crucifixionis, mortis, vt supra dictum est, sed significante mysterio, vt ipse quidem fractus & attritus

Psalm. 22. *Ioan. 19.* *1. Ioan. 5.*

integer permaneat,& redemptionis suæ gratia omnibus diuisa proficiat. Quod vt certius innotescat fidelibus:Berengarij Andegauensis hæretici confessio, quam de huius rei catholica fide scripsit, & Romæ præsente Nicolao Papa,coram 113. Episcopis iureiurando firmauit, ad medium deferatur.

Ego Berengarius indignus Ecclesiæ sancti Mauritij Andegauensis Diaconus, cognoscens veram, catholicam,& Apostolicam fidem anathematizo omnem hæresin,præcipuè eam, de qua hactenus infamatus sum: quæ astruere conatur panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: nec posse sensualiter nisi in Sacramento solo, manibus sacerdotum tractari,vel frangi,vel fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi,& ore & corde profiteor de Sacramentis Dominicæ mensæ eandem me fidem tenere, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta Synodus authoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihiq; firmauit: scilicet panem & vinum,quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum Sacramentum,sed etiam verum corpus,& verum sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse,& sensualiter non solum in Sacramento,sed & in veritate manibus Sacerdotum tractari,frangi,& fidelium dentibus atteri: iurans per sanctam omousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia,&c.

CAPVT XX.

Quia in sacrificio est Sacramentum corporale, & corpus spirituale, duæ sunt etiam eius comestiones, vna corporalis, altera spiritualis: & bonis quidem duabus comestionibus sumunt corpus Christi: mali tantum vna. Luc. 22.

QVIA igitur assertione Berengarij hæretici in sancta Synodo panis & vinum post consecrationem non solum Sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguis Domini est: quod etiam Augustinus modis omnibus approbare contendit, sacrificium scilicet Ecclesiæ duobus confici, duobúsque constare,visibili elementorum specie, & inuisibili Christi carne & sanguine, Sacramento scilicet & re Sacramẽti: secundum hæc duo,sunt etiam duæ comestiones corporis Christi in Ecclesia,vna corporalis, altera spiritualis, vna fit ore,altera fit corde. Quarum corporalis communis est bonis & malis,his ad salutem,illis ad iudicium, spiritualis autem tantum bonis. Et corporali quidem ore corporaliter manducamus & bibimus, quoties de altari dominico ipsum Dominicum corpus substantialiter per manum sacerdotis in Sacramento panis & vini accipimus: corde verò spiritualiter comedimus & bibimus, quoties vt ait beatus Augustinus, hoc quod pro salute nostra filius Dei in cruce pependit in memoria recondimus:& non solum ad huius rei commemorationem, sed etiam ad imitationem crucifigẽdo carnem nostram cum vitijs & concupiscentijs, nosipsos accẽdimus. De corporali comestione ipse Dominus ait, *Accipite & comedite, hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur, Bibite, hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur.* Item Apostolus: *Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.* (1 Cor 11.) De spirituali verò comestione ait Augustinus in serm. 26. super Ioannem: Panem cœlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate. Et post pauca vtrámq; etiam comestionem discernens subiecit; Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex eo manducauerit, non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem Sacramenti, non quod pertinet ad visibile Sacramentum: qui manducat intus, non foris, qui manducat corde, non qui premit dente. Item idem in libro de verbis Domini: Tunc autem vita erit vnicuique corpus & sanguis Domini, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Item Gregorius in Homilia Paschali: Sanguis agni super vtrumque postem ponitur: quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroque enim poste agni sanguis est positus, quando Sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoq; intenta mente cogitatur.

CAP. XXI.

Quod sicut nec minus à malo, nec magis à bono Sacerdote consecratur veritas corporis Christi: sic nec minus à malo, nec magis à quolibet bono sumitur quantum ad substantiam.

QVAMVIS igitur spiritualis comestio corporis Christi prior & dignior sit quam corporalis quia illa tantum bonis, hæc autem communis est & bonis & malis: cùm vtraq; tamen sit ad salutem necessaria,& quantum ad substantiam dominici corporis,vera: videtur quærendum cur B. Augu. dixerit quia tunc erit vnicuiq; vita corpus Christi, si in ipsa veritate spiritualiter manducetur: quasi non ipsa veritate corporaliter sumatur, & mali qui corpus Christi Sacramentotenus tantum sumunt,non verum illud sumãt, quia nõ spiritualiter illud capiunt. Vnde etiam aliqui errantes Christum à Sacramento suo separari autumant,ita vt malos purum Sacramentum & non corpus Christi sumere astruant: & ipsum Iudam proditorem, quibusdam sanctorum authoritatibus contendant in cœna Domini communioni corporis Christi non interfuisse, quasi corpus Christi non possit nisi qui incorporatur Christo verè sumere. Propositis itaq; his, quibus suum cõcipere videtur errorẽ,nos Deo volente subsequẽter liberius astruemus ipsam veritatẽ:qua scilicet bonos verè omnino credamus corpus Christi sumere:malos autem verè quidem quantum ad substantiã,& non verè quantum ad effectus gratiam. Ait Aug. in serm. 27. super Ioannem: Carnem Christi & sanguinem non edamus tantum in Sacramento,quod & multi mali: sed vsq; ad participationem spiritus,vt in corpore Domini tanquam membra maneamus vt eius spiritu vegetemur. Item idem in libro sententiarũ Prosperi: Escam vitæ accipit, æternitatis poculum bibit: qui in Christo manet, & cuius habitator est Christus. Nã qui discordat à Christo,nec carnem Christi mãducat, nec sanguinem bibit:etiam si tantæ rei Sacramentum ad iudicium suæ præsumptionis quotidie indifferenter accipiat. Ecce malos carnem Christi tantum in Sacramento quasi non verè,sed tantum figuratè sumere: itémque eos etiam si Sacramentum accipiãt, carnem Christi non mãducare,astruere videtur: quod tamen non dicit quantum ad substantialem corporis Christi veritatem, quam licet indigni ad iudicium suum,verè tamen sumunt:sed quantum ad gratiæ Sacramenti virtutem quam negligunt. Sed iterum B. Hilarium Pictauiensem in expositione super Matth. quasi testem huius rei faciunt, qui manifestè videtur asserere,à Domino Iudam à tanti Sacramenti cõmunione exclusum,quia indignum.Ideóq; cum non potuisse bibere sanguinem Christi in mysterio,quia eũ non erat bibiturus in regno. Dicit enim ita: Post quæ Iudas proditor indicatur,sine quo Pascha accepto calice & fracto pane conficitur.Dignus enim æternorum Sacramentorum communione non fuerat: quia æternæ vitæ indignus erat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reuersus ostenditur.Neq; sanè cum eo bibere poterat in mysterio,qui non erat bibiturus in regno:cùm vniuersos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros secum postea polliceretur.Si itaq; Aug. ita verè & nõ verè à Sacramento malos remouisse,& Hilarium ita ipsum Iudam à communione exclusisse ostenderimus,vt sibiipsis vel alijs sanctis non sint contrarij: manifestũ erit,Deo volente, quia mali corpus Christi sumunt,verè quantum ad substãtiam,& non verè quantum ad gratiam. Et prius quidem verba B.Hilarij concorditer cum alijs sanctis exponantur. Sine Iuda enim Pascha,id est,transitum ad vitam confici dicit: quia spiritualiter eius particeps nõ fuit. Vnde etiam subiecit:Dignus enim æternorum Sacramẽtorum communione non fuerat, quia æternæ vitæ indignus erat.Quod ex effectu operis approbat, quia statim post buccellam ad perditionem exiuit. Quod se non secundum corporalem & temporalem communionem dixisse: sed secundum spiritualem & æternam,cuius tãrum boni participes sunt, ostendit cùm subiungit: Neq; sanè cum

(Margin notes: Augus., beside "Ait Aug. in serm. 27."; Hilarius Cap. 30., beside "Sed iterum B. Hilarium".)

cum eo bibere poterat in mysterio, qui non erat bibiturus in regno. Quomodo enim corporaliter corporale cũ eo bibere sacramentum non posset: qui catenus ab ordine Apostolico & suo consortio remotus non fuerat, cum teste Apostolo & cæteris sanctis malos quotidie videamus sumere indifferenter corpus Domini nõ ad salutem, sed ad iudicium? Nisi ergo Iudæ illa impossibilitas sumẽdi corpus Domini spiritualiter ascribatur, cum cæteri mali illud corporaliter sumere possint & consueuerint, ipsum solum non potuisse quod cæteri possunt, procedere non videtur. Quia ergo tolerabiliter expositum est, Iudam à confectione corporis Christi spiritualiter vt indignum absfuisse: si testantibus aliis sanctis corporaliter affuerit, & ipsum sacramentum ab ipso Domino sumpserit, videamus. Ait Leo Papa in sermone cuius initium est: Scio quidem dilectissimi: Discumbentibus discipulis, ad edendam mysticam cœnam, cùm in Cayphæ atrio tractaretur quomodo Christus occidi posset: ille corporis & sanguinis sui ordinans sacramentum, docebat qualis hostia Deo deberet offerri: ne ab hoc quidem mysterio traditore submoto: vt ostenderetur nulla iniuria exasperatus qui voluntaria erat impietate* præstitutus. Et post pauca: Cur infelix Iuda tanta benignitate non vteris? Non Apostolici ordinis honor, non sacramentorum tibi communio denegatur. Item August. in serm. 26. super Ioannem: Non vt putant quidam negligenter legentes, tunc Iudas corpus Christi accepit. Intelligendum est enim, quòd iam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut S. Lucas euidentissime narrat: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundum narrationem Ioannis apertissimè Dominus per buccellam intinctam atque porrectam, suum exprimit traditorem. Quia igitur Leo traditorem à mysterio corporis Christi non esse submotum, & ipsam sacramentorum communionem non ei fuisse negatam: itémque Augustinus ipsum Iudam interfuisse, vbi Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui omnibus discipulis distribuerat, Luca enim Euangelista teste affirmat: videndum est quomodo Iudas & cæteri mali corpus Christi sumere & non sumere intelligantur: ne tanti patres in quibus erat vnus spiritus non dissensionis, sed pacis, à se dissentire videantur. Quam quæstionem ipse Augustinus in sermone de blasphemia spiritus sancti tractans ait: Illud etiam quod ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*: quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quod iudicium sibi manducent & bibant, cùm ipsam carnem manducent, & ipsum sanguinem bibant? Nunquid & Iudas Magistri venditor, & traditor ipsius, quamuis ipsum manibus eius confectum sacramentum carnis & sanguinis eius cum cæteris discipulis sicut apertius Lucas Euangelista declarat, manducaret & biberet: mansit in Christo, & Christus in eo? Sed profectò est quidam modus manducandi carnem Christi, & bibendi sanguinem: quomodo qui manducauerit & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Item idem in sermone de verbis Euangelij: Quid est Christum manducare? Non hoc solum est in sacramẽto corpus eius accipere. Multi enim indigni accipiunt, de quibus Apostolus ait: Qui manducat & bibit calicem Domini indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Si in me manet & ego in eo, tunc manducat & bibit. Qui autem in me non manet, nec ego in eo: & si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. Quod non dicitur quidem quasi Christus à sacramento suo propter malitiam alicuius sumentis separetur quantum ad veritatem suæ substantiæ, sed quantum ad effectum suæ gratiæ: quia cùm corpus suum det in sacramento, vt perfecta vnitate ita incorporetur corpori suo, vt in se maneat tanquam capite suo, & ipse in eo tanquam membro suo: non potest vniri tam mundum caput fœdo & putrido membro. Ait enim Augustinus in sermone super Ioan. 26. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Participatio filij per vnitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio potatióque significat, nos effici meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducãtes eum, id est, ipsum accipientes vitam æternam, quam non habebamus ex nobis. Quamuis autem ista significatio vnitatis non compleatur in malis, vt meliores efficiantur & viuant propter Deum: non tamen minus est substantialiter & verè corpus eius quod sumunt. Vnde Augustinus in lib. 5. de baptismo: Sicut Iudas cui buccellam tradidit Dominus non malum accipiendo, sed bonum malè accipiendo, locum in se diabolo præbuit: sic indignè quisque sumens Dominicum sacramentum non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & sanguis Domini nihilominus erat etiam illis, de quibus dicebat Apostolus: *Qui manducat & bibit indignè: iudicium sibi manducat & bibit.* Quia ergo superius satis astructũ est, quòd corpus Christi manducare in veritate substantiæ possunt etiam mali, in veritate autem spiritualis gratiæ possunt tantummodo boni: cùm etiam superius dictum sit, quòd corporalia sacramenta sunt quasi quædam verba: videamus, si in verbis accedat etiam aliqua similitudo ad hanc rem manifestandam sacramentis. Sicut enim verbum est sonus, significans & continens intellectum: ita sacramentum est species panis, significans & continens Christum. Et sicut verbum à quibusdam auditur & intelligitur, & sic omnimodis percipitur, à quibusdam vero auditur, sed non intelligitur: & tunc percipitur quidem exterius aure quantum ad sonum, non etiam interius corde quantum ad intellectum, nec minus tamen continet intellectum si non intelligitur, quàm habet sonum si non auditur: sic incredulus vel indignus, ore quidem sumit sacramentum exterius in panis specie, nec tamen interius sumit corde corpus Christi in vnitatis & conformitatis veritate: non tamen sacramentum minus est corpus Christi in veritate substantiæ: cum qua percipitur etiam à malis, quàm cum & veritate substantiæ, & veritate spiritualis gratiæ, omnimodo percipitur à bonis. Vnde etiã Augustinus in Psalm. 54. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Intellexistis spiritualiter spiritus & vita sunt: Intellexistis carnaliter, etiam sic illa spiritus & vita sunt: sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite, quæ locutus sum. Sicut ergo verba spiritualiter intellecta & non intellecta, semper spiritus & vita sunt: sic corpus Christi spiritualiter & non spiritualiter sumptum, non minus est in veritate substantiæ, quamuis tibi non, quisquis indignè accipis, in veritate gratiæ. Quodammodo enim quasi sentis corpus Christi corporali gustu, sed non sapis spirituali affectu. Et pro quanta parte saporem dulcedinis & suauitatis eius non percipis, corpus Christi tibi non est, quod tamen pro quanta parte exterius sumere præsumis, corpus Christi non minus est: sicut & verbum non est verbum audienti & non intelligenti, sed tãtum sonus, & tamen non minus est verbum. Cùm ergo malos corpus Christi verè sumere, ipsumque Iudam à summo sacerdote Christo cum cæteris Apostolis accepisse sancti testentur: astructum etiam videtur, non esse nobis noxium, si à nobis vel nobiscum mali malè sumant sacramenta, cùm Iudas ab ipso Christo cum cæteris Apostolis acceperit: nec etiam à prauis minus verè confici ipsa sacramenta, cum ipse proditor tanti officij ministerium à summo pontifice accipiens cum cæteris, hoc facite in meam commemorationem, audierit. Si enim sicut ei à Domino iniunctum fuerat, corpus Domini confecisset: nunquid verè minus ab ipso prauo, quàm à quouis bono factum fuisset? Quia enim Iudas accusatus & damnatus non fuerat, ideo Christus conscientiam eius peruersam, quamuis sibi notam, damnare noluit: vt nos instrueret, quòd aliquorum prauitas, nec conuersatione, nec sacramentorum consecratione vel cõparticipatione

Sermone de passione Domini 7. Leo Papa.

*præstitutus.

De verbis Domini serm. 11.

Cap. 8.

1. Cor. 11.

bonis aliquatenus nocere possit. Vnde Augustinus in * libro de corpore Domini: Intra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis Christi nihil à bono maius, nihil à malo minus perficitur sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & in virtute spiritus sancti. Si enim in merito esset sacerdotis, nequaquam ad Christum pertineret. Item Augustinus ad Parmenianum lib. 2. In omnibus quæstionibus intelligendum admonemus: quia scilicet omnia sacramenta cum obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumentibus. Item Augustinus contra Donatistas: Communio malorum non maculat aliquem participatione sacramentorum: sed consensione factorum. Item idem in homiliis suis: Vt sufferas etiam eum quem nosti malum, attende Apostolum dicentem: *Vnusquisque onus suum portabit*. Non enim cum illo communicas auaritiam: sed Christi mensam. Et quid obest si communices cum illo mensam Christi? Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: sibi inquit non tibi. Quia igitur, vt ait Leo, Iudæ Dominus nec negauit Apostolici ordinis honorem in conficiendis sacramentis, nec communionem in ipsis percipiendis, multum prouidit Ecclesiæ suæ, ostendens per * hunc solum innoxiam ei fore malorum prælationem vel conuersationem, in quo nisi esset præcisa tanti causa schismatis, multi magis superbè quam religiosè calcibus etiam à se repellerent eos qui apud se minoris esse viderentur æstimationis. Vnde August. in serm. 49. super Ioannem: Quid voluit Dominus admonere Ecclesiam suam, quando vnum perditum inter duodecim habere voluit, nisi vt malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus? Ecce inter sanctos est Iudas, ecce fur est & sacrilegus: talis cum discipulis ad cœnam Dominicam accessit, conuersari cum eis potuit, inquinare eos non potuit.

*sermone. — Cap. 10. — Galat. 6. — *hoc.

Cap. XXII.

Malos quidem malè sumere sacramenta, sed tamen verè ostendimus: nunc qualiter boni non solum verè, sed & salubriter sumere valeant, videamus. Ait Clemens Papa in Epistola sua: In perceptione corporis & sanguinis Domini, magna discretio adhibenda est. Cauendum est enim, ne si nimium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si verò indiscretè accipiat, timendum est illud quod ait Apostolus: *Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit*. Ideo iuxta eiusdem Apostoli vocem. *Probet seipsum homo & sic de pane illo edat, & de calice bibat*: vt videlicet ab operibus carnis purificans corpus animámque suam, præparet se ad percipiendum tantum sacramentum. Item beatus Hilarius, Si tanta non sunt peccata vt excommunicetur quis, non se debet à medicina corporis Domini subtrahere. Vnde timendum est, ne diu abstractus à corpore Christi, alienus remaneat à salute. Qui peccare quieuit, communicare non desinat. Item Ambrosius: Si quotiescunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur: qui semper pecco, debeo semper accipere, debeo semper habere medicinam. Item beatus Cyprianus: Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus. Quod distinguens Augustinus scribit ad Ianuarium: Dixerit quispiam non quotidie accipiendam Eucharistiam, alius affirmet quotidie: faciat vnusquisque quod secundum fidem suam piè credit esse faciendum. Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit Zachæus & ille Centurio: cùm alter eorum, *gaudens in domo sua susceperit Dominum*, alter dixerit, *Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum*: Ambo saluatorem honorificantes, quàmuis non vno modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Item idem alibi: Quotidie Eucharistiæ communionem percipere, nec

Quomodo vere & salubriter sumi possit corpus Christi. — Clem. Papa. — Ioann. 6. — 1. Cor. 11. — Hilar. Pap. — Ambros. — Cyprian. Serm. orationem dominicam. — August. Epist. 118. Cap. 3. — Matth. 8. — Luc. 19. — Libro de Eccles. dog. cap. 53.

A laudo nec vitupero: omnibus tamen diebus Dominicis communicandum suadeo & hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et ideo quamuis peccato quis mordeatur, peccandi de cætero non habeat voluntatem, & communicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus, & cōfidens de Domini miseratione accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Sed de illo hoc dico, quem mortalia peccata non grauant. Quibus sanctorum verbis, magna nobis indicitur bene operandi necessitas: ne corpus Domini indignè sumendo, sumamus iudicium: vel sumere cessando, hoc modo etiam alienati à vita, mortis nihilominus incurramus periculum. Necessario enim Agnus sumendus est, vt à vastante Angelo protegamur. Sed si tantam medicinam sumere vel non sumere periculum est, quò euademus? B Sed ne his angustiis circunuenta humana desperet infirmitas, Augustinus vnicuique sumendi & non sumendi propriæ discretionis relinquit arbitrio: quàmuis pro certo à tanta medicina, vel peccati pertinacia, vel ipsius sacramenti negligentia subtrahi, magnum salutis sit detrimentum. Non est enim sine magno gratiæ priuilegio, quod Deus etiam corporaliter humani corporis & cordis vti dignatur diuersorio: nec tantum ad hospitandum vt in templo suo, sed ad incorporandum sibi vt membrum capiti suo. Quid enim ad salutem nobis deerit: cùm ille qui salus est omnium, nobis vnitus fuerit? Non est ergo desperanda inuicta Dei gratia, quantamcunque hostis fraudem, quantamcunque nostram fragilitatem attenderimus: quia vel hostis C fraude, vel nostro vitio angustiorem Dei gratiam constituimus, si hostem potentiorem ad nocendum, quam Deum ad liberandum: nos autem habiliores ad labendum, quam ipsum ad stabiliendum crediderimus. Quid verò est quod ait Apostolus, *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia*: nisi hæc potentior sit ad saluandum, quàm illud * ad perdendum? Non est ergo metuenda bene operandi necessitas, quibus in Deo tanta ipsius necessitatis est facultas: vt quicquid bene voluerimus, per eum qui omnia potest possimus. Vnde etiam beatus Hilarius inchoantibus & imperfectis condescendens ne quis Dei gratia diffidat, consilium dedit, vt qui peccare quieuit, communicare non desinat: quamuis eos qui in affectu peccandi sunt, vel de criminalibus di- D gnè non pœnituerunt, vel ab his ministris qui extra Ecclesiam sunt conscios sumere interdicat authoritas. Quia igitur sicut magna spe, sic magna discretione sumendum est corpus Domini, cùm de perfectis satis superius dictū sit, quod corpus Domini sint, & sumant, quia Christus in eis & ipsi in eo maneant: de imperfectis, qui corpus Christi fieri & sumere volunt, qualiter hoc idoneè faciāt videamus. Vt ergo de criminaliter peccantibus sua decreta seruentur, quia etiam in Ægypto datus est agnus Israelitis, sed inde statim exituris: dandus est itē agnus Dei peccatoribus, vt à vastante Angelo protegātur sed deinceps peccatis renunciaturis.

In quo quia ab ipsa figura agni traximus similitudinem ab ipsa comparemus etiam sumendi discretionem. In E vna domo agnus comedi, nec inde aliquid efferri præcipitur: quia cùm extra Ecclesiam non sit locus veri sacrificij, quantuscunque polleat moribus quis, non rite dat vel sumit agnum, nisi catholicus, vnitatem scilicet Ecclesiæ seruans, tam fide, ne sit hæreticus, quàm obedientia, ne sit schismaticus. Vnde Hieronymus in Esaiam: Etenim *Pascha nostrum immolatus est Christus*: qui non foris, sed intus & in domo vna comeditur. Accinctis autem renibus, calciatis pedibus, baculos tenentes, agnum iubemur comedere, cum lactucis agrestibus festinantes: vt castitate præcincti, & ne à serpentibus in via huius seculi mordeamur, exemplis sanctorum patrum munientes gressus actuum nostrorum, virga disciplinæ castigantes carnis intemperantiam: comedamus agnum cum lactucis agrestibus, id est, amara compunctione plenis, ita cū desiderij

Nota diligenter. — Rom. 5. — *al. ad perimendum. — Exod. 12. — 1. Cor. 5. — Exod. 12.

desiderij feruore festinantes ad patriam. Est enim phase, id est, transitus Domini, quo ex hoc mundo transiuit ad patrem: cum quo desidia tardus, & super ollas carnium in seculi Ægypto remoratus, transire non præualet, vt illuc perueniat vbi Christus in dextera Dei sedet. Sed vt dictũ est, ideo se vult nobis in sacramento, vt quod nobis est est impossibile, possibile fiat in ipso.

Cur Christus corpus suum ipsa sua passionis hora dederit.

Vnde etiam ne quod dabat, inane videretur & friuolum: nec ante, nec post, sed ipsa passionis & transitus sui hora sacramentum corporis sui dedit & sanguinis: vt vnde dabat exemplum, daret etiam mysterij exordium, quatenus memoriæ nostræ arctius passionis suæ characterem imprimeret, spei nostræ certius transitus sui, & nostri viaticum delegaret, cùm illud sicut primus primum, sic in extremo temporalis vitæ suæ sub noui testamenti assignatione daret extremum. Testamento enim B sanguinis sui data redemptione & peccatorum remissione, pactum quod habebamus cum morte deleuit, vitæ æternæ fœdus nobiscum pepigit: & tanti testamenti sacramentum ad confœderandam sibi sanctam Ecclesiam in commune omnibus reliquit: vt vnde habemus gustũ in via, sacietatem quæramus in patria, & ipsum per ipsum inueniamus, cùm in manifesta sua apparuerit gloria. Cùm enim corpus Christi sumpserimus, & corpus eius facti fuerimus: transibit ipse in nobis ad patrem, transibimus & nos in illo: vt cum illo in tanti transitus labore vnum facti, vnum semper simus in perueniontis gaudio.

Non solum spiritualiter, sed & corporaliter sumendum corpus Domini.

Sciendum autem non tantum spiritualiter, sed & corporaliter sumendum esse corpus Domini: quia & agni C sanguis, qui à vastante Angelo protexit, vtroque poste respersus est: vt verum agnum non minus ore corporis quàm ore cordis sumi debere signaret: quia qui vtrũque, corpus scilicet & animam venit redimere, vtrique se voluit in sacramento suo communicare: vt dum anima crederet quod corpus gustaret, vtrique vna spes salutis æqualiter in Christo proueniret.

Videndum autem cùm ad edendum agnum lex dederit in calceamentis cautelam, ne à vitiis fallamur: in baculo disciplinam, qua perpetrata corrigamus: in lactucis compunctionem, vt non solùm exterius, sed & interius pœnitentiam agamus: in festinatione, desiderij ardorem, quo ad cœlestia suspiremus: cur accinctis renibus abstinentiam libidinis expressius indixerit, cùm de cæteris vitiis nihil nominatim, sed communiter omnium vel cautelam vel disciplinam figurauerit. D

Luxuriosi vicentes, maximè Christi sacramenti communionem irregẽt.

Vnde sciendum, quia agnum Dei sine macula, qui virginis est filius, luxuriosi & incesti sumunt periculosius: quia cùm in sacramento Christi ei vniri debeamus, conformitate passionis & munditiæ, nihil sic aduersatur passioni crucis, vt voluptas, nihil sic munditiæ vt fœditas, nihil sic eius vnitioni, vt fornicariæ societatis vnitas. Libido enim appetitu suo allicit & incendit, actu suo fœdat & eneruat, vsu lubricat & illaqueat: adeò vt placendo displicens, displicendo placens, difficilem aut nullam sui pœnitudinem admittat: & nisi valida manu misericordiæ Dei subuentum fuerit, miserabili fine suo, amatores suos sine fine perdat. Vt enim prætermittam eam quæ extra naturam abominabilis est & nefanda, & intra naturam in incestibus & adulteriis dete- E standa, vel in fornicationibus & stupris letifera: illa etiam in coniugiis quæ est licita, etiam si non aufert vitam, adeò tamen minuit coronam: vt cùm virginitas centesimum, viduitas sexagesimum, coniugalis copula extremum, & tricesimum referat fructum. Si ergo ita humiliat, vbi quod non expedit, sanat indulgentia: quantum nocet illa, cui diuinæ imminet indignationis censura? Hæc enim pestis, quo præ cæteris vitiis est naturæ familiarior, eò ad cauendum difficilior: quia cùm repellitur, nolenti se ingerit importuna, cùm admittitur, volenti incumbit blandè onerosa, & dum sic sensim infundit amorem suum, prorsus extirpat amorem cœlestium. Sed quid econtra faciendum est, ne pereamus? Quia ad vitam non peruenitur nisi per angustam A viam difficilem, sed cooperante Deo, non impossibilem ingrediamur semitam: vt quia humana non proficimus, Angelicam in terris vitam ducamus, quatenus castitatis munditia, corde & corpore Christi munditiæ conformes, ne cœlesti alimonia indignè reficiamur: simus spe & conuersatione cœlestes, quia panis Angelorum non nisi Angelicæ vitæ est stipendium. Vnde etiam praui dum communicare præsumunt cibo, qui incommunicabilis est prauitati (vt ait Apostolus) *imbecilles fiunt, & dormiunt multi, quia non diiudicant corpus Domini:* vt vel corporalis infirmitatis molestia corrigantur per Dei misericordiam, vel dormitione mortis corporalis vitam amittant temporalem & æternam. Ad quod periculum vitandum consulens Apostolus ait: Probet B se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: quia reuera solicitè debet perpendere cuius sit actionis, vel saltem intentionis, qui tantæ vult fieri particeps cõmunionis.

Matth. 7.

1. Cor. 11.

Ibidem.

LIBER SECVNDVS.

Attente & cum iudicio legendum hoc caput. Certum quidem est ex fide catholica corpus & sanguinem Christi in sacramento Eucharistiæ verè & propriè nullam posse pati læsionem, alterationem, vel vllam realem & inhærentem sui transmutationem physicam, ex his quæ speciebus sacramentalibus quoquo modo accidere possunt, neque enim comburi, consumi, corrumpi, frangi, vulnerari, arrodi &c. Christi corpus aut sanguis in Eucharistia potest. At nihilominus com- C *pertum est ex vera Theologia sacramentales Eucharistiæ species verè & propriè frangi: consumi, corrumpi, nutrire, alterari, posse quoque comburi, à muribus arrodi, ab animantibus deuorari, nec id tantum apparenter, sed re ipsa fieri. Vide S. Thomam 3. p. q. 77. art. 3. 4. 5. 6. 7. eiusque interpretes & cæteros Theologos scholæ, ac cum primis Bellarminum lib. 3. de Eucharistia cap. 10. Regreditor ad notã quam apposuimus ad lib. 2. Guitmundi.*

Cap. I.

Qvia superiori libello de veritate & potestate corporis Christi, aspirante sua gratia, aliquantulum explicuimus: de ipsius sacramenti quæstiunculis, quantum Deus dederit videamus. Diximus superius non minus ore corporis, quàm ore cordis, corpus Domini esse sumendum: sed ex hac ipsa visibili & corporali comestione, quæ sacramento tenus fit, nascitur hæresis fœdissima Stercoranistarum. Dicunt enim tantum sacramentum sicut corporali comestioni, sic & secessui esse obnoxium. Volunt autem hæc astruere cùm multis argumentis, tum ipsius Christi testimonio, ita in Euangelio dicentis: *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur:* cùm constet hoc eum dixisse non de spirituali cibo, sed de communi & carnali. His igitur obscœnis hæreticis periculosum esset super hoc aliquid respondere, magisque dignum aures nostras obturare: nisi periculosius esset eos in scandalum Ecclesiæ talia proponere, & tantam eorum falsitatem nos nullis fidei catholicæ rationibus reuerberare.

Matth. 15.

Quibus primum illud beati Hilarij opponimus, quo non humano aut sæculi sensu in Dei rebus monet loquendum. Deinde illud ipsius sapientiæ elogium: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Quoniam enim modo panis efficiatur caro, vinum vertatur in sanguinem Christi, vtriusque essentiæ mutata natura, vel vtrum vadant in secessum more ciborum communium: iustus qui ex fide viuit scrutari & ratione concipere non quærit. Vnde Gregorius in homilia Paschali:

Lib. 8. de Trinitate.

Eccles. 3. c. Contra curiosos scrutatores.

Homil. 22. in Euang.

Quod ex agno remanet, igni comburimus: quando hoc quod de mysterio incarnationis eius intelligere non possumus, potestate sancti spiritus humiliter reseruamus. Scimus enim hoc sacramentum omnimoda reuerentia esse à communibus escis secernendum. Quia, vt ait Apostolus: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manduca & bibit non diiudicans corpus Domini, id est, à cæteris escis non discernens, &c. Licet enim simili modo, quantum ad comestionem per os in ventrem mittatur, absit tamen vt tantum sacramentum secessui credatur obnoxium, ita quo si huiusmodi naturæ ordo compleatur, mysterium fidei nimia sua indignitate humilietur. Si enim, vt ait Eusebius, hæc hostia fide æstimanda est, non specie, nec exteriori censenda visu, cùm huius hostiæ substantia credatur Christus, cur pro specie panis, qua opertus est, adiudicatur ei secessus indignitas, cum exteriori specie vel visu non sit censendus? Quod non solùm est contra fidem, sed & contra naturæ rationem. In illis enim speciebus panis & vini, vel nulla est nisi corporis Christi substantia, vel fides nostra est irrita. Panis enim & vini substantia in corpus & sanguinem Christi conuersa, dum facta est quod non erat, desitit esse quod fuerat. Si ergo substantia panis ibi non est, quid * defœdari & corrumpi vsque ad secessum potest? Nam substantia Christi, quæ verè ibi est, & in quam substantia panis & vini conuersa est, nullatenus corrumpi credenda est: quia incorruptibilis est. Vnde Ambrosius: Corpus Christi alienum est ab omni corruptione: quod quicunque religiosè gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Et merito. Quam enim incorruptionis gloriam nobis largiretur, qui in seipso tantam corruptionis ignominiam pateretur? Sed & qui, quamuis hoc mortis legibus debere videretur, corruptionem videre non potuit in sepulchro: quomodo corrumpi credendus est in hominis stomacho? Cibi corporei qui Angelis oblati ad comedendum leguntur, per diuinam potentiam prorsus absumpti, secessum naturæ suæ debitum euaserunt: & cibus spiritualis, qui dat vitam æternam mundo, incurret secessum naturæ suæ indebitum, maiestate indignum, potentiæ omni modo contrarium? Vnde Ambrosius in libro de Sacra. His sacramentis pascit Christus Ecclesiam suam quibus animæ firmat substantiam. Et post pauca: Quid edamus & bibamus per Prophetam spiritus sanctus expressit dicens: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. In illo sacramento Christus est, quoniam corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Si ergo spiritualis & non corporalis esca, quomodo corporali secessui obnoxia? Cibus enim spiritualis nobis communis est cum Angelis, quia panem Angelorum manducauit homo, cibus carnalis communis est nobis cum bestiis. Bestialis defectum patitur digestionis: Angelicus gloriam seruat incorruptionis.

*defœdari.

De mysteriis initiandis, cap. 9. Psalm. 33.

Sed notandum, quia escam quam Ambrosius non corporalem astruit, Augustinus corporalem dicit: In quo ne dissentiant, sciendum est quòd Augustinus corporalem dicit, quia sacramento tenus corporaliter sumitur: Ambrosius corporalem negat, quia cùm substantialiter spiritualis sit, non corpus, sed animam vegetat. Quia igitur Augustinus secundum sacramenti speciem escam hanc dicit corporalem: ne in ipsis speciebus sacramentalibus corporalis deputetur secessus, quomodo nec in ipsis esse possit videamus. In quibuslibet substantiis formarum, colorum, saporúmque qualitates fundantur, quæ qualibet alteritate superueniente, non manent in eis: & quod sic mutantur, non fit corruptione secessus, sed sola sui alteratione defectus. Verbi gratia: Cum albedo mutatur in nigredinem: nunquid in defectu suo alicuius secessus patitur digestionem? Sic in formis & qualitatibus corporis Christi & sanguinis, si aliquis deprenditur defectus, non vsque ad secessum est humiliandus: quia cum à corporibus, quibus naturaliter insunt, sine stercore deficiant, quomodo quæ deficientibus substantiis

Quomodo corpus Christi esca corporalis & non corporalis.

A suis in sacramento Christi mirabiliter reseruantur, defectu suo indignitatem secessus naturæ suæ contrariam incurrant? Sed & cùm de cæteris sacramentalibus speciebus, columba scilicet & igne, in quibus sanctus spiritus apparuit, Augustinus contra Maximinum dicat, quia corporales illæ species peracto significationis officio, transierunt & esse vlterius destiterunt: nihil indignius de his corporalibus speciebus quæ Christi contegunt corpus, est sentiendum. Officium enim huius visibilis sacramenti est corporali comestione & potu ostendere, quod Christus Ecclesiæ suæ incorporetur: quid deinceps de ipso fiat si supradictæ rationes non videntur sufficere, Deo cuius est, fideliter & honestè committatur. Melius est enim Deo humiliter committere quod scire non possumus: quàm peruersè contra eum fingere, & sentire quod tamen nescimus. B

Deo committenda quæ sciri non possumus.

Sed quærunt dialectici, cum substantia panis in corpus Christi conuersa, iam non sit panis, in quo fundamento remanent qualitates, vt idem qui fuerat panis color & sapor habeant fundari & existere: cum substantia ipsius sacramenti, id est, corpus Christi, nec colore panis sit, coloratum, nec sapore sapidum. Ad quod respondendum est, quòd sicut Deus in omnibus est mirabilis, sic & in istis. Facit enim in suo sacramento accidentales qualitates existere per se: quod in cæteris est impossibile. Sed qui virgini dedit fœcunditatem sine semine: quid mirum si sine substantiæ fundamento facit qualitates existere? Cùm ergo in tanto sacramento non sit quæ corrumpi possit panis & vini substantia, sed tantum panis & vini, quæ deficere quidem, sed ita * defœdari non potest cum suis qualitatibus forma, qua etiam opera creditur, corporis Christi, quæ est incorruptibilis substantia: non est ibi de stercore suspicandum, vbi non est aliqua huius fœditatis natura, sed tantummodo diuinæ virtutis miraculum.

Solutio: Mirabilis Deus in sacramentis suis.

C

*deficere.

Non sunt igitur obseruanda Græcorum hæreticorum, qui merito Stercoranistæ vocantur, deliramenta: qui dicunt participatione corporis & sanguinis Christi, solui Ecclesiastica ieiunia vsque ad crapulam & ebrietatem ventrisque distensionem: putantes cœlestem escam velut terrenam indifferenter accipi, & in sordidum ventris secessum emitti. Sed absit à cordibus fidelium, vt in diebus ieiuniorum quotacumque hora Missæ celebrentur, solui credant ieiunium: quia cùm non sit corporalis, sed spiritualis esca, corporalis per eam non soluitur abstinentia. Sed nec obseruandum est quod in quibusdam apocryphorum monumentis decernitur, ne scilicet communis cibus accipiatur, donec sumpta sacramenta per se digerantur, ne vel commixtione alterius cibi corrumpantur. Neque enim Dominus in cœna post esum agni Paschalis sacramenta corporis sui dedisset discipulis: si ex ciborum communium admixtione corruptionem vidisset suis accidere sacramentis, quamuis Ecclesia non hoc imitabile in ipso decernat certis de causis, sed prorsus aliis. Dignum enim erat, vt ipse mediator Dei & hominum, finis legis, initium gratiæ, post esum agni Paschalis, post completionem legis veteris, nouo sacramento, nouum gratiæ testamentum institueret ad vesperam: vt vtrumque hoc in fine mundi se agere declararet. Dignum nihilominus vt Ecclesia, cui talis officij causa non suppetit, vt post vmbram veritatem instituat, talem ordinem in Christo non imitetur, decernens ob reuerentiam tanti sacramenti, vt ieiuno corpore dum sobrietas viget, carnis feruor quiescit, animus ad intelligendum serenior est, cibo spiritualí homo interior prius reficiatur: quatenus ipse qui in nobis præeminet, cœlestis cibi fortitudine roboratus facilius regat corpus sibi subiectum, ne ad superflua vel noxia relaxetur. Vnde Augustinus ad Ianuarium: Placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quàm cæteri cibi. Neque enim quia * prius cibos dedit Dominus, pro-

Hæc contra Nicetam hæresiarcham.

D

E

August. Epist. 118. cap. 6.

*post.

propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramẽtum accipiendum conuenire debent: aut sicut faciebant quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere.

NOTA. Sed etsi quis spiritualiter refectus, ob eandem sacramenti reuerentiam aliquandiu ieiunet, vt hospiti suo Christo sobria hilaritate condelectetur, bonum est: quamuis ablata omni suspicione stercoris, sicut ante cibum, sic & post, in periculo vitæ constitutis dari concedatur si necesse est.

Obiectio. Sed opponunt hæretici. Si multi panes & multa vina sacrentur, diu hominem inde posse viuere: vt non de præterito, sed de hoc præsenti & diuturno victu illum astruant interim secessum habere. Dicunt* etiam aliquos per multa tempora hoc expertos, eo desiderio, vt etiam in hac vita cibo alterentur Angelico, quos ne defectu propriæ carnis, vt in infirmitatibus solet, secessum habuisse videantur, ita eos carne vegetatos his cibis & saginatos, sicut & communibus astruunt: vt cùm negatur defectus carnis, probetur secessus factæ fuisse communionis.

Responsio. Sed Deo annuente, nec sic vincent hæretici, quia credendum quidem est, quod cœlestis cibus, qui confert vitam æternam, potest quibus sibi placuerit, conferre tẽporalem: Sed, ne in digestionem solui credatur, qui defectu carnis suæ secessum facit infirmo, de ipsa carne nec tamen deficiente non potest secessum dare sano? Sareptanæ viduæ lecythus consumebatur, nec minuebatur: & quid mirum si per tanti cibi virtutem caro alicuius comedentis & vegetetur, & crescat, & digeratur, nec deficiat? Quinque panes hordeacei post saturitatem quinque millium hominum vsq; ad implendos duodecim cophinos creuerunt: Et cùm illi Deo iubente in sua consumptione acceperint augmentum: quid mirum si eodem volente caro humana in sua digestione non patiatur defectum? Aliquos quidem de sanctis patribus legimus nullum aliud edulium sumentes, sola communione dominica diebus Dominicis refectos, multis annis vixisse: sicut Heliam in fortitudine cibi illius quem Angelus ministrauerat, quadraginta diebus ieiunasse, sed cuius potentia, nisi illius, qui omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra? Qui enim de nihilo fecit omnia, sicut potest carnem alere sine carnali victu, sic etiam ei dare secessum sine carnali defectu.

(Margin: Sacramento posse quem sustentari. 3. Reg. 17. Ioan. 6. 3. Reg. 19.)

Obiectio. Sed iterum opponunt hæretici ad tanti sacramenti indignitatem, quòd panis & vinum in sacramento mucidum vel putridum fiat, panis à muribus corrodatur, & in ventre eorum inueniatur, ignibus etiam comburatur.

Solutio. Sed quia (vt ait Augustinus) ideo sacramenta dicuntur, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: ita quod fit in eis, aliter videtur, aliter intelligitur. Sicut enim in quolibet corpore sine detrimento substantiæ albedo nigredine, vel quælibet qualitas superueniente contraria qualitate dispellitur: sic in sacramento Christi, quiequid mutationis specietenus, vel formæ, vel cæterarum qualitatum, seu soricum corrosione, seu vetustatis mucore, vel quibuscunque modis fieri videtur, ad sacramenti substantiam, Christum scilicet, non attinet: quem certissimè scimus incorruptũ permanere in cœlis, quicquid in eius sacramento contingere videatur in terris. Sicut enim in proprio corpore, modo *hortulanus*, modo *peregrinus*, modo *phantasma*, prout fides erat intuentium apparuit, extrinsecus autem alapas, sputa, flagella sustinuit: sic etiam ad probationem fidelium, & scandalum infidelium vsque in finem sæculi, talia fieri permittet in suo sacramento vnde electi exerceantur, reprobi indurentur. Dum enim Christus in sacramento occultatus, tantáque sua indignitate dissimulatus, non minus tamen ibi creditur esse, nec minore reuerentia à fidelibus colitur: fides hoc modo probata, dum contra hoc quod videt, de Deo sentit, maiora meretur: infidelitas autem maiori suo scandalo indurata damnatur, quæ ibi contemnit Christi reuereri substantiam, vbi in repellenda sacramenti sui indignitate nullam viderit eius potentiã. Sed si ibi Christus vel suæ præsentiæ euidentia innotesceret, vel suæ potentiæ miraculis clarescerer: quod fidei esset meritum, cui suæ cognitionis tam manifestum daret experimentum?

(Margin: Caro Christi nunquam corrumpitur. Ioan. 20. Luc. 24. Matth. 16. Duo genera videntur Eucharistiæ species.)

NOTA. Fit etiam aliquando huiusmodi indignitas, ad puniendam vel corrigendam ministrorum negligentiam: pro eo quòd corpus Domini indignè tractauerint, vel contra Ecclesiasticas regulas minus attentè, vel diutius quàm deberent seruauerint. Nónne enim manna, si in alterum seruaretur diem putrefiebat, quia interdictum erat à Domino: & tamẽ si pridie Sabbati collectum, vsque in sabbatum seruaretur, incorruptum permanebat, quia sic erat institutum ab eo.

Quicquid ergo deformitatis in Christi sacramento contigerit specietenus, non debet à nobis fidem extorquere veritatis eius: quia qui in corpore suo cum verus Deus esset, multa indigna pertulit, nihilominus in sacramento suo perfert, quamuis verè ibi sit. Vt enim ait Gregorius in dialogo suo, in specie leprosi Christus martyrio monacho apparuit: qui cum baiulatus de collo eius euanuisset, subsequẽter ait: Quia non me erubuisti ô martyr in terra, nec ego erubescere te debeo in cœlo. Quis igitur in sacramento Christi quaslibet indignitates debeat erubescere? cùm pro digna eius reuerentia cœlestem remunerationem debeat obtinere? Senex Simeon saluatoris quasi brutam & insensatam infantiam, eiusque exilem & debilem quam in vlnis gerebat formam, vilibúsque pannis obsitam personam non attendens: maiestatem deitatis in tantillo corpore agnouit & credidit, Dominum vocauit se eius seruum professus est, vt ab eo in pace dimitteretur orauit, salutare Dei se videre perhibuit, lumen esse ad reuelationem omnium gentium, & gloriam plebis suæ Israel Prophetauit. Vt ergo quaslibet indignitates in sacramento Christi fides vera non erubescat: sciendum est, quia sicut multa aguntur in sacramento Christi quæ non videntur: sic in eo multa videntur fieri quæ aliter dispensantur. Gregorius enim dicit in ipsa immolationis hora cœlos aperiri, Angelorum choros adesse, &c. quæ quãuis verè fiant, non tamen videntur. Item idem ait: Caro eius in salutem populi partitur, eiúsque sanguis funditur: fitque aliter quàm videatur, cùm ipse integer perseueret & viuus. Sed quid mirum de his? Ipsum corpus Christi videtur panis esse & non est panis. In eo igitur quod videtur esse & non est, fieri multa videntur quæ non fiunt: velut, quia Christus martyrio leprosus apparuit, nunquid Christus speciosior sole, vera lepra respersus fuit? In vitis patrum legitur: Aspiciente quodam sanctissimo patre Angelum Domini quibusdam indignè communicantibus corpus Domini subtrahere, & pro illo carbones porrigere. His igitur aliud videbatur, & aliud fiebat. Item legitur Tharsitius martyr corpus Domini ferens, cùm à paganis comprehẽsus requireretur quid ferret, & sanctum canibus dare nollet martyrium obtinuisse. Cúmque illo mortuo curiosè quærerent quid ferret: corpore Christi cœlitus sublato, linteamina tantum quibus ipsum continebatur, reperta sunt. Sic & alia multa in hoc spirituali sacramento inuisibiliter fieri credenda sunt, Angelico ministerio.

(Margin: Greg. Homi. 39. in Euangelia. Luc. 2. Lib. dialogorũ 4. cap. 58. S. Tharsitius martyr.)

Quicquid igitur in sacramento Christi specietenus (vt dictum est) fieri etiam monstruosè videatur: seu pro aliquorum negligentia punienda vel corrigenda, seu pro fide probanda & instruenda, seu pro perfidorum scandalo & ruina, fidem Christi non euacuat: quia dispensante aliter Deo, nullatenus ad sui corporis indignitatem attinere credendum est. Nec solum corpori Christi, sed & ipsi sacramento visibili eadem causa mucorem negamus & putredinem, qua superius digestionem: quia cùm illæ species sine panis & vini substantia fiut, quomodo mucescere & putrescere magis quàm digeri possint, non facilis paret causa. Ipsis verò speciebus, cum non sint æternæ, defectum negare non possumus: sed ipsum defe-

ctum ita dicimus simplicem, vt nullam fœditatis admittamus corruptionem. Possunt tamen videri mucidæ & putridæ, quamuis ita non sint: sicut Christus hortulanus, peregrinus, prout erant intuentium mentes: sed hac visione cum eis quibus fit ita agitur, vt supradictæ causæ in eis compleantur.

Quòd autem ventrem distendere vel inebriare dicuntur, ne hoc quidem suum esse approbamus: sed quando *ista facere videntur, eisdem supradictis causis id fieri credimus. Si autem in vomitu ebriorum vel infirmorum huiusmodi forma deprehenditur, vel etiam in ventre bestiarum, quid aliud protenditur, nisi quia cum ebriosis vel impœnitentibus infirmis, vt dignum est, manere contempsit: vel eos à quibus seruari & sumi debuit bestiis deteriores ostendit? Cùm enim præter peccatum creatori, qui vbique est, omnia munda sint? quomodo videtur immundius esse in ventre muris, quàm in ventre adulteri impœnitentis. [*ita.]

Quòd autem etiam à religiosis incendio tradi, & ibi disparere dicuntur ipsæ sacramentales species, non ad indignitatem Christi fit, quasi ignibus exurendus tradatur, quod impossibile est, cùm sit omnium elementorum Deus: sed quoties aliqua talis indignitas ipsi sacramento negligenter acciderit, vt horrorem sumendi incutiant ipsæ sensuales species, quas ibidem Deus altissimo suo consilio post mutationem suæ substantiæ remanere voluit, ignibus traduntur: vt ostendant quod suum est, deficiendo & disparendo sine omni fœditate in illo purissimo ignis elemento.

Quapropter sicut summa sumi reuerentia, sic summa etiam seruari debet diligentia: quia res tantæ dignitatis, tantæque salutis, negligentiæ vel obliuioni subiacere nō debet: sed quod magna Dei gratia agitur, decet & oportet vt magna Ecclesiæ solicitudine deuotè & indesinenter super omnia honoretur. [Nota.]

Cap. II.

QVÆRITVR autem cùm sacrificium Ecclesiæ constet visibili elementorum specie, cur Deus illud visibile esse voluerit: cùm ipse inuisibilis sit, & à veris adoratoribus patrem in Spiritu & veritate adorandum esse dixerit, & Psalmista, *Sacrificium Deo spiritum contribulatum* astruxerit? Sed sciendum quia in sacramento visibili præsentiam inuisibilis corporis sui exhiberi nobis voluit: vt sic nostram magis excitaret memoriam ad recolendam tantæ suæ pietatis gratiam. Sicut enim cum omnia posset, non in nobis ipsis, sed in exterioribus alimoniis temporalem vitā nostram retineri voluit: ne nobis debere videremur quod sumus, sed ei potius à quo sunt illa munera vnde viuimus sic etiam visibili suo sacramento quo vitæ æternæ pignus accipimus admoneri nos voluit, eius gratiæ esse referendum, quod ab ipso vitam æternam accipimus, quam in nobis non habebamus, imò per nos perdideramus. Sicut ergo teste Apostolo, *inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*: sic inuisibilis præsentiæ suæ signum sacramentum suum esse voluit, vt sic intellectum nostrum de sua reddens gratia certiorem, affectum nostrum faceret erga se ardentiorem. Ne autem existimetur, cùm ipse inuisibilis sit, visibilium sacramentorum sacrificia ei non congruere: ait Augustinus in lib. 10. de Ciuitate Dei. Qui autem putant hæc visibilia sacrificia diis alienis congruere, illi verò tanquam inuisibili inuisibilia, & maiori maiora, meliorique meliora, qualia sunt puræ mentis bonæque voluntatis officia: profectò nesciunt hæc ita esse signa illorum sicut verba sonantia signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes & laudantes ad Deum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus: ita sacrificantes non alteri visibile sacrificium offerendum esse nouerimus, quā illi, cuius in cordibus nostris inuisibile sacrificium nos ipsi esse debemus. Sciendum enim est, nos qui non solùm spiritus, sed & corpora sumus, corporalia etiam sacrificia exhibere debere: vt sicut ex vtrisque consistimus, ne quid ociosum remaneat, ex vtrisque Deo corporaliter & spiritualiter seruiamus.

[Cur visibile sacrificium, inuisibili Deo fiat. Ioan. 4. Psalm. 50. — Rom. 1.]

Cap. III.

QVÆRITVR autem, quare sacrificium Ecclesiæ non constet solo sacramento, vel tantū corpore & sanguine Christi sine sacramento, vel quare vtroque. Ad quod respondetur: Quia si solo sacramento, id est, pane & vino consecrato & non mutato constaret, non esset causa, quare noui testamenti sacrificium veteri testamento superordinatum esset: cùm sicut illud tantummodo fuit vmbra & figura futurorum, sic illud tantummodo esset figura & commemoratio præteritorum. Cùm enim Christus dixerit: Hoc facite in meam commemorationem: quid nisi figuraret & repræsentaret præteritam Christi passionem? Conferamus ergo nouam vmbram veteribus, simplicem simplicibus: vt quæ ex his præpolleant tam corporaliter quā spiritualiter videamus. Cùm enim præsens sacramentum si tantummodo sacramentum est corporalis cibus sit sicut vetus fuit: nónne manna quod Deus de cœlo pluebat, & omne delectamentum saporis in se continebat, erat dignius & melius? Itémque panes propositionum, similagines, & vituli, & cætera quæ ille populus sacrificabat, nónne meliora erant ad reficiendum, quàm modicum panis & vini vix ad degustandum? In nouo enim sacramento ablata fide gratiæ interioris, exterior species in panis mica vel vini gutta nullius est æstimationis, quia & in eo ideo nullius æstimationis, exteriora facta sunt, vt ei quæ interius creditur gratiæ, omnis impēderetur summa deuotionis. Cassa enim videretur tot hominum assistentium, & huic sacramento ministrantium vel adorantium veneranda sedulitas: nisi ipsius sacramēti longè maior crederetur quàm videretur veritas & vtilitas. Cùm ergo exterius quasi nulla sint, quibus tanta impenduntur venerationis obsequia: aut insensati sumus, aut ad intima mittimur magnæ salutis mysteria.

[Cur sacrificiū Ecclesiæ non constet solo sacramento, vel corpore & sanguine Christi sine sacramento, vel cur vtroque.]

Sed & sacramentali officio non præpollet nouum veteri. Cùm enim sit memoria tantum & figura passionis Christi: tanto indignius est nouum renunciando præterita, quod memoriæ cuiuslibet hominis est, quanto vetus melius & diuinius est, prænunciando eadem futura, quod solummodo Prophetiæ diuinæ est. Si enim panem non verè carnem Christi, sed vmbraticè tantum in memoriam crucifixæ eius carnis dicimus: nónne nouum sacramentum vmbra tantum & figura, sicut & vetus erit? Ideo autem deterius, quia illud vmbra futurorum fuit spiritualiter: istud præteritorum carnaliter. Sed & effectu non præpollet, quia nec peccata remittit, nec cœli ianuam aperit. *Cùm enim solummodo vetus in cibus & potibus & variis baptismatibus, & iustitiis carnis non potuerit iuxta conscientiam perfectum facere seruientem*, vt ait Apostolus quia vmbram quidem futurorum bonorum habebat, non ipsam imaginem rerum: quomodo nouum, cùm similiter sit vmbra, remissione peccatorum, profectu virtutum, iuxta conscientiæ munditiam, perfectum seruientem reddere poterit? Quia ergo vetus in hac vita perfectam meritorum conferre non potuit gratiam, ideo nondum reserata paradisi ianua non statim post hanc vitam, perfectam mercedem contulit, sed distulit coronam: sanctis quidem animabus requiem tribuens à labore, sed requiem cum gloria non retribuens pro labore. Cùm igitur nec ventris saturitate, nec sacramentali Prophetia, nec effectu spiritualis gratiæ, temporalis & æternæ, nouum veteri præpolleat: quomodo magis quàm illud proficere habeat? Nisi enim in hac vita conferat plenitudinem gratiæ, post hanc vitam non conferet plenitudinem quietis & gloriæ. Si ergo nouum sacramentum neque corporaliter, neque spiritualiter melius esset antiquo: quare ei super-

[Hebr. 9.]

superordinari deberet nulla esset ratio. Quod ergo dignius contulisset Christus quàm Moyses, filius Dei in domo propria, quàm seruus in aliena? Si autem vmbram vmbra mutaret, nec compleret: quando vel à quo veritas veteribus Sacramentis figurata & promissa, complenda esset, si ille qui veritas est, non veritatem, sed vmbram pro vmbra daret? Dedit ergo Ecclesiæ suæ veritas veritatem, Christus corpus suum & sanguinem: vt quod vetus vmbra non poterat, ipse redemptionem remissionémque peccatorũ, quam semel fecerat in cruce, faceret similiter in altari quotidie: & quotidiano peccatorum contagio, salubrius quotidiano subueniret remedio: idémque ipse qui futurus erat electis vita & præmium, in præsenti esset medicina & viaticum. Nisi enim ipse Sacerdos qui cœlos penetrauit, fieret nobis via ad seipsum, cœli ianua nobis clausa foret in æternum: quæ ideo post passionem Christi reserata est credentibus, quia idem qui est Sacerdos sacrificium factus vnitur sibi commorientibus: vt dum vnum fiunt cum ipso, vbi ipse est,* ipsi sint in ipso. Vnde etiam ad magnam spem iustis & peccatoribus, in passione Christi, eadem die latro, eadem die iustus, eadem die cum Christo in paradisum est assumptus, præ omnibus iustis primus: vt non solùm constaret eadem die paradisi ianuam hominibus reseratam, sed & constaret Dei gratiam non articulo temporis astringi, non peccatorum quantitate vinci: cui ad æternæ vitæ præmia statim conferenda suffecit vix vnius horæ pœnitentia post tot flagitia. Quis ergo dubitet Christi passionem, verè omnium peccatorum esse remedium: quæ tam feto, tam cito, quasi omnium peccatorum primitias iustificauit & saluauit sceleratissimũ? Tantam gratiæ prærogatiuam in Sacramento Christi B. Ambrosius intuens: ait in serm. de Sacramẽtis ad Neophytos, noua Sacramenta veteribus præferẽs: Summo studio volumus comprobare, quòd & antiquiora sunt Sacramenta Ecclesiæ, quàm synagogæ, & præstantiora quam manna. Et paulò post: Probatum est antiquiora esse Ecclesiæ Sacramenta, nunc cognosce potiora. Reuera mirabile fuit, quòd Deus manna pluerit patribus: sed tamen qui illum panem manducauerunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis viuus qui descendit de cœlo: vitæ æternæ substantiam subministrat, & corpus est Christi. Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum an caro Christi, quæ vtique est corpus vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, hoc alienum ab omni corruptione. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo. Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternũ. Iudæus bibit & sitit: tu cùm biberis sitire non poteris. Illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris vmbra est, quantum istud est, cuius & vmbram miraris? Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quàm vmbra, veritas quàm figura, corpus authoris quàm manna de cœlo. Et paulò post: Accipe quod dico, diuiniora esse Sacramenta Christianorum quàm Iudęorum. Iure ergo noua Sacramenta superordinata sunt veteribus: quæ ita eis præeminent veritate, dignitate, potestate & gratia, vt omnia compleant, quæ illis fuerant immobilia. Quàm verè enim Christus seipsum daturus est sanctis ad gloriam in futuro, tam verè ad omnem gratiam dat seipsum Ecclesiæ suæ modo: quamuis non ita manifestè, sed sub Sacramento. Si enim sine Sacramenti velamine corpus suum & sanguinem daret, quis sumere non abhorreret?

Vt enim superius ait Augustinus & Hieronymus, homines hominem comedere flagitium esset aut facinus: quia interdictum est diuinis & humanis legibus. Vnde etiam discipuli audientes quòd carnem suam daret ad manducandum & sanguinem ad bibendum, putantes quod crudum, aut coctum aqua, vel veru assum, visibiliter daturus esset seipsum: recesserunt ab eo dicentes; Durus est hic sermo. Igitur, vt ait Ambrosius, ne plures hoc diceretur, velut quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis Sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutémque consequeris.

Et vt probemus Christum salubrius sumi cum Sacramento quàm sine Sacramento, quid inde proueniat, modis omnibus attentemus. Aut enim cum viuum sumeremus aut mortuum. Sed sumi mortuum est impossibile cùm sit immortalis: *Christus enim resurgens ex mortuis, iam nõ moritur.* De cætero, quam vitam ab eo speraremus quem mortuum sumeremus? Non igitur per partes concisum, vel elixatum, vel assatum, vt illi putabant, possumus eum sumere. Si autem viuum: aut in eo statu quo fuit ante passionem, aut in eo quo fuit post resurrectionem. Sed in eo statu quo fuit ante passionẽ: quis deglutire posset hominem triginta annorum viuum & integrum? Quod si etiam fieri posset per eandem potentiam, qua ipsum corpus integrum per integra matris virginalia traiecit, nõ ergo fides haberet meritum, cui tanta euidentiæ suæ ratio præberet experimentum. Si autem in eo statu quo post resurrectionem est: glorificatum ergo corpus suum quale in cœlo est ostendens, intolerabilem claritatem suam oculis intuentium offerret, & non sustineret humana fragilitas. Vnde August. in libro ad Orosium: Clarificata carne vtique Christus resurrexit: sed noluit in ea clarificatione discipulis apparere, quia non possent oculis talem claritatem perspicere. Si antequam moreretur & resurgeret, quando transfiguratus est in monte, discipuli eum videre non potuerunt: quantò magis clarificata carne Domini eum videre non potuerunt? Si autem sua potentia claritati visum nostrum contemperaret, non suo loco aut tempore in contemplationem suæ gloriæ remunerationem suam nobis præordinans, meritum auferret: quia amplius laborare non liberet, sicut & Petrus in transfiguratione dixit: Bonum est nobis hic esse, faciamus hic tria tabernacula. Quod (vt ait Leo) non erat improbum, sed inordinatum. Vnde & ipse Christus filios Zebedæi petentes sibi sedem à dextris eius, vel à sinistris: prius misit ad laborem quam ad requiem dicens; *Calicem meum bibetis:* quia vidit eis magis expedire, vt per meritorum ordinem dignius & fructuosius ad præmia peruenirent. Quia igitur nec per se Sacramentum, nec per se expediebat in sacrificio suo dare corpus suum: Sacramentum vnum omnibus legalibus Sacramentis dignius superordinauit: quo & nobis prædictas incommoditates horroris vel splendoris corpus suum abscondendo auferret, & veritate sui corporis vmbras & figuras sacrificiorum veterum complendo vt superfluas repelleret, & eis ipsa sui Sacramenti figura quia plus quàm figura est, præcelleret. Licet enim Augustinus dicat quia Sacramenta in signis diuersa sunt, in re quæ significatur paria: hoc tamen singulare Sacramentum, dum figura & corpus Christi est, sicut Ioannes, quia quod prædixit ostendit; *Propheta & plus quàm Propheta fuit:* ita etiam hoc Sacramentum figura est & plus quàm figura, significando quidem par consignificantibus, sed significans & significatum existendo præcellens tantum significantibus. Nec solùm pius Dominus vmbras & figuras veteres & superfluas, superueniente nouitate & veritate sui sacrificij depulit: sed & multiplicitatem Sacrificiorum veterum singularitate sui Sacrificij abbreuians, occupationem exteriorem nobis minuit, beneficiorum nobis gratiam multiplicauit: vno vnico suo Sacrificio redemptionem remissionémque peccatorum faciens, profectúque fidei cæterarúmque virtutum, ad vitam æternam perducens. Sciendum enim quòd ideò Deus tam multa sacrificia dedit in lege, vt nullum eorum sufficiens esse ostenderet, quia cætera essent superflua, si vnum sufficere posset, vt vnum suum sufficiens magis desideraretur: & interim in eis, etsi modicum sentirent suffragium, in eorum tamen multitudine maiori occuparentur exercitio, quo Deum discerent colere, & ab idolorum cultura recedere, & certiori rot

Marginalia: * ibi; Cap. 8.; Cap. 9.; Nota.; Ambros. lib. de Sacram. 6. c. 1.; Rom. 6.; Matth. 17.; Ibidem.; Matth. 20.; Matth. 11.

figurarum instruerentur testimonio, quo futuram veritatem non dubitarent sperare. Egregium igitur & super A omnia excellens Sacramentum nobis prouidit Deus in sacrificio suo, quo corporis & sanguinis sui veritatem panis & vini qualitatibus tectam abscondit digna causa: ne scilicet infidelibus pateat, & eorum blasphemijs vilescat, néve nos iudicent inhumanos & crudeles, vtpotè humani corporis comestores & sanguinis bibitores. Fidelibus autem quibus parauit ad salutem, in panis & vini specie & sapore sumendi fecit aptitudinem: ne, vt superius dictũ est, si carnis & sanguinis humani colorem videret, saporémque sentiret, humana pietas abhorreret: splendore autem eius si intolerabili præstringeretur, stuporem mentis incurreret: si glorioso demulceretur, bonorum operũ torpore hebesceret. Sicut enim carnalem nobis occupationem abstulit, extirpata multitudine sa- B crificiorum veterum, vt mentem spiritualibus expediret: ita insolitis quibuslibet sacrificij sui circunstantijs impedire noluit, quo spiritualius & liberius nos sibi in suo Sacramento vniret. Ne ergo insolita visione mens turbaretur, consuetam suo Sacramento reliquit speciem: vt ad interiora contemplanda puriorem fidei dirigeremus aciem. Per acceptionem enim huius Sacramenti Christo perfectè vniri & incorporari debemus, & in hac vita conformitate innocentiæ quantum possumus, & post hanc vitam simili beatitudine quantum digni fuerimus: nec decet ad exteriora distendi, nec ad multiplicia dissipari, quos ab omnibus, vt vnũ cum Christo sint, oportet recolligi. Quod tamen Ecclesiæ suæ Deus voluit esse tam fructuosum, non omnimodo voluit esse ociosum: C quia dum in mysterio, quod non est, apparet, quod est, occultatur, fidei lucta proponitur vt meritum augeatur: dum contra hoc quod videtur, credens quod non videtur, de credita intus veritate, de superatata exterius falsitate duplicem assequitur gratiam. Cætera enim Christi miracula cùm sint infidelibus in signum, vt conuertantur: hoc solum fidelibus datur ad meritum, vt illo erudiantur. In illis enim quæ Deus in extrinseca materia fecit, roboratur fides: in hoc autem solo quod ex seipso facit, fides exercitatur: vt victa & inuicta felicius coronetur.

Victa inquam ne comprehẽdat, sed inuicta ne diffidat: dum exteriores quidem sensus obiecta panis & vini specie, colore, odore, & sapore, ipsum quod fuerat mentiendo, panem & vinum quod non est nituntur astruere: D interior autẽ intellectus, ipsum quod est corpus scilicet Christi contemplans, nec comprehẽdere sufficiens, non tamen desistit credere. Hanc credendi difficultatem sancti attendentes & cauentes, de hac Sacramẽtali confectione astruenda diu multũmque laborauerunt: quia non solum inuisibile, sed etiam inusitatum esse viderũt, & admirabile, vt inuisibilis Sacerdos, visibiles creaturas in substantiam suæ carnis inuisibiliter conuertat, & quod terrenum est, cœleste faciat, vt qui pro nobis tanta in se operatur, nobis de nobis maiora promittat. Qui enim aquam pro nobis figuratè oblatam sicut & vinum pro se oblatum, in veritatem & vnitatem sui sanguinis mutat in suo & nostro Sacramento: quantò magis nos secum faciet vnum in æternitatis suæ præmio? Sed & in tanti E mysterij fide intellectus intrinseci & exteriorũ sensuum luctam subinnuens ait August. in sermone de verbis Domini: Quod videtis in altari, panis & calix est, quod etiã oculi vestri renunciant: quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. Sed potest animo cuiuspiã cogitatio talis suboriri, Dominus Iesus Christus nouimus vnde carnem acceperit, de virgine Maria scilicet, nutritus est, creuit, sepultus est, resurrexit, cœlum ascendit, illuc leuauit corpus suum, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos. Ibi est modo sedens ad dexteram Patris: Quomodo ergo panis corpus eius, vel quod habet calix, quomodo est sanguis eius. Ista ideo fratres dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spiritualem. In quo videtur innui, quasi quæratur cùm Christus in humana forma rationabiliter se gesserit, vel natura humana, vel potentia diuina, & in cœlo vsque ad diem iudicij corporaliter mansurus sit: quis corpus Christi huc deduxerit, vel panem nostrum illuc leuauerit, vt tam subito in corpus Christi mutari possit? Quod quia ineffabile est, quomodo corpus Christi hic fiat, & ibi maneat, ad intelligentiam spiritualem & fidem talia cogitantes reuocat: quia etsi sciri non potest, credi potest: quia quod videtur, non materiale corpus panis est, sed species corporalis, quod autem intelligitur Christus est, qui omnia quæcumque vult in cœlo & in terra potest. Sicque dum exteriorum sensuum testimonio non acquiescit, nec interiore inquisitione comprehendens, de veritate tamen non titubat: fit per Dei gratiã, vt in tali suo agone fides nostra exerceatur, exercendo augeatur, augendo perficiatur, perfecta coronetur. Vnde Augustinus in sermone super Ioan. 68. Fides qua eorum, qui Deum visuri sunt, quamdiu peregrinantur, corda mundantur: quod non videt, credit. Nam si vides, non est fides. Credenti colligitur meritum, videnti redditur præmium. Eat ergo Dominus eat ne videatur, lateat vt credatur: creditus desideretur, vt desideratus habeatur. Quia ergo in hac peregrinatione nostra, expedit latere Christũ vt credatur, &c. Nota. bene igitur Christus sub Sacramẽto dedit nobis seipsum, vt per hoc nobis & fidei meritum, & gratiæ suæ augeat beneficium: dum in terrena quadam, & prorsus stolida panis & vini forma, maiestatem sapientiæ verbi Dei substantialiter comprehensam, incõprehensibilem credere & venerari non erubescimus: quæ quantitate & qualitate sua ita eius excellentiæ videtur indigna, vt nullatenus etiam æstimari debeat, nisi quia ipse est Deus, qui omnia quæcumq; voluit fecit in cœlo & in terra, nisi quia etiam caro eius ipsa est cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: vt potestate tali sit in vnitate personæ in cœlo & terra, quandocumque, quomodocumque si placuerit. Hac fide ipsum Sacramentum quasi diuinum quiddam adoramus, quasi viuum quiddam & rationabile alloquimur & rogamus: Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis: quia non quod videtur, sed quod verè est, Christum ibi esse credimus.

Sacramentum quare adoremus.

August.

Capvt IIII.

Cur fides tantopere exigatur in hoc Sacramento corporis Christi.

Qværitvr autem quare fides tantopere exigatur in hoc Sacramẽto: quia videlicet falsa fide mundus perijt, quãdo Adam plus diabolo quã Deo credere præsumpsit, dum in ligno scientiæ boni & mali vetito plus sperauit diuinitatẽ assequi, quæ ab hoste promittebatur, quàm incurrere mortem quam Deus minabatur. Sicut ergo diabolus non vmbram in ligno inobedientiæ, sed ipsum verum & visibilem fructum exhibens; promisit id quod non videbatur, scilicet, eritis sicut Dij: sic & Deus non vmbram, sed ipsum qui in ligno pependit obedientiæ, in suo visibili Sacramento exhibens, promittit vitam æternam quæ non videtur, vt dum in ea re plus ei modo creditur quàm hosti, vt dignum est, sanetur hac vera fide illa perfida fides, qua olim plus diabolo quàm sibi iniustè creditum est. Sicut igitur non in ligno vetito, sic nec in Christi Sacramento debet visus aut gustus, sed fidei vigere iudicium: quia sicut pomum visu decorũ & suaue ad comedendum, cibus vitalis videbatur, & mortem intulit: sic è contrario Sacramentum corporis & sanguinis Christi videtur cibus mortalitatis nostræ, cùm verè vita æterna sit. Quapropter vtrique rei media vera fides videtur necessaria: Adæ, vt crederet mortem esse in pomo, & ita vitaret: nobis, vt in Sacramento Christi vitam credamus, & ita eam assequamur. * Vtrique enim ex se contrarium visui effectum parit, illud dum videtur cibus voluptatis & vitæ, mortem inferens: istud dum videtur cibus mortalitatis, vitam æternam exhibens.

** Vtrumque*

Sicut

Sicut igitur à Petro post trinam negationem trina confessio repetita est: sic ab homine vt saluari possit, pro perfida fide qua perijt, vera fides exigenda est: quia tantum Sacramentum nec sine fide potest intelligi, nec nos etiam per illud sine fide saluari.

Capvt V.

Cur magis consecretur in pane & vino & aqua corpus & sanguis Christi, quàm in cæteris corporum speciebus.

QVæritvr item quare in pane & vino consecretur magis corpus Christi, quàm in cæteris corporum speciebus: cum cibo mortalitatis non videatur aptè vita immortalis designari. Sed sciendum quia Christus in hoc Sacramento non se hoc modo significari voluit, quo se habet cum patre per naturam, sed quo se habet nobiscum per gratiam: quia non scilicet quod sit patris sapientia, sed quod sit omnium hominum vita, vt sic suam charitatem nobis magis commendaret, & nostram erga se magis accenderet. Vita verò æterna, cùm in corporum speciebus nulla perfecta similitudine exprimi potuerit: nulla tamen aptiori quàm illa, quæ aliquo modo vita est, quia humanæ vitæ alendæ & retinendæ congruit. Quia enim temporalis cibus & potus noster vita æterna esse non poterant nec debebant, nomine eorum & specie Christus se significari voluit vitam æternam: vt non solùm consueta cibi similitudine congrueret in sumendo sed & eadem cibi similitudine nobis proficeret in sperando: dum scilicet sicut cibus & potus sunt nostra vita temporalis, quamdiu Deo placuerit: sic & multo amplius ipse panis cœlestis sit vita æterna, quibus ipse voluerit. Et quid mirum si creator creaturæ conferre possit vitam æternam: cùm etiam creatura creaturæ retinere potuerit æternaliter eam? Sicut enim lignum vitæ in paradiso positum est, quo æternaliter homo in corpore viueret: sic Christus in Ecclesia lignum vitæ seipsum posuit, vt in se credentibus vita æterna esset: quòd non solùm fuit ipsius Christi mysterium, sed & fidei nostræ magnum firmamentum. Quia si hoc creaturæ non viuenti fuit naturale, vt corpori vitam æternaliter retineret: quantò magis vero ligno vitæ viuentis, creatori Christo est omnipotentiale, vt corpori & animæ gloriosius conferat æternaliter vitam? Vnde etiam quia cibo & potu ita viuimus, vt alterutro carere nequeamus, vtrumque in Sacramento suo esse voluit: ne si alterutrum deesset, quasi imperfecto vitæ signo, ipse non plena, sed imperfecta vita signari videretur. Dignum etiam fuit, vt eisdem speciebus quibus alitur & creatur caro & sanguis, in quolibet homine naturaliter, consecretur etiam in Dominico homine spiritualiter: non solùm propter commodiorem aptitudinem Sacramentalis perceptionis, sed & vt adiuuetur fides aliqua euidentia similitudinis: quia si panis in carnem, & vinum in sanguinem cuiuslibet trasformatur naturaliter: quantò magis si Deus voluerit, in carnem & sanguinem suum transfertur omnipotentialiter? Sed & alijs speciebus non potuit aptius significari in nobis vnitas suæ incorporationis: quàm eis quæ in communibus cibis & potibus familiarius & verius solent incorporari nobis. Item ipsius Ecclesiastici corporis vnitas ad inuicem aptius signatur: quia sicut panis ex multis granis, & vinum ex multis acinis, sic Ecclesia ex varijs personis colligitur. Item quia panis & vinum propriè proprius cibus & potus est, non bestiarum, sed hominum: ideo Christus vtriusque est vsus mysterio, vt singularis & propria hominum crederetur refectio: cui etiam postmodum per Apostolos aquam admisceri voluit, qui communis potus est bestiarum & hominum, vt ad vnitatem tanti mysterij pertinere signaret, non solum iustorum, sed & peccatorum si pœnitere vellent, consortium: vt quod suum erat, ipse per se in exordio Sacramenti prius exequeretur, & nos quod nostri erat mysterij postmodum adderemus. * Idem autem cibus mortalitatis videri voluit exterius in Sacramẽto, cùm intrinsecus verè vita æterna sit, nostro contemperauit mysterio: vt quia eodem suo Sacramento interius renouamur ad vitam, nec tamen exterius immutamur ad immortalitatis gloriam: ita in suo Sacramento nihil exterius immutaretur, sicut & in nobis nihil exterius innouaretur: cùm tamen interius idem hoc in nobis inueniremus, quod de ipso crederemus, quia vitam de vita reciperemus. Quia igitur nos necdum apparemus quod sumus, ideo Christus noluit apparere quod est, vt sit desiderabilior: qui tunc quidem apparebit quod est, quando nos apparebimus quod sumus, vt sit gloriosior. Vnde diuus Ioannes in Epistola sua: *Filij Dei sumus: & nondum apparet quid erimus.* Et Paulus; *Cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos cum ipso apparebimus in gloria.* Sicut ergo in Emaus peregrinis à fide peregrinus apparuit in specie: sic nobis peregrinis in mundi exilio peregrina & extranea sibi specie apparet in Sacramento: vt quia quod de nobis exterius apparet, mortale est, mortalitatis cibus ipse exterius videatur, cùm tamen per ipsum qui immortalitatis est alimonia, intus verè & inuisibiliter mors æterna sanetur.

** Quod* — *1. Ioann. 3.* — *Coloss. 3.* — *Luc. 24.*

Capvt VI.

Cur sumpto corpore Christi non statim etiã in carne viuamus æternaliter cum ipsum sit vita æterna.

QVæritvr etiam quandoquidem tantum Sacramentum vita est, cùm Christus dicat: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: quare non statim etiam in corpore per vim tanti Sacramẽti viuimus æternaliter, cùm ipse non in futuro dixerit, habebit vitam æternam, sed habet præsentialiter. Sed sciendum quia sicut Adæ dictum est: *Quacumque die vetitum comederis, morte morieris*, & tamen eadem die non in corpore, sed in anima mortuus est: sic Christus dicit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, non quòd in corpore statim æternaliter viuat, sed vt animam quæ prius in Adam mortua fuit quàm corpus, per vnitatem tanti Sacramenti resuscitatam astruat: vt scilicet recto ordine, ipsa quæ peccando à Deo (qui vita æterna est) diuisa, prius fuit mortua, per communionem tanti Sacramenti, iterum coniuncta Deo & vnita, credatur & sit sicut prius rediuiua. Quia enim peccando Adam à Deo diuisus est, ideo Deus postmodum in morte corporali, diuiduum eum fecit à seipso: vt in corporis & animæ diuisione cognosceret, quia ipsa eius anima, Deo qui vera est vita, non adhæsisset. Quia igitur mors exterior, mortis intrinsecæ tam erat figura quàm pœna, ideóq; hinc terrendo, hinc monendo erat quædam ipsius culpæ medicina. Si Deus prius abstulisset pœnam medicinalem, quàm culpam mortiferam, incurabiles nos redderet: quia ablata pœna magis condelectaremur culpæ, & ita culpa vigente & obstante, nullus diuinæ relinqueretur locus gratiæ. Cùm igitur culpa mors sit animæ, interim punienda erat per temporalis mortis molestiam, & sic sananda per gratiam: vt interim in regno mortis amaritudo passionum & laborum, peccata excoquens purgaret, & ita gratia cœlestis virtutum germina, quo liberius eo vberius inferens, nos vitæ æternæ reformaret. Propter peccatorum igitur excoctionem & purgationem non erat interim mors temporalis auferenda, sed æterna: ne aut immundi & impuri requiem obtineremus illicitam, aut imbelles & immeriti, iustitiæ reciperemus mercedem nobis indebitam. Non enim esset diuinæ discretionis æquitati condignum, vt vel sociata sibi peruersorum immunditia suam fuscaret puritatem: vel immeritorum ignauiam remunerans, nullo magis merito homini quàm lapidi tantæ suæ gloriæ largiretur dignitatem. Ne itaque peccati obstinatione incurabiles fieremus, magna sua gratia mortem non abstulit tem-

Genes. 3. — *Genes. 2.*

poraleс[ ]ne in æternum moreremur: vitam æternam distuli[ ] maiori etiam merito, maioríque fructu reciperemus: quia pro certo nisi ita esset, ad fidem Christi omnes conuolarent, tantummodo propter præsentis vitæ æternitatem: & ita dum tantæ securitatis torpore non exercerentur ad bonum, futuræ gloriæ Christi maius amitterent lucrum. Vnde etiam Deus Adæ misericorditer prohibuit lignum vitæ dicens: Videre ne forte sumat de ligno vitæ. Quia si ille qui in anima perierat per lignum inobedientiæ, viueret etiam in carne æternaliter per concessum lignum vitæ, ex toto perisset: dum carne æternaliter viuens, & in anima peccando æternaliter moriens, incurabilis esset vt dæmones, vel etiam post hanc vitam cum carne victurus æternaliter vt mali homines. Mali enim etiam in corpore vitam æternam habebunt: quam tamen magis mortem dixerim, quia Deo qui verè vita est, non placebunt: & ideo sine diuina gratia misera eis erit æternitas, quia æterna miseria.

Genes. 3.

Cap. VII.

Cur temporalibus meritis æterna retributio fiat.

Qværitvr iterum, quare æternitas fœlicitatis vel pœnæ retribuatur temporalibus meritis, reatus vel iustitiæ. Ad quod respondendum est, quia Deus non temporalem actionem, sed perpetuam boni vel mali remunerat vel damnat voluntatem: quæ si in æternum viueret, in æternum in suo proposito permaneret, ideóque iustè æternitatem retributionis æternitati voluntatis appendit. Vnde etiam cùm, vt ait Apostolus, *Passiones huius temporis non sint condignæ ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, quia si ab initio mundi vsque ad finem non modo quis pro Deo laboraret, sed & pateretur, non tamen esset condignum, vt hoc temporali commercio æternitatem mercaretur: ne tamen malis diutius liceret peccare ad maiorem sui pœnam, ne etiam bonos in mundi exilio tæderet viuere, si nimia foret eis dilatio ad patriam: breuiauit Deus humanæ vitæ dies propter electos, ne prauorum afflictione, vel nimio suo labore deficerent. Sed & ne minutio temporalis laboris aliquod æterni præmij videretur dispendium, ipsius præcursoris sui vitam, *quo nemo maior* ipso recte *surrexit*, triginta duorum & semis annorum esse voluit, sui etiam ipsius, qui super omnes est, eodem numero consummauit: vt quia Deus non curat ex quanto tempore, sed ex quanto corde sibi seruiatur, perfectionem meriti non tempori ascriberet, sed virtuti. Ecce enim in tantillo tempore plenam obedientiam Deo patri seruauit, quod nullus ab origine mundi facere potuit. Et quis diutius eo vixisset, si temporis diuturnitatem, & non virtutem meritorum perfectioni sufficere vidisset? Sed & quomodo Ioanne nemo maior surrexisset, cùm Abraham Isaac & Iacob & cæteros quàm plures in obsequijs diuinis diutius laborasse constet? Sed euidens est pro certo, quasi etsi plures eo laborauerunt diutius, nemo feruentius & purius qui tempore iuuentutis suæ inuentus est in tentatione fidelis & fortis, quo caro spiritui semper magis est rebellis adeò vt occidendus etiam Herodem increpare non metueret in carcere, quia fratri suo vxorem suam præsumpsisset tollere.

Rom. 8.

Matth. 11.

Marc. 6.

Capvt VIII.

Cur panis in carnem & vinum in sanguinem per se consecretur.

Qværitvr quoque quare panis in carnem, vinum in sanguinem per se consecrentur, & illud per se caro, & illud per se sanguis dicatur: cùm in carne totus Christus, & in sanguine totus Christus sumi credatur, nec tamen diuisim duo Christi, sed in vtroque vnus solus Christus. Ad quod respondetur, quia iste mos inoleuit in Ecclesia ab ipso Christo, qui corpus
A suum & sanguinem diuisim consecrauit & dedit: non ad diuisionem substantiæ suæ vt illi duos Christos acciperent, cùm in vtroque vnum Christum acceperint: sed ad discretionem figuræ; vt panis dum dentibus teritur, carnem Christi in passione attritam, & dum vinum in ora fidelium funditur, sanguinem de latere Christi fusum signaret. Sed nec ideo corpus & sanguis per se dicitur, quasi corpus exanime, & sanguis effusus & diuisus à corpore credi debeat, cùm vtrumque vnus sit Christus immortalis, indiuisus: sed memoriam passionis eius ita dicitur, quia in ipso Sacramento mortem Domini annunciare debemus. Vnde etiam aqua in Sacramento admiscetur, non solùm vt capiti suo Christo, populum Ecclesiasticum vniri significet: sed etiam vt aquam quæ de latere Christi cum sanguine fluxit, re-
B præsentet. Dicuntur autem duo diuersa Sacramenta panis & vinum, quantum ad diuersas suas species: cùm tamen sint vnum, quantum ad vnam eandem suam significationem. Vnde Augustinus sacrificium Ecclesiæ dicit duobus confici, duobúsque constare: vno scilicet Sacramento, quia panis & vinum idem significant: & vna re Sacramenti, quia corpus & sanguis vnus est Christus. Alioquin non duobus, sed quatuor constaret Ecclesiæ sacrificium, essentque sicut duo Sacramenta panis & vinum, sic duæ discretæ res Sacramenti, corpus & sanguis, quod est impossibile, cùm Christi corpus non sit exangue & mortuum. Ideo etiam corpus & sanguis diuisim in Sacramento videntur: vt quia Christus pro nobis mortuus est, nos qui corpore & anima
C perieramus, corpus per corpus, & animam per animam redimens, corpus & animam suam pro nostra redemptione in morte diuisa fuisse signetur: dum corpus eius in sepulchro iacuit, anima verò ad liberandas sanctorum animas ad inferna descendit. Cùm igitur in tali mysterio corpus per corpus, anima autem Christi significanda esset per aliquam visibilem speciem: nihil inuentum est in creaturis, per quod vicinius & aptius repræsentaretur, quàm per sanguinem, qui est sedes animæ. In quo etiam vt signetur animas nostras & corpora, animæ Christi & corpori vniri & conformari debere, simul corpus & sanguis sumitur à fidelibus: vt sumpto corpore & anima Christi, toto Christo totus homo, in anima & corpore viuificetur: dum ipsa caro Christi, vt dictum est, non exanguis & mortua, sed
D sed viua & viuificatrix creditur. a Vnde vt ait Augustinus, nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne iure communicatur. Item b Gelasius Maiorico & Ioanni Episcopis: Comperimus quòd quidam sumpta tantum corporis sacri portione à calice sacri cruoris abstineant: qui proculdubio aut integra Sacramenta accipiant, aut ab integris arceantur, quia diuisio vnius eiusdémque mysterij, sine grandi sacrilegio non potest prouenire.

a *Annotarunt quidam hunc locum citatũ ab Algero nõ esse apud S. Augustinum, sed haberi in Paschasio lib. de corpore Domini c.19. vbi Paschasium nõ loqui de speciebus sacramenti, sed de re contenta, docerêque non posse sumi carnem Christi exanguem, neque sanguinem sine suo corpore, & illum non iure ac merito communicare, qui sentit vnum accipi sine altero. Quo sensu dixit idem Paschasius cap. 17. Non rectè caro Christi sine diuinitate sumitur, nec diuinitas sine carne præstatur. Hæc ille. Id breuiter*
E *efferunt Theologi sub specie panis contineri corpus Christi ex vi Sacramenti, sanguinem per concomitantiam, & sub specie vini, sanguinem ex vi sacramenti, corpus per concomitantiam. Vide Bellarminum lib. 4. de Eucharistia cap. 26. & apparatum sacrum Posseuini.*

b *S. Gelasius vel de solis sacerdotibus celebrantibus loquitur, quibus non licet dimidiare sacrificium, vel alteram tantum speciem in Missa sumere, vel inuehitur in quosdam Manichæos, qui occultè eo tempore serpebant in vrbe, qui hæretica quadam superstitione, quod vel vinum malum existimarent, vel quod Christum sanguine caruisse putarent, à communione calicis abstinebant, vt S. Leo sermone 4. de Quadragesima refert, quos ipse S. Leo eo indicio deprehendebat, si ab haustu sacri sanguinis abhorrebant. Non reprehendit S. Gelasius morem eorum qui iustis & pijs causis sub specie tantum panis Eucharistiam communicant, sed eos qui ex Manichæa superstitione sanguinem respuebant. Vide Baronium tom. 6. annalium anno Christi 496. cap. 20. & seqq. Bellarminum lib. 4. de Eucharistia cap. 26. ad 11.*

Cap. IX.

CAPVT IX.

Cur corpus Christi magis consecretur in pane candido, quàm nigro, vel cuiuscumque coloris: cum sanguis consecretur in cuiuscumque coloris vino.

QVAERITVR autem quare in candido pane consecretur magis corpus Christi, quàm in nigro, vel cuiuscumque coloris: cùm sanguis consecretur in vino albo, rubro, vel cuiuscumque coloris. Pane quidem cuiuscumque annonæ siue coloris non prohibetur fieri corpus Christi, si necessitas fuerit: sed decet reuera eum candidissimum esse & mundissimum si facultas non defuerit, qui transferri debet in splendidissimum & corpus immaculati Agni. Sicut enim mucor & vetustas in tali Sacramento prohibentur, ne irrogent sumentibus fastidium: sic in eo nihil debet esse, quod sumendi minuat desiderium.

Nota:

CAPVT X.

Cur magis consecretur corpus Christi in pane azymo, quàm fermentato.

ITEM quæritur, quare in azymo pane consecretur caro Christi magis, quàm in fermentato, vel fæcato: cum sanguis consecretur in vino seu defæcato & puro, seu cum fæce, vt musto de racemis statim expresso. Quare igitur fæx vel fermentũ in pane refutatur: cum recipiatur in vino quo idem Sacramentum conficitur? Vt ergo supra dictum est, panis & vinum vnum Sacramentũ est, quia in vtroq; vnus Christus est; Vtrum ergo ex azymo an ex fermentato pane corpus Christi confici debeat inter Latinos & Græcos magna concertatio est: in tantum vt illi istos Azymitas, isti illos Fermentarios quasi cuiuslibet hæresis notent vocabulo: cùm tamen, vt multis bonis catholicis videtur, non sit contra fidem Christianam seu azymum seu fermentatum sacrificetur: tum quia vtrumque panis est, & sicut vtrumq; vitam transitoriã, sic corpus Christi dat æternam, tum quia etiam quãuis Christus de azymo pane corpus suum fecerit, (forsitan non quia res quæ fiebat hoc exigebat, sed quia cœna in qua hoc factum est, panem alium non exhibebat) panẽ tamen fermentatum non prohibuit. Quamuis enim in veteri lege præceptum sit azymum panem in Pascha comedi, vt per eum figuraretur Christus synecerus & mundus fore, & nos etiam quia manducaturi eramus corpus eius, similiter moneremur purgari ab omni fermento malitiæ & nequitiæ, figura tamen tali in pane illo non indigemus, de quo carnẽ Christi conficimus: quia qui de figura veteri ad veritatem transiuimus, azymam & puram carnem Christi in quocumq; pane cõsecrato sumimus. Astruunt etiam, quia sicut ad inuocationem diuini nominis, quæ in nullo Sacramento adnullari creditur, sed sola per Dei gratiam omnia in omnibus operatur, non obsunt vel prosunt Sacerdotum merita, quo magis vel minus fiant Ecclesiastica Sacramenta: sic nec color, nec species aliqua panis & vini obest vel prodest, quo minus vel magis corpus Christi fiat, dum tantũmodo sit panis & vinum, quorum substantia, vt Christus præcipit, in substantiam corporis Christi & sanguinis transeat.

Dicunt tamen Græci Latinos iniustè azyma immolare: cùm azyma veteris testamenti sit, & Christus omni vetustate ablata, vtpotè præsente veritate saluti humanæ superflua, non in azymo, sed fermentato nouum testamentum instituerit. Contendunt enim quia nouum testamentum non perfectè instituisset: nisi omnino vetus tam in azymis, quàm in cæteris suis ritibus, destituisset. Detestantur ergo Latinorum sacrificia: quia in eis ipsos Iudaizare repetant, immolando azyma.

Dicunt è contra Latini Christum in azymo pane nouum testamentum instituisse, quia cum xiiij. luna ad vesperum vetus testamentum compleuerit, & nouum instituerit, fermentatum in cunctis finibus Israel inueniri nõ licuit: quapropter quia cœna ipsa in qua hoc factum est panem tantummodo azymum exhibebat, azymo pane nouum testamentum instituit. Quòd si Christus non Iudaizando fecit, quis nos eum imitando Iudaizare

dixerit: Sed opponunt Græci Christum fermentatum A panem mirabiliter sibi exhibuisse, sicut de quinque panibus legitur quinque millia hominum pauisse.

E contra Latini: Quia hoc miraculum eum fecisse non legitur, licet potuerit, quòd tamen fecerit nulla authoritate firmatur: præsertim qui eotenus ita legem seruauerat, vt ex ea nec iota vnũ soluere voluerit. *Quia enim natus ex muliere, factus sub lege, debitor legis extiterat:* si eotenus legem soluisset, legem transgrediendo peccator fieret, causâque nostræ salutis periret. Nisi enim omnino innocens & mundus pro nobis immundis & iniustis occumberet, non alienæ, sed suæ culpæ debitum moriendo solueret: & sic Adæ peccato non deleto, regnum mortis æternæ non cessaret. Cum enim de obseruantia azymorum lex dicat. *Quicumque fermentatum comederit,* B *peribit anima illa de Israel*, iustam occisionis suæ causam Iudæi inuenissent, si eum vt legis transgressorẽ punirent. Qui enim aduersus eum tam studiosè tot falsos testes subornauerunt, proditore ipso qui cœnæ interfuit deferente, tam iustam causam non reticuissent.

Opponunt Græci: quia & si ante passionem legis debitor fuit, post resurrectionem legis nihil debuit, quia vt ait Apostolus, *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, quod enim viuit, viuit Deo.* Rom. 6. Quoniam igitur post resurrectionem non legi, sed Deo viuit: ideo ipse nil iam legi debens, baptismum nouæ gratiæ, quod ante non fecerat, in remissionem peccatorum, non Iudæis tantum, sed & omnibus gentibus prædicari & præstari instituit. Vnde etiam astruunt, quia C etiam si Christus panem azymum consecrauerit, non tamen hoc imitandũ sit in ipso: sicut nec circũcisionem cum baptismate, nec celebrationem veteris Paschæ cum nouo vsurpamus: quamuis ipse vt mediator noui testamenti ac veteris, illud complendo, istud instituendo, peragere sit dignatus: quia ante passionem quidem, aliqua noui testamenti ac veteris pro sua dignitate rite perfecit, sed post resurrectionem omni legalis vetustatis vmbratica superfluitate remota, solius gratiæ veritatem omnibus instituit.

Cautè legeiste; neq; enim extat diuinum præceptum de conficiendo Eucharistiam in solo azymo, alioqui peccaris semper Græci conficientes in fermentato & hæc est communis sententia Theologorum. Vide S. Thom. 3 p. q. 74. ar. 4.

Dicunt è contra Latini, quia reuera hoc salubriter imitandum est in ipso: quod Ecclesiæ suæ faciendum tradidit, exemplo, testimonio, præcepto. Cùm enim dixisset: *Panis quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita.* azymum panem benedixit, fregit & dedit, dicens: *Hoc fa-* D *cite in meam commemorationem.* Cùm ergo testatus sit azymum panem corpus suum factum, & sine exceptione præceperit hoc in sui memoriam faciendum esse: quis attestante Deo non credat azymũ panem corpus Christi fieri? quis ad hoc idem faciendum non obediat præcipienti, sub exemplo idem faciendi? Si mortiferum sciss et Christus fidelibus suis fore de azymo corpus suũ conficere: sicut cætera peccata ne hoc faceremus interdixisset, vel saltem facere non præcepisset. Nunc autem cùm dixerit hoc facite, & azymum non exceperit: quis audet excipere quod ipse non excepit? aut quis audet prohibere, quod ipse in Sacramento suo non prohibuit? Sed ipse hoc faciẽs, nos hoc ipsum facere præcepit. Cùm dicit, hoc facite, conuenienter subauditur, quod ego: E quis æque competenter subaudire audeat, sed nõ de hoc vnde ego? Item si mutandum est fermentato azymum, mutetur etiam quolibet alio liquore vinum. Si enim vinum recipitur, cur azymũ refutetur? cùm sicut ex azymo, sic ex vino Christus vetus Pascha finierit, & nouum inchoauerit, & vtrumque nobis in Sacramento suo æquè celebrandum tradiderit: Iudæi autem æquè vtantur in suis cæremonijs vino sicut & azymo. Hoc vtique Christus faciens, non fecit tantummodo vt præceptum de azymis in Pascha seruaret: sed etiam vt fermentarios, quos præuidebat, reprobans, azimitas approbaret: aut certè si etiam fermentarij approbarentur, ipse azymita, azymitas præponeret. Si enim diuina Sacramenta per eas elementorum species quæ digniores sunt, celebrare debemus: quem panem digniorem * existimabimus, * *æstima.*

quàm eum quem & vetus lex ad significandam, & Euangelium elegit ad exhibendam Dominici corporis veritatem? In lege azymus panis afflictionis dicitur: vt per hoc etiam nos, *qui memoriam passionis Christi in Sacramento recolimus*, animas nostras affligere doceamur. *In gratia enim* (vt ait Apostolus) *non fermento veteri, sed in azymis synceritatis & veritatis epulari monemur*, vt per azymum synceri & puri esse debere signemur. Quid igitur ad conficiendum Christi Sacramentum dignius, quàm illud, quod & veritate & figura, salutem omnimodis operatur? Nec tamen figuris vtentes Iudaizare putandi sumus: quia licet in hoc idem faciamus quod Iudæi, non tamen eadem causa facimus qua & ipsi, quia non facimus vt Iudaismum seruemus. Et cùm ipsi suis figuris futura tantum portendant, non Christum per azymi figuram qualemcumque futurum significamus: sed potius quòd sine fermento, id est, infectione peccati fuit ille cuius corpus immolatur, repræsentamus: & nosipsos secundum Apostolum, *vt epulemur non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis* admonemus. Cum ergo nos Christum non talem futurum vt Iudæi, qui figurant futura & expectant, sed fuisse purum, vt Christiani significemus, & nos tales fieri qualis ipse est, moneamus, in azymo frustra nos reprehendunt Græci, nisi fortè velint, vt quia vetera transierunt, in quibus futurorum vmbræ necessariæ erant, nullis figuris vtantur Christiani. Vbi est quod ait Apostolus, *Consepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem*, si baptismus non est nobis figura mortis Christi & sepulturæ? Sed fortè non eisdem nos vti volunt figuris, quibus illi vtuntur in suis cæremonijs. Sed si idem vetatur azymum, quia eo vtuntur Iudæi in ritibus suis: ita etiam eorũ vetetur fermentatum, quia eo etiam vtuntur Iudæi in sacrificijs suis. Vnde in Leuitico: *Offeret panes fermentatos cum hostia gratiarum, quæ offertur pro pacificis*. Item in eodẽ: *In Pentecoste offeretis panes primitiarum deduabus decimis similæ fermentatæ*.

[margin: 1. Cor. 5. — Ibidem. — Rom. 6. — Leuit. 7. — Leuit. 23.]

Quia nulla ratio cogit vt azymum à Christi sacrificio repellatur: dignum est, vt quod Christus instituit, omnis autem Ecclesia præter Græcam à primordio sui ex traditione principum Ecclesiæ, Petri scilicet & Pauli, celebrauit, indesinenter conseruet, donec Christus ad iudicium veniat, sicut ipse instituit. Si enim quia Apostolus ait, *Vetera transierunt, ecce omnia facta sunt noua*, credantur trãsisse omnia, & perijsse veteris testamenti instituta: vbi est dilectio Dei & proximi, vbi sunt præcepta decalogi, vbi est ordo Leuitarũ & Sacerdotij, dedicatio altaris & templi? Hæc omnia ab illis ad nos non deficiendo, sed proficiendo transierunt. Encænia, Pascha, Pentecosten, quadragesimam, quia in veteri lege instituta sunt, celebrari non desistimus: Pontifices, Sacerdotes, Leuitas, reliquósque Ecclesiasticos ordines ad exemplum veterum instituimus, & cætera quàm plura in hunc modum.

[margin: 1. Cor. 5.]

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

[margin: Quod sancti quibusdam sui auctoritatibus videntur astruere, hæreticorum Sacramenta esse irrita & noxia.]

QVIA de peccatoribus ministris, sed tamen Ecclesiasticis, quod vera & rata Sacramẽta celebrent astruximus: nunc de extra Ecclesiam peccatoribus hæreticis scilicet vel schismaticis, quamuis non rata, si saltẽ vera sint quæ celebrãt, videamus: maximè quia sancti aliquibus in locis ea Sacramenta esse negant, & potius ea sacrilegia vocãt. Et quia de corpore & sanguine Domini, quod præsentis est negotij, maior est dubitatio, de ipso, ipso auxiliante, sed & de cæteris, præsens fiat disputatio. Positis ergo authoritatibus quibus sancti hæreticorum Sacramenta detestantur tanquam irrita, & quantum ad ipsos noxia subiungamus authoritates & rationes, quibus astruantur, quantum ad Deum, vera & sancta. Ait Augustinus: Extra catholicam Ecclesiam veri sacrificij locus non est. Pelagius Papa Viatori & Pancratio inter cætera: A schismaticorum Sacrificijs, potius autem sacrilegijs abstinere debetis. Item idem ad eosdem: Non est corpus Christi quod schismaticus conficit. Item Augustinus in Enchiridio: Si quæ ad Christum pertinent cogitẽtur, nomine tenus inuenitur Christus apud quoslibet hæreticos: re autem ipsa non est apud eos. Item Cyprianus: Constat eos oleũ vnde baptizati vnguntur sanctificare, & Eucharistiam apud illos fieri non posse: vbi spes nulla eorum, & fides falsa, vbi omnia per mendacium geruntur. Item Ambrosius in libro de initiandis rudibus. Non sanat baptismus perfidorũ, non mundat, sed polluit: quia in harum *diluuio aquarum ad Deum non approximatur*. Item Hieronymus in Aggæũ Prophetam: Omne quod fecerint hæretici, vel quod mihi obtulerint, vel vota vel cætera: contaminata erunt in cõspectu meo. Quamuis enim sancta videantur specie sui, quæ offeruntur: tamen quia tractata sunt ab illo qui pollutus est in anima, polluuntur omnia. Item beatus Gregorius in dialogo: Superueniente Paschalis festiuitatis die ad Ermigildum perfidus pater Arianum Episcopum misit: vt ex eius manu sacrilegæ consecrationis cõmunionem perciperet, atque per hoc ad patris gratiam redire mereretur. Sed vir Deo * dilectus eius à se perfidiam dignis increpationibus repulit. Item idem: non perpenditur quia benedictio illi in maledictionem conuertitur, qui ad hoc vt fiat hæreticus promouetur? Item, Sacerdotium illic subsistere non arbitror. Item Cyprianus: Ad hęc omnia accedit etiam illud malum, vt antistes diaboli audeat Eucharistiam facere: cùm nec sanctificari illic oblatio possit, vbi Spiritus sanctus nõ est. Et paulò post, Falsa altaria & illicita sacerdotia, & sacrilega sacrificia, & omnia adulterata fingentes: inter ethnicos & publicanos computentur omnes, quos constat à charitate atque vnitate Ecclesiæ catholicæ recessisse. Ergo omnia quæ faciunt hæretici: carnalia sunt, inania & falsa. Non statim suscipienda & assumenda sunt, quæ iactantur in Christi nomine: sed quæ geruntur in Christi veritate. Quomodo enim perficere quæ agunt, & impetrare aliquid à Deo possunt: qui contra Deum quod eis non licet moliuntur? Item Gregor. in Moralibus: Hæreticorum sacrificia Deo accepta esse nequeunt: nisi pro eis vniuersalis Ecclesiæ manibus offerantur. Item idem: In vna namque domo Agnus comeditur: quia in vna catholica Ecclesia vera hostia redemptoris immolatur.

*[margin: Pelagius. — Cyprian. — Ambros. — Hieronym. — Gregor. lib. 3. cap. 31. — * dilectus. — Lib. 23. cap. 9. — Ibidem. li. 35. cap. 6.]*

His omnibus authoritatibus videntur sancti astruere, extra Ecclesiam ab hæreticis vel schismaticis corpus Christi confici non posse: cùm nec Christus, nec Spiritus sanctus, per quem omnia sanctificantur, sit apud eos, nec locus sacrificij, nec sacerdotium subsistat apud eos: & ideo offerant sacrificia sacrilega, inania, & falsa. Ad hoc etiam accedit, quòd cætera Sacramenta forma sunt tantum & figura sanctorum effectuum, non ipsa veritas: possũtq; hæreticos vera quidem dici quantum ad formam, & inania & falsa, quantum ad effectus gratiam, quam apud eos non conferunt. Sed Sacramentum corporis Christi cum nullatenus sit sine corpore Christi, si verum est apud hæreticos, nullatenus est inane & falsum apud eos: quia vbicumque est Sacramentum corporis Christi, ibi & Christus, qui non est inanis & falsus, sed semper verus. Si ergo sacrificium eorum est sacrilegum, cùm Christus sit sacrificiũ: ergo Christus est sacrilegus. Si non est acceptum Deo: ergo filius in quo sibi pater complacuit, patri non est acceptus. Si non accipiendum & assumendum ab hominibus: ergo ille qui adorandus est ab Angelis, est ab hominibus reprobandus & respuendus.

Quod de Christo, qui Agnus immaculatus est: sentire est nefarium vt alieno scelere aliquatenus eum credamus contaminandum, qui omnia peccata mundi solus pertulit & abstulit. Ne ergo aliquatenus de eo credatur

datur hoc inconueniens, consentiunt Pelagio, quòd non sit corpus Christi, quod schismaticus conficit, & Cypriano, quod apud hæreticos Eucharistia fieri non possit, voluitque inuocationem diuini nominis, quam Gregorius sacrilegam consecrationem vocat, in hoc irritam duci, quia Cyprianus dicit non statim suscipi debere, quæ iactantur in Christi nomine, sed quæ geruntur in Christi veritate: vt dum omnino nihil esse astruunt quod hæretici conficere videntur, ignominiam illam à Christo auferant, quam sancti de sacrificijs, vel cæteris hæreticorum Sacramentis attestantur.

Cap. II.

Quòd solius Dei sit, omnia Sacramenta facere semper vera & sancta quantum ad ipsum.

SED si ita est credendum, quàm latè pateat inconueniens videamus. Primum inuocationem diuini nominis in Sacramentis suis annullari, credere nefas est. Ait enim Augustinus ad Parmenianum: Sacrificia inquit, impiorum execratio est Domino. Etenim iniquè offerũt illa. Et post pauca: Sacrificia ergo impiorũ eis ipsis oberunt qui offerũt impiè. Nam vnũ idémque sacrificium propter nomen Domini quod inuocatur, & semper sanctum est, & tále cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. Item idem in Homilia super Ioannem 80. Vnde ista tanta virtus est aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, nisi faciẽte verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Item ad Donatistas: Si Deus adest Sacramentis & verbis suis, per quoslibet administrentur: & Sacramenta Dei vbiq; recta sunt, & mali homines quibus nihil prosunt, vbique peruersi sunt, id est, intus & foris. Item: Ergo non foris, sed nec intus quisquam qui ex parte diaboli est, potest in se vel in quoquam maculare Sacramentum quod Christi est. Quomodo enim posset maculare malus quod non potest consecrare vel meliorare bonus: quod solus efficit Christus & nullus alius? Si enim alius efficeret, iam ad Christum non attineret. Sed quod bonum sine summo bono esse posset? Quamuis ergo omnia Sacramenta Christi esse dicantur & Ecclesiæ: non tamen ita vt in eis Ecclesia Christo, quasi per ea conferatur, sed vt particeps Christi gratiæ astruatur: vt & solius Christi sint, quantum ad potestatem qua fiunt: & Ecclesiæ, quantum ad vtilitatem qua conferuntur: vt in eis & ille suam exhibeat gratiam, & illa suã suppleat indigentiam. Sciens enim Christus vel hominum peccata impedire, vel merita non sufficere ad vitam, Sacramentorum suorum adhibuit gratiam: vt Ecclesia quod minus habet in meritis, diuinis credens suppleri Sacramentis, quanto in sua imperfectione Deo esset humilior, tanto in superabundantia beneficiorum eius fieret perfectior. Quod ergo suis Christi gratia reseruauit priuilegijs, nihil debere voluit ministrorum meritis vel officijs: sed quod suum est, ita fecit sibi liberè liberum, vt nec eorum dignitate sit melius, nec indignitate deterius: ne vel boni diuino operi superaddidisse videantur, tanquam Deo meliores, vel mali minuere, tanquam contra Deum fortiores, vel tanquã sint ipse Deus, suum omnino deputare quod omnino diuinũ est. Ne ergo Sacramenta Ecclesiæ bonorũ vel malorum hominũ, sed solius Dei esse astruantur, apud omnes indifferẽter quantũ ad se, vera & sancta esse credantur: vt cùm apud omnes ab eodẽ eadem sint semper, sicut Deus incommutabilis seipso nunquam peior vel melior est, sic & sua Sacramenta incommutabiliter apud omnes eadem, nunquam seipsis sint peiora vel meliora.

Cap. III.

Quòd Sacramenta Christi pro meritis ministrorum fieri credenda non sunt, ne pereat vnitas Sacramentorum & Ecclesiæ.

SI enim pro meritis ministrantium apud hos vel illos melius vel peius fieri putarentur, iam non Christi gratiæ, sed eorum meritis ascriberentur: & cùm quid libet nunc peius, nunc melius, non idem, sed diuersum fit, iam non staret vnitas baptismi vel corporis Christi, quia baptismus eius in his vel illis melior vel peior, esset diuersus: & similiter corpus Christi diuersum. Si enim à malo mala, à bono bona, à meliori meliora fierent Sacramenta: nónne pro varijs meritis hominum, varia essent baptismata, & Christi corpora? Et si multa corpora Christi: ergo non vnus, sed multi Christi, nec vna Ecclesia, sed multæ: quod est nefas. Et quia constat multos Christos non esse, de veritate baptismi & Ecclesiæ videamus: vt de maiori magis pateat, quod de minori Sacramento probabitur. Ait Augustinus super Ioannem Homilia 6. Per hanc potestatem quam Christus solus sibi retinuit, & in neminem ministrorum trãsfudit, quamuis per ministros baptizare dignatus sit, per hanc stat vnitas Ecclesiæ, quæ significatur in columba de qua dictum est: *Vna est columba mea, vna est matri suæ.* Si enim transferretur potestas à Domino ad ministros: tot essent baptismata quot ministri, & non staret vnitas baptismi. Quamuis ergo baptizent siue iusti siue iniusti: non tribuitur sanctitas baptismi, nisi illi super quem descendit columba, de quo dictum est: *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Petrus baptizet, hic est qui baptizat: Paulus baptizet, hic est qui baptizat: Iudas baptizet, hic est qui baptizat. Nam si pro diuersitate meritorum baptismus sanctus est: quia diuersa sunt merita, diuersa erunt & baptismata. Sed quomodo cum baptizat bonus & melior, non ideo iste bonum accipit & ille melius, sed vnum est & æquale quod acceperunt: sic & cum baptizat malus, quod datum est, vnum est, nec impar propter impares ministros, sed par & æquale, propter; Hic est qui baptizat. Sed ne putetur dictum de his malis, qui vel ignorantur aut tolerantur in ipsa Ecclesia: ait Augustinus ad Cresconium grammaticum: Si quæris quomodo baptizent quos damnauit Ecclesia: respondeo, sic eos baptizare, quomodo baptizant quos damnauit Deus, antequam de illis quicquam iudicaret Ecclesia. Item, Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo est malus qui etiam per malum datur, quia idem baptismus datur: & ideo per dispares ministros Dei munus æquale, quia non illorum, sed eius est. Item idem in libro 6. de baptismo. Etiam corde tardiores intelligunt baptismum Christi nulla peruersitate dantis vel accipientis posse violari. Item idem in 6. Illud & in homine iusto, & in homine iniusto semper sanctum est: quod neque alicuius æquitate augentur, neque alicuius iniquitate minuitur. Item idem in libro 3. de baptismo: Catholica Ecclesia propterea non debet iterare baptismum * qui apud hæreticos datus est: ne iudicare videatur ipsorum esse quod Christi est: aut eos nõ habere, quod intus cum acceperint, amittere vtique foras exeundo non possunt. Vnus igitur idémque baptismus Christi est apud omnes, bonos scilicet & malos, dãnatos & non damnatos, hæreticos & non hæreticos: ita vt per dispares ministros munus Dei semper æquale sit, quia non illorum, sed eius est: nec melius nec peius quantum ad sanctitatem, nec maius nec minus quantum ad veritatem: non à dante vel accipiente violatum, non recedenti ab Ecclesia amissum, non redeunti iterandum, vt in quo nullius momenti omnia hominum iudicantur merita, sola Dei valere credatur gratia. Si enim pro meritis suis ab Ecclesia recedendo possent amittere, permanendo obtinere: quod ipsi sibi possent conferre vel auferre, ipsorum non Dei videtur esse. Item quod recedenti esset amissum, redeunti esset iterandum: fierẽntque duo baptismata, quibus bis renasceretur spiritualiter, semel natus carnaliter. Item si quod fit apud hæreticos non est Sacramentum: quod cum illis refutatur, ipsorum non Christi esse iudicatur.

Item annullatur apud eos inuocatio diuini nominis iteranda vt valeat à catholicis: sicque gratia Dei iam quasi per se impotens, quod valet hominum meritis debet, iam vbi non vult libera non gratuita sed meritis hominum obnoxia: dum apud hæreticos nihil sine me-

Cant. 6. *Ioan. 1.* *August. lib. 2. cap. 11.* *Lib. 3. c. 7.* *Cap. 1.* *Cap. 11.* ** al. quia*

ritis, apud catholicos autem operatur tantum pro meritis, & ita gratia iam non est gratia. Vnum igitur idémque apud omnes in sua veritate credendum est esse baptisma, vt catholica eadem maneat in sua vnitate Ecclesia. Sicut enim vnus Pater noster qui es in cœlis, sic, & sponsa eius mater nostra Ecclesia vna est quæ generat, sic & vnum baptisma quo generat: quia licet diuersæ sint aquæ diuersis locis & temporibus, non tamen confitetur nisi *vnum baptisma in remissionē peccatorum*: quia teste Apostolo *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.* Similiter & diuersi baptistæ, semper vnum baptismi. Si enim quot baptistæ, tot patres regenerare crederentur, esset regeneratio generatione deterior. Generatio enim enim carnalis ab vno homine cœpit, ne cõtra se humana propago erigeretur, & à se diuideretur per superbiam: si non ab vno, sed ab isto & ab illo melius & peius habuisset originem primam. Quàm multo deterius regeneratio spiritualis non ab vno Deo, sed ab isto, & ab illo melius vel peius fieret: si tot patres quot baptistas haberet. Secunda enim generatio nihil amplius conferens quàm prima, non cœlestis, sed terrena, sicut & prima, diceretur, filijque Ecclesiæ terrenis patribus renati, quia filij Dei non essent, nec *hæredes Dei, nec cohæredes Christi fierent*: quia in regeneratione sua tanti patris nobilitate & hæreditate orbati essent. Ecclesia etiam diuisa tot patribus, variorum schismatum confusione periclitaretur: dum *ego Apollo, ego autem Cephæ, ego autem Pauli ab* omnibus adulterinis filijs, quasi in diuisionem Christi perstreperetur. Et quæ esset charitas vbi non esset vnitas. Cùm igitur radix omnium bonorum sit dilectio, Ecclesia sine dilectionis vnitate omnium bonorum priuaretur & merito & præmio.

Ephes. 4.

1. Cor. 1.

A B C

CAPVT IIII.

Quòd Deus preciosa Sacramenta in non preciosis speciebus posuit: non vt essent vilia & abiecta, sed gratuita.

NE ergo Ecclesia tot patres habere videatur, quibus vnitatem suam dissipet, & à nobilitate cœlesti degeneret, omnia Sacramenta solius Dei credũtur esse: quæ quàm gratuita, quàm vtilia, quàmq; magnifica fecerit, studeamus perpendere, vt cùm viderimus de quantulis rebus quanta Ecclesiæ suæ conferat, si solius Dei sint ipsa, & per ipsa operari manifestissimum fiat. Omnes Sacramentales species natura vel quantitate sua ita nullius æstimationis sunt in pretio, vt ad Sacramentalem dignitatem nullo suo assurgere videantur priuilegio: nisi quòd dum naturali similitudine sua effectus Sacramentalis prætendunt vmbram vel imaginem, ad similem sancti Spiritus gratiam percipiendam magis accendunt & certificant fidem. Verbi gratia: In quatuor speciebus Ecclesiæ Sacramenta maximè consistunt, aqua scilicet oleo, pane & vino. Aqua licet omnibus sit necessaria, nulla tamen sua venalitate est pretiosa. Oleum verò & vinum, in Sacramento, ita paucitate sua effugiunt precij quantitatem, vt nullam nisi in spirituali gratia sibi vendicare videantur vtilitatē. Quod tamen non ideo fecit Deus, vt quia Sacramenta sua specietenus venalitati non sunt idonea, magis vilia videantur & abiecta, sed magis gratuita: vt dum in eis nihil videtur valere, nisi quod suum est, omnes de eis sibi soli haberentur gratiæ: qui in suis beneficijs nostram abstulit expensam ne grauaremur, suam contulit incomparabilem gratiam vt hilarius iuuaremur. Si enim in quibuslibet preciosioribus speciebus Sacramenta sua Deus instituisset, quæ natura & quantitate sua ita essent preciosa, vt mundus totus non sufficeret ad ea comparanda: non quidem Sacramentorum esset digna comparatio, sed difficilis & onerosa pauperibus ad ea fieret accessio. Ideóque vt gratia Dei omnimodo esset gratuita: in Sacramentalibus speciebus non quæsiuit dignitatem, sed aptitudinem. Quia enim aqua extinguit, mundat, & candidat præ cæteris liquoribus, ideo etiam in baptismate, carnis incentiua extinguit, peccatorum tam originalium quàm actualium labem abluit, innocentiæ candorem reducit: & dum sic cœlestis patris imaginem reformat, filios adoptionis regenerat. Oleum verò, quia athletis est congruum, incendio & lumini obnoxium: vt contra spirituales nequitias humana fragilitas fortius muniatur: oleo chrismatis & baptismate & in confirmatione perungitur, vt sic datus spiritus geminæ dilectionis, animam fide illuminet, dilectione inflammet, spe cœlesti muniat & roboret. Quia verò panis & vinum homini incorporatum, vita est temporalis: ideo Christus hoc Sacramento nobis tanquam caput membris incorporatus fit vita æterna fidelibus. His tribus Sacramentis baptismus rite perficitur: vt quia in Trinitatis nomine celebratur, Trinitatis etiam fidem suo ministerio attestans, per aquam Deo Patri nos regeneret, per corporis & sanguinis Christi communionem filio Dei ad vitam nos concorporet, per olei vnctionem Spiritus sancti virtute confirmet: vt qui in initio regenerationis tanta Dei gratia indigni præuenimur, non desperemus ad vitæ palmam perduci, si cum eadem adniti voluerimus.

D E

Nota.

CAPVT V.

Quòd tanta sunt Dei Sacramenta, vt omnium hominum superent merita.

CVIVS ergo est tantam conferre gratiam: nisi solius Dei, qui in Sacramentorũ suorum excellentia ita omnium superat merita, vt ad eorum dignitatem vel potestatem aspirare omnino iudicentur indigna? Quis enim de filijs diaboli potest regenerare filios Dei, nisi pater Deus? quis peccatores iustificare potest, nisi qui pro peccatis nostris mortuus est Christus? Et cùm spirituale sit quicquid in Baptismo geritur, quis hoc potest peragere, nisi Spiritus sanctus. Frustra enim hoc in Trinitatis nomine fieret, si ad alium quemlibet à Trinitatis potestate transiret. Non ergo præsumat homo sibi deputare, quod solius Dei est facere. Ait enim Apostolus: *Diuisiones gratiarum sunt: vnus autem Dominus, qui operatur omnia in omnibus, diuidens singulis prout vult.* Vnde etiam Christus cùm diceret; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto*: de ministris omnino tacuit, quia de tanta gratia nihil ad eos attinere vidit. Vnde beatus Augustinus super Ioannem: Sed dicit mihi hæreticus: Non habes Baptismũ, quia malus tibi dedit. Si malus est inquam Christus & malus mihi dedit. De officiali non disputo. Fuerint qualeslibet homines, ego à Christo accepi, ego à Christo baptizatus sum: ego noui, quia docuit me columba quam vidit Ioãnes: Sint iusti ministri si volunt: sin autem, securum me facit magister meus, de quo dixit spiritus eius: *Hic est qui baptizat.* Si fuerit iustus minister, computo eum cum Paulo, qui gloriam, suã non quærit dicens: *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.* Qui fuerit superbus minister, cum Zabulo computatur: sed non contaminatur donum Christi. Spiritualis enim virtus Sacramenti ita est vt lux: & ab illuminandis pura excipitur, & si per immundos transeat, non inquinatur. Cùm ergo teste Apostolo, ministri non sint aliquid, sed Deus qui *operatur omnia in omnibus*: quid ipsi cùm nihil sint in Dei Sacramentis operantur cùm solus Deus operetur omnia? Vnde item Augustinus super Ioannem: Baptismus, talis est qualis est ille in cuius potestate datur: non qualis est ille per cuius ministerium datur.

1. Cor. 12.

Tract. 5.

1. Cor. 3.

Ibidem.

CAPVT VI.

Quòd laico vel pagano baptizare permittitur.

VT ergo ministris auferretur meritorum iactantia, concedunt sancti si necesse sit laico, nec abnegant pagano baptizandi gratiam: quibus sine officio, sine merito non tantum quid permitteretur, si hominum merita vel officia ad baptizandũ necessaria viderentur. Vnde Gelasius Papa cap. 7. Diaconi absque Episcopo vel Presbytero baptizare non audeant: nisi prædictis fortè officijs longius constitutis, si necessitas extrema compellat; quod & laicis

Gelasius.

laicis Christianis facere plerumque conceditur. Item Isidorus: Si quis per negligentiam ordinetur antequam baptizetur, debent ab eo baptizari & ipse vlterius non ordinetur. Romanus enim pontifex non hominem iudicat qui baptizat, sed spiritum Dei subministrare baptismi gratiam licet paganus sit qui baptizat. Item Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum, cap. 104. A quodam vt audio, nescitis vtrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, & quid inde sit agendum consulitis. Hi profectò, si in nomine Trinitatis, vel tantum in Christi nomine, sicut in actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt; vnum quippe idémque est, vt sanctus exponit Ambrosius: constat non esse denuò baptizandos. Ne tamen existimetur talis baptismus esse imperfectus, ait è contra Aug. de baptismo libro 4. Potest dici alius alio doctior, alius alio magis vel minus baptizatus dici non potest.

Isidorus.

Nicolaus Papa.

Caput VII.

Quod sanguinis gratiâ, vel fide possit baptismus suppleri.

Sed ne sibi etiam attribuant officiales, laicum vel paganum saltem, vicem suam expleuisse attendant, gratiámque Dei ita liberam, vt nullis hominum meritis vel officijs astricta, quando vult, quomodo vult, cuicumque vult, seipsam infundat. Cùm enim constet sanctos vel suo sanguine vel sola fide baptizari: quid hic officiales suis attribuent meritis, vbi nullius funguntur ministerijs? Cùm ergo Deus sine illis baptizet, patet quia hic solus est qui baptizat. Vnde Augustinus de baptismo libro 4. Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est; Hodie mecum eris in paradiso: beatus Cyprianus non leue documentum assumit; Quod etiam atque etiam considerans, inuenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat, posse supplere: sed etiam fidem conuersionémque cordis, si fortè ad celebrandum mysterium baptismi in angustijs temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: neque quia credidit passus est, sed dum patitur credit. Quantum itaque valeat etiam sine visibili baptismi Sacramento, quod ait Apostolus; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur inuisibiliter: cùm mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et sicut in illo latrone quod baptismi Sacramento defuerat, compleuit omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat: sic & in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia omnipotentis explere credenda est: quod non ex impia voluntate, sed ex ætatis indigentia, nec *corde credere ad iustitiam, nec ore confiteri possunt ad salutem.* Baptismus quidem potest inesse, vbi cordis conuersio defuerit: conuersio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto non potest. Neque vllo modo dicenda est conuersio cordis ad Deum, cùm Dei Sacramentum contemnitur. Item in libro sententiarum Prosperi: Verus baptismus constat non tam ablutione corporis quàm fide cordis: quemadmodum doctrina Apostolica tradit dicens: *Fide mundans corda eorum.* Et alibi: *Saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Ecce cùm Dominus dicat in Euangelio: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*, & sola fide sine baptismo saluantur homines, vt latro: & solo baptismate sine fide, vt pueri: sed tunc tantum cùm non contemptus religionis, sed articulus necessitatis alterutrum excludit. Vnde Isidorus de officijs, libro 2. cap. 23. Paruuli alio profitente baptizantur, quia adhuc loqui vel credere nesciunt: sicut ægri, muti, vel surdi, quorum vice alius profitetur, vt pro eis respondeat dum baptizantur. Item Augustinus de Libero arbitrio libro 3. Illud perscrutari homines solent, Sacramentum baptismi Christi, quid paruulis prosit: cum eo accepto plerumque moriuntur priusquam ex eo quicquam cognoscere potuerint. Qua in re satis piè rectéque creditur prodesse paruulo eorum fidem, à quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesiæ commendat saluberrima authoritas, vt ex eo quisque sentiat quid sibi prosit fides sua: quando in aliorum quoque beneficium, qui propriam nondum habent, potest aliena commodari. O ineffabilis Dei gratia, quæ vbi alterutrum deest necessitatis articulo, & fidem præuenis Sacramenti mysterio, & Sacramenti vicem cóples fidei merito: vt nullis legibus tenearis astricta, ne quantum in te est salutis æternæ aliquatenus patiamur dispendia. Ne tamen sit mirum quod sine ministris Deus per se quod suum est operetur: quid in vtroque legis & gratiæ initio fecerit videamus. Ait Dominus ad Moysen: *Congrega mihi septuaginta viros: & duces eos ad tabernaculum fœderis, & auferam de spiritu tuo, tradámque eis.* Non dixit, auferes & trades, sed auferam & tradam. Quod ne fortè ducatui Moysi, imputaretur, duo ex his qui descripti fuerant, ad tabernaculũ non venerunt: & tamen Moyse non ducente sicut & cæteri spiritum acceperunt. Similiter & in noua gratia, cùm solebat tantum dari per impositionem manus: tamen *adhuc loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes.* Quis ergo diuinam gratiam suis imputet meritis vel officijs: cùm in legislatore, in Apostolorum principe, Deus ad eam prout vult distribuendam, neutrum horum assumpserit?

Augustin. cap. 22. — Luc. 23. — Rom. 10. — Cap. 24. — Cap. 25. — Act. 15. 1. Petr. 3. — Marc. vlt. — Cap. 23. — Num. 11. — Act. 9.

Cap. VIII.

Quod sicut in baptismate, sic in conficiendo Christi corpore, nihil à bono magis, nihil à malo minus fiat.

Qvia igitur astructum est ad officialium merita baptismi gratiam non attinere, videamus etiam de Christi corpore & sanguine conficiendo: quamuis vbi constat de minori, satis etiam de maiori videatur Sacramento. Corpus enim Christi & sanguis non solum par baptismo est, sed & fundamentum eius & completio: adeo vt sicut Eua de latere Adæ dormientis, sic & Ecclesia producta credatur de latere Christi in morte quiescentis: quia sicut illa inde generata, sic ista inde regenerata. Vnde mirificè sua profluxerunt Sacramenta; aqua in regenerationem, sanguis in redemptionem. Vnde Ioann. in Epist. sua ait: *Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, non solum in aqua, sed in aqua & sanguine.* Et bene repetijt: quia nihil profuisset aqua sine sanguine, qui non solum abluit, sed & redimit, sed & quia redimit, ideo abluit. Vnde in Apocalypsi. *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni.* Ne igitur etiam de hoc maiori Sacramento aliquid sibi vsurpet ministrorum arrogantia: quid sancti inde sentiant attendamus. Ait Augustinus * libro de corpore Domini: Intra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis & sanguinis Domini, nihil à bono magis, nihil à malo minus perficitur Sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & in virtute Spiritus sancti. Si enim in merito Sacerdotis, nequaquam ad Christum pertineret. Nunc autem sicut ipse est qui baptizat: ita ipse qui per Spiritum sanctum hanc creaturam suam efficit carnem, & transfundit in sanguinem. Credendum est enim quòd in verbis Christi Sacraméta conficiantur. Cuius enim potentia creantur prius, eius vtique verbo ad melius recreantur. Cùm ergo Augustinus ea quæ prius creata sunt, dicat iterum in Sacramento creari: si hoc homines possent facere, constaret eos esse factores corporis Christi, & ita quasi creatores esse creatoris sui, quod est impossibile. Ait enim Eusebius Emissenus: Inuisibilis Sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit. Item B. Ambrosius. Vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Ergo sermo Christi hoc conficit corpus. Item Augustinus in

Nota. — 1. Ioann. 5. — Apocal. 7. — * Sermone

homilijs. Ante verba quando offertur panis dicitur: vbi verba Christi deprompta sunt, non iam panis, sed corpus Christi appellatur. Si ergo inuisibilis Sacerdos corpus suum verbo conficit: quomodo fit vel in verbo, vel in merito alicuius visibilis Sacerdotis? Cùm verò nihil ad visibilem attineat Sacerdotem, quo modo id à bono melius, à malo peius conficiatur Sacerdote, à quo nullatenus? Quod ita fit: iam non secundum diuersa merita, diuersa Christi corpora, sed semper vnus Christus est, qui quibuscumque ministris sacrificantibus, solus est pro nobis offerens & oblatus. Vnde Augustinus in libro de Trinitate: Quid tam gratè offerri & suscipi posset, quàm caro sacrificij nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri: vt idem vnus ipse verúsque mediator, vnus esset qui offerebat, & quod * offerebat? Item idem ad Parmenianum: Sacrificia, inquit, impiorum execratio Domino: etenim iniquè offerunt illa. Iam supra responsum est, quia non est iniquus Christus, qui seipsum pro nobis obtulit, & noster in cœlo mediator est: quo suam Ecclesiam gubernante, bonis mali non obersunt, qui vel ignorantur, vel pro pace tolerantur.

Lib. 4. c. 14.

** offerebatur*
Lib. 2. c. 6.

Capvt IX.

Quòd Sacramenta hæreticorum de Ecclesia sunt, & in Ecclesia fiunt.

SED opponunt, quia extra Ecclesiam non est locus sacrificij: nec est Christus, nec Spiritus sanctus apud hæreticos. Econtra Augustinus ad Vincentium Donatistam: Ex catholica Ecclesia sunt omnia Sacramenta Dominica, quæ sic habetis & datis, quomodo habebantur & dabantur etiam priusquam inde exiretis: nec tamen ideo non habetis, quia non estis ibi vnde dabatis: Item ad Emeritum: Sacramenta quæ non mutastis, sicut habetis approbantur à nobis: ne fortè cùm vestram prauitatem corrigere volumus, illis mysterijs quæ in vestra prauitate deprauata non sunt, sacrilegã faciamus iniuriam. Item Augustinus in libro de baptismo. Qui seipsos à societate cæterorum separantes, charitate violata, vnitatis vinculũ rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in vnitate acceperunt, in omnibus separati sunt: & ideo quem sibi sociant si ad Ecclesiam redierit, debet omnia quæ non accepit, accipere. Si verò nonnulla eadem faciunt: non se in eis separauerunt, & ex ea parte Ecclesiæ connectuntur. In Sacramenti sanctitate, qua contra nos non sunt, pro nobis sunt in schismatis vulnere quo cum Christo non colligunt, sed spargunt. Cùm igitur ex catholica Ecclesia sint omnia Sacramenta Dominica, nullo excepto, etiã apud hæreticos qui etiam ex ea parte Ecclesiæ connectuntur, quia ea ritè celebrant: quis dubitet Sacramentum sacrificij diuini vbicumque fiat, intra Ecclesiam esse, cùm sit de Ecclesia? Sed tamen sciendum est, quia cum apud eos etiam sacrificium Christi sit de Ecclesia quantum ad sui veritatem, locus tamen ipsius non est his qui sunt extra Ecclesiam, quantum ad eorum vtilitatem: quia cùm *filius hominis* apud eos *non inueniat vbi caput suum reclinet*, nec ipse Christus, nec Spiritus sanctus apud eos est per gratiam, qui tamen apud omnes est, & nusquam deest per maiestatis suæ præsentiam.

Lib. 1. c. 2.

Capvt X.

Quòd Sacramentorum Sacerdotij apud hæreticos maneat omnino integrum.

SED iterum opponunt, quia Sacerdotium non subsistit apud eos. Et quid potest per eos consecrari, qui neque pro merito, neque pro officio aliquid agunt? Verum, ait Ambrosius in libro de mysterijs initiandis; Cùm scriptura testetur, quod ad Hierobaal preces ignis descendit de cœlo, & rursus precante Elia ignis missus est, qui sacrificium consumpsit: non merita personarum consideres, sed officia Sacerdotum. Apud hæreticos autem nec merita sunt, nec officia. Ait autem D. Augustinus in libro quæstionum veteris testamenti: Per quod ostenditur Spiritum sanctum gratiarum, non personam sequi digni aut indigni,

Cap. 5.
Iud. 6.

3. Reg. 18.

A sed ordinem traditionis: vt quamuis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, vt officium ministerij exhibeat. Cùm igitur non merita sint consideranda, sed saltem officia, quia nemo potest benedicere nisi ordinatus sit, vt officium ministerij exhibeat: quomodo benedicere possunt hæretici, vbi non subsistit ministerij officium, quod recedendo ab Ecclesia in oculis Domini amiserunt? Sed è contra ait Augustinus in Genesi ad literam; Et si aliqua culpa quis ab officio remoueatur: Sacramento Domini semel imposito non carebit, quamuis ad iudicium permanente. Item ad Parmenianum: Quòd quidam dicunt baptismum quem accepit non amittit qui recedit ab Ecclesia, sed ius tamen dandi quod accepit amittit: multis modis apparet frustra & inaniter dici. Primò, quia nulla ostenditur

Nullus nisi ad hoc ordinatus consecrare potest.

B causa cur ille qui ipsum baptisma amittere non potest, ius dandi possit amittere. Vtrumque enim Sacramentum est, & quadam consecratione vtrumque homini datur: illud cùm baptizatur, istud cum ordinatur: ideo non licet à catholico vtrumque iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam præpositi pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt: & si visum est opus esse vt eadem officia gererent quæ gerebant, non sunt rursus ordinati.

Sed sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra: quia in præcisione fuerat vitium, quod vnitate pacis correctum est, non in Sacramentis, quæ vbicumq; sunt, ipsa sunt. Item idem ad Donatistas: Sicut vrgeri videor, cùm mihi dicitur, ergo hæreticus dimittit peccata, cum iuxta te baptizat, sic & ego vrgeo cùm dico,

De baptismo lib. 4. cap. 4.

C ergo auarus religionis simulator peccata dimittit. Si per vim Sacramenti Dei, sicut & ille ita & ille: si per meritum suum, nec ille nec ille. Illud enim Sacramentum & in malis hominibus Christi esse cognoscitur: in corpore autem vnicæ columbæ, incorruptæ, sanctæ, pudicæ, non habentis maculam aut rugam, nec ille nec ille inuenitur. Item idem: Cùm tantùm valet baptismus per hominem contemptibilem, quantũ per Apostolum datus, ita nec illius nec illius, sed Christi esse cognoscitur. Sed quia ius dandi baptismum tam * laxum est Sacramentum, vt etiam laicis si necesse est concedatur: videamus si ordinatio hæreticorũ integra (vt dictum est) in dando baptismo, sit etiam integra in Christi corpore consecrando. Ait Hieronymus ad Luciferianum: Sicut hic est qui

** latum*

D baptizat Christus, ita hic est qui sanctificat. Et paulò post: Oro te inquit, vt aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptismum probas: aut reprobes eius baptisma, quem non putas esse Sacerdotem. Neque enim fieri potest, vt qui in baptismate sanctus est, sit ad altare peccator. Quia igitur qui hæresi vel schismate ab Ecclesia recedit, sacrorum ordinum Sacramenta non amittit, quæ vbicumque sunt ipsa sunt, quæ ipse quidem sicut etiam Ecclesiasticus peccator non per meritum suum, cum neuter in corpore vnicæ columbæ inueniatur, sed per vim ipsorum Sacramentorum sicut ille & ille administrat: Sacerdotium omnino integrum apud hæreticos, quamuis ad iudicium manet: cùm vt ait Hieronymus, æquè sit eis concedenda licentia sacrificandi sicut & ba-

Hieronym.

Ibidem.

E ptizandi. Item cùm Augustinus astruat recedentem ab Ecclesia, sicut baptismũ, sic nec ordinem dandi baptismi posse amittere, quia vtrumque Sacramentum quadam consecratione homini datum, non est à catholico iterandum: quod & vsu comprobans Ecclesiastico, dicit quod ex ipsa parte venientes, non sunt rursus ordinati, vt eadem officia gererent quæ gerebant, sed sicut baptismus ita ordinatio eis mansit integra: quis dubitet hæreticis integram sacrificij esse administrationẽ, cum & si amissa creditur iteranda sit, quod est nefarium: & ipsum Sacerdotium non alio modo sit integrum, nisi tam in baptizando quàm in sacrificando non imminutum: Vnde Leo ad Mauros Episcopos: Maximum quoque ex laico licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista iam non est, ab Episcopali, quam quoquomodo adeptus est, non

August.

Leo Papa.

est, non repellimus dignitate. Item ad eosdem: Donatum autem Seiacensem ex Nouatiano vt comperimus cum sua plebe conuersum, ita Dominico gregi volumus præsidere, vt Nouati dogmatis damnet errorem. Ecce his hæreticis Leone annuente, ordinatio redeuntibus non est iterata, sed mansit integra: quæ cùm Episcopalis fueri, tquis eam neget integram in sacrificando cùm integra concessa sit etiam in Sacerdotes consecrando?

Capvt XI.

Quòd etiam salutare sit sacrificium hæreticorum, si mundè communicetur à catholicis.

QVOD ipse Augustinus manifestè approbans, apud hæreticos testatur sacrificium non solùm verum esse & sanctum, sed & salutare: ita in dialogo suo scribens ad Petilianum: Petilianus dixit: Si quisquam carmina Sacerdotis memoriter teneat: nunquid inde Sacerdos est quòd ore sacrilego carmen publicat Sacerdotis? Augustinus: Ita istud dicis quasi quæramus quis sit verus Sacerdos, & non quid sit verum baptisma. Vt enim quis sit verus Sacerdos, oportet vt non solo Sacramento, sed iustitia quoque induatur, sicut scriptum est: *Sacerdotes tui induantur iustitia.* Qui autem solo Sacramento Sacerdos est: quamuis ipse non sit verax, quod dat tamen verum est, si non det suum sed Dei. Si Apostolus nescio cuius alienigenæ testimonio, quia verum comperit, etiam ipse attestatus est: cur nos apud quemlibet inuenerimus quod Christi est, & verum est, etiam si apud quem inuenitur peruersus & fallax est, non discernimus vitium quod homo habet & veritatem quam non suam, sed Dei habet, & dicimus, Sacramentũ hoc verum est, sicut ille ait, testimonium hoc verum est? Item: Vos autem necesse est vt semper erretis, quamdiu propter hominum vitia Dei Sacramenta violatis: aut nos propter Dei Sacramenta, quæ in vobis violare nolumus, etiam vestri schismatis sacrilegium assumere putatis. Item Saul non habebat innocentiã, & tamen habebat sanctitatem: non vitæ suæ, sed Sacramenti Dei, quod & in malis hominibus sanctum est. Item; Nos dicimus tale cuiq; fieri sacrificium, qualis accedit vt offerat, & qualis accedit vt sumat: & eos de sacrificijs talium manducare, qui ad illa tales accedunt, quales & illi sunt. Itaque si offerat Deo malus, & accipiat inde bonus: tale cuiq; est, qualis quisq; est, quia & illud scriptum: Omnia munda mundis. Per hanc sententiam veridicam & catholicam, etiam vos Optati sacrificio nõ estis polluti, si facta eius displicebãt vobis. Nam vtiq; panis illius, panis luctus erat, sub cuius iniquitatibus Africa tota lugebat: sed panem luctus omnibus vobis cõmunem, omnium vestrum malum schismatis facit. Item ad Parmenianum: In omnibus quæstionibus intelligendum admonemus, quia scilicet omnia Sacramenta cùm obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumentibus, sicut & verbum Dei. Vnde dictum est: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite.* Cùm ergo sancti omnia Sacramenta quia Christi sunt, tam apud hæreticos quàm catholicos astruant vera esse & sancta, & eadem etiam mundè vtentibus salutaria, quia omnia munda mundis testentur etiam nihilominus eadem polluta, quia tractata sunt ab illo qui pollutus est in anima: solicitè attendendum est, qua discretione sint à catholicis sumenda, ne hæresis nefariam authoritatem in Ecclesia obtineat, si in Sacramentis suis hæreticos, & catholicos, nulla eligendi vel spernendi ratio discernat. Ait Apostolus: *Hæreticum hominem post primam & secundam correctionem deuita, sciens quod huiusmodi delinquat, proprio iudicio condemnatus.* Quod cum de omni hæretico semper spiritualiter, aliquando etiam corporaliter sit obseruãdum: in prælatis tamen, & eis qui pacem Ecclesiæ perturbare possunt, discretius est agendum. Cùm enim canonicè statutum sit, vt si pastor à fide exorbitauerit, sit prius à subditis secretè corrigẽdus: quod si incorrigibilis (quod absit, apparuerit, erit accusandus: quomodo interim à subditis suis est vitandus, quamuis Apostolus cum huius-

Marginalia (left column): Lib. 2. c. 30. — Psalm. 13. — Cap. 18. — Cap. 5. — Tit. 1. — Lib. 2. c. 10. — Matth. 23. — Tit. 3.

modi nec cibum sumere iubeat, cùm ordo canonicus ne A accusatus prohibeatur à communione, nisi ad iudicium vnire distulerit interdicat? Vnde sciẽdum est quia si non corporaliter, saltem spiritualiter ne ei consentiant, debent vitare, sicut & Augustinus paulò superius ait: Optati sacrificio vos polluti non estis, si facta eius displicebant vobis. Ecce isti sciebant Optatum esse schismaticum: sed * quia non consentiebant eius communioni impolluti erant. De quo etiã, quia pacem Ecclesiæ perturbare poterat, ait Augustinus ad Emeritum: Non reprehẽdimus, si eo tempore ne multos secum excommunicatus traheret, & communionem vestram schismatis furore præcideret. Optatum excommunicare noluistis.

Cur ergo Augustinus Optati communionem ad tempus toleratam non reprehendit: nisi quia peius scandalũ, quod ille inferret Ecclesiæ, vitari vtilius duxit? Vnde B item Augustinus: Quibus mali placent in vnitate ipsi communicant malis: quibus autem displicent, & eos emendare non possunt, ne simul cum zizanijs eradicent & triticum, non factis eorum, sed altari communicant: ita vt non solum ab eis non maculentur, sed diuinis verbis laudati mereantur, quia pro bono vnitatis tolerant quod pro bono vnitatis oderunt. Quod cautissimè obseruandum est, maximè in hæreticorum & schismaticorum Sacramentis. Quamuis enim perfectorum, sit sine macula in conuersatione tolerare malos: difficile tamen est exemplo illorum, si incircunspectũ sit non corrumpi cæteros. Eleazarus enim in suilla carne comedẽda simulationem etiam occidendus respuit, quia etsi non sibi peccato, alijs tamen suspicionis exemplo nocere timuit. C Vnde Ambrosius salubriter consulens ait: Si qua est Ecclesia, quæ Apostolicæ veritatis fundamenta non possideat: ne quam tibi labem possit ingerere, deserenda est. In cauenda itaque prauorum malitia, suæ fraternæque salutis attendenda est necessitas: vt & prauos tolerent boni, ne Ecclesiæ dissipent vnitatem, & prauos etiam corporaliter fugiant, ne vel consensu vel opinione, suam vel fraternam negligant salutem.

Capvt XII.

Quomodo soluatur illud, quod sancti de improbandu hæreticorum sacrificijs dicunt.

ASTRVCTVM est hæreticorum Sacramenta, quia Christi sunt, catholicis si eis discretè vtantur esse vtilia: quę tamen pro certo sciendum est, ipsis hæreticis, vel eorum complici- D bus noxia esse & letifera. Quia vt ait Augustinus ad Petrum Subdiaconum, tantum valet Ecclesiasticæ societatis communitas ad salutem, vt etiam baptismo non saluetur, cui ibi non datur vbi oportet vt detur. Vnde in Africano concilio cap. 24. In Ecclesia omnia Sacramenta salubriter & vitaliter accipiuntur quæ perseuerantibus in hæresi, magnam damnationis pœnam conquirunt: vt quod eis in veritate ad vitam esset luminosius, hoc in errore fit tenebrosius atque damnosius. Eadem ergo Sacramenta vbique vera & sancta: in Ecclesia accipiuntur salubriter extra Ecclesiã damnabiliter. Vnde etiam B. Augustinus sacrificium Optati, quod mundum mundis astruxerat, panem luctus vocat, quia eos contaminabat, quibus extra Ecclesiam veri sacrificij locus non E erat. Quod etiam à sanctis execrabile Domino dicitur, non respectu illius quod sanctũ est, sed respectu illorum qui æquè damnantur, illud illicitè sacrificãdo & sumendo, sicut aliquid Deo execrabile perpetrando. Vocant etiam sancti illud sacrilegum, pollutum, inane & falsum. Sacrilegum ideo: quia sicut aurum verum quidem est in arca furis vt in thesauro Regis, sed tamen sacrilegium: quia à fure illicitè vsurpatum, sic & illud ab hæreticis. Pollutum: non quòd in se ita sit, sed sicut dies lætus dicitur, quia lætos facit: ita ipsum quia magis polluit, sacrificantem reum magis constituendo, quàm mundet iustificando. Inane autem & falsum: quia effectum salutis, quem videtur promittere, non confert, quem conferret si ritè fieret. Vnde & Deus dicit: *Maledicam benedictionibus*

Marginalia (right column): * al. quæ — Eleazarus. — 2. Mach. 6. — Ambrosius.

Malach. 2. vestris, eas priuando fructu salutis. Quod autem dicitur, non est corpus Christi quod schismaticus conficit, quia apud huiusmodi Eucharistia confici non potest: non ita intelligendum est, quasi corpus Christi essentialiter verum, in Sacramento non conficiat: sed quia cùm in altari Ecclesia concorporalis & consacramentalis sit Christo, vniuersum corpus Christi caput scilicet cum mẽbris non conficit: qui cùm extra Ecclesiam sit, seipsum Christo & Ecclesiæ in vtriusque Sacramento non vnit. Cùm enim altaris sacrificium, signando ipsius Ecclesiæ & Christi vnitatem, vniuersi corporis Christi sit Sacramentũ: non conficitur ibi Christus, vbi non conficitur vniuersus. Et ideo non fit ibi Eucharistia, vbi vnitatis totius Dominici corporis non administratur gratia. Vnde Augustinus: (Augustin.) Hæretici quærunt diuisionem, cùm panis iste indicet vnitatem. Et alibi: Qui accipit mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis: non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nec Christus igitur, nec Spiritus sanctus apud eos est per gratiam, qui tamen vbique est per essentiam. Vnde Hieronymus in Amos Prophetam: Odit Deus sacrificia hæreticorum, & à se projicit: & quoties in nomine eius congregati fuerint, detestatur fœtorem eorum, & claudit nares suas. Quod dicit humano more loquens: non quòd Deus sancta sua improbet, sed quod eorum propitiationem nõ recipiat. Hæc igitur & si qua alia à sanctis contra Sacramenta hæreticorum seu detestabiliter dicta reperiuntur, non ita exponenda sunt, vt veritatem vel sanctitatem Sacramentorum, cùm omnia omnino Christi sint improbent: sed in malitiam & damnationem illorum, qui illicitè vsurpant, redundent.

Cap. XIII.

Vtrum Sacramenta ritè fiat, si solennibus verbis aliqua contra fidem, vel incuria, vel hæresi interserantur.

Qværitvr autem, cùm solennia verba, & inuocatio diuini nominis tantæ virtutis sint, vt omnia Ecclesiæ Sacramenta perficiant: si in ipsis ex industria vel negligẽtia proferentis aliquod erroris vitium sonet, vtrum etiam tunc Sacramenta ritè perficiant. Vnde sciendũ est, quia qui tacendo (Lib. 1. cap. 8.) vel male proferendo quod debet in solennibus verbis perfidè peccant: eorum Sacramẽta ita damnat Ecclesia, vt ea vel pro nullis reputando iteret, vel pro imperfectis consummet: ita tamen, vt quæ in eis vera sunt, agnoscat & approbet. Vnde Augustinus in libro de baptismo. Qui seipsos à societate cæterorum separantes, charitate violata, vnitatis vinculum rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in vnitate acceperunt, in omnibus separati sunt: & ideo quem sibi sociant, si ad Ecclesiam redierit debet omnia quæ non accepit accipere. Si verò nonnulla eadem faciunt, non se in eis separauerunt, & ex ea parte Ecclesiæ connectuntur: & ideo si quis eis sociatus ad Ecclesiam venire voluerit, in eo sanatur, vbi laniatus errabat, vbi vero sanus connectebatur, non curatur, sed agnoscitur. Laicos igitur à Paulianistis, qui nomen Trinitatis refutant, non dicam baptizatos, sed aqua lotos: Ecclesia omnino baptizat. Arianorũ verò & cæterorum hæreticorum baptisma, quia nomen Trinitatis inuocant, non iterat: sed cum pœnitentia & manus impositione consummat. Sciendum enim quia fide omnia Sacra- (Rom. 10.) menta complentur: quoniam vt ait Apostolus, *corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem.* Item Augustinus: Vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Constat ergo quia cùm in Sacramentis conficiendis, & dicendum sit, & credendum, vtrumque syncerè fieri oportet: maxime ne mens in fide titubet, etiam si lingua per incuriam in sermone erret. Exteriora enim nostra non adeò pensantur à Domino, quantum cordis intima: qui in omni negocio magis examinat non quid, sed qua intentione vel fide fiat. Vnde Augustinus in Epistolam (Tract. 7.) Ioannis, cap. 7. *Si pater tradidit filium*, & filius seipsum, Iudas quid fecit? Facta est traditio à patre, facta est à filio, facta est à Iuda. Vna res facta est; Sed quæ res discernit eos? Quia hoc fecit Pater & Filius in charitate, Iudas autem in proditione. Videtis quia nunquid faciat homo considerandum est, sed quo animo & voluntate faciat. Item idem in homilijs suis; *Tu es Christus filius Dei viui.* (Matth. 16. Marc. 14. Luc. 4.) Hoc dixit Petrus: & audiuit: *Tu es Simon Bariona.* Hoc dixerunt & dæmones: & audierunt, Obmutescite. Vna vox est: sed Dominus interrogat radicem non florem. Item Hieronymus in Oseæ; Illi offerunt panem sacrilegum, &c. Quæ si verè fiant, holocausta interpretor: cùm autem sciẽtiam Dei reliquerint, frustra capite fidei truncato, cætera membra se habere iactant. Patet igitur quia si in solennibus verbis vel reticendo vel admiscendo hæresin inducunt, Sacramẽtum eorum vel veritate vel vtilitate mutilatur, teste Ambrosio, in libro de initiandis rudibus. Quia secundum Apostolum, *quidquid ex fide non est, peccatum est:* & ipsis qui faciunt, & quibus faciunt, non (Rom. 14.) solùm non prodest, sed & ad iudicium est.

Si autem vel incuria, vel negligentia, vel ignorantia aliqua erroris verba inseruntur, non ideò Sacramentum minus fieri credendum est: quia vt supra dictum est, Deus interrogat veræ fidei radicem, non locutionis florem. Vnde Augustinus de baptismo libro 6. Si non (Cap. 15.) sanctificatur aqua cum aliqua erroris verba per imperitiam peccator effundit: multi non solùm mali, sed etiam boni fratres in ipsa Ecclesia non sanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur quotidie, si doctioribus fuerint recitatæ; & multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Nunquid si manifestetur aliquos esse baptizatos, cùm illæ preces dictæ fuissent iubentur denuo baptizari? Quid ita? Quia plerumque precis viciũ superat precantis affectus: & quia * cuncta (* certe) verba illa Euangelica sine quibus non potest baptismus consecrari, tantum valent, vt per illa sic euacuentur quæcumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium Christi nomine excluditur. Ita si quis preces afferat contra regulam fidei, arbitrans quòd bonæ sint, non tamen quod in eis peruersum est, non euacuat illa quæ ibi recta sunt, sed ab eis potius euacuatur.

Item Zacharias Papa Bonifacio Episcopo: Detulerũt nuncij tui, quod fuerit in eadem Prouincia Sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat: & dum baptizaret nesciens Latinè eloqui, linguam infringẽs dixerit: Baptizo te in nomine Patria & Filia & Spiritua sancta: Et per hoc tua reuerenda fraternitas considerauit rebaptizare. Sed sanctissime frater si ille qui baptizauit non errorem inducens aut hæresin, seu pro sola ignorantia Romanæ locutionis infringendo linguam (vt supra fati sumus) baptizans dixit: non possumus consentire vt denuo rebaptizarentur.

Ecce Augustinus baptizatos, precibus contra fidem dictis quia precis vitium superat precantis affectus, non denuo sinit baptizari. Zacharias ipsis verbis vitiatis, sine quibus baptisma nõ potest ritè fieri, quia baptizans hęresin non inducebat, prohibet rebaptizari: quibus tamen si hæresis induceretur, profectò rebaptizandum fuisset, quia Trinitatis nomen non verè prolatum fuisset. Vnde etiam cùm vt supra dictũ est, Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum baptizari in nomine Trinitatis vel tantum in nomine Christi, vnum idémque teste etiam Ambrosio astruat: è contra Pelagius Papa quia per hoc hæresim induci vidit, id fieri vetat, dicens Gaudentio Episcopo: Multi sunt qui in nomine solummodo Christi, vna etiam mersione se asserunt baptizari. Euangelicum verò præceptum ipso Domino Deo & Saluatore nostro Iesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis, trina etiam mersione sanctum baptisma vnicuique tribuere, dicente Domino nostro Iesu Christo discipulis suis: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.* (Matth. vlt.) Si reuera de præfatis hæreticis qui in locis tuæ ditionis vicinis commorari dicũtur, solummodo in nomine Christi baptizatos fuisse forsitan confitentur: sine

cuiusquam

cuiusquam dubietatis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. Quod ideò dicit quia forsitan isti hæretici vt Paulianistæ nomẽ Trinitatis refutabant. Et ideo in nomine Trinitatis eos rebaptizari præcepit, ne in nomine Domini quasi vnius personæ tantum se posse baptizari credant: quod tamen vbi sine periculo hæresis fieri potuit, Nicolaus Papa cõcessit. Sed econtra Augustinus in libro de vnico baptismo ait. Satis ostendimus ad baptismum qui verbis Euangelicis consecratur, non pertinere cuiusquam dantis vel accipientis errorem: siue de patre, siue de filio, siue de Spiritu sancto aliter sentiant quàm doctrina cœlestis insinuat. Ecce hi hæretici quia aliter senserunt, annullato priori baptismo rebaptizari iussi sunt: quia quamuis in nomine Domini, tamen in nomine Trinitatis baptizati non sunt. Vnde Gregorius Quirino Episcopo in Hybernia: Hæretici qui in Trinitatis nomine minimè baptizantur, sicut sunt Sonosiaci & Cathafrigæ, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur: quia baptisma non fuit, quod in errore positi in sanctæ Trinitatis nomine non perceperunt. Nec potest ipsum baptisma dici iteratum, quod in Trinitatis nomine non erat datum. Vnde etiam Innocentius Papa capitulo quinquagesimo cùm à Paulianistis venientes rebaptizari iuberet, causam subdidit: Quia Paulianistæ, inquit, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti minimè baptizant. Sed opponitur, quia si baptisma Dei nomine sine Trinitatis nomine consecratum irritum iudicatur: ergo diuini nominis inuocatio annullatur, & quod multis sanctis authoritatibus est prohibitum, prauorum malitia sacramentum Christi violatur. Sed econtra sciendum est, quia non est sacramentum Christi, quod in errore positi contra institutionem Christi faciunt: nec est vera diuini nominis inuocatio, quia contra Christi præceptum Christianæ fidei periclitatur perfectio: nec ipsum nomen Domini vel Dei verum est, quod perfidia proferentis adulteratum, verbotenus quidem Deum sonat, sed secundum hæresim aliud sonat: dum scilicet in Deo vel Domino, fidem Trinitatis refugiens hæreticus, ipsum nomen singularitati vnius personæ tantum astringit: vel secundum quòd varia hæresi, Deum sibi præpingere præsumit. Sicut ergo sancti eos in nomine Saluatoris petere non prædicant, qui contra salutem petunt: sic illi nomen Domini non inuocant, qui contra fidem mutato Ecclesiæ ritu hoc faciunt. Cum ergo verba Ecclesiastica mutantur, & error vel hæresis introducitur, vbi nec fides est, nec fidei verba: quomodo credenda est subsistere veritas sacramenti? Vnde Augustinus ad Emeritum, sacramenta quæ non mutastis, sicut habetis approbantur à nobis. Et paulò post: illa quæ schismatici & hæretici non aliter habent, nec aliter agunt quàm vera Ecclesia: cùm ad nos veniunt non emendamus, sed approbamus. Item idem ad Vincentium: Ex catholica Ecclesia sunt omnia sacramenta Dominica, quæ sic habetis & datis quomodo habebantur & dabantur priusquam inde exiretis. In quo notandum est, quia si hæreticorum sacramenta ab eo ritu mutantur quem Ecclesia instituit & obtinent, non sunt à catholicis approbanda: quia mutata iam non sunt Ecclesiastica, sed hæretica, sicut Innocentius, Pelagius, Gregorius, baptisma hæreticorum quocunque Dei nomine factum refutauerunt: quia mutatum ab Ecclesiastica institutione, non in nomine Trinitatis celebratum viderunt. Si autem solennia verba non mutantur, sed ritè proferuntur, & ipsa executio sacramenti ritè perficitur, tunc hæreticorum perfidia sacramenti veritatem non impedit: quia quod hæretici aliter non habent nec agunt quàm vera Ecclesia, non emendatur à catholicis, sed approbatur. Vnde Augustinus de Ecclesiasticis regulis: Si qui apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizant, & veniunt ad catholicam Ecclesiam, recipiantur vt baptizati: ne sanctæ Trinitatis inuocatio vel confessio annulletur: in sacramentis ergo conficiendis &

Epist. 48.

A nocet error cordis, cum verba contra fidem proferuntur in prece, quia non ea superat precantis affectus in fide: & non nocet cum ipsa verba proferuntur nullatenus mutata ab vsu Ecclesiæ. Si autem error cordis non est, non nocet mutatio prolationis verborum, vel executionis sacramentorum: quia verba etiam si contra fidem sint, precantis affectus superat: & in vna fide non nocet diuersa consuetudo Ecclesiæ. Vnde etiam cùm Pelagius hæreticos in Christi nomine baptizatos vna mersione, iubeat rebaptizari trina mersione: beatus tamen Gregorius vnam mersionem sicut trinam & approbat. Sed tamen in vna fide hanc Ecclesiæ diuersam consuetudinem commẽdat: innuens quod vbi fides vna est, diuersa executio sacramenti non impediat. Ait enim Leandro Episcopo: De trina mersione baptismatis nihil responderi verius potest, quàm ipsi sensistis: quia in vna fide nil

B officit Ecclesiæ diuersa consuetudo. Nos autem quòd tertiò mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus: vt dum infans tertiò ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quòd si quis etiam pro summæ Trinitatis veneratione existimet fieri, neque enim aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere: quia in tribus personis vna substantia est. Reprehensibile nullatenus esse potest infantem in baptismate vel ter vel semel mergere, quando & in tribus mersionibus personarum Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Cum ergo Pelagius hæreticis trinam tantum mersionem indicet, sanctus Gregorius in vna fide trinam & vnam æquè approbet, Nicolaus in nomine Christi baptismum ratum concedat, Pelagium hæreticos

C iterari iubeat: constat quia mutatio verborum vel executionum sacramentalium quæ fidelibus rata conceditur, apud hæreticos irrita iudicatur. Qui enim baptizauit in nomine Patria & Filia & Spiritua sancta, si ita vt sonant verba credidisset, proculdubio errasset, & sic errando nomine veritatem sacramenti annullasset: Si enim in habitatione alicuius patriæ, sicut Donatistæ Africanam tantummodo Ecclesiam credebant esse catholicam: & Iudæi Iudæam locum sanctificationis, & in filiæ alicuius coniugio, & in sancta aliqua crederet baptismi constare sanctitatem & salutem: quis hoc hæresim esse non iudicaret? Quis his tam prophanis verbis baptismum cõsecrari crederet? Et tamen hæc verba cõtra finem prolata quia simplicitas proferẽtis & fides excusauit, cõcedente Zacharia

D baptismi veritas rata permansit. Vnde sciendum est, quia cùm in omnibus sacramentis omnia sint fideliter & attentè dicenda, & agenda quæ solenniter instituta sunt. si tamen (quod absit) apud fideles per incuriam aliter eueniat in aliquo, non irrita iudicanda sunt, quia vt dictum est, & precantis affectus superat, & series Euangelicorum verborum ritè prolatorum, cætera etiam contra fidem admixta euacuat.

Cap. XIIII.

Qværitvr autem quare Christus præ cæteris Dei nominibus maximè in nomine Trinitatis baptisma consecrari voluerit, adeò vt baptisma cæteris Dei nominibus præter fidẽ

Quare in nomine Trinitatis baptisma sit institutum.

E factum sit irritum: in nomine autem Trinitatis etiam præter fidem Trinitatis consecratum, sit ratum? Sed econtra sciendum est, quod in nomine suo consecratum sine fide vel aliquo merito, est ratum, ideò sit vt dictũ est, vt omnia sacramenta suæ gratiæ esse deputentur. Quod autem in nomine Trinitatis hoc maximè fieri voluit, ideò factum est, quia in eo Christianæ fidei perfectio summáque consistit: quia & generationis filij à patre, & processionis sancti Spiritus ab vtroque continet arcanum, veróque Deo ita est propriè proprium, vt à sæculo nulli falsò Deo fuerit communicatum. Quia quum, vt ait Apostolus, sint quidem Dij multi, & Domini multi, præter ipsum tamen in nullo potuit vt Trinus & vnus diceretur inueniri. Hoc enim nomẽ à sæculo variis

1. Cor. 8.

mysteriorum figuris occultatum, non solùm pro sua nouitate est mirabile, sed & pro diuinæ maiestatis arcano ineffabile: quia in eo & quod trinum est, vnitatem non excedit, & quod vnum est, trinitatem non adimit. Vt ergo nos à falsorum Deorum errore reuocaret ac distingueret, non nomine falsis diis communicato, sed solius veri Dei proprio nomine Trinitatis ad omnia peccata diluenda in baptismo daturus plenitudinem gratiæ, plenitudinem etiam huius fidei dignatus est reuelare: quam quia ad innouandos homines nouam, ad consummandos perfectam dedit contra hæreticorum versutias, ratam etiam & certam esse voluit. Nouo ergo nomine Trinitatis in baptismate instituit dari nouam fidem Christianitatis: vt vnde haberet regenerationis initium, renouationis consequeretur effectum: certiùsque & fortiùs contra omnes hæreses fidem illam obtineret, sine qua nulli patere ingressum vel Ecclesiæ vel cœlestis patriæ cognosceret. Nouo etiam nomine Trinitatis Christianam regenerationem initiari voluit & consecrari: vt per illud quod nullo prius sæculo reuelatum fuerat, fides nascentis Ecclesiæ tanto maiori fulgeret merito & præmio, quanto maioris cognitionis diuinæ instrueretur arcano, quod ad reuelandum hominibus, solius filij Dei reseruatum erat priuilegio. Vnde ipse per Prophetam: *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia qui loquebar ecce adsum.* Item in Euangelio, *Pater manifestaui nomen tuum hominibus.* Quamuis enim sancti prioribus seculis credidissent Trinitatem sine cuius fide salui esse non poterant, non tamen ita manifestè vt in plenitudine gratiæ, quia vt ait Dominus in Euangelio, *multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis & non audierunt:* quia non eis fuerat reuelatum. Præmonstrans ergo Christus fide & nomine Trinitatis baptismű nunciandum esse consecrandum, cùm baptizaretur, *vox patris audita est*, quæ filium sibi placitum eum testaretur: *Spiritus sanctus in columbæ specie super eum visus est:* vt Ecclesia in suo crederet Trinitatem non deesse, quam in sui capitis Christi baptismate corporaliter etiam cognouisset adesse: patrem in sono audiens, filium in carne, Spiritum sanctum in columbæ specie præsentem videns.

Esai. 54.
Ioan. 17.
Luc. 10.
Matth. 3.

A Super huius fidei firmitatem Christus Ecclesiam suam fundari instituens, Ecclesiæ suæ pastori Petro dicenti, *Tu es Christus filius Dei viui*, quia in hoc de Trinitate perfectè senserat: respondit, *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram*, id est, super huius fidei firmitatem, *ædificabo Ecclesiam meam.* Vnde etiam Deus pater per Prophetam, *Ponam in Syon lapidem angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit in eum, non confundetur.* Item Paulus, *Vt sapiens architectus fundamentum posui, Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, qui est Christus Iesus.* In Christo enim tota Trinitas intelligitur teste Beda, in actus Apostolorum. Cum Ecclesiæ regula sit fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari: quomodo Lucas per totum huius libelli textum,
B non aliter, quàm in nomine Iesu Christi baptismum dari testatur? Quod ita Ambrosius soluit, quòd per communitatem nominis impletum mysterium sit: quia siue Christum dicas & Deum patrem à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est filium, & Spiritum quo vnctus est designasti: scriptum est enim, *Iesum à Nazareth, quomodo Deus vnxit eum Spiritu suo:* siue patrem dicas & filium eius, & Spiritum sanctum, tres pariter indicasti, si tamen & id corde comprehendas. Siue Spiritum dicas & Deum patrem à quo procedit Spiritus sanctus, & filium quia filij quoque est Spiritus nuncupasti. Quum ergo Christus in fide & nomine Trinitatis Ecclesiam suam fundari disponat, quis contra hanc institutionem aliter agens, ratum & aliquid faciat verum: quæ & Propheticè & Euangelicè authorizata est, & præter quam aliud fundamentum neminem posse ponere Apostolus clamat? In cele-
C brandis igitur Christi sacramentis non sectatum nouitates vel hæreses inducere, sed eius institutionibus studeamus fideliter deseruire: vt sicut eius potestate verum, ita eius authoritate ratum est quod in eis agimus, sic eius gratia salutiferum nobis sentiamus: Qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Matth. 16.
Esai. 28.
1. Cor. 3.
Act. 10.

SACRI

SACRI CANONIS MISSAE EXPOSITIO, VIRI VETVSTATE, RELIGIONE, ET ERVDITIONE VENERABILIS ODONIS QVONdam Ecclesiæ Cameracensis Episcopi, quatuor diuisa distinctionibus.

De Odone agunt Trithemius lib. 2. de viris illustribus ordinis S. Benedicti capite 118. & Anthonius Demochares in tabulis Episcoporum Cameracensium, quem aiunt obiisse anno Domini 1113. Garetius 1128. habet, primúmque fuisse ferunt, qui canonem missæ commentariis illustrauerit.

DOMINI ODONIS CAMERACENSIS EPISCOPI, Præfatio in tractatum super Canonem Missæ.

ODo Cameracensis Ecclesiæ minister indignus, Odoni dilecto filio suo, sub venerabili Abbate Hafliginensi Fulgentio, dominicis castris militanti, salutem. Præsumptionis argui timeo, quod ausus sum rem difficilem contingere, & extendere conatus in alta profunditate: scilicet exponere Canonem altaris, & probare tanta mysteria, sicut scriptum est: *Altiora te ne quæsieris & fortiora te ne scrutatus fueris.* (Eccles. 3.) Sed quomodocumque me iudicent alij, tu scis frater, quanta precum instantia me vicisti, vt tantum onus sustollerem: magis credens adiuuari deuotione & precibus tuis, quàm mea virtute. Impium enim erat tanto desiderio non acquiescere, etiamsi vires excedat: & indicaui magis sub fasce ruendum, quàm tibi omnino contradicendum. Itaque confisus in Dei auxilio vt tuis precibus tibi cœpi præsens apud te, & absens perfeci sine te. Oro autem vt textus cuiusque capituli præscribatur expositioni totius: ne cito præsumantur additiones vel detractiones, vel mutationes in sacro Canone: quod nefas ducimus fieri, sine Romano Pontifice.

TEXTVS CANONIS, PRIMA DISTINCTIO.

TE igitur clementissime pater, per Iesum Christum filium tuum, &c.

EXPOSITIO DOMINI ODONIS.

QVIA dignum & iustum est nobis tibi agere gratias: *te igitur clementissime pater* rogamus, vt à nobis sacrificium accipias. Et quia nostras voces supplici confessione admittis, *te igitur clementissime pater, per Iesum Christum filium tuum supplices rogamus*, & reale sacrificium acceptari: vt laudes vocum substantiale sequatur sacrificium (*Rogamus & petimus*) Rogatio ostendit humilitatem, petitio confidentiam qui aliquid implorat, humilitatem debet ostēdere, & de impetratione confidere. Itaque supplices rogamus, confidenter petimus. Vnde scriptum est: *Petat à Domino nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris.* (Iacobi. 1.)
Et iterum: *Quicquid credentes petieritis, accipietis.* (Marc. 11.) (*Vti accepta habeas & benedicas*) Accepta, id est grata & placita. Accepta habeas, culpis nostris data venia: non offensus, imo

nostra deuotione placatus. (*Et benedicas*) multiplicando
A gratiam, augendo dignitatem, imò conuertendo in excellentissimam immortalitatis & incorruptionis creaturam. (*Hæc dona*) Hæc dona, quæ tibi donamus, vt tibi maneant per tuam benedictionem firmata: hæc dona, quæ tibi donamus, vt apud te consistant per tuam benedictionem incorrupta: Hæc dona, quæ tibi donamus, vt fiant tibi Deus assumpta. Si quidem verbum caro factum est (*Hæc munera*) Solemus illos munerare, à quibus aliquid molimur obtinere. Hæc munera, quibus te in pane terreno muneramus vt obtineamus eum cœlestem: Hæc munera, quibus in corporali cibo te muneramus, vt alimentum inde spiritnale cōsequamur. Hæc munera, quibus te muneramus in substantia panis & vini, vt percipiamus inde corpus & sanguinem Christi. (*Hæc sancta sacrificia illibata*) Sancta quia Deo oblata: Illibata, quia adhuc integra & intacta. Neque enim contigi debent, donec sumpserint vim spiritualem, & conuersa fuerint in Christi corpus & sanguinem. Nam prius sumpta, corpus
B tantum pascerentr Vnde quidam superioribus adiungūt quod sequitur, sic distinguendo, Illibata imprimis: id est intacta primum quousque diuina benedictione munita, ad salutem sumantur animæ & corporis. Ex hoc verbo admonemur, vt appositus panis integer sit & nulla fractione vel læsura violatus (*Imprimis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica*) Imprimis, quod superioribus iungitur secundum prædictum sensum, iungitur etiam inferioribus, significando quod offeramus hostiam, primum pro tota Ecclesia, deinde pro aliis qui sequuntur (*Quam pacificare*) ab hostibus visibilibus & inuisibilibus: vt nec hominum persecutionibus conculcetur, nec instinctu dæmonum criminibus polluatur (*Custodire*) in ipsa pace (*Adunare*) Ne schismatibus vllis & hæresibus diuidatur, sed in vnitate sacramentorum catholicæ fidei, in omnibus tota adunetur Ecclesia. (*Et regere digneris toto orbe terrarum*) vt in suis consiliis, dispositionibus, iudiciis, de-
C cretis, institutis, actionibus nullo decipiatur errore, & in omnibus tuo ducatur moderamine. (*Vna cum famulo tuo Papa nostro, & Antistite nostro, & Rege nostro, & omnibus orthodoxis, atque catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus*) De toto descenditur ad partes: vt cum imprimis pro tota Ecclesia, oratio fieret, postea de singulis soliciti simus. Alio namq; tota Ecclesia eget regimine, alio singulæ Ecclesiæ, & alio singuli homines. Alia cura rebus est exhibenda publicis, alia priuatis. In tribus autem personis pro quibus orandū proposuit, hoc obseruandum videtur, vt pro Papa vero, & Antistite, & Rege, orent reliqui presbyteri. (*Orthodoxis,*) id est, vita & doctrina gloriosis, quorum fama dilatatur in populo, merito vitæ & doctrinæ. (*Fidei cultoribus*) *Quis fidei cultor.*
non fidem tantum habentibus. Aliud est enim fidem habere, & aliud fidem colere, fidem colit, qui studet & intendit secundum fidem viuere: cum multi fidem habeāt, qui hoc non faciant.

TEXTVS CANONIS, DISTINCTIO SECVNDA.

MEMENTO Domine famulorum famularúmque tuarum, N. & omnium circunstantium, quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio: pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, & cætera.

DOMINI ODONIS EXPOSITIO.

PRIMA periodus hucusque protensa pro tota Ecclesia, omnibus fidei cultoribus orat. Secunda, quæ hic incipit, pro præsentibus se accingir, qui sancti sactificij sunt astipulatores & cooperatores. (*Memento Domine famulorum famularúmque tuarum & omnium circumastantium*) id est, Memento quidem eorum quos supra proposui, id est, omnium catholicæ fidei culrorum, tam masculorum quàm fœminarum & omnium circumastantium, scilicet qui corporaliter assunt, sanctorum cooperatores mysteriorum. Neque enim tanta sufficio sacramenta conficere, nisi collectæ multitudinis adiutus oratione, quam prius etiam sum hortatus ad orationes, dicendo: Orate fratres. Et sicut prima periodus, à toto descendit ad partes, ita secunda hæc ab vniuersali procedit ad particulare. Omnes vero circumastantes, particulariter sequuntur. Et ne præsentibus intersint aliqui fidei præuaricatores, & viciosæ vitæ, subiungitur. (*Quorum tibi fides cognita est*) id est, qui probatæ fidei sunt, & depositionis apud te: Cognoscere etenim Dei, approbare est. Aliter (*Memento Domine famulorum famularúmque tuarum*) Et quia consequens in quibusdam codicibus inuenitur. N. littera, aliquorum fieri memoriam nominatim, significatur. Vnde quidam vsu tenent hoc in loco memorandi, quos chariores habent, consequenter subiungentes: Et omnium circumastantium, vt facta memoria charorum absentium, fiat & astantium. (Et omnium circumastantium.) Cum primitus missæ sine collecta non fierēt, postea mos inoleuit Ecclesiæ, solitarias & maxime in cœnobiis fieri Missas.

Sacerdos astantium precibus iuuatur.

Et cum non habeant quam pluraliter collectam salutent, nec plurales mutare possunt salutationes, conuertunt se ad Ecclesiam, dicentes se Ecclesiam in Ecclesia salutare, & in corpore totum corpus alloqui, & virtute totius communionis in Ecclesia confici sancta mysteria per gratiam Dei, nec esse quemquam alicubi infidelium, qui viuificorum non fiat particeps & cooperatorius sacrosanctorum, dum in corpore Ecclesiæ adhæret capiti, velut vtile membrum. Secundum quem sensum, in hoc loco circumastantes accipiuntur omnes vbique fideles, qui in vnitate totius corporis, & sibi adhærent inuicem, & summo capiti: vt quicquid boni fiat in toto corpore, ab eo nullo modo sit alienus, quisquis ab ipso corpore non est diuisus, sed omne bonum cuilibet membro in salubrem succum ministretur, vt totum corpus vegetetur à Spiritu Dei. Et hoc modo repetitur oratio, quæ prius facta est pro omnibus catholicæ fidei cultoribus à solitariis dicentibus frequenter iterandas orationes, vt saltem importunitate vincatur Deus. (*Quorum tibi fides cognita est*) id est, Ideo Domine memento omnium circumstantiū, omnium scilicet fidelium, quia eorum tibi fides cognita est & nota deuotio. Sic solitarij hunc locum intelligunt. (*Pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt*) Non solum sacerdotes & clerus (qui secundum diuersos gradus diuinis occupantur officiis) offerunt, sed etiam audientes, qui votis & orationibus assistunt cooperantes, & osculo pacis tanquam communicant, cōfirmantes quod actum est. (*Hoc sacrificium laudis*) vere laudis est diuinæ hoc sacrificium, sicut in hoc officio testati sumus: dignum & iustum est, æquum & salutare, Deo patri gratias agere, & cum laudibus Angelicis precati sumus nostras voces admitti (*pro se suisque omnibus*) pro nobis offerimus, quando sacrificio poscimus Deum habere, & tutorem contra pericula corporis & animæ, & propicium ad obtinendos successus bonos in vtraque parte. Pro nostris omnibus quando oramus pro amicis nostris & rebus. Supplicamus enim pro pace amicorum, quando sunt in bello: pro tranquillo reditu, si sint in itinere: pro sanitate, si in infirmitate decumbunt: pro conuersione, si peruersè viuunt: & contra amicorum incommoditates, vt adiuuante Deo euadant. Pro rebus nostris frequentes in libris Missalibus inuenimus postulationes. Oramus enim tempore sacrificij contra incendia, pro locis nostris: contra nimiam aëris siccitatem, vel tempestatem, pro fructibus nostris: contra pestem pro animalibus nostris: contra alia damna, pro rebus aliis. Habemus enim secundum Apostolum in Christo consolationem præsentis vitæ & futuræ. (*Pro redemptione animarum suarum*) Hoc enim solum est sacrificium quo redimi potuimus, cuius bonum sufficit contra nostrum malum quod magis est bonum, quam peccatum nostrùm sit malum, & ideo maiori precio redimit nos à nostro malo (*Pro spe salutis, & incolumitatis suæ*) Hoc sacrosanctum sacrificium, non solum liberat nos à malis, sed etiam accumulat nos bonis, non solum nos eripit à pœnis, sed etiam auget gaudia salutis & incolumitatis. Salutis (inquam) æternæ animarum, incolumitatis, id est, incorruptionis perpetuæ corporum, & hoc est pro quo offerimus tam preciosum munus (*Tibique reddunt vota sua*) Offerendo sacrificium laudis, reddunt tibi vota sua. Aliter forsitan vota sua non redderent, nisi tale sacrificium offerent. Adiuuantur sacrificij virtute, vt vota queant reddere: Difficile est comprimere vicia: virtutes in habitum trahere. Sed vt hæc vota queant reddere sancti, à Deo necesse habent roborari, (*Æterno Deo viuo & vero.*) Ad differentiam falsorum Deorum & insensibilium, quibus gentes frustra soluebant, Communicantes, Tibi offerunt sacrificium laudis, tibique reddunt vota sua (*Communicantes.*) Extra communionem namque non est locus offerendi Deo veri sacrificij vel vota soluendi, (*Et memoriam venerantes,*) Aliter Deo gratum non offerimus sacrificium, aliter Deo vtiliter vota non soluimus, nisi memoriam sanctorum veneremur. Qui enim membra Christi non honorat, nec Christum, qui caput est honorare potest. Et qui non honorat filium, non honorat illum qui misit illum. Honoremus ergo caput in membris, Deum in sanctis suis: vt eorum meritis precibúsque, in omnibus protectionis diuinæ muniamur auxilio (*In primis gloriosæ*, & cætera, vsque *Muniamur auxilio per eundem Christum Dominum nostrum*) In veneratione sanctorum hæc ratio custodienda est, vt primum & super omnes beata Dei genitrix honoretur, secundò Apostoli, tertiò sancti Martyres, inde alij sancti omnes (*Hanc igitur oblationem*) Quia hoc sacrificium tibi offerimus, in corpore Ecclesiæ communicando, & memoriam sanctorum venerando. Igitur hanc oblationem, precamur, vt (*placatus accipias:*) vt scilicet si peccatis nostris præpedimur, communione saltem sanctæ Ecclesiæ & sanctorum tuorum veneratione placeris ad accipiendum quod tibi offerimus sacrificium (*Seruitutis*) id est, cleri, tibi (qui secundum acceptos gradus in hac oblatione sacrificij seruimus) (*Sed & cunctæ familiæ tuæ,*) id est totius assistentis collectæ. Solitarij sic intelligunt seruitutis nostræ, id est, me cum meo ministro. Sed & cunctæ familiæ tuæ, id est, cunctæ Ecclesiæ (*Quæsumus Domine*, & cætera, vsque *ibi grege munerari per Christum Dominum nostrum*) *Diesque nostros in tua pace disponas.* Signanter tua posuit. Est enim pax mundi, est & pax Dei. Pax mundi

Nota attente.

Offert cum sacerdote & populi deuotio.

1. Tit. 4.

Nota de sanctorum veneratione.

Pax duplex.

mundi inutilis; pax Dei salubris. Pacem constituit mundus, vt libere liceat vti voluptatibus. Pacem dat sanctis Deus, vt mandatis intenti diuinis secretè studeant virtutibus.

TEXTVS CANONIS DISTINCTIO TERTIA.

QVAM *oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilémque facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui, Domini nostri Iesu Christi.*

EXPOSITIO DOMINI ODONIS.

IN superioribus periodis prima scilicet & secunda, orauimus pro Ecclesia, pro fidei cultoribus, pro astante collecta. Hæc tertia periodus quam ingredimur, maxime occupatur circa sacrificium, vt fiat perfectum, & in aliam mutetur substantiam immortalem, & incorruptam (*Quam oblationem* & cætera, vsque: *Acceptabilémque facere digneris.*) In omnibus benedictam gloria, vt gloriosa fiat: benedictam immortalitate, vt fiat immortalis: benedictam incorruptione, vt incorrupta fiat: benedictam diuinitate, vt Deus fiat. Transit ad partes à toto, vt vniuersalis benedictionis partes imprecetur hostiæ, cui vniuersam benedictionem fuerat imprecatus, vt cum prius posuerit in omnibus benedictam, particulariter subiungat, ascriptam, & ratam, & rationabilem, & acceptabilem, quæ sunt partes omnimodæ benedictionis. (*Ascriptam:*) Scimus quia in Trinitate quæ Deus est, *Filius sit splendor paternæ gloriæ, & figura substantiæ eius.* Qui ergo figura & imago est patris, patrem imaginatur & affigurat, quasi sculptura quædam eius, vel scriptura in qua pater splendet: Id est, bene apparet: vt rectè filius dicatur splendor eius. Est ergo pater insculptus atque inscriptus filio, cuius figura filius est & imago, vt filius sit eius scriptum, quem sibi habet inscriptũ. Aliter filius dicitur scriptum, qui habet in se formam omnium rerum. — *Hebr. 1.*

Sic enim omnia creata sunt, vt diuini verbi formæ digesserunt: nec aliter in essentiam prodierunt, quam in verbo summo formæ dictauerunt. Non sunt ibi aliud formæ, aliud ipsum verbum, vbi nihil est aliud & aliud, sed omnia sunt idipsum: vt quamuis formarum diuersitas intelligibiliter ibi subluceat, non sunt tamen omnia nisi vnum & idipsum verbum: Et quamuis ibi est vera & perfecta vnitas, ibi tamen, secundum creatas res quædam apparet diuersitas: sicut cum *semel locutus est Deus* in Psalmo, Propheta duo intelligit in vno verbo. — *Psal. 61. Ioan. 1.*

Vnde scriptum est. *Quod factum est, in ipso vita erat.* Factum est de nihilo, erat tamen in verbo: Factum est crealiter, erat æternaliter. Erat in summa arte, factum est in re. Viuebat in ratione artificis formaliter, factum est in realitate subsistendi substantialiter. De nihilo prodiit, vt substantialiter esset, quod factum est. In verbo viuebat, vt formaliter esset antequam substantialiter esset. Factum est multiplex, verbum est simplex. In verbo simplex erat, quod multipliciter factum est. Mirabiliter videtur in vno pluralitas, in simplici multiplicitas: videtur & non comprehenditur. Potest videri, nequit explicari, quomodo vnum verbum inscriptum sit omnibus formis omnium rerum, sicut alibi scriptum est: *Calamus scribæ velociter scribentis.* Pater est scriba, qui verbo suo velociter inscribit omnia. Velociter scribit, quia alterum non moratur pro altero. Velociter scribit, quia sine mora scribit omnia. — *Psal. 44.*

A Est ergo filius Dei, verbum scriptum. Sed & corpus assumptum, rectè dicitur scriptum. Sicut enim vox transitoria scribitur, vt quæ per se fugit, scripto permaneat: sic corruptibile aliquid scribitur, cum in incorruptum transit: vt quod corruptione transitorium erat, scripto incorruptionis permaneat. Sic ergo corpus Christi quoddam scriptum est, quod de passibili carne impassibile factum est in resurrectione, & de pane terreno quotidie fit cœlestis, super altare. Sic ergo in Christo, & verbum dicitur scriptum, & corpus etiam nihilominus dicitur scriptum. Quid autem est ascriptum, nisi scripto appositum scriptum? Est ergo corpus Christi non solum scriptum, sed etiam ascriptum, id est scripto appositum scriptum, id est verbo corpus adiunctum. Quando igitur oramus hostiam

B fieri ascriptam: quid aliud optamus, nisi vt quæ adhuc est panis corruptibilis, fiat substantia incorrupta? id est, de voce fiat scriptum, scripto, id est verbo, adiunctum. Fac ergo Domine nostram oblationem ascriptam, id est, scriptum scripto adiunctum, vt preciosum Christi corpus fiat, verbo Dei adunata, & in vnitate personæ coniuncta. (*Ratam*) Ratum dicimus, quod certum & fixum habemus. Fiat ergo rata, id est, non remaneat instabilis & mutabunda corruptione, sed permanens & fixa fiat incorruptione, & ideo certa. (*Rationabilem*) Sanguis taurorum aut vitulorum non sufficit expurgare nos à peccatis. Minor est enim ad hominem. Pro homine ergo rationali, rationalis hostia sufficit sola. Fiat ergo nostra hostia rationalis: siquidem — *Quid sit hostiã fieri ascriptã.* — *Heb. 10.*

C homo assumptus à verbo, ex anima rationali & humana carne subsistit. Fiat hostia nostra rationalis, vt hominem verum pro hominibus offeramus, & in hostia rationali Deus propitietur hominibus. Fiat rationabilis, vt offeramus rationabiliter. Nam qui offert emendari non studens, offert irrationabiliter. Qui offert habens cor impœnitens, irrationabiliter offert: sicut Cain rectè quidem offerens, sed non rectè diuidens. Rectè quidem obtulit Deo, sed non rectè diuisit, qui emendari non studuit. Vnde scriptum est: *Ad Cain & ad munera eius non respexit.* Nam quem Deus non nouit, nec oblationem eius recipit. Pessimi namque hostia, irrationabilis est, sicut scriptum est: *Qui non audit legem, oratio eius erit execrabilis.* Fiat ergo rationabilis hostia, vt ratio- — *Gen. 4.* — *Prouerb. 28.*

D nabiliter eam cum timore & pœnitentia offeramus. Vel fiat rationabilis hostia, id est, pro rationabili & recta vel honesta causa.

Si quis enim offerat, vt quæ furto ablata sunt reinuenire, seu hostem occidere, vel rapinam perpetrare, seu nummos aut gratiam acquirere valeat, rationabilis non dicitur offerendi causa, ideo nec acceptabilis est talis hostia. Hostia ergo nostra & merito offerentium, & offerendi causa fiat rationabilis, vt consequenter fiat etiam acceptabilis. (*Acceptabilem.*) Non potest non esse acceptabilis, quæ superiores tres species recipit omnimodæ benedictionis. Non potest Deum odisse Deus. Sed quia *charitas est Deus*, diligit Deum Deus, & acceptabilis est Deo hostia quæ Deus est. Quid ergo — *1. Ioan. 4.*

E oramus fieri acceptabilem, quæ non potest displicere? Nam quæ acceptabilis est per se, displicet pro offerente. Pro offerente respuitur, quæ quantum sua refert acceptatur.

Acceptatur pro sanctis, non acceptatur eadem ipsa pro impiis. Pios adiuuat, impios damnat. Piis prodest ad salutem, nocet impiis ad damnationem. (*Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi*) Posuerat ergo in omnibus benedictam, subiunxit quatuor species: Ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem. Sed hæc omnia clausa erant, minus intelligebantur, minus patebant: aperuit ostium, patefecit totum scilicet vt nobis fiat corpus & sanguis Christi. Hic totum completur, hic totum perficitur, vt fiat corpus & sanguis Christi tantum. Solum Christi corpus &

sanguis, est hostia in omnibus benedicta, ascripta, rata, rationabilis, acceptabilisque. (*Vt nobis corpus & sanguis fiat*) Signanter posuit (*nobis,*) id est, catholicæ fidei cultoribus. (*Nobis*) exclusit paganos, exclusit Iudæos, exclusit hæreticos. *Nobis* communicantibus, memoriam sanctorum venerantibus.

Non est enim locus veri sacrificij, extra catholicam Ecclesiam. (*Qui pridie quàm pateretur*, vsque *manus suas*) (*Accepit panem*) adhuc panem, nondum catnem. (*Et eleuatis oculis in cælum ad te Deum patrem omnipotentem tibi gratias agens benedixit.*) Benedixit, suum corpus fecit. Qui prius erat panis, benedictione factus est caro. Modo caro, iam non panis. (*Ac fregit,*) O miraculum, frangebatur inter digitos, sedens incolumis inter discipulos. Erat integer, & diuidebatur in partes: in manibus tenebat seipsum, & de manibus discipulis se porrigebat edendum. Hoc signabat *Dauid*, qui secundum aliam translationem *coram Achis Rege in suis manibus ferebat*. Sic nos quotidie Christum in altari consumimus, & permanet: Manducamus, & viuit: atterimus dentibus, & integer est. Consumimus autem, manducamus, & atterimus, non tantum specie, sed & re: non solum forma, sed & substantia. Et miro modo consumitur permanens, atteritur incorruptus, distribuitur indiuisus, sicut post resurrectionem, palpandum præbuit spirituale corpus. Cum simili contrarietate non sit palpabile quod spirituale est, nec sit spirituale quod sit palpabile. In specie enim & sapore panis & vini manducamus & bibimus ipsam substantiam corporis & sanguinis, sub eisdem qualitatibus mutata substantia: vt sub figura & sapore substantiæ prioris, facta sit vera substantia Christi C corporis & sanguinis. (*Dedit discipulis* &c. vsque *corpus meum*) Patet quód panis accepta benedictione factus sit corpus Christi. Non enim post benedictionem dixisset. Hoc est corpus meum, nisi in benedictione fieret corpus suum. (*Simili modo postea quàm cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem*) Si Christus accepisset calicem cœnæ, dicitur hunc accepisse. Vnus ergo calix est hic & ille. Nisi enim vnus sit, dici non potest in illo hunc accepisse.

1. Reg. 21.

Non enim panis transubstantiatur in corpus Christi nisi virtute istorum verborum, hoc est corpus meum, necaut est corpus per illam benedictionem, quam proferantur ista verba quæ sunt efficaciter operatoria transubstantiationis. Vide S. Thom. 3. p. q. 73. art. 4.

Vnus idémque calix est, quem Christus consecrauit, & quem Ecclesia.

Est ergo vnus etiam quando in altari manibus accipitur vt benedicatur, & nedum sanguis est, sed est adhuc vinum, propter vnitatem fidei, & illius cui, & in cuius honore fideliter offertur. Ea enim fide quotidie accipitur benedicendus, vt modo fiat quod tunc futurus erat. Et D quia hæc fides vna est in tota Ecclesia, & ille vnus cui tunc & modo offertur: ideo & calix cum accipitur, etiam ad diuina verba est vnus: sicut & omnium Ecclesiarum altare dicitur vnum, quia in eo secundum vnam fidem, vnum Dominici corporis offertur quotidie sacrificium. (*Præclarum*) Præclarum dicit calicem adhuc vini, vsque dum statim fiet præclarus, quando sanguis erit, sicut scriptum est. *Calix meus inebriant quàm præclarus est.* Vel ad comparationem eius quem obtulit Melchisedech, & cæterorum veteris testamenti, Vel propter præclaram illius maiestatem, cui offertur. Vnde & in sequentibus dicitur.

Psalm. 22.

Offerimus præclaræ maiestati tuæ. (*Calicem*) Metaphorice id quod continet pro eo quod continetur, id E est vas pro liquore vini & aquæ. (*In sanctas* & cætera, vsque *benedixit*) id est sanguinem suum fecit. *Dedit discipulis*, & cætera, vsque *sanguinis mei*, Intransitiue dictum est: & est secundum figuram casus pro casu. Calix sanguinis mei, ac si diceret, calix scilicet sanguis meus. Similiter hic patet quód benedictione fuerit factus sanguis. Ad benedictionem enim præmissam subdidit. Hic est calix sanguinis mei. (*Noui & æterni testamenti.*) Nouum enim Euangelij testamentum, in æternum confirmauit sanguine mortis suæ. Sic Abraham oblatis ouibus & bobus, cum Abimelech & Phicol Principe militiæ percussit fœdus: id est oues & boues percussit in fœdus, vt sanguine animalium & morte fœdus confirmaretur. Et Iacob fugiens, in Galaad facto

Genes. 21.

Genes. 31.

iuramento cum auunculo suo Laban, immolauit victi- A mas, vt sanguine victimarum fœdus iuramenti confirmaretur. Et Moyses vt confirmaret testamentum quod accepit in Syna, victimæ sanguinem aspersit hysopo, in totum populum, & tabernaculum (*Mysterium fidei*) pertinet ad fidem catholicam, credere post benedictionem esse verum sanguinem, vt infidelis sit qui hoc non crediderit. Item dicitur mysterium quod sensibilibus regitur occultum, sicut veritas sanguinis in sapore vini latet & specie. Calix ergo altaris est mysterium fidei: quia sub figura & sapore vini occultus creditur verus sanguis. Est mysterium fidei, quia quod creditur, sensibilibus quibusdam obtegitur. Nam verus sanguis creditur, quod vinum visu sentitur & gustu. Est fidei mysterium, quia quod fides credit, intus est occultum. Intus B est verus sanguis vera fide, exterius est falsum vinum vera specie. Sentitur vinum & non est: Non apparet sanguis, & est. Sensus decipitur qualitate, certa tenetur fides rei veritate. Ideóque sanguis dicitur fidei mysterium, quia sanguinem fides credit intus occultum. Apertum est quod sentitur, occultum est quod creditur. Et si quid occultum est, fidei est: sicuti quod patet, est sensus. Est ergo sanguis mysterium fidei, siquidem occultus pertinet ad fidem. (*Qui pro vobis & multis effundetur in remissionem peccatorum*) Pro vobis, scilicet præsentibus: pro multis, paganos & Iudæos discernit, & falsos Christianos. (*Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.*) Nam sine hac memoria non conficimus dominici corporis & sanguinis sacramenta. Tolle verba Christi, non fiunt sacramenta Christi. Vis fieri Christi corpus C & sanguinem, appone Christi sermonem. Facit sermo veritatis quod dicit, *quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Sine dubio fit in creatura, quod Christi sermo dicit de creatura. Est enim omnipotens sermo tuus, ó genitor. Fit ergo sermone Christi, corpus & sanguis Christi. Quæ quoties verbo potenti sumimus, mortem Domini donec veniat memoramus. Et ne sub his mysteriis hæc memoria refugiat à nobis, subiungit. (*Vnde & memores Domine nos serui tui* (id est, qui secundum cleri gradus accepros, officio huius sacrificij deseruimus, vel (vel secundum solitarios) hic in præsenti ministramus. (*sed & plebs tua sancta*) quæ pro veneratione huius sacrificij, hic est in præsenti deuote collecta: vel (secundum solitarios) in vnitate Ecclesiæ fideliter vbique vi- D uentium. (*Eiusdem Christi filij*, & cætera, vsque, *donis ac datis.*) Donum est ad dandum, etiam si non detur, paratum. Donum est, quod dari potest. Datum vero, quod in alterius possessionem est iam translatum, quod de possibilitate iam prodiit ad actũ, quod iam possidetur. Corpus ergo & sanguis Christi, sunt dona à Deo nobis parata. Dona sunt, quæ vtiliter dari possunt. Dona sunt vera sed in cœlo collocata in Christo. Data vero, quando fiũt nobis de creatura panis & vini: Data quando sumimus in altari, quando reficimur inde sensualiter. Dona in cœlo, data in terra: Dona apud Deum in Christo, data super altare in sacramento. Dona in cœlo nuda & aperta, data in altari, tecta sensibilibus & occulta: tamen hic & ibi, ea vera. (*Hostiam puram.*) Antea veteris legis ho- E stiæ de irrationalibus animalibus carnales erant, squaloribus spurcitiæ carnalibus, nidoribúsque plenæ, & dentium contritione in fæces & stercora redactæ. Hæc autem hostia pura est, quia quamuis caro vera sit & sanguis, tamen spiritualis est & incorrupta. Diuiditur, & consumi non potest. Consumitur & incorrupta manet. Teritur, & est illæsa. Frangitur, & integra est. Hæc hostia caro est, & non carnalis, sed incontaminata lux: & ideo pura. Corpus est, & non corporalis, sed spirituale lumen, & ideo pura. Pura mundans, pura purificans: pura, quia diuina, purior luce corporea. (*Hostiam sanctam,*) Hostiæ veteres erant quidem sanctæ, sed non per se sanctæ: sed quia typum gerebant huius hostiæ sacratæ. Illæ imperfectæ erant, & ideo minus sanctæ: Ista perfecta, & ideo plene sancta. Illæ dimittebant peccatum vnius,

Hebr. 9. Exod. 12.

Mysterium fidei est calix sanguinis Christi.

Psalm. 148.

1. Cor. 11.

Quod ait Ost. hostia Eucharistiæ ni effic carnalem aut corporalem, sed spiritualem, nō negat veri & realiter adesse in illa veram Christi carni, sed intelligit nō esse corporalem, hoc est non sito corporali & externe situ immolari, vt reliquas carnales hostias, sed in esse illi vim spiritualem & diuinam, nec sacrificari corpus Christi externa specie carnis, &c.

sta

ista tollit peccata totius mundi. In illis tantum erat remissio, in hac autem est pretium plenum, & perfecta redemptio. Illæ impetrabant veniam debiti, sine solutione: hæc reddit debitum, plena recompensatione. Ideo hæc plene & perfectè sancta, illæ sanctæ, sed minus & imperfectè. (*Hostiam immaculatam.*) Id est sine omni macula culpæ, vtpote concepta & nata sine peccato, & deinde sine culpa vixit in mundo, ideo immaculata. Nata quidem est de humana carne, sed sine conditione propagationis humanæ: ideo immaculata. Est sine viro de sancta Virgine concepta: ideo immaculata. Est concepta sine humano opere, sola virtute diuina: ideo immaculata. Nō enim potest initium habere culpabile, opus quod solus Deus fecit, & non alius: ideo immaculata. Hominis enim initium, qui sine humana administratione, solo Deo authore creatus est (quamuis de massa peccatrice) non possumus culpare, nisi Deo peccatum velimus ascribere, ideo immaculata: Tamen de pura ab omni peccato virgine, creditur conceptus & natus: ideo immaculata. Ex quo enim angelica salutatione audiuit, *Gratia plena*, creditur purificata fide etiam reliquum vitæ, custode Spiritu sancto, vixisse sine omni culpa. Ab immaculata ergo sumpta est hæc hostia, ideo & ipsa immaculata. Ex hoc loco admonemur, quod panis appositus altari, debet esse candidissimus, & in quo nulla possit inspici macula: vt hoc appareat in figura quod prædicatur de substantia, vt pura & immaculata videatur exterius figura, cuius substantia dicitur interius pura & immaculata. (*Panem vitæ æternæ*,) Cum panem audis, ne putes esse qui fuerat ante benedictionem, ne decipiaris mutata substantia. Prius erat panis, modo non est panis, sed sola caro. Sed panem dixit, quasi diceret cibum, sicut scriptum est. *Ego sum panis viuus.* Et *panem Angelorum manducauit homo.* Quomodo est panis vitæ æternę, qui sumitur à multis ad damnationem? Huius panis virtus, *fides est, quæ per dilectionem operatur*: Est enim & panis mysterium fidei, sicut de calice dictum est. Sumptus ergo sine fide, non proficit. Nam si hic panis est mysterium fidei, id est occultum quod sola cernitur fide: quid prodest sine fide sumi, quod sine fide non cernitur? Oculum perdidisti, quid cæco prosunt in arca diuitiæ? Quid prodest diuitias humanæ redemptionis in te recondere, quas non vides oculo fidei perdito? Vnde scriptum est. *Qui manducat & bibit corpus & sanguinem Domini indignè iudicium sibi manducat & bibit.* Nam ille manducat indigne, qui manducat sine fide quæ per dilectionem operatur. Est ergo hic panis vitæ æternæ, non ijs quidem qui tantum ore sumunt, sed ijs qui etiam mente, non qui premunt dente, sed qui tangunt fide. Vnde scriptum est. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum.* Ac si diceret: vis me manibus tangere, vis me corporaliter tangere: nō sic, fidem tuam volo. Fide me tange, crede ad patrem me ascendisse: Id est, me esse æqualem patri. *Et calicem salutis perpetuæ.* Quod diximus de pane, idem potest dici de calice. Et quod dictum est vitæ æternæ, & salutis perpetuæ. (*Supra quæ*, &c. vsq; *immaculatam hostiam.*) Finis respicit ad principiū. Supra quæ, scilicet factum sacrificiū, immaculatā hostiā respicere digneris & accepta habere: ac si diceret: Supra quæ respicias & accepta habeas, ideo quia factū sacrificiū sunt & immaculata hostia: vt qui de merito nostro diffidimus, maiestate tanti sacrificij adiuuemur. Cur autē oramus patrem propitium & serenū esse super hostiam, & eam acceptam habere, qua nihil habet acceptius, & quam semper propicius & serenus respicit? Inde enim scriptum est. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Sed ad offerentes est hoc referendum, vt qui pro peccatis terrentur & de se diffidunt, hostiam acceptabilem sibi prætendant, vt eius scuto se protegentes, sub ea propicium sibi patrem serenumque deposcant, & ei se acceptos desiderent sub ea quam nunquam non acceptabilem dubitant: vt patri per seipsos non audent offerre, ne malis irritent, dilectum filium proponant, vt subeant, & sub eius tutela ante conspectum patris in-

Matth. 1.

Luc. 1.

Contileg. nam Deipara ante suam natiuitatem adepta est illuc in vtero existens eam sanctificationē, vtnunquam actualiter peccauit, tametsi in incarnatione verbi consecuta fuerit vberiorem gratiæ redundantiam. Vide S. Thom. 3. p. q. 27. art. 4. 5. ad 2.

Ioan. 6. Psalm. 77.

Gal. 5.

1. Cor. 11.

Ioan. 20.

troeant. Oramus ergo vt acceptabilis hæc hostia sit, placeátque pro nobis, vt cum offerimus quod placet, placeat nobis Deus. Vnde & exempla sanctorum adhibentur Abel iusti, Patriarchæ Abrahæ, summi sacerdotis Melchisedech: vt sicut eorum sacrificia Deus acceptauit, eis propiciando, ita suscipiat hostiam hanc, nostri miserando. Melchisedech sacerdos summus dicitur, qui inter sacerdotes illius temporis habebatur. (*Supplices te rogamus.* &c. vsque: *Diuinæ maiestati tuæ,*) Et hic mirum est, quo modo oramus corpus & sanguinem Domini in conspectu Dei perferri, cum scriptum sit: quia *Christus semper assistit vultui patris, interpellans Deum pro nobis*, & legimus quia Christus ascendens ad cœlum, *super omnia exaltatus est sedens ad dexteram patris.* Quomodo ergo perferri oramus Christum, vbi semper est? Sed superius vultum patris propitium ac serenum fieri super hostiam filij rogabamus, non quod filio suo pater possit esse seuerus, sed sub occasione filij, patris propiciationi nos ingeramus, vt pro amore filij misereatur nostri, & quasi filium patuipendat, si pro eo nos non recipiat. Ita & hic, rogamus patri perferri filium, qui semper est apud eum pro nobis, vt votum & deuotio nostra, per filium veniat ad patrem, & virtute tanti sacrificij vota nostra proferantur ante conspectum Dei, quasi filius ad Patrem non ascendat, si deuotio nostra illuc non perueniat. Tali ratione rogamus, vt sicut Christus ante discipulos à terra translatus est in cœlum, & factus inuisibilis in conspectu ipsius, postea missurus sancti Spiritus donum: ita hostia hæc ab altari terreno, super quod immolatur, in altare sublime ante conspectum Dei transferatur, vt inde omni benedictione cœlesti & gratia repleamur, vt quæ visibiliter tractatur in terra, inuisibiliter operetur in cœlo. Hic oblata, ibi accepta: non mutatione loci, vel temporis accessu, vt cœptus ab hoc loco translationis motus ad alium postea perficiatur locum. Sed sub eodem loco, qui panis erat, fit verbi caro. Non transfertur loco, vt de pane fiat caro: transfertur tamen ab altari ad cœlum, quia transfertur de pane ad Deum. Sed quia Deus est vbique, non fit loci mutatione, vt coniungatur Deo de pane facta caro. Transfertur intus ad Deum inuisibiliter, nec mouetur exterius ab altari visibiliter: oblata in altari deuotione hominis, accepta in cœlo propitiatione Dei. Tunc enim à Deo quasi acceptatur, quando Deus nobis propitiatur, & cœlestis benedictio nobis ab eo mittitur. Sed Christus iuuamine non eguit Angelorum, quando sua virtute ascendit in cœlum: quid ergo rogamus hanc hostiam perferri per manus Angeli ante conspectum Dei, cum Angelorum officia necessaria non sint huic perlationi? Sed hoc est quod dictum est, quia perlatione corporis & sanguinis Christi, rogamus vota nostra perferri. Sunt tamen nobis Angeli deputati qui offerunt quotidie Deo vota nostra: Vnde scriptum est, *quia Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Oramus itaque sub occasione Christi perferri vota nostra per manus Angeli, vt vota bona perferant boni Angeli, sub prætextu tanti sacrificij (*Supplices te rogamus omnipotens Deus*) Supplicamus tibi, curuamur ante te, obnixius deprecamur: ostende omnipotētiam, extende manum validam, vt quæ propicio ac sereno vultu respicit, etiam ad inuisibilia & sublimia tua perferantur, & conspectui maiestatis admittas. Hic necessitas incuruationis, hic opus supplicationis, hic incumbit consummatio totius nostri laboris: vt hæc hostia perferatur in sublime altare tuum, in conspectu diuinæ maiestatis tuæ. Quid est hoc? Quid est perferri hostiam in sublime altare, nisi ouem humeris pastoris imponi? Et quid ouis humeris imposita, nisi homo assumptus à verbo? Et quid est sublimius verbo Dei? Quotidie assumit sibi fideles verbum Dei, participatione huius sacrificij. Verbum ergo Dei sublime altare est, ad quod oramus hostiam perferri in conspectu Dei, & per eam nos introduci: Conspectus Dei est verbum patris, in quo conspicit omne quod fecit. Nam omne quod agit pater, in verbo eius est. Nam *quod factum est, in ipso vita erat.* Et: *In principio*

A B C D E

Hebr. 7.

Marc. vlt.

Qua ratione petimus per manus Angelorum perferri sacrificium nostrum. Matth. 18.

Matth. 17.

Ioan. 1. Gen. 1. Psalm. 32. Psalm. 103.

creauit Deus cælum & terram, id est, in verbo. Et: *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Et: *Omnia in sapientia fecisti.* Quid A rectius dicitur conspectus Dei, quàm sapientia sua, in qua conspicit omne quod agit? Hostiam ergo perferri in sublime altare, in conspectu Dei, quid est, nisi oblationem nostram coniungi verbo, vniri verbo, fieri Deum, & per eam nos in Deum assumi, & vota nostra acceptari? (*Vt quotquot ex hac*, &c. vsque & *gratia repleamur. Per eundem Dominum nostrum. Amen.*) Habet Ecclesia altare visibile in terra, est & altare inuisibile in cœlo apud Deum. Hostia quam in hoc altari Deo offerimus, Deo coniungitur, & fit Deus. In hoc sacrificio coniunguntur terrena cœlestibus, creatura Deo. Cum de hoc altari sumimus huius creaturam, accipimus de sublimi Deum. Cum hic corpus & sanguinem Christi sumimus, de cœlo Deum accipimus, in quo omni benedictione cœlesti & gratia replemur. Sumimus hic visibiliter corpus & sanguinem Christi, sumimus inuisibiliter de cœlo, quo perlata sunt benedictionem & gratiam Dei. Sumimus (inquam) gratiam & benedictionem, siquidem dignè sumimus Christi corpus & sanguinem. Nam qui indignè sumit, ore quidem sumit, & dente terit corporaliter, sed nihil proficit spiritualiter. Imo qui corpus & sanguinem Christi sumit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Ideóque rogamus, vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem sumpserimus inde quo perlata sunt, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur.

Duplex altare habet Ecclesia.

1. Cor. 11.

TEXTVS CANONIS, DISTINCTIO QVARTA.

Memento etiam Domine famulorum famularúmque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij, lucis & pacis vt indulgeas deprecamur, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

EXPOSITIO DOMINI ODONIS.

HAc tertia periodo, quæ in confectione corporis & sanguinis Christi sudauit, hucusque finita, sumit hinc exordium quarta. Quæ confecto corpore & sanguine Christi, redit ad rogandum pro mortuis, fidentior exaudiri patrocinio sacrificij (*Memento etiam Domine*) Hic solet fieri memoria amicorum & familiarium defunctorum (*Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus*) Ipsis, id est, quorum memoriam fecimus, & postea reliquis omnibus indulge (*Nobis quoque peccatoribus famulis tuis*) Scilicet qui officium huius sacrificij celebramus præsentes, vel secundum solitarios, qui in corpore Ecclesiæ per totum orbem terrarum fideliter tibi seruimus. Totum vero textum qui sequitur, nescio verbis alijs facere planiorem, vsque. (*Per quem hæc omnia Domine semper bona creas.*) Per quem, dictum est relatiue ad hoc quod dixerat, per Christum Dominum nostrum. Sed mirum est, quod dixit pluraliter. Hæc omnia bona, cum corpus & sanguis Christi non sit nisi vnum. Sed in vno Christi corpore, sunt multæ formæ: & cum vna sit substantia, multæ sunt figuræ. Quot enim apponantur panes, tot manent figuræ, substantiarum pluralitate conuersa in vno corpore: vt visibiliter appareat pluralitas, vbi est inuisibiliter substantiæ vnitas, & vnum sit indiuiduum in substantia, vbi multiplex est figura. Apponuntur panes figura plures, & substantia fiunt vnum corpus Christi: manet pluralitas figurarum, cessat pluralitas substantiarum. Est vnum indiuiduum, apparent plura. Proinde modo sicut est, modo sicut apparet, de corpore Domini loquimur. Sæpe dicimus, in distributione Dominici corporis hostias multas expendimus, vel pluribus hostijs multos vno corpore Christi refecimus: in vno versiculo monstrantes, & eorum quæ apparent pluralitatem, & ipsius substantiæ inuisibilis vnitatem, cum hostias plures & vnum dicimus corpus. Sic & in hoc loco dicimus. Hæc omnia bona, omnes scilicet hostias quas in orbe toto immolat Ecclesia. Quæ quidem, si sensibiles intueris qualitates, infinitæ sunt numero, si substantiam, sanguis est vnus, & vna caro: quæ semper à Deo creantur, quia qui semel verbi sui corpus creauit de virgine, quotidie de pane creat eius carnem, & de vino sanguinem (*Sanctificas*) Quotidie sanctificat, oratione sacerdotis, & cooperatione spiritussancti (*Viuificas*) Quotidie viuificat, corpori prius inanimato dans vitam. Vnde & prius dicebatur rationabilis, hæc hostia (*Benedicis*) Quotidie benedicit, quomodo superius eam precabamur in omnibus fieri benedictam, & quatuor species subiunximus benedictionis (*Et præstas nobis*) Quotidie præstat nobis corpus filij sui, quia quod est apud patrem in sublimi, quotidie præstat nobis in altari. Et quod apud eum do- B num est in cœlo, apud homines datum est in terra. (*Per ipsum & cum ipso*) Per quem pater de pane carnem creat, sanctificat, viuificat, benedicit, & præstat: per eundem ipsum filium, *est Deo patri, cum Spiritu sancto, omnis honor & gloria.* Est honor & gloria patri per filium, sicut scriptum est. *Patrem manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Et: *Pater clarifica filium tuum, vt & filius tuus clarificet te.* Ioan. 17. Habet enim honorem & gloriam pater cum filio, cum quo communem habet potentiam & diuinitatem. Nam cum quo habet omnia, cum ipso habet, etiam honorem & gloriam pater, in quo est. Nam scriptum est. *Pater in me est, & ego in patre.* Quia pater est in me, ideo quicquid habet pater, habet in filio. Non enim habere potest, nisi in ipso in quo est. (*Oremus. Præceptis salutaribus moniti*) Co- C hortatur orare, subdens causam: quia sumus inde salutari præcepto moniti. Lege Euangelium, & inuenies præceptum. Cur hanc solam orationem præcedit adhortatio, cum plures in hoc Canone faciamus, & ad nullam hortati sumus? Quia illæ sunt inferiores, & humana ratione compositæ: Hæc perfecta, & à solo Deo formata. Vnde & sequitur (*Et diuina institutione formati*) Sicut narrat Euangelium, Dominum rogabant Apostoli, doce nos orare: Et Dominus informauit eos, huius orationis institutione. (*Audemus dicere*) Audacia videtur & præsumptio, homines infirmos diuina institutione. Audemus obedientia, non audacia. Audentes audacia, rei sunt, audentes obedientia, laudandi. Ausus obedientiæ bonus: audacia superbiæ, mala. Et sicut orandi causa sub- D iuncta est, quia præceptum est, ita audendi causa præcessit, quia inde sumus diuina institutione formati. *Oremus* ergo, quia inde sumus *præceptis salutaribus moniti*: & *audemus dicere*, quia sumus inde diuina institutione formati. Nam ideo oramus, quia inde præceptum accepimus: & ideo audemus, quia nos pauidos ad hoc Deus animauit. Dedit præceptum orandi ad salutem, dedit fiduciam audendi propter timorem (*Pater noster qui es in cœlis.*) Dominicam orationem non expono, quia multos patres exposuisse reperio. Nec oportet hic ponere, quod in multis locis promptum est inuenire. *Libera nos quæsumus Domine.* Facta confirmatione dominicæ orationis dicēdo, Amen, totus textus, qui sequitur pro venia peccatorum orat, & pro pace: suo principio sumpto de fine dominicæ orationis, qui orat contra peccata, dicendo. *Sed libera nos à* E *malo.* Deinde sequens textus incipit pro peccatis, dicendo, *libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis.* Deinde sequitur pro pace, *da propitius pacem in diebus nostris*: Iterum pro peccatis. *Vt à peccato simus semper liberi.* Deinde pro pace. *Et ab omni perturbatione securi.* Iterum pro pace sequitur. *Pax Domini sit semper vobiscum.* Deinde pro peccatis iteratur. *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis.* Iterum pro pace, *Dona nobis pacem.* Et sic finis & consummatio sacrificij fit de pace, & maneamus in pace. Vnde in consummatione sacrificij osculum sumimus: quo & in sacrificio assensum & participationem ostendimus, & quod debemus in pace manere signamus.

Quomodo pluraliter dictum sit, hæc omnia bona.

CON-

CONCLVSIO.

SAnctissimi Canonis textu studiosissimè inquisito, obsecro te quicunque transcribis, vt distinctiones diligenter obseruans, singulorum capitulorum principia grandiusculis literis prænotes, & periodos, in quibus totum quanternarius concludit opusculum, capitalibus literis illumines, appositis titulis, quibus & periodorum diuersitas prima fronte præclare effulgeat, & singulorum capitulorum principia primo visu se offerant, & immutata cola & commata, confusis distinctionibus sententias non conturbent.

Finit Expositio Domini Odonis.

DOMINI STEPHANI EDVENSIS EPISCOPI: DE SACRAMENTO ALTARIS TRACTATVS.

Floruisse Stephanum Eduensem Episcopum circa annum Domini 950. Joannes Garetius centenario 10. se legisse testatur, cui quoque assentiuntur Bellarminus lib. 2. de Eucharistia, cap. 35. & Possenius in apparatu sacro.

TRACTATVS DOMINI STEPHANI EDVENSIS EPISCOPI DE SACRAMENTO ALTARIS, PROLOGVS.

ORdinatrix omnium Dei sapientia attingens à fine vsque ad finem fortiter & disponens omnia suauiter, scilicet Dei filius: miro & ineffabili modo se carne induens, stola immortalitatis nos induit, & corruptibili indumento incorruptionis. Qui expleta dispensatione à Patre sibi credita, volens nobis relinquere omnia saluti necessaria, visibili materia ordinauit & fieri præcepit inuisibilia Sacramenta. Quomodo enim posset homo intelligere dona spiritualia nisi aliquo visibili moueretur ad ea percipienda? virtus enim Sacramentorum, inuisibilem operatur effectum. Quod exemplorum documentis liquido apparebit. Sacramentum Baptismi ordinatur in aquis regeneratiuis: quia sicut aqua sordes exteriores abluuntur, ita spirituali gratia in lauachro regenerationis data, mundantur interiora inquinamenta. Item in copula maris & fœminæ quæ coniugium dicitur, vnitas capitis & membrorum, id est Christi & Ecclesiæ intelligitur. Item olei vnctione figuratur operatio diuinæ misericordiæ. Oleum enim sanat, reficit & supernatat: Dei misericordia contritos sanat, contritiones alligat, esurientes pane indeficienti reficit & satiat & iudicio superexaltat. Hoc modo in Ecclesiasticis Sacramentis Spiritu sancto cooperante ordinantis, inuisibiliter operatur Gratia septiformis. Licet enim vnus & idem sit Spiritus qui in singulis prout vult operatur, tamen pro varietate distributionum assignatur diuisio gratiarum. Nam diuisiones fiunt donorum pro qualitate suscipientium. Nulla igitur in Spiritu varietas, sed sine omni alteratione identitas. Diuidit quibus vult, & quantum vult, & non diuiditur, omnia continet: & in omnibus est. Qui dat: ipse donum est. Et cum dona sint diuisa: vnus manet & indiuisus, qui donat, vnus est qui in se dato, dat plura: Et cum sit quod datur, ipse est dona diuersa. Omnia quæ donantur, ad vnum referuntur: velut cùm quis distribuat alij aurum, alij argentum, alij copiam gemmarum multa diuidit, & vnum facere intendit scilicet mutuum obsequij & amicitiæ cum gratiarum actione. Ita in distributione donorum Spiritus sanctus plura distribuit: & vnum efficit. Sed quod vnum templum Dei: de quo Apostolus, Templum Dei sanctum est, quod estis vos, hoc templum Spiritus sanctus sui infusione imbre salutifero rigat, & ab omni ruina & corruptione conseruat. Hæc est pluuia voluntaria qua aspergit hominem septiformis gratia. Prima custodit ostium cordis, & vitia introire non permittit. Secunda: quæ sint facienda, scrutinio mentis legit, & deliberat vt se & alios erudiat: Tertia: quæ sordes vitiorum purgat, de corporibus obsessis dæmones fugat. Quarta: expulsis tenebris introducit opera lucis. Quinta est in operibus misericordiæ: vt in pauperum visitatione, peregrinorum susceptione, pedum ablutione, mortuorum inhumatione. Sexta, à seruitute peccati eximitur homo ad libere seruiendum Deo. Septima, in ara crucis crucifigit hominem cum vitiis & concupiscentiis. Sic fungitur in se homo vice Ostiarij, Lectoris, Exorcistæ, Acolyti, Subdiaconi, atque Sacerdotis, his virtutibus homo interior adornatur. Ad quod significandum: prædictorum graduum ministerio, Ecclesia decoratur. Sed quid ad hos gradus promoueri intendunt: regale signum prius accipiũt quod habent in summitate capitis expressum, & à rotunditate corona nuncupatum. Tonsio capillorum & rasura, ostẽdunt, vitia quæ pullulant & succrescunt esse resecanda. Rotunda forma tonsionis, regnum spirituale quo præminent cæteris. Hi sunt genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Prædicto stigmate insigniti dicuntur clerici: eo quòd eos Dominus sortitur & ipsi Dominum sortiuntur. Quod autem sint de sorte Domini designant qui in tonsione in persona eorum dicunt: Dominus pars hæreditatis meæ. Item: hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob. Et in alio Psalmo: Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Ad cuius gloriam præclaræ hæreditatis perueniunt milites Christi: qui mundo renunciant & Deo militant, de laboribus suis vitæ necessaria quærunt, superflua abijciunt, & mundum contemnunt. Vnde non immerito, signo regio signantur: qui se Dei hæredes, & in regia & in præclara hæreditate regnaturos se profitentur. Tonsura capillorum à Nazareis videtur habuisse exordium: qui crine seruato deuotione completa caput radebant. Vnde ab Apostolis est institutum, vt qui diuino cultui sunt mancipati: hoc signaculo sint Domino consecrati. His prælibatis, ordinem prædictorum Graduum exequamur.

Matrimonium.

1. Cor. 12. Diuisiones gratiarum.

2. Cor. 6. d. Pluuia voluntaria. Gratia septiformis, ijs item sacri ordines in interiori homine repræsentati.

Num. 6. Iudic. 13. Capillorum tonsio instituta ab Apostolis Nazaræorum exemplo.

OSTIARIORVM OFFICIVM.

CAPVT PRIMVM.

Claues Ecclesiæ.

IN primo sunt Ostiarij: quorum est prouida solicitudo ostium Ecclesiæ seruare, deposita in Ecclesia fideliter custodire, indignis ianuam claudere, dignis aperire, yt & quos cognouerint recipiendos admittant, quos repellendos excludant. Inde enim quo dantur eis claues Ecclesiæ Episcopo dicente: Sic agite, quasi reddituri rationem de rebus quæ his clauibus recluduntur. Sed ad discernendum qui sint digni vel indigni: cautela Ostiariæ ministrationis eget auxilio gratiæ spiritualis. Primitiua etenim Ecclesia, vsque ad Euangelium Catechumenos recipiebat. Post Euangelium; iubebantur exire: quia nondum renati, indigni erant communicare Sacramentis. Excludebantur & Ethnici, qui omnino à fide erant alieni. Sic Excommunicati, ab introitu Ecclesiæ, & Sacramentorum participatione sunt eliminandi.

Catechumeni.

De Lectorum Officio, & ordinatione. CAP. II.

IN secundo sunt Lectores, qui debent Scripturas Canonicas legere, & quæ legerint distinctè pronunciare, pronunciata piè & fideliter intelligere. Qui enim distinctè legunt & pronunciant, auditoribus intelligentiam parant: qui verò confuse, sensus eorum perturbant. Oportet Lectorem esse præditum scientia, munitum eloquentia: quatenus cola & commata, distinctiones, subdistinctiones, accentuum varietates discernere sciat, & quæ secundum systolem vel diastolem, siue encletice fuerint pronuncianda. Sed nisi intus sit qui doceat, in vanum lingua docentis laborat. Opus est eum esse moribus ornatum, honestæ vitæ probatum, ne à se Spiritum docentem repellat. His datur tenendus in manibus codex diuinarum Scripturarum, præcipiente Episcopo & monente, vt conuenienter tractent suum ministerium, his verbis: Accipite, & estote Verbi Dei relatores: si fideliter & vtiliter officium vestrum impleueritis, partem habituri cum ijs qui verbum Dei bene ministrauerint.

De Exorcistarum Officio, & ordinatione. CAP. III.

TERTIVM ordinem ornant Exorcistæ sic vocati à potestate adiurandi: quia in fide sanctæ Trinitatis dæmones expellunt de corporibus obsessis. Hi debent coram Deo & hominibus clarere munditia vitæ, sordibus viciorum expulsis. Sancti Spiritus gratia mundante. Qui enim super immundos spiritus habent imperium, eos oportet habere Spiritum mundum. Et qui tradita sibi potestate malignos spiritus eijciunt de corporibus obsessis, spiritu benignitatis & operibus mundis vicia & immunditias expellant de cordibus suis, & quorum medicina alijs proficit: sibimet sciant mederi. Non enim probatus est medicus qui alij medetur, nesciens curare morbum quo læditur: præcipuè cum eodem languore laborent, ipse, & ille cui medetur. His quia ex re nomen habent, dat Episcopus librum Exorcismorum, dicens: Accipite, & habete potestatem ponendi manus super Energumenos & Cathecumenos.

Liber exorcismorum.

De Acolythorum Officio, & ordinatione. CAP. IV.

OFFICIVM Acolytorum qui quartum obtinent gradum: est, ante Diaconem ferre cereum accensum cum ceroferario vsq; ad Analogium, & tenere debent, dum legitur Euangelium, & dum Missæ celebratur sacrosanctum Mysterium. In quo significatur quod sicut in manibus gestant lumen visibile, ita lumen splendidum quod est Christus, habeant in mente, fide, & operatione. Exemplo enim vitæ, & verbo doctrinæ tenentur de suis & aliorum cordibus tenebras expellere: & radio sui luminis alios illuminare. Vnde quia & nomine & re sunt ceroferarij, accipiunt candelabrum cum cereo, vt sciant se ad luminaria accendenda mancipatos. Accipiunt & vrceolum: in quo datur eis potestas infundendi aquam in calicem Dominicum, quibus dicitur. Accipite ceroferarium cum cereo: vt sciatis vos ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari. Accipite vrceolum: quo infundatis aquam in calicem Domini.

Sacrosanctum missæ Mysterium.

Candelabrum cum Cereo. Vrceolum.

De Officio, & ordinatione & continentia Subdiaconorum. CAP. V.

QVINTO gradu præcellunt Subdiaconi, non ordine numerandi, sed priuilegio dignitatis. Horum est ministerium, epistolam legere, leuitis ministrare, altaria componere, substratoria, pallas, corporalia lauare, aquam ablutionum in baptisterium vergere, de oblationibus ponere in altario quãtum possit sufficere populo. In ministerio altaris approximant, quia vasa in quibus fit consecratio Dominici corporis & sanguinis, portant. Vnde sermo Propheticus ad istos dirigitur. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* Propterea lex continentiæ quæ mundiciam parat & conseruat, eis indicitur: cuius obseruantia non est naturæ, sed gratiæ. *Quod enim de carne est caro est: quod de spiritu, spiritus est,* Dicuntur Subdiaconi, quasi sub Leuitis ad eis seruiendum ordinati. Et quia plus alijs prædictis ordinibus ministerio altaris eis appropinquare permittitur, inter sacros ordines numerantur. Ad designandum eorum officium, dat eis Episcopus patenam & calicem. Archidiaconus, vrceum cum aqua & manutergium: quibus Presbyter & Leuita tractaturi Dominica Sacramenta, lauent & mundent manuum inquinamenta. Manipulus eis datur ab Episcopo dicente. Accipe manipulum, imple ministerium tuum: potens est enim Dominus, vt augeat tibi gratiam. Induendo tunicam, dicat Episcopus: Induat te vestimento salutis, & indumento iustitiæ circundet te semper.

Oblationes in altari.

Quod Christus Ecclesiasticas administrationes susceperit. CAPVT VI.

DOMINVS noster in propria persona prædictas suscepit administrationes, quatenus exẽplo sui, cum pia deuotione & vitæ emendatione suscipiendas esse demõstraret. Qui enim Spiritus est incircumscriptus, Sanctus Sanctorum, Deus homo factus, in vtero virginis circumscriptus: de plenitudine sua voluit nobis circumscribere vnctionem sancti Spiritus, qua vngimur in singulis ordinibus. Vnde quicunque ad suscipiendum ordines accedit, solicite bene viuendo caueat ne effectum vnctionis spiritualis amittat. Euacuatur enim sancta Trinitas, vbi interuenit vitæ turpitudo. Qui enim de vsuris, simonijs, falsis testimonijs periurijs, & alijs modis illicitis male acquirendo lucra sectantur: vnctionem à se expellunt: & puluere sordido squalidi efficiuntur. Officio Ostiarij vsus est Dominus, quando funiculo de resticulis facto, vendentes & ementes de templo eiecit, & cathedras nummulariorum euertit. Hoc autem spiritualiter in Ecclesia agitur, cum Giezitæ & Simoniaci, & alij qui de donis Dei gratuitis turpia quærunt lucra, à consortio fidelium expelluntur. Propterea ipse ait. *Ego sum ostium*: per me si quis introierit, ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingredietur: ipso

Vitæ turpis damna.

ipso cooperante & ducente in præsenti, ad iustitiam, & bene expleta sibi credita dispensatione: in futuro egreditur ad gloriam. Lector fuit, cum in medio Seniorum, in libro Esaiæ legit: Spiritus Domini dulcis super me, ad Euangelizandum pauperibus misit me. Exorcistam se ostendit in dæmoniorum eiectione, & in aurium surdi & muti apertione dicens: Effeta, quod est aperire, in quo Exorcistis significandum reliquit eorum ministerio aperiri ora, ad confitendum, & corda ad credendum, & bene operandum. Quod fit, quando expulsis dæmoniacorum operum tenebris, verum lumen Iesum Christum suscipiunt in cordibus suis. Acolyti vices in se ostendit, dicens: Ego sum lux mundi. *Qui me sequitur: non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Subdiaconi: quando aqua missa in peluim, linteo se præcinxit, & pedes discipulorum lauit. In quo docemur quod pedes suos & aliorum lauant, qui puluere terrenæ cupiditatis expulso, irriguo charitatis quod lætificat ciuitatem Dei, lauant pedes vitiorum, & desideria carnalia expellunt.

Quando Lectorin. Esa. 61. a Luc. 16. Quando Exorcista. Marc. 7. d Quando Acolyt. Ioan. 8. b Quando Subdiacon.

De ordine Diaconi seu Diaconatus. Cap. VII.

Auctoritate noui & veteris testamenti, & humilitate Domini nostri Iesu Christi in se hoc mysterium suscipientis, commendatur ordo Diaconi, cui sextus gradus attribuitur, vt ex perfectione senarij, eius dignitas demonstretur. In veteri testamento post ordinationem Aaron & filiorum eius, ex præcepto Domini à Moyse institutam, eidem præceptum fuit quatenus in adiutorium diuini Mysterij tribus Leui ordinaretur: quibus fuit iniuncta dispensatio coram Aaron & eius filijs seruire in tabernaculo fœderis. Arcam & vasa & vtensilia gestabant, & in circuitu castrametantes, tentoria constituebant. Et quia à viginti annis & supra, hominis vigor ascendit, in hac ætate iussi sunt in omnibus prædictis ad transportandum deponendis & iterum resumendis deseruire. Ad exemplar huius institutionis, Apostoli tempore gratiæ, septem viros boni testimonij, plenos Spiritu sancto eligentes, & oratione facta manus imponentes ordinauerunt. Dicti autem sunt Diaconi, quasi seruitio altaris mancipati. Quibus institutum est super humerum sinistrum stolam portare, & in diebus ieiunij super eundem humerum Planetam complicare. Cum enim ordinantur, debent iugum Domini accipere, quo omnia ad sinistram, id est, vitam temporalem pertinentia premant & despiciant, donec finitis laboribus, in dextra, id est, in vita æterna & beata requiescant. De his statutum est canonica & Apostolica præceptione, vt vicario Christi in Sancta Sanctorum introeunte, septem in sublimiori gradu assistentes, mensæ altaris seruiant: & gratia septiformi insigniti, Spiritum sanctum coadiutorem habeant. Hi sunt septem Angeli tuba canentes, septem candelabra, septem tonitrua. Debent enim sapientes, alta mysteria resonando manifestare, sicut scriptum est. *Quasi tuba exalta vocem tuã, tu qui Euangelizas Sion: exalta, noli timere.* Et iterum. *Clama, ne cesses, Opera eorum lucida sint: ne turpitudine vitæ reprobi sint, cum aliis prædicauerint. Asperitas sermonis sit in aliorum correptione, vt comminando, arguendo, quodam modo videantur tonitruum emittere.* Sic Dominus comminando terrebat, dicens: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Et beatus Ioannes: *Genimina viperarum, quis docuit vos fugere à ventura ira?* Officium istorum est, præconizare ad orandum, mouere genua ad flectendum, legere Euangelium. Horum etiam est, sacramenta Dominici corporis dispensare, mensam Dei adornare. Sacerdos autem, de manu Diaconi debet accipere calicem Domini, causa vitandæ præsumptionis, dum hi celebrãt, albis induti, altario assistant: & habeant interius albedinem, quam præferunt exterius, mundiciam mentis significantem quatenus qui exteriori habitu humiliter vestiuntur, spiritualiter virtutibus induantur. In quibusdam habent vicem sacerdotis: vt in ministerio baptizandi, communicandi, delicta confitentium misericorditer suscipiendi. *Væ illis qui ministerium sibi creditum pie & iuste non impleuerint, quia peribunt morte horribili.* Audiant quid inductum est Leuitis à Moyse, de morte corporali. Interdictum erat in lege, ne vasa tangere nuda præsumerent, nisi prius à sacerdote inuoluta fuissent. Illi metuebant mortem corporis: Plus metuenda est mors animæ æternalis. Propterea dicente Apostolo, oportet Diaconos esse irreprehensibiles, id est, sine crimine, continentes, non bilingues, non turpia lucra sectantes. Probet se vnusquisque & sic ministret.

Esa. 58. a Hier. 9. d Matt. 3. d Matth. 21. Officium Diaconorum. Dictum in quibusdam sacerdotis vicem obtineant.

A

Nõ potest Diaconus confitentium delicta sacramentaliter excipere, potest tamen in absentia Episcopi vel presbyteri solemnem publicam pœnitentium reconciliationem, quæ quidem erat Ecclesiæ ceremonia, exercere, vt apparet è S. Cypriano lib. 3 epist. 17. Vide Bellarminum lib. 1. de Sacramento ordinis cap. 6.

Quando Christus Leuitarum Officium suscepit. Caput. VIII.

B Leuitarum ministerium Dominus suscepit: quando cœna facta sacramentum sui corporis dispensauit, & discipulis tradidit. Vbi Apostolos dormitantes, ad orandum excitauit, Leuitam se ostendit. Ait enim. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Cum autem ordinatur (quod debet fieri ab anno. 21. & supra) Episcopus solus manus imponit: quia non ad Sacerdotium sed ad ministerium ordinantur. Ponit etiam stolam super sinistrum humerum: in quo monentur iugum Domini æquanimiter esse sustinendum, & vt pertinentia ad sinistrã, corde & ore despiciant. Datur eis textus Euangelij, in quo accipiunt potestatem legendi Euangelium, & prædicandi.

Marc. 14. d Textus Euangelij.

De ordine presbyteratus. Caput IX.

C Ordo Presbyterorum primus & summus, in perfectione septenarij vltimus est ordinatus. In quorum figura Aaron & filij eius seruiebãt in Tabernaculo Fœderis, sicut scriptum est, *Moyses & Aaron in sacerdotibus eius.* In lege sacerdotes dicebantur, qui nunc Presbyteri vocantur, & qui tunc principes Sacerdotum: nunc Pontifices siue Episcopi dicuntur. Hi successores Apostolorum, alios ordinant ad sui ordinis ministerium. Ordinantur Presbyteri: vt sint Episcoporum coadiutores ad regendum & instruendum dominicum gregem. Sic Moyses 70. viros prudentes elegit, quorum consilio innumeram populi multitudinem rexit. Inde est quod 7. discipulorum vices obtineant, in
D ministerium sibi commissum. Sicut enim illi missi sunt à Domino in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus, vt ei prædicando & miracula faciendo viam præpararent, & infidelium corda ad fidem conuerterent, ita Presbyteri nostri coadiutores, baptizando, rudes populos instruendo, communicando, & cætera sacramenta dispensando, nostras vices supplere debent. Excipiuntur illa, quibus quadam prærogatiua fulget & præminet Episcopalis dignitas, quæ sunt quinque: Basilicarum dedicatio, Chrismatis vnctio, manuum impositio, Clericorum ordinatio, super populum benedictio. Hæc potestas solis Episcopis attribuitur, ne ab omnibus vendicata, soluto obedientiæ vinculo insolentiam generaret. Vtrique sunt vicarij summi Pontificis qui primo offen-
E sus culpa originali, quotidie offenditur actuali. Vt illa euacuaretur, semel mortuus est in cruce: vt ista deleretur, voluit ministerio sacerdotum sacrificari iterata immolatione. Vnde quidam versificator: Mortuus ille semel, licet vltra non moriatur: Idem quotidie sine vulnere sacrificatur. Ipse sacrifex est & sacrificium, hostia & sacerdos, quia Deus est & homo. Vicarius eius quia tantum homo: sacrificans tantum est & sacerdos. Ille mediator Dei & hominis, homines Deo reconciliauit: iste, populum Deo placabilem reddit. Ille ad dexteram Patris pro nobis interpellat, iste pro grege sibi credito orat. Ille peccata dimittit, iste ligat & soluit. Ille in ara crucis hostiam sanctam & Deo placentem se Patri obtulit, iste ipsum eundem offert in mensa altaris. Nobis autem qui quotidie labimur, vt eius interuentu releuemur, fuit

De his quæ solis Episcopis reseruantur. Culpa originalis. Christus sine vulnere sacrificatur. Cur inuisibilis sit Christus in Sacramento.

necessarium habere præsentem hunc salutis nostræ auctorem. Vnde Deus misericors iterata immolatione voluit se nobis exhibere præsentem, non tamen visibilem: quatenus eo præsente summo & vero sacerdote, sine vllo horrore corda fidelium magis conterantur, & fidei deuotio augeatur. Sic enim recolimus eius passionem, resurrectionem, atque gloriosam ascensionem. Quod ita à nobis recolendum est, vt memores suorum beneficiorum, ipsi commoriendo conformemur, vt in gloria Patris per ipsum & cum ipso resurgere valeamus. Nullus modus fuit conuenientior excitare peccantes ad pœnitentiam, quàm Christi opera reducere ad memoriam. Visus est in laborum tolerantia egisse pœnitentiam qui nec pœnituit, nec adminiculo pœnitentiæ indigûit, sicut scriptum est, *peccatum non fecit nec inuentus est dolus in ore eius*. Vnde in eo pœnitentia non fuit, sed pœnitendi formam nobis donauit. Et licet crux Christi hæc omnia repræsentet, tamen res ipsa efficacior est quam figura. Et cum præsens est veniæ largitor, magis confidit exaudiri deuotus peccator. Mira potestas non humana sed Angelica, quam Dominus in se suscipiens commendauit, & à nobis suscipiendam contrito corde & humili, demonstrauit. Inter cœnandum, corpus & sanguinem suum discipulis tradēs, inquit: *Hoc facite in meam commemorationem.* & ipse suscepit, cum tormentum crucis patienter & voluntariè sustinuit. *Oblatus est enim quia voluit.* Quod exemplo docuit à nobis summa deuotione celebrari. Vnde Apostolus: *Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.* Suscepturi igitur curam sacerdotij, coram summo & vero sacerdote fulgeant puritate conscientiæ, & munditia vitæ. Isti cum ordinantur, ab Episcopo super capita eorum manum tenente, benedicuntur. Omnes autem Presbyteri astantes cum Episcopo, manus leuant, & Spiritum sanctum inuocant. Inuocatione facta, stola super vtrúmque humerum ponitur, vt per arma iustitiæ à dextris & à sinistris muniantur. Datur eis calix cum vino, & patena cum hostia, in quo traditur eis potestas ad offerendum Deo placabiles hostias. Propterea oleo sancto manus inungūtur, per quod gratia sancti Spiritus eis oblata significatur & quod abūdent operibus misericordiæ designatur. In his etiam, manus sacerdotis quæ in figura crucis oleo sancto signantur, conformantur manibus Christi, & illud insigne miraculum & salutiferum quod inter manus sacerdotis fieri creditur: hæc manus Christi operantur, qui ait: *Sine me nihil potestis facere.* Vnde cum ipso & per ipsum & in ipso, totum agitur sacrificium. Vnctio Episcopis fit in capite, quia ordinantur vicarij illius qui vnctus est oleo lætitiæ in plenitudine. In vnctione visibili, quæ est sacramentum spiritualis vnctionis, datur potestas ligandi atque soluendi. Induti amictu, alba cingulo, stola planeta superuestiuntur: per quam supereminentia charitatis intelligitur.

Calix cum vino, & patena cum hostia. Inunctio manuũ sacerdotis. Ioan. 15. Indumenta sacerdotum.

De significatione vestimentorum sacerdotalium. Capvt X.

Qvoniam de indumentis veteris sacerdotij, eorúmque significatione à multis tractatum est: ea sub silentio prætermittentes, noui sacerdotij vestimenta & eorum significationes (quod ad præsens attinet) paucis explanare curauimus. Sciendum autem est, quod sacerdos celebraturus sacrosanctum mysterium quod excellit omne sacramentum: capitis sui scilicet Christi (cuius membrum est) vices in se suscipit. Caput eius, amictu velatur: in quo diuinitas velata humanitate figuratur. Vnde in Apocalypsi, Angelus nube amictus, de cœlo descendisse legitur. Alba designat gloriam dominicæ resurrectionis quam nunciantes Angeli apparuerunt in vestibus albis. Ideóque induitur veste alba, vt candidatione virtutum ostendatur ornandum esse nouum sacerdotium. Cingulum quo alba constringendo renibus coaptatur, mittit nos ad illum

Amictus. Alba. Cingulum. Luc. 12. & Apoca. 1. Mar. 14. Matth. 15. ad Philip. 2.

A Euangelicum sermonem, quo Dominus ad præcingendum lumbos nostros nos hortatur. Mappula qua solent siccari stillicidia oculorum, excitat nos ad vigilandum. Vnde Dominus discipulis ait: *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Et alibi: *Vigilate, quia nescitis quando Dominus veniet.* Stola circundata collo, ad interiora descendens: significat obedientiam filij Dei, & iugum seruitutis quod pro salute hominum portauit. *Obediuit Patri vsque ad mortem crucis,* & subiecit se seruituti. Quæ enim maior seruitus ea, qua opprobria, irrisiones, & flagella sustinuit? Qui ergo stolam humeris superponit, sciat iugum Domini esse suaue & onus eius leue quod se portaturum promisit. Casula vndique integra, vnitatem fidei designat. Hæc, est illud *vestimentum Aaron in cuius barbam vnguentum à capite effluxit, & in oram vestimenti eius.* Per hoc autem signatur vnctio spiritualis qua *vnctus est Christus præ consortibus* B *suis.* Hæc in Apostolos & in vniuersos Ecclesiæ ministros emanauit. Extensio manuum sacerdotis extra casulam, prætendit in cruce, manuum Christi extensionem. Quæ ante & retro quasi diuidi videtur: hoc est quod duo parietes dissidentes, angulari lapidi vniuntur. Amictus ad decorem super casulam replicatur, quia filij Dei humanitate, omnis Ecclesia decoratur.

Stola. Casula. Psalm. 132. Extensio manuum sacerdotis extra casulam. Amictus super casulam replicatio. Exod. 28. Ioan. 15.

De ornamentis Episcoporum. Cap. XI.

Præter hoc Pontifices vna tunica vtuntur: secundum quosdam, duabus tunicis, & annulo, pallio, mitra, & sandalijs. Vsus est Aaron hyacinthina tunica, quam sibi induit Dei sa- C pientia, & Apostolos vestiuit, dicens: *Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis.* Hæc est tunica illa inconsutilis quæ sine damno scindi non potuit. Alia tunica serica, trahens originem à vermibus, Christi est caro concepta de Spiritu sancto, qui de se ait: *Ego sum vermis & non homo.* Annulus in digito, Ecclesiam cuius minister est, sponsam Christo associat: & fulgore suo, dona sancti Spiritus fulgentia demonstrat. Pallium de ouino vellere contextum, humilitatis est ornamentum: quanto enim quisque altior, tanto debet esse humilior. Illis solis Pontificibus datur, qui à sede Apostolica mittuntur. In Sandalijs signatur, quia venit ad nos calciata diuinitas, sicut scriptum est: In Idumeam extendam calciamentum meum. Mitra quæ est corniculata, prætendit coronam spineam, per quam, ad vnam fidem conuenerunt duo D Testamenta, illa grauiter pungens, nostra suauiter demulcens. Illa, amara: nostra, dulcedine plena. Væ illis qui illam non gestant pœnitenti corde, ad sui & aliorum correptionem. Væ illis qui de cruce descendunt: & crucis mysterium in se depingunt.

Psalm. 21. g. Psalm. 59. b.

De obseruandis in Missæ celebratione. Cap. XII.

Talibvs indumentis sacerdos decenter ornatus, veniens ad altare, confitetur se indignum celebrare tam excellens mysterium, quia in conspectu illius cuius immolatio repræsentatur, nullus nisi per gratiam suam est iustificatus. In confessione percutiendo pectus, gemit pro peccatis & E oratione fratrum, à Domino postulat sibi indulgeri, dicens: Mea culpa, promittit vt de his pœnitentiam agat: in quibus conscientia eum accusat. Osculatur Euangelium & altare, significans illum qui osculo suæ incarnationis fecit vtraque vnum, conuersione Iudæorum & Gentium. Tenet dexteram partem altaris, quia Christus in lege promissus, primum Iudæis quam gentibus prædicauit. Tunc gentiles sinistram tenebant, quia alieni erant à diuino cultu propter idolorum culturam. Interim de Propheticis vel Apostolicis scripturis Chorus Deo laudes concinit: & pneumatizando *Kyrie eleyson*, supplicat sibi misereri. Ter triplicatum signat Trinitatem Angelorum, quæ triplicata, laudes incessanter summæ Trinitati decantat. Finito pneumate, Choro tacente:

Euangelij & altaris osculum. Progressio ad dexteram partem altaris. Kyrieleyson.

Sacerdos

Dominus vobiscum.

Sacerdos se conuertens ad occidentem, Clerum salutat & populum, dicens: *Dominus vobiscum*, quasi qui dignatus A est inter vos habitare visibili præsentia, maneat in vobis habitante gratia: & ab occursu infidelitatis conuertat corda vestra ad orientem veri luminis. Ista salutatio fit ab Episcopis, dicendo, *pax vobis*. In quo ostenduntur specialiter esse vicarij Christi, qui Apostolos in hunc modum salutauit. In festiuis diebus solet *gloria in excelsis decantari*. In quo innuitur congratulandum esse meritis Sanctorum qui sancti sunt socij Angelorũ gratia illius cuius natiuitas ab Angelis pastoribus est nunciata. Quam laudem consequenter vociferat totius cleri conuentus: laudans Deum tanquam multitudo cœlestis exercitus. Postea respiciens ad orientem, scilicet spiritualiter ad eum de quo scriptum est. Oriens nomen eius: exclamat, *Oremus*, monens se & alios orare: quia Dominus orauit B & discipulos ad orandum excitauit. Lectione siue Epistola pronunciata: sequitur responsorium & *alleluia*. Lectio, Sanctorum Patrum monita & exhortationes: Epistola subsequentium prædicationem repræsentat. Responsorium, fidem audientium qui eorum prædicationi præbuerunt assensum, vnde responsorium nominatur: quia responsio secundum voluntatem interrogantium assensus est vel concessio. Vel graduale dicitur, quia per gradus virtutum ad hoc peruenitur. Oportet enim, vt eos qui rudimenta fidei suscipiunt, gratia Dei præueniat: & vt stabiles maneant, subsequatur. Vnde alleluiatici cantus modulatio subsequitur: quæ laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones Deo deuotas, quibus suspirant ad æterna C gaudia. Verbum est breue: sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum si vox humana deficit ad loquendum, vbi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quæ lingua poterit repetere: *quæ præparauit Dominus diligentibus se?* Tractus qui (tacito Alleluia) in quibusdam temporibus decantatur: significat gemitus & suspiria pœnitentium in conualle lachrymarum: gemunt & suspirant & gaudio ciuium supernorum congratulantur, vt ita irriguum inferius sursum fluens irriguo superiori misceatur. Hoc gemitu suspirabat qui dicebat: *Liquefacta est anima mea*. Postea à Diacono, vel à sacerdote Euangelium à dextro cornu altaris transfertur ad sinistrum, dextra attribuitur Iudæis: propter legis venerationem, sinistra gentilibus propter idololatriam D execrabilem. Illis credita Euangelica doctrina: prius a Iudæis repulsa. Vnde in sinistra parte & versus aquilonem legendum est Euangelium: vt sequaces illius qui voluit sedem suam ponere in aquilone, Euangelica prædicatione conuertantur ab infidelitate. Aliquando (sicut in festiuis diebus) pronunciatur in analogio, quia iubetur ascendere qui Euangelizat Sion, & sancti in valle lachrymarum ascensiones in corde suo disposuerunt: quibus gloria in cœlis sui memoriam in terris meruerunt. Ideóque in alto & in publico exclamanda est eorum victoria: vt magis alacres efficiantur in pugna. Dehinc sacerdos incipit symbolum fidei: adhibens testimonium verbis Euangelij. Illud chorus vsque ad finem succinit: ostendens se permanere in vnitate eiusdem fidei. Quo E finito, sacerdos salutatione præmissa monet ad orãdum: vt stabiles sint in fide: quam professi sunt in sermone. Statim chorus decantat offertorium, ac si dicat, quod confessus sum ore teneo corde & adimplebo opere. In primis meipsum offero: vt sacrificiũ nostrum sit humilitas & cordis contritio. Tunc sacerdos offert dona siue libamina cum incenso: scilicet panem & vinum sanctificanda: populus, sua munera. Per incensum, designatur suauitas flagrans igne charitatis: hoc est vnguentum quo domus est repleta vincens omnia aromata. Quod loquor est Eucharistia, sacramentum scilicet panis & vini: à quo omnis bonus odor est: & omnia nostræ fidei Sacramenta. Vnde Eucharistia id est bona gratia excellenter dicitur: quia in hoc Sacramento ille sumitur à quo omnis gratia datur. *Ab eo* enim solo *omne datum* *optimum: in quo est plenitudo omnium gratiarum.*

Pax vobis. Gloria in excelsis. Luc. 2. Zach. Oremus. Graduale. Tractus. Cant. 5. Euangelium. Oblatio. incensum. Eucharistia.

Thus.

Thus in igne: oratio est incensa charitate. Hunc ignem Dei filius accendit in thuribulo assumptæ humanitatis: vt currentes in odore vnguentorum suorum, offeramus ei odorem bonorum operum. Dona sacranda scilicet panis & vinum: hoc ordine oblata ad altare perueniunt. A subdiacono diaconus accipit: & offert manibus sacerdotis, vel aliquotiens causa curæ diligentioris sacerdos componit in dextera altaris. Cuius rei mysterium est: quod lex per subdiaconem significata in sacrificijs suis sacrificium nostræ salutis figurauit: doctrina Euangelica cuius diaconus minister est, manifestauit & solenniter celebrare instituit. Aqua vino miscetur: vt vnda regenerans ita sanguini Christi adiuncta intelligatur. Quia per alterum sine altero nemo salutem consequatur: per hoc etiam vnio Christi & Ecclesiæ designatur. Vtrumque de latere Christi emanauit: quod non fuit sine ratione mysterij. Præparantur panis & vinum ad conficiendum Sacramentum, vt quibus fit refectio corporalis: fiat animæ cibus & potus salutaris. Sicut enim illa corpus hominis sustentant & spiritum lætificant: ita res Sacramenti quæ est Christus Dominus noster Dei filius, est lætitia hominum & Angelorum sibi & Angelos & homines reconcilians. Vnde ipse qui in Sacramento sumitur ait: *Caro mea verè est cibus: & sanguis meus verè est potus*. Panis ille debet esse triticeus: quia Dominus grano tritici se comparauit dicens: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit: ipsum solum manet*. Vnum granum fuit & solum: ante resurrectionem: post fructificauit & multiplicatum est per fidei propaginem. Quot fideles: tot sunt grana illi grano deifico vnita, ex quibus conficitur vnum corpus, quod est Christus & Ecclesia. Azymus est, vt secundum Apostolum, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis*. His autem compositis, silente choro, sacerdos incipit orare in silentio: illud significans tempus quo Dominus noster iam non palam ambulabat apud Iudæos, cum cogitarent eum interficere, sed abijt in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Et inclinans se ante medium altaris, supplicat à Deo patre sibi dari spiritum humilitatis: vt in memoria Dominicæ valeat sacrificium afferre Deo compunctionis, humilitas enim virtus est sine qua nulla oratio, nulla meditatio nec operatio accepta est Deo, qui nos erudiens ait: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde*. Virginitas enim beatæ Mariæ placuit ex humilitate, ipsa attestante. *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. Sequitur inuocatio Trinitatis: quæ facienda est principio cuiusque sermonis vel operis. Dicit enim, *suscipe sancta Trinitas*, sine cuius fide impossibile est aliquid placere Deo. Deinde orat omnium astantium precibus adiuuari. Conuertens se ad populum dicit: *Orate*. Et chorus orat pro eo: dicens. *Mittat tibi Dominus auxilium de sancto: & de Sion tueatur te*. Sciendum est quia in celebratione missæ, quinquies fit conuersio sacerdotis ad populum: ad memorandum quod toties Dominus die resurrectionis apparuit consolando pro passione sua gemitus desolatorum. Accepto spiritu humilitatis, sacerdos non præsumens de se, sed à clero & à populo postulans munus orationum, vt pro se & pro his Deum interpellans exaudiatur: dicit orationes quæ secretæ dicuntur, quia secreta & humili voce proferuntur. In hoc silentio est memoria dominicæ passionis: quæ in hebdomada antepaschali cessantibus hymnis & laudibus solet celebrari. Dominus etiam imminente passione, ante suspendium crucis secreto orauit dicens: Pater si fieri potest transeat à me calix iste. Orante sacerdote super oblatam in silentio fit quædam ad sanctum sacrificium præparatio. Repræsentans quod cum Dominus se absconderet, nec palam apud Iudæos ambularet: abscondita dispensatione præparabat nobis salutiferum suæ passionis mysterium. Post miraculum dilecti sui à

Ioan. 19. Ioan 6. & Ioan. 12. c. 1. Cor. 5. Ioan. 11. Inclinatio ante altare. Humilitas. Matth. 11. Luc. 1. Suscipe sancta Trinitas.

morte suscitati co palam ambulante, sacerdos rumpit silentium exclamans: *Per omnia sæcula sæculorum*, & rogat Dominum esse cum illis: & chorus orat eius spiritui Dominum vniri. Monet etiam vt habeant sursum corda ad Dominum, ipsius subleuante gratia: vt mentes eorum sint in cœlestibus & æternis, non in terrenis & transitorijs. Responsione chori audiens eorum mentes ad Dominum erectas: confitetur dignum esse & iustum ei agere gratias, qui terrena eleuat ad cœlestia, & quod graue est & pôderosum facit fluere sursum. Rectè Deo gratias agit: qui per bona opera se ei acceptabilem reddit. Vt dignè à nobis laudes referantur Deo: oportet nos bene viuendo assimilari cœlorum virtutibus: quatenus in exhibitione gratiarum, vna sit vox hominum & Angelorũ. Illi incessanter laudant in gloria: nos quantum possumus laudemus pro misericordia nobis exhibita. Orandus est pater vt concedat nobis iustitiam: & interpellante filio & intercedentibus angelorum suffragijs, peruenire ad eorum gloriam, per quem Deo omnipotenti gratias referimus, corde credentes & ore confitentes: quo per Iesum Christum filium suum æternaliter genitum, temporaliter natum, ab omni creatura humana & angelica laudatur, adoratur, & reuerenter honoratur. Per ipsum enim vniuersa visibilia & inuisibilia creat, viuificat & conseruat. Quod manifeste declarauit beatus Ioannes dicens: *In principio erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil.* Maiestatem patris per filium laudant Angeli in ministerio. Adorant dominationes: inclinato scabello pedum eius dominio. Potestates reuerentur: quia omnia potest, & omnis potestas ab ipso. Omnes etiam spiritus cœlestes laudes eius ineffabili exultatione concelebrant: hymnum sine fine concinentes. Vnde sacerdos laudibus Angelorum precatur adiungi voces hominum: per Iesum Christum Dominum nostrum, qui vtrosque facit participes æternorum gaudiorum. Inde chorus quasi cum ramis palmarum ei pergens obuiam à Bethania venienti in Ierusalem, hymnum decantat Angelicum. Sanctus, sanctus, sanctus, &c. Trina sanctus repetitio: sanctæ Trinitatis est confessio. Quia semel Dominus profertur: vnitas substantiæ in personis designatur. Cuius gloria pleni sunt cœli & terra: Angelica scilicet creatura & humana. Ideo osanna in excelsis quasi obsecramus: vt salutem consecuti cum Angelis gloriemur: quia benedictus qui venit in nomine Domini Iesus Christus filius tuus per quem nos saluas & benedicis.

[Margin: Per omnia sæcula sæculorum. Sursum corda. — Ioan. 1. a — Sanctus, sanctus sanctus. Osanna in excelsis.]

De Canonis declaratione. CAP. XIII.

[Margin: Te igitur.]

TE igitur, &c. Ex præmissis datur intelligi: quod Deus pater per filium suum ab omni creatura cœlesti laudatur & glorificatur. Tum beneficio datæ gloriæ & illius confirmationis. A quo intellectu initium canonis præcedentibus hoc modo continuatur. Quia clementissime pater per Iesum Christum filium tuum ab Angelis & cœlestibus virtutibus collaudaris, cum quibus ad laudem tuam nostras voces deprecamur admitti. Igitur per eundem filium tuum te rogamus ac petimus: vt tibi sit gratum & acceptum E quod offerimus. Rogamus humiliter: petimus confidenter. Te rogamus pro lapsis: qui in filij tui humilitate iacentem mundum erexisti. A te poscimus munus salutiferum, de tua misericordia confisi: qui non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam tuam saluare nos voluisti. Offerimus corporis alimenta, vt ex eis suscipiamus spiritualia: offerimus panem & vinum, vt inde percipiamus Verbum caro factum. Petitio declaratur per hoc quod sequitur, vti accepta habeas, & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia. Donum est quod à superiori datur, munus quod ab inferiori. Vnde panis & vinum, sunt dona à Deo nobis donata: munera, à nobis Deo oblata. Solemus enim illos munerare à quibus aliquid volumus obtinere. Eadem sunt sacrificia sancta scilicet Deo dicata, & ad sanctum sacrificium A præparata. Illibata sunt nec corporali gustu, nec aliqua fractione viciata, sed integra & intacta. Inde est quod panis integer debet apponi: & de pane & vino solent oblationes fieri. Precamur vt hæc habeas accepta. Ita vt oblatione istorum munerum tibi grata augeatur deuotio nostra: & offensus culpis nostris, eorum oblatione nobis placatus efficiaris, & benedicas: vt tua benedictione facias conuerti in illud corpus filij tui quod pependit in cruce: quod glorificatum est in resurrectione: quod deificatum est in ascensione. Signantur triplici cruce: in quo ostenditur totum mysterium fieri sancta Trinitate cooperante. Scire autem vos conuenit quod à principio canonis vsque ad finem memoratur angaria dominicæ passionis, præcipuè quod actum est in hebdomada antepaschali. Sequitur: Imprimis quæ tibi offerimus pro Eccle- B sia tua sancta catholica: quam pacificare, custodire, adunare & regere digneris toto orbe terrarum, vna cum famulo tuo Papa nostro, rege nostro, & antistite nostro, & omnibus orthodoxis atque catholicæ & apostolicæ fidei cultoribus. Oratio sine charitate, est infructuosa, flos est sine fructu, spica sine grano, vox aëra verberans sine audiente. Vnde Propheta: Iniquitatem si aspexi in corde meo: non exaudiet Dominus, charitas in tribus consistit: in dilectione Dei sui, & proximi. Vnde sacerdos nullum fidelem debet excipere ab oratione: quæ Deo fit gratior ex mutua charitate. Orat itaq; sacerdos primo generaliter pro tota Ecclesia catholica: vt Dominus dignetur eam pacificare ab incursu visibilium & inuisibilium hostium, & in tranquillitate custodire, & adunare, id est, in vnitate C fidei conseruare: ne erroribus hæreticorum siue schismaticorum diuidatur: sed vnitas capitis & membrorum in fide Sacramentorum conseruetur, & regere, vt moderamine iustitiæ omnia in se fiant & disponantur. Deinde sub quadam distinctione enumerat partes Ecclesiæ: dicens: Vna cum famulo tuo Papa nostro, &c. Sicut enim administrationes sunt diuersæ: ita orationes sunt variandæ. Alia enim solicitudo adhibenda est publicis, alia priuatis, alia forensibus negocijs, alia Ecclesiasticis.

[Margin: Pro quibus sacerdos orat.]

Alio modo pro se orandum exigunt Ecclesiasticæ personæ, vt Dominus Papa, Archiepiscopi, & Episcopi: alio rex, & fideles singuli. Infideles cum non sint in Ecclesia: non sunt de corpore Ecclesiæ cuius caput Christus est, cui non communicat alienus à fide: & licet pro diuersitate D personarum orationes varientur, earum tamen intentio vno fine concluditur. Sic enim orandum est pro vniuersis fidelibus: vt abstrahantur à noxijs & ad salutaria dirigantur. Memento Domine famulorum famularúmque tuarum. In præcedenti capitulo oratio fit generaliter pro ecclesia. Deinde distinguendo partes Ecclesiæ: rogamus pro Papa, & pro antistite, pro rege, pro omnibus orthodoxis, scilicet pro ijs quorum gloria est rectitudo fidei Christianæ, conscientia eis testimonium perhibente sanctæ meditationis & honestæ conuersationis, pro his etiam qui fidem excolunt vomere prædicationis, & semine boni operis. Hoc autem sequenti capitulo oramus pro familiaribus, absentibus, præsentibus: pro astantibus, scilicet pro ijs omnibus qui assistunt præsen- E tes mysterio altaris. Communicantes: quorum Deo cognita est fides & nota deuotio. Solus enim est qui scrutatur corda & renes Deus: cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur. Vel quorum fidem Deus approbat. Eius enim cognoscere est approbare. Pro eis omnibus supra memoratis offerimus sacrificium laudis, & ipsi offerunt Deo: referendo gratiarum actiones qui per filium suum à nobis voluit laudari, benedici & glorificari. Offerimus re: ipsi offerunt fide & deuotione. Offerimus sacramenta conficiendo: ipsi offerunt vota soluendo, immolant sacrificium laudis; & reddunt altissimo vota sua. Adiuti virtute sacramenti comprimunt ipsi vicia & peccata: in ædificando, & Deo vouẽdo virtutes & bona opera. Offerimus vinũ & oblatam: ipsi offerunt mentem sanctam & deuotam. Itaq; offerimus pro nobis & pro ipsis: ipsi

[Margin: Caput Ecclesiæ Christus. — Memento. — De spectatione quæ fit à sacerdote in sacramento.]

ipsi pro se & pro nobis. Vnde superius postulauimus eorũ orationibus adiuuari: dicentes, orate pro nobis. Sciendum est autem quod vbi orauimus pro tota Ecclesia, rogauimus & pro istis. Specialiter tamen familiares absentes & præsentes, & alios assistentes memoramus: vt circa eos augeatur nostræ deuotionis affectus. Vnde quos chariores habemus, hoc loco nominare solemus. Potest autem esse repetitio generalis orationis, ita: Memento Domine famulorũ famularúmq; tuarum, omnium scilicet fidelium corporaliter absentium & hic assistentium. Iterandæ enim sunt orationes: quia assiduitate orationis multotiens placatur Deus, & postulationibus nostris fit propitius. Item sciendum est quod si vnus tãtum sit præsens, vel nulli sint præsentes, vt in missis solitarijs: non ideo mutantur quæ pluraliter solent fieri orationes. Primo enim non solebant missæ celebrari, sine collecta fidelium multitudine. Postea mos inoleuit, solitarias sicut monachos: celebrare solitarias, quod eis concessum est ex indulgentia. Inde etiam sæculares consueuerunt missas cantare priuatas. Tunc fiunt salutationes ad omnes fideles, qui assistunt: quasi præsentes fide & charitate Sacramentis communicantes. Quotquot enim sunt de corpore Christi, quod est Ecclesia, salutantur: & eorum suffragia postulantur, quorum fides per gratiam Dei adiuuat fieri tanta mysteria. Nec est aliquis fidelium, qui non sit particeps sacramentorum. Qui enim à corpore præscisi sunt quod est vera vitis, qui sunt palmites: & putrida membra: ab hoc sacramento sunt alieni. A capite enim in totius corporis membra: à vite in palmites effunditur humor salutaris totũ corpus viuificante gratia Dei. Ita vno præsente sacerdos plures alloquitur, & salutat quia præsens astat omnis Ecclesia. Singula enim mẽbra sibi inuicem & capiti & corpori cohærent quandiu vegetantur spiritu Dei. Inde est quod non solum sacerdotes & clerus qui secundum dispensationem ministeriorum diuersis officijs occupantur, aut diuinis laudibus hoc sacrificium offerunt: etiam ad audientes osculo pacis cõmunicantes cooperantur: & omnes vbicunque sint fideles, nulli separantur, nisi qui à corpore Christi præciduntur. Omnia enim mẽbra huius corporis quandiu sibi cohærent glutino charitatis, sunt quasi vna persona. Qui diuiduntur ab hac vnitate, & eijciuntur à sacramentorũ communione, alieni sunt à Christi regno & Ecclesiæ. Subiungitur causa oblationis, cum dicitur, pro se suisque omnibus. Offerentes erant pro salute animarum suarum, suisque omnibus, id est, pro amicis, & rebus suis & amicorũ, pro pace illorum, pro reditu peregrinantium, pro sanitate infirmorum, pro conuersione errantium, pro fructibus terræ, pro aëris serenitate, pro alijs commodis adipiscendis vel conseruandis, pro obtinendis successibus prosperis. Habemus enim in ipso consolationem præsentis vitæ & futuræ. Pro redemptione animarum nostrarum, pro spe salutis & incolumitatis nostræ. Facta est nostra redẽptio, Christo semel in cruce passo. Nam passione Christi redempti sumus & liberati de manu inferi. Culpis nostris exigentibus quotidie labimur, ab hoc lapsu iterata immolatione, quæ fit in altari, resurgimus & renouamur. Immolatio iteratur, non Christus occiditur, sed ipso præsente passio eius repræsentatur. Superabundante misericordia, maius fuit precium, quam nostrum delictum, Deus enim homo factus, mortuus est, vt deificetur homo & non moriatur. Qui se dedit, maius dare non potuit. Si autem Deus maius precium dare non potuit, quid retribuemus ei? Offerimus ei calicem salutaris sacrificij quo redempti, quo liberati, sed etiam saluati, habentes beatam spem resurgendi cum animarum salute; & corporum incorruptione. Supra memorati offerunt, tibique reddunt vota sua, non idolis, non dæmonijs, sed tibi Deo viuo & vero. Communicantes & memoriam venerantes. Aliter enim, ne conuenienter offerrent Deo, nec vota redderent, nisi dignè communicarent, quia extra communionem fidelium & venerationem sanctorum, non est locus offerendi verum sacrificium. Orationes

Immolatur Christus, sed non occiditur.

Communicantes.

A enim fidelium, & sanctorum suffragia, adiuuant vt Deo fiant acceptæ oblationes & vota, postulantes eorum suffragia, eos & in ipsis Christum veneramur, qui tantum sanctis suis contulit, vt valeamus meritis & precibus eorum adiuuari. Qui honorat filium, & patrem honorificat qui misit illum. In memoria & veneratione sanctorum talis ordo est considerandus, vt primum memoretur beata virgo domina & regina hominum & Angelorum, secundo virtutes cœlorum, tertio fiat memoria patriarcharum & Prophetarum, quarto Apostolorum, quinto Martyrum, sexto confessorum, septimo virginũ. Hæ sequuntur agnum quocunque ierit. Sicut gratiarum septiformis est donatio, ita facta est septenaria diuisio ordinante Spiritu sancto. Ante consecrationem, fit memoria plurimorum martyrum qui stolas suas in sanguine agni dealbauerunt, & cum eo coronati non velata facie, sed manifesta visione Deum agnoscunt, hos in memoria venerantes B precamur vt beatæ virginis quæ præcellit omnibus sanctis, & eorum intercessio, fit nobis salutifera propiciatio. Numerum non attendimus quare plures vel pauciores: quia qui canonem ordinauit: quos sibi placuit, dictante Spiritu sancto, memorare instituit. Hanc igitur oblationem, quia in vnitate sanctæ Ecclesiæ offerimus cum Sanctorum veneratione, adiuti eorum intercessione. Igitur hanc oblationem seruituris nostræ, id est, humilitatis nostræ, quæ in procinctu est tibi seruiendi, vota soluendi, & sacrificium laudis tibi offerendi. Signanter apposuit seruitutis respiciens ad illud quod dictum est superius. In spiritu humilitatis & in animo contrito suscipiamur à te Domine: Hæc oblatio non tantum est sa- C cerdotis: sed cunctæ familiæ, id est, cleri & populi, & non assistentis familiæ: sed totius Ecclesiæ. Hanc quæsumus vt placatus accipias. Licet culpis nostris nobis sis infensus: rogamus vt efficiaris placatus fidelium orationibus & Sanctorum intercessionibus, meritis & precibus. Ab ipso placato tria petimus: dies nostros in pace custodiri, & ab æterna damnatione nos eripi, & inter electos numerari. Non est medium inter infernum, vbi est damnatio, & cœlum vbi est beatitudo & salus. Qui enim non damnantur, omnes saluati non dubitantur. Vnde circa idem videtur verborum conculcatio cum dicitur, à damnatione eripi & inter electos numerari. Sed intelligendum est in præsenti, id est, fac nos in præsenti mereri ne damnemur: vt in futuro per gratiam Dei saluemur. Notandum est quod duplex est pax mundi, vna per quam D orat Ecclesia: vt cessent malignantium perturbationes & hostiles incursiones. Altera perniciosa & omnino vitanda: quoniam licet hominibus absque contradictione libere vti carnis desiderijs & suis voluptatibus. Prima est pax sed transitoria, secunda non est pax, sed confusio & iniquitas odiosa. Item pax Dei duplex est quæ omnibus modis est appetẽda. Vna est tranquillitas mentis & quies sanctæ meditationis: de qua scriptum est: Elegit suspendium anima mea. Altera est quæ exuperat omnem sensum: in qua nulla est inquietudo, nulla perturbationum vicissitudo, sed æterna beatitudo. Vtramque Dominus discipulis suis promisit, & dedit dicens: Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis: pacem relinquit militantibus, pacem suam dat ad se peruenientibus. E Cum vtraque pax sit à Deo; proprie dicitur sua, pax super pacem exuperans omnem sensuum intelligentiam. Quam oblationem, memoratis illis pro quibus offerimus, quosque Deo Patri mediante hostia & interpellante reconciliare intendimus: vt oblatio habeat efficaciam & virtutem cõferendi quod petimus, rogamus eam in melius promoueri, & in æternitate ascribi, & ratam, id est, firmam & immobilem fieri. Oramus vt cibus hominum fiat cibus Angelorum: scilicet vt oblatio panis & vini transsubstantietur in corpus & sanguinem Iesu Christi: qui est oblatio benedicta: hoc est omnium gratiarũ benedictione plena, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. Pater enim ad mensuram non dat filio: sed data est ei omnium gratiarum plenitudo. Ipse est su-

Ordo in sanctorum veneratione seruandus.

Meritum.

Duplex pax mundi.

Ioan. 14. d
Ad Phil. 4. b

Transsubstantiatio.

Ioan. 3.
Oblatio benedicta.

per quem requiescit spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, A & spiritus timoris Domini. De eius vnctione descendit vnguentum in barbam summi pontificis: & in oram vestimenti eius emanauit, fons est viuus, puteus aquarum viuentium: à quo deriuantur omnes riuuli misericordiæ, pietatis, & iustitiæ. Ipsi est omnimoda benedictio & sanctificatio: scripto in æternitate patris, & æqualitate paternæ maiestatis. Filius Dei dicitur oblatio ascripta: scripturis Sanctorum Patrum designata, & nulla obliuione delenda, & ideo rata id est firma & immobilis, scilicet firmata statu immortalitatis & incorruptionis, in æternum permanens & ad dandam salutem & remissionem peccatorum sufficiens. Filius etiam patri quodammodo dicitur ascriptus: quia scriptura de filio loquens, patrem manifestat, & quasi ipsum repræsentat. B Est enim splendor paternæ gloriæ: & figura substantiæ eius. Vnde ipse ait ad patrem. Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Hic est liber vitæ: in quo & per quem pater disponendo omnia scribit, & ad esse producit. Vnde scriptum est. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Pater est scriba velociter scribēs: filius est scriptum omnia continens. Pater in eo omnium rerum formas insculpsit: & per ipsum omnia creat, regit, & disponit. Vnde ait Propheta: Omnia in sapientia fecisti. Idem est oblatio rationalis, non peculiaris: etsi enim sanguis taurorum & pecudum sufficiebat ad emundationem carnis, non tamen erat efficax ad emundationem spiritus, ad redimendum nos à peccatis. Vnde necesse fuit vt pro redimendo homine offerretur hostia rationalis, C scilicet homo assumptus à Verbo, ex anima rationali & humana carne subsistens. Hæc sola ad hominem redimendum sufficit: & nulla alia sufficere potuit, quia nec homo nec Angelus, nisi homo Deus. Hæc autē sola Deo est accepta pro dilectis omnium propiciatio. Possumus autem tria præcedentia referre ad oblationem: duo sequentia ad offerentem. Qui enim rationabiliter offert: rectè diuidit. Ideóque oblatio eius est acceptabilis. Vnde Abel quia rectè obtulit, & rectè diuisit, Dominus ad eius munera respexit. Ad Cain autem & ad munera eius non respexit: quia etsi rectè obtulit, rectè non diuisit: quia sibi cor impœnitens retinuit. Male ille diuidit: qui id quod Deo magis placet, scilicet cor contritum & humiliatum, ei non tribuit. D Exteriora dat Deo & offert: & seipsum sibi retinet. Vnde siquis rectè offerat & rectè diuidat, rationabilis est hostia & accepta: sin autem infructuosa. Vnde Propheta: Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Itaque alijs in resurrectionem, alijs in ruinam. Recte diuidentibus, salus & vita æterna: male, mors & perpetua miseria. Quod sacerdos orat oblationem panis & vini fieri corpus Domini & sanguinem Domini nostri Iesu Christi: primo factum est cœnantibus discipulis, in his verbis à Christo prolatis. Hoc est corpus meum. Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti. Sed priusquam sacerdos hæc verba proferat, quod sequitur, præcedentibus continuat dicens: Qui pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas: E & eleuatis oculis in cœlum ad te Deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens. &c. Dum hæc verba profert: sumit panem de altari, & eleuatum facto signaculo crucis benedicit, & postea prætaxatis verbis Domini & repræsentatis: super corporale deponit. Deinde calicem tollit, & signans repræsentat verba Domini, dicens: Benedixit, dedit discipulis suis dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes. Hic est calix sanguinis mei, &c. O insigne miraculum. O mirabile & diuinissimum Sacramentum. Quæ mens non expaueat? Quis intellectus non deficiat? Omnis sensus hebescit, omnis ratio euanescit: prorsus dialecticorum inquisitio absit: hoc sola fides probat & agnoscit: quia cibus hominum fit cibus Angelorum. Quod sacerdos eleuat: non deponit. Eleuatum & depositum idem videntur esse in specie, colore & sapore: prorsus tamen aliud apparet, & aliud intrinsecus latet. Eleuatus est de altari panis communis: deponitur caro Christi immortalis. Quod erat cibus animalis, factum est cibus spiritualis. Quod erat momentanea refectio hominum: factum est æterna & indeficiens saturitas Angelorum.

Psalm. 103. *Oblatio rationalis.* *Solus Christus nos redimere potuit.* *Abel.* *Cain.* *Psalm. 65. d* *Verba Sacramentalia.* *Commendatio Sacramenti.*

Quæstio circa benedictionem panis à Christo in cœna factam.
CAPVT XIIII.

CVM in cœna Dominus panem benedixit: quæritur si benedictione sua de pane corpus suum fecerit. Quod videtur: in eo quod post benedictionem fregit & dedit discipulis suis, dicens: Hoc est corpus meum. Nisi in benedictione sua corpus suum fieret, nihil aliud quam panem communem frangeret, & discipulis suis daret. Item si benedictione sua panem in corpus suum cōuertit in verbis istis: Hoc est corpus meum, non reliquit nobis virtutem Sacramenti: quia priusquam hæc verba diceret benedixit, fregit, & dans discipulis, prædicta verba protulit: eis dans virtutem Sacramenti, quasi diceret, Panem quem accepi, in corpus meum transubstantiaui: & illud do vobis. Propterea debemus & credimus, & quod cum benedixit, corpus suum fecit: & in his verbis: Hoc est corpus meum. Hic est calix Sanguinis mei, &c. data est virtus Sacramenti. *Dixit enim & facta sunt.* Vnde intelligendum est, verba à Domino prolata prius dicta & iterum repetita. Sic enim legendum est. Benedixit dicens: Hoc est corpus meum. Deinde fregit & dedit discipulis suis iterum dicens: Hoc est corpus meum. Vel potest esse; quod benedictione facta tradens corpus suum discipulis prædicta verba protulit, eis dans virtutem Sacramenti.

Psalm. 148.

Quid credendum circa verba Sacramentalia. CAP. XV.

ITAQVE fides nostra est, & vere credendum est, quod sacerdote proferente hęc verba: Hoc est corpus meum, iam non est panis terrenus, sed ille panis qui de cœlo descendit, mediator Dei & hominum Iesus Christus. Item virtute verborum istorum: Hic est calix sanguinis mei, &c. vinum conuertitur in sanguinem suum. Sub vtraq; specie & sub vtriusque speciei particula singula, totus est Christus Iesus: & sumitur residens in cœlo sedens ad dexteram patris: ipse vere est in hoc sacramento, dentibus teritur: & integer manet. Manducat: & non corrumpitur. Immolatur, & non moritur; qualem se præbuit discipulis edendum: talem se præbet nobis communicandum, & qui post resurrectionem incorruptibilis & impalpabilis præbuit se discipulis palpabilem: mortalis eisdem potuit se dare immortalem.

Conuertitur vinum in sanguinem Christi, virtute verborum. *Mortalis Christus se dedit immortalem.*

Quæstio circa hæc verba, accipite & manducate.
CAPVT XVI.

ITEM cum Dominus discipulis suis dixerit: accipite & manducate: quæritur si acceperint & sibi ministrauerint. Ad hoc dicamus, quod quia qui ministrare venit & non ministrari, & qui consecrauit, ipse ministrauit. Nec est intelligendum quod in manibus suis acciperent & sibi ministrarent: sed Dominus de manu sua ministrauit & manducare præcepit. Non videtur Dominus in cœna hunc calicem accepisse: cum fortasse ille à Domino acceptus fuerit luteus vel ligneus, iste argenteus vel aureus, vel alterius metallorum. Propterea sciendum est hoc dictum referendum esse ad similitudinem non ad idētitatem. Sicut enim Dominus inter cœnandum, vinum in calice accepit, & benedicens sanguinem suum fecit: ita in isto calice à sacerdote vinum accipitur, & virtute verborum à Domino

in cœna prolatorum sanguis eius efficitur. Vnde similitudo in vini acceptione: identitas in Sacramenti veritate. Nam quotidie fit consecratio illius eiusdem sanguinis: quem Dominus in cœna ministrauit. Dicit itaque calicem præclarum: non propter hoc quod vinum in eo continetur, sed propter hoc quod de vino in eo consecratur. Non enim pro fulgore attribuitur claritas calici: sed pro dignitate Sacramenti. Veruntamen si attendamus vnitatem fidei: ante consecrationem & post vnus calix, sicut vna est fides, vna Ecclesia, sicut in canticis vna columba, vna amica. De hoc calice scriptum est: Psalm. 22. *Calix meus inebrians quàm præclarus est.* Quod dicit hic calix sanguinis mei: legendum est vt continens accipiatur pro contento sic. Hic est sanguis meus noui & æterni testamenti, subaudis, confirmator. In passione enim sua Dominus vmbram legis euacuauit: & hæredibus suis hæreditatem confirmauit. Ratum enim est testamentum ex morte testatoris. Mysterium, id est, secretum fidei dicitur: Hebr. quia quod sensibus nostris est occultum, fidei est reuelatum. Ratio humana quærit dicens. Manhu? quid est hoc? Quomodo est? Quomodo est, non comprehendit, ad hoc secretum non ascendit: sola enim fides credit & agnoscit. Sensibus apparet in sapore & colore panis & vinum: fides sub vtraque specie contemplatur Dominum & saluatorem suum Iesum Christum. Apparet sensibus quod non est: fidei quod est. Sensus quod vidēt iudicant inanimatum, & omnium viuentium sensibus videtur corporale alimentum: fidei panis viuus qui de cœlo descendit, panis quidem Angelorum, fons viuus aquæ salientis in vitam æternam. Fides credit & diligit ipsum: per quem sperat peccata dimitti & veniam dari, Ad Heb. 11. & in gloria sua refici & satiari. Vnde Apostolus, *Fides est substantia rerum inuisibilium, argumentum non apparentium.* Ex fide enim spes nostra firma est & subsistit, charitas roboratur, speranda probantur. Sanguis Domini effusus est pro multis, scilicet ad fidem vocatis: non pro Iudæis, paganis, hæreticis, & in infidelitate perseuerantibus. Eo tamen genere loquendi quo dicitur: Venit Dominus omnes saluos facere, & illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: poterit dici effusus pro omnibus. Omnibus obtulit poculum salutis: quod alij receperunt, alij recipere noluerunt: sicut medicus venit curare ægrotum, quem tamen non curat, propter negligentiam ægroti mandata non custodientis. De memoria passionis. Quotiens hæc Sacramenta conficimus, passionem Domini memoriter tenere debemus & mortem: corde & opere Christo gratias agentes, qui per gustum assumptæ humanitatis nos inuitat ad gustum scilicet ad amorem & cognitionem suæ diuinitatis. Propterea ad renouandam passionis memoriam: affectu lachrymabili, accessuris ad hoc Sacramentum ait Dominus: Luc. 22. *Hæc quotienscunque feceritis, in memoriam mei facietis.* Sciebat enim monumenta scripturarum ad hæc non sufficere: nec scripturis, animos sequentium ad eum diligendum tanta moueri deuotione, quanta mouerentur ipso præsente. Quis enim sine lugubri compunctione potest hanc immolationem repræsentare? Quis tenens in manibus Dominum suum pro se crucifixum & mortuum: quasi seruus nequam & immemor beneficiorum contemnat, quod morte sua conscripsit testamentum? Hic iustitia fidei concalescit in camino charitatis: vbi ignis est non comburens sed illuminans, non consumens sed ædificans. Vnde cum Dominus ad discipulos suos loquens diceret; quo ego vado vos non potestis venire: sui memoriam commendauit, vt in eius memoria intenderent eum sequi hæc conficientes Sacramenta. Quod Petro interroganti: Domine quo vadis? reponsum est à Domino. Quo ego vado non potes me modo sequi, sequeris autem postea.

A *Triplex quæstio circa materiam Sacramenti altaris.*

CAPVT. XVII.

HOc autem loco prætereundum non est quare panis & vinum offerantur ad faciendum hoc Sacramentum: & si sub vtraque specie consecretur corpus & sanguis Domini, an sub altera tantum: & cur immolatio fiat de azymo, & non de fermentato. Tria in hoc Sacramento fidem interrogant: atque animum rectè sapientis, & fideliter intelligentis ad credendum solicitāt: vnum est species panis & vini, aliud corpus & sanguis Domini: iterum vnio membrorum & capitis. Primum apparet sensui, secundum reuelatur fidei, tertium efficit virtus Sacramenti. Primum virtus percipit: Secundum fides intuetur & credit: tertium est gratia B salutaris: per quam duo sunt in carne vna, Christus & Ecclesia. Secundum est res primi, tertium effectus secundi. Nam species panis & vini tantum est Sacramentum, id est sacræ rei & inuisibilis inuisibile signum. Quod enim videtur, signum est eius quod non videtur. Videtur panis terrenus quo reficitur caro: & vinum quo lætificatur, & non est: sed panis cœlestis, panis viuus qui de cœlo descendit quo anima saginatur, & potus quo plenissimum gaudium datur, & sitis indesinenter lætitia mitigatur, de eo qui biberit, non sitiet in æternum. De hoc pane dicit Dominus. *Caro mea vere est cibus:* & de hoc vino: *Sanguis meus vere est potus*, & iterum ait: *Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo.* Corpus & sanguis Domini Iesu Christi, dicitur res Sa- Ioan. 6. Ioan. 6. Ioan. 6. Ioan. 6. C cramenti, scilicet occulta sub prædictis speciebus; & est Sacramentum altaris rei scilicet illius quæ datur gratiæ & dilectionis. Itaque primum est Sacramentum tantum: secundum res Sacramenti & Sacramentum: tertium res tantum & non Sacramentum. Sciendum est quod duplex est sumptio corporis & sanguinis Domini: Sacramentalis & spiritualis. Sacramentali communicant boni & mali: soli boni spirituali. De sacramentali dicit Apostolus: Qui manducat carnem & bibit sanguinem Domini indigne: reus erit corporis & sanguinis Domini. De spirituali Dominus ait: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & beatus Augustinus. Crede, & manducasti, quod intelligendum est: si non fuerit contemptus religionis, sed D euentus necessitatis. Ita duplex est caro Christi. Illa quæ nata est de virgine & sumitur in Sacramento: & ea quæ manducatur fideliter credendo sine qua non prodest sacramentalis: quia Deus declarauit dicens: *Caro non prodest quicquam: Spiritus est qui viuificat*, quasi diceret: Carnem meam sumere & sanguinem meum bibere quicquā non prodest: nisi percipiatur fide & charitate. Cum enim Dominus dixerit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, multi tamen introierūt in regnum Dei in sanguine suo baptizati. Sic carnē Christi manducare, est eam sumere in Spiritu & veritate. Et hæc sumptio omnibus est ad salutem: nulli autem ad damnationem. Vnde Dominus: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* E Sacramentalis sumptio: alijs est ad vitam, alijs ad ruinam. In talibus enim remuneratur solius fidei & dilectionis effectus. De pane & vino fit hoc Sacramentum, ad significandum quod sicut panis cor hominis confirmat, vinum lætificat: ita hoc Sacramentum est fortitudo & salus, & perfecta lætitia corporum & animarum. De pane triticeo conficitur: quia hoc est vere illud granum de quo Dominus ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Solus Christus descendit & mortuus est: solus non ascendit, quia in passione germinauit, creuit, & in segetem innumerabilem fructificauit. De azymo pane non fermentato immolat sancta Romana Ecclesia, vt expurgato fermento veteri reficiamur azymis synceritatis & veritatis. Quod enim Græci immolant de fermento ad

[Margin, beside the right column: Ioan. 6. Ioan. 3. — Ioan. 6. Ioan. 12.]

significandum tumidum virginis vterum de Spiritu sancto impregnatum, non consentit sanctorum patrum doctrina: quia in sacro eloquio, nunquam inuenitur fermentum accipi in bonum. Quod in nostro vsu loquendi dicitur, corpus & sanguis sumitur, non intelligas separatim: cū ipse totus Christus & integer sumatur. Totus sub vtraq; specie panis & vini: & sub qualibet particula vtriusque speciei totus. Inde est quod panis & vinum non transeunt in diuinam naturam: sed in humanam substantiā. Credimus enim in Christo duas fuisse naturas, diuinā, & humanam: & tres substantias, diuinam, carnem & animā, Athanasio attestante, qui ait: Sicut anima rationalis, & caro, vnus est homo: ita Deus & homo vnus est Christus. Ipse est qui in Sacramento manducatur, & sumitur, non sicut alius cibus manducanti incorporatur: sed qui manducat debet ei per fidem & dilectionem incorporari. In propria forma non sumitur: ne abhorreat humanus animus, vt fides comprobetur. In præparatione panis & vini, aqua vino miscetur: vt vtrumque de latere Domini fluxisse memoretur: in quo etiam significatur nos per aquam & sanguinem saluati: Aquam dico baptismi, sanguinem Iesu Christi: quorum neutrum prodest, si desit alterum. Quotiens hoc conficimus: mortem Domini annunciamus, vel repræsentamus. Vnde ne memoria dominicæ passionis labatur de cordibus nostris sed vt crucifigentes nosmetipsos cum vitiis & concupiscentijs mortui peccato, viuentes Deo interpellatione eiusdem filij ad vitā resurgamus: hæc sacrosancta offerimus, & hoc est quod sequitur: Vnde & memores, &c. Omnes offerunt: qui fide & opere in vnitate Ecclesiæ consistunt. Cum autem Dominus in ministerio nostræ redemptionis multa mira & inaudita egisset: trium eorum, scilicet passionis, resurrectionis, & ascensionis, fit commemoratio, per quæ facta est nostræ salutis completio. Corpus & sanguis Domini: dona sunt & data. Nam dona sunt vel dicuntur, quæ sunt in potestate donantis: data, in manu recipientis. Vnde ab æterno sunt hæc dona, & in tempore nobis data. Qui immolatur: ipse est hostia pura, sancta, & immaculata, Agnus sine macula, qui peccatum non fecit, nec inuētus est dolus in ore eius. Hostia fuit pura in passione, sancta & immortalis in resurrectione, præclara & præfulgens in ascensione. Panis est vitæ, nō panis in quo videtur: sed ille quo homines & Angeli reficiuntur. Eo homines vtuntur in medicina: Angeli in deliciarum gloria. Hic panis in præsenti dat iustificationis gloriam: in futuro autem, cum Angelis ineffabilem lætitiam. Cum vna sit & eadem res Sacramenti, nec corpus sit sine sanguine, nec sanguis sine corpore: diuisim tamen & pluraliter loquimur, non pro distinctione rerum, sed pro varia forma specierum. Et cum sanguis nominatur in calice, corpus extra calicem: vtrobique credatur esse & in calice & extra calicem Deus & homo. Potest aliquis dicere vel meditari: *Durus est hic sermo, quis potest eum audire*? Attendat operantem, cogitet omnipotentem, & desinet mirari: quia quæcunque voluit fecit. Quinaria cruce signamus, vt nō eum à quo omnis sanctificatio sanctificemus: sed vt vulnera pendentis in cruce duo manuum, duo pedum, quintum lateris flebiliter & deuote recolamus. Ab hinc enim, vsque dum corporale desuper calicem tollatur. Post consecrationem rogamus patrem, vt super dona prædicta respiciat & accepta habeat. Sed cum patri filio nihil sit acceptius, quem propitio & sereno vultu semper sibi Deum æqualem intuetur: quid aliud oramus, nisi vt mediante & interpellante filio nobis Deus fiat placabilis & propitius, & per eum qui sibi placet ei placeamus? Itaque oramus eum per hæc sacrificia nobis miserendo placatum fieri: sicut misertus est patribus nostris propitiando eorum sacrificijs. Vnde attendenda est hæc comparatio in sola similitudine non in quantitate: nec est referenda ad sacrificia, sed ad offerentium vota. Plus valet res quam figura. Omnibus sacrificijs præcellit Eucharistia. Est autem talis similitudo, vt recte offerēdo similes simus patribus nostris qui recte obtulerunt & recte diuiserunt. Tres eorum nominat: quia in eorum sacrificijs præsignata est hostia per quam fracta sunt tartara. Abel cor contritum & humiliatū Deo obtulit, & se Deo totum cōmittens, sibi se non retinuit. Rectè obtulit & rectè diuisit: & ideo Dominus ad munera eius respexit. Cain vero peccauit: quia & si munera quæ debebat Deo, reddendo rectè obtulit, male diuisit, quia se sibi retinuit. Iniquitatem in corde suo aspexit, & ideo Deus eum non exaudiuit. Abraham se Deo totum obtulit: quē Deus præcipiendo filium immolare, examinauit. Melchisedech in sublimi cor suū posuit: & ideo meruit prænoscere, & in sacrificij figura panem & vinum offerre. Itaque si volumus sicut oramus, patrib. nostris assimilari: per iniquitatem Deo cor nostrum non offeramus, sed in sublimi altari deponamus cor nostrum scilicet in conspectu diuinæ maiestatis: & sobrie & pie & iuste viuendo, propicium & placatum inueniemus eum nobis. Hoc autem est quod in sequenti oramus dicentes: Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui, non vt Christus mutatione loci ascendat semper ad patrem qui assistit vultui patris interpellans pro nobis: sed vt deuotio nostra perferatur per manus sancti Angeli, id est, per filium tuum qui est dextra tua, per quam omnia operaris, & Angelus magni consilij per quem omnia ministras & disponis, creas, sanctificas & benedicis. Ipse est cōspectus patris, id est, sapientia: per quam pater facit & disponit. Ideóq; per ipsum, & in ipso, & ante ipsum precamur vota nostra perferri. Quis enim perferre potest nisi ille qui ait ad patrem? *Pater semper me audis*, & in quo pater cœlum & terram creauit: & quo omnia stabiliuit. Quod sumitur in altari: non prodest sine gratia spirituali. Vnde oramus vt corpus & sanguinem de altari visibiliter sumentes, inuisibiliter in altari, inuisibili carne Christi reficiamur: ex qua omnibus benedictio & gratia sumentibus datur, & ab eo qui corporaliter est in altari visibili, datur omnis gratia benedictionis. In altari est, qui ad dexteram patris sedet: potens in cœlo & in terra: vbique est, ascendens in cœlum, descendens in infernum: semper eum inuenies. Sæpe signacula crucis iteramus: quæ quotiens facimus, passionem & mortem Domini annunciamus. Dicentes: Nobis quoque peccatoribus, vocem paululum eleuamus: vt ex gemitu cordis in silentio, procedat gemens oris confessio. Ante consecrationem & hic recensemus sanctorum nomina: postulantes eorum intercessiones & suffragia, attendentes non numerum, sed eorum adiuuans suffragium. Ibi fit memoria beatæ virginis quæ omnibus sanctis præcellit, & Apostolorum & Martyrum qui in sanguine agni dealbati sunt: vt eorum interuentu suffragante ad salutem nostram fiat ministerium. Hic sanctorum memoriam facimus, vt compatiantur nobis peccatoribus. Pro veneratione enim sanctorum suorum solet nobis propiciari Deus: donans veniam delictorū, quod manifestis indicijs, signis, & miraculis Dominus ostēdit ad eorum (quæ sua est) laudem & gloriam: conferendo ægris sanitatem, desolatis consolationem. Qui enim membra honorat, & Christum qui caput est honorificat. *Et qui filium honorat, & patrem qui misit illum*, per quem pater hæc bona creat, sanctificat, viuificat, & benedicit. Vnde vt diximus, vna sola res in Sacramento, scilicet Christus Deus & homo. Vnde in figuris & nominibus quibus res eadem recensetur, pluralitas apparet: & vbi vnum tantum est in substantia, multiplicitas videtur in figura. De corpore autem Domini loquimur aliquando sicut est, aliquando sicut apparet. Dicimus enim in nostro vsu loquendi, multas hostias communicando distribuimus, tot reseruauimus, & sic plures hostias dicimus, & vnum credimus esse.

Nec mirum si deficiat proprietas verborum vbi dispēsatur ineffabile Sacramentum. Pater per verbum suum creauit naturam: per idem dedit gratiam: & cum ad totam Trinitatem pertineat vniuersitatis creatio, ad solum filium nostræ ruinæ reparatio. Tres cruces signando depingimus ad honorem salutiferæ crucis: per quam facta nostra

nostra redemptio, vita mortua in ligno, à qua fluentibus riuulis sanguinis & aquæ emanauit omnis sanctificatio, vita & benedictio. Inde datur homini tanta gratia, vt qui digne perficit, sanctificetur, viuificetur, omni benedictione repleatur: ipsum etiam sacramentum, virtute crucis ministrante sacerdote sanctificatur, benedicitur, cum corpus inanimatum transit in viuificum. Quotidie nobis (Ad Hebr. 1.) hæc dona præstantur: quando corpus & sanguis in altari sumuntur. Itaque quia pater cuncta operatur per filium: sanctificat & benedicit per ipsum filium, quia patrem manifestauit hominibus, & cum ipso qui patri est coæqualis & coæternus: & in ipso *qui est splendor & figura substantiæ eius*, & in quo est totus pater: & ipse totus in patre, Deo patri omnipotenti omnis honor & gloria. Hic ter signamus quasi per ipsum qui crucifixus est, & cum ipso qui in cruce mortuus est, & in ipso qui vita est, Deo patri omnis honor & gloria: per filium enim pater clarificatur, & in filio honorificatur. Vnde scriptum est: *Qui* (Ioan. 5.) *honorificat filium, honorificat eum qui misit illum.* Hic iterum (Duplex crux.) duas cruces facere solemus recolentes aquam & sanguinem, quæ de latere filij fluxerunt. Venit enim in aqua & sanguine: vt fide suæ passionis, & aqua regenerationis nos mundaret & sanctificaret. Quomodo in serie canonis repræsentatur agonia dominicæ passionis, & quomodo veritas velata fuerit sub veteribus figuris, intuitu diligentioris doctrinæ, quasi recapitulando dignum duximus aperire. Quæ in summa & eo ordine, quo facta sunt (Exod. 12. per totum.) tractantur liquidius apparent, quàm si in suis locis singula notarentur. Sciendum itaque est quòd ab initio canonis, scilicet. Te igitur, vsque ad finem, memorantur quæ gesta sunt in septimana subsequente ramos palmarum. Sicut enim paschalis agnus luna decima de grege assumebatur in domibus Iudæorum, & 14. immolabatur ad vesperam: ita hic noster agnus Christus Iesus nos saluans & viuificans, venit in Hierusalem 14. die celebraturus agnum paschalem, acclamante ei laudes populo Hebræorum: *Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in no-* (Luc. 19. g.) *mine Domini.* Hoc autem significat responsio chori concinens sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Silentium quod sequitur illum, concentum designat certam memoriam instātis passionis & quod scriptum est: Iesus autem iam non palam ambulabat propter metum Iudæorum. Quod autem à, Te igitur, incipit mysterium passionis: ex eo innuitur quod statim apponuntur signacula crucis. Ea die quæ dicitur rami palmarum: se incipit exponere manibus Iudæorum. Quarta feria, est à Iuda traditus in cuius signum traditionis fit triplex signaculum crucis. Secunda autem & tertia feria non ausi sunt contingere metu Iudæorum: sed illis diebus docebat in templo nihil metuens furorem insidiantium. (Hebr. 9. d.) *Pontifex legalis cum sanguine semel in anno ingrediebatur sancta sanctorum, figurans illum qui proprio sanguine introiuit in cælum.* Hoc autem repræsentat sacerdos accedens cum sanguine ad hoc mysterium scilicet lachrymabili deuotione retinens in mēte memoriam dominicæ passionis. Quinta feria (de qua illud est, qui pridie quàm pateretur) vetus Pascha celebrauit: & illud finiens, corpus & sanguinem suum discipulis tradidit. Sequenti nocte ligatur, & capitur & multis illusionibus irridetur. Sexta crucifigitur. Sabbato fuit in sepulchro. Tertia die resurrexit, discipulis pacem totius mundi nunciando. Cum dicitur: Nobis peccatoribus, solet rumpi silentium, paulum suppressa voce proferendo, vt veniat nobis in mentem (Luc. 23. f.) latronis confessio, & pietas domini de cruce dicentis: *Hodie mecum eris in paradiso.* Cum ventum est ad hæc verba, Per quem hæc omnia: memoratur illud dominicum verbum, consummatum est, & quod voce magna exclamans emisit Spiritum, & velum templi scissum est: vnum corporale desuper calicem tollitur. Sublato corporali dicendo: Per ipsum, confessionem exprimit centurionis: qui viso terræmotu, confessionem exhibuit verbo Dei. Tunc Sacerdos & Diaconus calicem parum de altari eleuatum iterum deponunt: quia Ioseph & centurio

& Nicodemus accepta licentia à Pilato, corpus de cruce A deponentes sepelierunt. Vnde calix iterum corporali cooperitur. Et quia clamor magnus factus est morte domini, tum ex lamentatione mulierum, tum voce Centurionis & aliorum lugentium: sacerdos rumpit silentium alta voce canendo: Per omnia sæcula sæculorum. Post fit breue silentium, significans spacium Sabbati quo quieuit in sepulchro. Item eleuata voce sacerdote proferente: Pax domini, respicit illud quod Dominus *stans in medio discipulorum ait illis, Pax vobis.* Postea Agnus Dei cantatur, & osculum pacis inuicem datur quia Deus pater filium suscitauit ad dandam remissionem peccato- (Luc. 24.) rum: & eum resurgentem exaltauit, dans ei nomen quod est super omne nomen, & in cælo & in terra omnem potestatem, qua nos Deo Patri & Angelis reconciliauit. (Philip. 2.) Post acceptum cibum salutarem sequitur communio: (Agnus Dei. Communio.) B quod est gratiarū actio. Solemus enim Deo gratias agere in corporali refectione: multo melius in ea de qua qui gustabunt non esurient neque sitient. Quia in fine orationes proferuntur: in signum est quod Christus resurgens interpellat pro nobis. (Apoc. 21.)

Alia Canonis declaratio.

CAP. XV.

AB illo capitulo, In primis vsque Communicantes, Aaron orabat intra sancta sanctorum: (Hanc igitur.) & Christus antequàm pateretur, pro se suisq; discipulis orauit, oranti dans exemplum: mi- C nister Euangelicus sequens vtrumque, pro vniuersa orat Ecclesia. A, Communicantes, vsque, Hanc igitur, minister noster commemorat nomina sanctorum quibus debet conformari, vita & moribus: vt in eo accēdatur thuribulum feruens igne charitatis & odore virtutum: quod figuratum est in eo quod pontifex legis ferebat thuribulum intra sancta sanctorum, & in pectore scripta nomina patrum. Christus autem plenus aromate omnium virtutum, ascendit in cælum: agnoscens conscientias, & nomina suorum. Dum legalis pontifex orabat, fumo thymiamatis obumbratus erat: ne videretur dum oraret & incensum cremaret: quod erat figura Christi interpellantis pro nobis, quod excedit omnem intuitum, & intelligentiam. Nemini enim datur scire, quomodo Chri- D stus sedens ad dexteram patris interpellat pro nobis: nec etiam cogitari potest. Latet enim homines & Angelos, quanta virtus sit in verbis, & mysticis crucis signaculis. A, supplices te rogamus, vsque, præceptis salutaribus, secundum legem exterius sacramentum aspergebatur sanguine. Christus autem aspergit, dum nos sanctificat sui sanguinis effusione. Sacerdos aspergit, dum hoc sacrificio Deum placat, & datur gratia veniæ. Quod nominat altare sublime, cōmemorat legis sancta sanctorum, & illud sanctum sanctorum in quo Christus semel in- (Bina sanctorum in canone memoratio.) troiuit, & per sanguinem proprium. Bis recensentur in canone nomina sanctorum: vt ostendatur figuratiue ferre logion & superhumerale in quibus erant scripta nomina patrum. Peracto sacrificio legalis Pontifex reuer- E titur ad populum lauans vestes, & immundus erat vsque ad vesperum: figurabat Christum qui quotidie venit ad nos miserendo, & fideles suos mundificando, nec eos deserens vsque ad sæculi consummationem. Sacerdos noster orando lauat populum, & immundus est tamen vsque ad vesperum: quia nullus adeo mundus quin in eo sit vsque ad mortem, quod lauetur. Vt dictum est: Omnis honor & gloria, est patri per filium, qui venit sibi & patri acquirere regnum: & discipulos suos orare monuit, & docuit. Monuit dicens: Vigilate & orate. Docuit quando orationem composuit, & in eo formam orandi instituit. Quærentes enim discipulos, vt doceret eos orare: hac oratione ad orandum informauit. Propterea sacerdos oraturus: monet alios secum orare dicens: Oremus, præceptis salutaribus scilicet Euangelicis moniti, &

institutione huius orationis à Domino informati: fiducia instituentis qui præsens est & interpellans pro nobis ad impetrandam veniam: clamamus corde & voce: Pater noster. Cum hic dici solet oratio quam composuit: visum est beato Gregorio melius vt oratio diceretur, qua discipulos ad orandum informauit, dicens: Pater noster, &c. Quod cum à Græcis accepisset: voluit tamen à solo sacerdote cantari, quæ apud Græcos dicebatur ab omni populo. A responsione cleri succinentis, Sed libera nos: sacerdos sumit exordium iterum orādi. Rogat se & alios interuentu beatæ Virginis & Apostolorum & aliorum sanctorum à malis liberari: & pacem fieri in diebus nostris: & chorus orat, vt præsente Rege pacifico, in pace & sine omni perturbatione sit Spiritus eius. Cum autem dicitur: Pax domini: intra calicem fit triplex signaculum crucis ad laudem & honorem sanctæ Trinitatis, quæ misit agnum qui per crucem saluauit mundum, & fecit pacem hominum & Angelorum. Trina crux fit intra ambitum calicis: ad significandum illud gaudium irreprehensibile & secretum quod erit in fruendo visione Trinitatis, per quam data nobis pax veniæ, pax iustitiæ, pax gloriæ. Deinde sequitur vox Ecclesiæ: supplicans agno largitori pacis & misericordiæ. Ter cum eodem principio cantatur: & duplici fine terminatur, itaque orat, Miserere nobis: dando veniam. Miserere: conseruando iustitiam, dona nobis pacem: quæ superat omnem sensum & intelligentiam. Miserere captiuis, miserere peregrinis, da nobis finem laboris, miserere peccatoribus, miserere exulibus: da requiem laborantibus: tribue peccatorum remissionem, perduc ad patriæ certam mansionem: da post laborem, pacem & requiem. In fractione panis hostiæ repræsentatur minister legis, qui similaginem particulatim offerebat: & Dominus qui panem fregit in cœna, & quem fractione panis cognouerunt discipuli euntes in Emaus. Frangitur hostia & in tres partes diuiditur: sanctæ Trinitati dedicata: quarum vna in calicem demissa sanguini immergitur: pro illa parte Ecclesiæ, quæ naufragio huius sæculi agitata multis perturbationibus passionum concutitur: aliæ duæ extra calicem sunt, pro illis, quarum vna igne examinatur quæ est fidelium, altera est sanctorum, quæ cum Christo regnat in æternum. Tunc deuota memoria Christo præsenti, & ad dexteram patris sedenti, & interpellanti pro nobis: pro glorificatis grates referuntur: pro viuis, vt illis ascribi mereantur: pro fidelibus, vt à pœnis citius soluantur. Diaconus, Missæ finem imponit, decantans. Benedicamus domino: vel, Ite missa est, in diebus festiuis, vel Requiescant in pace, vt in mortuorum exequiis. Hoc fit vt semper & sine intermissione pro acceptis beneficiis redemptori nostro gratias referamus: sanctos suos honoremus, quorum meritis & intercessionibus adiuuamur: & pro cunctis fidelibus defunctis (vt ipsi ad optatam requiem perueniant) exoremus. Hac salutatione monentur astantes recedere: quia Missa est hostia, cui omnis laus & honor, Benedictio & gloria: ad quam de hoc exilio transire festinandum est celeri cursu, sanctóque mentis recessu. Ea enim ad reconciliationem nostram sufficiens legatio mittitur. Propterea ministerium sacrosanctum Missa nuncupatur.

Pax Domini sit semper vobiscum. *Triplex crux.* *Agnus Dei.* *Luc. 24.* *Triplex finis Missæ.*

Expositio orationis Dominicæ.

Cap. XIX.

Expositionem dominicæ orationis à patribus nostris plene & lucide digestam inuenimus. Eam tamen paucis verbis exponere pro modulo nostro curauimus, non Spiritu arrogantiæ: sed ne lectori videatur onerosum quotiens hanc legerit, eam quærendo reuoluere libros aliorum. Sermo iste dominicus breue est verbum & abbreuiatum: pauper verbis, diues sententiis. Nam Dominus sub paucitate verborum docuit orare: confutata superstitione ethnicorum in multitudine verborum gloriantium. Vnde Dominus: *Orantes nolite multum loqui*. Distinguitur septem petitionibus, pro septiformi gratia Spiritus sancti: qua liberati à septem viciis, & totidem virtutibus decenter ornati, mereamur percipere septenarium fructum æternæ beatitudinis. Septem itaque sunt petitiones, septem dona, septem virtutes, septem vicia, septem beatitudines. Eorum quæ petuntur tria sunt, scilicet sanctificatio nominis, aduentus regni Dei, perfectio diuinæ voluntatis, quæ pertinent ad futurum statum. Quatuor ad temporale subsidium: hæc sunt panis quotidianus & spiritualis: qui licet sit æternus, quia quotidie sumitur, huic tempori accommodatur dimissio peccatorum: non moueri tentatione malorum, nec infestatione tribulationū. Quæ prius ponuntur, priora sunt dignitate: quæ posteriùs, priora tempore. Nam ex his quæ temporaliter agūtur, ad æterna peruenitur. Septem sunt gratiarum diuisiones: Spiritus sapientiæ, & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ, & pietatis, & Spiritus timoris Domini. Non quòd multiplex sit Spiritus secundum differentiam nominum: sed simplex vnus semper, & idem fons & origo omnium virtutum & bonorum. Idem enim Spiritus est à quo fiunt sapientia maturi, intellectu prouidi, consilio cauti fortitudine liberi, scientia discreti, pietate mites, timore humiles. Septem sunt vicia: superbia, inuidia, iracundia, accidia scilicet tædium mentis cum tristitia, auaritia, gastrimargia, luxuria: à quibus deriuantur omnium delictorum inquinamenta. Septem sunt virtutes, humilitas, pietas, compūctio, iustitia, misericordia, munditia, pax siue tranquillitas: humilitas conculcat superbiam, pietas extinguit inuidiam, compunctio mitigat iracundiam, iustitia exhilarat mentem, pellens omnem tristitiam: misericordia damnat auaritiam: munditia reprimit gulam: pax eliminat luxuriam.

Matth. 6. *Septem vicia.* *Septem virtutes.*

Septem sunt beatitudines, regnum cœlorum, terra viuentium, consolatio sine perturbatione, satietas sine esurie, misericordia sine iudicio, Dei visio, Dei filiatio seu similitudo, etsi in nominibus & proprietatibus fit distinctio, vna tamen eadémque est beatitudo. In his promerendis & adipiscendis necessaria est gratia septiformis, quam Esaias describit: sine qua nullum meritum pertingit ad salutem. Nota quòd Esaias incipit à summo: Dominus in sermone suo ab imo. Ibi enim docetur Dominus ad ima descensurus: hic, homo ad similitudinem Dei ascensurus. Itaque singulis meritis competentia assignat præmia, pauperibus regnum cœlorum: *quia initium sapientiæ timor Domini*. Mitibus hæreditas patris: qui de se ait: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde*. Lugentibus consolatio per scientiam, esurientibus & sitientibus quasi in fortitudine laborantibus refectio: misericordia misericordibus ope consilij. Mundis corde visio Dei, oculo mentis purgato intelligentia, id est, pacificis similitudo Dei tribuitur: vt ipsius filiis in quibus caro obtemperat spiritui, sensus subseruit rationi, moderatione & maturitate sapientiæ. Hæc prælibauimus vt facilius animus legentis præparetur ad intelligendum quod intendimus. Sciendum quòd omnia quæ sunt salus & vita petuntur in oratione dominica: quia ipse interpellans pro nobis formam orandi docuit, scilicet purgari fece viciorum, decorari splendore virtutum, illustrante gratia spirituali, & perducere ad præmium repromissionum. Primo ergo petimus nomen domini sanctificari in nobis: vt pede humilitatis, calcata superbia, humiliemur sub potenti manu Dei. Et ipsum sanctum à quo sanctificati timeamus & veneremur, timore casto permanenti in sæculum sæculi. Sanctificatio quæ nobis à Deo confertur, incipit ab humili eius aduentu, sicut Apostolus ait: Neque fornicarij, neque masculorum concubitores regnum possidebunt. Hæc quidem fuistis sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi in Spiritu Dei nostri. Vnde non sanctū sanctorum à quo omne sanctum sanctificari oramus: sed vt in sanctificatione nobis ab eo data perseueremus. Et qui

Septem beatitudines. *Matth. 5.* *Prouerb. 1.* *Matth. 11.*

qui ab eo recesseramus per superbiæ vanitatẽ, ad ipsum reuertentes per humilitatem, sanctificati ei iungamur, & A ad beatitudinem regni cœlestis pertingere mereamur, de qua Dominus ait: *Beati pauperes Spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* (*Matth. 5.a.*) Secunda petitio est: *Adueniat regnum tuũ.* In ordine donorum ascendendo, Spiritus pietatis ponitur donum secundum. Regnum Dei communis est salus omnium, quæ adueniet cum in fine sæculi manifestabitur eius regnum. (*Pietas.*) Pietas siue benignitas compatiẽdo proximis, congratulando prosperis, & condolendo aduersis. Vnde pietatis est commune salutem omnium velle & optare, & ita omnem inuidiam relegare. Qui enim fideliter aliis optat sibi quod petit: inuidiam omnino excludit. Sed cum Deus ab æterno regnet, & regnum ipsius omnibus dominabitur: regnum eius petimus aduenire scilicet salutem promissam, passione filij sui acquisitam: B vt exuti à corpore huius mortis siue seruitutis, cum Christo regnemus sicut pollicitus est: Percipite regnum Dei, quod paratum est vobis ab origine mundi. Itaque inuidia reprobata, benignitate siue mansuetudine Spiritu pietatis adepta, tertam viuentium possideamus, quod est intium & stabile fundamentum. Iuxta illud *Beati mites*, &c. (*Matth. 5.a.*) Tertia est petitio: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.* Voluntas Dei est custodia mandatorum eius: in quibus exequendis retributio multa. Oramus voluntatem Dei fieri in cœlo & in terra, id est, in corpore & in anima: vt ei casto corpore seruiamus & mundo corde placeamus. Cum enim corpus à terra, Spiritum ex cœlo habeamus: in nobis (qui sumus cœlum & terra) voluntatem Dei fieri in vtroque postulamus. Quod dato Spiritu scientiæ C executioni damus: per quem scimus diuinæ volũtati obtemperare, & datur nobis iram, indignationem, & prauos illicitus mitigare. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem.* (*Galat. 5.a.*) Nam caro inclinat se ad terrena: spiritus erigit se ad cœlestia. Ideoque implorandum est diuinum auxilium: vt mittat spiritum scientiæ cuius ope discernamus quid beneplacitum sit diuinæ voluntati: (*Scientia.*) & & corde conteramur postpositis sæcularibus gaudiis, vt in multitudine dolorum & compunctionum, spiritu scientiæ lætificante spiritum nostrum, obtineamus inæstimabilis lætitiæ perenne solatium, secundum illud: Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Tunc in nobis voluntas Dei perfectè complebitur: adeptione suæ consolationis. Quarta petitio est: *Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie.* D Cum mens tædio accidiæ languescens, ab internorum amore bonorum retrahitur: animus in torporis lecto iacet quasi languidus, qui pane spirituali id est corpore Christi est reficiendus. (*Fortitudo.*) Vnde spiritu fortitudinis optet animum à torpore excitari, & operibus iustitiæ inhiare: ne aliquo graui delicto intercedente, abstineamus ab illo pane de quo Apostolus ait: *Probet se vnusquisque, & sic de pane illo edat.* (*1. Cor. 11.*) Vnde precamur dari nobis panem nostrum quotidianum: vt ex iustitiæ operibus in Christo viuentes à corpore suo non recedamus, sed sit nobis cibus quotidianus, quo plenè satiabitur iustus cum apparuerit gloria eius. Vnde Dominus: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.* (*Matth. 5.c.*) Accepta fortitudine huius cibi spiritualis: statim rectè petitur venia delicti. Vnde sequitur: E *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Peccata nostra dicuntur debita nostra: scilicet quia ei qui commodat, scilicet diabolo debitor existit homo. Quotiens delinquitur: debitum mutuatur. Qui enim fuerunt debitores Deo per iustitiam: peccantes, fiunt debitores diabolo per iniustitiam.

Commodat diabolus ad vsuram delinquentibus peccatorum malitiam: vt inde consequantur mortem æternam. (*Misericordia.*) Hoc debitum diabolus primo homini commodauit: qui Domino accepti beneficij debitor esse noluit. Si misericordes, beati: sanum est consilium aliis misereri, & non æstuari facibus auaritiæ, sed bona largiri. Hoc consilium datur per spiritum Dei, vt remittamus odia, iniurias: quatenus Dominus dimittat peccata nostra, & misericordibus misericordiam impendat. Vnde ipse ait: *Cum steteritis ad orationem, remittite si quis aduersus aliquem habet querelam: vt & pater, qui in cœlis est, remittat vobis.* (*Matth. 5.*) Secundum hoc in die iudicij iudicaberis: vt quod feceris patiaris. Si beati mundo corde: mundemur mente & corpore: vitanda est ciborum crapula, gulæ irritamenta: (*Coloss. 1.c.*) interior refectio spiritu intelligentiæ est appetẽda. (*Matth. 4.*) Cum enim anima interiùs reficitur: minùs molestè exteriorem famem patitur. Vnde Dominus tentatori respondit: *Non in solo pane viuit homo.* Orandum est itaque vt tentatio non deiiciat: sed oculo mentis lucido tentationibus resistat: vt Deum contemplatione intueri non cessans, Deum in futuro sicuti est videat. Vltima petitione comprehendit quicquid est necesse: scilicet à malo liberari. Nihil enim est vltra quod debeat quæri cum sit perfectio totius religionis. Qui enim à malo est liberatus, in se requiescit, generans animum pacis & trãquillitatis: nõ est quod interiùs vel exteriùs repugnet, quia nec caro per luxuriam, nec mundus per auaritiam, nec diabolus per maliciam possunt deiicere à tranquillitate. Hoc fit spiritu sapientiæ: qui omnes motus sensuum componit, & rationi subiicit. (*Sapientia.*) De talibus dicit Dominus: Ego dixi, dij estis &c. Vnde beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. Congruenter videntur dominicæ orationi assignati quæ dicta sunt ab Esaia de Spiritu Domini: (*Matth. 5.a.*) & sermo quem locutus est in monte discipulis. Nam ille qui Prophetiam edidit, & qui sermonem discipulis in monte fecit: ipse hanc orationem composuit. Sermo autẽ & oratio quasi riuuli à fonte manant ab illo Esaiæ septenario, in quo est omnium bonorum plenitudo.

DE ADDITIS AD OFFICIVM *Missæ per summos Pontifices.*

Cap. XX.

Nota quòd (sicut magister docuerat) Apostoli se & alios communicando, consecrationem corporis & sanguinis Domini facere cœperunt, & fieri per vniuersas Ecclesias prædicando instituerunt. (*Apostoli per vniuersas Ecclesias Missam celebrarunt.*) Primò sine aliquo ordinatu fiebat canonis mysterium, posteà cum canone legebantur epistola, & Euangelium. Deinde à Romanis Pontificibus quibusdam additis ad ornatum & decoratum Ecclesiæ, celebranda aliqua susceperũt. Cœlestinus Papa 150. Psalmos cum antiphonis cantari instituit. Ex hac institutione mos inoleuit vt omissis Psalmis ex illis introitus, graduale, offertoriũ, communiones exciperentur. Gregorius à Græcis Kyrie eleyson assumpsit: & à solo clero sonora modulatio cantari præcepit, & orationem dominicam dici decreuit. Symmachus Gloria in excelsis Deo, in festiuis diebus addidit. (*Symmachus.*) Telesphorus Papa tantum in natali domini Missas in ipsa nocte cantari voluit: & quæ sequuntur verba Angelorum dictauit. Gelasius præfationes composuit. Innocentius pacis osculum adiecit. Damasus Credo in vnum Deum, ex decreto concilij Constantinopolitani post Euangelium cantari instituit. Alexander aquam vino misceri, vt nec vinum sine aqua, nec aqua sine vino offeratur: ad repræsentandum vtrumque de latere Domini fluxisse. Sixtus, sanctus, triplicatum modulauit. Sergius, Agnus Dei inter communicandum terno concentu cecinit.

B. SAMONAE GAZAE CIVITATIS ARCHIEPISCOPI, DISCEPTATIO, CVM ACHMED SARACENO, PERSPICVE DOCENS, PANEM AC VInum vtrumque per Sacerdotem consecratum, verum esse & integrum corpus ac sanguinem Domini nostri Iesu Christi.

Joannes Garetius centenario 11. ait opinari quosdam Samonam vixisse circa annum Domini 1072. & in indice lib. de sacrificio Missæ, ait hunc vixisse anno 1050.

ALIQVANDO fortè proficiscebamur Emesam cū multis aliis, & familiari colloquio de variis atque diuersis rebus vtentes, quod nos in itinere consolabatur, vltrà quàm decuit in sermone progressi sumus: ex quorum numero vir quidam doctus atq; facundus, genere Saracenus, ad narrationem mysteriorum conuersus, me interrogauit his verbis: Heus ex te audire velim Episcope, quamobrem vos sacerdotes Christianis illuditis, dum panem ex farina coctum eis minutim partientes, corpusque Christi nominantes, remissionem peccatorum exhibere posse iis, qui eum recipiunt confirmatis. Vobisne ipsis illuditis, an eos in quos habetis imperium?

SAMONAS. Quid narras? panisne, Dei corpus efficitur? ACHMED. In vtram partem contradictionis respondeam, mihi incertum est. SAM. Tantúmne quantus es te genuit mater tua? ACH. Minimè. SAM. Sed quantum? ACH. Paruulum. SAM. Quis te in magnitudinem ita produxit. ACH. Alimentum, Deo ita annuente. SAM. Ergo panis tibi in corpus conuersus est. ACH. Ita prorsus existimo. SAM. Quo tandem pacto panis tibi conuersus est in corpus? ACH. Haud quidem scio. Per guttur cibus & potus in ventriculum demittuntur, tanquam in ollam aliquam. Sed cùm hepar calidum adiaceat stomacho, coquitur alimentum, & in chylum conuertitur: quodque crassum est, deorsum abit: quod autem tenue, in chylum mutatum innatat. At verò cùm iecur sit calidum, molle & laxum, ad se attrahit & in sanguinem conuertit: nec non vniuersum corpus per venas veluti per canales irrigat, alimentum in chilū conuersum in ventriculo distribuens, in ipsoque in sanguinem conuersum, singulis membris commutatum, cuiusmodi est illud: Ossibus os, medullæ medullam, neruis neruum, oculis oculos, capillis capillum, cuti cutem, vnguibus vnguem: atque ita fit infantis incrementum in virum, pane ei in corpus mutato, & potione in sanguinem. ACH. Vera memoras. SAM. Eodem etiam pacto intelligas fieri nostrum mysterium. Sacerdos enim panem super mensam sanctam deponit, pariter & vinū: & comprecando, inuocatione sancta Spiritus sanctus descendit, & superuenit in ea, quæ sunt proposita: & igne suæ diuinitatis, in corpus & sanguinem Christi, panem & vinum commutat, non minùs quàm iecur alimentum in corpus cuiusdam hominis. An non, amabo, concedis posse sacrosanctum Dei Spiritum idem præstare quod tuum iecur? ACH. Concedo. SAM. Hoc igitur corpus & sanguinem assumimus in remissionem peccatorum, & in vitam æternam, domino nostro dicente: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Iis verò qui non facilè credunt ob id quod apparet, tanquam non videntibus id euenire quod res pollicetur corporaliter effici (panis enim & vinum apparent) præterea iis qui dicunt, Quo pacto fieri potest, vt oratio & diuinæ virtutis inuocatio super pane facta, transmutet

Nutritionis ratio.

Panis & vini in Christi corpus & sanguinem commutantur. Ioann. 6.

A eum in carnem viuam simplex & vnica ratio satis erit. Contrà enim interrogabimus, cum ratio carnalis generationis, omnibus sit perspicua, qui illud humidum quod infunditur ad procreationem animalis in hominem conuertitur. Atqui nulla est in hac re ratio quæ ratiocinatione aliqua probabile excogitare queat. Quidnam enim commune definitio hominis collata cum illa qualitate quæ cernitur, habet? Nam homo est quiddam rationis particeps vique intelligendi præditum: illud autem in humida quadam qualitate cernitur. Nilque amplius quā id quod sensu cernitur comprehendit intelligentia: sed virtute diuina illud conuertitur in hominem: qua sublata, perstat immotum & inefficax. Si igitur illic, non id quod subiectum est hominem efficit: sed virtus diuina transfert id quod apparet in naturam hominis, extremæ est inscitiæ, illic tantam támque immensam Dei potenB tiam attestantes existimare, hic Deum impotentem esse, vt adimpleat suam voluntatem. ACH. Sed quid pani commune est cum carne? SAM. Dic mihi quæso, quid commune humori cum imagine Dei? Verum quemadmodum nil est illic nouum & inauditum, si volente Deo humidum transeat in animal nobilissimum: ita etiam hic pariter credendum est, non esse mirum si virtutis diuinæ accessu ad immortalitatem panis transeat, & in corpus Christi conuertatur. ACH. At verò quum Christus hoc discipulis suis tradidit non multas precationes effudit, neque sic vos admonuit dicere: quomodo igitur vos non ita facitis: imò precibus multis vobis opus est?

SAM. Christus quatenus Deus, dominus erat sui corporis & animæ, vt ipse ait, *Potestatem habeo dandi animam meā, & rursum accipiēdi eam.* Cùm igitur ipse natura esset Deus, illico tunc panem illum sua potentia diuina & gratia sanC ctificauit: *Hoc est corpus meum*, dicens, habens patrem ac Spiritum sanctum in semetipso, sicque panem in corpus proprium conuertit: nec alio quopiam se præstantiore opus habuit qui sanctificaret panem. Nam quod inferius est, benedicitur à superiore. Siquidem ipse Christus, cùm non sit inferior patre & Spiritu sancto, sua potentia quicquid vellet efficiebat. Sacerdos autem quid est apud nos, etsi Christi typum gerat, tamen homo est, omnino obnoxius peccatis, & obuinctus. (Nemo enim expers peccati, vt diuinus sermo habet, licet vnius horæ sit vita eius, nisi solus Deus) *propterea indiget multis precibus, & proinde quidem pro ignorantiis propriis, deinde pro peccatis populi*, vt ait Apostolus Paulus. Quocirca & omnis populus astans extra adytum, cum sacerdote comprecatur eúmque adiuuat. Sacerdos igitur Deum patrem orat, vtpote qui sit inter Deum & homines constitutus legatus, ne quid inD tercedat impedimenti, quominus sacrosanctus Spiritus adueniat: sed rursus demittat Spiritum diuinum, sacræ huius operationis initiatorem atque sanctificatorem, qui nullo non loco præsens est, per quem omnia quæ in cœlo & in terra, sancta dicuntur, participatione eius sanctificantis gratiæ sanctificantur, vt propositum panem & calicem in sacrificium perficiat, & ea commutet in illud ipsum dominicum corpus & sanguinem Christi. Nam patri complacitum est, vt aiunt oracula nostra, & filius habi-

Ioan. 10.

Matth. 26.

Heb. 7.

Matth. 3. & 17. habitauit, & virgo peperit Deum incarnatum, & Spiritus sanctus cooperatus est, qui ex virgineo sanguine parte sumpta, ædificauit corporale templum Christi. Hinc quoque demonstramus inseparabilitatem, potentiæ simul & naturæ æqualitatem, insuper omnipotentiam sanctæ Trinitatis, licet tribus distinguatur personis: quódque vbi vna est trium personarum, ibi & simul natura adsunt reliquæ duæ inseparabiliter (tanquam cooperatrices, suáque prouidentia vniuersitatem creaturarum moderantes. A c h. Probè arcana memoras: sed cur tandem Christus tradidit corpus suum edendum in se credentibus? S a m. Ineffabili erga nos benignitate, miráque dispensatione factum est: partim ad auersionem contrariarum potestatum: partim & ad conseruationem animæ nostræ simul & corporis: quandoquidem non amplius fieri poterat, vt Christus vnà nobiscum in terra corporaliter versaretur, & habitaret vsque ad consummationem sæculi, & omnifarios morbos nostros singulis horis sanaret: hanc sanè ob causam omnipotens, cùm sit multum misericors, clemens, atque benignus, noluit nos à se separari: sed perinde atque filios suos secum esse per participationem atque communionem huius panis atq; vini & aquæ eò quòd res istæ familiariùs naturæ nostræ congruant, nec quisquam eas fastidiat aut execretur, quæ in corpus ipsius & sanguinem mutantur diuina virtute, iuxta illius præceptum, quòd etiam credit in remissionẽ peccatorum & in vitam æternam, ac in tutelam animæ & corporis, dignè illud cum sincera fide assumentibus. *Nisi enim manducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quocirca nobis ita traditum & seruatur, & citra vllam controuersiam creditur, quoad ipse venerit, iuxta Pauli vocem.

Rationes cur Christus corpus suum edendum tradiderit credentibus in se.

Ioan. 6.

A c h. Hæccine communicatio & sacrificium corporis & sanguinis Christi, quod offertis sacerdotes. Verúmne est Christus, corpus & sanguis verus, an exemplar corporis eius, perinde atque sacrificium hirci, quod Iudæi offerunt? S a m. Absit quod nos appellemus exemplar corporis Christi, sanctam communionem: aut panem nudum, aut figuram, aut imaginem: quinimo corpus ipsum reuera, & sanguinem Christi Dei nostri in Deum conuersum assumimus, qui incarnatus, & genitus est ex sancta Dei genitrice sempérque virgine Maria. Sic enim credimus, & ita profitemur iuxta vocem ipsius Christi, quam ad discipulos in cœna illa mystica tradens eis panẽ viuificantem pronunciabat: Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Similiter & calicem eis tradens, inquit: Hic est sanguis meus, non dixit: Hoc est exemplar mei corporis & sanguinis, aut imago. Et in plerisque aliis locis constat Christum dixisse: *Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Cæterum cùm ipsemet Christus testificetur, corpus suum esse reuera & sanguinem, id quod nos fideles offerendo assumimus, quid amplius est opus de hac re dubitare, si Deum & filium Dei ipsum esse credimus? Si enim ex nihilo mundũ condidit, & verbum eius verum est, viuum, efficax atq; omnipotens: & quæcunque voluit Dominus fecit omnia, nónne potest panem in suum ipsius corpus mutare, & aquæ & vini commixtionem in proprium sanguinem? Nam quemadmodum initio dixit: Germinet terra herbam virentem, & vsque in hodiernum diem, eo pluuiam mittente terra germinat herbas, quæ Dei auxilio protegitur, eiusque iussu id præstare cogitur: ita loquutus est Deus: Hoc est corpus meum: &, Hic est sanguis meus, & hoc facite in meam commemorationem: idque omnipotentis mandato vsque ad eius secundum aduentum fit, diuina inspiratione & accessu Spiritus sancti.

Verbum Dei efficax.

A c h. Sed quare Christus sub specie panis, vini, & aquæ abditum suum corpus & sanguinem potius assumendum tradidit, quam sub alia materia? S a m. De hoc superiùs dixi, rursus etiam dicturus: demittente enim se Deo, perque ipsius inenarrabilem prouidentiam, condonationem, & erga nos dignationem, factum est, vt per ea quæ nobis vsu ad edendum & bibendum familiaria sunt, transeamus, & ad ea sustollamur quæ nostram exuperant

A naturam, id est, ad mysteria diuina. Quinetiam inter alios omnes cibos, panis sibi primum locum vendicauit. Itidem & inter potiones aqua & vinum primas tenent. His igitur pane, inquam, vino & aqua nobis assuefactis, Dominus coniuncta sua diuinitate, virtute sui verbi, qua omnia vt essent ex nihilo produxit, in proprium suum corpus & sanguinem ea transfert. Verumtamen panis & vinum assumuntur, & apparent. Idque prudenti dispensatione ac gratuita demissione sui ad captum nostrum, tollit à nobis horrorem atque metum, qui deterriti ab eo resiliissemus, si carnem suam in sua propria specie, & sanguinem iussisset nos assumere. Ad hæc exteræ quoque nationes condemnassent nos voracitatis carnis humanæ, dicentes nos more ferarum sanguinem bibere, & crudam carnem vorare: quæ propter

Cautè lege, nam aqua missa in calicem non transubstantiatur in sanguinem, nisi prius conuersa in vinum, & hoc solum innuit Samonas.

B incredulitatem solùm panem & vinum intuentur: sed fideles corpus Christi & sanguinem ex incontaminato eius latere effusum: quemadmodum & in lauacro baptismatis, qui sunt infideles, solam aquam in piscina vident: fideles autem, aquam, ignem, & spiritum contemplantur. Quum verò illi etiam participes baptismatis fuerint effecti, tunc ipsi quoque firmitatem ac robur à re sensibus percepta sumunt ad inuisibilem regenerationẽ. Itaque si qua est gratia in aqua, non est ex aquæ natura, sed ex aduentu Spiritus sancti.

A c h. Non dubium est, quin omnibus modis, rectè prædices & recenseas mysteria fidei Christianæ: verùm de hac re ambigere quis posset, quo pacto cũ sit vnus Deus & verum corpus Christi, infinita corpora & partes diui-

C datur. Multi sunt ergo Christi ea quæ diuidũtur, an vnus? aut in singulis partibus vnus & idem saluus & integer?

S a m. His exemplis quæ sub sensum & materiam cadũt, declaramus ea quæ carent materia, & quæ supra naturam sunt. Audiat igitur quispiam hoc exemplum, & intelligat vim verbi quæ in eo abdita est. Ponamus ita esse: Quispiam habens speculum allisit terræ, & in multa fragmenta comminuit, in singulis tamen fragmentis vmbram sui saluam quis videre possit: sic intelligat oportet ex hac vmbra, carnem Christi esse saluam atque integram in vnoquoque frusto, quocunque tempore, quoties, & vbicunque frangitur. Rursúsque tibi aliud exẽplum assume. Omne verbum quod homo proferendo

Corpus Christi verum & integrum consistit sub vnoquoque frusto panis consecrati.

D emittit, & qui loquitur ipsum audit, atque intelligit, & qui circunstant: & si multi sunt qui audiant, non tamen diuisum, sed integrum audiunt. Eodem modo ponendum est & affirmandum in corpore Christi: Illud Christi sacrosanctum corpus assidens patri, apud eum manet. Quinetiam panis consecratus per sacerdotem, in verum Christi corpus transformatus potentia diuina per accessum sacrosancti Spiritus, licet diuidatur, tamen integrum & saluum in vnoquoque frusto seruatur: vt etiam oratio eius qui loquitur, omnibus qui audiunt, integra, nec diuisa auditur. Ita iis exemplis quæ sub aspectum & sensum cadunt, peruicaces nimiúmque curiosos ad intelligenda Dei mysteria, quæ supra naturam, rationem, intelligentiam, & supra nos sunt, adducimus. Quum igitur panis sanctificatus in partes diuiditur, qui sa-

E crosanctum Christi corpus est; ne existimes, quòd particulatim diducatur, aut auellatur, aut more membrorum à se auulsorum diuidatur: incontaminatum illud corpus (nam immortale est & incorruptibile, quódque nunquam exhauriri & consumi poterit) sed quod partitio ea est accidentium, quæ sub sensum cadunt, duntaxat post sanctificationem, ad fidei robur & exhibitionem signi visibilis rerum quæ permanent, simul & in arrhabonem, & in viaticum parandæ nobis vitæ æternæ.

Partitio fit accidentium Eucharistiæ non autem corporis Christi.

A c h. Digna prorsus sunt hæc admiratione, & paradoxa Abba pater, & supra naturam, mentem & cogitationem humanam ineffabilia mysteria fide Christianorum.

Quare tibi gratias ago, quod & nobis ostenderis quàm æquissimum, planum, & intellectu haud difficile,

ſimul & verum eſſet dogma, quo Chriſtum omnipotentem, benignum ac verum eſſe Deum demonſtraſti, à quo mendacium quàm longiſſimè ſubmotum eſt, procul exploſa imaginaria omnis opinio. Cæterum his ſancta & philoſophica commentatione inter nos diſcuſſis, abeundum nobis eſt. Deinceps enim equi nobis extimulandi ſunt ad iter: namque, vti video, dies deuergit in veſperum.

GVITMVNDI, S. R. E. CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI AVERSANI; AD GVILIERMVM, I. ANGLORVM REGEM, ORATIO CVM recuſaret Epiſcopatum.

DE. GVITMVNDO, ET EIVS ORATIONE; EX ORDERICI VITALIS, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ, LIB. 5. CAP. 17. cuius eſt hoc argumentum; de Guitmundo Monacho, S. Leufredi; & eius ad Regem Angliæ Guillielmum, Oratione pulcherrima.

GVITMVNDVS *venerabilis Monachus Cænobij quod* Crux Heltonis *dicitur: vbi glorioſus Confeſſor Chriſti Leufredus, tempore Hildeberti & Hilperici iuniorum Regum, Domino fœliciter* 48. *miniſtraſſe annis, legitur; Regio iuſſu accerſitus, pontum transfretauit: & oblatum ſibi, à Rege & Proceribus regni, onus Eccleſiaſtici regiminis omninò repudiauit. Erat enim æuo maturus & religioſus ac ſcientia literarum erudiſſimus, cuius ingenij præclarum ſpecimen euidenter patet in* libro de corpore & ſanguine Domini contra Berengarium, *& in aliis opuſculis ipſius. Hic itaque cùm à Rege rogaretur vt in Anglia ſecum moraretur & præſtolaretur congruum tempus eum promouendi; ſecum ſubtiliter deliberauit, ſuique propoſiti votum aliud eſſe demonſtrans, Regi reſpondit.*

MVLTÆ cauſæ me repellunt ab Eccleſiaſtico regimine, quas omnes ſingulatim nolo, nec decet exprimere. In primis infirmitates meas, quibus in corpore & anima inceſſanter premor, conſidero: quibus diligenter preſpectis, diuinum examen vehementer pertimeſco, mœrens quod in via Dei quotidie labor, & à veritate vacillo. Et dum meipſum ſalubriter moderari nequeo, qualiter aliorum vitam ad ſalutis viam dirigere valeo? Omnibus vigili mente perluſtraris, non video qua lege digniter præeſſe valeam illorum cuneo, quorum extraneos mores, barbaramque locutionem neſcio: quorum patres charoſque parentes & amicos occidiſtis gladio, vel exheredatos oppriminis exilio, vel carcere, vel indebito intolerabilique ſeruitio. Scrutamini ſcripturas, & videte, ſi qua lege ſancitur, vt Dominico gregi paſtor ab inimicis electus violenter imponatur? Eccleſiaſtica electio prius debet ab ipſis ſubiectis fidelibus cum ſinceritate fieri: ac poſtmodum aſtipulatione Patrum & amicorum (ſi canonica eſt) reuerenter confirmari. Alioquin cum charitate debet emendari. Quod bello & effuſione multi cruoris truculenter rapuiſtis, qua ratione mihi, aliiſque contemptoribus mundi, qui ſponte pro Chriſto nudati ſumus propriis, ſine culpa impartiri poteſtis? Generalis omnium religioſorum lex eſt, à rapinis abſtinere, & de præda (etiam ſi offertur) pro iuſtitiæ obſeruantia nolle recipere. Dicit enim ſcriptura: Immolans ex iniquo, oblatio eſt maculata. Et paulò poſt, Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. Hæc & his ſimilia diuinæ legis præconia pertractans expaueſco, & totam Angliam, quaſi ampliſſimam prædam, diiudico, ipſamque cum gazis ſuis, velut ignem ardentem contingere formido. Et quia Deus iubet, vt quiſque proximum diligat: ſicut ſeipſum, dicam vobis ſine dolo id quod mihi cælitus eſt indictum. Quod miſſi vtile reor, vobis quoque ſalutare arbitror. Ergo,

A quod amicabiliter loquar, non videatur amarum: ſed tu ſtrenue Princeps & commilitones tui, qui graue tecum inierunt periculum, noſtræ admonitionis benigno corde ſuſcipite eloquinm. Opera Dei cunctis diebus vitæ veſtræ ſagaciter conſiderate: & iudicia eius, quæ incomprehenſibilia ſunt, in omnibus operibus veſtris timete: & ſic veſtram vitam æqua lance moderari ad voluntatem Dei ſatagite, vt ipſe arbiter æternus ſit vobiſcum in vltimo diſcrimine: Non vos decipiant adulatores vana ſecuritate, nec inſolentes pro ſecundis euentibus præſentis vitæ, vos lethaliter obdormire ſuadeant in mundana proſperitate. Si viciſtis Anglos in congreſſione, ſuper hoc ſuperbire nolite: ſed ſpiritualis nequitiæ grauius ac periculoſius certamen cautiùs agite: quod reſtat adhuc & imminet vobis quotidie. Mutationes regnorum frequenter factæ ſunt in orbe terrarum: ſicuti

B ſparſim legimus multiplicium per campos ſcripturarum, quibus liberalium à Deo impertita eſt notitia litterarum. Babylonij ſub Nabucodonoſor rege, Iudæam & Ægyptum, & alia regna ſibi plurima ſubegerunt: ſed poſt ſeptuaginta annos ipſi cum Balthaſar Rege ſuo à Medis & Perſis, quibus præerant Darius & Cyrus Nepos eius, victi & ſubiugati ſunt. Deinde ſub Alexandro magno Macedones poſt 230. annos Darium Regem Perſarum cum multis legionibus deuicerunt: & ipſi nihilominus poſt aliquot annos, Romanis per totum orbem phalanges ſuas deſtinantibus, cum Perſeo Rege ſuo deuicti ſunt. Græci ſub Agamemnone & Palamede Troiam obſederunt, & Priamum Regem, Laomedontis filium, ac liberos eius, Hectorem & Troilum, Paridem & Deiphobum, Amphimachumque trucidaue-

C runt: & famoſum Phrygiæ regnum poſt decemnem obſidionem flamma & ferro depopulari deſtruxerunt. Troianorum vna pars ſub Ænea duce regnum Italiæ obtinuit: alia pars cum Antenore per longum iter ac difficile, Daciam adiit, ibique ſedem ponens, vſque in hodiernum diem habitauit. Romani Regnum Hieroſolymorum, quod Dauid, aliique potentes ſucceſſores

eius

eius spolijs Allophilorum ditauerant, & subactis barbaris gentibus, quæ in circuitu erant, sublimauerant, sub Vespasiano & Tito subuerterunt: & nobile templum post primæ ædificationis eius annos mille lxxxix. diruerunt, quando vndecies centena millia Iudæorum ferro seu fame perierunt. Franci Gallis, tempore Sunnonis Ducis, associati sunt, & Romanorum iugo de ceruice sua viriliter excusso, super eos regnare cœperunt. Angli Saxones, ducibus Hengist & horsa Britonibus (qui nunc Galli vocantur) imperium dolis & fortitudine iam ferè sexcentis annis abstulerunt. Guinili, qui de Scandinauia insula sorte eiecti sunt, regnante Albuino rege filio Audonis, partem Italiæ, quæ nunc Longobardia dicitur, inuaserunt, & Romanis diutiùs resistentes, nunc vsque tenuerunt. Omnes hi, quos victoria turgentes recolui, paulò post miserè subiacuerunt perniciei, parique cum victis contritione torti, irremediabiliter gemunt in cloacis Erebi. Normanni sub Pollone duce Neustriam Carolo simplici subtraxerunt, iámque centum nonaginta annis, contradicentibus Gallis, & cum bellico tumultu sæpè calumniantibus tenuerunt. Quid de Gepidis & VVandalis, Gothis & Turcis, Hunis & Herulis: quid de alijs loquar Barbaris, quorum conatus ad nihil est aliud, nisi furari & rapere, & conculcata pace iugiter furere? Terram turbant, ædes concremant, orbem vexant, opes dissipant, homines iugulant, omnia fœdant & inquietant. His itaque signis mundi portenditur finis, sicut ipsius patenter edocemur voce veritatis: Exurget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & erunt terræ motus magni per loca, & pestilentiæ & fames, terroresque de cœlo, & signa magna erunt.

Cladibus innumeris premitur sic iugiter orbis.

His & multis huiuscemodi rotatibus in rebus humanis solerter inspectis, non in se glorietur Victor de ruina comparis: qui nec ipse stabit, nisi quantum iusserit dispositio conditoris. Conuersionem locutionis meæ nunc ad te, ô rex faciam, quam tu (quæso tibi) benigniter haurias propter salutem æternam. Nullus patrum tuorum ante te regale stemma gessit, nec hæreditario iure tantum decus tibi prouenit: sed gratuita largitione omnipotentis Dei, & amicitia Eduardi consanguinei tui. Edgarus Aldinus, aliique complures ex linea regalis prosapiæ orti, secundum leges Hebræorum, aliarúmque gentiū propinquiores sunt hæredes diadematis Anglici. Illis nimirum remotis sors tibi cessit prouectionis: sed Dei iudicium quantò occultiùs, tantò terribiliùs imminet tibi ad reddendam rationem commissæ villicationis. Hæc benigno ex corde sublimitati vestræ locutus sum, humiliter deposcens, vt mens vestra semper sit memor nouissimorum: nec vos nimis implicet prosperitas præsentium, quam sequi solet intolerabilis dolor, & ingens luctus ac stridor dentium. Gratiæ Dei vos & amicos atque fideles vestros commendo, Normaniamque cum vestra licentia redire dispono, & opimam Angliæ prædam amatoribus mundi, quasi quisquilias, dere-

A linquo. Liberam paupertatem Christi amo, quam Antonius & Benedictus amplexati sunt, magis quàm diuitias mundi, quas Crœsus & Sardanapalus nimis amauerunt: & postmodum miserè pereuntes, hostibus suis deseruerunt. Christus enim pastor bonus vèh, diuitibus huius mundi minatur, qui voluptatibus varijs & superfluis hic perfruuntur. Pauperibus verò spiritu promittit beatitudinem in regno cœlorum, quam nobis det ipse, qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ADMIRATVS Rex cum Proceribus suis insignis Monachi constantiam, supplex ac deuotus impendit ei decentem reuerentiam: & competenter ho-

B noratum, iussit, eum remeare in Neustriam: ibique, quo vellet, suam præstolari præsentiam. Auditum est passim, postquam Guitmundus ad septa Monasterij sui remeauit, quòd ipse monachilem pauperiem diuitijs Episcoporum proposuerit: & quòd obtentum Angliæ in præsentia Regis & optimatum eius rapinam appellauerit: & quòd omnes Episcopos, vel Abbates, qui nolentibus Anglis in Ecclesijs Angliæ prælati sunt, rapacitatis redarguerit. Verba igitur eius per Angliam latè diuulgata sunt, & subtiliter ventilata, multis displicuerunt: qui sequaces eius esse spernentes, contra eum ingenti liuore exarserunt. Non multò post, defuncto Ioanne

C Rothomagensium Episcopo, Rex & alij plures, Guitmundum ad Archiepiscopatum elegerunt: sed æmuli eius, quos idem vituperauerat, ne Archipræsul fieret, quantum potuerunt, impedierunt. In tanto verò nihil obijciendum inuenerunt, nisi quòd filius esset Presbyteri. Ille autem non ab omni auaritia purgari volens, & inter exteros paupertate premi, quàm inter suos dissensiones fouere malens, Odilonem, monasterij sui Abbatem reuertentem adijt, & humiliter ab illo licentiam peregrinandi petijt & accepit. Porrò illiteratus Abbas metiri nesciebat quantus sapientiæ thesaurus in præfato doctore latebat. Ideò desiderabilem Philosophum de monasterio suo facilè dimisit: quem Gregorius septimus Papa venientem ad se, gaudens suscepit: Cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ præfecit: & Vrbanus Papa

D iam probatum in multis, metropolitanum Aduersis vrbis solenniter ordinauit. Hæc vrbs tempore Leonis noni Papæ, à Normanis qui primo Apuliam incoluerunt, constructa est: & à Romanis, qui ab aduersis sibi cœtibus ædificabatur, Aduersis dicta est. Hæc vtique diuitijs opulenta, Cisalpinorum prompta strenuitate bellicosa, hostibus metuenda, fidis clientibus socijsque colenda, Normanorum optione soli Papæ gratanter obedit: à quo Guitmundum sophistam mystici decoris pallio insigniter redimitum, Pontificem accepit. Præfatus Archipræsul Ecclesiam sibi commissam diu rexit, & Apostolicis priuilegijs ab omni mortalium exactione liber plausit. Plebem studiosè docuit, mentis & orationibus protexit, atque post multos agones in virtutum exercitijs ad Dominum perrexit.

EXCERPTVM; A BEATO GREGORIO III. P. MAXIMO EDITVM, EX PATRVM DICTIS CANONVMQVE SENTENTIIS;

De diuersis criminibus & remedijs eorum.

PRAEFATIO.

Cernimvs in Ecclesia, quòd nos valdè sollicitat; quoniam ita cõfusa sunt iudicia pœnitentium in Presbyterorum nostrorum opusculis, atque ita diuersa & inter se discrepantia & nullius auctoritate suffulta; vt vix, propter dissonantiam, possint discerni. Vnde fit vt concurrentes ad remedium pœnitentiæ; tam pro librorum confusione quàm etiam pro ingenij tarditate, nullatenus eis valeant subuenire. Quapropter ex multis allegoriarum floribus, & de magnorum tractatibus prolatisque sermonibus, Patrum dictis, Canonúmque sententijs; id est, Isidori, Augustini, Gregorij, Bedæ, Gelasij, Innocentis, Theodori, Cassiani, Egberti, vel cæterorum; ad opus consacerdotum nostrorum excerpere, atq; in simul colligere hunc libellum pœnitentialem studuimus. Et meritò pœnitentialis dicitur, eò quòd sit pœnitentiæ conueniens. Pœnitentia autem dicta est, à pœnitendo; quòd scilicet aliquis corde pœniteat, & se peccasse coram Deo erubescat: Quia, Deo donante, nihil potest contra nos diabolus in sua proficere nequitia, si puram volumus agere pœnitentiã; id est, vt vulneta vulneribus non superadijciamus, & sanata nostra sauciemus; quia posteriora vulnera, peiora sunt prioribus. Et hoc animaduertendum est; quò si carnales medici, contra infirmitates corporum, diuersa constituunt medicamina: quantò magis, Sacerdotes Dei, contra inlicitos operæ carnis fructus, innumerabilia medendi debeant recompensare solatia? Cum ingenti timore dicimus; quia sunt nonnulli, nostri similes, tantæ tarditatis ignauia pressi; qui, nec sui nec subditorum errata valent ad parum deducere; Et, per medicamentum pœnitentiæ, minimè, lapsos sciunt solaciari. Vt arbitramur; de talibus scriptum est: *Canes muti nõ valentes latrare.* Et; si indocti ad Sacerdotium prouehuntur; considerandum est quid de gregibus agatur, quãdo lupi pastores fiunt. Et sunt nonnulli qui sarcinam sacerdotalem non propter Deum, sed (quod nefas est dicere) magis propter terrenum ambiunt lucrum. Cæci diuinæ sapientiæ! de talibus, quidam Doctor veridicus ait; timeo (inquit) quòd canes assequuntur pastorale officium. Post hæc; necessarium censuimus, vt in hoc libello pœnitentiali, discretiones personarum, siue culparum, vel temporum, prolixitudine promulgare studeremus; quomodo vnusquisque aut qualiter vel quam diu cum omni sagacitate * in discernenda iudicia vnanimes haberemus. Et maximè prouidendum, vt vnicuique peccanti Domini adhibeatur misericordia, quia scriptum est; *Fili, in iudicando esto misericors.* Vnde & Apostolus: *Iudicium sine misericordia erit illi qui non facit misericordiam.* Ideòque mensuram temporis in agenda pœnitentia non satis attentè præfigunt Canones pro vnoquoque crimine sed magis in arbitrio Antistitis vel Presbyterorum relinquendum statuunt, propter misericordiã: quia, apud Deum, non tam valet mensura temporis quàm doloris; nec abstinẽtia tantùm ciborum, sed mortificatio potiùs vitiorum: propter quod; tempora pœnitentiæ, fide & conuersione pœnitentum, adbreuianda præcipiunt. Hanc Epistolam commatico sermone perstrinximus, vt eius breuiatio lectori nocuum demat fastidiũ, & cordis eius proficuum leuet & aperiat intellectum: Breuis etenim lectio auidiùs legitur, citiùs intelligitur, & memoriæ faciliùs commendatur & firmiter retinetur. Necesse est ergo vt hæc me-

* *forte, in discernendo.*

A dicinalis excerptio frequenter à fidelibus legatur Sacerdotibus, & ipsi sapienter assiduè humiliterq; recitentur; quia ibi inuenitur sanitas cordis, & animæ medicina reperitur. Constat enim in hoc libello consolatio magna lugentium, spes beata iustorum, sanitas infirmorum, fortitudo & refugiũ periclitantium. Ergo cor pœnitens compungitur & proficuus ab eò lachrymarum imber roratur. Remissio peccatorum in eo concedi promittitur & laborantibus refectio cum gloria perpetua fœliciter præparatur. Est enim in eo thesaurus sapientiæ & scientiæ absconditus, qui vitam æternam fidelibus ministrat pœnitentibus & sine defectu lugentibus ad aperiendũ perpetuus. Nolumus, fratres, accensam in nobis sub modio ponere lucernam, sed præcelso eam super ponere candelabro, vt luceat omnibus, qui in domo Dei sunt, fratribus. Huius laboris atque operis illius gratia nobis subueniat, qui duobus discipulis euntibus, tertium B se socium addidit in via, & aperuit illis sensus vt sanctas intelligerent Scripturas. Spiritus paracletus omni virtute & doctrina perfecta, cum charitatis scientia illustret pectora nostra, benignissimi fratres. Domine Deus Rex cœlestis, qui nos indignos famulos tuos sanctæ tuæ Ecclesiæ præferri voluisti, vt congruo pœnitentes atque lugentes consolaremur medicamine, da propitius vt hic diutina corporis & animæ sospitate valeamus potiri, & denuò præmij regni cœlestis fœliciter participari, vt per salubria medicamina à prædecessoribus inculcata, populus instãter gaudeat, & ipsi cui seruit totus concentus cœli vnà nobiscum gratificas laudes in æternum lætus decantet. Hæc autem epistola nulli vilescat, sed sciat à maioribus nostris ex Sanctorũ sententijs esse collectam, à nobis quidem excerptam, ne nimia prolixitate negli-C gentibus lectoribus fastidium generaret.

Explicit Prologus.

INCIPIVNT IVDICIA CONGRVA POENITENTIBVS.

Quæ sit vera remissio peccatorum. Cap. 1.

Prima itaque est remissio qua baptizamur in aqua: Secunda, charitatis effectus: Tertia, eleemosynarum fructus: Quarta perfusio lachrymarum: Quinta, afflictio cordis & corporis: Sexta, emendatio morum, hoc est abrenunciatio vitiorum: Septima, intercessio Sanctorum: Octaua, misericordiæ & fidei meritum: Nona, conuersio & salus aliorum: Decima, indulgentia & remissio nostra: Vndecima, passio martyrij, spes vnica salutis indulgentiæ, & D latroni cruento respondente Domino; Amen dico tibi hodie mecum eris in Paradiso.

Diffinitio Ecclesiæ, quid sacrilegium dicitur. Cap. 2.

Sacrilegivm, id est sacratum rerum furtum, & hoc maximum est peccatum. Sacrilegus dicitur qui sacra violat, vel qui sacra furatur. Placuit secundum humaniorem diffinitionem, qui in hoc vitio corruũt; Si Episcopus fuerit, duodecim annos pœniteat: Presbyter decem: Diaconus septẽ: Subdiaconus quinque: Clerici & laici quatuor. Sed valdè considerandum est, & Domini misericordia adhibenda, vt ipse beatus adiecit Gregorius. Ex persona namque furis pensandum est qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habent subsidia & furtum perpetrant, & sunt qui in hac re ex inopia delinquunt: Vnde necesse est vt quidam damnis, quidam autem verberibus, quidam districtiùs vt iudicatum

est, quidam

est, quidam autem leuiùs corrigantur, & cum paulò districtiùs agitur, ex charitate agendum est & non cum A furore, quia ipsi hoc præstatur, qui corrigitur, ne gehennæ ignibus tradatur.

De Homicidio. Cap. 3.

QVI occiderit Episcopum aut Presbyterum vel Diaconum, Regi dimittendum est ad iudicandum. Qui occiderit minoris ordinis clericum, in iudicio Episcopi est iudicandus, vt arma relinquat & in monasterio Deo seruiat, vel septem annos cum luctu pœniteat. Si quis clericus homicidium fecerit, decem annos pœniteat, & ex his septem exul fiat. Qui patrem vel matrem, sororem aut fratrem occiderit, secundum humaniorem diffinitionem quatuordecim annos pœniteat, & ex his septem exul fiat. Si laicus occiderit alium laicum quadraginta dies abstineat se ab Ecclesia, & secundum an- B tiquam diffinitionem quinque annos pœniteat: Si odij meditatione, quatuor: Si per iram, tres: Pro vindicta fratris, duos: Si casu, vnum: Qui in prælio. Si qua fœmina furore zeli accensa flagris verberauerit ancillam suam, ita vt intra tertium diem animam cum cruciatu effundat; si voluntate, septem annos pœniteat; si casu, quinque. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiet communionem.

De Adulterio. Cap. 4.

ADVLTERIVM dicitur, qui alterius violat vxorem vel Sanctimonialem. Adulter vocatur violator maritalis pudoris, eo quod alterius thorum polluit. Si Episcopus adulterium commiserit, duodecim annos pœniteat: Presbyter, decem: Diaconus, septem: Subdiaconus, quinque: Clerici & laici, tres. C Si autem in conscientia populi deuenerit, extra Ecclesiam fiant, & inter laicos pœniteant quamdiu viuunt. Si qua fœmina cum conscientia mariti fuerit adulterata, & ipse consenserit habitare cum ea, placuit nec in finem dandam eis esse communionem. Si verò eam reliquerit, post quintum annum accipiat communionem. Et si quis vir vel si fœmina vsque in finem mortis suæ cum aliena fœmina, vel ipsa cum altero viro fuerint adulteratі, placuit nec in finem percipere communionem.

De Fornicatione. Cap. 5.

SI quis Pontifex faciens fornicationem, secundum humaniorem diffinitionē, septem annos pœniteat: Presbyter, quinque: Diaconus, quatuor: Subdiaconus, tres: Clerici & laici, duos. D Si cum sanctimoniali, intelligant se adulterium perpetrasse, secundum antiquam constitutionem plus addatur ieiunium: Episcopus decem annos pœniteat: Presbyter, septem: Diaconus, quinque: Subdiaconus, quatuor: Clerici & laici, tres. Qui sæpè faciunt fornicationem siue Clerici, siue laici, siue fœminæ, primus Canon iudicauit vt septem annos pœniteat. Sed si paruerint, humanius definierunt, vt tres annos eorum pœnitentia sit.

De concupiscentia non consummata. Cap. 6.

IN Canone Neocesariense ita habetur; Placuit vt si quis concupiscens mulierem, etiam si eius concupiscentia desiderium habeat, non autem subsequuntur effectus, manifestum est, hunc fuisse per diuinam gratiam liberatum. E Ridiculosum est vt pro tactu vel osculo & amplexu mulierum quis damnatus inueniatur.

De Periurio. Cap. 7.

SI quis in altare vbi reliquiæ habentur, vel in Euangelio periurium incurrerit, secundum antiquam diffinitionem septem annos pœniteat. Qui alium in periurium ignorantem inducit, & ipse similiter septem annos pœniteat. Qui autē deductus est ignorans, & postea recognoscit, duos annos pœniteat. Qui verò suspicatur quod in periuriū deducatur, tamen iurat per cōsensum, & ipse similiter duos annos pœniteat. Si quis coactus pro qualibet culpa causa necessitatis, tres annos pœniteat. Si quis verò in manu Episcopi vel Presbyteri, vel in cruce consecrata, secundū antiquam diffinitionem tres annos pœniteat. Humaniùs vnum annum diffinierunt.

De Ebrietate. Cap. 8.

PLACVIT secundum antiquam diffinitionem; Si quis Episcopus, Presbyter aut Diaconus in consuetudinem habuerit vitium ebrietatis; aut desinat, aut deponatur. Sed humaniùs diffinierunt, vt Episcopus, Presbyter aut Diaconus per ebrietatem vomitum facientes quadraginta dies pœniteant: Clerici & laici facientes septem dies. Si Presbyter aut Diaconus pro infirmitate, aut quia longo tempore se abstinuerunt, & in consuetudine non erit eis multum manducare & bibere, & præ gaudio natalis Domini aut Paschæ, saltem pro alicuius Sanctorum commemoratione hoc fecerunt, & tamen plus non acceperunt quàm decretum est à senioribus, nihil eis nocuit. Prorsus quicúmque taliter inebriatur, vt statum mentis mutet, & lingua balbutiet, & oculi turbentur & ventris distensione dolor insequatur & tunc euomuerit Eucharistiam, Episcopus nonaginta dies pœniteat: Presbyter septuaginta: Diaconus quadraginta: Subdiaconus viginti: Clerici & laici, decem. Et si canes comedant tale vomitum, centum dies pœniteant: Si non sciunt, quadraginta. Si infirmitas id agere compulerit, in Domini pendeat arbitrio. Qui cogit aliquem humanitatis gratia vt inebrietur, vt ebrius pœniteat: si per odium aut pro aliqua nequitia, iudicio sacerdotis pœniteat, hoc est quadraginta dies.

De Furto. Cap. 9.

SI quis furtum capitale commiserit, id est aurum, argentum, quadrupedes, vel domos effregerit, si potest reddere quod iniustè abstulit, multum breuiauit pœnitentiam eius: Sin autem quinque annos pœniteat. Quod si sæpè illud fecerit, septem annos pœniteat. Humaniùs tres annos diffinierunt. Si puer amplius decem annorum fecerit furtum, quadraginta vel viginti dies pœniteat, prout ætas est & qualitas eruditionis. Pro modico furto, viginti dies pœniteat. Puer decem annorum, aliquid furti faciens, septem dies pœniteat.

De Idololatria. Cap. 10.

PROHIBERI placuit vt cum rationes suas accipiunt possessores, quicquid ad idolum datum fuerit accepto non ferant: Si post interdictum fecerint per quinquennij spatia temporum à communione esse arcendos.

De Incestu. Cap. 11.

INCESTI dicuntur qui propriè illicitam commistionem perpetrant: Vocati incesti quasi incasti. Incesti namque tales dicti sunt, si filius cum matre, si frater cum sorore, si quis nouercam duxerit, aut cognatam, si quis consobrinus consobrinam aut sororis filiam, si quis relictæ auunculi misceatur aut patrui, vel priuignæ concubitu polluantur, vel qui duas sorores, aut illa quæ duos fratres. Si quis filius cum matre tam funestum atque nefarium vitium perpetrauerit, secundum antiquam diffinitionem inermis quindecim annos cum fletu & luctu pœnitentiæ, & vxorem nunquam accipiat, & ex his septem annos extra metas ipsius terræ exul fiat, & non communicet nisi vrgente mortis periculo. Si cum filia & sorore, simili sententia subiaceat. Si cum nepta vel cum matre, vel quæ superius nominatæ sunt, secundum paternam diffinitionem, duodecim annos se pœnitentię subdat & vxorem nunquam accipiat; & ille vir arma relinquat & exul fiat, nec communicet, nisi imminente die mortis periculo. Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores habuerit, à communione abstineantur vsque ad mortem, in mortem autem eis detur communio pro misericordia. Si verò superuixerint communione accepta & de infirmitate conualuerint, agant plenam pœnitentiam tempore cōstituto in eodem concilio. Si quis post obitum vxoris suæ, sororem duxerit & ipsa fuerit fidelis, quinquennium à communione placuit abstineri, nisi fortè dari pacem velociùs necessitas cogerit infirmitatis.

De Delatoribus. Cap. 12.

DELATOR dictus eò quòd detegit quod latebar. Si quis delator extiterit fidelis, & per delationem eius

aliquis fuerit præscriptus vel interfectus, placuit nec in finem percipere communionem. Si leuior causa fuerit, A intra quinquennium accipere poterit communionem. Sed sic humaniùs definierunt, post tres annos percipere communionem.

De falsis testibus. Cap. 13.

FALSVS testis prout est crimen abstinebitur: si tamen non fuerit mortale quod objicit, & probare nequiuerit crimen quod impegit, biennij tempore abstinebitur: Si autem probauerit, conuento clero placuit per quinquennium abstineri.

De iis qui accusant, nec probant. Cap. 14.

SI quis Episcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum falsis criminibus appetierit & probare nequiuerit, nec in finem dandam eis esse cõmunionem censuimus.

De Odio. Cap. 15.

ODIVM pax pellit. Quicumque fratrem suum oderit, necesse est ei vt reconcilietur. Sciat se vnusquisque quamdiu in corde tenuerit odium tam diu in B pane & aqua pœnitentiæ subdi. Quia si homo homini seruat iram, à Deo non potest quærere medelam; dicente Domino, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.

De Auguriis vel diuinationibus. Cap. 16.

AVGVRES dicuntur, qui in volatus auium vel voces intendant. Arioli sunt, qui circa aras idolorum sacrificant. Auspicia sunt quæ ab itinerantibus obseruantur. Si quis auguria, auspicia, diuinationes, vel qui votum vouerit præter Ecclesiam, vel qui diuinationes faciunt in incantationibus suis, quod omnino diabolicum est, tres annos pœniteant. Humaniùs, duos vel vnum, C aut dimidium iuxta qualitatem peccantium.

De mulieribus fornicariis & abortum facientibus. Cap. 17.

SI qua mulier fornicauerit & infantem occiderit qui exinde fuerit natus, & quæ studuerit abortum facere & quod conceptum est necare, aut certè vt non concipiat elaborare, siue ex adulterio, siue ex legitimo coniugio. Has tales mulieres in morte recipere cõmunionem priores Canones decreuerunt. Nos tamen pro misericordia siue tales mulieres, siue cõscias scelerum ipsarum decem annos agere pœnitentiam iudicamus. Si mulier paupercula occiderit filium suum, in Canone septem annos dicit pœnitentiam eius. Mulier quæ concipit & occidit filium aut filiam in vtero ante quadraginta dies, vnum annum pœniteat: si post quadraginta dies, quasi homicida pœniteat. Si per culpam sine baptismo, tres D annos pœniteat: Sine culpa tres quadragesimas. Illæ namque quæ infantes suos opprimunt negligenter, vt homicidæ pœniteant: Sin aliter in iudicio pendeat Sacerdotis.

De virginibus corruptis. Cap. 18.

SI quis virginem corruperit, nec eam postea sibi vxorem acceperit, aut in sponsam alterius tale facinus attentauerit, secundum antiquam diffinitionem quinq; annos pœniteat. Humanius autem tres annos diffinierunt. Si quis sponsæ alterius hominis sorori eius forsitan intulerit, eique inhæserit tanquam suæ, & sibi expetendam se copulauerit, hanc autẽ deceptam posteà vxorem duxerit desponsatam: Illa verò quæ vitium passa est, si forsitan necem sibi intulerit; omnes hi qui huius facti E conscij, decem annos pœniteant secundum Canonum institutionem: Sed nonnulli septem annos diffinierunt.

De his qui rebaptizati sunt, quomodo pœniteant. Cap. 19.

DE his qui in præuaricatione rebaptizati sine aliqua necessitate; placuit vt circa eos illa Niceni statuti seruentur, id est vt septem annos inter catecumenos & duos inter laicos, & posteà moderatione & clementia fidelibus in oblatione & Eucharistia communicent.

De violatoribus sepulchrorum. Cap. 20.

SI quis clericus aut laicus in demoliendis sepulchris deprehensus fuerit, quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguineum dicitur, oportet in tali scelere proditum à clericatus ordine submoueri, & pœnitentiæ triennio deputari.

De Sodomitis. Cap. 21.

SI quis ordinatus in scelere Sodomitico coinquinatus fuerit, quod intantum coram Deo abominabile describitur vitium, vt etiam igne & sulphure eorumdem ciuitates legantur subuersæ; decem annos secundum antiquam constitutionem pœniteat. Quidam humaniùs septem annos diffinierunt. Illi autem qui nesciunt vim huius flagitij, tres annos præfixerũt vt pœniteant. Pueri verò qui illud exercere sciunt, oportet vt emendate se abstineant, videlicet quinquaginta dies pœniteant, insuper & verberibus afficiantur: quia necesse est vt seges quæ malè pullulat resecetur.

De his qui se animalibus commiscuerunt. Cap. 22.

SI quis autem post vicesimum annum habens vxorem in hoc fœdissimo vitio corruerit: Si cum buccula, decem annos pœniteat, & lac eius nec caro manducetur, sed canibus tradatur. Cum cæteris verò animalibus, secũdum humaniorem diffinitionẽ, iuniores ætates minúsq; capaces septẽ annos pœniteant, aut tres, aut vnum.

De Maleficiis. Cap. 23.

MALEFICIA dicuntur quæ malefactè vel creditè auctores suos excruciant & ad ima demergunt nisi pœnituerint. Si quis maleficus aut malefica filium suum aut filiam supra tectum aut in fornace pro sanitate febrium posuerit, vel quando Luna obscuratur, vel clamoribus suis vel maleficijs sacrilego vsu se defensare posse confidunt, vel vt frater in honore, Iouis vel Beli aut Iani, secundum paganam consuetudinem honorare præsumpserit; placuit secundum antiquam constitutionem sex annos pœniteant. Humaniùs tres annos iudicauerunt.

De Pollutione. Cap. 24.

SI quis per impugnationem mentis violenter coinquinatus est, septem dies pœniteat, vel quousque cogitatio vincatur. Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat cantétque genua flectendo septem Psalmos pœnitẽtiales, id est *Domine, ne in furore* & cæteros; & in mane triginta Psalmos cantet. Volens autem in somnis peccare, si pollutus sit sine voluntate duodecim psalmos cantet. Peccans non pollutus tredecim psalmos cantet. In somno peccans, si ex cogitatione pollutus, viginti duos psalmos cantet: Si in somno peccans sine cogitatione, duodecim psalmos cantet. Si semen fuderit in Ecclesia dormiens, cantet psalterium, vel tres dies pœniteat: Si voluntariè semen fuderit in Ecclesia mala cogitatione; si clericus est quatuordecim dies, Diaconus viginti duos; Presbyter quadraginta; Episcopus quinquaginta. Sed est in eadem illusione valdè necessaria discretio, quæ subtiliter pẽsari debeat: Ex qua re accidit menti dormientis; aliquando ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate, aliquando ex necessitate, aliquando ex infirmitate. Omni modo hæc illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulit.

De menstruatis. Cap. 25.

VIR ad mulierem menstruo tempore non accedat: Quod si fecerit, quadraginta dies pœniteat. Mulieres menstruo tempore in Ecclesiã non intrent. Quod si præsumpserint, vt tres hebdomadas pœniteant: nõnulli Patres ita definierunt; Si qua mulier dum consuetudine menstrua patitur prohiberi in Ecclesiã intrare nõ debet, quia naturæ superfluitas ei in culpa non valet reputari, & per hoc quod inuita patitur, iustum nõ est vt ab ingressu Ecclesiæ priuetur. Nouimus nãq; quod mulier quæ fluxum patiebatur sanguinis post tergũ Domini humiliter veniens, vestimẽti eius fimbriam tetigit, atq; ab ea statim sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimenta tangere, cur quæ menstrua patitur sanguine, ei non liceat Domini Ecclesiam intrare? Si igitur benè præsumpsit, quæ vestimẽtum Domini in languore posita tetigit, quod vni ex persona infirmitatis conceditur, cur non cõcedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ suæ vitio infirmantur? Sanctæ autem communionis mysteriũ in eisdem diebus percipere non debent prohiberi. Si autem ex veneratione magna accipere non præsumit, laudãda est, sed si susceperit non diiudicanda.

diiudicanda. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quia naturaliter accidit.

De his qui dæmonibus immolant. Cap. 26.

QVI immolat dæmonibus in minimis causis, id est ad fontes, vel ad arbores vnum annum pœniteat. Qui in machinis dæmonibus immolauerit, secundum canonicam institutionem decem annos pœniteat. Sed humaniùs septem annos diffinierunt. Vt arbitror dæmonijs in machinis immolare, est suis turpissimis imaginationibus credere, vel per quasdã quas Sanctorum sortes falsas vocant diuinationis scientiam profitentur, siue in præcantationibus, siue in caracteribus, vel in quibuscumque rebus suspendijs atque ligandis, in quibus omnibus ars dæmonum ex quadam pestifera societate hominum & angelorum malorum exorta. Vnde vitanda sunt à Christianis, & omni penitùs execratione repudianda atque damnanda.

De fidelibus coniugatis, si cum Gentile peccauerint. Cap. 27.

SI quis fidelis homo habens vxorem cum Iudæa vel Gentile fuerit mœchatus, à communione arceatur. Quod si eum alius detexerit post quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit Dominicæ sociari communioni.

De Eucharistia neglecta. Cap. 28.

SI quis Eucharistiam, id est sacrificium, causa negligentiæ perdiderit, vnum annum vel tres quadragesimas pœniteat. Quòd si in terram causa negligentiæ ceciderit, quinquaginta Psalmos cantet. Qui negligit sacrificium, ita vt vermes in eo inueniantur, aut colorem saporémq; perdiderit, triginta vel viginti dies pœniteat, & in ignem accendatur. Qui fundit calicem in finem Missæ solennitatis quadraginta dies pœniteat. Si super altare stillauerit calix, sorbeat minister stillam & tribus diebus pœniteat, & linteamina quæ retigerit stilla per tres abluantur vices calice subter posito, aqua ablutionis in ignem proijciatur.

De Suffocato & sanguine nõ edendo. Cap. 29.

SVFFOCATVM dicimus quod sine sanguinis effusione perimitur, vel quod in laqueo necatur. Si quis à lupo vel à cane aut in laqueo suffocatum inuenerit, nullatenus manducetur: nec sanguinem alicuius bestiæ quis manducare aut bibere præsumat. Quod si quis fecerit, quadraginta dies pœniteat.

De diuersis minoribusque culpis. Cap. 30.

SI quis autem per temeritatem baptizauit non ordinatus abijciendus est & ab Ecclesia & nunquam ordinatus sit. Si quis pœnitentiam vel baptismum negauerit Episcopus & Presbyter, reus erit animarum, dicẽte Domino; In quacumque die peccator conuersus fuerit, vita viuet & non morietur. Confessionem suam vnicuique soli Deo, si necesse est, licet facere. Si quis abrenunciauerit sæculo & posteà reuersus fuerit in sæcularem habitum, secundum antiquam diffinitionem septem annos pœniteat. Si quis cõtempserit indictum ieiunium contra decreta seniorum, quadraginta dies pœniteat: Si verò in quadragesima hoc fecerit, annum integrum. Si quis contempserit Nicenum Concilium, & fecerit Pascha cum Iudæis decimaquarta Luna, exterminabitur ab omni Ecclesia in mortem suam, nisi pœnitentiam egerit. Si quis in die Dominico per negligentiam ieiunauerit, totam hebdomadam abstinere debet. Si illud iterauerit, quadraginta dies pœniteat. Si qua mulier cum altera coitum fecerit, quatuor quadragesimas pœniteat. Molles vnum annum pœniteant. Si quis vir cum vxore sua retro nupserit corripiendus est ne faciat, & in semetipso pœniteat. Si qua mulier ante mundum sanguinem Ecclesiam intrauerit, quia nec in vsu habetur, quadraginta dies pœniteat. Si his temporibus nupserit, viginti dies pœniteat. Qui nupserit die Dominico petat à Deo indulgentiam, & vnum vel tres dies pœniteat. Qui causa inuidiæ detrahit fratrem suum, vel libenter audit detrahentem, septem dies pœniteat. Si quis clericus venationes exercuerit, vnum annum pœniteat; Diaconus duos, Presbyter tres. Si quis per iram alium percusserit, aut debilitauerit, quadraginta dies pœniteat. Si quis aream aut domum cuiuscumque voluntariè igne cremauerit, secundum antiquam diffinitionem tres annos pœniteat. Si quis cuiuslibet hominis voluntariè membrum truncauerit, tres annos pœniteat: humanius vnum annum diffinierunt. Qui morticinia comederit inscius, viginti dies pœniteat; sciens, quadraginta. Quicumque furtiuum comederit & scit, si pauper est vel hebes septem dies pœniteat; sani qui sciunt, quadraginta; Qui sæpe hoc faciunt, tres quadragesimas. Qui comederit vel biberit sordidatum à cane vel à murice quinquaginta Psalmos cantet: Sæcularis, tres dies pœniteat. Qui dederit alicui liquorem, in quo mus vel mustella mortua inueniuntur, septem dies pœniteat: Qui posteà nouerit quòd tale potum biberit, psalterium cantet: Sæcularis tres dies pœniteat. Si in farina aut in aliquo sicco cibo, aut in melle, in oleo, aut in lacte coagulato, mus vel mustella mortuæ inueniuntur, quod circa corpora eorum est proijciatur; reliqua aqua sancta conspersa, sana sumantur mente. Si piscis in piscina mortuus fuerit inuentus, nullatenus manducetur, & si quis manducauerit, septem dies pœniteat.

De his qui pœnitentiã petunt in infirmitate. Cap. 31.

SI casu dum ad eum Sacerdos inuitatus veniet, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesi inuentus fuerit, dent testimonium hi qui eum audierant, & sic accipiat pœnitentiam; & si continuò creditur moriturus, infundatur ori eius Eucharistia & in Domini pendeat arbitrio. Si superuixerit, commoneatur à supradictis testibus petitioni suæ satisfactum & subdatur pœnitentiæ tempus.

De his qui quacumque violentia sibi mortem inferunt. Cap. 32.

ITEM placuit vt hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut suspendium, aut quolibet modo violentiam inferunt mortis, nullus in oblatione commemorationem faciat eorum; neque cum psalmis eorum corpora ad sepulturam deportentur. Multi enim hoc sibi per ignorantiam vsurparunt. Similiter & de his placuit, qui pro suis sceleribus puniuntur.

De his qui iniuste de gradu suo eiecti fuerunt.

EPISCOPVS, Presbyter aut Diaconus; si gradu suo iniustè deiectus, in secunda Synodo innocens reperiatur; non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat. Quod si Episcopus fuerit, recipiat coram altare de manibus Episcoporum orarium & baculum: Si Presbyter; orarium & planetam: Si Diaconus; orarium & albam: Subdiaconus; patenam & calicem. Sic & reliqui gradus, ad reparationem sui suscipiant; quæ, cùm ordinarentur perceperant.

METHODII SANCTISS. PATRIAR. CONSTANTINOP. COM. DE IIS QVI ABNEGARVNT PER DIVERSOS MODOS ET ÆTATES.

SI puer quidem comprehensus fuerit, & abnegauerit, seu metu, seu ignorantia, & inscitia: is propiciatorias preces septem diebus accipiat, & octauo die lauetur, & à lauachro linteo accinctus, Chrismate inungatur, vt solent inungi qui baptizantur, & ferat vestes nouas secundum ordinem eorum qui illuminantur. Sin autem sint adolescentes, vel senes senióve confecti, si quidem per tormenta negauerunt, clementer ac benignè cum eis agatur: sed duas quadragesimas ieiunent, vacantes orationibus, & genuum flexiones, assiduásque preces peragentes. Duarum autem quadragesimarum fine appropinquante, octo diebus preces propiciatorias accipiant, & sub omnibus qui inueniuntur cum sacer- A dote qui pro eis Deum placat, eas faciant, & dicant intensa voce, Kyrie eleison, centies, & sicut superiùs statuimus, lauentur, & vngantur secundum priorem constitutionem: & celebrato sacrificio sacrosanctis mysterijs digni habeantur, vacantes Ecclesiæ & sacrorum celebrationi octo diebus. Si qui autem sua sponte ad negădum transfugerunt, ij quidem habent Canonem terribilem, sed propter commiserationem duos annos ieiunent à carnium, & casei, & ouorum esu, & à vino abstinentes: genuum inflexiones facientes, si sint quidem iuuenes & robusti, quotidiè centum diebus ducenties dicentes, Kyrie eleison. Duobus autem annis expletis ante octo dies preces propiciatorias accipiant, & quæ sequuntur, vt prius statutum est, in ipsis fiant, siue sint viri, siue mulieres, modo sint perfecti ætate.

Baptismati Chrismate inunguntur & vestes nouas ferant.

Quadragesima ieiunium. Sacrificium.

Preces propiciatoria.

TIMOTHEI PRESBYTERI SANCTISSIMÆ MAGNÆ ECCLESIÆ, ET VASORVM CVSTODIS SACROSANCTÆ Deiparæ, quæ est in Chalchopratæis, de differentia eorum qui accedunt ad sanctissimam nostram fidem.

De isto Timotheo Theodorus lector in collectaneis lib. 2. hæc refert; Timotheum quendam presbyterum & custodem Ecclesiæ Episcopum eligit. Anastasius Imperator, quem litrobulbam & colonem propter facta quadam nominibus istis conuenientia vocarunt. Sunt hæc nomina summæ libidinis & mulierositatis, fuisse istum ab Anastasio Imperatore heretico intrusum in sedem Constantinopolitanam, eiecto in exilium Macedonio, idem Theodorus affirmat, numeratur in chronico S. Nicephori 47. Episcopus Constantinopolitanus, vt custos Vasorum annos 6. hæreticum extitisse certum est. Res eius gestas ex probatis auctoribus collectas habes tom. 6. annal. Eccles. ab anno Domini 511. ad 517. Quòd autem attinet ad opus istud quod hic ponitur, scias illud tantum esse fragmentum quoddam, nam integrum opus nactus Franciscus Turrianus à Græco Latinum fecit, quod vt est à Turriano descriptum, primus edidit Antonius Possevinus in apparatu sacro, verbo Timotheus, esset autem hoc loco totum merito inserendum.

INVENIMVS tres ordines eorum qui ad sanctam Dei catholicam & Apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctissime sacrorum comminister Ioannes, & mihi omnium dilectissime, & primus quidem ordo est eorum qui sancto baptismate indigent. Secundus autem eorum qui non baptizantur, sed sancto chrismate inunguntur. Tertius autem eorum qui nec baptizantur, nec inunguntur, sed solum anathematizant suam & propriam hæresin. Et qui baptizantur quidem sunt hi, Tascodrugi, Marcionistæ, seu Artotyritæ, Saccophori, Apotactitæ, Valentini, qui etiam Basilidij, & Hermæi appellantur, Nicolaitæ, Montanistæ, Pepuzeni, Manichæi, Eunomiani seu Anomij, Paulianistæ, qui etiam à Paulo Samosateno. Photiniastæ à Photino Syrmij Episcopo. Sabelliani, Cerinthiani à Cerintho, Menandriani, Ebionæi, Simoniani à Simone Mago, Carpocratiani, qui à Carpocrate: Saturniani, & qui ab impio Marco initium duxere. Et qui ab Apelle, & qui à Theodoto Coriario. Helcesaitæ qui à Nepote, qui à Pelagio & Cælestino, & Melchisedechitæ. Qui autem sancto Chrismate vtuntur, sunt hi Tessarescdecitæ, seu Tetraditæ, Nouatiani, seu B Sabbatiani, Atriani, Macedoniani, Apoliranistæ. Qui neque inunguntur, neque baptizantur, sed suam & omnem hæresim anathematizant, sunt ij, Meletiani, schismatici, qui à Meletio schismatico orti sunt. Hi quidem non habent malam opinionem, sed proprium schisma anathematizant. Nestoriani, Eutychianistæ, & eorum socius Dioscorus, Seuerus, Iacobus, & reliqui acephali. Marcianiste qui à Marciano Trapezita, Messaliani, qui etiam Euchitæ, & Enthusiastæ, & Choreutæ, Lampetiani, Adelphiani, & Eustathiani, Aposchitæ, qui & Doxarij, & Anthroproscoptæ. Iam verò videmus in C magnis, & vniuersalibus Ecclesijs seu patriarchalibus, & metropolibus, & reliquis, quòd & Armenios & Iacobitas, & Nestorianos, & reliquos Acephalos, & quicumque eis similes ad fidem orthodoxam conuertuntur, inungunt, & non baptizant, eorum solum duces auctorésq; anathematizantes, & hoc propter iustas causas nuper necessario constitutum est. Nos ergo his omnibus cum prudentissimis patribus consideratis, ita etiam ab eis doctissumus, quòd quemadmodum catholica Ecclesia pridem accepit, & sicut nostra testimonium prohibens consuetudo in patriarchatibus, & in metropolibus seruata est, ita etiam nos quoque sequi oportet.

Baptismate indigent qui vestè non sunt baptizati.

Qui baptizantur accedentes ad Ecclesiam.

Chrisma sanctum quibus datur.

Qui Chrismate vnctuntur venientes ad Ecclesiam.

Qui neque baptizantur, neque vnguntur Chrismate venientes ad Ecclesiam.

NICETÆ

NICETAE DE ORDINE QVI TVNC OBSERVATVR CVM QVIS A SARACENISMO AD NOSTRAM (HOC EST; CHRISTIANORVM) fidem; puram quidem illam & veram, transfugit, ex libro xx. Thesauri Orthodoxiæ, Fragmentum.

De Saraceni Anathematismo, seu Abrenunciatione.

PRIMVM; qui ad fidem orthodoxam accedit; duas hebdomadas ieiunat, orationémque illam edifcit quæ nobis à Domino nostro Iesu Christo sanctis in Euangelijs tradita est; quam, sacrum fidei Symbolum subsequitur. Deinde sacerdotali stola exornatus sacerdos; in baptisterio, præsentibus alijs quoque fidelibus quotquot adesse volunt, eum accersit, & ante sacrum lauacrum, sistens, retectum caput habentem; ait illi: dic; heus tu qui à Saracenis hodie ad Christianorum fidem accedis, non ex violentia quadam aut necessitate, neque dolo aut hypocrisi, sed ex tota anima & corde puro atque syncero quibus Christum & eius fidem diligis: Renuntio omni Saracenorum religioni, & anathematizo Moamedum (qui alias Machumetus dicitur) quem Saraceni, vt Dei Apostolum & Prophetam venerantur. Posteaquã autem ille consensit; ijsdem verbis prolatis, vel à seipso vel per interpretem, si Græcè nesciat; vel per fide-iussorem eius, si sit puer: tunc sacerdos subiungit ea quæ sequuntur; quibus denuò respondetur eodem modo.

Fide-iussor in Baptismo.

De Saraceni Catechismo seu institutione.

ANATHEMATISMO completo, Diaconus ait: *Dominum oremus.* Populus: *Amen.* Eóque qui ad Christum conuertitur, caput inclinante; Sacerdos, pro ipso ita precatur. Deus magnæ, magnique nominis; qui oris tui verbo, priores tenebras illuminasti, qui vnigenitum Filium tuum, in Mundum misisti, vt esset propitiatio pro peccatis nostris; qui sedes super Cherubim; quem glorificant Seraphim; cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & inferorum; quem omnis terra regem sæculorum confitetur; qui ouem errantem, in Seruatoris nostri Iesu Christi ouile reduxisti; qui conuertis peccatores à via ipsorum ipse hunc quoq; seruum tuum, à tenebris aduersatijs, ad lumen æternum conuerte. Reuoca ipsum ab errore diaboli, ad diuinitatis vnigeniti Filij tui Iesu Christi cognitionẽm. Confirma cor eius, in fide & dilectione Christi tui, partem & hæreditatẽ ei largire in Ecclesia tua. Tu enim es Deus noster, & vnigenitus Filius tuus, & Spiritus sanctissimus; nunc & semper in sæcula. Mox; Amen responso, signóque crucis impresso; eum dimitte; qui postridiè Cathecumenis accensetur. Eum enim exutum & discalceatum, Sacerdos introducit, atque intra templum valuas ad orientem sistit, eique tertium insufflans, fronti & pectori eius signum crucis imprimit, manúque capiti eius imposita, orationem hanc pronunciat. In nomine tuo, Domine Deus veritatis, & vnigeniti Filij tui, & sancti tui Spiritus; impono manum meam super hunc seruum, qui ad nomen tuum confugere dignatus est; vt sub vmbra alarum tuarum protegatur. Aufer ab eo veterem illum errorem; eumque imple ea fide & charitate quæ in te est, vt cognoscat te solum verum Deum, & vnigenitum Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, & sanctum Spiritum tuum. Da ei, vt in cunctis præceptis tuis ambulet; & quæ tibi complacita sunt, obseruet: quia si fecerit ea homo, viuet in eis. Scribito eum in libro vitæ

Insufflatio in Baptismo.

A tuæ, & vnito eum cum ouili hæreditatis tuæ. Glorificetur nomen sanctum tuum in eo; & nomen dilecti filij tui Domini nostri Iesu Christi, & viuifici Spiritus tui. Sint oculi tui intendentes in eum misericorditer, in perpetuum; & aures tuę, vt audiant vocem deprecationis eius. Exilara eum in factis manuum eius, & in omni generatione eius; vt glorificetur in te, adorans & glorificans magnum & sublime nomen tuũ, & laudet te in æternum cunctis diebus vitæ suæ. *Exclamatio.* Te namque laudat omnis virtus cœlorum. Mox; *Amen,* responsio, signóq; crucis impresso, eum dimittit.

De Saraceni Exorcismo, seu adiuratione.

B POSTRIDIE verò per exorcismum, seu adiurationem; religione obstringitur. Sacerdos enim illum denuo in templum ducit; & insufflans ter in faciem & aures eius, tandémque exorcismorum orationes adijciens, eum rursus signo crucis munitum à se dimittit; atque ita denuò Catechumenus seu discipulus, in Ecclesia moratur, & scripturas audit. Deinde peractis omnibus Baptismi cærimonijs; dignus habetur, qui diuina regeneratione expietur.

Saracenicorum anathematismorum, seu execrationum forma hæc est.

EGO qui à Saracenis hodie ad Christianorum fidem accedo; non ex violentia quadam aut necessitate, C neque dolo aut hypocrisi, sed ex tota anima & corde puro atque syncero, quibus Christum & eius fidem diligo. I. Renuntio omni Saracenorum religioni, & anathematizo Moamedum (qui aliàs Machumetus dicitur) quem Saraceni vt Dei Apostolum & Prophetam venerantur. II. Anathematizo Alim, Moamedi generum; item, Apompicertum, Bacieer, Amar, Talchan, Apupacren, Sadicenum, Maëuiẽ, Zupeerum, Abdelan, Zeït, Isith, Saït, Vthman, & cæteros omnes Moamedi collegas, sodales, & successores. III. Anathematizo Gadisẽ, Aisẽ, Zeinep, & Omoelthum; ptimas easque impurissimas Moamedi coniuges; vnà cum Phatuma eius filia. IIII. Anathematizo eum qui dicitur Coré; hoc est, vniuersam Moamedi scripturam, quam sibi per Archangelum Gabrielem diuinitus delatam esse fingit; D atque simul & semel, doctrinam eius vniuersam; leges, apocryphas narrationes, & mysteria; nécnõ traditiones, & omnes eiusdem blasphemias. V. Anathematizo Moamedi Paradisum, in quo fluuios quatuor esse ait; vnum aquæ lympidæ, alterum lactis suauitatem suam non amittentis, tertium vini dulcis, quartum mellis dulcissimi; atque futuro iudicij die, quæ in annorum quinquagena millia definit, Saracenos in ipso cõmoraturos vnà cum proprjs vxoribus, & cum illis carnaliter (vt ita dicam) & ἐμ παθῶς (hoc est; cum perturbato & pathetico affectu) congressuros; vitámque acturos sub vmbra quarumdam arborum, quæ Sidra & Talech vocantur; atque auium [illegible]s cupient, carnes comesturos, & ex omnibus fructuum speciebus: Ad hæc ex fonte Caphura, & ex fonte Zinciber, qui Salsabila nominatur, bibituros: Item vino vsuros; cuius cornu quidẽ ex fonte Theonim.

METHODII SANCTISS. PATRIAR. CONSTANTINOP. COM. DE IIS QVI ABNEGARVNT PER DIVERSOS MODOS ET ÆTATES.

Baptismati Chrismate vnguntur & vestes nouas ferunt.

Quadragesima ieiunium. Sacrificium.

SI puer quidem comprehensus fuerit, & abnegauerit, seu metu, seu ignorantia, & inscitia: is propiciatorias preces septem diebus accipiat, & octauo die lauetur, & à lauachro linteo accinctus, Chrismate inungatur, vt solent inungi qui baptizantur, & ferat vestes nouas secundum ordinem eorum qui illuminantur. Sin autem sint adolescentes, vel senes senióve confecti, si quidem per tormenta negauerunt, clementer ac benignè cum eis agatur: sed duas quadragesimas ieiunent, vacantes orationibus, & genuum flexiones, assiduásque preces peragentes. Duarum autem quadragesimarum fine appropinquante, octo diebus preces propiciatorias accipiant, & sub omnibus qui inueniuntur cum sacer-

A dote qui pro eis Deum placat, eas faciant, & dicant intensa voce, Kyrie eleison, centies, & sicut superiùs statuimus, lauentur, & vngantur secundum priorem constitutionem: & celebrato sacrificio sacrosanctis mysterijs digni habeantur, vacantes Ecclesiæ & sacrorum celebrationi octo diebus. Si qui autem sua sponte ad negādum transfugerunt, ij quidem habent Canonem terribilem, sed propter commiserationem duos annos ieiunent à carnium, & casei, & ouorum esu, & à vino abstinentes: genuum inflexiones facientes, si sint quidem iuuenes & robusti, quotidiè centum diebus ducenties dicentes, Kyrie eleison. Duobus autem annis expletis ante octo dies preces propiciatorias accipiant, & quæ sequuntur, vt prius statutum est, in ipsis fiant, siue sint viri, siue mulieres, modo sint perfecti ætate.

Preces propiciatoria.

TIMOTHEI PRESBYTERI SANCTISSIMÆ MAGNÆ ECCLESIÆ, ET VASORVM CVSTODIS SACROSANCTÆ Deiparæ, quæ est in Chalchopratæis, de differentia eorum qui accedunt ad sanctissimam nostram fidem.

De isto Timotheo Theodorus lector in collectaneis lib. 2. hæc refert; Timotheum quendam presbyterum & custodem Ecclesiæ Episcopum eligit. Anastasius Imperator, quem litrobulbam & colonem propter facta quadam nominibus istis conuenientia vocarunt. Sunt hæc nomina summæ libidinis & mulierositatis, fuisse istum ab Anastasio Imperatore hæretico intrusum in sedem Constantinopolitanam, eiecto in exilium Macedonio, idem Theodorus affirmat, numeratur in chronico S. Nicephori 47. Episcopus Constantinopolitanus, vt custos Vasorum annos 6. hæreticum extitisse certum est. Res eius gestas ex probatis auctoribus collectas habes tom. 6. annal. Eccles. ab anno Domini 511. ad 517. Quòd autem attinet ad opus istud quod hic ponitur, scias illud tantum esse fragmentum quoddam, nam integrum opus nactus Franciscus Turrianus à Græco Latinum fecit, quod vt est à Turriano descriptum, primus edidit Antonius Possevinus in apparatu sacro, verbo Timotheus, esset autem hoc loco totum merito inserendum.

Baptismate indigent qui rectè non sunt baptizati.

Qui baptizantur accedentes ad Ecclesiam.

Chrismate sanctificantur.

INVENIMVS tres ordines eorum qui ad sanctam Dei catholicam & Apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctissime sacrorum comminister Ioannes, & mihi omnium dilectissime, & primus quidem ordo est eorum qui sancto baptismate indigent. Secundus autem eorum qui non baptizantur, sed sancto chrismate inunguntur. Tertius autem eorum qui nec baptizantur, nec inunguntur, sed solum anathematizant suam & propriam hæresin. Et qui baptizantur quidem sunt hi, Tascodrugi, Marcionistæ, seu Artotyritæ, Saccophori, Apotactitæ, Valentini, qui etiam Basilidij, & Hermæi appellantur, Nicolaitæ, Montanistæ, Pepuzeni, Manichæi, Eunomiani seu Anomij, Paulianistæ, qui etiam à Paulo Samosateno. Photiniastæ à Photino Syrmij Episcopo. Sabelliani, Cerinthiani à Cerintho, Menandriani, Ebionæi, Simoniani à Simone Mago, Carpocratiani, qui à Carpocrate: Saturniani, & qui ab impio Marco initium duxere. Et qui ab Apelle, & qui à Theodoro Coriario. Helcesaitæ qui à Nepote, qui à Pelagio & Cælestino, & Melchisedechitæ. Qui autem sancto Chrismate vtuntur, sunt hi Tessatesdecitæ, seu Tetraditæ, Nouatiani, seu

B Sabbatiani, Arriani, Macedoniani, Apoliranistæ. Qui neque inunguntur, neque baptizantur, sed suam & omnem hæresim anathematizant, sunt ij, Meletiani, schismatici, qui à Meletio schismatico orti sunt. Hi quidem non habent malam opinionem, sed proprium schisma anathematizant. Nestoriani, Eutychianistæ, & eorum socius Dioscorus, Seuerus, Iacobus, & reliqui acephali. Marcianiste qui à Marciano Trapezita, Messaliani, qui etiam Euchitæ, & Enthusiastæ, & Choreutæ, Lampetiani, Adelphiani, & Eustathiani, Aposchitæ, qui & Doxarij, & Anthroproscoptæ. Iam verò videmus in magnis, & vniuersalibus Ecclesijs seu patriarchalibus, &

C metropolibus, & reliquis, quòd & Armenios & Iacobitas, & Nestorianos, & reliquos Acephalos, & quicumque eis similes ad fidem orthodoxam conuertuntur, inungunt, & non baptizant, eorum solum duces auctorésq; anathematizantes, & hoc propter iustas causas nuper necessario constitutum est. Nos ergo his omnibus cum prudentissimis patribus consideratis, ita etiam ab eis doctisumus, quòd quemadmodum catholica Ecclesia pridem accepit, & sicut nostra testimonium prohibens consuetudo in patriarcharibus, & in metropolibus seruata est, ita etiam nos quoque sequi oportet.

Qui Chrismate vtuntur venientes ad Ecclesiā.

Qui neque baptizantur, neque vnguntur Chrismate venientes ad Ecclesiam.

NICETÆ

NICETAE DE ORDINE QVI TVNC OBSERVATVR CVM QVIS A SARACENISMO AD NOSTRAM (HOC EST; CHRISTIANORVM) fidem; puram quidem illam & veram, transfugit, ex libro xx. Thesauri Orthodoxiæ, Fragmentum.

De Saraceni Anathematismo, seu Abrenunciatione.

PRIMVM; qui ad fidem orthodoxam accedit; duas hebdomadas ieiunat, orationémque illam edifcit quæ nobis à Domino nostro Iesu Christo sanctis in Euangelijs tradita est; quam, sacrum fidei Symbolum subsequitur. Deinde sacerdotali stola exornatus sacerdos; in baptisterio, præsentibus alijs quoque fidelibus quotquot adesse volunt, eum accersit, & ante sacrum lauacrum, sistens, retectum caput habentem; ait illi: dic; heus tu qui à Saracenis hodie ad Christianorum fidem accedis, non ex violentia quadam aut necessitate, neque dolo aut hypocrisi, sed ex tota anima & corde puro atque syncero quibus Christum & eius fidem diligis: Renuntio omni Saracenorum religioni, & anathematizo Moamedum (qui alias Machumetus dicitur) quem Saraceni, vt Dei Apostolum & Prophetam venerantur. Posteaquā autem ille consensit; ijsdem verbis prolatis, vel à seipso vel per interpretem, si Græcè nesciat; vel per fide-iussorem eius, si sit puer: tunc sacerdos subiungit ea quæ sequuntur; quibus denuò respondetur eodem modo.

Fide-iussor in Baptismo.

De Saraceni Catechismo seu institutione.

ANATHEMATISMO completo, Diaconus ait: *Dominum oremus.* Populus: *Amen.* Eóque qui ad Christum conuertitur, caput inclinante; Sacerdos, pro ipso ita precatur. Deus magnæ, magnique nominis; qui oris tui verbo, priores tenebras illuminasti, qui vnigenitum Filium tuum, in Mundum misisti, vt esset propiciatio pro peccatis nostris; qui sedes super Cherubim; quem glorificant Seraphim; cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & inferorum; quem omnis terra regem sæculorum confitetur; qui ouem errantem, in Seruatoris nostri Iesu Christi ouile reduxisti; qui conuertis peccatores à via ipsorum ipse hunc quoq; seruum tuum, à tenebris aduersatijs, ad lumen æternum conuerte. Reuoca ipsum ab errore diaboli, ad diuinitatis vnigeniti Filij tui Iesu Christi cognitionem. Confirma cor eius, in fide & dilectione Christi tui, partem & hæreditatē ei largire in Ecclesia tua. Tu enim es Deus noster, & vnigenitus Filius tuus, & Spiritus sanctissimus; nunc & semper in sæcula. Mox; Amen responso, signóque crucis impresso; eum dimitte; qui postridiè Cathecumenis accensetur. Eum enim exutum & discalceatum, Sacerdos introducit, atque intra templum valuas ad orientem sistit, eíque tertium insufflans, fronti & pectori eius signum crucis imprimit, manúque capiti eius imposita, orationem hanc pronunciat. In nomine tuo, Domine Deus veritatis, & vnigeniti Filij tui, & sancti tui Spiritus; impono manum meam super hunc seruum, qui ad nomen tuum confugere dignatus est; vt sub vmbra alarum tuarum protegatur. Aufer ab eo veterem illum errorem; eumque imple ea fide & charitate quæ in te est, vt cognoscat te solum verum Deum, & vnigenitum Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, & sanctum Spiritum tuum. Da ei, vt in cunctis præceptis tuis ambulet; & quæ tibi complacita sunt, obseruet: quia si fecerit ea homo, viuet in eis. Scribito eum in libro vitæ

Insufflatio in Baptismo.

A tuæ, & vnito eum cum ouili hæreditatis tuæ. Glorificetur nomen sanctum tuum in eo; & nomen dilecti filij tui Domini nostri Iesu Christi, & viuifici Spiritus tui. Sint oculi tui intendentes in eum misericorditer, in perpetuum; & aures tuę, vt audiant vocem deprecationis eius. Exilara eum in factis manum eius, & in omni generatione eius; vt glorificetur in te, adorans & glorificans magnum & sublime nomen tuū, & laudet te in æternum cunctis diebus vitæ suæ. *Exclamatio.* Te namque laudat omnis virtus cœlorum. Mox; *Amen,* responsio, signóq; crucis impresso, eum dimittit.

De Saraceni Exorcismo, seu adiuratione.

B POSTRIDIE verò per exorcismum, seu adiurationem; religione obstringitur. Sacerdos enim illum denuo in templum ducit; & insufflans ter in faciem & aures eius, tandémque exorcismorum orationes adijciens, cum rursus signo crucis munitum à se dimittit; atque ita denuò Catechumenus seu discipulus, in Ecclesia moratur, & scripturas audit. Deinde peractis omnibus Baptismi cærimonijs; dignus habetur, qui diuina regeneratione expietur.

Saracenicorum anathematismorum, seu execrationum forma hæc est.

EGO qui à Saracenis hodie ad Christianorum fidem accedo; non ex violentia quadam aut necessitate, neque dolo aut hypocrisi, sed ex tota anima & corde
C puro atque syncero, quibus Christum & eius fidem diligo. I. Renuntio omni Saracenorum religioni, & anathematizo Moamedum (qui aliàs Machumetus dicitur) quem Saraceni vt Dei Apostolum & Prophetam venerantur. II. Anathematizo Alim, Moamedi generum; item, Apompicertum, Bacieer, Amar, Talchan, Apupacren, Sadicenum, Maëuié, Zupeerum, Abdelan, Zeït, Isith, Saït, Vthman, & cæteros omnes Moamedi collegas, sodales, & successores. III. Anathematizo Gadise, Aisé, Zeinep, & Omoelthum; primas easque impurissimas Moamedi coniuges; vnà cum Phatuma eius filia. IIII. Anathematizo eum qui dicitur Coré; hoc est, vniuersam Moamedi scripturam, quam sibi per Archangelum Gabrielem diuinitus delatam esse fingit;
D atque simul & semel, doctrinam eius vniuersam; leges, apocryphas narrationes, & mysteria; nécnō traditiones, & omnes eiusdem blasphemias. V. Anathematizo Moamedi Paradisum, in quo fluuios quatuor esse ait; vnum aquæ lympidæ, alterum lactis suauitatem suam non amittentis, tertium vini dulcis, quartum mellis dulcissimi; atque futuro iudicij die, quæ in annorum quinquagena millia definit, Saracenos in ipso cōmoraturos vnà cum proprjs vxoribus, & cum illis carnaliter (vt ita dicam) & ἐμπαθῶς (hoc est; cum perturbato & pathetico affectu) congressuros; vitámque acturos sub vmbra quarumdam arborum, quæ Sidra & Talech vocantur; atque auium [illegible]s cupient, carnes comesturos, & ex omnibus fructuum speciebus: Ad hæc ex fonte Caphura, & ex fonte Zinciber, qui Salsabila nominatur, bibituros: Item vino vsuros; cuius cornu quidē ex fonte Theonim.

homines aduentus in carne, sanctæque Virginis & Dei genitricis quæ illum ineffabili quodam modo peperit; Angelorum etiam diuina forma præditorum, & Sanctorum omnium imagines; tanquam prototyporum seu exemplarium symbola, approbo, veneror, & saluto. Imò verò ipsos etiam sacros Angelos, & sanctos vniuersos qui Deo grati & accepti fuerunt, tanquam seruos & fideles ministros illius veneror & cultu diuino prose- A quor; eius honoris gratia, quem Deo detulerunt. VI. Atque ita ex tota anima, & corde, veráque voluntate; me ad Christianorum fidem recipio. Quòd si hæc ex hypocrisi & dolo à me dicantur; non autem ex fide, quæ tota ex anima, & corde Christum diligente, procedat: sit mihi ἀνάθεμα & καταθέμα; hoc est, súsque déque sacer & intestabilis ipse sim; animáque mea cum Satana dæmonibúsque collocetur.

ODONIS, PARISIENSIS EPISCOPI, SYNODICÆ CONSTITVTIONES.

DE VENERABILI ODONE EPISCOPO PARISIENSI, EX PETRI BLESENSIS EPISTOLA. 127. ET 128.

ODO Henrici secundi Anglorum Regis, & Regis Gallorum consanguineus, innitus ad Episcopatum Parisiensem Mauricio mortuo raptus est, puer eleemosynas condiebat lacrymis, adolescentem Gregorius VIII. pene pari Episcopis honore excepit, quem in Anglia redditum huberem habebat tribus scolasticis pauperibus dispersit deditque, ita vt pauitione sua ditaret. Vide plura ibidem. Vixit ad ann. Dom. 1175.

IN NOMINE SANCTÆ TRINITATIS INCIPIVNT PROHIBITIONES ET PRÆCEPTA OBSERVANDA AB OMNIBVS Sacerdotibus, data à venerabili Odone Parisiensi Episcopo.

De modo & tempore celebrandi Synodum.

Synodus olim celebratur ex tote triduo, idque cum ceremoniis & precibus solemnibus, quales fere hic describuntur, vt videre est apud Ifid. initio primi tomi conciliorum, & Barchardum, ac sinem concilij Saligunstadiensis.

CAP. I.

Fit Iouis in luce Synodus quæ proxima Lucæ:
Lux Iouis hæc replicat tertia Pascha sequens.

IN principio synodi, antequam cantetur Veni creator Spiritus: quæratur vtrum præsentes sint Abbates & Sacerdotes qui tenentur synodo interesse; Et hoc facto incipiat Episcopus alta voce, Veni creator: quo finito dicantur orationes his precibus præcedentibus, Pater noster: Et ne nos, &c. Benedicamus patrem, &c. Post partum, &c. Lætamini in Domino, &c. Fiat pax, &c. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oratio. Omnipotens sempiterne Deus qui dedisti famulis tuis, &c. Actiones nostras quæsumus Domine, &c. Deus qui salutis æternæ, &c. Propiciare quæsumus Domine nobis famulis tuis per sanctorum tuorum, quorum corpora vel reliquiæ in Ecclesia præsenti requiescunt, merita gloriosa, vt eorum pia intercessione ab omnibus semper protegamur aduersis. Infirmitatem nostram quæsumus Domine respice, &c. Deus à quo sancta desideria, &c. Per Dominum, &c. Finitis orationibus, residebunt, & legetur lectio, qua lecta fiet sermo.

Cap. 2. FINITO sermone licentiabit Episcopus laicos & scholares, & alios clericos qui non debebunt synodo interesse. Hoc facto legantur præcepta synodi. His expletis, dicantur capitula quæ sunt addenda & in fine districtè præcipiatur vt seruentur à sacerdotibus. Deinde sequuntur preces pro necessitate locorũ, & personarum. Districtè præcipitur sacerdotibus vt ieiuni intrent synodum: in ieiunio enim debet fieri & oratione. [Districtè præcipitur vt induti albis & stolis intrent sacerdotes synodum illam quæ celebratur tempore Paschali: illam verò quæ fit Septembri superpellicijs tantum & stolis.

Prohibetur sacerdotibus ne caussas adducant ad sy- B nodum aut aliqua negotia quæ non petinent ad quosdam, & ne sibi tunc * minuatur, cum debent synodo interesse prohibetur. [Præcipitur districtiùs vt omnes Presbyteri, maximè curam animarum habentes veniant ad synodũ: & si graui infirmitate detenti, aut alia necessitate ineuitabili venire non potuerint, suum capellanum mittant aut clericum loco suo. [Præcipitur in eundo & redeundo à synodo, honestè ambulent Presbyteri, & honesta quærant hospitia, vt in eis circumspectè se habeant, ne status clericorum vertatur in contemptum & opprobrium populo. Præcipimus in virtute Domini nostri & Dei, & obedientiæ, vt honor maximus & reuerentia debita singulis sacramentis sanctæ Ecclesiæ præcipuè à sacerdotibus & clericis exhibeantur & vt laici similiter exhibeât in quantum sacerdotes moneant eos & exhortentur.

** Venã aperiri faciat quisquam ad sanguinem eliciendum; ratione morbi vt forte crimine aliquo conse. absens Synodo, contumacia non damnetur.*

C

Capitula baptismum tangentia.

1 BAPTISMVS cum reuerentia & honore celebretur & cum magna cautela sub hac forma. N. Ego baptizo te, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, & caueat maximè in distinctione verborum & in prolatione, in quibus tota virtus consistit sacramenti & salus puerorum: 1. N. Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Et in Romano sub eadem forma doceant frequenter sacerdotes, laicos baptizare debere pueros in necessitate: patrem etiã & matrem, in summa necessitate, & post inundationẽ ea facient sacerdotes pueris, quæ solent fieri post immersionem. 2. Pro baptismo nihil omninò ante exigatur: sed post, laudabilis consuetudo exigi potest. 3 Fontes sub sera clausi custodiantur propter sortilegia. Chrisma similiter & sacrum oleum sub claue seruetur. 4 Semper Sacerdos interroget laicum diligenter, cùm in necessitate baptizauerit puerum, quid dixerit & quid fecerit. Et si inue- Cap. 3.

nerit laicum difcretè & modo debito baptizaffe, & formam verborum in Romano integrè protuliffe, approbet factum: fin autem, baptizet puerum modo debito. Et hic eft modus: Petre fi es baptizatus non te baptizo, fi non es baptizatus ego baptizo te, &c. 5 [Ad eleuandum patuum de fonte, tres ad plus recipiantur, quòd enim amplius eft, à malo eft.

Capitula de Sacramento Confirmationis.

Cap. 4. 1 SACERDOTES frequenter moneant populum ad Confirmationem puerorum. 2 Poft baptifmum debet fufcipi facramentum Confirmationis. 3 [Quòd fi confirmandus adultus fuerit, confiteatur priùs, & poft ea confirmetur. Sæpe dicatur laicis ne expectent diu, ad confirmandum pueros, aduentum Epifcopi: fed ducant eos ad eum nifi adeffe audierint propè: & quod poffint nomina mutari pueris fi velint in Confirmatione, aut fi vifum fuerit expedire. 5 [Nullus Sacerdos confirmare aut confecrare virgines præfumpferit: folius Epifcopi eft confirmare, Virgines confecrare, Ecclefias dedicare, Ordines dare.

Capitula de Sacramento altaris.

Cap. 5. 1 SVMMA reuerentia & honor maximus facris altaribus exhibeatur, & maximè vbi facrofanctum corpus Domini referuatur, & Miffa celebratur.

2 [Linteamina altaris & indumenta fæpè abluantur, ad reuerentiam & præfentiam Saluatoris noftri, & totius curiæ cœleftis quæ cum eo præfens adeft quotiens Miffa celebratur. 3 [Calices quibus infirmi communicantur, decorentur & mundi cuftodiantur, vt deuotiùs communicent infirmi. 4 [Ampululæ vini & aquæ in minifterio altaris mundæ & integræ habeantur: fimiliter ampululæ chrifmatis & olei fancti. 5 [Non permittant Presbyteri, Diacones (comminatur Epifcopus eis qui hoc non feruant) deferre infirmis facrofanctum corpus Domini, nifi in neceffitatate cùm Sacerdos abfens fuerit: fed femper Sacerdos cum magna reuerentia & maturitate *deferat*. In pixide eburnea bene claufa, propter cafum; & cum lucerna præcedente, cantantes * feptem Pfalmos pœnitêtiales cum Letania pro infirmo, eundo & redeundo: fi longa via fuerit, addant quindecim Pfalmos, & alias orationes: fi enim debitum perfoluunt infirmo, & audientes inuitant ad exhibendam Deo reuerentiam & honorem, & orationem. 6 [Frequenter moneantur laici, vt vbicumque viderint deferre corpus Domini, vt ftatim genua flectât, tanquam Domino & Creatori fuo, & iunctis manibus quoadúfque tranfierit orent. 7 [In pulchriori parte altaris cum fumma diligentia & honeftate, fub claue facrofanctum corpus Domini cuftodiatur. 8 [Nulli Clerico permittatur feruire altari malè ornato, feruato in maiori Ecclefia, vt nifi in fuperlicio aut cappa claufa. 9 [Nullus bis in die Miffam audeat celebrare, aut cum duplici introitu, nifi in magna neceffitate. 10 [Nullus antequam Matutinas dixerit canonicas, & Primam, præfumat aliqua neceffitate celebrare Miffam. 11 [Ad horas beatæ Virginis, femper tertius verfus dicatur, capitulo vt obferuat H. S. *Maria mater gratiæ*, & cantentur in Ecclefia cum nota & deuotione, vel in regendo aut cauendo.

* *Sacerdotem intelligit cum comite Clerico, & aliis quotquot adsunt.*

Capitula de Confeffione.

Cap. 6. 1 SACERDOTES circa confeffionem maximam curam adhibeant & cautelam: fcilicèt, vt diligenter peccata inquirant: vfitata, figillatim: inufitata, non nifi à longè per aliquam circumftantiam, fic tamen vt ex peccatis detur materia confitendi. 2 [Ad audiendum confeffiones, communiorem locum in Ecclefia fibi eligant facerdotes, vt communiter ab omnibus videri

A poffint: & in locis abditis, aut extra Ecclefiam nullus recipiat confeffiones, nifi in magna neceffitate vel infirmitate. 3 [In confeffione habeat Sacerdos vultum humilem, & oculos ad terram, nec afpiciat vultum confitentis (maximè mulieris) caufa debitæ honeftatis, & patienter audiat quæ dixerit, in fpiritu lenitatis, & ei pro poffe fuo pluribus modis perfuadeat, vt confiteatur integrè: aliter enim dicat ei nihil valere.

Inceftum faciens, deflorans, aut homicida
Pontificem quæras: Papam, fi miferis ignem,
Sacrilegus, patris percuffor, vel Sodomita,
Si percuffifti clericum, Simon ve fuifti.

Sacerdotes maiora referuent maioribus, in confeffionibus, ficut homicidia, facrilegia, peccata contra naturam, inceftum, & ftupra virginum: iniectiones ma-
B nuum in parentes, vota fracta, & huiufmodi. 6 [Sunt tria in quibus nullus habet poteftatem abfoluendi, nifi dominus Papa vel eius vicarius, nifi in neceffitate: fcilicet in iniectione manuum in clericos, vel quofuis religiofos, in incendio, per quam fententiam funt vocati Simoniaci: nihilominus tamen talium rei, remittendi ad Epifcopum. 7 [Indubijs femper confeffor confulat Epifcopum aut fapientes viros, nifi ex neceffitate, quorum confilio certificatus, foluat fecutiùs aut liget, maximè prælatos fuos. 8 * [Audita cōfeffione, femper confeffor interroget confitentem fi velit abftinere ab omni mortali: aliter verò non abfoluat eum, nec iniungat ei pœnitentiam, ne inde confidat, fed moneat vt iterum faciat quicquid boni poterit, vt Deus cor illius illuftret ad pœnitentiam. 9 [In iniungendis paruis
C pœnitentijs fibi caueant facerdotes, fecundum enim qualitatem culpæ & poffibilitatem confitentis debet qualitas pœnitentiæ, alioquin quod minus eft requiretur ab eis.

* *Videlicet confessor,*

10 *Cum furto raptus, cum fœnore, Symones actus,*
11 *De fit poffeffis, eleemofyna non fit ab ipfis.*

IN furto, rapina, vfura, fraude fibi valdè caueant Sacerdotes: non alias iniungant pœnitentias, fcilicet Miffarum, eleemofynarum, & huiufmodi priufquàm reddiderint: non enim tale dimittitur peccatum, nifi reftituatur ablatum. 12. [Nullus Miffas quas iniunxerit celebret, nec tricenarium nec annuale, & pro minus nullus triennale & quinquennale. 13 [Frequenter
D Presbyteri moneant ad confeffionem, & præcipuè ab initio quadragefimæ inftâter præcipiant venire generaliter ad confeffionem. 14 [In confeffione, caueant fibi confeffores, ne inquirant nomina perfonarum cum quibus peccauerint confitentes, fed circunftantias tantum & qualitates & fi confitens indicauerit, arguat eum confeffor, & fecretum illud teneat ficut confitentis peccatum. 15 [Nullus ira, vel odio, vel etiam metu mortis in aliquo audeat reuelare confeffionem figno vel verbo vllis, generaliter vel fpecialiter: vt dicendo; Ego fcio quales eftis. Et fi reuelauerit, abfque mifericordia debet degradari. 16 [Omnes præcipiant inftituta ieiunia feruari, vt ieiunium quadragefimæ, quatuor temporum, vigiliarum, nifi ex magna & rationabili caufa
E contra fiat, & fextæ feriæ: ex debito enim tenentur facere talia ieiunia.

Capita circa matrimonium.

MATRIMONIVM cum honore & reuerentia celebretur, nec cum rifu & ioco, nec contemnatur, etiamfi fecundæ & tertiæ fiant: antequam fiat, femper tribus Dominicis aut tribus feftiuis diebus æquè diftantibus quafi tribus edictis, perquirat Sacerdos à populo, fub pœna excommunicationis, de legitimitate fponfi & fponfæ qui debent coniungi, & ante fidem datam de contrahendo matrimonio: & ante hæc tria edicta, nullus audeat aliquo modo matrimonia celebrare. 2 [Prohibeant firmiter laicis, per excommunicationem, Cap. 7.

cationem, ſortilegia fieri: malefici quoque, & celantes conſanguinitatem, & alia impedimenta matrimonij, votum, ordinem, conſanguinitatem, affinitatem, diſparem cultum, compaternitatem, quæ tantum quatuor à matrimonio excludit perſonas: compatrem, commatrem, filiolum, & fratrem & ſororem ſpiritualem, ſcilicet filium vel filiam patrini. 3 * [Nullus Sacerdos audeat perficere matrimonium in caſu dubio, inconſulto Epiſcopo, ſed ad eum ſemper referat omnes matrimonij dubietates, ſi opus fuerit. 4 [Prohibetur diſtrictè ſub pœna ſuſpenſionis, ne vllus ſacerdos aut capellanus exigat aliquid ante benedictionem nuptialem, ſiue pro teſtimonio ferendo, ſiue pro matrimonio celebrando, occaſione ferculorum quæ debentur pro nuptijs: celebrato autem matrimonio, recipiat fercula ſua, & exigat ſi neceſſe fuerit, ſicuti conſuetum eſt. 5 [Prohibeat ſacerdos in Eccleſia, publicè, ſub excommunicatione, ne alter coniugum tranſeat ad religionem, aut recipiatur niſi per Epiſcopum.

* His deeſt Excommunicati publicentur.

De Sacramento Extremæ Vnctionis.

Cap. 2. CVM reuerentia deferatur oleum ſanctum ad infirmos, & eos vngant ſacerdotes cum magno honore & orationum celebritate quæ ad hoc ſunt ordinatæ, & nihil indè penitùs exigatur, ſiue à paupere, ſiue à diuite. Sed ſi quid gratis datum fuerit, gratis accipiant. 2 [Ad ſacramentum extremæ vnctionis moneant populum Sacerdotes, non tantum diuites & ſenes, ſed pauperes & iuuenes omnes, à tempore diſcretionis, maximè à quatuordecim annis & ſupra, & ad omnes communicet vt ſe paratos exhibeant cùm neceſſe fuerit. Doceant frequenter populum huiuſmodi Sacramentum licitè iterari, & ſæpè recipi, ſcilicet in qualibet magna infirmitate vnde metus eſt mortis: & poſt ſuſceptum, licitè reuerti ad opus coniugale, eum qui conualuerit de infirmitate. 4. Librum qui dicitur Manualis, habeant ſinguli ſacerdotes parrochiales, vbi continetur ordo ſeruitij extremæ Vnctionis, catechiſmi, baptiſmi, & huiuſmodi. 5 [Habeant ſinguli canones pœnitentiales, & ordinarium Officiorum Eccleſiæ, ſecundum vſum & modum qui ſeruatur in Eccleſia maiori. 6 Moneantur ſacerdotes ne teſtamenta ſua ordinent per manum laicalem, & ipſi frequenter prohibeant laicis ne ſua teſtamenta faciant ſine præſentia ſacerdotis, dicat, Epiſcopus quod non faciant eis in vnum.

* Infirmi quomodo viſitandi & admonendi ſint, vide Conc. Nannet. cap. 4.

Cap. 3.

Locus hic corruptus eſt, & deeſt quippiam. Hic incipiunt communia præcepta Synodalia.

PRÆCIPITVR Sacerdotibus, vt omnes reditus & poſſeſſiones Eccleſiæ ſcribant in Miſſalibus ſuis, & prohibetur penitus Presbyteris & parrochianis, ne de his quæ ſunt Eccleſiæ aut Presbyteri, alienent ab Eccleſia, niſi per conſilium Epiſcopi. 2 Prohibetur diſtrictè, ne pro intertagio corpus ſepeliri differatur, ſed poſt ſepulturam exigant laudabiles conſuetudines: Idem dicimus de ſimilibus. 3 Quicumque tædificauerit in cœmiterio excommunicetur, ſi principalis pars domus per ſe ceciderit. 4 Tribus diebus continuis vocetur excommunicandus, & niſi ad iuſtitiam ſe obtulerit, & fidem dederit quod veniet ad diem ſibi aſſignatam, ac diem aduerſario nunciauerit, excommunicetur: & excommunicatus nullo modo abſoluatur, niſi à maiori, prætterquam in articulo mortis, & tunc tamen data cautione, quod ſtabit iudicio Eccleſiæ. 5 Presbyteri ſuper citationibus faciendis, credant his qui dederint fidem: ſed ſuper excommunicationibus faciendis non credant ſine literis. Sententias audacter ferant, latas diſtrictè ſeruent, vt citiùs quàm ſententiæ deficiant, nemini parcentes, aut timore, aut amore, nec pro abſolutis eos habeant, niſi eis benè conſtiterit. 6 Mortuæ in partu, ſcindantur ſi infans credatur viuere: tamen ſi benè conſtiterit de morte earum. 7 Sacerdotes audito parrochianorum ſuorum obitu, ſtatim abſoluant eos cum Pſalmis pro defunctis, & collecta. 8 Item inhibetur ne faciant deſignationes Eccleſiarũ in manu Abbatum, vel quorumlibet patronorum, ſed in manu Epiſcopi vel prælati ſui. 9 Non permittantur prædicatores ſuper arcas celebrare, nec pulſare campanas per vicos, nec loqui in Eccleſijs, nec præſentare reliquias, ſed tantùm deferant ferenda, & ſacerdotes pro illis loquantur. 10 Exhortentur populum ſemper Presbyteri ad dicendam orationem Dominicam, & Credo in Deum, & ſalutationem beatæ Virginis. 11 Moneant ſemper populum, & maximè mulieres, ne faciant vota ſua niſi cum magna deliberatione, & aſſenſu virorum, & conſilio Sacerdotum. 12 Nullus Sacerdos vel Capellanus teneat in domo ſua aliqua occaſione mulierem, niſi ſit mater aut ſoror, aut talis de qua viſum ſit Epiſcopo, quod careat omni ſuſpicione inhoneſta. Prohibetur penitus vniuerſis Sacerdotibus ludere cum decijs, & intereſſe ſpectaculis, vel choreis aſſiſtere, & intrare tabernas cauſa potandi & ſine amictu, ſcilicet Cappa vel pallio vel ſuperliceo & comite clerico, vel laico intrare domos alienas, aut diſcurrere per vicos & plateas: & ne habeant cappas alatas & veſtes inordinatas, omnino prohibetur. 14 Nullus clericus vel regularis accipiat decimam de manu laici, niſi per manuum Epiſcopi. 15 Nullus clericus fideiubeat Iudæo vel fœneratori, nec obliget pro pignore aliquo modo, ornamenta Eccleſiæ vel libros, Iudæo. 16 Nullus recipiatur ad prædicandum, niſi ſit authentica perſona, vel ab Epiſcopo vel Archidiacono miſſus. 17 Nullus clericus faciat iuſiurandum antequam fuerit Epiſcopo præſentatus. 18 Frequenter moneantur laici, vt non retineant decimas quas in periculum animarum ſuarum retinent. 19 Nullus clericus poteſt ſibi retinere decimas iure hæreditario poſſeſſas, ſed authoritate Epiſcopi poſſunt clerici fructus recipere, ita tamen quod ſemper laborent, & quod ad Eccleſiam reuertantur. 20 Die Dominica præcedenti Synodum ſacerdotes qui capellanos non habent in ſuis parrochijs, ſemper inquirant publicè in Eccleſia ſi qui ſint infirmi in parrochia, & tertia ſequenti die viſitent eos ſi aliqui fuerint infirmi, etiam non requiſiti, & faciant quicquid fuerit ad ſalutem animorum, ne mora quam facturi ſunt in Synodo, fiat occaſio periculi: eorum nihilominus tamen etiam ſaluti procurantes prouiſionem quàm ſolent facere per Capellanos vicinos qui remanent & Diaconos proprios. 21 Sacerdotes die octauo ſemper renouent ſacramenta ad fontem benedictum, oleo & chriſmate, & ſanctam Euchariſtiam, ne vetuſtate aliqui ad indeuotionem moueri valeant aut errorem. 22 Si negligentia euenerit, vt perlecto Canone & peracta conſecratione, nec vinum nec aqua reperiatur in calice debet, ſtatim infundi vtrumque, & Sacerdos reiterabit conſecrationem ab illo loco canonis, *ſimili modo poſteaquam cœnatum eſt*, vſque ad finem: ita tamen vt illas duas cruces omittat, quas ſingulariter fecit ſuper panem. Quod ſi de ſimplice vino, vel de aqua ſine vino fiat conſecratio, vinum reputatur pro ſacramento, ſed aqua non reputatur: & ideo iſta negligentia de aqua poſita ſine vino, maior & maiori pœnitentia emendanda eſt. 23 Si quid ceciderit de ſanguine Domini ſuper corporale, reſcindendum eſt ipſum corporale, & in loco reliquiarum obſeruandum: ſi pala altaris inde tincta fuerit, reſcindenda pars illa, & pro reliquijs ſeruanda. Si ſuper inſulam, caſulam, vel ſuper albam decurrat, ſimiliter fiat. Si ſuper quodlibet veſtimentum, comburenda eſt pars illa, & puluis in ſacrarium reponendus eſt: ſi verò in terram ceciderit, lingenda eſt terra: ſi in ipſum ſanguinem muſca vel aranea, vel aliquid tale ceciderit, quia non ſine vomitu & periculo corporis *, eſt tergendus, & radendus locus ipſe ſiue lapis, ſiue lignum, ſiue terra, & puluis in ſacrario reponendus. 24 Porrò ſi in ipſum ſanguinem, muſca vel

* Deeſt, ſumi poteſt.

atanea, vel aliquid tale ceciderit, qui non sine vomitu & periculo corporis aliquando sumi potest, igne cremandum est, & tunc sanguis Domini sumatur, illud tamen quod intus ceciderit, prius debet in calice vino perfundi, & quantò cautiùs fieri poterit ablui, & postea super piscinam comburi, & illam ablutionem Sacerdos sumat: quòd si de corpore Domini super pallam altaris aliquid ceciderit, vel super quodlibet aliud vestimentum, non incidatur, sed vino abluatur, & à ministro sumatur vinū ipsum: quod si in primo datum reijcitur, pro vt diligentius poterit, recipiat, & coniunctum cum vino in calice sumatur, sed integrum sumi non potest, eo quod ore alterius proiectum est. 25 Reus autem huius negligentiæ, & qui cum eo particeps fuerit culpæ, competenti subiaceat disciplinæ: si autem supra lignum vel lapidem ceciderit, modus supra dictus de sanguine Domini, tenendus est. 26 Prohibetur sacerdotibus, ne nimis festinent venire Parisios occasione Synodi, & ne magnam faciant moram sese visitando & reficiendo tam in via quàm in ciuitate: quidam enim iter arripiunt à præcedenti Dominica, vel à die lunæ summo mane, & moram faciunt vsque ad sequentem Dominicam, & magnum imminet periculum saluti animarum. 27 Districtè præcipitur, vt quilibet Sacerdos habeat in celebratione Missæ, propter munditiam vestimentorum circa altare, vnum manutergium. 28 Præcipitur Presbyteris, vt cum in Canone Missæ inceperint, *qui pridie* tenentes hostiam, ne eleuent eam statim nimis altè, ita quod possit videri à populo, sed quasi ante pectus detineant, donec dixerint; *Hoc est corpus meum:* & tunc eleuent eam vt possit ab omnibus videri: & post talem susceptionem tam corporis quam sanguinis, & vini puri, aliquantum ab expuendo abstineant: & si abstinere non possunt, in piscinam hoc faciant suauiter & vrbanè: vinum autem potius rubeum ministretur in calice, propter similitudinem albi vini cum aqua. 29 Prohibetur districtè sacerdotibus, ne habeant secum prolem quam in sacro ordine susceperint propter scandalum: & ne in suis domibus habeant scachos & aleas vel decios, omninò prohibetur. 30 Prohibetur districtè sacerdotibus, ne accipiant gazeras vel admodiationes, nisi de decimis, quoniam esset species negotiationis: & ne habeant in palijs suis pecias nisi blaui vel nigri coloris. 31 Similiter præcipitur Presbyteris, quod immobilia de bonis Ecclesiæ acquisita Ecclesijs suis tantummodo legent (nam de iure aliud facere non possunt) de mobilibus verò suis, rationabile faciant legatum. 32 Item præcipitur sacerdotibus, vt frequenter Dominicis diebus & alijs festiuis diebus, in aliqua parte sermonis proponant fideliter populo Symbolum fidei, & eis diligenter distingant articulos fidei, & in singulis confirment populum, authoritatibus & rationibus sacræ scripturæ pro posse suo, propter hæreticos. 33 Sciant quod excommunicati sunt omnes illi in synodo, qui fidem dederunt vel acceperunt de celandis matrimonijs: & excommunicatio ista recitetur in parrochijs à singulis sacerdotibus.

34 Prohibetur Sacerdotibus, ne habeant capellanos habentes cappas manicatas, sicut nec ipsæ personæ debent habere: præcipitur enim omnibus habentibus Ecclesias, vt ad singula tempora ordinum se ordinandos offerant: & hoc intelligitur in iuramento quod fecerunt. 35 Item præcipitur sacerdotibus districtissimè, & sub pœna magnæ emendæ, vt custodiant præcepta synodalia quæ scripta sunt in libellis suis: quidam enim licet iam elapsi sunt tres anni, ex quo prædictos libellos habuerunt, ita sunt negligentes quod nondum habent pixidem eburneam, nec tabernaculum vbi reseruetur cum honore corpus Domini, nec fontes sub claue, nec chrisma vel oleum in aliqua capsula. 36 Prohibeāt Sacerdotes, ne fiant choreæ, maximè in tribus locis, in Ecclesijs, in cœmiterijs, & in processionibus. 37 Prohibeant Sacerdotes per excommunicationem, & maximè tempore vindemiarum singulis diebus Dominicis, ne aliquis Christianus retineat apud se marchum vinde-
A miarum quem Iudæi calcant aliquomodo, propter illam horribilem immundiciam quam in contemptum Sacramenti altaris faciunt: & si remanserit, detur porcis vel expandant ad opus pro fimo. 38 Prohibeant per excommunicationem sæpe, ne carnifices permittant Iudæos laniare carnes suas, nisi totum detineant Iudæi. 39 Item districtè præcipitur Presbyteris ne hostias licet non sacratas dent pueris vllo modo, & inhibetur ne celebrent sine caligis. 40 Item prohibetur districtè, ne Sacerdotes cultellum portent cum cuspide, nec clerici eorum. 41 Item districtè prohibetur Sacerdotibus, ne permittant prædicare aliquos ignotos, siue literatos, etiam extra Ecclesiam, siue in vijs, siue in plateis, siue in alijs locis parochiæ suæ: & sæpè de Dominicis diebus Sacerdotes moneant, & etiam sub pœna excommu-
B nicationis inhibeant parrochianis suis, ne tales audiant propter pericula hæreseûm & errorum quos seminant. 42 Item districtè præcipitur presbyteris, quod moneant parrochianos suos & parrochianas, quod prouideant Ecclesiæ Parisiensi, quæ multum indiget albis & & stolis, & toallis, & huiusmodi. 43 Item moneant solicitè & assiduè parrochianos suos, vt in Albigenses hæreticos se accingant, & iterum eandem habebunt indulgentiam quam alias habuerunt. 44 Item moneant Presbyteri sub pœna excommunicationis, omnes illos qui crucem habuerunt, & votum suum non sunt prosecuti, quod crucem suam & proponant resumere, & portent. 45 Item præcipitur omnibus presbyteris, quod excommunicent in generali omnes illos qui fe-
C cerunt conspirationes contra presbyteros suos, vel contra Ecclesias suas. 46 Item præcipitur presbyteris, vt cum aliquis confitetur eis se fidem dedisse alicui mulieri de matrimonio contrahendo cum ea, & post fidem datam cognouit eam, non dent ei licentiam contrahendi cum alia, quoniam sequens carnalis copula cum illa cui fidem dedit, matrimonium confirmauit. 47 Item districtè præcipitur presbyteris, & sub excommunicatione ne aliquos matrimonio clandestino coniungant vel benedicant. 48 Item excommunicentur omnes illi qui faciant se coniungi clandestino, aut benedici, & omnes illi qui interesse præsument Sacerdotes. 49 Item præcipitur presbyteris, vt quotiens dubium erit quando aliqua ieiunia vel processiones institutæ fieri debent, sicut in festo sancto sancti Marci, petant à Decano
D loci, & sine eius consilio ea facere non præsumant. 50 Item præcipitur presbyteris, vt quando mulieres post puerperium veniunt ad purificationem, dent eis tantummodo panem benedictum, & corpus Domini eis nullomodo propinent, nisi expressè petant, & prius confessæ fuerint. 51 Item moneant presbyteri parrochianos suos in confessionibus, & in prædicationibus suis, vt saltem semel in anno, peregrinando visitent Ecclesiam Parisiensem. 52 Præcipitur districtè omnibus presbyteris, vt pro domino Rege faciant specialem commemorationem quando poterunt.

53 Item præcipitur presbyteris, quod singuli scribant nomina parrochianorum suorum confratrum Ecclesiæ Parisiensis, & etiam scribant pro quanto quilibet est con-
E frater. 54 Item præcipitur presbyteris, ne recipiant Capellanos sine conscientia Episcopi, vel Archidiaconi. 55 Item præcipitur presbyteris, quod nihil exigant à parrochianis suis, eo quod testimoniū dant pro eis, quando debent matrimonium contrahere. 56 Item prohibetur districtè, ne Diaconi vllomodo audiant confessiones, nisi in arctissima necessitate: claues enim non habent, nec possunt absoluere. 57 Præcipimus omnibus Decanis, quod inquirant de cætero, & inscriptum redigant nomina omnium presbyterorum qui in Decanatibus suis decedent, eaque deferant ad synodum, recitanda, vt oremus pro eis, & moneantur singuli presbyteri vt faciant seruitium speciale: hoc enim libentissimè debent facere, quia cùm decesserint, fiet similiter pro eis.

58 Item

58 Item districtè præcipitur presbyteris omnibus, quod excommunicent ter in anno, scilicet in Pascha, in natiuitate Domini, & in festo Ecclesiæ, omnes illos qui scienter celant feuda Parisi. & omnes illos qui sciunt super hoc aliquid, nisi illud reuelauerint Parisiensi Episcopo, vel eius mandato. 59. Item præcipimus singulis presbyteris, quod annuatim, idque in crastino sanctæ Trinitatis, anniuersarium omnium confratrum beatæ Mariæ, per totam Parisiensem diœcesim celebretur. 60. Præcipimus vt moneantur non Iudæis præstare rotas, secundum quod præceptum est, alioquin compellantur per excommunicationem.

GALONIS S. R. E. CARDINALIS, CONSTITVTIONES.

DE GALONE PARISIENSI EPISCOPO, EX IVONIS CARNOTENSIS EPISTOLA CXXXII. ad Paschalem. P. M.

De cætero sanctæ Paternitati vestræ supplicando suggerimus vt Dominum Galonem Coëpiscopum nostrum, de Beluacensi Episcopatu quem propter sacramentum Domini Ludouici habere non potest, per manum Senonensis Archiepiscopi transferri iubeatis, in Parisiensem Episcopatũ; &c. Qualiter autem in eum Cleri & plebis vota conueniant, dicet vobis præsentium portitor, Parisiensis Ecclesiæ canonicus: vt cognoscatis eum benè posse transferri, qui sedem propriam nulla ratione præualet adipisci. Vixit ad ann. D. 1105.

In nomine Domini, nos Galo, miseratione diuina sanctæ Mariæ in porticu, Diaconus Cardinalis, Apostolicæ sedis Legatus, excommunicamus omnes sacerdotes & clericos quoscunque qui post legitimam admonitionem, focarias vel mulieres alias, de quibus mala suspicio suboriri possit, in domibus propriis vel alibi, vnde populus vel Ecclesia scandalizetur, duxerint retinendas, nisi sint clerici qui in minoribus ordinibus legitimè contraxisse probentur, qui cum vxoribus Ecclesiastica non debent beneficia retinere. Moneantur quoque, ne matres vel vxores, aliásve coniunctas personas secum habeant: cum quibus etsi nihil sæui criminis fœdus naturale existimari permittat, tamen frequenter suggerente diabolo, cum talibus noscitur fuisse facinus perpetratum.

2. Perhibemus etiam sub eadem excommunicatione, ne sacerdotes vel clerici occasione alicuius consuetudinis, pro baptismo, sepultura benedictione, aliisve sacramentis Ecclesiasticis, aliquid exigere vel extorquere præsumant, sed ea liberaliter & sine difficultate studeant canonicè ministrare: moneantur tamē laici diligēter, ne quod pro reuerentia sacramentorum deuotio fidelium introduxit, ex auaritia velint aliquatenus reuocare.

3. Item & prohibemus, ne sacerdotes de cætero cappis manicatis vtantur, & constituti in sacris ordinibus, manicas consutitias, sotulares rostratos, vestésque rubri coloris habeant, districtione consimili prohibemus.

4. Decanis quoque, Archipresbyteris & Archidiaconibus, ne vestes rubri coloris, vel virides habere præsumāt: & specialiter Archidiaconibus & præpositis qui habent curam animarum, ne cappas foratas habeant manicatas.

5. Monachi etiam vt cappis sumptuosis & non nigris de cætero non vtantur, sub eadem pœna duximus inhibendum. 6. Inhibemus etiam omnibus tam clericis quam monachis sub excōmunicationis vinculo ne fœnus exerceant, & ne aliquam negotiationem exerceant inhonestam, prohibeantur indistinctè.

7. Vt autem ab omnibus in tonsura, habitu & conuersatione, honestas Ecclesiastica conseruetur, districtè præcipimus vniuersis Prælatis, sub attestatione diuini iudicij, firmiter iniungentes vt omnia supradicta obseruent: & quantum in ipsis fuerit, faciāt à subditis, monitione præmissa, per censuram Ecclesiasticam inuiolabiliter obseruari. 8. Volentes autem (quantum cum Deo & honestè possumus) magistris & scolaribus deferre eatenus ea ipsos rigorem, si quis est nostræ constitutionis duximus temperandum, vt antequam periculum excommunicationis incurratur, admonitio generaliter fiat per magistros, & comminatio excommunicationis in transgressores: quibus præmissis, si qui fortè contumaces & rebelles extiterint. Iterum & nominatim sub eadem comminatione & in scholis moneantur, indulta nihilominùs ad satisfaciendum dilatione competenti.

9. Quod si fortè nec taliter resipiscere voluerint, ex tunc per cancellarium qui pro tempore fuerit, excommunicati denuntientur & tandiu ab omnibus euitentur, donec satisfecerint competenter, & ab Episcopo si fuerit præsens, vel eo absente ab Abbate sancti Victoris, cum forma Ecclesiæ, fuerint absoluti. 10. Præcipimus autē magistris in virtute Spiritus sancti, vt prædicta omnia (excepto tamen necessitatis excusabilis articulo) diligentiùs exequantur, ne per negligentiam vel malitiam aliquorū nostræ constitutionis autoritas contemnatur.

Explicit constitutio Galonis Cardinalis.

VVILIELMI PARISIENSIS EPISCOPI; ADDITIONES.

Præcipitur presbyteris vt clericos cuiuscunque sint ordinis, in parrochia sua commorantes, moneant, quod tonsuram congruentem, & honestum habeant habitum iuxta canones, & si alicui in hoc inobediētes vel rebelles fuerint, monitione præmissa, ab ingressu Ecclesiæ arceantur. Quod si aliquis de huiusmodi præsumptoribus tantæ sit potestatis, quod sine scandalo, à presbytero, prædicto modo coerceri non possit, Episcopo nuncietur.

2. Prohibetur sacerdotibus ne mercata frequentēt, sed si ex aliqua causa necessaria, eos ad mercata ire oportuerit, in habitu honesto incedant, & quàm breuiorem poterunt, ibi moram faciant. 3. In mercatis, non faciant commessationes, nec etiam alibi. 4. Prohibetur sacerdotibus, ne officium aduocationis exercere præsumant, nisi fortè in causa Ecclesiæ suæ, vel pro miserabilibus personis, pupillis & viduis parochianis suis, quibus, honestè deesse non possunt, & hoc absque precij receptione, præter expensas moderatas. 5. Presbyteri vno die Missas duas non celebrent, nisi in necessitate: nec detineant corpora mortuorum super terram, occasione pecuniæ extorquendæ. 6. Præcipitur sacerdotibus quod bis in anno ad minus, videlicet in aduentu domini, & in quadragesima, peccata sua confiteantur confessoribus per singulos decanatus constitutis. 7. Confessores nomina confitentiū scribant, & ad Episcopum ad synodum deferant.

8. Presbyteri parochianos suos moneant, & frequenter in Ecclesijs suis denuncient, quod omnes, saltem partes familias & matres, ad confessionem veniant ante Pascha floridum: & qui in hoc negligentes fuerint, in pœnam, vsque post octauas Paschæ, ad confessionem non admittantur; sed vsque ad illud tempus à carnibus ieiunabunt, sicut in quadragesima.

9. Presbyteri parochianos suos solenniter pœnitentes, faciāt venire in capite ieiunij ad Ecclesiam cathedralem, vt per Episcopum solenniter ab Ecclesia eiiciantur, & similiter in die Iouis proxima ante Pascha, vt per Episcopum Ecclesiæ reconcilientur. 10. Presbyteri iniungant parochianis suis confitentibus, quod omnia ablata, antequam testamentum vel legata faciant, plenè restituant. 10. Præcipitur quod presbyteri parochianos suos qui tribus dominicis continuis se ab Ecclesia sua absentauerint sine causa iusta & necessaria, interdicant, & ad Episcopum mittant interdictos: militibus discurrentibus defertur.

11. Præcipitur sacerdotibus, quod diligentes & solliciti sint in monendo parochianos suos de eleemosynis, & legatis ad fabricam Ecclesiæ beatæ Mariæ faciendis, & legata fideliter quærant, & reseruent: scribant etiam nomina eorum qui legauerint, & ad Episcopum ad synodum afferant, & sic eis appareat qui fuerint in hoc diligentes & negligentes. 12. Presbyteri in Ecclesiis frequenter denuntient eos qui matrimonia clandestina cōtrahunt & qui eis faciendis assistunt, esse excommunicatos. 13. Præcipitur quod commodationes catrucarum, quæ fiunt in festiuis diebus, quibus fieri solent per sacerdotem fiant, ne in hoc aliqua inter commodantes interueniat confusio. 14. Præcipitur quod in celebratione Missarum, quando corpus Christi eleuatur, in ipsa eleuatione vel paulò ante campana pulsetur, sicut alias fuit statutum, vt sic mentes fidelium ad orationem excitentur. 15. Presbyteri iniungant parrochianis suis, quod quando matrimonium inter aliquos erit contrahendum, illi qui debent contrahere, confiteantur, ob reuerentiam sacramenti, peccata sua presbyteris suis, priusquam fidē præbeant de contrahendo, vel saltem antequam contrahant per verba de præsenti. 16. Presbyteri verò tunc solliciti sint de inquirendo, maximè super impedimentis matrimonij.

CONSTITVTIONES, EX CONCILIO PETRI ARCHIEpiscopi Senonensis.

STATVIMVS vt aduocati iurent de calumnia de cætero, in causis tam inchoatis quam inchoandis, aut non admittantur ad eas tractandas. 2. Si aliquis per annum & diem excommunicationem publicam sustinuerit, compellatur potestas secularis, vt excommunicatum ad vnitatem Ecclesiæ per suam potestatem venire compellat, mittendo manum in ipsum & res eius.

3. Statuimus, ne prior, nisi conuentualis, vltra summam quadraginta solidorum ab aliquo, sine licentia Abbatis sui, vel Episcopi sui si remotus fuerit Abbas, mutuò pecuniam accipiat: quod si fortè fecerit, abiiciatur à prioratu, nec denuò valeat prioratum adipisci, quousque per concilium prouinciale fuerit restitutus.

4. Eidem pœnæ subiaceat prior, qui quamcunque summam pecuniæ receperit à Iudæo. 5. Statuimus, vt Abbates, priores, & alij obedienciarij de singulis prouentibus & redditibus & expensis, computent singulis annis diligenter in capitulo. Et vt status iam Abbatiatum quam prioratuum à claustralibus cognoscatur, computus in scriptis redigatur, ita quod conuentus penes se retineat vnum scriptum, & Abbas aliud. 6. Nullus Abbas mutuò recipiat pecuniam, sine capituli sui, vel maioris & sanioris partis conuentus licentia, vltra summam ab Episcopo suo taxandam secundum monasterij facultates: qui contra fecerit, per Episcopum suum puniatur.

A 7. Præcipimus Abbatibus & aliis religiosis, vt ipsis vestibus & calceamentis ordini suo congruentibus vtantur: Et si Abbates in his obseruandis seu corrigendis fuerint negligentes, per Episcopos suos puniantur.

CONSTITVTIONES EX CONCILIO GALTERI ARCHIEpiscopi Senonensis.

STATVIMVS, vt Abbates & priores conuentuales, qui nec venerint * nec se excusauerint prætendendo canonicum impedimētum, per octo dies ab ingressu Ecclesiæ suspendantur, & pœna, quantum ad hoc conciliis statuta est, sub B commminatione maioris pœnæ si aliis annis, supra his, culpabiles inueniantur.

*Videtur deesse. ad synodum.

2. Propter scandala grauia quæ ex monialium conuersatione proueniunt, statuimus de monialibus nigris, ne aliquem dispositum (*forte, aliquod depositum*) recipiant in domibus suis ab aliquibus personis, nisi de licentia Episcopi sui: maximè arcas clericorum vel laicorum, custodiæ causa, minime permittant apud se deponi.

* Videtur deesse. Mulierum.

3. Item communiter omnes in refectorio comedant, & in dormitorio dormiant, nisi ex causa iusta, & necessaria, de licentia speciali Abbatissæ, aliter fieri permittatur.

4. Item cameræ monialium omnes destruantur, nisi aliqua quæ in susceptione Episcopi necessariò retineatur, C vel ad infirmariam faciendam, vel alia de causa quæ Episcopo iusta & necessaria videatur. 5. Item quod moniales nullatenus exire permittantur, vel extra pernoctare, nisi ex magna causa & raro, & Abbatissis iniungatur ne aliter egredi permittantur: & si aliquando Abbatissa ex causa iusta alicui permittat, eidem iniungat quod sine mora reuertatur.

6. Ostia suspecta & superflua obstruantur, circa hoc autem Episcopi diligentiam adhibeant & curam, per se & per ministros suos, & vitas & conuersationes ipsarum restringant, vt per eorum diligentiam, scandala quæ in præsenti de vita earum proueniunt, sopiantur.

7. Statuimus, vt omnes iudices tam ordinarij quam delegati, temperent se & refrenent à generalibus excom- D municationibus, nec in generali participantes, excōmunicent, nisi valde grauis & enormis excessus contingat.

8. Moneantur capitula secularium personarum, maxime cathedralia, vt ipsi conueniant & ordinent & tractent, quod in Ecclesiis suis die & nocte, per se & per clericos Ecclesiarum, diuinum seruitium assiduè, competenter, secundum numerum institutorum & facultatem Ecclesiarum celebretur, & circa seruitium diuinum diligentiā & curam adhibeant efficacem, ita quod modus habēdi se in Ecclesia, tam in choro quam extra, euidenter & sufficienter vbi emendatione opus erit, emēdetur infra annū.

9. Moneantur etiam canonici & clerici seculares, quod ipsi, in habitu suo & aliis, præcepta tradita in generali cōcilio, fideliter & obedienter obseruent.

E 10. Statuimus vt in locis siue prioratibus, vbi conuentualis congregatio solet esse, si facultates illius Ecclesiæ suppetant, conuentus ibidem restauretur. 11. Item quod in domibus siue locis vbi solebant esse prioratus, si facultates locorum sufficient, monachi vel canonici regulares ad diuinum seruitium ibidem celebrandum, reducantur.

12. Monemus Abbates & priores conuentuales, quod tot seruitores in Abbatiis & prioratibus sibi subditis instituant, si ad hoc sufficiant facultates locorum, quot ibi deseruire solent, & ne pensionem siue censum ab eisdem exigant, quam non solent exigere ab antiquo, nisi fortè alicui ex iusta causa ab Episcopo suo permittatur.

13. Statuimus quod clerici ribaldi, maximè qui vulgo dicuntur de familia Goliæ, * per Episcopos, Archidiaconos, Officiales, & Decanos Christianitatis tonderi

tonderi præcipiantur, vel etiam radi, ita quod eis non remaneat tonsura clericalis, ita tamen quod sine periculo & scandalo ista fiant.

14. Item antiquum statutum concilij prouincialis rursus renouantes præcipimus, quod quando aliqua terra propter delictum domini terræ vel Balliuorum supposita fuit interdicto, nullatenus relaxetur donec ad arbitrium & moderamen relaxantis, presbyteris parochialibus de damnis & de perditis interdicti occasione illatis plenè fuerit satisfactum, vel de satisfaciendo cautum.

MANVELIS PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI RESPONSA
AD BELLÆ EPISCOPI INTERROGATIONES.

SACRATISSIMVS Dyrrachij metropolita Romanus, dilectus in Domino frater, & nostræ mediocritatis comminister, nostræ hodie assidens mediocritati synodicè præsidēti cum sacratissimis suis fratribus, Cæsareæ, Cappadociæ, Metrophane: Sardium, Andronico: Philadelphiæ, Phoca: Ponto Heracleæ, Nicephoro: Smyrnæ, Georgio: Methymnæ, Michaele: chartam in medium vt legeretur protulit: in qua erant interrogationes piissimi Bellæ Episcopi, quærentes synodicas solutiones. Erant autem interrogationes huiusmodi.

1. Quidam cùm per odium aut aliam quamlibet ob causam à suis vxoribus discessissent, peregrè degētes, non reuertuntur: & cùm incertum sit vbi agant, sic eorum vxores durant per quinque annos vel plures: An eas oporteat aliis coniungi viris?

2. Quidam sacerdotes in magna quadragesima præsanctificatos diuinos panes in panariis recondentes, iis deinde opera dæmonis ex septo diuino subreptis à muribus, & cane ostium aperiente, vel etiam cùm sacerdos sacrificaret, & ad mensas precationes legeret, delitescens mus, post oblationem, consecratum diuinū corpus subripuit, quam censuram merentur sacerdotes?

3. Sacerdotes quidam à suis antistitibus excommunicati excommunicationem contemnunt, & sub pœnis cùm sint, ingrediuntur & sacrificant: Quonam modo sunt hi plectendi?

4. Laici cùm secundas contraxerunt nuptias, liberis procreatis post quadragesimum annum postulant ad tertias conuolare, ob præexistentium liberorum educationem, & ne passim peccent: An sine reprehensione id faciant?

5. Antimensia scimus facta, postquam antistes per se operatus fuerit dedicationem, & ex panno substrato circumuoluentéque mensam, in frusta dissecto & scripto, sacerdotibus dari, nec posse sine his sacrificare: Vbi igitur horum est defectus, quid faciendum, ne sine sacrorum celebratione sacerdotes maneant?

6. Quidam sacerdotes in magna quadragesima benedictiones clàm fecerunt: quales tandem sunt nuptiæ, & quibus tenentur pœnis sacerdotes qui sic sacras preces conceperunt? Ad has igitur interrogationes mediocritas nostra tales solutiones protulit.

Respons. 1. 1. Qui ob quamlibet causam ab vxoribus suis recesserunt, & alibi degunt, excommunicationem merentur si perseuerent, nec velint ad vxores reuerti. Si verò incertū vbi sint, & mandato earum inquisitio processerit, præterieritque quinquennium ex quo viri disparuerunt, in bello fortè capti, aut quo alio modo de medio sublati: vxores eorum per legem non prohibentur aliis coniungi viris. Aliæ autem quarum adhuc viri supersunt, suos viros quærant.

2. Qui sic deliquerunt sacerdotes, vt præsanctificatos panes à se factos, canes templi ostium aperientes de medio sustulerint, ad tempus in cognitione Antistitis positum, à sacrorum operatione cessent, quòd diligenter non cauerint. Alij autem qui panes in oblatione per mures amiserunt, inculpati maneant (multa enim eiusmodi sæpè accidunt) qui etiam aliam oblationem mensæ apponent, oblationéque facta sacrificium perficient.

3. Excommunicati qui sacrificant, depositione sunt digni: idque in Episcopi ipsorum cognitione positum esto.

4. Qui tertiis nuptiis implicari volunt post annum ætatis quadragesimum, vt polygamiam Christianis non cōuenientem quærentes, re infecta dimittentur: quòd si etiam vim inferant, censuram subibunt.

5. Antimensia in omnibus sanctis mensis poni necesse non est, sed in iis de quibus incertum consecratæ sint, necne. Nam antimensia, consecratarum sanctarum mensarum locum obtinent: nec iis opus est vbi mensas consecratas esse constat. *Antimensia. Sancta Mensa consecrata.*

6. Sacerdotes qui in magna quadragesima nuptiales fecerunt benedictiones, si per simplicitatem id fecerint, mediocri correctione sunt digni: sin autem per malitiam & clàm commiserint, maiore pœna, quæ Antistitis iudicio irrogabitur. Ab iis autem facta connubia, vt sacra precatione munita, rata inconcussaque manebunt. *Habuit illud, Mense Iulio, Indict. 8. & rudis ceræ sigillum.* *Nuptiales benedictiones in quadragesima ne fiant.*

Epist. 82. Argumentum.

HONORIO Dei gratia excellentiss. ac Reuerend. patri suo, sanctæque Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici H. humilis Turonorum minister debitæ integritatem obedientiæ. Philosophus ait, Colere officiis non exasperare verbis oportet potestatem. Ideò cumulatis precibus exoro ne vos, Reuerende Pater, scriptum præsens exasperet: aut velitis de necessitate præsumptionem figurare. Etenim necessitate scripsi eodem quo sum læsus iaculo, lædi metuens Ecclesiæ sospitatem. Bonam spem in sinu meo gero: quia scribens pro iustitia gratiam patris non auertam. Quaslibet igitur appellationes in Romana vigere & suscipi Ecclesia cis Alpes auditum nō est, nec ex sacris traditum institutis. Quia si fortè huiusmodi emersit nouitas, vt placeat omnem indifferenter admittere appellationem: Pontificalis censura peribit: & omninò conteretur Ecclesiasticæ robur disciplinæ: Quis enim raptor ad solam anathematis comminationem, non statim appellabit: Quis clericus aut presbiter frustratoriæ appellationis refugio non putrebit aut etiam sepelietur in stercore suo? Quis Episcopus habebit in promptu, non omnem dico, sed aliquam vlcisci inobedientiam? Eius virgam quæuis appellatio quassabit, soluet constantiam, seueritatem emolliet, adducens & illi silentium & reis impunitatem delictorum; sic fiet vt sacrilegia ac rapinæ, fornicationes ac adulteria pernitioso inundent incremento: cùm præsul ad superfluas appellationes clauserit ora, & desierit persequi piorum persecutores locorum, cùm viduarum iniurias desierit vlcisci & orphanorum: dilatione nimirum censuræ facinora fouebuntur, & venient in profundum iniquitatis impunè delinquentes super quos Euangelicum illud implebit præceptum: Exi citò in plateas *Luc. 14.* *Salua semper auctoritate S. sedis Apost. exponit quod prouocationes ista quæ fiebant Ro. vtilitatem in se habeant vel incommoditatem.*

& vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc. Quis vel cæcum vel claudum intrare compellet, si cæcus cum compelletur appellet? Denique pro delicto Heli nullus Pontificum punietur, quoniam appellationis excusatione suam quisque defenderet offensam. Exempla quædam censuræ semper viuent, æmulatores autem eius quælibet appellatio sepeliet & viuos. Sanè parua est materia & exilis scientia quæ si iuxta Iob inter aquilas in præruptis lusitantes cum pullis earum sanguinem lambit satis est: non erubesco meam & attendere & profiteri mensuram. Inter cæteros tamen sacerdotes, ad me peruenit quas appellationes Cisalpina susceperit Ecclesia, quas & sine offensione sedis Apostolicæ renuit, abiecit: accepi enim, & vniuersitas Ecclesiæ prædicat, quòd grauatis iudicio, subuentus appellationis debeatur: Accepi quod suspectos habent iudices, aut infestos, quòd formidant vim temerariæ multitudinis, eodem remedio possint & debeant reuelari. Vnde etiam in decretis Cornelij Papæ: Taliter Ecclesiæ traditum est, si quis iudicem aduersum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat quod nulli oportet negari. Item in eodem: Nullus sacerdotum causam suam alieno committat iudicio, nisi ad sedem Apostolicam fuerit appellatum: sed vnusquisque comprouinciales iudices & notos habeat,

Ca. si quis iudicem. 2. q. 6.

A nisi aliquam vim temerariæ multitudinis illic timuerit, aut infestos vel suspectos, iudices ibi habuerit: pro quibus causis ad maioris authoritatis iudices & ad alias prouincias appellare & venire concessum est. Audiui etiam alias quoque appellationes esse, sed moratorias, nec aliquando recipiendas, de quibus in sacris legibus his legimus verbis: Quicunque non confidentia iustæ causæ, sed causa afferendæ moræ, ne contra eum sententia proferatur appellauerit, & si de facto suo confessus ne addicatur appellare voluerit, huiusmodi appellationes non recipiuntur. Et quidem videri mihi plures talium species appellationum quas prudens iudex ita necesse est discernat, vt circa iudicandos debitam in omnibus seruet æquitatē. Porrò ea quæ prerogatiuam obtinēt sicut paruitati meæ ministrauit auctoritas, perstrinxerit: quæ si plura sunt & B vsque ad ipsius cathedræ vestræ sedem Apost. cucurrere vigilantia: confiteor non transgrediendos esse terminos quos posuerunt patres nostri: Moratorias autem appellationes omninò à vestra relegandas esse audientia: non sustinendum in horto domini plantari toxicum mortis: toxicum quo subuentus afflictorum morietur, quo iustitia in nihilum reuertetur, incrementum suscipiet vbertas delictorum. Vale.

NICEPHORI CONFESSORIS.

EX NICEPHORI CONFESSORIS CANONIBVS.

OPORTET monachos ieiunare die Mercurij & Veneris septuagesimæ: & vbicunque fuerint, caseum comedere post præsanctificatorum solutionem. *Euertit hic Canon Iacobi dogma & Tetraditarum hæresim.*

2. Die Dominico sine impellente necessitate iter facere non oportet.

3. Apocalypsin Pauli, & ea quæ dicuntur brontologia, & selonodromia, aut calandologia, suscipere non oportet: profana enim omnia.

4. Apocalypsin Esdræ & Zosimæ, & duo sancti Georgij martyria, & sanctorum martyrum Cerici & Iulittæ; librúmque Marci & successoris, suscipere non oportet: Reiicienda hæc, non admittenda.

5. Monachi in pœnis existentes, ad communem fratribus cibum & precationem admittendi sunt. Participes etiam esse debent benedictionis, id est, frusti, simul cum earum confessione.

Eleemosyna pro defunctis.

6. Intestatò morientium piæ largitiones pro ipsis factæ suscipiendæ sunt, si quidem viuentes eo animo fuerint vt ita præstarentur.

7. Si quis infirmus sit, & sanctum baptisma sanctúmq; habitum requirat, dari ei sine mora oportet, nec gratia est deneganda.

8. Si quis ad annos viginti & deinceps, dissolutè & in luxu vixerit, deinde studiosus apparuerit virtutis, non est ordinandus: Sacrum enim impollutum est.

9. Non oportet operari hebdomade diacænesimi, neq; sabbato apolysimi canere immaculatum, neque dies Iouis obseruare.

A 10. Bigamus non coronatur, sed in eo punietur vt annis duobus sacra non participet mysteria.

11. Trigamus annis quinque emendetur, & sic admittatur.

12. Qui pulsauerit patrem suum, & sponte occiderit, annis trigintaquinque deget in pœnis homicidæ.

13. Etiam simplex monachus ex causa baptizat, vt diaconus.

14. Si Antimensium per ignorantiam impletum sit non polluitur: sanctificatio enim in eo est: sacrum enim, impurum non efficitur.

15. Qui ex concubina & scorto, & ex bigamis & trigamis nati sunt, si virtutibus præditi appareant, & sint sacerdotio digni, ordinentur.

16. Infantes non baptizatos, oportet, si quo loco reperiatur quis vbi non sit sacerdos, baptizari. Quòd si vel pater aut quilibet alius, modò sit Christianus, baptizet, peccatum non committit.

B 17. Vsuram accipientibus non sunt elargienda sacramenta: nec cum perseuerantibus in iniquitate, communiter cibus sumendus.

THEOPHILACTI.

DE RISV ET VOCIFERATIONIBUS in festis.

QVIN & hunc morem introduxit, qui hodie obtinet, quòd in splendidis atque solennibus festiuitatibus Deo & sanctorum recordationi fit contumelia per fœdas cantilenas ac risus, & insanos clamores, quibus adhibitis sancti hymni cantantur.

IACOBI

IACOBI SANCTI GEORGII AD VELVM AVREVM DIACONI CARDINALIS, DE CENTESIMO SEV IVBILEO anno liber incipit.

FVTVRORVM aliquid mandare memoriæ de centesimo (quem Iubileum fore constat) anno: in his; quorum quædam visa; quædam opinione didicimus; conceptum animo votum aggrediemur: rem siquidem, Deo auspice; & si notam præsentibus, non tamen inutilem; posteris verò necessariam, & vtrisque, oblectationis causam. Nam & quò res vulgatior est; eò libentius sentire gliscimus, dum paucos præsentis æui in aliud peruenturos speramus: paruique refert; grande minimúmue fuerit quod gestum est, dum vtrumque delet obliuio. Inuocata itaque nobis humiliter, ineffabili indiuisibilis vnitatis diuinitate; ac, ad intactæ virginalis pudicitiæ thalamum, deindéque ad Apostolorum principes Petrum & Paulum (surgentis bases Ecclesiæ) obnixè recurso; quò, suo imparibus viribus, opitulentur operi. Neque enim nancisci nostram, sed ipsorum gestimus gloriam; ne inanis gloriæ recepta mercede inuenti vani, meritisque indigni, pœna vero digni reperiamur. Centesimi igitur exordium capiemus.

Petrus & Paulus. Apostolorum principes, & bases Ecclesiæ surgentis.

IN LIBRVM DE IVBILEO IACOBI CARDINALIS, IVLII Rosci Scholia.

IACOBI S. Georgij. *Cum ego de hoc quisnam esset diu addubitassem, tandemque illum Bonifacij* VIII. *nepotem vel fratris, vel sororis filium fuisse statuissem: ecce reperio in libro quodam vetustissimo M. S. in quo omnium Cardinalium memoria continetur, quisnam esset* IACOBVS *hic, nec à mea auctoris illius abhorruit sententia, liber est in manibus Alphonsi Cecharelli viri doctissimi, cum in omnibus penè liberalibus artibus, tum in medicina præsertim. Ea verò quæ in libro habebantur hæc erant.* IACOBVS *Caietanus Anag. Diaconus Cardinalis S. Georgij in velabro fuit nepos Bonifacij* VIII. *Papæ. à quo fuit creatus Cardinalis, in prima creatione Cardinalium ab ipso facta anno* M. CCXCV. *Pontificatus verò primi, in quatuor temporibus aduentus Rom. Hæc ille, cum igitur ea esset auctoritate apud Pontificem, vt ea apud illum plus valeret nemo: scripsit historiam hanc vniuersam, vt temporum illorum stylus & eruditio ferebat. Erat enim hæc vetustissimorum temporum illorum conditio, vt quò magis eloquentiæ studia iacebant, ita maximè Philosophiæ & Theologiæ studia florerent. Nam post octauum annum à quo hæc quæ de Iubileo dicuntur gesta sunt, obiit ille subtilissimus & acutissimus Ioannes Scotus decus & ornamentū familiæ D. Francisci: fuit & iis temporibus Petrus de Palude, floruit Alexander de villa, Conradus dominicanus, Henricus de Gādauo, quibus omnibus maximum lumen Theologiæ vniuersæ illuxit, horum credo discipulus Iacobus hic tantam sibi eruditionem & gloriam comparauit.*

Quis fuerit ille Card.

LIBER INCIPIT.] *Additur*, incipit, *& ad calcem*, liber explicit: *qui mos non est amplius in vsu, sed proprius illorum temporum fuit. Ita enim in libro quodam Alexandri Fornesij legitur, incipit liber geometricæ*, artis conditus à Domino Gerberto Papa & Philosopho, qui & Siluester II. est nominatus. *Quem locum eò attuli, vt quod volui declararem & confirmarem: & vt etiam pateat ex Onuphrio, vt errarit Platina existimans eum Pontificem diabolica dominandi cupiditate fuisse impulsum, & cum tandem Pontificatum adeptus diabolum sciscitaretur, quandiu ea omnia quæ hic adfert interpres*

A *ad Siluest. II. referenda sunt in Pontificatu victurus esset; respondit humani generis hostis ambiguè vt solet: si non attigeris Hierusalem diu viues, & tum Dei nutu factum est id quod fertur in Basilica sanctæ crucis, in Hierusalem Romæ sacrificaret, facto moriturum se statim cognouit: Ac certè fabulam miratur Onuphrius doctissimus, & demonstrat, ex Annonio lib. 5. de rebus gestis Francorum, cap. 46. & aliis, fictum totum esse. Quoniam verò temporibus illis, pauci erant Mathematici, si qui in disciplinis operam dedissent magi, & Necromantici vocabantur. Demonstrat ille alibi de Ioanne, vt fuerit impositum Ecclesiæ Rom. sed de hoc ipse legatur.*

Amstat. in Ioann. 8. Plat.

INVOCATA ITAQVE.] *Mira pietas ostenditur illorum temporum: & certè, hanc rationem inuocandi Trinitatem initio operum Christianum est, cum ita etiam de Deo dicturus, Dionysius Areopagita Atheniensium iudiciorum splendor, & ornamentum fuerit exorsus: Trinitas essentia deitate, bonitate superior, diuinæ*
B *Christianorum sapientiæ dux, dirige nos in ipsum super ignotum, & præfulgens excelsúmque mysticorum eloquiorum culmen.*

IN IIS QVORVM.] *Quam modestè historiam, rem nouam posteris & inauditam scripturus loquitur. Non ita ij qui vt libros adant, nihil spectant quod nouum, quod inauditum, quod vtile, quod posteris demum fructuosum sit. Ego certè iis assentior qui proprium Christianæ modestiæ esse arbitrantur, non sua posteris dare, sed à maioribus adepta, & explicata seruare. Et id tum verum est in omnibus, tum in iis quæ ad Ecclesiam spectant, vt egregiè Vincentius Lirinensis scribit, de quo affert ille exempla, quibus ad id imitandum inflammemur, hic verò & nouitatem in historia in doctrina de Thesauro, & indulgentia maiorum nostrorum auctoritatem, & admirationem rei diuinitus concessæ sequutus est.*

NEQVE ENIM NANCISCI NOSTRAM.] *Accomodatam rationem adfert, cur sibi, Dei, diuorúmque auxilium implorandum putarit, quod non ad sui ipsius, sed ad Dei*
C *gloriam opus referret, nec alium expectaret fructum laborum suorum. Exemplum certè mirificum omnibus pietatis & religionis. Et quidem Ægyptij ipsi cum vellent doctrinam describere, roris vberrimam copiam cælo delabentem exprimebant, quod cognitionem scientiámque diuinitus in hominum mentes delabi arbitrarentur. Quamobrem meritò. Deo Opt. omnium donorum gratiæ sunt habendæ.*

Perius Hierogl. 38.

ANCEPS & penè citra opinionis fidem de proximo nunc futuro centesimo, cùm millesimum tricentesimum præ foribus occursurum monebamur, ad Rom. Pontificem delatus rumor aduenerat; qui tantam eius fore anni vim, vt quo Romani ad principis Apostolorum Petri Basilicam pergentes; omnium plenissimam peccatorum dilutionem sortitentur, polliceretur. Hinc vetustorum reuolui librorum monumenta pius pater
D edixit; quibus, eius quod quærebatur, nec ad plenum in lucem venit cognitio: forsitan (patrum si liceat tetigisse famam) ex desidia; seu ex scismatum vel bellorum, quo Roma sæpiùs turbine vastari, lugere potiùs quam mirari vacet libris deperditis; seu quia nec tantùm veritatis vt opinionis suberat: in Lateranensi Patriarchio, eodem residente Præsule; centesimus oritur. Mira res! tota penè prima Ianuarij die, nouellæ mysterium remissionis occubuit: procliuo verò in vesperam sole quoad mediæ ferè noctis intempestæ silentium, paruumque eo Romanis patefacto; frequentes ipsi ad sacram B. Petri Basilicam properant: oppressi, altaria stipant; alternatimque, se (vt vix accedere fas esset) impediunt; tanquam ea, breui finienda, die; expirare gratiam vel maiorem autumarēt. Accesserint ne; moti, cùm aliqualis

Cap. 1.

matutinus, de centesimo seu Iubileo, in Basilica factus cieret sermo; sponténe sua iam (quod credulitati magis proximum est) cœlesti tracti nutu, qui centesimi transacta memoraret, vel ad ventura disponeret; haud nihil ambigentes, affirmemus. Iis initiis; in dies, ciuium exterorumque fides & peregrinatio augeri cœpit; quibusdam, primo centesimi die, omnium culparum sordes deleri asserentibus; cæteris; annorum centum, indulgentiam fore. Sicque, ferè vsque ad bimestre tempus: & similiter; die, qua toti orbi venerabilis reuelatur effigies (vulgò sudarium seu Veronica dicta) longè plus solitò compactis turbis conuenirent; vtrúmque dubij sperantes erant.

IN LATERANENSI.] *Hinc luce clarius apparet, aliquando Pontifices incoluisse eam partem ædium ad Lateranensem Ecclesiam, cuius ruinæ cernuntur & nunc. Est verò rationi maximè consentaneum amplificasse & exornasse locum illum ædificiis, Constantinum Imperatorem, de cuius pietate & liberalitate memini me multa vidisse, in quodam libro vetustissimo M. S. & nonnulla legere quisque potest apud Platinam in vita Syluestri primi, qui locus etiam vim maximam habiturus est, ad eorum confutandam temeritatem qui negant Constantium à Syluestro baptizatum fuisse: quanquam de hoc egregiè Cardin. Polus ad calcem libelli sui de Concilio, vt verò ad propositum reuertamur, non dubitandum autem est illam aliquando fuisse sedem Pontificiam, quod & confirmat hic idem autor, paulò post, ad calcem capitis quarti vbi ait, etiam consistorium fuisse. Qui verò causas mutationis loci, vel quis primus mutarit ædes scire voluerit, legat alios: non enim ad nos spectat istud docere. Platina verò in Ioanne 5. ita scribit Ioãnes, itaque vir singularis religionis & mansuetudinis vno omniũ consensu Pont. creatus in Ecclesia saluat, quæ Constantinianus appellatur ad Lateranum, qui textus varietatem istam illustrabit.*

PATRIARCHIO.] *Onuphrius, vir in historiis veterum maximè exercitatus, qui rursus addidit vitas Platinæ & illustrauit annotationibus suis: ita vt mihi certè præclaram in eo operam posuisse videatur. Is annotationibus suis ad vitam Bonifacij 5. tam multa testimonia de Patriarchalium sedium priuilegijs affert, vt putidum sit aliquid addere. Legatur ille, locus est enim dignus qui legatur vbi multis probatur Romanam Ecclesiam primum locum obtinuisse.*

SVDARIVM SEV VERONICAM.] *Est Saluatoris imago, ad ingressum portæ sanctæ, quo loco religiosissimè asseruatur, ostenditurque. Et verò cum semper fuerit, eius maxima pietas & obseruantia, tum tempore Nicolai 5. apud Platinam legitur maxima omnium hominum frequentia celebratur. Nam ita scribitur in vita Nicolai 5. Iam attigerat annus iubileus, cum subito tanta multitudo Romam venit, quanta nunquam anteà, vnde cum semel è Vaticano visa saluatoris imagine ad vrbem rediretur, facta obuiam mula quadam Petri Barbi Cardinalis. S. Marci, cùm neque venientes neque redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadentes vno atque altero super mulam illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora & equos tres obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Reliqua eo loco legantur.*

Cap. 2.

Plat. in Bonif. 8.

VERVM promotor noster Dominus Bonifacius 8. summus S. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex; vt erat ingenio vigili, refertúsque solertia; conseruabat hæc omnia, conferens in corde suo suoque more; præsentia dum haud prohibebat, frequentiam acceptam esse coniiciebat, venientúmque firmabat votum. Nec, vnus præteritorum defuit testis; qui peregrinationis suæ centum & septem asseuerans annos, multis etiam eodem Præsule coram (ob id ipsum ascitis) astrueret; meminisse, patrem alio centesimo, Romæ (quousque, quem secum detulit agricola, suffecit victus) ob indulgentiam moratum: séque admonuisse; vt, si (quòd non putaret) aduenisset; vt venturo centesimo, Romæ nequaquam puer adesse pigritaret: Nobisque idem sciscitantibus intulit, vnaquaque eiusdem anni die, illic centum annorum indulgentiam lucrifieri posse, ob quam peregrinaturus accesserat. Ast, Romæ, plenissimè dilui culpas; apud Gallos vulgatè credi: tanti æui duos adhuc diœcesis Beluacensis, pluresque alios Gallici soli superesse, qui meminissent nobis assertum. Quorumdam verò ad ipsam principis Apostolorum Basilicam, dierum trium peregrinationem opportunam recensebat autumatio centesimi, vetusta miseratione perituris: sed vt iam nobis prætactum, in iis multiplex fama vacillabat.

Cap. 3.

IGITVR de centesimi noua iam ad plenum digesta materia, sacrum Patrum consultasse cœtum, nolentem extinguere Spiritum, præsulem; fauorabilitérque, ob Apostolorum merita, responsum, consultanti memoramus. Quamobrem quò limpidiùs scripto gerendæ rei clauesceret veritas; exarari litteris concedendum discutiendúmque priuilegium iustum, ipsius sæpiuscule forma interlita ac ex hoc politiore facta, post collocutiones ad concilia præuias: eam Patres, manere, in gyrum consulti, suasere; diffiniénsque decreuit Præsul, cuius ea mens est: Basilicæ principis Apostolorum Dei, ipsa tantum fama crebrescente, tametsi incertum centesimum indultum illibatúmque subsistere. Quinimo, quibuscumque venerabiles Apostolorum Petri & Pauli Basilicas; externis, quindecim; Romanis, diebus triginta, visitantibus; quoquo centesimo vberrimam omnium peccaminum abolitionem impertiri: fructiferam, siquidem si pœnitentes & confessi, vel infra id temporis forent, quàm ne eius tenori celetur vetustas. Alterámque ipsi iam tactæ principali formæ apodaucam: quia illius & inobedientes scismaticique, extorres fiunt, suis vtriusque infrà complecti verbis extimamus. Hæc coram decernente Præsule, Patres conscij etsi mussitarent, clam cæteris erant. Publicandi aderat tempus, Cathedræ Beati Petri celebritas: offerendum principi, in suo quàm alibi honestiùs templo donec publicatur, sericis aureisque amboni circumsulta, quò Romanus Præsul patresque conscenderant, orationéque facta ad turbam grandę lætitiæ munus litteræ seriæ appensis bullis differuntur, quæ etsi Lateranæ prius datæ contineretur, illic tamen datas apud sanctum Petrum suis iussit Præsul litteris ascribi, altarique impositum donum non impari forma Doctorum Gentium Basilicæ mixtum. Ea in certa Iubilei luce iubilans populus acclamare veniæ spe Deum reducitur, ac quique eo dierum explendum numerum accingitur.

Ambo nostri die pulpitum vocamus Onuphrio interp. voca. Ecclesiast.

Cap. 4.

HÆC mora totius orbis caput Roma ciuitatis populus, nullo sexus vel ætatis dum pubertatis annos exegisset discrimine ad suorum patronorum Basilicas, quoad dierum interuallum finem accepisset cursitabat. Nec defuere innuptæ, die ob virginitatis pudorem domi virorum aspectibus obtectæ, nocte sub fida matronarum custodia, ad sacras principum ædes migrantes, quid mirum? cum sacri cœtus primum quisque in id viueret vel senilem ætatem ageret visitando, vt ipsis exemplar esse facilè, nempe qui maiorum exhortationum in præceps runnt, ipsorum vita dirigitur: multóque salubriùs moribus quàm verbis minores informare. Nec me laboriosum fari, nec virtuosum reddit: operari verò non tam difficilè, quàm quo virtus parienda est, opusque sanè latum dum possibile ex alternis operatione conspicitur. Nec forsan tulere obliuia, quod persæpe eiusdem lucis manè post consistorium, magna ætate maturi Patres vtramque Basilicam visitauerint: Nobis verò magis quod ipsi egimus votum, non vt magnum, sed vt motiuum posteris pandamus. Concessa quidem indulgentia cum trans Tyberim iuxta Ecclesiam Dei genitricis, vnde in Saluatoris nostri natiuitate, largo riuo olei fons vsque Tyberim scaturisse perhibetur: Iamdudum tabernam meritoriam dictam, vndéque nobis natiuæ ac paternæ originis orsus moram traheremus diebus triginta continuis principum vtramque Basilicam peregrinationis causa ingressi sumus, nec minùs sæpiùs prius eadem die Lateranum ad consistorium matutina luce properantes.

Iuuenes singu-lar e senum moribus.

IVXTA

IVXTA ECCLESIAM DEI GENITRICIS.] *Platina in vita Calisti primi ita scribit, hunc ædificasse Basilicam in transtyberina regione in honorem B. Virginis Damasus scribit, non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cum ea tempestate ob crebras persequutiones occulta essent omnia, & sacella potius atque eadem abdita & plerumque subterranea quam aperta in locis ac publicis fierent, hæc ille. Ego vero si tum illam ibi tamen fuisse non dubito eum illud quod diuinitus contigit ibi acciderit.*

OLEI FONS.] *Idipsum etiam nunc celebri memoria constat factum fuisse, & Platina in Christi vita quæ prima est & debet esse, apud ipsum ita scribitur: è taberna autem meritoria in transtyberina regione ex terra oleum erumpit, vt ait Eusebius, Eutropius, vt notat Onuphrius, fluxitque toto, vel sine interuallo Christi gratiam gentibus, id vero templum exornatum nunc est, à Iacobo. Sabello Cardinal. amplissi. & sapientiss. cuius fidei crediti sunt iuuenum concionibus, sed quod ad oleum spectat miraculum putandum est, licet Strabo ita scribat in Asiæ descriptione, ij prope odium effodientes olei fontem inuenerunt: nam verisimile quidem est, vt nitrosa quadam & aluminosa & sulphurea & bituminosa terram perfluant, ita quoque pingua inueniantur: Raritas enim efficit admirationem, at hoc ego & rarum arbitror nec à natura solum profluxisse, cum alia eo die contigerint, & ipse Augustus domini appellationem vt homo declinauit. Orosius lib. 6. cap. 22. Plat. in Christo.*

Lib. II.

CAP. V. O Quam ciuibus nondum Romam ab exteris vento maturare viam, opportunum etenim per Italiæ, Vngariæ, Alemaniæque plagas, quibus & alias Apostolorum peregrinatio notior, centesimi indulti rumore, quam otius inualescente, cateruatim populorum turmæ è vestigio vrbem ingrediuntur tanta numerositate, vt quocunque pergerent *exercitum examén* ve præfigurarent. Nam & intra & extra vrbem mœnia compacta multitudo aggerebatur, eo amplius, quò magis in dies erat processum: Pluresque multitudine oppressi deinde remedium etsi haud penitus sufficiens salubre appositura facta in mœnibus alta, qua peregrinantibus compendiosior pateret via inter *monumentum Romuli* ac vetustum portum inopinus Romipetarum concursus cum tribus fermè mensibus ipsis in vitæ necessarijs abundè satisfecisset Roma, inediam minari cœpit, præcipuè quia multitudini nec furni nec prouentus, nec sufficturæ estimabantur molæ: vulgique opinione redundans ex pluuijs aliquantisper Tybar nutriebat: licet reuera rei frumentariæ satis foret, duplici tamen remedio ocius subuentum est, vno namque prius Romam frumentum vicina oppida solita ea tempestate panem ferre iussa. Altero, nam & aspernari casam se animaliaque venientes onusta escis conferebant, dato ex ijs breui prouidentiæ spatio reintegrata necessitas adeò vt molendina, furni, panisque è canistris in vicis venalis supererogantes satis essent. Nec quod præsentes vehementer mirati forsan miraturi venturi forsan vehementius si coacerruatam hoc Centesimo multitudinem intelligerent per totum Iubilei gyrum, nec Romæ cibus potúsve defecere, quia & messis magna, vinóque torcularia redundauere, magnáque fertilitas, nisi dumtaxat cariorihus rebus factis Octobri pluuijsque autumnalibus remanentibus, sed nec quicquam rerum pretia deuotionem Dominici quæsitum inuenitur causandum talibus nunquam terrarum spatijs omnipotentus Christianitatis, omnium futuram prouidens verticem Romam constituit, vt ibidem & pro semet ac Gentium turbis exuberarent sata, & in tempore multiplicata coalescerent semina eo cum natura impatiente, qui de quinque panibus & duobus piscibus satiauit quinq; millia hominum. Dominus enim dabit benignitatem, & terra dabit fructum suum.

Concursus populorum Rom. tub. causa.

Matt. 6. Luc. 9. Psalm. 84.

MONVMENTVM ROMVLI.] *Crediderim id dictum esse ex communi vulgi opinione: non enim Romuli est illud monumentum sed alterius: cuius rei legatur Martianus qui doctè de hoc, & modo etiam inscriptum nomen alterius id ipsum demonstrat.*

A EXERCITVM EXAMEN-VE.] *Quasi poëta dixit id, sit enim Virgilius I. Æneid. multitudo verò quanta fuerit ostenditur, sed libet hic celebritatem Iubilæorum attingere, de primo iam constat, in altero etiam maxima multitudo fuit, nam quolibet die ducentum millia hominum fuisse narrantur, & ex qualibet orbis parte ad decem millia hominum. In tertio non tam multi fuere ob bella, quæ ijs temporibus vigebant, sub Bonifatio IX. non admirandam multitudinem Romam venisse existimo, sed pauciores sub Martino V. ob perturbationem morum temporum. Sub Nicolao V. maximus vndique factus est concursus. Sixtus verò dum celebrat Iubileum ob peregrinorum multitudinem, vt modo Pōtifex Sanctissimus Gregorius refert, sed hic D. Mariæ, ille Ianiculum suo nomine Sixtum appellauit, Sub Adriano VI. non tam multi fuere, vt & sub Clemente vij. ob Italiæ tumultus, sub Iulio, maior credo hominum numerus fuit, at sub Gregorio xiij. ea est omnium opinio, vt ea sit multitudo & celebritas huius anni, vt dies festus putetur,*

B *Iubileus verò aliorum annorum vt dies feriatus.*

EXTRA ALVEVM TYBER.] *Idem sub Sixto IV. factum legimus, & certè mirandum est Iubileis omnibus aliquid mirum contigisse: Ecce tibi sub Bonifatio viij. Ottomanorum oritur gens, & cometes videtur, & terræmotus maximi exaudiuntur. Sub Clemente sexto cœlestis flamma ad solis obitum visa est, inde bella sub Bonifacio ix. secta Alborum suboritur. Pestis Nicolao v. pontifice vniuersam penè Italiam occupauit. Ardebat bello Italia sub Adriano sexto, & sub Clemente vij. Nec est animus omnia quæ contigerunt narrare, nec causam adferre, legat qui vult librum Pici de causis calamitatum nostrorum temporum ad Leonem x. inde multa poterit aduersus Astrologos & alias colligere, vt veras causas in medium afferat. Dicemus & nos fortasse in historia nostra huius anni de comete qui visus est.*

C DVPLICI TAMEN REMEDIO.] *Pont. verò qui nunc viuit multiplici ita vt satisfaciat omnibus, nec quidem caritatis annonæ vel minimus, rumor fuit. Illud certè audio edictum fuisse, vt quot Roma 25. miliaribus distant, Romam granum aduehendum curent. Dicent alij de prudentia tanti Pontificis in cæteris.*

ÆSTIVARE.] *At Pontifex nec vrbem quidem penè visus egredi hoc anno. Absoluto verò & clausis foribus Bononiam profecturus dicitur. Et quidem hic est omnium celebratus rumor, hæc omnium opinio.*

ROMANI MORES.] *Locus commendationis Romanorum liberalitatis, humanitatis & pietatis: nec tacebunt historiæ hoc anno quæ illi ob Peregrinos humaniter & efficiosè præstiterint. Vidi ego effusam totam nobilitatem ad hospitium trinitatis, quo omnium gentium fiebat concursus tantus vt mirum esset vnde illis cibus &*

D *quidem amplissimus suppeteret. Quid? ipsi pedes eorum maximo pietatis sensu abluunt, & liberalissimè exceptos cibo somnóque triduo reficiunt.*

QVINQVE PANIBVS.] *Miraculum Christi celebre de quo Sybilla sic cecinit olim.*

In panibus simul quinque & piscibus duobus
Hominum millia in deserto quinque satiabit:
Et reliquias tollent, post fragmenta omnia,
Duodecim cophinos implebit in spe cie multos.

INter hæc cum Dominicæ resurrectionis afforet festū, extemplo æstiuare Anagriæ Romanus Præsul Patrésque vrbe digressi haud ante Octobris exordia regrediū- CAP. VI.
E tur. Peregrinatio iuxta dierum octo suscepta, interpolatione intercepta vrbis viros mirè iternm complebat. Cæterum ne tempus terentes frustra inuisi simus, Apuli, Sardi, Corsique, torridam æstatem nacti, alias autumno veniæ fecere locum. At Hispanorum nonnulli, Prouinciæ verò quàm plurimi, Galliæ quoque per maximè, Angliæque ob guerras rari, & quicquid occidentalium est conformen algoris suis regionibus qualitatem præstolati peregrè Romam autumni fine hyemisque principio grani deuotáque multitudine se contulere. Quibus nec solis nec aëris intemperies opportuna fuit, quin tempore eodem septentrionalium partium Alemani, Vngarique reiterarent vices, totóque centesimo semper præstantias fieret. Ita nec solum paupertate tenues, sed nobilitate

ſtlari, ſtirpiſque origine illuſtres ſæpè latenti habitu, humilique aduentauere. Prælatorum verò copia Italiæ maximus, ac Galliæ non defuit, adeo ij vt equorum quorum ſatis exercuerat numerus pabula: Nec mirum plus longè ſolito onerosa moleſtarent, ſicitaque cuiúſque manere eigenus adfuit, vt admirationem nec fortuna nec origo nec ſexus præterirent, profectò vbi plurimum diuitiarum ſordium non minus, habes igitur centeſimo quam valuas claudentem non minus habes, non imparem, & forſan locupletiorem extitiſſe ſatis conſtat: Cuius vltimum penultimóſque dies ſilere potius ipſorum infinitam multitudinem quam admirari libet, cum loqui in animo eſt, vt iuxta ſapientis verbum, melior eſſet finis oratione quàm principium. *Eccl. 7.*

CAP. VII. NEc ſilentio prætereundum opinamur Romipetas, licet ſæpius reciſius tempus apoſtolico munere aſſequeretur, ſupplicationibus flagitauerũt. Ne quicquam exauditos, ſed tribus modo vicibus promeritos, vna in cœnæ Domini celebritate Laterani ſub diuo ab ipſo ſancto Pontifice cogente multitudini gratiam. Altera qua & Romanos, & de iuxta peregrinantes ſecludi inſtituit in ſolemni Baſilicarum dedicatione, ab vno ex patribus ipſius iuſſu ad Petri Baſilicam obſignanter deſtinato. Tertia in tam ſanctiCenteſimi craſtino natalis Dominici die, dum fratrum vnus ipſo qui in Lateranenſi Patriarchio celebrabat imperitante Præſule gratiam indixit. Nec vt alias vacillantem, profectò vbi præſulis monitu in ſcriptis exaratur infra, nec vni tantum, ſed ſua etiam latinitate comprehenſa, cuius cauſa ne forſan incautè ſpei ſubrepat error, torpentiſve deſidiæ, pleráque eius ſcripturæ haud cuiuſque Centeſimi vis, ſed huius tantum priuilegium fore poſteris enucleamus: alioquin incaſſum quindecim dierum moderatio, dum quiſque tráſiſſe centeſimum vna ſe die expiando arderet. Religioſis tamen quindecim vel decem dies ſufficere largitus in miſſas ſeu orationum ſuffragia tempore reſiduum conuertit. Quos autem Romani mores, quos ritus, quámve in his exhibuere humanitatem? at tam benignè, tam patienter, tam ciuiliter, & toleranter in ſuſcipiendis exteris ſe præbuere vt & ab omnibus & à Deo meritum nanciſci fas ſit: quippe ipſa venientium modeſtia, progreſſúſque famulatum merebatur, cum & ſeptuagenarij & vltra infirmi etiam lecticis deferrentur. Fuitque Centenarius de Sabaudia genere non humilis, præteriti centeſimi tanquam qui fuerat memor, per filios allatus cauſa iam ſalubrem aſpiratus mortem. Nec vt alias vagè ſed circumciſus labia, lumbos præcinctus, vel infra id temporis quo, metam iam putamus peregrinatio caperet in cœlis.

Sub tempus aliud peregrinis aliud Romanis præfixum.

CAP. VIII. HÆc qui lectitas, multitudinem ſi capis, frugem non ambigas: hic enim tranſacta inſpexiſſe colibeat, vt accuratiores in ventura præparemur: ij namque Iubilæi mores, dum cominus inſtabit vbilibet haud in obſcuro ſint, præparentur corda propenſius ad tantam ſancti Spiritus influentiam, qua peccatorum omnium tabes abſtergitur: ſuſcepturi pro ſe lætitiam, pro alijs meritum Romani circunſpectionis munimine diſquiſitius tum quorum incumbit prouidentiæ vallentur. Nec dudum animarum ſalus in voto eſt, vnde torpeat, adſit inedia, quam Apoſtolorum meritis præcellentique glebarum ſitu exulaturam ſpectamus, ſi pax haud deſit, neglectus quoque quo maxima quæque depereunt abſit, cuius fidem præſenti vix præcognito ſolidatam Iubileo reddidimus. Caueant tum ne centeſimo exauſtis horreis, agris, venturo poſt eum anno rectorum gemat imprudentiam pleriimque: quippe fit vt ei quod timetur diſcrimini occurſo, acerbius improuiſa moleſtari vt quod graue experti Centeſimo haud ſolum. Sed eum poſt venturo prouideri anno memorauimus. Hæc præter aliquod indulgentiæ fructus enodamus, fidei namque ex hoc recenſitio quædam pullulánſque incrementum. Dumque Centeſimus colitur, CHRISTI IESV humanitatis memoratione decoramur. Accedit ijs debita Romanæ Ecclesiæ piæ matris agnitio. Quæ proh dolor apud Orientales nonnullos Apoſtolorum forſan viſitandi limina deſuetudine abijt. Nec enim extra rationem creditur patribus licet promiſſam à ſubiectis ſibimet fidem ſtipulari, quodque ſummè ſalubre ad contritionis acrimoniam, fandóque pudoris fucum delictorúmque non fictam ſatisfactionem, pleróſque curiali quodammodo excitari, cum peccatorum omnium remiſſio, quam verè his actis aſſequuntur propinatur. Quiſnam quot quibúſve peccatorum nexibus circumplexi, quorum ſacerdotibus vulnera nunquam forſan alias pandenda detexere, annumerare queat; quod & ipſa recognouiſſe confeſſores, & confeſſos gratulamur. Sic namque mundiales cocos exorbitare paſſim claruerat, vt à medicorum ſummo nedum non petita, ſed ne animo concepta medicina ægris ſua bonitate exhiberetur. Iniuriæ namque debitos fouere cura magis quam optimi patris intereſt genitos.

CAP. IX. ET ne quicquam intactum obliuioni deſeratur temporalis Baſilicis æmolumenti, aliquid deuotionis ſignum acreuit. Namque quæ celeberrima toto terrarum orbe altaria ſingulis iamdudum annis, ex peregrinátium oblatis Apoſtolorum principis florinorum auri xxx. m. iiij. c. v. florinorum. auferebant millia triginta principis circiter annum, & viginti millia doctoris hoc centeſimo retulere, non ex magnis auri vel argenti donis, ſed ex vſualis monetæ prouinciæ cuiuſque minutijs, licet non omnium oblationes preſſura vel paupertate præpediente iniectæ ſint, deuotè oblata, deuotè diſpenſantur, caſtris, caſalibus, prædijs ex ea pecunia ipſo ſummo Pontifice iubente ad ius & proprietatem Baſilicarum comparandis, ac deinde ex ipſorum reditibus diuinis Apoſtolorúmque augendis cultibus officiiſque. Erubeſcant itaque eo vehementius noſtri temporis Reges, quo ſe à modicis perſonarum laboribus, numerúmque donis ſuperatos norunt, qui nequaquam primitias Gentium Reges Magos imitati, non infantem, ſed ad dexteram Dei Patris ſedentem Ieſum, in eius Apoſtolis viſere ſibique offerre munera venire. Heu illis Eccleſiarum exigere decimas, vt paulatim Deo ab attauis conceſſa nanciſcantur ſat eſt, ſicque parentum de quibus gloriantur geſta dum ab eis deuiant ignominia ſunt, ſed derelictis ijs quorum regnum de hoc mundo deuenientes tantorum Chriſtianorum auxilijs ſurſum vecta regna quæſiſſe cœleſtia ſperemus. Enimuero, nec, inquit, Apoſtolus: faciam vos auri argentique theſaurizare gazas, ſed piſcatores hominum futuros ſpopondit. Prophetia hactenus mirificè nunc miſeranter præter ſpem impleta, vt & illud huic æuo conſtringere reamur: iſti ſunt agni nouelli qui annunciauerunt Alleluya, modo venerunt ad fontes, repleti ſunt charitate.

Oblationes Iubilei grandes pecuniæ.

Matth. 4.

O ſæculi huius viros quos innocentia ſinceros ipſique Deo holocauſtis, compunctione, factos verè agnos, verè vetuſta ſcoria depoſita nouellos nuncupaſſe, nec paupe- rum præſumptum eſt Sacrificium, inquit, Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Et rurſus renouamini in nouitate ſenſus veſtri, qui etiam ad geminos fontes accurriſſe perhibetur, dum non ad baptiſmi vt olim, in naſcentis Eccleſiæ primordijs dictum ſeruatúmque fuerat lauacrum, ſed ad cordis contritionem: cui ad vnius oris confeſſionem: ſeu ad alterius radicem fontis conuerſi foras luminibus lachrymas, foras labijs ſpurcitias emanare, vt ſic in præſenti claritate in futuro æternitate repleantur, ipſóſque ſibi ac alijs annunciaſſe Alleluya, id eſt, Domini laudationem intueamur, dum à miſerante Deo attributa cognoſcentes in eius laudationem proximos accendunt, vel quos rectius quàm religionis apices fidei conditores, auctoritatis præduces Petrum & Paulum fontes cenſendos ſpeculemur? Ad quos ne formidantes ſpe ſe fruſtrari ac qui ludibrio fore anelatum retardant iter, aduentantes ſuperius illuſtratione radiari prædicuntur.

Pſalm. 50.

Rom. 12.

PERI-

Peregrinantium oblatis.] *Hic locus de muneribus nescio an etiam illustris factus sit nostris temporibus. Ego certè nisi fortè quid contigerit aduersi in huius anni historia, omnium munera adnumerabo & sodalitates quotquot creuerunt describam, vt nostra tempora cum illis vel contendisse, vel nostra longè multùmque superasse ostendam.*

Cap. X.

Visionibus verò de Centesimo, licet multas veras autumemus, ne certa sub phantasiæ falsitate nutent abstinuisse tutius. Quisnam vtrum visio, vel illusio secernere, qui spe quamuis somnia, vel omnia, vel pars eorum maior vana vel haud cognita apparuit: cum Angelus in somnijs Ioseph maioribus omissis, vnum euasionis causa insinuasse, cuius nec futuros pertæsum esse flagitamus libet: Ecclesiæ nostræ Beati Georgij Clericus, noctis sopore sedarat curas, cui semita recta in longum diffusa ipsam virginem matrem Dei inueniret, ingressuro occurrit insidenti in thalamo filium brachijs baiulans, etsi diuinus sculpta cum sculpto filio ac si artificis opus propius tum viuens facie venusta, vestibus fulgens vera pueri flagrante humanitate visa est: demisso genu quæsitam reperiens adorat cui pietatis mater, inquit, Omnibus miserans indulsit Deus: ad quam ille num mihi? subticuit mater: duriúsque post morulam infit omnibus miserans indulsit Deus viuis & mortuis, substractus iterum num mihi? Cui nec iam responso dato, ne forsan aliqua peccati labe fœdaretur, trepidanti subiunxit, indulsit omnibus mortuis & viuis miserans Deus tibique. Ac doctoris gentium limina derisorio semel ingressum admonens de quibusdam haud huius speculationis patentem alloqui dignatur exporrectus vt monitus comperit. Nam illo se semel tractum dum amicum comitatum memorabat cautior deinde viso, pluties eadem perlustrat loca.

Visio vel illusio.] *Difficile certè est distinguere Spiritus: legatur Abulensis in Matthæum; vbi de hac visione Ioseph scribit. Ille, multa vt solet; Angelus enim incitat ita sensum, vt ille cui aliquid declarat, teneatur credere: & quasi in vigilia esset, in illud apertissimè intuetur, est notissimum 12. gen. de Abimelech. Paulus verò nihil sentiebat, sciebat tamen euidentia in intellectu 2. ad Cor. 12. 11.*

Cap. XI.

O Patris exuberans pietas, ô fortiter suauitérque disponens omnia sapientia, ô bonitas inuios renchẽs quibus enim sine te haud momento subsistere largitum: ad te reuchi sine te negatum est, sed misereris omnium, quoniam omnia potes tuisque complacamus donis, ac non illuminationis nostræ sed plurimos sic nunc sortiri præcipuum, singularémque modum dignaris malle. Tu enim Deus noster suauis & verus es, patiens & in misericordia disponens omnia, hos effeceras hactenus sibimet paupertate sufficere: Hos in proximos erogare diuitias: Hos non confundi opprobrijs: Hos non lacessitos iniurijs: Hos non indignitatum fastu turgescere, vt quorum non eges ad te ipsi gressus accederent. At nunc omnium suscitatem luminum, vulnerúmque flagrantiam, macularúmve sordes vt colyrio sic eodẽ medicamine eadémque æque obliuione purgari perspicuum est.

In inspersi mod. Paroemia est eodem collyrio mederi omnibus.

Cap. XII.

Congrue verò eximij Petri & Cephæ insigne precaretur Deus. Enimuero ita fidei origo, suóque fundamentum Ecclesiæ dicationis ceri ipsius à Christo caput erectum est. Rursúmque ligandi quodcúmque, soluendique, vberrimum posse, à Deo in successiones concessum transactúmque, in eius persona quis ambigat? At detestabile prorsus ingratum esse, cæterum nõ tam Apostolorum præcipuus authoritate, quàm iure merito martyriique seueritate ac insuper præpollentis Romanæ Ecclesiæ fastigij proponas, ne inter Ceruniarum fluctus procellis absorbeatur nauis ipsius refugij tutamen præsidiúmque. Decet itaque (pastor Ecclesiæ) domum tuam, sanctitudo; & Coapostoli Pauli laudatio: quisnam electione vas, Gentiúmque Doctorem ad tertij arcana cœli prouectum, cooperatorem, Coapostolum, & compatronum Petri ab huius Iubilei alacritate secernere ausit? Quisnam quos Deus coniunxit temerarius separet, sub eiusdem nempe iudicis seruitio, eiusdem lucis alacritate, eiusdémque loci primatu, Romam diuini nutus irradiãte fulgore missi, roseis redemitti laureis triumphauere?

Ast laboris moderata partitio minori molestia, maiorem diuturniorémque animaduertimus Romanis quam exteris oportunitatem, quidni? domi totius anni giro, istis illis ab domo procul vix fortè vno mense vagari permissum est. Sed gemini laboris sudor accommodus. Nã ex viarum dispendijs aliquid culpis debitæ, pœnæ recõpensatio fit, quæ maioris pœnæ remissionem, quam leuiter passim concessum extimare mauult. Ac deinde sicuti ex Apostolorum delubra visitandi frequentia, deuotio quàm fiducia ita ex hac pretium instare quod exandiri votiuum affectatur. Ex quibus tam macularum abstersionem, quam meritorum cumulum spectare licet. *Nec à mysterio alienum* quis censeat quod centesimo quoque hoc quo tam mirifica dona conceduntur, hoc quoque hoc quo se habeant modo dilleramus. Omnis namque centesimus cum bis quinquaginta conficiat iubileus est, *quomodo veteribus* iussa nouæ legis tempora figura præcessere. At quinquagesimo ab emptoribus absque pretij refectione venditas possessiones, domósque, ac familias venditores nanciscebantur, seruique fruebantur libertate ergastulis erepti, quibus corollario inferendum, Centesimo delictorum plenissima dissolutione concessa, fideles animas teterrimæ Diabolicæ seruitutis circumplexos funes euadere, suauiúmque virtutum species quas vt possessiones habitas fraudulento emptori vendiderant, bonis exercitijs, laboribus, diuoque numine, adiutas recuperare: tandémque cœlestis patriæ donum superiorúmque ciuium adipisci familiam. Cur autem Centesimo potius quàm quinquagesimo huiusce reflorear gratia, ne mentem forsan quæstio titillet inquirimus, quæ rarò exhibentur alimenta auidius sumuntur, dum quisque in vanum gratiam elabi quam sibi nunquam redituram sperat refellat, & ne terræ sanctæ subsidium ex quo in Cismarinis sæpius redundans indultum oris, patraretur, eo dato neglectui desit, quibus sic minimè intimum, vt etiam alia ætate forsan haud hoc ipsum consultius statui posse astruamus. Nec nota caret terrenis licet casu, Deo autem prouidentia compertum Centesimi scripto, hunc Bonifacium Octauum institutorem fore, quem in pastorum Chronicis ducentesimis sistebat.

Cur Iub. absoluatur potius Centesimo quã Septuag.

Nec a mysterio alienum.] *Cur Centesimus annus institueretur plura dici possent quam annotatio ferret: illud tamen non est prætereundum illud factum esse, quia Centesimo quoque anno natalis Christi celebritas maxima esse consueuerat, quæ ratio si vera est & fidem quibusdam habemus, non est quod alias addamus, vt longitudine temporis magis optaremus vt imitaremur veteres Romanos in sæculi celebritate: vel alias ob causas quas hic narrat & Bonifacius in bulla, & adfert ille doctus interpres in decretalibus. Qui verò sequuti sunt immutarunt annorum numerum. Nam & Clem. 6. ad L: annum reuocauit. Vrbanus 6. ad 33. Vitam Christi spectans Paulus ad 25. in quo nunc consistit.*

Qvomodo veteribus.] *Quæ veteres agerent in Iubileo habentur Leu. 25. penè toto & lib. 3. antiquit. Iudaïcarum cap. 14. apud Iosephum qui ait has de Iubileo leges Moysem in castris in Sina populo tradendas accepisse à Deo moxque litteris mandatas ad posteros etiam obseruandas transmisisse. Ac propterea legimus in Deut. 15. erit tibi seruus, &c. id est tibi seruiet vsque ad sæculum, id est, vsque ad annum Iubilei, quo tempore in libertatem serui restituebantur.*

Cap. XIII.

Qvid demum fructus remissio intendat, vtrúmve vt souat concedi fas fuerit, maioris inquisitionis arbitrium exposcit. Verum eo quod modicè ingenij vi occurrit peregrinantium votis aspirantes, idque ipsum sublima

Romanæ catholicæque Ecclesiæ, ac operi huic quicquid inseritur annotantes, recludemus summatim sermonis reciso profluuio, contritionis vena culpas fastos suis vicibus dierum interuallo vtrúmque subeuntes, Basilicam in id omnium peccatorum plenissimam, vt abolita auctoritate Pontificis pœna euolarent, veniam assequutos censemus, quæ namque distantiæ mora quodve iter retardabit incendium, quin cœlorum euehatur in regiam nil peccati debens expiatus? Profecto licet cordis pœnitudine à miserante Deo insertum iubar eo maculas rore cuius caligines fulgore disgregat, haud dubiè abstergere, etenim meritis cōgruam in temporaneam bonitatis clementia pœnam commutare, confessioniq; astringi reum sicque fit qui quondam numquam finiendo supplicio, & si purgari impar obnoxius reatu aliquando vel satisfactio de pœna confitentem liberat: itaque ceu eius quæ sola superest pœna ex ijs tam remissionem literis intendi Papalibus claret. Sic totius minimi cunctandum, inquit enim plenam, largiorem, & plenissimam. Ac si Sacerdotalis Pontificalis Papalisque liberationis munificentiam polliceatur, & ne plenissimam absolutè forsan valdè plenam astruamus eam superlatiuè positam distributione gradus manifestata. Quicquid expiandis est, qui nisi de iniunctis pœnitentijs vt alias soli tum meminit largifluè confecisse autumetur. Nec quem diuersis dictantis vsa verbis coloratio remissionis, siquidem indulgentiæ veniæque ad secus adducat opinari: vbi iam dictum infert intelligentia vigorem, præsertim cum nobis minimò totóque casu coram huiusce indulto inquantum se clauium potestas, Petrique auctoritas extendebat, à se concessum iri fatetur.

Fructus Contritioni.

CAP. IV. HAnc secus alteram suasi deinceps ordine vtramque quæstionem attigisse moliemur, vt quam totius expiatorem fieri Præsulem voluisse comprobatum totius & potuisse constet. Quid hoc quippe qui vinctis nasci dignatus, instituit eximia Deus & homo Iesus singulis mori charitate minimè detractat. Qui cum peccatum non fecit, verè langores nostros ipse tulit, & peccata nostra portauit. Immerita capiti pœna in membra diffunditur roseis in filios emanat cruor: se precium Deo patri dilectus filius pro nobis culpa inquam longè capacius precium luit. Quidni? eius vel sola distillans sanguinis gutta, callido hosti, mundorum plusquam millia centum eriperet: profluens igitur cruoris eius haud incassum vnda purpurei, salutare mysterium in filios præsulis dispositione à gignente eos sibi sponsa impetiendum ipsius thesaurum locupletat. Thesaurus tuus, thesaurus infinitus quo fit vt cum orbis vnus essentialiter missor vnus, & mei filius in personæ vnitate, humanitatis velamen complexus eius sponsa columba vna, fides vna, baptismus vnus ne regnum in se diuisum desoletur, & vt ad cœlestis instar hierarchiæ militans formetur Ecclesia. Sublimium enim, inquit speculator Iob: Nunquid noscis ordinem cœli aut pones rationem eius in terra. Vnum ipsi vniuersale Ecclesiæ vni Apostolorum principem Petrum prælatum fore protestatur, ipsum Pastorem, dispensatorem, instructorem post se sponsum: Inquit enim. Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni cœlorum, & quo dcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcúmque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua & tu aliquando confirma fratres tuos. Et diligis me plus alijs, pasce oues meas, hac & successorem licet meriti imparem, auctoritate parem plenitudine sublimat. Nec enim eam sic quin eadem præsentem persequi ætatem dignatione, sibi interna charitate indissolubiliter innixam venerandum sit. Pro hac etiā ille vna factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, qua de re vel temporalem quam ciuilis decertans lex arguit prolem adoptasse, vel si non omne promissum foret æuo accusare minas prouidum arbitrabimur. Neutrum dicturi sumus similiter vel verius eadem Petri successione potestate radiato munificum Deum prudenter miserantem collaudamur.

Gutta sanguinis Christi infinitorum mundorum redemptionem.

Iob. 38. d

Matth. 16.

Philip. 2.

Iis Ecclesiæ maximis inextimabilibúsq; gazophilatio referto excellentium ipsum alia opulentant clenodia, sanctorum siquidem lachrymæ iustorum pœnalitates, Martyrum veneranda supplicia, qui nedum sibi, sed veluti ipsorum perfecta omnia faciens communia charitas sentiebat, toti prodesse Ecclesiæ congeriei decreuere.

TV ES PETRVS.] *Egregiè hic demonstrat vnum esse Christianæ Ecclesiæ pastorem, & affert loca ex scripturis ad id probandum vt mihi quidem videtur efficacissima. Tu verò adde & illud ex Arist. 12. primæ philosophiæ vltimis verbis: at rerum natura malè administrari non vult: & multorum dominatus ac principatus non est vtilis, vnus ergo sit princeps, vide etiam Archid. in bullam Bonifacij 8. vbi ille hac de re pluribus.*

HIs igitur Romanus Præsul diuina Apostolorum suáque fratribus auctoritate dispensat opes, has in filiorum alimenta distribuit, qui fide recti, spe longanimes capiti inuicémque charitate iungentur. Quod Apostolorum reuerentiam hortari, populi necessitatem pulsare, altorem pietatis intelligere Deum fatemur. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit miram misericordiam suam, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat: cuique nunc cum nondum extet iudicij sed miserendi tempus, haud incendio solum sed aliquali quo in suis honoratur Apostolis labore ad ipsos reuerentia, satisfit. Sic reges sui suorúmve honoris causa æris vel virtutis insignitate longioris carceris macerationi addictos à pœnis laxant. Quinimo cætera de indulgentiæ fructu Apostolorúmve excellentia, prolixiori supra sermone retexta causæ decentiam sanciebant causæ rationabilitatem propinabant. Consequens deinde Præsulem maturo nec præcipiti haud tantum suo, sed fratrum liberabine monente, vniuersaliter Dei nutu. Ecclesiam indulgentē minimè errasse, vt sic non trepidæ discussioni, sed celeri festinationi futuro locus relinquatur æuo Quisnam enim errare titubet, cuius iudicium populorum tanta subsequuta salus rectori manifestata, pro quo illustrissimi Petrus & Paulus suam apud Deum causam agunt, pro cuiusque, ne deficiat, fide Christus deprecatur. Absit à qua doctrina veritas elucet, morum species coruscat, potestatis authoritas emanat, sede Petri exorbitante, tot populorum millia in deuium duci: quin fœlicis potius quosque oblati iubilei huius opportunitate functos Dauidico sermone erupturos: Beatus, inquit, populus qui scit iubilationem: infœlices verò qui torpore vel temeritate, dum alterius sibi forsan æuum iubilei spondent neglexerint.

CAP. XV. *Psalm. 76.* *Ezech. 18.* *Psalm. 88.*

HActenus Iubilei gestis indulgentiæ motiuis eius volito concedentis plenitudine, & si non sufficienter, nobis tamen supra vires reseratis. Dehinc in ijs heroicum parumper metrum aggressuri, prosaicæ finem cæptis stabiliemus, cæteris hæc sufficere rati, quos vetustiori nec moderno necnon minus nobis familiari, veritati tamen resque gestæ magis grauitati congruenti stylo, scriptitasse iuuat: legentium ad Apostolorum principem gentium doctorem, deuotarum precum iuuamenta flagitantes, hortantésque ne in vacuum gratiam recipiant, quibus ab illibatæ virginis prole Saluatore nostro Iesu corporea frui aurea, centesimo quouis venturo concedetur: Qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus in sæcula sæculor. Amen.

CAP. XVI.

IACOBI,

IACOBI; S. GEORGII AD VELVM AVREVM, DIACONI CARDINALIS: *de Centesimo, seu Iubileo; prosaïcus liber explicit.*

A

Eiusdem; de Iubileo; Carmen heroïcum.

AVrea Centeno consurgunt sæcula Phœbo,
Et radiat celeste iubar, miseratus ab alto
Filius æterni Patris de virgine carnem
Indutus, redimitque suo de sanguine culpas,
Grande datum miseris, Romam, qui limina Petri
(Cui reserare Polos datur, & concludere cælum) Matt. 16.
Deproperant, Paulique ducisque pia templa reuisit.
Nam gemini Roseis vrbem sacrare triumphis
Luce pari, nec Roma deest, nec præmia serui
Iudicis, hinc cumulant templis sua munera Diui,
Quæ sedes Romana sequens, suffultáque tantis
Auxilijs iubilans Centeno solis inortu,
Diluit omne nefas plenè quin plenius omne
Diluit, & veniam culpis vberrima confert
Gratia, si æthereeam passim fœdare figuram,
Haud timidi culpas compuncti corda recludant,
Diuorúmque Patrum Petri Paulique subintrent
Limina vicenis vicibus Romanus & exter
Quindenis, rutilans orbem quoad exuet axis.
Quisnam igitur latitet? quanam vecordia, quanam
Segnities compescit iter, quin frigeat æstus,
Et caleat glacies, liquidúsque extorreat humor.
Certè magna quies, paruus labor, aurea semper
Tempora, dum tabi fœdantur corda relucent
Romipetæ, ieiuna fames, sitis anxia, per quem
Gibbosi montes, valle caua gutta resudans,
Florida iam soboles, domus alta relicta supellex,
Uxor flere vacans pomposo gloria stirpis,
Flumina, discursus, sumptus, & turgidus hospes,
Et sensum, sexus vigilans labor aura subintrans
Relacerent animos patet his nam regia cæli,
Nec poterant auferre lucra, sed gratia summa
Sedis Apostolicæ, Christi subnixa cruori
Purpureo, dispensat opes quas vulnera Christi
Sanctorúmque Patrum S. dant dum crimina laxant.

Explicit primum Car. heroïcum.

Sequitur Eiusdem de eodem Carmen aliud breuius.

DIscite Centeno detergi crimina Phœbo,
Discite si latebras scabrosi criminis ora
Depromant contrita sinu, dum circulus anni
Girat, perque dies quindenos exter, & vrbis
Incola tricenos delubra patentia Patrum
Ætherei Petri, Pauli quoque gentibus almi
Doctoris subeant, vbi congerit vrna sepultos.

Explicit alterum Carmen.

FORMA PRIVILEGII PAPALIS BVLlati, *concessi Basilicis Apostolorum Petri & Pauli de vrbe à Sanctiss. Patre Bonifacio Papa VIII. super indulgentia Centesimi seu Iubilei, cuius in opere superiori fit mentio.*

BONIFACIVS Episcopus seruus seruorum Dei, ad certitudinem præsentium & memoriam futurorum. Antiquorum habet fida relatio, quod accedentibus ad honorabilem Basilicam principis Apostolorum de vrbe concessæ sunt remissiones magnæ & indulgentiæ peccatorum. Hos igitur qui iuxta officij nostri debitum, salutem appetimus & procuramus, libentius singulorum huiusmodi remissiones & indulgentias omnes & singulas ratas, & gratas habentes, ipsas auctoritate apostolica, confirmamus & approbamus: ac etiam innouamus & præsentis scripti patrocinio communimus. Vt tamen Beatiss. Petrus & Paulus Apostoli eo amplius honorentur, quo ipsorum Basilicæ de vrbe deuotius fuerint à fidelibus frequentatæ, & fideles ipsi spiritualium largitione munerum, ex huius frequentatione magis senserint se refertos. Hoc de omnipotentis Dei misericordia, & eorúndem Apostolorum eius meritis, & auctoritate confisi, de fratrum nostrorum consilio, & Apostolicæ plenitudine potestatis, omnibus in præsenti anno millesimo trecentesimo, à festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi præterito proximè inchoato, & in quolibet anno Centesimo sequuturo ad Basilicas ipsas accedentibus reuerenter verè pœnitentibus & confessis, vel qui B verè pœnitebunt & confitebuntur in huius præsenti, & in quolibet Centesimo sequuturo *non solum plenam* & largiorem imo plenissimam omnium suorum concedimus veniam peccatorum: statuentes, vt qui voluerint huius indulgentiæ à nobis concessæ fore participes, si fuerint Romani ad minus triginta diebus continuis, vel interpollatis, & saltem semel in die: si verò peregrini fuerint, aut forenses modo simili diebus quindecim ad Basilicas easdem accedant. Vnusquisque tamen plus merebitur, & indulgentiam efficacius consequetur, qui Basilicas ipsas amplius & deuotius frequentabit: Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis approbationis, innouationis, concessionis & constitu- C tionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum octauo Cal. Martij Pontificatus nostri anno tertio.

BONIFACIVS SERVVS.] *Qualis hic Pontifex fuerit plena sunt omnium volumina: legatur Platina in eius vita & in vita Cælestini V. quo locò scribitur copiosè vt pontificatum fuerit adeptus, si tamen verum illud est quod narratur, habes etiam nonnulla de eo in vita Nicolai IV. hanc verò bullam eandem ijsdémque verbis esse in lapide polito ad D. Petri fores constat, & omnium eo in loco spectanda est oculis: Nec quis est qui dubitet eandem* D *pluribus declarari in VI. decretalium.*

NON SOLVM PLENAM.] *Plena plenior & plenissima indulgentia, vt differant vel potius conueniant multi docuerunt. Ille Archid. multa commentatur. Ego certè existimo eum qui plenariam indulgentiam consequitur, & pleniorem & plenissimam eundem consequuturum, & totius pœnæ remissionem, quanquam tum dubico ab extrinseco aliquam posse assignari differentiam, de qua non est nostrum differere alibi enim de hoc diximus.*

FORMVLA DECLARATIONIS PAPALIS *bullata, Sanctiss. Pat. Du. Bonifacij Pap. VIII. Per quam rebelles ecclesiæ excluduntur à beneficio indulgentiæ Centesimi seu Iubilei, in suprascripto priuilegio concessæ. Cuius & in opere superiori fit mentio.*

E

BONIFACIVS Episcopus seruus seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Nuper per alias nostras litteras omnes remissiones & indulgentias peccatorum concessas accedentibus ad honorabilem Basilicam principis Apostolorum de vrbe ratificandas & approbandas duximus, & etiam innouandas, vt tamen beatissimi Petrus & Paulus Apostoli, eo amplius honorentur, quo ipsorum Basilicæ de vrbe deuotius forent, & fidelius frequentatæ: & fideles ipsi spiritualium largitione munerum, ex huiusmodi frequentatione, magis se sentirent refectos. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorúndem Apostolorum eius, meritis & auctoritate confisi, de fratrum nostrorum

concilio,& Apostolicæ plenitudine potestatis: omnibus in præsenti millesimo trecentesimo, à festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi prætereito, proximè inchoato, & in quolibet alio centesimo sequuturo anno, ad Basilicas ipsas accedentibus reuerenter, verè pœnitentibus & confessis: vel qui verè pœnitebunt & confitebuntur, in huiusmodi præseuti, & quolibet centesimo sequuturo annis, non solum plenam & largiorem, imo plenissimam omnium suorum concessimus veniam peccatorum, provt in istis alijs nostris literis continetur. Verum quia multi indulgentiarum gratia se reddunt indignos, declaramus expressè, & dicimus manifestè, quod illos falsos & impios Christianos, qui portauerint, vel portabunt merces, seu res prohibitas saracenis, vel ad terras eorum reportauerunt, vel reportabunt ab eis, necnon Fredericum natura quondam Petri, *olim Regis Aragonum*: Ac Siculos nobis & Ecclesiæ Romanæ hostes, & Apostolicæ sedis rebelles: & qui receptabunt Columnenses eosdem, & generaliter omnes & singulos publicos hostes & rebelles præsentes, & futuros Ecclesiæ memoratæ, & impugnatores ipsius: & qui dabunt scientes supradictis, vel eorum alicui, vel aliquibus auxilium, consilium, vel fauorem, publicè, vel occultè dum in sua malicia perstiterint, nec ad dictæ sedis mandata sua malitia perstiterint, nec ad dictæ sedis mandata redire curauerint, indulgentiarum huiusmodi cùm non sint capaces, nolumus esse participes. Ipsósque pœnitus excludimus ab eiusdem. Nulli ergo hominum omnino liceat, hanc paginam nostræ declarationis voluntatis & exclusionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignitatem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum Cal. Martij pontificatus nostri anno sexto.

Regem Franciæ & Columnenses anathemate notauit Plat. in eius vita.

PETRI OLIM.] *Historiam si quis vult legat apud Platinam in vita Nicolai IV. nisi fallor & in Honorio IV. & alibi. Quod verò de Columniensibus, legant Iouium, scierint & eandem consuedudinem esse festis diebus Paschæ, sed an ydem malè Bonifacium acceperint, an Romani dissentiunt Iouius & Infortunius quidam numero VIII. ad calcem historiarum istius, ille in Romanum populum, hic in Columnenses. Viderint alij quicquid voluerint de hoc, fuit enim id aliquando si fuit, nunc nostra tempora spectanda sunt, non antiquorum memoria ab inferis reuocanda, nisi quæ ad virtutis exemplar proponatur & gloriæ solidæ & veræ immortalitatis.*

SVMMA GRATIA NON BVLLATÆ *quam Dominus Bonifacius PP. VIII. concessit peregrinis, in die Natalis Domini, fine videlicet centesimi, qui fuit, millesima trecentesime, cuius & inopere superiori fit mentio.*

A AD honorem Dei & Beatorum Apostolorum, Petri & Pauli attendens Dominus noster Dominus Bonifacius PP. VIII. Deuotionem quam vidit in populo Christiano, fauorem fidei, viarum tædia, personarum labores, & onera expensarum, vult idem Dominus noster, quod omnes forenses, qui hodie sunt in vrbe, licet non compleuerint indulgentiam, vt læti reuertantur ad propriam, plenam indulgentiam consequantur. Item placet ipsi Domino nostro summo Pontifici, & vult, quod omnes illi qui venerunt ad indulgentiam concessam per eum & mortui sunt in via vel in vrbe, numero dierum taxato in ipsa indulgentia nondum decurso, plenam indulgentiam consequantur. Item vult idem Dominus noster summus Pontifex, quod omnes illi qui arripuerint iter ad istam indulgentiam animo complendi eam, & iusto impedimento impediti, vel non peruenerunt, vel

B peruenientes non compleuerunt, eandem plenam indulgentiam consequantur. Item quia annus iste Iubileus finitur hodiè, volens idem Dominus noster, velut pius Pater prouidere saluti animarum, omnibus illis qui sunt verè confessi, secundum formam indulgentiæ suæ, & non satisfecerunt de alieno infra annum, nec possunt commodè satisfacere, propter temporis breuitatem, prorogat terminum ad satisfaciendum dumtaxat, vsque ad festum resurrectionis dominicæ proximum venturum. Declarat insuper idem Dominus noster summus Pontifex, quod annus iste Iubileus trecentesimus hodie sit finitus, nec extendatur ad annum incarnationis, secundum quosdam, sed ad annos Domini, secundum ritum Romanæ Ecclesiæ.

VELVM AVREVM.] *Ego certè existimo legendum in*

C *Velabro, quamquam in antiquo Codice, vnde librum hunc descripsi quem illustro scholijs, legatur ad Velum aureum. Est autem templum illud si Platinæ credimus in vita Zachariæ. I. conditum à Zacharia ipso priore huius nominis. Ita enim scribit, idem quoque Basilicam B. Georgij in Velabro condidit cóque loci caput ipsius sancti collocauit, ex quo Velabrum dicendum duco, cum Onuphrius diligentißimus antiquitatis in eo nihil mutauerit.*

AMBONI CIRCVMF.] *Per, Ambonem; intellige suggestum: ita enim Platina scribit in vita Xisti, III.* ornauit & Ambonem Ecclesiæ porphyreticis lapidibus: *quem, nos Suggestum appellamus, vnde Euangelium & Epistola cantari auditur.*

NICOLAI

NICOLAI EPISCOPI METHONENSIS, AD EOS QVI HÆSITANT, AIVNTQVE CONSECRATVM PANEM ET VINVM NON ESSE corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi.

Non te lateat lector Nicolaum Methonensem Episcopum Græcum esse, ac schismaticum Ecclesiæque Romanæ perduellem, cuius extat tractatus de processione Spiritus sancti à solo Patre in Bibliotheca Vaticana. Quocirca circunspectè legendus, & separandum pretiosum à vili.

MYSTYCAM hanc & incruentam consecrationem, qua panem & calicem consecratos in corpus & sanguinem Domini transmutari credimus, à quonam principium accepisse dicas? nonne ab ipso Deo & seruatore nostro Iesu Christo, quemadmodum nos sacra docent Euãgelia?
1. Cor. 11. Prorsus ab eo. Quis verò ille est sermo, quo id traditur? *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem.* Et D. Paulus: *Quotienscunque enim comeditis panem hunc, & calicem hunc bibitis, mortem Domini annuntiatis.* Quo modo, quoque ritu, ab ipso Seruatore didicimus? *Accipiens enim*, inquit, *panem, & gratias agens, fregit, ac dedit discipulis, & ait: Accipite, comedite, Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur & traditur: similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine*, id autem idem est,
Matth. 26. quod & Diuus Matthæus inquit: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis effunditur.* Quis verò scopus ac finis huius traditionis? Quid aliud quam participatio Christi, & vita in Christo participantium æterna? *Si quis enim*, in-
Ioan. 6. quit, *comederit ex hoc pane, viuet in æternum*: &, *Panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*: &, *Nisi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*: & rursus, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: Quemadmodum misit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem*: &, *Qui edit me, & ille viuet propter me.* Carnem enim suam quasi escam homo circumponens, diuina sua virtute, serpentem quidem deprimit, nos autem erigit. Papæ, quam expauescendum & tremendum mysterium! Qui hoc tradidit, Deus est, qui propter clementiam & benignitatem suam homo quoque factus est, & tanquam ouis ad mactationem & mortẽ processit, vt obnoxium morti propter peccatũ hominẽ morte eximeret. Causa huius traditionis est, magni huius beneficij recordatio. Corpus & sanguis Christi ea sunt, quæ hoc ritu perficiuntur: ritus finis, participatio Christi & vita æterna; quod idem est quasi diceres, participantium dei-
1. Cor. 10. ficatio: vt Diuus Paulus magna voce proclamat, *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* deinde subdit & rationem, quo pacto fiamus corpus Christi, aitque, *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? quandoquidem vnus panis, & vnum corpus multi sumus, omnes enim vno pane participamus.* Quid enim est, ait, panis? nimirum corpus Christi. Quid verò fiunt participantes? nimirum corpus Christi, nam participantes corpore Christi, nos etiam ipsum efficimur.

Nam quia vniuersa nostra caro corrupta est à peccato, opus nobis fuit noua carne. Quis ergo tam audax & prorsus temerarius existat, vt aduersus hanc traditionem aliquid noui moliatur, mysteriúmque falsitatis accuset, at-
Ad Heb. 10. que abroget eum, qui ita tradidit & instituit? *Si quis legem Moysis abroget*, inquit Apostolus, *sine misericordia vlla, sub duobus aut tribus testibus moritur: quanto dignus deteriori supplicio censendus erit, qui filium Dei conculcarit, & sanguinem testamenti profanum existimarit, & spiritum gratiæ iniuria affecerit*: Verum quis ille, qui conculcat filium Dei, & aliorum quæ diximus reus censetur? nonne qui sanguinem eius ingratus abrogat, nec admittit, & veracis ab
A omnique mendacio alieni oris traditionem & mandatum nihili facit? *Hoc est corpus meum*, dicentis: &, *Hic est sanguis meus*: &, *Nisi manducetis carnem Filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quid hæsitas? quid omnipotenti impotentiam attribuis? Nonne ipse est qui ex nihilo omnia vt essent fecit? vnus triũ personarum diuinitatis; qui postremis temporibus incarnatus est, & panem in suum corpus transmutari iussit: Quid requiris causam & ordinem naturæ panis transmutationis in Christi corpus; & aquæ vinique in sanguinẽ; cùm supra naturam, rationem, mentem, & cogitationẽ, ex Virgine sit natus? non credes itaque nec mortuorum resurrectionem, nec in cœlos eius assumptionem, & alia Christi miracula supra naturam, mentem & cogitationem eminentia. Id tibi accidit, quod Christum, non Deum verum ac filium Dei confiteris, sed Arrianismum
B vel potius Iudaismum recipis. At fortassis dubitas minimèque credis, quod nos videas carnem & sanguinem, sed panem & vinum. Qua de re scias oportet, tu qui ingrato iniquóque animo erga beneficium affectus es, Deum qui omnia nouit, cum humanissimus sit, prouidè hoc fecisse, ad hominum imbecillitatem se demittens ne auersarentur multi arrhabonem æternæ vitæ, & ægre ferrent, carnem & sanguinem intuentes. Itaque rebus naturæ consuetis hoc fieri voluit, ijs suam diuinitatem coniungens, cum dixit: *Hoc est corpus meum*, &, *Hic est sanguis meus*, &, *Accipite, comedite, & bibite ex eo omnes, in remissionem peccatorum*: & rursum, *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*: &, *Nisi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Hoc facite in meam commemorationem.* Propterea ei credentes, ita offerimus panem perfectum, viuum, siue
C corpus Christi quod perfectum etiam post passionem permansit & integrum (Neque enim os eius contritum est) & à diuina vita inseparabile, planè quale ipse primus noster ac magnus pontifex & sacrificus victimáque, suis ipsius discipulis tradidit: ijque, denuo qui ab initio suis ipsi oculis Verbum intuiti sunt, eique ministrarunt, catholicæ Ecclesiæ ab extremis ad extremos vsque orbis terrarum limites tradiderunt: omnes quidem Hierosolymitanæ, vbi & Diuus Iacobus primi, magnique pontificis frater ac successor, mysticam incruentámque Liturgiam exposuit. Petrus autem & Paulus Antiocheni: Paulus vero peculiariter, orbi vniuerso: Marcus, Alexandrinæ: Ioannes & Andreas, Asiæ & Europæ: Omnésque vniuersæ Ecclesiæ vbicunque sit, per eam quam sanctus Clemens conscripsit Liturgiam tradiderunt: quæ
D hæc ita ad verbum habentur: Memores igitur eorum quæ propter nos passus est, gratias agimus tibi Deus omnipotens, non quantum debemus, sed quantum possumus, & eius statutum adimplemus. *In qua enim nocte tradebatur, accipiens panem in sanctas & immaculatas suas manus, & eleuatis oculis ad te Deum ac patrem suum, fregit dedítque nobis dicens: Accipite ex eo, comedite: Hoc est corpus meum quod pro multis comminuitur, in remissionem peccatorum.* Similiter & calicem ex vino & aqua temperatum, sanctificauit, deditque nobis dicens, *Bibite ex eo omnes: Hic est sanguis meus qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem.* Memores igitur passionis eius,

Cautè lege, nã aqua non consecratur, nisi prius in naturam vini conuersa nec tute sentiunt, qui oppositum reputant.

matutinus, de centesimo seu Iubileo, in Basilica factus cieret sermo; sponténe sua iam (quod credulitati magis proximum est) cœlesti tracti nutu, qui centesimi transacta memoraret, vel ad ventura disponeret; haud nihil ambigentes, affirmemus. Iis initiis; in dies, ciuium exterorumque fides & peregrinatio augeri cœpit; quibusdam, primo centesimi die, omnium culparum sordes deleri asserentibus; cæteris; annorum centum, indulgentiam fore. Sicque, ferè vsque ad bimestre tempus: & similiter; die, qua toti orbi venerabilis reuelatur effigies (vulgò sudarium seu Veronica dicta) longè plus solitò compactis turbis conuenirent; vtrúmque dubij sperantes erant.

IN LATERANENSI.] *Hinc luce clarius apparet, aliquando Pontifices incoluisse eam partem ædium ad Lateranensem Ecclesiam, cuius ruinæ cernuntur & nunc. Est verò rationi maximè consentaneum amplificasse & exornasse locum illum ædificiis, Constantinum Imperatorem, de cuius pietate & liberalitate memini me multa vidisse, in quodam libro vetustissimo M. S. & nonnulla legere quisque potest apud Platinam in vita Syluestri primi, qui locus etiam vim maximam habiturus est, ad eorum confutandam temeritatem qui negant Constantium à Syluestro baptizatum fuisse: quanquam de hoc egregiè Cardin. Polus ad calcem libelli sui de Concilio, Vt verò ad propositum reuertamur, non dubitandum autem est illam aliquando fuisse sedem Pontificiam, quod & confirmat hic idem autor, paulò post, ad calcem capitis quarti vbi ait, etiam consistorium fuisse. Qui verò causas mutationis loci, vel quia primus mutarit ædes scire voluerit, legat alios: non enim ad nos spectat istud docere. Platina verò in Ioanne 5. ita scribit Ioãnes, itaque vir singularis religionis & mansuetudinis vno omniũ consensu Pont. creatus in Ecclesia saluat, quæ Constantinianus appellatur ad Lateranum, qui textus varietatem istam illustrabit.*

PATRIARCHIO.] *Onuphrius, vir in historiis veterum maxime exercitatus, qui rursus addidit vitas Platinæ & illustrauit annotationibus suis: ita vt mihi certè præclaram in eo operam posuisse videatur. Is annotationibus suis ad vitam Bonifacij 3. tam multa testimonia de Patriarchalium sedium priuilegijs affert, vt putidum sit aliquid addere. Legatur ille, locus est enim dignus qui legatur vbi multis probatur Romanam Ecclesiam primum locum obtinuisse.*

SVDARIVM SEV VERONICAM.] *Est Saluatoris imago, ad ingressum portæ sanctæ, quo loco religiosissimè asseruatur, ostenditurque. Et verò cum semper fuerit, eius maxima pietas & obseruantia, tum tempore Nicolai 5. apud Platinam legitur maxima omnium hominum frequentia colebatur. Nam ita scribitur in vita Nicolai 5. Iam attigerat annus iubileus, cum subito tanta multitudo Romam venit, quanta nunquam anteà, vnde cum semel è Vaticano visa saluatoris imagine ad vrbem rediretur, facta obuiam mula quadam Petri Barbi Cardinalis. S. Marci, cùm neque venientes neque redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadentes vno atque altero super mulam illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora & equos tres obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Reliqua eo loco legantur.*

Cap. 2.

Plus in Bonif. 8.

VERVM promotor noster Dominus Bonifacius 8. summus S. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex; vt erat ingenio vigili, refertúsque solertia; conseruabat hæc omnia, conferens in corde suo suoque more; præsentia dum haud prohibebat, frequentiam acceptam esse coniiciebat, venientúmque firmabat votum. Nec, vnus præteritorum defuit testis; qui peregrinationis suæ centum & septem asseuerans annos, multis etiam eodem Præsule coram (ob id ipsum ascitis) astrueret; meminisse, partem alio centesimo, Romæ (quousque, quem secum detulit agricola, suffecit victus) ob indulgentiam moratum: séque admonuisse; vt, si (quòd non putaret) aduenisset; vt venturo centesimo, Romæ nequaquam puer adesse pigritaret: Nobisque idem sciscitantibus intulit, vnaquaque eiusdem anni die, illic centum annorum indulgentiam lucrifieri posse, ob quam peregrinaturus accesserat. Ast, Romæ, plenissimè dilui culpas; apud Gallos vulgatè credi: tanti æui duos adhuc diœcesis Belnacensis, pluresque alios Gallici soli superesse, qui meminissent nobis assertum. Quorumdam verò ad ipsam principis Apostolorum Basilicam, dierum trium peregrinationem opportunam recensebat autumatio centesimi, vetusta miseratione perituris: sed vt iam nobis prætactum, in iis multiplex fama vacillabat.

Cap. 3.

IGITVR de centesimi noua iam ad plenum digesta materia, sacrum Patrum consulrasse cœtum, nolentem extinguere Spiritum, præsulem; fauorabiliterque, ob Apostolorum merita, responsum, consultanti memoramus. Quamobrem quò limpidiùs scripto gerendæ rei clarescceret veritas; exarari litteris concedendum discutiendúmque priuilegium iustum, ipsius sæpiuscule forma interlita ac ex hoc politiore facta, post collocutiones ad concilia præuias: eam Patres, manere, in gyrum consulti, suasere; diffiniénsque decreuit Præsul, cuius ea mens est: Basilicæ principis Apostolorum Dei, ipsa tantum fama crebrescente, tametsi incertum centesimum indultum illibatúmque subsistere. Quinimo, quibuscumque venerabiles Apostolorum Petri & Pauli Basilicas; externis, quindecim; Romanis, diebus triginta, visitantibus; quoquo centesimo vberrimam omnium peccaminum abolitionem impertiri: fructiferam, siquidem si pœnitentes & confessi, vel infra id temporis forent, quàm ne eius tenori celetur vetustas. Alterámque ipsi iam tactæ principali formæ apodaucam: quia illius & inobedientes scismaticique, extorres fiunt, suis vtriusque infrà complecti verbis extimamus. Hæc coram decernente Præsule, Patres conscij etsi mussitarent, clam cæteris erant. Publicandi aderat tempus, Cathedræ Beati Petri celebritas: offerendum principi, in suo quàm alibi honestiùs templo donec publicatur, sericis aureisque amboni circumfulta, quò Romanus Præsul patresque conscenderant, orationéque facta ad turbam grande lætitiæ munus litteræ seriæ appensis bullis differuntur, quæ etsi Lateranæ prius datæ contineretur, illic tamen datas apud sanctum Petrum suis iussit Præsul litteris ascribi, altarique impositum donum non impari forma Doctorum Gentium Basilicæ mixtum. Ea in certa Iubilei luce iubilans populus acclamare veniæ spe Deum reducitur, ac quique eo dierum explendum numerum accingitur.

Ambo vsubedit pulpitum vocamus Onuphrio interpr. vota. Eccles. fast.

Cap. 4.

HÆC mora totius orbis caput Roma ciuitatis populus, nullo sexus vel ætatis dum pubertatis annos exegisset discrimine ad suorum patronorum Basilicas, quoad dierum interuallum finem accepisset cursitabat. Nec defuere innuptæ, die ob virginitatis pudorem domi virorum aspectibus obtectæ, nocte sub fida matronarum custodia, ad sacras principum ædes migrantes, quid mirum? cum sacri cœtus primum quisque in id viueret vel senilem ætatem ageret visitando, vt ipsis exemplar esset facilè, nempe qui maiorum exhortationum in præceps ruunt, ipsorum vita dirigũtur: multóque salubriùs moribus quàm verbis minores informare. Nec me laboriosum fari, nec virtuosum reddit: operari verò non tam difficilè, quàm quo virtus parienda est, opusque sanè latum dum possibile ex alterius operatione conspicitur. Nec forsan tulere obliuia, quod persæpe eiusdem lucis manè post consistorium, magna ætate maturi Patres vtramque Basilicam visitauerint: Nobis verò magis quod ipsi egimus votum, non vt magnum, sed vt motiuum posteris pandamus. Concessa quidem indulgentia cum trans Tyberim iuxta Ecclesiam Dei genitricis, vnde in Saluatoris nostri natiuitate, largo riuo olei fons vsque Tyberim scaturisse perhibetur: Iamdudum tabernam meritoriam dictam, vndéque nobis natiuæ ac paternæ originis orsus moram traheremus diebus triginta continuis principum vtramque Basilicam peregrinationis causa ingressi sumus, nec minùs sæpiùs prius eadem die Lateranum ad consistorium matutina luce properantes.

Iuuenes finguntur e senum moribus.

IVXTA ECCLESIAM DEI GENITRICIS.] *Platina in vita Calisti primi ita scribit, hunc ædificasse Basilicam in transtyberna regione in honorem B. Virginis Damasus scribit, non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cum ea tempestate ob crebras persequutiones occulta essent omnia, & sacella potius atque eadem abdita & plerúmque subterranea quam apertis in locis ac publicis fierent, hæc ille. Ego vero si tum illam ibi tamen fuisse non dubito cum illud quod diuinitus contigit ibi acciderit.*

OLEI FONS.] *Idipsum etiam nunc celebri memoria constat factum fuisse, & Platina in Christi vita quæ prima est & debet esse, apud ipsum ita scribitur: è taberna autem meritoria in transtybernia regione ex terra oleum erumpit, vt ait Eusebius, Eutropius, vt notat Onuphrius, fluxitque toto, vel sine internallo Christi gratiam gentibus, id vero templum exornatum nunc est, à Iacobo. Sabello Cardinal. amplissi. & sapientiss. cuius fidei crediti sunt iuuenum concionibus, sed quod ad oleum spectat miraculum putandum est, licet Strabo ita scribat in Asiæ descriptione, ij prope edium effodientes olei fontem inuenerunt: nam verisimile quidem est, vt nitrosa quædam & aluminosa & sulphurea & bituminosa terram perfluant, ita quoque pinguis inueniantur: Raritas enim efficit admirationem, at hoc ego & rarum arbitror nec à natura solum profluxisse, cum alia eo die contigerint, & ipse Augustus domini appellationem vt homo declinauit. Orosius lib. 6. cap. 22. Plat. in Christo.*

Lib. II.

CAP. V.

O Quam ciuibus nondum Romani ab exteris vento maturare viam, opportunum etenim per Italiæ, Vngariæ, Alemaniæque plagas, quibus & alias Apostolorum peregrinatio notior, centesimi indulti rumore, quam otius inualescente, cateruatim populorum turmæ è vestigio vrbem ingrediuntur tanta numerositate, vt quocunque pergerent *exercitum examen ve* præfigurarent. Nam & intra & extra vrbem mœnia compacta multitudo aggerebatur, eo amplius, quò magis in dies erat processum: Pluresque multitudine oppressi deinde remedium etsi haud penitus sufficiens salubre appositura facta in mœnibus alta, qua peregrinantibus compendiosior pateret via inter *monumentum Romuli* ac vetustum portum inopinus Romipetatum concursus cum tribus fermè mensibus ipsis in vitæ necessarijs abundè suffecisset Roma, inediam minari cœpit, præcipuè quia multitudini nec furni nec prouentus, nec sufficturæ æstimabantur molæ: vulgique opinione redundans ex pluuijs aliquantisper Tybæ nutriebat: licet reuera rei frumentariæ satis foret, duplici tamen remedio ocius subuentum est, vno namque prius Romam frumentum vicina oppida solita ea tempestate panem ferre iussa. Altero, nam & aspernati casam se animaliaque venientes onusta escis conferebant, dato ex ijs breui prouidentiæ spatio reintegrata necessitas adeò vt molendina, furni, panisque è canistris in vicis venalis supererogranter satis essent. Nec quod præsentes vehementer mirati forsan miraturi venturi forsan vehementius si coaceruatam hoc Centesimo multitudinem intelligerent per totum Iubilei gyrum, nec Romæ cibus potúsve defecere, quia & messis magna, vinóque torcularia redundauere, magnáque fertilitas, nisi dumtaxat carioribus rebus factis Octobri pluuiisque autumnalibus remanentibus, sed nec quicquam rerum pretia deuotionem Dominici quæsitum inuenitur causandum talibus nunquam terrarum spatijs omnipotentis Christianitatis, omnium futuram prouidens verticem Romam constituit, vt ibidem & pro semet ac Gentium turbis exuberarent sata, & in tempore multiplicata coalescerent semina eo cum natura impatiente, qui de quinque panibus & duobus piscibus satiauit quinq; millia hominum. Dominus enim dabit benignitatem, & terra dabit fructum suum.

Concursus populorum Rom. Iub. causa.

Matt. 6. Luc. 9. Psalm. 84.

MONVMENTVM ROMVLI.] *Crediderim id dictum esse ex communi vulgi opinione: non enim Romuli est illud monumentum sed alterius: cuius rei legatur Martianus qui doctè de hoc, & modo etiam inscriptum nomen alterius id ipsum demonstrat.*

EXERCITVM EXAMEN VE.] *Quasi poëta dixit id, sic enim Virgilius 1. Æneid. multitudo verò quanta fuerit ostenditur, sed libet hic celebritatem Iubilæorum attingere, de primo iam constat, in altero etiam maxima multitudo fuit, nam quolibet die ducentum millia hominum fuisse narrantur, & ex qualibet orbis parte ad decem millia hominum. In tertio non tam multi fuere ob bella, quæ ijs temporibus vigebant, sub Bonifacio IX. non admirandam multitudinem Romam venisse existimo, sed pauciores sub Martino V. ob perturbationem morum temporum. Sub Nicolao V. maximus vndique factus est concursus. Sixtus verò dum celebrat Iubileum ob peregrinorum multitudinem, vt modo Pôtifex Sanctissimus Gregorius refecit, sed hic D. Mariæ, ille Ianiculum suo nomine Sixtum appellauit, Sub Adriano VI. non tam multi fuere, vt & sub Clemente vij. ob Italiæ tumultus, sub Iulio, maior credo hominum numerus fuit, at sub Gregorio xiij. ea est omnium opinio, vt ea sit multitudo & celebritas huius anni, vt dies festus putetur, Iubileus verò aliorum annorum vt dies feriatus.*

EXTRA ALVEVM TYBER.] *Idem sub Sixto IV. factum legimus, & certè mirandum est Iubileis omnibus aliquid mirum contigisse. Ecce tibi sub Bonifacio viij. Ottomanorum oritur gens, & cometes videtur, & terræmotus maximi exaudiuntur. Sub Clemente sexto cœlestis flamma ad solis obitum visa est, inde bella sub Bonifacio ix. secta Alborum suboritur. Pestis Nicolao v. pontifice vniuersam penè Italiam occupauit. Ardebat bello Italia sub Adriano sexto, & sub Clemente vij. Nec est animus omnia quæ contigerunt narrare, nec causam adferre, legat qui vult librum Pici de causis calamitatum nostrorum temporum ad Leonem x. inde multa poterit aduersus Astrologos & alios colligere, vt veras causas in medium afferat. Dicemus & nos fortasse in historia nostra huius anni de comete qui visus est.*

DVPLICI TAMEN REMEDIO.] *Pont. verò qui nunc viuit multiplici ita vt satisfaciat omnibus, nec quidem caritatis annonæ vel minimus, rumor fuit. Illud certè audio edictum fuisse, vt quot Roma 25. miliaribus distant, Romam granum aduehendum curent. Dicent alij de prudentia tanti Pontificis in cæteris.*

ÆSTIVARE.] *At Pontifex nec vrbem quidem penè visus egredi hoc anno. Absoluto verò & clausis foribus Bononiam profecturus dicitur. Et quidem hic est omnium celebratus rumor, hæc omnium opinio.*

ROMANI MORES.] *Locus commendationis Romanorum liberalitatis, humanitatis & pietatis: nec tacebunt historiæ hoc anno quæ illi ob Peregrinos humaniter & officiosè præstiterint. Vidi ego effusam totam nobilitatem ad hospicium trinitatis, quo omnium gentium fiebat concursus tantus vt mirum esset vnde illis cibus & quidem amplissimus suppeteret. Quid? ipsi pedes eorum maximo pietatis sensu abluunt, & liberalissimè exceptos cibo somnóque triduo reficiunt.*

QVINQVE PANIBVS.] *Miraculum Christi celebre de quo Sybilla sic cecinit olim.*

In panibus simul quinque & piscibus duobus
Hominum millia in deserto quinque satiabit:
Et reliquias tollens, post fragmenta omnia,
Duodecim cophinos implebit in spiecie multos.

CAP. VI.

INter hæc cum Dominicæ resurrectionis afforet festū, extemplo æstiuare Anagriæ Romanus Præsul Patrésque vrbe digressi haud ante Octobris exordia regrediūtur. Peregrinatio iuxta dierum octo suscepta, interpolatione intercepta vrbis viros mirè iterum complebat. Cæterum ne tempus terentes frustra inuisi simus, Apuli, Sardi, Corsique, torridam æstatem nacti, alias autumno veniæ fecere locum. At Hispanorum nonnulli, Prouinciæ verò quàm plurimi, Galliæ quoque per maximè, Angliæque ob guerras rari, & quicquid occidentalium est conformen algoris suis regionibus qualitatem præstolati peregrè Romam autumni fine hyemisque principio graui deuotáque multitudine se contulere. Quibus nec solis nec aëris intemperies opportuna fuit, quin tempore eodem septentrionalium partium Alemani, Vngarique reiterarent vices, totóque centesimo semper præstantias fieret. Ita nec solum paupertate tenues, sed nobilitate

clari, stirpisque origine illustres sæpè latenti habitu, humilique aduentauere. Prælatorum verò copia Italiæ maximus, ac Galliæ non defuit, adeo ij vt equorum quorum satis exercuerat numerus pabula: Nec mirum plus longè solito onerosa molestarent, sicitaque cuiúsque manere ei gemus adfuit, vt admirationem nec fortuna nec origo nec sexus præterirent, profectò vbi plurimum diuitiarum sordium non minus, habes igitur centesimo quam valuas claudentem non minus habes, non imparem, & forsan locupletiorem extitisse satis constat: Cuius vltimum penultimósque dies silere potius ipsorum infinitam multitudinem quam admirari libet, cum loqui in animo est, vt iuxta sapientis verbum, melior esset finis oratione quàm principium.

Eccl. 7.

Cap. VII. NEc silentio prætereundum opinamur Romipetas, licet sæpius recisius tempus apostolico munere assequeretur, supplicationibus flagitauerũt. Ne quicquam exauditos, sed tribus modo vicibus prometitos, vna in cœnæ Domini celebritate Laterani sub diuo ab ipso sancto Pontifice cogente multitudini gratiam. Altera qua & Romanos, & de iuxta peregrinantes secludi instituit in solemni Basilicarum dedicatione, ab vno ex patribus ipsius iussu ad Petri Basilicam obsignanter destinato. Tertia in tam sancti Centesimi crastino natalis Dominici die, dum fratrum vnus ipso qui in Lateranensi Patriarchio celebrabat impetitante Præsule gratiam indixit. Nec vt alias vacillantem, profectò vbi præsulis monitu in scriptis exaratur infra, nec vni tantum, sed sua etiam latinitate comprehensa, cuius causa ne forsan incautè spei subrepat error, torpentisve desidiæ, pleráque eius scripturæ haud cuiusque Centesimi vis, sed huius tantum priuilegium fore posteris enucleamus: alioquin incassum quindecim dierum moderatio, dum quisque trãsisse centesimum vna se die expiando arderet. Religiosis tamen quindecim vel decem dies sufficere largitus in missas seu orationum suffragia tempore residuum conuertit. Quos autem Romani mores, quos ritus, quámve in his exhibuere humanitatem? at tam benignè, tam patienter, tam ciuiliter, & toleranter in suscipiendis exteris se præbuere vt & ab omnibus & à Deo meritum nancisci fas sit: quippe ipsa venientium modestia, progressúsque famulatum merebatur, cum & septuagenarij & vltra infirmi etiam lecticis deferrentur. Fuitque Centenarius de Sabaudia genere non humilis, præteriti centesimi tanquam qui fuerat memor, per filios allatus causa iam salubrem aspiratus mortem. Nec vt alias vagè sed circumcisus labia, lumbos præcinctus, vel infra id temporis quo, metam iam putamus peregrinatio caperet in cœlis.

Sub tempus aliud peregrinis aliud Romanis præfixum.

Cap. VIII. HÆc qui lectitas, multitudinem si capis, frugem non ambigas: hic enim transacta inspexisse colibeat, vt accurratiores in ventura præparemur: ij namque Iubilæi mores, dum cominus instabit vbilibet haud in obscuro sint, præparentur corda propensius ad tantam sancti Spiritus influentiam, qua peccatorum omnium rabes abstergitur: suscepturi pro se lætitiam, pro alijs meritum Romani circunspectionis munimine disquisitius tum quorum incumbit prouidentiæ vallentur. Nec dudum animarum salus in voto est, vnde torpeat, adsit inedia, quam Apostolorum meritis præcellentique glebarum situ exulaturam speramus, si pax haud desit, neglectus quoque quo maxima quæque depereunt absit, cuius fidem præsenti vix præcognito solidatam Iubileo reddidimus. Caueant tum ne centesimo exaustis horreis, agris, venturo post eum anno rectorum gemat imprudentiam plerúmque: quippe fit vt ei quod timetur discrimini occurso, acerbius improuisa molestari vt quod graue experti Centesimo haud solum. Sed eum post venturo prouideri anno memorauimus. Hæc præter aliquod indulgentiæ fructus enodamus, fidei namque ex hoc recensitio quædam pullulánsque incrementum. Dumque Centesimus colitur, CHRISTI IESV humanitatis memoratione decoramur. Accedit ijs debita Romanæ Ecclesiæ piæ matris agnitio. Quæ proh dolor apud Orientales nonnullos Apostolorum forsan visitandi limina desuetudine abijt. Nec enim extra rationem creditur patribus licet promissam à subiectis sibimet fidem stipulari, quodque summè salubre ad contritionis acrimoniam, fandóque pudoris fucum delictorúmque non fictam satisfactionem, plerósque curiali quodammodo excitari, cum peccatorum omnium remissio, quam verè his actis assequuntur propinatur. Quisnam quot quibúsve peccatorum nexibus circumplexi, quorum sacerdotibus vulnera nunquam forsan alias pandenda detexere, annumerare queat; quod & ipsa recognouisse confessores, & confessos gratulamur. Sic namque mundiales cocos exorbitare passim claruerat, vt à medicorum summo nedum non petita, sed ne animo concepta mediciua ægris sua bonitate exhiberetur. Iniuriæ namque debitos fouere cura magis quam optimi patris interest genitos.

Cap. IX. ET ne quicquam intactum obliuioni deseratur temporalis Basilicis æmolumenti, aliquid deuotionis signum accreuit. Namque quæ celeberrima toto terrarum orbe altaria singulis iamdudum annis, ex peregrinãtium oblatis Apostolorum principis florinorum auri xxx. m. iiij. c. v, florinorum.   auferebant millia triginta principis circiter annum, & viginti millia doctoris hoc centesimo retulere, non ex magnis auri vel argenti donis, sed ex vsualis monetæ prouinciæ cuiusque minutijs, licet non omnium oblationes pressura vel paupertate præpediente iniectæ sint, deuotè oblata, deuotè dispensantur, castris, casalibus, prædijs ex ea pecunia ipso summo Pontifice iubente ad ius & proprietatem Basilicarum comparandis, ac deinde ex ipsorum reditibus diuinis Apostolorúmque augendis cultibus officiisque. Erubescant itaque eo vehementius nostri temporis Reges, quo se à modicis personarum laboribus, numerúmque donis superatos norunt, qui nequaquam primitias Gentium Reges Magos imitati, non infantem, sed ad dexteram Dei Patris sedentem Iesum, in eius Apostolis visere sibique offerre munera venire. Heu illis Ecclesiarum exigere decimas, vt paulatim Deo ab attauis concessa nanciscantur sat est, sicque parentum de quibus gloriantur gesta dum ab eis deuiant ignominia sunt, sed derelictis ijs quorum regnum de hoc mundo deuenientes tantorum Christianorum auxilijs sursum vecta regna quæsisse cœlestia speremus. Enimuero, nec, inquit, Apostolus: faciam vos auri argentique thesaurizare gazas, sed piscatores hominum futuros spopondit. Prophetia hactenus mirificè nunc miseranter præter spem impleta, vt & illud huic æuo constringere reamur: isti sunt agni nouelli qui annunciauerunt Alleluya, modo venerunt ad fontes, repleti sunt charitate.

Oblationes Iubilei grandis pecunia.

Matth. 4.

O sæculi huius viros quos innocentia sinceros ipsique Deo holocaustis, compunctione, factos verè agnos, verè vetusta scoria deposita nouellos nuncupasse, nec pauperum præsumptum est Sacrificium, inquit, Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Et rursus renouamini in nouitate sensus vestri, qui etiam ad geminos fontes accurrisse perhibētur, dum non ad baptismi vt olim, in nascentis Ecclesiæ primordijs dictum seruatúmque fuerat lauacrum, sed ad cordis contritionem: cui ad vnius oris confessionem: seu ad alterius radicem fontis conuersi foras luminibus lachrymas, foras labijs spurcitias emanare, vt sic in præsenti claritate in futuro æternitate repleantur, ipsósque sibi ac alijs annunciasse Alleluya, id est, Domini laudationem intueamur, dum à miserante Deo attributa cognoscentes in eius laudationem proximos accendunt, vel quos rectius quàm religionis apices fidei conditores, auctoritatis præduces Petrum & Paulum fontes censendos speculemur? Ad quos ne formidantes spe se frustrari ac qui ludibrio fore anelatum retardant iter, aduentantes superius illustratione radiari prædicuntur.

Psalm. 50.

Rom. 12.

PERE-

PEREGRINANTIVM OBLATIS.] *Hic locus de muneribus nescio an etiam illustris factus sit nostris temporibus. Ego certè nisi fortè quid contigerit aduersi in huius anni historia, omnium munera adnumerabo & sodalitates quotquot creuerant describam, vt nostra tempora cum illis vel contendisse, vel nostra longè multùmque superasse ostendam.*

CAP. X. VIsionibus verò de Centesimo, licet multas veras autumemus, ne certa sub phantasiæ falsitate nutent abstinuisse tutius. Quisnam verum visio, vel illusio fecernere, qui spe quamuis somnia, vel omnia, vel pars eorum maior vana vel haud cognita apparuit: cum Angelus in somnijs Ioseph maioribus omissis, vnum euasionis causa insinuasse, cuius nec futuros pertæsum esse flagitamus libet: Ecclesiæ nostræ Beati Georgij Clericus, noctis sopore sedarat curas, cui semita recta in longum diffusa ipsam virginem matrem Dei inueniret, ingressuro occurrit insidenti in thalamo filium brachijs baiulans, etsi diuinus sculpta cum sculpto filio ac si artificis opus propius tum viuens facie venusta, vestibus fulgens vera pueri flagrante humanitate visa est: demisso genu quæsitam reperiens adorat cui pietatis mater, inquit, Omnibus miserans indulsit Deus: ad quam ille num mihi? subticuit mater: duriúsque post morulam infit omnibus miserans indulsit Deus viuis & mortuis, substractus iterum num mihi? Cui nec iam responso dato, ne forsan aliqua peccati labe fœdaretur, trepidanti subiunxit, indulsit omnibus mortuis & viuis miserans Deus tibique. Ac doctoris gentium limina derisorio semel ingressum admonens de quibusdam haud huius speculationis paucentem alloqui dignatur exporrectus vt monitus comperit. Nam illo se semel tractum dum amicum comitatum memorabat cautior deinde viso, pluries eadem perlustrat loca.

VISIO VEL ILLVSIO.] *Difficile certè est distinguere Spiritus: legatur Abulensis in Matthæum; vbi de hac visione Ioseph scribit. Ille, multa vt solet; Angelus enim incitat ita sensum, vt ille cui aliquid declarat, teneatur credere: & quasi in vigilia esset, in illud apertissimè intuetur, est notissimum 12. gen. de Abimelech. Paulus verò nihil sentiebat, sciebat tamen euidentia in intellectu 2. ad Cor. 12. 11.*

CAP. XI. O Patris exuberans pietas, ô fortiter suauitérque disponens omnia sapientia, ô bonitas inuios teuchés quibus enim sine te haud momento subsistere largitum: ad te reuehi sine te negatum est, sed misereris omnium, quoniam omnia potes tuisque complacamus donis, ac non illuminationis nostræ sed plurimos sic nunc sortiri præcipuum, singularémque modum dignaris malle. Tu enim Deus noster suauis & verus es, patiens & in misericordia disponens omnia, hos effeceras hactenus sibimet paupertate sufficere: Hos in proximos erogare diuitias: Hos non confundi opprobrijs: Hos non lacessitos iniurijs: Hos non indignitatum fastu turgescere, vt quotum non eges ad te ipsi gressus accederent. At nunc omnium suscitatem luminum, vulnerúmque flagrantiam, macularúmve sordes vt colyrio sic eodē medicamine eadémque æque obliuione purgari perspicuum est.

In imperi mod. Pœnitentia est eadem colyrio matri omnibus.

CAP. XII. COngrue verò eximij Petri & Cephæ insigne precaretur Deus. Enimuero ita fidei origo, suóque fundamentum Ecclesiæ dicationis ceri ipsius à Christo caput erectum est. Rursúmque ligandi quodcúmque, soluendique, vberrimum posse, à Deo in successiones concessum transactúmque, in eius persona quis ambigat? At detestabile prorsus ingratum esse, cæterum nō tam Apostolorum præcipuus authoritate, quàm iure merito martyrijque seueritate ac insuper præpollentis Romanæ Ecclesiæ fastigij proponas, ne inter Ceraunianum fluctus procellis absorbeatur nauis ipsius refugij tutamen præsidiúmque. Decet itaque (pastor Ecclesiæ) domum tuam, sanctitudo; & Coapostoli Pauli laudatio: quisnam electione vas, Gentiúmque Doctorem ad tertij arcana cœli prouectum, cooperatorem, Coapostolum, & compatronum Petri ab huius Iubilei alacritate secernere ausit? Quisnam quos Deus coniunxit temerarius separet, sub eiusdem nempe iudicis seruitio, eiusdem lucis alacritate, eiusdémque loci primatu, Romani diuini nutus irradiāte fulgore missi, roseis redemitti laureis triumphauere?

Ast laboris moderata partitio minori molestia, maiorem diuturnioremque animaduertimus Romanis quam exteris oportunitatem, quidni? domi totius anni giro, istis illis ab domo procul vix fortè vno mense vagari permissum est. Sed gemini laboris sudor accommodus. Nā ex viarum dispendijs aliquid culpis debitæ, pœnæ recōpensatio fit, quæ maioris pœnæ remissionem, quam leuiter passim concessum extimare mauult. Ac deinde sicuti ex Apostolorum delubra visitandi frequentia, deuotio quàm fiducia ita ex hac pretium instare quod exaudiri votiuum affectatur. Ex quibus tam macularum abstersionem, quam meritorum cumulum spectare licet. *Nec à mysterio alienum* quis censeat quod centesimo quoque hoc quo tam mirifica dona conceduntur, hoc quoque hoc quo se habeant modo differamus. Omnis namque centesimus cum bis quinquaginta conficiat iubileus est, *quomodo veteribus* iussa nouæ legis tempora figura præcessere. At quinquagesimo ab emptoribus absque pretij refectione venditas possessiones, domósque, ac familias venditores nanciscebantur, seruique fruebantur libertate ergastulis erepti, quibus corollario inferendum, Centesimo delictorum plenissima dissolutione concessa, fideles animas teterrimæ Diabolicæ seruitutis circumplexos funes euadere, suauiúmque virtutum species quas vt possessiones habitas fraudulento emptori vendiderant, bonis exercitijs, laboribus, diuoque numine, adiutas recuperare: tandémque cœlestis patriæ donum superiorúmque ciuium adipisci familiam. Cur autem Centesimo potius quàm quinquagesimo huiusce refloreat gratia, ne mentem forsan quæstio titillet inquirimus, quæ rarò exhibentur alimenta auidius sumuntur, dum quisque in vanum gratiam elabi quam sibi nunquam redituram sperat refellat, & ne terræ sanctæ subsidium ex quo in Cisinarinis sæpius redundans indultum oris, pattaretur, eo dato neglectui desit, quibus sic minimè intimum, vt etiam alia ætate forsan haud hoc ipsum consultius statui posse astruamus. Nec nota caret terrenis licet casu, Deo autem prouidentia compertum Centesimi scripto, hunc Bonifacium Octauum institutorem fore, quem in pastorum Chronicis ducentesimis sistebat.

Cur sub. ab: soluatur potius Centesimo quā Septuag.

NEC A MYSTERIO ALIENVM.] *Cur Centesimus annus institueretur plura dici possent quam annotatio ferret: illud tamen non est prætereundum illud factum esse, quia Centesimo quoque anno natalis Christi celebritas maxima esse consueuerat, quæ ratio si vera est & fidem quibusdam habemus, non est quod alias addamus, vt longitudine temporis magis optaremus vt imitaremur veteres Romanos in sæculi celebritate: vel alias ob causas quas hic narrat & Bonifacius in bulla, & adfert ille doctus interpres in decretalibus. Qui verò sequuti sunt immutarunt annorum numerum. Nam & Clem. 6. ad L. annum reuocauit. Vrbanus 6. ad 33. Vitam Christi spectans Paulus ad 25. in quo nunc consistit.*

QVOMODO VETERIBVS.] *Quæ veteres agerent in Iubileo habentur Leu. 25. penè toto & lib. 3. antiquit. Iudaicarum cap. 14. apud Iosephum qui ait has de Iubileo leges Moysem in castris in Sina populo tradendas accepisse à Deo mox que litteris mandatas ad posteros etiam obseruandas transmisisse. Ac proptereà legimus in Deut. 15. erit tibi seruus, &c. id est tibi seruiet vsque ad sæculum, id est, vsque ad annum Iubilei, quo tempore in libertatem serui restituebantur.*

CAP. XIII. QVid demum fructus remissio intendat, vtrúmve vt sonat concedi fas fuerit, maioris inquisitionis arbitrium exposcit. Verum eo quòd modicè ingenij vi occurrit peregrinantium votis aspirantes, idque ipsum sublima

Romanæ catholicæque Ecclesiæ, ac operi huic quicquid inseritur annotantes, recludemus summatim sermonis recisso profluuio, contritionis vena culpas fastos suis vicibus dierum interuallo vtrúmque subeuntes, Basilicam in id omnium peccatorum plenissimam, vt abolita auctoritate Pontificis pœna euolarent, veniam assequutos censemus, quæ namque distantiæ mora quodve iter retardabit incendium, quin cœlorum euehatur in regiam nil peccati debens expiatus? Profectò licet cordis pœnitudine à miserante Deo insertum iubar eo maculas rore cuius caligines fulgore disgregat, haud dubiè abstergere, etenim meritis cōgruam in temporaneam bonitatis clementia pœnam commutare, confessioniq; astringi reum sicque fit qui quondam numquam finiendo supplicio, & si purgari impar obnoxius reatu aliquando vel satisfactio de pœna confitentem liberat: itaque ceu eius quæ sola superest pœna ex ijs tam remissionem literis intendi Papalibus claret. Sic totius minimi cunctandum, inquit enim plenam, largiorem, & plenissimam. Ac si Sacerdotalis Pontificalis Papalisque liberationis munificentiam polliceatur, & ne plenissimam absolutè forsan valdè plenam astruamus eam superlatiuè positam distributione gradus manifestata. Quicquid expiandis est, qui nisi de iniunctis pœnitentijs vt alias soli tum meminit largifluè confecisse autumetur. Nec quem diuersis dictantis vsa verbis coloratio remissionis, siquidem indulgentiæ veniæque ad secus adducat opinati: vbi iam dictum infert intelligentia vigorem, præsertim cum nobis minimò totóque casu coram huiusce indulto in quantum se clauium potestas, Petrique auctoritas extendebat, à se concessum iri fatetur.

Fructus Centesimi.

Cap. IV. HAnc secus alteram suasi deinceps ordine vtramque quæstionem attigisse molimur, vt quam totius expiatorem fieri Præsulem voluisse comprobatum totius & potuisse constet. Quid hoc quippe qui vinctis nasci dignatus, instituit eximia Deus & homo Iesus singulis mori charitate minimè detractat. Qui cum peccatum non fecit, verè langores nostros ipse tulit, & peccata nostra portauit. Immerita capiti pœna in membra diffunditur roseis in filios emanat cruor: se precium Deo patri dilectus filius pro nobis culpa inquam longè capacius precium luit. Quidni? eius vel sola distillans sanguinis gutta, callido hosti, mundorum plusquam millia centum eriperet: profluens igitur cruoris eius haud incassum vnda purpurei, salutare mysterium in filios præsulis dispositione à gignente eos sibi sponsa impetiendum ipsius thesaurum locupletat. Thesaurus tuus, thesaurus infinitus quo fit vt cum orbis vnus essentialiter missor vnus, & mei filius in personæ vnitate, humanitatis velamen complexus eius sponsa columba vna, fides vna, baptismus vnus ne regnum in se diuisum desoletur, & vt ad cœlestis instar hierarchiæ militans formetur Ecclesia. Sublimium enim, inquit speculator Iob: Nunquid noscis ordinem cœli aut pones rationem eius in terra. Vnum ipsi vniuersale Ecclesiæ vni Apostolorum principem Petrum prælatum fore protestatur, ipsum Pastorem, dispensatorem, instructorem post se sponsum: Inquit enim. Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni cælorum, & quo dcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcúmque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua & tu aliquando confirma fratres tuos. Et diligis me plus alijs, pasce oues meas, hac & successorem licet meriti imparem, auctoritate parem plenitudine sublimat. Nec enim eam sic quin eadem præsentem persequi ætatem dignatione, sibi interna charitate indissolubiliter innixam venerandum sit. Pro hac etiā ille vna factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, qua de re vel temporalem quam ciuilis decertans lex arguit prolem adoptasse, vel si non omne prouisum foret æuo accusare minas prouidum arbitrabimur. Neutrum dicturi sumus similiter vel verius eadem Petri successione potestate radiato munificum Deum prudenter miserantem collaudamur.

Gutta sanguinis Christi infinitorum mundorum pretium.

Iob. 38. d

Matth. 16.

Philip. 2.

Iis Ecclesiæ maximis inextimabilibúsq; gazophilatio referto excellentium ipsum alia opulentant clenodia, sanctorum siquidem lachrymæ iustorum pœnalitates, Martyrum veneranda supplicia, qui nedum sibi, sed veluti ipsorum perfecta omnia faciens communia charitas sentiebat, toti prodesse Ecclesiæ congeriei decreuere.

Tv es Petrvs.] *Egregiè hic demonstrat vnum esse Christianæ Ecclesiæ pastorem, & affert loca ex scripturis ad id probandum vt mihi quidem videtur efficacissima. Tu verò adde & illud ex Arist. 12. primæ philosophiæ vltimis verbis: at rerum natura malè administrari non vult: & multorum dominatus ac principatus non est vtilis, vnus ergo sit princeps, vide etiam Archid. in bullam Bonifacij 8. vbi ille hac de re pluribus.*

Cap. XV. HIs igitur Romanus Præsul diuina Apostolorum suáque fratribus auctoritate dispensat opes, has in filiorum alimenta distribuit, qui fide recti, spe longanimes capiti inuicémque charitate iunguntur. Quod Apostolorum reuerentiam hortari, populi necessitatem pulsare, altorem pietatis intelligere Deum fatemur. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit miram misericordiam suam, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat: cuique nunc cum nondum extet iudicij sed miserendi tempus, haud incendio solum sed aliquali quo in suis honoratur Apostolis labore ad ipsos reuerentia, satisfit. Sic reges sui suorúmve honoris causa æris vel virtutis insignitate longioris carceris macerationi addictos à pœnis laxant. Quinimo cætera de indulgentiæ fructu Apostolorúmve excellentia, prolixiori supra sermone retexta causæ decentiam sanciebant causæ rationabilitatem propinabant. Consequens deinde Præsulem maturo nec præcipiti haud tantum suo, sed fratrum liberabine monente, vniuersaliter Dei nutu. Ecclesiam indulgentē minimè errasse, vt sic non trepidæ discussioni, sed celeri festinationi futuro locus relinquatur æuo Quisnam enim errare titubet, cuius iudicium populorum tanta subsequuta salus rectori manifestata, pro quo illustrissimi Petrus & Paulus suam apud Deum causam agunt, pro cuiusque, ne deficiat, fide Christus deprecatur. Absit à qua doctrina veritas elucet, morum species coruscat, potestatis authoritas emanat, sede Petri exorbitante, tot populorum millia in deuium duci: quin fœlicis potius quosque oblati iubilei huius opportunitate functos Dauidico sermone erupturos: Beatus, inquit, populus qui scit iubilationem: infœlices verò qui torpore vel temeritate, dum alterius sibi forsan æuum iubilei spondent neglexerint.

Psalm. 76.

Ezech. 18.

Psalm. 88.

Cap. XVI. HActenus Iubilei gestis indulgentiæ motiuis eius volito concedentis plenitudine, & si non sufficienter, nobis tamen supra vires reseratis. Dehinc in ijs heroïcum parumper metrum aggressuri, prosaïcæ finem cæptis stabiliemus, cæteris hæc sufficere rati, quos vetustiori nec moderno necnon minus nobis familiari, veritati tamen resque gestæ magis grauitati congruenti stylo, scriptitasse iuuat: legentium ad Apostolorum principem gentium doctorem, deuotarum precum iuuamenta flagitantes, hortantésque ne in vacuum gratiam recipiant, quibus ab illibatæ virginis prole Saluatore nostro Iesu corporea frui aurea, centesimo quouis venturo concedetur: Qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus in sæcula sæculor. Amen.

IACOBI,

IACOBI; S. GEORGII AD VELVM AVREVM, DIACONI CARDINALIS: *de Centesimo, seu Iubileo; prosaïcus liber explicit.*

Eiusdem; de Iubileo; Carmen heroïcum.

AVrea Centeno consurgunt sæcula Phœbo,
Et radiat celeste iubar, miseratus ab alto
Filius æterni Patris de virgine carnem
Indutus, redimitque suo de sanguine culpas,
Grande datum miseris, Romam, qui limina Petri
Matth. 16. *(Cui reserare Polos datur, & concludere cœlum)*
Depreperant, Paulique ducisque pia templa reuisit.
Nam gemini Roseis vrbem sacrare triumphis
Luce pari, nec Roma deest, nec præmia serui
Iudicis, hinc cumulant templis sua munera Diui,
Quæ sedes Romana sequens, suffultáque tantis
Auxilijs iubilans Centeno solis inortu,
Diluit omne nefas plenè quin plenius omne
Diluit, & veniam culpis vberrima confert
Gratia, si æthereaam passim fœdare figuram,
Haud timidi culpas compuncti corda recludant,
Diuorúmque Patrum Petri Paulique subintrent
Limina vicenis vicibus Romanus & exter
Quindenis, rutilans orbem quoad exuet axis.
Quisnam igitur latitet? quænam vecordia, quænam
Segnities compescit iter, quin frigeat æstus,
Et taleat glacies, liquidúsque extorreat humor.
Certè magna quies, paruus labor, aurea semper
Tempora, dum tabi fœdantur corda relucent
Romipetæ, ieiuna fames, situ anxia, per quem
Gibbosi montes, valle caua gutta resudans,
Florida iam soboles, domus alta relicta supellex,
Uxor flere vacans pomposco gloria stirpis,
Flumina, discursus, sumptus, & turgidus hospes,
Et senium, sexus vigilans labor aura subintrans
Relacerent animos patet his nam regia cœli,
Nec poterant auferre lucra, sed gratia summæ
Sedis Apostolicæ, Christi subnixa cruori
Purpureo, dispensat opes quas vulnera Christi
Sanctorúmque Patrum S. dant dum crimina laxant.

Explicit primum Car. heroïcum.

Sequitur Eiusdem de eodem Carmen aliud breuius.

DIscite Centeno detergi crimina Phœbo,
Discite si latebras scabrosi criminis ora
Depromant contrita sinu, dum circulus anni
Girat, perque dies quindenos exter, & vrbis
Incola tricenos delubra patentia Patrum
Ætherei Petri, Pauli quoque gentibus almi
Doctoris subeant, vbi congerit vrna sepultos.

Explicit alterum Carmen.

FORMA PRIVILEGII PAPALIS BVLLATI, *concessi Basilicis Apostolorum Petri & Pauli de vrbe à Sanctiss. Patre Bonifacio Papa VIII. super indulgentia Centesimi seu Iubilei, cuius in opere superiori fit mentio.*

BONIFACIVS Episcopus seruus seruorum Dei, ad certitudinem præsentium & memoriam futurorum. Antiquorum habet fida relatio, quod accedentibus ad honorabilem Basilicam principis Apostolorum de vrbe concessæ sunt remissiones magnæ & indulgentiæ peccatorum. Hos igitur qui iuxta officij nostri debitum, salutem appetimus & procuramus, libentius singulorum huiusmodi remissiones & indulgentias omnes & singulas rectas, & gratas habentes, ipsas auctoritate apostolica, confirmamus & approbamus: ac etiam innouamus & præsentis scripti patrocinio communimus. Vt tamen Beatiss. Petrus & Paulus Apostoli eo amplius honorentur, quo ipsorum Basilicæ de vrbe deuotius fuerint à fidelibus frequentatæ, & fideles ipsi spiritualium largitione munerum, ex huius frequentatione magis senserint se refertos. Hoc de omnipotentis Dei misericordia, & eorúmdem Apostolorum eius meritis, & auctoritate confisi, de fratrum nostrorum consilio, & Apostolicæ plenitudine potestatis, omnibus in præsenti anno millesimo trecentesimo, à festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi præterito proximè inchoato, & in quolibet anno Centesimo sequuturo ad Basilicas ipsas accedentibus reuerenter verè pœnitentibus & confessis, vel qui verè pœnitebunt & confitebuntur in huius præsenti, & in quolibet Centesimo sequuturo *non solum plenam* & largiorem imo plenissimam omnium suorum concedimus veniam peccatorum: statuentes, vt qui voluerint huius indulgentiæ à nobis concessæ fore participes, si fuerint Romani ad minus triginta diebus continuis, vel interpollatis, & saltem semel in die: si verò peregrini fuerint, aut forenses modo simili diebus quindecim ad Basilicas easdem accedant. Vnusquisque tamen plus merebitur, & indulgentiam efficacius consequetur, qui Basilicas ipsas amplius & deuotius frequentabit: Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis approbationis, innouationis, concessionis & constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum octauo Cal. Martij Pontificatus nostri anno tertio.

BONIFACIVS SERVVS.] *Qualis hic Pontifex fuerit plena sunt omnium volumina: legatur Platina in eius vita & in vita Cælestini V. quo loco scribitur copiose vt pontificatum fuerit adeptus, si tamen verum illud est quod narratur, habes etiam nonnulla de eo in vita Nicolai IV. hanc verò bullam eandem ijsdémque verbis esse in lapide polito ad D. Petri fores constat, & omnium eo in loco spectanda est oculis: Nec quis est qui dubitet eandem pluribus declarari in VI. decretalium.*

NON SOLVM PLENAM.] *Plena plenior & plenissima indulgentia, vt differant vel potius conueniant multi docuerunt. Ille Archid. multa commentatur. Ego certè existimo eum qui plenariam indulgentiam consequitur, & pleniorem & plenissimam eundem consequuturum, & totius pœnæ remissionem, quanquam tum dubito ab extrinseco aliquam posse assignari differentiam, de qua non est nostrum differere alibi enim de hac diximus.*

FORMVLA DECLARATIONIS PAPALIS *bullatæ, Sanctiss. Pat. Du. Bonifatij Pap. VIII. Per quam rebelles ecclesiæ excluduntur à beneficio indulgentia Centesimi seu Iubilei, in suprascripto priuilegio concessæ. Cuius & in opere superiori fit mentio.*

BONIFACIVS Episcopus seruus seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Nuper per alias nostras litteras omnes remissiones & indulgentias peccatorum concessas accedentibus ad honorabilem Basilicam principis Apostolorum de vrbe ratificandas & approbandas duximus, & etiam innouandas, vt tamen beatissimi Petrus & Paulus Apostoli, eo amplius honorentur, quo ipsorum Basilicæ de vrbe deuotius forent, & fidelius frequentatæ: & fideles ipsi spiritualium largitione munerum, ex huiusmodi frequentatione, magis se sentirent refectos. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorúndem Apostolorum eius, meritis & auctoritate confisi, de fratrum nostrorum

NICOLAI EPISCOPI METHONENSIS, AD EOS QVI HÆSITANT, AIVNTQVE CONSECRATVM PANEM ET VINVM NON ESSE corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi.

Non te lateat lector Nicolaum Methonensem Episcopum Græcum esse, ac schismaticum Ecclesiæque Romanæ perduellem, cuius extat tractatus de processione Spiritus sancti à solo Patre in Bibliotheca Vaticana. Quocirca circunspecte legendus, & separandum pretiosum à vili.

MYSTYCAM hanc & incruentam consecrationem, qua panem & calicem consecratos in corpus & sanguinem Domini transmutari credimus, à quonam principium accepisse dicas? nonne ab ipso Deo & seruatore nostro Iesu Christo, quemadmodum nos sacra docent Euãgelia? Prorsus ab eo. Quis verò ille est sermo, quo id traditur? *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem.* Et D. Paulus: *Quotiescunque enim comeditis panem hunc, & calicem hunc bibitis, mortem Domini annunciatis.* Quo modo, quoque ritu, ab ipso Seruatore didicimus? *Accipiens enim*, inquit, *panem, & gratias agens, fregit, ac dedit discipulis, & ait: Accipite, comedite, Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur & traditur: similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine*, id autem idem est, quod & Diuus Matthæus inquit: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis effunditur.* Quis verò scopus ac finis huius traditionis? Quid aliud quam participatio Christi, & vita in Christo participantium æterna? *Si quis enim*, inquit, *comederit ex hoc pane, viuet in æternum*: &, *Panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*: &, *Nisi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*: & rursus, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: Quemadmodum misit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem*: &, *Qui edit me, & ille viuet propter me.* Carnem enim suam quasi escam homo circumponens, diuina sua virtute, serpentem quidem deprimit, nos autem erigit. Pape, quem expauescendum & tremendum mysterium! Qui hoc tradidit, Deus est, qui propter clementiam & benignitatem suam homo quoque factus est, & tanquam ouis ad mactationem & mortẽ processit, vt obnoxium morti propter peccatũ hominẽ morte eximeret. Causa huius traditionis est, magni huius beneficij recordatio. Corpus & sanguis Christi ea sunt, quæ hoc ritu perficiuntur: ritus finis, participatio Christi & vita æterna; quod idem est quasi diceres, participantium deificatio: vt Diuus Paulus magna voce proclamat, *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* deinde subdit & rationem, quo pacto fiamus corpus Christi, aitque, *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? quandoquidem vnus panis, & vnum corpus multi sumus, omnes enim vno pane participamus.* Quid enim est, ait, panis? nimirum corpus Christi. Quid verò fiunt participantes? nimirum corpus Christi, nam participantes corpore Christi, nos etiam ipsum efficimur.

1. Cor. 11.

Matth. 26.

Ioan. 6.

1. Cor. 10.

Nam quia vniuersa nostra caro corrupta est à peccato, opus nobis fuit noua carne. Quis ergo tam audax & prorsus temerarius existat, vt aduersus hanc traditionem aliquid noui moliatur, mysteriũmque falsitatis accuset, atque abroget eum, qui ita tradidit & instituit? *Si quis legem Moysis abroget*, inquit Apostolus, *sine misericordia vlla, sub duobus aut tribus testibus moritur: quanto dignus deteriori supplicio censendus erit, qui filium Dei conculcarit, & sanguinem testamenti profanum existimarit, & spiritum gratiæ iniuria affecerit*: Verum quis ille, qui conculcat filium Dei, & aliorum quæ diximus reus censetur? nonne qui sanguinem eius ingratus abrogat, nec admittit, & veracis ab

Ad Heb. 10.

A omnique mendacio alieni oris traditionem & mandatum nihili facit? *Hoc est corpus meum*, dicentis: &, *Hic est sanguis meus*: &, *Nisi manducetis carnem Filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quid hæsitas? quid omnipotenti impotentiam attribuis? Nonne ipse est qui ex nihilo omnia vt essent fecit? vnus triũ personarum diuinitatis; qui postremis temporibus incarnatus est, & panem in suum corpus transmutari iussit: Quid requiris causam & ordinem naturæ panis transmutationis in Christi corpus; & aquæ vinique in sanguinẽ; cùm supra naturam, rationem, mentem, & cogitationẽ, ex Virgine sit natus? non credes itaque nec mortuorum resurrectionem, nec in cœlos eius assumptionem, & alia Christi miracula supra naturam, mentem & cogitationem eminentia. Id tibi accidit, quod Christum, non Deum verum ac filium Dei confiteris, sed Arrianismum

Caute lege, nã aqua non consecratur, nisi prius in naturam vini conuersa nec tute sentiunt, qui oppositum reputant.

B vel potius Iudaismum recipis. At fortassis dubitas miniméque credis, quod nos videas carnem & sanguinem, sed panem & vinum. Qua de re scias oportet, tu qui ingrato iniquóque animo erga beneficium affectus es, Deum qui omnia nouit, cum humanissimus sit, prouidè hoc fecisse, ad hominum imbecillitatem se demittens ne auersarentur multi arrhabonem æternæ vitæ, & ægre ferrent, carnem & sanguinem intuentes. Itaque rebus naturæ consuetis hoc fieri voluit, ijs suam diuinitatem coniungens, cum dixit: *Hoc est corpus meum*, &, *Hic est sanguis meus*, &, *Accipite, comedite, & bibite ex eo omnes, in remissionem peccatorum*: & rursum, *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*: &, *Nisi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Hoc facite in meam commemorationem.* Propterea ei

C credentes, ita offerimus panem perfectum, viuum, siue corpus Christi quod perfectum etiam post passionem permansit & integrum (Neque enim os eius contritum est) & à diuina vita inseparabile, plane quale ipse primus noster ac magnus pontifex & sacrificus victimáque, suis ipsius discipulis tradidit: ijque, denuo qui ab initio suis ipsi oculis Verbum intuiti sunt, eique ministrarunt, catholicæ Ecclesiæ ab extremis ad extremos vsque orbis terrarum limites tradiderunt: omnes quidem Hierosolymitanæ, vbi & Diuus Iacobus primi, magnique pontificis frater ac successor, mysticam incruentámque Liturgiam exposuit. Petrus autem & Paulus Antiochensi: Paulus vero peculiariter, orbi vniuerso: Marcus, Alexandrinæ: Ioannes & Andreas, Asiæ & Europæ: Omnésque vniuersæ Ecclesiæ vbicunque sit, per eam quam sanctus Clemens conscripsit Liturgiam tradiderunt: quæ

D hæc ita ad verbum habentur: Memores igitur eorum quæ propter nos passus est, gratias agimus tibi Deus omnipotens, non quantum debemus, sed quantum possumus, & eius statutum adimplemus. *In qua enim nocte tradebatur, accipiens panem in sanctas & immaculatas suas manus, & eleuatis oculis ad te Deum ac patrem suum, fregit deditque nobis dicens: Accipite ex eo, comedite: Hoc est corpus meum quod pro multis comminuitur, in remissionem peccatorum.* Similiter & calicem ex vino & aqua temperatum, sanctificauit, deditque nobis dicens, *Bibite ex eo omnes: Hic est sanguis meus qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem.* Memores igitur passionis eius,

mortis, reſurrectionis, reditus in cœlos & futuri eius, ſecundi aduentus, in quo veniet iudicaturus viuos & mortuos, reddituruſque cuique ſecundum opera ſua offerimus tibi regi ac Deo, ſecundum eius inſtitutionem panem hunc, & hunc calicem, gratias tibi per eum agentes, quod nos dignatus fueris adſtare coram te & tibi ſacrificare. Et te rogamus vt propitio ſerenóque vultu reſpicias ſupra hæc propoſita dona coram te, tu qui nullius indiges Deus: & tibi complacitum ſit in eis ad honorem Chriſti tui, & mittere digneris ſanctum tuum Spiritum ſuper hoc ſacrificium, teſtem paſſionum Domini Ieſu, vt efficiat panem hunc, corpus Chriſti tui: & calicem hunc, ſanguinem Chriſti tui. Et iterum magnus ille Paulus, *Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis, quod Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & benedixit, fregit, dixitque: Accipite, comedite: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. Quotienſcunque enim comeditis panem hunc, & calicem hunc bibitis, mortem Domini annunciatis donec veniat.* Si verò cenſes hoc quod à nobis perficitur, illo minus eſſe neſcis Chriſtum etiam, hoc tempore operari, nuncque adeſſe. *Ero enim vobiſcum dies vniuerſos ad conſummationem vſque ſæculi*, pollicitus eſt. Hoc item myſterium ſummopere admirans quaſi obſtupefactus Diuus Apoſtolus, cum timore Dei ac fide vt dignè eo participemus adhortatur & ſupplicium tranſgreſſori definit. *Quicunque comederit*, inquiens, *panem hunc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* Id perinde eſt, ac ſi dixerit, Diui Chryſoſtomi ſententia, quemadmodum tradidit quidem eum Iudas, in eum verò petulanter debacchati ſunt Iudæi: ita dedecore & infamia eum afficiunt, qui ſanctiſſimum eius corpus indignè ore ſumunt, & corpori admouent impuro. Itaque inquit, *probet ſe ipſum homo*; non alter alterum: hoc enim iudicare eſt: *ſed primum quiſque ſeipſum: & ſic de pane edat: & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans*, hoc eſt perpendens & conſiderans *corpus Domini* propoſitum. Quod ſi is, qui per ſe in aliquod humanorum vitiorum delapſus eſt, & indiſcretè acceſſit, vt indignè communicans, tanta mulctatur condemnatione: qui in ipſam conſecrationem peccat, & immediatè ipſum dominicum contumelijs afficit corpus atque negat, traditionémque abrogat, & auctorem qui tradidit, conculcat, quanam fuerit, & quanto magis deteriori ac maiori dignus tum accuſatione tum ſupplicio? Horroréne plena ſunt ea dicta? Reliquumne eſt vllum noui facinoris, præuaricationis, impietatis genus, quod ad hanc ſceleris audaciam accedere poſſit? Verū libera ô Domine, per tuam miſericordiam ab hac impoſtura & dementia omnes eos, qui non rectè confitentur, quem conſecramus panem & vinum corpus perfectum & ſanguinem precioſum eſſe Chriſti tui.

INCIPIT

INCIPIT EXPOSITIO DE CELEBRATIONE MISSÆ; A REMIGIO ANTISSIODORENSI EPISCOPO, EDITA; ET veterum Patrum ſententijs & auctoritatibus confirmata.

DE REMIGIO EPISCOPO ANTISSIODORENSI; EX SIGEBERTI CHRONICO, SVPPLEMENTO PHILIPPI Bergomatis, Trithemij Scriptorum Eccleſiaſticorum Catalogo; & alijs.

REmigius Monachus Antißiodorenſis, Ordinis S. Benedicti, & poſtea vrbis eiuſdem Epiſcopus; S. Odonis, primi Cluniacenſis Abbatis, in Muſica & dialectica præceptor, & commentator inſigniß. diuinarum Scripturarum; multa ex illis ad commune commodum eſt interpretatus, & potißimum in Matthæum & Pauli Apoſtoli, In Canonem Miſſæ, Epiſtolas, &c.

Plura de Remigio habes apud Sigebertum de viris illuſtribus cap. 123. & recentiores Sixtum Eiſengremium Poſſeuinum. Meminit eiuſdem Frodoardus lib. 3. cap. 9. quem ait vocatum à Fulcone Epiſcopo ad inſtituendas Rhemenſes ſcholas. At mirum vocari hic Antiſſiodorenſem Epiſcopum, cum Frodoardus Sigebertus, & alij antiquiores ſcriptores nullam de eius Antißiodorenſi Epiſcopatu mentionem faciant, ſed tantum monachum Antißiodorenſem appellent.

Claruit, Carolo Caluo aut Arnulpho Impp. videlicet; minus, vno ſeculo poſt Carolum Magnum, & ante Chriſti annum 900.

LIBER PRIMVS.

CELEBRATIO Miſſæ; in commemorationem Paſſionis Chriſti peragitur, ſicut ipſe præcepit Apoſtolis tradens eis corpus & ſanguinem ſuũ dicens; *Hoc facite in meam commemorationem*: hoc eſt; in memoriam paſſionis meæ. Tanquam diceret: quod pro veſtra ſalute paſſus ſum; ad memoriam reuocate; & pro veſtra veſtrorúmque, eadem perferre curate. Hanc Miſſam, beatus Petrus Apoſtolus primus omnium; Antiochiæ dicitur celebraſſe: in qua, tres tantummodo orationes in initio fidei proferebantur; incipientes ab eo loco vbi dicitur; *Hanc igitur oblationem.* Miſſa autem, dicitur; quaſi, tranſmiſſa; vel quaſi, tranſmiſſio: eo quòd populus fidelis, de ſuis meritis non præſumens, preces & oblationes quaſdam Deo omnipotenti offerre deſiderat, vt per miniſterium & orationem ſacerdotis ad Deum tranſmittat; quem, mediatorem inter ſe & illum cognoſcit: confidens, per eius orationem atque interceſſionem, à malis omnibus liberari atque creatori ſuo reconciliari, & in omnibus corroborari. Vel; Miſſa dicta eſt (vt Iſidorus dicit) ab emittendo: tempore enim quo Sacerdos incipit conſecrare corpus Dominicum; dicendum eſt à Diacono poſt Euangelium; ſi quis cathecumenus eſt, procedat foras: & quia tunc emittuntur cathecumeni ab Eccleſia, qui non debent intereſſe ſacris myſterijs, eo quòd nondum ſunt perfecti; ideò dicitur Miſſa, ab emittendo. Siue; alio modo poteſt Miſſa dici, eo quòd nos mittat ad Deum. Ideo autem; non ab Apoſtolica vel Euangelica lectione, quod maius eſſe conſtat, eadem Miſſa inchoatur: ſed potius canendo & pſallendo; quatenus, dulcedo ſuauitatis, corda audientium prius demulceat; & ſic, poſt modulationem ſuauis cantilenæ, in ſpiritualibus rebus, populus per compunctionem mentis intus, ſalutifera Euangelij verba ardentiori affectu ſuſcipiat. Quòd autem populus Dominico die ſiue ſolemnitatum, ad Eccleſiam confluit, ad imitationem Iſraelitici populi creditur fieri, qui temporibus ſtatutis ad templum Domini confluebat; &, ſex dies operans, ſeptimo ab omni opere ſeruili requieſcere
A videbatur, non tamen ſine meditatione legis. Sicut enim Apoſtolus ait; *Moyſes habet in ſingulis ciuitatibus qui eum per* Act. 15. 21.
ſingula Sabbata prædicet in Synagogis. Vnde & cãticum Moyſi, per omne Sabbatum in Eccleſia recitare mos Eccleſiaſticus conſueuit; & quod illi faciebant in Sabbatis; nos, propter reuerentiam Dominicæ reſurrectionis, die Dominica agere curamus. Neceſſe eſt enim vt populus Dei, eo die quo Dominus reſurrexit, à curialibus vacans operibus, inſtruatur: vt quomodo per totam hebdomadam, curam corporis morituri indeſinenter egit; eo die, curam animæ in perpetuum victuræ agere curet. Primo omnium; Antiphona dicitur ad Introitum. Antiphona, Græcè; vox, reciproca, Latinè: quod genus pſallendi,
B Græci inueniſſe traduntur. Quæ ideo ad introitum dicitur; quia per hanc introimus ad officium diuinum, ſicut per introitum oſtij ad ſecreta domus. Introitus autem appellatur; quaſi ingreſſus: quia per illũ ingreditur quis ad Miſſam. Deinde imponitur; *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto*: Quæ verba; ad diuiſionem Pſalmorum qui prius indifferenter canebantur, Beatus Hieronymus Damaſo petente compoſuit: ſed cùm nequaquam ad ſufficeret; prædicto Apoſtolico iterum ſuggerente, addidit adhuc; *Sicut erat in principio*, &c. Induit Diaconus Dalmaticam, in ſimilitudinem crucis: vt qui miniſter verbi Chriſti, paſſionem illius ad memoriam reuocat; ſicut Chriſtus crucifixus eſt pro ſalute mundi, ita & miniſter
C ipſius ſemetipſum vitijs & concupiſcentijs crucifigere non obliuiſcatur, pro amore redemptoris. Quòd eadem veſtis candiditatem habet: oſtendit; miniſtrum Chriſti, candorem caſtitatis, mente ſimul & corpore habere debere; qui auctoritatem prædicandi Euangelium in Eccleſia retinet. Habet & coccineas virgulas; ſanguinem Chriſti pro ſalute mundi effuſum declarantes. Procedentibus ad altare miniſtris; in medio eorum, propter debitum honorem, Euangelium Chriſti defertur; tanquam perſona præpotens, præcedentibus

ac sequentibus ministris constipata cùm procedit in publicum. Cerei quoque, Euangelium præcedentes, demonstrant gratiam Euangelij ad mundum qui erat in tenebris peccatorum illuminandum. Quod autem eadem processio Euangelij, ab Australi parte sit in plagam Septentrionalem; declarat, Dominum nostrum Iesum Christum qui verbum salutis mundo intulit, à parte meridiana ortum esse. Nam Ierusalem in qua Dominus primò verbum salutis annunciauit, in meridie habet Bethleem, à quo loco ipse Saluator venit, sicut scriptum est; *Deus ab austro veniet.* (Abac. 3.) Cantore incipiente KYRIE ELEISON; collocantur cerei in ordine, à parte Australi in Septentrionem, ab Acolito ostendente hoc facto quod misertus sit Deus omnipotens mundo, in Meridie & Septentrione. Ideo autem dicunt, *Kyrie eleyson*, & Latini Græcè & Græci Latinè; quia & illorum quædam Græca verba, honestius quàm Latina, & quædam Latina melius quàm Græca sonant; & vt vnum eius populum nos esse ostendamus; vnúmque Deum, vtrúmque populum credere. *Kyrie*; id est, *Domine*: *eleyson*; id est, *miserere*, *Christe eleyson*; id est, Christe, qui es vnctus non oleo visibili sed plenitudine diuinitatis, miserere. Nam Chrisma dicitur vnctio; vnde, Christus, vnctus. Deinde incipit Sacerdos; GLORIA IN EXCELSIS DEO; (Hymnus, Gloria in excelsis, auctus & consummatus à S. Hilario.) Hymnum in Natiuitate Saluatoris ab Angelis decantatum, sed à Beato Hylario Pictauensi Episcopo postea auctum & consummatum: & hoc ipsum, ad imitationem Angelorum; vt ostendamus, nos eundem Deum colere in terris, quem & Angeli venerantur in cœlis. Postea dicit Sacerdos; DOMINVS VOBISCVM: salutans populum, orat vt Dominus sit cum eis, sicut dignatus est promittere per Prophetam, dicens; *Inhabitabo in illis & ambulabo, &c.* (2. Cor. 6.16. Leuit 26.12.) Iuxta quòd & Saluator dicit Discipulis suis; & in illis, omnibus fidelibus; *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, &c.* (Matth. 28.20.) Qui salutationis sermo; non humano arbitrio compositus, sed ex diuinæ Scripturæ auctoritate probatus, sumptus est; vbi, frequenter, & singulariter & pluraliter positus legitur. Singulariter; sicut ait Angelus ad beatam Mariam; *Aue gratia plena, Dominus tecum*: (Luc. 1.28.) & sicut ad Gedeonem similiter, Angelus salutando dixit; *Dominus tecum fortissime virorum.* (Iud. 6.12.) Pluraliter autem; sicut in libro Ruth legitur, Booz salutando dixisse messoribus suis; *Dominus vobiscum*: (Ruth. 2.4.) & sicut in Paralipomenon; Propheta à Deo missus, inuenitur salutasse Asa Regem Iudæ cum exercitu suo, victores de prælio reuertentes; *Dominus vobiscum, quia fuistis cum Domino.* (2. Par 15.2.) Ecclesia ergo, tam salubri salutatione Sacerdotis accepta; &, ipsa, resalutando orat, & orando resalutat; postulans, vt sicut Dominum optauit esse cum eis, ita sit & cum ipso, dicens; ET CVM SPIRITV TVO: id est; cum anima tua sit omnipotens Deus, vt dignè pro nostra salute cum exores. Et non dicit, *Tecum*: sed; *cum spiritu tuo*; vt officium subsequuturum, spiritualiter totum fieri intelligatur. Et benè, Dominus cum Spiritu hominis esse optatur; quia, in spiritu & mente rationali, creatus est homo ad imaginem & similitudinem Dei, & ibi est capax diuinæ gratiæ & illuminationis. Sacerdotalis salutatio non tantum est inuenta ex authoritate Scripturæ; sed & illa Episcopalis ad populum, qua dicitur; PAX VOBISCVM: siue; PAX VOBIS, similiter non humano sensu inuenta, sed de Scripturæ sanctæ auctoritate sumpta est: Nam & in veteri testamento inuenitur dixisse Angelus, Danieli Prophetæ; *Noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare & esto robustus.* (Dan. 10 19.) Et in nouo; id est, in Euangelio; pene semper ita legitur Dominus Apostolos salutasse dicendo, *Pax vobis*: (Luc. 24.36.) & eisdem Apostolis, eandem salutationis formam commendauit, dicens; *In quamcunque ciuitatem aut domum intraueritis, salutate eam, dicentes, Pax huic domui.* (Luc. 10. 5.) Merito ergo & Apostolorum successores; id est, Ecclesiarum Præsules, hac salutatione vtuntur, domum Dei salutantes, vbi omnes oportet filios esse pacis; vt salutatio pacis super eos requiescens, & salutantibus & salutatis possit esse fructuosa. Deinde dicit; OREMVS, inuitãs

secum populum vt simul orent. Quapropter actiùs debet esse populus vsq; dum dicat Sacerdos; PER OMNIA SÆCVLA SÆCVLORVM. Sequitur Collecta quæ est dicta à collectione; eo quòd ex authoritate diuinarum Scripturarum collecta quæ in Ecclesia leguntur; sicut est illa de tribus pueris. Vel quòd ex multis sermonibus vna colligatur oratio: siue à collectione vel societate populi, qui tunc in vnum concurrens, colligitur. Ideo autem in omnibus collectis interponitur; PER DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM; & cætera: vt omne quod datur à Patre, intelligamus quòd per Filiũ eius nos accipiamus, cuius hæreditas sumus. Per ipsum ergo, hostiam laudis atque oblationis offerimus, qui per mortem ipsius reconciliati sumus, cùm inimici essemus, Dicens verò Sacerdos; QVI TECVM VIVIT ET REGNAT; & cætera, admonet populum vt credat Filium Dei viuere & regnare semper, sine initio & termino, & vnam potestatem habere æqualiter cum Patre & Spiritu sancto, atque vnam substantiam. AMEN confirmatio orationis est à populo: Interpretatur enim; *Vere*, ita; siue, fideliter credimus sicut dicis: Filium videlicet Dei, ante sæcula & in præsenti & in futuro regnare cum Patre & Spiritu sancto; & regnum & potestatem eius, nullo fine concludi. Deinde sequitur lectio Apostolica antè Euangelium; non causa dignitatis, sed ad amorem Apostolorum qui ante Deum ibant, sicut narrat Euangelium; quos mittebat Dominus ante se binos & binos. (Marc. 6.7. Luc. 10.1.) Epistola autem, dicitur *super-missa*: eo quòd super vetus testamentum & Euangelium missa est: non causa dignitatis; sed, vt si quis Euangelium fuerit transgressus, ibi inueniat medicinam salutis. Incipiente autem Subdiacono Apostolicam lectionem; verso ordine, cerei transferuntur ab Oriente in Occidentem: vt demonstretur, per vocem & prædicationem Apostolorum, totum mundum gratia fidei esse illuminatum; non solum à Meridie in Septentrionem, sed etiam ab Oriente in Occidentem. Nomine enim Orientis & Occidentis, omnia climata mundi comprehenduntur; eo quòd, tot diebus, Sol sua præsentia illa illustret, sicut ibi veniens ab Occidente in Orientem. Postmodum cantatur Responsorium; quòd à capite repetatur, dictum est; quia vno inchoante respondent alij. Cantatur & Versus; dictus à vertendo: quia illo terminato, à capite Responsorium repetitur. Deinde cantatur ALLELVIA, quod ex Hebræo in Latinum, sonat; *Laudate Dominum*: Nam, *Alleluya*, dicitur, *Laudate*: *Ja*, nomen Dei est, vnum ex decem quibus vocatur apud Hebræos. *Alleluya*, autem; primo, in nouo Testamento additum est, dicente Ioanne; *audiui vocem in cœlo dicentium, Alleluya.* (Apoc. 19.6.) Et quia, hac voce, Angelos in cœlo Deum laudare cognouimus; huiusmodi voce laudationis, creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideo canimus, vt eundem Deum nos colere in terra, ostẽdamus; qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Et hoc ante lectionem Euangelicam à Cantore imponitur, vt laudetur ab omnibus cuius gratia saluantur omnes: Quasi dicat; quia verba Euangelij salutem conferentia mox audituri estis. Defertur Euangelium ad Analogium, præcedentibus cereis; vt ostendatur, gratia ipsius, mundum esse illuminatum: Verba Euangelij Leuita pronuntiaturus, contra Septentrionem faciem vertit; vt ostendat, verbum Dei & annunciationem Spiritussancti, contra eum dirigi qui semper Spiritui sancto contrarius extitit, & in nullo ei communicat. Quos enim Spiritus sanctus qui est Deus, ad fidem colligere desiderat; Diabolus dispergere ab vnitate Ecclesiæ & integritate fidei, laborat. Sicut enim per Austrum, qui ventus est calidus & leniter flat, Spiritus sanctus designatur; qui corda quæ tangit, ad amorem dilectionis inflammat: Ita & per Aquilonem, qui durus & frigidus est, Diabolus intelligitur; qui, eos quos possidet, ab amore charitatis atque dilectionis torpentes & frigidos reddit. Quod enim per Aquilonem designatur Diabolus; ostendit Propheta dicens:

O Lucifer

O Lucifer qui dicebas in corde tuo, sedebo in lateribus Aquilonis; & cætera. Crucem pingit Diaconus, primum in fronte, annunciaturus A verba vitæ; vt ostendat se illius discipulum esse, qui crucem pro salute totius mundi sustinuit: deinde in pectore; vt omnis vana & immunda cogitatio, ab eius corde pellatur. Salutat & populum dicens; DOMINVS VOBISCVM; quatenus corda illorum à mundanis cogitationibus Dominus emundet, & ad suscipienda verba salutifera aperire dignetur. Ad cuius salutationem; populus crucem in frontibus ponit, vt à malis cogitationibus corda sua emundet, & ad intelligenda verba salutis pura maneant. SEQVENTIA SANCTI EVANGELII SECVNDVM, illum: eo quòd post præcedentia Euangelij, sequuntur illa; vnde, quando initium alicuius Euangelistæ legitur, non dicit, *Sequentia*; sed, *Initium*. Idcirco, secundum Matthæum, aut Marcum, aut Lucam, aut Ioãnem; vt sciatur, B secundum quem Euangelistam lectio illa legatur. Potest & ita intelligi, quod dicit, SEQVENTIA; vt ea quæ sequũtur post salutationem in illa lectione, secundum illum Euangelistam contineantur. Hinc sequitur Euangelium,

Math. 3. 2. quod de Græco in Latinum sonat, bonum nuncium. Et quod est melius nuncium, quàm istud; *Pœnitentiam agite*; & cætera quæ in Euangelio dicuntur de incarnatione Filij Dei & de eius miraculis, prædicatione, resurrectione atq; ascensione; de gloria quoque electorum, & de damnatione reproborum? Perlecto Euangelio, iterum se signo crucis populus munire festinat; vt, quod ex diuinis eloquijs ad salutem percepit; signatum sigillo crucis atque munitum, permaneat, ne à mentibus suis Diabolica fraude euacuari valeat. Post recitatum Euangelium, ite- C rum Sacerdos populum salutat; orans, in eorum cordibus verba salutis quæ perceperunt, à Domino confirmari; & inuitat illum populum pariter secum ad orationem, dicens; OREMVS. Sed licet, apud nos, tunc collecta inter Euangelium & offerendam non dicatur; apud Græcos tamen dicitur. Ita autem potest intelligi, secundum quòd fit apud nos, vt omnis populus oblationi insistere iubeatur; dum oblaturi intentionem suam offerunt; quatenus illorum oblatio accepta sit Deo. Deinde sequitur offerenda; quæ inde hoc nomen accepit, quòd tunc populus sua munera offerat. Sequuntur versus, à vertendo dicti; quòd in offerendis reuertantur, dum offerenda repetitur. Suscipit interim Sacerdos, à populo oblatam; vt ipse, qui est inter Deum & ipsum populum mediator, D preces eorum & vota Deo offerat. In qua oblatione; aqua miscetur vino. Per vinum, significatur Christus; per aquam, populus. Et, si vinum offertur sine aqua; videtur significare, populum saluari potuisse absque Christi passione. Vtrúmque ergo miscetur simul; vt intelligatur passio Christi, & mundum sine ea non potuisse saluari. Quod autem Sacerdos oblationem suscipit, & clerus Deo laudes interim persoluit; ad imitationem populi Israelitici sumptum est: qui oblationes & vota, cum laude modulationis, Deo offerre consueuerat. Post oblationem, ponitur incensum super altare, dicente Sacerdote,

Psalm. 140. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Domine*. Hoc est, dicere: Sicut incensum acceptum & gratum est in conspectu populi; ita fiat oratio mea acceptabilis E in conspectu tuo. Quibus expletis; conuertit se Sacerdos ad populum, poscens vt iungant preces suas precibus eius, vt mereatur exaudiri pro salute illorum: hoc autem dicendum est à Sacerdote, cum silentio. ORATE FRATRES: id est; vt meum & vestrum pariter sacrificium acceptum sit Domino. Acclinans ergo se, populus; orare debet ita; *Sit Dominus in corde tuo & in ore tuo, & suscipiat*

Luc. 1. *sacrificium sibi acceptum de ore tuo & de manibus tuis pro nostra omniumque salute*; *Amen*. Vel hoc dicant omnes: *Spiritus sanctus superueniat in te, & virtus altissimi se infundere & obumbrare dignetur tibi; qui excutiat omnem rubiginem peccatorum tuorum, & euacuet sordes omnium vitiorum; & emundet, & expurget, castificet & sanctificet corpus & cor tuum: &, eius templum; &, Christi merearis esse membrum; & faciat te idoneũ & dignum ministrum ad immolandum Deo sacrificium laudis & reddenda altissimo tam tua, quàm omnium nostrum vota; exaudiat* A *te Dominus in die tribulationis*: & cætera, vsq;, *Pinguefiat*: *Suscipiat preces & munera tua quæ ei offers pro tua & omnium nostro-* Psalm. 19. 2. *rum iniquitate, vel ignorantia; & pro vniuersa Ecclesia sancta catholica & apostolica, per orbem terrarum longè latéque diffusa*. *Corporale*, cui superponitur Dominicum corpus, non aliud quàm lineum oportet esse; quoniam, Ioseph linteum mundum emit, vnde corpus Dominicum inuoluit. Nam & linum purum est germen terræ, &, Dominus, purum & verum corpus habuit; non simulatum. Et vt linum, per multos sudores peruenit ad candorem; ita Christus Iesus, multis affectatus passionibus migrauit ab hoc sæculo, & ad candorem resurrectionis atque immortalitatis perductus est. Ita ergo; qui corpus Christi in se recipere desiderat, per multos bonorum operum labores & pêr B castitatem mentis & corporis, debet se reddere mundum atque candidum. Quod ita applicari debet, vt nec initium nec finis appareat; sicut etiam sudarium Domini, in sepulchro inuentum est. Sudarium est ligamentum capitis: Per caput, diuinitas designatur; quia caput Christi, Deus est. Inuolutio autem, hoc significat, quia Christus qui in humanitate initium habuit nascendo & finem moriendo; in diuinitate, neutrum horum, sed semper esse habet. Post; Sacerdos, collectam, super oblatam canit: & in eius fine; PER OMNIA SÆCVLA SÆCVLORVM; vt supra. Hucusque Præfatio & prælocutio populi. Hinc sequitur exhortatio; SVRSVM CORDA: Hortatur enim Sacerdos populum, tanquam dicat; Iam apostolicis & euangelicis præceptis sufficienter instructi C & confirmati, corda vestra à terrenis curis sursum ad Dominum erigite; vt sacrificium quod Deo offerendum mihi obtulistis, dignè offerre valeam. Respondet populus; HABEMVS AD DOMINVM: quasi dicat; Corda nostra, vt præcipis, erecta habemus ad Dominum vt suscipere dignetur votum nostrum. Hortatur iterum; GRATIAS AGAMVS (simul ego & vos) DOMINO DEO NOSTRO: subaudi; de omnibus bonis, ab illo præstitis: id est; propter innumerabilia beneficia eius. Itémque sic intelligitur: SVRSVM CORDA: hortatur Sacerdos, populum, vt sursum habeat corda ad Dominum intenta; vt illorum sacrificium sit ei acceptum. Vel sic sursum admonet leuare corda; fideliter ad Dominum orando, vt illis de sursum veniat auxilium à Deo D cœlesti à quo sunt creati. HABEMVS AD DOMINVM: Id est; Vt hortaris nos; habemus corda nostra sursum eleuata ad diuinam contemplationem. Hortatur iterum: GRATIAS AGAMVS DOMINO DEO NOSTRO. Respondet populus; DIGNVM ET IVSTVM EST: Subaudis; vt illi gratias agamus Domino Deo nostro, à quo cuncta suscepimus bona, quando participes meruimus effici regni eius. Hanc exhortationem quæ sequitur, Gelasius Papa composuit. Affirmat iterum Sacerdos populi vocem, & conuertit se ad Deum Patrẽ dicens; VERE DIGNVM ET IVSTVM EST: id est; sicut tuus populus respondit, dignum & iustum est, *tibi gratias agere*. DIGNVM; id est, iustum; &, ÆQVVM; id ipsum est, salutare: hoc est; salute plenum; quoniam, ad nostram cor- E poris & animæ salutem, dignè illum laudamus. Post confessionem verò populi; *Dignum & iustum est* vt Deo gratiæ rependantur; intermissio populo cui loquebatur, iam conuertit se sacerdos ad Deum Patrem tanquam ad præsentem; & incipit loqui, dicens: NOS TIBI SEMPER ET VBIQVE GRATIAS AGERE. Et hoc; non ad horam, sed SEMPER; id est, omni tempore, & in prosperis, & in aduersis; ET VBIQVE, id est, in omni loco. DOMINE SANCTE: qui dominaris omnium quæ in cœlis sunt & quæ in terra; & qui, omnia, sancta tua benedictione sãctificas, vt sint sancta. PATER, Græcè; *genitor*, Latinè: Deus enim ineffabiliter genuit filium ante omnia sæcula. OMNIPOTENS dicitur Deus, quia omnia potest, quia immortalis est; immo, vita mutari nõ potest, quia immutabilis est. Omnipotens enim dicitur, faciẽdo quod vult; non patiendo quod non vult. ÆTERNE DEVS: quia

Deus cur & quomodo dicitur omnipotens.

nec initium habuit, nec terminum habebit; quia nec cœpit, nec desinet. Gratiæ autem quas debemus offerre, per Dominum nostrum Iesum Christum sunt offerendæ; qui est mediator inter Deum & nos, & qui est Pontifex Pontificum. Christus, Græcè; vnctus, Latinè: vnctus est Dei Filius, secundum humanitatum; non oleo visibili quo vngebantur Reges & Sacerdotes, sed plenitudine diuinitatis & dono gratiæ, quod visibili signatur vnguẽto quo baptizatos vngit Ecclesia. Christus tamen non tunc est vnctus Spiritu sancto; quando, super eum baptizatum, sicut columba descẽdit: tunc enim corpus suum (id est, Ecclesiam) præfigurare dignatus est; in qua baptizati, accipiunt Spiritum sanctum; sed mystica vnctione vnctus est, quando veniente ad Mariam virginem Spiritu sancto, vterus eius repletus est: hoc est; quando humana natura, sine vllis præcedentibus bonorum operum meritis, Deo vero in vtero Virginis copulata est, ita vt cũ illo vna fieret persona. Vnde, ex bono hoc, confitemur illum natum de Spiritu sancto & Maria virgine. Vnctione autem olei, designatur plenitudo Spiritus sancti; quia cor, quod repleuerit, in amorem Dei & dilectionem proximi accendit. PER QVEM, MAIESTATEM TVAM LAVDANT ANGELI: quia per Christum sunt creati, & non solùm Angeli, per illum, laudant Deum patrem; verum etiam illæ virtutes cœlorum, quæ super alias dominationem & potestatem habent. Hi ergo tam beati & sublimes spiritus; per Christum, maiestatem Dei laudant; sicut, ad eos, congratulando dicitur in Psalmo; *laudate Dominum omnes virtutes eius*. DOMINATIONES ADORANT: quoque eandem diuinam maiestatem, sicut in hymno (2 Esd. 9.6.) confessionis Esdræ ad ipsum Deum dicitur; *Exercitus cœli, te adorant*. TREMVNT POTESTATES etiam: sicut per figuram de eis dicitur; *Columnæ cœli contremiscunt & pauent ad nutum eius* (Iob. 26.11.); qui tamen tremor, nec eis pœnalis sit, nec timoris, sed admirationis. Cùm igitur, in cœlestibus tanta sit deuotio laudãtium, venerantium, adorantium, tremor admirantium; consideret hæc, homo cui dictum est, *quid superbit terra & cinis* (Eccl. 10.9.)? Et audiat Apostolum monentem; cum metu & timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Cœli quoq; qui per Christum sunt facti, tunc laudant Deum patrem, quando nos prouocant ad laudem eius. COELORVM QVOQVE VIRTVTES AC SERAPHIN CONCELEBRANT; cùm, cordis deuotione & cõmuni gaudio, laudant: nam celebritas est conuentus populi, cum laude. Nouem autẽ sunt ordines Angelorũ. BEATA SERAPHIN SOCIA EXVLTATIONE CONCELEBRANT. Et laudant maiestatem Domini, quoniam sine intermissione laudant Deum vicissim. Tunc ergo omnium creatorem & rectorem laudant & concelebrant cœli; sicut eum laudant Sol & Luna, & stellæ & lumen. Vnde in Psalmo dicitur; *laudate eum Sol & Luna*, & (Psalm. 148.) cætera, vsq; *aquæ quæ super cœlos sunt*. In hymno quoq; triũ puerorum, omnia elementa ad laudẽ Dei prouocantur: non quòd elementa muta, habeant sensum laudandi; sed quia cuncta benè cogitata, laudem Dei pariant; & consideratione creaturæ, impleatur cor hominis ad eructandum hymnũ creatori. Et quia longum fuit, in ista gratiarum actione totos Angelorum ordines, qui in Scripturis nouem inueniuntur, ponere singulatim; post cœlos, ponuntur dicendos; COELI COELORVMQVE VIRTVTES. Quo nomine, omnes cœlestes Spiritus, generaliter appellari solent, in Psalmo; *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*. (Psalm. 32.6.) Et iterum: *Verbo Domini, cœli firmati sunt; & spiritu oris eius, omnis virtus eorum*. Ad vltimum, ponuntur beata Seraphin, qui est summus ordo Angelorum & Spirituum. Ac, verè beata Seraphin; quæ ex singulari propinquitate creatoris sui, incõparabili ardent amore. Vnde ardentes; vel, incendentes, interpretantur. Sciendum autem quòd Cherubin & Seraphin, per M. literam, prolata; iuxta proprietatem linguæ Hebraicæ, masculini generis & pluralis numeri tantum: Si autem per N. literam dicantur, sicut in Psalmis & hymnis & in præsenti gratiarum actione ponuntur; Græca declinatione, in neutrale genus mutata intelligimus, cum dicimus lucida sydera, speciosa nemora, A iocunda littora: sic & beata Seraphin neutro genere & plurali numero accipiamus. Seraphin, singulari numero; sicut & Cherubin, tantum habet. Vt autem ad solum Patrem dirigatur oratio; cùm totius sanctæ Trinitatis sicut vna est diuinitas, ita æqualis honor & glorificatio illi debeatur: id, Apostoli, sancto ordinante Spiritu sanxerunt; vt, qui multorum Deorum errores, vnius Dei prædicatione nitebantur euellere; sub Trinitatis sacramento, vni personę, in sacrificiorum ritu supplicandum esse decernerent; ne, qui vnũ prædicabant, in pluralem diuinitatis numerum incidisse arguerentur. Et quia Pater & Filius & Spiritus sanctus; vnius deitatis, vnius naturæ, vnius substantiæ, vnius eiusdémque potestatis existunt; vna ex eis persona propter vnitatis mysteriũ retinendum in sacrificio inuocaretur. Nec alia debuit inuocari nisi quæ prima B est; in qua, duæ aliæ naturaliter manentes, existunt. CVM QVIBVS, ET NOSTRAS VOCES VT ADMITTI IVBEAS DEPRECAMVR. (Angelorum voces, quæ sint.) Voces Angelorum sunt in laudem conditoris, ipsa admiratio intimæ contemplationis. Quales ergo oportet esse voces nostras; quas in cõspectu Dei, cum Angelicis laudibus deprecamur admitti; id est, intromitti? Vtiq; tales voces non sunt in sono oris, sed in desiderio cordis. Voces enim, apud secretissimas aures Dei non faciunt verba nostra sed desideria. Et quia superna ciuitas, ex Angelis & hominibus constat: meritò, sancta Ecclesia quæ illis socianda est in cœlo; & cùm illis, in Dei laudibus permansura; iam nunc, ipsis vocibus Deum laudat in terris, quibus eum sancti Angeli laudant C in terris, quibus eum sancti Angeli laudant in cœlis. SVPPLICI CONFESSIONE: id est; humili laude, non superba præsumptione: sic, desiderantes, maiestatem Dei credere & confiteri in mundo; sicut ab Angelis videtur & laudatur in cœlis. Hæc enim confessio; non est confessio peccati, sed laudis & gratiarum actionis. Vna ergo confessione; id est, laude & gratiarum actione; iam, homines cum Angelis sociantur, laudantes de cœlestibus & terrestribus, tanquam eum qui fecit cœlum & terram, & DICENTES, SANCTVS, SANCTVS, SANCTVS, DOMINVS DEVS SABAOTH, PLENI SVNT (Isa. 6.3.) COELI ET TERRA GLORIA TVA. Istæ sunt voces Angelorum, Deum in cœlis laudantium, hic hymnus gloriæ Dei, ex volumine Isaiæ Prophetæ sumptus est; vbi, Seraphin leguntur id ipsum cantasse; & Ioannes in Apo- (Apoc. 6 10.) D calypsi legitur audisse. Ergo; non humano arbitrio, sed vtriusque Scripturæ auctoritate coniuncta; dicimus ter, *Sanctus*; & semel, *Dominus*; vt ostendamus omnipotẽtem Dominum trinitatem in personis habere, & vnitatem in substantia. Sabaoth autem, vnum est ex decem nominibus Domini, apud Hebræos, & interpretatur apud Hebræos, *exercituum*; siue, *virtutum*, vel *militiarum*. Dominus autem Sabaoth, Dominus omnipotens dicitur; quia omnis exercitus vel militia, virtutésque Angelorum, illi seruiunt. (Angelorum militia contra potestates aëreas.) Angelicos autẽ Spiritus, rectè, militiam dicimus; quia eos decertare contra potestates aërias non ignoramus; quæ tamen certamina, non labore sed imperio agũt. PLENI SVNT COELI ET TERRA, GLORIA TVA: id est gloria diuinitatis tuæ: quia omnia implet, iuxta quod ip- E se dicit; *Cœlum & terram ego impleo*. (Hie. 23.24.) Adiunguntur autem huic hymno Angelorum, verba turbarum ex Euangelio sumpta, laudantium Dominum, & Regem nostrũ veniẽtem Ierosolymam, atq; dicentium; OSANNA IN EXCELSIS. Merito ergo, illi gratias agentes, dicimus; *osanna*; id est, salus in excelsis. Vnde in Psalmo; *Domini & salus*. Quod enim dicũt turbæ, *osanna*; hoc est quod alibi dicitur *O Domine saluum me fac, ô Domine benè prosperare*. (Psalm. 118.) Illud verò quod subiungimus, dicẽtes; BENEDICTVS QVI VENIT IN NOMINE DOMINI: Ignatius Martyr, legitur apposuisse. Quod verò subiungitur, *osanna*; id est, *salus, siue, viuifica in excelsis*: apertè docet; aduentum Domini in carne, (Christi aduentus in carne, hominum & Angelorum salus, fuit.) non solum humani generis, in terra, sed Angelorum in cœlis esse salutem; quia dum nos redempti ad superna ducimur, eorum numerus (qui cadente Sathana erat mino-

minoratus) impletur. Rectè igitur, *Osanna in excelsis*, in eius laude canitur; cuius tota incarnationis dispensatio, pro adimplenda gloria patriæ cœlestis apparuit. Hucusq; præfatio tenet, & exhortatio. Hinc sequitur obsecratio, post has laudes & gratiarum actiones facto totius Ecclesiæ silentio; in quo, cessante omni strepitu verborum, sola ad Deum dirigatur intentio & cordium deuotio. Sociatis sibi igitur omnium votis & desiderijs, incipit Sacerdos orationem fundere, quo ipsum mysterium Dominici corporis & sanguinis consecratur. TE IGITVR CLEMENTISSIME PATER: Idcirco (vt fertur) venit consuetudo in Ecclesia, vt tacitè ista obsecratio atq; consecratio à Sacerdote cantetur; ne verba tam sacra & ad tantum mysterium pertinentia, vilescerent: dum, pene omnes, in vsu ea retinentes, per vicos & plateas aliisque in locis vbi non conueniret, ea decantarent. Vnde fertur, quod, quodam tempore, antequam ista consuetudo fuisset; dum pastores in agro decantarent, diuinitus percussi sunt ab igne cœlesti.

Obsecratio Missæ, & Præfatio.

Hic narrat Sophronius in Prato spirituali, cap. 196. habetur in Bibliotheca Tom. 7.

SVPPLICES ROGAMVS ET PETIMVS: Et, hoc; per Iesum Christum, per quem omnis supplicatio & petitio nostra dirigi debet ad Deum, tanquam per verum mediatorem & æternum sacerdotem, qui sedet ad dexteram Patris & interpellat pro nobis. VTI ACCEPTA HABEAS ET BENEDICAS: Ac si suppliciter dicat; petimus, vt hæc Spiritu tuo sanctifices atque benedicas: vt quod nostræ humilitatis geritur ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Quod autem subiunxit; HÆC DONA, HÆC MVNERA, HÆC SANCTA SACRIFICIA ILLIBATA: non aliud atque aliud dicitur; sed, res vna, pro sui magnitudine, diuersa appellatione commendatur, & sermonum repetitio, tanti Sacramenti est commendatio & piæ deuotionis excitatio: quia, hæc sunt verè sancta & illibata; id est, inuiolata & incontaminata sacrificia, quæ in ministerio Dominici corporis offeruntur. Vel, *illibata*, dicuntur; id est, non prægustata, sed integra adhuc manentia. Libare enim, sub vno sensu dicitur fundere: vnde legimus quòd Dauid libauit aquam Domino, sibi oblatam; id est, fudit. Sub alio sensu dicitur; libare, gustare: vnde & prælibata res dicitur, prægustata. IN PRIMIS QVÆ TIBI OFFERIMVS PRO ECCLESIA TVA SANCTA CATHOLICA: Reddit causam, Sacerdos, pro qua offerat illa sacrificia; & dicit: IMPRIMIS; id est, principaliter: *pro Ecclesia catholica*; id est, vniuersali. Sic enim dignum fuit vt inciperet sancta oblatio pro Ecclesia Dei, toto orbe diffusa; quæ est, vnitas sanguine Domini redempta. QVAM BEATIFICARE, CVSTODIRE, ADVNARE, ET REGERE DIGNERIS TOTO ORBE TERRARVM: Vt pacem habeat ab hæreticis & paganis; digneris eam adunare, quæ dispersa est per paganos, per hæreticorum dogmata. Idipsum autem videtur esse, *adunare*; quod est, *pacificare*: id ipsum, *custodire*; quod est, *& regere*. Pacificando namque adunat, cùm omnium fidelium corda, in sua pace coniungit; cùm omnium fidelium mentes, vnius efficit voluntatis; diffusa charitate per Spiritum sanctum. Custodiendo regit; cùm, inter omnia pericula, clemēter eam gubernat & dirigit. Quod autem adiungitur; VNA CVM FAMVLO TVO PAPA NOSTRO. Ipsius etiam Ecclesiastici corporis vnitas, fortius commendatur; quia religionis cultum sic Dominus instituit, vt in beatissimo Petro Apostolo principaliter collocaret, atque ab ipso (quasi quodam capite) dona vellet in omne corpus manare. Papa autem (secundum quosdam) dicitur, *admirabilis*, vel, *coronatus*: sed, quod melius est; *Pater Patrum*; id est, Episcoporum. Sequitur; ET ANTISTITE NOSTRO: Sicut enim vniuersalis Ecclesiæ commemoratio, propter vnitatem societatis & pacis coniungitur commemorationi Apostolici Pontificis: ita dignum & religiosum est, vt singulæ Ecclesiæ cōmemorationem suorum subiungant Antistitum; probātes se per illam orationem seruare cum eis *vnitatem spiritus in vinculo pacis*: ET OMNIBVS ORTHODOXIS:

2. Reg. 23. 16.

A *Orthodoxi*; rectæ gloriæ, dicuntur; eò quòd nullo errore deprauati, rectæ fidei confessione Deum glorificēt. Idem ergo sunt. CATHOLICÆ ET APOSTOLICÆ FIDEI cultores. Catholicæ: idest, vniuersalis; quam vniuersa vbique seruat Ecclesia: eiusdémque Apostolicæ, quam in toto mundo doctrina Apostolorum fundauit. Additur: PER CHRISTVM DOMINVM NOSTRVM: quia; aliter, nec oratio Ecclesiæ, nec oblatio Deo offerri potest nisi per vnum mediatorem Dei & hominum: quod ipse in Euangelio commendat dicens; *quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam*. Quam petitionis formam custodit Ecclesia in omni oratione sua, cùm, *Per Christum*, dicitur. MEMENTO ETIAM DOMINE, FAMVLORVM FAMVLARVMQVE TVARVM: deinde subiūgitur; ET OMNIVM CIRCVMASTANTIVM. B Manifestum est quod hic quidam locus sit, vbi aliquibus (sed specialiter) nominatis; etiam cunctorum qui assistunt in Ecclesia, commemoratio adiungatur. In quo loco, aut liberum est Sacerdoti quos desiderauit peculiariter nominare, & nominatim Deo commendare; aut certè illud ab antiquis est obseruatum, vt ibi offerentium nomina recitarentur. Prius ergo oblationes sunt commendandæ; ac tunc eorum nomina sunt edicenda, vt inter sacra mysteria nominentur, non inter alia quæ prætermittimus. QVORVM TIBI FIDES COGNITA EST, ET NOTA DEVOTIO: quia qui rectè credunt & qui te deuotè diligunt; tu solus vides in conscientijs eorum. QVI TIBI OFFERVNT HOC SACRIFICIVM LAVDIS. In quibus verbis; fideliter considerādum est, quòd tota Ecclesia Deo offerat illud sacrificium C laudis; quia de omni multitudine circumastantium dicitur, *qui tibi offerunt*. Quod enim adimpletur propriè, ministerio Sacerdotum; hoc, generaliter, fide & deuotione cunctorum, Sacrificium laudis dicitur, quia in laude illius offertur. Non enim nostra illi damus, sed sua illi reddimus. PRO SE SVISQVE OMNIBVS: id est; ad se, vel genere, vel familiaritate, vel qualibet alia deuotione, vel conditione, vel sub eiusdem fidei pertinentibus professione; tam viuētibus quàm defunctis. Et, hoc; qua spe faciunt, subiungitur. PRO REDEMPTIONE ANIMARVM SVARVM: quia in ipso habemus redemptionem, per sanguinem eius, & remissionem peccatorum. PRO SPE SALVTIS ET INCOLVMITATIS SVÆ: id est, pro vita æterna quæ est vera salus; *Spe* enim *salui facti sumus*. D Nec solum pro salute æterna; sed etiam pro temporali incolumitate: id est; corporali sanitate. Incolumitas enim; dicitur sanitas integritas. Vtraque enim sanitas, ab illo est; & animæ scilicet, & corporis, de quo ponitur in Psalmo, *Domini est salus*. TIBIQVE REDDVNT VOTA SVA, ÆTERNO DEO VIVO ET VERO: Id est; Sacrificia vel vota fidei & piæ conuersationis. COMMVNICANTES: Id est; participantes fidei illorum sanctorū. Ideo autem sumus cōmunicantes eorum memoriæ; tanquā filij patrū & sectatores præcedentium; quia eandē fidem habemus quam & illi habuerunt. MEMORIAM VENERANTES: Id est; cum pietate & humilitate, vestigia eorum sequentes. In hac autem cōmemoratione Sanctorum beata Dei genitrix primum ponitur; per quam, & illi & nos meruimus auctorem vitæ suscipere. Et ei iungitur commemoratio E APOSTOLORVM ET MARTYRVM; non solum eorum qui hic nominatim exprimuntur, sed & omniū quorum nec numerum nec nomina scire possumus: & tamē, per fidem, non locum his præcipuis piè adhæremus; sed etiam illis in quorum cōmunione copulati sumus. QVORVM MERITIS PRECIBVSQVE CONCEDAS: propter merita namq; & intercessionem iustorum, Dominus miseretur. VT IN OMNIBVS, PROTECTIONIS TVÆ MVNIAMVR AVXILIO: Id est; siue in prosperis, siue in aduersis. Sic Moyses pro populo peccante intercedens, Patrum fecit memoriam. Nec dubitandum est; fidelium petitiones, à spiritibus iustorū sciri: quia, qui intus claritatem Dei vident, non est credendum quòd si aliquid foris quod ignorent. Postulat ergo

Coloss. 8.

Matth. 21. 22.

Psalm. 3. 9.

Ezech. 32. 13.

Sanctorum intercessio pro viuentibus.

ſuffragia Martyrum, nec tamen ſacrificat Martyribus, ſed vni Deo. HANC IGITVR OBLATIONEM SERVITVTIS NOSTRÆ: quia dignum eſt, vt ſeruus ſuo ſeruiat Domino. SED ET CVNCTÆ FAMILIÆ TVÆ; QVÆSVMVS DOMINE, VT PLACATVS ACCIPIAS: In his verbis, vnitas Eccleſiæ oſtenditur; quando in illa oblatione, communis ſeruitus exhibetur Domino, tam à Sacerdotibus quàm à cuncta familia domus Dei. Oratur itaque Deus, vt hanc oblationem quam illi ſoli defert Eccleſia, placatus accipiat. ET SIC, DIES NOSTROS IN TVA PACE DISPONAS: Id eſt; dies, quibus inter pericula diuerſa viuimus, in ſua pace diſponat. ATQVE AB ÆTERNA DAMNATIONE NOS ERIPI: finito videlicet huius mortalitatis curſu. Atq; ab æterna dānatione ereptos, IN ELECTORVM TVORVM GREGE ANNVMERARE DIGNARE. Hanc quidē orationē; id eſt, obſecrationem, quæ antecedit cōſecrationem; principaliter, Gelaſius Papa compoſuit: ſed beatus Gregorius addidit hūc verſiculum, Ab, *æterna*; vſq; *per Christum*. Et, hunc vſque, obſecratio eſt; hinc ſequitur, cōſecratio, ita incipiens: QVAM OBLATIONEM TV DEVS, IN OMNIBVS QVÆSVMVS, BENEDICTAM: Oratur Deus; vt, oblationem, ſuis altaribus impoſitam & tantis precibus commendatam, ipſe, per virtutem Spiritus ſancti, ita perfectam Euchariſtiam accipiat, vt in omnibus ſit *Aſcripta*; id eſt, in numerum placitorum ſibi, recepta: *Rata*; id eſt, immobili firmitate ſit perpetua. Sit quoque *Rationabilis*; vt, quàmuis de ſimplicibus terræ frugibus ſumpta benedictionis potentia efficiatur corpus & ſanguis filij Dei: vt per hunc cibum & potum impleatur in nobis quod ipſe promiſit; *ſicut miſit me viuens pater & ego viuo propter Patrem; & qui manducat me propter me & ipſe viuet*. Item; BENEDICTAM: Id eſt; vt tu eam benedicere digneris. ASCRIPTAM; Id eſt, in tuam partem, eam aſſumere digneris, vt tua ſit RATAM: Id eſt; iudices eam dignam tibi, vt tranſeat in corpus Filij tui: * nam, *Reor*; dicimus, *Iudico*. RATIONABILEM: Ille quidem panis & illud vinum, per ſe irrationabile eſt; ſed orat ſacerdos vt ab illo rationabiliter tractatus, & ab omnipotenti Deo conſecratus; rationabilis fiat, tranſeundo in corpus filij eius. VT, NOBIS, CORPVS ET SANGVIS FIAT DILECTISSIMI FILII TVI DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI: Id eſt; ad noſtram ſalutem, fiat corpus eius & ſanguis. Hoc autem quod ſequitur.; QVI, PRIDIE QVAM PATERETVR, ACCEPIT PANEM, & cætera, vſque; IN MEAM COMMEMORATIONEM FACIETIS; populi, in vſu habuerunt poſt Domini aſcenſionem. Inde ergo, Eccleſia iugem ſui memoriam redemptoris celebrat; ſicut ipſe Dominus, Apoſtolis; &, Apoſtoli generaliter omni Eccleſiæ tradiderunt cum his verbis ſanctis prædictis; ſine quibus, nulla lingua, nulla regio, nulla pars Eccleſiæ, poteſt conſecrare. Hoc autem eſt Sacramentum quod & Apoſtolus manifeſtat, dicens; *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Ieſus quæ nocte tradebatur, Accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas*; & cætera. Chriſti ergo virtute & verbis, iſte panis & calix ab initio conſecratus eſt, & ſemper conſecratur, & conſecrabitur. Ipſe enim loquens per Sacerdotes verba ſua, cœleſti benedictione ſanctum corpus & ſanguinem ſuum perficit. Quod autem ait; SVMITE EX HOC OMNES: commendatio vnitatis eſt, vt, per hoc myſterium Chriſto participantes, vnum ſimus omnes in illo, ſicut Apoſtolus ait; *Vnus panis & vnum corpus multi ſumus in Chriſto*. Tanta autem Eccleſiæ vnitas in Chriſto eſt, vt vnus vbique ſit panis corporis Chriſti, & vnus calix ſanguinis eius. ACCIPIENS HVNC PRÆCLARVM CALICEM. Ideò dicit, hunc accepit, quia calix quem Sacerdos catholicus ſanctificat, non eſt alius niſi ipſe quē Dominus Apoſtolis tradidit. Quia ſicut diuinitas verbi Dei eſt vna quæ totum implet mundum, ita, licet multis locis & innumerabilibus diebus illud corpus conſecretur, non ſunt tamen multa corpora Chriſti, neque multi calices, ſed vnum eſt corpus Chriſti & vnus ſanguis, cum illo quod ſumpſit in vtero Virginis, & quod dedit Apoſtolis. Diuinitas enim replet illud, quæ & coniungit, ac facit vt ſicut ipſa vna eſt, ita coniungatur corpori Chriſti, & vnum eius corpus ſit in veritate. Vnde animaduertendum eſt, quia ſiue plus ſiue minus quis inde percipiat, omnes æqualiter, corpus Chriſti integerrimè ſumunt, & generaliter & ſpecialiter, omnes & vnuſquiſque. Ideo autem ſanguis Chriſti, nouum teſtamentum eſt, quia noua dilectio eſt, qua vſque ad mortem in nouiſſimis Sanctorum temporibus nos dilexit. Et ideo ſanguis ille, noui & æterni eſt teſtamenti, quia, quos à vetuſtate innouat, ad æternam hæreditatem perducit. MYSTERIVM FIDEI eſt, quia credere debemus quòd ibi ſalus noſtra conſiſtat. Prouidens enim nobis, dedit hoc Sacramentum ſalutis, vt (quia nos quotidiè peccamus, & ille iam mori non poteſt) per iſtud Sacramentum corporis ſui, remiſſionem conſequamur. Quotidiè enim comeditur & bibitur, in veritate, & tamen integer viuuſque & immaculatus manet. Myſterium enim eſt, quod, aliud videtur; aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. Sed, cùm myſterium ſit quod aliud ſignificat, ſi in veritate corpus Chriſti eſt, quare appellatur myſterium? Propterea vtique, quia poſt conſecrationem aliud eſt, aliud videtur. Videtur ſiquidem panis & vinum, ſed, in veritate, corpus Chriſti eſt & ſanguis. Conſulens ergo omnipotens Deus infirmitati noſtræ, qui vſum non habemus comedere carnem crudam & ſanguinem bibere, facit, vt priſtina remaneant forma illa duo munera, & ſit in veritate corpus Chriſti & ſanguis, ſicut ipſe dixit: *Caro*, inquiens, *mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*. Sciēdum verò eſt, quòd eundem calicem Dominici ſanguinis niſi mixtum eſſe cum aqua, non licet, quia nullum vinum fuit in noſtræ redemptionis myſterio cum ait, *non bibam amodò de hoc genimine vitis*, & cætera, &, de latere eius fluxit aqua cum ſanguine. Hæc enim Sacramenta ſunt Eccleſiæ, ſine quibus ad vitam non intratur. Illius ergo panis & calicis oblatio, mortis Chriſti eſt cōmmemoratio, quæ, non tam verbis quàm myſterijs peragitur, per quæ, mentibus noſtris, mors illa precioſa arctius commendatur. Hoc Sacramentum vltimum Diſcipulis tradidit, vt, memoriam tantæ charitatis, eorum mentibus inſigeret arctius. VNDE ET MEMORES DOMINE NOS SERVI TVI, & cætera: Idem eſt quod dicit, *hoc facite in meā commemorationem*. Quid verò dignius vel ſalubrius poteſt fieri, quàm vt hæc myſteria frequentando memor ſit Eccleſia beatæ paſſionis, quæ totius mundi peccata deleuit? Et quia non ſolum mortuus eſt pro nobis, id eſt, *propter delicta noſtra*, ſed etiam *reſurrexit propter iuſtificationem noſtrā*, ac, ſic mortem noſtram moriendo deſtruxit, vt vitam reſurgēdo reparauerit, memores ſimus reſurrectionis quoque eius, per quam ſpoliauit infernum? Et quoniam, aſſumptus in cœlum, viam nobis aſcendendi patefecit, ſimus memores etiam glorioſæ aſcēſionis eius? Ideo enim pretium redemptionis noſtræ in Sacramento Dominici corporis & ſanguinis celebramus, vt ſemper illud meditemur quod ait Apoſtolus, *empti enim eſtis pretio magno*. Igitur, memores horum tam Sacerdos quàm plebs fidelis efferunt PRÆCLARÆ, id eſt, præcellenti & glorioſæ maieſtati Dei? non de ſuo, ſed de eius donis ac datis, verè HOSTIAM PVRAM, HOSTIAM SANCTAM, HOSTIAM IMMACVLATAM: quæ trina repetitio, tanti myſterij eſt laudatio. Quàm verò hoſtiam offerre debet Eccleſia, niſi quam à Domino accepit? id eſt: PANEM SANCTVM VITÆ ÆTERNÆ, ET CALICEM SALVTIS PERPETVÆ. In hoc pane, vita æterna eſt, ſicut ipſe panis viuus de ſeipſo ait: *Ego ſum panis viuus, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*. Et, quòd iſte panis ſit corpus ſuum, exponit: *Et panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*. Et, calix eſt ſalutis perpetuæ, quia ſanguis ille effuſus eſt pro multis in remiſſionem peccatorum. SVPRA QVÆ, PROPITIO AC

SERENO

Marginal notes (left): Conſecratio Miſſæ. — Ioh. 6. 57. — * Ratum, interpretatur Iſidorus, firmū, & ex more: Orig. lib. 5 c. 24 — 1 Cor. 10 16. — Chriſti virtute & verbis conſecratur panis & calix, in altari. — 1 Cor. 10. 17.

Marginal notes (right): Sacramentum Euchariſtiæ, cur dicatur myſterium, cum in veritate, ſit Chriſti corpus. — Ioh. 6. — Matth. 26. 29. — Ioh. 19. — Rom. 4. 25. — 1. Cor. 6 20. — Ioh. 6.

SERENO VVLTV DIGNERIS RESPICERE, id est, placabili vultu: non quòd vultus Dei aliquádo mutetur, A sed tunc serenat & illuminat vultum suum, quando declarat super nos misericordiã suam. Oratur itaque Deus, vt placabili & sereno vultu, id est, declarata pietatis suæ præsentia, respiciat munera Ecclesiæ: &, ACCEPTA, id est, beneplacita habeat. SICVT MVNERA IVSTI PVERI TVI ABEL, cuius fides & iustitia & oblatio, quia accepta fuit (id est, apud Deum digna) & in lege commendatur, & in Euangelio, & Epistolis Apostolorum: qui, nõ ætate sed puritate & simplicitate, puer Dei dicitur. ET SICVT SACRIFICIVM PATRIARCHÆ NOSTRI ABRAHÆ, quod sacrificauit in oblatione vnigeniti sui, offerens in holocaustum, eum qui est Patriarcha nõ tantùm Israeliticæ plebis secundùm carnem, sed & nostri, secundùm fidem. Adiungitur adhuc: ET QVOD TIBI OBTVLIT SVMMVS SACERDOS TVVS MELCHISEDECH, B qui interpretatus, Rex iustitiæ: cuius sacerdotium & sacrificium, in tantùm magnificatur vt de eo dicat Apostolus, *Assimilatus per omnia Dei filio manens sacerdos in æternum*. Quod verò subiungitur, SANCTVM SACRIFICIVM, IMMACVLATAM HOSTIAM, ad complendam petitionem, subiunctum est. Antiquum Genes. sacrificium, imago fuit huius veri sacrificij: nam & in sacrificio Abel de primogenitis ouiũ, quod sacrificio Cain (quod erat ex fructibus terræ) prælatum est, noui testamenti fides præfigurabatur, quæ (innocentiæ gratia Deũ laudans) veteris testamenti terrenis operibus anteponitur: & immolatione vnici & dilecti filij Abrahæ, immolatio eius præfigurabatur, de quo dicit Pater, *hic est filius* Matth. 4. *meus dilectus in quo mihi complacui*. Et Apostolus, *qui vnico filio suo non pepercit*. Rom. 8. 32. C Sacrificium quoque Melchisedech, tã verum erat, vt significatio esset sacrificij Christi, & sic vt inde prædictum sit, *Tu es sacerdos in æternum secundùm ordi-* Psalm. 109. 4. Hebr. 5. *nem Melchisedech*. SVPPLICES TE ROGAMVS OMNIPOTENS DEVS, IVBE HÆC PERFERRI PER MANVS SANCTI ANGELI TVI IN SVBLIME ALTARE TVVM, IN CONSPECTV DIVINÆ MAIESTATIS TVÆ. Hæc verba tam profunda, quis comprehendere sufficiat? quis inde dignè aliquid loquatur? Magis veneranda sunt, quàm discutienda. Beatus tamen Gregorius idoneus tanti sacramenti interpres, quodam loco, de eis tanquam de ineffabili, penè ineffabiliter loquens: *Quis* (inquit) *fidelium haberet dubium, in ipsa immolationis hora, ad vocem sacerdotis, cælos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio, Angelorum choros adesse,* D *summis ima sociari, terrena cælestibus iungi, vnum quid, ex visibilibus & inuisibilibus fieri?* Idem quoque alibi: *Vno* (inquit) *eodemque tempore ac momento, & in cælum rapitur ministerio Angelorum consociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur.* Beatus quoque Augustinus, de eodem sublimi altari, ait: *In conspectu diuinæ maiestatis est quoddam altare Dei inuisibile, ad quod non accedit iniustus: ille solus accedit, qui ad istud securus accedit: illic inueniet vitam suam: qui* Altare Dei sublime, quid sit. *in isto decernit causam suam*. Hæc, ex verbis Patrum posita sunt, ne quis carnaliter æstimet in cœlis esse altare corporeum, sed potiùs intelligamus altare Dei, sublime, rationabile, & intelligibile, esse in electa & rationabili creatura, Angelica scilicet, & humana. Fit ergo & in ista oblatione aliquid ineffabile, vt, per Angelica ministeria, tã- E quam de sublimi altari, diuinæ maiestati offeratur, cùm, astantibus ministris cœlestibus, Christus vt oblata consecret adesse credendus est. Vnde, beatus Ambrosius: *non dubites Angelum assistere* (inquit) *quando Christus assistit Christus immolatur*. Effectus Eucharistiæ spirituales in cordibus fidelium. Per hæc mysteria, corda fidelium, omni benedictione cœlesti replet & gratia, tribuens corporibus castimoniam, mentibus fidem, cogitationibus puritatem. MEMENTO ETIAM DOMINE FAMVLORVM FAMVLARVMQVE TVARVM, ET EORVM QVI NOS PRÆCESSERVNT CVM SIGNO FIDEI ET DORMIVNT IN SOMNO Oratio Ecclesiæ in missa, pro defunctis. PACIS: Orat pia mater Ecclesia, etiam pro defunctis suis & eos sacræ oblationis intercessione commendat, certissimè credens, quia sanguis ille pretiosus qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solũ ad salutem viuentium, sed etiam ad absolutionem valeat defunctorum. Præcedant enim fideles de corpore exeũtes ad Dominum, sed non præciduntur ab Ecclesia: quia præcedunt cum signo fidei, quia aqua & Spiritu sancto renati, quia cruce Christi signati. Fidei signum crucis signari. *Dormiunt* autem, tanquã verè in resurrectione suscitandi, *in somno pacis*, quia ab humanitate Christi & Ecclesiæ, nec per hæreses nec per mortalia crimina separati sunt. Somnus pacis defunctorum, quis sit. In quibus & si aliquando fuerunt, tamen per pœnitentiam sanati sunt, &, per orationem Ecclesiæ (cui dictum est, *quodcunque solueris erit solutum*) Matth. 16. 19. reconciliati & redemptionis mysterio sociati, vtique in pace obierunt, miserante illo qui non vult mortem peccatoris. Neque enim piorum animæ defunctorũ separantur ab Ecclesia, alioquin non ad altare fieret eorũ memoria, in consecratione corporis Christi. Defunctorum animæ non separantur ab Ecclesia. Post illa ergo verba quibus dicitur, *In somno pacis*, vsus fuit antiquorum, sicut etiam vsque hodie Romana agit Ecclesia, vt statim recitarentur ex Dipycis (id est, tabulis) nomina defunctorum atque ita, post lectionem nominum, subiungerentur verba sequentia: IPSIS (videlicet, quorũ nomina numerãtur) & cæteris. OMNIBVS IN CHRISTO QVIESCENTIBVS, INDVLGEAS LOCVM REFRIGERII, vbi non sentitur ardor pœnarũ. LVCIS, de qua dicit Psalmista: *Placeam coram Deo in lumine viuentium*. Psalm. 55. 14. Et pacis, In qua animæ sanctorum requiescunt: vt est, *Illi autem sunt in pace*. NOBIS QVOQVE PECCATORIBVS FAMVLIS TVIS: licet omni tempore, peccatores nos esse, ex corde debeamus cognoscere, tunc quam maximè confitendum est, cùm in illo sacro mysterio celebratur remissionis gratia, indulgentia peccatorũ: & cum humilitate & contritione cordis dicere debemus Deo, NOBIS QVOQVE PECCATORIBVS, non de vllis nostris meritis, sed DE MVLTITVDINE MISERATIONVM TVARVM SPERANTIBVS, PARTEM ALIQVAM ET SOCIETATEM DONARE DIGNERIS CVM TVIS SANCTIS APOSTOLIS ET MARTYRIBVS, &c. vt quibus, pro modulo nostro, sociamur per communionem fidei, quorum memoriam veneramur, in quorum communione & vnitate hæc mysteria agimus, cum ipsis societatem beatitudinis æternæ in futuro accipiamus. INTRA QVORVM NOS CONSORTIVM NON ÆSTIMATOR MERITI; SED VENIÆ QVÆSVMVS LARGITOR ADMITTE: Id est; vt Dei nos pietas instruat, introducat, petimus, vt nõ nostri meriti æstimator, sed veniæ sit largitor; vt quia sanctorum societati per meritum non possumus, per indulgentiam coniungamur. In fine autem orationis, PER CHRISTVM, PER QVEM HÆC OMNIA SEMPER BONA CREAS, SANCTIFICAS, VIVIFICAS, BENEDICIS, ET PRÆSTAS NOBIS: Id est; per Christũ, Deus, pater hæc omnia non solùm in exordio creauit condendo, sed etiam semper creat præparando & reparando bona; quia omnia à Deo creata valde bona, creata & suis conspectibus oblata sanctificat, vt, quæ erant simplex creatura, fiant sacramenta: Viuificat; vt sint mysteria vitæ; Benedicit; quia omni benedictione cœlesti & gratia accumulat. Præstat nobis; Per eundem, secum sanctificantem; qui, de corpore suo, ac sanguine suo, nobis tam salubrem dedit refectionem. PER IPSVM; tanquam verum mediatorem Dei & hominum. ET CVM IPSO, ET IN IPSO, tanquam verè consubstantiali. OMNIS HONOR ET GLORIA; Deo patri, in vnitate Spiritus sancti: qui ex patre filioque procedens, vnitatem Deitatis possidet cum patre & filio. Insinuatur itaque nobis, in patre auctoritas, in filio, natiuitas; in Spiritu sancto, patris filiique communitas, in tribus personis, æqualitas. PER OMNIA SÆCVLA SÆCVLORVM; Hic certè simpliciter sunt accipienda *sæcula sæculorum*, donec præsens perueniat ad finem, & succedat futurum sæculum quod non habet finem, vbi Deus videbitur & laudabitur sine fine. AMEN, autem, quod ab omni Ecclesia respon-

detur; interpretatur, *verum.* Adiungit autem Sacerdos, adhuc: OREMVS. Et orat Eccleſia cum Sacerdote, non voce ſed corde: quia, etſi ſilentium eſt, tamen clamat pectus in auribus Dei. PRÆCEPTIS SALVTARIBVS MONITI: Hoc præceptum nobis eſt ſaluare; id eſt, ad ſalutem noſtram proficiens: quo, nos, vnigenitus Filius per lauacrum regenerationis & ſpiritum adoptionis, Dei filios effectos dicere monuit. ET, non humana ſed DIVINA INSTITVTIONE vt Deo audeamus dicere, PATER NOSTER, informauit dicens: *ſic vos orabitis, Pater noſter,* & cætera. Diuina ergo inſtitutione informati, non præſumptionis temeritate, ſed obedientiæ pietate, præſumimus dicere Deo Patri; PATER NOSTER QVI ES IN COELIS. Hæc autem obſecratio; oratio Dominica vocatur, quia eam Dominus docuit, quando Diſcipuli rogauerunt eum vt doceret eos qualiter orare deberent. Quibus ipſe dixit, * *non eſt neceſſe vt multùm loquamini oratione, quia Dominus Deus omnipotens ſcit quid opus ſit, antequam petatis eum.* Tunc dixit illis; *Cùm oratis dicite, Pater noſter* dicitur à patrando; id eſt, perficiendo Qui ergo patrē inuocat Deū; ſe debet præparare, vt filius eius dignus ſit vocari. Quod ſi iniuſtè vocat eum patrem; pro ipſa inuocatione iniuſta, ſupplicium recipiet: Sicut enim filius imitatur bonum patrem, pro ipſa inuocatione, vt, Iſaac imitatus eſt Abraham; & Iacob, Iſaac: ſic nos qui Deum Patrem vocamus, vt boni filij, ſanctitatem illius imitari debemus, vt ſimus ſancti & immaculati, iuxta id quod ipſe dicit; *Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter.* Primùm fuit, Deus omnipotens, pater Iudæorum; iuxta quod ipſe dicit per Prophetam: *filius meus primogenitus Iſraël*: Et; *filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Sed quid factum eſt: Deſiit eorum pater eſſe; propter infidelitatem eorum, noſter autem, propter ſuam miſericordiam, factus per fidem & dilectionem, cui ſupplicamus quotidiè, dicentes; *Pater noſter.* Pater, duobus modis dicitur Deus omnipotens: vel quia patrauit nos, id eſt, creauit & compegit in vtero matrum noſtrarum, ex carne & anima, ex ſemine viri & fœminæ, cum non eſſemus: vel quia fecit nos renaſci ex aqua & Spiritu ſancto, cum perditi eſſemus. Prima natiuitas, facit nos filios præuaricationis, ſecunda, reconciliationis cùm dimiſſa ſunt nobis omnia peccata, & originalia & actualia. QVI ES IN COELIS. Pſalmiſta dicit Deo; *Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero ad infernum, ades, etiam ſi potuiſſet fieri vt haberem pennas & volarem in extremas partes maris, illic te inuenirem*: & Dominus, per Prophetam; *Cœlum & terram ego impleo.* Altior namque eſt cœlo, Profundior abyſſo, latior terra, longior mari. Et ſic, eſt vbique, per plenitudinem diuinitatis ſuæ & non per extenſionem quare ergo, ſpecialiter dicit ſe eſſe in cœlis? Quia per cœlos intelliguntur Angeli & homines iuſti, in quibus maximè Deus habitat, iuxta quod ſcriptum eſt, *Anima iuſti, ſedes ſapientiæ eſt.* PATER NOSTER QVI ES IN COELIS: id eſt, qui habitas in Angelis, quorum habitacula ſunt cœli & homines iuſti. SANCTIFICETVR NOMEN TVVM. Nomen Dei, per ſe, ſanctum eſt: & quare nos dicimus, SANCTIFICETVR NOMEN TVVM? Quia quando renati ſumus ex aqua & Spiritu ſancto, tempore baptiſmatis, in nomine Domini omnipotentis ſumus ſanctificati, dicente presbytero, *Baptizo te in nomine Patris & filij & Spiritus-ſancti*: eo ergo precamur, vt illa ſanctitas quæ facta eſt in nobis, tunc in baptiſmate per inuocationem nominis Dei, illa permaneat in nobis in æternum, vt non polluamus eam, ſed ſemper ſimus ſancti, vt ſicut tunc effecti fuimus ſancti, ita, in perpetuo ſancti maneamus. Vel aliter, SANCTIFICETVR NOMEN TVVM: Intelligatur à nobis quantæ ſanctitatis ſit nomen tuum: id eſt, ſanctum habeatur in omnibus operibus noſtris, vt dum tuam ſanctitatem colimus, peccare timeamus. Vel aliter: eſt modò aliquis Chriſtianus bonus qui facit bona opera: videt hoc aliquis Paganus aut Iudæus & dicit, Benedictus Deus qui talem ſeruum habet, tunc nomen Dei

Matth. 6. 9.

* Vulgata editio, legit ſic. Orantes, nolite multum loqui, &c. Matth. 6. 7.

Exod. 4. 12.

Leuit. 11. 44.

Eſai. 1. 2.

Pſal. 138. 8.

Hier. 23. 24.

A ſanctificatur, id eſt, laudatur per illum bonum Chriſtianū. Et è contra eſt malus: videt eum paganus, mala operati, & dicit; Certè ecce malus Chriſtianus! Si enim non ſumus boni, nomē Dei blaſphematur per nos, iuxta quod Paulus ait: *nomen Dei blaſphematur per vos, in Gentibus.* Nos autem precamur vt ſanctificetur nomen Dei: id eſt, laudetur & glorificetur in opere noſtro. Quicquid boni agimus, ad laudem eius refertur; quicquid mali agimus, ad eius contumeliam. ADVENIAT REGNVM TVVM: Deus omnipotens ſemper regnat in cœlo & in terra, & nos neſcimus modò qualiter regnat, idcirco precamur vt veniat regnum illius. Quid eſt iſtud regnum Dei? Æterna beatitudo, de qua dicturus eſt electis, *Venite benedicti patris mei,* &c. Hoc regnum precamur: Et, qui ergo precatur vt veniat dies iudicij, valde debet præparatus eſſe. Vel aliter: B Deus omnipotens regnat in electis ſuis, per fidem, ſpem, & charitatem & cætera bona: & è contra, diabolus regnat per luxuriam, per ebrietatem per odium, & cætera mala: idcirco precamur Deum, vt ipſe regnet in nobis per iuſtitiam, non diabolus, per peccatum. FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA: *Sicut in cœlo,* id eſt, in Angelis qui nunquam peccauerunt, tua voluntas bona eſt, & illorum officium acceptabile habes, ſic fiat voluntas tua in hominibus in terra, vt illorum officium placeat tibi ſimili modo. Vel alio modo: Per cœlum, intelligitur Dominus Ieſus Chriſtus, per terram, ſancta Eccleſia. Scimus ſicut vir diſtat à muliere, & ſicut cœlum à terra à quo accipit terra omnem vbertatem, ſic & ſancta Eccleſia, quicquid boni habet, à viro ſuo Chriſto accipit, iuxta quod ſcriptum eſt, *omne da-* C *tum optimum & omne donum perfectum, de ſurſum eſt.* Ad Deum patrem dicitur, ſicut eſt voluntas tua in cœlo, id eſt, in omnibus iuſtis: ita fiat in terra, id eſt, in Eccleſia quæ eſt corpus eius. Vel ſicut eſt voluntas tua in cœlo, id eſt, in omnibus iuſtis: ita fiat in terra, id eſt, in peccatoribus, vt & ipſi valeant tibi placere per pœnitentiam. Vel, *fiat voluntas tua, ſicut in cœlo*: hoc eſt, in mentibus noſtris: ita fiat in terra, hoc eſt, in corporibus. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE: Pan, Græcè, * Latinè, totum vel omne dicitur: & ab eo quod eſt, pan, deriuatur panis. Et ideo, per panem, intelligere poſſumus omnia neceſſaria tam in cibo quàm in potu, in veſtimento, omnique ſubſidio temporali. Panis quotidianus dicitur, quia quotidiè neceſſarius nobis eſt. D *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*: id eſt, omnia quæ nobis ſunt neceſſaria tam ad victum quàm ad veſtitum tribue nobis hodie, id eſt, omni tempore. Vel aliter, Panem hic poſſumus intelligere, corpus & ſanguinem Domini, de quo ipſe dicit alibi, *niſi quis manducauerit corpus meum.* Precamur itaque vt det nobis carnem & ſanguinē ſuum ad manducandum, vt, per illud quod viſibiliter ſumimus, illud quod non videmus in nobis ſuſcipere poſſimus: id eſt, Deum omnipotentem, iuxta quod ipſe dicit, *Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, ipſe in me manet & ego in eum.* Illud quod dicitur, hodie, non poſſumus referre generaliter ad corpus & ſanguinem Domini, quia ſunt tales qui non poſſunt quotidiè communicare: nam, aut aliqua diſcordia contra proximum cō- E maculati, aut nocturnali pollutione coinquinati homines, ſunt qui non poſſunt ſemper eſſe parati: è cōtra, ſunt tales qui quotidiè poſſunt communicare. Illis conuenit quod Dominus dixit Zachæo, *hodie in domo tua oportet me manere,* & quòd ſuſcepit eum gaudens in domum ſuam, quia illi tales, cum gaudio debent corpus & ſanguinem Domini ſumere. Illi verò qui quotidie non poſſunt communicare, poſſunt dicere cum Centurione *Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum,* hodie, intrabis alia die. Sunt etiam tales qui nolentes à ſua iniquitate recedere, abſtinent ſe à corpore & ſanguine Domini, cauſa humilitatis, talibus prædicans B. Auguſtinus dicit, *Fratres placet mihi humilitas veſtra, qui timetis accedere ad corpus & ſanguinem Domini, ſed melius eſſet vt ab iniquitatibus veſtris recederetis, vt mundi affecti per pœnitentiam, corpus & ſanguinem*

Domini

Matth. 25.

Iac. 1. 17.

* Sic etiam Iſidorus, Origin. Lib. 20. Cap. 2.

Ioann. 6.

Quinam, ſacramento corporis Chriſti, communicare non poſſint.

Luc. 19. 5.

Matth. 8. 8.

Domini sumeretis: quandiu non acceditis, non mihi placet Dicamus aliter, *Panem nostrum quotidianum*: Per panem, possumus accipere diuina eloquia, scientiam legis, & Prophetarum, psalmorum, & Euangelij. *Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie*: id est, omni tempore vitæ nostræ, refice nos

Luc. 11. 3.

de doctrina sanctarum scripturarum: quia sicut corporeo cibo reficitur corpus, sic spirituali cibo reficitur anima ad amorem & agnitionem illius. ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS: Debita intelliguntur hic peccata. Duobus verò modis sumus debitores Dei: aut faciendo ea quæ ipse prohibuit fieri, aut non faciendo quæ iussit fieri. Ipse dicit in Euangelio: *Diliges proximum tuum sicut teipsum, & Dominum tuum, ex toto corde, tota anima, tota virtute.*

Matth. 5.

Nos nõ diligimus proximum, sicut ipse præcepit, neque Deum. Ergo debitores sumus: id est peccatores. Ipse dicit: *honora patrem tuum & matrem, vt sis longæuus super terram:*

Exod. 20. Ephes. 6.

nos non facimus hoc: ergo debitores sumus, id est, peccatores. Hæc sunt quæ præcepit Dominus fieri: *non occides, non adulterabis, non furtum facies, non periurabis*: nos facimus talia, quæ Dominus prohibuit fieri: debitores sumus. Hic admonemur, & quid peramus & quid faciamus vt accipere mereamur. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM: Petimus ne deserti eius adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. SED LIBERA NOS A MALO; Hic admonemur cogitare, nondum nos esse in eo bono in quo nullum patiamur malum. Quæ petitio; ita latè patet, vt homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lachrymas fundat, in hoc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. AMEN: signaculum dominicæ orationis, quod interpretatur, verè, siue, fideliter. Attestatio est veritatis, quod ex Apostolica traditione etiam ad cæteras orationes consuetè respondet Ecclesia; sicut Apostolus ad Corinthios scribit, dicens: *si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quo modo dicit Amen, super tuam benedictionem? quoniam quidem nescit quid dicas!*

1. Cor. 14. 16.

Ex quo ostendit, non posse idiotam respondere verum esse quod dicitur, nisi ante intellexerit. Post orationem Dominicam, quam (ad contemplationem perfecti mysterij) tota ad Deum fundit Ecclesia, sequitur in conclusione eiusdem orationis, Sacerdos & dicit LIBERA NOS QVÆSVMVS DOMINE AB OMNIBVS MALIS, PRÆTERITIS PRÆSENTIBVS, ET FVTVRIS: In quibus verbis, mala præterita quibus liberari petimus, peccata nostra transacta intelligenda sunt quorum, etsi actio tam cessauit in nobis, tamen reatus manet nisi diuina indulgentia deleatur. Vnde admonet scriptura, dicens; *Fili, peccasti? non adiicias iterum, sed & de præteritis deprecare vt tibi dimittantur.* Mala verò præsentia, quia quotidiè peccamus, & quotidiè necesse habemus dicere, *Dimitte nobis debita nostra*, possunt intelligi quotidiana peccata nostra, & in animo accidentes sæpe diuersi languores, & afflictiones in corpore, & extrinsecus irruentes innumeræ calamitates, vt fames, pestilentia, gladius, & cætera huiusmodi pericula. Quæ omnia quotiescunque patimur, eius debemus implorare auxilium, qui solus, sua pietate, & animas & corpora curat, & nouit quando filius quos ad hæreditatem æternam præparat, & flagellum correptionis & dulcedinem consolationis adhibeat. Futura etiam mala quid aliud intelligenda sunt, nisi quæcunque nobis accidere possunt, saluti & paci contraria; siue per tẽtationes diaboli, siue per aduersitates & miserias sæculi? Et maximè, illa pro quibus effugiendis præcipuè orare debemus; vt liberemur à ventura ira, à damnatione æterna; quæ sine dubio, malis constat esse futura. Orat ergo hic sacerdos, immò & cum sacerdote Ecclesia, vt in fine orationis Dominicæ dictum est, *sed libera nos à malo*, ita nobis per Dei misericordiam præstetur vt liberemur ab omnibus malis: id est; quæ nobis vel in præterito acciderunt, vel in præsenti accidunt, vel in futuro accidere posse formidantur. Vnde & Dominus sciens fragilitatem nostram in tantis periculis constitutam, misericorditer admonet

A

dicens; *Vigilate & orate ne intretis in tentationem:* Et iterum: *Vigilate itaque omni tempore & orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.*

Luc. 21. 36.

Sequitur, sacerdos & dicit; ET INTERCEDENTE PRO NOBIS BEATA ET GLORIOSA SEMPERQVE VIRGINE DEI GENITRICE MARIA, ET BEATIS APOSTOLIS TVIS PETRO ET PAVLO ATQVE ANDREA, DA PROPITIVS PACEM IN DIEBVS NOSTRIS, VT OPE MISERICORDIÆ TVÆ ADIVTI, ET A PECCATO SIMVS SEMPER LIBERI, ET AB OMNI PERTVRBATIONE SECVRI. Præcepit populo Israelitico Dominus, cũ detineretur in Babylonia seruitute captiuus, dicens inter alia, per Ieremiam Prophetam: *Et orate pro pace ciuitatis ad quam transmigrare vos feci, quia in pace ipsius erit pax vobis.*

Hier. 29.

B

1. Tim. 2. 1.

Similiter autem & Apostolus, populum Ecclesiæ exhortatur, dicens; *Volo igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus & iis qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate.* Iuxta hanc ergo formam, & per Prophetam & per Apostolum constitutam diuinitus: populus fidelium in huius sæculi peregrinatione, (tanquam in Babylone captiuus, & patriæ supernæ suspirans (orat etiam pro pace temporali, ne impediatur à pace spirituali & æternali; vt remotis per Dei pietatem persecutionibus, seditionibus, hostilitatibus, quietam & tranquillam vitam hãc agat Ecclesia in omni pietate. Et hoc orat, generali obseruantia, sine intermissione, in omni Dominica oblatione; in qua, iuxta præceptum Apostolicum, obsecrationes suas & orationes, & po-

C

stulationes, & gratiarum actiones offert Deo. Hoc autem, paucissimis, sed eminentissimis sanctis nominatis à Deo exorat: videlicet, vt intercedente imprimis Dei genitrice, per quam humano generi salus exorta est; & beatis Apostolis, Petro & Paulo atque Andrea, impetrare mereatur. In qua postulatione, non cæterorum intercessio sanctorum prætermittitur; sed in istorum commemoratione, omnium suffragia expetuntur: quia vt omnes, sibi in Deo sociati & vniti existunt, ita omnes vnum desiderant & rogãt pro salute hominum, vt & in vno omnes pariter habeantur, & in vno omnes pariter negligantur. Non enim amant sancti, suos electores; si suorum sociorum eos inuenerint desertores: magisque offensurus est, quisquis ita agendum putat, eos ad quos se contulerit;

D

quàm eos à quibus abstulerit. Vnitate enim gaudent, & in Christo vnũ sunt. Quid ergo dicit Ecclesia; DA PROPITIVS PACEM IN DIEBVS NOSTRIS? Manifestè, iuxta exemplum quod in Isaia legitur, hoc facit. Cum enim prædixisset idem Propheta, Ezechiæ Regi iusto, venturæ captiuitatis mala; compunctus respondit: *bonum verbum Domini quod locutus est; fiat tantùm pax & veritas in diebus meis*: videlicet, futura, humiliter Dei iudicio reseruare; de præsenti verò, quod ad suam & populi salutem pertinebat, deprecans. *Fiat*, inquit, *pax & veritas in diebus meis*: Pax, ne regni tranquillitas ab hostibus turbaretur: Veritas verò, vt in ipsa pace, Dei cultus & religionis veritas seruaretur. Vnde & Apost. vbi hoc orari præcipit, vtrumq; simul posuit; *vt quietã* inquit *& tranquillã vitam agamus in omni pietate*:

Esai. 39. 8.

E

1 Tim. 2.

Nã quies & trãquillitas pertinet ad pacem; pietas, ad diuini cultus religionem. Ita ergo, & Ecclesia deprecatur pacem fieri in diebus nostris; quod & post nos, alij, & post ipsos, alij vsque ad cõsummationem sæculi, vtique similiter orabunt. Cur autem ipsam pacem postulet, subiungit: videlicet, VT OPE, id est, auxilio & protectione MISERICORDIÆ Dei, ADIVTI: quantùm ad interiorem religionis deuotionem pertinet. SIMVS SEMPER A PECCATO LIBERI, quantùm verò ad exteriorem pacem, simus etiã AB OMNI PERTVRBATIONE SECVRI. Nam pax, in qua non diuinæ religioni, sed mundanæ cupiditati seruitur, non est iustorum: sed iniquorũ de quibus Psalmista, ait: *Quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorũ videns.*

Pax iniquorũ quæ sit.

Psalm. 72. 3.

Sequitur, & quod in iſta, & in omnibus ferè orationibus Eccleſiaſticis in concluſione ſubiungi ſolet; PER DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM FILIVM TVVM, QVI TECVM VIVIT ET REGNAT DEVS IN VNITATE SPIRITVSSANCTI, PER OMNIA SÆCVLA SÆCVLORVM: quod vtique certa ratione (vt ſæpè dictum eſt) catholica concelebrat Eccleſia, propter illud vtique ſacramentum quo mediator Dei & hominũ, factus eſt homo Chriſtus Ieſus Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, qui *per proprium ſanguinem ſemel introiuit in Sancta, vtique non manu facta*, ſed in ipſum cœlum vbi eſt in dextera Dei & interpellat pro nobis. (Hebr. 9. 12.) Per ipſum ergo, hoſtiam laudis atque orationis offerimus qui per eius mortem reconciliati ſumus cùm inimici eſſemus. Chriſtus namque in forma Dei permanẽs, vnigenitus Deus cui cum patre hoſtias offerimus; formã ſerui accipiens, Sacerdos factus eſt: per quem, hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem offerre poſſimus. Nec tamen, à nobis, hoſtia offerri potuiſſet, ſi Chriſtus, pro nobis factus hoſtia non fuiſſet. Cùm verò dicimus, FILIVM TVVM, & adiicimus; QVI TECVM VIVIT ET REGNAT DEVS IN VNITATE SPIRITVSSANCTI: illam vtique vnitatem commemoramus, quã naturaliter habet & filius & Spiritusſanctus. Vbi oſtenditur quòd idem ipſe Chriſtus pro nobis, ſacerdotali functus eſt officio, cui naturalis eſt vnitas cum Patre & Spiritu ſancto. Cum verò; IN VNITATE SPIRITVSSANCTI DICIMVS, vnam naturam Spiritusſancti, cum patre filioque monſtramus. Vnitas autem naturæ: quid aliud quàm Trinitatem vnum Deum, & ex hoc, vnũ oſtendit & regnum? Vbi autem regni, naturalis eſt vnitas, vna regnandi permanet & poteſtas. Viuit ergo & regnat Chriſtus Dominus noſter, cum patre in vnitate ſpiritusſancti, per omnia ſæcula ſæculorum. De quo & in Euangelio, ad beatam Mariam, Angelus dicit; *& regni eius non erit finis*. (Luc. 1. 33.) Hac oratione expleta, commiſcens ſacerdos Dominicam oblationem, vt calix Domini totam plenitudinem contineat ſacramenti, tanquam per eiuſdem myſterij copulationem, imprecatur Eccleſiæ pacem dicens, PAX DOMINI SIT SEMPER VOBISCVM: cui tantum bonum, etiam Eccleſia imprecatur reſpondens, ET CVM SPIRITV TVO. Quid eſt autem pax Domini, niſi pax Chriſti? Pax autem Chriſti, finem temporis non habet, & ipſa eſt omnis piæ actionis intentioniſque perfectio. Propter hanc; Spiritum eius, pignus accipimus: propter hanc, in eum credimus & ſperamus, & amore ipſius quantùm donat accendimur: propter hãc denique, omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea, fœliciter, ſine tribulatione regnemus. Vera enim pax vnitatem facit, quoniam, *qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt*. (1. Cor. 6. 17.) Imprecata igitur pace, incipiens à ſacerdote, dat ſibi mutuò omnis Eccleſia oſculum pacis, vt omnibus ve- A ra pace vnitis, fiat in eis locus Dei ſicut dicitur in Pſalmo, *& factus eſt in pace locus eius*, & impleatur in Eccleſia quod alibi Pſalmiſta dicit, *Deus in loco ſancto ſuo, Deus inhabitare facit vnanimes in domo*. (Eccleſia omnis, das ſibi, mutuò pacis oſculum in miſſa. Pſalm 75 3. Pſal. 67 6.) Et hoc vtique ex traditione Apoſtolorum ſeruat Eccleſia, cui frequenter ab eis dicitur: *Salutate inuicem in oſculo ſancto*: id eſt, oſculo vero, oſculo pacifico, oſculo columbino, non ficto, nec ſubdolo, quali vſus eſt Ioab ad occidendum Amaſan, quali Iudas ad tradendum Saluatorem, quali vtuntur ij *qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem ſunt in cordibus eorum*. (Rom. 16. 16. 1. Cor. 16. 20. 2. Cor. 13. 12. 1. Petr 14. 1. Theſſal. 5. 26.) Illi ergo, oſculo ſancto ſalutant ſe inuicem, qui non diligunt *verbo nec lingua, ſed opere & veritate*. (2. Reg. 20 9.) Inter hæc omnia, cantatur ab omnibus, & cantando oratur, dicentibus: AGNVS DEI QVI TOLLIS PECCATA MVNDI MISERERE NOBIS: (Luc. 22 48.) nullus enim tollit peccata, niſi ille de quo dictum eſt, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*. (Pſal. 27 3. 1. Ioann 3. 12. Ioann. 1. 29.) Cui, nullum bonum hominis impoſſibile, nullum malum eſt inſanabile. B Quomodo autem peccata mundi tollat, Apoſtolus Petrus oſtendit, qui ait, non *corruptibilibus argento vel auro redẽpti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni incontaminati & immaculati Chriſti*. Et in Apocalypſi Ioannes Apoſtolus, *qui dilexit nos*, inquit, *& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo*. Non ſolùm autem lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, quando ſanguinem ſuum dedit pro nobis in cruce, vel quando quiſque noſtrum in myſterio ſacroſanctæ paſſionis illius, baptiſmi aquis ablutus eſt, verumetiam quotidiè tollit peccata mundi, lauatque nos à peccatis noſtris quotidianis in ſanguine ſuo, cùm eiuſdem beatæ paſſionis, ad altare, memoria replicatur. Poſthæc ergo, ſumpta Euchariſtia, id eſt bona gratia (gratia enim Dei, pro omnibus guſtauit mortem) & celebrata gratiarum actione; reſpõdetur ab omnibus, AMEN. Hæc eſt enim clara vox ſanguinis Chriſti, quam ſanguis iſte exprimit ex ore fidelium eodem ſanguine redemptorum. C Finitis verò omnibus, adſtanti & obſeruanti populo, abſolutio datur inclamante Diacono: ITE MISSA EST. Miſſa igitur, nihil aliud intelligitur quàm dimiſſio: id eſt, abſolutio: quam celebratis omnibus, tunc Diaconus eſſe pronuntiat finitam, cùm populus à ſolemni obſeruatione dimittitur. Vnde & Miſſam Cathecuminorum, canones dicunt, quando poſt Euangelij lectionem incipiunt celebrari ſacra myſteria, quibus nullum (niſi baptiſmi fonte regeneratum) intereſſe licet. Tunc enim clamante Diacono, Cathecumini mittebantur, id eſt dimittebantur foras. Miſſa ergo Cathecuminorum fiebat ante actionẽ ſacramentorum: Miſſa fidelium fit poſt confectionem & participationem eorundem ſacramentorum. (Miſſa Cathecumenorum, & fidelium, quæ ſit.) AMEN: per hoc quod dicitur *Amen*, id eſt, *ita*, vel *vere* creduntur, omnia quæ in miniſterio Miſſæ peracta videntur, à Domino eſſe recepta.

Explicit Remigij Antisſiodorenſis Epiſcopi Miſſæ expoſitio.

S. LVDOVICI

S. LVDOVICI GALLIARVM REGIS CHRISTIANISSIMI PRAGMATICA SANCTIO.

LVDOVICVS Dei gratia Francorum Rex, ad perpetuam rei memoriam. Pro salubri ac tranquillo statu Ecclesiæ regni nostri, nec non pro diuini cultus augmento & Christi fidelium animarum salute, vtque gratiam & auxilium omnipotentis Dei, cuius soli ditioni atque protectioni regnum nostrũ semper subiectum extitit, & nunc esse volumus, consequi valeamus: Quæ sequuntur, hoc Edicto consultissimo in perpetuum valituro statuimus, & ordinamus.

1. Primò vt Ecclesiarum regni nostri, prælati, patroni, & beneficiorum collatores ordinarij, Ius suum plenarium habeant, & vnicuique sua Iurisdictio debitè seruetur.

2. Item Ecclesiæ cathedrales & aliæ regni nostri, liberas electiones, & earum effectum habeant.

3. Item Symoniæ crimen pestiferum Ecclesiam labefactans à regno nostro penitus eliminandum volumus & iubilemus.

4. Item promotiones, collationes; prouisiones prælaturarum, dignitatum, vel aliorum quorumcumque beneficiorum, officiorum Ecclesiasticorum regni nostri, secundum dispositionem, & ordinationem, & determinationem iuris communis, sacrorum conciliorum Ecclesiæ Dei, atque institutorum antiquorum sanctorum Patrum fieri, volumus pariter & ordinamus.

5. Item libertates, franchisias, immunitates, prærogatiuas, iura & priuilegia per inclitæ recordationis Francorum reges prædecessores nostros, & successiue per nos, Ecclesiis, Monasteriis, atque piis locis religiosis, necnon personis Ecclesiasticis regni nostri concessas & concessa, innouamus, laudamus, approbamus, & confirmamus per præsentes: harum tenore, vniuersis iusticiariis, officiariis, & subditis nostris, ac loca tenentibus præsentibus & futuris, & eorum cuilibet pro vt ad eum pertinuerit, districtè præcipiendo mandamus, quatenus omnia & singula prædicta, diligenter & attentè seruent, teneant & custodiant, atque seruari, teneri, & custodiri inuiolabiliter faciant, nec aliquid in contrarium quouis modo faciant vel attentent, seu fieri vel attentari permittant: Transgressores aut contrafacientes, iuxta casus exigentiam, tali pœna plectendo, quod cæteris deinceps cedat in exemplum: In quorum omnium & singulorum testimonium, præsentes literas, sigilli nostri appensione muniri fecimus. Datum Parisijs, anno Domini 1268. mense Martio.

Explicit Sanctio Pragmatica tempore sancti & Christianissimi Francorum Regis Ludouici, solenniter, & salubriter edita.

S. LVDOVICI REGIS GALLIARVM CHRISTIANISSIMI MEMORABILE CVM RAIMVNDO TOLOSATVM Comite Arriano, Fœdus.

Sententia Raimundi veteris Comitis Tholosæ.

IN nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen. Ludouicus Dei gratia Francorum Rex. Nouerint vniuersi præsentes pariter & futuri. Quod cũ Raimundus filius Raimundi quondã Comitis Tholosani dum excommunicatus persistens Ecclesiæ Dei & nobis esset longo tempore contumax & rebellis, ad cor tamen reuersus Domino faciente ad mãdatum Ecclesiæ & literarum domini sancti Angeli Cardinalis Apostolicæ sedis Legati nostri venit humiliter & deuotè absolutionem suam petens, gratiam & misericordiam Ecclesiæ & non iudicium postulando, promisit autem dicto legato nomine Ecclesiæ Romanæ, Quòd Ecclesiæ & nobis hæredibus nostris de cætero erit & vsq; ad mortem & fideliter adhærebit & quòd hæreticos & eorum credentes, fautores & receptatores in terra, quòd ipse & sui tenent & tenebunt semper totis viribus expugnabit, non parcet in hoc proximis, vassalis, consanguineis, nec amicis, & terram eandem purgabit ab hæreticis & hæretica fœditate. Iuuabit autem purgare terram quam nos tenebimus & promisit quòd iustitiam de manifestis & fieri faciet per balliuos suos viriliter & potenter, hæreticis, inquiret autem diligenter & inquiri faciet de inueniendis hæreticis, credentibus, fautoribus & receptatoribus eorundem ordinationem quam super faciet dictus legatus. Et vt facilius & melius hæretici valeãt inueniri, promisit quòd soluet vsque biennium duas marcas argenti & exinde in perpetuum vnam ei qui hæreticũ ceperit & per Episcopum loci vel alium qui potestatem habeat ille qui captus fuerit de hæresi condemnatus, ita quòd si plures ceperit, pro singulis dabit vel dari faciet tantumdem de aliis non manifestis & credentibus, receptatoribus & fautoribus hæreticorum seruabit & seruari faciet secundum quod dictus legatus vel Romana Ecclesia ordinabit. Item seruabit & seruari faciet pacem in terra, quam ipse & sui tenebant, iuuabit seruari in terra quã nos in manu nostra tenebimus, & ruptiones expellet & puniet animaduersione debita receptatores eorum, Ecclesias & viros Ecclesiasticos defendet & defendi faciet à suis, & iura, libertates & immunitates quas habent confirmabit eisdem, & faciet finaliter ea obseruari, & ne cætero in terra illa claues Ecclesiæ contemnantur, sententias excommunicationis seruabit & seruari faciet à suis & per suos excommunicatos vitabit & vitari faciet, sicut in sacris institutionibus continetur. Et si aliqui in excommunicatione per annum contumaciter permanserint, ex tunc idem ad mandatum Ecclesiæ ipsos ad sententiam matris Ecclesiæ redire compellet, occupando omnia bona sua mobilia & immobilia, donec ad plenum satisfaciant de causa pro qua fuerint excommunicationis vinculo innodati, & damnis datis contra Ecclesiam excommunicationis prædictæ faciet omnes balliuos suos instituendos, & instituendo in ipsa institutione iurare quod omnia supradicta obseruabunt, ita quòd si negligentes in his reperti fuerint, pro modo delicti punietur: & si culpabiles, omnium puniantur amissione bonorum. Instituet autem balliuos non Iudæos sed catholicos in terra, & nullus hæresis suspicione notatos: & tales prohibiti non possint admitti ad redditus ciuitatum, villarum, aut castrorum, aut pedagiorum administrandos: & si talis ignoranter institutus fuerit, expellet eum & punietur super hoc cùm certificatus fuerit. Item promisit idem Comes quòd omnia bona immobilia & alia Ecclesiarum & Ecclesiasticorum virorum ad præsens restituet & restitui faciet ad plenum à suis in tota terra, quam ipse & sui

Excommunicatio annalis cõpellit excommunicatum.

tenebunt, illa videlicet quæ Ecclesiæ aut Parrochiæ Ecclesiasticæ, tenebant ante primum aduētum cruce signatorum, aut de quibus constat eos esse spoliatos, & de aliis stabit iuri coram ordinariis, aut coram dicto Legato, aut à sede Apostolica delegato: promisit etiam quòd ipse soluet in posterum integre decimas, & solui faciet integre à suis bona fide, & commilites, & alij laici non habebunt decimas in terra quam ipse & sui tenent & tenebunt, nec permittet eos habere, sed ad Ecclesias iuxta dispositionem dicti legati vel Ecclesiæ Romanæ, integraliter reuertentur, pro damnis verò illatis animæ aut suis Ecclesiis & viris Ecclesiasticis super rebus mobilibus, aut destructione villarum, aut domorum, aut aliquarum rerum exceptis immobilibus, quæ restituet, soluet. 10000. marcharum argenti assignanda bonis personis idoneis & fidelibus, quas ipse legatus eliget vel Ecclesia Romana, quæ quantitatem prædictam, de bonorum virorum consilio, proportionaliter & fideliter diuidant, iuxta quantitatem damnorum, nec poterit ipse vel ipsi pro damnis mobilium, vel destructione domorum vel villarum, vltra summam illam amplius conueniri. Item soli Abbatiæ Cisterciensi 2000. marcharum argenti, vt emantur inde redditus pro refectione Abbatū & fratrum in Capitulo generali. Abbatiæ Clareuallis 500. marchas ad emendum redditus pro refectione Abbatum & fratrum, cùm conuenerint ad festum beatæ Mariæ virginis, Abbatiæ Grandisuallis mille marchas, Abbatiæ Bellæ perticæ marchas. Abbatiæ, candellis marchas ad dicta monasteria construenda, tam pro damnis eiusdem illatis in rebus mobilibus, quā pro salute animæ suæ. Item soluet 3000. marcharum quæ retinebuntur ad muniendum, inforciandum, & custodiendum castrum Narbonæ & alia castra quæ nos pro Ecclesiæ, & nostra securitate tenebimus per decemnium, sicut visum fuerit expedire: supra dicta verò 20000. marcharum soluet vsque ad 4. annos ita quòd quolibet anno soluentur 5000. marcharum. Item 4000. deputabuntur ab ipso Comite 4. magistris Theologis, Decretistis, 6. magistris artium liberalium, & 2. Grammaticis regentibus Tholosæ, quæ diuidentur hoc modo, singuli magistrorum Theologiæ habebunt singulis annis 50. marchas vsque ad decennium, similiter annuatim vterque Decretistarum habebit 30. marchas vsque ad decennium, singuli magistri artium habebunt marchas 20. vsque ad decennium, vterque magistrorum artis Grammatices habebit similiter 10. marchas vsque ad decennium. Statim post absolutionem suam assumet pro pœnitentia sua crucem manu dicti Legati contra Sarracenos, & ibit vltra mare infra biennium. Ibidem per quinquennium continuum moraturus: illos autem qui adhæserunt Ecclesiæ, nobis patri nostro, Comitibus Montisfortis, & adhærentibus occasione huius quòd adhæserunt Ecclesiæ, nobis, & patri nostro, Comitibus Montisfortis, & adhærentibus, non grauabit, sed benigne tractabit idem Comes eos tanquam amicos, & si ei contrarij non fuissent, exceptis hæreticis & credentibus ipsorum: & Ecclesia & nos similiter faciemus illud idem de illis qui ipsi Comiti contra nos adhæserunt, exceptis illis qui ad pacem Ecclesiæ, & meam non venerunt cum eodem Comite. Nos autem attendentes humilitatem eiusdem Comitis, sperantes quod deuotione Ecclesiæ, & fidelitate in nostra perseueret fideliter, volētes sibi facere gratiam, filiam suam Annam nobis tradet, & trademus in vxorem vni de fratribus nostris per dispensationem Ecclesiæ, & dimittimus eidem Comiti totum Episcopatum Tholosanum excepta terra Marescaldi, quam Marescaldus tenebit à nobis post mortem eiusdem Comitis Tholosani, & Episcopatus Tholosanus erit fratris nostri qui habebit filiam suā, & filiorum susceptorum ex ipsis duobus. Si autem frater noster, quòd absit, moreretur sine filiis ex ipsa, Tholosa & Episcopatus Tholosanus reuertentur ad nos & hæredes nostros, & filia vel alij filij vel filiæ, vel hæredes ipsius Comitis, nihil iuris poterunt reclamare: & si ipsa, sine filia ex fratre nostro moreretur, Tholosa similiter & Episcopatus Tholosanus ad nos & hæredes nostros reuertentur, ita quòd omni casu contingente ad nos & hæredes nostros Tholosa & Episcopatus reuertentur, & nulli poterunt ius aliquod reclamare, nisi filij & filiæ descendentes ex fratre nostro & filia eius.

Decimas laici non possideant.

Pœnitentia Raimundi ire vltra mare.

Raimundi filia Regis fratri cū dispensatione nubit.

Item dimittimus eidem Comiti Agenum & Cadurcū Episcopatum, de Episcopatu Albiensi dimittimus eidem Comiti quicquid est Albiense extra flumen de Thar, videlicet ex parte de Galhac, & ciuitas Albiensis remanebit ex parte nostra, & quicquid est extra flumen id versum Carcassonam in eodem Episcopatu Albiensi & nos habebimus ripam & aquam ex parte nostra vsque ad medium flumen, & idem Comes similiter habebit ripam & aquā vsque ad medium flumen ex parte sua, saluis iuribus & hæreditatibus aliorum, dum modo de iis qui sunt ex parte Comitis ei faciant similiter quod debebunt, & similiter ex nostra Episcopatum Caturiensem seu Cathurcensem dimittimus eidem Comiti excepta ciuitate Cathurcensi & feudis aliis quæ habuit in eodem Episcopatu Rex Philippus auus noster tempore mortis suæ. Et si dictus Comes sine filiis legitimo matrimonio procreatis decesserit, tota terra remanebit filiæ suæ quam habebit frater noster & hæredibus susceptis ex ipsa, tantum quòd dictus Comes vt verus dominus habeat plenum ius & liberum dominium in supradicta terra, quæ dimittitur eis (saluis conditionibus supradictis tam de ciuitate Tholosæ, & Episcopatu Tholosano, quàm de terra alia superius nominata) & in morte pias Ecclesias facere possit secundum ius & consuetudinem Baronum regni Franciæ: supradicta verò omnia dimittimus ei saluo iure Ecclesiarum, & Ecclesiasticorum virorum sicut superius est expressum. Viride folium cum pertinēciis suis, & villam de Lesbordes cum pertinenciis suis dimittit idem Comes, videlicet domum bonæ memoriæ patris nostri Ludouici Regis & Comitis Montisfortis Episcopo Tholosano & filio. f. deluers, ita tamen quòd Episcopus Tholosanus pro viridi folio faciat Comiti quod debeat facere Comiti Montisfortis, & filius eiusdem faciat quod debebat facere bonæ memoriæ Regi Ludouico patri nostro, donationes aliæ à nobis, vel à patre nostro, aut Comitibus Montisfortis factæ non teneantur, nec Comes vel sui ad eas teneantur in terra quæ ipsi Comiti & sua dimittitur: de omnibus autem supradictis quæ dimittuntur, dictus Comes faciet nobis homagium legitimum & fidelitatem secundum consuetudinem Baronum regni Franciæ, totam aliam terram quæ est circa Rodanum in regno Francorum, & omne ius etiam quod ipsi Comiti competit vel competere posset in ea, præcise & absolute quittauit nobis & hæredibus nostris in perpetuum. Serram autem quæ est in Imperio vltra Rodanum, & omne ius si quod ipsi Comiti competit vel competere posset in ea, præcise & absolute quittauit dicto Legato, nomine Ecclesiæ in perpetuum. Item omnes indigenæ qui fatidici fuerunt de terra illa pro Ecclesia, patre nostro, nobis, & Comitibus Montisfortis, & adhærentibus eis, vel propria voluntate recesserunt ab eadem terra (nisi inueniantur hæretici ab Ecclesia condemnati) integre restituantur in statum pristinum quoad hæreditatem & possessiones, præterea in quibus est causa donationis à patre nostro, aut à nobis aut à Comitibus Montisfortis. Si verò aliqui homines qui remanebunt in terra quam dimittit Comes, noluerint redire ad mandatum Ecclesiæ, & nostrum specialiter, Comes Fuxi, & alij: idem Comes faciet * vnam minimam guerram, nec pacem cum ipsis faciet vel treugas sine assensu Ecclesiæ, & nostro: & si terræ ipsorum occupabuntur, remanebunt eidem Comiti, destructis tamen prius munitionibus & fortaliciis, muris & fossatis, nisi nos pro securitate nostra & Ecclesiæ, vellemus ea retinere per decennium post acquisitionem, & tunc cum redditibus ipsorum castrorum ipsa retinebimus. Item idem Comes faciet dirui muros ciuitatis Tholosæ, omnino & fossata impleri iuxta mandatum, voluntatem & ordinationem legati. Item diruentur muri funditus, & replebuntur

Terra relicta Comiti Raimundo.

** fort. breuem, vel melius vt paulò infra, minimam.*

buntur fossata 30. villarum & castrorum per ipsum Comitem, scilicet fauriamis, de castro nouo delabech, de Auinioneto, de Podio Laurenti, de Vauro, de Rapestangeo, de Galliaceo, de Monte acuto, de Podio celsi, & de Verduno, de Castro sarraceno, de Moyciaco, de Monte Albano, de Montecuseo, de Agenio, de Condimo, de Alta ripa, de Cassano, de Pugiolio, de Alto villari, de villa Portucu, de Lorac, & de quinque aliis ad voluntatẽ ipsius Legati, nec poterunt redificari sine voluntate Ecclesiæ, & nostra, nec alibi fient nouæ forticiæ, villas tamen non inforciatas bene poterit facere idem Comes in terra quæ dimittitur ei: si verò aliqua villarum & castrorum quæ debent dirui, vt dictum est, essent hominum suorum, & nollent quòd diruerentur, idem Comes faciet viuam guerram, nec pacẽ vel treugas sine assensu Ecclesiæ, & nostro cum eis faciet, donec diruãtur muri & impleantur fossata. Omnia supradicta iurauit & promisit nobis & dicto Legato præfatus Comes se firmiter perpetuò seruaturum bona fide sine fraude & malo ingenio, & quod faciet bona fide ab hominibus & vassalis & fidelibus suis firmiter obseruari, & idem iurare omnes ciues Tholosanos, & alios homines terræ quæ dimittitur illi, & addetur iuramento eorum quod ipsi dabunt operam efficacem, quod ipse Comes seruet ea, & si idem venerit contra prædicta vel aliquod prædictorum, ipso facto de voluntate eius sint absoluti, & nunc ipse absoluit eos à fidelitate & homagio & omni alia obligatione quibus ipsi tenentur ei, & adhærebunt Ecclesiæ & nobis contra ipsum, nisi infra quadraginta dies postquam fuerit monitus emendauerit vel iuri steterit coram Ecclesia de iis quę ad Ecclesiam pertinent, & iuri coram Rege de his quæ ad Regem pertinet, & tota terra ipsa quæ dimittitur ei, incidet in Commissum Regis, & erit idem Comes in eo statu in quo nunc est, quo ad Regem & quo ad excommunicationẽ & omnia alia quæ fuerunt statuta contra ipsum & patrem suum in concilio generali, vel postea, addetur autem iuramento ipsorum quod ipsi iuuabũt Ecclesiam contra hæreticos, fautores, credentes & receptatores eorum, & contra omnes alios qui occasione hæresis vel cõtemptus excommunicationis Ecclesiæ, contrarij existent in terra quæ dimittitur eis, & in terris aliis supradictis, & Regem iuuabunt, & quòd eis facient viuam guerram donec ad mandatum Ecclesiæ reuertantur, & renouabunt iuramenta de quinquennio in quinquennium ad mandatum Regis, vt autem omnia supradicta adimpleantur, & Ecclesiæ, & nobis plenius & melius obseruentur, tradet pro securitate Ecclesiæ & nostra in manibus nostris castrum Narbonæ, & tenebimus vsque ad decennium & muniemus & inforciabimus si visum fuerit expedire. Item dabit nobis pro securitate Ecclesiæ, & nostra in manibus nostris, caput castri noui, caput castri Vauri, castrũ de monte acuto, pennam de Agenesio, & rippam Perusij, castrum de Cordua, castrum Verdunum, castrum de villa muro, & vsque ad decenniũ tenebimus ea. Ita quod primis 5. annis si voluerimus tenere, faciemus expensis propriis custodiri, tamen poterimus si placuerit Ecclesiæ, & nobis diruere 4. castra de prædictis, videlicet caput castri noui, caput castri Vauri, Villamurum & Verdunũ, & propter hoc nominetur prædicta summa 1500. librarũ Turonens. redditus, & prouentus castrorum omnia quæ Iure dominij percipiuntur, erunt comitis, & nos ad sumptus in omni tenebimus capita ipsorum castrorũ & Corduan, & idem Comes tenebit ibi Ballinos suos nõ suspectos Ecclesiæ & nobis, qui facient iustitiam hominibus, & recipient redditus & prouentus prædictos. Post decẽnium autem restituemus dicta capita castrorum & Corduam dicto Comiti liberè saluis conditionibus supradictis, & si prędicta omnia quantum ad Ecclesiam & nos sunt obseruata, pennam autem de Albigesio tradet nobis ad Kal. August. proximas cum aliis castris detinendã à nobis vsque ad decennium, si vero illam non poterit habere vsque ad terminum illum, ex tunc obsideri faciet & viuam guerram quo vsque ipsam habeat, nec pacem nec treugam faciet cum ipso qui tenet eam, vel tenebit, donec ipsam habeat: non tamen propter hoc retardabitur peregrinatio transmarina de qua superius est ordinatum. Et si vsque ad annum integrum post ipsas Kal. Aug. tradiderint nobis prædictam pennam de Albigesio, erit in conditione supradictorum castrorum. s. quod reddemus ei quando reddemus alia castra. Si vero post annum prædictum, ipsam pennam Albigensem non poterit assignare, ex tunc tradet eam in Ecclesiam templariis vel hospitalariis, aut aliis religiosis saluis hæreditatibus eorũ qui se tenent ex parte nostra possidendam ad volũtatem Legati vel Ecclesiæ Romanæ, tali conditione quod ipsi non alienent ipsam de manu sua, nec de ipsa guerram faciant dicto Comiti, nisi de mandato Ecclesiæ. Et si non poterunt aliqui inueniri qui velint eam habere, diruatur omnino, nec possit reædificari sine voluntate Ecclesiæ Romanæ & nostra, & ipsius Comitis. Item donec dictam pennam de Albigesio tradat vel templariis vel aliis religiosis sicut dictum est, tenebimus propter hoc obligatũ pennam de Agenesio & castrum Narbonæ: si autem infra decennium det pennam de Albigesio templariis vel hospitalariis vel aliis religiosis vt dictum est, post decennium sub precibus nostris tenebimus si voluerimus illa duo castra prænominata quanto tempore distulerit tradere pennam de Albigesio, & si post decennium pennam de Albigesio, non vt acquisita, tandiu post tempus memoratum tenebimus illa duo castra quousque ipsa penna sit restituta & assignata sicut superius est expressum. Et nos soluimus quantum ad nos pertinet, ciues Tholosanos & alios homines terræ, qui ipsi Comiti tenentur ad iuramentum, & aliis obligationibus factis, nobis & patri nostro & Comitibus Montisfortis se obligauerãt vnquã in dominium ipsius Comitis vel patris eius reuertentur, saluis in omnibus & per omnia conditionibus supradictis, vt autem omnia prædicta rata maneant, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate, & Regij nominis charactere inferius annotato fecimus communiri.

Iuramentum Comitis.

Diuinæ Liturgiæ, & alia quæ ad Sacramentorum rationem pertinent, huiusque Bibliothecæ tomum sextum conficiunt, scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula, hoc loco finem habent

FINIS.

VT ETIAM MAGIS AC MAGIS AGNOSCAS (LECTOR) QVÆ IN PASCHASIO EVVLGANDO ADMISIT FLAGITIA, HIOBVS GASTIVS;

adiecimus partem Præfationis, viri eruditiß. Nicolai Mamerani, ad reuerendiß. in Christo Patrem Adolphum Archiepiscopum Coloniensem; &c. in eundem Paschasij Librum.

VERVM videamus in pauculis aliquot, huius Falsarij temerariam audaciam: hic autem Hiobus Gastius est, quod sonat Conuiuatorem. Ac, primùm; sic ille ritus Ecclesiæ Romanæ exosos habuit, vt vbicunque in Paschasio, vel Sacerdotis, vel altaris, vel immolationis, vel consecrationis, vel pœnitentiæ nomen inuenit: id, aut omiserit, aut expuncto eo aliud subrogauerit. Nimirum loco Sacerdotis, vbiq; Ministrum Ecclesię aut Ministrum verbi Christi posuit; quod non est Paschasianum: loco altaris, mēsam Domini; loco immolationis, intercessionem; loco consecrationis, benedictionem; loco pœnitētiæ, agnitionem peccati & commissæ inobedientiæ: item; pro, *celebrari*, alicubi posuit (nullo orationis sensu) manducari; & huiusmodi alia plurima. Vbi; si in toto libro non plus peccasset; non satis alieno in libro designatum audaciæ & flagitij videri posset? Deinde vbicunque Auctor vocabulum, *Spiritualiter*, solùm habet: ille de suo plerúmque adijcit, *simul & realiter*; quæ in scriptis exemplaribus nusquam inueniuntur. Fidei autem vocabulum, & Credentis, & Credulitatis, & Incredulitatis; vbique de suo ad nauseam vsque pro more nouæ ipsorum Ecclesiæ, inculcat & ingerit. Cæterùm; cupísne insignem falsarij impostoris & seductoris pestilentis audaciam videre, ac perfidiam; Vide Cap. nostra distinctione 10. Hiobi autem 3. quod incipit, *Sacramentum igitur, &c.* ibi vtrúmque scriptum exemplar habet; *sunt autem Sacramenta Christi in Ecclesia, Baptismus & Chrysma, Corpus quoque Domini, & sanguis.* Hic, Gastius perfidè omisit; *& Chrysma*: adiecítque de suo post vocem, *Ecclesia Catholica*, quasi, vera & Catholica Ecclesia, tantum duo habeat & agnoscat Sacramenta: insupérque in margine, vt perfidiam hanc augeret annotauit; *duo tantùm sunt Sacramenta*: cùm tamen Paschasius tria ponat; neque vocem hanc, *tantùm*, habeat, vt ad ternarium numerum Sacramenta Ecclesiæ restringat. Item, cap. 13. vt Gastius verò 4. sic corrupit hunc locum: *quod à Credente in verbo Christi, diuinitus per Spiritum sanctum reuera esitatur*: pro eo quod Paschasius habet; *quod per sacerdotem super altari, in verbo Christi per Spiritum sanctum diuinitus consecratur*: vbi, in pauculis verbis, infinitam vide ex proposito malitiam, perfidiámque quomodò, nec sacerdotis nomen tulerit, nec consecrationis, nec altaris; & ipsum sensum peruerterit. Item initium cap. 19. quod incipit, *Vnde sacerdos, &c.* totum omisit, quòd multa in eo essent quæ ad conuiuatoris Hiobi stomachum non facerent, nec ipsius saperent palato: Nempe; *sacerdos, immolare, per manus angeli tui in altari consecratur, manu sacerdotis, &c.* quorum loco suam quandam prolixam sed insulsam & fermentosam infarsit farraginē de sola Fide; sine qua qui communicet, lethaliter peccare: de fortiter Credentibus, &c. *quorum* (inquit) *sola fides capax est*: &, *quisquis igitur citra Fidem, &c.* &, *nisi fortiter credentibus, &c.* &, *Fidei merces, &c.* quæ om-

Deprauatoris perfidia in ritus Ecclesiæ & sacerdotes.

Fidei, per deprauatorem, vbiq; inculcatio.

nia, nec phrasim Auctoris, nec illam consequentem sensus & Spiritus & succi suauitatem sapiunt. Item cap. 20. initium, *Cæterùm Angelorum, &c.* omisit: loco cuius, hæc infarsit; *atque huic tanto Sacramento, quo* (vt supra attigimus) *Christi morte adquisita bona, distribui manifestum est, &c.* Et in eodem cap. paulò infra, post hæc verba; *& cum cæteris Apostolis*: ille intertexuit; *vnum corpus cum Christo huius Sacramenti participatione per Fidem transmutatur*, cùm Paschasius tantum habeat; *in corpore consecratur.* Item cap. 22. loco horum verborum; *illucque Deo Patri, &c.* vsque, *introïre*: ille posuit, *talia itaque, &c. per ministrum Ecclesiæ Præfectum, &c.* Sed & annotatiunculas, marginibus, plurimas ineptas, affectatas & seditiosas illeuit: veluti eodem cap. (iuxta distinctionem exemplaris Panth; nam Præd. prorsus nullam habet per capita distinctionem; sicuti antiqui omnes & Græci & Latini: nusquam per capita distinxerunt, vt videre est in antiquis Euangeliorum codicibus & operibus Augustini scriptis: & Gastus aliam habet capitum distinct.) non potuit ferre de sacerdotibus piam interpretationem Auctoris, notauit in margine, *coactè.* Item cap. 23. vbi Auctor nudè habet, *bonis operibus*, ille Fidei vocabulum interiecit, ne scilicet fidem obliuisceremur non admoniti; aut, tanquam, sine Fide, bona opera Deo accepta esse posse putaremus, cùm sciamus sine fide impossibile esse Deo placere posse; &, Fidem rectam sine operibus esse non posse, sine quibus inanis & mortua sit: qui enim fide tantùm & non operibus Deum quærunt, illi non quærunt sed tentant Deum. Sic & cap. 24. commenta multa infarsit de summo Pontif. Christo, de Sacramento Credentibus tradendo, quorum omnium ne minimum quidem verbum Paschasius habet. In quo eodem cap. *per Fidem, ex fide*, multa ingerit; & pœnitentiæ vocabulum ibidem bis omittit; loco cuius agnitionem peccati, agnitionem commissæ inobedientiæ, confessionem fidei, subrogat. Quæ quoque sua falsamenta, in margine, decocta & eliquata exposuit: quibus corruptelis effecit vt Catholicus Auctor, planè seditiosus & cum ipsorum noua Ecclesia sentire videatur. Quis non summè demiretur tam temerariam & audacem peruersitatem? Sic studio ac dedita opera, alienum falsare ac corrumpere librum? Nam & in eodem cap. perfidè hæc Paschasij verba, *quotidie pro nobis Christus mysticè immolatur*; mutauit, non ferens quotidianam mysticè Christi immolationem, & sic posuit; *quotidie Christi intercesione opus est, ac passio eius in Sacramento corporis & sanguinis sui Credentibus tradenda.* Item cap. 26. multa de suo infarsit, statim initio, veluti, *Christus filius Dei qui ideò ascendit in altum, &c.* Multa item omisit in hæc verba incipientia; *dicunt etiam quidam, &c.* vsque; *Hæc quippe, &c.* propterea quòd ibi Auctor de celebratione & sacrificijs sacerdotum loquitur, quæ ipsius farinæ non erant. Hoc enim horum hominum propositum est, hoc vnum student; vt Danielis Prophetiam expleant, & sanctuarium Dei polluant, & iuge sacrificium tollant, vt abominatio & desolatio veniat, & Antichristi Regnum efflorere incipiat. Item cap. 32. vbi consecrationis vocabulum, cùm nec omittere nec mutare commodè potuisset, sic in margine (religiosè scilicet & sanctè) annotauit; *Hic te admonitum velim, Lector, ne id genus vocabulis crebrius obcurrentibus* (nam huiusmodi compositionibus libenter vtitur Hiobus, *obcurrens, obferre, obcasio, adcedere, adlicere, adripere, adscendere, adperire*, pro *aperire*; sumptitare,) *obfendi te sinas, vt sunt celebrare*, obferre consecrare, &c. *his enim ipsis crebriter vtitur & beatiss. martyr Cyprianus: nihil enim volunt minus ambo illi, quàm Papisticis execrationibus, immundis sacrificijs patrocinari, Christum semel Patri oblatum, amplius non obferendum docent: Vocabula quidem, sua energia, bona sunt; at, in abusum ab impijs detorta pijs nonnihil suspecta & odiosa fore non nesciebamus.* Tibi nimirum Hiobe, tuíque similibus peruersè & simulatoriè pijs; sunt & hæc & quæuis alia verè pia ac recta, odiosa & suspecta: bene autem Christianis & verè pijs; neque hæc, neque id genus alia suspecta & odiosa esse possunt. Nec hoc tuo interim argumento animaduertis, alioqui homo perspicaciss. valdéque subtili ac solerti ingenio; te, etiam & ipsum Cyprianum simul & Paschasium eadem ratione impios vocare: cùm apertè videas, & velis nolis fateri debeas, illos non aliter neque alio sensu hisce vocabulis vsos esse, quàm adhuc hodie vniuersa Catholica vtitur Ecclesia. Huiusmodi & similibus ociosis & odiosis passim fermentis, libri margines Conuiuator Hiobus conspurcauit. Et cap. 33.

Dan. 11.

distinct.

distinct. exempl. Panth. quam nos quoque posuimus, rursum verba eadem, quæ supra cap. 19. *Vnde sacerdos*, &c. omisit. Item duo integra cap. sequentia; id est, 34. & 35. cum principio 36. omisit, qua in vtroque exempl. Scripta sunt; quòd & ipsa tota, de consecratione & oblatione & immolatione corporis Domini per sacerdotem, qui vices Christi gerat visibili specie super altari, plena essent: quæ omnia Conuiuatori Hiobo non sapiebant. Et ob id non erubuit, neque veritus est, audax in alienis temerator & falsatius; obtruncare ea omnia & abijcere, tanquam ab Auctore scripta essent nunquam. Et similitudinem de baptismo & ordinatis sacerdotibus quam Paschasius habet, perfidè & iniquè mutauit, applicans cum Sacramento Eucharistiæ, in hæc verba: *Et ideò sicut qui baptizati sunt, non rebaptizantur, tametsi à malis sint baptizati; ita hoc Sacramentum non propterea resumatur, quod à parum bonis istud acceperis.* Quis similem plagiarium hominem vnquam vidit? qui tantum sibi audaciæ, tantum protentosæ licentiæ in alieno vendicet libro; vt de industria & destinato, illum vbique ad suum mutilet libitum? Item reliqua quoque capitis 36. ferè omnia; falsarius restitutor deprauauit, omittens ab hac clausula; *& ideò, &c.* quam plurima sic sequentia; & ideò *reuertentes qui baptizati sunt, &c.* loco quorum, fidelis ille restitutor suffarcinauit ociosa quædam ac friuola sua somnia; quòd, hic Auctor, de ordinatione sacerdotum (quam Sacramentum vocat) meminisset: id quod Gastus & sui similes, tanquam humanum & impium institutum rident. Item in eodem insuper cap. loco *Sacrificant*; posuit, *Mensæ Dominicæ administrant:* loco, *consecrandi*; *benedicendi*: Et mox deinde omnia hæc verba omisit; scilicet, *quia & super aquam Baptismi, & super oleum, & super Eucharistiam, & super capita eorum quibus manus imponitur, &c.* vsque, *idcirco, &c.* quorum loco quædam alia vocabula ille suffarcinauit, quòd illa Auctoris, non facerent ad nouos in ipsorum Ecclesia ritus. Item totum caput 40. cum toto fermè sequente, vsque *cæterum si quis, &c.* omisit quòd in ijs Auctor memoret historiam quandam, quemadmodum Christus se quibusdam deuotis, vinum in carnali specie, ob huius Sacramenti firmitudinem statuēdam ostenderit: quod, conuiuator Hiobus, fabulæ loco ducens, omisit; ignarus D. Hieronymum in Sermone de Assumptione beatæ Mariæ Virginis ad Paulam, similia quædam sed multo adhuc grauiora de ipsa Paula pro vera historia referre; quæ ex nimia deuotione & amore Christi, meruit miranda Christi nascentis exordia ad præsepe, & corporeis oculis videre ipsum puerum Iesum, ipsam Angelorum multitudinem cantantem, *Gloria in excelsis Deo, &c.* ipsam radiantem stellam, ipsos pastores, ipsos tria munera deferentes Magos, cum quibus & ipsa eadem dona obtulerit simulque & ipsum Deum puerum adorauerit. Hæc dicat Hiobus, fabulam esse; & fabularum, non historiarum scriptorem esse Hieronym. cap. 40. incipit, *Nemo qui, &c.* cap. 41. *Nam quidam.* Item in principio, cap. 42. omisit aduerbium numerale, *Ter*, aut, *Tertiò*, quòd putaret ad cæremonias spectare: *Ter immergimur, in fonte*, inquit Paschasius, rursus ibidem, omisit hæc verba iterum, quæ & superius, *vnde sacerdos*, vsque, *gratias tibi agens*, Vbi, &c. *tibi*, &, pronomen quoque omisit; & multa hinc sequentia alia deprauauit. Sic absurdè in cap. 50. posuit, *licet enim caro in carnem, & sanguis conuertatur in sanguinem:* pro quo, Paschasius habet; *licet igitur panis in carnem, &c.* vt iam restituimus. Rursum in eodem cap. omisit hæc verba, quam (scilicet vitam absconsam) *in Scripturis & de altari accipimus, & transuehit nos, &c.* quorum loco (eo quòd altaris vocabulum ferre non posset) ille non intelligens quò respiceret pronomen, *quam*, suffarcinauit, *quem per verbum de mensa adcipimus, qui traijcit nos, &c.* vbi totum sensum subuertit. Iterum aliam mox absurditatem posuit; *vita*, inquiens, *illa æterna, ab ista immortali*; pro, *ab ista mortali.* Item cap. 52. distinct. nostra; Gasti verò, 21. sic annotauit in margine; *coactè & anxiè, nihil enim eiusmodi superstitionum, prima huius Sacramenti Christi institutio tulit.* Et in medio cap. rursum omisit verba quæ suprà, bis; *& illud videlicet quod refunditur, &c.* vsque, &c. *ideo, &c.* Et mox deinde hæc omisit, *de altari sumitur*: locóque sacerdotis, posuit, *Presbyteri Ecclesiæ.* Vbi vide in sacerdotes perpetuam Gasti malignitatem, vt nusquam nomen ferre potuerit: sed magis audaciam perfidi falsarij ac temeritatem adtende in alieno libro sibi tantum permittere, vt quæ velit mutet, ac tum pro Auctoris verbis venditet. Ac

deinde in eodem cap. non ferens oblationem Christi, omisit hæc verba, *Inde pro nobis offerimus,* ac mox infarcinauit post has voces, *fecisse legitur huius rei memoriam, manducando eius corpus & bibendo sanguinem*: ac mox infra, pro; *de altare Christi*, posuit, *per spiritum Christi*: rursúsque paulò infra, pro, *Christi sanguinem de altari sumimus*; posuit, *Christi sanguinem hoc Sacramento sumimus.* Item cap. 56. distinct. nostra, Gasti verò 22. post hæc verba; *non habentes oleum secum Spiritus sancti*: adiecit de suo; *& perfectam in Christo fiduciam.* Et in cap. 57. post verba; *Iam sacris adsistis*: omisit; *Altaribus. Laua inter innocentes; non, cum Pilato; manus*: loco quorum; Conuiuator, longam sed nimis insulsam infarcinauit sesquipedalium verborum farraginem in hæc verba: *administrandis Sacramentis, ne vlli adcedentium vitæ impurioris aliqua vel labecula vel vulpecula obfensionis sis obcasio*: sed quis vnquam, præter Gastum, sic locutus est; *obcasio, obcisio, obcino?* Vide hic quam callide aptauerit præcedentibus verbis, sua ostentamenta! dixerat Paschasius, *Iam sacris adsistis altaribus*: quod vocabulum, cùm Gastum offenderet, quòd libentius mensam conuiuij quàm altare Christi conspiceret, nec ex sua fide & Religione esset: illo omisso, subiecit mox post vocem, *Sacris*, aliud substantiuum cum adiuncto participio sic, *Sacris administrandis Sacramentis*: pro eo quod Paschasius habet; *Sacris adsistis altaribus.* Ac mox infra, inter hæc verba; *sin autem, & da honorem Deo*; interposuit. *aliquo reatulo obnoxium te senseris.* Vbi; quid ineptius (vt taceam corrumpendi audaciam) illo diminutiuo, *reatulo*? Ac rursus deinde ibidem pro his verbis; *demum Christi altaria circundare*: posuit, *Christi dona & Sacramenta*: &; *pijs amplexibus*, sic exposuit, id est; *fide contingere.* Vbi, vide insulsum & absurdum harum vocum interpretem, vel potius absurdam Hiobianam fidem quam sic vbique ineptè inculcat. Deinde duo tota postrema cap. 58. & 59. dedita opera magis quàm tinearum iniuria quas in Epistola fini subiecta causatur; omisisse videtur: quod in ijs de immolatione, de agno & hœdo, de pœnitentia, de cantu *Agnus Dei* post oblationem, de castitate & sanctificatione Auctor tractet. Subodorari autem se ait, pauculas desiderari paginas (cuius ille vocis nouum genitiuum pluralem facit, *paginum*, quem ego nusquam neque apud Priscianum, neque apud Diomedem legi) & id genus argumenti quod parum retulerit præsenti instituto adesse. Præterea & in his ipsis quæ exhibuerit, plæraque esse quæ libenter si licuisset, *resecuiturus* (nam sic loquitur Gastus iuxta suum Priscianum) fuerat. In alieno autem libro, quis nisi perfidus & temerarius impostor, quid sit resecturus? hanc tamen Gastus sibi pro sua auctoritate permittit licentiam.